

ENSÂBÜ'L-EŞRÂF

İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler

BELÂZÜRÎ

1. CİLT

Siyer

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 174

Tarih ve Toplum Bilimleri Serisi : 25

Kitabın Adı : ENSÂBÜ'L-EŞRÂF
İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler, 1. cilt Siyer

Müellifi : Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (ö. 279/892-893)

Özgün Dili : Arapça

Editör : Prof. Dr. Adnan Demircan

Çeviren : Prof. Dr. Mehmet Akbaş (s. 37-458)
Prof. Dr. Musa K. Yılmaz (s. 459-806)

Son Okuma : Yazma Eser Uzmanları: Asiye Solmaz,
Mehmet Macit Yangın, Zeynep Altuner,
Seher Erdem Örs

Arşiv Kayıt : Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi,
Reisülküttab, nr. 597

Kapak Görseli : Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Reisülküttab,
nr. 597, 1b

Kitap Tasarım : AS-64 Basın-Yayın Tanıtım, Org. ve Paz. Ltd. Şti.
Divanyolu Cad. Erçevik İşhanı, No: 211, Sultanahmet/İst.
Tel: 0212 513 39 90 / www.as64.org • info@as64.org

Baskı : Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Dudullu OSB 1. Cadde No. 16 Ümraniye / İstanbul
Tel: 444 44 03 www.bilnet.net.tr / Sertifika No. 42716

Baskı Yeri ve Yılı : İstanbul 2020

Baskı Miktarı : 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzûri
İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler, *Ensâbü'l-Eşrâf*

1. Belâzûri 2. Ensâbü'l-Eşrâf 3. Tarih 4. Nesepl İlmî 5. Tabakat

ISBN: 978-975-17-4748-8 (1.c) / 978-975-17-4747-1 (Tk)

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul

Tel.: +90 (212) 511 36 37

Faks: +90 (212) 511 37 00

info@yek.gov.tr

www.yek.gov.tr

ENSÂBÜ'L-EŞRÂF

İSLAM TARİHİNDE ÖNCÜ ŞAHSİYETLER

1. Cilt
Siyer

(İNCELEME - ÇEVİRİ)

BELÂZÜRÎ
(ö. 892)

Editör

Adnan Demircan

Çeviren

Mehmet Akbaş - Musa K. Yılmaz

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, haki-katin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslâm ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kâhire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	4
GİRİŞ	23
Belâzürî ve Ensâbü'l-Eşrâf Adlı Eseri	23
Hayatı	23
Hocaları ve Öğrencileri	24
Eserleri	25
Ensâbü'l-Eşrâf	25
Ensâbü'l-Eşrâf'ın Muhtevası	25
Ensâbü'l-Eşrâf Özellikleri	27
Yazmaları ve Neşirleri	29
Çeviride İzlenen Yol	31
Fütûhu'l-Büldân	32
KISALTMALAR	33
KAYNAKÇA	35

ENSÂBÜ'L-EŞRÂF İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler

Nûh ve Evladının Nesebi	37
Arab-ı Âribe	37
Arab-ı Musta'ribe	38
Kahtân'ın Nesebi	38
İsmâil (as) b. İbrâhim'in (as) Nesebi	39
İlk Arapça Konuşan Kimseler	39
Arab-ı Âribe'nin Helâk Oluşu	40
Kâbe'nin İnşası	41
İsmâil'in Çocuklarının Dağılması	42
Hadramevt Kabileleri	43
Hadramevt Kabilelerine Mensub Olanlar	44
Adnân b. Üded'in Çocuklarının Soyü	45
Me'add b. Adnan'ın Çocukları	48
Kudâ'a'nın Nesebi	48

Me'add Kabilesinden İlk Çıkanlar: Cüheyne ve Sa'du Hüzeym	52
Nizâr b. Me'add b. Adnân'ın Çocukları	56
Benû İyâd b. Nizâr'ın Ülkelere Dağılışı	58
Nizâr b. Me'add b. Adnân'ın Vefatı	62
Mudar b. Nizâr b. Me'add	64
İlyâs b. Mudar'ın Çocukları	66
Müdrîke b. İlyâs b. Mudar'ın Çocukları	68
Huzeyme b. Müdrîke b. İlyâs'ın Çocukları	69
Kinâne b. Huzeyme'nin Çocukları	71
Nadr b. Kinâne'nin Çocukları	72
Mâlik b. Nadr'ın Çocukları	73
Kureyş'i Bir Araya Getiren Fihr b. Mâlik'in Çocukları	73
Gâlib b. Fihr'in Çocukları	74
Lüeyy b. Gâlib b. Fihr'in Çocukları	75
Avf b. Lüeyy'in Çocukları	76
Huzeyme b. Lüeyy'in Çocukları	78
Âizetü Kureyş	78
Sa'd b. Lüeyy'in Çocukları	79
Hâris b. Lüeyy'in Çocukları	79
Sâme b. Lüeyy'in Çocukları	80
Ka'b b. Lüeyy'in Çocukları	82
Mürre b. Ka'b'ın Çocukları	82
Kusayy b. Kilâb b. Mürre'nin Çocukları	82
Kusayy b. Kilâb'ın Çocukları	87
Dârünnedve, Hicâbe, Livâ, Rifâde ve Sikâye	88
Mutayyibîn'in ve Kan Yalayanların Antlaşması	91
Abdümenâf b. Kusayy'ın Çocukları	93
Îlâf Hadisesi	94
Hâşim ve Ümeyye b. Abdüşems Arasındaki Münâferet	96
Abdümenâf b. Kusayy'ın Diğer Çocukları	97
Benî Hâşim b. Abdümenâf İbn Kusayy b. Kilâb'ın Nesebi	99
Fil Kıssası	103
Avlular Hadisesi	105

Abdülmuttalib b. Hâşim ve Huzâ'a'nın Antlaşması	107
Harb b. Ümeyye'nin Abdülmuttalib'le Şeref Konusunda Zıtlaşması	109
Abdülmuttalib'in, Cüde b. Hâris es-Sekafi ile Zıtlaşması	111
Zâtü Nekîf Savaşı	112
Zemzem Kuyusunun Kazılması ve Abdülmuttalib'in Adağı	114
Abdülmuttalib'in Abdullah'ı Vehb'in Kızı Âmine ile Evlendirmesi	116
Kendisini Abdullah'a Teklif Eden Kadın	116
Resûlullah'ın (sav) Doğumu	117
Abdülmuttalib'in, Resûlullah'ın (sav) Bereketiyle Yağmur İstemesi	119
Abdülmuttalib b. Hâşim'in Vefatı	120
Hâşim b. Abdümenâf'ın Çocukları	124
Abdülmuttalib b. Hâşim'in Çocukları	124
Abdullah b. Abdülmuttalib'in Çocuğu	128
Resûlullah'ın (sav) Sütanneye Gönderilmesi	130
Resûlullah'ın (sav) Annesi Âmine bt. Vehb'in Vefatı	132
Ebû Tâlib'in Resûlullah'ın (sav) Bakımını Üstlenmesi	134
Resûlullah'ın Ticaret İçin Şam'a Gitmesi ve Rahib Bahîrâ'nın Kıssası	134
Resûlullah'ın (sav) Hadîce ile Ticaret Yapması	135
Resûlullah'ın (sav) Hadîce ile Evlenmesi	136
Kureys'in Kâbe'yi İnşası	136
Nahle Savaşı	138
Ficâr Savaşlarından Şemza Savaşı	140
Resûlullah'ın (sav) Peygamber Olarak Gönderilişi	141
Varaka b. Nevfel	143
İlk İnen Vahiy	144
Cibrîl'in Resûlullah'a Abdest Almayı ve Namazı Öğretmesi	147
İlk Müslüman Olan Kişi	148
Resûlullah'ın (sav) Peygamber Olduğu Sırada Yaşı	150
Resûlullah'ın (sav) İnsanları İslam'a Daveti	151
Ebû Leheb'in Durumu	155

Ebû Leheb'in Hanımı Ümmü Cemil'in Haberi	158
İslâm'ın Mekke'de Yayılması	159
Resûlullah'a (sav) Düşmanlık Edenler	160
1. Ebû Cehil'in Durumu	160
2. Ebû Leheb b. Abdülmuttalib'in Durumu	166
3. Esved b. Abdüyağûs b. Vehb b. Abdümenâf b. Zühre b. Kilâb'in Durumu	167
4. Hâris b. Kays es-Sehmî'nin Durumu	168
5. Velîd b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm b. Yakaza ve Ebû Uhayha Sa'îd b. Âs b. Ümeyye'nin Durumu	168
6. Ebû Üzeyhir ed-Devsî Kıssası	170
7. Ümeyye b. Halef ve Übeyy b. Halef	173
8. Ebû Kays b. Fâkih b. Muğîre	174
9. Âs b. Vâil es-Sehmî	175
10. Nadr b. Hâris el-Abderî	175
11. Ebû Uhayha Sa'îd b. Âs'ın Durumu	177
13. Sehm Kabilesinden Haccâc'ın İki Oğlu Münebbih ve Nübeyh'in Durumu	181
14. Züheyr b. Ebû Ümeyye'nin Durumu	181
15. Abdullah b. Ebû Ümeyye'nin Durumu	182
16. Sâib, Esved, Adî ve Âs	182
17. Ebü'l-Bahterî Âs b. Hâşim b. Hâris b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusayy'ın Durumu	183
18. Ukbe b. Ebû Mu'ayt'ın Durumu	184
19. Esved b. Muttalib b. Esed b. Abdüluzzâ'nın Durumu	185
20. İbnü'l-Asdâ el-Hüzelî	187
21. Hakem b. Ebü'l-Âs b. Ümeyye	187
22. Utbe b. Rebîa b. Abdüşems b. Abdümenâf'ın Durumu	188
23. Şeybe b. Rebîa b. Abdüşems'in Durumu	188
24. Mut'im b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf	190
25. Tu'ayme b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf'ın Durumu	190
26. Hâris b. Âmir b. Nevfel b. Abdümenâf	190
27. Mâlik b. Tulâtule'nin Durumu	191

28. Rükâne b. Abdüyezîd b. Hâşim b. Muttalib'in Durumu	191
29. Hübeyre b. Ebû Vehb'in Durumu	192
Resûlullah'ın (sav) Ashabından Güçsüz Düşürülenler	192
1. Ammâr b. Yâsir	193
2. Habbâb b. Eret	211
3. Suheyb b. Sinân	215
4. Bilâl b. Rebâh	219
5. Âmir b. Fûheyre	228
6. Ebû Fûkeyhe	229
7. Benî Müemmel'in Cârîyesi Lübeybe'nin Durumu	230
8. Zinnîre'nin Durumu	230
9. Nehdiyye'nin Durumu	231
10. Ümmü Ubey'sin Durumu	231
Müslümanlardan Güçsüz Düşürülenlere İşkence Yapılması	231
Habeşistan'a Hicret Eden Müslümanların İsimleri	233
1. Benî Hâşim b. Abdümenâf'tan Olanlar	233
2. Benî Ümeyye b. Abdüşems'ten Olanlar	233
3. Benî Abdüşems b. Abdümenâf'a Müttefik Olanlar	234
4. Benî Nevfel b. Abdümenâf'ın Müttefiklerinden Olanlar	237
5. Benî Esed b. Abdüluzâ b. Kusayy'dan Olanlar	237
6. Benî Abd b. Kusayy'dan Olanlar	238
7. Benî Abdüddâr b. Kusayy'dan Olanlar	238
8. Benî Zühre b. Kilâb'dan Olanlar	239
9. Benî Zühre b. Kilâb'ın Müttefiği Olanlar	240
10. Benî Teym b. Mürre'den Olanlar	241
11. Benî Mahzûm b. Yakaza b. Mürre'den Olanlar	243
12. Benî Mahzûm'un Müttefiği Olanlar	249
13. Benî Cumah b. Amr b. Husays'tan Olanlar	249
14. Benî Cumah b. Amr'ın Müttefiği Olanlar	251
15. Benî Sehm b. Amr b. Husays'tan Olanlar	252
16. Benî Sehm'in Müttefiği Olanlar	254
17. Benî Adî b. Ka'b b. Lüeyy b. Gâlib'den Olanlar	254

18. Benî Adî'nin Müttefiği Olanlar	255
19. Benî Âmir b. Lüeyy b. Gâlib'den Olanlar	256
20. Benî Hâris b. Fihri b. Mâlik'ten Olanlar	262
Muhacirlerin Habeşistan'dan Dönüşü	266
İkinci Habeşistan Hicreti	268
Vadide Kuşatma ve Mutabakat Metni Olayı	268
1. Umâre b. Velîd'in Öldürülmesi	272
2. Mutabakat Metninin Yazılması	274
3. Mutabakat Metninin İptali	275
Ebû Tâlib ve Hadîce'nin Ölümü	277
Resûlullah'ın (sav) Tâif'e Gidişi	277
Resûlullah'ın (sav) Kabileleri İslâm'a Daveti	278
Ensarın Müslüman Oluşu	279
1. Birinci Akabe Biatı	280
2. İkinci Akabe Biatı	281
İkinci Akabe Biatı'na Katılan Yetmiş Kişinin İsimleri	281
Evs b. Hârise Kabilesinden Olanlar	281
Hazrec b. Hârise'den Olanlar	283
Benî Neccâr b. Sa'lebe'den Olanlar	283
Benî Hâris b. Hazrec'den Olanlar	285
Hazrec Kabilesinin Benî Züreyk b. Abd b. Hârise Kolundan Olanlar	286
Benî Selime b. Sa'd'dan Olanlar	287
Benî Sâ'ide b. Ka'b b. Hazrec'den Olanlar:	292
Benî Avf b. Hazrec'den Olanlar	293
On İki Temsilcinin İsimleri	294
Evs'ten Olanlar	294
Hazrec Kabilesinden Olanlar	294
Mi'rac Hadisesi	298
Hicret Olayı	300
Allah'ın Resulü (sav) ile Ebû Bekir'in (ra) Sevr Mağarasından Çıkışları	305
Ümmü Ma'bed'in Hikâyesi	306
Allah'ın Resulü'nün (sav) Medine'ye Varışı	311

Allah'ın Resulü'nün (sav) Ailesini Mekke'den Taşınması	314
Ensar ve Muhacileri Kardeşleştirme	315
Beş Vakit Namazın Rekâtlarının Tamamlanması	317
Kıblenin Değişmesi	317
Orucun Farz Kılınması	318
İçkinin Haram Kılınması	318
Hicretten Sonra Doğan İlk Çocuk	318
Ehl-i Suffe	318
Ezan	319
Hazrec Kabilesinden Olan Münafıkların İsimleri	320
Evs Kabilesinden Olan Münafıklar	321
Dırâr Mescidi	331
Benî Nadîr'den Olanlar	332
Benî Kaynukâ'dan Olanlar	335
Benî Kurayza'dan Olanlar	335
Benî Hârise b. Hâris b. Hazrec b. Amr b. Mâlik b. Evs'ten Olanlar	336
Benî Abdüleşhel'den Olanlar	336
Cihat Emrinin Verilmesi	337
Resûlullah'ın (sav) Gazveleri	337
1. Ebvâ/Veddan Gazvesi	337
2. Buvât Gazvesi	338
3. Sefevân Gazvesi	338
4. Zül'uşeyre Gazvesi	338
5. Savaşın Gerçekleştiği Bedir Gazvesi	339
Kureyş'in Resûlullah'ın (sav) Kervana Saldıracağı İstihbaratıyla Uyarılması	342
Kureyş'in Harbe Girmek için Hazırlık Yapması	343
Müslümanlarla Müşrikler Arasında Savaşın Başlaması	345
Bedir Savaşı'nda Müslümanlardan Şehit Olanlar	349
Benî Muttalib b. Abdümenâf'tan Şehit Olanlar	349
Benî Zühre'den Şehit Olanlar	349
Benî Adî b. Ka'b'dan Şehit Olanlar	349
Benî Hâris b. Fihr'den Şehit Olanlar	349

Evs'ten Şehit Olanlar	349
Hazrec'den Şehit Olanlar	349
Bedir Savaşı'nda Müşriklerden Öldürülenler	351
Benî Abdüşems b. Abdümenâf'tan Olanlar	351
Benî Nevfel b. Abdümenâf'tan Olanlar	352
Benî Esed b. Abdüluzzâ b. Kusayy'dan Olanlar	352
Benî Abdüddâr'dan Olanlar	352
Benî Teym b. Mürr'e'den Olanlar	353
Benî Mahzûm'dan Olanlar	353
Benî Cumah'tan Olanlar	355
Benî Sehm'den Olanlar	355
Benî Âmir b. Lüeyy'den Olanlar	355
Bedir Savaşı'nda Kureş'ten Esir Edilenler	356
Umeyr b. Vehb'in Müslüman Olması	360
Bedir Savaşı Hakkında Söylenen Şiirler	361
Bedir Savaşı'na Katılan Kardeşler	364
6. Benî Kaynukâ' Gazvesi	364
7. Sevîk Gazvesi	366
8. Karkaratülküdr Gazvesi	367
9. Benî Gatafân Gazvesi	367
10. Benî Süleym b. Mansûr Gazvesi	368
11. Uhud Gazvesi	369
Resûlullah'ın Savaşa Hazırlanması	371
Savaşın Başlaması	374
Müslümanların Hezimetini	376
Peygamber'in (sav) Yaralanması	377
Hanzale'nin Şehit Olması	378
Hamza'nın Şehit Olması	380
Müslümanların Sarsılması	381
Müslümanların Okçuları	382
Uhud Savaşı'ndan Kaçanlar	385
Savaştan Sonra Ebû Süfyân'ın Sözleri	386
Savaşta Öldürülenler	387
Evs Kabilesine Mensup Ensardan Şehit Olanlar	388

Hazrec Kabilesine Mensup Ensardan Şehit Olanlar	390
Uhud Savaşı'nda Müşriklerden Öldürülenler	395
Uhud Şehitlerinin Defnedilmesi	397
12. Hamrâülesed Gazvesi	400
13. Benî Nadîr Gazvesi	401
14. Taraflar Arasında Kararlaştırılan Bedir Gazvesi	402
15. Zâtürrikâ' Gazvesi	403
16. Dûmetülcendel Gazvesi	404
17. Benî Mustalik (Müreysi') Gazvesi	404
İfk Olayı	405
18. Hendek (Ahzâb) Savaşı	406
19. Yahudi Benî Kurayza Gazvesi	411
20. Benî Lihyân Gazvesi	412
21. Zûkared (Gâbe) Gazvesi	412
22. Hudeybiye Sulhu ve Resûlullah'ın (sav) Umreye Gidişi	413
Rıdvan Biati	414
23. Hayber Gazvesi	416
Fedek Halkıyla Anlaşma	416
Vâdilkurâ Gazvesi	417
24. Kazâ Umresi veya Kaziyye Gazvesi	417
25. Mekke'nin Fethi	418
Hâtıb'ın Mektubu	418
Abbas'ın Hicreti	419
Ebû Süfyân'ın Antlaşmayı Yenilemek için Çıkması	420
Müşriklerden Öldürülenler	420
Müslümanların Şehitleri	420
Mekke'ye Giriş	421
Resûlullah'ın (sav) Öldürülmesini Emrettiği Kişiler	422
Kâbe'nin Anahtarları	427
26. Huneyn Gazvesi	431
27. Evtâs Gazvesi	432
28. Tâif Gazvesi	433
29. Tebük Gazvesi	435

Vedâ Haccı	436
Resûlullah'ın (sav) Seriiyeleri	438
1. Hamza b. Abdülmuttalib (ra) Seriiyesi	438
2. Ubeyde b. Hâris b. Muttalib b. Abdümenâf Seriiyesi	439
3. Sa'd b. Ebû Vakkâs ez-Zührî Seriiyesi	439
4. Abdullah b. Cahş el-Esedî Seriiyesi	439
5. Umeyr b. Adî b. Harşe Seriiyesi	441
6. Sâlim b. Umeyr el-Ensârî Seriiyesi	441
7. Yahudi Ka'b b. Eşref et-Tâî'ye Gönderilen Seriiye	442
8. Karede Seriiyesi	443
9. Ebû Seleme b. Abdülesed Seriiyesi	443
10. Münzir b. Amr b. Huneys b. Levzân es-Sâ'idî Seriiyesi	443
11. Mersed b. Ebû Mersed el-Ganevî Seriiyesi	444
12. Abdullah b. Ebû Atîk el-Hazrecî Seriiyesi	445
13. Abdullah b. Üneys Seriiyesi	445
14. Muhammed b. Mesleme b. Seleme b. Hâlid b. Mecde'a el-Evsî Seriiyesi	445
15. Ebû Bekir es-Siddîk Seriiyesi	446
16. Ukkâşe b. Mihsan Seriiyesi	446
17. Muhammed b. Mesleme Seriiyesi	446
18. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın Birinci Zülkassa Seriiyesi	446
19. Ebû Ubeyde'nin İkinci Zülkassa Seriiyesi	446
20. Zeyd b. Hârise'nin Cemûm Seriiyesi	446
21. Zeyd b. Hârise'nin Îs Seriiyesi	447
22. Zeyd b. Hârise'nin Taref Seriiyesi	447
23. Zeyd b. Hârise'nin Hismâ Seriiyesi	447
24. Zeyd b. Hârise'nin Vâdilkurâ Seriiyesi	447
25. Abdurrahman b. Avf'ın Dûmetülcendel Seriiyesi	447
26. Ali b. Ebû Tâlib Seriiyesi	448
27. Zeyd b. Hârise'nin Ümmü Karfe el-Fezâriyye Seriiyesi	448
28. Abdullah b. Revâha Seriiyesi	448
29. Kürz b. Câbir el-Fihri Seriiyesi	448
30. Ömer b. Hattâb (ra) Türebe Seriiyesi	449

31. Ebû Bekir es-Sıddık'ın (ra) Necid Seriyyesi	449
32. Beşîr b. Sa'd'ın Benî Mürre Seriyyesi	449
33. Gâlib b. Abdullah el-Leysi'nin Fedek Seriyyesi	449
34. Gâlib b. Abdullah el-Leysi'nin Meyfaa Seriyyesi	449
35. Beşîr b. Sa'd'ın Yümn ve Cübâr Seriyyesi	450
36. İbn Ebü'l-Avcâ es-Sülemî Seriyyesi	450
37. Gâlib b. Abdullah Seriyyesi	450
38. Amr b. Ümeyye ed-Damrî Seriyyesi	450
39. Şücâ' b. Vehb el-Esedî Seriyyesi	450
40. Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî Seriyyesi	451
41. Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebû Tâlib ve Abdullah b. Revâha'nın Mûte Seriyyesi	451
42. Kutbe b. Amr Seriyyesi	451
43. Amr b. Âs Seriyyesi	452
44. Ebû Ubeyde b. Cerrâh Seriyyesi	452
45. Ebû Katâde Seriyyesi	452
46. Ebû Katâde Nu'mân b. Rib'î b. Beldeme el-Hazrecî Seriyyesi	452
47. Hâlid b. Velîd'in Batn-ı Nahle Seriyyesi	453
48. Amr b. Âs'ın Süvâ' Putunu Yıkma İçin Gönderildiği Seriyye	453
49. Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî Seriyyesi	453
50. Hâlid b. Velîd'in Yelemlem Seriyyesi	453
51. Tufeyl b. Amr ed-Devsî Seriyyesi	454
52. Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî Seriyyesi	454
53. Uyeyne b. Hısn Seriyyesi	454
54. Alkame b. Mücezziz Seriyyesi	454
55. Ali'nin Tay Kabilesinin Putu Fûls'ü Kırmak için Gönderildiği Seriyye	454
56. Hâlid b. Velîd'in Dûmetülcendel'deki Ükeydir b. Abdülmelik el-Kindî es-Sekûnî'ye Gönderildiği Seriyye	455
57. Berâe Sûresinin Bildirilmesi	455
58. Hâlid b. Velîd'in Benî Hâris b. Ka'b Seriyyesi	456
Resûlullah'ın (sav) Ashabını Gönderdiği Görevler	456

Resûlullah'ın (sav) Şemâili	459
Resûlullah'ın (sav) Zevceleri ve Çocukları	469
1. Hadîce bt. Huveylid	469
Kâsım b. Resûlullah (sav)	469
Zeyneb bt. Resûlullah (sav)	469
Rukayye bt. Resûlullah (sav)	474
Ümmü Külsûm bt. Resûlullah (sav)	474
Fâtıma bt. Resûlullah (sav)	475
Abdullah b. Resûlullah (sav)	479
2. Sevde bt. Zem'a	480
3. Âişe bt. Ebû Bekir es-Sıddîk	482
4. Guzeyye bt. Dûdân Ümmü Şerîk	495
5. Hafsa bt. Ömer b. Hattâb (ra)	496
6. Zeyneb bt. Huzeyme b. Hâris	503
7. Ümmü Seleme Hind bt. Ebû Ümeyye b. Muğîre	503
8. Zeyneb bt. Cahş b. Riâb	507
9. Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyân b. Harb	513
10. Cüveyriye bt. Hâris el-Huzâ'î	517
11. Safiyye bt. Hüvey b. Ahtab	519
12. Meymûne bt. Hâris b. Hazn el-Hilâliyye	521
13. Mâriye el-Kıbtıyye	526
14. Reyhâne bt. Şem'un	531
15. Fâtımatü'l-Kilâbiyye	532
16. Âliye bt. Zabyân	533
17. Amre bt. Yezîd b. Ubeyd el-Kilâbî	534
18. Esmâ bt. Numân el-Kindiyye	534
19. Müleyke bt. Ka'b el-Leysiyye el-Kinâniyye	537
Resûlullah'ın (sav) Evlenmek İsteddiği Fakat Evliliğin Gerçekleşmediği Kadınlar ve Kendisini Resûlullah'a (sav) Arz Edenler	537
Resûlullah'ın Eşlerine Verdiği Mehir	541
Resûlullah'ın (sav) Eşlerine Hicabın Emredilmesi	541
Resûlullah'ın (sav) Mevlâları ve Hizmetçileri	545

1. Zeyd b. Hârise	545
2. Üsâme b. Zeyd b. Hârise	552
3. Ebû Râfi	556
4. Enese	557
5. Ebû Kebşe	557
6. Sâlih Şukrân	558
7. Yesâr en-Nûbî	559
8. Fedâle	559
9. Sefîne	559
10. Sevbân Ebû Abdullah	560
11. Enceşe Ebû Mâriye	561
12. Râfi'	561
13. Ebû Lübâbe Zeyd b. Münzir	562
14. Ebû Müveyhibe	563
15. Mid'am Ebû Selâm	563
16. Ebû Damre	563
17. Kerkere	564
18. Rebâh Ebû Eymen	564
19. Hişâm	564
20. Ebû Hind b. Hârise	564
21. Selmân el-Fârisî	565
22. Ebû Bekire	569
Muğîre b. Şu'be'nin Zinası ve Ebû Bekire	570
Büsr b. Ebû Ertât'ın Basra'ya Gelmesi	573
Abdurrahmân b. Ebû Bekire	574
Ubeydullah b. Ebû Bekire	577
23. Ebû Taybe	588
24. Ubeyd	589
25. Enes b. Mâlik	589
Resûlullah'ın (sav) Eşyaları ve Hayvanları	589
1. Resûlullah'ın (sav) Elbiseleri	589
2. Resûlullah'ın (sav) Atları ve At Dışında Diğer Toynaklı Hayvanları	591
3. Resûlullah'ın (sav) At Dışındaki Toynaklı Hayvanları	593

4. Resûlullah'ın (sav) Yanında Bulunan Büyükbaş Tırnaklı Hayvanlar	594
5. Resûlullah'ın (sav) Yanında Bulunan Küçükbaş Tırnaklı Hayvanlar	596
6. Resûlullah'ın (sav) Ganimetleri	596
7. Resûlullah'ın (sav) Silahları	602
8. Resûlullah'ın (sav) Yatağı	606
Resûlullah'ın (sav) Müezzinlerinin İsimleri	607
1. Bilâl b. Rebâh el-Habeşî	607
2. İbn Ümmü Mektûm	608
3. Ebû Mahzûre	608
Resûlullah'ın (sav) Âmillerinin İsimleri	611
Resûlullah'ın (sav) Devlet Büyüklerine ve Hükümdarlara Gönderdiği Elçiler	613
Resûlullah'ın (sav) Kâtiplerinin İsimleri	613
Resûlullah'ın (sav) Nineleri	614
1. Fâtımalar	614
2. Âtikeler	614
Resûlullah'ın (sav) Su İçtiği Tatlı Su Kuyuları	616
Cahiliye Döneminde İsmi Muhammed Olanlar	619
Resûlullah'ın (sav) Döneminde İsmi Muhammed Olanlar	620
Resûlullah'a (sav) Benzeyenlerin İsimleri	621
Resûlullah'ın (sav) Ebû Bekir Hakkındaki Sözleri	622
Resûlullah'ın (sav) Hastalığının Başlangıcı	625
Resûlullah'ın (sav) Vefatı	644
Resûlullah'ın (sav) Yıkanması, Kefenlenmesi ve Defni	650
Vefat Ettiği Gün Resûlullah'ın (sav) Ömrü	660
Sakîfe Toplantısı	660
Resûlullah İçin Okunan Mersiyeler	674
Ebû Bekir es-Sıddîk'in Resûlullah'a (sav) Mersiyesi	674
Ömer b. Hattâb'ın Resûlullah'a (sav) Mersiyesi	674
Ali b. Ebû Tâlib'in Resûlullah'a (sav) Mersiyesi	675
Hassân'ın Resûlullah'a (sav) Mersiyesi	675
Safîyye bt. Abdülmuttalib'in Mersiyesi	676

Hilfû'l-Fudûl	677
Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib	686
Zevcesi Fâtıma bt. Esed	692
Ebû Tâlib'in Çocukları	693
Ca'fer b. Ebû Tâlib'in (ra) Müslüman Olması	695
Abdullah b. Ca'fer	697
Abdullah b. Ca'fer ve Müzik	709
Abdullah b. Ca'fer'in Kızı Ümmü Ebîhâ	714
Abdullah b. Muâviye b. Abdullah b. Ca'fer	716
Ali b. Abdullah b. Ca'fer	721
Abdullah b. Ca'fer'in Çocukları	722
Mu'âviye b. Abdullah ve Çocukları	723
Akîl b. Ebû Talib'in Haberi	724
Müslim b. Akîl b. Ebû Tâlib'in Öldürülmesi	730
Müminlerin Emiri Ali b. Ebû Tâlib (as)	738
Gadîr-i Hum Hadisleri	747
Ali b. Ebû Tâlib'in Hikmetli Sözleri	748
Ali'nin Kiyafetleri, Şahsiyeti ve Yaratılış Özellikleri	750
Ali b. Ebû Tâlib'in Zühdü	757
Ali b. Ebû Tâlib'in Toplum İçindeki Şahsiyeti	762
Ali b. Ebû Tâlib'in (ra) Valilerine Yazdığı Mektuplar	772
Ali'nin Abdullah b. Abbas'a gönderdiği Mektuplar ve Cevapları	781
Ali'nin Verdiği Bazı Fetvalar	787
Ali'nin Serzenişleri ve Ona Yapılan Küfürler	788
Ali b. Ebû Tâlib'in Çocukları	794
Sükeyne bt. Hüseyin	799
Fâtıma bt. Hüseyin b. Ali	800
Zeyd b. Ali'nin Abdullah b. Hasan ile Olan Tartışması	802
Ali b. Ebû Tâlib'in Oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye	803
DİZİN	807

GİRİŞ

Belâzürî ve Ensâbü'l-Eşrâf Adlı Eseri

Hayatı

Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî el-Bağdâdî, III. asrın ikinci yarısında h. 279 (m. 892-93) yılında Bağdat'ta vefat etmiş, yaşadığı döneme kadarki dönemin siyasi tarihi, kültür ve medeniyeti açısından önemli eserler telif etmiş bir şahsiyettir. Tarihçiliğinin yanı sıra nesep âlimi, şair ve edip olarak da maruftur. Şiirlerinde övgü, yergi ve hikmetli sözlere yer vermiştir.

Belâzürî'nin hayatı hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Hicrî II. asrın sonlarında yaklaşık h. 185 civarında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Kökeni konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte Fârisî olma ihtimali daha yüksektir. Künyesi Ebü'l-Hasan, Ebû Cafer veya Ebû Bekir olarak zikredilir. Ancak tercih edilen görüşe göre yaşadığı asırda Ebü'l-Hasan künyesiyle tanınmaktadır.

Dedesi Câbir, Abbasî Halifesi Harun Reşid döneminde Mısır haraç görevlisi Hasîb'in kâtibi olarak görev yapmıştır. Kendisi de kâtip olarak görev yapan Belâzürî, bazı Abbasî halifeleriyle iyi ilişkiler kurmuş, onların huzurunda ilmi toplantılara katılmıştır. On yıl kadar Halife Mütevekkil Alellah'ın nedimliğini yapmış, onun yakın çevresinde bulunmuştur. Müstaîn Billâh ve Mu'tez'le ilişkileri olmuş, Mu'tez'in oğlu Abdullah'ın hocalığını üstlenmiştir. Bu durum onun yaşadığı dönemde önemli bir konumda olduğunu göstermektedir.

Yaşlılığında hafızasını güçlendirmek için bir çeşit Hindistan cevizi olan belâzür meyvesinin suyundan içtiği ve bundan dolayı hafızasını kaybettiği anlatılır. Bu olayın dedesiyle ilgili olduğu da söylenir. Nispesi bu hikâyeye açıklanır.

Belâzürî'nin öne çıkan en önemli özelliği tarihçiliği, nesep ve rivayet bilgini olmasıdır. Şahısların hayatını anlatırken çok sayıda hadis nakletmesine rağmen daha sonra gelen hadis bilginlerinin çoğu Belâzürî'nin rivayetlerine kuşkuyla yaklaşmışlardır.

Hocaları ve Öğrencileri

Belâzürî, eğitimine Bağdat'ta başlamış ve buradaki âlimlere talebelik yapmıştır. Ayrıca dönemin âdeti üzere ilim elde etmek üzere Şam bölgesine gitmiştir. Burada Dımaşk, Humus, Antakya, Haleb, Menbic ve suğûr bölgesindeki bazı şehirlere giderek oralarda yaşayan âlimlerden nakilde bulunmuştur.

Rivayet naklettiği birçok hocasının ismini zikretmektedir. Bunların bir kısmından fazla nakilde bulunurken bir kısmından az nakilde bulunmuştur. En fazla nakilde bulunduğu hocaları arasında Vâkıdî'nin öğrencisi olan Muhammed b. Sa'd (ö. 230/845), Medâinî (ö. 228/843), Abbas b. Hişâm b. Muhammed b. Sâib el-Kelbî ve Mus'ab ez-Zübeyrî (ö. 236/851) zikredilebilir.¹

Belâzürî'den rivayet nakleden öğrencileri arasında Abdullah b. Ebû Sa'd el-Verrâk, Ahmed b. Ammâr b. Şâzî, Cafer b. Kudâme b. Ziyâd, Muham-

1 Bunlardan başka kendilerinden rivayet naklettiği hocaları arasında şunlar zikredilebilir: Abbas b. Hâtim el-Bezzâz, Abbas b. Velid en-Nersî, Abbas b. Yezid el-Bahrânî, Abdula'la b. Hammâd el-Bâhili en-Nersî, Abdullah b. Ebû Ümeyye, Abdullah b. Mâlik, Abdullah b. Muhammed el-Absî, Abdullah b. Muhammed et-Tevvezî, Abdullah b. Recâ, Abdullah b. Salih b. Müslim el-İclî, Abdurrahman b. Salih el-Ezdi el-Ateki, Abdülhamid b. Vâsi, Abdülvâhid b. Gıyâs es-Sayrafi, Affân b. Müslim, Âfiye es-Sa'dî, Ahmed b. Hâris b. Mübarek, Ahmed b. Hişâm b. Behrâm, Ahmed b. İbrahim b. Kesîr, Ahmed b. Velid b. Bürd, Ali b. Abdullah İbnü'l-Medîni, Ali b. Hammâd b. Kesîr, Ali b. İbrahim et-Tâlibî, Ali b. Muğire el-Esrem, Ali b. Muhammed en-Nevfelî, Ali b. Şevr el-Mukri, Amr b. Abdurrahman el-Ömerî, Amr b. Ebû Amr eş-Şeybânî, Amr b. Muhammed b. Bükeyr, Bekr b. Ebû Huzeyfe, Bekr b. Heysem, Cafer b. Ömer, Ebû Adnân el-A'ver, Ebû Hâşim el-Caferî, Ebû İmrân el-Mukri, Ebû Kılâbe Abdülmelik b. Muhammed er-Rekâşî, Ebû Ma'şer, Ebû Mesûd İbnü'l-Kattât el-Küfî, Ebû Muhammed eş-Şâmî, Ebû Müslim el-Ahmerî, Ebû Ubeyd Kasım b. Sellam, Fadl b. Abbas, Hafs b. Ömer el-Ömerî, Halef b. Hişâm b. Sa'leb, Halef b. Sâlim el-Muharrimî el-Mühellebî, Hammâd b. İshak, Hasan b. Ali el-Hirmâzî, Hasan b. Arefe b. Yezid, Hasan b. Osman b. Hammâd, Hâşim b. Hâris el-Mervezî, Hevze b. Halife, Hişâm b. Ammâr es-Sülemî, Hüdbe b. Hâlid, Hüseyin b. Ali b. el-Esved el-İclî, İbrahim b. Gıyâs, İbrahim b. Muhammed b. Ar'ara, İbrahim b. Müslim el-Hârezmî, İshak b. Ebû İsrâil, İshak b. Hasan b. Meymûn, İshak b. Muhammed b. İsmail el-Ümevî el-Fervî, Mahbûb b. Musa el-Antâkî el-Ferrâ, Muhammed b. Abbâd el-Mühellebî, Muhammed b. Abdurrahman el-Antâkî, Muhammed b. Dâvud, Muhammed b. Ebân es-Sülemî, Muhammed b. Habîb, Muhammed b. Hâlid b. Abdullah et-Tahhân, Muhammed b. Hasan el-A'yen, Muhammed b. Hâtim b. Meymûn es-Sağrî, Muhammed b. Hayyân el-Harrânî, Muhammed b. İsmail b. Bahterî, Muhammed b. Kesîr es-San'ânî el-Missîsî, Muhammed b. Musa el-Hârezmî, Muhammed b. Musaffâ el-Kureşî el-Himsî, Muhammed b. Osman, Muhammed b. Sabbâh, Muhammed b. Yezid el-İclî, Muhammed b. Ziyâd b. el-A'râbî, Muzaffer b. Müreccâ, Nasr b. Ali el-Cehdamî, Osman b. Ebû Şeybe el-Absî, Ömer b. Hammâd b. Ebû Hanîfe el-Bağdâdî, Ömer b. Saîd el-Kureşî, Ömer b. Şebbe, Ravh b. Abdülmü'min, Rebî b. Ubeydullah, Saîd b. Süleyman, Süleyman b. Dâvud, Süleyman b. Ubeydullah er-Rakkî, Süleyman b. Yunus, Şeybân b. Ebû Şeybe Ferrûh, Şücâ b. Mahled el-Fellâs, Ubeydullah b. Muâz el-Anberî, Ubeydullah b. Muhammed b. Hafs et-Teymî, Ubeydullah b. Ömer el-Cüşemî, Ubeydullah b. Salih el-Ezdi el-Ateki, Vehb b. Bakıyye, Velid b. Salih en-Nahhâs, Yahya b. Eyyûb, Yahya b. Maîn, Yakûb b. İbrahim ed-Devrakî, Yusuf b. Musa el-Kattân, Ziyâd b. Ubeydullah b. Abdullah, Zübeyr b. Bekkâr, Züheyr b. Harb el-Hareşî en-Nesâî.

med b. Halef b. Hayyân, Yahya b. Ali b. Yahya b. Ebû Mansûr el-Münev-cim, Yakûb b. Nua'ym b. Karkâra el-Erzenî zikredilir.

Eserleri

Belâzürî'nin günümüze ulaşan iki eseri olan *Ensâbü'l-Eşrâf* ve *Fütûhu'l-Büldân* birçok araştırmacı tarafından kullanılan ve yazıldıkları dönemden günümüze kadar yararlanılan önemli kaynaklardır.

Belâzürî'nin *Kitâbü'l-Abbâr ve'l-Ensâb* veya *el-İstiksâ fi'l-Ensâb ve'l-Abbâr* adlı eseri günümüze ulaşmayan kitapları arasında zikredilir. Onun bu kitabı tamamlayamadığı, müsveddelerinin kırk cilt tuttuğu ifade edilir. Müellifin *Fütûhu'l-Büldân el-Kebîr* adlı tamamlanmamış bir eserinden de söz edilir. Bundan başka *Fütûhu'l-Büldân es-Sağîr* adlı bir eseri daha vardır ki günümüze ulaşan bu eserinden aşağıda kısaca söz edeceğiz. Ayrıca Belâzürî'nin *Kitâbü Ahdi Erdeşîr* adıyla Farsçadan Arapçaya çevirdiği bir kitabından da bahsedilir.

Ensâbü'l-Eşrâf

Hız. Peygamber dönemi, ilk halifeler, Emevîler ve Abbasîlerin ilk dönemi açısından vazgeçilmez bir kaynak olan *Ensâbü'l-Eşrâf* ihtiva ettiği malumat açısından ilk dönem kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir.

***Ensâbü'l-Eşrâf*'in Muhtevası**

Ensâbü'l-Eşrâf, isminden de anlaşılacağı üzere ele aldığı dönemin ileri gelenleri hakkında bilgi vermektedir. Belâzürî, eşrâf kelimesini Hız. Ali-Fâtıma evladının soyundan gelenler ya da Hız. Hasan'ın soyundan gelenler anlamında değil, kabilelerin liderleri, yöneticiler ve toplumda saygın olan kişiler için kullanır. Zira kelime o dönemde bu anlamda kullanılmamaktadır.

Eserin ilk kısmında geniş olarak Hız. Peygamber'in hayatı, dönemi ve faaliyetlerinden bahsedilir. Müellif kendisinden önce telif edilen siyer kitaplarında yapıldığı gibi Hız. Peygamber'in atalarına yer verir. Alman Doğu Araştırmaları Enstitüsü neşriyle Süheyl Zekkâr ve Riyâd Ziriklî tarafından tahkik edilen neşirde bu kısım iki cilt olarak neşredilmiştir. Hamidullah ve Mahmûd el-Ferdûs el-Azem tahkiklerinde ise tek cilttir.

Zekkâr-Ziriklî neşrinin üçüncü cildi İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında uyguladığı sisteme paralel olarak Hz. Peygamber'in ailesine tahsis edilmiştir. Bu ciltte Tâlibîler ele alınmıştır. Dördüncü cilt ise Abbasîlere ayrılmıştır. Bu cildin en geniş ele alınan isimleri Hz. Abbas, Abdullah b. Abbas, Ebû Cafer Mansur gibi isimlerdir. Ayrıca bu cildin son kısmında Hz. Peygamber'in diğer amcalarına ve halalarına da yer verilmiştir. Beşinci ciltte Abdüşems ele alınmıştır ki cildin önemli bir kısmı Ümeyyeoğullarına, bunlardan da Muaviye'ye ayrılmıştır. Altıncı ve yedinci ciltlerde de Ümeyye b. Abdüşems oğulları ele alınmaktadır. Sekizinci cilt ile dokuzuncu cildin bir kısmında Abdüşems ele alınmaya devam edilmiştir. Ayrıca bu ciltte Abdüluzza da ele alınmıştır. Onuncu cilt Zühreoğulları ile Adioğullarına ayrılmıştır. On birinci ciltte Âmir b. Lüeyoğulları ile Müzeyneoğulları ele alınırken on ikinci ciltte, Mürre ve Sa'd b. Zeydoğulları, onu üçüncü ciltte Amr b. Teym ile Sakîf kabileleri ele alınmıştır. Kitabın beş cilde yakın bir kısmının Ümeyyeoğullarının mensup olduğu Abdüşems'e tahsis edilmesi dikkat çekicidir. Emevîlerden Abdümelik b. Mervân ve dönemine daha fazla yer ayrıldığı görülmektedir. Bu bölüm siyere ayrılan bölümden daha geniştir. Emevîlerin Endülüste devlet kuran ve burada 756-1031 yılları arasında iki buçuk asırdan fazla bir süre hükümran olan kolu hakkında bilgi verilmemiştir. Abbasîlerin rakibi durumundaki bu hanedanın Belâzürî'nin yaşadığı bölgeden uzak bir coğrafyada hükümran oldukları ifade edilmelidir.

Ensâb, Sakîf kabilesiyle bitmektedir. Ancak Belâzürî Sakîf kabilesini tamamlamadan vefat etmiştir. Böylece kitapta Adnânîlerin Mudar kolu anlatılmış, ancak Rebâa, İyâd, Enmâr gibi kabileler anlatılmamıştır. Öte yandan Kahtânî kabilelere de yer verilmemiştir.

Doğal olarak yöneticilerin ve eşrafın ele alındığı bu ciltlerde yöneticilik yapan kişilerin dönemlerinde meydana gelen olaylar hakkında önemli bilgiler verilmektedir. Belâzürî, bazen olaylar hakkında ayrıntılı bilgiler vermekten kaçınmaz. *Ensâb*'ın Haricî ayaklanmaları başta olmak üzere muhalif kişilerin faaliyetleri hakkında geniş ve bazen diğer kaynaklarda ulaşılamayan bilgiler naklettiği görülmektedir.

Ensâb'ın kaynaklarının önemli bir kısmının yazılı kaynaklar olduğu anlaşılmaktadır. genellikle doğrudan kitap adı vermeyip rivayetleri nakle-derken yer yer yararlandığı eserden nakilde bulunduğunu ifade etmektedir. En önemli kaynakları arasında İbn Sa'd ve Medâinî'yi zikretmek gerekir. Medâinî'nin eserlerinin günümüze ulaşmamış olması, *Ensâb*'ın önemini arttırmaktadır.

***Ensâbü'l-Eşrâf*'ın Özellikleri**

İslam tarihinin en önemli kaynaklarından biri olan *Ensâb* bazı özellikleriyle İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ına benzese de birçok açıdan farklıdır. Konuları ele alışı ve muhtevası dikkat çekici bir şekilde farklılaşmaktadır. İbn Sa'd daha fazla biyografiye yer vermeyi hedeflemiştir. Belâzürî ise ele aldığı kişilerin hayatını ve dönemini ayrıntılı olarak anlatmayı tercih etmiştir.

Abbasîlere tahsis ettiği dördüncü ciltte başta Hz. Abbas ve Abdullah b. Abbas hakkında olmak üzere Abbasî halifelerinin ilgisini çekecek bir perspektif ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Hz. Abbas ve ailesinin Peygamber dönemi toplumundaki yeri, Hz. Abbas'ın Müslüman olması, Hz. Peygamber ve diğer Müslümanlar nezdindeki konumu, İbn Abbas'ın dönemin siyasi olaylardaki yeri gibi birçok konu, Abbasîlerin iktidar meşruiyetini besleyecek şekilde ele alınmıştır. Mesela Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için nakledilen ehl-i abâ-i hamse rivayetine benzer bir rivayetin Hz. Abbas ve çocukları için nakledilmesi dikkat çekicidir. Diğer taraftan Abdullah b. Abbas'la Hz. Ali arasında meydana gelen sorunlar, İbn Abbas'ın Basra beytülmalindeki malları alarak görevi bırakıp Mekke'ye gitmesi hususunda verdiği bilgiler birçok kaynakta geçirilmiş olmakla birlikte Belâzürî bu konuya ışık tutacak önemli rivayetler nakletmektedir.

Beşinci ciltte Abdüşems kabilesi ve bunların en etkili kolu olan Ümeyyeoğullarını ele alan yazar, Muaviye'yi yeren ve öven rivayetlere yer vermiştir. Hatta bunları peş peşe vererek bir bakıma okuyucuyu değerlendirmede serbest bırakmıştır.

Kitabın en önemli özelliklerinden biri Haricîler hakkında ihtiva ettiği değerli bilgilerdir. Kitapta Haricî isyanları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Ensâb'da kabile ilişkilerine, bunun sosyal ve siyasi etkilerine ilişkin geniş bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu sebeple *Ensâb* sadece siyasi tarih için değil, İslam kültür ve medeniyet tarihi için de çok önemli bir kaynaktır.

Kitabın dikkat çeken özelliklerinden biri de kitapta yer alan yüzlerce şiiirdir. Bunların bir kısmının başka kaynaklarda yer almaması, *Ensâb*'ı ayrıca önemli hale getirmektedir. Öte yandan birçok şairin hayatı hakkında da bilgi vermektedir.

Belâzürî'nin verdiği bilgilerden ilk dönem İslam tarihinde etkili şahsiyetlerin evlatlarının sonraki dönemlerde de bir süre saygınlıklarını ve nüfuzlarını korudukları anlaşılmaktadır. Bu sürekliliği görmek açısından da Belâzürî'nin kitabı önemlidir.

Belâzürî, Arap kabileleri arasında meydana gelen birçok savaştan, şahıslar hakkında bilgi verirken bahsetmektedir. Bu sebeple eser, Eyyâmü'l-Arab için önemli bir kaynaktır. Cahiliye döneminde meydana gelen çatışmaların yanı sıra Kur'an'ın nüzulünden sonra da Arap kabileleri arasında meydana gelen savaşlar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Darb-ı meselleri açısından önemli bir kaynaktır. Bazı darb-ı mesellerin hikâyelerini vermektedir.

Araplarda tercih edilen isimlerin dönemsel ve bölgesel değişimi, aynı zamanda sosyal ve siyasi ilişkileri de göstermektedir. Bu konu üzerinden ilginç bilgilere ve değerlendirmelere ulaşmak mümkündür. Belâzürî, bu açıdan önemli bir kaynak olmayı hak etmektedir.

Belâzürî, bazen bir olaydan ya da kişiden bahsederken etkilerini kendi dönemiyle ilgili bilgi vermek suretiyle zikrediyor. Mesela bir adamın soyunun kendi zamanında nerede yaşadıklarından söz edebiliyor. Zaman zaman benzeri açıklamalar yapıyor ki, bu bilgiler yaşadığı dönemi tasvir etmesi açısından ayrıca değerlidir.

Belâzürî'nin kitabının önemli bir özelliği, zaman zaman rivayet kritikleri yapması ve tercihlerde bulunmasıdır. Vâkıdî ve İbn Sa'd'da gördüğümüz bu yöntemi Belâzürî de önemsemektedir.

Belâzürî'nin İbn Sa'd'dan farklı bazı yönleri olduğunu belirtmek gerekir. Kabile esaslı bir tasnif yapması ve Hz. Peygamber'in kabilesinden başlayarak kabileleri anlatması bakımından İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ıyla benzerliği varsa da konuları ele alış ve öne çıkardığı olaylar bakımından farklılığı dikkat çekmektedir. İbn Sa'd, klasik rivayet sistemine daha yakın bir tarzı benimserken Belâzürî, yer yer bundan uzaklaşmıştır. Senetlerin kaydında ve referans göstermede daha esnek bir yöntem benimsediğini söylemek mümkündür. Öte yandan Belâzürî, şiirlere atıf yapmaya daha çok yer vermiştir.

Yazmaları ve Neşirleri

Ensâbü'l-Eşrâf'ın bilinen eksiksiz tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Reisülküttab bölümünde 597-598 numaralarda kayıtlı olan nüshadır. İstanbul'daki nüshadan istinsah edilmiş olan Paris (no: 6068) nüshasından başka, Berlin (no: 9413), San'a ve Fas'ta eksik nüshaları mevcuttur.

Ensâbü'l-Eşrâf'ın ilk neşirleri aynı zamanda ve tek bir yayınevi tarafından yapılmadığı için ciltler dağınık bir şekilde yayımlanmış dolayısıyla istifadesi de güç olmuştur. *Ensâbü'l-Eşrâf*'ın Mus'ab b. Zübeyr- Abdülmelik devri W. Ahlwardt tarafından (Leipzig 1883, I, 1110-1196; II, 1-27 arası), Abdüşemsoğulları kısmı Max Schloessinger (I, 818-917 arası, Kudüs 1938; I, 689-818 arası, The Hebrew University, Kudüs 1971), Hz. Osman'dan Abdullah b. Zübeyr'e kadar olan kısmı S. D. F. Goitein tarafından (Kudüs 1936, I, 918-1124 arası) ve İhsan Abbas (Beyrut 1400/1979, I, 689-986 arası), Muâviye b. Ebû Süfyân kısmı Levi Della Vida tarafından İtalyanca tercümesiyle birlikte tarafından yayımlanmıştır (Roma 1938). Halil Asamine tarafından tahkik edilen bir bölüm ise Ma'hedü'd-Dirâsâti'l-Esyaye tarafından neşredilmiştir (Kudüs 1993).

Kitabın Hz. Peygamber'in hayatının ele alındığı kısmı Muhammed Hamidullah tarafından Reisülküttâb nüshası esas alınarak tek cilt halinde neşredilmiştir (Kahire 1959; 3. Basım, Dâru'l-Maârif, Kahire 1987). Hamidullah, Reisülküttâb nüshasının muhtevasını makale olarak yayınlamış, bu bölüm kitabın neşrinin giriş bölümünün sonuna konmuştur (s. 34-53). Böylece araştırmacıların yazmayı görmeden de muhteva hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmıştır.

Eserin önemli neşirlerinden biri Beyrut'ta bulunan el-Ma'hedü'l-Almânî li'l-Ebhâsi's-Şarkıyye (Alman Doğu Araştırmaları Enstitüsü) tarafından yedi bölümde on cilt olmak üzere gerçekleştirilmiştir. Bu yayının planlanan bazı kısımlarının neşri gerçekleştirilememiştir. Hz. Peygamber'in hayatının ele alındığı birinci kısım Yusuf el-Mar'aşlî tarafından iki cilt halinde tahkik edilmiştir. (1429/2008). Ebû Tâlib ve çocuklarının ele alındığı ikinci kısım bir cilt halinde Wilfred Madelung tarafından (Beyrut 2003; Beyrut 1430/2009), Hz. Abbas ve soyundan gelenlerin ele alındığı üçüncü kısım Abdülazîz ed-Dûrî tarafından (Beyrut 1398/1978; Beyrut 1430/2009) tahkik edilmiştir. Abdüşems b. Abdümenâf'ın soyunun ele alındığı dördüncü kısım iki cilt olup ilk cildi İhsan Abbas tarafından (Beyrut 1979; 1430/2009), Mervân b. Hakem'in biyografisiyle başlayan ikinci cildi ise Abdülazîz ed-Dûrî ve İsmâ Ukle tarafından tahkik edilmiştir (Beyrut 1430/2009). Kitabın dördüncü kısmının üçüncü bölümünün Rıdvân Seyyid tarafından tahkik edileceği belirtilmiştir. Beşinci kısım İhsan Abbas tarafından tahkik edilmiştir (Beyrut 1996; Beyrut 1430/2009). Bu bölümde Muttalib ve Nevfel'den başlayarak Abdümenâf'ın geri kalanı ile Kureyş'in boylarından Abdüddâr, Abdokusay, Abdüluzzâ, Zühre, Teym, Yakaza b. Mürre, Hüsays b. Ka'b, Sehm, Adî, Âmir b. Lüey, Sâme b. Lüey, Huzeyme b. Lüeyy, Sa'd b. Lüeyy, Hâris b. Lüeyy, Teym b. Gâlib, Muhârib b. Fihri ele alınmıştır. Kitabın altıncı kısmının Franz-Christoph Muth tarafından tahkik edileceği belirtilmiştir. Diğer Arap kabilelerine ayrılan yedinci kısmın ilk bölümü bir cilt olarak Remzi Ba'albekî tarafından (Beyrut 1997; Beyrut 1430/2009), ikinci bölümü ise bir cilt halinde Muhammed el-Ya'lâvî tarafından tahkik edilmiştir (Beyrut 2002; Beyrut 1430/2009). Alman Doğu Araştırmaları Enstitüsü neşri, daha önceki neşirlerde karşılaşılan okuma hatalarını düzeltmesi ve asgariye indirmesi bakımından ayrıca zikredilmeye değerdir.

Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib ve çocuklarının ele alındığı kısım Muhammed Bâkır el-Mahmûdî tarafından iki cilt halinde neşredilmiştir (Beyrut 1974-1977). İhsan Sıdkî el-Amed, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'le ilgili bölümleri bir araya getirerek tek cilt halinde neşretmiştir (Kuveyt 1989).

Reisükküttâb Bölümü'nde yazma nüsha esas alınarak Süheyl Zekkâr ve Riyâd Ziriklî tarafından tahkik edilen neşir (Darü'l-Fıkr, Beyrut 1417/1996) kitabın tam bir yayınıdır. Eser, "Kitâbü Cümelin min Ensâbi'l-Eşrâf" adıyla on üç cilt halinde neşredilmiştir. Bu neşirde bazı okuma yanlışlıkları ve hatalar mevcuttur.

Ensâbü'l-Eşrâf'in tam olan başka bir neşri Mahmûd el-Ferdûs el-Azem tarafından tahkik edilmiş ve Dâru'l-Yakazati'l-Arabiyye tarafından yirmi beş cilt olarak yayımlanmıştır (Dımaşk 1996-2004). Bu neşir de çok sayıda okuma yanlışlıkları olduğu ve ilmî usullere uygun olarak hazırlanmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Çeviride İzlenen Yol

Elinizdeki çeviride Reisükküttâb nüshasının yanı sıra Muhammed Hamidullah'ın neşrettiği siyer kısmı, Beyrut Alman Doğu Araştırmaları Enstitüsü neşri ile Süheyl Zekkâr ve Riyâd Ziriklî neşrinden yararlanıldı. Okuyuş farklılığı ya da tercihlerimize dipnotta işaret edildi. Dipnotlarda Reisükküttâb yazmasına işaret etmek için "RK", Zekkâr-Ziriklî neşrine işaret etmek için "ZZ", Beyrut Alman Doğu Araştırmaları Enstitüsü neşrine işaret etmek üzere "BAE" rumuzunu kullandık. Zekkâr-Ziriklî neşrinde mevcut olup tespit edebildiğimiz yanlış okumalara dipnotlarda işaret ettik.

Belâzürî kitabında çok sayıda şiire yer vermektedir. Bu şiirler bazen farklı yerlerde geçmektedir. Bu durumda şiirler arasında küçük farklılıklar olabilmektedir. Şiirleri tahkik etmek üzere şairlerin divanları mevcut ise onlara başvurmaya özen gösterilmiştir.

Müellif, zaman zaman bir darb-ı meselin sadece bir kısmını yazıp tamamını zikretme gereği duymamıştır. Bu durumlarda tespit edilebildiği kadarıyla darb-ı meselin tamamı ve çoğu zaman darb-ı meselin hikâyesi dipnotta verilmiştir. Aynı şekilde bazen bir hadisin bir kısmı veya farklı varyantı verildiğinde dipnotta hadis hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca kitapta geçen bazı terimler de dipnotlarda açıklanmıştır.

Fütûhu'l-Büldân

Belâzürî'nin günümüze ulaşan iki eserinden biri olan *Fütûhu'l-Büldân*, Hz. Peygamber (sas) dönemindeki fetihlerden başlayarak ilk halifeler ve Emevîler dönemindeki fetihleri anlatmaktadır. Fetih süreci ele alınırken daha çok fethedilen yerin kimin tarafından fethedildiği ve fetih şekli üzerinde durulmaktadır. Tarih, coğrafya ve şehirciliğin yanı sıra vergi sistemi, mali yapı gibi alanlarda günümüze ulaşan en eski eserlerden olup sonraki dönemlerde birçok âlim tarafından kaynak olarak kullanılmıştır.

Kitabın ilk neşri de Goeje tarafından yapılmış (Leiden 1863-1866), daha sonra Arap ülkelerinde de birçok baskısı gerçekleştirilmiştir. Başka dillere çevrilen *Fütûh*, Zâkir Kadiri Ugan (I-II, Maarif Vekâleti, İstanbul 1955-1956) ve Mustafa Fayda (1. Basım, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları Ankara 1987; 2. Basım, Siyer Yayınları, İstanbul 2013) tarafından Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır.

KISALTMALAR

- as : aleyhis's-selâm [Ona selam olsun]
cc : celle celâlüh [Şanı yüce olsun]
BAE : Beyrut Alman Enstitüsü
ed. : Editör
çev. : Çeviren
sav : sallallahu aleyhi vesellem
ra : radiyallahu anh, radiyallahu anhâ
rh : rahimehullah
RK : Reisülküttap Yazması
ZZ : Süheyl Zekkâr ve Riyâd Ziriklî

KAYNAKÇA

- Fayda, Mustafa, “Belâzürî”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/belazuri> (10.03.2021).
- Fayda, Mustafa, “Ensâbü’l-Eşrâf”, *DİA* <https://islamansiklopedisi.org.tr/Ensabul-esraf> (10.03.2021).
- Fayda, Mustafa, “Fütûhu’l-Büldân”, *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/futuhul-buldan> (10.03.2021).
- Hamidullah, Muhammed. “Giriş”, (thk.) Muhammed Hamidullah, *Ensâbü’l-Eşrâf*, el-Belâzürî. Kahire: Dâru’l-Maârif, 3. Basım, 1987.
- el-Mar’aşlî, Yusuf. “Giriş”, (thk.) Yusuf el-Mar’aşlî, *Ensâbü’l-Eşrâf* el-Belâzürî. Beyrut: el-Ma’hadü’l-Âlmânî li’l-Ebhâsi’s-Şarkıyye, 1429/2008.
- el-Ferdûs, Mahmûd. “Giriş”, (thk.) Mahmûd el-Ferdûs el-Azem, *Ensâbü’l-Eşrâf*, el-Belâzürî. Dımaşk: Dâru’l-Yakazati’l-Arabiyye, 1997.
- Yenice, Ali R., *Ahmed b. Yahya b. Cabir el-Belazuri Ensâbü’l-Eşraf’ın Abbasoğulları Kısmının Kaynakları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.

ENSÂBÜ'L-EŞRÂF

İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler

Bismillahirrahmânirrahim

O'nadır güvenim

[Nûh ve Evladının Nesebi]

Ahmed b. Yahyâ b. Câbir dedi ki: Bana kitapları bilen ilim ehlerinden bir grup haber verdi, dediler ki: Nûh (as) b. Lâmik b. Mettûşelah b. Ahnûh -ki o da İdrîs (as)'dır- b. Yârid b. Mihlâil b. Kaynân b. Enûş b. Şîs b. Âdem.

Dediler ki: Kâin b. Âdem, kardeşi Hâbil'i öldürünce Âdem'in Şîs adında bir çocuğu dünyaya geldi. Âdem, "Bu Allah'tan bir bağıştır. Hâbil'den sonra gelen sadık kimsedir" dedi. Ona "Allah vergisi" anlamında Şîs adı verildi.

Muhammed b. İshâk b. Yesâr'dan rivayet edildi, dedi ki: Ahnûh, İdrîs diye isimlendirildi çünkü o, kalemle yazan ve kitap okuyan ilk kimsedir. Dedi ki: Enûş, hurma ağacı diken, tohum eken ve hikmetle konuşan ilk kimseydi.

Medine halkından biri dedi ki: O, Nûh b. Selkân b. Müsevvice b. İdrîs (as) b. Râid b. Mûhelhel b. Kinnân b. Tâhir b. Hibetullah b. Âdem'dir. Bunun Zührî'den nakledildiğini iddia etti. İlk şecere daha sağlam ve daha meşhurdur.

[Arab-ı Ârîbe]

Bana Abbas b. Hişâm b. Muhammed b. Sâib el-Kelbî anlattı. O babasından, o dedesinden, o da başkasından rivayet etti, dediler ki: Arab-ı Ârîbe,¹ Âd ve Abîl olup Avs b. İrem b. Sâm b. Nûh'un oğullarıdır. Cürhüm

1 Geleneksel olarak Arap kabileleri, Arab-ı Bâide ve Arab-ı Bâkiye olmak üzere iki gruba ayrılır. Arab-ı Bâide geçmişte yaşamış ancak zamanla varlıkları devam etmemiş kabilelerdir. Bunların arasında Âd, Semûd, Amâlika gibi kabileler sayılabilir. Arab-ı Bâkiye, nesilleri devam etmiş kabilelerdir. Bunlar da kendi aralarında Arab-ı Ârîbe ve Arab-ı Musta'ribe olarak ikiye ayrılır. Arab-ı Ârîbe, soylarına başka milletlerin kanının karışmadığı kabilelerdir. Bunlar, Kahtânî Araplar olup kökenleri Yemen bölgesidir. Arab-ı Musta'ribe ise soylarına başka milletlerin kanının karıştığı Kuzey Araplarıdır. İsmâil'e dayandırılan bu kabilelere Adnânîler denir. Her iki kabile grubu da kendi aralarında ana ve tâli kollara ayrılır. (çev.)

b. Âmir² b. Sebe ise İbn Erfahşez b. Sâm b. Nûh'dur. Tasm, İmlîk, Câsim ve Ümeym ise Yelma b. Âmir³ b. Eşlîhâ b. Leviz b. Sâm b. Nûh'un oğullarıdır. Hadramevt olan Hasramevt, Sülef olan Şâlâf ve Mevz olan Mevzâz, Yakzân b. Âbir b. Şâlih b. Erfahşez b. Sâm b. Nûh'un oğullarıdır. Semûd ise Cedîs b. [Âbir] İrem [b. Sâm] b. Nûh'dur. Yakzân ise bazılarına göre Yaktun'dur.

Abbas dedi ki: Babam şöyle dedi: Sülef'in çocukları Himyer'e dâhil oldular. Dediler ki: Bizler Sülef b. Himyer b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân'ın oğullarıyız. Levizoğulları, "Bizler Leviz b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub oğullarıyız" dediler. Himyer'e girdiler ve bu neseb üzere onlara katıldılar.

[Arab-ı Musta'ribe]

Bana Bekir b. Heyssem anlattı, o Abdullah b. Sâlih'ten, o Muâviye b. Sâlih'ten, o Mekhûl'den o da Mâlik b. Yehâmir'den rivayet etti: Nebî (sav) dedi ki: Arapların hepsi İsmâil'dendir. Ancak şu dört kabile hariçtir: Sülef, Evzâ, Hadramevt ve Sakîf.

[Kahtân'ın Nesebi]

Bana Abbas, babasından şöyle dediğini anlattı: İnsanlar Kahtân hakkında ihtilafa düşmüşler. Kahtân, bizzat Tevrat'ta zikredilen Yaktân'dır. Fakat Araplar bunu Arapçaya uyarlayarak Kahtân demişlerdir. Başkaları demişlerdir ki: O, Kahtân b. Hûd (as) b. Abdullah b. Halûd b. Âd b. Avs b. İrem b. Sâm b. Nûh'tur ve Yaktân dışında biridir.

Hişâm dedi ki: Babam ve Şarkî b. Kutâmî dediler ki: O, Kahtân b. Hemeysa b. Teymen b. Nebt b. Kayzâr -ki o Kayzer'dir ve Kayzer, İsmâil'in develerinin sahibiydi. Adı da bundan türemiştir. O da İsmâil (as) b. İbrâhim el-Halil (sav) b. Âzer- ki o da Târah'tır- b. Nâhûr b. Sârû⁴ b. Er'uvâ⁵ b. Fâliğ b. Âbir b. Erfahşez'in oğludur. Hristiyanlar dediler ki: Erfahşez b. Sâm b. Nûh b. Lâmik'tir. Bazı Medineliler dediler ki: Âzer b. Nâhir b. Şârî b. Râ' b. Kâsım'dır -ki yeryüzünü Nûh'un oğulları arasında paylaşmış-

2 ZZ neşrinde Âbir, BAE neşrinde Âmir ibaresiyle geçmektedir.

3 ZZ neşrinde Âbir, BAE neşrinde Âmir ibaresiyle geçmektedir.

4 BAE neşrinde es-Sâri' ibaresiyle geçmektedir.

5 BAE neşrinde er-Râ' ibaresiyle geçmektedir.

tı- b. Ka'bur b. Sâlih b. Râfid b. Sâim b. Nûh'tur. Bu rivayetin Zührî'den geldiğini zannediyor. İlk rivayet daha sağlam ve daha meşhurdur. Kelbî ve Şarkî dediler ki: İsmâil yeryüzündeki bütün Arapların atasıdır.

[İsmâil (as) b. İbrâhim'in (as) Nesebi]

Bana Muhammed b. Sa'd, Vâkidi'den anlattı, dedi ki: Nebî (sav) Eslem'den bir kavme dedi ki: "(Ey) İsmâiloğulları atın. Şüphesiz ki babanız atıcı idi."

Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: Târah'ın İbrâhim'in babasının lakabı olduğunu söyleyen birini işittim.

Şarkî b. Kutâmî dedi ki: Onun ismi Târah, lakabı ise Âzer'dir. O senedir ve bellidir.

Ahmed b. Yahyâ b. Câbir şöyle dedi: Ayrıca bana Ebû Ravk el-Hemdânî'den, onun da Dahhâk b. Müzâhim'den şöyle dediği anlatıldı: Âzer, Yâşih'dir. Bunu Şarkî'nin sözü ispat etmiştir. Tevrat ehli olanlar, destek ve yardımcı olan için Âzer derler. Allah en iyi bilendir.

İlk Arapça Konuşan Kimseler

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı, o babasından, o dedesinden, o da Ebû Sâlih'ten şöyle dediğini rivayet etti: Arab-ı Âribe, Bâbil'de diller birbirinden ayrılıp çeşitlenince Arapça konuşmaya başladı. Hişâm dedi ki: Yemen halkı diyor ki: İlk Arapça konuşan Ya'rub b. Kahtân'dır.

Hişâm dedi ki: Babam ve Şarkî el-Katamî diyorlardı ki: Şüphesiz ki İbrâhim'in çocuklarından ilk Arapça konuşan kimse İsmâil (as) olup Mekte'ye geldiğinde bunu yapmıştı. Yirmi yıldan az bir süre burada kaldı. Cürhümlülerin yanına yerleşti. Allah onu onların diliyle konuştu. Onların dili Arapçaydı.

Hişâm dedi ki: Araplar İsmâil'i "toprağın damarı" diye isimlendirdiler. Bununla soyunun derinliğini ve uzayıp gitmesini kastettiler. Hişâm dedi ki: Bir topluluk şöyle dedi: Bununla isimlendirilmesinin sebebi ateşin toprağa zarar vermemesi gibi onun babasına da zarar vermemiş olmasıydı.

[Arab-ı Ârîbe'nin Helâk Oluşu]

Bana Abbas b. Hişâm anlattı, o babasından, o dedesinden aktardı, o da birçok rivayet sahiplerinden şöyle dediklerini rivayet etti: Fâliğ b. Âbir -onun Nunâtır denilen bir kardeşi de vardır- yeri taksim edip de Nûh'un çocukları dağılınca Âd, Şihr'e yerleşti ve orada helâk oldular. Abîl ise Yesrib tarafına yerleşti. Bir müddet sonra Amâlik onları yurtlarından çıkardı. Onlar da Cuhfe mıntikasına yerleştiler. Üzerlerine sel geldi ve onları denize sürükledi. Burası da Cuhfe [sürüklenme yeri] diye isimlendirildi. Amâlik içinde Benî Abîl'den bir adam vardı ve bu selden kurtulmuştu. İddia ettiklerine göre şöyle demişti:

*Ağlayan bir göz ve kaybolanlar geri gelir mi? Gözyaşı sulara karıştı
İmar ettiler Yesrib'i, ne insan vardı orada ne imdat dileyen ne de deve
hörgüçlüler*

Rebî b. Huseym dedi ki: Âd, Şam ile Yemen arasını doldurdu. Aynı şekilde Ahmed b. İbrâhim ed-Devrakî rivayet etti, o Ebû Bekir b. Ayyâs, o Âsım b. Behdele, o da Rebî'den şöyle nakletti: Âd, Şam ile Yemen arasını doldurdu. Kim bana Âd ehlinden bir adamı gösterirse ona dilediği şeyi veririm. Amâlik ilk başta Yemen San'âsına yerleşti. Sonra Yesrib'e gidip oraya yerleştiler. Yesrib, liderleri olan Yesrib'den dolayı bu ismi almıştır. Sonra Şam bölgesinden olan Filistin'deki bir yere göç ettiler. Topluca Mısır'a ve İfrîkiyye bölgesine geçtiler. Mağrib'e dağıldılar. Berberîler onlardır. Bugün Berberîler şunu derler: Bizler Berr b. Kaysoğullarıyız. Bu yanlıştır. Tubbalardan Afrîkis b. Kays b. Sayfî el-Himyerî denen bir adam İfrîkiyye'de savaştı ve orayı fethetti. Orası da bu isimle isimlendirildi. Amâlikalar onların sözünü işitti ve şöyle dedi: Berberîleri ne kadar da çok! Bunlar da Berberîler diye isimlendirildiler. Sinhâceoğulları ve Himyer'den Kitâme adlı kimse, Berberîlerle beraber kaldılar. Bugün de onlarla beraberdirler.

Semûd, Hicâz ve Şam arasında yer alan Hicr'e yerleşti ve orada helâk oldular.

Tasm ise Yemen ve Yemâme arasına yerleşti.

Cedîs Yemâme'nin olduğu yere yerleşti. Yemâme Cev diye bilinirdi ve onu Cedîs bu şekilde isimlendirmişti. Tasm ve Cedîs arasında savaşlar var-

dı. Bu savaşlarda Cedîs, Tasm'ın çoğunu helâk etti. Söyleyen şunu söylemiştir:

Ey Tasm, Cedîs'le karşı karşıya gelmiş değilsin

Tasm'dan geriye kalanlar Yemâme'de Cedîs'e katıldılar. Tubba Yemen'den oraya geldi ve Abdükülâl b. Müsevveb b. Zû Hurs b. Hâris b. Mâlik b. Aydân⁶ gelip Yemâme'de Tasm ve Cedîs ile savaştı. Cedîs'ten, adına Yemâme bt. Mürr⁷ denen bir kadını Cev kapısında astı. Cevvü'l-Yemâme onun adını almıştır. Hammâd er-Râviye dedi ki: Cedîs aldığı haraçtan menedildi. Tasm ise suçlarıyla yakalandı. Denildi ki:

Ey Tasm, Cedîs'le karşı karşıya gelmiş değilsin

Allah en doğrusunu bilir.

Câsim, Şam'da Câsim diye bilinen yere yerleşti. Sayıları azdı. Temîmoğulları Yemen ve Hicâz arasına yerleştiler. Yavaş yavaş yok oldular ve onlardan geriye büyük bir kimse kalmadı. Cürhüm Mekke ve civarına yerleşti. Orayı Salâh diye isimlendirdiler. Daha sonra Beyt'in (Kâbe) hürmetini hafife aldılar, hakkını çiğnediler. İçlerinde veba baş gösterdi ve çoğu helâk oldu. Huzâ'a bunlara karşı güçlendi. Beyt'i ele geçirdi ve onları oradan çıkardı. Onlar da Mekke ile Yesrib arasına yerleştiler. Adese denen bir hastalıkla helâk oldular. Ancak ülkenin çeşitli yerlerine gitmiş olanlar kurtuldular.

[Kâbe'nin İnşası]

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o Ebû Sâlih'ten, o da İbnü'l-Abba'stan rivayet etti, dedi ki: Allah, İbrâhim'e evin yerini gösterdi. Burası Surâh (açık yer) diye bilinen Beyt-i Ma'mûr'dur. Onu İbrâhim, oğlu İsmâil ile beraber inşa etti. Cürhüm b. Âmir b. Sebe b. Yaktânoğullarından yardım aldılar ve bunlar o ikisiyle beraber çalıştılar. Cürhüm'ün bulunduğu yer Mekke ve civarıydı. Allah, peygamberi İsmâil'in (as) ruhunu alınca evi yapma işini Kaydar b. İsmâil devam ettirdi. Onun annesi Cürhümlüdür. Daha sonra da bu işe Nebt b. Kaydar baktı.

6 BAE neşrinde Gaydân ibaresiyle geçmektedir.

7 BAE neşrinde Mürr'e ibaresiyle geçmektedir.

Ardından Teymen b. Nebt devam ettirdi. Daha sonra Nâbit b. Hemeysa' b. Teymen b. Nebt devam ettirdi. Nâbit ölünce Cürhüm Beyt'i ele geçirdi ve Allah dilediği müddetçe onun idarecileri ve hizmetkârları oldular.

[İsmâil'in Çocuklarının Dağılması]

İsmâil'in Araplardan olan çocukları, Beyt'ten bereketlenmek için Mekke'nin çevresinde kalan Nizâr'ın çocukları hariç Tihâmé'de çöllere ve başka yerlere dağıldılar. Allah (cc) Sebe' oğullarının üzerine Me'rib'de her şeyi yıkan bir sel gönderdiğinde- ki bu sel, iki dağ arasında yaptıkları barajlarından kaynaklanmıştı- Ezd⁸ dağıldı, Huzâ'a -ki onlar Luhay b. Hârise ve Efsâ b. Hârise b. Amroğullarıdır- ise oradan ayrıldı ve Mekke sırtlarına yerleşti. Orada çoğaldılar. Cürhüm ise Beyt'i hafife almaları ve çirkin işler yapmalarından dolayı azaldı. Sonunda Huzâ'a ve onlara bağlı topluluklar Mekke'ye hâkim olup onları kovdular. Onlardan bazıları Yemenli kabilelere karıştılar. Bazıları ise Mekke ve Yesrib arasına yerleştiler. Adese denen hastalığa mübtela oldular ve helâk olup gittiler.

Hişâm dedi ki: Cürhüm'ün Mekke'den çıkışına dair Amr b. Hâris b. Mudâd el-Cürhümî'den şu şiir aktarılmıştır:

*Sanki Hecûn ile Safâ arasında sıcaklık gösteren biri olmadı
Mekke'de geceleyn sanki hiç kimse sohbet etmedi
Ve sanki hiç kimse gelmedi Vâsıt vadisine
Ve oranın güneyindeki Zülerâk vadisine
Evet, hepimiz Mekke ehliydik
Yok etti bizleri geçen geceler ve kötü selefimiz
Nâbit'ten sonra Beyt'in sahipleriydik
Beyt'i tavaf etmekteyiz hayır ortadayken*

Yine dedi ki:

*Ey insanlar, yürüyünüz, şüphesiz ki sizin gayeniz
Bir gün olur ki yürüyemezsiniz bize doğru
Biz de sizin gibi insanlardık ve teslim aldı bizi zaman
Bir zaman gelir ki sizler de bizim gibi olursunuz*

*Sürün develeri, salıverin yularlarını ölümden önce
İcra edin, bizim için vereceğiniz hüküm*

Onlardan biri dedi ki:

*Kuşu ve hayvanları yasaklı bir vadi
Biz ki idarecileriyiz, aldatmayız onu
Ve onu temizliyor, İbn Mudâd
Almaktadır, ona verilen hediyeleri*

[Hadramevt Kabileleri]

Bunlar Yemen taraflarındaki yerleri olan Hadramevt'e yerleştiler.

Hişâm el-Kelbî dedi ki: Muratta' b. Muâviye b. Sevr -Sevr Kinde'dendir ve Kinde ona nispet edilir- Hadramevt'ten bir kadınla evlendi. Babası Sevr'in onun dışında başkasıyla evlenmemesini ve ancak kavminin yurdunda çocuk doğurmasını şart koşmuştu. Fakat şartını yerine getirmedi. Bunun üzerine Afâ b. Husayn el-Cürhümî'nin huzurunda mahkemelik oldular. Denildiğine göre o, Afâ b. Husayn b. Temîm b. Ruhm b. Mürre b. Üded b. Yeşcüb b. Ureyb b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân'dır. Araplar, davalarını onun huzurunda gerçekleştirirlerdi. Üzerine şart koşulan konuyu dile getirdiklerinde Afâ dedi ki: "Şart en fazla sahip çıkılması gereken şeydir." Bu sözü söyleyen ilk kimse oydu. Hadramiler kadını ve oğlunu Muratta'dan aldılar. Çocuğun ismi Mâlik idi. Muratta' dedi ki: "Mâlik'e gelince benim oğlumdur fakat benden yüz çevirdi." Bu yüzden de Sadef diye isimlendirildi. Mâlik'in Sadef b. Muratta'dan olan çocukları Hadramevt'te olanlar Kinde'ye mensupturlar. Kûfe'de olanlar da Hadramevt'e mensupturlar.

Kûfe ehlinden Hadramevtli olanlar: Vâil b. Hucr, birinci tabakadandır. Evs b. Dam'ac, Bişr b. Mervân'ın valiliği döneminde öldü. Ebü'z-Ze'râ Abdullah b. Hâni, Vâil b. Mühâne, Ubeyy b. Ukbe, Kesîr b. Nemîr, Abdullah b. Halîl,⁹ Abdullah b. Yahyâ, Seleme b. Küheyl. Seleme, [Hicretin] 122. yılında Zeyd b. Ali'nin (as) öldürüldüğü sırada ölmüştür. Ebû Nu'aym dedi ki: Yahyâ b. Seleme b. Küheyl, bu yılın Aşura [10 Muharrem] günün-

9 ZZ neşrinde el-Celil ibaresiyle geçmektedir.

de ölmüştür. -Müminlerin emiri Mûsâ'nın¹⁰ hilâfeti zamanında ölmüştür. Muhammed b. Seleme b. Küheyl onun kardeşidir.

Basra halkından olanlar: Yahyâ b. [Ebû] İshâk, Abdullah b. Ebû İshâk, Kur'an'ı bilen ve hatip bir kimseydi. "Ebû Bahr" diye künyesi vardı. Ya'kûb b. İshâk el-Hadramî el-Mukrî, kardeşi Ahmed b. İshâk'tır. Onların, [Peygamber'in Bahreyn valisi] Alâ b. Hadramî'nin azatlı köleleri olduğu söylenmiştir. Bahreyn halkındandırlar.

Şam ehlinde olanlar: Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî, "Ebû Abdurrahman" diye künyesi vardı. Ebû Bekir'in hilâfeti zamanında müslüman olmuş, [Hicretin] 75. yılında ölmüştür. 80 yılında öldüğü de söylenmiştir. Kesîr b. Mürre el-Hadramî, Ebû'z-Zâhiriyye, ismi Ca'fer b. Küreyb'dir. Onun Himyerî olduğu söylenmiştir. 129 yılında ölmüştür. Ebû Lokman el-Hadramî, 130 yılında ölmüştür. Hâtim b. Hüreys, 138 yılında ölmüştür.

Mısır halkından olanlar: Abdullah b. Lehî'a b. Ukbe, 174 yılında ölmüştür. Avn b. Süleyman, müminlerin emiri Mehdî zamanında ölmüştür. Mısır'da onlardan bir grup vardır.

Muhammed b. Sa'd dedi ki: Medine'de Hadramîlerden bir kavim vardır. Cedîleoğulları arasında onların "Hadramîlerin evi" diye bilinen bir evi vardır. Onların mevlâsı Bîşr b. Saîd idi. Onların Medine'deki evlerinde konaklardı, hicrî 100 yılında yetmiş sekiz yaşındayken öldü.

[Hadramevt Kabilelerine Mensub Olanlar]

Bana Muhammed b. Ziyâd el-A'râbî er-Râviye haber verdi. O da Hişâm b. Muhammed el-Kelbî'den rivayet etti, dedi ki: Tin'a ve Lehî'a, Hadramevt kabilelerindedir. Lehî'a kabilesine mensup olanlara Lehâî' denir. [Lehî'a kabilesine mensup olanların] çoğu Mısır'dadır. Dem'ac kabilesine mensup olanlara Demâ'ic denir. Alkame kabilesine mensup olanlara ise Alâkim denir. Üzmûn, Üzbû', Ümlûk, Himyerde olmayan Ümlûk, Zû Merrân -bunların Hemdân'dan olduğu söylenmiştir- ve Şa'b, Hemedan'a girmişlerdir. Dediler ki: Şa'b b. Ma'dikerib b. Hâşid b. Cüşüm, bunlar

10 Abbasi halifesi Musa el-Hâdi (ö. 169-170/785-786)'dir. (çev.)

Âmir b. Şürâhil Şa'bî'nin grubudur. Şa'bân, Himyer'dedir. Şa'bân'a da Abdükelâl denirdi. Kavminden ayrılınca ona Şa'bân denildi. Merhab ve Cü'şüm kabilesine mensup olanlara Ce'âşime denir. Ahder kabilesine mensup olanlara Ehâdire denir. Silkım, Zû Tuhan, Velî'a, bu Kindeli olmayan Velî'a'dır, Vâil ve Ensâ. Bazıları dediler ki:

*Dedem Ensevî'dir, Me'âlî'nin kardeşi
Dayım Merhabî'dir, Lehî'a'nın babası*

Redmân, Eşva ve Ahmer, Hemdân'a katıldılar. Üsrüm ve Üzmûr, Resûlullah'ın (sav) sahâbîsi diye isimlendirilen Talha b. Ubeydullah'ın annesi Sa'be bt. Abdullah b. İmâd el-Hadramî'nin kavmi ve Âmir el-Hadramî'nin kavmi, Ümeyyeoğullarının anlaşmalılarındırlar. Muâviye'nin arkadaşı İbn Abdullah b. Âmir el-Hadramî, Kısır, Hüm ve [şu mısraları] söyleyen Mesrûk b. Vâil Ebû Şimr'in kavmi Filistin bölgesindedir:¹¹

*İçki arkadaşşıma ikramda bulunuyorum, onun sırlarını muhafaza ediyorum
İçki tulumunu dolduruyorum, altını yakmaksızın*

[Mesrûk b. Vâil Ebû Şimr'in] Admûn bölgesinden olduğu da söylenmektedir.

Hadramîlerden Meymûn el-Hadramî, Mekke'de Meymûn kuyusunun sahibi olup kuyunun yanına müminlerin emiri Ebû Ca'fer Mansûr defnedilmiştir. Müslümanların Abdullah b. Cahş seriyyesinde öldürdükleri Amr b. el-Hadramî de onlardandır. İnşallah ona dair haberleri zikredeceğiz.

Adnân b. Üded'in Çocuklarının Soyu

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Vehb el-Mısırî anlattı. O İbn Lehî'adan, o Ebû'l-Esved'den, o Ebû Bekir b. Süleyman b. Ebû Hasme b. Huzeýfe'den rivayet etti, dedi ki: Biz, Adnân'dan öncekilerin doğruluğunu, ne bir âlimin bilgisinde ne de bir şairin şiirinde tespit edebildik.

11 Hamidullah nüshasında, "Filistin'de onları esir aldılar." şeklindedir.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) nesebleri sayarken Üded'e ulaştığında dedi ki: "Nesep bilginleri yalan söylemiş! Nesep bilginleri yalan söylemiş! Çünkü Allah (cc) şöyle buyurmuştur: '*Bunlar arasında birçok nesiller...*'¹² İbn Abbas dedi ki: "Şayet Resûlullah (sav) nesep ilminin kendisine öğretilmesini isteseydi, kendisine öğretilirdi."

Bana Ravh b. Abdülmümin anlattı. O Ebü'l-Yakzân'dan, o Vaddâh b. Hayseme'den, o Dâvûd b. Ebû Hind'den, o da Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Ben Arapların neseplerini Üded'e kadar ezberledim.

Kelbî dedi ki: Üded, Nâbit b. Hemeysa b. Teymün b. Nebt b. Kayzer b. İsmâil'in çocuğudur. Bazı Medineliler dedi ki: Üded, Hemeysa b. Eşcüb b. Nebt b. Kayzer b. İsmâil'in oğludur. Kelbî'nin sözü daha doğrudur.

Üded'in çocukları: Adnân -Kelbî'den başkasının zikrettiğine göre annesi, Mutemattıra bt. Uley olup Cürhüm ya da Cedîs'tendir-, Nebt ve küçük yaşta ölen Amr.

Nebt b. Üded'in çocukları: Şakra -onlar Mehre b. Haydân b. Amr b. İlhâf b. Kudâ'âdandır.- Şair Hâris b. Nemr et-Tenûhî dedi ki:

*Hangi günümde ölümden kaçacağım?
Güç yetirilebilen gün mü, yoksa güç yetirilmeyen gün mü?
Dayılarım kumral tenlidir
Bana kaplan derisinden bir elbise giydirdiler.
Gücümüz zulüm ihtiva etmekte
Devam eden kötü sonuçlardan korkmadık
Şayet onların savaşında başımı öne eğersen
Kırılacaklar kemiklerim, toprak haline gelerek
Şayet onları bir çıkmazda bırakırsam
Muhakkak ki öfkeli liderin avı olurum*

Yeşcüb b. Nebt, Himyer'e mensup Zülkelâ'dan Vuhâza içinde yer alırlar. Denildiğine göre -ki Allah en doğrusunu bilir- Nebt b. Üded, Eş'ar b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b.

12 Furkân, 25/38.

Ya'rub b. Kahtân'dır. Bazı râviler: O, Adnân b. Üded'dir, derler. Doğrusu, onun Adnân b. Üded olduğudur.

Adnân'ın çocukları: Me'add -ki Adnân onun adıyla künyelenmişti-, Dîs, Übeyy ve Ayy -doğrusu bu şekildedir-. Bazıları onun ismini Iyy olarak zikretmişlerdir, küçük yaşta ölen Udeyn. Bu üçünün annesi Mehded bt. Lihem b. Celhâb olup Cedîs'tendir. Bazıları da onun Tasm'dan olduğunu söylemişlerdir. Birincisi daha sağlam bir bilgidir.

Dîs b. Adnân'ın çocuğu: Akk -onun bizzat Akk b. Adnân olduğu söylenmiştir. Bazıları da demiştir ki: O, Akk b. Adnân b. Abdullah b. Ezd b. Gavs'tır. Bazı insanlar demişlerdir ki: Akk b. Udsân b. Abdullah b. Ezd'dir. Bu yanlış bir okumadır. Ezd içinde Udsân -Ayn harfinin damme ile okunması üç şekilde olur- b. Abdullah b. Zehrân b. Ka'b b. Hâris b. Ka'b b. Abdullah b. Mâlik b. Nasr b. Ezd dışında Udsân yoktur. O da Ebû Devs'tir. Kümeyt b. Zeyd el-Ezdî demiştir ki:

*Akk gibi neseplerinde aydınlık vardır
Adnân'a kadar yolları [nesepleri] açıktır*

Abbas b. Mirdâs es-Sülemî demiştir ki:

*Akk b. Adnân Gassân'la oynamayı duruyordu
Neticede (Gassâniler) oradan tamamen kovuldular*

Akk b. Dîs'in çocukları -Akk'ın ismi Hâris'tir-: Şâhid, Suhâr -adı Gâlib'dir-, küçük yaşta ölen Sübey' ve Karn'dır. Ezd içinde şöyle derler: Karn b. Akk b. Adnân b. Abdullah b. Ezd.

Şâhid b. Akk'ın çocukları: Gâfik ve Sâ'ide'dir.

Gâfik'in çocukları: Li'sân, Mâlik ve Kıyâte'dir.

Suhâr b. Akk'ın çocukları: Semenâ, Ans ve Bevlân'dır. İki (Ans ve Bevlân) Akk'ın çocuklarının sayısındır.¹³

Bevlân'ın çocuklarına gelince Mukâtil b. Hakîm b. Abdurrahman el-Horâsânî bunlardandır ve Abbasoğulları devletinin adamlarındandır.

¹³ Bu eseri tahkik eden Maraşlı, bazı kaynaklarda Semenâ'nın isminin verilmediğini belirtmiştir. Bk. s.33.

Lî'sân b. Gâfik'in çocukları, Hûse, Eslem ve Ekrem'dir. Ekrem'in çocukları, Vâil, Reyyân ve Hizrân'dır.

Mâlik b. Gâfik'in çocukları, Rihne ve Suhâr'dır.

Kıyâte b. Gâfik'in çocukları, Ahdeb, Evfâ, Üseylim, Hidrân ve Eslem'dir.

Rihne b. Mâlik'in çocukları, Ka'b, Tarîf ve Mâlik'dir.

Suhâr b. Mâlik b. Gâfik b. Şâhid'in çocukları, Abd, Rebîa ve Muâviye'dir.

Gâfik'in çocukları şunlardır: Semlaka b. Muray b. Fücâ -Gassânlılarla savaştıkları gün Akk'in lideriydi. O, bir esirin perçemini kırıp serbest bırakan ilk kimsedir. O sırada Gassân'ın lideri Rebîa b. Amr idi-

[Me'add b. Adnan'ın Çocukları]

Denildiğine göre Kâbe'yi ilk giydiren kimse Adnân'dı. Deriden bir sergi giydirmişti.

Me'add b. Adnân'ın çocukları: Nizâr b. Me'add -Adnân onun ismiyle künye almıştı. Ebû Hayda şeklinde de künyesinin olduğu söylenmiştir. Bazıları onun Ebû Kudâ'a şeklinde künyesinin olduğunu söylemişlerdir -Kanas b. Me'add, Kunâsa, Senâm, Urf, Avf, Şekk, Haydân, Hayde, Kinâne b. Huzeymeoğullarından- Ubeyd er-Remmâh, Ak'tan Cüneyd, Cünâde ve Kahm. Anneleri Muâne bt. Cüşem b. Celhe b. Amr b. Cürhüm'dür. Bazıları adını Cülhüme olarak zikretmişlerdir. İlki daha sağlam bir bilgidir. Bazıları annelerinin adının Unne bt. Cevşen b. Cürhüm olduğunu söylemişlerdir. İbn Mevrû şunu demiştir: Onun adı, Nâ'ime'dir. İlk rivayet İbnü'l-Kelbî'nin sözüdür.

[Kudâ'a'nın Nesebi]

Hişâm b. Muhammed dedi ki: Denildiğine göre Mu'âne, Mâlik b. Amr b. Mürre b. Mâlik b. Himyer'in hanımıydı. Daha sonra onunla Me'add b. Adnân evlendi. Me'add'in evine geldiğinde yanında Kudâ'a b. Mâlik b. Amr vardı. Ona Kudâ'a b. Me'add denirdi. Onun yanında da çocukları

oldu. Dedi ki: Denildiğine göre Mu'âne, Me'add'in yanında ilk hanımıydı. Ona Kudâ'a isimli bir çocuk doğurdu. Daha sonra onunla Mâlik b. Amr evlendi. O da Kudâ'âyı oğul edindi. Kudâ'a, ona nispet edildi. Kudâ'a, Amr olarak isimlendiriliyordu. Kavminden ayrı kalınca yani uzaklaşınca Kudâ'a diye isimlendirildi. Allah en doğrusunu bilendir.

Hişâm dedi ki: Amr b. Mürre el-Cühenî, Yemen'de Kudâ'a'ya ilk iltihak edendir. Bazı Belevîler dediler ki:

*Ey kardeşlerim babanızdan yüz çevirmeyin
Amr'ın oluşturduğu cemaatlerin içinde kendinizi helâk etmeyin*

Bazı râviler demiştir ki: Kudâ'a'nın annesi Akbere'dir. Kelbî dedi ki: Bunun ne olduğunu bilmiyorum.

Bana Ebû Adnân el-A'ver anlattı. O Zeyd el-Ensârî en-Nahvî'den, o da Ebû Amr el-Alâ'dan rivayet etti, dedi ki: Kudâ'a Câhiliyede hep Me'ad'dan sayılmıştır. Daha sonra Kudâ'a b. Mâlik b. Amr dediler. Çünkü Mâlik b. Amroğulları onlarla anne bir kardeşiler.

Bana Ebü'l-Hasan el-Medâinî anlattı. O da Ebü'l-Yakzân'dan rivayet etti, dedi ki: Ömer b. Abdülazîz -babaannesi Kelb kabilesindendi- babasının dayılarından birine şunu söyledi: Bir toplulukla giriştiğiniz bir savaştan dolayı sizden bana bir kusur erişti. Babalarınızdan yüz çevirip başkasına yöneldiniz. Sizler anne tarafından bir topluluğa kardeşiniz. Sonra kendinizi hem anne hem de baba yoluyla onlara kardeş yaptınız.

Bana Muhammed b. el-A'râbî er-Râviye anlattı. O da Mufaddal ed-Dabbî'den, o da Kâsım b. Ma'n ve başkalarından rivayet etti, dedi ki: Kudâ'âyı Himyer'e ilhak eden ilk kimse, Amr b. Mürre el-Cühenî'dir. Onun sahâbîliği vardı.

Hişâm b. Urve'den rivayet edilmiştir. O da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'a "Ey Allah'ın elçisi! Kudâ'a kimin oğludur?" dediğimde "Me'add'ın" dedi.

Bana Benî Hâşim'in mevlâsı Muhammed b. Habîb anlattı, dedi ki: Bana şair Ebû Amr eş-Şeybânî eski bir şairden şu şiiri okudu:

*Kudâ'a, Me'add'a mensup idi
Onu sefahat ve zarar dik kafalı yaptı
Şayet Kudâ'a, Me'add'an yüz çevirirse
Başkasına tâbi olmuş olur ki tabii olanlara da hakaret vardır
Yaşlı kadınımla zina ettiniz
İffetliydi ve yaşmağı koklanmazdı
Yemenli biri ona el uzatsaydı
Yesâr'ın karşılaştığıyla karşılaşırdı
Yemen'e sahip topluluğumu kerih görürüm
Şayet Nizâr'dan korkarsa*

Dedi ki: Bu Yesâr, İyâd'ın kölesiydi. Mevlâsının kızına saldırınca o da onu azarladi. Yesâr bunun üzerine bir arkadaşına gidip durumu hakkında istişare etti. O da dedi ki: “Yazıklar olsun sana ey Yesâr, deve yavrusunun etini ye, gebe hayvanların sütünü iç ve hürlerin kızlarından uzak dur!” Bundan dolayı o da dedi ki: “Asla! Çünkü o yüzüme tebessüm etti.” Yesâr, o kadına gidip gelmeye başladı. Kız ona “Bana gece gel!” dedi. Yanına gittiğinde kadın ona “Bana yaklaş da sana güzel koku koklatayım” dedi. Yanına yaklaştığında bileyip hazırladığı bıçakla onun burnunu yardı. Kadın yanındaki iki kızına iki bıçak vermişti. Onlara “Ben onun burnunu kesmeye yeltendiğimde sizden her biriniz onun denk gelen kulağını koparacaksınız” Her ikisi de bunu yaptı. İstişare etmekte olduğu arkadaşının yanına gelince arkadaşısı ona, “Allah'a yemin olsun ki geliyor musun yoksa gidiyor musun belli değil.” dedi. Bunun üzerine Yesâr, “Tut ki burnumu ve kulaklarımı görmüyorsun; peki ya gözlerimdeki kızılığ da görmüyor musun?” dedi. Böylece bu söz darb-ı mesel oldu.

Cemîl b. Abdullah b. Ma'mer el-Uzrî dedi ki:

*Ben Senâm boyundan olan Cemîl'im
İnsanları en şiddetli direkle savanlardan biriyim*

Cemîl, Velîd b. Abdülmelik'le bir sefere çıkmıştı. Velîd ona “İn de şiir oku!” dedi. Şiiri okuduktan sonra Velîd ona “Bin! Kuşkusuz seni Allah taşıyacaktır.” dedi. O, Cemîl'in kendisini önceki şarkı söyleyen gibi övdüğünü zannetmişti. Şunu demişti:

*Ey genç deve! Üzerinde kim var, bilir misin?
Allah'ın halifesi korunağının üzerindedir*

Denildiğine göre Cemîl asla kimseyi övmedi. Cemîl, Büseyne bt. Hab-bâ el-Uzriyye için şunu söyledi:

*Me'add'in tepelerinde büyüdü
Ve zahir oldu iffeti bebek iken tüm iffetliler yanında*

Ziyâde b. Zeyd el-Uzrî dedi ki:

*Me'add şeref için yakınca ateşini
Âmir kabilesi gözlerini kapadı ve yüzüne örtü çekti*

Âmir, Hüdbe b. Haşrem'den bir topluluktur.

Menât b. Meşca'a b. Teym b. en-Nemr b. Vebere b. Tağlib b. Hulvân b. İmrân b. İlhâf b. Kudâ'a'dan olan Eflah b. Ya'bûb, Muâviye b. Ebû Süfyân zamanında şunu söylemişti:

*Ey bizi çağıran kimse, çağır ve müjdele!
Kudâ'alı ol, Nizârlı olma!
O, Kudâ'a b. Mâlik b. Himyer'dir
Nesebi bilinendir, bilinmeyen değildir!*

Âmir b. Ubeyle b. Kismîl b. Ferân b. Belî dedi ki:

*Hındiflere nispet edilirim ben onlardan değilim
Ben Me'addoğullarının boylarından da değilim
Ancak herhalde biz Himyerîyiz
Mülk sahibi ve en sağlam köşeyiz*

Dediler ki: Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl b. Müdrike ile Âmir b. Ubeyle at yarıştırdılar ve Âmir'in atı birinci geldi. Hâris onun birinciliğine mâni oldu. O sırada Kudâ'a, Tihâmeydi. Âmir "Ey Me'addoğulları yetişin." dedi fakat ona icâbet eden olmadı. Bunun üzerine "Şayet ben Me'add'an olsaydım bana icâbet eden olurdu." dedi. Topluluğu, çağrısına icâbet için harekete geçti. Me'addoğullarından bazı kimseler onlara karşı çıkmayı başkasına gitmesini kötü gördüler. Bunun üzerine birincilik Âmir'e verildi.

[Me'add Kabilesinden İlk Çıkanlar: Cüheyne ve Sa'du Hüzeym]

Hazîme b. Nehd b. Zeyd, Fâtıma bt. Yezkür b. Aneze b. Esed b. Rebâ b. Nizâr'a âşık olmuştu ve ona dair şu beyitleri söylemişti:

*İkizler burcu Süreyyâ burcunun ardında doğduğunda
Fâtıma'nın ailesi hakkında düşüncelere daldım
Ona dair düşünceye daldım
Kişinin bir genç kızı açık bir şekilde düşündüğü gibi*

O ve Yezkür b. Aneze, akasya ağacı arıyorlardı. O sırada içinde bal bulunan bir oyuga rastladılar. Bunun üzerine "Bu aradığımızdan daha hayırlıdır." dediler. Hazîme -ki şişman biriydi- şunu söyledi: "Şayet kovuğa inersem ağaç beni taşıyamaz, sen zayıf yapılısın, ben de seni kovuktan çıkaracak kadar güçlüyüm." Yezkür kovuğa indi ve bal almaya başladı. Hazîme de onun elinden alıyordu. Hazîme işi bitirince ona "Ey Yezkür, beni Fâtıma ile evlendir." dedi. Yezkür "Şimdi evlendirme vakti değildir." dedi. Bunun üzerine o da onu kuyuda bırakıp topluluğunun yanına geldi. Onu sorduklarında, "Bir bilgim yok." dedi. Bundan dolayı Me'addoğulları ve Kudâ'oğulları arasında kavga başladı. Tihâme'den olup Me'ad'dan ilk ayrılan kimseler Zeyd b. [Leys b.] Sûd b. Eslem'in oğulları Cüheyne ve Sa'du Hüzeym oldu. Bunlar çöle yerleştiler. Bu yüzden Araplar bunları "suhâr" diye isimlendirmişlerdir. Nehdoğulları Me'ad'dan ayrıldı. Bazıları Yemen'e bazıları da Şam'a yerleşti. Yemen'e gidenler, Nehdoğullarından Mâlik, Hazîme, Subâh, Zeyd, Ebû Sûd, Muâviye ve Ka'b oldu.

Züheyr b. Cenâb el-Kelbî Nehd'in dağılışına dair şu beyti söylemiştir:

*Bir keçi sürüsünün dağıldığı gibi Me'ad'dan ayrılan bir boy görmedim
Nehdoğulları dışında*

Şu beyitleri de söylemişti:

*Kabileler bilirler ki anılmam
Uzaktır, Nizâr'ın Kudâ'a kolunda
Devem muktedir değildir o kabileye
Ve benim asil hilmim ödünç değildir*

Şam'a gelenler: Âmir, bunlar Kelb b. Vebere kabilesi içinde yer aldılar. Amr da aynı şekilde Kelb'e dâhil oldular. Tavl, Mürre, Hazîme ve Hanzale -Kendisine Hanzale b. Nehd, denilen bu kişi Me'add içinde orta yaşlıların en hayırlı olan kişidir. -Ebân b. Nehd, Tağlib b. Vâiloğulları arasında yer aldı. Onların şairlerinden biri şöyle demiştir:

*Kudâ'a bizi aldı derinliklerden tamamen
Şam'a doğru sürmekteyiz hayvanlarımızı
Şayet Kudâ'a diyarı akşamlarsa
Yetişir akrabalara onları bir araya getiren*

Yezkür b. Aneze b. Esed b. Rebîa "el-Kârizü'l-Anzî" diye isimlendirilmiştir. Bu isimle darb-ı meseller de verilmiştir. Bişr b. Ebû Hâzim el-Esedî şöyle demiştir:

*Hayrı umud et ey kadın ve dönüşümü bekle!
Kârizü'l-Anzî döndüğünde*

Aneze kabilesinden başka bir Kâriz de vardır. Ona da Âmir b. Humeym denir ve o kaybolup gitmiştir.

Ebû Züeyb el-Hüzelî şöyle demiştir:

*İki Kâriz de dönünceye dek
Yayılr ölüler arasına Küleyb b. Vâil*

Bu beytin son mısrasının son kısmı, "Küleyb b. Vâil" şeklinde değil de "Küleybün li-Vâilin" [Vâil'in Küleybi] şeklinde de rivayet edilmiştir.

O, Küleyb b. Rebîa b. Hâris b. Züheyr olup Tağlib b. Vâiloğullarındandır. Bundan dolayı Küleyb'i Vâil'e nispet etmişlerdir. Araplar "Küleybü Vâil" de derler.

Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: Dendiğine göre Haydân b. Me'add, Kudâ'a'ya dâhil olmuştur. Dediler ki: O da Haydân b. Amr b. İlhâf b. Kudâ'a'dır. Haydân da Mehre b. Haydân'ın babasıdır.

Senâm b. Me'add'in çocukları: Cüşem b. Senâm ve Hâh idi. O ikisi Hakem b. Sa'd el-Aşîre b. Mâlik içinde yer alırlar.

Hayde b. Me'add'in çocukları: Mecîd, Eflah, Kuzah -bunlar Eş'arîlere dâhil olmuşlardır. Denilir ki: Kuzah'ın çocuğu yalnız başına Eş'arîlere dâhil olmuştur. Diğerlerinin nesilleri devam etmedi-. Allah en doğrusunu bilir.

Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: Bazı nesep bilginlerinin zikrettiğine göre Hayde b. Me'add da Muâviye'nin çocuğudur. Muâviye'nin çocuğu, Ufeyr b. Muâviye'dir. Ufeyr'in çocuğu, Sevr b. Ufeyr'dir. Sevr'in çocuğu, Kindî'dir, o da Ebû Kinde'dir. İmrüülkays b. Hucr el-Kindî'den şu şiir aktarılmıştır:

*Allah'a yemin olsun ki liderim boş adam değildir
Hasep ve bir şeyi elde etme açısından Me'add'in en hayırlısıdır*

Onun dışındakiler şöyle demişlerdir:

Ey hasep ve elde etmek açısından liderin en hayırlısı!

Kahm b. Me'add'in çocuğu, Efyân, Efyân'ın çocuğu, Ganes b. Efyân, onlar Mâlik b. Kinâne b. Huzeyme içinde yer alırlar.

Hişâm dedi ki: Ubeydurrimâhoğulları Kinâne'ye dâhil olmuşlardır. Onlar da İbrâhim b. Arabî b. Münkis grubudur. İbrâhim'in annesi Fâtıma bt. Şerîk b. Sehmâ el-Belevî olup Kudâ'a'dandır. Sehma onun annesidir. Babası ise Abde b. Muğis'tir. Bu Şerîk yüzünden li'ân [âyeti] inmiştir.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: ensardan Aclânoğullarından Uveymir denen bir adam Âsım b. Adî el-Belevî'ye geldi. Ondan Peygamber'e (sav), hanımıyla beraber birini gören kişinin durumunu ve ne yapması gerektiğini sormasını istedi. O da sordu. Fakat Resûlullah (sav) bir cevap vermedi. Sonra Uveymir, Resûlullah'a (sav) geldi ve bu durumu ona sordu. Resûlullah (sav) dedi ki: "Allah senin ve eşin hakkında Kur'an âyeti indirdi. Onu buraya getir." Resûlullah (sav) onları karşılıklı lânetleştirdi. O kadınla ismi çıkan kişi Şerîk b. Sehmâ idi.

Bana Vehb b. Bakıyye anlattı, dedi ki: Bize Yezid b. Hârûn anlattı. Ona Hişâm anlatmış, o Muhammed b. Sîrîn'den, o da Enes b. Mâlik'ten aktarmış. Enes dedi ki: Resûlullah (sav) Hilâl b. Ümeyye ile eşini lânetleştirdi. Hilâl b. Ümeyye, Şerîk b. Sehmâ'yı eşinin yanında gördüğünü söylemişti.

Resûlullah (sav) şöyle dedi: “Şayet çocuk kızıl tenli ve bacak kemikleri ince ise Hilâl'dendir. Şayet esmer ve bacakları kalın ise suçlu görülen kimsenin olur. Çocuk istenmeyen şekilde doğdu. Bunun üzerine Resûlullah (sav) lânetleşen her iki tarafın arasını ayırdı. Mülâane çocuğunun herhangi bir babanın ismiyle çağırılmamasına ne kadının ne de çocuğun suçlanmamasına ve kadına iftira atanlara had cezası uygulanmasına hükmetti. Aynı şekilde kadının mesken ve nafakasının erkeğe ait olmadığına da hükmetti. Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: Osman'ın katledildiği gün, Mervân b. Hakem ve Sa'îd b. Âs vuruldu ve her ikisi de yere düştü. O sırada Fâtıma bt. Şerîk b. Sehmâ geldi ve Mervân'ı içinde genç develerin olduğu bir eve soktu. Böylece Mervân kurtuldu. Mervânoğulları bu sebeple İbrâhim b. Arabî'yi gözetip ona ikramda bulunurlardı. İbrâhim, Talabe bt. Kays b. Âsım et-Temîmî el-Minkarî'nin kızıyla evlendi. Abdülmelik, İbrâhim'i Yemâme ve civarına vali olarak atadı. İbrâhim, kayını olan Mukâtil b. Talibe b. Kays'ı ve beraberinde Temîm'den bazı ileri gelen şahsiyetleri ve Âmir b. Sa'sa'a'yı Abdülmelik'e heyet halinde gönderdi. Hacıplere de ona, sultanla görüştürülmesi hususunda iyi davranıp değer vermesini mektupla bildirdi. Ertesi gün hemen sultanla görüştürüldüler. Mukâtil, Abdülmelik'in huzuruna girince onu yanına yaklaştırdı ve ikramda bulundu. O sırada Mukâtil şunu söyledi:

*Ve beni halifenin yanında üstün tuttu
Ben, Âmir'e de Temîm'e de yetecek bir akşamdayım
Babamı halifenin yanında gördüm
Eski ve yeni, herkesin önünde yer alıyordu*

Abdüşems b. Sa'd b. Zeyd b. Menât b. Temîmoğullarından bir adam dedi ki:

*Eğer İbn Münkişe [Bahsi geçen İbrâhim b. Arabî'ye] takdim ettiğim ferc olmasaydı,
Ve fercin iki tarafı, devenin zekerine kap olmasaydı
Kapıdan ilk giren ben olmayacaktım
Âmir ve Temîm'in huzura alındıkları akşam*

Dedi ki: Arabî'nin ismi Abdurrahman'dır. İbrâhim, Abdurrahman b. Süheyl b. Abdurrahman b. Avf'ın kızıyla evlendi. İbrâhim'in soyu devam etmiştir. Belâzürî dedi ki: İbrâhim siyah tenliydi. Bu konuda Bais b. Mücâşî'î dedi ki:

*Kınanmış kölenin minberini görürsün
Sanki üzerine üç karga konmuş gibi*

İbnü'l-Kelbî dedi ki: Dendiğine göre Me'add b. Adnân, Evda'nın çocuğudur ve Mezhic'e intisap etmişlerdir. Dediler ki: O, Evd b. Sa'b b. Sa'd'u'l-Aşîre'dir. Me'add b. Adnân, Buhtunnasr zamanında yaşamıştı.

Bazı râviler dedi ki: Kanas b. Me'add'ın soyu devam etmedi. Temîmli Nu'mân b. Münzir onlardandır. Lahm'a nispet edilmiştir. Nu'mân'ın kılıcı Ömer b. Hattâb'a götürüldü. Kılıcı Cübeyr b. Mut'im'e vermiş ve ona -ki Cübeyr bir nesep bilginiydi- Nu'mân kimlerdendi?" diye sormuş, o da "Kanas b. Me'add'dandır" demişti. Bunu rivayet eden kimse Nâbiğa ez-Zübânî'nin şu sözünü bu konuda delil göstermiştir:

*Şayet Nu'mân dönerse sevinir seyran ederiz
O zaman Me'add'a saltanat ve baharı getirmiş olur*

[Nizâr b. Me'add b. Adnân'ın Çocukları]

Nizâr b. Me'add'ın çocukları: Mudar b. Nizâr, İyâd b. Nizâr -Nizâr bu oğlunun ismiyle künyelenmişti-. Bunların anneleri Sevde bt. Akk idi. Rebîa ve Enmâr. Bunların anneleri Huzâle bt. Vi'lân b. Cevşem b. Cehle b. Amr olup Cürhüm'dendi. Bazıları şunu söylemişlerdir: Adı geçen bu Enmâr, babası Nizâr'ın vefatından sonra çocuk iken vefat etmiş ve nesli devam etmemiştir. Bazı râviler şunu söyledi: Aksine o, kardeşlerine kızdı ve onlardan uzaklaşarak Yemen'e geldi. Ezd ile müttefik oldu ve Eraş b. Amr b. Gavs'a intisap etti. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân ile kardeş oldu, Becîle bt. Sa'b b. Sa'd'u'l-Aşîre ile evlendi ve ondan doğan çocukları da o kadına nispet edildi. Aynı şekilde Akk kabilesinden Hind bt. Mâlik b. Gâfik ile de evlendi. Becîle, ondan Abker b. Enmâr ve Gavs b. Enmâr adında iki çocuk sahibi oldu. Bunların kardeşleri de vardır. Hind'e gelince ondan da Aftel adında bir çocuk dünyaya geldi ki o da Has'am'dır.

Başkaları dediler ki: Enmâr bu iki hanımla evlendi ve onlardan çocuk sahibi oldu. Onun çocukları, vefatından sonra Enmâr b. Araş'ın çocukları olduklarını iddia ettiler. İbnü'l-Kelbî dedi ki: Nizâr'ın Enmâr'a bir câriye bağışladığını dile getiren birini dinlemiştim. Bu câriyeye Becîle denirmiş ve Nizâr'ı çocuk sahibi yapmış. Nizâr, Me'add'a tâbi olmuştu. Ancak bu doğru değildir. Aslında İyâd'a Nâ'ime adında bir câriye bağışlamıştı. Amr b. Husârim el-Becelî dedi ki: O kendisini Me'add'a nispet etmiştir.

*Ey Nizâr'ın iki oğlu yardım edin kardeşinize
Bugün sizi dost edinen bir kardeş asla mağlup olmayacaktır
Ben babamın, sizin de babanız olduğunu gördüm*

Yine şunu da söylemiştir:

*Sizler her kavme dağılmış bulunmaktasınız
Tıpkı Allah'ın, Me'addoğullarını dağıttığı gibi
Mervân'ın etrafına doluşuverdiniz hepiniz
Şeref ve intikam sahibi olan Mervân
Günlerden Abûs günü [savaşı] ayırdı aranızı
Talihsiz ve mutsuz olan bir gün*

Kümeyt b. Zeyd şunu söylemişti:

*Onlar o kavimden sayılmazlar
Eraş'ı, savaşta tek gözle kalan İsmâil ile tebdil edenler*

Cerîr b. Abdullah el-Becelî, Furâfise b. Ahves el-Kelbî ile ters düşüp Akra b. Hâbis et-Temîmî'ye yanaştı. O sırada orada bulunan Amr b. Husârim dedi ki:

*Ey Akra b. Hâbis, ey Akra!
Şayet bugün kardeşin öldürülürse sen de öldürülürsün*

Bazıları dediler ki: O, bununla “İslâm'daki kardeşin” sözünü kastetmiştir. O da onu aceleyle Furâfise'ye yönlendirmiştir.

İbnü'd-Dümejne el-Has'amî, Ma'n b. Zâide eş-Şeybânî için şunu demiştir:

*Babam sana feda olsun! Acele et, bana haset etmekte Mağîze!
 Senin vermene umutla itimat eden birisinin ricasıyla acele et!
 Ver hediyeni, senin cömertliğini isteyen amcaoğluna!
 Kuşkusuz sen, cömertlik ve faziletler sahibisin*

Ediler ki: İsmâîl'in çocuklarından olan Mudar ve Rebîa'ya, [nesep-leri halis anlamında] "Sarîh iki kişi" denilirdi. Bazıları dedi ki: Mudar ve İyâd'ın annesi Habiyye bt. Akk idi. İbnü'l-Kelbî "Sevde" olduğunu söylemiştir ki sağlam olan da bu bilgidir. Bazıları dedi ki: Rebîa ve Enmâr'ın annesinin adı Şakîka bt. Ak'dır. [Ayrıca denir ki: Huzâle bt. Va'lân b. Cevşem b. Cülhüme b. Âmir b. Avf b. Adî b. Düb b. Cürhüm olduğu da söylenir.]¹⁴ Birincisi İbnü'l-Kelbî'nin sözü olup daha sağlam bir bilgidir.

[Benû İyâd b. Nizâr'ın Ülkelere Dağılışı]

Hişâm b. Muhammed el-Kelbî dedi ki: İyâd, Tihâme'de çoğaldı. Me'ad-doğulları da onlarla beraber olup ayrılmamışlardı ve onlar Nizâroğullarına karşı taşkınlık yaptılar. Evleri Mekke'de Ecyâd mevkiindeydi. İşte A'sâ'nın sözü:

*Beydâ'yı onların nişan taşı zannedersin
 İyâd'ın adamları Ecyâd'dadırlar*

Allah, onlara bir hastalık verdi ve aralarında çok ölümler gerçekleşti. Geriye kalanlar da kaçıp gittiler. Bir grup Yemen'e yerleşti. Himyer'den Zülkelâ'a intisap ettiler. Kusayy b. Münebbih b. Nebî b. Mansûr b. Yakdum b. Efsâ b. Du'mî b. İyâd b. Nizâr ve çocukları Tâif'te ikamet etti. Kasî, Sakîf'tir. Daha sonra Kays'a intisap ettiler. Dediler ki: O, Sakîf b. Münebbih b. Bekir b. Hevâzin b. Mansûr b. İkrime b. Hasafe b. Kays b. Aylân'dır. Bu yüzden "Şüphesiz ki Sakîf, İyâd'dan geri kalanlardır." denilir.

Yine denilir ki: Kasî, Ebû Riğâl'in kölesiydi. Onun soyu, Semûd kavminden kurtulan bir kavme dayanıyordu ve o, efendisinden kaçmıştı. Efendisi sonra onu yakalamıştı ve ona "Sakîf/yakalanmış" ismini vermişti. Bir müddet sonra bunun çocukları Kays'a intisap ettiler. Bu yüzden "Sakîf Semûd'dan geriye kalanlardır." denilir. Haccâc şöyle derdi: "Diyorlar ki

14 Köşeli parantez içindeki kısım BAE neşrindedir.

bizler Semûd'un geriye kalanlarıyız. Sâlih'le beraber müminlerin dışında kimse kaldı mı ki?"

Ebû Riğâl'e gelince denildiğine göre bunların soyu Arab-ı Ârîbe'ye dayanmaktadır. Ebû Riğâl'in Tâif ve civarında bir gücü vardı. Kendisi için çalışanlardan bir pay alırdı ve bu da kendisinin onlara yüklediği haraçtan dolaydı. Zalim ve zorba biriydi. Bir kıtlık ve yokluk zamanında, bir keçinin sütüyle yetim bir çocuk büyüten bir kadının yanına geldi. Onun dışında da Tâif'te süt veren bir keçi yoktu. O adam buna el koydu. Çocuk sütsüz kalıp öldü. Allah onu bir sesle vurup helâk etti. Mekke ve Tâif arasında defnedildi. Kabri, o günden bugüne recmedilmektedir.

Bir kavim şunu söylemiştir: Ebû Riğâl, kavmi tarafından öldürülen Şu'ayb b. Zû Mihdem el-Himyeri'nin kölesiydi. İddia ettiklerine göre Ebû Riğâl onlara idareci olarak gönderilmişti. Ebû Riğâl'in çocuğu sütsüz bırakıp ölümüne sebep olduğu efendisine ulaşınca öldürülmesi emrini verdi ve öldürüldü. Kabrinin de taşlanmasını emretti.

Yine denildiğine göre Ebû Riğâl, Fil ordusunun komutanı ve Beyt'e [Kâbe'ye] doğru giden Habeşlilerin rehberlerinden biriydi. Daha sonra öldü ve Resûlullah (sav) onun kabrinin taşlanmasını emretti. Haccâc'ın babasının dedesi ona hizmet ederdi. Haccâc için "Ebû Riğâl'in kölesi" denirdi. Hammâd er-Râviye şöyle derdi: Sakîf, Ebû Riğâl'in çocuklarındandır. Ebû Riğâl ise Semûd'dan geriye kalanlardandır. Ebû Riğâl, bir yetim çocuğa süt veren bir keçiye el koydu ve çocuk öldü. Ebû Riğâl orayı terk edemedi öldü. Kabri taşlandı. Allah en doğrusunu bilir. Cerîr dedi ki:

Ferazdak ölünce taşlayın onu

Ebû Riğâl'in kabrini taşladığımız gibi

Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: İyâd'ın büyük bir kısmı çıkıp Irak'a yöneldi. Onlardan bazıları Ubağ pınarına ve Kûfe'ye yerleştiler. Geriye kalanları da Basra ve Kûfe arasında yer alan Sindâd'a yerleştiler. Orada hâkim hale geldiler ve çoğaldılar. Sindâd'da Kâbe'ye benzettikleri bir ev edindiler. Daha sonra etrafı dağıldılar ve Hîre civarına hâkim oldular. Havarnak ve Sedîr onların oldu. Aksâsu Mâlik [köyü] de onlarındır. Bu da Mâlik b. Kays b. Ebû Hind b. Ebû Necm b. Mené'a b. Bürcân b. Devs b. Dîl b. Ümeyye

b. Huzâfe b. Züh'd b. İyâd'dır. Deyrül-A'ver de onlarındır. Deyrüs-Sivâ, Deyrû Kurra ve Deyrül-Cemâcim de onlarındır. Burasının Deyrül-Cemâcim diye isimlendirilmesinin sebebi İyâd ve Behrâül-Kayn arasında bir savaş meydana geldi. Bu savaşta İyâd'dan bir grup öldürüldü. Savaş bitince ölülerini Deyrül-Cemâcim'e [Kafatasları Manastırına] defnettiler. İnsanlar daha sonra bu yeri kazıdıklarında kafatasları ortaya çıkıyordu. Bu yüzden de Deyrül-Cemâcim diye isimlendirildi. Denildiğine göre Bilâl er-Remmâh -bazıları Bilâl er-Rimâh der ancak Remmâh daha doğrudur- b. Muhriz el-İyâdî, Farslardan bir topluluğu öldürdü ve başlarını da Deyr'in [manastır] yanına dikti. Bu yüzden burası Deyrül-Cemâcim diye isimlendirilmiştir. Denildiğine göre insanlar Deyr için temel kazımaya başladıklarında orada kafatasları buldular. Bu yüzden de Deyrül-Cemâcim diye isimlendirildi. Kelbî'ye göre Remmâh ve öldürülen Farsların meselesi daha sağlam bir bilgidir.

Hîre'de, Hîre krallarının ordusunda yer alan İyâd'a tâbi kimseler vardı.

Hişâm dedi ki: Bana babam haber verdi, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Naha ve Sakîf, İyâd b. Nizâr'dandırlar. Sakîf, Kasî b. Münebbih b. Nebî b. Efsâ b. Du'mî b. İyâd'dır. Naha, İbn Amr b. Tamsân b. Avzümenât b. Yakdum b. Efsâ'dır. Bir gün beraber, yanlarında sütünü içtikleri bir süt keçisi olduğu halde yola çıkmışlardı. Yemen melikin vergi memuru bunlarla karşılaştı ve ellerindeki keçiyi almak istedi. Bunlar "Şüphesiz ki bunun sütüyle yaşamaktayız." dediler ve onlardan biri silahıyla saldırıp memuru öldürdü. Biri diğerine "Kuşkusuz yeryüzü beni ve seni taşıyamaz." dedi.

Naha'a gelince Bîşe'ye gitti ve orada kaldı. Kasî ise Tâif'e yakın bir yere yerleşti. Âmir b. Zarib el-Advânî'ye ait bir câriyenin koyun güttüğünü gördü ve koyunlara göz koydu. "Câriyeyi öldürür ve sürüyü alırım" dedi. Onun görüntüsü câriyenin hoşuna gitmedi. Bunun üzerine ona "Senin beni öldüreceğini ve koyunlara el koyacağını görür gibiyim. Şayet bunu yaparsan öldürülürsün ve koyunlar da senden alınır. Seni yabancı ve korkak biri olarak görüyorum." dedi. Onu efendisine yönlendirdi. O da gitti ve efendisinden korunma talep etti. Adam onu kızıyla evlendirdi. O da Tâif'te ikamet etti. Denilmişti ki: Onun Âmir'le karşılaşması ve Âmir'in

onu koruma altına alması ne kadar güzel bir karşılaşma! Memuru öldürdüğü sırada Vadi'l-Kurâ'da bir yahudi kadına uğramıştı ve bu kadın ona asma dalı vermişti. O da bunu Tâif'te dikti ve derken meyve verdi ve ona fayda sağladı.

Dediler ki: İyâd, Sevâd'a saldırılar düzenliyor ve orayı ifsat ediyordu. Sâbûr b. Hürmüz b. Nersâ b. Behrâm, Enbar ve Aynüttemr ve bu iki yer dışında kalan yönlerde onlarla onun arasına silahlı adamlar yerleştirdi. Sâbûr onlardan bir adam yakalayınca kemerine el koyardı. Bu yüzden Araplar, Sâbûr'u Zülektâf diye isimlendirmişlerdir. Daha sonra İyâd, kral Enûşirvân Kısra b. Kubâz b. Feyrûz'un mülküne saldırdı. Kısra onların üzerine kalabalık ordular gönderdi. Onlar da çıkıp kaçtılar; ordu onların peşine düştü. Onlardan bir kısmı suda boğuldu. Mağlup olanları Tağliboğullarına geldiler. Onlarla beraber Hristiyanlık üzere kaldılar. Benî Tağlib komşulukta kötü davrandı. Onlardan bir topluluk gizlilik içinde ve bilinmeden Hîre'ye geldiler, orada ikamet ettiler. Diğerleri ise emniyette olacakları yerlere geldiler. Çoğunluğu Şam'da Ğassanlılara katıldı. Hep onlarla beraber oldular. İslâm gelince bunlardan bazıları Rum diyarına girdiler. Bazıları Hims'a, Antakya'ya, Kinnesrin'e, Menbic'e ve buralara yakın civar bölgelere gittiler. Bazıları Has'am ve Tenûh kabilelerine dâhil oldular. Bugün Hîre'de onlardan bir topluluk bulunup kendilerine Benî Abdulhiyâr denilmekte ve Benî Huzâfe içinde yer almaktadırlar. Yine Mâlik b. Kays adında bir topluluk daha vardır. Bunlar Aksâsu Mâlik'in¹⁵ sahipleridir. İyâdlı bir şair şunu demiştir:

*O bâtılı söylerken ben hakkı söyledim
Şüphesiz ki kılıcım ve elim beni menetmekte
Ve yüzü güzel erkekler
İyâd b. Nizâr b. Me'ad'dan olanlar*

Ümeyye b. Ebü's-Salt es-Sekafi şunu söyledi:

*Kavmim İyâd'dır ve eğer onlar bir cemaat olsaydılar
Ve kalksaydılar ayağa develer zayıf olurlardı*

15 Aksâs, Kufe yakınlarında bir köydür.

Esved b. Ya'fer de şunu söyledi:

*Ne umabilirim, Âl-i Muharrık'tan sonra
Terk ettiler evlerini İyâd'dan sonra
Havarnak, Sedir ve Bârik ailesi
Sindâd'da balkonları olan köşk
Rüzgârlar esti buldukları diyarlarına
Sanki onlar verdikleri söz üzerindeydiler*

Sakîf'i İyâd'dan ayrı tutan şair şunu söylemiştir:

*Cesurlar ayrıdır aslı bir köle olan Sakîf'ten
O, iddia eder Yakdum'dan geldiğini*

İbnü'l-Kelbî dedi ki: İmruülkays b. Amr b. İmruülkays b. Amr b. Adî b. Nasr'a "muharrık/yakıcı" denirdi. Çünkü o ateşle yakarak ceza veren ilk kimseydi. O, Lahmî biridir ve Hîre krallarından idi. Amr b. Hind Mudarîritü'l-Hicâre Benî Temîm'i yakmıştır. O da "yakıcı" diye isimlendirilmiştir.

Bana Muhammed b. el-A'râbî anlattı. O da Hişâm b. Muhammed el-Kelbî'den rivayet etti, dedi ki: İyâd'a "Tabak (tatbik eden)" denirdi ki bu da onların insanlara kötülük ve şiddet uygulamalarındandı. Bunlardan bir grup, Bahreyn taraflarındaydı. Abdülkays, beraberlerinde Benî Şen b. Efsâ b. Du'mî b. Cedîle b. Esed b. Rebîa olduğu halde çıkmıştı. Geniş yer arıyorlardı ve neticede Hecer'e ve Bahreyn topraklarına ulaştılar. Bu beldeler hoşlarına gitti ve beğendiler. Burada bulunan İyâd ve Ezd'e zarar verdiler ve onları zayıf düşürdüler. Atlarını hurmalıklara bağladılar.

İyâd dedi ki: "Hurmaliği ehli olan bilir." Bu söz darb-ı mesel oldu. Abdülkays ve Ezd, İyâd'a karşı birleşti. Onları yurtlarından çıkardılar ve onlar da Irak'a geldi. Benî Şen onlara karşı en sert olandı. Şair şöyle demiştir:

*Şen'in (durumu şuydu) tencere yuvarlandı
Kapağını buldu*

Nizâr b. Me'add b. Adnân'ın Vefatı

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o Muâviye b. Amîre el-Kindî'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Nizâr'ın ölüm

vakti gelince oğulları Mudar, Rebîa, İyâd ve Enmâr'a mal varlığını eşit bir şekilde paylaşımları için vasiyette bulundu. Şunu söyledi: “Kubbe şeklindeki kırmızı evim ki deriden yapılmıştır, Mudar'ındır. -ona “Kırmızı Mudar” da denilmiştir- şu siyah çadırım ve şu kara atım ise Rebîa'nındır -o “Rebîa-tü'l-Feres” diye de isimlendirilmiştir. Şu câriye de İyâd'ındır -saçları ağarmıştı ve bu yüzden İyâd'a “İyâdüş-Şemtâ ve'l-Berkâ” denirdi. Bu eşek de Enmâr'ındır- ona “Enmârü'l-Himâr” da denilmiştir. Bu konuda şair şunu demiştir:

Nizâr idareyi üstlendiğinde daha iyi biliyordu;

Eşegi hangi oğluna vasiyet edeceğini

İbnü'l-Kelbî şunu söyledi: Nizâr'ın oğulları babalarından kalan malı bölüşmede ihtilafa düştüler. Bu işi çözmek için Negrân'da bulunan Efâ b. Husayn'a gittiler. Yoldayken Mudar bir otlak gördü ve “Burada tek gözlü bir deve otlanmış.” dedi. Rebîa ise “O deve aynı zamanda şaşı bir deve-dir.” dedi. İyâd ise “Aynı zamanda soyu kesik bir devedir.” dedi. Enmâr ise “Aynı zamanda başıboş bir devedir.” dedi. Biraz yürüdükten sonra bir adam onlarla karşılaştı ve bineğini yavaşlatıp bir deveyi sordu. Mudar “O tek gözlü müydü?” diye sorunca, adam “Evet” dedi. Rebîa “O şaşı mıydı?” diye sorunca adam “Evet” dedi. İyâd, “O soyu kesik miydi?” diye sorunca adam “Evet” dedi. Enmâr “O başıboş bir deve miydi?” diye sorunca adam “Evet” dedi. Adam bunun üzerine “Allah'a yemin olsun ki benim devemin mekânını biliyorsunuz, siz ondan haberi olan biri gibi tarif ettiniz.” dedi. Sonra ona meseleyi anlattılar. Mudar dedi ki: “Onun bir tarafta otlanıp diğer bir tarafta otlamadığını gördüm. Bildim ki tek gözlüdür. Gören gözüne taraf meyletmışti.” Rebîa dedi ki: “Onun ön ayaklarından birinin iyi bastığını, diğerinin ise izlerinin bozuk olduğunu gördüm. Bildim ki tek yöne aşırı basarak diğer tarafın izlerini yok etmiş.” İyâd dedi ki: “Yürüyüşünde rahvan da olsa dışkısının toplu halde olmasından onun soyunun kesik olduğunu anladım.” Enmâr dedi ki: “Anladım ki o başıboş bir devedir. Çünkü ekini bol bir yerde otlamışken ardından ekini zayıf ve kötü bir mekânda otlamış.” Adam onlarla Efâ'nın huzurunda mahkemelik oldu. Onlar da hadiseyi anlatıp yemin içtiler. Efâ, adama “Senin deven bu kimselerde değil ki onu isteyeyim.” dedi. Sonra da onların meselesini sordu. Onlar da kendi meselelerini anlattılar. Bunun üzerine Efâ şunu söyledi:

“Anladığım kadarıyla siz böyle parlak, görüşü sıhhatli, akli çalışan insanlar-ken bana ihtiyacınız olur mu?” Sonra da dedi ki: “Babanızın malından şu kırmızı kubbeye benzeyen şey Mudar’ındır.” Bunun üzerine Nizâr’ın altını ve kırmızı devesi Mudar’ın oldu. Sonra dedi ki: “Şu siyah çadır ve kara ata benzeyen de Rebîa’nındır.” Bunun üzerine Nizâr’ın bütün siyah develeri, sürüden de keçiler ve iki siyah köle Rebîa’nın oldu. Sonra şunu söyledi: “Şu saçları ağarmış câriyeye benzeyen şeyler de İyâd’ındır.” Bunun üzerine alaca atlar ve koyun sürüsü de İyâd’ın oldu. Enmâr için de gümüş, eşek ve cins koyunlar olduğuna hükmetti. Onun verdiği karara razı oldular. Bazı râviler dediler ki: İyâd’a babasının asası ve elbisesi verildi. Bu yüzden onu “İyâdü’l-Asâ” diye isimlendirdiler.

Bazıları şu şiiri okumuştur:

*Biz hepsini İyâd’dan miras aldık
Miras aldık asâyı ve elbiseyi*

[Mudar b. Nizâr b. Me’add]

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Mudar insanların en güzel seslilerinden biriydi. Devesinden düşmüş ve elini kırmıştı. “Ah elim! Ah elim!” demeye başladı. Meralarda otlayan develer onun sesine alışmışlardı. İyileşip de develere binmeye başlayınca şarkı söyleyerek deve sürmeye başladı. O, deve sürerken ilk şarkı söyleyen kimsedir. Yine o “Kendilerine şarkı söylenince kuyruklarını salladılar.” diyen ilk kimsedir. Bu da darb-ı mesel olmuştur.

Ondan sonra insanlar şiirde nağme kullanmaya başladılar. Bunu, bir şeyler ekleyerek arttırdılar. Denildi ki: O, hizmetindeki bir gencin eline asâ ile vurmuştu. Hizmetçi de “Ah elim! Ah elim!” deyince develer toplanmaya başlamıştı.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkıd Ebû Osman anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Vehb anlattı, dedi ki: Bize Saîd b. Ebû Eyyüb anlattı. O da Ubeydullah b. Hâlid’den rivayet etti, dedi ki: Ubeydullah b. Hâlid’e ulaştığına göre Resûlullah (sav) şöyle demişti: “Mudar’a sövmeyiniz, çünkü o bir müslümandı.”

Bana Ravh b. Abdülmümin anlattı. O da Mahbûb el-Kureşî'den, o Amr b. Ubyed'den, o da Hasan'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) şöyle dedi: "Mudar ve Rebîa'ya sövmeyiniz, şüphesiz ki onlar müslüman oldular."

Mudar'ın çocukları: İlyâs, -Mudar bununla künye almıştı- ve en-Nâs. O Aylân'dır ve onu Mudar'a ait Aylân isimli bir hizmetçi büyütmüştü. Bu yüzden onun ismiyle anıldı. Onun oğluna da Kays b. Aylân ve Kaysu Aylân denildi. O da Kays b. en-Nâs b. Mudar'dır. İlyâs ve en-Nâs'ın -ki Aylân'dır- anneleri Rebâb bt. Hayde b. Me'add b. Adnân'dır.

Bana Ali Esrem haber verdi, o da Ebû Ubeyde'den rivayet etti, dedi ki: Verem hastalığı ve zayıflığa "ye's" denir. İbn Herme dedi ki:

*Beni sevmeyenler, beni gördüklerinde sizleri
Ye's hastalığına yakalanmış, o mağlup olmuştur*

Yemen'deki Ma'an ile beraber olan İbn Ebû Âsiye şöyle dedi:

*Şayet ye's hastalığı bende olsaydı
Ve bir doktor, akikanın ruhlarıyla yardımına gelseydi şifa bulurdum*

Şair dedi ki:

*O ye'stir ya da kara sevda hastalığıdır bana bulaşan
Uzak dur benden ta ki bende bulunan sana bulaşmasın*

Dedi ki: Ye's onların, "Filanca kişi ye's içindedir" sözlerinden türemiş olabilir. O da savaşta çok güçlü, atılgan ve sebat edendir.

Accâc şöyle dedi:

*Önde yürümüyor mu?
Sabırlı kişiye vaat olunan hayrı hatırladığında*

Esrem dedi ki: Hâlid b. Külsûm şöyle anlattı: Aslan, Elyes'tir. Dedi ki: Elyes, yiğitliği açık olandır. Leys'in çoğulu Elyâs'tır. Dedi ki: İlyâs ölünce, bu Hindif'ı üzüntüye sevk etti. Onun öldüğü yerde ikamet etmedi ve avare halde ölünceye dek hiçbir evde kalmadı. Bu durumu darb-ı mesele dönüştü ve buna "Hindif'in hüznü" denildi.

Şair şöyle dedi:

*Şayet o zengin olsaydı, İlyâs'a düşkün olan Hındif gibi olurдум
Hındif ki tamamen şaşılacak bir duruma düşmüştü
Sıcaklığı güneşinin ışınlarını aydınlatırdı
Sabahtan ağlardı ta güneşin batışını görünceye kadar*

Ölümü perşembe günü olmuştu. Perşembe günleri sabahtan geceye dek ağlardı.

Şair dedi ki:

*İsyan etti Hındif, kendisini ağlamaktan sakındırana
Ağlıyor İlyâs için ve bundan da kaçınmadı*

[İlyâs b. Mudar'ın Çocukları]

İlyâs b. Mudar'ın çocukları: Amr b. İlyâs -kendisine bu isimle künye verilmişti. O Müdrîke'dir, Âmir b. İlyâs -o Tâbihâ'dır-, Umeyr b. İlyâs -o Kam'adır-. Anneleri Hındif'tir. Adı Leylâ bt. Hulvân b. İmrân b. İlhâf b. Kudâ'adır.

Abbas babasından, o dedesinden ve başkalarından rivayet etti. Onlar dediler ki: İlyâs, devesi huysuzluk yaptığı bir sırada oğullarını çağırdı ve içlerinden Amr'a "Devemi şu tarafta arıyorum ey Amr! Sen onu bu yönde aramaya başla." dedi. Âmir için de "Bana bir av bul ve onu bize yemek yap." dedi. İlyâs ve oğlu Amr deveyi aramaya çıktılar. Leylâ, câriyelerinden birine -ki onun iki câriyesi vardı ve birine Duba, diğerine de Nâile denirdi- "Ailenin durumunu öğrenmek için çık ve durumlarını öğren." dedi. Leylâ, kocasının haberine muttali olmasını önemsemedi. O da evden çıktı ve hızlıca yürüyerek evlerden uzaklaştı. Bu arada Âmir, bir av taşıyarak geldi ve Nâile'ye "Hanımının izinden giderek durumu haber ver." dedi. Nâile dönüp de gideceği sırada "Çok hızlı ol" dedi. Aslında "Hızlı olmak" manâsına gelen "Kırsâfe" kelimesi topaç anlamına gelen bir kelimedir. Yani "Topaç gibi hızlı ol" demektir. Derken yaşlı adam ve oğlu Amr geldiler. Amr deveyi babasına geri getirmişti. Bir araya gelip de yemek önlerine konduğunda İlyâs dedi ki: "Yılan veya akrep tarafından sokulan bir kişi ne uyur ne de uyutur." Demek istiyor ki bir kimse bir işle meşgul olduğunda

onu yerine getirmeden duramaz.” Eşi Leylâ dedi ki: “Allah’a yemin olsun ki ben sizi aramak üzere sürekli arkanızda koşup [uhendifu] durdum.” Bunun üzerine İlyâs, “Sen Hındif’sin!” dedi ve bu lakap isminin önüne geçti. Âmir “Vallahi siz gelene kadar ben de av yakalama ve pişirme peşindeydim” dedi. İlyâs “Sen pişirensin [tâbih]” dedi. Amr şöyle dedi: “Benim yaptığım daha üstün bir şeydir. Ben yakalayana ve geri getirene kadar durmadan deveyi arıyordum.” İlyâs, “Sen yakalayansın [müdrîke]” dedi. Nâile “Ben de efendimin izini takip ettim ve neredeyse ölecektim.” dedi. İlyâs, “Sen izi takip edensin [kâssa]” dedi. Dubaa ise “Ben de hızlı davrandım.” dedi. İlyâs, “Sen de hızlı hareket edensin [kırsâfe]. Sana gelince ey Umeyr, sen evde saklandın ve sen de kam’asın.” dedi. Böylece bu lakaplar onların isminin önüne geçti.

Hişâm ve Şarkî b. Kutâmî dediler ki: İlyâs, mera bulmak gayesiyle yola çıktı. Ailesi ve malı da beraberindeydi. O sırada develerinin arasına tavşan daldı ve develeri kaçtı. Amr b. İlyâs onları yakalamak niyetiyle çıktı ve yakaladı. Bunun üzerine babası onu “müdrîke” diye isimlendirdi. Leylâ ise oğlunun ardından koşarak çıktı. Evin reisi “Ne oluyor sana, bu şekilde hızlıca nereye gidiyorsun?” dedi ve bu yüzden “hındif” diye isimlendirildi. Âmir ise tavşanın peşine düştü. Onu avlayıp pişirdi. Babası ona “Sen de tâbiha’sın.” dedi. Umeyr’i de bir çadırda saklanmış buldu. Umeyr bu çadırdan başını dışarı sarkıttı. Ona da “Sen kam’asın.” dedi.

Hişâm dedi ki: İlyâs b. Mudar’ın kendi çocuklarına şunu dediğini zikrettiler:

*Ey Amr, sen bizim için talep ettiğine ulaştın
Ve sen, pişirdiğini de tam kıvamına getirdin
Sen bizden saklandığında ise kötü ettin!*

Denildiğine göre Kam’a b. Hındif, İlyâs’tan değil de başka bir adamdan dünyaya gelmişti.

Kelbî ve Şarkî dedi ki: Nizâr ölünce Rebîa dedi ki: -ki Rebîa Mudar’dan daha yaşlıydı- Yerimizin neresi olduğunu bize bildirmesi ve bizden birisine liderlik vermesi için melik’e gitmemiz gerekir. Mudar, “Heyetin erzaka ihtiyacı olur, ben bunu karşılarım.” dedi. Sonra geçip gitti. Rebîa onu geride

bıraktı ve ondan önce ulaştı. Ondan sonra da Mudar geldi. Rebîa, melikle ünsiyet kurdu. Daha sonra da Mudar sıkılmış halde geldi. Rebîa'nın ona tuzak kurduğunu anladı. Melik her ikisinden de isteklerini söylemeleri için emir verdi. Mudar, "Rebîa için iki mislini emretmedikçe benim için bir şey emretmemesini melikten istiyorum. Çünkü o yaşça benden daha büyüktür." dedi. Melik "Arzu ettiğin senindir." dedi. Mudar "Benim bir gözümü onun ise iki gözünün çekip alınmasını emretmeni isterim" deyince melik güldü ve "Hayır, aksine ikinizi de mükâfatlandıracağım" dedi. Sonra Mudar'a bir şeyler mükâfat olarak verdi ve aynısını Rebîa'ya da verdi, ona daha fazlasını vermedi. Bir topluluğun da rivayet ettiğine göre Rebîa'nın bir gözü kördü ve bundan dolayı Mudar her ikisinin de birer gözünün çıkarılmasını istedi. Bunun üzerine Rebîa kör, Mudar da tek gözlü olarak oradan çıktılar. Bu yanlış bir bilgidir.

Ebü'l-Yakzân, Resûlullah'tan (sav) şöyle rivayet edildiğini aktarmıştır: Resûlullah şöyle dedi: Bahîre, sâibe ve hâm develeri¹⁶ ilk serbest bırakan ve İbrâhim'in (as) dinini değiştiren Amr b. Lühay b. Kam'a b. Hındif'tir. Ebü'l-Yakzân dedi ki: Amr, Ebû Huzâ'a'dır. Bazıları dediler ki: Kam'a b. İlyâs küçükken ölmüş ve geride evlat bırakmamıştır.

Bana Benî Hâşim'in mevlâsı Muhammed b. Habîb anlattı. O Muhammed b. el-A'râbî'den, o da Mufaddal ed-Dabbî'den aktardı, dedi ki: Kam'a b. İlyâs evlendi ve çocukları oldu. Daha sonra kardeşlerine kızdı ve Yemen'e geldi. Orada Ezd ile müttefik oldu ve onlara intisap etti.

[Müdrîke b. İlyâs b. Mudar'ın Çocukları]

Müdrîke'nin ismi Amr'dır ve künyesi Ebû Hüzeyl idi. Müdrîke'nin, Huzeyme b. Müdrîke ve Hüzeyl b. Müdrîke adlarında çocukları oldu. Anneleri Selmâ bt. Eslem b. İlhâf b. Kudâ'a'dır. Bazıları dedi ki: O, Hind bt. Mansûr b. Yakdem b. İyâd'dır. İlk sıradaki daha doğru ve sağlam bir bilgidir.

16 Câhiliye Araplarına göre bir deve beş defa doğurur ve beşincisi erkek olursa bu devenin kulağı kesilir ve salınırilirdi. Böylece ona kimse dokunamazdı. Bu deveye bahire denirdi. Sâibe ise bir kimsenin hastalıktan kurtulunca putlara adadığı devesinin kulağını delip salıvermesiydi. Ham ise on defa dölleme işi yapıp geride nesil bırakan erkek devenin salıverilmesiydi. (çev.)

[Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs'ın Çocukları]

O, künyesi Ebü'l-Esed idi. Huzeyme'nin Kinâne adında çocuğu oldu. Annesi Avâne bt. Sa'd b. Kays b. Aylân b. Mudar'dır. Onun, Hind bt. Amr b. Kays b. Aylân olduğu da söylenmiştir. Bir de Esed ve Esede (bu erkektir), Abdullah ve Hûn b. Huzeyme vardı. Anneleri Berre bt. Mürr b. Üdd b. Tâbiha'dır. O da Temîm b. Mürr'ün kız kardeşidir.

Hişâm b. el-Kelbî ve başkaları -ki Allah en doğrusunu bilir- şunu demişlerdir: Huzeyme Berre ile evlenip de onunla bir araya geldiğinde Berre şöyle dedi: “Şüphesiz ki ben şöyle bir rüya gördüm: Sanki birbirinden farklı iki erkek doğurmuştum. Her ikisini de düşünürken bir de ne göreyim! Biri kükreyen bir aslan, diğeri de parlamakta olan bir ay.” Bunun üzerine Huzeyme Serha isminde kâhin bir kadına gider ve ona rüyayı anlatır. Kâhin kadın şöyle der: “Şayet onun rüyası doğru çıkarsa senden bir erkek çocuk sahibi olacaktır. O erkek çocuk ve ondan meydana gelen çocuklar kahraman ve akıcı bir dille konuşan kimseler olacaklardır. Sonra sen öleceksin ve geride kalan oğlun o kadınla evlenecek ve ondan çocukları olacak ve onun da çok sayıda çocukları olacak ve bunlar da ebediyete dek izzetli ve şerefli efendiler olacaklardır.” Sonra onun Esed adında bir oğlu oldu. Ardından da Kinâne o kadınla evlendi. Kadın Kinâne'den Nadr ve kardeşlerini dünyaya getirdi. Kinâne Kâbe'nin yanındaki Hicr'de uyurken rüyada kendisine, “Ey Ebü'n-Nadr! Benden ya at sesini ve içinde hayır olmayanı seç ya da duvarı tamir etmeyi seçip zamanı izzetli kıl!” şeklinde seslenen birisini duydu. Bunun üzerine o da “Asla! Rabbimden isteyeceğim.” dedi. Bütün bunlar Kureyş için gerçekleşti.

Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: Benû Esede b. Huzeyme, Benû Esed b. Huzeyme'ye dâhil oldular. Onlar sayı cihetiyle azdılar. Bir topluluk Esede'nin bebek iken vefat ettiğini söylemiştir. Mudar'ın soyunu araştıran bilginler şunu söylüyorlardı: Şüphesiz ki Esede, Ebû Cüzâm'dır. Onun çocukları kardeşlerine kızdı ve onları sürdü. Onlar da Şam'a geldiler ve Lahm ile müttefik oldular. Dediler ki: Cüzâm b. Adî Lahm b. Adî'nin kardeşidir. Bişr b. Ebû Hâzim el-Esedî şöyle dedi:

*Aşiretimize sabrettik durumları belirginleşinceye dek
Tıpkı Huzeyme'nin Cüzâm'a sabrettiği gibi
Onlar bizim kavmimizdiler bize karşı azgınlık gösterdiler
Biz de onları Şam'a sürdük*

Kümeyt b. Zeyd el-Esedî şöyle dedi:

*Benî Cüzâm'ın annesi kavmin merhametlisiydi
İçinde akıl sahiplerinin şefkat gösterdiği bir topluluğun
Uzaklara düşmek, husumette ilerletmişti onları
Onlar çok sayıda insanlardı, öldüren ve düşmanlık eden
Esedoğulları, onların yanında geceledi
Onların üzerinde, insanların rıza gösterdiği Huzeyme'den bir şeref vardı*

Ebü'l-Yakzân el-Basrî dedi ki: Mervân b. Muhammed kendi döneminde Cüzâm'ı Esedoğullarına iade etti. Ka'kâ et-Tâî şöyle dedi:

*Ecelimin uzayacağını düşünmezdim
Cüzâm'ın Esedoğullarına iade edileceği ana kadar
Sabahladığımda çıkık göğüslü adamın onların lideri olduğunu gördüm
Ah, sıkıntılar barındıran zamanın şüphelerine maruz kalan adamlar!
Yurt edinenler, Lahm idi ve memleket sahibiydiler
Burun kemikleri yüksekti ve birikinti sudan içmezlerdi*

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Ravh b. Zinbâ el-Cüzâmî, öyle bir makama geldi ki orada kendisini Huzeyme b. Müdrike'ye nispet ediyordu ve Cüzâm'ı, Benî Esed'e dâhil olmaya çağırırdı. Bu haber Nâil b. Kays b. Zeyd b. Hayy el-Cüzâmî'ye ulaştı. Hızlı bir şekilde "O facir ve gaddar olan Ravh b. Zinbâ nerede?" diyerek geldi. Ona "İşte burada" dediklerinde sözünü ona iade etti. Nâil yaşlı, Ravh ise genç biriydi. Nâil "Sen bu nesebin kim olduğunu biliyor musun? Bizler Kahtânoğullarıyız." dedi ve insanları ayırıp gitti.

Benî Esed'den bazı kimseler dedi ki: Esed b. Huzeyme'nin Amr isminde bir çocuğu oldu. Amr'ın da Cüzâm, Lahm ve Âmile adında çocukları oldu. Ebû Semmâk el-Esedî şöyle dedi:

*Şayet karşılaşırsan Cüzâm ve Lahm ile bildir onlara!
Ki kavme öğrendikleri fayda vermiştir
Vallahi size hatırlatıyorum babanızı çağırmanızı
O topluluk ciddi ve azimet sahibi olduğunda
Kardeşleriniz olmayan bir topluluğu çağırmanın ölene dek
İzzet ve kerem sahibi olsalar da*

Benî Esed'den bir kadın şöyle demişti:

*İki komşusuna doğru baktı ve dedi ki:
Keşke kavmim olan Cüzâm'ı görseydim!
Gösterildi bize, öyle bir kavimiz ki
Hepsi kara sevdalı ve çadırlara yerleşmekteler
Yurdunuz yakırken uzaklaştı
Ey kavmim! Size selam gönderiyorum*

Huzeyme, Hübel'i Kâbe'ye yerleştiren kimsedir. Bu put ona nispet edilir ve ona, "Huzeyme'nin Hübel'i" denirdi.

[Kinâne b. Huzeyme'nin Çocukları]

Kinâne b. Huzeyme'nin çocukları: Nadr b. Kinâne -ismi Kays'tır, güzelliğinden ve yüzündeki parlaklığından dolayı Nadr diye isimlendirilmiştir. Kinâne, Ebû Kays diye künyesi vardı. Kendisine Ebû Nadr da denirdi, Nudayr b. Kinâne, Mâlik ve Milkân b. Kinâne. Kelbî dışındakiler derler ki: Milkân, Âmir, Amr, Hâris, Sa'd, Avf, Ganm, Mahreme, Cervel, Gazvân ve Hudâl. Bunlar Yemen'dedir, kavimleri içinde değildirler. Bir de Abdümenât vardı.

Nadr, Nüdayr, Mâlik, Milkân, Âmir, Amr, Hâris, Sa'd ve Avf'ın annelerine gelince o Berre bt. Mürr b. Üd'dür. Babasının vefatından sonra makt nikâhı¹⁷ yoluyla onunla evlenmişti.

Abdümenât'ın annesine gelince o Zefrâ'dır. İsmi Fekhe bt. Henî b. Belî b. Kudâ'a'dır. Güzel kokusundan dolayı Zefrâ diye isimlendirilmiştir. Di-

17 Makt nikâhı, câhiliye Araplarında oldukça yaygın olan bir nikâh şekliydi. Bir adam vefat ettiği zaman, oğullarından birisi, onun karısıyla evlenirdi. Bu çok çirkin bir nikâh olduğu için İslâm'da buna "nikâhu'l-makt" denilmiştir. (çev.)

ğerlerinin annesine gelince Adî oğullarından birisinin anlattığına göre o, Kudâ'alıdır. Bu Adî'li şöyle diyordu: O (Milkân), Milkân b. Kinâne'dir.

Kelbî dedi ki: Abdümenât'ın anne bir kardeşi Ali b. Mes'ûd b. Mâzin el-Gassânî'dir. Abdümenât, Hind bt. Bekir b. Vâil ile evlendi. Bu kadın ondan çocuk dünyaya getirdi. Sonra Abdümenât öldü ve o kadınla Ali b. Mes'ûd evlendi. Kadın ondan da bir çocuk doğurdu. Ali, Abdümenât'ın çocuğunu yetiştirdi. Böylece onların neseplerine sahip oldu. Onlar da Benî Ali'ye dâhil oldular. Ümeyye b. Ebû's-Salt şöyle demiştir:

Bravo Benî Ali'ye!

Onlarda dullar da vardır evliler de

İbnü'l-Kelbî dedi ki: Mâlik b. Kinâne, Ali b. Mes'ûd'un üzerine atlayıp onu öldürdü. Onun diyetini Esed b. Huzeyme ödedi.

[Nadr b. Kinâne'nin Çocukları]

Nadr b. Kinâne'nin çocukları: Mâlik ve Yahlud. Nadr onunla künye almıştı. Onlar Benî Amr b. Hâris b. Mâlik b. Kinâne içinde yer alırlar. Hişâm b. Muhammed dedi ki: Nadr'ın Salt denen bir oğlu vardı. Bilginlerin çoğunun dediğine göre küçükken vefat etmiştir. Onun, Mâlik'in ve Yahlud'un annesi İkrîşe bt. Advân -o da Hâris'tir- b. Amr b. Kaysu Aylân'dır. Huzâ'a'dan bir topluluk onların Benî Salt b. Nadr'dan olduğunu zikretmişlerdir. Azze'nin arkadaşı Küseyyir b. Abdurrahman'ın kavmi de onlardandır. Şair Küseyyir şöyle demiştir:

Babam Nadr değil midir yoksa kardeşlerim

Bütün beyazlıkla parlayan Benî Nadr'dan değil midirler?

Kestiğimiz zaman Kureyşle bir akrabalığı

Hangi Kasî okları Meyser'e [Ebû Alkame] taşır?

Şayet Benî Nadr'dan değilseniz

Terk edin erâk ağaçlarını atların kuyruklarında, yeşil olarak

Meysere, Ebû Alkame olup onlardan bir adamdır.

Hişâm dedi ki: Şüphesiz ki "Salt, Huzâ'a'yı bir araya getirmiştir." diye iddiada bulunanların sözünün hiçbir yönden doğru olduğunu bilmiyo-

rum. Bunu inkâr etmeyen hiçbir âlim görmedim. Babamın ve Şarkî'nin, Ebu's-Salt'ın küçük iken vefat ettiğini ispat ettiklerini gördüm.

Şairlerden bazıları, Huzâ'a'nın mevlâsı olan Küseyyir'e karşılık vererek şöyle dedi:

*Sana Benî Amr gelecek onlara öyle bir nesep nispet edilecek ki
Gassân'ın köklerinde şereflenmişlerdir
Şüphesiz ki sen, ne baban Amr'a mensupsun
Ne de Nadr'a mensup olursun büyüğünü kaybedersen
Sen fazla suyunu döken gibi oldun
Bir su ki çöl ile karışmış haldeki seraptır*

Bazı râviler dediler ki: Nadr, aynı anneden olan kardeşini öldürmüştü ve bunun için malından yüz deve fidye verdi. O, bu uygulamayı başlatan ilk kimse oldu.

[Mâlik b. Nadr'ın Çocukları]

Mâlik b. Nadr'ın -künyesi Ebü'l-Hâris idi- Fihr b. Mâlik adında bir oğlu oldu. Fihr Kureş'i bir araya getirendir. Bir de Hâris, o küçükken vefat etti. Anneleri Cendele bt. Âmir b. Hâris b. Mudâd el-Cürhümî'dir.

[Kureş'i Bir Araya Getiren Fihr b. Mâlik'in Çocukları]

Fihr b. Mâlik'in çocukları: Gâlib b. Fihr -Fihr'in künyesi Ebu Gâlib idi-, Esed, Avf, Cevn ve Zi'b -bunlar küçük iken vefat ettiler-, Hâris -bir boydur-, Muhârib de -bir boydur-. Bu iki boy, Zevâhir Kureş'i'nden olup Mekke'nin çevresindeki tepelerde [zevâhir] oturuyorlardı.¹⁸ Onların anneleri Leylâ bt. Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl b. Müdrike'dir.

Zevâhir kabileleri: Benî Ma'is b. Âmir b. Lüeyy, Benî Teym el-Edrem b. Gâlib, Benî Muhârib b. Fihr, Benî Hâris b. Fihr. Benî Hilâl b. Üheyb bunların dışındadır. Bunlar Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın kabilesidir. Ancak İyâd b. Abduğanm ve Benî Beydâ bunların dışındadır. Kureş'in geriye kalan kısımları Bitâh'a [Mekke vadisine] yerleşenlerdir.

18 ZZ neşrinde burada "Kays b. Gâlib" ismi geçmektedir.

Zevâhir Kureyşlileri savaşır ve saldırılar gerçekleştirirlerdi. Bitâh Kureyşlileri ise Harem'den ayrılmadıkları için onlara “Dabbe” denirdi. Daha sonra Hısl b. Âmir Mekke'ye girdi ve Bitâh Kureyşlileriyle beraber oldular. Onlar Süheyl b. Amr ve kardeşlerinin kabilesidir. Kureyş'ten Araplara dâhil olanlar her iki gruptan da değildir.

Medâinî dedi ki: Mâlik, oğlu Fihr'e şöyle dedi:

*Nice suretler vardır ki habere muhalif çıkar
Kandırır güzelliğiyle ve tecrübe eder
Davranışları çirkindir o suretin, sakın ondan
Ve doğru haberin peşine düş!
İşlerin geri kalan kısmına arkant dönme, sonra boynun eğilir*

[Gâlib b. Fihr'in Çocukları]

Gâlib b. Fihr'in -künyesi Ebû Teym idi- Lüeyy b. Gâlib ve Teym b. Gâlib adlarında çocukları oldu. O, Edrem'dir, çenesi çukurdu. Onlar bir göbektendirler. Aynı şekilde onlar Mekke'nin Zevâhir Kureyşi'ndendirler. Bir de Kays b. Gâlib, bunlar kavmin ileri gelenleri oldular. Onlardan geriye kalan bir adam, Hâlid b. Abdullah el-Kasrî zamanında, Velid b. Abdülme-lik b. Mervân idaresindeki Mekke'de helâk oldu. Geride mirası kalmış olup kardeşleri bilinmemektedir. Gâliboğullarının annesi Âtike bt. Yahlud b. Nadr'dır. O, Resûlullah'ı (sav) doğuran Âtikelerden biridir.¹⁹ Denildiğine göre onların anneleri Selmâ bt. Amr b. Rebâ b. Hârise olup Huzâ'a'dandır. Edrem b. Gâlib'in oğulları için şair şöyle demişti:

*Edrem'in oğulları hiç kimseden değillerdir
Ne Kaystan ne de Esed'dendirler
Kureyş sayı bakımından onlara yetişemez*

Bana anlatıldığına göre Zevâhir Kureyşlileri, Bitâh Kureyşlilerine karşı iftihar içine girerlerdi. Bu da onların düşmana karşı durmaları ve süvarilerle karşılaşmalarından dolayıydı. Dırâr b. Hattâb şöyle dedi:

19 Resûlullah'ın (sav) nineleri arasında Âtike ismi taşıyan kadınlardan biri olduğunu ifade ediyor. (çev.)

*Bizler Harboğullarıyız, fasılasızdır nesebimiz
Harb diye isimlendirildik savaşçılarız biz
Kılıçlarımız kusur gösterdiğinde
Ulaşmak için yürüdük düşmanlarımıza ve çarpıştık
İşte budur bizleri yok eden ve bazı kabileleri hayatta bırakan
Onların gücü bölüklerin çarpışmasıdır*

Rivayet edildiğine göre Lüeyy b. Gâlib şöyle demiştir: “Kim iyiliğini arttırsa o kimse çürümez ve perişan olmaz. Bir şey gözden kaybolursa anılmaz. Kime bir iyilik yapılırsa onu yayması gerekir. Bir iyilik yapanın da iyiliğini küçük görmesi ve saklaması lazımdır.”

[Lüeyy b. Gâlib b. Fihr'in Çocukları]

Lüeyy b. Gâlib'in çocukları: Lüeyy'in künyesi Ebû Ka'b'dır. Onun Ka'b b. Lüeyy, Âmir b. Lüeyy, Sâme b. Lüeyy adında çocukları oldu. Bunların anneleri Mâviyye bt. Ka'b b. Kayn b. Cisr b. Şay'ullah b. Esed b. Vebere b. Tağlib b. Hulvân b. İmrân b. İlhâf b. Kudâ'adır. Avf b. Lüeyy isimli oğlunun annesi ise Bâride bt. Avf b. Temîm b. Abdullah b. Gatafân'dır. Huzeyme b. Lüeyy. Onlar bir boydur. Onlar Âizetü Kureyş'tir.²⁰ Sa'd b. Lüeyy. Onlar bir boydur. Onlar Bünâne'dir. Hâris. O Cüşem olup bir boydur. Cüşem, Lüeyy'in kölesi olup Lüeyy onu büyütmüş sonra Lüeyy'i tahakkümü altına almıştı.

Dediler ki: Ka'b, Araplar arasında şanı yüce biriydi. Onun ölümünü, kendisine gösterilen tâzimden dolayı tarih kabul ettiler. Daha sonra Fil Vak'ası olunca onu tarihî bir dönüm noktası kabul ettiler. Daha sonra Abdülmuttalib'in ölümünü tarih kabul ettiler.

Ka'b hac günlerinde insanlara hitap ederdi. Derdi ki: “Ey insanlar anlayınız ve dinleyiniz! Biliniz ki gece bir karanlıktır, gündüz bir açıklıktır, gök bir binadır, yer bir beşiktir. Yıldızlar yol işaretleri olup boşuna yaratılmamıştır fakat siz bunları görmezden geliyorsunuz. Sonradan gelenler ilkler gibidir. Yurt önünüzdedir, ölüm ise düşündüğünüzden farklı bir şeydir. Yakınlarınıza alâka gösterin! Akralılık bağını koruyun. Ahitlerinize sadık

20 Anneleri Âize bt. Hıms b. Kuhâfe el-Has'amî olup ona nispet edildikleri için “Âizetü Kureyş” diye anılmışlardır. (çev.)

olun. Mallarınızdan istifade edin çünkü onlar sizin değerinizi ayakta tutar. Gerektiği yerde harcamaktan geri durmayın. Bu Harem'e saygı gösterip yüceltin, ona sarılın ve ileride onun bir haberi olacaktır. Nebîlerin sonuncusu oradan gönderilecek. Mûsâ ve İsa bunu getirdi.” Sonra da şu şiiri okumuştur:

*Bir dönem gözetici bir nebî gelecek
Haberler verecek bunları haber vereni bilerek*

[Avf b. Lüeyy'in Çocukları]

Hişâm b. Muhammed dedi ki: Avf b. Lüeyy'e gelince annesi, (Avf'ın) babasının ölümünden sonra kabilesi olan Benî Gatafân b. Sa'd b. Kaysu Aylân'ın yanına gitti. Beraberinde Avf da vardı. Onunla Sa'd b. Zübyân b. Bağîd b. Reys b. Gatafân evlendi. Sa'd onu evlatlık edindi. Ona "Avf b. Sa'd" denildi. Avf b. Lüeyy'in çocukları şunlardır: Mürre: Ona, "Mürre b. Avf b. Sa'd b. Zübyân b. Bağîd" dediler. Benî Gatafân verimli bir toprak ortaya çıkarmışlardı. Onlar Avf'ı terk ettikleri evde bırakıp gittiler. Bunun üzerine Avf, "Şayet bunlardan olsaydım zayıf halde bırakılmazdım." dedi. O da devesine binip Mekke'de Kureyş'e katılmak için yola çıktı. O sırada Fezâre b. Zübyân b. Bağîd ona uğradı. Onlara ne yapmak istediğini haber verince Fezâre dedi ki:

*Topla deveni bana doğru, Ey İbn Lüeyy!
Topluluğun seni geri bıraktı ve evin yoktur*

Onlarla beraber çekip gitti. Ömer b. Hattâb, "Araplardan bir kabileye mensubiyet iddia etseydim, onlara nispeti iddia ederdim" dedi.

Hâris b. Zâlim el-Mürrî, Hîre melikinden kaçtı. Bu olay, Hîre melikinin, Benî Abs'ten olan Hâlid b. Ca'fer b. Kilâb'a koruma sağladığı sıralarda olmuştu. Hâris onun koruması altında olduğu bir sırada onu öldürdü. Bundan dolayı aranıyordu. Gelip Abdullah b. Cüd'ân'a sığındı. İnsanlar korktuklarında ya da sığınacakları birine gittiklerinde ve yahut sulh talep ettiklerinde, kendilerine güvence verinceye kadar mızraklarını ters çevirirlerdi.

Hâris b. Zâlim şöyle dedi:

*Kaldırdım mızrağı, "Bunlar Kureyş'tir" dediklerinde
Benzettim onlara, semailleri ve çadır şekillerini
Sa'lebe b. Sa'd değildir kabilem
Çok kıllı ve köle olan Fezâre de değildir
Benim kavmim eğer Benû Lüeyy'e sorarsan
Mekke'de Mudar'a dövüşmeyi öğreten bir kavimdir*

Kureyş'in çadırları deridendi ve Mina'da onlardan başkası çadır kuramazdı. Dedi ki:

*Sa'leb'e'den ve kardeşlerinden ayrıldığımda
Lüeyy'e nispet edildim
Kirlili olmayan kerim bir neseptir Lüeyy
Ve bütün kabilelerin eşrefi olan bir kabile
Eğer nesebim öfkelenirse onlara
Onlardandır, Allah'a yakın olan Kusayy*

Denildiğine göre Hâris b. Zâlim, Ukâz'da Abdullah b. Cüd'an'ın yanına geldi. Onlar o sırada Kays ile savaşmak istiyorlardı. Bu yüzden mızrağını ters çevirdi. Sonra güvencede olduğunu anlayınca mızrağını doğrulttu. Ukâz günü, Arapların meşhur Ficâr savaşlarından birisiydi. O gün Kureyş'in günüydü. İbnü'z-Zib'erî o gün hakkında şöyle der:

*Allah için farkında olunuz! Bir kavim var ki
Benû Sehm'in kız kardeşi doğurmuş onları
Hişâm ve düşman adına konuşan Abdümenâf
Bir de Zü'r-Rumhayn [İki mızraklı] menetmektedir seni
Kuvvetten ve kararlılıktan
Onlardı Ukâz gününde meneden
İnsanları bezimetten
İşte bu ikisi savunmaktadırlar
Ve yakın durarak ok atmaktadırlar*

Bu ikisinden maksad, Hişâm b. Muğîre el-Mahzûmî ve Hâşim b. Muğîre'dir. Hâşim, künyesi Ebû Abdümenâf idi. Zü'r-Rumhayn, Ebû Rebia b. Muğîre'dir. O günde iki mızrak ile savaşmıştır. Dedi ki: Hâris, Hîre

melikinın eman verdiği haberi gelinceye dek Mekke’de ikamet etti. Fakat sonradan yine de öldürülmüştür.

Hâris b. Zâlim’in dışındakiler kendilerinin Kureyş’ten olduğunu inkâr ederek şöyle demişlerdir:

*Hey! Bilin ki ne siz bizden ne biz sizdeniz
Lüeyy b. Gâlib’den kaçıp da size geldik
Biz düşmanları defetmekle meşgul iken
Sizler Bathâ’da, Mekke’nin dağlarında [ahâşib] ikamet ettiniz*

Mekke’nin dağlarına “ahâşib” ve “habâhib” denir.

[Huzeyme b. Lüeyy’in Çocukları]

Dedi ki: Huzeyme b. Lüeyy’e gelince çocukları şunlardı: Ubeyd ve Harb. Ubeyd’in çocuğu Mâlik b. Ubeyd’dir. Mâlik’in çocuğu ise Hâris’tir. Annesi ise Âize bt. Hıms b. Kuhâfe olup Has’am’lıdır. Bu kadın soyundan gelenler Huzeyme b. Lüeyy’in bütün çocuklarına baskın geldiklerinden “Âizetü Kureyş (Kureyş’in Âizesi)” diye isimlendirilmişlerdir. Bilgileri olmayan biri şu beytin Âizetü Kureyş hakkında söylendiğini iddia etmiştir:

*Şayet ıslah edersen şüphesiz ki sen Âize’ye mensupsun
Ve Âizi’nin ıslahı fesada götürür*

Beyit Hassân b. Sâbit el-Ensârî’ye aittir. Onu Benî Âiz b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm’dan bazı kimseleri hicvederken söylemiştir. Bu ailenin ne hicreti ne de İslâm’da bir geçmişleri vardır:

*Şayet ifsat edersen sen ancak kötü bulunursun
Hiçbir zaman doğru yola gelmeyecek bir kötü*

Esrem Ebû Ubeyde’den naklen şöyle dedi: Hassân bu şiiri Rufey b. Sayfî b. Âbid için söylemiştir. Rufey’ Bedir Savaşı’nda kâfir olarak öldürülmüştür.

[Âizetü Kureyş]

Âizetü Kureyş Şeybânoğullarının içindeydi. Onlardan Benû Muhallim b. Zühl b. Şeybân’ın içinde özellikle de Benû Harb b. Huzeyme’dendi. Osman, hilâfeti zamanında onları Kureyş’e dâhil etti. Muâviye, adı ge-

çen bu Harboğullarını Şam'da bir köye yerleştirdi. Hala orada ikamet etmektedirler. Müsevvide²¹ gelip de köyelerine girinceye dek orada kaldılar. Müsevvide'ye, "Burası Benî Harb'in köyüdür." denmişti. Onlar da onları Benî Harb b. Ümeyye zannetmişlerdi. Bu yüzden onlara saldırıp çoğunu öldürdüler. Geride az kimse kalmıştır.

[Sa'd b. Lüeyy'in Çocukları]

Benî Sa'd b. Lüeyy'e gelince onlara "Bünâne" denilmiştir. Bünâne anneleridir. O bir câriye idi. Onun Bünâne bt. Kayn b. Cısr olduğu söylenmiştir. Onun bu aileye bakıp onları büyüten bir kadın olduğu söylenmiştir. Bu yüzden de anneleri olmadığı halde ona nispet edilmişlerdir. Bünâne Şeybânoğullarına dâhil olmuştu. Şeybânoğulları Ömer'e (ra) gelince onlara, "Sizi tanıyamadım." demişti. Bunun üzerine Osman şöyle dedi: "Onlardan bir grubu gördüm, babam onlarla hac mevsiminde karşılaşmıştı. Ben 'Bunlar kimlerdir?' diye sorunca, 'Kureyşli bir topluluk olup bizden uzak durdular.' dedi." Ömer onlara "Gelecek yıl bana gelin." dedi. Döndüklerinde liderleri öldürüldü. Bu adam Ebü'd-Dehmâ idi. Osman (ra) halife oluncaya dek (Medine'ye) gelmediler. Osman'a geldiklerinde onları Kureyş'e dâhil etti. Benî Şeybân'la birlikte çölde oturuyorlardı. İsimleri Kureyş'in listesinde yer almıştır. Onlardan bir grup Musul'dadır. Abdurrahman b. Hassân b. Sâbit onlar hakkında şunu söylemiştir:

*Sapık Tüçîbî bir darbe vurdu,
Bünâne'yi Benî Şeybân'dan saydı
Âizî'nin de aynı duruma düşmesi beklenmektedir
Böyle değildir lakin böyle olmuş gibidir*

Tüçîbî'den maksat Kinâne b. Bişr b. Attâb es-Sekûnî olup Benî Tüçîb'den biridir.

[Hâris b. Lüeyy'in Çocukları]

Benî Hâris b. Lüeyy'e gelince onlar Cüşem'dirler. Çünkü onları Lüeyy'in Cüşem denilen bir kölesi yetiştirmişti. Bu yüzden Cüşem'e nispet edildiler.

21 Siyah elbiseler giydikleri için bunlara "Müsevvide" denilmiştir. Aslında Abbasoğulları kastedilmiştir. (çev.)

Onlara Benî Cüşem de denilmiştir. Belli bir müddet Aneze b. Esed b. Rebia b. Nizâr içinde yer aldılar, sonra Benî Hizzân b. Subâh'a dâhil oldular. Onlar Aneze'nin eşraf kesimidir. Cerîr b. Atıyye b. el-Hatafi şunu demiştir:

*Ey Benî Cüşem, sizler Hizzân değilsiniz
Bağlanın Lüeyy b. Gâlib'den olan Revâbî koluna
Kadınlarınızı Devr ailesine nikâhlamayınız
Şekîslere de kız vermeyin, ne kötüdür gariplerin oymağı!*

İbnü'l-Kelbî dedi ki: O, Şekîs b. Esved'dir. Onlara "Şeks" de denilir. Fakat şiir zarureti sebebiyle "Şekîs" şeklinde gelmiştir. "Şeks" in ism-i musağgarı olarak "Şükeys" de denilmiştir. Aynı şekilde Benî Hâris'e "Ukayde" de denilmiştir. Bu isim, onlardan olan ve Ukayde b. Vehb b. Hâris b. Lüeyy denilen bir adamdan dolayı onlara verilmiştir.

Benî Cüşem'den biriyle evlenen bir kadın şöyle demiştir:

*Dikkat edin! Şüphesiz ben bütün garipleri uyardım
Ey gariplerin en kötü sığınağı olan Benî Cüşem!
Siz bildiğiniz bir mansıptansınız
Ancak "Lüeyy b. Gâlib'deniz" demeniz dışında
Dönün babanızın mevlâsı olan Hizzân'a
Gitmeyin çölün boş yalanlarına*

Şair şöyle demiştir:

*Bünâne Benî Avf b. Harb içinde yer alır
Eşeğin eşeğe bağlandığı gibi
Ve Kureyşli diye çağrılan Âize
Hiç altın üzerine taş işlenir mi?*

[Sâme b. Lüeyy'in Çocukları]

Sâme b. Lüeyy'e gelince o ve kardeşi Ka'b b. Lüeyy şarap sofrasına oturmuşlardı. Sâme, Ka'b'ın bir gözüne vurup yaraladı. Bunun üzerine kaçıp gitti ve Ummân'a yerleşti. Orada Nâciye bt. Cerm b. Rebbân -o Ulâf'tır- b. Hulvân b. İmrân b. İlhâf b. Kudâ'a ile evlendi. Denildiğine göre Sâme,

Ummân'da kendisine ait bir deveye binmiş ve otlaması için onu salıvermişti. Devenin ağzı, altında engerek yılanının bulunduğu bir otun üzerine gitti. Yılan deveyi dudağından sokunca deve silkenlendi ve Sâme'nin üzerine düştü. Yılan onu bacağından soktu ve onu öldürdü. Şair şöyle demiştir:

*Sâme b. Lüeyy için ağlayan bir göz
Onu mezarına deve taşıdı
Sâme b. Lüeyy için ağlayan bir göz
Asıldı onun bacağına, çokça asılan*

Hişâm dedi ki: Babam, çok sayıdaki insandan rivayetle bana haber verdi. Onlar da Ali b. Ebû Tâlib'den (ra) rivayet ettiler. Ali şöyle dedi: Sâme'nin nesebi gerçektir fakat ondan geride kalanlar ona ait değildir.

Hişâm dedi ki: Sâme'den geride kalanlar olduğunu düşünenler şöyle demişlerdir: "Onun Mekke'de Hâris denilen bir oğlu vardı. Annesi Hind bt. Teym el-Edrem b. Gâlib idi. Hind öldü. Hâris'i de yanında Ummân'a götürdü. Sâme, Ummân'da ya da denizin herhangi bir sahilinde Nâciye ile evlendi. Ondan Gâlib b. Sâme dünyaya geldi ve daha on iki yaşındayken öldü. Hâris babasının vefatından sonra nikâh-ı makt²² yoluyla Nâciye ile evlendi. Sâme'nin diğer soyu da ondan dünyaya geldi. Bir topluluk şunu söylüyordu: "Nâciye'nin Sâme'den olmayan çocuğu vardı. Sâme onu evlat edinmişti ve o çocuğu Sâme'ye nispet edildi. İşte geride kalanlar bu çocuktan dolaydır" Bazıları şunu dediler: Sâme kardeşi Ka'b ile içki içmişti. Ka'b'ı, eşini öperken gördü ve bundan hoşlanmayarak Ummân'a kaçtı. Şair Müseyyeb b. Ales bu konuda şunu demiştir:

*Sâme kavmi içinde
Yiyeceği ve içeceği olan biriydi
Onu batırmak için pazarlık yaptılar onunla ancak o razı olmadı
Yeryüzünde bir kaçış yolu vardır, onların batırılmasından*

Onun Tihâm'e'de Nâciye bt. Cerm ile evlendiğini söyleyenler yanlış söylemişlerdir.

22 Câhiliye döneminde karşılaşılan, ölen kişinin çocuğunun üvey annesiyle evlenmesi şeklinde uygulanan, İslâm döneminde yasaklanan bir çeşit nikâhtır. (çev.)

[Ka'b b. Lüeyy'in Çocukları]

Ka'b, künyesi Ebû Hüsays idi. Ka'b'ın Mürre b. Ka'b ve Hüsays b. Ka'b adlarında çocukları oldu. Bunların anneleri Maşsiyye bt. Şeybân b. Muhârib b. Fih'r'dir. Bir de Adî b. Ka'b, bunun annesi Rakkâş bt. Rükbe b. Belbele b. Ka'b b. Harb b. Teym b. Sa'd b. Fehm b. Amr b. Kays b. Aylân'dır.

[Mürre b. Ka'b'ın Çocukları]

Ebû Yakaza diye künyesi vardı. Onun Kilâb b. Mürre adında çocuğu vardı. Bunun annesi Hind bt. Süreyr b. Sa'lebe b. Hâris b. Mâlik b. Kinâne'dir. Ayrıca Yakaza b. Mürre ve Teym b. Mürre vardı. Bunların anneleri Esmâ bt. Sa'd b. Adî b. Hârise, Ezd'in Bârik kolundandır. Kelbî'nin dışındakiler dedi ki: Kilâb'ın annesinin ismi, Nu'm bt. Süreyr b. Sa'lebe b. Hâris b. Mâlik'dir. Kelbî'nin sözü daha sağlamdır.

[Kusayy b. Kilâb b. Mürre'nin Çocukları²³]

Ebû Zühre diye künyesi olan Kilâb b. Mürre'nin Zeyd b. Kilâb adında çocuğu vardı. Bu çocuk Kusayy'dır. Bir de Zühre b. Kilâb vardı. Bunların anneleri Fâtıma bt. Sa'd b. Seyel -bu kimse Hayr'dır, uzun olduğu için ona "Seyel" denilmiştir- b. Hamâle b. Avf b. Ganm b. Âmir b. Câdir'dir ve Ezd'dendir. Bazıları Himâle şeklinde kesra ile okumuşlardır.

Hişâm dedi ki: Abdurrahman b. Avf'ın oğulları, Zühre'nin isminin Muğîre olduğunu ve Kilâb'ın da Ebü'l-Muğîre diye künyesi olduğunu iddia etmişlerdir. "Kureyş'in iki yakışıklısı Kilâb'ın iki oğludur." denilirdi.

Hişâm ve Şarkî, Âmir b. Amr b. Has'ame b. Yeşkür b. Mübeşşir b. Sa'b b. Dühmân b. Nasr b. el-Ezdî'nin Kâbe'ye Cürhüm'ün hâkim olduğu dönemde vuku bulan ve Kâbe'yi etkileyen selden yıkılan bir duvar inşa ettiğini iddia etmişlerdir. Âmir bu sebeple, "Câdir" diye isimlendirilmiştir.

Hişâm dedi ki: Şarkî b. Kutâmî, Kâbe'yi ziyaret etmek için gelenlerin ona ellerini sürdüklerini, teberrükten onun toprak ve taşından aldıklarını, Âmir'in Kâbe duvarındaki bozuklukları tamir ile görevlendirildiğinden "Câdir" diye isimlendirildiğini söylemiştir.

23 Hamidullah neşrinde "Kusayy b. Kilâb b. Mürre'nin Çocukları" şeklinde geçmektedir.

Dediler ki: Sa'd b. Seyel ve kabilesi Benî Kinâne ile beraberdi. Şair, Sa'd hakkında şunu söylemiştir:

*İnsanlar içinde Sa'd b. Seyel gibi
Topluluk içinde savaşta hazır olan bir kişi görmedim
İki eliyle savaşan bir süvari zor bir adam
Dengiyle karşılaştınca inderdi atından
Atlıları kovduğunu görürsün
Tıpkı şahinin keklikleri kovalaması gibi*

Denildiğine göre Sa'd b. Seyel, kılıçları altın ve gümüşle süsleyen ilk kimsedir. Kızı Fâtıma ile beraber Kilâb'a iki süslü kılıç hediye etmişti. Bunlar Kâbe'nin sandığına konuldu.

Kusayy şöyle dedi:

*Davranışı hasebine uyan benim
Çünkü Hindîf annemdir İlyâs da babam*

Dediler ki: Zeyd b. Kilâb'ın, Kusayy diye isimlendirilmesinin sebebi şudur: Rebîa b. Harâm b. Dınne b. Abd b. Kebîr b. Uzre b. Sa'd b. Hüzeym b. Zeyd b. Leys b. Sûd b. Eslem b. İlhâf b. Kudâ'a, hac maksadıyla Mekke'ye gelmiş ve orada kalmıştı. Kilâb b. Mürre ölünce, onun hanımı olan Fâtıma bt. Sa'd b. Seyel ile evlenmişti. Kilâb'ın ondan Zühre ve Zeyd adında çocukları olmuştu. Zeyd, babası öldüğünde küçük bir çocuktur. Daha sonra Rebîa kabilesinin memleketine dönmüştü. Fâtıma'yı ve oğlu Zeyd'i beraberinde götürmüştü. Zühre, Mekke'de kalmıştı. Zeyd, kabilesinin yurdundan uzak durmasından dolayı Kusayy diye isimlendirilmişti. Çünkü onlardan uzaklaştırılmıştı.

Fâtıma, Rebîa b. Harâm için, Rizâh b. Rebîa ve Hun b. Rebîa adlı oğulları dünyaya getirdi. Bunlar anne tarafından Kusayy ile kardeşirler. Denildiğine göre Kusayy'ın anne tarafından kardeşi Rizâh b. Rebîa'dır. Hun b. Rebîa ise Fâtıma'dan başka bir kadındandır. Kusayy, Uzre diyarından ayrılmış ve Mekke'ye gelmişti.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o Ebû Sâlih'ten o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Kusayy, buluş çağına eri-

şince annesi onu hazırlayıp süsledi. Kusayy, Uzreli hacılarla birlikte çıktı. Mekke'ye ulaşınca Kureyş onun kadir kıymetini bildi. Ona yüksek bir değer verdi ve neticede onu riyâset ve efendilik makamına getirdi. İdare konusunda görüşleri en isabetli, lehçe bakımından en doğru, infakta en önde ve iffette en ileride bir kimseydi. Eline geçen ilk mal, Mekke'ye çok sayıda deri getiren bir adamın malıydı ve adam onu sattı. Ardından vefat etti. Adamın varisi yoktu ve malı ona hibe edip verdi.

Huzâ'a, vadiyi ve Beyt'i istila etmişti. Kureyş ise Mekke'nin dağlık yerlerine, belli kısımlarına ve çevresine yerleşmiş durumdaydı. Kusayy, Huleyl b. Hubşiyye b. Selûl b. Ka'b b. Amr b. Rebî'a'ya -ki bu adam Lühay'dır- gidip kızı Hubbâ bt. Huleyl'e talib oldu. O da Kusayy'ı onunla evlendirdi. Huleyl Beyt'in sorumluluğunu üstlenmişti. O sırada Huzâ'a'nın idaresi onun elindeydi. Yaşlanıp da zayıf düşünce Kâbe'nin anahtarlarını kızı Hubbâ'e teslim etti. O da Kâbe'nin açılmasını bazen Kusayy'a emrediyor bazen de kardeşi Muhteriş'e -bu adam Ebû Gubşân b. Huleyl'dir- emrediyordu. Daha sonra Huleyl öldü ve liderlik oğlu Muhteriş'e kaldı. Kusayy, ondan Kâbe'nin muhafızlığını talep edince kendisine verdi.

Hişâm dedi ki: Denildiğine göre Huleyl b. Hubeyşiyye, kızına ikram olsun diye Kusayy'a Beyt'in muhafızlığı görevini vasiyet etmişti. Yine denildiğine göre Kusayy, Muhteriş'ten muhafızlık işini istemişti. Ona bir deve kurban etmişti ve ardından da bir tulum şarap verdi. Bunlar onun oldu. Muhteriş aklî yönden yeterli değildi.

Dediler ki: Kusayy, Kâbe'nin anahtarlarına sahip olunca, bu durum Huzâ'a'nın hoşuna gitmedi ve bu konuda sözler sarf ettiler. Kureyş ve Kusayy'a savaş açmak ve onları Mekke ve yönetiminden kovmak üzere bir araya geldiler. Kusayy, Rizâh b. Rebî'a'yı ve kardeşi Hun b. Rebî'a'yı yardıma çağırdı. Rizâh, Kudâ'a'nın lideri ve komutanıydı. Kudâ'a'dan insanları yanına alarak kardeşi Hun ile birlikte onun yardımına gitti. Kusayy, Huzâ'a ve ona destek vermekte olan Kinâne ve Rebî't'in evladından biriyle -o Gavs b. Mürr b. Üdd b. Tâbiha b. İlyâs b. Mudar'dır- savaştı.

Kusayy, Huzâ'a'ya karşı zafer kazanınca onları Mekke'den çıkardı. Kureyş'i oraya yerleştirdi ve şehri aralarında dörde böldü. Kâbe'nin idaresini

üstlendi. Kusayy, Huzâ'alılarla arasında evlilikten meydana gelen akrabalıktan dolayı onları az da olsa gözetti. Onlar Mekke'den çıkınca aralarında veba hastalığı baş gösterdi ve bir kısım insanlar öldü. Kusayy, Kureyş'i bir araya getirmesinden ve işlerini yapmasından dolayı "Mücemmi' (Toplayan)" diye isimlendirildi.

Denildiğinde göre Kusayy, Huzâ'a'yla savaşma taraftarı değildi. Çünkü Rizâh Mekke'ye gelince Huzaâ, Kusayy'a boyun eğdi, onunla savaşmaktan korktu ve Mekke'den çıktı. Kusayy da Mekke'ye girdi. Huzâfe b. Gânim b. Âmir el-Kureşî el-Adevî şöyle dedi:

*Babanız Kusayy Mücemmi' diye çağrılırdı
Allah onun vesilesiyle Fihr'in kabilelerini bir araya getirdi
Sizler Zeydoğulları'sınız ve Zeyd babanızdır
Bathâ'nın onunla iftiharı arttıkça arttı*

Rizâh, Kusayy'a destek verince şöyle dedi:

*Ben bu hayatta Kusayy'ın kardeşiyim
Bir haksızlığa uğrarsa yanında gecelerim
Çok geçmeden Huzâ'a zillete uğradı
Ben geldiğim anda*

Bana Ali b. Muğîre el-Esrem anlattı. O Ma'mer b. Müsennâ b. Ebû Ubeyde'den rivayet etti, dedi ki: Kusayy'ın Beyt'i kendisinden aldığı kimse Ebû Gubşân idi. Adı Süleym b. Amr b. Büveyy b. Milkân'dır. Ancak ilk rivayet daha doğru ve daha sağlamdır.

Ebû Ubdeyde dedi ki: İnsanlar şunu söyledi: "(O kimse) Safsafa Ebû Gubşân'dan daha çok zarardadır!"

Şair dedi ki:

*Ebû Gubşân Kusayy'dan daha zalim
Huzâ'a da Benî Fihr'den daha zalim
Alışverişinde Kusayy'ı sıkıştırmayın
Onu sattığında liderinizi azarlayın*

Bana, Kureyşli bir adam anlattı, dedi ki: İyâd Tihâme'yi ele geçirmişti. Daha sonra Mudar ve Huzâ'a'nın çocukları güçlendi ve onu oradan çıkardılar. İyâd, Kâbe'nin duvarının dibine defnedildi. Huzâ'adan bir kadın onun yerini biliyordu ve kendi kavmine "Onun defnedildiği yeri göstermeniz karşılığında siz de Kâbe'nin anahtarını isteyin." dedi. Onlar da bunu yaptılar ve bu sebeple Huzâ'a Kâbe'nin anahtarlarını almış oldu.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da İbn Harrebûz ve başkasından aktardı, dediler ki: Kureyş, Kusayy'dan önce Lüeyy b. Gâlib'in Mekke'nin dışında kazıdığı bir kuyudan, dağların tepelerindeki su havuzlarından ve biriktirilmiş sulardan, ayrıca Mürre b. Ka'b'ın kazıyıp da suyu Arefe'den gelen bir kuyudan içmekteydi. Kusayy, adını Acûl koyduğu bir kuyu kazıdı ve bu Kureyş'in Mekke'de kazdığı ilk kuyu idi. Hacca gelenler, recez vezninden şu şiiri söylerlerdi:

*Acûl'den su içersin ve sonra söylersin
Kusayy'ın vefa ve sadakatini
İnsanları doyurmasından ve susamışları suya kandırmasından*

Bir başkası şunu okurdu:

*Hacılar şişmanlamış halde döndüler
Doyurdu onları Zeyd Kusayy etle
Saf süt ile ve ufaltılmış ekmeklerle*

Muhtemelen Kusayy onlara serîd²⁴ yemeği yedirmiştir.

İbnü'l-Kelbî dedi ki: Kusayy, Mekke'yi taksim edince bütün Kureyş'i Mekke'ye yerleştirdi. Ka'b b. Lüeyyoğulları çoğalınca Kureyş'in bazı kollarını Mekke'nin yüksek yerlerine çıkardılar. Onlar Kureyşü'z-Zevâhir diye isimlendirildiler. Denildiğine göre Kusayy, vadideki (Bathâ) Kureyş'i Mekke'nin içine yerleştirdi. Kureyş'i de yüksek tepeliklere, buldukları yere yerleştirdi.

Dediler ki: Kusayy Mekke'yi Kureyş arasında planlayarak ve dörder dörder paylaştırdı Kureyş'in ona karşı olan itaatleri daha da düzeldi. Kusayy onlara, "Ey Kureyş topluluğu! Şüphesiz ki sizler Allah'ın komşuları ve

24 Et ve ekmek karışımından yapılan Türkçede tirit dediğimiz sulu bir yemektir. (çev.)

hareminin sakinlerisiniz. Hacılar Allah'ın misafirleri ve evinin ziyaretçileridir. Onlara yardımcı olun! Hatta hac günlerinde onlara yemek ve içecek hazırlayın ki ihtiyaç sahipleri ondan alsınlar. Şayet malım bunun için yetseydi size gerek kalmaz, bunu ben yapardım.” dedi. Yemek ve içecek için bir miktar para vermelerini istedi. Onlar da bunu verdiler. O da bunun, hacıların yemek ve içeceklerine sarf edilmesini emrederdi.

Kusayy evini inşa etti ve buraya “Dârünnedve” ismini verdi. Çünkü onlar burada toplanır, konuşur; savaş ve çeşitli işlere dair istişarede bulunurlardı. Sözleşmeler akdederler ve evlenmek isteyenleri evlendirirlerdi. Kusayy'ın emri, Kureyş nezdinde bir din idi. Kureyş bu emirlerle amel eder ve ona muhalefet etmezlerdi. Kusayy öldüğünde Hacûn'a defnedildi. Kureyş kabrini ziyaret eder ve onu yüceltirlerdi.

Rivayet edildiğine göre Kusayy Kureyş'i Mekke'ye yerleştirmek istediğinde şunu demişti:

*Niyetim yok benim oraya şayet asaleten yerleşmezlerse
Kayzer ve Nebî'in çocukları*

Burada Kayzer ve Nebî'le kastedilen, İsmâil'in (as) çocuklarıdır. “Oraya” diye tercüme edilen “hâ” zamiri de Mekke'ye işaret etmektedir.

[Kusayy b. Kilâb'ın Çocukları]

Kusayy'ın çocukları: Kusayy'ın -künyesi Ebü'l-Muğîre idi- Abdümenâf adlı çocuğu oldu. Asıl adı Muğîre'dir. Güzelliğinden dolayı “Kamer (Ay)” diye çağrılırdı. Annesi Hubbâ bt. Hüleyl, onu Menâf'ın hizmetine verdi. Menâf onların din kabul ettikleri ve ondan bereket bekledikleri en büyük putlarıydı. Bu yüzden babası onu Abdümenâf diye isimlendirdi. Bir taş üzerinde, “Muğîre b. Kusayy, Kureyş'e, Allah'a karşı takvalı olmayı ve akrabayı gözetmeyi tavsiye etmişti.” şeklinde bir yazının olduğundan söz edilmiştir. Abdümenâf ve Amr b. Hilâl b. Mu'ayt el-Kinânî, Ehâbîş'e müttefik olma hususunda bir sözleşme gerçekleştirmişlerdi. Ehâbîş, Hâris b. Abdümenât b. Kinâneoğulları, Huzâ'adan Mustalikoğulları ve Hûn b. Huzeymeoğullarıdır. Bunlar Kureyş'le beraberdiler.

Şair şöyle demiştir:

*Şüphesiz ki Amr ve Abdümenâf
Bir vesile yaptılar aramızdaki antlaşmayı*

Kusayy'ın çocuklarından birisi de Abdullah b. Kusayy'dır. O Abdüddâr'dır. Bir de Abdüluzzâ ve Abdokusayy vardı. Bunların anneleri Hubbâ bt. Huleyl b. Hubşiyye b. Selûl el-Huzâî'dir. Kusayy şunu derdi: "Benim dört oğlum oldu. Onlardan ikisini ilâhımla adlandırdım; birini evimle [Dâr], birini de kendi ismimle isimlendirdim. Nitekim Abd b. Kusayy'a, Abdokusayy denirdi. Bir de Hind bt. Kusayy vardı; onunla Abdullah b. Ammâr el-Hadramî evlendi.

[Dârünnedve, Hicâbe, Livâ, Rifâde ve Sikâye]

Kusayy, Abdüddâr'ı aşırı severdi. Abdüddâr zayıf karakterli biriydi. Kendisinden sonra Dârünnedve'yi, Kâbe'nin muhafızlığını [hicâbe], sancak taşıma işini [livâ], hacılara su [sikâye] ve yemek verme [rifâde] işlerini ona verdi.

Dârünnedve'ye gelince hala onun ve çocuklarındandır. Bu durum, İkrime b. Âmir b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr'ın onu Muâviye b. Ebû Süfyân'dan satın alıp Mekke'nin hükümet konağı yapmasına kadar devam etti.

Kâbe'nin muhafızlığı [hicâbe] işine gelince o da Abdüddâr'daydı fakat daha sonra Osman b. Abdüddâr'ın eline geçti. Ardından da Abdüluzzâ b. Osman'ın eline geçti. Sonra da oğlu Ebû Talha'ya geçti. İsmi Abdullah b. Abdüluzzâ'dır. Ondan da Talha b. Ebû Talha'ya geçti. Resûlullah (sav) Mekke'yi fethedince anahtarı amcası Abbas'a vermek istedi. Bunun üzerine Allah, "*Şüphesiz ki Allah emanetleri ehline vermenizi emreder.*"²⁵ âyetini indirdi ve Resûlullah (sav) anahtarı Osman b. Talha b. Ebû Talha'ya verdi. Ebû Talha, hicretin 8. yılının Safer ayında müslüman olmuştu. Medine'de ikamet etti ve Resûlullah (sav) ile beraber savaflara katıldı. Daha sonra amcasının oğlu Şeybe b. Osman b. Ebû Talha ile beraber muhafızlık görevini [hicâbe] gerçekleştirdi. Muhafızlık işi onlardadır.

25 Nisâ, 4/58.

Sancaktarlık [livâ] işine gelince bu iş hep Abdüddâroğullarının elindeydi. Hatta Bedir Savaşı'nda müşriklerin sancağı Talha b. Ebû Talha b. Abdüluzzâ b. Osman b. Abdüddâr'da idi. Resûlullah'ın (sav) sancağı ise Mus'abü'l-Hayr b. Umeyr b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr b. Kusayy'daydı. Müşriklerin sancağı Uhud Savaşı'nda Talha b. Ebû Talha'daydı. Ali b. Ebû Tâlib onu öldürdü. Haccâc b. İlât dedi ki:

*Helal olsun, bir hürmeti savunan kişiye!
Amcaları ve dayıları çok olan İbn Fâtımayı kastediyorum
Bolca verdi ellerin aceleyle bir mızrak yarasını
Tuleyha'nın alnında kötü iz bıraktı mücadele ederken
Ve hamle yaptın, dişleri patlamış deve gibi
Delip geçtin onları kılıçla sağa-sola dağıldıklarında
Ve içirdin kılıcına kanları
Onu susuz bırakacak değildin kuşkusuz suya varıncaya kadar*

Daha sonra sancağı kardeşi Ebû Sa'd b. Ebû Talha aldı ve kadınlar arkasında durup şöyle dediler:

*Vurun ey Abdüddâroğulları!
Geridekileri koruyan bir darbeyle*

Onu Sa'd b. Ebû Vakkâs öldürdü. Sonra sancağı Osman b. Ebû Talha aldı. O da Ebû Şeybe b. Osman'dır. O şöyle dedi:

*Her reisin bir hakkı vardır
Mızrakları boyaması ya da onları kırması*

Onu Hamza b. Abdülmuttalib (ra) öldürdü. Ona vurduğu bir darbe, peştemalinin açılmasına yol açtı. Sonra "Ben hacılara su verenin oğluyum." diyerek döndü. Sonra sancağı Müsâfi' b. Talha b. Ebû Talha taşıdı. Onu Âsım b. Sâbit b. Ebû'l-Aklah el-Ensârî öldürdü. Ardından da kardeşi Cülâs b. Talha b. Ebû Talha sancağı aldı. Yine Âsım b. Sâbit el-Evsî onu ok ile vurdu ve öldürdü. Öleceğini hissettiğinde sancağı kardeşi Kilâb b. Talha b. Ebû Talha'ya devretti. Ona da ensardan Benî Züfer'in müttefiklerinden Kuzmân ok atıp onu öldürdü. Sancağı Hâris b. Talha b. Ebû Talha aldı, Kuzmân onu da öldürdü. Kuzmân bir münafık idi. Sırf taassub için savaştı. Sonra Ertât b. Şürahbîl b. Hâşim sancağı aldı. Onun, Abdüşürahbîl b.

Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr olduğu da söylenmiştir. Onu Mûs'ab b. Umeyr öldürdü. Bu kez sancağı Ebû Azîze Zürâre b. Umeyr b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr aldı. Bazıları da Yezîd b. Umeyr olduğunu söylemişlerdir. Kuzmân onu da öldürdü. Daha sonra Kâsıt b. Şüreyh b. Osman b. Abdüddâr sancağı aldı. Onun, Kâsıt b. Şüreyh b. Hişâm b. Osman b. Abdüddâr olduğu da söylenmiştir. Kuzmân onu da öldürdü. Sonra onların bir azatlısı sancağı aldı. Adına "Suâb" denilen Habeşli bir köleydi. Sağ eli kesilmişti. Onu Kuzmân kesmişti. Sonra sancağı sol eline aldı fakat o da kesildi. Mızraklara tutunduğu sırada, "a'zertü" (mazur duruma düştüm) diyeceği yerde "a'dertü" (cüretli davrandım) dedi. Yani, "Ey Abdüddâroğulları mazur duruma düştüm" diyordu. Özür fiilini yanlış söylüyordu çünkü Acem biriydi. Kuzmân ona da saldırdı ve öldürdü. Sancak yere düştü ve müşrikler dağıldı. Sancağı Amre bt. Hâris b. Alkame b. Zürâre b. Abdümenâf b. Abdüddâr aldı. Bu konuda Hassân b. Sâbit el-Ensârî şunu söyledi:

Amre sancağı taşımakta

Yüz çevirdi

Mızrakların ucundan Benî Mahzûm

Taşıyamadı sancağı, onlardan genç kız olanlar

Kuşkusuz sancağı ancak kerim insanlar taşır

Abdüddâroğulları müslüman olunca "Ey Allah'ın elçisi! Sancağı bize ver!" dediler. Resûlullah (sav) "İslâm'a girmek bu işten daha önemlidir" dedi ve sancak yok olup gitti. Mus'ab b. Umeyr öldüğünde elinde Resûlullah'ın (sav) sancağı vardı. O sırada Mus'ab b. Umeyr'e benzeyen bir melek Medine'ye kadar o sancağı taşıdı. Denildiğine göre Habeşistan muhacirlerinden olan kardeşi Ebû'r-Rûm sancağı almıştı. Bu kimse elindeki sancakla Medine'ye girdi. Hassân b. Sâbit dedi ki:

Sancakla iftihar ettiniz iftiharın en kötüsüdür o

Çünkü küfür sancağıdır Suvâb'a verilen

Cehaletten ve korkaklıktan kıldınız iftiharınızı

Korkunuz yüzünü toprağa sürmüş en kötü kişilerden

[Mutayyibîn'in ve Kan Yalayanların Antlaşması]²⁶

Hacılara yemek ve su verme işine gelince her ikisi de Kusayy hayattayken Abd b. Kusayy'ın elindeydi. Daha sonra Abdümenâf b. Kusayoğullarının şanı yücelinceye dek Abdüddâr b. Kusayy'ın elinde kaldı. Benû Abdümenâf, “Bu işi üstlenme konusunda Abdüddâroğullarından daha öncelikliyiz.” dediler. Onların kadir ve kıymetini bilenler yanlarında toplandılar. Bunlar Esed b. Abdüluzzâ b. Kusayoğulları, Zühre b. Kilâboğulları, Teym b. Mürre b. Ka'boğulları, Mekke'nin içinde oturan Hâris b. Fihroğulları -ki o da Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın kabilesidir-. Bunlar, içinde güzel koku bulunan bir kap getirdiler ve ellerini içine batırıp Kâbe'ye sürdüler. Deniz bir tutam yünü ıslattığı sürece [denizler var olduğu müddetçe] bu işi başkasına teslim etmeyeceklerine dair anlaştılar. Denildiğine göre İbn Cüd'ân'ın evinde ittifak edip anlaştılar. Bunlar “Mutayyebûn” diye isimlendirilmiştir.

Mutayyebûn'un karşı olmak üzere Mahzûmoğulları, Cumahoğulları, Sehmogulları ve Adî b. Ka'boğulları, Abdüddâroğulları ile anlaştılar. Bunlar bir araya geldiler. Benî Adî “Şüphesiz ki güzel koku, hanımlar içindir” dedi ve içinde kan bulunan bir kap getirip ellerini içine batırdılar. Araplar sözleştiklerinde ellerini tuza ya da kuma batırırlardı. Benî Adî bununla tanınıp “Kan yalayan” diye isimlendirilmişti.

Denildiğine göre her iki grup, Mutayyebûn ve Ahlâf (antlaşma yapanlar) savaşa tutuştular. Sonra da hacılara yemek verme ve su içirme işinin Abdümenâfoğullarında olacağı hususunda anlaştılar. Onların savaşmadığı da söylenmiştir. Fakat bazı adamlar aralarında elçilik yapmış ve bu iki şerefli grubu barıştırmışlardı. Abdümenâfoğulları işlerin en büyüğünü sıkıntı içinde yüklenmişti. Abdüddâr ile anlaşma yapmış olanlar “Ahlâf” diye isimlendirilmiştir. Abdullah b. Ebû Vedâ'a es-Sehmî şöyle demiştir:

*Gâlib ile sözleşmeyi sıkı yaptı
Gâlib ise durup bakmakta idi
Sağlam işi bozmaya güçleri yetmedi
Onlar bunu bizden daha iyi biliyorlar*

26 La'akatu'd-Dem [Kan yalayıcılar], Mutayyebûnlara karşı Benû Abdudâr'la anlaşılan Mahzum, Benû Adiy b. Ka'b, Sehm ve Cumah kabileleridir. (gev.)

Abdullah b. Safvân'ın İbn Abbas'a "Mutayyebûn'un idaresi mi yoksa Ahlâf'ın idaresi mi daha üstündür?" sorduğunu, onun da "Mutayyebûn'un idaresi" şeklinde yanıt verdiğini iddia etmişlerdir. Bununla Ebû Bekir'in hilâfetinin Ömer'in hilâfetinden daha faziletli olduğu kastedilmiştir. Ömer b. Ebû Rebî'a şöyle dedi: Bu şairin, Yezîd b. Muâviye ya da İbn Kays er-Rukayyât olduğu da söylenmiştir.

Onun için Mutayyebûn'da büyüklükler vardı

Sonra Ahlâfın şerefini elde ettiler

Şüphesiz ki bu iş

Âmir b. Lüeyy diye çağrılan kimseyle Abdümenâf arasındadır

Şeref uğrunda başlarını kaldırmaktalar başardılar

Şereflilerin başardıkları yerde

Dediler ki: Uhud Savaşı'nda Ömer'in kardeşi Zeyd b. Hattâb, Cehm b. Huzeyfe b. Gânim ile karşılaştı. Ebû'l-Cehm onlara "Ben kan yalayan biriyim." deyince Zeyd "Sana, senin gibi kan yalayan biri geldi." dedi.

Dediler ki: Abdümenâfoğulları hacılara yemek hazırlama ve su verme konusunda kura çektiler. Her ikisi de Hâşim b. Abdümenâf'ın payına düştü. Daha sonra bunlar Muttalib b. Abdümenâf'a, ardından Abdülmuttalib'e, daha sonra Zübeyr b. Abdülmuttalib'e ve sonra da Ebû Tâlib'e düştü. Ebû Tâlib'in malı yoktu ve kardeşi Abbas b. Abdülmuttalib'den 10.000 dirhem borç aldı ve harcadı. Ertesi yıl olunca ondan bu sefer 15.000 dirhem kadar borç istedi. Bu miktarın 14.000 dirhem olduğu da söylenmiştir. Abbas ona "Sende olan borcumu ödemedin, yalnız istediğini sana vereceğim. Fakat tüm borcunu ödemediğin takdirde hacılara yemek yapma ve su verme işi bana geçecektir." dedi. Ebû Tâlib buna olumlu karşılık verdi. Üçüncü hac mevsimi girince Ebû Tâlib'in durumu kötüleşti. Harcama yapmaya takati kalmadı. Zor duruma düşmüştü. Hatta Hâşimoğullarından herbir kimse onun çocuklarından birini alıp besleme yoluna gitti. Hacılara yemek hazırlama ve su verme işi de Abbas'a geçti. Böylece Ebû Tâlib de borçlarından kurtulmuş oldu. Abbas'a Tâif'teki bağlarından kuru üzüm gelirdi ve onları su ile beraber hacılara verirdi. Daha sonra gelenler hacılara yemek verme işini beytûlmalden karşıladılar. Yemek ve su işi Abbas'tan sonra Abdullah b. Abbas'a, sonra Ali b. Abdullah'a, ondan sonra

da Muhammed b. Ali'ye, daha sonra Dâvûd b. Ali'ye, ardından Süleyman b. Ali'ye ve daha sonra da Îsâ b. Ali'ye geçti. Daha sonra Mansûr halife olunca, "Sizler bu işi bedenlerinizi kullanarak yapmıyorsunuz. Bunu kendi azatlı kölelerinize yüklemektesiniz. Oysa müminlerin emiri bu işi kendi azatlı kölelerine yükleme konusunda sizden daha önceliklidir." dedi. Sonra da su işini, Beyt'e yapılan harcamaları ve yemek hazırlamayı kendi azatlı kölelerinden Zürayk isminde birine yükledi.

Bana Hasan b. Ali el-Hirmâzî anlattı. O da Kureyşli bir adamdan ri-yayet etti, dedi ki: Kusayy'ın bize ulaşan sözlerinden bazıları şu şekildedir: "Doğru yolu bulamamak hastalıktır. Baştan savarak yolu bulamamak ve konuşmakla doğru yolu bulamamak yanlış yola sevk edilmek değildir." Yine şu söz de ona aittir: "Kıskançlık, mekânı gizli bir düşmandır."; "Kim bir topluluktan gücü üstünde bir şey isterse ondan mahrum kalması ke-sindir."

Kusayy'ın kızları şunlardı: Berre, onunla Ömer b. Mahzûm evlendi. Tahmûr, onunla da İmrân b. Mahzûm evlendi. Bunların anneleri Hubbâ b. Huleyl'dir.

Vâkıdî dedi ki: Kusayy Kureyş'i yerlerine yerleştirdi. Beldede dikenli ağaçlar vardı ve onları kesti, kesilmelerine de izin verdi. İnsanlar bu işten hoşlanmadılar ve "Sizler fesat peşinde değilsiniz lakin yerinizi genişletmeyi istemektesiniz ve yerleriniz hususunda daha fazlasını istiyorsunuz." dediler. Vâkıdî dedi ki: Denildiğine göre insanlar ağaçların kesilmesi hususunda on-dan talepte bulundular. Fakat o bundan kaçındı. Onlar da ağaçlar evlerinin içinde yer alacak şekilde evlerini bina ettiler. "Bu da ağaç kesme konusunda Kusayy'dan izin almamızdan daha iyidir, hakka daha yakındır." dediler. Dedi ki: Daha sonra kesmek zorunda kaldılar ve Kusayy'dan sonra kestiler. Abdul-lah b. Zübeyr kendi döneminde rahatsızlık veren bir ağacı kesmişti.

[Abdümenâf b. Kusayy'ın Çocukları]

Abdümenâf, künyesi Ebû Abdüşems idi. Çocukları, Amr b. Abdümenâf; o, Hâşim'dir. Annesi Âtike bt. Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân olup Sü-leymoğullarındandır. Onun da annesi Mâviyye bt. Hevze b. Selûl'dür. Hâ-şim diye isimlendirilmesi, onlara ekmek ufaltmış olmasındandır.

Bana Abbas b. Hişâm İbn el-Kelbî anlattı. O babasından, o dedesinden, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Kureyş, mallarının telef olduğu ve kıtlık yaşadığı bir yıl yaşadı. Bu durum Hâşim Şam'dayken kendisine haber verildi. Gazze ve civarında ticaret yapıyordu. O sırada çörek ve ekmeğin alınmasını emretti ve bunlardan çok miktarda aldı. Ardından da bunları eşyalarıyla birlikte deveye yükleyip Mekke'ye ulaştırdı. Bu ekmeğin ve çöreklerin ufaltılmasını emretti. Bunları yüklediği deveyi de kesti. Sıkıntı içerisindeki Mekke ahalisini doyurdu. Abdullah b. ez-Zebî'ra dedi ki: Bazıları adının ez-Zebe'ra olduğunu söylemişlerdir. İlki daha doğrudur.

*Yüce Amr kavmi için serîd ufaladı
Mekke'nin adamları zayıf düşmüşlerdi
O idi kavmi için yola çıkan
Kış ve yaz seferlerinde*

Vehb b. Abdikusayy şöyle dedi:

*Tahammül etti Hâşim bize zor gelen bir şeyi
İbn Bîd ise bunu yapmanın hakkından gelemedi
Mekke ahalisi Hüseyim'den dolayı bolluğa kavuştu
O ekmeği taze etle karıştırdı*

İbnü'l-Kelbî dedi ki: İbn Bîd, Âd kavminden bir adam olup ona Sevb b. Bîd denirdi. Yanına bir topluluk gelmişti ve onlara develer kurban edince kendisini vadiye ulaştıran yola set çekmiş oldu. Bunun üzerine "İbn Bîd yolu kapattı." denildi ve bu da darb-ı mesel oldu. Bu kimsenin varlıklı biri olduğu söylenmiştir. Haraca dair bir anlaşma yapılmış ve o da bir topluluğa belli bir vakitte bir miktar ödeme yapacağını taahhüt etmişti. Bu malı alır ve kendisine gelen topluluğa yedirirdi. Bu malı almak için biri gelince insanlar "İbn Bîd yolu kapattı, yani söz verdiğini yerine getirdi." derlerdi.

Yûnus en-Nahvî el-Basrî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Şeref sahibi ve nesebi apaçık olan adama İbn Bîd denirdi. Nitekim İbn Celâ da denirdi.

[İlâf Hadisesi]

Hâşim b. Abdümenâf Kureyş'i iki yolculuğa alıştıran kimseydi. Bunu adet haline getiren ilk kimseydi. Bu da onun Şam meliklerinden himaye

sözü almış olmasındandı ve bu sayede güven içinde ticaret yapıyorlardı. Daha sonra kardeşi Abdüşems Habeş melikinden himaye sözü aldı. Kureyş tüccarları buraya da giderlerdi. Muttalib b. Abdümenâf Yemen meliklerinden himaye sözü aldı. Nevfel b. Abdümenâf ise Irak meliklerinden himaye sözü aldı. Böylece kış aylarında Yemen, Habeş ve Irak'a seferler gerçekleştirildiler. Yaz aylarında ise Şam'a sefer düzenlediler. Hâşim'in, Âtike bt. Mürre es-Sülemiyye'den dünyaya gelen kardeşi Hâris b. Haneş es-Sülemî şöyle demiştir:

*Şüphesiz ki kardeşim Hâşim sadece bir kardeş değildir
Allah'a yemin olsun ki Hâşim malı kısan ve zarar eden biri değildir
Hayır onun elbisesinde ve içinde lahid taşları bulunan çukurdadır
Samimi davrananda ve yerinde oturmuşsa gidendedir*

Uceyr es-Selûlî şunu demiştir:

*Bizim Hâşim ve Muttalibimiz doğdu
Ve Abdüşemsimiz ne güzel şerefli ikizlerden biridir*

Matrûd b. Ka'b el-Huzâ'î şunu demiştir:

*Ey yolculuğa çıkmış adam!
Abdümenâf ailesine misafir olmaz mısın?
Helal olsun sana şayet onlara misafir olmuşsan!
Seni açlıktan ve kötü huydan muhafaza ederler
Ahde vefa gösterirler, ta ufuklardan
Dostluk yolculuklarına çıkarlar onlar
Dağıttığında rüzgâr her şeyi yemek yedirirler
Ta güneş kaybolduğunda sarsıntılarda
Buyurun derler insanlara toprak verimsizleştiğinde
Buyurun derler misafirlere
Zenginleri fakirlerle iç içedir
Fakir artık bu bana yeter deyinceye dek*

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden ve İbn Harrebûz'dan ve ikisi dışında da daha başkalarından aktardı, dediler ki: Hacı-lara yemek yapma ve su içirme işi Hâşim'in olunca, her yıl kendi malından büyük bir pay ayırmaya başladı. O, Kureyş'in en varlıklı olanı idi. Hac

günlerinde kalkar ve şunu söylerdi: “Ey Kureyş topluluğu, sizler Allah’ın komşularısınız, Beyt’inin sahiplerisiniz. Bu mevsiminizde sizlere Allah Teâlâ’nın Kâbeyi tâzim edecek olan ziyaretçileri gelecektir. Onlar Allah’ın misafirleridir ve insanlar içinde değer verilmeye en çok hak sahibi olan kimselerdir. Onun misafirlerine ve Kâbe’sinin ziyaretçilerine ikramda bulunun! Şüphesiz ki onlar her beldeden üstü başı toz toprak içinde demir çubuklar misali zayıf düşmüş vaziyette yorgunluk içinde, bitap düşmüş vaziyette ve azıkları bitmiş halde gelmektedirler. Onlara yer temin edin, ihtiyaçlarını giderin ve yardımcı olun!” Bunun üzerine Kureyş kalkar ve onlara yemek hazırlardı. Hatta (misafir) aile sahibiyse kendi imkânları dâhilinde bir şeyler gönderirlerdi. Onu Hâşim’in kendi malından ayırdığına ve orada insanların getirip de bir araya getirdiği mala katardı. Şayet bu yetmezse Hâşim onu tamamlardı.

[Hâşim ve Ümeyye b. Abdüşems Arasındaki Münâferet]

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O da babası Hişâm b. Muhammed’den rivayet etti, dedi ki: Ümeyye b. Abdüşems b. Abdümenâf mal mülk sahibiydi. Kureyş’e yemek yedirme konusunda o da Hâşim’in yaptığını yapmak istedi. Fakat bunda aciz kaldı. İnsanlar bu yüzden onunla alay ettiler ve kusurlu davranmasından dolayı ayıpladılar. O da buna kızdı ve Hâşim’le münâfereye²⁷ girdi. Muhakeme sonunda kazanan, gözbebekleri siyah olan elli deveyi Mekke’de kurban edecek ve on yıl Mekke’nin dışında, sürgünde kalacaktı. Aralarında Huzâ’alî kâhini hakem yaptılar. Bu adam Amr b. Hamik’in dedesidir. Usfân’da oturmaktaydı ve Ümeyye’nin yanında Ebû Hemheme b. Abdüluzzâ el-Fihri vardı. Onun kızı da Ümeyye’nin hanımıydı. Kâhin dedi ki: “Yemin olsun parlayan aya, zuhur etmiş yıldıza, yağmur yağdıran buluta, havadaki kuşa, yüksekte ve alçakta yolcunun işaretleriyle yol bulan şahıslara, Hâşim hünerleri ile Ümeyye’yi geçti, ilkinde de sonuncuda da. Ebû Hemheme de bundan haberdardır.” Bunun üzerine Hâşim develeri alıp kesti ve Mekke’de hazır bulunanlara yedirdi. Ümeyye de çıkıp Şam’a gitti ve orada on yıl kaldı. İşte bu, Hâşim ve Ümeyye arasında vuku bulan ilk düşmanlıktır. Erkam b. Nadle, aralarındaki bu münâ-

27 Münâfere, şeref konusunda muhakeme olmaktır. (çev.)

fereden, yine Abdülmuttalib ile Harb b. Ümeyye arasındaki mücadeleden bahsederek şunu demiştir:

*Faziletler sahibi Hâşim ve Ümeyye hayırlarda yarışa girince
Hâşim kazandı yarışı*

Yine şöyle demiştir:

*Ve senden önce Hâşim Ümeyye'yi perişan etmedi
Amr düşürmüştü onu en kötü durumlara*

[Abdümenâf b. Kusayy'ın Diğer Çocukları]

Abdümenâf'ın Hâşim dışındaki çocukları: Abdüşems b. Abdümenâf ve Muttalib'dir. Muttalib "Fayd" diye çağılırdı. Muttalib vefat ettiği sırada Matrûd el-Huzâ'î şunu demişti:

*Hacılar aç kaldı Muttalib'den sonra
Büyük yemek kapları ve fıkır fıkır içeceklerden sonra*

Hâşim, Abdüşems ve Muttalib'in anneleri: Âtike bt. Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân b. Sa'lebe b. Bühse b. Süleym b. Mansûr'dur. Bir de Nevfel b. Abdümenâf ve Ebû Amr vardı. Ebû Amr'ın ismi Ubeyd olup küçükken vefat etmiştir. Anneleri, Vâkıde bt. Ebû Adî'dir. Bu kadın Benî Mâzin b. Sa'sa'a b. Muâviye'dendir. Hâşim ve Muttalib için "Bedrân" [iki dolunay] denilirdi.

Abdümenâf'ın, Âtike'den olan kızları şunlardır: Tumâdır, onunla Abdümenâf b. Abdüddâr evlendi. Hayye, onunla [Ebû Übey] Amr b. Zuveylim evlendi. Bu adam Benî Dühmân b. Nasr b. Muâviye b. Bekir'dendir. Kılâbe, onunla Abdüluzzâ b. Âmir el-Fihri evlenmiştir. Hâle, bu kadın Ümmü'l-Ahsem'dir. Şair, Ahsem hakkında şunu söylemiştir:

*Hayırla müjdele Âmir ile karşılaştığında
Çakır keyiflidir o parlıyor yüzü bir dirhem misali
Beni görünce bir parça elbiseyle çıplak halde
Attı hırkasını üzerime İbnü'l-Ahsem*

Bu kadınla Amr b. Hâlid b. Ümeyye b. Zarib el-Fihri evlendi. Onunla Hâlid b. Âmir b. Ümeyye b. Zarib'in evlendiği de söylenmiştir. Berre onunla Seb b. Hâris es-Sekafi evlenmiştir. Bir diğer kızı da Rayta bt. Ab-

dümenâf'tır. Annesi Nâfize'dir. Onunla Hilâl b. Mu'ayt b. Âmir el-Kinânî evlenmiştir.

Matrûd b. Ka'b el-Huzâ'î Abdümenâf'ın çocukları hakkında şunu söylemiştir:

*Ey gece, heyecana getirdin gecelerimi
Soğuk gecelerimden birisini
Kuşkusuz Muğîreler ve oğulları
Dirilerin de ölümlerinin de en hayırlılarıdır
Abdümenâf'tır onların en samimileri
Onlar kınayanların kınamasına karşı güvenli bir yerdir
Redmân'dadır bir kabir ve birisi Selmân'da
Ve birisi de Gazzelerde²⁸
Ve Hacûn'a yakın yerde
Ve Beniyyât'ın [Kâbe'nin] doğusunda ölen bir ölü²⁹*

Muğîrât'tan maksat Muğîre'nin çocuğudur. O da Abdümenâf'tır. Nitekim Nâbiğa şöyle demiştir:

*Sürdü Refidât'ı Avdâ'dan ve Amem'den
Ve yürüdü Rib'î ve Haccâr'ın grubundan*

Şair burada Refidât ile Rûfeyde b. Sevr b. Kelb'in çocuğunu kastediyor. Avdâ ve Amem, Numâre b. Lahm'ın iki oğludur. Rib'î ve Haccâr, Uzre b. Sa'd'ın kardeşi olan Hâris'in çocuklarıdır. Bunlar Rib'î b. Âmir ve Haccâr b. Mâlik'tir. Redmân'a gelince Yemen taraflarında bir yerdedir. Selmân ise Irak yolu üzerindedir. Gazze ise Şam'dadır [Filistin'dedir]. Redmân'da olandan kasıt Muttalib'dir. Selmân'da olandan kasıt ise Nevfel'dir. Gazze'dekinden Hâşim kastedilmiştir. Mekke'de ölen ve Hacûn yakınlarına defnedilen kişiden maksat da Abdüşems'tir. Matrûd yine şunu söylemiştir:

*Kureyş bir yumurtaydı ve parçalandı
Sarısının özü Abdümenâf'ındır*

28 Redmân, Yemen'de bir yerdir. Muttalib b. Abdümenâf orada defnedilmiştir. Selmân, câhiliye döneminde bilinen, Irak yolunda bir sudur. Nevfel b. Abdümenâf'ın kabri de oradadır. Orası Selmân el-Himyeri adıyla anılmaktadır. Hâşim b. Abdümenâf da Filistin'deki Gazze'de defnedilmiştir.

29 Hacûn'a yakın bir yere defnedilen Abdüşems b. Abdümenâf'tır. (çev.)

Bana Velîd b. Sâlih anlattı. O Vâkidî'den, o Yezîd b. İyâd'dan, o Zeyd b. Eslem'den o da babasından aktardığına göre Resûlullah (sav) bir câriyenin şöyle şiir okuduğunu işitmişti:

*Kureyş bir yumurtaydı ve parçalandı
Sarısının özü Abdüddâr'ındır*

Resûlullah (sav) Ebû Bekir'e "Ey Ebû Bekir! Şair böyle mi dedi?" diye sorunca Ebû Bekir "Hayır, şüphesiz ki Abdümenâf'ındır, demişti." cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Evet, böyle dedi." dedi.

Hâşim, Şam diyarında bulunan Gazz'e öldü ve kabri oradadır. Onun geride kalan mallarını Âmir b. Lüeyoğullarından Ebû Rühm b. Abdüluz-zâ b. Ebû Kays alıp getirdi. Hâşim öldüğünde yirmi beş yaşındaydı. Bu sağlam bir bilgidir. Onun o sırada yirmi yaşında olduğu da söylenmiştir. Matrûd, ona dair söylediği mersiyesinde şöyle demiştir:

*Cömertlik Şam'da öldü Şam'ın Gazz'e'sinde ikamet ettikten sonra
Hâşim Gazz'e'de uzakta değil
Yok oluşun rabbi kesinlikle uzak değil ziyaret edeceğiz onu
Tıpkı, ziyarete gelenlere cömertlik yapan hasta ziyareti gibi
Onun yemek tabakları dolup taşmakta ona varanlar için
Onun yardımı hem lisanla hem el iledir*

Ebû Ubeyde dedi ki: Abdümenâf'ın çocukları Hâşim, Muttalib ve Abdüşems'in annesi Âtike bt. Mürre idi. Onun da annesi Selûliyye idi. Nevfel b. Abdümenâf'ın annesi ise Vâkıde bt. Ebû Adî olup Mâzin b. Sa'sa'aoğullarındandı. O, Ebû Amr'ın annesidir. Ebû Amr'ın ismi Ubeyd b. Abdümenâf'tır. Geride soyu kalmamıştır.

Benî Hâşim b. Abdümenâf İbn Kusayy b. Kilâb'ın Nesebi

Hâşim b. Abdümenâf'ın çocukları: Ebû Nadle diye künyesi olan Hâşim'in Şeybetü'l-Hamd adında bir çocuğu oldu. Bu, Abdülmuttalib'dir. Ölünceye kadar Kureyş'in lideri olarak kaldı. Annesi Selmâ bt. Amr b. Zeyd b. Lebîd b. Hıdâş b. Âmir b. Ganm b. Adî b. Neccâr olup ensardandır.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O da kendi isnadıyla Vâkîdî'den nakletti. Ayrıca bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da dedesinden ve daha başkasından rivayet etti, dedi ki: Hâşim b. Abdümenâf, ticaret için Şam'a gidip gelirdi. Yesrib'e uğradığında Amr b. Zeyd b. Lebîd'e misafir olurdu. Hâşim hem onun hem de babasının dostu idi. Yine ticaret seferlerinden birinden dönerken onun kızı Selmâ'yı gördü ve kız hoşuna gitti. Bu kız daha önce Uhayha b. Cülâh b. Hâriş b. Cehcebâ el-Evsi'nin eşi idi. Adam ölünce geride iki evlat bırakmıştı fakat bunlar da ölmüştü. Bunlar Uhayha'nın Amr ve Ma'bed adında iki oğluydu. Hâşim Selmâ'yı, babası Amr b. Zeyd'den istedi, sonra da nikâh kıyıldı. (Zeyd b. Amr nikâh esnasında Hâşim'e) çocuk dünyaya getireceği zaman ancak ailesinin olduğu yerde olması şartını koştı. Hâşim, onu alıp Mekke'ye getirdi. Eşi hamile kalıp da doğum yaklaşınca onu alıp Yesrib'e babasının yanına götürdü. Eşini orada bırakıp ticaret için Şam'a yöneldi. Filistin'de Gazze'de öldü. Selmâ, Şeybetül-Hamd'i dünyaya getirdi. Onu başındaki bir beyazlıktan dolayı bu şekilde isimlendirdi. Onun perçemindeki beyazlığından dolayı bu şekilde isimlendirildiği de söylenmiştir. Ona Abdülmuttalib de denmiştir. Çünkü o Medine'de büyümüştür. Yedi, sekiz yaşlarına gelince onun zerafet ve temizliği ve babası Hâşim'e benzerliğiyle ilgili haberler amcası Muttalib b. Abdümenâf'a ulaşmış, bu yüzden onu görmeyi arzulamıştı. Hemen devesine bindi ve Medine'ye geldi. Onu çocuklarla atış yaparken buldu. İsbet ettirdiğinde "Ben Hâşim'in oğluyum, ben Bathâ'nın efendisinin oğluyum." demişti. Muttalib ona "Sen kimsin ey delikanlı?" diye sorunca, "Ben Şeybe b. Hâşim b. Abdümenâf'ım." dedi. O da "Ben senin amcam, Muttalib b. Abdümenâf, şayet beni dinlersen seni kavminin yurduna, babanın evine ve Allah'ın beytinin civarına götürmek için geldim." dedi. Bu şekilde onu Mekke'ye ısındırmaya çalışıyordu. Bunun üzerine o da "Ey amca, seninleyim." dedi. Neccâr oğullarından bir adam ona "Öğrendiğimize göre sen onun amcasısın, şayet istersen annesi durumu öğrenmeden hemen onu götür, yoksa seni engellememiz için bizi çağırır ve biz de seni menederiz." dedi. Beraberinde onu Mekke'ye getirdi. Şeybe onun arkasına binmişti. Kureyş'in hangi meclisine uğradılarsa ona, "Ey Ebül-Hâris bu yanındaki delikanlı da kim?" diye sordular. O da "Satın aldığım bir köle" diyordu. Daha sonra onu evine götürdü ve giydirdi. Eşi Hadîce bt. Saîd b.

Sa'd b. Sehm onu temizledi, güzel kokular sürdü ve Muttalib'in elbiselerinden giydirdi. Sonra Mekkelilerin meclisine götürüldü. Mekke ahalisi "Bu, Muttalib'in kölesidir." diyordu. Bu, onun ismine galip gelmeye başladı. Muttalib b. Abdümenâf şunu söyledi:

Şeybe'yi getirdim

Neccâroğullarının çocukları onunla ok yarışına girmişken

Annesi Selmâ şöyle dedi:

Biz onun siyahının ve atışının sahibiydik

Nihayet güçleninceye kadar³⁰

Suikastla aldılar onu annesinden

Galip geldi amcaların hakkı dayıların hakkına

Muttalib de şöyle dedi:

Ey Selmâ, ey Neccâroğullarının kız kardeşi

Kardeşimin oğlu, hakir ve utanacak değildir

Vazgeçme ondan ve bırak tartışmayı

Örtülerin sahibi olan Beyt'e kasem olsun ki ben

Bağlamıştım deveyi, iplerle

Ve gitti Şeybe yolcu kervanlarının arasında

Ta Abdüddâr'ın evlerini görünceye dek

Abdülmuttalib dayılarını çokça ziyaret eder ve onlara iyilikte bulunurdu.

Bana Abbas anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Abdülmuttalib saçını ilk olarak çivit otuyla boyayan kimseydi. Çünkü saçı erken yaşta ağarmıştı. Bazı Yemen krallarının huzuruna girdiğinde ona boyamasını işaret etmişlerdi. O da saçına kına sürerek bunu yaptı. Sonra da üstüne çivit otunu sürdü. Dönüp de Mekke'ye yaklaştığı sırada boyasını yeniledi. Yanında çok miktarda çivit otu getirmişti. Evine girdiğinde başı, karganın siyahlığı gibi simsiyah olmuştu. Eşi Nüteyle -Abbas'ın annesidir- dedi ki: "Ey Şeybe, bu boya da ne güzel olmuş, eğer kalıcı ise" Bunun üzerine Abdülmuttalib şöyle dedi:

30 Yani, onu doğumundan itibaren güçleninceye kadar biz büyüttük. (çev.)

*Şayet bu siyahlık devam etseydi överdim onu
Ama geçip giden bir gençliğin yerine gelmiştir bu
Bu geçip giden bir beyazlığa bedeldir
Hayat kısayken ondan istifade ettim
Ey Nüteyle! Kaçınılmazdır ölüm ya da yaşlılık
Ne fayda verir ki kişiye, nimeti ya da bolluğu
Bir gün yıkılınca kişinin arşı*

Abdülmuttalib'den sonra Mekke ahalisi de saçlarını boyadı.

Kelbî dedi ki: Cüzâm'dan bir grup, hac yaptı. O sırada Mekke'de adamlarından birini kaybettiler. Adam Mekke'de suikastle öldürülmüştü. Huzâfe b. Gânim el-Adevî onlarla karşılaşınca onu alıp bağladılar. O sırada Abdülmuttalib Tâif'ten dönmüştü. Gözlerini kaybetmişti. Ebû Leheb ona rehberlik yapıyordu. Huzâfe ona seslenince kalkıp yanlarına geldi. Dedi ki: “Benim ticaretimi ve malımın çokluğunu biliyorsunuz. Size, yirmi ukıyye altın ya da on deve ve bunun dışında sizi razı edecek şeyleri kesinlikle vereceğime söz veriyorum. Bu konuda işte hırkam rehin olarak kalsın.” Bunu kabul ettiler ve Huzâfe'yi serbest bıraktılar. Onu Mekke'ye sokuncaya kadar arkalarına bindirdiler. Abdülmuttalib sözünü yerine getirdi. Dedi ki:

*Ey Hârice!³¹ Az daha helâk oluyordum
O halde Şeybe'ye müteşekkir ol ömrün sonuna dek
Yüzü aktır evlatlarının
Yüzleri gecenin karanlığını aydınlatıyor dolunay gibi
Onlar için yaşlıların en hayırlısıdır o
Onların nesilleri kralların nesli gibi ne çok güçlü ne de uyuşuk
Hacılara su verene, sonra yaşlı Hâşim'e
Ve güçlü bir seyyid olan Abdümenâf'a müteşekkir ol!
Babanız Kusayy “insanları toplayan kimse” diye çağırılırdı
Allah Fihr kabilelerini bir araya getirdi onunla
Bana ipini atmış olan Ebû Uteybe
Şerefli insanlar arasındaki şerif ve kerim renkli adam*

Ebü'l-Hâris diye de rivayet edilmiştir ki bu daha doğrudur.

31 Güçlü bir süvari olan oğlu Hârice b. Huzâfe'yi kastediyor. (çev.)

Fil Kıssası

Dediler ki: Ebrehe el-Eşrem Ebû Yeksûm, Yemen'i ele geçirmiş olan bir Habeşliyi öldürüp onun yerine geçti. Arapların hac vaktinde hazırlık yaptıklarını görünce bunu onlara sordu. Ona, bu kimselerin Mekke denen bir beldeye gitmek istediklerini, orada Allah'a ait bir evin olduğunu ve onu ziyaret etmekle Allah'a yaklaştıkları söylendi. Bunun üzerine o da San'âda çok sayıda altın ve mücevherlerle süslü bir ev inşa etti. Yanındaki Arapları, orayı haccetmeleri ve Kâbe'de yaptıklarını orada da yapmaları konusunda teşvik etti. Bir Arap hileyle oranın bekçiliği için öne çıktı ve onları sarhoş edinceye kadar orada kaldı. Sonra pislik getirip oraya attı ve kiblesini pislikle kirletti. Kiblesi doğu yönüne bakıyordu. Ebrehe bundan dolayı çok kızdı ve "Mesih'e yemin olsun ki Arapların haccettiği o evi yıkacağım." dedi. Necâşi'ye haber gönderip "Ben senin kölenim, şu beldede ne varsa hepsi senindir." dedi ve ona hediyeler gönderdi. Ondandır, düşmanla karşılaştığında onunla saldırıda bulunacak büyük bir fil göndermesini istedi. O da Ebrehe'ye böyle bir fil ve bir ordu gönderdi. Daha sonra Eşrem Beyt'e doğru yola çıktı, fil de ordunun önündeydi. Rehberi ise Nüfeyl b. Habîb el-Has'amî idi. Harem'e yaklaştıklarında fil, Muğammas denen mevkide yere çöktü ve hareket etmedi. Mızraklarla yaralandı fakat yine de kalkmadı. Daha sonra Allah (cc) ordunun üzerine kuşlar gönderdi. Her kuş üç taş taşıyordu. Bu taşları üzerlerine attılar. Onlardan bir kişi dahi kurtulamadı.

Habeşli adam Mekke'ye yaklaşınca beraberinde olanlardan bazı kimseleri saldırı için gönderdi. İçlerinde Esved b. Maksûd denen bir adam vardı. Abdülmuttalib'e ait develere el koydular. Abdülmuttalib, Muğammas'ta çadır kurmuş olan Habeşli adamın yanına gitti. Filin başında duran adam onun dostuydu. Onu aldı ve üstün mevkiini içeriye haber verdi. Abdülmuttalib uzun boylu güzel bir adam olup saçında iki örüğü vardı. Uzun kirpikli, burun kemiği ince, zarif yapılı ve yanakları hafif yuvarlaklı. Habeşli ona ikramda bulundu ve değer verdi. Sonra da ihtiyacını sordu. O da "Develerim" dedi. Bunun üzerine Habeşli, develerinin iade edilmesini için emir verdi. Sonra da "Senin sadece Beyt'in durumu için geldiğini zannetmiştim." dedi. Abdülmuttalib, "Beyt'i koruyup müdafaa edecek bir sahibi vardır." dedi. Abdülmuttalib ve Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm

her gün Mekke'de insanlara yemek yediriyorlardı. Habeşli adam da onları kontrol ediyordu. Mekke ahalisinin çoğunluğu korkup kaçmıştı. Muğire b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm, Ebû Hâşim şunu söyledi:

*Sendin Muğamma'sta fili durduran
Durdurmak için herhangi bir alet kullanmadan
Sen hakir görülmeyen yüce olan'sın ey rabbimiz*

Aşağıdaki beyitleri Âbid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm söyledi. Deniliyor ki söyleyen Ebû İkrime Âmir b. Hişâm b. Abdümenâf b. Abdüddâr'dır. Söyleyenin İkrime olduğu da söylenmiştir fakat bu yanlıştır:

*Allah'ım Esved b. Maksud'u rezil et!
Boyunlarında gerdanlık bulunan bir grup deveyi alan
Hira, Sebir Lebîd^{B2} arasında
Ey rabbim onu koru!
Sen övülmüş olansın*

Abdülmuttalib şöyle dedi:

*Ey rabbim! Kişi kendi sürüsünü koruyor
Sen de kutsal beldenı koru, Allah'ım!
Mağlup edemeyecek onların haçları ve tedbirleri
Sınırı aşarak senin tedbirini
Şayet yaparsan ki yapman evladır
O senin bileceğın bir şeydir
Eğer yaparsan
Fiillerin, onunla gerçekleşecek olan bir iştir o*

Filin gelişi ve Allah'ın onları engellemesi Muharrem ayının ortasında olmuştu. Bu da Resûlullah'ın (sav) doğumundan, birkaç gün eksik olmak üzere, iki ay önce meydana gelmişti.

Abdülmuttalib bu mâna dışında şöyle demişti:

*Bir sanma ey kadın gençlerin ahlakını
Kasem olsun ömrüme, her yolculuğa bir deve eşlik eder
Kişiye ahlakı zarar verirken*

32 Lebîd'den kastı, Medine yolunda, ZülHuleyf'e yakın olan Beydâ'dır. (çev.)

*Buldun beni beyaz ve berrak olarak
Gençlerin yaptığı her hayırlı şeyi ben de yaparım
Kuşkusuz insan ancak köklerine tâbi olur*

Abdülmuttalib şöyle dedi:

*Dedim ki helâk olsun ordusu Eşrem'in
Şüphesiz ki Züleşrem Harem'de acemi çaylaktır
İstemişti Harem'i Tubba Himyer'in topladığı askerlerle
Ve Kıdem ailesinden olan aşiretler
Beldesinde onu perişan etti Allah
Ve bu İbrehem zamanına kadar devam etti*

[Avlular Hadisesi]

Bize Abbas b. Hişâm anlattı. O da babasından, o da İbn Harrebûz ve Hicâz ulemasından olan başka kimselerden aktardı, dediler ki: Muttalib b. Abdümenâf ölünce -ki Abdülmuttalib'in destekçisi, savunucusu ve onun işleriyle ilgilenen kişiydi- Nevfel b. Abdümenâf, Abdülmuttalib'e ait olan yerlere saldırdı. Bu da geniş sahalar ve avlulardan oluşuyordu. Buralara hâkim olmuş ve gasp etmişti. Abdülmuttalib bundan çok rahatsız oldu. Kavminin kendisinin yanında yer almasını istedi. Fakat büyükler onun yanında yer almadı. Bunun üzerine o da Hazrec'e mensup Neccâroğullarından olan dayılarına şöyle bir mektup [şiir] yazdı:

*Ey hüzüün ve meşguliyetlerime dayanan uzun gece!
Yok mudur dayılarım olan Neccâroğullarına gidecek bir elçi?³³
Komşumun bana yaptıklarını
Adî'ye, Dinâr'a, Mâzin ve Mâlik'e haber verecek bir elçi?³⁴
Daha önce sizdeydim hiçbir zalimin zulmünden korkmadan
Şerefli, güçlü ve kalbi rahat olarak
Nihayet sizden ayrılıp kavmime gittim
Ve zorlamıştı beni amcam Muttalib yolculuk yapmaya
Ben eskiden dîpdiri mutlu ve cömert idim*

33 Neccâr'ın asıl adı "Teymullah" veya "Teymullât" b. Sa'lebe b. Amr b. Hazrec idi. Bir adam öldürüp el ve ayaklarını kestiği için ona Neccâr "Kesen" lakabı verilmiştir. (çev.)

34 Bunlar öz kardeş olup Neccâr'ın çocuklarıdır. (çev.)

*Ve yürüdüüm zorlu yerlerde eteklerimi çekiştirerek
 Kayboldu [vefat etti] Muttalib bir karanlık çukurda
 Sonra Nevfel öne atıldı ve göz dikti malıma
 Amcası kaybolmuş bir adamı görsünler diye mi?
 Ve dayıları ortada olmayan sahihsiz kalan birisini?
 Yüz çevirdi ondan ve ona şefkat göstermedi
 Amca ve dayı arasında kişiyi koruyan bir şefkat
 Harekete geçin ve koruyun kız kardeşinizin oğlunu!
 Bırakmayın onu zorluk içinde sizler perişan edici değilsiniz
 Barışçıl olmanızdan dolayı yumuşak olanlara bal gibisiniz
 Ve öldürücü zehirsiniz mütekebbir ve şımarık olanlara karşı*

Dediler ki: Akrabaları ona yoğun şekilde geldiler. Kâbe'nin avlusunda develerini çöktürdüler. Yaylarını ters koyup kalkanlarını astılar. Nevfel onları görünce “Onların gelmesi ne kötü oldu.” dedi. Gelenler onunla konuştu. Nevfel onlardan korktu. Abdülmuttalib'in malları kendisine iade edildi. Nevfel ona daha fazlasını verdi ve ona iyilikte bulundu. Yaptığından dolayı da özür diledi.

Bana Tevezzi en-Nahvi anlattı. O da Asma'den rivayet etti, dedi ki: “Erkâh” kelimesi, insanın geçimini temin ettiği dağ yamaçlarında bulunan alanlardır. Bu konuda “Onun içinde geçimini sağladığı bir yeri var.” Anlamında “İnne lehü sâhaten yeterakkehu fihâ” denilir.

İbnü'l-Kelbî dedi ki: Abdülmuttalib dayılarının kendisine yardım etmesinden dolayı şöyle demişti:

*Engel olacak zulmüme, Mâzin ve Benû Adî
 Ve Dînâr ve Teymullât³⁵
 Onlar sayesinde ilâhım sahamı geri çevirdi bana
 Kavmim dışında onlardır benimle yardımlaşanlar*

Adî, Mâzin ve Dînâr Neccâroğullarıdır. Neccâr'ın adı Teymullât'tır.

35 Bu mısra RK ve ZZ neşirlerinde “Dinâr b. Teymullât” şeklinde geçerken, Ensâb'ın Avrupa baskısında, “Dinâr ve Teymullât” şeklinde geçiyor. Teymullât Neccâr'ın ismi olduğuna göre, “Dinâr b. Teymullât” daha doğru bir kayıttır. Çünkü Adî, Dinâr, Mâzin ve Mâlik Neccâr'ın çocuklarıdır. [Bkz. *Ensâbu'l-Eşraf*, 1. kısım, 1. cilt, el-Ma'hedü'l-Almâni, thk. Yusuf Maraşlı, Beyrut, 2008, s. 174.]

Yine şunu da söylemişti:

*Şayet varırsan Benî Neccâr'a bildir onlara
Ben onlardanım onların oğluyum ve Hamîs³⁶ ordusundanım
Onları öyle bir kavim olarak gördüm ki onlara vardığımda
Arzuluyorlar bana kavuşmayı ve seviyorlar hissiyatımı*

Şemir b. Nemir el-Kinânî şöyle dedi:

*Yemin olsun ömrüme şerefli İbn Hâşim'in dayıları
Daha samimi ve daha merhametlidirler yakın iki amcasından
Cevap verdiler yeğenlerinin uzaktan çağrısına
Nevfel ona zulüm yapmış ve hıyanette bulunmuştu
Ayrılmadılar [Mekke'den] hakkımı elde edene kadar
Ona iade edildi daha önce yenilen malları
Allah hayırla mükâfatlandırsın Hazrecli akrabaları
İyilik yapmak için birleştiler ve en üstündür iyilik sahipleri*

[Abdülmuttalib b. Hâşim ve Huzâ'a'nın Antlaşması]

Hişâm b. el-Kelbî şöyle dedi: Hazrecoğulları Abdülmuttalib'e yardım edince o sırada güçlenmiş ve izzetli kimseler olan Huzâ'alılar Abdülmuttalib'i kastederek şöyle dediler: "Allah'a yemin olsun ki bu vadede hilm bakımından bu insandan yüce, bunun kadar helâk edici ve alçaltıcı şeylerden uzak duran bir kimse görmedik. Kuşkusuz Hazrecli dayıları ona yardım ettiler. Onların evladı olduğu gibi bizim de evladımızdır. Çünkü dedesi Abdümenâf, Hubbâ bt. Huleyl b. -Huzâ'a'nın efendisi- Hubeşiyeye'nin oğludur. Şayet ona yardımda çaba sarf etseydik ve onunla müttefik olsaydık, ondan ve topluluğundan istifade ederdik. O da bizden istifade etmiş olurdu."

Bunun üzerine onların ileri gelenleri Abdülmuttalib'in yanına gelip şöyle dediler: "Ey Ebü'l-Hâris, kavmimiz olan Benî Neccâr'ın çocuğu olduğun gibi bizim de çocuğumuzsun. Üstelik bizler henüz ev cihetiyle birbirimize komşuyuz. Zaman, Kureys'e karşı bazılarımızın kalbinde bulunan kinleri

36 Şiirde geçen el-Hamîs ordunun adıdır. Ona el-Hamîs denilmesinin sebebi orduyu, "el-Mukaddime, el-Kalb, el-Meymene, el-Meysera ve es-Sâk" şeklinde beş kısma ayırmalarıdır. (çev.)

yok etmiştir. Gel seninle müttefik olalım.” Bu durum Abdülmuttalib’in hoşuna gitti ve kabul edip onlarla hemen müttefik olmak istedi.

Benî Mâzin b. Adî b. Amr b. Luhay’dan biri olan Verkâ b. Abdüluzzâ, Süfyân b. Amr el-Kumeyrî, Ebû Yeseer, Hâcer b. Umeyr el-Kumeyrî, Hâcer b. Abdümenâf b. Dâtır ve Abdüluzzâ b. Katan el-Mustalikî çok sayıda ile-ri gelen adamlarıyla beraber Dârünnedve’ye geldiler ve aralarında bir belge yazdılar. Abdülmuttalib, Abdülmuttaliboğullarından yedi kişiyle oradaydı. Orada Erkam b. Nadle b. Hâşim de bulunuyordu. Benî Nevfel’den ve Abdüşems’ten kimse gelmedi. Belgeyi yazma işini bitirdiklerinde onu Kâbe’nin duvarına astılar. Yazıyı yazan Ebû Kays Abdümenâf b. Zühre b. Kilâb idi.

O sırada Abdülmuttalib, Lübnâ bt. Hâcer b. Abdümenâf b. Dâtır ile evlenmişti. Bu kadın Abdülmuttalib’den Ebû Leheb’i dünyaya getirdi. Aynı şekilde Müemna’a bt. Amr b. Mâlik b. Müemmel ile evlendi. O da Abdülmuttalib’den Gaydâk’ı dünyaya getirdi. Yazdıkları metin şöyleydi:

“Bismike Allahümme. Bu, Abdülmuttalib b. Hâşim ve Huzâ’alı Amr b. Rebîâ’dan bir grup adam arasında bir antlaşmadır. Bunda, Efsâ b. Hârise’nin iki oğlu Eslem ve Mâlik de onlarla birlikte yer almıştır. Denizler bir tutam yünü ıslattığı müddetçe yardımlaşma ve zorluklara karşı koyma hususunda ittifak ettiler. Bu toparlayıcı bir ittifak olup ayrıştırıcı değildir. Yaşı büyük olanlar yaşı büyük olanlarla, küçükler küçüklerle, burada olan olmayanla ittifak etmiştir. Bunlar en sağlam sözle ve en güvenilir akitle sözleştiler ve bir akit gerçekleştirdiler. Bu ittifak, güneş Sebîr dağınyı aydınlatığı ve bir deve çölde inlediği, Mekke’nin iki dağı ayakta kaldıkları sürece, bir insan Mekke’de yaşadıkça devam edecek olan ebedî ve uzun sürecek bir ittifaktır. Güneşin doğuşu ona güç verecek, gecelerin karanlığı da ömrünü uzatacaktır. Abdülmuttalib ve oğulları, onunla beraber Nadr b. Kinâne’nin diğer oğulları ve Huzâ’a’nın adamları birbirine denktirler, birbirine sıkı sıkıya bağlıdırlar ve birbirine yardımcıdırlar. Abdülmuttalib ve ona tâbi olanlar, denizde veya karada, ovada veya kırsalda, Huzâ’a’dan olup katilini arayan herkese yardım etmek zorundadırlar. Huzâ’a’nın da doğuda ve batıda, dağlıkta veya çölde Abdülmuttalib’e, çocuklarına ve Araplardan onunla beraber olanlara yardım etmesi gerekir. Onlar Allah’ı bunda kefil tuttular. Bu işte Allah kefil olarak yeter.”

Bunun üzerine Abdülmuttalib şöyle dedi:

*Ölecek olursam eğer [oğlum] Zübeyr'e vasiyet edeceğim
Benimle Amroğulları arasındaki anlaşmaya uymasını
Sağlam olan abdi bütün çabasıyla muhafaza etmesini
Onu bir zulüm ya da hıyanetle yıpratmamasını istiyorum
Onlar muhafaza ettiler eski akrabalığı ve anlaştılar babanla
Fihri babandan beri akrabalarıdır onlar*

Abdülmuttalib, bu anlaşmayı oğlu Zübeyr'e vasiyet etmişti. Zübeyr de Ebû Tâlib'e vasiyet etti. Ebû Tâlib de Abbas'a vasiyette bulundu. İbnü'l-Kelbî dedi ki: Amr b. Sâlim el-Huzâ'î'nin Resûlullah'a (sav) şu beyti söylediğinde kastettiği şey bu sözleşmeydi. Şöyle dedi:

*Allah'ım! Ben Muhammed'e söylüyorum
Babamızın ve babasının bize miras kalan anlaşmasını*

[Harb b. Ümeyye'nin Abdülmuttalib'le Şeref Konusunda Zıtlaşması]

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da dedesi Muhammed b. Sâib el-Kelbî ve başkalarından aktardı, dediler ki: Abdülmuttalib Kureyş'in yumuşak huylu olanlarından ve bilge kişilerindendi. Onun içki arkadaşı Harb b. Ümeyye b. Abdüşems b. Abdümenâf idi. Abdülmuttalib'in yakınında, adına "Üdeyne" denilen bir yahudi bulunuyordu. Bu yahudi, mallarını Tihâme pazarına götürür, ticaret yapardı. Bu durum Harb'i öfkelenirdi. Onun hakkında iki Kureyşli genci kışkırttı ve dedi ki: "Allah'a yemin olsun, size gelen ve kimsesiz bir şekilde beldenize çok mal ile giren şu kâfiri, şayet öldürür ve malını alırsanız onun kanını talep edecek hiç kimse olmadığı için korkmayın." Âmir b. Abdümenâf b. Abdüddâr b. Kusayy ve Sahr b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre yahudiye saldırdı onu öldürdüler. Abdülmuttalib onun katilini bilmiyordu ve bunu araştırdı. Daha sonra durumu öğrendi. Harb b. Ümeyye'ye gelip onu yaptığından dolayı azarladı ve adamın kanını talep etti. Harb, her iki katili de korudu ve teslim etmeyip gizledi. Abdülmuttalib onları istemeye devam edince Harb ile karşılıklı restleştiler. Hatta aralarındaki tartışma ve husumet bir mücadeleye dönüştü. Bu işte Habeş kralı Ne-

câşî'yi hakem yaptılar fakat Necâşî aralarına girmekten kaçındı. Bu sefer Ömer b. Hattâb'ın (ra) dedesi Nüfeyl b. Abdüluzzâ b. Riyâh b. Abdullah b. Kurt b. Rizâh b. Adî b. Ka'b b. Lüeyy'i hakem yaptılar. Bu adam Harb'e dedi ki: "Ey Ebû Amr! Senden boyca uzun, şeref cihetinden önde, liderliği senden daha büyük, senden daha az azarlamada bulunan, senden daha çok çocuğu olan, senden daha fazla akrabayı gözeten ve azığı seninkinden daha etkili olan bir adamla mı nefretleşıyorsun? Söyleyeceğim budur. Şüphesiz ki sen kırgınlık göstermekten uzak, Araplar arasında şöreti yüksek ve az konuşan birisin. Aşiret seni sever. Fakat sana galip gelecek birisiyle zıtlaşmış bulunuyorsun."

Nüfeyl Abdülmuttalib'i haklı buldu. Bunun üzerine Harb, çok öfkelen-di ve Nüfeyl'e karşı sertlik göstererek şöyle dedi: "Seni hakem tayin etmem zamanın bir talihsizliğidir." Araplar Nüfeyl'i hakem tayin ederlerdi. Bunun üzerine Nüfeyl şöyle dedi:

*Şeref sahibi kimselerdir Şeybe'nin çocukları
Bildiler Me'add'in yüceliğini zayıflar titrediğinde
Ve en hayırlı büyüktür onların büyüğü sen ona ulaşamazsın
Nerede yetişirsin ki yoktur onda akıl zayıflığı ve kirlilik
Ey Harb! Ulaşmadı arabulucüğünüz mevsim sonu doğan yavruya
Hacılara su verecek olan mevsim sonu doğan yavru neye ulaşır ki?
Birdir babanız dallar aranızdadır
Ondandır kötü dal; olgun olan parlak dal da bundan*

Şiirde geçen "el-İşâş" kelimesi için Araplardan "Muhtelifü'l-İş", yani "hakîr ve küçük olan" şeklinde rivayet edilmiştir.

Dedi ki: Abdülmuttalib, Harb ile beraber içmeyi bıraktı ve Abdullah b. Cüd'an b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre ile içmeye başladı. Harb'den yüz deve alıncaya kadar da yakasını bırakmadı. Develeri, o yahudi'nin amcasının oğluna verdi. Geriye vermesi gereken az bir mal kalmıştı, onu da kendi malından karşıladı. Erkam b. Nadle b. Hâşim, Abdülmuttalib'in Harb ile ters düşmesi konusunda şunu söylemişti:

*Senden önce Hâşim, Ümeyye'yi yıkmadı yere
Ama Amr onu en kötü yerlere sürükledi
Ey Harb kusursuz bir şekilde himaye ettin elbet
Hiddetli olarak sonuçlara hücum ederek ve yücelerek*

[Abdülmuttalib'in, Cüdeb b. Hâris es-Sekafi ile Zıtlaşması]

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da bir grup âlimden aktardı, dediler ki: Abdülmuttalib'in "Zülherem" denilen bir suyu vardı. Cüdeb b. Hâris es-Sekafi ve Sakif'ten bir grup o suyu ele geçirdi. Abdülmuttalib onları Huzâ'alı bir kâhinin hakemliğine çağırdı. Bu adam, Uzre b. Sa'd'ın kardeşi Benû Sa'd b. Hüzeym'den Seleme b. Ebû Hayye b. Esham b. Âmir b. Sa'lebe idi. Bu kâhin Uzzâ, Seleme'nin sahibiydi. İddia ettiklerine göre Uzzâ'sı, onun Şeytanı idi. Evi Şam'daydı. Abdülmuttalib Kureyşli bir grupla beraber ona gitmek üzere yola çıktı. Cüdeb de Sakifli bir grupla yola koyuldu. Kâhine vardıklarında, iddia edildiğinde göre bir çekirgenin başını su tulumunun ağzında saklamışlardı. Bunun üzerine kâhin "Allah daha iyi bilir ya, uçan bir şeyi benden sakladınız. Yükselir, dik gider ve düşer. Büyük kuyruğu, testere gibi bacağı ve çivi gibi başı vardır" dedi. Onlar "E-lâ dehin", yani "Bunu açıkla" dediler. Kâhin, "İllâ dehin felâ dehin", yani "eğer sözüm açıklama değilse açıklama yoktur. O bir çekirge başıdır, su tulumunun ağzında, boğazın kıvrımı içindedir." dedi. Onlar da "Doğru söyledin." dediler ve kendisine bağlılıklarını bildirdiler. Kâhin "Işığa ve karanlığa, Beyt'e ve Harem'e yemin ederim ki Zülherem suyu iyilik sahibi olan Kureyş'indir." dedi. Bunun üzerine Sakifliler öfkeleni ve "İçimizde mevkileri yüce, yemek kazanları büyük ve vuruşları acıtıcı olanların lehine karar ver." dediler. Bu sefer Abdülmuttalib "Büyük hayır sahipleri adına, babası Mudar'ın efendisi olan adına, çok sayıda hacıya su verenler adına karar ver." dedi. Bunun üzerine Kâhin şöyle dedi:

*Yere şiddetle basan dişi develerin rabbine kasem olsun
Taşırlar hafif adamları ıssız çöllerde
Şeref ve cömertliğin en yücesi
Hâşim'in soyundan olan Şeybetül-Hamd'dedir
Âlemin razı olduğu nebînin babası*

Sonra şunu söyledi:

*Benî Nadr kerim ve büyük insanlardır
Kolyesi kırmızı olan Mudar'dandırlar
Yücelik ehli olup liderlerdir onlar
İbadettir onları topraklarında ziyaret etmek
Bilin ki şahitliktir bu sözüm*

Sonra şunu söyledi:

Şüphesiz ki Sakîf, efendisinden kaçmış bir köledir. Durumu öğrenildi ve özgürlüğüne kavuşturuldu. Bu yüzden onun kerim mevkilerde bir hakkı yoktur.

Zâtü Nekîf Savaşı

Bana Abbas anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Benî Bekir b. Abdümenât b. Kinâne sürekli Kureyş'e karşı kötülük besler ve kin beslerdi. Çünkü Kusayy, Mekke'nin ev ve arsalarını Kureyş arasında taksim edince onları Huzâ'alılarla beraber Mekke'den çıkarmış ve onlara bir şey vermemişti. Abdülmuttalib döneminde bunlar Kureyş'i Harem'den çıkarmak için harekete geçtiler ve onları mağlup edinceye kadar savaş arzusu içinde oldular. Benî Bekir, Benî Hevn'e ait olan bazı develere saldırıp onları sevk ettiler. Ardından da birliklerini bir araya getirdiler. Kureyş de toplandı ve hazırlık yaptı. Abdülmuttalib, Kureyş ve Ehâbîş arasında bir ittifak kurdu. Ehâbîş, Benî Hâris b. Abdümenât b. Kinâne, Benî Hevn b. Huzeyme b. Müdrike ve Huzâ'a'dan Benî Mustalik'ten oluşuyordu. Bunlar Benî Bekir ve onlara katılmış olanlarla karşı karşıya geldiler. Kureyş'in başında Abdülmuttalib vardı. Zâtü Nekîf'te savaştılar. Benî Bekir hezimeye uğrayıp öldürüldüler ve bir daha Kureyş'le savaşa kalkışmadılar.

İbn Şu'le el-Fihri şöyle dedi:

*O topluluğu gören göz güzel görmüştür Allah için
Benî Bekir'in azgınlığı gibi azmıştı Zâtü Nekîf günü
Çöktürdüler develerini evlerimiz ve kadınlarımızın olduğu yerde
Bize misafir oldular en kötü misafirlikle*

O gün Kâre kabilesinden Abd b. Seffâh el-Kârî, Bel'â b. Kays'ın kardeşi Katâde b. Kays'ı öldürdü. Bel'â'nın ismi Müsâhik'dir. Abd bu konuda şunu demiştir:

*Ey kan serptirerek Katâde'ye vurduğum vuruş!
Atlas kavimle burunlarını eğdikleri zaman
Hani onu ziyarete gelen bir grup kadın
Titreyerek döndüler hepsi de ümitsizce*

İbnü'l-Kelbî dedi ki: O gün şöyle denilmişti:

“Kâre'ye atış yapan insaflı davrandı”³⁷

Kâre, Hevn b. Huzeyme'nin çocuklarındandır. Onlar Adal b. Dîş'in çocuklarındandır. Onlardan bir adam şöyle dedi:

*Bırakın bizi ey Kâre, bizi savaşa sürmeyin
Çünkü korkar ürkeriz erkek deve kuşunun korktuğu gibi*

Onlar Kâre diye isimlendirilmiştir. Kâre, küçük dağdır.

Kelbî dışındakiler şunu söyledi: Benî Hûn'dan bir adam olan Abdüşems b. Kays, şöyle dedi:

*Babamızın kaybolan rüyaları Benû Kinâne mi?
Yoksa onlar uykuda bir topluluk mudurlar?
Şayet sizde kerem ve izzet varsa
Kavminiz az da olsa yine de şeref sahibi kimselersiniz
Bırakın bizi ey Kâre, bizi savaşa sürmeyin
Yoksa kesilir akrabalık ve dostluk
Tıpkı Benû Esed'in Cüzâm'ı toplaması gibi
Sonuçta Cüzâm yurtlarından oldular*

37 Bu bir darb-ı meseldir. Aslı şudur: İki adam karşı karşıya geldiler. Onlardan birisi Kâre kabilesine mensuptu. Diğeri Esed'e mensuptu. Kâreli adam, “Eğer istersen seninle çarpışırım, istersen seninle koşu yarışına girerim, istersen de seninle atışalım.” dedi. Esedli, “Ben ok atışını seçtim.” dedi. Bunun üzerine Kâreli adam, “Bana insaflı davrandın.” dedi. Sonra üç mısralık bir şiir söyledi. İlk mısrası şudur: “İnsaflı davrandı, Kâre'ye atış yapan.” Sonra kalbine bir ok saplandı ve öldü. O günden beri bu bir darb-ı mesel oldu. [Bkz. es-Seyyid el-Murtadî, *el-Emâli Fit'efsiri ve'l-Hadisi ve'l-Edeb*, 1. Baskı, I, 97, Mısır, 1907] (çev.)

Kâre'ye “Rumâtü'l-Hadek (Göz bebeğinden vuranlar)” da denmiştir. Şair şöyle dedi:

*Bildim Selmâ'yı ve ona dost olanları
Çeviririz atları onun aşkından
Kâre'ye atış yapan insaflı davrandı kuşkusuz
Karşılaştığımız zaman bir grupla
Çeviririz baş tarafını arka tarafına doğru
Çeviririz onları böbrekleri kan damlayarak*

Ebû Ubeyde dedi ki: Zâtü Nekîf Savaşı'nda Katâde kendi kavmine şunu söyledi: “Onlara oklarla saldırın. Şayet oklarınız tükenirse mızrakla saldırın. Onlardan birisi, “Kâre'ye ok atan insaflı davranmıştır.” dedi.

Ebû Ubeyd bunu söyleyenin Hakem b. Hevn olduğunu söyledi. Fakat onun çocukları Yemen'e geldiler. Onun Hakem b. Sa'dül'aşîre olduğunu da söylediler.

Zemzem Kuyusunun Kazılması ve Abdülmuttalib'in Adağı

Dediler ki: Abdülmuttalib'e rüyasında Zemzem'e değer vermesi, orayı kazınması gösterildi. Yeri de gösterildi. Cürhüm, Huzâ'alılar tarafından Mekke'den çıkarıldığı sırada Zemzem'i kapatmıştı. [Rüyasında] birisi ona şöyle demişti: “Zemzem... Zemzem de nedir? Cibrîl'in ayağıyla vurup açtığı deliktir, İsmâil ve ailesinin içme suyudur. Zemzemü'l-berekâtür, gelen yolcuları sular, hastalıklara devadır ve gıdaların en hayırlısıdır.”

Abdülmuttalib orayı kazıdı ve orada defnedilmiş kılıçları, süs eşyalarını, kulaklarına inci takılmış, altın ve gümüşten olan bir ceylan buldu. Bunu Kâbe'ye astı fakat daha sonra çalındı. Safiyye bt. Abdülmuttalib şöyle dedi:

*Bizler Zemzem'i kazıdık, hacılar için
Halil'in ve şerefli oğlunun içme suyu
Cibrîl'in ayağıyla vurup açtığı kaynaktır kınanmaz o
Hastalıklara şifa ve yedirenin yemeğidir*

Bana Velîd b. Sâlih ve Muhammed b. Sa'd anlattılar, dediler ki: Bize Muhammed b. Ömer anlattı, dedi ki: Abdullah b. Ca'fer'e “Abdülmutta-

lib Zemzem'i ne zaman kazdı?" diye sorduğumda, "O kırk yaşındayken." dedi. Sonra "Çocuğunu ne zaman kesmek istedi?" dediğimde, "Ondan otuz yıl sonra." dedi. "Nebînin (sav) doğumundan önce mi?" dediğimde, "Evet, ayrıca Hamza'nın doğumundan önce" dedi. Ben "Bazı râviler Abdülmuttalib'in yüz on yıl yaşadığını iddia ediyorlar." dediğimde, "Bu yaşa ulaşmadı." dedi. "Çocuğunu kesmesiyle ilgili adağının sebebi neydi?" dediğimde, dedi ki: "Kureyş, Zemzem'in kazılması sırasında onunla tartışmaya girdi. O sırada da Hâris'ten başka çocuğu yoktu. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf Ebü'l-Mut'im ona, "Ey Abdülmuttalib, sen tek başına bir adam olduğun halde ve çocuğun da yokken bizim önümüze mi geçmek istiyorsun?" deyince o da "Baban Nevfel olduğu ve Hâşim'in evinde [dünyaya gelmişken mi] bunu söylüyorsun?" dedi. -Hâşim, Câhiliye nikâhıyla Adî'nin annesini nikâhlamıştı- Bunun üzerine Adî, "Sen de Benî Neccâr'dan olan dayılarının yanındaydın ve Muttalib seni alıp getirdi." dedi. Abdülmuttalib, "Beni az evlada sahip olmakla ayıplıyorsun? Allah'a yemin olsun ki şayet on erkek çocuğum olursa onlardan birini Kâbe'nin yanında kurban edeceğim." dedi.

Allah ona on çocuk verdi.³⁸ Aralarında kura çekince Resûlullah'ın (sav) babası Abdullah'a çıktı. İnsanlar arasında en çok onu severdi. Dedi ki: "Allah'ım! O mu yoksa bana miras kalan yüz deve mi?" Onunla yüz deve arasında kura çekti. Kura yüz deveye çıktı. Yüz deve kesti ve onları Mekke'nin fakirleri ile bedevîler arasında dağıttı. Ben ona, "Bazı râviler, kuyuyu kazmak Abdülmuttalib'e zor geldi. Hatta Abdülmuttalib'in, 'Şayet kazıma işi biterse bir çocuğumu kurban edeceğim' dediğini söylüyorlar." dedim. O ise "Bunun ne olduğunu bilmiyorum." dedi. Sonra dedi ki: "Abdülmuttalib'in develeri kestiği yıl Hâris b. Abdülmuttalib öldü ve oğlu Rebîa da iki yaşındaydı."

Vâkıdî dedi ki: Develerin kesilmesi Fil Vak'asından beş yıl önce olmuştu. Rebîa, Resûlullah'tan (sav) yedi yaş büyüktü.

38 Abdülmuttalib'in çocukları Hâris, Zübeyr, Ebû Tâlib, Abdullah, Hamza, Ebû Leheb, Gaydak [Hacel], Mukavvem, Dirâr ve Abbas'tır. (çev.)

[Abdülmuttalib'in Abdullah'ı Vehb'in Kızı Âmine ile Evlendirmesi]

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Abdülmuttalib, Hâle bt. Üheyb b. Abdümenâf b. Zühre ile evlendi. Bu kadın, Hamza b. Abdülmuttalib'in annesidir. Onu, Resûlullah'ın (sav) doğumundan dört yıl ya da buna yakın bir zaman önce dünyaya getirdi. Sonra Abdülmuttalib oğlu Abdullah'ı, Âmine bt. Vehb b. Abdümenâf b. Zühre ile evlendirdi. Bu hanım amcası Üheyb b. Abdümenâf'ın evinde büyüdü. Abdullah için Resûlullah'ı (sav) dünyaya getirdi.

[Kendisini Abdullah'a Teklif Eden Kadın]

Abdülmuttalib Âmine'yi Abdullah'a isteyip de bu konuda olumlu cevap verilince onunla beraber Benî Zühre'ye gitti. Abdullah o sırada adına Fâtıma denilen Has'amlı bir kadına uğradı. Kureyş gençleri gider, onunla konuşurlardı. İffetli bir kadındı. Yine denildiğine göre Benî Esed b. Huzeyme kabilesinden olup kâhinlik yapar, düşünür ve kitaplar okurdu. O sırada yanında oturmuş ve bazı işleri için gitmiş olan babasını beklemekte olan Abdullah'a, "Benimle birlikte olmak için sana yüz deve vermeme ne dersin?" dedi. Bunun üzerine Abdullah şu beyitleri okudu:

*Harama gelince o ölümden öte bir şeydir
Helal ise aramızda helallik yok ki onu açıklayayım
Bu durumda senin niyet ettiğin şey nasıl mümkün olabilir?*

Sonra babasıyla beraber Benî Zühre'ye gitti ve onu Âmine'yle evlendirdi. Abdullah Âmine'nin yanında üç gün kaldı ki bu da onların bir geleneği idi. Daha sonra Abdullah o kadına gidip "Daha önce bana teklif ettiğin evlilik konusunda bir diyeceğin var mı?" deyince kadın şöyle dedi:

*Meyletmediğin işi isteme
Gününde olmayan bir daha olmaz
Bu bir kere oldu bugün olmaz*

[Daha sonra kadın şöyle dedi:] “Ben senin yüzünde parlak bir nur görmüşüm fakat şimdi gitmiş durumda. Sen ne yaptın böyle?” O da durumunu ona söyledi. Bunun üzerine kadın, “Ben seni doğum vakti yaklaşmış olan peygamberin babası olarak görüyorum.” dedi. Sonra da şunu söyledi:

*Allah için söylüyorum Zühreli kadın almadı iki elbiseni
Sakinleşmedi ve sen bilmezsin*

Şunu da söyledi:

*Ey Benî Hâşim! İki cima için güreşiyorlarken
Ayrıdı Âminecik beni kardeşinizden [Abdullah'tan]
Tıpkı yağla yumuşatılmış fitilleri terk eden lamba gibi
Bir gencin serveti kararlılığından ibaret olmadığı gibi
Elde edemediği şeyler de onun zaafiyetinden ileri gelmiyor
Bir işe talip olduğun zaman onu güzelce talep et
Zira seni ondan menedebilir güreşen iki şanslı*

Resûlullah (sav) Doğumu

Âmine [Abdullah'ın yanında kaldığı] üç gün içinde hamile kaldı. Rüyasında birisi ona gelip “Ey Âmine, sen bu ümmetin efendisine hamile kaldın. O yeryüzüne düştüğünde ‘Seni bütün hased edenlerin şerrinden bir olan (Allah’a) sığındırırım.’ de ve onu Ahmed diye isimlendir.” dedi. Yine denildiğine göre o kimse “Onu Muhammed diye isimlendir.” demişti.

Çocuğu doğurunca Abdülmuttalib’e “Senin bir erkek çocuğun doğdu.” haberini gönderdi. Mutlu bir şekilde ayağa kalktı ve o sırada yanında oğulları da vardı. Daha sonra erkek çocuk ona getirildi ve o da baktı. Âmine gördüğü rüyayı ve doğumun kolay geçtiğini ona anlattı. Abdülmuttalib onu bir hırka içine aldı; Kâbe’ye götürdü ve dedi ki:

*Bu hoş ve güzel çocuğu
Bana verdiği için, Allah'a hamd olsun
Rükünlerin sahibi olan Beyt'e sığındırıyorum
Bütün azgınlardan ve kötülük sahiplerinden
Hayrı az olan kıskançlardan*

Daha sonra onu annesine verdi.

Vâkıdî dedi ki: Abdullah'a o sözleri söyleyen kadın, Kuteyle bt. Nevfel b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusayy olup Varaka b. Nevfel'in kız kardeşidir. Kuteyle kitaplara bakardı.

Medâinî anlattı. O Yezîd b. İyâd'dan, o Zührî'den ve Hafs b. Ömer'den, o Hişâm İbn el-Kelbî'den, o da babasından aktardığına göre, Abdülmuttalib'e yemek getirilince Resûlullah'ı (sav) yanına oturturdu. Çoğu zaman onu dizine oturturdu. Ona en güzel yemeklerini yedirirdi, ona karşı davranışlarında nazikti. Çoğu zaman kendisine yemek getirildiği sırada Resûlullah (sav) orada olmazdı. Resûlullah getirilinceye dek elini yemeğe sürmezdi. Kâbe'nin gölgesinde Abdülmuttalib'e sergi serilir ve oğulları onun etrafında otururlardı. Gitmek için kalktığında kölesiyle beraber oğulları ona saygıdan dolayı ayağa kalkarlardı. Resûlullah (sav) daha yeni gelişmeye başlayan bir çocuk iken gelir sergiye otururdu. Amcaları onu oradan kaldırmaya yeltendiklerinde Abdülmuttalib onlara, "Yavaş olun, bırakın onu, oğlumdan ne istiyorsunuz?" derdi. Sonra da "Bırakın onu, onun bir şanı var, görmüyor musunuz?" sözlerini söyler, onun başını ve dudaklarını öper ve sırtını sıvazlardı. Abdülmuttalib onun konuşmasından ve üzerinde gördüğü hallerden dolayı sevinirdi.

Bana Muhammed b. İsmâil Darîr el-Vâsıtî anlattı, dedi ki: Bize Ali b. Âsım anlattı. O Dâvûd b. Ebû Hind'den, o Abbas b. Abdurrahman el-Hâşimî'den, o Kindîr b. Saîd'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Câhiliye döneminde hacca gittim. Orada Beyt'i tavaf eden orta boylu yaşlı bir adam gördüm; şunu diyordu:

Geri ver bana Muhammed'i ey yolcum

Ve onu iade etmekle yap yanımda kendine bir el

Ben, "Bu yaşlı adam da kim?" diye sorunca "Abdülmuttalib b. Hâşim" dediler. "Ne yapıyor?" dediğimde dediler ki: "Bir devesi kayboldu. Onu aramak için oğlunun oğulcağını Muhammed b. Abdullah çıkıktı. Fakat gecikti. İşte gördüğün duruma düştü." Adam dedi ki: "Çok geçmeden Resûlullah (sav) geldi, bir delikanlıydı ve deveyi de getirmişti. O sırada Abdülmuttalib'i işittim, şöyle diyordu: "Ey oğulcuğum, senin için çok korktum. Bundan sonra ben ölünceye dek benden ayrılma!"

Bana Hirmâzî anlattı. O da Ebü'l-Yakzân'dan rivayet etti, dedi ki: Âmir b. Küreyz b. Rebîa b. Habîb b. Abdüşems -ki annesi Beydâ bt. Abdülmuttalib'dir ve muhakemesi zayıftır- Abdülmuttalib'in yanına getirildi. Ona dokundu ve "Hâşim'in kemiklerine yemin olsun ki Abdümenâf'ın çocukları arasında ondan daha ahmak biri dünyaya gelmemiştir." dedi. Âmir, Decâce bt. Esmâ b. Salt es-Sülemî ile evlendi ve ondan Abdullah b. Âmir isminde bir çocuğu oldu.

[Abdülmuttalib'in, Resûlullah'ın (sav) Bereketiyle Yağmur İstemesi]

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O da babasından rivayet etti, dedi ki: Bana Velîd b. Abdullah el-Kureşî anlattı. O da Benî Zühre'nin müttefiği Abdurrahman b. Mevhûb el-Eş'arî'den, o babasından, o da Mahreme b. Nevfel ez-Zühri'den rivayet etti, dedi ki: Annem Rukayka bt. Ebû Sayfî b. Hâşim'i konuşurken işittim. O, Abdülmuttalib'in akrabasıydı. Dedi ki: "Kureyş üzerinden, malları alıp götüren yıllar geçti. Rüyamda birinin şöyle dediğini işittim: Bu, siz Kureyş topluluğuna gönderilen peygamberin gelme zamanlarıdır. Onunla size yağmur ve bereket gelecek. Sizden daha beyaz, uzun boylu, kaşları bitişik, kirpikleri uzun, saçları kıvrıkcık, burnu iyi koku alan biri çıksın. Onunla çocuğu ve çocuğunun çocuğu da çıksın. Ayrıca her göbekten bir adam ortaya çıksın, nihayet Ebû Kubeys tepesine çıksınlar. Bu adam ileri çıkıp yağmur talebinde bulunsun, onlar 'Âmîn' desinler."

Sabahladığımda rüyamı anlattım. Baktılar bir de ne görsünler: Vasıfları böyle ve böyle olan adam Abdülmuttalib'dir. Onun yanında toplandılar ve emredildikleri şeyi yaptılar. Peygamber (sav), Abdülmuttalib'in çocuklarıyla beraberdi ve o sırada gençti. Abdülmuttalib öne geçti ve dedi ki: "Ey Allah'ım! Bunlar senin kullarıdır. Senin câriyelerinin oğullarıdır. Başlarına geleni görüyorsun. Peşpeşe yıllar geçti. Davarları ve develeri götürdü. İnsanlar telef olmakla ve yoklukla karşılaştı. Bizden kuraklığı gider; bize yağmur ve bolluk ver!" Çok geçmeden vadiler sellerle dolup taşı. Resûlullah (sav) ile suya kavuştular. Rukayka şöyle dedi:

*Şeybetü'l-Hamd sayesinde Allah beldemizi suladı
Bolca koyu yeşil bitkiler çıktı suyla yakın yerlerde
Yaşadı onunla havyanlar ve ağaçlar
Allah'tan bir lütuf olarak uğuru mübarek olan biri sayesinde
Ve Mudar'ın bir gün müjdeleneceği en hayırlı birisiyle
Mübarek yüzlüdür bulutlardan yağmur indirilir onun hürmetine
Yoktur insanlar içinde ne onun dengi ne de onun gibi yüce kadirli biri*

Medâinî İbn Cu'dübe'den aktardı, dedi ki: Abdülmuttalib rüyasında şöyle diyen birini gördü: “Büyük yaşlının gizli definesi olan Zemzem’i kaz!” Sonra başka bir gecede şunları duydu: “Gizleyerek kazı; dışkı ve kan arası bir şey, siyah renkli karganın olduğu yerde, karınca köyünde.” Sabahladığında kasabının elinden kaçıp mescide Zemzem suyunun olduğu yerde duran bir inek gördü. Olduğu yerde derisi soyuldu. Daha sonra bir karga gelip dışkısına kondu. Bir de ne görsün: Orada bir karınca köyü var. Abdülmuttalib Zemzem’i kazdı. Fakat Kureyş buna karşı çıktı. Bu konuda konuşuldu ve sonunda onun yaptığı doğru kabul edildi. Huveylid b. Esed şöyle dedi:

*Söylüyorum ve söylediklerim bana kolay gelmiyor
Ey Selmân'ın oğlu! İş senindir Zemzem'i sen kazırsın
Hâcer'in oğlunun gününde İbrâhim'in kazıdığıdır o
Ve Âdem zamanında Cibrîl'in vurduğu darbedir o*

[Abdülmuttalib b. Hâşim'in Vefatı]

Abdülmuttalib seksen iki yaşında vefat etti ve Mekke’de Hacûn mevkiine defnedildi. O sırada Resûlullah (sav) sekiz yaşındaydı. Hamza da on iki yaşındaydı. Abbas ise on bir yaşındaydı. Abdülmuttalib’in öldüğü sırada seksen sekiz yaşında olduğu da söylenmiştir. Vâkîdî ve başkasının rivayetine göre Ümmü Eymen, “Resûlullah (sav) Abdülmuttalib’in yatağının arka tarafında ağlıyordu ve o sırada sekiz yaşındaydı.” dedi.

Vâkîdî dedi ki: Bana Abdullah b. Cafer anlattı. O da Mahreme b. Nevfel e-Zührî’den rivayet etti, dedi ki: Abdülmuttalib öldüğünde ben de Kureyş’le beraber buna şahid oldum. Yirmi yaşına yaklaşmıştım ve annem Rukayka bt. Ebû Sayfî b. Hâşim, Abdülmuttalib’in akranydı. Bana şunu

diyordu: “Dayının vefatı sebebiyle gömleğinin önünü yırt. Ondan sonra kimin için bırakacaksın bu gömleği?” Benî Abdümenâf’ın kadınlarına baktığımda saçlarını yolduklarını gördüm. Denildiğine göre o sırada Abdülmuttalib seksen ile doksan arası bir yaştaydı ve daha dengesini kaybetmemişti. [Putlardan kaçıp] Hirâda inzivaya çekilen [tahannüs yapan] ilk kimseydi. Tahannüs, Allah’a yaklaşmak ve günahlardan çekilmek demektir. Ramazan ayının hilali görününce Hirâda inzivaya çekilir ve ay bitinceye dek orada kalırdı. Ayrıca fakirlere yemek yedirirdi. Mekke’de zulmü, büyük bir suç kabul eder ve Beyt’i çok tavaf ederdi.

Vâkıdî dedi ki: Abdülmuttalib’in 110 yaşında vefat ettiği de rivayet edilmiştir. Ancak bu doğru değildir.

Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: Abdülmuttalib’in ölümü, kral Hürmüz b. Enûşirvân’ın zamanında oldu. O sırada Hîre’de, kendisine Mudarritu’l-Hicâre [taşları yellendiren] denilen Amr b. Münzir’in kardeşi Kâbûs b. Münzir, idareci olarak bulunuyordu. Denildiğine göre gözlerini kaybetmeden vefat etmedi.

Abdullah b. Abbas’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Babam bize onun öldüğü sırada dengesini daha kaybetmediğini haber vermişti. O sırada seksen sekiz yaşındaydı.”

Mus’ab b. Abdullah’tan aktaran birinden işittiğime göre Abîd b. Abras, Abdülmuttalib’in yaşıtıydı. Abîd yüz yirmi yaşına ulaştı. Abdülmuttalib de ondan sonra yirmi yıl ya da daha fazla yaşadı.

Dediler ki: Abdülmuttalib’in ölüm vakti gelince oğullarını toplayıp onlara Resûlullah (sav) hakkında vasiyette bulundu. Zübeyr b. Abdülmuttalib ve Ebû Tâlib, Abdullah’ın anne baba bir kardeşiydi. Zübeyr onların en yaşlılarıydı. Zübeyr ve Ebû Tâlib, Resûlullah’ın (sav) kimin yanında kalacağı hususunda kura çektiler ve kura Ebû Tâlib’e çıktı. Ebû Tâlib onu aldı. Denildiğine göre tam aksine Resûlullah (sav) onu Zübeyr’e tercih etmişti. İki amcasından ona en şefkatli davranan Ebû Tâlib idi. Bir başka rivayete göre ise Abdülmuttalib, kendisinden sonra onu almasını Ebû Tâlib’e vasiyet etmişti.

Bazılarının rivayet ettiğine göre Zübeyr vefat edinceye dek Resûlullah'ın (sav) bakımını üstlendi. Daha sonra onu Ebû Tâlib aldı. Bu yanlış bir bilgidir. Çünkü Zübeyr Hilfü'l-Füdûl'a şahit oldu ve o sırada Resûlullah (sav) yirmi yaşını biraz geçmişti. Kaldı ki Resûlullah'ın (sav) Abdülmuttalib'in ölümünden beş yıldan daha az bir süre sonra Ebû Tâlib'le beraber Şam'a gittiği konusunda, âlimler arasında bir ihtilaf yoktur.

Abdülmuttalib'in kızları babalarına şu şiirle mersiyeler okudular. O mersiyenin bir kısmını yazdım. Âtike bt. Abdülmuttalib şöyle dedi:

*Ey gözlerim cömert davranın, cimrilik yapmayın gözyaşlarınızda
Uykucuların uykusundan sonra
Ey gözlerim acele edin dökün gözyaşlarınızı
Ve destekleyin ağlayışınızı göğüslerinize vurmakla
Şeybetü'l-Hamd'e iyilikler sahibi Şeybe'ye ağlayın
Savaş gününde rakiplerini helâk eden o kişiye*

Ümmü Hakîm Beydâ bt. Abdülmuttalib de şunu söyledi:

*Hey gözüm! Cömert ol sesini yükselt ve ağla
Cömertlik ve şereflerin sahibine
Develere binenlerin en hayırlısına ağla
Ağla hayırlı babana tatlı su akıntısı olan babana
Benî Kinâne'nin en akıllısına
Zaman kötülük getirdiğinde kendisine umut bağlanılana ağla*

Berre bt. Abdülmuttalib de şunu söyledi:

*Hey gözüm! Yazıklar olsun sana yardım et bana
Ve ben akıtmaktayım gözyaşlarımı kova kova
Senin batmaya meyilli gözyaşlarından
Çünkü sen ayrı düştün kerem ve çaba sahibi adamdan
Kolları uzun (cömert) yücelik sahibi o Şeybe'ye ağla
Bütün faziletlere varis olan, baban Hayr'a ağla*

Ümeyme bt. Abdülmuttalib de şunu söyledi:

*Ey gözlerim, cömert olun inci misali gözyaşlarıyla
Mizacı güzel ve kerim olan o kimseye
Şerefli ve ateşleri yakana [başkasına yardım edene]
Güzel yüzlü ve kadri yüce olan bir zata
Şeybetü'l-Hamd'e ve iyilikler sahibine
Şeref, izzet ve iftihar sahibine*

Sübeý'a bt. Abdülmuttalib de şunu söyledi:

*Ey gözlerim! Cömert olun dökülen gözyaşlarınızla
Ölülerin en hayırlısına Lüeyy b. Gâlib'den olana
Ey gözlerim! Kısmayın ağlamalarınızı
Soyluların en şerefisine işleri hesaba katanların en iffetlisine
Bol veren Ebü'l-Hâris'e hilm ve idrak sahibi olana
Yalan katmadan uzun el (cömertlik) ve faziletler sahibi olana*

Ervâ bt. Abdülmuttalib de şunu söyledi:

*Ağladı gözlerim, haktır ağlamak ona
Mizacı hayâ olan cömert kişiye ağla
Çağlayan misali cömert ve yücelikler sahibi Şeybe'ye ağla
Dengi olmayan baban Hayr'a ağla
Elleri uzun(cömert), yakışıklı ve faziletler sahibi olana
Takdim edilen şeref ve övgü onadır*

Da'îfe bt. Hâşim de şunu söyledi:

*Farkında mısınız? Aşiretin lideri, kaybın sahibi
Hacılara su veren, şerefi koruyan adam öldü
Çağlayan gibi cömert olan Ebü'l-Hâris idi boş bıraktı yerini
Uzaklaşmasın ne var ki her canlı uzaklaşır*

Dediler ki: Abdülmuttalib'in ölümünden dolayı günlerce Mekke'de pazar kurulmadı.

[Hâşim b. Abdümenâf'ın Çocukları]

Hâşim'in Abdülmuttalib dışında Nadle b. Hâşim, Şifâ bt. Hâşim adında çocukları vardı. Şifâ ile Hâşim b. Muttalib b. Abdümenâf evlendi. Ondandır Abdüyezîd b. Hâşim dünyaya geldi. Abdüyezîd b. Hâşim, halis [Mahd] bir soydan gelmiş olup içinde yadırganacak bir şey yoktur. Aynı şekilde annesi, babasının amcasının kızı olanlara bu isim verilirdi. Bu ikisinin annesi Ümeyme bt. Adî b. Abdullah olup Kudâ'a'dan, sonra Benî Selâmân b. Sa'd b. Yezîd'dendir. Onun Ümeyme bt. Ebû Adî b. Abdullah olduğu da söylenmiştir. Sâib b. Ubeyd b. Abdüyezîd b. Hâşim b. Muttalib, Peygamber'e (sav) benzetilirdi.

Bir diğer çocuğu Esed b. Hâşim'dir. Annesi Kayle'dir. Buna Cezûr denilirdi. Bu kadın Âmir b. Mâlik b. Cezîme Mustalik'in kızı olup Huzâ'a'dandır.

Bir de Sayfî ve Ebû Sayfî vardı. Ebû Sayfî'nin adı Amr'dır, babası ona kendi adını vermiştir. Bu ikisinin annesi Hind bt. Amr b. Sa'lebe olup Hazrec'dendir. Denildiğine göre Ebû Sayfî bir ümmü veleden³⁹ dünyaya gelmiştir.

Bir de Hâlîde bt. Hâşim vardı. Onunla, Esed b. Abdüluzâ evlenmiştir. Ondandır Nevfel ve Hubeyb adında iki oğlu olmuştur. Son Ficâr savaşında öldürüldüler.

Bir de Da'ife (Safiyye) bt. Hâşim vardı. Onunla Vehb b. Abdümenâf b. Zühre b. Kilâb evlendi. Annesi Vâkıde bt. Ebû Adî el-Hevâziniyye'dir. Hâşim babasından sonra, makt⁴⁰ nikâhıyla onunla evlenmiştir.

Bir de Hayye bt. Hâşim vardı. Onunla Ahcem b. Dindine b. Amr evlenmiştir. Bu adam Huzâ'alıdır. Hayye'nin annesi ise Sakîflidir. Ahcem için Üseyd, Şetîm, Mürre, Zür'a, Varaka, Cârîye ve Selmâ adlı çocukları dünyaya getirdi.

Abdülmuttalib b. Hâşim'in Çocukları

Lünyesi Ebû'l-Hâris olan Abdülmuttalib'in çocukları: Abdullah, Zübeyr, Abdümenâf -o, Ebû Tâlib'dir-. Kureys'in bilgilerindendinden olan

39 Çocuğu dünyaya geldiğinde özgürlüğünü elde eden câriyeye denir. (çev.)

40 Câhiliye devrinde câri olan bir nikâh türüdür. (çev.)

Zübeyr, Abdullah ve Ebû Tâlib'den yaşça daha büyüktür. Bir diğer oğlu Abdülkâbe'dir. Bu küçük yaşta ölmüştür. Bir de Ümmü Hakîm Beydâ, "Hakkında konuşulmayan iffetli kadın ve kendisine bir şey öğretilmeyen mahir kadın" olarak bilinmektedir. Beydâ, Abdullah'ın ikizi olup onunla Küreyz b. Rebîa b. Habîb b. Abdüşems b. Abdümenâf evlenmiştir. Küreyz için Âmir ve Osman b. Affân'ın annesi olan Ervâ bt. Küreyz'i dünyaya getirmiştir. Bir de Ümmü Küreyz ve Erneb -o, Ümmü Talha bt. Küreyz olup, Benû Abdüşems'in anlaşılması olan Âmir b. el-Hadramî'nin eşidir.

Âtike bt. Abdülmuttalib, onunla Ebû Ümeyye b. Muğire el-Mahzûmî evlenmiştir. Âtike ondan, Züheyr b. Ebû Ümeyye, Abdullah b. Ebû Ümeyye ve Kureybe Kübrâ bt. Ebû Ümeyye'yi dünyaya getirmiştir. Onlar Resûlullah'ın (sav) eşi Ümmü Seleme bt. Ebû Ümeyye'nin baba tarafından kardeşleridir. Ümmü Seleme'nin annesi Kinâneli olup Cezlü't-Ti'an'ın çocuklarındandır.

Berre bt. Abdülmuttalib, onunla Abdülesed b. Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm evlenmiştir. Ondandır Ebû Seleme b. Abdülesed adında bir çocuk dünyaya getirdi. Adı Abdullah'tır. Sonra bu kadınla, Âmir b. Lüeyy'in çocuklarından Ebû Rühm b. Abduluzzâ evlendi. Ondandır Ebû Sebre b. Ebû Rühm'ü dünyaya getirdi.

Ümeyme bt. Abdülmuttalib, onunla Cahş b. Riâb b. Ya'mur b. Sabre b. Mürre b. Kebîr b. Ganm b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme evlenmiştir. Ümeyme'nin çocukları: Abdullah, Ubeydullah, Abd -bu, Ebû Ahmed'dir- Zeyneb -bu hanım Resûlullah'ın (sav) eşidir- ve Hamne bt. Cahş'tır -ki onunla da Peygamber'in ashabından Talha b. Ubeydullah et-Teymî evlendi-.

Ervâ bt. Abdülmuttalib, onunla Umeyr b. Vehb b. Abd b. Kusayy evlendi. Ervâ onun için Tuleyb b. Umeyr'i dünyaya getirdi. Bu kimse hicret etmiş ve Şam'da şehit düşmüştür. Daha sonra bu hanımla Kelede b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr b. Kusayy evlendi. Ervâ ondan Fâtıma'yı dünyaya getirdi. Fâtıma da Zeyneb bt. Ertât b. Abd b. Şürahbîl b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr b. Kusayy'ı dünyaya getirdi. (Abdülmuttalib'in zikrettiğimiz) çocuklarının annesi Fâtıma bt. Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm b. Yakaza b. Mürre b. Ka'b b. Lüeyy'dir.

Abbas b. Abdülmuttalib, annesi Nüteyle bt. Cenâb b. Küleyb b. Mâlik b. Âmir b. Zeydümenât b. Âmir ed-Dahyân b. Sa'd b. Hazrec b. Teymül-lah b. Nemir b. Kâsıt'tır. Dahyân diye isimlendirilmesinin sebebi kuşluk vaktinde kavmi ile oturup aralarında hüküm vermesinden dolayıdır. Nüteyle'nin annesi Abbas'ı da büyüten Sa'dâ bt. Hâris b. Zeyd'dir. Cenâb'ın annesi Ümmü Hucr olup Hemdânlı İyye'nin çocuğudur. Annesi ise "Fârisu'n-Ne'âme (Deve kuşu süvarisi)" olarak bilinen Hâris b. Ubâd'ın çocuklarından olan Rübey'âdır.

Dırâr b. Abdülmuttalib, annesi Nüteyle olup İslâm'dan önce genç yaşta ölmüştür.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Abdülmuttalib, oğlu Abbas'ı beğenirdi, Abbas Fil Vak'asından üç yıl önce dünyaya gelmişti. Abdülmuttalib onun hakkında şunu demişti:

*Abbas'a dair düşüncem büyüyünce ortaya çıkacaktır
Koruyacak kavmini liderlik zayı olunca
Çekip alır kovayı gün şiddetlendiği zaman
Ve hacılara su verir hacılar çoğaldığında
Keser büyük develeri soğuk günde
Tafsilatlı konuşmalar yapar iyilik getiren günde
Yemen gömleğini ve izârını giyer
Giderir öfkeyi hırlaşma günü [savaş] olduğu zaman
Daha olgundur Himyer'in liderleri olan Abdükülâl ve Hucur'dan
Her ikisi bir araya gelse onun onda biri etmezler*

Dediler ki: Nüteyle, oğlu Dırâr'ı kaybetti. Bundan dolayı neredeyse aklını yitiriyordu. Büyük bir üzüntüye kapıldı. Nüteyle zengin bir kadındı. Hac mevsiminde şunları söylemişti:

*Kaybettim o beyaz ve zarîf olanı
O ne satılacak bir köle ne de başkasına nispet edilen biriydi*

Şunu da söylemişti:

*Beyaz olanı kaybettim tıpkı Husâf [Mâlik b. Amr el-Gassânî'nin atı]
gibiydi
Benî Menâf'tan olan delikanlılar için
Sonra ömrüme yemin ederim misafir ağırlayandı
Îlâf [yaz ve kış ticareti] gelenliğini koymuştu Fihri için
Bir yerden bir yere soğuk günlerde ve misafirlerle birlikte*

Nüteyle, şayet Allah onu iade ederse Kâbe'yi giydireceğine söz verdi. Hassân b. Sâbit el-Ensârî ona uğradı. O, kendi kavminden bir grup insanla hac için gelmişti. Onun üzüntüsünü görünce şöyle dedi:

*Ümmü Dırâr insanlara şiir okuyor aklını yitirmiş olarak
Kadının kaybettiği şey için vah Neccâroğullarına!
Eğer Nüteyle'nin karşılaştığı şey yarın
Radvâ dağının temelinde değseydi ayakta kalamazdı Radvâ*

Cüzâm [kabilesinden] bir adam onun oğlunu getirdi. O da Beyt'i beyaz bir örtüyle örttü. Şunu söylüyordu:

*Hamdın sahibi olan Allah'a hamdolsun
Arşın sahibi bana oğulumu iade etti
Ben Me'ad'da dolaştıktan sonra
Ona şükrederim sonra da ahdimi yerine getiririm*

Hamza b. Abdülmuttalib, Hamza Allah'ın ve resulünün aslanıdır.

Mukavvem, künyesi Ebû Bekir'dir.

Hacl, ismi Muğîre idi.

Safıyye, onunla Hâris b. Harb b. Ümeyye evlendi. Ondan Sufeyâ isminde bir çocuğu oldu. Daha sonra onunla Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdüluzâ b. Kusayy evlendi. Ondan da Zübeyr, Sâib ve Abdülkâbe dünyaya geldi. Sonuncusu geride evlat bırakmadan ölmüştür. Sufeyâ ile Rebîa b. Eksem evlendi. Bu doğru bir bilgidir. Denilir ki: Benû Âmir b. Ganm b. Dûdân'dan olan İbn Ebû Eksem b. Amr, onunla evlendi. Künyesi Ebû Yezîd idi. Bedir ehlinde olup Hayber'de şehit olmuştur.

Bunların anneleri Hâle bt. Üheyb b. Abdümenâf b. Zühre b. Kilâb'dır. Bu kadının annesi ise Able bt. Muttalib b. Abdümenâf'tır.

Hâris b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf, Abdülmuttalib'in Ebu Hâris diye künyelenmesinin sebebi Haris'in onun en büyük oğlu olmasıdır. Annesi Safiyye bt. Cüneydeb b. Huceyr b. Riâb b. Habîb b. Süvâe b. Âmir b. Sa'sa'a b. Muâviye b. Bekir b. Hevâzin b. Mansûr'dur.

Kusem b. Abdülmuttalib, küçük yaşta öldü. Onun annesi de Safiyye bt. Cüneydeb'dir.

Abdüluzzâ b. Abdülmuttalib, o Ebû Leheb'dir. İyiliksever ve cömert bir adamdı. Güzelliğinden dolayı babası ona bu şekilde künye vermişti. Ebû Utbe şeklinde de künyesi vardı. Annesi ise Lübnâ bt. Hâcir b. Abdümenâf b. Dâtır b. Hubşiyye b. Selûl olup Huzâ'alıdır.

Gaydâk, adı Nevfel'dir. Annesi Mümenna'a bt. Amr b. Malik b. Müemmel b. Es'ad olup Huzâ'alıdır.

Denildiğine göre Kusem b. Abdülmuttalib Gaydâk'ın anne bir kardeşiydi. Hâris'in kardeşi değildi.

Kurre b. Hacl b. Abdülmuttalib halalarını ve babasını şöyle zikretmişti:

Dirâr'dan bahset şayet cömert delikanlıları sayarsan

Aslan Hamza'yı da zikret, Abbas'ı da

Zübeyr'i de say, sonra da Mukavvem'i

Bir de sert ve şiddetli olan Hacl'i ve lider olan delikanlıyı say

Ve sekizinci olarak zikret Ebû Utbe'yi

Ve aslan gibi cesur olan efendi Abdümenâf'ı

Yine Gaydâk olan o efendiyi o büyük insanı

Düşmanlara rağmen insanların başına geçenleri

Çağlayan gibi cömert olan Hâris'i de say o şerefli bir dostu

Şeref kazanmışlardı şerefli insanlar onunla tartışınca

[Abdullah b. Abdülmuttalib'in Çocuğu]

Abdullah b. Abdülmuttalib'e gelince künyesi Ebû Kusem idi. Ebû Muhammed veya Ebû Ahmed diye künyelendiği de söylenmiştir. Allah'ın el-

çisi ve peygamberlerin sonuncusu olarak dünyaya gelen Muhammed (sav) -Ebü'l-Kâsım diye künyesi olup- annesi Âmine bt. Vehb b. Abdümenâf b. Zühre b. Kilâb b. Mürre'dir. Onun annesi ise Berre bt. Abdüluzzâ b. Osman b. Abdüddâr b. Kusayy b. Kilâb'dır. Vehb'in annesi, Hind bt. Ebû Kayle'dir. Ebû Kayle ise Vecz b. Gâlib olup Huzâ'a'dandır. Ebû Kayle, Ebû Kebşe diye de çağrılırdı. O, bir davranışında Harem'i ve ahalisini hafife almıştı. Kureyş Peygamber'e (sav) "İbn Ebû Kebşe şöyle yaptı" derdi. Onların dinlerine muhalif davrandığında onu Ebû Kebşe'ye benzetirlerdi. Peygamber'in (sav) sütannesinin eşinin Ebû Kebşe diye künyesinin olduğu da söylenmiştir. Yine onun anne tarafından dedesi Vehb'in de Ebû Kebşe şeklinde künyelendiği söylenmiştir. Abdülmuttalib'in de anne tarafından dedesi Amr b. Zeyd'in Ebû Kebşe şeklinde künyesi olduğu söylenmiştir. Allah en doğrusunu bilir.

Bana Ebü'l-Hasan el-Medâinî, Vakkâsî'den rivayetle, dedi ki: Zührî'nin şöyle dediğini işittim: Vecz b. Gâlib, putlara ibadet edimesini kötü görür ve ayıplardı. Bu işi yapanları zemmederdi. Künyesi Ebû Kebşe idi. Bundan dolayı Resûlullah'ı (sav) ona benzetirlerdi.

[Resûlullah'ın Doğumu]

Resûlullah'ın (sav) doğumu Fil yılında Rebîülevvel ayının 10'unda pazartesi gecesinde oldu. 2. gecesinde olduğu da söylenmiştir. Bunun 12. gecesinde olduğu da söylenmiştir. Bu, Fars kralı Enûşirvân Kistrâ b. Kubâz b. Feyrûz b. Yezdicerd Haşen b. Behrâm b. Sâbûr Zülektâf'ın tahta gelmesinden kırk yıl sonra olmuştur. Enûşirvân'ın saltanatı kırk yedi yıl sekiz ay sürmüştür. Resûlullah (sav) doğduğu sırada Hîre'de idareci olarak Amr b. Münzir b. İmruülkays bulunuyordu. O, Amr b. Hind'dir. Onun idaresi, "Ebû Kâbûs" olarak bilinen Nu'mân b. Münzir'in on yedi yıl süren Hîre hükümdarlığından önce olmuştur.

Resûlullah'ın (sav) babası Abdullah b. Abdülmuttalib, Resûlullah daha anne karnındayken vefat etti. Bu sağlam bir bilgidir. Onun, Resûlullah (sav) daha yedi aylıkken vefat ettiği de söylenmiştir. Resûlullah'ın daha yirmi küsur aylıkken vefat ettiği de söylenmiştir. Abdülmuttalib, hurma tedarik etmesi için onu Medine'ye göndermişti. O da dayıları olan Benî

Neccâr'a misafir oldu ve orada öldü. Onları ziyarete gittiği ve hastalanıp orada öldüğü de söylenmiştir. Bunun aksine onun ticaret için Gazze'ye gittiği ve hasta halde gelip Medine'ye uğradığı, dayılarına misafir olduğu ve orada öldüğü de söylenmiştir. O sırada yirmi beş yaşındaydı. Yirmi sekiz yaşında olduğu da söylenmiştir. Babası, kardeşi Zübeyr b. Abdülmuttalib'i ona göndermiş; Zübeyr onun vefatında orada hazır bulunmuştu. Nâbiğâ'nın evine defnedildi.

Anlatıldığına göre Âmine bt. Vehb şu mersiyei söylemişti:

*Mahrum kaldı Bathâ tarafı Hâşim'in efendisinden
Lahde girdi ve istemeyerek orada kaldı
Akşam vaktinde onun tabutunu taşıyarak gittiler
Geçenlerden ve kalabalıklardan kaçırıp götürmekteiler
Ölüm çağırdı onu ve o da icâbet etti
İbn Hâşim gibisi, bırakılmış değildir insanlar arasında
Şayet ölüm Yesrib'de ona pusu kurmuşsa da
Çok merhametli ve çok faziletli biri olmuştur*

[Resûlullah'ın (sav) Sütanneye Gönderilmesi]

Đediler ki: Resûlullah (sav) doğunca emzirilmesi için arayışa gidildi. Benî Sa'd b. Bekir b. Hevâzin b. Mansûr kabilesinden Halîme adında bir kadın onu emzirmek istedi. O, Hişâm b. el-Kelbî'nin dediğine göre Halîme bt. Ebû Züeyb -Ebû Züeyb'in ismi Hâris'tir- b. Abdullah b. Şicne b. Câbir b. Rizâm b. Nâsıra b. Fusayye b. Nasr b. Sa'd b. Bekir'dir. Muhammed b. İshâk ve Vâkidî dediler ki: O, Halîme bt. Ebû Züeyb'dir. Ebû Züeyb'in adı, Abdullah b. Hâris b. Şicne'dir. İlk rivayet Kelbî'nin sözüdür. Bu daha sağlam bir bilgidir.

Halîme'nin eşinin adının, Hâris b. Abdüluzza b. Rifâ'a b. Millân b. Nasırâ b. Fusayye b. Nasr b. Sa'd' olduğu söylenmiştir. Halîme'nin Resûlullah ile (sav) süt içen oğlu ise Abdullah b. Hâris'tir. Kız kardeşleri ise Üneyse ve Şeymâ bt. Hâris'tir.

Şeymâ Resûlullah'ı (sav) taşır, annesiyle beraber ona bakardı. Şeymâ, Huneyn Savaşı'nda esir düştü ve affedildi. Bunun üzerine "Ey kavim! Pey-

gamberinizin kız kardeşi olduğumu biliniz” dedi. Onu Resûlullah’a (sav) getirdiklerinde, “Ben senin kız kardeşinim ve annemle beraber sana bakarken beni ısırıştın” dedi. Resûlullah (sav) onu hatırladı ve hırkasını serip onu üzerine oturttu. Onu zengin edecek bir şeyler verdi. Bir câriye ve Mekhûl isminde genç bir köle hediye etti. Cârileyi o genç köleyle evlendirdi. Kelbî dedi ki: “Şeymâ, Resûlullah’ın (sav) yanına geldi ve ısırığının yerini ona gösterdi”

Dediler ki: Halîme ve eşi Benî Sa’d’dan bir grup kadınla beraber çocuk bulup emzirme niyetiyle yola çıktılar. Halîme’nin yanında emzirmekte olduğu oğlu Abdullah da vardı. Bu olay hiçbir yiyeceğin kalmadığı, kıtlığın olduğu bir yılda gerçekleşmişti. Halîme, “Beyaz dişi eşeğimize binmiştik.” dedi. Beraberimizde bir damla dahi süt vermeyen yaşlı bir devemiz de vardı. Çocuğumuz ağlamaktan ne kendisi uyuyor ne de bizi uyutuyordu. Peygamber’in (sav) emzirilmesi için kendilerine teklif götürülen her kadına, “O bir yetimdir” dendiğinde “Muhtemelen onun annesinden ve dedesinden elimize bir şey geçmez. İyilik ancak babadan gelir” der ve onu almazdı. Dönüş için hazırlık başlayınca eşime, “Allah’a yemin olsun ki eli boş dönmek hoşuma gitmiyor. Şu Hâşimî yetimi muhakkak alacağım” dedim. O da “Bunu yap, umulur ki Allah onun sayesinde bize bereket verir” dedi. Onu aldım ve aileme döndüm. Onu kucağıma aldığımda göğsüm süt akıttı. Çocuk doyuncaya kadar içti. Kardeşi de doyuncaya kadar içti. İkiyi uyuyunca biz de uyuyabildik. Eşim kalkıp deveye baktı ve memelerinin sütle dolu olduğunu gördü. Süt sağdı, ikimiz de içtik. Bunun üzerine eşim bana, “Ey Halîme, bilmiş ol ki sen çok bereketli bir çocuk almışsın” dedi. Halîme dedi ki: “Yolculuğumuzda dişi eşeğe binmiştim. Bir de baktım ki diğer hayvanlardan daha önde gidiyor. Arkadaşlarım bana “Eşeğin bugün farklı bir halde” dediler. Evimize ulaştık ve evimizin bereketle dolduğunu gördük. Başkalarının hayvanları eve aç dönerlerken bizim hayvanlarımız doymuş ve semiz halde dönüyordu.”

Resûlullah (sav) iki yıl süt emdi. Halîme beş yaşındayken onu annesine ve dedesine teslim etti. Altı yaşına kadar annesiyle beraber kaldı. Bu sağlam bir bilgidir. Onun sekiz yaşına kadar annesiyle beraber olduğu da söylenmiştir. Ebû Leheb b. Abdülmuttalib’in mevlâsı Süveybe, Resûlullah’ı,

Halîme onu almadan önce Mesrûh denen oğluyla beraber bir müddet emzirmişti. Ondan önce bu kadın Hamza b. Abdülmuttalib'i, ondan sonra da Ebû Seleme b. Abdülesed el-Mahzûmî'yi emzirmişti.

[Resûlullah'ın (sav) Annesi Âmine bt. Vehb'in Vefatı]

Dediler ki: Resûlullah (sav) altı yaşına gelince annesi, Medine'de eşinin mezarını, daha önce ziyaret ettiği gibi ziyaret etti. Beraberinde Abdülmuttalib ve Resûlullah'ın (sav) bakımıyla ilgilenen Ümmü Eymen de vardı. Mekke'ye döndükleri sırada Ebvâ mevkiinde öldü ve oraya defnedildi. Yine denilmiş ki Abdülmuttalib Benî Neccâr'dan olan dayılarını ziyaret etmiş, yanında Âmine ve Resûlullah'ı (sav) da götürmüştü. Mekke'ye döndüğü sırada da Âmine Ebvâ'da vefat etti.

Rivayet edildiğine göre Kureyş, Uhud'a gelmek için yola çıktıklarında Ebvâ'da buldukları sırada Âmine'yi kabrinden çıkarmaya yeltenmişlerdi. Onlardan biri "Kadınlar avrettir, şayet Muhammed kadınlarınızdan birini ele geçirirse ona 'Bu senin annenin cesedi ve kemikleridir' dersiniz" dedi. Daha sonra Allah, Peygamberine bir ikram olarak onları bu işten engelledi de onlar da bundan vazgeçtiler.

Basralılardan bazıları Resûlullah'ın (sav) annesi Âmine'nin Mekke'de öldüğünü ve Ebû Dub el-Huzâ'î mıntıkasına defnedildiğini iddia etmişlerdir. Bu sağlam bir haber değildir.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o da Ebû Sâlih ya da İkrime'den aktardı, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) sütannesi Halîme memleketinden gelince Resûlullah'ı Mekke'nin yüksek bir yerinde kaybetti. Varaka b. Nevfel ve Kureyş'ten bir adam onu bulup Abdülmuttalib'e getirdiler. Dediler ki: "İşte oğlun, onu Mekke'nin yüksek yerlerinde yolunu kaybetmiş halde bulduk. Ona kim olduğunu sorduğumuzda 'Ben Muhammed b. Abdülmuttalib'im' dedi. Onu sana getirdik." İşte bu da Yüce Allah'ın şu sözünde olduğu gibidir: "*Seni yolunu şaşırılmış olarak bulduk ve ardından sana hediye verdik.*"⁴¹ Daha sonra Abdülmuttalib onu omzuna alıp Kâbe'yi tavaf etti. Dedi ki:

41 Duhâ, 93/7.

*Onun için insanları yaratan Allah'a sığınırım
Bacak ve ayakları üzerinde yürüyen her varlıktan
Şu Receb ayında hacıların vereceği sıkışıklıktan
Onu zorlu bir sığınakta görüyorum
Ey rabbim! Sonra zulmetmeyen bir efendi olacak*

Denildiğinde göre: Resûlullah (sav) Hadîce bt. Huveylid ile evlendikten sonra Halîme onun yanına geldi. Resûlullah (sav) onu misafir edip ikramda bulundu. Halîme, memleketin çektiği kıtlıktan ve hayvanların helâk olmasından şikâyet etti. Resûlullah (sav) onun için Hadîce ile konuştu. Bunun üzerine Hadîce ona kırk koyun ve binmesi için de bir deve verip hayırla ailesine gönderdi. Halîme'nin kız kardeşi ve eşinin kız kardeşi, Mekk'e'nin fethinde Resûlullah'a (sav) geldi. Resûlullah o sırada Abtah'ta idi. Resûlullah'a (sav) içinde eritilmiş peynir ve yağ bulunan bir tulum hediye etti. Resûlullah (sav) ona Halîme'yi sorunca vefat ettiğini söyledi. Bunun üzerine Resûlullah'ın (sav) gözlerinden yaş aktı. Resûlullah (sav) geride kalanları sordu. O da ihtiyacını haber verdi. Resûlullah (sav) ona bir elbise ve mahfeli⁴² bir deve verilmesini emretti. Ona ayrıca, gümüşten iki yüz dirhem verdi. O da ayrıldığı sırada "Küçükken de büyükken de ne güzel kefil olunmuş bir insansın" diyordu.

Dediler ki: Süveybe bir köle olduğu halde Resûlullah'a (sav) gelirdi. Resûlullah da ona iyilikte bulunur ve ikram ederdi. Hadîce de ona ikram da bulunurdu. Hadîce, Ebû Leheb'den onu azat etmek için kendisine satmasını istedi. Fakat Ebû Leheb bundan kaçındı. Resûlullah (sav) Medine'ye hicret edince Ebû Leheb onu azat etti. Resûlullah (sav) ona hediyeler ve giysi gönderirdi. Vefat haberi gelinceye dek bu şekilde devam etti. Süveybe'nin vefatı, Resûlullah'ın (sav) hicretin 7. yılında, Hayber dönüşünde oldu. Resûlullah (sav) onun oğlu ve kendisinin de sütkardeşi olan Mesrûh'u sorunca annesinden önce vefat ettiği söylendi. Bunun üzerine geride akrabası olup olmadığını sorunca hiç kimsenin olmadığı söylendi. Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyân, Resûlullah'a (sav) "Bana ulaştığına göre Dürre bt. Ebû Seleme b. Abdülesed ile evlenmek istemişsin?" diye sorunca, Resûlullah (sav) "Süveybe beni ve onun babasını emzirmişken bu nasıl

42 İçinde kadınların taşınması için deve üzerine konan ahşap yapıdır. (çev.)

olur? Şüphesiz ki nesep cihetiyle evlenilmesi haram olanlar gibi emzirme yoluyla evlenmede de haramlık vardır” dedi.

Resûlullah (sav) Ümmü Eymen’i babasından miras almıştı. Adı Bereke idi. Resûlullah (sav) onu azat etti. Bunun yanında beş deve, bir miktar koyun, bir kılıç ve birkaç gümüş dirhem miras kalmıştı. Ümmü Eymen Resûlullah’ın (sav) bakımını üstlenmişti. Resûlullah (sav) onu “Annem” [Ümmî] diye isimlendirmişti. Bazı râviler şunu söyledi: Resûlullah (sav) Ümmü Eymen’i annesinden miras aldı ve onu azat etti. Başkaları: “Onu babasından miras almıştır” Bir diğer grup da şunu söyledi: “O, annesine aitti ve Resûlullah (sav) da onu azat etti.”

[Ebû Tâlib’in Resûlullah’ın (sav) Bakımını Üstlenmesi]

Dediler ki: Ebû Tâlib, Abdülmuttalib’in vefatından sonra Resûlullah’ı (sav) yanına aldı. Resûlullah (sav) de onun evine yerleşti; Ebû Tâlib’in ailesi darlık ve ihtiyaç içerisindeydi. Erzaklarının azlığından dolayı neredeyse karınlarını doyuramıyorlardı. Resûlullah (sav) onlarla beraber yediği zaman yemek fazlasıyla onlara yetiyordu. Resûlullah (sav) çoğu gün sabahları kalkar Zemem’e gider ve ondan içtikçe içerdi. Çoğu zaman önüne öğle yemeği konulduğunda “İstemem, ben tokum” derdi.

[Resûlullah’ın Ticaret İçin Şam’a Gitmesi ve Rahib Bahîrâ’nın Kıssası]

Resûlullah (sav) on iki yaşına ulaşınca Ebû Tâlib’in ticaret için Şam’a gitmesi söz konusu oldu. Resûlullah (sav) da onunla beraber olmak istiyordu. Birlikte yola çıkma arzusunu Ebû Tâlib’e söyleyince Ebû Tâlib onu muhafaza edip koruma düşüncesiyle bunu kabul etmedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) üzülüp ağlayınca onu yanına aldı. Rahiplerden âlim olan Bahîrâ bir bulutun onu gölgelendirmekte olduğunu gördü. Ebû Tâlib’e “Bu senin neyin olur?” diye sorunca “kardeşimin oğludur” dedi. Bunun üzerine “Şu bulutun onu nasıl gölgelendirdiğini ve onunla beraber hareket ettiğini görmüyor musun? Allah’a yemin olsun ki o seçkin bir peygamberdir, onu İsa’nın müjdelediği kimse olarak görüyorum, şüphesiz ki onun zamanı yaklaşmıştır ve senin onu koruman gerekir” dedi. Ebû Tâlib onu alıp

Mekke'ye geri götürdü. Bazı râviler Ebû Tâlib'in onu Şam'a dokuz yaşında olduğu sırada götürdüğünü zikretmişlerdir. İlk rivayet daha sağlamdır.

[Resûlullah'ın (sav) Hadîce ile Ticaret Yapması]

Dediler ki: Resûlullah'ın (sav) yaşı yirmiye varınca Ebû Tâlib ona, "Ey kardeşimin oğlu, şüphesiz ki Hadîce bt. Huveylid zengin ve güzel bir ticareti olan biridir. Senin gibi emin, temiz ve vefalı birine ihtiyacı var. Onunla konuşsak ve bazı işlerinde ve ticaretinde seni vekil tayin etse" dedi. Resûlullah (sav) "Düşündüğünü yap ey amcacığım!" dedi. Ebû Tâlib ona gitti ve Resûlullah'ın (sav) bazı ticari işlerinde görevlendirilmesini kendisiyle konuştu. O da bu öneriyi sevinerek hemen kabul etti. Onu Şam'a gönderdi, yanına da Meysere adında işlerini gören kölesini verdi. İşlerini yapıp da Mekke'ye geldiklerinde Meysere, Hadîce'ye onun güvenilirliğini, temizliğini ve uğurlu biri olduğunu, Ehl-i kitabın ona dair söylediklerini, ondan dolayı kazancının çok bereketli olduğunu, işlerinin kolaylıkla yürüdüğünü haber verdi, dedi ki: "Doyuncaya kadar onunla beraber yiyiyorduk ve yemeğin çoğu olduğu gibi kalıyordu."

Kelbî dedi ki: Hadîce (ra), kendisini amcası Amr b. Esed b. Abdüluzâ b. Kusayy'dan istemesi için Resûlullah'a (sav) haber gönderdi. Amcası yaşlı biriydi. Hadîce bir koyun kesilmesini emretti ve ondan yemek yaptı. Amcası Amr'ı davet etti. Resûlullah'a (sav) gelmesi için haber gönderdi. Resûlullah (sav) ile beraber amcaları Hamza b. Abdülmuttalib ile Ebû Tâlib geldi. Yemek yediler. Hadîce Amr'a [içki] içirdi ve ardından Resûlullah'a (sav) "Ebû Tâlib'e beni istemesini söyle" dedi. Ebû Tâlib onu Amr'dan istedi. Resûlullah (sav) on iki buçuk ukıyye mehirle evlendi. Ukıyye, kırk dirhemdir.

Vâkıdî kendi isnadıyla aktarıp dedi ki: Hadîce bt. Huveylid, mal sahibi zengin, tüccar bir kadındı. Ebû Tâlib, Resûlullah (sav) hakkında onunla konuştu. Hadîce onu Şam'a gönderdi. Beraberinde hizmetçisi Meysere de vardı. Hadîce onun sayesinde malında bir bereket ve artış gördü. Meysere ona dair söylenenleri Hadîce'ye haber verdi. O, akıllı, uzak görüşlü, meşhur, şeref ve zenginliğinden dolayı talep edilen bir kadındı. Hadîce Resûlullah'a (sav) kendisiyle evlenme isteğini gizlice haber verdi. Resûlullah (sav) da bunu olumlu karşıladı. Ona falanca vakitte gelmesi için haber gönderdi. Amcası

Amr b. Esed'e haber gönderdi ve o da geldi. Resûlullah (sav) da geldi ve yanında amcası Hamza, Ebû Tâlib ve daha başka amcaları vardı. Amr Hadîce'yi onunla evlendirdi. Bu evlilikten kısa bir süre sonra Amr öldü.

Vâkîdî dedi ki: Resûlullah (sav) ile Hadîce arasında elçilik yapan Benî Nevfel b. Abdümenâf'ın müttefiği olan Ya'lâ b. Münye et-Temîmî'nin kız kardeşi Nefise bt. Münye idi. Nefise fetih yılında müslüman oldu. O sırada Resûlullah'a (sav) bunları hatırlattı ve o da Nefise'ye iyilikte ve ikramda bulundu.

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bana Abdürezzâk b. Hemmâm haber verdi. O Ma'mer'den, o Zühri'den -Abdürrezzâk'a göre-, o Urve'den, o da Âişe'den aktardı, dedi ki: Siyahî bir kadın Resûlullah'ın (sav) huzuruna girdi. Resûlullah (sav) onu karşıladı ve gelmesine sevindi. Bunun üzerine, "Ey Allah'ın elçisi! Bu siyahî kadına bu derece hoş karşılık vermen nedendir?" diye sorduğumda, Resûlullah (sav), "Şüphesiz ki o, Hadîce'nin yanına çok gelirdi. Güzel vefa ise imandandır" dedi.

[Resûlullah'ın (sav) Hadîce ile Evlenmesi]

Resûlullah (sav) yirmi beş yaşındayken Hadîce ile evlendi. Hadîce de kırk yaşındaydı. Bu bilgi âlimler nazarında sağlam olandır. Evlendiklerinde onun (sav) yirmi beş, Hadîce'nin de kırk altı yaşında olduğu da söylenmiştir. Yine onun bu sırada yirmi üç yaşında, Hadîce'nin de yirmi sekiz yaşında olduğu söylenmiştir.

Bana Velîd b. Sâlih, Vâkîdî'den anlattı. O Münzir b. Abdullah'tan, o da Mûsâ b. Ukbe'den aktardı, dedi ki: Hakîm b. Hizâm şöyle dedi: Resûlullah (sav), halam Hadîce kırk yaşındayken evlendi. O sırada Resûlullah (sav) da yirmi beş yaşındaydı. Hadîce benden iki yaş büyüktü. Ben Fil Vak'asından on üç yıl önce dünyaya geldim. Otuz üç yaşındayken Ficâr savaşına şahit oldum. Hakîm, hicretin 54 ya da 55. yılında, yüz yirmi yaşındayken öldü.

Kureyş'in Kâbe'yi İnşası

Dediler ki: İki dağ arasını dolduran bir sel Kâbe'yi vurup dağılmasına neden oldu. Kureyş en temiz ve en helal mallarıyla onu inşa etme kararı aldı. Onu yıkıp tekrar yaptılar. Resûlullah (sav) o sırada otuz beş yaşındaydı.

Kureyş binanın her dörtte birini ayrı ayrı boylara paylaştırmıştı. Abdümenâf ve Benî Zühre'ye Hicr rüknü ile Hacerü'l-Esved rüknü arasındaki kısım düşmüştü. Burası Beyt'in ön tarafı olup kapı bu kısımdaydı. Benî Abdüddâr ve Benî Esed'e Şam yönüne bakan kısım düşmüştü. Benî Teym b. Mürre ve Benî Mahzûm'a Yemen yönüne bakan kısım düşmüştü. Sehm, Cumah, Adî ve Benî Âmir b. Lüeyy'e Yemen rüknü ile Hacerü'l-Esved rüknü arasındaki kısım düşmüştü. Her topluluk kendi payına düşeni inşa etti. Yemen rüknü ile Hacerü'l-Esved rüknü arasındaki kısmın Benî Teym ve Benî Mahzûm'a düştüğü de söylenmiştir. Kâbe'nin sırt kısmının Cumah ve Sehm'e düştüğü de söylenmiştir. Şam yönüne bakan kısmın Benî Abdüddâr ve Benî Adî b. Ka'b'a düştüğü, Benî Abdümenâf ve Benî Zühre'ye de kapının yer aldığı kısmın düştüğü de söylenmiştir. Bu dağılım kurayla belirlenmişti. Hacerü'l-Esved rüknünün inşasının bitirilmesi anı gelince taşın yerine konulması hususunda boylar arasında ihtilaf çıktı. Sonunda Kâbe'ye açılan kapıdan ilk giren kimsenin görüşüyle sorunu çözme hususunda anlaşılabilir. İlk giren kimse Resûlullah (sav) oldu. "Allah'a yemin olsun ki o emin biridir" dediler ve onu yerine koymasını kabul ettiler. Resûlullah (sav) hırkasını serip taşı üzerine koydu ve "Kureyş'ten her bir gruptan bir kişi gelsin" dedi. Onlar da gelip taşı kaldırdılar ve sonra kendisi eliyle onu yerine koydu.

Bize Velîd b. Sâlih anlattı. O Vâkıdî'den, o Muhammed b. Abdullah'tan, o Zührî'den, o Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Hacerü'l-Esved rüknünün inşasının bitirilmesi söz konusu olunca ihtilaf çıktı. Ebû Ümeyye b. Muğîre -ismi Huzeyfe'dir- dedi ki: "Ey Kureyş topluluğu, şu kapıdan girecek olan ilk kimseyi aramızda hakem yapın!" Günümüzde Benî Şeybe olarak bildiğimiz kapıya işaret etti. Resûlullah (sav) girdi. Onu görünce "Bu emin bir kimsedir, kabul ettik" dediler. O da hırkasını serip taşı üzerine koyup "Kureyş'in her boyundan bir erkek gelsin" dedi. Onlar da gelip taşı kaldırdılar. Resûlullah (sav) onu yerine kendi eliyle koydu.

Vâkıdî; Hâlid b. Kâsım'dan, o Ebû Ticrâdan, o da annesinden rivayet etti, dedi ki: "Resûlullah (sav) taşı eliyle yerine koyarken ona baktım" Anneme, "Taşı koyduğu elbise kimindir?" diye sorduğumda, "Velîd b. Muğîre'nindir" dedi.

Vâkîdî dedi ki: İlk girenin taşı yerine koymasını teklif eden şahsın Ebû Huzeyfe b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm olduğu söylenmiştir. İsmi Müheşşim'dir. Taş, Resûlullah'a (sav) ait, Şam kumaşından daha beyaz, Târûnî [ipekli] bir elbisenin içine kondu. Resûlullah (sav) taşı yerine koyunca, siyah taşın dayanacağı bir [küçük] taşa ihtiyaç duydu. Necidli bir adam onu getirmek isteyince Resûlullah (sav), "hayır" dedi ve Abbas b. Abdülmuttalib'e taşı getirmesini söyledi. O da gidip bir taş getirdi. Siyah taşı bu taşa dayadı. Necidli adam kızdı ve "Yaşça en küçük, mal cihetinden en fakir olanınıza yöneldiniz ve bu şerefli işte onu görevlendirdiniz" dedi. Bu kimsenin İblîs olduğu söylenmiştir.

Taşın yerleştirilmesi sırasında Ebû Tâlib şunu demişti:

Şüphesiz başı da sonu da bizimdir

Hüküm ve adalette inkâr ettiğin

Onun en hayırlısını ve daha fazlasını tamir ettik

Sen taşı koyduğunda onlar didişmekte idiler

[Nahle Savaşı]

Dediler ki: Resûlullah (sav) Nahle Savaşı'na amcalarıyla beraber katılmıştı. Bu, Ficâr savaşlarının en büyüğüdür. Bu savaşın sebebi Benî Damre b. Bekir b. Abdümenât b. Kinâne'den olan Berrâd b. Kays isimli birisi, kavmi tarafından kovulmuştu. Bunun üzerine kalkıp Hîre kralı Ebû Kâbüs Nu'mân b. Münzir'in yanına gitti. Nu'mân her yıl Ukâz panayırına misk yüklü bir kervan gönderir ve orada onun adına bu miskler satılırdı. Bunun parasıyla da siyah ya da kırmızı büklümleri olan Yemen hırkaları, deriler ve bunlar dışında Yemen'e has kıymetli eşyalar satın alınırdı. Ukâz, Nahle ve Tâif arasında bulunmaktadır. Nu'mân misk yüklü kervanı hazırladı ve "Kim onu koruyacak ve geçirecek?" deyince Berrâd, "Kötü bir duruma düşmekten kaçınıyorum, ben onu Benî Kinâne yurdundan geçiririm" dedi. Nu'mân "Ben onu ancak Necidlilerin yurdundan geçirecek bir adam arıyorum" deyince Urve b. Utbe b. Ca'fer b. Kilâb -ki o Urvetü'r-Rehhâl'dir. Kralların yanına çok seyahat yaptığı için Seyyah diye isimlendirilmişti- şunu söyledi: "Ben onu geçiririm." Bunun üzerine Berrâd "Ey Urve sen onu Benî Kinâne'den mi geçireceksin?" diye sorunca o da "Evet ve insanların tümünden, yoksa kovulmuş bir köpek mi onu geçirecek?" dedi. Sonra ona yöneldi. Berrâd da ona

yöneldi. Fakat o aldırış etmedi ve korkmadı da. Fedek bitişiğinde Üvâre denen yere ulaştıklarında Rehâl uyudu. Berrâd bir fırsat bularak saldırıp onu öldürdü. Beraberinde ve hizmetinde bulunanlar kaçıp gittiler. Berrâd, kervanı sürüp gitti. Yolda Bişr b. Ebû Hâzim el-Esedî eş-Şair ile karşılaştı. Ona dört genç dişi deve verdi. Bunları Harb b. Ümeyye, Abdullah b. Cüd'ân, Hişâm ve Velîd b. Muğîre el-Mahzûmî'yi getirmesi şartıyla verdi. Bunlara Berrâd'ın Urve'yi öldürdüğünü söyleyecekti. Fakat bu bilginin Urve'nin kavmine ulaştırmasından onu sakındırdı. Bunu gizlemesini, yoksa Kureyş'ten büyük bir adamın öldürüleceğini, çünkü onların Benî Damre'den kovulmuş birinin öldürülmesine razı olmayacaklarını söyledi. O sırada Huleys b. Yezîd ed-Dîlî onlara uğradı. Kelbî dedi ki: O, Huleys b. Alkame b. Amr b. Evkah b. Cüzeyme b. Âmir b. Abdümenât b. Kinâne'dir. Bişr b. Ebû Hâzim'in ona söylediğini onlar da haber verdiler ve asıl haberi gizlediler. Beraberlerinde Ehâbîş'ten Benî Di'l, Kâre ve Huzâ'a'dan bazı boylar olduğu halde yorgunluk içinde yola koyuldular. Harb b. Ümeyye birliğin merkezindeydi. Abdullah b. Cüd'ân yan cenahın birinde yer alıyordu. Diğer yanda da Hişâm b. Muğîre yer almıştı. Haber, günün sonunda Âmir b. Mâlik'e ulaştı. Hevâzin'den Ukâz'a gelmiş olanlar da savaş için yola koyuldular. Onlara Nahle'de yetiştiler. Kureyş, Harem'e girinceye kadar savaştilar. O sırada gece bastırmıştı.

Nahle gününde Hıdâş b. Züheyr şöyle dedi:

*Ey şiddet, biz yalan dışında bir şeye şiddet göstermedik
Un çorbası yiyenlere (Kureyş) karşı şiddet gösterirdik, şayet gece ve harem
olmasaydı*

Bil ki Hişâm, Velîd ile bizi korkutmakta

Şayet Hişâm'la karşılaşılsaydık kesip koparmalar artardı

Şayet duyarsan bir ordunun ya da bir oymağın şereflice harekete geçtiğini

Şahsı saklayın ve gözden kaybolun

Berrâd dedi ki:

Kalktım ayağa Kilâblı adama karşı iftihar içinde

Ben eskiyim, iftiharî yeniden ikrar edecek değim

Kılıcın keskin tarafıyla yardım başını

İki vadinin sakinleri işitti kılıcın böğürtülerini

Berrâd, Mekke'ye deve yüklerini getirip yemekteydi

[Ficâr Savaşlarından Şemza Savaşı]

Dediler ki: Daha sonra Kureyş ve Benî Kinâne, Hevâzin'le Şemza'da karşılaştılar. Benî Hişâm'ın başında Zübeyr b. Abdülmuttalib, Benî Abdüşems ve müttefiklerinin başında Harb b. Ümeyye, Benî Abdüddâr ve müttefiklerinin başında İkrime b. Hâşim, Benî Esed ve Abdüluzza'nın başında Huveylid b. Esed, Benî Zühre'nin başında Mahreme b. Nevfel, Benî Teym'in başında İbn Cüd'an, Benî Mahzûm'un başında Hişâm b. Muğîre, Benî Sehm'in başında Âs b. Vâil, Benî Cumah'ın başında Ümeyye b. Halef, Benî Adî'nin başında Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Benî Âmir b. Lüeyy'in başına Amr b. Abdüşems (Süheyl b. Amr'ın babası), Benî Fihr'in başında Abdullah b. Cerrâh (Ebû Ubeyde'nin babası), Benî Bekir'in başında Bel'â b. Kays ve Ahâbişlerin başında da Hüleys el-Kinânî vardı. Savaştılar ve günün ilk saatlarında Hevâzinlerde gerileme oldu fakat sabrettiler. Sonra Kureyş açısından durum kızışmaya başladı. İnsanlar hezimete uğradı. Hıdâş dedi ki:

*Senin onlara karşı Hişâm'ı saldırgan bilgisi ulaştı
Abdullah da ulaştırıldı Velid de
Biz Şemza gününde şahlandık
Şeref şahlanışıyla ve vardır şerefi onun*

Resûlullah'ın (sav) bu iki savaşa amcalarıyla katıldığı, onları koruduğu ve kendilerine ok taşıdığı söylenmiştir. Bana ulaştığına göre Zührî dedi ki: Resûlullah (sav) onlarla beraber değildi. Şayet onlarla olsaydı üstün gelirlerdi. Fakat o Ukâz gününde onlarla beraberdi ve o gün Kureyş üstün geldi.

Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: Nahle gününde Resûlullah (sav) yirmi ya da bundan biraz daha büyük yaşta idi. Bu savaş Ebû Kâbûs Nu'mân b. Münzir'in Hîre krallığına gelmesinden üç yıl kadar önce olmuştu. Bu sırada Resûlullah'ın (sav) on dört yaşında olduğunu söyleyen hata etmiştir.

Dedi ki: Nu'mân b. Münzir yirmi iki yıl hükmetti. Nahle Savaşı sırasında Fars kralı otuz sekiz yıl ve birkaç ay hükmeden Kısra b. Hürmüz Ebervîz idi. Resûlullah'ın (sav) doğumu sırasında Enûşirvân saltanatının kırkinci yılındaydı. Enûşirvân'dan sonra Hürmüz b. Enûşirvân on iki yıl hüküm sürdü. Daha sonra Ebervîz başa geçti. Resûlullah (sav) onun idaresinin yirminci yılının dolmasına bir ay kala peygamberlikle görevlendirildi.

Vâkıdî dedi ki: Arkadaşlarımız dedi ki: Fil Vak'ası ile Ficâr savaşı arasında yirmi yıl vardır. Ficâr ve Kâbe'nin inşası arasında da on beş yıl vardır. Kâbe'nin inşasıyla Resûlullah'a vahyin gelmesi arasında beş yıl vardır. Resûlullah Hacerü'l-Esved'i yerine koyduğunda otuz beş yaşındaydı. Bundan başkasını söyleyen hata etmiştir.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Seleme b. Buht'tan, o da Âişe bt. Sa'd b. Ebû Vakkâs'tan rivayet etti, dedi ki: Babamı şöyle derken işittim: Yirmi iki yaşındayken müslüman oldum. Ficâr yılında doğdum.

Resûlullah'ın (sav) Peygamber Olarak Gönderilişi

Dediler ki: Resûlullah (sav) kırk yaşındayken peygamber olarak gönderildi. Bu da Ebervîz'in saltanatı zamanında oldu. Hîre'de ise Nu'mân b. Münzir'den sonra başa geçen İyâs b. Kabîsa b. Ebû Ufr et-Tâî hüküm sürüyordu. Nu'mân, Medâin'de öldürüldü.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o İbn Ebû Sebre'den, o İshâk b. Abdullah'tan, o da Ebû Ca'fer'den rivayet etti, dedi ki: Cibrîl, nebî'ye (sav) Hirâ'da pazartesi günü Ramazan ayının on yedinci gecesinde indi. O sırada Resûlullah (sav) kırk yaşında idi ve bundan önce bazı şeyler görüyor ve işitiyordu.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Ali b. Muhammed b. Ubeydullah'tan, o Mansûr b. Ubeydullah'tan, o annesinden, o da Berre bt. Ebû Ticrâdan rivayet etti: Resûlullah'a (sav), Allah bu şerefi vermek ve peygamberlikle görevlendirmek istediğinde Resûlullah (sav) def-i hacet için dışarı çıkıp uzaklaştığında evlerin görünmediği ağaçlık yer ve vadilerde karşılaştığı hiçbir ağaç yoktu ki ona "Selam olsun sana ey Allah'ın elçisi" demesindi. Bunun üzerine o da arkasına, sağına ve soluna döner fakat hiç kimseyi görmezdi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Muhammed b. Ömer Vâkıdî'den, o [İbrâhim b. İsmâil b.] Ebû Habîbe'den, o Dâvûd b. Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Ecyâd'da iken bir meleğin gökyüzünün ufkunda, bir ayağını diğer ayağı üzerine koymuş vaziyette "Ey Muhammed, ben Cibrîl'im" diye seslendiğini görmüştü.

Resûlullah (sav) bundan ürkmüş ve hızlıca Hadîce'nin yanına dönmüştü. Ona "Ben bir kâhin olmaktan korkuyorum" demişti. O da "Asla ey amca-oğlu, böyle deme! Sen akrabayı gözetir, doğruyu konuşur, emanete riayet edersin ve ahlakın da şüphesiz ki güzeldir" demişti.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Ma'mer b. Râşid'den, o Muhammed b. Abdullah'tan, o Zührî'den, o Urve'den o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'a (sav) vahiy olarak gelen ilk şeyler sadık rüyalardı. Gördüğü hiçbir rüya yoktu ki sabah aydınlığı gibi doğru çıkmasın. Ona yalnız kalma sevdirmişti. Hira mağarasında yalnız kalıp kendisini ibadete ve arınmaya veriyordu. Ailesine dönmeksizin orada gecelerce kalıyordu. Sonra Hadîce'ye dönüp azık alıyordu. Hirâ mağarasında hak ona aniden gelinceye dek bu durum devam etti. Cibrîl ona cumartesi ve pazar gecesi göründü. Sonra pazartesi günü Ramazan ayının on yedinci gecesinde ona risâleti getirdi. Resûlullah (sav) o sırada kırk yaşındaydı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Talha b. Amr'dan, o Atâ'dan, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Ramazan ayı girince Kureyş'ten kendisini ibadete vermek isteyen kimse Hirâ'ya giderdi. Orada bir ay kalır ve yanına gelen miskin fakirleri yedirirdi. Bu da Şevval ayının hilali gözükünceye kadar devam ederdi. Kişi bir hafta boyunca Beyt'i tavaf etmedikçe ailesine gitmezdi. Resûlullah (sav) da bunu yapardı.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd, İshâk b. Mansûr es-Selûlî'den, o İbrâhim b. Yûsuf b. Ebû İshâk'tan, O babasından, o da İbn İshâk'tan rivayet etti, dedi ki: Bana Ebû Meysere anlattı, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) kendisiyle gönderildiği ilk şey onun "Ey Muhammed" diye çağrılmasıydı. Çevresinde bu sesin kaynağına dair bir şey göremiyor ancak bu sesi işitiyordu. Bundan da korkup kaçıyordu. Dedi ki: "O, bu durumu Hadîce bt. Huveylid'e söyledi" Ona "Başıma bir işin gelmiş olmasından korkuyorum" dedi. Hadîce "O da nedir?" diye sorunca "Yalnız kaldığımda, adım çağrılıyor, bir ses işitiyor fakat herhangi bir şey göremiyorum. Bundan korktum" dedi. Hadîce dedi ki: "Allah sana bir kötülük yapacak değildir. Sen doğru konuşur, akrabayı gözetir, emanete riayet edersin" Daha sonra Hadîce, Ebû Bekir es-Siddîk'a "Muhammed'le beraber Varaka b. Nevfel'e gidin, şüphesiz ki o kitap okuyan bir adamdır. İşittiklerini ona anlatsın" dedi. Çıkıp Va-

raka'nın yanına vardılar. Resûlullah (sav) ona dedi ki: "Ben yalnız başıma kaldığımda 'Muhammed' diye çağrılıyorum. Bir ses işitiyorum fakat bir şey göremiyorum" Varaka ona dedi ki: "Sende bir sorun yok, çağrıldığında sabit dur ki sana söyleneni işitesin." Bunun üzerine Resûlullah (sav) sese karşı sabit durdu. O ses ona "Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla, de" dedi. O da "Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla" dedi. Daha sonra üç defa "Hamd âlemlerin rabbi Allah'a mahsustur, de" dedi. Bunu tamamlayınca kadar devam etti ve ses ona "Âmin' de!" dedi. Daha sonra Resûlullah (sav) Varaka'ya gidip bunu ona haber verdi. Varaka "Şehâdet ederim ki sen Îsâ b. Meryem'in müjdelediği peygambersin, sen kitapta (vasfını) bulduğumuz kimsesin, gönderilmiş bir nebîsin, şüphesiz ki savaşmakla emrolunacaksın, şayet ömrüm yeterse senin yanında savaşacağım" dedi.

[Varaka b. Nevfel]

Kelbî dedi ki: O, Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdüluzâ b. Kusayy olup Hristiyanlaşmış ve Hristiyanlığı sağlam olmuştur. Daha sonra Şam'a gitti ve orada öldü. Bazıları dedi ki: Bi'setten sonra Mekke'de öldü ve orada defnedildi.

Vâkıdî dedi ki: Varaka, Hristiyanlık üzere kaldı ve "Kas [Rahip]" diye çağrılırdı. Resûlullah (sav) peygamber oluncaya dek yaşadı. Mekke'de bir yolda onunla karşılaştı ve dedi ki: "Ey Muhammed! Gönderilen hiçbir peygamber yoktur ki bir âyet ve alameti olmamış olsun. Senin âyetin nedir?" Bunun üzerine Resûlullah (sav) bir semüre ağacını çağırdı ve o da yeri yara yara geldi. Varaka ona dedi ki: "Şehâdet ederim ki şayet savaşla emrolunursan senin yanında savaşacağım ve ebedî olarak yardım edeceğim." Daha sonra öldü. Resûlullah (sav) dedi ki: "Rahibi (rüyamda) gördüm, üzerinde yeşil bir elbise vardı ve cennette çalımlı bir şekilde yürüyordu."

Vâkıdî dedi ki: "Ona dair en sağlam haber onun Şam'a gittiğidir. Ona, Resûlullah'ın (sav) hicretten sonra savaşmakla emrolunduğu haberi ulaşınca gelip onu aradı. Lahm ve Cüzâmlıların yurduna ulaşınca onu öldürüp üzerindeki aldılar. Resûlullah (sav) onu rahmetle anardı."

Ahmed b. Yahyâ dedi ki: Rivayet edildiğine göre Hamd⁴³ [suresi] Medenîdir.

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Yûsuf el-Feryâbî, Süfyân'dan, O Mansûr'dan, o da Mücâhid'den rivayet etti, dedi ki: Fâtihatü'l-Kitâb Medine'de nâzil oldu.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize, Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn, İsrâîl'den, O Mansûr'dan, o da Mücâhid'den benzerini nakletti.

Bana Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Ebü'l-Ahvas'tan, O Mansûr'dan, o Mücâhid'den, o da Ebû Hüreyre'den rivayet etti, dedi ki: Şüphesiz ki İblîs, Fâtihatü'l-Kitâb nâzil olunca çöğlük attı. Dedi ki: Medine'de nâzil oldu. Ahves'ten naklen dedi ki: Onun Mekke'de nâzil olduğu söylenmiştir.

[İlk İnen Vahiy]

Bize Züheyr b. Harb Ebû Eyyûb anlattı, dedi ki: Bize, Velîd b. Müslim, Amr el-Evzâî'den rivayetle; dedi ki: Yahyâ b. Ebû Kesîr'i şöyle derken işittim: Ebû Seleme'ye "Kur'an'dan hangi (âyet) önce indirildi?" diye sordum" Dedi ki: "*Ey örtüsüne bürünen!*"⁴⁴ Ben Ebû Seleme'ye "Yoksa '*Oku!*' mu?" dedim. O da dedi ki: "Câbir b. Abdullah'a Kur'an'dan hangi (âyet) önce indirildi?" diye sordum" O da dedi ki: "*Ey örtüsüne bürünen*" Ben de dedim ki: "Yoksa '*oku*' mu?" Câbir dedi ki: "Resûlullah'ın (sav) bize anlattığını size anlatayım. Resûlullah (sav) dedi ki: "Hirâ'da bir ay kaldım. Kalışımı tamamlayınca inip vadinin ortasına geldim. Bana seslenildi. Önüme, arkama, sağıma ve soluma baktım kimseyi göremedim. Sonra yine bana seslenildi. Baktım yine kimseyi göremedim. Üçüncü kez bana seslenildi fakat yine kimseyi göremedim. Sonra yine bana seslenildi ve onun semada olduğunu gördüm -Cibril'i (as) kastediyor- beni bir titreme tuttu. Hadîce'ye geldim. Ona "Beni örtün, beni örtün" dedim. Beni örtüp üzerime su döktüler. O sırada Allah (cc) "*Ey örtüsüne bürünen*"ı indirdi."

43 Fâtiha suresi kastedilmektedir. (çev.)

44 Erken dönem kaynaklarında sure isimleri henüz yerleşmediği için sureler ilk âyetlerle zikredilir. Burada kastedilen ifadenin geçtiği suredir. (çev.)

Bana Serîc b. Yûnus Ebü'l-Hâris anlattı, dedi ki: Bize Süfyân anlattı. O Ma'mer'den, o da Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'a (sav) gelen vahiy bir müddet kesildi. Ona inen ilk vahiy, "*Rabbinin adıyla oku*" olup "*Bilmediğin şeyi*" âyetine kadar inen kısımdı. Vahiy kesilince Resûlullah şiddetli bir hüzne kapıldı. Hatta bu yüzden defalarca dağların başına çıktı. Dağların zirvesine her çıktığında Cibrîl ona gözükp "*Şüphesiz ki sen bir peygambersin*" diyordu. Böylece korkusu gidip sakinleşiyordu. Resûlullah (sav) bu durumu anlatıp dedi ki: Bir defasında yürürken Hirâ'ya gelen meleği gök ve yer arasında gördüm. Bundan çok korkup sarsıldım. Hemen Hadîce'ye döndüm. Ona "Beni örtün" dedim. Onlar da üstümü örtüp bana su serptiler. Bunun üzerine Allah "*Ey örtüsüne bürünen kalk ve uyar!*" âyetini indirdi.

Bize Muhammed b. Hâtim el-Mervezî anlattı, dedi ki: Bize, Haccâc b. Muhammed, İbn Cüreyc'den, o da Mücâhid'den, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etti: Kur'an'dan ilk indirilen kısım "*Oku yaradan rabbinin adıyla!*" dır. Haccâc dedi ki: "Sonra bu konuda ihtilaf ettik" Bazıları dedi ki: "Hepsi Hirâ'da indi. O sırada Resûlullah (sav) orada itikâfta idi. Bazıları dedi ki: "*Bilmediğini öğretti*" âyetine kadar nâzil oldu. Geriye kalan kısmı da Allah diledikçe indi."

Bize Muhammed b. Hâtim, Hafs b. Gayyâs'tan, o Şeybânî'den, o Muhammed'den -yani Süleyman b. Süleyman'dan-, o da Abdullah b. Şeddâd'dan rivayet ederek dedi ki: Kur'an'dan inen ilk sure "*Oku yaradan rabbinin adıyla!*" dır. Daha sonra vahyin indirilişi yavaşladı. Bunun üzerine Kureyş kâfirleri dedi ki: "Rabbi onu terk etti ve yalnız bıraktı" O sırada "*Kuşluk vaktine yemin olsun ki*" suresinin tamamı indi."

Muhammed b. Kesîr, Ma'mer'den, o Zührî'den, o Ebû Seleme'den, o Câbir b. Abdullah'tan, Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini rivayet etti: Bir defasında yürürken bir ses işittim. Başımı kaldırıp baktığımda bana Hirâ'da gelen meleği yer ile gök arasında gördüm. Ondan çok korktum. Hadîce'ye gelip "*Beni örtün, beni örtün (zemmilûnî, zemmilûnî)*" dedim. Bunun üzerine "*Ey örtüsüne bürünen*" indi. Sağlam olan rivayet onun içine düşen korkudan dolayı "*Beni örtün (dessirûnî)*" dediğidir. Bu yüzden "*Ey örtüsüne bürünen (Müddessir)*" indi. Şüphesiz ki "*Ey örtüsüne bürünen (Müz-*

zemmil) ”sonradan inmiştir. Bu da Allah’ın ona gece namazına kalkmasını emrettiği sırada inmiştir.

Vâkîdî, Îsâ b. Verdân’dan, o Ebû Küreyb’den, o da babasından rivayet etti: Babası, İbn Abbas’ın yazdığı bir metinde şunu görmüştü: Mekkî surelerin ilki “*Oku yaradan rabbinin adıyla*”dır. Sonra “*Nûn ve’l Kalem*” ve daha sonra “*Ey örtüsüne bürünen* (Müddessir)” daha sonra “*Ey örtüsüne bürünen* (Müzzemmil)” dir.

Bize Hüdbe b. Hâlid anlattı, dedi ki: Bize, Ebân b. Yezîd, Yahyâ b. Ebû Kesîr’den rivayetle dedi ki: Ebû Seleme’ye, “Kur’an’ın hangi kısmı ilkin indirildi?” diye sordum. O da “*Ey örtüsüne bürünen* (Müddessir)” âyeti dedi. Ona “Kur’an’da ilk inen sure hangisidir?” diye sorduğumda “*Yaradan rabbinin adıyla oku*” kısmını söyledi. Ebû Seleme dedi ki: Câbir b. Abdullah el-Ensârî’ye sordum, dedim ki: “İlkin Kur’an’ın hangi kısmı indi?” O da “*Ey örtüsüne bürünen* (Müddessir)” dedi. Ona “Kur’an’da ilk inen sure hangisidir?” diye sorduğumda “*Yaradan rabbinin adıyla oku*” kısmını söyledi. Câbir dedi ki: “Bize Resûlullah (sav) anlattı, dedi ki: Hirâ’da kalışımı tamamlayınca inip vadinin ortasına geldim. Bana seslenildi. Önüme, arkama, sağıma ve soluma baktım fakat bir şey göremedim. Sonra gök ve yer arasında meleşti gördüm. Sonra Hadîce’ye geldim ve “Beni örtün” dedim. Beni örttüler ve üzerime su serptiler. Bunun üzerine “*Ey örtüsüne bürünen* (Müddessir), *kalk ve uyar*” indirildi.

Bana Ravh b. Abdülmümin el-Makarrî, Müslim b. İbrâhim’den, o Kurre b. Hâlid’den rivayet etti, dedi ki: Bize Ebû Recâ el-Utâridî anlattı, dedi ki: Ebû Mûsâ el-Eş’arî bu mescide -Basra Mescidi’ne- gelir bize Kur’an okurdu. Ben bu sureyi “*Yaradan rabbinin adıyla oku*” suresini ondan aldım. Bu da Resûlullah’a (sav) inen ilk sure idi.

Bana Bekir b. Heysem, Amr b. Âsım’dan, o Hişâm b. el-Kelbî’den, o da Ebû Sâlih’den rivayet etti, dedi ki: Kur’an’da ilk inen sure “*Yaradan rabbinin adıyla oku*” âyetinden “*dönüş*” ifadesi kısmına kadardır. Sonra “*Ey örtüsüne bürünen* (Müddessir)” indi. Sonra *Nûn*’dan üç âyet indi.

Bana Yahyâ b. Ma'în anlattı, dedi ki: Bize, Vekî', Süfyân'dan, o Ebû Necîh'ten Mücâhid'in şöyle dediğini rivayet etti: Kur'an'da ilk inen "*Yaradan rabbinin adıyla oku*"dur. Sonra da "*Nûn. Kaleme yemin olsun ki!*" indi.

Bize Muhammed b. Hâtim es-Semîn anlattı, dedi ki: Bize; Vekî ve Abdurrahman b. Mehdî'den, onlar Şu'be'den, o Amr b. Dînâr'dan, o da Ubeyd b. Umeyr'den rivayet etti, dedi ki: Kur'an'da ilk inen şey "*Yaradan rabbinin adıyla oku*"dur.

Bana Muhammed b. Sa'd, Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî'den, o Abdülhamîd b. Ca'fer'den, o da Vehb b. Keysân b. Ebû Nu'aym'dan rivayet etti, dedi ki: Ubeyd b. Umeyr'in uzun bir hadiste şöyle dediğini işittim: Cibrîl Peygamber'e (sav) bir adam suretinde geldi ve "Oku!" dedi. O da "Ne okuyayım?" dedi. O da: "*Yaradan rabbinin adıyla oku!*" "*Bilmediğini...*" kısmına kadar okudu.

[Cibrîl'in Resûlullah'a Abdest Almayı ve Namazı Öğretmesi]

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize; Bişr b. Velîd el-Kindî, Süfyân b. Ma'mer'den, o Zührî'den Katâde ve Kelbî'nin şöyle dediklerini rivayet etti: Cibrîl, Peygamber'e (sav) abdesti ve namazı öğretti, "*Yaradan rabbinin adıyla oku*" âyetini öğretti. Peygamber, eşi Hadîce'ye geldi ve Allah'ın ona ikramda bulunduğu şeyi haber verdi. Ona abdesti öğretip beraber namaz kıldılar. Allah'ın kulları arasında onunla ilk namaz kılan Hadîce idi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Ebû Ma'ser'den, o da Muhammed b. Kays'ten rivayet etti, dedi ki: Cibrîl ayağının topuğuyla yere vurdu ve su çıktı. Cibrîl, Peygamber'e (sav) abdest almayı öğretti. Ağzını su ile çalkaladı, sonra burnuna su verdi, ayaklarını yıkadı, sonra izârının altını su ile ıslattı. Sonra da iki rekât namaz kıldı. Resûlullah (sav) mutlu bir şekilde döndü. Hadîce'ye geldi ve Cibrîl'in kendisine gösterdiğini ona da gösterdi. Hadîce de onunla beraber iki rekât namaz kıldı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o da Necîh Ebû Ma'ser'den, o da Muhammed b. Kays'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Hadîce'ye gelip başına ilk gelenleri haber verdiğinde Hatice elbisesini

üzerine alıp Varaka'ya geldi ve ona hadiseyi anlattı. Ona “Cibrîl nedir?” diye sordu. Varaka dedi ki: “Kuddûs olan Allah'ı eksiklikten tenzih ederim. Cibrîl, Allah'ın Nâmûs-i Ekberi ve peygamberlere gönderdiği elçisidir. Şayet arkadaşın bu rüyayı görmüşse şüphesiz ki o bir peygamberdir. Amcaoğlu olarak bunun olmasını ve ona yardımcı olmayı isterdim. Hadîce daha sonra oradan çıkıp bunu Utbe b. Rebîa'nın hizmetinde bulunan hristiyan olan Addâs'a anlattı. Ona dedi ki: “Ey Addâs! Bana Cibrîl'den haber ver” O da “Ya Kuddûs, Ya Kuddûs! Ahalisi putlara tapan bu belde de Cibrîl'den bahsetmek de nereden çıktı. Cibrîl, Allah'ın Nâmûs-i Ekberi'dir. O ancak bir peygambere gelir” dedi. Hadîce döndü ve o iki adamın dediklerini Resûlullah'a (sav) haber verip onu müjdeledi.

Bana Amr en-Nâkıd anlattı, dedi ki: Bize; İsmâil b. İbrâhim, Ebû Recâ'dan, Hasan'ın rivayet ettiği uzun bir hadiste şöyle dediğini rivayet etti: “Ey Ebû Saîd, Resûlullah'a (sav) peygamberlik rüyası gösterildi mi?” dedim. “Allah en doğrusunu bilir fakat o gördüğü nuru gördü. Ona selam olsun” dedi.

[İlk Müslüman Olan Kişi]

Bana Muhammed b. Sa'd, Vâkıdî'den rivayet etti, dedi ki: Arkadaşlarımız, müslümanlardan Resûlullah'a (sav) icâbet eden ilk kimsenin Hadîce bt. Huveylid olduğu konusunda görüş birliği etmişlerdir. Daha sonra ilk müslüman olanın kim olduğu konusunda üç kişi hakkında ihtilaf ettiler. Bunlar Ali, Ebû Bekir ve Zeyd b. Hârise'dir.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Rebîa b. Osman'dan, o da İmrân b. Ebû Enes'ten, ayrıca Vâkıdî'den, o İbn Ebû Zi'b'den, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Erkeklerden ilk müslüman olan Resûlullah'ın (sav) mevlâsı Zeyd b. Hârise'dir. Ondan sonra da diğer insanlar müslüman oldular.

Bana Muhammed anlattı. O Vâkıdî'den, o Mus'ab b. Sâbit b. Abdullah b. Zübeyr'den, o Ebü'l-Esved'den, o da Süleyman b. Yesâr'dan rivayet etti, dedi ki: İlk müslüman olan Zeyd b. Hârise'dir.

Bize Affân b. Müslim, Şu'be'den, o Amr b. Mürre'den, o ensârın mevlâsı Ebû Hamza'dan, o da Zeyd b. Erkam'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) ile namaz kılan ilk kimse Ali'dir (ra).

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. İsa b. Süme'y', İbn Ebû Zi'b'den, o Zührî'den, o da İbnü'l-Müseyyib'den rivayet etti, dedi ki: Kadınlardan ilk müslüman olan Hadîce'dir. Erkeklerden de Zeyd b. Hârise'dir.

Vâkîdî dedi ki: Ali, Resûlullah'ı Hadîce ile beraber namaz kılarken gördü. "Bu da nedir ey Muhammed?" diye sordu. Resûlullah (sav), "Ey Ali, bu, Allah'ın seçip tercih ettiği dindir, seni bir olan Allah'a davet ediyorum, Lât ve Uzzâ'yı terk etmeni istiyorum. Onlar ne fayda ne de zarar verirler" dedi. Bunun üzerine Ali "Bugüne kadar bu dini iştmiş değilim, bunu babamla görüşmek istiyorum" dedi. Resûlullah (sav) bu işin kendi tarafından ilan edilmesinden önce insanlar arasında yayılmasını hoş görmedi ve Ali'ye şunu söyledi: "Ey Ali, şayet benim sana söylediğimi kabul edersen sorun yok, aksi takdirde bu gördüğünü gizle!" Ali, o geceyi herhangi bir şey yapmaksızın geçirdi. Sabah olunca Resûlullah'a (sav) gidip "Söyediklerini bana tekrar eder misin?" dedi. Resûlullah (sav) da tekrar etti ve bunun üzerine o da müslüman oldu. Ebu Talib'in duymasından korktuğu halde Resûlullah'a (sav) gelip onunla kılıyordu. O ve Zeyd b. Hârise Resûlullah'a (sav) sık sık uğrarlardı. Resûlullah (sav) günün ilk vaktinde Kâbe'ye giderek Duhâ namazı kılardı. Bu, Kureyş'in karşı çıkmadığı bir namazdı. Günün diğer vakitlerinde ise namaz kıldığında Ali ve Zeyd yanında durup onun için etrafı gözetlerlerdi. Ebû Tâlib, Ali'yi bulamadığı bir sırada annesi Fâtıma bt. Esed ona "Ali'nin Muhammed'e gittiğini gördüm, senin oğluna Muhammed tarafından güç yetiremeyeceğin bir işin verilmesinden korkuyorum" dedi. Ebû Tâlib de dedi ki: "Oğlum benden habersiz bir işe girecek değildir." Ebû Tâlib Resûlullah (sav) ve Ali'nin izini sürdü. Ebû Düb mahallesinde ya da başka bir yerde Resûlullah'ı (sav) namaz kılarken gördü. Ali de onu seyrederek vaziyetteydi. Ebû Tâlib, Resûlullah'a (sav) "Bu din de nedir ey Muhammed?" diye sorunca, Resûlullah (sav) "Allah'ın beni kendisiyle görevlendirdiği dinidir" dedi ve onu Allah'ı bir kabul etmeye ve putları terk etmeye davet etti. Ebû Tâlib "Ya babalarımın dini? Nefsim

onu terk etmeye yanaşmıyor, ben Abdülmuttalib'in üzerinde bulunduğunu terk edecek değilim fakat sen gönderildiğin dine bak ve onda sabit kal! Allah'a yemin olsun ki ben hayatta olduğum müddetçe senin istediğin şey tamamlanıncaya dek sizi teslim etmeyeceğim” dedi. Ali'ye de “Ey oğlum sana gelince amcaoğlunun girdiği bu dine girmeye seni sevk eden şey nedir?” diye sordu. Böylece Resûlullah (sav) destek bulmuş, Ebû Tâlib'in bu sözüne sevinmişti. Ebû Tâlib evine döndü, hanımı ona “Oğlum nerede?” diye sorunca “Onu ne yapacaksın?” dedi. O da “Câriyem bana onu Muhammed'le beraber gördüğünü ve her ikisinin de Ecyâd'daki mahallede namaz kıldığını haber verdi, yoksa oğlum Sâbiî mi oldu (dinden mi çıktı)?” dedi. Ebû Tâlib dedi ki: “Sus, bırak bunu, Allah'a yemin olsun ki amcaoğluna destek vermede en çok hak sahibi olan odur. Şayet nefsim Abdülmuttalib'in dinini terk etmeme izin verseydi Muhammed'e tâbi olurum. O, emin, yumuşak huylu ve temiz biridir” Bunun üzerine Fâtıma sakinleşti. Bu durum Kureyş'e ulaştı, onları korkuttu ve kendilerine ağır geldi.

Vâkîdî dedi ki: Ali (as) on bir yaşındayken namaz kıldı. Bu doğru bir haberdir. Onun on yaşında, dokuz yaşında ve yedi yaşında namaz kıldığı da söylenmiştir. İbnü'l-Kelbî dedi ki: O, on bir yaşındayken namaz kılmıştır. Altmış üç yaşındayken şehit edilmiştir. Bu da hicrî 40 yılında olmuştur.

[Resûlullah'ın (sav) Peygamber Olduğu Sırada Yaşı]

Bana Şeybân b. Ferrûh el-Übüllî anlattı, dedi ki: Bize Cerîr b. Hâzim, Zübeyr b. Hirrî'ten, o İkrime'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Mekke'de on üç yıl kaldı. Sonra Medine'ye hicret etti. Orada da on yıl kaldı.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd, Hüseyin el-Cu'fî'den anlattı. O Zâid'den, o Hişâm'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Kur'an, Resûlullah'a (sav) kırk yaşındayken indirildi. O, Mekke'de on üç yıl kaldı. Medine'de ise on yıl kaldı. Ruhu, altmış üç yaşındayken kabzolundu.

Bana Ebû Bekir b. Ebû Şeybe ve Amr en-Nâkîd anlattılar, dediler ki: Bize, Ubeyde b. Süleyman, Yahyâ b. Saîd'den, o da Saîd b. Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki: Kur'an, Resûlullah'a (sav) kırk üç yaşındayken indiril-

di. Mekke'de on yıl, Medine'de de on yıl kaldı. Altmış üç yaşındayken de vefat etti.

Bana Şeybân anlattı, dedi ki: Bize Cerîr b. Hâzım, Yahyâ b. Saîd'den, o da Saîd b. Müseyyeb'den aynısını rivayet etti.

Bize Abdullah b. Ebû Şeybe anlattı. O Vekî'den, o Süfyân'dan, o Benî Hâşim'in mevlâsı Hâlid b. Ammâr'dan, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) kırk yaşındayken peygamber olarak gönderildi. Mekke'de on beş yıl, Medine'de de on yıl kaldı. Altmış beş yaşındayken de ruhu alındı.

Bize Şücâ' b. Mahled anlattı. O da İbn Aliyye'den, o Hâlid b. Ammâr'dan, o da İbn Abbas'tan aynısını aktardı.

Bana Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe anlattı, dedi ki: Bize, Hâlid b. Mahled Süleyman b. Bilâl'den, o Rebîâ'dan, o Enes'ten, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) kırk yaşındayken peygamber olarak gönderildi. Mekke'de on yıl kaldı. Medine'de de on yıl kaldı. Altmışlı yaşının ilk yıllarında öldü.

Bana Amr en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Hüseyin el-Cu'fi, Zâide, Hişâm'dan, o da Hüseyin'den benzerini rivayet etti.

Bana Yahyâ b. Eyyûb ez-Zâhid anlattı. O İsmâil b. Ca'fer'den, o Rebîâ'dan, o da Enes'ten benzerini rivayet etti.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o [Abbas'ın] dedesinden, o Muhammed b. Sâib el-Kelbî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) kırk yaşındayken peygamber olarak gönderildi. Mekke'de on iki yıl kaldı. Ömrünün geri kalanını Medine'de geçirdi. Altmış iki buçuk yaşındayken vefat etti.

Resûlullah'ın (sav) İnsanları İslam'a Daveti

Bana Velîd b. Sâlih ve Muhammed b. Sa'd, Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî'den, o Ma'mer b. Râşid'den, o da Zührî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) gizlice davet edip putları terk etmişti. Onun çağrısına genç erkekler ile insanların zayıf olanları icâbet etti. Neticede ona iman edenle-

rin sayısı çoğaldı. Kureyş kâfirlerinin ileri gelenleri onun dediklerini inkâr etmiyorlardı. Resûlullah (sav) onların meclislerine uğradığında ona “Abdülmuttalib’in delikanlısı gökten konuşuyor” derlerdi. Bu durum Resûlullah’ın (sav) onların ilâhlarının ayıbını ortaya koyup atalarının küfür ve sapıklık üzere ölüp ateşte olduklarını haber verinceye dek devam etti. Bunun üzerine ona karşı koydular, buğzettiler, düşmanlık edip eziyet verdiler.

İkisi [Velîd b. Sâlih ve Muhammed b. Sa’d] dediler ki: Bize Vâkıdî, Cârîye b. Ebû İmrân’dan, o Abdurrahman b. Kâsım’dan, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Resûlullah’a (sav) nübüvvetin indirilişiyle onun daveti açıktan yapma emrinin gelmesi arasında üç yıl vardır. Üç yıl boyunca davetini gizli yaptı.

İkisi [Velîd b. Sâlih ve Muhammed b. Sa’d] dediler ki: Bize Vâkıdî, Muhammed b. Abdullah’tan, o Zührî’den, o Urve’den, o da Âişe’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) dört yıl gizlice davette bulundu ve daha sonra davetini açıkça yaptı.

İkisi [Velîd b. Sâlih ve Muhammed b. Sa’d] dedi ki: Bize Vâkıdî, Abdullah b. Muhammed’den, o babasından, o da İbn Abbas’tan rivayet etti, dedi ki: Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl’in şöyle dediğini işittim: Müslümanlığımızı bir yıl gizledik. Namazı ancak kapısı kapalı bir evde ya da kimsenin olmadığı bir mahalde birbirimizi gözetleyerek kılıyorduk.

Bana Muhammed b. Sa’d, Vâkıdî’den, o Muhammed b. İsmâil’den, o babasından, o Âmir b. Sa’d’dan, o da babası Sa’d b. Ebû Vakkâs’tan rivayet etti, dedi ki: Ben, Saîd b. Zeyd, Habbâb b. Eret, Ammâr b. Yâsir ve Abdullah b. Mes’ûd, Ebû Düb mahallesine gider orada abdest alır ve gizlenerek namaz kılarıydık. Müşriklerden bir grup bizi fark etti. Bizi gözetleyip izimizi takip etmişler. Bunlar Ebû Süfyân b. Harb, Ahnes b. Şerik ve ikisi dışında bazı müşrikler idi. Bizleri ayıplayıp yaptıklarımızı kötülerdiler. Neticede bize sert davrandılar. Ben de bir deve kemiği aldım ve müşriklerden bir adamı vurdum. Onu görünür bir şekilde yaraladım. Müşriklerin gücü kırıldı, arkadaşlarım ise güç kazandı. Onları mahalden çıkarmayı başardık. Ben, İslâm yolunda ilk kan döken kimse oldum.

Bana Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî; hocalarından rivayet etti, dedi ki: Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, babasını Kureyş'in dinini kötülerken görüyordu. Resûlullah (sav) peygamberlikle görevlendirilince İslâm'a girdi. Kureyş, babasını Mekke'den çıkarmıştı. Kâbe'nin karşısında durur ve "Emret! muhakkak kul ve köle (olarak) iyiliği istiyorum, boş hayaller değil, bunu söyleyen gibi sürülen var mıdır?" diyordu.

Dedi ki:

*İbrâhim'in sığındığına sığınıyorum
Kâbe'ye ayakta yönelerek*

Diyor ki:

*Şüphesiz ki ben sana isteksizce yöneldim
Her ne zaman zorluğu sırtıma vursan da yükleneyeceğim onu*

Sonra da secdeye giderdi.

Bana Muhammed b. Sa'd ve Velîd anlattılar. Onlar Vâkıdî'den, o Seleme b. Buht'tan, o Umeyre bt. Ubeydullah b. Ka'b b. Mâlik'ten, o da Azîze bt. Ebû Ticrâ'dan rivayet etti, dedi ki: Kureyş namaz dışında bir şeye karşı çıkmıyordu. Resûlullah (sav) ve ashabı, ikinci vakti girdiğinde mahallelere dağılıp birer ya da ikişer şekilde namaz kılarlardı. Tuleyb b. Umeyr ve Hâtîb b. Amr, Küçük Ecyâd mevkiinde namaz kılarlarken İbnü'l-Esiddâ ve İbnü'l-Gaytale onlara saldırdı. İki de rezil kimselerdi. Onlara sert bir şekilde saldırdılar. Her ikisi de dönüp gidinceye dek bir müddet taş attılar.

Vâkıdî dedi ki: Onlar Duhâ ve ikindiye kılarlardı. Daha sonra hicretten önce beş vakit namaz farz kılındı. Namazlar ikişer rekât şeklindeydi. Daha sonra Medine'de mukim olanlar için tam hali farz kılındı. Yolcu namazı ise ikişer rekât olarak kaldı.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Üsâme b. Zeyd el-Leyisî'den, o Mekhûl'den, o Abdurrahman b. Âiz'den, o da İyâd b. Himâr el-Mücâşi'î'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) kendi kavmini davet edip de Allah'ın emrettiğini yerine getirince Kureyş ona düşmanlık ve karşı çıkmada bir araya geldi. Ebû Tâlib ise yakınlık gösterip onu korudu. Resûlullah (sav), Kureyş'in ilâhlarını kötölemesi sonucu

Kureyşlilerin ona karşı çıkmalarından dolayı kendisi hiçbir konuda kimseyi azarlamadan görevini açıkça ortaya koyuyordu. Kureyşliler ise müslümanlara baskı uyguladılar.

Bana Muhammed b. Sa'd ve Velid b. Sâlih; Muhammed b. Ömer el-Vâkidi'den, o İbn Ebû Sebre'den, o Ömer b. Abdullah'tan, o da Ca'fer b. Abdullah b. Ebül-Hakem'den rivayet etti, dedi ki: "Yakın akrabalarını uyar" âyeti inince bu Hz. Peygamber'e (sav) ağır geldi ve iyice sıkıldı. Bir ay veya buna yakın bir süre evinde oturup durdu. Hatta halaları onun bir şeyden şikâyet ettiği hissine kapıldılar. Onu ziyaret için yanına gittiler. Resûlullah (sav) dedi ki: "Ben bir şeyden şikâyetçi değilim. Lakin Allah, yakın akrabalarımı uyarmamı bana emretti. Abdülmuttaliboğullarını Allah'a davet etmek için bir yere toplamayı istiyorum" Onlar da: Onları davet et fakat içlerinde Abdüluzzâ -yani Ebû Leheb- yer almasın. Çünkü o kendisini çağırmanın şeye sana icâbet etmez." dediler. Daha sonra "Şüphesiz ki bizler kadınız" deyip yanından ayrıldılar.

Sabah olunca Resûlullah (sav) Abdülmuttaliboğullarına haber gönderdi. Kalkıp geldiler. Yanlarında Abdümenâfoğullarından da bazı kimseler vardı. Toplam kırk beş kişiydiler. Ebû Leheb, Resûlullah'ın (sav) Kureyş'in kötü gördüğü şeyden uzaklaşıp sevdiği şeye yöneldiğini zannederek hızlıca çıkıp geldi. Bir araya geldiklerinde Ebû Leheb dedi ki: "İşte bunlar amcaların ve amca çocuklarıdır, istediğin şeyi söyle, namazı bırak, bil ki senin kavminin Araplara toplu şekilde karşı koyacak gücü yoktur. Senden almaya en çok hak sahibi olanlar sana yetecek olan ailendir, babanın oğullarıdır. Şayet bu işin üzere kalırsan bu, Arapların da onlara yardım ederek Kureyş'in diğer kollarının, sana karşı durmalarından daha kolaydır. Ey kardeşimin oğlu, atalarının çocuklarına senin getirdiğinden daha kötü bir şey getiren birini asla görmedim." Resûlullah (sav) sustu ve bu toplantıda konuşmadı.

Günlerce bekledi. Ebû Leheb'in söylediği ona ağır gelmişti. Cibrîl indi ve Allah'ın yapılmasını emrettiği şeyi gerçekleştirmesini emredip bu konuda onu teşvik etti.

Bunun üzerine Resûlullah (sav) onları ikinci kez topladı ve şunu söyledi:

Hamd Allah'ındır. Hamd edip "O'ndan yardım dilerim, O'na güvenir ve O'na tevekkül ederim. Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur, tektir ve ortağı yoktur" Sonra da: "Lider olan, ailesine yalan söylemez, Allah'a yemin olsun ki bütün insanlara yalan söylesem dahi size yalan söylemem. Bütün insanları kandırsam dahi sizi kandırmam. Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki şüphesiz ben, özellikle size sonra da bütün insanlara gönderilen Allah'ın elçisiyim. Allah'a yemin olsun ki uyduğunuz gibi ölecek, uykudan uyandığınız gibi diriltileceksiniz ve bildiklerinizle hesaba çekilecek, iyiliğe karşı iyilikle mükâfat görecek, kötülüğe karşı kötülükle cezalandırılacaksınız. Şüphesiz ki cennet de cehennem de ebedîdir. Sizler uyardığım ilk kimselersiniz." diye devam etti.

Ebû Tâlib dedi ki: "Bize sevimli gelen şey seninle yardımlaşmak ve destek olmak, senin nasihatine en önce icâbet eden, senin sözlerini en fazla tasdik eden kimseler olmaktır. İşte senin atalarının oğulları toplanmış bulunuyorlar ve şüphesiz ki ben de onlardan biriyim. Ancak onlar içinde senin istediğin şeye (desteğe) en hızlı şekilde icâbet edecek olan ben olacağım. Emredildiğin şeyi yap! Allah'a yemin olsun ki hep senin yanında olacak ve seni koruyacağım. Ancak ben ölünceye dek kendimi Abdülmuttalib'in dinini terk edecek durumda görmüyorum" Kavmi de yumuşak şekilde konuştu. Fakat Ebû Leheb şöyle dedi: "Ey Abdülmuttaliboğulları, Allah'a yemin olsun ki bu kötü bir şeydir. Sizden başkası ona mâni olmadan önce siz mâni olun. Şayet onu teslim ederseniz zelil olursunuz. Onu korursanız öldürülürsünüz." Bunun üzerine Ebû Tâlib dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki hayatta olduğumuz müddetçe onu koruyacağız."

[Ebû Leheb'in Durumu]

Vâkîdî, Ebû Sebre'den rivayet etti. O Mûsâ b. Meysere'den, o da Hind bt. Hâris'ten rivayet etti, dedi ki: Safiyye bt. Abdülmuttalib, Ebû Leheb'e: "Ey kardeşim, kardeşinin oğlunun perişan olması ve İslama'a girmiş olması senin için iyi olur mu? Allah'a yemin olsun ki bilginler Benî Abdülmuttalib'in soyundan bir peygamberin çıkacağını hep haber verirlerdi. İşte o budur." dedi. Ebû Leheb ise: "Allah'a yemin olsun ki bu bâtıldır, kuruntudur, bunlar halhal takan kadınların sözleridir. Kureyş'in bütün kolları

ayağa kalktığında, Araplar da onların yanında yer aldığında bizim onlara kuvvetimiz yeter mi? Allah'a yemin olsun ki bizler onlar katında bir lokma hükmündeyiz.” diye cevap verdi.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Allah, peygamberine yakın akrabalarını uyarmayı emredince Resûlullah (sav) Safâ'ya oturdu ve “Ey Fihri ailesi” dedi. Mekke'de Benî Fihri'den olup onun sözünü işitenler geldiler. Ebû Leheb “İşte Fihri senin yanında” dedi. Resûlullah (sav) “Ey Gâlib ailesi” dedi. Bunun üzerine Fihri'nin iki oğlu Muhârib ve Hârisoğulları geri döndü. Resûlullah “Ey Lüeyy b. Gâlib ailesi” dedi. Benî Teym b. Gâlib geri döndü. Ki o, Edrem'dir. Resûlullah “Ey Ka'b ailesi” dedi. Benî Âmir b. Lüeyy geri döndü. “Ey Mürre b. Ka'b ailesi” dedi. Benî Adî, Sehm ve Cumah geri döndü. “Ey Kilâb ailesi” dedi. Benî Mahzûm ve Benî Teym b. Mürre geri döndü. “Ey Kusayy ailesi” dedi. Benî Zühre geri döndü. “Ey Abdümenâf ailesi” dedi. Benî Abdüddâr ve Benî Esed b. Abdülzâ geri döndü. Ebû Leheb ona “İşte Abdümenâf” dedi. Resûlullah (sav) onlara “Sizi, Allah'tan başka ilâh olmadığına, tek olduğuna ve ortağının bulunmadığına, benim onun kulu ve elçisi olduğuma tanıklık etmeye çağırıyorum, bunu yaparsanız size cenneti garanti ederim” dedi. Bunun üzerine Ebû Leheb “Kuruyasın, bunun için mi çağırдың bizi?” dedi. Bundan dolayı Allah (cc) “*Ebû Leheb'in elleri kurusun, kurudu da*”⁴⁵ suresini indirdi.

Bana Muhammed b. Sa'd, Vâkîdî'den, o İbn Ebû Habîbe'den, o Dâvûd b. Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: “*Yakın akrabalarımı uyar*” emri indirilince Resûlullah (sav) Safâ'ya çıktı ve “Ey Kureyş topluluğu” diye seslendi. Kureyş “Muhammed Safâ'da konuşuyor” dedi. Bunun üzerine gelip toplandılar. Ona “Ne oluyor sana ey Muhammed” dediler. Resûlullah “Ne dersiniz? Size bu dağın arkasında bir ordu gelmekte desem beni tasdik eder misiniz?” dedi. Onlar da “Evet, sen bizim katımızda itham edilen biri değilsin. Senin yalan söylediğini de asla görmedik” dediler. Resûlullah “*Şüphesiz ki ben şiddetli bir azaptan önce size gelen bir uyarıcıyım.*”⁴⁶ Ey Abdülmuttaliboğulları, ey Zühreoğulları! -bu şekilde Kureyş'in

45 Tebbet (Mesed), 111/1

46 Sebe', 34/46. Âyetin metnine uygun bir ifadedir.

boylarını saydı- şüphesiz ki Allah bana “*Yakın akrabalarımı uyar*” diye emretti. Sizler “Allah’tan başka ilâh yoktur” demedikçe sizin için ne dünya menfaatini ne de ahiretten bir nasip peyda edemem” dedi. Ebû Leheb dedi ki: “Bugün helâk olasın, bunun için mi topladın bizi?” Bunun üzerine Allah (cc) onun hakkında “*Ebû Leheb’in elleri kurusun*”⁴⁷ âyetini indirdi.

Bana Muhammed b. Hâtim b. Meymûn el-Mervezî ve Amr b. Muhammed en-Nâkıd, Ebû Muâviye’den anlatıp dediler ki: o A‘meş’ten, o Amr b. Mürre’den, o Saîd b. Cübeyr’den, o da İbn Abbas’tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) bir gün Safâ’ya çıkıp “Ey Kureyşliler toplanınız!” deyince Kureyş onun yanında toplandı. Ona “Yine ne oldu sana?” diye sordular. Resûlullah şöyle dedi: “Size, düşmanın sabah ya da akşam geleceğini haber versem ne dersiniz? Beni tasdik etmez misiniz?” Onlar “Tabii ki tasdik ederiz” dediklerinde Resûlullah: “Şüphesiz ki ben şiddetli bir azap öncesinde gelmiş bir uyarıcıyım.” dedi. O sırada Ebû Leheb “Kuruyasın! Bunun için mi topladın bizi?” dedi. Bunun üzerine Allah (cc) “*Ebû Leheb’in elleri kurusun!*” âyetini sonuna dek indirdi.

Rivayet edildiğine göre Ebû Tâlib ölünce Abdülmuttalib’in kızları Ebû Leheb’in yanında toplanıp ona şunu dediler: “Muhammed senin kardeşinin oğludur. Ona destek olsan da korusan! Bu konuda herkesten daha çok sana sorumluluk düşer.” Ebû Leheb Resûlullah (sav) ile karşılaştı. Ona destek konusunda kararlıydı. Resûlullah’a Abdülmuttalib ve diğer ataları hakkındaki görüşünü sordu. Resûlullah (sav) “Şüphesiz ki onlar herhangi bir hidayet ve din üzere değillerdi” deyince Ebû Leheb “Helâk olasın!” dedi. Bundan dolayı “*Ebû Leheb’in elleri kurusun!*” âyeti indi.

Rivayet edildiğine göre Eflah b. Nasr es-Sülemî, Uzzâ’nın muhafızlığını yapan biriydi. Ölüm döşeğindeyken Ebû Leheb onu ziyarete gitti. Ebû Leheb’e “Ey Utbe, benden sonra Uzzâ’nın yok olacağını düşünüyorum.” dedi. Ebû Leheb “Asla, ben onunla ilgilenirim. Her ne kadar Muhammed ortaya çıkmışsa da -ki asla üstün gelemeyecek- kardeşimin oğludur. Uzzâ ise zaten ortaya çıkmış bulunuyor. Onun desteğini almıştım.” dedi. Bunun üzerine “*Ebû Leheb’in elleri kurusun, kurudu da.*” âyeti indi.

47 Tebbet (Mesed), 111/1

Kelbî dedi ki: Uzzâ'nın muhafızlığını yapanın adı, Dübeyye b. Haremî es-Sülemî'dir.

Rivayet edildiğine göre Ebû Leheb'in: "Muhammed bize ölümden sonra cennetleri vadediyor. Buna dair elimizde bir şey yok." demesinden dolayı "*Ebû Leheb'in elleri kurusun!*" âyeti nâzil oldu.

Dediler ki: Resûlullah (sav) Kureyş'i davet edince Ebû Leheb onun sözüne karşılık verip ondan kaçındı. O, Hind bt. Utbe b. Rebîa ile karşılaştı ve ona dedi ki: "Ey Utbe'nin kızı Muhammed'den uzak durdum ve onun getirdiğinden kaçındım. Lât ve Uzzâ'ya yardım ettim ve her ikisine kızdım." Hind de dedi ki: "Ey Ebû Utbe hayırla mükâfatlandırıldın."

Bazı müfessirler: "Tebbet", "kaybetti" anlamındadır" demişler. Araplar "tebbet" ile "zayıfladı" anlamını kastederler. el-Baîru't-tabb, "zayıf deve" anlamındadır. Surede geçen "ve ma kesebe (kazandığı)" sözünden de çocuklarını kastetmişlerdir.

[Ebû Leheb'in Hanımı Ümmü Cemil'in Haberi]

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî'den, o da Muâz b. Muhammed'den o da İmrân b. Ebû Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Ümmü Cemil bt. Harb b. Ümeyye dikenli çalı dallarını alır ve Resûlullah'ın (sav) yoluna bırakırdı.

Ebû Ravk el-Hemdânî, Dahhâk'tan, o da İbn Abbas'tan benzerini rivayet etti. Mücâhid, surede geçen "hammâle (taşıyan)" kelimesinin "nemîme (laf taşıyan)" anlamında olduğunu, onun sırtında odun taşıdığını, memsûdun, "bağlanmış" anlamında olduğunu, cîd'in ise "boyun" anlamına geldiğini söylemiştir. Başkaları da mesed'den elde edilen ipliğin liften yapılmış iplik olduğunu söylemişlerdir. Diğer bazı kimseler de onun boynunda ateşten bir zincir bulunduğunu, bunun da cehennem zincirleri olduğunu, cîd'den kastın da boyun olduğunu söylemişlerdir.

Dediler ki: "*Ebû Leheb'in elleri kurusun*" suresi inince Allah onun eşi Ümmü Cemil'i de zikretti. O da: "Muhammed beni hicvetmiş, Allah'a yemin olsun ki muhakkak surette onu hicvedeceğim." diyerek şunu söyledi:

Muhammed'den nefret ettik

Dininden de kaçındık

Ona vurmak için bir taş alıp atmaya yeltendi. Fakat Allah onun net şekilde görmesine engel oldu ve onu öfkesiyle geri çevirdi. İki oğlunu, Resûlullah'ın (sav) kızlarını boşaması hususunda zorladı. Onlar da bunu yaptılar. Rukayye, Utbe b. Ebû Leheb'in, Ümmü Külsûm ise Mu'atteb b. Ebû Leheb'in nikahı altındaydı. Ona Uteybe de denmiştir.

Bana Velîd b. Sâlih ve Muhammed b. Sa'd anlattı. Onlar Vâkîdî'den, o İbn Ebû Habîbe'den, o Dâvûd b. Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbaştan rivayet etti, dedi ki: "*Ebû Leheb'in elleri*" perişan oldu. "*Karısı odun taşıyandır*" yani laf taşıyandır. "*Malı ve kazandığı*" ifadesinden maksat çocuklarıdır. Tebbet suresi inince Ümmü Cemîl bt. Harb Resûlullah'a geldi. Resûlullah (sav) o sırada mesciddeydi ve yanında Ebû Bekir (ra) ve Ömer (ra) vardı. Ümmü Cemîl'in elinde taş vardı. Peygamber ile karşılaşınca Allah (cc) onun görme duyusunu aldı ve Ebû Bekir ile Ömer'i gördü. Ömer ile konuşmak istemeyip Ebû Bekir'e yöneldi. Ona "Arkadaşın nerede?" diye sorunca, "Onu ne yapacaksın?" dedi. O da "Aldığım habere göre beni hicvediyormuş, Allah'a yemin olsun ki bu taşla onun ağzına vuracağım" dedi. Bunun üzerine Ömer "Yazıklar olsun sana, o bir şair değildir" dedi. Ümmü Cemîl "Ey Hattâb'ın oğlu seninle de konuşmak isterim!" dedi ve sonra Ebû Bekir'e yöneldi ve "Ey keskin zekâlılar, şüphesiz ki o bir şairdir, muhakkak ki ben de bir şairim" dedi.

Vâkîdî dedi ki: Allah'ın "*Onun boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip vardır*" âyetinden kastın, "Bu onun boynunda bulunan bir halka" olduğu söylenmiştir. Dedi ki: "Bunu bana Ma'mer, Katâde'den rivayetle dedi ki: "Bunun ateşten bir zincir olduğu söylenmiştir."

[İslâm'ın Mekke'de Yayılması]

Dediler ki: Resûlullah (sav) davetini açık şekilde yapınca Ebû Bekir bir diğer yönden gizlice davette bulunuyordu. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ve Osman da bu şekilde yapıyordu. Ömer ise aleni şekilde davette bulunuyordu. Aynı şekilde Hamza b. Abdülmuttalib de aleni yapıyordu. Ebû Ubeyde de davette bulunuyordu. Bu şekilde İslâm Mekke'de yayıldı.

Resûlullah (sav) Düşmanlık Edenler

Kureyş kâfirleri Resûlullah'a (sav) karşı azgınlık ve hasedlerini sergilediler. Ona karşı düşmanlık ve eziyetlerini ortaya koyanlar, ona karşı duranlar, düşmanlık edip mücadele verenler ve Resûlullah'tan (sav) İslâm'ı öğrenmek isteyenleri geri çevirenler şunlardı: Ebû Cehil b. Hişâm, Ebû Leheb, Esved b. Abdüyağûs b. Vehb b. Abdümenâf b. Zühre -o, Resûlullah'ın (sav) dayısının oğludur-, Hâris b. Kays b. Adî es-Sehmî -o, iyi bir taş bulduğunda yanındaki taşı atıp onu alan ve hakkında "*Hevasını ilâh edineni görmedin mi?*"⁴⁸ âyeti inen kimse olup İbnü'l-Gaytala'dır-, Velîd b. Muğîre, Cumahlılardan Halef'in Ümeyye ve Übey adında iki oğlu, Ebû Kays b. Fakih b. Muğîre, Âs b. Vâil es-Sehmî, Nadr b. Hâris el-Abderî, Sehmoğullarından Haccâc'ın iki oğlu Münebbih ve Nübeyh, Züheyr b. Ebû Ümeyye el-Mahzûmî, Sâib b. Ebû's-Sâib -ismi Sayfî'dir- b. Âbid b. Ömer b. Mahzûm, Esved b. Abdülesed el-Mahzûmî, Âs b. Saîd b. Âs, Adî b. Hamrâ el-Huzâ'î, Ebû'l-Bahterî, Âs b. Hâşim b. Hâris b. Esed b. Abdüluzzâ, Ukbe b. Ebû Mu'ayt b. Ebû Amr b. Ümeyye, Esved b. Muttalib b. Esed b. Abdüluzzâ, İbnü'l-Asdâ el-Hüzelî -o, Ervâ isimli kadının vurduğu kimsedir- ve Hakem b. Ebû'l-Âs b. Ümeyye. Bu kimseler Resûlullah'ın (sav) komşularıydılar. Resûlullah'a (sav) karşı düşmanlıkta aşırı gidenler Ebû Cehil, Ebû Leheb ve Ukbe idi. Ebû Süfyân b. Harb, Rebia'nın Utbe ve Şeybe adındaki oğulları da düşmanlıkta bulunuyorlardı. Fakat bunlar bu üç kimsenin yaptığıı yapmıyorlardı. Bu isimler Kureyş'in cahilleri gibiydiler.

1. *Ebû Cehil'in Durumu*

Dediler ki: O, Ebû Cehil Amr b. Hişâm b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur. Resûlullah (sav) ona Ebû Cehil künyesini vermişti. Çünkü daha önce Ebû'l-Hakem diye künyelenmişti.

Resûlullah'ın (sav) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kim Ebû Cehil'e Ebû'l-Hakem derse bundan dolayı Allah'tan istiğfar etmesi gereken bir hata etmiş olur." Resûlullah'ın şöyle dediği de rivayet edilmiştir: "Her ümmetin bir Firavun'u vardır. Bu ümmetin Firavun'u da Ebû Cehil'dir."

48 Câsiye, 45/23.

Ebû Cehil, içlerinde Ukbe b. Ebû Mu'ayt'ın da bulunduğu Kureyşli bir grupla beraber Hicr mevkiinde bulunuyordu. O, Kureyş'in en sefihiydi. O sırada Resûlullah (sav) namaz kılıyordu. Secdeyi epey uzattı. Ebû Cehil "Hanginiz falanca kabilenin Mekke'nin aşağı tarafında bulunan hayvan kesim yerine gider de hayvanın kesilmiş artıklarını getirerek Muhammed'in üzerine atar? Bugün onlar hayvan kestiler." diye söyledi. Ukbe b. Ebû Mu'ayt gidip hayvan dışkısı getirdi ve Resûlullah (sav) secdedeyken iki omuzu arasına attı. Fâtıma (ra) gelip bu pisliği alıp attı. Sonra onlara yönelip kötü sözler söyledi. Onlar karşılık vermediler. Resûlullah (sav) başını kaldırınca şöyle beddua etti: "Allah'ım! Kureyş'i sana havale ediyorum. Ukbe b. Ebû Mu'ayt'ı sana havale ediyorum! Ebû Cehil'i sana havale ediyorum! Şeybe'yi sana havale ediyorum! Utbe'yi ve Ümeyye b. Halef'i sana havale ediyorum!"

Sonra da Ebû Cehil'e şunu söyledi: "Allah'a yemin olsun ki ya yok olup gideceksin ya da Allah üzerine felaket indirecektir." Resûlullah (sav) oradan ayrılınca Ebû'l-Bahterî ile karşılaştı. O, Resûlullah'ın yüzündeki sıkıntıyı anladı. Sebebini sorunca o da anlattı. Yanında bir kırbaç vardı. Ebû Cehil'in yanına gitti ve kırbaçı başına tuttu. O anda Benî Mahzûm ve Benî Esed b. Abdüluzzâ kabileleri karşı karşıya geldiler. Bunun üzerine Ebû Cehil "Şüphesiz ki Muhammed aranızda düşmanlık sokmak istiyor" dedi.

Resûlullah (sav) Ukbe'ye dedi ki: "Ey İbnü Ebân -Ebû Mu'ayt'ın ismi Ebân idi- şu gördüğümüz şeyden el çekmeyecek misin?" O da "Sen yaptığın şeyi bırakmadıkça hayır!" cevabını verdi. Resûlullah (sav) "Allah'a yemin olsun ki ya bu işi bırakırsın yahut başına bir bela gelir" dedi.

Ebû Cehil dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki şayet Muhammed'i namaz kılarken görürsem boynuna basacağım." Ona, Peygamber'in namaz kıldığı haberi ulaştı. O da hemen gidip "Ey Muhammed, seni namazdan menetmedim mi?" deyince Resûlullah (sav) onu azarladı. O da "Ben Bathâ halkının en şerefliyi benî azarlayıp tehdid mi ediyorsun?" dedi. Abbas b. Abdülmuttalib bunu işitti ve kızdı. "Yalan söyledin" dedi. Bunun üzerine "Namaz kılan kulu menedeni görmedin mi?"⁴⁹ âyeti nâzil oldu. Kaste-

49 Alak, 96/9-10.

dilen kimse Ebû Cehil'dir. "Gördün mü? Eğer o doğru yolda ise"⁵⁰ Burada kastedilen Muhammed'dir (sav). Âyette geçen "nâdiye" sözünden maksat onun (Ebû Cehil'in) aşireti ve onunla beraber kalkıp oturanlardır. Allah, Resûlullah'ı ona itaat etmekten sakındırdı. İbn Abbas şöyle derdi: "Allah'a yemin olsun ki şayet dua etseydi rabbimiz onun duasına icâbet edip azap verirdi"

Resûlullah (sav) dedi ki: "Zebânîlerden on iki melek indi. Başları gökte ayakları yerde idi. Şayet (Ebû Cehil bir şey) yapacak olsaydı göz önünde onu alırlardı."

Söylediklerine göre Ebû Cehil dedi ki: "Ey Muhammed, babalarımızdan ölmüş iki veya üç kişiyi dirilt, sen Allah nezdinde değerlisin, iddia edildiğine göre Allah katında İsa'dan daha az değerli değilmişsin. İsa bunu yaparmış" Resûlullah "Allah beni bu konuda muktedir kılmadı" dedi. Ebû Cehil dedi ki: "Bizi, Şam'a bir günde götürüp getirecek rüzgârı amade kılsan olmaz mı? Zira sefer uzunluğu bizi yormakta ve sen Allah katında Süleyman'dan daha az değerli değilsin. O, rüzgâra emredip bir aylık gidiş geliş yolculuğunu bir günde gerçekleştiriyordu." Resûlullah (sav) "Bunu yapamam" dedi. Ebû Cehil dedi ki: "Şayet istediğim şeyleri yapmazsan o halde ilâhlarımız hakkında kötü konuşma!" Abdullah b. Ümeyye dedi ki: "Rabbinden bize bir iyiliğini göster, senin süslü bir evin, hurma ve üzümünden, içinde nehirler akan bir bahçen olsun, bize Zemzem yerine bir su kaynağı oluştur, su elde etme bizi yordu, bunları yapamazsan üstümüze semayı düşür!" Resûlullah (sav) "Bu benim elimde değil, beni yaratmış olanın elindedir" deyince o da dedi ki: "Göge yüksel ve okuyacağımız bir kitap getir. Biz de sana bakacağız." Bunun üzerine İsrâ suresinin bazı âyetleri (90-93) indi.

Bana Muhammed b. Sa'd, Vâkıdî'den, o Tev'eme'nin mevlâsı Amr b. Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan: Ayrıca Bekir b. Heysem, Abdullah b. Sâlih'ten, o Muâviye b. Sâlih'ten, o Ali b. Ebû Talha'dan, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: "Şüphesiz zakkûm ağacı, günahkârların yemeğidir. Erimiş maden gibi karınlarda kaynar"⁵¹ -yağ tortusu- âyeti inince Ebû Cehil: "Ey Kureyş topluluğu sizi zakkûma çağırıyorum." dedi. Sonra da tereyağı

50 Alak, 96/11.

51 Duhân, 44/43-45,

ve hurma getirilmesini isteyip: “Bundan zakkûmlanın, şüphesiz ki biz bunun dışında zakkûm bilmiyoruz.” deyince Allah (cc) zakkûmun durumunu açıkladı: “*Şimdi ziyafet olarak cennet ehli için anılan bu nimetler mi daha hayırlı, yoksa zakkûm ağacı mı? Biz onu (zakkûmu) zalimler için bir fitne (imtihan) kıldık. Zira o, cehennem dibinde bitip yetişen bir ağaçtır. Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir.*”⁵² Kureyş: “Ateşte yeşeriveren bir ağaç mı?” diye söylendi. Bu da onlar için bir fitne oluverdi. Alay edenler gülmeye başladılar. Dedi ki: Âyetteki “şevb” kelimesi, içine bir şey karıştırılan maddedir. “Hîm” kelimesi ise susuz deve demektir. Vâkîdî dedi ki: “Hîm” kelimesinin susuz kumların olduğu yerler olduğu da söylenmiştir. “Şeytan başları” ise harem dışında yetişen bir bitkidir ve “Şeytan başları” diye isimlendirilmiştir. “*Sonra siz ey sapıklar, yalancılar! Elbette bir ağaçtan, zakkûm ağacından yiyeceksiniz*”⁵³ Ebû Cehil dedi ki: “Bize tereyağ ve hurma getirin” sonra da “Zakkûmlanın, şüphesiz ki bu zakkûmdur” dedi. Bunun üzerine “Şüphesiz zakkûm ağacı, günahkârların yemeğidir.” âyeti nâzil oldu. Günahkârdan maksad Ebû Cehil’dir. “O, karınlarda maden eriyiği gibi kaynar. Sıcak suyun kaynaması gibi.”⁵⁴ Şu âyetler de indi: “*Zira o, cehennem dibinde bitip yetişen bir ağaçtır.*”⁵⁵

Dedi ki: “Tev’eme, Ümeyye b. Halef el-Cumahî’nin kızıdır. Aynı karından bir kardeşle dünyaya geldi. Kız kardeşi başka bir isimle, o da Tev’eme diye isimlendirildi.

Ata b. Yesâr’dan “*(Malından) verip sakınan kimseye gelince*”⁵⁶ âyeti hakkında şunlar rivayet edilmiştir: Şüphesiz ki bu âyet Ebû Bekir es-Sıddîk hakkında nâzil olmuştur. “Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar ve en güzeli de yalanlarsa” âyetleri de Ebû Cehil hakkında nâzil olmuştur. Dedi ki: Âyetteki “hüsna” dan maksat cennettir. Maksadın “karşılık” olduğu da söylenmiştir.

Vâkîdî dedi ki: Hüzeyl’den Amr denen bir adam kendisine ait bir koyunu getirip sattı. Resûlullah (sav) onu gördü, ona hakkı haber verip hakka

52 Sâffât, 37/62-65.

53 Vâkıa, 56/51-52.

54 Duhân, 44/43-44.

55 Sâffât, 37/64.

56 Leyl, 92/5.

davet etti. O sırada Ebû Cehil bu adamın yanına varıp -ki Ebû Cehil bakışları keskin bir adamdı, onda şaşılık da vardı- dedi ki: “Bu adamın seni çağırdığı şeye bir bak, onun sözüne yönelmekten ya da ondan bir şey dinlemekten sakınasın. O, bizim hayallerimizi boşa çıkardı. Bizden ölenlerin kâfir olarak öldüğünü ve ölümden sonra ateşe gireceklerini iddia ediyor. Getirdiği şey ne de tuhaf bir şey!” Hüzeyl kabilesinden olan adam dedi ki: “Onu yurdunuzdan çıkarmaz mısınız?” Ebû Cehil “Şayet bizim yanımızdan çıkıp giderse yeni yetmeler onun dilinden dökülen tatlı sözlerine kanar ve ona tâbi olurlar. Sonra onun o kimselerle beraber üzerimize saldırıyacağından da emin değiliz” dedi. Hüzeylî adam “Ailesi ona nasıl davranıyor?” diye sorunca, Ebû Cehil “Şüphesiz ki ailesi tarafından korunmakta” dedi. Hüzeylî olan bu adam Fetih gününde müslüman oldu.

Dediler ki: İrâş’tan bir adam Mekke’ye devesiyle geldi ve onu Ebû Cehil’e sattı. Ebû Cehil devenin karşılığını ödemeyi erteledi. Adam Kureyş’in toplandığı yerde durdu ve “Ben yabancı bir adamım ve yolcuyum. Ebû Cehil benden bir mal satın aldı ve karşılığını ödemeyi erteledi. Beni alıkoydu ve bu da bana zorluk çıkardı. Benimle gelecek ve benim ondaki hakkımı alacak bir adam yok mudur?” dedi. Resûlullah (sav) Mecid-i Harâm’da oturmuş haldeydi. Kureyşliler alay ederek “Şu oturan adamı görüyor musun? Ona git, o senin hakkını alır” dediler. Adam Resûlullah’a (sav) gelerek “Ey Muhammed, ben yabancı bir adamım” dedi ve meseleyi anlattı. Resûlullah (sav) kalkıp adamla birlikte gitti ve Ebû Cehil’in kapısını çaldı. Ebû Cehil “O da kim?” diye sorunca, Resûlullah (sav) “Muhammed b. Abdullah, bana gelir misin?” dedi. O da kapıyı açtı ve çıktı. Resûlullah (sav) ona “Adamın hakkını öde!” dedi. O da “Tamam” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) “Ya adamın hakkını ödersin ya da buradan asla gitmem” dedi. Ebû Cehil eve girdi ve adamın hakkını alıp getirerek ona verdi. Resûlullah (sav) oradan ayrıldı. Adam da Kureyşlilerin toplandığı yere dönüp “Allah Muhammed’e hayırlar versin. Benim hakkımı ondan en kolay şekilde aldı” dedi. Sonra da döndü. Ebû Cehil oraya gelince ona “Ne yaptın? Allah’a yemin olsun ki biz adamı Muhammed’e ancak alay etmek için gönderdik” dediler. Ebû Cehil “El çekin benden! Allah’a yemin olsun ki kapıma öyle vurdu ki neredeyse yüreğim yerinden fırlıyordu, kapıya gittim ve karşımda

çok ürkütücü bir erkek deve gördüm. Böylesine büyük ve ağzı açık halde duran, dişleri iri bir erkek deve asla görmedim. Allah'a yemin olsun ki şayet kaçınıyordum beni yerdi. Bu yüzden adama hakkını verdim” dedi. Oradakiler “Bu ancak onun bir sihridir” dediler.

Bana Bekir b. Heysem, Ebü'l-Hakem es-Sen'ânî'den, o Muâviye b. Sâlih'ten, o Ali b. Ebû Talha'dan, o da İbn Abbas'ta rivayet etti, dedi ki: Ebû Cehil ile bir grup müşrik Resûlullah'ı (sav) (öldürmeyi) kastederek ona gelmişlerdi. Resûlullah (sav) Yâsîn suresini okuyarak onların başlarına toprak serptiği halde onu göremiyorlardı. Resûlullah (sav) geri döndüğünde başlarındaki toprağı silkeleyip hayret içinde “Muhammed'in sihirlere bir sihir” dediler.

Bana Muhammed b. Hâtim anlattı. O Yezîd'den, o Muhammed b. İshâk'tan, o Zührî'den, o da Abdullah b. Sa'lebe b. Su'ayr'dan rivayet etti, dedi ki: Ebû Cehil dedi ki: “Allahım, bizden sıla-i rahmi kesti, bize bilmediğimiz şeyi getirdi. Allah'ım onu sabaha ulaştırma, helâk et.” Bunu Bedir Savaşı'nda söylemişti. Allah da (cc) şu âyeti indirdi: “*Eğer zafer istiyorsanız, işte zafer geldi.*”⁵⁷ İşte istediği zafer onun bu sözüdür.

Dediler ki: Bir defasında Resûlullah (sav) Mescitte Ebû Bekir, Ömer ve Sa'd b. Ebû Vakkâs (ra) ile beraber oturuyordu. O sırada Benî Zübeyd kabilesinden bir adam gelerek şunu söyledi: “Ey Kureyş topluluğu, size gelmiş birine zulmettiğinizde size nasıl mal veya ticaret meta'ı gelebilir?” Adam halka halka dolaşarak sonunda ashabıyla oturan Resûlullah'ın (sav) yanına geldi. Resûlullah (sav) ona “Sana kim zulmetti?” diye sorunca, adam “Ebü'l-Hakem, benden üç deve istedi. Bunlar develerimin en iyi olanlarıydı. Ben onları kendisine düşük fiyatla satmadım. Onları kendi istediği gibi satın alacak kimse de yoktur fakat o malımı zarara uğrattı ve bana zulmetti” dedi. Resûlullah (sav) “Develerin nerede?” diye sorunca, “İşte şu Hazura pazarında” dedi. Resûlullah (sav) develeri adamdan satın aldı. Onlardan ikisini arzu ettiği fiyata sattı. Üçüncü deveyi de sattı ve karşılığını da Abdülmuttaliboğullarının dullarına verdi. Ebû Cehil de o sırada pazarda bir tarafta sessizce oturuyordu. Resûlullah (sav) daha sonra

57 Enfâl, 8/19.

yanına gidip “Ey Amr, şu bedevîye yaptığın şeyi bir daha yapmaktan sakın, aksi takdirde benden, hoş olmayan bir şeyle karşılaşsın!” dedi. Ebû Cehil “Ey Muhammed bir daha yapmam” demeye başladı. Resûlullah (sav) dönünce Ebû Cehil’in yanına Ümeyye b. Halef ve bazı müşrikler geldi. Ona “Muhammed’in elinde zelil düştün, sanki ona tâbi olmak istermiş gibisin” dediklerinde şunu söyledi: “Allah’a yemin olsun ki ebediyyen ona tâbi olmam fakat onun sihri görürken kolum kanadım kırılıyor. Onun sağında ve solunda elinde mızraklarını bana uzatmış halde duran adamlar gördüm. Ona karşı koymam o adamlara karşı gelmek olurdu.” Müşrikler, “Bu onun bir sihridir” dediklerinde, o da “Evet, öyle” dedi.

Ebû Cehil, Bedir Savaşı’nda yetmiş yaşındayken öldürüldü. Muâz b. Amr b. Cemûh ve Benî Afrâdan birileri onu öldürmüştü. En son darbeyi ise İbn Mes’ûd indirdi.

2. Ebû Leheb b. Abdülmuttalib’in Durumu

Dediler ki: Ebû Leheb, Resûlullah’a (sav) eziyet verenlerden biriydi. Ebû Tâlib’le onun arasında bir konuşma meydana gelmişti. Ebû Leheb onu yere yıkmış ve göğsünün üzerine oturarak yüzüne vurmaya başlamış. Resûlullah (sav) onu görünce Ebû Leheb’i sırtından tutup yere atmış. Ebû Tâlib, kalkarak onun göğsü üzerine oturmuş ve yüzüne vurmaya başlamış. Bunun üzerine Ebû Leheb, Resûlullah’a (sav) “O da amcan ben de bunu bana neden yaptın? Allah’a yemin olsun ki seni asla sevmeyeceğim” demiştir.

Dediler ki: Ebû Leheb, pis ve iğrenç şeyleri Resûlullah’ın (sav) kapısına bırakırdı. Bir defasında Hamza b. Abdülmuttalib onun bu tür şeyleri attığını görünce alıp onun başına atmıştı. Ebû Leheb başını silerken “Ahmak çocuk” diyordu. Sonra bu yaptığından vazgeçti fakat bu işe başkasını teşvik etti.

İbn Ebü’z-Zinâd, Hişâm b. Urve’den rivayet etti, o babasından, o da Âişe’den (ra) rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) şöyle demişti: “İki kötü komşu arasında oturuyordum. Biri Ebû Leheb diğeri de Ukbe b. Ebû Mu’ayt idi. Hayvan pislliğini getirip kapımın önüne atıyorlardı.” Âişe dedi ki: Resûlullah (sav) şöyle diyordu: “Ey Benî Abdümenâf, hangi komşudur bunu yapan?” Sonra da bunları kapısının önünden alıp uzaklaştırıyordu.

Dediler ki: Ebû Leheb, oğlu Utbe'yi Resûlullah'a (sav) eziyet verecek bir şeyle gönderdi. Utbe, Resûlullah'ın (sav) yanına vardığında onun "*Battığı zaman yıldızla andolsun ki!*"⁵⁸ âyetini okuduğunu işitti. Bunun üzerine "Ben yıldızın rabbini inkâr ediyorum" dedi. Resûlullah (sav) ona "Allah, sana köpeklerden bir köpek musallat etsin!" dedi. Utbe bir ticaret için yolculuğa çıkmıştı. Havrân'da Utbe ve arkadaşları uykudayken bir aslan geldi. Homurdanıp koklayarak ona yaklaştı. Sonra dişleriyle parçalamaya başladı. Ölmek üzereyken şunu demekteydi: "Ben size demedim mi, Muhammed'in insanların en doğru söyleyeni olduğunu?" Sonra da öldü.

Ebû Leheb de öldü. İsmi Abdüluzzâ idi. Veba olarak bilinen hastalıkla öldü. Mekke'de Bedir Savaşı'ndan yedi gün sonra öldü. Bedir Savaşı ona haber verildi fakat katılmadı.

3. Esved b. Abdüyağûs b. Vehb b. Abdümenâf b. Zübreye b. Kilâb'ın Durumu

Allah'ın (cc) haklarında "*Şüphesiz ki alay edenlere karşı sana yeteriz*" dediği alaycı kimselerdendir.⁵⁹ Müslümanları gördüğü zaman arkadaşlarına "Size, Kısra ve Kayser'in saltanatına varis olacak olan yeryüzünün kralları geldi" derdi. Resûlullah'a (sav) da "Ey Muhammed, bugün gökyüzüyle konuşurulmadın mı?" der ya da buna benzer bir şeyler söylerdi. Bir defasında evinden çıkınca yakıcı rüzgârla karşılaştı ve bir Habeşliye benzeyinceye dek yüzü simsiyah kesildi. Ailesine gelince onu tanımadılar ve kapıyı yüzüne kapadılar. Şaşkın halde çöllere düştü ve susuz halde ölüp gitti.

Denilmiştir ki: Cibril (as) onun başına işaret etmiş ve bunun üzerine ona darbeler vurulmuştu. Başı kan ve irin içinde kalmıştı. Cibril'in onun karnına işaret ettiği de söylenmiştir. Karnı su toplamış ve şişerek ölmüştür. Yine denilmiştir ki o, susamış ve Mekke'de aşırı su içerek neticede karnı çatlayıp ölmüştür. Vâkıdî dedi ki: Bu adam, Resûlullah (sav) hicret ettiği sırada ölmüş ve Hacûn'da defnedilmiştir.

Bana Ebû Bekir; Ali b. Abdullah el-Medenî'den, o Süfyân b. Uyeyne'den, o Amr'dan, o da İkrime'den rivayet etti, dedi ki: Cibril (as) Esved

58 Necm, 53/1.

59 Hicr, 15/95.

b. Abdüyağûs'un boynundan tutmuş ve onu boğuncaya dek belini bükümüştür. O sırada Resûlullah (sav) "Dayımdır, dayımdır" demişse de Cibrîl "Bırak onu ey Muhammed!" diye karşılık vermiştir.

4. *Hâris b. Kays es-Sehmî'nin Durumu*

Hâris b. Kays b. Adî b. Sa'd b. Sehm b. Amr, Resûlullah (sav) ile alay edip ona eziyet edenlerdendi. Bu adam İbnü'l-Gaytala'dır. Şennûk b. Mürre b. Abdümenâf b. Kinâne'nin çocuklarındandır. Gaytala ise Kays b. Adî'nin çocuklarının anasıdır ve Hâris de ona nispet edilmiştir. Hakıkında "Hevasını ilâh edineni görmedin mi?"⁶⁰ âyetinin nâzil olduğu kimsedir. Bir taş alır ve ondan daha güzelini bulunca onu atar, yenisini alırdı. Şunu derdi: "Muhammed ölümden sonra dirilmeyi vadederek kendisini de arkadaşlarını da kandırdı. Allah'a yemin olsun ki bizi zamandan, geçip giden günlerden ve hadiselerden başkası yok etmeyecektir." Tuzlu bir balık yemişti. Ölünceye dek su içip durdu. Onun gırtlak hastalığına yakalandığı da söylenmiştir. Bazıları ise başında kan ve irin içeren bir yaranın oluştuğunu söylemişlerdir.

5. *Velîd b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm b. Yakaza ve Ebû Uhayba Saîd b. Âs b. Ümeyye'nin Durumu*

Dediler ki: Velîd, künyesi Ebû Abdüşems idi. Abdüşems, Adl'dır. Bu isimde olan tek kimsedir. Adl diye isimlendirilmesi, bütün bir Kureyş'e bedel olmasından dolayıydı. Dediler ki: O, tek başına Kureyş'in yaptığı gibi Kâbe'nin tamamını giydirirdi.

Kureyş'i Dârünnedve'de toplamış ve onlara şunu demişti: "Ey kavmim, Araplar hac günlerinde gelecekler ve size Muhammed'i soracaklar. Sizler ise farklı şeyler söyleyeceksiniz. Şu kimse "sihirbazdır" diyecek, şu "şair"dir diyecek, bir diğeri "delidir" diyecek, bir başkası ise "kâhindir" diyecek. İnsanlar bilirler ki bunlar bir arada olabilecek şeyler değildir." Oradaki-ler "Şair, diye isimlendirelim" dediklerinde Velîd şunu söyledi: "Siz de şiir dinlemişsiniz biz de. Onun getirdiği şey hiçbir şekilde buna benzemiyor." Onlar "Kâhin, diyelim" dediklerinde, Velîd "Kehanet sahibi kimse doğru

60 Câsiye, 45/23.

da söyler yalan da. Fakat Muhammed'in yalan söylediğini asla görmedik!" dedi. Onlar "O halde deli, diyelim" dediklerinde, Velîd "Deli kimse tıkanıp kalır fakat Muhammed tıkanıp kalmıyor" dedi. Daha sonra Velîd çekip evine gitti. Oradakiler "Dinini terk etti" dediklerinde, Velîd "Dinimi terk etmedim lakin düşündüm taşındım ve derim ki: "Ona sihirbaz demek en iyi fikir çünkü sihirbaz, eşyle kocasının arasını, kardeşle kız kardeşin arasını ayırır" dedi. Bunun özerine Mekke'de "Muhammed sihirbazdır" şeklinde bağrıştılar. Bunun üzerine "Tek olarak yarattığım kimseyi bana bırak" âyeti "On dokuz..." ifadesine kadar nâzil.⁶¹ Ebü'l-Esedeyn -ki onun adı Kelede b. Esîd b. Halef el-Cumahî'dir- dedi ki: "Ben beşini sırtıma, dördünü elime alarak bu işte size yeterim, gerisi de size ait." Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu: "Biz cehennem'in işlerine bakmakla ancak melekleri görevlendirmişizdir. Onların sayısını da inkârcılar için sadece bir imtihan (vesilesi) yaptık."⁶²

Velîd dedi ki: "Şayet Muhammed bizim ilâhlarımıza sövmekten vazgeçmezse muhakkak surette biz de onun ilâhına söveceğiz." Ebû Cehil dedi ki: "Senin dediğine evet diyorum." Esved b. Abdüyağûs da onlara muvafakat etti. O, Resûlullah'ın (sav) dayısının oğludur. Bunun üzerine şu âyet indi: "Allah'tan başkasına tapanlara sövmeyin, sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler."⁶³

Dediler ki: Bir defasında Velîd b. Muğîre, Resûlullah'a (sav) yanında bir grup Kureyşli olduğu halde ona karşı geldi. Bunlar arasında Esved b. Abdülmuttalib b. Esed b. Abdüluzzâ, Âs b. Vâil ve Ümeye b. Halef de vardı. Dediler ki: "Ey Muhammed, gel bakalım, biz senin taptığına tapalım, sen de bizim taptığına tap, bu işte biz ve sen ortak olalım. Şayet senin taptığın hayırlıysa biz ondan payımızı alırız, şayet bizim taptığımız hayırlıysa sen de ondan payına düşeni alırsın." Bunun üzerine Allah (cc) "De ki: Ey kâfirler!"⁶⁴ suresini indirdi. Allah şunu demektedir: "De ki: (Gelin bakalım), ben işte (şimdi) sizin taptığınıza tapmam, siz de (işte şimdi) benim taptığıma tapacak değilsiniz, ben sizin taptığınıza (ebediyen) tapacak deği-

61 Müddessir, 74/11-30.

62 Müddessir, 74/31.

63 En'âm, 6/108.

64 Kâfirûn, 109/1-6.

lim, siz de beni taptığıma (ebediyyen) tapacak değilsiniz, sizin (küfrünüz) size, benim (imanım) bana.”

Velîd, dostu olan Ebû Uhayha Saîd b. Âs b. Ümeyye'ye dedi ki: “Muhammed'e inen şu Kur'an, Mekkeli ya da Tâifli bir adama yahut Ümeyye b. Halef gibi birine inseydi ya!” Ebû Uhayha “Veya senin gibi birine ey Abdüşems yahut Mes'ûd b. Amr gibi Sakîfli bir adama ya da Kinâne b. Abdüyâlîl'e veya Mes'ûd b. Mu'attab'a ve oğlu Urve b. Mes'ûd'a inseydi ya!” Bunun üzerine Allah (cc) şu âyeti indirdi: “*Dediler ki: Bu Kur'an iki şehirden büyük bir adama indirilse olmaz mıydı? Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar?*”⁶⁵

Vâkidî dedi ki: Velîd, hicretten üç ay sonra ya da buna yakın bir zamanda doksan beş yaşında öldü. Hacûn'a defnedildi. Velîd alay eden kimselerdendi. Bir defasında Huzâ'alı adına Harrâs b. Âmir denen bir adama uğradı. -Bu sağlam bir haberdir. Bazıları Harrâb demişlerdir- Künyesi Ebû Kısâf idi. Bir defasında okunu temizleyip bakımını yapıyordu. O esnada oklarının birine basıp ayak parmağını hafif şekilde yaraladı. Okunun, izârına takıldığı ve bacağına hafif şekilde yaraladığı da söylenmiştir. Cibrîl ona gelip yarayı azdırdı, ayağına ya da bacağına vurdu ve o da öldü.

6. [Ebû Üzeyhir ed-Devsî Kıssası]

Oğullarına şöyle vasiyette bulundu: “Huzâ'adan beni yaralayan oktan dolayı talepte bulunun!” Huzâ'a onun oğluna diyeti ödedi. O da dedi ki: “Ezd'den Ebû Üzeyhir ed-Devsî'nin yanında bulunan diyetime bakın. Diyetiniz kaybolmasın.” Hişâm b. Velîd, Bedir'den sonra Ebû Üzeyhir'e saldırıp onu öldürdü. Bu adam Ebû Üzeyhir b. Üneys b. Haysak olup Sa'd b. Ka'b b. Gıtrîf'in çocuklarındandır. Ebû Üzeyhir, Ebû Süfyân b. Harb b. Ümeyye'nin müttefiğiydi. Kızını Utbe b. Rebîa ile evlendirmişti. Velîd b. Muğîre de onun bir diğer kızıyla evlenmişti. Ebû Üzeyhir kızı yanında tutup ona vermemişti. Kızı Âtike'yi Ebû Süfyân'la evlendirmişti. Ebû Süfyân'ın ondan Muhammed b. Ebû Süfyân ve Anbes b. Ebû Süfyân isminde çocukları oldu. Hişâm, Ebû Üzeyhir'i Zülmecâz'da öldürdü. Yezîd b. Ebû Süfyân meydana çıkıp Benî Abdüşems ve Benî Abdümenâf'tan adamlar

65 Zuhurf, 43/31-32.

topladı. Silahlanıp Benî Mahzûm'la savaşmak istediler. Bunun bilgisi Ebû Süfyân'a ulaştı. Ebû Süfyân yumuşak biri olup kavmini seviyordu. Ebû Üzeyhir yüzünden Kureyş arasında harp ateşinin patlak vermesinden korktu. Yezîd'e gelip elinden mızrağı aldı. Ona "Allah seni perişan etsin, Kureyş'in Muhammed'den dolayı neyle uğraştığını gördüğün halde Kureyş'i Kureyş'le karşı karşıya mı getirmek istiyorsun?" dedi. Yezîd "Duruma razı olup akrabaları ve müttefiklerini korumayacak mısınız?" deyince o da "Kim küçük bir meselede sabır göstermezse daha büyükleriyle karşılaşır" dedi. Ebû Süfyân bu şekilde durumu yatıştırdı.

Hassân, Ebû Züheyr'in kanını talep etmeye kışkırtmak ve Ebû Süfyân'ı da ayıplamak için şunu söylemiştir:

*Devca abalisi sabah erken gelecekler Zülmecaz'a
İbn Harb'in komşusu da Muğamme's'e gelecek daha gün doğmadan
Zırtlayan develer onun şerefini koruyabilir mi?
Rezil olmuş olanları annesi Hind bile koruyamadı
Hişâm b. Velîd sana rezilliği giydirdi
Yıprat ve sonra yenilerini de aynen yıprat*

Bunun üzerine Ebû Süfyân dedi ki: "Şüphesiz ki Hassân, aramızı bozacak, o da arkadaşları da bununla sevinecekler." Onun diyeti ödendi. Ca'de b. Abdullah b. Abdüluzâ dedi ki:

*İnsanlar arasında Hişâm gibisini ebediyyen göremem
Bir lider ve arslan misali birini
Kızgın bir şekilde Ebû Üzeyhir ile karşılaşınca
O anda sadece bununla kalmadı
Sonra Zülmecâz'dan şerefle döndü
Kararsızlık göstermeksizin ve korkmaksızın*

Sa'd b. Sufeyh b. Hâris ed-Devsî, Ebû Hüreyre Umeyr b. Âmir b. Abdullah b. Züşşerâ'nın dayısıdır, Ebû Üzeyhir'in öldürülmesinden dolayı Kureyş'ten suçlamadığı hiç kimse yoktu. Bu adam Büceyr b. Avvâm b. Huveylid'i öldürenlerdendir. Onunla Yemâme'de karşılaşmıştı. Bicâd b. Sâib b. Uveymir b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm'u da öldürmüştü.

Dırâr b. Hattâb b. Mirdâs el-Fihri, Serât'ta bulunuyordu. Burası Tâif'in üst tarafında olup Devs ve Ezd'in yurdudur. Devsliler o esnada ona saldı- rıp onu Ebû Üzeyhir'in karşılığında öldürmek istedi. O da kaçıp Ümmü Cemîl denen Ezdli bir kadının evine sığındı. Ezdlilerden bir adam onu öldürmek için peşinden gitti. Kılıç darbeleri kapıyı vurmaya başlayınca kadın gelenlerin karşısına çıkıp kavmine seslendi. Adamlar gelip kadının hatırına onu korudular. Ömer b. Hattâb halife olunca bu kadın, koru- duğu adamın onun kardeşi olduğunu zannedip Medine'ye geldi. Kadın, Ömer'le konuşunca Ömer meseleyi anladı ve "Ben onun kardeşi değilim ancak İslâmî cihetten kardeşiyim, o Şam'da savaşmaktadır. Ona yaptığın iyiliği biliyoruz" dedi. Ömer, onu, (zekat verilecek kişilerden) yolda kal- mışlardan sayarak bir miktar mal verdi. Vâkîdî dedi ki: Onun adı Ümmü Gaylân'dır, bu daha sağlam bir bilgidir. Onun Ümmü Cemîl olduğunu iddia eden kimse Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'dır. Dırâr b. Hattâb dedi ki:

*Allah bize yaptığından dolayı Ümmü Gaylân'a iyilikler versin
Onların kadınlarına da çünkü onlar durumları iyi olmayan muhtaç
kimselerdir
Onlar ölüm yaklaşmışken defettiler onu
İntikamcı savaşçılara karşı meydana çıktılar
Öyle bir çağırdılar ki Devslileri, akıp geldi onlar sel misali isteksizce
Onlardan rezil olarak ölenler vardır
Çektim kılıcımı sonra sıçradım
Canımı ortaya koymadan hangi canla savaşacağım*

Ümmü Gaylân'ın Ezd'in hizmet etmekte olan mevlâsı olduğu söylen- miştir.

İbnü'l-Kelbî dedi ki: Ebû Cünâde, Ebû Üzeyhir'in oğlu'dur. Ebû Cünâ- de'nin çocukları: Şümeyle, onunla Mücâşi b. Mes'ûd es-Sülemî evlendi. Mücâşi, Cemel Savaşı'nda öldürüldü. Onu boşadığı ve kendisiyle Abdul- lah b. Abbas'ın evlendiği de söylenmiştir. İbn Fesve onun babasını şöyle tavsif etmiştir:

Şümeyle Abdullah ile karşılaştığı gün

Onunla az konuştu

Katâde'den rivayet edildiğine göre Velid, bir oka basmış, damarı kesilmiş ve ölmüştü.

Nazr b. Haccâc b. İlât es-Sehmî güzel biriydi. Mücâşi'in yanında olduğu bir sırada hanımı Şümeyle de gelmişti. Mücâşi okuma yazma bilmiyordu, Şümeyle ise yazabiliyordu. O esnada Nasr b. Haccâc yere şunu yazdı: "Allah'a yemin olsun ki seni öyle seviyorum ki bunun üstünde bir sevgi olsaydı seni zelil ederdi, şayet bunun altında bir sevgi olsaydı senin sevgini azaltırdı." Şümeyle de "Allah'a yemin olsun ki ben de" diye yazdı. Bunun üzerine Mücâşi yazının üzerine bir kap örttü. Sonra da onu okuyabilecek birini getirdi. Nasr'ı yanından kovup Şümeyle'yi de boşadı. Anlatıldığına göre Nasr, yazdığını silerek sadece "Allah'a yemin olsun ki ben de" kısmını bırakmıştı. Sonra da "Allah'a yemin olsun ki ben de" sözünden maksadın neydi?" diye sorunca, Şümeyle "La ilâhe illallah" sözünü kastettiğini söylemişti. Nasr, bu anlamın "Allah'a yemin olsun ki ben de" sözünün anlamıyla uyuşmadığını Şümeyle doğrusunu söyleyene dek durmadan dillendirmiş.

Cevn b. Ebü'l-Cevn el-Huzâ'î dedi ki:

Sâid mıntıkasında sizin çocuğunuzu boğazladık

Onun topluluğunda olanlar da bunun benzerinden uzak değildir

Yüz ve alnı üzere düştü alçalmış olarak

Çocuğu alçatmayı kolaylaştır bize

7. Ümeyye b. Halef ve Übeyy b. Halef

Her ikisi de Resûlullah'a (sav) kötülükte bulunan, eziyet eden ve yalanlayanların en şerlileri idi. Übey elinde çürümüş bir kemikle gelip "Ey Muhammed sen, Rabbinin bu kemiği dirilteceğini iddia ediyorsun" deyip sonra kemiğe üfürdü. Bunun üzerine "Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek, diyor"⁶⁶ âyeti nâzil oldu.

Bana Muhammed b. Hâtim el-Mervezî: Abdullah b. Nümeyr'den, o Süfyân es-Sevrî'den, o Ebü's-Sevdâ'dan, o da İbn Sâbit'ten şöyle dediğini ri-

66 Yâsin, 36/78.

vayet etti: Übey, bir yemek yapmıştı. Daha sonra içinde Resûlullah'ın (sav) da bulunduğu bir topluluğa gelip onları yemeyeğe davet etti. Resûlullah (sav) "Sen Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmedikçe kalkmayacağım" dedi. O da bunu yaptı. Resûlullah (sav) da onunla beraber kalktı. Ukbe b. Ebû Mu'ayt, Übey'le karşılaştı. Ona "Sen şöyle şöyle demişsin" dedi. O da "Şüphesiz ki bunu yemeğimiz için söyledim" dedi. Bunun üzerine "O gün, zalim kimse (pişmanlıktan) ellerini ısırtıp..."⁶⁷ âyeti indi. Resûlullah'ı (sav) davet edenin Ukbe b. Ebû Mu'ayt olduğu da söylenmiştir. Übey onun bu davranışını hoş karşılamadı. Ukbe onun dostu ve içki arkadaşıydı. Ona "Muhammed'e mi tâbi oldun?" diye sorunca "Allah'a yemin olsun ki hayır, lakin onu davet etmemekten dolayı yerilecektim, onu davet ettiğimde yemeğimden yiyecekti. Ona inanmadığım bir söz söyledim" dedi. Ukbe de "Yüzüne bakmam haram olsun, şayet onu inkâr etmez ve yüzüne de tükürmezsen" dedi. O da bunu yaptı. Fakat onun ağızından çıkan tükürük yüzüne geri döndü. Bunun üzerine Allah (cc) "O gün, zalim kimse (pişmanlıktan) ellerini ısırtıp..." âyetini indirdi. Buradaki şahıstan maksat Ukbe'dir. Bir sonraki âyette⁶⁸ geçen "*Falanca kimse*"den maksat da Übey b. Halef'tir. Abdullah b. Mes'ûd'un kırâati şu şekildedir: "*Keşke -Übey'i- dost edinmeseydim.*" Bazı râviler "Şüphesiz ki bunu Ümeyye b. Halef yapmıştır" demiş ve Übey'i zikretmemişlerdir.

Ümeyye Bedir Savaşı'nda öldürüldü. Onu Hubeyb b. İsâf öldürdü. Onu Hubeyb ve Bilâl'in birlikte öldürdükleri de söylenmiştir. Onu Ebû Rifâ'a b. Râfi el-Ensârî'nin öldürdüğü de söylenmiştir.

Resûlullah (sav) Uhud Savaşı'nda Übey'i öldürdü. Resûlullah (sav) kendi mızrağıyla ya da başkasının mızrağını alarak onu öldürmüştür.

8. Ebû Kays b. Fâkih b. Muğîre

Ebû Kays b. Fâkih b. Muğîre, Resûlullah'a (sav) eziyet edip bunda aşırı gidenlerdendi. Ebû Cehil'in yaptıklarında ona yardımcı olurdu. Onu Bedir Savaşı'nda Hamza b. Abdülmuttalib öldürdü. Onu Habbâb b. Münzir'in öldürdüğü de söylenmiştir.

67 Furkân, 25/27.

68 Furkân, 25/28.

9. Âs b. Vâil es-Sebmî

Âs b. Vâil, Resûlullah (sav) ile alay edenlerdendi. Resûlullah'ın (sav) oğlu Abdullah vefat edince “Şüphesiz ki Muhammed'in soyu kesiktir, erkek çocukları yaşamıyor” dedi. Bunun üzerine Allah (cc) “Asıl soyu kesik olan, (şüphesiz sana) kin besleyendir”⁶⁹ âyetini indirdi. Eşeğine binmiş -bunun beyaz bir katır olduğu da söylenmiştir- Tâif'e giderken buradaki mahallelerden birine ulaşıncaya eşek ya da katırını onu bir çalılığın üzerine attı. Ayağına bir diken battı. Ayağı şişti ve deveboynu gibi oldu. Sonra da öldü. Onun, eşeği ya da devesi tarafından yere atıldığında bir hayvan tarafından ısırlıldığı ve bundan dolayı öldüğü de söylenmiştir. Oğlu Amr “Babam seksen beş yaşında öldü, şu eşeğine binirdi ve Tâif'teki mal mülküne giderdi. Bineğe binmekten ziyade yürürdü.”

Vâkıdî dedi ki: Âs, Resûlullah'ın (sav) hicretinden birkaç ay sonra öldü. O sırada seksen beş yaşındaydı. Künyesi Ebû Amr idi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Vâkıdî'ye dedim ki: Allah (cc) şöyle buyurmuştur: “(Seninle) istihza edenlere karşı biz sana yeteriz.”⁷⁰ Bu sure Mekki'dir. O da dedi ki: Mâlik'e ve İbn Ebû Zi'b'e bunu sordum. Dediler ki: Allah onlara karşı ona yeter. Onlardan bazıları öldü, bazıları da kör oldu. Bu da onları Resûlullah (sav) ile uğraşmamaları için meşgul etti. Bazılarına karşı Allah ona kâfi geldi. Nitekim Allah hicretle onun ayrılması için sebepler hazırlardı. Bu ikisi dışında şunu diyenler de vardır: “Allah onların yaptıklarına karşı Resûlullah'a yeterdir. Ona hiçbir şeyle zarar veremediler.”

10. Nadr b. Hâris el-Abderî

Nadr b. Hâris b. Alkame b. Kelede b. Abdümenâf b. Abdüddâr, künyesi Ebû Fâid idi. Peygamber'i (sav) yalanlama ve eziyette Kureyş'in en sert olanıydı. Fars kitapları ile yahudi ve hristiyanlarla hemhal olduğundan onlara ait sözler biliyordu. Resûlullah'ın (sav) isminden bahsedildiğini, onun peygamber olarak gönderileceği vaktin geldiğini duyunca şunu söylemişti: “Allah'a yemin olsun ki şayet bize bir uyarıcı gelirse diğer ümmetlerden

69 Kevser, 108/3.

70 Hicr, 15/15.

daha fazla doğru bir yolda olacağız.” Bu konuda şu âyet inmişti: “*Kendilerine bir uyarıcı (peygamber) gelirse diğer ümmetlerden daha fazla doğru bir yolda olacaklarına dair bütün güçleriyle Allah’a yemin etmişlerdi.*”⁷¹ Konuşur ve ardından da “Hangimiz daha iyi konuşuyor? Ben mi Muhammed mi?” dedikten sonra: “Şüphesiz ki Muhammed size eskilerin masallarını anlatıyor.” derdi. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu: “*Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman dediler ki: (Evet) işittik, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleyebiliriz. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.*”⁷² Şu âyet de inmişti: “*(Hani o kâfirler) ‘Ey Allah’ım! Eğer bu Kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır yahut bize elem verici bir azap getir!’ demişlerdi.*”⁷³ Şu âyet de onun hakkında inmişti: “*Rabbimiz! Bizim payımızı hesap gününden önce ver, dediler*”⁷⁴ Şu âyet de onun hakkında inmişti: “*Bir soran, inecek azabı sordu.*”⁷⁵ Şu âyet de onun hakkında inmişti: “*İnsanlardan, bilgisi olmaksızın Allah hakkında tartışmaya giren birtakım kimseler vardır.*”⁷⁶ Şu âyet de onun hakkında inmişti: “*(Durmadan mucize talebiyle) onlar bizim azabımızı mı çarçabuk istiyorlardı?*”⁷⁷

Nadr, Hîre’ye gelmişti. Orada ud çalmayı ve Hîre halkının şarkılarını öğrenmişti. Bunu Mekke’de bir topluluğa öğretti. Mekkelilerin bundan önceki şarkıları, nasb⁷⁸ idi. Nadr, iki çalgıcı kız satın aldı. Şu âyet de onun hakkında inmişti: “*İnsanlardan öylesi var ki herhangi bir ilmi delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak için boş lafı satın alır.*”⁷⁹

Bir defasında Resûlullah (sav) ile karşılaşınca şunu söyledi: “Sen misin yakında Kureyş’in başına bir iş geleceğini ve bunu sana Allah’ın vahyettiğini söyleyen?” Resûlullah (sav) “Evet ve sen de onlardansın” diye cevap verdi. Bunun üzerine âyet indi: “*... Ecellerinin yaklaşmış olabileceğine bakmadılar mı?*”⁸⁰ Yine Resûlullah’a (sav) dünyanın ne zaman yok olaca-

71 Fâtır, 35/42.

72 Enfâl, 8/31.

73 Enfâl, 8/32.

74 Sâd, 38/16.

75 Meâric, 70/1.

76 Hac, 22/3.

77 Şuarâ, 26/204.

78 Câhiliye döneminde yolcuların, kadınların ve gençlerin kullandığı bir musiki formudur. (çev.)

79 Lokman, 31/6.

80 A’raf, 7/185.

ğını sorunca şu âyet nâzil oldu: “Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar.”⁸¹

Şunu derdi: “Şüphesiz ki onun bu kitapta verdiği haberleri getirmesinde ona yardım eden biri vardır. Bunlar, Esved b. Abdülmuttalib’in hizmetçisi olan genç, Addâs, Şeybe b. Rebîa’nın hizmetçisi olan genç -bunun Utbe b. Rebîa’nın hizmetindeki genç olduğu da söylenmiştir- ve bu ikisi dışındakiler. Bunun üzerine Allah şunu indirdi: “Şüphesiz biz onların, “Kur’an’ı ona ancak bir insan öğretiyor” dediklerini biliyoruz. Kendisine nispet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Hâlbuki bu (Kur’an) apaçık bir Arapçadır.”⁸² Şu âyet de onun hakkında inmişti: “İnkâr edenler, “Bu (Kur’an), olsa olsa onun (Muhammed’in) uydurduğu bir yalandır. Başka bir zümre de bu hususta kendisine yardım etmiştir” dediler. Böylece onlar hiç şüphesiz haksızlığa ve iftiraya başvurmuşlardır. Yine onlar dediler ki: (Bu âyetler) onun, başkasına yazdırıp da kendisine sabah akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır.”⁸³

Mikdâd onu Bedir Savaşı’nda esir almıştı. Resûlullah (sav) boynunun vurulmasını emretti. Ali b. Ebû Tâlib (ra) Üseyl’de boynunu vurarak idam emrini infaz etti.

11. Ebû Uhayha Sa’îd b. Âs’ın Durumu

Ebû Uhayha Sa’îd b. Âs b. Ümeyye şöyle derdi: “Muhammed’i (kendini haline) bırakın ve ona saldırmayın, şayet dedikleri doğruysa Kureys’in başka bir boyundan değil bizdendir. Şayet yalancıysa sizden önce Kureys ona karşı koyar.” Resûlullah (sav) ona uğradı. O şunu derdi: “Şüphesiz ki o (Muhammed), gökten haber vermektedir.” Bu esnada Nadr b. Hâris ona geldi ve dedi ki: “Bana ulaştığına göre sen Muhammed hakkında güzel konuşuyormuşsun. O ilâhlarımıza söverken, atalarımızın ateşte olduğunu söylerken ve kendisine tâbi olmayanlara azabı vaat ederken bu nasıl olur?” Bunun üzerine Ebû Uhayha, Resûlullah’a (sav) düşmanlığını açıkça gösterdi. Onu kötüleyip getirdiği şeyi ayıpladı. Şöyle demeye başlamıştı: “Onun getirdiği şeyi ne hristiyanlardan ne de yahudilerden işittik.”

81 A’râf, 7/187.

82 Nahl, 16/103.

83 Furkân, 25/4-5.

Ebû Uhayha Mekke’de şeref sahibi biriydi. O, önceki sözünden cayınca müşrikler daha da güçlenmiş oldu. Bundan dolayı da Nadr, müşriklerin ona değer vermesinden dolayı teşekkürle geldi. Sarık taktığında hiç kimse sırf ona olan saygısından dolayı onun taktığı renkteki bir sarığı takmazdı. “Taç sahibi” diye çağırılırdı. Onun hakkında Ebû Kays b. Eslet -adı Sayfî b. Âmir b. Cüşem olup Evs’tendir- şunu demiştir:

*Bildiğiniz gibi Ebû Uhayha Mekke’de
Hak yiyen biri değildir, yerilmemiştir
Bir gün sarığını takıp da
Gitiğinde meclislere ve muhaliflere
Harâm kılınır Mekke’de yürümeleleri
Hastalıklı kimselerden başkasının
Eviniz yücedir Kureyş içinde
Eskiden de şimdi de yücedir hep
Onlardan iki kolun perçemlerinin tam da ortasında
Sensin samimi kolları arasında bir öz
Benî Lüeyy’in liderleri arasında kerimsin
Geceleri yıldızlar üstündeki dolunay gibisin*

Ebû Uhayha, hicretin ikinci yılında Tâif’teki arazisinde öldü. Hicretin ilk yılında öldüğü de söylenmiştir. O sırada doksan yaşındaydı.

Resûlullah (sav) Tâif’e savaş açınca Ebû Uhayha’nın kabrine rastladı. O sırada Ebû Bekir (ra) “Allah bu kabrin sahibine lânet etsin. Şüphesiz ki o, Allah ve resulüne karşı gelmişti” dedi. Bunun üzerine Ebû Uhayha’nın iki oğlu, Amr ve Ebân, “Allah Ebû Kuhâfe’ye lânet etsin. Şüphesiz ki o misafiri ağırlamazdı, zararı defetmezdi” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) “Ölülere sövmek hayattakilere eziyet verir, sövdüğünüzde, umumileştirin.” dedi.

12. Müşriklerin Ashâb-ı Kehf ve Zülkarneyn’e Dair Sorusu

Dediler ki: Nadr ve Ukbe, Ehl-i Kitab’dan birilerine gidip “Bize bir şeyler söyleyin de gidip onu Muhammed’e soralım” dediler. Onlar da “Ona eskiden helâk olup gitmiş gençleri sorun, batı ve doğuyu dolaşmış adamı sorun” dediler. Ona, Ashâb-ı Kehf’i ve Zülkarneyn’i sordular. Allah (cc) onlara dair Kur’an’dakileri indirdi.

Nadr, Ümeyye b. Halef ve Ebû Cehil, Resûlullah'a (sav) şunu dediler: “Şayet Kur'an'ın Allah katından ise bize babalarımızı dirilt, bize beldemizi genişlet ki şu dağlar bizden uzaklaşıp gitsin. Mekke bize dar gelmiş durumda. Bize Safâ'yı altın yap ki yolculuktan kurtulalım. Şayet bunları yaparsan sana iman ederiz.” Nadr, topluluğun hatibiydi. Bunun üzerine Allah şunu indirdi: “*Eğer okunan bir Kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalanırdı yahut onunla ölümler konuşturulsaydı (o Kitap yine bu Kur'an olacaktı). Fakat bütün işler Allah'a aittir. İman edenler hâla bilmediler mi ki Allah dileseydi bütün insanları hidâyete erdirirdi? Allah'ın vâdi gelinceye kadar inkâr edenlere, yaptıklarından dolayı ya ansızın büyük bir belâ gelmeye devam edecek veya o belâ evlerinin yakınına inecek. Allah, vâdinden asla dönmmez. And olsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi de ben inkâr edenlere mühlet verdim, sonra da onları yakaladım. (Görseydin ki) azabım nasılmış!*”⁸⁴

Nadr eline çürümüş bir kemik aldı ve ufalayıp üfürdüktan sonra “Ey Muhammed bunu kim diriltecek?” dedi. Bunun üzerine şu âyet ve diğerleri indi: “Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve ‘*Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?*’ diyor.”⁸⁵ Kemiği ufalayanın Übeyy b. Halef olduğu da söylenmiştir.

Dediler ki: Bedir Savaşı'nda Mikdâd b. Amr -o, efendisi Esved b. Abdüyağûs ez-Zühri'ye nispet edilmiş kimsedir- Nadr b. Hâris'i esir alıp Resûlullah'a (sav) getirdi. Resûlullah (sav) Ali'ye onun boynunu vurmasını emretti. Mikdâd “Benim esirimi mi ey Allah'ın elçisi?” deyince Resûlullah (sav) şunu söyledi: “Şüphesiz ki o, Allah'ın kitabı ve resulü hakkında şöyle şöyle diyordu.” Sonra da “Allahım, Mikdâd'ı lutfunla zenginleştir” dedi.

Nadr, esir olarak getirildiğinde yanında duran adama dedi ki: “Allah'a yemin olsun ki Muhammed beni öldürecek, bana içerisinde ölüm bulunan gözlerle baktı.” Mus'ab b. Umeyr'e “Ey Mus'ab, sen burada bana en yakın ve en fazla acıyacak olan kimsesin, arkadaşınla konuş, beni de kendi arkadaşlarımla aynı saysın” dedi. Bunun üzerine Mus'ab “Gerçekten sen şöyle şöyle diyordun” dedi. O da “Ey Mus'ab, şu an azarlama anı değil, beni de kendi arkadaşlarımla aynı saymasını iste ondan! Şayet Kureyş seni

84 Ra'd, 13/31-32.

85 Yâsin, 36/78.

esir almış olsaydı korurdum seni!” dedi. Mus‘ab da dedi ki: “Doğru söyledin. Fakat ben öyle düşünmüyorum. Çünkü İslâm bizimle sizin aranızdaki ahitleri koparıp atmıştır.”

Bana Ubeydullah b. Muâz anlattı. O babasından, o Şu‘be’den, o Ebû Bişr’den, o da Saîd b. Cübeyr’den nakletti, dedi ki: Bedir Savaşı’nda Mikdâd, Nadr b. Hâris’i esir aldı. Resûlullah (sav) onu öldürmek isteyince Mikdâd, Resûlullah’a (sav) “Ey Allah’ın elçisi! Benim esirimi mi?” diye sorunca, Resûlullah (sav) “Şüphesiz ki o, Allah ve resulü hakkında dediklerini dedi” karşılığını verdi ve şu âyeti okudu: “*Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman dediler ki: “(Evet) işittik...”*”⁸⁶ Sonra da onu idam edip üç defa şöyle dedi: “Allahım, Mikdâd’ı lütfunla zenginleştir.”

Nadr b. Hâris’in kızı Kuteyle -Bazı râviler, Kuteyle bt. Hâris demişlerdir fakat ilk verilen bilgi daha sağlamdır- şunu söyledi:

*Ey yolcu Useyle beklenmektedir
Haftanın beşinci günü sabahında, sen muvaffak olmuş iken
Selamı ulaştır bir ölüye
Dişi koyunlar hareket ederken
Benden ona katı bir damla gözyaşı
Göz kırpışları iyiydi diğerleri boğulurken
İkiniz de söyleyiniz en övülen sensin Küreyme’nin asili
Şeref sahibir, usta köklü bir ustadır
Şayet iyilik yapsaydın sana zarar vermezdi
Belki de gence iyilik yaptı canı sıkkın öfkeliyken
Nadr ise öldürdüğü kimselerin en yakın akraba olanıdır
Şayet imkân varsa azat edilmeye en hak sahibi olandır
Babasının çocuklarının kılıçları yokladı onu
Allah için burada akrabalıklar dağılıp gitti*

Denildiğine göre Resûlullah (sav) “Şayet bu şiiri onun öldürülmesinden önce dinlemiş olsaydım onu öldürmezdim” demiştir. Allah en doğrusunu bilir.

86 Enfâl, 8/31. Âyetin meâli şu şekildedir: “Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman dediler ki: “(Evet) işittik, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleyebiliriz. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.”

13. *Sehm Kabilesinden Haccâc'ın İki Oğlu Münebbih ve Nübeyh'in Durumu*

Haccâc'ın okçu olan iki oğlu Münebbih ve Nübeyh de arkadaşları gibi Resûlullah'a (sav) eziyet ve saldırı içindeydiler. Resûlullah (sav) ile karşılaşmış diyorlardı ki: "Allah senden başkasını (peygamber olarak) gönderecek birini bulamadı mı? İşte senden daha yaşlı ve daha uygun kimseler var. Şayet doğru isen sana şahitlik edecek ve seninle olacak bir melek getir." Allah'ın elçisi'nden bahsettiklerinde "*Kendisine öğretilmiş bir mecnun*",⁸⁷ getirdiklerini ona Ehl-i Kitab öğretiyor" diyorlardı. Resûlullah (sav) her ikisine de beddua ederdi.

Münebbih'e gelince onu Ali (ra) öldürdü. Onu öldürenin Ebû'l-Yeser el-Ensârî olduğu da söylenmiştir. Yine onu öldürenin Ebû Üseyd el-Ensârî olduğu da söylenmiştir. Nübeyh'e gelince onu Ali b. Ebû Tâlib öldürmüştür. Aynı şekilde Âs b. Münebbih de öldürülmüştür. O, Resûlullah'ın (sav) kılıcı olan zülfikar'ın sahibiydi. Bu haber sıhhatlidir. Bazıları derler ki: "O, Münebbih'in kılıcıdır." Onun Nübeyh'in kılıcı olduğu da söylenmiştir.

14. *[Zübeyr b. Ebû Ümeyye'nin Durumu]*

O, baba tarafından, Resûlullah'ın (sav) eşi Ümmü Seleme'nin kardeşidir. Resûlullah'ı (sav) açıkça yalanlayan, onun getirdiği şeyi inkâr eden, ona dil uzatan, insanların ona gitmesine engel olan kimselerdendi. Ancak Kureyş'in Benî Abdülmuttalib'e karşı yazdığı sayfayı yırtmada yardımcı olanlardandır. Annesi Âtike bt. Abdülmuttalib Resûlullah'ın (sav) halası idi. Akıbeti konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazı râviler şöyle söylemişlerdir: O, Bedir Savaşı'na giderken devesinden düşmüş, hastalanıp ölmüştür. Bazıları demiştir ki: Bedir Savaşı'nda esir alınmış ve Resûlullah (sav) onu serbest bırakmıştır. Mekke'ye dönünce ölmüştür. Onun Uhud Savaşı'na katıldığı ve kendisine isabet eden bir oktan dolayı öldüğü de söylenmiştir. Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî dedi ki: Fetih'ten⁸⁸ sonra Yemen'e gitti ve orada kâfir olarak öldü.

87 Duhân, 44/14.

88 Mekke'nin fethi kastedilmektedir.

15. *Abdullah b. Ebû Ümeyye'nin Durumu*

Şüphesiz ki Resûlullah (sav), müşrik bir toplulukla beraber onu da davet etmişti. Onlardan biri ona dedi ki: “*Sen bize yerden bir kaynak bitirmedikçe sana asla iman etmeyeceğiz.*”⁸⁹ Bir diğeri “Hadi bunu yapmadın, hurma ve üzüm bahçelerine sahip olan Farsların bahçeleri gibi senin de Mekke’de bir bahçen olmadıkça sana iman etmeyeceğiz” dedi. Bir üçüncüsü “Göğü üzerimize bir parça halinde düşürmedikçe ya da rabbini ve melekleri getirip de biz onları seyretmedikçe sana asla iman etmeyeceğiz” dedi. Abdullah b. Ebû Ümeyye dedi ki: “Rabbinin sana altından yaptığı bir evi görmedikçe ya da sen göğe yükselmedikçe sana asla iman etmeyeceğiz. Sonra bize okuduğunu göreceğimiz bir kitap getir-medikçe sana inanmayacağız. Allah (cc) onların sözlerine karşılık şunu indirdi ve dedi ki: “*De ki onlara: Rabbimi tenzih ederim. Ben, sadece beşer bir elçiyim.*”⁹⁰ Abdullah, müslüman oldu ve Tâif Gazvesi’nde şehit edildi. Doğru olan husus Abdullah’ın onlar arasından bu sözü söyleyen kimse olduğudur. Onun hakkında âyetler inmiştir. O, topluluğun hatibi ve sözcüsü idi.

16. *[Sâib, Esved, Adî ve Âs]*

Sâib b. Ebû’s-Sâib’e gelince Bedir Savaşı’nda öldürülmüştür. Onu, Zübeyr b. Avvâm öldürmüştür.

Esved b. Abdullah b. Hilâl b. el-Mahzûmî’ye gelince o da Bedir Savaşı’nda öldürülmüştür. Onu Hamza (ra) öldürmüştür.

Adî b. Hamrâ el-Huzâ’î’ye gelince Bedir’e geldiği sırada onu yılan ısırды ve öldü.

Âs b. Saîd b. Âs b. Ümeyye’ye gelince onu yine Hamza Bedir Savaşı’nda öldürmüştür.

89 İsrâ, 17/90.

90 İsrâ, 17/93.

17. [Ebü'l-Bahterî Âs b. Hâşim b. Hâris b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusayy'ın Durumu]

Dediler ki: Ebü'l-Bahterî Resûlullah'a (sav) az eziyette bulunuyordu. Ancak onu yalanlıyor ve getirdiği şeyi ayıplıyordu. Sahifenin⁹¹ yırtılmasında yardımcı olanlardandı. Resûlullah (sav) onunla karşılaşan kimsenin ondan vazgeçmesini ve onu öldürmemesini emretmişti. Onunla Mücezzer b. Ziyâd el-Belevî karşılaştı. Ona “Seni esir almak istiyorum. Çünkü Resûlullah (sav) öldürülmemeni emretti” dedi. O dedi ki: “Yanımda arkadaşım Cünâde b. Müleyhe de var. Şayet onu da kabul ederseniz tamam, aksi takdirde yaşamaya ihtiyacım yok.” Zillete düşmeyi utanç kabul etti. Savaşırken şunu söylüyordu:

*Hür bir kadının oğlu tamahkâr olana teslim olmaz
Bu da ölüceye ya da yolunu buluncaya dek devam eder*

Mücezzer saldırıya geçti ve onu öldürdü. O sırada da şöyle diyordu:

*Ya bilemedin ya da unuttun nesebimi
Tespit et bakalım nesebimi benim Belî'den olduğumu
Yesrib mızrağıyla saldıranlarınız
Kırarım başın yan tarafını Meşarîf kılıcımla*

Daha sonra Mücezzer, Resûlullah'ın (sav) yanına gelip durumu ona haber verdi. Dedi ki: “Seni hak ile gönderene yemin olsun ki onu esir alıp sana getirmek için çabaladım. Bana saldırdı, ben de onu öldürdüm.” Ebü'l-Bahterî'yi öldüren kişinin Benî Mâzin b. Neccâr'dan Umeyr b. Âmir el-Mâzinî olduğu söylenmiştir. Bu kimsenin künyesi Ebû Dâvûd idi.

Ebü'l-Bahterî hakkında şu âyet inmişti: “O’nu bırakıp kendilerine birtakım dostlar edinenler, ‘Onlara, bizi sadece Allah’a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz’ derler. Doğrusu Allah, ayrılığa düştükleri şeylerde aralarında hüküm verecektir.”⁹²

91 Mekkelilerin Hâşimoğullarına karşı boykot için yazıp Kâbe'nin duvarına astıkları sahifeye denir. (çev.)

92 Zümer, 39/3.

18. Ukbe b. Ebû Mu'ayt'ın Durumu

Ukbe b. Ebû Mu'ayt, Resûlullah'a (sav) insanlar arasında en sert şekilde düşmanlık yapan ve eziyet eden kimseydi. Ebû Mu'ayt'ın ismi Ebân olup o da Ebû Amr b. Ümeyye'nin oğludur. Ukbe'nin, künyesi Ebü'l-Velîd idi.

Bana Vâkıdî'nin kâtibi Muhammed b. Sa'd anlattı. O da Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî'den isnadıyla rivayet edip dedi ki:

Ukbe b. Ebû Mu'ayt eline bir zenbil aldı ve içine pislik koyup onu Resûlullah'ın (sav) kapısına attı. Tuleyb b. Umeyr b. Vehb b. Abd b. Kusayy b. Kılâb -annesi Ervâ bt. Abdülmuttalib'dir- onu görünce zenbili aldı ve onun başına vurdu, iki kulağından da tuttu. Ukbe ona yapışıp annesine götürdü. Annesine "Oğlunu görmez misin? Muhammed'i savunuyor" dedi. O da "Bu konuda ondan daha önde kim olabilir ki? O, onun dayıoğludur. Mallarımız ve canlarımız Muhammed içindir" dedi. Sonra şunları söyledi:

*Şüphesiz ki Tuleyb dayısının oğluna yardım etti
Kanı ve malı hususunda ona destek verdi*

Bedir Savaşı olduğunda Ukbe esir olarak getirildi. Onu esir eden Abdullah b. Seleme b. Mâlik el-Aclânî idi. Belî kabilesindendi. Ensardan sayılmıştır. Atı huysuzluk yaptı o da onu alıp götürdü. Resûlullah (sav) Ensardan Âsım b. Sâbit b. Ebü'l-Aklah el-Evsî'ye onun boynunu vurmamasını emretti. Ukbe o sırada şunu söylemeye başladı: "Yazıklar olsun, hangi şeyden dolayı öldürülüyorum ey Kureyş topluluğu? Onların arasında mı öldürüleceğim?" Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Allah ve resulüne olan düşmanlığından dolayı [öldürülüyorsun]" dedi. O da şunu söyledi: "Ey Muhammed, senin iyilik etmen daha üstün bir şey, beni de senin ve benim kaviminden normal bir adam gibi kabul et. Ey Muhammed, çocuklara kim bakacak?" Resûlullah (sav) "Ateş!" dedi. Irku'z-Zubeyye'de⁹³ öldürüldü. Vâkıdî "Safra'da⁹⁴ öldürüldü" dedi. Denildi ki: Resûlullah (sav) emretti ve o da asıldı. O, İslâm'da ilk asılan kimseydi.

93 Mekke ile Medine arasında bir yerdir. (çev.)

94 Medine'ye yakın bir yerdir. (çev.)

Bana Abdülvâhid b. Gıyâs, Hammâd b. Seleme'den, o Atâ b. Sâib'den, o da Âmir eş-Şa'b'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) Bedir Savaşı'nda Ukbe'ye "Allah'a yemin olsun ki muhakkak seni öldüreceğim" dedi. "Onu Kureyş'in önünde mi öldüreceksin?" denilince "Evet, ben secde halindeyken boynuma basmıştı ve ayağını kaldırmadı, gözlerimin yerinden çıkacağını zannettim. Bir gün ben yine secdedeyken geldi ve koyun işkembesini başıma attı. Onu öldüreceğim!" dedi.

Bize Ubeydullah b. Muâz, babası Muâz b. Muâz el-Anberî'den, o Şu'be'den, o Ebû Bişr'den, o da Saîd b. Cübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) üç kişiyi idam ederek öldürdü: Ukbe b. Ebû Mu'ayt, Tu'ayme b. Adî ve Nadr b. Hâris.

Dediler ki: Resûlullah (sav) hicret edince Ukbe şöyle dedi:

Ey Kusva devesine binen, terk et bizi

Yakında beni ata binerken göreceksin

Mızrağım sizden ikinci yudumu alacak birinci yudumundan sonra

Kılıç sizden istediği her şeyi alacak

19. Esved b. Muttalib b. Esed b. Abdüluzzá'nın Durumu

Esved de alay edenlerdendi. Künyesi Ebû Zem'a idi. O ve arkadaşları, Resûlullah (sav) ve ashabı hakkında kaş göz işareti yaparlardı. "Size yeryüzünün kralları ve Kistrâ ve Kayser'in hazinelerini ele geçirecek kimse geldi" der ıslık çalarlardı. Resûlullah'a (sav) ağır gelen sözlerle konuşurlardı. Resûlullah (sav), Allah'ın onun gözlerini kör etmesi ve oğlunu kaybetmesi için beddua etti. Oğlunu karşılamak için çıkmıştı. Oğlu Şam'dan geliyordu. Yoldayken bir ağacın gölgesine oturdu. Cibrîl gelip o ağacın yeşil yaprakları ve dikeniyi onun yüzüne vurdu. Neticede gözleri kör oldu. Denildiğine göre Cibrîl onun gözlerine işaret etti, bunun üzerine gözleri âmâ oldu. Böylece Resûlullah'a (sav) bir şey yapamadı. Bedir Savaşı'nda oğlu Zem'a b. Esved öldürüldü. Oğlunun künyesi Ebû Hukeyme idi. Onu Ebû Dücâne öldürdü. Onu Sâbit b. Ciz'in öldürdüğü de söylenmiştir. Aynı şekilde oğlu Akîl de öldürülmüştür. Onu Hamza ve Ali (ra) birlikte öldürmüşlerdi. Onu Ali'nin tek başına öldürdüğü de söylenmiştir. Hâris b. Zem'a b. Esved de öldürülmüştür. Onu Ali öldürmüştü. Bir grup kimse,

öldürülenin Hâris b. Esved'in bizzat kendisi olduğunu söylemiştir. İlk bilgi daha sağlamdır.

Esved b. Muttalib şöyle derdi: “Muhammed'in kendi kavmi içinden kovulması için beddua ettim ve bedduama icâbet edildi. O da kör olmam için beddua etti ben de kör oldum. Çocuksuz kalmam için de beddua edildi. Çocuklarımı da kaybettim.”

Vâkıdî demiştir ki: Esved Mekke'de öldü. O sırada Kureyş Uhud Savaşı'na hazırlanıyordu. O da hasta olduğu halde onları teşvik ediyordu. Yaşı yüze yaklaşmıştı.

Mekkeliler Bedir'de öldürülen adamlarından dolayı ağlamayı bıraktılar. Bunun müslümanlara ulaşmasını ve bu sebeple müslümanlar tarafından ayıplanmayı hoş görmüyorlardı. Esved bir ağlama sesi işitince bunun sebebini sordu. Ona bir kadının kaybettiği devesine ağladığı söylendi. O da dedi ki:

*Devesini kaybetmiş diye ağlıyor
Uyuyamama onu uyumaktan alıkoymakta
Devlere ağlama lakin Bedir'e ağla
Atalar küçük düştü
Şayet ağlayacaksan Akil'e ağla
Aslanlar aslanı Hâris'e ağla
Onlara ağla, hepsini isimlendirme
Ebû Hukeyme'ye denk olan yoktur
Bedir'de Benî Husays'in önde gelenleri vardı
Mahzûmîler ve Ebü'l-Velîd'in grubu
Dikkat edin onlardan sonra adamlar yüceldi
Şayet Bedir olmasaydı yücelemezlerdi*

Dedi ki: Esved ile Kureyş'ten bir grup ile oturdukları sırada şöyle diyorlardı: “Muhammed'in getirdiği şeyi bilmiyoruz. Onlar ancak kâhinlerin seciyeli sözlerine benziyor.” Bunun üzerine onlar hakkında şu âyet indi: “Onlar, Kur'an'ı bölüp ayıranlardır.”⁹⁵ Yani parça parça (yaptılar.) Bunun kitabın bazısına inanıp bazısını da inkâr eden Ehl-i Kitab hakkında indiği

de söylenmiştir. Doğrusu bunun Kureyş kâfirleri hakkında indiğidir. Onlara Resûlullah (sav) sorulunca bazıları “deli”, bazıları “sihirbaz”, bazıları da “şair” derdi. Onun aleyhinde konuşurlar ve insanların ona gitmesine engel olurlardı. Allah (cc) haklarında şu âyeti indirdi: “*(Fakat gerçek şu ki) elbette kendi yüklerini (veballerini), kendi yükleriyle birlikte nice yükleri taşıyacaklar...*”⁹⁶ Âyet der ki: İslâm’dan geri çevirdikleri kimselerin yüklerini (de taşıyacaklar.)

Resûlullah’a (sav) (Hz. Salih’in) devesini kesen kimse sorulunca “İçinizdeki Ebû Zem’a Esved b. Muttalib gibi aziz ve insanları koruyan bir kimseydi.” dedi. Ebû Zem’a b. Esved için “Binicinin azığı” denirdi.

20. [İbnü'l-Asdâ el-Hüzelî]

İbnü'l-Asdâ el-Hüzelî Resûlullah’a (sav) eziyet edenlerden biriydi. Ona “Şüphesiz ki Ehl-i Kitab sana kendi hikâyelerini öğretiyor” derdi. İnsanlara “O kendisine ilim öğretilmiş bir delidir” derdi. Resûlullah (sav) ona beddua etti. Bir dağdayken yaban keçileri gelip onu öldürünceye kadar boynuzladılar.

21. Hakem b. Ebü'l-Âs b. Ümeyye

Hakem, Resûlullah’a (sav) eziyet eder, onu ayıplar ve aleyhinde konuşurdu. Bir gün Resûlullah (sav) yürürken o da arkasında durup ağız ve burnuyla hareketler yapıyordu. Bu şekilde yaptıklarına devam etti. Fetih gününde müslüman olduğunu açıkladı. Dininden dolayı onu itham eden biriydi.

Bir gün Resûlullah’ın (sav) eşlerinin birinin evindeyken ona geldi. Resûlullah (sav) yanına elinde bir mızrak ile çıktı ve dedi ki: “Beni bu pislikten kim kurtaracak? Şayet onu yakalarsam başını yararım” ya da buna benzer bir şey söyledi. Ona ve çocuklarına lânet okudu ve onu Medine’den sürdü. Osman’ın (ra) hilâfetine kadar Medine’ye gelemedi. Osman onu ve çocuklarını Medine’ye geri getirdi. Bu da Osman’ın eleştirilen davranışlarından biriydi. Osman’ın hilâfeti zamanında öldü. Kabrinin üzerine bir çadır kuruldu. Abdurrahman b. Hassân b. Sâbit, Mervân b. Hakem’e şöyle dedi:

96 Ankebût, 29/13.

*Senin babana lânet edenin at kemiklerini
Şayet atarsan o da atar utanmış ve mecnun olarak
Korkulan işler yaptığından aç karınla kuşluk vaktine ermiş
Akşama da kötü iş yaparak ermiş*

22. Utbe b. Rebîa b. Abdüşems b. Abdümenâf'ın Durumu

Utbe, künyesi Ebü'l-Velîd idi. Resûlullah'la (sav) karşılaşmış ona şunu söylemiş: “Şayet şan şeref istiyorsan seni kral yapmakla şereflendiririz. Şayet mal istiyorsan maldan istediğini veririz.” Resûlullah (sav), “Ey Ebü'l-Velîd dinle” dedi. Bunun üzerine “Hâ-mîm” deyip Secde sûresini okudu. Utbe, “Bunlar benzerini işitmediğim sözlerdir” dedi. Sonra Kureyş'ten bir topluluğa dönüp dedi ki: “Onu Araplarla baş başa bırakın, işini terk etmeyecek.”

İbn Ümmü Mektûm, Resûlullah'ın (sav) yanına geldi. O sırada Utbe de Resûlullah (sav) ile konuşuyordu. Resûlullah (sav) Utbe'ye ilgi gösterip İbn Ümmü Mektûm'a iltifat etmedi. Bunun üzerine Allah (cc) “*Yüzünü ekşitti ve sırtını döndü*”⁹⁷ âyetini indirdi. “Kendini muhtaç görmeyene gelince” sözünden maksat Utbe'dir. İbn Ümmü Mektûm'a iltifat edilmemesinin sebebinin Velîd b. Muğîre olduğu da söylenmiştir. Anlatıldığına göre İbn Ümmü Mektûm, Resûlullah'a (sav) gelince “Allah'ın sana öğrettiğinden bana da öğret” demiştir. Resûlullah (sav) da Ümeyye b. Halef'e yönelmiş ve ona (İbn Ümmü Mektûm'a) iltifat etmemiştir.

Utbe, Bedir Savaşı'nda kâfir olarak öldürülmüştür. Onu Hamza (ra) öldürmüştür. Velîd b. Utbe de Bedir Savaşı'nda öldürülmüştür. Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürmüştür. Utbe öldürüldüğü sırada yetmiş yaşındaydı. Velîd ise elli yaşındaydı. Ebû Huzeyfe b. Utbe ise Resûlullah (sav) ile beraberdi.

23. Şeybe b. Rebîa b. Abdüşems'in Durumu

Şeybe b. Rebîa b. Abdüşems'in künyesi Ebû Hâşim idi. Şeybe, Resûlullah'a (sav) şiddetli eziyette Kureyş'le beraber olmakla beraber bu işi bizzat üstlenmiyordu. Bedir Savaşı'nda öldürülmüştür. Onu Ubeyde b. Hâris b. Muttalib b. Abdümenâf öldürmüştür. Onu Hamza ve Ali (ra) defnetmiştir. Şeybe, Utbe'den üç yaş büyüktü. Utbe ve Şeybe savaşa katılma noktasında

97 Abese, 80/1.

ağır davrandılar fakat Ebû Cehil'in ikisini de azarlaması sonucu onlar da bu işe koyuldular.

Dediler ki: Kureyş kadınları Muâviye'nin annesi Hind bt. Utbe'ye gittiler. Ona "Babana, kardeşine ve aile fertlerine ağlamaz mısınız?" dediler. O da "Onlara ağlamayacağım, şayet ağlarsam bu Muhammed'e ulaşır, o, arkadaşları ve Hazrec'in kadınları bize söverler." dedi. "Allah'a yemin olsun ki Muhammed ve arkadaşlarından intikam almadıkça" deyip koku ve sürme kullanmayı kendine haram kıldı. Dedi ki: "Şayet ağlamanın üzüntüyü gidereceğini bilseydim ağlardım."

*Allah için söyleyin var mıdır bir göz
İki adamının helâk olduğunu gören
Ey rabbim, yarın bana ağlayacak biri vardır
Ağıt tutan kadınlar ve ağlayanlar
Kuyu (Savaşı) gününde niceleri terk edip gittiler
Bu şuurun sabahında
Yıllarca süren yağmurlardan
Yıldızlar sönük durumda
Gördüklerimden dolayı temkinli davranıyordum
Bugün çekindiğim şeyler başıma geldi
Ey rabbim yarına bunları söylüyorum
Vahlar sana ey Ümmü Muâviye*

Şunu da söylemişti:

*Vahlar bana babamdan dolayı
Vahlar olsun onu gizleyen kabre
İki çizgili iki mızrak
Göklerin ciğerlerinde görürsün her ikisini
İki Hind kılıcı
Kabir bile di o iki ceylanın keskinliğini
Yaşlılar içinde yok, o ikisi gibi
O ikisine denk gençler de yok
Onlar Rebîa'nın iki oğludur
İnsanlar onları zikretmekten bıkmazlar*

*Veda ettiklerinde geri kalmazlar
Kötülüğü de dost edinmezler
İki kardeş benim için iyiliktir
İki dal gibi onları görenin annesiyim*

24. Mut'im b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf

Mut'im, künyesi Ebû Vehb idi. Arkaşları arasında Resûlullah'a (sav) en az eziyet verenlerdendi. Fakat Peygamber'e karşı onların inkâr ettiklerini o da inkâr ediyordu. Benî Hâşim ve Benî Muttalib'in (boycot sebebiyle) kendi kabilelerini terk etmelerine kadar onların işlerini gören kimsedir. (Tâif dönüşünde) Beyt'i tavaf etmesi için Peygamber'i (sav) himaye etmiştir.

Resûlullah (sav) Bedir Savaşı'nda oğlu Cübeyr b. Mut'im'e dedi ki: "Şayet baban sağ olsaydı ve benden şu esirleri bağışlamamı isteseydi, onun için bağışlar ve esirler konusunda onun aracılığını kabul ederdim."

Mut'im hicretin ikinci yılında Bedir Savaşı'ndan birkaç ay önce Safer ayında öldü. Hacûn'a defnedildi. O sırada doksan yaşını geçmişti. Onun için bir yıl boyunca yas tutuldu.

25. [Tu'ayme b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf'ın Durumu]

Tu'ayme b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf, künyesi Ebû Reyân idi. Tu'ayme, Resûlullah'a (sav) eziyet eden, ona eziyette aşırı giden, onu kötüleyen, aleyhinde söz yayan ve onu yalanlayanlardandı. Bedir Savaşı'nda esir edildi. Resûlullah öldürülerek idam edilmesini emretti, bunun üzerine öldürüldü.

Bana Ubeydullah b. Muâz; babasından, o Şu'be'den, o Ebû Bişr'den, o da Saîd b. Cübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) Tu'ayme b. Adî'yi idama mahkûm etti. Tu'ayme'yi öldüren Hamza b. Abdülmuttalib idi.

26. Hâris b. Âmir b. Nevfel b. Abdümenâf

Resûlullah (sav) Bedir Savaşı'nda dedi ki: Kim Hâris'le karşılaşırsa Benî Nevfel'in yetimleri için ona dokunmasın. Onun hakkında şu âyet inmişti:

“Biz seninle beraber doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırsız, dediler.”⁹⁸ Fakat o, sahifenin⁹⁹ yırtılmasında yardımcı olan kimselerdendi. Bedir Savaşı'nda kâfir olarak öldürüldü. Onu Habîb b. İsfâf öldürmüştü.

27. Mâlik b. Tulâtüle'nin Durumu

Kelbî dedi ki: Mâlik b. Tulâtüle b. Amr b. Guşbân, alay edenlerden olup sefih biriydi. Dediler ki: Resûlullah (sav) ona beddua etmiş ve şerrinden Allah'a sığınmıştı. Cibrîl onun karnını sıkmış, bu yüzden pisliği ağzından çıkmış ve ölmüştü. Başkaları dediler ki: Cibrîl'in işaret vermesiyle başında bir yara oluştu. Kelbî dışındakiler şunu dediler: O, Ömer b. Talâtüle'dir. Bu bilgi yanlıştır.

Kelbî dedi ki: Onun Hâris b. Tulâtüle olduğunu söyleyenleri işittim. Bunun aslı yoktur. Onlar İbn Gaytala ile İbn Tulâtüle'yi birbirine karıştırıyorlar. Bunu onunla, onu da bununla karıştırıyorlar.

Vâkîdî dışındakiler şunu söyledi: Şüphesiz ki alay edenler aynı vakitte öldüler. Vâkîdî'nin sözü daha sağlamdır.

Vâkîdî dedi ki: Ölenin ölmüş olması, körün kör olması ve Resûlullah'ın (sav) onlardan ayrılma sebeplerinin hazırlanması Resûlullah için yetmez mi?

28. Rükâne b. Abdüyezîd b. Hâşim b. Muttalib'in Durumu

Dediler ki: “Çok güçlü” diye bilinen Rükâne b. Abdüyezîd b. Hâşim b. Muttalib, bir seferden dönmüştü. Ona, Resûlullah (sav) haber verdi. Resûlullah (sav) ile Mekke'nin dağlarından birinde karşılaştı. Ona dedi ki: “Ey kardeşimin oğlu, senin durumun bana ulaştı. Sen benim yanımda yalancı biri değilsin. Şayet beni yere yıkarsan senin sadık biri olduğunu anlarım.” Resûlullah (sav) onu üç defa yere yıktı. Adam Kureyş'e gelip dedi ki: “Hey sizler, arkadaşınız sihirbazdır, istediğinize onunla sihir yapın!”

Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: Bana babam anlattı. O Ebû Sâlih'ten, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) Rükâne b. Abdüyezîd

98 Kasas, 26/57.

99 Hâşimoğullarına boykotun yazıldığı sahifedir. (çev.)

ile karşılaştı. Arapların en güçlü olanıydı. Hiç kimse onu asla yere yıkamamıştı. Resûlullah (sav) onu İslâm'a davet etti. Bunun üzerine o "Allah'a yemin olsun ki şu ağacı çağırmadıkça müslüman olmayacağım" dedi. O, semüre ya da akasya ağacıydı. Resûlullah (sav) "Allah'ın izniyle gel" deyince ağaç sürünerek geldi. Rükâne "Bugünkü kadar bundan daha büyük bir sihir görmedim, emret geri dönsün" dedi. Resûlullah (sav) "Allah'ın emriyle geri dön" deyince ağaç döndü. Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Yazıklar olsun sana, müslüman ol!" dedi. O da "Şayet beni yere yıkarsan müslüman olurum, müslüman olmazsam koyunlarım senindir. Şayet beni yıkarsam bu işten (koyunları vermekten) vazgeçerim" dedi. Rükâne, insanların en güçlüsüydü. Onu kimse asla yere yıkamamıştı. Resûlullah (sav) onu tutup üç defa yere yıktı. O da "Ey amcaoğlu, tekrar" dedi. Resûlullah (sav) onu üç defa daha yıktı. Sonra da "Müslüman ol!" dedi. O da "Hayır" dedi. Resûlullah (sav) "Koyunlarını alıyorum" dedi. O da "Kureyş'e ne söyleyeceksin?" diye sorunca, Resûlullah (sav) "Onunla güreştim ve onu yıkarak koyunlarını aldım, derim" dedi. Adam, "Beni rezil ve perişan edersin" deyince Resûlullah (sav) "Onlara ne diyeyim?" dedi. O da "Onu kumarda yendim, dersin" dedi. Resûlullah (sav) "Bu durumda yalan söylemiş olurum" dedi. Adam, "Sen sabahtan akşama kadar yalan söyleyip durmuyor musun?" dedi. Resûlullah (sav), "Koyunlarını al!" dedi. Bunun üzerine adam "Sen benden daha hayırlı ve daha iyisin" dedi. Resûlullah (sav) ise "Bunda senden daha fazla hak sahibiyim" dedi.

29. [Hübeyre b. Ebû Vehb'in Durumu]

Hübeyre b. Ebû Vehb el-Mahzûmî, Resûlullah'a (sav) eziyet edenlerdendi. Onun Hendek Savaşı'nda öldürüldüğü söylenmiştir. Onun fethe kadar yaşadığı, Yemen'e kaçtığı ve orada kâfir olarak öldüğü de söylenmiştir. Bu bilgi daha sağlamdır.

Resûlullah'ın (sav) Ashabından Güçsüz Düşürülenler

Yezîd b. Rûmân'dan rivayet edilmiştir. O da Urve b. Zübeyr'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) mescitte oturduğunda yanına ashabından zayıf düşmüş kimseler gelir otururdu. Bunlar Ammâr b. Yâsir, Habbâb b. Eret, Suheyb b. Sinân, Bilâl b. Rebâh, Ebû Fûkeyhe, Âmir b. Fûhey-

re ve benzeri diğer müslümanlardı. Kureyş onlarla alay eder, birbirlerine “Gördüğünüz gibi onun arkadaşları bunlar! ‘Allah aramızda onlara iyilikte bulunmuş.’¹⁰⁰ derlerdi. Bunun üzerine Allah (cc) onlara dair şu âyeti indirdi: “*Aramızdan Allah’ın kendilerine lutuf ve ihsânda bulunduğu kimseler de bunlar mı?!*” demeleri için onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi? Âyetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: *Selâm size! Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı.*”¹⁰¹ Onlar ne aşiretleri olan ne de onları savunacak kimseleri olan bir gruptu. Kureyş, dinlerine dönsünler diye gün boyunca sıcaktan kavrulmuş toprakta onlara eziyet ederdi. Onlar hakkında şu âyet indi: “*Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zalimlerden olasın!*”¹⁰²

1. Ammâr b. Yâsir

Ammâr b. Yâsir b. Âmir b. Mâlik de onlardandır. Murad b. Mâlik b. Uded b. Zeyd’in kardeşi olan Benî Ans’tan biridir. Ans, Zeyd diye isimlendirilmişti. Ammâr’ın künyesi Ebû'l-Yakzân idi. Yâsir’in künyesi de Ebû Ammâr idi. Ebû Abdullah olduğu da söylenmiştir. Benî Mahzûm’la müttefikti.

Bana Muhammed b. Sa’d; Hişâm b. el-Kelbî’den ve başkasından rivayet etti, dedi ki: Yâsir b. Âmir ve iki kardeşi, Hâris ve Mâlik, Yemen’den Mekk’e bir kardeşlerini aramak için geldiler. Hâris ve Mâlik Yemen’e döndü. Yâsir ise Mekke’de kaldı ve Ebû Huzeyfe b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm ile müttefik oldu. Ebû Huzeyfe onu, Sümeyye bt. Hayyât denen bir câriyesiyle evlendirdi. Ondandır Ammâr dünyaya geldi. Ebû Huzeyfe çocuğu azat etti. Ebû Huzeyfe ölünceye dek Yâsir ve Ammâr onunla kaldılar. Bu sırada İslâm geldi. Yâsir, Sümeyye, Ammâr ve kardeşi Abdullah b. Yâsir müslüman oldular. Yâsir’in bir başka oğlu da vardı. Abdullah ve Ammâr’dan büyüktü. Ona Hureys deniyordu. Câhiliye döneminde Benî Dîl (kabilesi) onu öldürmüştü.

100 En’âm, 6/53, 54.

101 En’âm, 6/53-54.

102 En’âm, 6/52.

Yâsir'den sonra Sümeyye ile Ezrak evlendi.¹⁰³ Bu adam Hâris b. Kelede es-Sekaff'nin hizmetinde demirci bir genç olup Rum idi. O, Tâif Savaşı'nda Tâiflilerin bir kölesiyle Resûlullah'a (sav) gelenlerdendir. İçlerinde Ebû Bekire de vardı ve hepsi azat edildiler. Sümeyye İslâm gelmeden önce Ezrak'tan Seleme b. Ezrak'ı dünyaya getirdi. Seleme, Ammâr'ın aynı anneden kardeşidir. Daha sonra Seleme b. Ezrak'ın çocukları Amr ve Ukbe, kendilerinin Hâris b. Ebû Şemr el-Gassânî'nin çocukları ve Benî Ümeyye'nin müttefikleri olduklarını iddia ettiler. Böylece Mekke'de şerefli kimseler oldular. Benî Ezrak'ın bazı çocukları Benî Ümeyye'den evlendiler. Amr ve Ukbe Sümeyye'den başka bir kadının çocuklarıdır.

İbn Ebü'z-Zinâd, Hişâm b. Urve'den, o Vehb Keysân'dan, o Muhammed b. Amr b. Atâ'dan, o Saîd b. Seleme b. Ezrak'tan, o da Ebû Hüreyre'den şunu rivayet etti: Resûlullah (sav) kadınların bir cenazede ağladıklarını işitti. Ömer (ra) onları azarlayınca Resûlullah (sav) şöyle dedi: "Ey Ömer, bırak onları çünkü kişi musibete uğramış, gözyaşı dökmektedir ve hadise daha yeni olmuştur" Amr b. Ezrak Bedir Savaşı'nda müşriklerin yanında savaştı ve esir edildi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Abdullah b. Ebû Ubeyde'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ammâr b. Yâsir dedi ki: Erkam b. Ebü'l-Erkam'ın evinin kapısında Suheyb b. Sinân ile karşılaştım. İçeride de Resûlullah (sav) vardı. Ona "Ne istiyorsun?" diye sordum. O da "Sen ne istiyorsun?" dedi. Ben "Muhammed'in yanına gidip onun sözünü dinlemek istiyorum" dedim. O "Ben de bunu istiyorum" dedi. Onun huzuruna girdik, o da bize İslâm'ı arz etti. Müslüman olduk ve akşama dek orada bekledik. Ardından da gizli bir şekilde çıktık. Ammâr ve Suheyb'in İslâm'a girişi otuz küsur adamın İslâm'a girmesinden sonra olmuştu.

Bize Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe Ebû Bekir, Cerîr b. Abdülhamîd ed-Dabbî'den, o Mansûr'dan, o da Mücâhid'den şöyle dediğini rivayet etti: Müslüman olduklarını ilk ortaya koyanlar Ebû Bekir, Bilâl, Habbâb, Suheyb ve Ammâr'dı. Resûlullah'a (sav) gelince onu amcası koruyordu. Ebû Bekir'i ise kavmi koruyordu. Fakat diğerlerine demirden zırh-

103 Yâsir Sümeyye'yi boşamıştı. (çev.)

lar giydirildi, takatları kalmayınca dek güneş altında bırakıldılar. Ebû Cehil, Sümeyye'ye gelip ön tarafından ona bir aletle saldırdı. O, İslâm'da ilk şehittir. Abdullah b. Muhammed dedi ki: "Bana ulaştığına göre o, Ebû Cehil'e ağır söz söyleyip onu kızdırdı."

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkidi'den, o Osman b. Muhammed'den o Hâris b. Fudayl'den, o da Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den rivayet etti, dedi ki: Bana Ammâr b. Yâsir'i şalvar içinde çıplak halde gören biri haber verdi, dedi ki: Onun sırtına baktım, bir de ne göreyim yara izi. Ona "Bu da ne?" diye sorduğumda "Bu, Kureys'in Mekke'nin kumluğunda yaptıkları işkenceden kalma" dedi.

Vâkidi dedi ki: Bana Osman b. Muhammed kendi isnadıyla anlattı, dedi ki: Ammâr, ne dediğini bilmeyecek duruma gelinceye dek kendisine işkence ediliyordu. Ebû Fûkeyhe'ye de ne dediğini bilmeyecek dereceye gelinceye dek işkence ediliyordu. Bilâl, Âmir b. Führeyre ve müslümanlardan bir grup da bu şekildeydi. Onlar hakkında şu âyet inmişti: "*Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür. (Onlar) sadece Rablerine tevekkül ederek sabredenlerdir.*"¹⁰⁴ Vâkidi dedi ki: "O, Ebû Seleme b. Abdüleşed ve Osman b. Maz'un hakkında inmiştir. Ebû Seleme Medine'ye ilk gelen kimseydi.

Bize Muhammed b. Hâtim el-Mervezî anlattı, dedi ki: Bize; Hüşeym Husayn'dan, Ebû Mâlik'in "*Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan kimse hariç*"¹⁰⁵ âyetinde geçen kişi Ammâr'dır" dediğini rivayet etmiştir.

Bize Ebû Sâlih Ferrâ el-Antâkî, Ebû İshâk el-Fezârî'den, o Abdullah b. Mübârek'ten, o Ma'mer'den, o Abdülkerîm'den, o da Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Ammâr b. Yâsir'in şöyle dediğini rivayet etti: Müşrikler, Resûlullah'a (sav) sövüp onların ilâhları hakkında iyi konuşuncaya dek Ammâr'a işkence etmekten vazgeçmediler. O, Resûlullah'a (sav) gelip de ona "Geride neler oldu?" diye sorunca, Ammâr "Kötülük. Allah'a yemin olsun ki senin hakkında kötü, onların ilâhları hakkında iyi konuşmadıkça

104 Nahl, 16/41-42.

105 Nahl, 16/106.

benden vazgeçmediler” dedi. Resûlullah (sav) “Kalbini nasıl buluyorsun?” diye sorunca “İmanla huzura ermiş durumda” dedi. Resûlullah (sav) “Şayet bir daha böyle yaparlarsa sen de aynısını yap” dedi. Onun hakkında şu âyet indi: “...*Kalbi iman ile dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan...*”¹⁰⁶

Bize Yahyâ b. Eyyûb ez-Zâhid anlattı, dedi ki: Bize; İsmâil b. Uleyye, İbn Avn’dan, o da Muhammed b. Sîrîn’den şunu rivayet etti: Resûlullah (sav) Ammâr’la, ağladığı sırada karşılaştı. Resûlullah (sav) onun gözyaşlarını silerken şöyle dedi: “Kâfirler seni aldı ve suya batırdı ve sen de şöyle söyle dedin. Şayet bir daha yaparlarsa sen de aynısını söyle.”

Bana Velîd b. Sâlih anlattı, dedi ki: Bize, Muhammed b. Sa’d, Vâkıdî’den, o Abdullah b. Ebû Ubeyde’den, Abdülhakîm b. Suheyb’in şöyle dediğini rivayet etti: Müşrikler Ammâr’a işkence edip “Muhammed’i kötülemedikçe Lât ve Uzzâ Muhammed’den daha hayırlıdır demedikçe seni bırakmayız.” dediler. O da bunu yapınca bıraktılar. Hz. Peygamber’in yanına varınca Resûlullah (sav) ona “Yüzün felah bulsun” dedi. O “Allah’a yemin olsun ki felah bulmayacak” dedi. Resûlullah (sav) “Neden?” diye sorunca, “Senin hakkında kötü konuştum, Lât ve Uzzâ’nın senin dininden daha hayırlı olduklarını söyledim” dedi. Resûlullah (sav) “Kalbini nasıl buldun?” diye sorunca, “İmanla huzur bulmuş halde buldum, dinimde sebatta demirden daha sert” dedi. Resûlullah (sav) “Senin için bir sorun yok, şayet aynısını yaparlarsa sen de aynı şekilde karşılık ver” dedi. Dedi ki: Ammâr, “*zorlandığı halde kalbi imanla dolu olan*”¹⁰⁷ kimsedir. “...*Kim kalbini küfre açarsa...*”¹⁰⁸ ifadesindeki kişi ise Abdullah b. Sa’d b. Ebû Serh’dir.

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize, Abdullah b. Ca’fer er-Rakkî’, Ubeydullah b. Amr’dan, o Abdülkerîm’den, o da Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Ammâr’dan rivayet etti, dedi ki: Allah’ın “... kalbi iman ile dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan hariç” sözündeki kimse, Ammâr’dır. “...*kim kalbini küfre açarsa...*”¹⁰⁹ âyetinde bahsedilen kimse ise Abdullah b. Sa’d b. Ebû Serh’dir.

106 Nahl, 16/106.

107 Nahl, 16/106.

108 Nahl, 16/106.

109 Nahl, 16/106.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o Ebû Sâlih'ten, o da Ümmü Hani'den rivayet etti, dedi ki: Ammâr b. Yâsir, babası Yâsir, kardeşi Abdullah b. Yâsir, Ammâr'ın annesi Sümeyye Allah yolunda işkence görüyorlardı. Resûlullah (sav) onlara uğradı ve dedi ki: "Sabır gösterin ey Yâsir ailesi! Şüphesiz ki size cennet vaat olunmuştur. Yâsir işkence-de öldü. Sümeyye, Ebû Cehil'e ağır konuştu. Onu ön tarafından yaraladı ve o da öldü. Abdullah da okla vuruldu ve öldü.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize; Fadl b. Anbese el-Vâsıtî', Şu'be'den, o Ebû Bişr'den, o da Yûsuf el-Mekkî'den aynısını anlattı.

Bana Hüseyin [b. Ali b.] Esved anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Âdem anlattı. O Hasan b. Sâlih'ten, o Ebû Rebî'adan, o Hasan'dan, o da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Cennet, ashabımdan üç kişiyi özlemektedir: "Ali, Ammâr ve Bilâl."

Bana Ahmed b. Hişâm b. Behrâm anlattı, dedi ki: Bize; Vekî, Süf-yân'dan, o Ebû Kays'tan, o da Hüzeyl b. Şürahbîl'den rivayetle dedi ki: Resûlullah'ın (sav) yanına gelindi ve denildi ki: "Ammâr'ın üzerine bir duvar yıkıldı ve öldü." O da "Ammâr ölmedi" dedi.

Bize Hüseyin b. Ali b. Esved ve İbrâhim b. Müslim el-Hârizmî anlat-tilar, dediler ki: Bize Vekî, Şu'be'den, o Kays b. Müslim'den, o Târik b. Şihâb'dan rivayet etti, dedi ki: Basra'dan Benî Utârid, Mâh'ta savaştı. Kû-fê'de bulunan Ammâr b. Yâsir'den yardım istediler. Ammâr savaştan önce çıktı ve savaştan sonra da geldi. Onlara dedi ki: "Bizler ganimette sizlere ortağız." Benî Utârid'den bir adam kalkıp "Ey kesik kulaklı -Ammâr'ın Allah yolunda savaştığı sırada kulağı isabet almıştı- sana ganimetimizden pay vermemizi mi istiyorsun?" dedi. Ammâr dedi ki: "Kulağımın en hayır-lı olanıyla beni ayıpladın. Halbuki o, bana en sevimli gelen kulağımdır." Ammâr, bunu Ömer'e yazdı, o da ganimetin savaşa katılana ait olduğunu bildirdi.

Bana Muhammed b. Sa'd, Vâkîdî'den, o Abdullah b. Nâfi'den, o baba-sından, o da İbn Ömer'den rivayet etti, dedi ki: Yemâme Savaşı'nda Am-mâr'ın bir kaya üzerinde yüksekte durduğunu gördüm. Şöyle sesleniyordu: "Ey müslümanlar topluluğu cennetten mi kaçırıyorsunuz? Ben Ammâr b.

Yâsir'im. Bana gelin!" Onun kulağına bakıyordum, kulağı kesilmişti. Ortam çalkalanırken o en şiddetli şekilde savaşıyordu.

Bana Ebû Müslim Müstemlî Yezîd anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn, Şu'be'den, o Kays b. Müslim'den, o Târik'tan, o da İbn Şihâb'dan rivayet etti, dedi ki: Benî Temîm'den bir adam Ammâr'a "Ey kulağı kesik" dedi. O da "Kulağımın en hayırlı olanına sövdün" dedi.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize; Müslim b. İbrâhim ve Ebû Katan, Kâsım b. Fadl el-Huddâî'den, o Amr b. Mürre el-Cemelî'den, o Sâlim b. Ebû'l-Ca'd'dan rivayet etti, dedi ki: Osman b. Affân (ra) şöyle dedi: Resûlullah (sav) elimden tutmuş olduğu halde Bathâ'da yürüyorduk. O sırada Ebû Ammâr, Ammâr ve annesine vardık. Onlara işkence ediliyordu. Yâsir "Zaman hep böyle mi olacak?" diye sorunca, Resûlullah (sav) "Sabret, Allah'ım Yâsir ailesine mağfîret et! Sen üzerine düşeni yapmışsın" dedi.

Bana Ahmed b. İbrâhim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Vekî b. Cer-râh, Sâlim Ebû'l-Alâdan, o Amr b. Herim'den, o Rib'î b. Hirâş'tan, o da Huzeyfe b. Yemân'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Ammâr'ın tuttuğu hidayet yolunu tutun, İbn Mes'ûd'un ahbine tutunun." Ya da İbn Mes'ûd yerine "İbn Ümmü Abd" demiştir.¹¹⁰

Bana Ebû Müslim anlattı. O Vekî'den, o da Resûlullah'tan (sav) rivayet etti, dedi ki: "İbn Ümmü Abd'in ahbine tutununuz."

Bana Sureyc b. Yûnus anlattı. O Müemmel b. İsmâil'den, o Ebû İshâk'tan, o da Ebû'l-A'lâdan rivayet etti, dedi ki: Ammâr şöyle dedi: "Sâlih kişiyle oturmak koku satan kimseyle oturmak gibidir. Onda ancak güzel koku bulursun ve sana kokusu ulaşır. Kötü kişiyle oturmak körükle uğraşanla beraber olmak gibidir. O, ateşle seni yakmasa da kötü kokusunun parçacıkları sana isabet eder."

Bana Ahmed b. Hişâm b. Behrâm anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn, Mes'ûdî'den, o Kâsım b. Abdurrahman'dan rivayet etti, dedi ki: Mekke'de Resûlullah'ın (sav) ağzından Kur'an'ı alıp da onu açıktan okuyan ilk kimse

110 İbn Ümmi Abd, Abdullah b. Mes'ûd'un künyesidir. (çev.)

Abdullah b. Mes'ûd'dur. Mescid inşa edip de içinde namaz kılan ilk kimse Ammâr b. Yâsir'dir.

Bana Amr en-Nâkıd ve Bekir b. Heysem anlattılar, dediler ki: Bize Kabîsa b. Ukbe, Süfyân'dan, o babasından rivayet etti, dedi ki: Evinde mescid edinip de içinde namaz kılan ilk kimse Ammâr'dır.

Bana İshâk el-Fervî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Mûsâ, Ebû Muâviye'den, o A'meş'ten, o Amr b. Urve'den, o Ebû'l-Bahterî'den, o da Ali'den (ra) rivayet etti, dedi ki: Ona "Bize Ammâr b. Yâsir'i anlat" dediğimizde, "Bir mümin olarak büyüdü. Öğüt verildiğinde alırdı" dedi.

Bana Affân anlattı. O Kâsım b. Fadl'dan, o Amr b. Mürr'e'den, o Ebû'l-Bahterî'den, o da Ali'den aynısını anlattı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Kinâne el-Esedî, Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Allah'ın "Yoksa geceleyin secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden..."¹¹¹ âyeti Ammâr b. Yâsir hakkında indi.

Vâkıdî dedi ki: "Ammâr'a evinin yerini Resûlullah (sav) verdi." Ammâr Resûlullah (sav) ile beraber Bedir, Uhud, Hendek ve diğer savaşların tamamına katıldı.

Bana Hüseyin b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Vekî, Süfyân'dan, o Ebû İshâk'tan, o da Hârîse b. Mudarrib el-Abdî'den rivayet etti, dedi ki: Bize Kûfe'de Ömer'in (ra) mektubu okundu. "İmdi! Şüphesiz ki size Ammâr b. Yâsir'i emir, İbn Mes'ûd'u da öğretmen ve vezir olarak gönderdim. İkisi de Bedir ehlinde olup Resûlullah'ın (sav) ashabının seçkin olanlarındanlardır. İbn Ümmü Abd'ı göndermekle sizi kendime tercih etmiş bulunuyorum. Onları dinleyin, itaat edip tâbi olun. İbn Mes'ûd'u beytülmâl'den sorumlu kıldım. Huzeyfe ve Osman b. Huneyf'i Sevâd'a tayin ettim. Onlara günlük bir koyun erzak tayin ettim" Dedi ki: Koyunun yarısını ve iç kısımlarını Ammâr'a, geri kalanını da o üç kişi arasında paylaştırdı.

111 Zümer, 39/9.

Bize Hüdbe b. Hâlid el-Basrî anlattı. O Ebû Hilâl er-Râsibî'den, o da Hasan'dan rivayet etti, dedi ki: Ömer dedi ki: "Ammâr'ı Allah'ın (cc) şu sözünden dolayı tayin ettim: *"Biz ise o yerde güçsüz düşürülenlere lutufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları (mukaddes topraklara) vâris kılmak istiyorduk."*¹¹²

Bize Ebû Mes'ûd el-Kûfi anlattı, dedi ki: Bize Avâne ya da Ebû Avâne, Abdülmelik b. Umeyr'den, o da Câbir b. Semüre'den rivayet etti, dedi ki: Kûfe halkı Sa'd'dan şikâyetçi oldu. Bunu çok yaptılar. (Ömer) onu azletti ve Ammâr b. Yâsir'i Kûfe'ye vali tayin etti.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o İsmâil b. İbrâhim b. Ukbe'den, o babasından, o Sâlim b. Abdullah'tan, o da babasından şunu rivayet etti: Ömer, Sa'd'ı Irak valiliğinden azletti ve malını da taksim etti. Ondan sonra da Ammâr b. Yâsir'i vali tayin etti.

Bize Amr b. Muhammed anlattı, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Mûsâ anlattı. O İsrâîl'den, o da Ebû İshâk'tan rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Mes'ûd, her perşembe hutbe veriyordu. Cuma hutbesini de vali Ammâr'a bırakıyordu.

Bana Ahmed b. İbrâhim anlattı, dedi ki: Bize el-Akadî Ebû Âmir anlattı. O Şu'be'den, o Semmâk'tan, o da Teymüllahlı bir adamdan aktardı, onu şöyle derken işitmişti: Sanki Ammâr bir yıl boyunca siyah sarık takmış halde her cuma bize hutbe okumuştı.

Bana Ebû Bekir el-A'yen anlattı, dedi ki: Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Şu'be anlattı. O Ebû İshâk'tan, o da Hârise b. Mudarrîb'den rivayet etti, dedi ki: Ammâr hutbe okuduğunda selam verirdi.

Bize Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Ebû Âsım anlattı. O Süf-yân'dan, o Muğire'den, o da İbrâhim'den rivayet etti, dedi ki: Ammâr b. Yâsir minberde Yâsîn'i okurdu. Eş'as b. Kays ona, "Senin Yâsîn'inine doymadık" dedi.

Bana Hüseyin b. Esved anlattı, dedi ki: Bana Yahyâ b. Âdem anlattı. O da Ebû Zübeyd Abser'den rivayet etti, dedi ki: Ammâr kısa bir hutbe

---

112 Kasas, 28/5.

verince ona “Hutbeni uzatsaydın” denilince şunu söyledi: “Biz hutbeyi kısa tutmakla ve namazı da uzatmakla emrolunduk.” Minberde “*Gök yarıldığı zaman...*”¹¹³ suresini okurdu. Sonra da secdeye varırdı.

Bize Bekir b. Ebû Huzeyfe anlattı. O da Süfyân b. Beşîr b. Zu'lûk'tan, o da Ebû Meryem'den şöyle dediğini rivayet etti: Ammâr dedi ki: “Şeytan vesvese vermeden önce bu namazı eda edin.”

Bana Hüseyin anlattı. O Yahyâ'dan, o Şerîk'den, o Âsım b. Behdele'den, o da Zir b. Hubeyş'ten rivayet etti, dedi ki: Ammâr'ı cuma günü “Gök yarıldığı zaman” suresini okurken gördüm. Sonra minberden inip secde etti.

Bana Abdullah b. Sâlih anlattı. O Hammâd b. Seleme'den, o Amr b. Dînâr'dan, o da Saîd'den rivayet etti, dedi ki: “Ammâr üzerinde tüy bulunmayan okla öldürmede bir beis görmezdi.”

Bize Züheyr b. Harb Ebû Hayseme anlattı, dedi ki: Bize Cerîr, A'meş'ten, o da Zeyd b. Vehb'den rivayet etti, dedi ki: Ammâr b. Yâsir (ra) ile Kûfe'nin dışındaydık. O sırada ona bir yabanî eşek görüldü. Hızlıca mızraklarımızı alıp hayvanı vurduk. Ammâr dedi ki: “Allah'a yemin olsun ki Kureyşli bir adam, bu hayvana yapılanın kendisine yapıldığını görmedikçe kıyamet kopmayacaktır. Hatta adam onlardan birinin üzerinde güzel bir sarık görür ve bu da onun hoşuna gider, bundan dolayı onun boyunu vurur ve ondan o sarığı alır.”

Bana Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm anlattı, dedi ki: Bize Mervân b. Muâviye, İsmâil b. Sübay'dan, o da Ali b. Ebû Kesîr'den rivayet etti, dedi ki: Ammâr bir adamı bineği üzerinde namaz kılariken gördü. Ensesinden tutup yere attı ve “İşte burada namaz kıl!” dedi.

Bize Halef b. Hişâm el-Mukrî anlattı. O Abdülvehhâb'dan, o Atâ el-Hafâf'tan, o da Saîd b. Ebû Arûbe'den, o da Katâde'den rivayet etti, dedi ki: Bir adam hanımını üç talakla boşamıştı. Sonra onunla beraber olmaya başladı. Bunun ancak öylesine bir boşanma olduğunu düşündü. Hanımı ona “Yazıklar olsun sana şüphesiz ki ben senden kesin ayrılmış bulunuyorum”

113 İnşikâk, 84/1.

dedi. Adam Kûfe'ye geldi ve Ammâr'ı sordu. Dedi ki: "Hanımını bir defada üç talakla boşamış ve sonra da onunla beraber olan kimse hakkında ne dersin?" Ammâr "Şayet gücüm yetseydi onu recmederdim" dedi. Bunun üzerine adam, hanımına gitti, onu boşadı ve dedi ki:

Ümmü Abdullah bana helal idi

Şayet boşanmasaydı

Onu takva benden engelledi

Kim Rahman'a karşı takvalı olmazsa helâk olur

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Ahmed ez-Zübeyrî, Süfyân'dan, o Mansûr'dan, o da Rib'î'den rivayet etti, dedi ki: Ramazandan olup olmadığı şüpheli olan bir günde Ammâr'a kızartılmış bir koyun getirildi. Bir adam kenara çekilince Ammâr ona "Şayet Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsan yaklaş ve ye!" dedi.

Bana Şücâ b. Mahled el-Fellâs ve Yûsuf b. Mûsâ anlattılar, dediler ki: Bize Cerîr, Ebû Sinân'dan, o da Abdullah b. Ebü'l-Hüzeyl'den rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Mes'ûd evini inşa edince Ammâr'a "Gel inşa ettiğime bir bak" dedi. O da bakıp "Sağlam inşa etmişsin, uzun emel peşinde koşmuşsun, hâlbuki yakında öleceksin" dedi.

Bana İbrâhim b. Muhammed b. Ar'ara anlattı, dedi ki: Bize Ebû Âmir, Süfyân'dan, o da Habîb b. Ebû Sâbit'ten, o da Meymûn b. Şebîb'den rivayet etti, dedi ki: Ammâr'ı şöyle derken işittim: "Kölesine zulüm ederek vuran hiçbir adam yoktur ki bunan dolayı kıyamet gününde bundan dolayı alıkonulmuş olmasın."

Bana Abdullah b. Sâlih anlattı, dedi ki: Bize Ebü'l-Ahves'ten aktarıldı: O, Ammâr b. Yâsir'i cuma günü hutbe okurken gördü. O sırada karşısına bir yılan çıktı. Hutbeden inip Resûlullah'ın (sav) "Namazda dahi olsanız yılanı ve akrebi öldürün" hadisine uyararak öldürünceye dek ona vurdu.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn anlattı, dedi ki: Bize Süfyân anlattı. O Eclah'tan, o da İbn Ebû Hüzeyl'den rivayet etti, dedi ki: Ammâr'ı bir dirhem karşılığında hububat satın alırken gördüm. Adama biraz daha arttırmasını söyledi. Fakat sahibi arttırmaktan kaçındı. Hatta onunla çekişti ve yarı dirheme vereceğine ona

yemin içti. Ammâr onu evine -veya kasra demiştir- götürmek için sırtına yüklendi. O sırada Kûfe valisiydi.

Bize Vehb b. Bakıyye anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn, Cerîr b. Hâzîm'den, o Saîd b. Ebû Seleme'den, o Ebû Nadre'den, o da Mutarrîf'ten rivayet etti, dedi ki: Ammâr b. Yâsir'i tilki derisinden elbise yaparken gördüm.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Mûsâ b. İsmâil, Vüheyb'den, o Dâvûd b. Ebû Hind'den, o da Âmir eş-Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Ammâr'a bir mesele soruldu, o da "Böyle değil miydi?" deyince oradakiler "Hayır" dediler. "Halloluncaya dek bırakın bizi, sizin adınıza sorunu çözmek için sorumluluk altına girdik" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym, Süfyân'dan, o A'meş'ten, o İbrâhim et-Teymî'den, o da Hâris b. Süveyd'den rivayet etti, dedi ki: Bir adam Ömer'in yanında Ammâr'ı kötiledi. Bunun üzerine Ammâr ellerini açtı ve dedi ki: "Allah'ım, şayet hakkımda yalan söylemişse dünyayı ona genişlet ve onu ayak takımından eyle!"

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Affân, Esved b. Şeybân'dan, o Ebû Nevfel b. Ebû Akreb'den anlattı, dedi ki: Ammâr, insanların en çok sükût edeni ve en az konuşanıydı. "Fitneden Allah'a sığınırım. Fitneden Allah'a sığınırım" derdi. Sonra başına büyük bir fitne geldi.

Bana Hüseyin b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Mûsâ ve Ebû Nu'aym, Sa'd el-Absî'den, o Bilâl b. Yahyâ al-Absî'den rivayet etti, dedi ki: Huzeyfe şöyle dedi: Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini işittim: "Ebû'l-Yakzân fitrat üzeredir. Ebû'l-Yakzân fitrat üzeredir. O, ölünceye dek ya da yaşlılık ona unutturuncaya dek fitratı bırakmayacaktır."

Bize Saîd b. Süleyman anlattı, dedi ki: Bize Şerîk anlattı. O Atâ'dan, o da Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den rivayet etti, dedi ki: Bir adam Ammâr'ı kötiledi. O da "Şayet dediğin gibiysem, bu durumda cuma günü guslü terk eden kimse gibi olurum. Şayet sen yalancıysan Allah senin malını çoğaltsın ve insanlar ardından kalanı ayaklar altında ezsin!" dedi.

Bana Ahmed b. İbrâhim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Vehb b. Cerîr anlattı. O da babasından rivayet etti, dedi ki: Ebû Yezîd'i şöyle konuşurken işittim: Ammâr Cemel Savaşı gününde insanlar savaşı bitirince Âişe'ye (ra) dedi ki: "Sübhanallah ey müminlerin annesi, bu iş Resûlullah'ın (sav) sana vaat ettiği işten ne kadar da uzak! Senin için evinde kalmak olmalıydı" Âişe (ra) "Bu kimdir? Ebû'l-Yakzân mı?" diye sorunca o da "Evet" dedi. Âişe "Allah'a yemin olsun ki bildiğim şey senin hakkı söylediğindir" dedi. O da bunun üzerine dedi ki: "Senin dilinle benim lehimde hüküm veren Allah'a hamdolsun."

Bize Halef b. Hişâm el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Ebû Avâne anlattı, dedi ki: Bize Ebû Belc haber verdi. O da Amr b. Meymûn'dan rivayet etti, dedi ki: Müşrikler Ammâr b. Yâsir'i ateşle yaktılar. Resûlullah (sav) ona uğruyor, elini onun başına sürüyor ve şöyle diyordu: "*Ey ateş İbrâhim'e serin ve selametli ol*" duğun gibi Ammâr'a da serin ve selametli ol! Ey Ammâr, seni azgın bir topluluk öldürecek."

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Affân b. Müslim, Vüheyb'den, o Dâvûd'dan, o Ebû Nadre el-Abdî Münzir b. Mâlik'ten anlattı, o da Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Mescid'i inşa başladığı sırada kerpiçleri birer birer taşıyordu. Ammâr ise ikişer ikişer taşıyordu. Arkadaşlarımın bana anlattığına Resûlullah (sav) onun başından toprağı siliyor ve şöyle diyordu: "Yazık ey Sümeyye'nin oğlu, seni azgın bir grup öldürecek."

Bana Medâinî anlattı. O da Ali b. Mücâhid'den rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Mes'ûd ile Ammâr b. Yâsir arasında bir konuda tartışma çıktı. Ammâr acele davranıp İbn Mes'ûd'u hapsedetti. Bu durum Ömer'e (ra) ulaşınca dedi ki: "Sen İbn Ümmü Abd'i mi hapsedersin?" Sonra Ammâr'ı azletti ve Kûfe'ye Muğîre b. Şu'be'yi vali tayin etti.

Bana Ahmed b. Hişâm b. Behrâm Ebû Abdullah anlattı, dedi ki: Bize Amr b. Avn, Hüşeym'den haber verdi. O Avvâm b. Havşeb'den, o Esved b. Mes'ûd'dan, o da Hanzale b. Huveylid'den aktardı; -ki hem Ali hem de Muâviye katında güvenilir biriydi- dedi ki: Ben Muâviye'nin yanındayken Ammâr'ın başı hususunda tartışan iki adam geldi. Bunun üzerine

Abdullah b. Amr b. Âs dedi ki: “Sizden her birinizin nefsi Ammâr’ın başı hususunda arkadaşı için huzur mu bulacak? Şüphesiz ki Resûlullah’ın (sav) şöyle dediğini işittim: Ammâr’ı azgın bir grup öldürecek.” Muâviye, Amr b. Âs’a döndü ve dedi ki: Bu dilini bizden uzak tutmaz mısın? O zaman neden bizimle birlikte savaştın?” O da “Şüphesiz ki Resûlullah (sav) babama itaat etmemi söyledi. Ben sizinleyim fakat savaşmadım” dedi.

Bize Ahmed b. İbrâhim ed-Devrakî ve Vehb b. Bakıyye el-Vâsitî anlattılar dediler ki: Bize Yezîd b. Hârûn anlattı, dedi ki: Bana Şerîk haber verdi. O Muhammed b. Abdullah el-Murâdî’den, o Amr b. Mürre’den, o da Abdullah b. Seleme’den rivayet etti, dedi ki: Sıffîn’de Ammâr’ın yanındaydık. Onun yanında Muâviye ve Amr’ı hicveden bir şair vardı. Ammâr “İki yaşlıya (Muâviye ve Amr b. Âs) hiciv söyle!” diyordu. Bir adam “Sizler Resûlullah’ın (sav) ashabı ve Bedir ehliyken yanınızda şiir mi söyleniyor?” deyince o da “Müşrikler hicvettiğinde biz bunu Resûlullah’a (sav) şikâyet ettik” dedi. Resûlullah (sav) “Siz de onların size dediği gibi deyin!” dedi. Biz de şüphesiz Medine’de bunu câriyelere öğrettirdik.

Bana Ahmed b. Hişâm b. Behrâm anlattı, dedi ki: Bize Vekî anlattı. O Süfyân’dan, o Ammâr b. Muâviye ed-Dühni’den, o Sâlim b. Ebûl-Ca’d’dan, o da Abdullah’tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) şöyle dedi: “İbn Sümeyye’nin karşılaştığı hiçbir iş yoktur ki onlardan en doğru olanını tercih etmemiş olsun.”

Bana Ebû Bekir el-A’yen anlattı. O Affân’dan, o Şu’be’den, o Ebû İshâk’tan, o Sıla b. Züfer’den, o da Ammâr’dan rivayet etti, dedi ki: Üç şey imanın olgunluğundandır: Fakirlikte infak, insanlara insafı davranmak ve selamı yaymak.

Bana Ahmed b. Hişâm ve Amr b. Muhammed anlattılar, dediler ki: “Bize Muâviye anlattı, dedi ki: Bize A’meş anlattı. O Abdurrahman b. Ziyâd’dan, o da Abdullah b. Hâris’ten rivayet etti, dedi ki: Sıffîn’den dönüşü sırasında Muâviye ile beraber yürüyordum. Onunla Amr b. Âs arasındaydım. Abdullah b. Amr b. Âs dedi ki: “Ey babacığım, Resûlullah’ın (sav) Ammâr için şöyle dediğini işittim: “Yazık sana ey İbn Sümeyye, seni azgın bir grup öldürecek!” Dedi ki: Amr, Muâviye’ye dedi ki: “Şunun dediğini

işitmez misin?” Bunun üzerine Muâviye dedi ki: “Bize sözlerini hep boş çıkaracak şeyler söylüyorsun. Onu biz mi öldürdük? Şüphesiz ki onu getirenler öldürdüler.”

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Ebû Muâviye’den, o A’meş’ten, o Abdurrahman’dan, o da Abdullah’tan benzerini aktardı.

Bize Halef b. Hişâm el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Hâlid b. Abdullah Tahhân, Dâvûd b. Ebû Hind’den anlattı. O da Âmir’den rivayet etti, dedi ki: Ömer, Ammâr’a “Seni azletmemiz seni üzdü mü?” dedi. O da “Mademki bunu söyledin, ben de söyleyeyim, senin beni vali olarak ataman da üzdü, azletmen de!” dedi.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O da Vâkidî’den rivayet etti, dedi ki: Bana Abdullah b. Hâris anlattı. O Fudayl’dan, o babasından, o Umâr’den b. Huzeyme b. Sâbit’ten rivayet etti, dedi ki: Huzeyme b. Sâbit Cemel Savaşı’na katıldı fakat kılıç çekmedi. Sıffin’e de katıldı. Dedi ki: “Ammâr savaşmadıkça ben savaşmayacağım ve onu kimin öldüreceğine bakacağım. Şüphesiz Resûlullah’ın (sav) şöyle dediğini işittim: Onu azgın bir grup öldürecekler.” Ammâr, öldürülünce Huzeyme dedi ki: Sapıklık bana açıkça göründü. Sonra yaklaştı. Öldürülünceye kadar savaştı. Ammâr’ı öldüren Ebû’l-Gâdiye el-Müzenî idi. Ona mızrakla vurdu ve o da düştü. O gün bir mahfe içinde savaşıyordu. Doksan dört yaşında öldürüldü. Yere düştüğünde bir başka adam başını kesti. İki adam o yüzden kavga etti. Amr “Allah’a yemin olsun ki ateşe girme hususunda kavga etmişlerdir” dedi. Muâviye “Bunu bizim için kendilerini feda eden bir topluluk için mi söylüyorsun?” dedi. Amr “Allah’a yemin olsun ki bu böyledir. Sen de biliyorsun! Vallahi, bugünden yirmi yıl önce ölmüş olmayı dilerdim” dedi.

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu’aym, Abdülcebâr’dan anlattı. O da Ebû İshâk’tan rivayet etti, dedi ki: Ammâr öldürülünce Huzeyme b. Sâbit onun çadırına girdi. Üzerine su döktü. Sonra silahını aldı ve öldürülünceye kadar savaştı.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkidî’den, o Abdullah b. Ca’fer’den, o da İbn Ebû Avn’dan rivayet etti, dedi ki: Ammâr (ra) doksan bir yaşındayken öldürüldü. Resûlullah’tan (sav) daha önce doğmuştu. Ona

üç kişi saldırmıştı. Ukbe b. Âmir el-Cühenî, Umeyr b. Hâris el-Havlânî ve Şerik b. Seleme el-Murâdî. Yanına varınca saldırıp öldürdüler.

Bazıları onu öldürenin Ukbe b. Âmir olduğunu iddia ederler. Ukbe, Osman b. Affân (ra), kendisine fituk isabet ettiği sırada dövülmesi emri ni verdiği ondan vuran kişiydi. Bilakis onu öldürenin Umeyr b. Hâris el-Havlânî'nin olduğu da söylenmiştir.

Kelbî dedi ki: “Şam ahali der ki: Ammâr'ı öldüren Huvey b. Mâti b. Zür'a b. Yünhid es-Seksekî olup Kindelidir.” Dedi ki: “Başkası da der ki: Onu Ebû'l-Gâdiye el-Müzenî öldürmüştür.”

Bize Ahmed b. İbrâhim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Şu'be'den haber verdi, dedi ki: Bana Amr b. Mürre haber verdi, dedi ki: Abdullah b. Seleme'nin şöyle dediğini işittim: Ammâr'ı Sıffîn Savaşı'nda yaşlı ve zayıf biri olarak gördüm. Elinde bir mızrak vardı ve titriyordu. Elinde sancak olduğu halde Amr b. Âs'a baktı ve dedi ki: “Resûlullah'ın (sav) yanında üç defa bu sancakla savaştım. Bu da dördüncüsü. Allah'a yemin olsun ki şayet Hecer¹¹⁴ hurmalıklarına kadar peşimizden gelip bizimle savaşarlarsa bizim ıslah edicilerimizin hak, onların ise dalalet üzere olduğunu anlarım.”

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Fadl b. Dükeyn, Mûsâ b. Kays el-Hadramî'den anlattı. O da Seleme b. Küheyl'den rivayet etti, dedi ki: Ammâr Sıffîn Savaşı'nda dedi ki: “Cennet kılıçların parıltısı altındadır. Susamış kimse suya erişecektir. Su da hazır bulunmaktadır. Bugün sevgililere erişeceğim: Muhammed (sav) ve taraftarlarına. Allah'a yemin olsun ki şayet Hecer hurmalıklarına kadar peşimizden gelip bizimle savaşarlarsa benim hak onlarınsa bâtil üzere olduklarını anlarım. Bu sancakla Resûlullah (sav) ile beraber üç defa savaştım. Bu sefer, seferlerin en iyisi ve en temiz olmayacaktır.”

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkidî'den, o Abdullah b. Ebû Ubeyde'den, o babasından, o da Ümmü'l-Hakem bt. Ammâr b. Yâsir'in mevlâsı Lü'lü'e'den rivayet etti, dedi ki: Ammâr'ın öldürüldüğü günde sancak Hâşim b. Utbe'de idi. Ali'nin arkadaşları o gün, gün batımına kadar

114 Bahreyn'de bir yerdir. (çev.)

savaştılar. Ammâr, Hâşim'in arkasındaydı. Gün batmaya yüz tutmuştu. Ammâr'ın yanında bir kırba süt vardı. Güneş batınca sütü içti ve şöyle dedi: "Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini işittim: "Senin dünyadan alacağın en son azığın süttür." Dedi ki: Sonra düşmana yönelip ölünceye kadar savaştı. O sırada doksan dört yaşındaydı.

Bize Amr en-Nâkıd anlattı, dedi ki: Bize Vekî anlattı. O Süfyân'dan, o Habîb Ebû Sâbir'ten, o da Ebû'l-Bahterî'den rivayet etti, dedi ki: Sıffin'de Ammâr'a süt getirildi. Gülüp dedi ki: "Resûlullah (sav) bana şöyle demişti: Ölmeden önce son içeceğin şey bir yudum süt olacaktır."

Bize Ahmed b. Hişâm b. Behrâm anlattı, dedi ki: Bize Vekî anlattı. O Süfyân'dan, o Habîb'den, o da Ebû'l-Bahterî'den rivayet etti, dedi ki: Ammâr Sıffin Savaşı'nda dedi ki: Bana bir yudum süt getirin. Çünkü Resûlullah (sav) şöyle demişti: "Bu dünyada öleceğin sırada en son içeceğin şey bir yudum süt olacaktır." Ona süt getirildi ve o da içti. Sonra da öldürülünceye dek savaştı. Allah ondan razı olsun.

Bana Amr en-Nâkıd anlattı, dedi ki: Bize Affân, Rebîa b. Külsûm b. Cebr'den anlattı, dedi ki: Bana babam anlattı, dedi ki: Ben Vâsitü'l-Kasab'da¹¹⁵ Abdüla'lâ b. Abdullah b. Âmir'in yanında idim. O sırada bana "İşte Ebû'l-Gâdiye el-Cühenî kapıda" dedi. Abdüla'lâ "Onu içeri alın" dedi. İçeri girdi. Üzerinde eşyaları vardı. Baktım uzun boylu bir adam. Bu topluluktan biri değilmiş gibi bir duruşu vardı. İçeri girince oturdu. Dedi ki: "Ben Resûlullah'a (sav) biat ettim." Ben de ona "Sağ elinle mi?" diye sorunca, "Niye?" deyip bir söz söyledi, dedi ki: "Bizler Ammâr b. Yâsir'i içimizde en şefkatlilerimizden sayardık. Ben Kubâ Mescidi'nde otururken onun "Bu Na'sel'dir" dediğini işittim. Yani Osman'ı kastetti."¹¹⁶ Ben de dedim ki: "Şayet ona karşı yardım edenlerden birisini bulabilirsem onu öldürünceye kadar ayaklarımla ezerdim." Sonra dedim ki: "Allah'ım, şayet dilersen Ammâr'ın üstesinden gelmemi takdir edersin. Sıffin günü gelince Ammâr ilk birlik içinde geldi. İki saf arasında kalınca bir adam onun vücudunun bir yerinin açıldığını gördü ve onu dizinden yaraladı. Bunun üzerine tökezledi ve miğferi düştü. Ona vurdum. Bir de baktım ki Ammâr'ın başı." dedi

115 Vâsit şehri olup kamlar (kasab) meşhur olduğu için bu isimle de anılmıştır. (çev.)

116 Na'sel uzun sakallı Mısırlı bir adam olup Hz. Osman ona benzetilmiştir. (çev.)

ki: “O adamdan daha sapık birini görmedim. Çünkü o, Resûlullah’ı (sav) dinlemiş ve ona biat etmişti. Sonra da Ammâr’ı öldürmüştü. Ebü'l-Gâdiye su istemişti. Cam bir kap içinde su getirildi. Fakat içmekten kaçındı. Sonra çömlek içinde su getirildi. O sırada bir adam Nabatça ‘Evâ yed keftâ (Kötülük konuşana yazıklar olsun!)’ Cam içinde içmekten korkuyor da Ammâr’ı öldürmekten korkmamış.”

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı, dedi ki: Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi; dedi ki: Bize Külsûm b. Cebr haber verdi. O da Ebû Gâdiye’den rivayet etti, dedi ki: Ammâr’ı, Osman hakkında Medine’de konuşurken ve kötülerken gördüm. Onu öldüreceğime dair vaat ettim. Sıffin günü gelince Ammâr insanlara karşı saldırıya geçti. “Bu Ammâr’dır” denildi. Topuklarıyla bacakları arasında açık bir yer gördüm. Saldırıya geçtim ve onu dizinden yaraladım. Düşünce ben de onu öldürdüm. “Ammâr b. Yâsir öldürüldü” denildi. Amr b. Âs’a haber verilince dedi ki: “Resûlullah’ı (sav) şöyle derken işittim: Onu öldüren ve malını yağmalayan ateştedir.” Amr’a “Sen Resûlullah’tan (sav) bunu işittiğin halde işte onunla savaştın” denilince “Resûlullah (sav) ‘Onu öldüren ve yağmalayan kimse’ dedi” şeklinde cevap verdi.

Vâkıdî kendisine ait bir isnadla dedi ki: Ammâr’a, Huvey es-Seksekî ve Ebü'l-Gâdiye el-Müzenî saldırıp öldürdüler. Ebü'l-Gâdiye’ye “Onu nasıl öldürdün?” diye sorulunca dedi ki: “Bir birlik içinde bize doğru ilerleyince biz de ona doğru ilerledik. Sonra “Yok mu teke tek savaştık olan?” diye sorunca Seksekîlerden bir adam onun karşısına çıktı. Sonra da Himyerli bir adamla mübâreze yaptı. Ammâr onu öldürdü. Himyerli adam Ammâr’a sert bir darbe vurdu. Ammâr “Yok mu teke tek savaştık olan?” diye seslendi. Biz darbeleri peş peşe indirdik. Ammâr’ın eli zorda kaldı. Hareketsiz kalıncaya kadar ona kılıcımla vurmuştum. O sırada insanlar “Ebü'l-Yakzân’ı öldürdün, Allah da seni öldürsün” diye seslendiler. Muhammed b. Münteşir dedi ki: “Ey Ebü'l-Gâdiye senin düşmanın büyüktür.” O da güldü. Ebü'l-Gâdiye yaşlı, büyük ve iri yarı biriydi.

Ali (as) şöyle demiştir: “Müslümanlardan Ammâr’ın öldürülmesinin kendisine ağır gelmediği, bununla musibete uğramamış ve yüreği sızlamayan biri doğru yolda değildir. Allah Ammâr’a müslüman olduğu günde,

öldürüldüğü günde ve canlı olarak dirileceği günde rahmet etsin. Peygamber'in (sav) ashabından dört kişi zikredileceği zaman muhakkak surette onlar içinde dördüncü kişi olarak zikredilirdi. Onlardan beş kişi zikredileceği zaman muhakkak surette beşinci sahâbî olarak zikredilirdi. Muhammed'in (sav) ashabından Ammâr'a cennetin yerli yerince verildiğinden ve onun gibi ikinci bir kişinin olduğundan şüphe eden hiç kimse yoktur. Cennet ona helal olsun. Her nerede olursa hak ile beraberdir. Ammâr'ı katleden ateştedir.”

Bana Hüseyin b. Esved anlattı. O Ubeydullah b. Mûsâ'dan, o Abdülazîz b. Siyâh'tan, o da Habîb b. Ebû Sâbit'ten rivayet etti, dedi ki: Ammâr'ın öldürüldüğü gün, akılların tutulduğu gündü.

Bize Ahmed b. İbrâhim anlattı, dedi ki: Bize İsmâil b. İbrâhim anlattı. O İbn Avn'dan, o da Hasan'dan rivayet etti, dedi ki: Amr b. Âs dedi ki: “Şüphesiz ki ben, Resûlullah'ın (sav) öldüğü sırada sevdiği fakat sonradan Allah'ın cehenneme sokacağı bir adam olmayı istemiyorum.” Ona “Resûlullah (sav) seni seviyor ve seni âmil tayin ediyordu” denildiğinde “Beni seviyor muydu yoksa sıcak mı davranıyordu Allah daha iyi bilir. Fakat onun bir adamı sevdiğini görüyorduk.” “O adam da kimdi?” diye sorulunca “Ammâr b. Yâsir” dedi. Orada olanlar “O, Sıffin gününde öldürdüğünüz kimsedir” deyince “Allah'a yemin olsun ki onu öldürdük” dedi.

Bazı râviler Ebû'l-Gâdiye'nin Âmile kabilesinden olduğunu söylemişlerdir. Fakat Müzeyne'den olduğu daha doğrudur.

Vâkidî kendi isnadıyla dedi ki: Ammâr, zayıf, uzun, saçları dalgalı ve ela gözlüydü. Omuzlarının arası genişti. Ağarmış saçlarını boyamazdı. 37 yılı Safer ayında Sıffin'de Ali'yle birlikteyken öldürülmüştür. O sırada doksan üç yaşındaydı. Bu bilgi daha sağlamdır. Doksan bir yaşında olduğu da söylenmiştir. Sıffin'de defnedilmiştir. Allah ona rahmet etsin.

Bize Muhammed b. Hâtim anlattı, dedi ki: Bize İbn Nümeyr anlattı. O Eş'as b. Sevvâr'dan, o da Ebû İshâk'tan şunu rivayet etti: Ali (ra), Ammâr ve Hâşim b. Utbe'nin cenaze namazını kıldı. Musallada hemen önünde Ammâr, ardında Hâşim vardı. İkisi için tek tekbir getirdi.¹¹⁷

117 İkisinin cenaze namazlarını birlikte kıldırdı. (çev.)

Bize Bişr b. Velîd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Yûsuf anlattı. O Hüseyin b. Ammâr'dan, o Ebû İshâk'tan, o da Âsım b. Damre'den rivayet etti, dedi ki: Ali, Ammâr'ı yıkamadan cenaze namazını kıldırdı.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym anlattı, dedi ki: Bize Şerîk b. Abdullah anlattı. O Ebû İshâk eş-Şeybânî'den, o Müsennâ el-Abdî'den, o da Ammâr'ı gören yaşlı kimselerden rivayet etti, dedi ki: Ammâr demişti ki: "Üzerimdeki kanı yıkamayın, muhakkak ki ben (düşmanlarımla) hesaplaşacağım."

Asbağ b. Nübâte'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Allah Ebü'l-Yakzân'a rahmet etsin, şayet Eyyûb'un (as) başına gelen imtihanına iştirak etmiş olsaydı onunla beraber sabrederdi, diye düşünüyorum.

2. *Habbâb b. Eret*

Dediler ki: Eret Sevâdlı biriydi. Rebîa'dan bir topluluk onun bulunduğu mıntıkaya saldırarak esir edip Hicâz'da satmışlardı. Benî Zühre'nin müttfeği olan Sibâ b. Abdüluzzâ el-Huzâ'î'nin eline geçmişti. Abdullah b. Sibâ'nın kızı şair Turayh b. İsmâil es-Sekafî'nin annesidir. Sibâ onu Enmâr bt. Sibâ'nın annesine hediye etti. O da onu azat etti. Bu Sibâ, Hamza (ra) ile Uhud Savaşı'nda mübâreze bulunan kişidir. Hamza ona "Gel bakalım ey bızır kesen kadının oğlu" demişti. Hamza onu öldürmüştü. Annesi Mekke'de ebe idi. Onun da isminin Ümmü Enmâr olduğu söylenmiştir.

Heysem b. Adî demiştir ki: Habbâb'ın babası Kesker ahalisindendi. Onun Kûfe Sevad'ından olduğu da söylenmiştir.

Ebü'l-Yakzân el-Basrî şunu iddia etmiştir: Habbâb b. Eret, Sibâ'nın aynı anneden kardeşiydi. Bu yüzden Habbâb, Sibâ'nın ailesine nispet edildi ve Benî Zühre ile müttfik olduğunu iddia etti.

Çocuunun söylediğine göre Habbâb b. Eret b. Cendele b. Sa'd b. Huzeyme, Benî Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm'dendir. Başından kölelik geçti. Ümmü Enmâr'ın olmuş ve onun tarafından azat edilmiştir. Dilinde pelteklik vardı.

Vâkîdî dedi ki: Arapça konuştuğunda dili tutukluk yapardı. Bu yüzden peltek diye isimlendirilmişti.

Vâkîdî dedi ki: Habbâb müslüman olduğu sırada Mekke’de demirciydi. Künyesi Ebû Abdürabbîhi idi.

Bize Ebû Bekir b. Ebû Şeybe anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Fudayl anlattı. O babasından, o da Kürdûstan rivayet etti, dedi ki: Habbâb’ın, İslâm’a girenlerin altıncısı olduğunun farkında olun.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkîdî’den, o Muhammed b. Sâlih’ten, o da Yezîd b. Rûmân’dan rivayet etti, dedi ki: Habbâb b. Eret, Resûlullah (sav) Erkam’ın evini karargah yapmamışken Maz’un’un çocukları, Ebû Seleme b. Abdüsed ve Resûlullah’ın (sav) ashabından bir grup ile beraber müslüman oldu.

Bize Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe ve Yûsuf b. Mûsâ el-Kattân anlattılar, dediler ki: Bize Cerîr b. Abdülhamîd anlattı. O Muğîre’den, o da Şa’bî’den şöyle dediğini rivayet etti: (Müşrikler) Habbâb b. Eret hariç işkence ettikleri müslümanların istediklerini yaptılar. -Yûsuf dedi ki- onu yere yatırıyor, takati kalmayınca dek üzerine taş koyuyorlardı.

Vâkîdî dedi ki: Habbâb Resûlullah’a (sav) gelip başına geleni şikâyet etti. Resûlullah (sav) dedi ki: “Sizden öncekiler içinde öyle adamlar vardı ki (vücudu) et ve sinirleri gidip kemikler kalıncaya dek demir taraklarla taranır, testerelerle biçilirdi de bu onu dininden vazgeçirmezdi. Sizler acele etmektesiniz. Allah’a yemin olsun ki bu iş tamama erecektir. Hatta bir yolcu San’âdan kalkıp Hadramevt’e kadar Allah’tan başka hiç kimseden ve koyunlarına saldıracak kurt dışında hiçbir şeyden korkmadan gidecektir.”

Bana Ahmed b. Hişâm b. Behrâm ve Muhammed b. Hâtim anlattılar, dediler ki: Bize Vekî anlattı. O A’miş’ten, o da Ebu’d-Duhâdan, o da Mesrûk’tan, o da Habbâb b. Eret’ten rivayet etti, dedi ki: Ben bir demirciydim. Âs b. Vâil’den alacağım vardı. Ona gidip borcumu istedim. Bana “Muhammed’i inkâr etmedikçe borcumu kesinlikle vermeyeceğim” dedi. Ben de “Sen ölüp dirilsen de inkâr etmeyeceğim” dedim. O da dedi ki: “Ben gerçekten öldükten sonra dirilecek miyim? Şayet böyle olarsa sana bor-

cunu ileriki zamanda ödeyeceğim. Malıma ve çocuklarıma yanına döndüğümde.” Onun hakkında şu âyet indi: “(Resulüm!) Âyetlerimizi inkâr eden ve ‘Muhakkak surette bana mal ve evlat verilecek’ diyen adamı gördün mü? O, gaybı mı bildi yoksa Allah’ın katından bir söz mü aldı? Kesinlikle hayır! Biz onun söylediğini yazacağız ve azabını uzattıkça uzatacağız. Onun dediğine biz vâris oluruz, (malı ve evladı bize kalır). Kendisi de bize yapayalnız gelir.”¹¹⁸

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Sâlih el-Mısrî anlattı. O Muâviye b. Sâlih’ten, o Ali b. Ebû Talha’dan, o da İbn Abbas’tan benzerini aktardı. Allah’ın, “Dediğini yazacağız” sözünden maksat malı ve çocuklarıdır.

Vâkidi dedi ki: Habbâb, Bedir Savaşı’na katılanlardandı. Resûlullah’tan (sav) ayrılmadı. Resûlullah (sav) hicret edince Habbâb da hicret etti. O ve Mikdâd b. Amr, Külsûm b. Hidm’in evine yerleştiler. Onlar eve yerleştikten kısa bir sonra Bedir Savaşı’ndan önce Külsûm vefat etti. Onlar da ayrılıp Sa’d b. Ubâde’nin evine yerleştiler. Benî Kurayza yurdu fethedilinceye dek onun yanında kaldılar. Resûlullah (sav) Habbâb ile Cebr b. Atık b. Hâris b. Kays b. Heyse el-Evsi’yi kardeş yaptı. O, Resûlullah’ın (sav) hiçbir gazvesinden geri kalmadı.

Bana İbrâhim b. Müslim el-Hârizmî ve Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattılar, dediler ki: Bize Vekî anlattı. O Süfyân’dan, o Ebû İshâk’tan, o da Ebû Leylâ el-Kindî’den şöyle dediğini rivayet etti: Habbâb, Ömer’in (ra) yanına geldi. Ömer dedi ki: “Yaklaştırın onu, yaklaştırın onu. Ammâr b. Yâsir dışında senden bu mecliste daha fazla hak sahibi olan biri yok.” Habbâb ona mürşiklerin işkencesinden geriye kalmış olan izleri göstermeye başladı.

Bana Halef b. Hişâm anlattı, dedi ki: Bize Mindel’in kardeşi Hibbân b. Ali el-Anzî anlattı, dedi ki: Bize Mücâlid anlattı. O da Şa’b’den rivayet etti, dedi ki: Habbâb b. Eret, Ömer b. Hattâb’ın (ra) huzuruna girdi. Ömer onu yanına oturttu ve “Bir adam dışında bu mecliste oturmaktan senden daha hak sahibi bir kimse yoktur” dedi. Habbâb “O da kimdir ey müminlerin emiri?” diye sorunca “Bilâl” dedi. Habbâb “O benden daha

118 Meryem, 19/77-80.

fazla hak sahibi değildir. Şüphesiz ki müşrikler içinde Allah'ın iradesiyle onu koruyan kimseler vardı. Benimse hiç kimsem yoktu. Bir gün benim için bir ateş yaptıklarını sonra da beni içine attıklarını görmüşsündür. Sonra bir adam ayağını göğsüme koydu. Sırt üstü yere yatırıldım.” Habbâb sonra sırtını açtı, bir de ne görülsün, derisi leke leke olmuştu.

Bana Kâsım b. Sellâm anlattı, dedi ki: Bize Haccâc b. Muhammed anlattı. O Yûnus b. Ebû İshâk'tan, o babasından, o da Hârise b. Mudarrib'den rivayet etti, dedi ki: Habbâb'ı ziyaret için yanına gitmiştim. Yedi yerinden dağlanmıştı. Onu şöyle derken işittim: “Ben Resûlullah'ın (sav), sizden hiç kimse ölümü temenni etmesin, dediğini duymamış olsaydım, temenni ederdim. Kubât işi kefeni getirilince ağladı. Sonra dedi ki: “Halbuki Hamza bir hırka içinde kefenlendi. Başını örttüğümüzde ayak kısmı, ayaklarını örttüğümüzde başı açık kalıyordu. Sonunda açık kalan kısmı izhir otuyla kapattık. Resûlullah (sav) ile beraber olduğum sırada ne bir dinarım ne de bir dirhemim vardı. Şimdi evimde kırk bin dirhem var. Ben güzelliklerimizin dünya hayatında bize erken verilmiş olmasından korkuyorum.”

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bana Ya'lâ b. Ubeyd, İsmâil b. Ebû Hâlid'den, o Kays b. Ebû Hâzim'den rivayet etti, dedi ki: Habbâb'ı ziyaret için yanına gimiştim. Karnından yedi yerden dağlanmıştı. Dedi ki: “Şayet Resûlullah (sav) bizi ölümü istemekten menetmemiş olsaydı ölümü isterdim.”

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından, o da Ebû Sâlih'ten rivayet etti, dedi ki: Habbâb demirciydi ve müslüman olmuştu. Resûlullah (sav) ona yakınlık gösteriyor ve onu ziyaret ediyordu. Bu durum onun efendisi olan kadına haber verildi. O da gelip kızgın haldeki demiri alır, onun başına koyardı. Bunu Resûlullah'a (sav) şikâyet edince Resûlullah (sav) “Allahım Habbâb'a yardım et!” diye dua etti. Efendisi olan kadın -ki o Ümmü Enmâr idi- baş ağrısından şikâyet eder ve köpeklerle beraber havlardı. Ona başını dağlaması söylenince Habbâb demiri kızartır, onun başını dağlardı.

Vâkidi dedi ki: Müslümanlar Kûfe'yi kurunca Habbâb oraya geldi ve orada bir ev inşa etti. Hicrî 37 yılında vefat etti. O sırada yetmiş üç yaşındaydı. Cenaze namazını Sıffin Savaşı'ndan döndükten sonra Ali kıldırdı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Talk b. Gannâm en-Neha'î anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. İkrime b. Kays en-Neha'î anlattı. O da babasından rivayet etti, dedi ki: Bana Habbâb'ın oğlu anlattı, dedi ki: Kûfede insanlar ölülerini evlerinin ön taraflarına defnederdiler. Habbâb'ın durumu ağırlaşınca dedi ki: "Ey oğulcuğum, öldüğümde beni şehrin şu dış kısmına defnet. Şayet beni şu dış kısma defnedersen insanlar der ki: İşte şu dış kısma Resûlullah'ın (sav) ashabından bir adam defnedildi. Böylece onlar da ölülerini şu dış kısma defnediler." Dedi ki: Öldüğünde onu Kûfe'nin dış tarafına defnettiler. Kûfe'nin dışına ilk defnedilen kimse Habbâb b. Eret idi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O da Vâkîdî'den kendi isnadıyla rivayet etti, dedi ki: Habbâb müslüman olup da Resûlullah'a (sav) gidip geldiğinde ona işkence eden kimse Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın kardeşi Utbe b. Ebû Vakkâs idi. Ebû Vakkâs'ın ismi Mâlik b. Üheyb b. Abdümenâf b. Zühre idi. Ona işkence edenin Esved b. Abdüyeğûs olduğu da söylenmiştir ki bu sağlam bir haberdir.

Dedi ki: Çocuklarının anlattığına göre Habbâb, orta boylu, güzel görünümü, omuzlarının arası geniş, iri yarı ve sakalı gür bir yapıdaydı.

Bazı râviler şunu iddia ettiler: Habbâb, Utbe b. Rebîa'nın kölesiydi. Bu yanlıştır.

Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Abdülvâhid b. Ziyâd anlattı, dedi ki: Bize A'meş haber verdi. O da İbrâhim'den rivayet etti, dedi ki: Habbâb'ın künyesi, Ebû Abdullah idi.

3. *Suheyb b. Sinân*

Kelbî dedi ki: Suheyb b. Sinân b. Mâlik b. Abduamr b. Ukayl b. Âmir b. Cendele b. Cüzeyme b. Ka'b b. Sa'd b. Eslem b. Evs b. Zeydümenât b. Nemr b. Kâsıt. Annesi Selmâ bt. Kaîd olup Benî Temîm'dendir.

Vâkîdî dedi ki: Suheyb Dârülerkam'da Ammâr ile beraber müslüman olmuştur. Bazı râviler dediler ki: Suheyb'in ismi, Umeyre b. Sinân'dır. Dediler ki: Resûlullah (sav) ona daha çocukları olmadan Ebû Yahyâ diye künye vermişti. Bunun dışında künyesi de yoktur.

Kelbî ve başkaları dediler ki: Sinân, Kısra'nın Nu'mân b. Münzir tarafından atanmış olan Übüllü'deki valisiydi. Evleri Musul topraklarındaydı. Denildiğinde göre Fırat nehri üzerinde Cezire'ye doğru giden yerdeydi. Rumlar onların mıntıkalarına saldırdılar ve Suheyb'i daha genç yaşta esir aldılar. Rumların arasında büyüdü ve bu yüzden dili peltek kaldı. Kelb kabilesinden bir adam onu satın alıp Mekke'ye getirdi. Onu, Ebû Züheyb Abdullah b. Cüd'ân b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b satın aldı. Onu önce köle edindi, sonra da azat etti. Adam ölünceye dek onun yanında kaldı. İbn Cüd'ân'ın ölümü bi'setten on küsur yıl kadar önce oldu. Suheyb, Resûlullah'a (sav) peygamberlik gelinceye kadar Cüd'ân ailesinin yanında kaldı. Suheyb müslüman oldu. Suheyb'in çocuklarına gelince sunu söymektedirler: Hiç kimse onu, kendisini esir edenlerden satın almadı. Fakat o esir alınıp da bağlanınca Rumlardan kaçtı ve Mekke'ye geldi. İbn Cüd'ân ile müttefik olup adam vefat edinceye dek onunla kaldı. Suheyb son derece kırmızı tenli olmasından ve aynı zamanda Rumlara esir düşmesinden dolayı Rûmî diye isimlendirilmişti.

Medâinî dedi ki: Araplar onu esir aldılar ve bu şekilde Mekke'ye geldi. Rumlar arasında asla kalmadı. Şüphesiz ki onun Rum olarak isimlendirilmesi kırmızı tenli olmasındandır.

Bize Ebû Rebî ez-Zehrânî anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd anlattı. O Ma'rûf el-Cezerî'den, o da Muhammed b. Sîrîn'den rivayet etti, dedi ki: Suheyb Araplardan, Nemr b. Kâsîr'tandır.

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkîd, Yahyâ b. Eyyûb ez-Zâhid ve Süreyc b. Yûnus anlattılar, dediler ki: Bize İsmâil b. İbrâhim el-Esedî -bazıları İbn Uleyye demiştir- anlattı, dedi ki: Bize Yûnus haber verdi. O da Hasan'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) şöyle dedi: Suheyb Rumların (İslam'a girmede) önde gelenidir.

Bana Ebû Sâlih el-Ferrâ anlattı, dedi ki: Bize Haccâc haber verdi. O İbn Cüreyc'den, o da Mücâhid'den rivayet etti, dedi ki: Suheyb ve arkadaşları Kureyşli bir topluluğa uğradılar. Kureyşliler: "Şu rezil kimselere bakınız. Bunlar Allah'ın bizim aramızdan kendilerine iyilikte bulunduğu kimseler midir?" dediler. Bunun üzerine âyet indi.¹¹⁹

119 En'âm, 6/53.

Bana Ebû Eyyûb Süleyman el-Müeddib er-Rakkî anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Ca'fer er-Rakkî, Ubeydullah'tan, o Abdullah b. Ömer b. Akîl'den, o da Hamza b. Suheyb'den rivayet etti, dedi ki: Babasının künyesi Ebû Yahyâ idi. Onun Araplardan olduğunu söylüyorlar. Çok yemek yedirirdi. Ömer (ra) ona "Ey Suheyb çocuğun olmadığı halde böyle künye alman da neyin nesi? Sen Rumca bildiğin halde Arap olduğunu söylüyorsun. Çokça yemek yedirmektesin ki bu da malda israf demektir" Suheyb dedi ki: "Künyeye gelince şüphesiz ki Resûlullah (sav) bana Ebû Yahyâ şeklinde künye verdi. Nesebime gelince şüphesiz ki ben Musullu Benî en-Nemr b. Kâsır'tan bir adamım. Fakat Rumlar, ailemi ve kavmimi tanıdığım, nesebimi öğrendiğim bir yaşta beni esir aldılar. Yemek konusundaki sözüne gelince Resûlullah (sav) derdi ki: Sizin en hayırlınız insanlara yemek yediren ve selamı yayandır. İşte beni yemek yedirmeye sevk eden husus da budur."

Bana Muhammed b. Sa'd, Vâkîd'den anlattı. O Muâviye b. Abdurrahman'dan, o Yezîd b. Rûmân'dan, o da Urve'den rivayet etti, dedi ki: Suheyb, Allah yolunda işkence gören mümin mustazaflarandı.

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkîd, Affân'dan, o Hammâd b. Seleme'den anlattı, dedi ki: Bize Ali b. Zeyd haber verdi. O da Saîd b. Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki: Suheyb muhacir olarak Medine'ye doğru yola çıktı. O sırada Kureyş'ten bir grup onu takip etti. Suheyb bineğinden indi, ok kılıfında bulunan (okları) çıkardı ve sonra dedi ki: Ey Kureyş topluluğu, ben sizin en iyi ok atanınızım. Allah'a yemin olsun ki okdanlığımda bulunan bütün oklarımı tüketmedikçe bana ulaşamazsınız. Sonra da sizi elimdeki kılıcımla ondan bir şey geriye kalmayınca dek vururum. Dilediğinizi yapın. Şayet dilerseniz size malımı gösterir ve siz de yolumu serbest bırakırsınız. Onlar da "Tamam" dediler. Suheyb bunu yaptı ve Resûlullah'ın (sav) yanına gelince Resûlullah (sav) "Ebû Yahyâ! satışın kazançlı oldu, satış kazançlı oldu" dedi. Dedi ki: Şu âyet indi: "İnsanlardan öyleleri de var ki Allah'ın rızasını almak için kendini ve malını feda eder. Allah da kullarına şefkatlidir."¹²⁰

Bize Hevze b. Halife anlattı, dedi ki: Bize Avf haber verdi. O da Ebû Osman en-Nehdî'den rivayet etti, dedi ki: Bana ulaştığına göre Suheyb Medine'den hicret etmek isteyince Kureyş ona dedi ki: "Yanımıza zayıf ve hakir biri olarak geldin. Yanımızdayken malın mülkün arttı ve elde edeceğini elde ettin. Sonra canını ve malını kurtarıp gitmek istiyorsun. Allah'a yemin olsun ki bu olmayacak." Suheyb de dedi ki: "Şayet malımı size bırakırsam yolumu serbest bırakma hususunda ne dersiniz?" Onlar da "Evet" deyince Suheyb malını onlara bıraktı. Bu durum Resûlullah'a (sav) haber verilince "Suheyb kazandı, Suheyb kazandı" dedi. Bunun üzerine şu âyet indi: "*İnsanlardan öyleleri de var ki Allah'ın rızasını almak için kendini ve malını feda eder...*"¹²¹

Vakıdî dedi ki: Suheyb, Ali b. Ebî Tâlib (as) ile beraber en son gelen kimse oldu. Bu da Resûlullah (sav) Kubâ'da iken Rebülevvel ayının ilk yarısında oldu ki Resûlullah (sav) henüz oradan ayrılmamıştı. Resûlullah (sav), Ebû Bekir (ra) ve Ömer (ra) bir araya geldikleri bir sırada önlere Külsûm b. Hidm'in getirdiği ve adına Ümmühâtü Cerâzîn denen taze hurma vardı. Suheyb'in gözleri yolculukta iltihaplanmıştı ve şiddetli şekilde ağrıyordu. O sırada acıkmış olduğu için hurma yiyordu. Ömer "Ey Allah'ın elçisi! Suheyb'e bakmaz mısın? Göz iltihabına yakalandığı halde hurma yemekte" dedi. Resûlullah (sav) de "Ey Suheyb, gözlerin iltihaplandığı halde hurma mı yiyorsun?" deyince Suheyb "Şüphesiz ki sağlam gözümle yemekteyim." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) gülmüsedü. Sonra Suheyb dedi ki: "Kureyş beni alıkoyup hapsetti. Canımı ve ailemi malım karşılığında satın aldım ve ardından da hicret için acele ettim." Resûlullah "Suheyb kazandı" dedi. Allah (cc) şu âyeti indirdi: "*İnsanlardan öyleleri de var ki Allah'ın rızasını kazanmak için kendini ve malını feda eder.*"¹²²

Dediler ki: Suheyb, Resûlullah (sav) ile birlikte Bedir, Uhud, Hendek ve diğer tüm gazvelere iştirak etti.

Bana Muhammed b. Sa'd, Süleyman b. Harb'den, o Cerîr b. Hâzım'den anlattı. O Ya'lâ b. Hakîm'den, o da Süleyman b. Ebû Abdullah'tan rivayet

121 Bakara, 2/207.

122 Bakara, 2/207.

etti, dedi ki: Suheyb şöyle derdi: Gelin size savaşlarımızı anlatayım. Fakat “Resûlullah (sav) şöyle dedi” demeyeceğim.

Bana Velîd b. Sâlih ve Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkıdî’den, o Füleyc’den, o da Âmir b. Abdullah b. Zübeyr’den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Ömer’in (ra) şûra ehline yaptığı tavsiyeler arasında “Size namazı Suheyb kıldırın” sözü de vardı.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkıdî’den, o Talha’dan, o Muhammed b. Saîd’den, o da babası Saîd b. Müseyyeb’den rivayet etti, dedi ki: Ömer vefat edince müslümanlar Suheyb’in vakit namazlarını Ömer’in emriyle kıldırıldığını gördüler. Onu öne geçirdiler. O da Ömer’in cenaze namazını kıldırdı.

Vâkıdî dedi ki: Suheyb 38 yılı Şevval ayında Medine’de öldü. Aşırı derecede kırmızı tenliydi. Ne uzun ne de kısaydı, az da olsa kısaya yakındı. Yetmiş yaşında vefat etti. Kına kullanırdı. Saçları gürdü. Bakî’e defnedildi.

Bana Suheyb’in çocuklarından (torunlarından) biri kendi şeyhlerinden rivayet etti dedi ki: Suheyb yanında Habbâb b. Eret ve Ammâr b. Yâsir olduğu halde Kureyş’e uğramıştı. Kureyş “Bunlar Muhammed’in meclisindeki arkadaşlarıdır” diyerek alay etmeye başladı. Suheyb: “Bizler Allah’ın peygamberinin meclisindeki arkadaşlarıyız. Biz iman ettik, siz kâfir oldunuz. Biz onu tasdik ettik, siz ise yalanladınız. İslâm’a giren rezil olmaz, şirkte izzet yoktur.” şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine ona işkence edip dövdüler ve “Allah’ın aramızda iyilikte bulunduğu kimseler siz misiniz?” demeye başladılar.

4. *Bilâl b. Rebâh*

Dediler ki: Rebâh esir alınmış Habeşli bir köle idi. Oğlu Bilal asil insanlar arasında dünyaya gelmiş biriydi. Annesi Hamâme de esirlerdendi. Lakabı Sükeyne idi. Bilal, Resûlullah’ın (sav) davete başladığı ilk zamanlarda müslüman olmuştu. Künyesi Ebû Abdullah olup Ümeyye b. Halef b. Vehb el-Cumahî’nin kölesiydi.

Şöyle diyen birini dinlemiştim: Bilâl Benî Cumah arasında dünyaya gelmiş olanlardandır. Ümeyye kumların kızgın hale geldiği anda onu çı-

karır, sırt üstü yere yatırır, sonra göğsünün üstüne büyük bir kaya parçası koymaları için emir verir ve “Allah’a yemin olsun ki Muhammed’in dinini terk etmedikçe hep böyle kalacaksınız.” derdi. Bilâl de “(Allah) bir, bir” derdi. Ümeyye onun boynuna bir ip geçirir ve çocuklara çekmelerini söylerdi. Bir gün yine işkence edilirken Ebû Bekir (ra) ona uğradı. “Ey Ümeyye, bu miskin hakkında Allah’tan korkmaz mısın?” dedi. Ümeyye de “Sen onu bozdun, şimdi de kurtar bakalım” dedi. Bilâl, Ebû Bekir’in yaşıtıydı ve Ebû Bekir’in İslâm’a davet ettiklerindendi. Ebû Bekir dedi ki: “Yanımda siyahi bir köle var, ondan daha güçlü ve sert yapılı. Aynı zamanda senin dinin üzeredir. Sana Bilâl’in karşılığında onu vereyim” deyince o da “Kabul ettim” dedi. O köleyi verdi ve Bilâl’i alıp azat etti. Böylece Ebû Bekir’in mevlâsı oldu.

Bana Bekir anlattı. O Abdürrezzâk’tan, o da Ma‘mer’den, o Katâde veya Kelbî’den şöyle dediğini rivayet etti: Amr b. Âs dedi ki: Kızgın kumlar üzerinde işkence edilmekte olan Bilâl’e uğradım. Kumun üzerine bir parça et konsaydı kızarırdı. O şöyle diyordu: “Ben Lât ve Uzzâ’yı inkâr ediyorum.” Ümeyye köpürmüş vaziyette işkencenin dozunu arttırıyor ve bayılıncaya kadar işkence ediyordu. Bilâl bir süre baygın kaldıktan sonra ayılıyordu.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O kendi isnadıyla Vâkîdî’den şunu rivayet etti: Hassân b. Sâbit dedi ki: Hac -ya da umre- yaparken Bilâl’i çocukların çekmekte olduğu bir iple boynundan bağlanmış bir şekilde gördüm. Yanında da Âmir b. Fülehyre vardı. Bilâl şöyle diyordu: “(Allah) bir bir! Ben Lât, Uzzâ, Hübel, Saf, Nâile ve Büvâne’yi inkâr ediyorum.” Ümeyye onu kızgın kumlara yatırmıştı.

Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe, Cerîr ed-Dabbî’den anlattı. O Mansûr’dan, o da Mücâhid’den rivayet etti, dedi ki: Bilâl’in boynuna bir ip geçirmişlerdi. Çocuklarına da onu Mekke’nin çalılıkları yani Mekke’nin iki dağı arasında sürüklemeleri için emir vermişlerdi. Bunu yaptılar. Bu esnada O “(Allah) birdir, birdir” diyordu.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkîdî’den, o Muâviye b. Abdurrahman’dan, o Yezîd b. Hârûn’dan, o da Urve’den şöyle dediğini rivayet etti: Bilâl müminlerin mustazaflarındandı. Müslüman olduğunda dinin-

den dönmesi için işkence ediliyordu. Onların istediği kelimeyi asla söylemedi. Ona işkence eden Ümeyye b. Halef el-Cumahî idi.

Bana Ebû Muhammed el-Akrî anlattı. O Muhammed b. Abdullah el-Ensârî'den, o İbn Avn'dan, o da Umeyr b. İshâk'tan rivayet etti, dedi ki: Bilâl işkencesi ağırlaştırılınca “(Allah) birdir, birdir” diyordu. Onlar da “Bizim dediğimiz gibi de!” diyorlardı. O ise “Benim dilim onu söylemez ve onu güzel ifade edemez” diyordu.

Bize Ebû Rebî ez-Zehrânî anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd anlattı. O Eyyûb'dan, o da Muhammed b. Sîrîn'den rivayet etti, dedi ki: Bilâl müslüman olunca, ailesi onu alıp el ve ayaklarını bağlayarak çöle bıraktılar. Ona “Rabbîn Lât ve Uzzâ'dır” demeye başladılar. O da “(Allah) birdir, birdir” diyordu. Muhammed b. Sîrîn dedi ki: Ebû Bekir yanına gelip “Bu insana ne diye işkence yapıyorsunuz?” deyip yedi ukıyye¹²³ ile onu satın alıp azat etti. Resûlullah'a (sav) de onu satın aldığını söyledi. Resûlullah (sav) “Ey Ebû Bekir ortak olayım” deyince Ebû Bekir “Onu azat ettim” dedi.

Rivayet edildiğine göre Bilâl şöyle demişti: “Beni bir gün ve bir gece susuz bıraktılar. Sonra da sıcak bir günde alıp kızgın kumlara yatırdılar.”

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Humeydî haber verdi, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne anlattı. O İsmâil b. Ebû Hâlid'den, o da Kay'stan rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekir, Bilâl'i beş ukıyye ile satın aldı.

Bize Ahmed b. Hişâm b. Behrâm anlattı, dedi ki: Bize Şu'ayb b. Harb Ebû Sâlih ve Yezîd b. Hârûn anlattılar, dediler ki: Bize Abdülazîz b. Abdullah b. Ebû Seleme anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Münzir anlattı. O da Câbir b. Abdullah'tan rivayet etti, dedi ki: Ömer şöyle dedi: “Ebû Bekir efendimizdir ve -Bilâl'i kastederek- efendimizi azat etti.

Bana Amr en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize İsmâil b. İbrâhim yani İbn Uleyye anlattı. O Yûnus'tan, o da Hasan'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah dedi ki: “Bilâl Habeşlilerin İslam'a girmedi en önde olanıdır.”

Kelbî şöyle dedi: Bilâl'e, küfre dönmesi için işkence ediliyordu. O da “(Allah) birdir, birdir” diyordu. Varaka b. Nevfel ona uğrayıp “Evet! Allah'a yemin olsun ki birdir, birdir” dedi ve şu şiiri okudu:

123 Bir ukıyye kırk dirhemdir. (çev.)

*Rabbinizden başka ilâha tapmayacaksınız
Şayet sizi çağırırlarsa deyin ki aramızda yasaklar var
Şu göğün altındaki her şey ona boyun eğmiştir
Hiç kimse onun mülkünde üstün gelemes*

Bana Şücâ b. Mahled el-Fellâs ve Yûsuf b. Mûsâ el-Kattân anlattılar, dediler ki: Bize Cerîr b. Abdülhamîd haber verdi. O Leys'ten, o da Mücâhid'den rivayet etti, dedi ki: âyette şöyle buyurulmuştur: “(İnkârcılar) derler ki: Kendilerini dünyada iken kötülerden saydığımız kimseleri burada niçin görmüyoruz? Alaya aldığımız onlar değil miydi? Yoksa (buradalar da) onları gözden mi kaçırdık?”¹²⁴ Mücahid dedi ki: Ebû Cehil (cehennemde) derdi ki: “Bilâl nerde? Ammâr nerde? Suheyb nerde? Habbâb nerde? Nerde falanca? Dünyada onları kötüler olarak kabul ederdik ve onları alaya alırdık. Onları ateşte görmüyoruz. Yoksa onları gözden mi kaçırdık? Onların ateşteki yerini göremiyoruz.”

Vâkidi dedi ki: Bilâl hicret edince Sa'd b. el-Haysem'e misafir oldu. Dedi ki: “Resûlullah (sav), Bilâl ile Ebû Ruveyha el-Has'amî'yi kardeş yaptı” deniliyor. Bu rivayet sağlam değildir. Ebû Ruveyha Bedir'e iştirak etmemiştir. Muhammed b. İshâk, Bilâl ile Ebû Ruveyha Abdullah b. Abdurrahman el-Has'amî'nin kardeşliğini sağlam rivayet olarak kabul etmiştir.

Bana Muhammed b. Sa'd, Muhammed b. Ubeyd et-Tanâfisi'den anlattı. O Mes'ûdî'den, o da Kâsım b. Abdurrahman'dan rivayet etti, dedi ki: İlk ezan okuyan kimse Bilâl'dir.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkidi'den, o Mûsâ b. Muhammed b. İbrâhim et-Teymî'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Bilâl, ezan okuyup da bitirdiğini Resûlullah'a (sav) bildirmek istediğinde onun kapısında durur ve şöyle derdi: “Ey Allah'ın elçisi! Haydi namaza, haydi kurtuluşa!” Resûlullah'ın (sav) geldiğini gördüğünde de kamete başlardı.

Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O Sâbit'ten, o da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Bilâl ezan okumak için dama çıktığında şöyle derdi:

Ey Bilâl, annesi onsuz kala Bilâl

Almı kan serpintisiiyle ıslanmış

Vâkıdî dedi ki: Bilâl bayram gününde Resûlullah'ın (sav) önünde bir mızrak götürüyordu ve onu iki eliyle tam ortada tutuyordu. O sırada bayram namazı yeri boş bir alandı.

Bize Ebû Nasr et-Temmâr anlattı. O Şerîk'ten, o Simâk b. Harb'den, o da Câbir b. Semüre'den rivayet etti, dedi ki: Bilâl güneş battığında ezan okurdu, kameti ise biraz geciktirirdi. Ya da dedi ki: Belki de kameti geciktirdi. Ezan konusunda vakte riayet ederdi.

Bize Halef b. el-Bezzâr anlattı, dedi ki: Bize Ebû Şihâb el-Hannât anlattı. O Hâlid el-Hazzâ'dan, o Ebû Kılâbe'den, o da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Bilâl'e, ezanı (cümlelerini) ikişer ikişer, kameti ise tek tek okumasını emretti.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o İbrâhim b. Muhammed b. Ammâr'dan, o babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Bilâl bayram gününde ve yağmur duası sırasında Resûlullah'ın (sav) önünde bir asâ taşırdı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O İsmâil b. Abdullah b. Ebû Üveys'ten, o Abdurrahman b. Sa'd ve başkasından, onlar da babalarından ve dedelerinden rivayetle dediler ki: Habeşli Necâşî, Resûlullah'a (sav) üç asâ göndermişti. Resûlullah (sav) birini kendisi için aldı, birini Ömer'e, birini de Ali'ye verdi.

Vâkıdî dedi ki: Bilâl, ilkin Resûlullah'ın (sav) önünde, sonra Ebû Bekir'in önünde asâ ile yürürdü. Daha sonra Sa'dü'l-Karaz asâ ile Ömer ve Osman'ın önünde her iki bayram günlerinde yürürdü. Bunu iki eliyle tam ortada tutardı. Orada namaz kılarlardı. İşte bugün valilerin önünde götürülen mızraklar bunlardır.

Vâkıdî dedi ki: Zübeyr b. Avvâm'ın Necâşî'nin düşmanlarına karşı onun yanında savaştığı söylenmiştir. İyi bir çaba sarf etmişti. O da (Necâşî), bu asâyı ona hediye etmişti.

Bana Ahmed b. Hişâm anlattı, dedi ki: Bize Amr b. Avn anlattı, dedi ki: Bize Hâlid b. Abdullah el-Vâsıtî haber verdi. O Ebû Hayyân'dan, o Ebû Zür'adan, o da Ebû Hüreyre'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Bilâl'e dedi ki: "Yapıp da karşılık umduğun en büyük amelin hangisidir?" O da "Tam bir şekilde abdest alıp da bir gece ya da gündüz vaktinde rab-bimin dilediği kadar onun için kıldığım namazdan daha fazla karşılığını umduğum bir amelim yoktur." dedi. Resûlullah (sav) de: "Şüphesiz ki dün gece rüyamda cennette önümde senin ayak seslerini işittim." Ya da şöyle dedi: "Ayak seslerin cennette hemen önümden geliyordu."

Bize Ahmed b. Hişâm anlattı, dedi ki: Bize Şu'ayb b. Harb anlattı, dedi ki: Bize İbrâhim b. Muhâcir anlattı. O Hüreyr b. Abdurrahman'dan, o da Râfi b. Hadîc'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ı (sav) şöyle derken işittim: "Ey Bilâl, insanlar (karanlıkta) oklarını attıklarında vardığı uzaklığı görebildikleri zaman fecrin girdiğini haber ver!"

Bana Hammâd b. İshâk anlattı, dedi ki: Bize Haccâc b. Minhâl anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O Eyyûb'dan, o Nâfi'den, o da İbn Ömer'den rivayet etti: Bilâl fecrin doğuşundan önce ezan okuyunca Resûlullah (sav) üç defa "Görmez misin insanlar uyumakta, görmez misin insanlar uyumakta?" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Ebû Hilâl anlattı. O da Katâde'de şunu rivayet etti: Bilal Benî Züh-re'den esirlerden Arap bir kadınla evlendi.

Bize Muhammed b. Hâtim anlattı, dedi ki: Bize Vehb b. Cerîr, Şu'be'den haber verdi. O Muğîre'den, o da Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Bilâl ve kardeşi Yemenli kabile lideri ailelerden birine evlenmek üzere talip olarak gittiler. Bilâl "Ben Bilâl, bu da kardeşim. Habeşlerden iki kul. Sapıtmışken Allah bizlere hidayet verdi. Köle iken Allah bizleri azat etti. Bizi evlendirirseniz bundan dolayı Allah'a hamd ederiz, şayet kabul etmezseniz Allah en büyüktür" dedi.

Bize Muhammed b. Sa'd, Affân'dan, o Abdülvâhid b. Ziyâd'dan anlattı, dedi ki: Bize Amr b. Meymûn anlattı, dedi ki: Bana babam şunu anlattı: Bilâl'in bir kardeşi Araplarla akraba olmak istiyordu ve onlardan bir ka-

dına talip oldu. Onlar “Şayet Bilâl gelirse seni evlendiririz” dediler. Bilâl geldi, kelime-i şehâdeti söyledi ve sonra da “Ben Bilâl b. Rebâh ve bu da kardeşimdir, o normal bir ahlaka ve bir dini hayata sahiptir. İsterseniz onu evlendirir, isterseniz vazgeçersiniz” dedi. Onlar da “Senin kardeş olduğun kimseyi şüphesiz ki evlendiririz” dediler ve onu evlendirdiler.

Bize Muhammed b. Sa’d, Muhammed b. İsmâil b. Ebû Füdeyk el-Medenî’den, o Hişâm b. Sa’d’dan anlattı. O ise Zeyd b. Eslem’den rivayet etti: Benî Bûkeyr Resûlullah’ın (sav) yanına gelip -ki bunlar Benî Kinâne’den- dediler ki: “Bizim kız kardeşimizi falanca kimseyle evlendir!” Resûlullah (sav) onlara “Bilâl için ne dersiniz?” diye sordu. Daha sonra ikinci, üçüncü defa gelip yine “Ey Allah’ın elçisi! Kız kardeşimizi falanca ile evlendir” dediler. Resûlullah (sav) yine “Bilâl hakkında ne dersiniz? Cennet ehli olan bir adam hakkında ne dersiniz?” diye sorunca onlar da kızlarını onunla evlendirdiler.

Bize Muhammed b. Sa’d anlattı, dedi ki: Bana Ebû'l-Yemân el-Hım-sî’den haber verildi. O Harîz b. Osman’dan, o Abdurrahman b. Meyserre’den, [o da Ebû Ümâme’den] şöyle dediğini rivayet etti: İnsanlar Bilâl’e gelip faziletinden ve Allah’ın ona verdiği hayırdan bahsediyorlardı. Bilâl ise “Ben Habeşliyim. Dün bir köleydim” diyordu.

Bize Ali b. el-Medîni anlattı, dedi ki: Bize Cerîr b. Abdülhamîd anlattı, dedi ki: Muğîre haber verdi. O da Şa’bî’den şöyle dediğini rivayet etti: Bilâl, Ebû Bekir’in ve kendisinin durumunu ve hangisinin üstün olduğunu tartışan bir gruba rastladı. Bunun üzerine “Ben, Ebû Bekir’in iyiliklerinden bir iyiliğim” dedi.

Bana Ahmed b. İbrâhim ed-Devrakî, Vekî’den, o Süfyân’dan, o Avn b. Ebû Cühayfe’den anlattı. O da babasının şöyle dediğini rivayet etti: Ab-tah’ta bulunan Resûlullah’ın (sav) yanına geldim. Kırmızı bir çadırdaydı. Bilâl, abdest aldığı suyun fazlası elinde olduğu halde dışarı çıktı ve ezan okudu. Ben onun ağzını takip ediyordum, şöyle şöyle yapıyordum. Yani sağa sola bakıyordum. Sonra yere bir mızrak dikildi. O sırada Resûlullah (sav) dışarı çıktı. Üzerinde kırmızı bir cübbe vardı. Sanki parıldayarak su taşıyan birine bakıyordum. Mızrağa yönelerek öğleyi -ya da ikindi dedi-

iki rekât olarak kıldı. Önünden köpek, eşek ve kadın geçtiği halde engel olmadı. Medine'ye gelinceye kadar namaz hep iki rekât olarak devam etti.

Bana Abdülvâhid b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Bize Ebû Seleme Hammâd b. Seleme haber verdi. O Hişâm b. Urve'den, o da babasından şunu rivayet etti: Bilâl, Ümeyye b. Halef'in sesini işitti. O Bedir Savaşı'nda bir deveye binmişti. Şöyle diyordu: "Kiminle savaştığınızı biliyor musunuz? Sütü bol olan deveyi hatırlamaz mısınız?" Bunun üzerine Bilâl "Kâbe'nin rabbine yemin olsun ki bu Ümeyye'dir! Vallahi eğer kurtulursan bana yaşamak haram olsun!" dedi. Devesini çöktürdü ve sonra da kılıçla vurup onu yaraladı. O da öldü.

Vâkidî, İbrâhim b. Sa'd ve daha başkaları dediler ki: Bedir günü olunca Ümeyye b. Halef, Abdurrahman b. Avf'ı gördü. (Cahiliyyede) onun arkadaşıydı. Ona dedi ki: "Ey Abduamr!" Bu onun Câhiliyedeki ismiydi. Fakat [bu şekilde seslendiği için] onunla konuşmadı. Bu sefer ona "Ey Abdulilah" dedi. Abdurrahman diyor ki: "Ona döndüm baktım ki Ümeyye ve oğlu Ali ki onun adıyla künyelenmişti. Oğlunun elini tutmuştu. Bende seleb¹²⁵ olarak aldığım zırhlar vardı. Abdurrahman esirlere öncülük yapıyordu. Ümeyye ondan kendisi adına eman talebinde bulunmasını istedi. "Sizin sütü bol deveye (yani fidyeye) ihtiyacınız yok mu? Biz size zırhlarınızdan daha hayırlıyız"¹²⁶ dedi. Ben de "Geçiniz" deyip ikisini alıp götürdüm. O sırada Bilâl, Ümeyye'yi gördü ve "İşte ey Ensar topluluğu, küfürün başı olan Ümeyye b. Halef, o kurtulursa bana yaşamak haram olsun" dedi. Abdurrahman dedi ki: "Sanki yeni yavru doğurmuş ve yavrularına acıyan deve gibi geldiler. Ümeyye'yi çepeçevre sardılar. Önü tutulmuş su gibiydiler. O sırada Hubâb b. Münzir geldi. Ben onun (Ümeyye) üzerine abanmıştım. Hubâb, kılıcını sapladı ve organlarını kesti. Ben de onu savundum. Hubeyb b. Yesâf öldürünceye dek ona vurdu. Bilâl ise ona ölüm vuruşunu vurdu. Ümeyye, Hubeyb'e vurmuştu. Kolu omuzdan kopmuştu. Resûlullah (sav) onu yerine koydu. Kolu yerine yapıştı ve iyileşti. Hubeyb daha sonra Ümeyye'nin kızıyla evlendi. Kadın darbe izini görünce "Allah

125 Seleb, savaşçıların öldürdükleri kişilerden ele geçirdikleri ve ortak ganimete dâhil edilmeyen mallardır. (çev.)

126 Bundan maksat kendisini esir alana bol sütü olan devesini kurtuluş fidyesi olarak vermektir. (çev.)

sana vuran eli felç etmesin” dedi. O da “Ben onu ölüme yollayan kimseyim” dedi. Oğlu Ali’yi, Hubâb b. Münzir ve Ammâr b. Yâsir öldürdü.

Yine rivayet edildiğinde göre Rifâ’a b. Râfi Ümeyye’ye saldırdı ve kılıçla karşılıklı çarpıştılar. Sonra zırhında koltuk altındaki kısımda bir yarık meydana geldi ve oraya aniden kılıçla saldırıp onu öldürdü. Öldürülmesine dair olan ilk rivayet daha sağlam bir rivayettir.

Vâkıdî dedi ki: Resûlullah (sav) vefat edince defnedilmeden önce Bilâl ezan okudu. “Eşhedü en lâ ilâhe illallah, eşhedü enne Muhammeden Resûlullah” deyince insanlar mescitte seslice ağladılar. Resûlullah (sav) defnedilince Ebû Bekir ona “Ezan oku!” deyince Bilâl “Şayet beni Allah için azat ettiysen beni azat ettiğin o kimse için serbest bırak!” dedi. Ebû Bekir “Ben seni ancak Allah için azat ettim.” dedi. O da “Ancak ben Resûlullah’tan (sav) sonra hiçbir kimse için müezzinlik yapmayacağım.” dedi. Ebû Bekir “Bunu yapmama hakkın var.” dedi. Şam yönüne ordular gönderilinceye kadar Medine’de kaldı ve sonra onlara iştirak etti.

Bana Ebû Bekir el-A’yen, Ravh b. Ubâde’den, o Hammâd b. Seleme’den anlattı. O Ali b. Zeyd’den, o da Saîd b. Müseyyeb’den şunu rivayet etti: Ebû Bekir cuma günü minbere çıkınca Bilâl ona “Ey Ebû Bekir” deyince Ebû Bekir “Buyur” dedi. O da “Beni Allah için mi yoksa kendin için mi azat ettin?” diye sorunca, Ebû Bekir “Allah için” dedi. Bilâl dedi ki: “Bana izin ver de Allah yolunda savaşayım” O da izin verdi. Şam’a gitti ve vefat etti.

Rivayet edildiğinde göre Bilâl, Ebû Bekir’e: “Ey Resûlullah’ın (sav) halifesi, Resûlullah’ın (sav) şöyle dediğini işittim: “Müminin en faziletli ameli Allah yolunda cihad etmesidir.” Bana izin ver” demiş Ebû Bekir de “Allah için senden hakkımı istiyorum, yaşım ilerledi, zayıfladım ve ecelim yaklaşmış durumda” dedi. Bilâl, Ebû Bekir vefat edinceye kadar onunla kaldı. Sonra Ömer’in yanına geldi ve aynısını ona da söyledi. Ömer de Ebû Bekir’in verdiği karşılığı verdi. Fakat Bilâl kalmayı kabul etmedi. Ömer “Ezan okuma işini kime bırakacaksın?” diye sorunca o da “Sa’dü’l-Karaz, şüphesiz ki o Resûlullah’a (sav) müezzinlik yapmıştır” dedi. Ömer Sa’d’ı çağırdı ve ezan okuma işini ona verdi.

Bana Kureyşli biri anlattı, dedi ki: Ömer Şam'da divanlar oluşturmaya başlayınca Bilâl kendisinin Ebû Ruvayha Abdullah b. Abdurrahman el-Has'amî ile kaydedilmesini istedi. Dedi ki: Onu asla terk etmeyeceğim. Çünkü Resûlullah (sav) beni onunla kardeş kıldı. Ömer de Habeşlileri Has'amlıların listesine kaydetti. Şam'da Has'amlıların listesine kaydedilmeyen hiçbir Habeşli kalmadı.

Ebû Bekir, Bilâl, Ümeyye'yi öldürünce onun hakkında şunu söyledi:

*Helal olsun sana, Rahman senin izzetini arttırdı
Aldın intikamını ey Bilâl
Ne geri adım attın ne de korktun
Sabah vaktinde sivrilerek saldırıya geçtin*

Dediler ki: Bilâl, Medine'ye hicreti sırasında hastalanmıştı, dedi ki:

*Bir daha geceleyebilir miyim Mekke vadisinde
Ve çevremde izhir ve celil otları
İçer miyim bir gün Mecenne suyundan
Gözükür mü bana Şame ve Tufeyl dağları*

Vâkîdî dedi ki: Bilâl, Ebû Bekir'le yaşıtı. 20 yılında Dımaşk'ta vefat etti. Babu's-Sağîr'de bulunan mezarlıkta defnedildi. Altmış küsur yaşındaydı. Oldukça siyah tenliydi. Zarif yapılı, uzun boyluydu. Kıvırcık saçlı olup saçları sıkı. Seyrek sakallıydı. Saçının çoğu ağarmıştı. Resûlullah (sav) ile beraber bütün savaşlara iştirak etti.

(Vâkîdî) dedi ki: Ömer Şam'a gelince Bilâl'den ezan okumasını istedi. Ona "Sen Medine'de ezan okumayı istemedin, işte burada oku!" dedi. Bilâl ezan okudu ve bunun üzerine insanlar, Peygamber dönemindeki günlerini hatırladıkları için topluca ağladılar.

5. Âmir b. Füheyre

Âmir, Ezdliler arasında dünyaya gelmişti. O, Nasr b. Zehrân'nın çocuklarından Tufeyl b. Abdullah b. Hâris b. Sahbure b. Cürsûme'nin kölesiydi. Tufeyl, Âişe bt. Ebû Bekir'in annesi Ümmü Rûmân'dan olan kardeşiydi. Âmir, Resûlullah (sav) daha Erkam b. Ebü'l-Erkam'ın evini karargâh yapmadan önce İslâm'a giren ilk kimselerdendi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Ma'mer'den, o Züh-rî'den, o Urve'den, o da Âişe'den (ra) şöyle dediğini rivayet etti: Âmir b. Führeyre, anne-bir kardeşim olan Tufeyl'e aitti. Müslüman oldu ve Ebû Bekir onu satın aldı. Onun koyunlarını güderdi.

Dediler ki: Âmir, mustazaf kimselerdendi. Mekke'de dininden dönsün diye kendisine işkence ediliyordu. Neticede Ebû Bekir onu satın aldı.

Resûlullah (sav) (hicreti sırasında) mağaraya sığınınca küçük bir koyun sürüsünü götürür ve ikisine de onun sütünden içirirdi. Medine'ye hicret sırasında ikisiyle beraber olup onlara hizmette bulundu. Bedir ve Uhud Savaşı'na katıldı.

Medine'de Sa'd b. el-Hayseme'nin evine misafir oldu. Resûlullah (sav) onunla Hâris b. Evs b. Muâz'ı kardeş kıldı. Âmir b. Führeyre hicretin 4. yılında Safer ayında Bi'riMa'üne'de şehit düştü. Öldürüldüğü sırada kırk yaşındaydı. Künyesi Ebû Âmr idi.

Rivayet edildiğine göre o gün onu Cebbâr b. Selmâ el-Kilâbî vurmuştu. Âmir demişti ki: "Kâbe'nin rabbine yemin olsun ki kazandım." Mızrak çıkarılmıştı. Fakat cesed bulunamadı. Resûlullah (sav) dedi ki: "Şüphesiz ki melekler onu alıp cesedini sakladılar" Gördüklerinden dolayı Cebbâr, müslüman oldu ve İslâm'ı güzel yaşadı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Ya'kûb b. İbrâhim b. Sa'd'dan, o babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o da İbn Şihâb'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bana ilim ehli kimseler şunu haber verdi: Âmir b. Führeyre Bi'ri-ma'üne'de şehit edildi. Ölülere defnettiklerinde onun cesedi bulunamadı. Urve dedi ki: "Meleklerin onu defnettiğini düşünüyorlardı."

6. *Ebû Führeyre*

Adı Eflah'tır. Adının Yesâr olduğu da söylenmiştir. Dediler ki: Ebû Führeyre Safvân b. Ümeyye el-Cumahî'nin kölesiydi. Bilâl müslüman olunca o da müslüman olmuştu. Ümeyye b. Halef onu alıp ayaklarına bir ip bağlamış ve çekilmesini emretmişti. Sonra onu alıp kızgın kumlara atmıştı. O sırada oradan bir pislik böceği geçince ona "Bu senin rabbin değil mi?" demiş, o da "Allah rabbimdir, beni de seni de yarattı, bu böceği de yarattı"

demmişti. Bunun üzerine daha da sertleşti ve onu boğmaya çalıştı. Yanında kardeşi Übeyy b. Halef de vardı. O da “İşkenceyi arttır ona, ta ki Muhammed gelsin de onu sihriyle kurtarsın!” diyordu. Bu haldeyken onun öldüğünü zannettiler. Sonra ayıldı. O esnada Ebû Bekir ona uğramış, onu satın alıp azat etmişti.

Denildiğine göre: Benî Abdüddâr ona işkence ediyordu. Çünkü o onlara aitti. Bir gün, gün ortasında bağlanmış halde onu kızgın kumların üzerine koydular. Üzerine de bir kaya parçası koydular. Bu yüzden dili sarkmıştı. Öldüğü söylenmişti fakat sonradan ayılmıştı.

İbn Sa’d dedi ki: Heysem b. Adî anlatmıştı: O Bedir Savaşı’ndan önce ölmüştü.

7. [Benî Müemmel’in Cârîyesi Lübeybe’nin Durumu]

Benî Müemmel b. Temîm b. Abdullah b. Kurt b. Rizâh b. Adî b. Ka’b’in cârîyesidir. Ebü’l-Bahterî’nin anlattığına göre ona Lübeybe denirmiş. Ömer’in (ra) İslâm’a girmesinden önce İslâm’a girdi. Ömer, yoruluncaya dek ona işkence ediyordu. Sonra bırakıp “Acıdığımдан dolayı değil, yorgun düştüğümden dolayı seni bırakıyorum” derdi. Lübeybe ise: “Eğer müslüman olmazsan Allah aynen böyle sana azap edecektir.” şeklinde cevap verirdi.

Vâkîdî kendi isnadıyla dedi ki: Hassân b. Sâbit dedi ki: Mekke’ye umre için gelmiştim. Resûlullah (sav) insanları davet ediyordu, arkadaşları ise işkence ve eziyet görüyorlardı. Ömer’in yanına gittim, o sırada izârına bürünmüştü ve Benî Amr b. Müemmel’in cârîyesini boğmaya çalışıyordu. Neticede cârîyenin sesi soluğu kesiliverdi. Ben “Ölmüştür” dedim. Onu bırakıp Zinnîre’nin üzerine atılır ona da aynısını yapardı.

8. [Zinnîre’nin Durumu]

Đediler ki: Ebû Cehil şöyle diyordu: Şunların Muhammed’e tâbi olmalarına hayret etmez misiniz? Şayet Muhammed’in işi hayırlı ve hak olsaydı ona tâbi olmada bizi geçemezlerdi. Zinnîre işte gördüğünüz gibi bizden önce mi doğru olanı buldu? Zinnîre kör oluncaya kadar işkence edilmişti.

Ebû Cehil ona “Şüphesiz ki Lât ve Uzzâ sana şu gördüğünü yaptı” dediğinde onu görmediği halde şöyle cevap verdi: “Lât ve Uzzâ kendisine ibadet eden, etmeyenden ayırtetmeyi nereden bilsin? Fakat bu gökten bir emirdir. Rabbim benim gözlerimi iade etmeye kâdirdir.” O gecenin sabahında Allah gözlerini ona iade etmişti. Kureyş ise: “Bu, Muhammed’in sihridir.” demiştir. Ebû Bekir, Benî Müemmel’in câriyesini ve Zinnîre’yi satın alıp azat etti.

Denilmiştir ki: Zinnîre Benî Adî’nin kölesi olmayıp başkasınıdır. Kelbî dedi ki: O, Benî Mahzûm’undur. Ebû Cehil ona işkence ederdi.

9. [Nehdiyye’nin Durumu]

Benî Nehd b. Zeyd arasında dünyaya gelmişti. Benî Abdüddâr’a mensup bir kadının kölesi idi. Müslüman oldu. Kadın ona işkence ediyor ve “Allah’a yemin olsun ki senden vazgeçmeyeceğim ya da seni yoldan çıkararak biri satın alıp azat eder” diyordu. Aynı şekilde Ebû Bekir onu satın aldı ve azat etti. Ebû Bekir onu azat ettiği sırada yanında sahibine ait un çekirdek de denilmiştir- vardı. Onu sahibine iade etti.

10. [Ümmü Ubey’sin Durumu]

Bazıları Ümmü Uneys demiştir. Benî Zühre’nin câriyesi idi. Esved b. Yeğûs ona işkence ederdi. Ebû Bekir onu satın alıp azat etmiştir.

Müseyyebî şöyle demişti: O, Ümmü Ubey’s b. Küreyz b. Rebîa b. Habîb b. Abdüşems’tir. Allah en doğrusunu bilir.

[Müslümanlardan Güçsüz Düşürülenlere İşkence Yapılması]

Bize Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkîdî’den, o İbn Ebû Habîbe’den, o Dâvûd b. Husayn’dan, o Ebû Gatafân’dan şunu rivayet etti: İbn Abbas’a “Müşriklerin işkencesi, müslümanları dinlerinden vazgeçirme safhasına ulaşıyor muydu?” diye soruldu. O da: “Evet, onlardan biri dövülüp susuz bırakılıp dövüldüğünde işkenceden oturacak hali dahi kalmayınca içinde düştüğü sıkıntıdan dolayı onların taleplerini yerine getirirdi. Müşrikler ona ‘Allah değil, Lât ve Uzzâ senin ilâhların değil mi?’ deyince o da ‘Evet’ diyordu. Hatta bir pislik böceği oradan geçince ‘Allah dışındaki ilâhın bu

mudur?’ deyince o da güç ve kuvvetini kaybettiğinden ‘Evet’ diyordu. Kendine gelince tevhid akîdesine dönerdi” şeklinde cevap vermiştir

Kelbî dedi ki: Ne aşireti ne de bir koruyanı olan bir topluluğa işkence edilmişti. Bunlardan bazıları dinden döndü, bazıları da İslâm üzere kaldı. Bazıları ise onların küfür itikatlarına inanmaksızın onların istediklerini verdi. Toplumda bazı ileri gelen kimseler de müslüman oldular ve sonra dinlerini değiştirmeleri için baskıya tâbi tutuldular. Seleme b. Hişâm b. Muğîre, Velîd b. Velîd b. Muğîre, Ayyâş b. Ebû Rebîa ve Hişâm b. Âs bunlardandır.

(Kelbî) dedi ki: Resûlullah (sav) bir meclise oturduğu zaman arkadaşlarından mustazaf olanlar da onun etrafına oturlardı. Bunlar Ammâr, Habbâb, Suheyb, Bilâl, Ebû Fûkeyhe, Âmir b. Fûheyre ve benzeri müslümanlardı. Kureyşliler birbirine şöyle derdi: “*Aramızda Allah’ın kendilerine lutufta bulunduğu kimseler de bunlar mı?*”¹²⁷ Bunun üzerine şu âyet indi: “Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?”¹²⁸ Onlar (müminler) hakkında şu âyet de inmiştir: “*Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk, senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zalimlerden olasın.*”¹²⁹

Şu âyet de onlar hakkında inmişti: “Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür. (Onlar) sadece Rablerine tevekküledereksabredenlerdir.”¹³⁰

Şu âyet de onlar hakkında inmişti: “*Sonra şüphesiz rabbın, eziyet edildikten sonra hicret edip ardından da sabrederek cihad edenlerin yardımcısıdır. Bütün bunlardan sonra rabbın elbette çok bağışlayan, pek esirgeyendir.*”¹³¹

Dediler ki: Mücâhid derdi ki: “Yani onların söylediklerini istemeyerek söyleyen kimseler.”

127 En’âm, 6/53.

128 En’âm, 6/53.

129 En’âm, 6/52.

130 Nahl, 16/41-42.

131 Nahl, 16/110.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Vâkîdî anlattı. O Abdülhamîd b. Ca'fer'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Şerefli bir adam müslüman olduğunda Ebû Cehil ona gider ve "Senden daha hayırlıyken babanın görüşünü hatalı bulup şerefini bir tarafa bırakarak dinini mi terk ediyorsun?" derdi. Şayet adam tüccar ise "Ticaretini mi kesada uğratacaksın, malını mı yok edeceksin?" derdi. Şayet zayıf bir kimse ise onu takip edip işkence ederdi.

(Bu sıkıntılardan dolayı) Resûlullah (sav) ashabına izin verdi. Onlar da bi'setin 5. yılında Habeşistan'a hicret ettiler.

Habeşistan'a Hicret Eden Müslümanların İsimleri

1. *Benî Hâşim b. Abdümenâf'tan Olanlar*

Ca'fer b. Ebû Tâlib (ra): İkinci seferde hicret etti. Beraberinde eşi Esmâ bt. Ümeys de vardı. Hep Habeşistan'da kaldılar. [Babası] Ebû Tâlib -kendisi vefat edene dek- ona lutuf ve infakta bulunacağını vaat etmişti. Ca'fer ve beraberindeki bir grup müslüman, İslâm'a girmiş Habeşistanlı diğer bir grup ile birlikte Habeşistan'dan [Medine'ye] geldiler. O sırada Resûlullah (sav) Hayber'i fethetmişti. Onların gelişi üzerine Resûlullah (sav) "Hayber'in fethine mi yoksa kardeşim Ca'fer'in gelişine mi sevineyim?" buyurdu, Ca'fer'le musafaha etti ve alınının ortasından onu öptü. Bu, hicretin 7. yılında olmuştu. Ca'fer, hicretin 8. yılında Mu'te'de şehit düştü. O sırada kırk yaşınının üzerinden birkaç ay geçmişti. Yaşının, ay farkıyla kırktan daha az olduğu da söylenmiştir. Ca'fer'in künyesi Ebû Abdullah'tır. Habeşistan'da Abdullah b. Ca'fer, Muhammed ve Avn isimindeki çocukları dünyaya gelmiştir. Anneleri Esmâ'dır.

2. *Benî Ümeyye b. Abdüşems'ten Olanlar*

Osman b. Affân b. Ebü'l-Âs b. Ümeyye: Birinci ve ikinci olmak üzere her iki hicrette de bulundu. Beraberinde hanımı -Resûlullah'ın (sav) kızı- Rukayye de vardı. Sonra [Habeşistan'dan] gelip Resûlullah (sav) ile beraber Medine'ye hicret etti. Osman ve hanımı Rukayye Habeşistan'a hicret

ettiklerinde Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: “Şüphesiz onlar, İbrâhim ve Lût’tan (as) sonra hicret eden ilk kimselerdir.”

Hâlid b. Saîd b. Âs b. Ümeyye: Habeşistan’a yapılan ikinci sefere katıldı. Orada kaldı ve Bedir’e iştirak etmedi. Habeşistan’da oğlu Saîd b. Hâlid dünyaya geldi. Sonra Ca’fer’le beraber Habeşistan’dan döndü. Şam’da hicretin 14. yılında şehit düştü. Künyesi Ebû Saîd’dır. Habeşistan’da yanında eşi *Hümeyne bt. Halef b. Es’ad el-Huzâ’î* de vardı.

Kardeşi Amr b. Saîd: Habeşistan’a hicret etti ve orada ikamet etti. Sonra Ca’fer (as) ile beraber geri döndü. Şam’da şehit düştü. Kelbî şöyle der:

“Amr, Ca’fer’le birlikte Habeşistan’dan döndü. Onlar ikinci seferde, birinci hicretten dönenlerin geri gelmesinden sonra hicret etmişlerdi. Amr’ın künyesi, Ebû Utbe’dır. Beraberinde eşi Fâtıma bt. Safvân b. Muharris el-Kinânî de vardı.”

Bazıları ise “O, Ca’fer’den kısa bir süre önce Habeşistan’dan döndü.” demişlerdir.

Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa b. Abdüşems b. Abdümenâf: Adı Müheşşim’dır. Hüşeym olduğu da söylenmiştir. Habeşistan’a iki kere hicret etti. Sonra gelip Medine’ye hicret etti. Bedir’e katıldı. Yemâme Savaşı’nda şehit düştü. O sırada elli üç ya da elli dört yaşlarındaydı. Habeşistan’dayken beraberinde eşi Sehle bt. Süheyl b. Amr da vardı ve oğulları Muhammed b. Ebû Huzeyfe’yi orada dünyaya geldi.

3. Benî Abdüşems b. Abdümenâf’a Müttefik Olanlar

Abdullah: Künyesi Ebû Muhammed idi.

Abd: Künyesi Ebû Ahmed idi.

Ubeydullah: Künyesi Ebû Cahş idi.

Bu üç kişi, Cahş b. Riâb b. Ya’mer b. Sabre b. Mürre b. Kebîr b. Ganm b. Dûdân b. Esed’in oğulları; Zeyneb bt. Cahş’ın da erkek kardeşleridirler. Anneleri Ümeyme bt. Abdülmuttalib b. Hâşim’dır.

Abdullah ikinci seferde hicret etti. Sonra dönüp Resûlullah (sav) ile beraber Bedir'e katıldı ve Uhud Savaşı'nda şehit düştü. Hamza (ra) ile beraber aynı kabre defnedildi.

Ebû Ahmed (adı Abd'dir) gözlerini kaybetti ve Medine'de vefat etti. Kesinlikle Habeşistan'a hicret etmemiştir. Hicret ettiğini söyleyen yanılmıştır.

Ubeydullah'a gelince Habeşistan'a ikinci seferde hicret etmiştir. Orada Hristiyanlık dinine girmiş ve Hristiyanlık üzere ölmüştür. Onun sarhoşken denizde boğulduğu söylenmiştir. İçkiden dolayı boğulduğu da söylenmiştir. Habeşistan'dayken yanında eşi Remle bt. Ebû Süfyân b. Harb de vardı. Remle orada bir kız çocuğu dünyaya getirdi ve ona Habîbe ismini verdi. Kendisine bu sebeple "Ümmü Habîbe" denilmiştir. O, İslâm üzere kaldı. Resûlullah (sav) da onunla evlendi. Bu evlilik şöyle gerçekleşmiştir: Resûlullah (sav), İslâm'a davet için Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi bir mektupla Ashame en-Necâşî'ye gönderdi. Aynı zamanda Amr'a, Ümmü Habîbe'yi kendisi (sav) ile nikâhlamasını emretti. Ümmü Habîbe bu evlilik [akdi] için Hâlid b. Saîd b. Âs'ı kendine vekil tayin etti. Zira Hâlid ve kardeşi, Habeşistan'da Ümmü Habîbe'ye en yakın olan kimselerdi. Böylece Hâlid, Ümmü Habîbe'yi Resûlullah'a (sav) nikâhladı.

Ubeydullah "Fakkahna ve sâsa'tum" derdi ki bununla "Biz gördük, siz (müslümanlar) göremediniz." demeyi kastediyordu. Bu tabir bir darb-ı meseldir. Aslı şudur: Enik gözünü [tam olarak] açınca "fakkaha", gözünü açıp sonra da küçüklük ve zayıflığından dolayı tekrar kapatırsa buna da "sâsae" denir.

[Yukarıda anlatılan] Ebû Ahmed Abd b. Cahş, aynı zamanda Mekke'nin fethedildiği gün Resûlullah'ın (sav) önünde Safâ ile Merve arasında giden kimsedir. O gün şu şiiri okuyordu:

*Mekke ne güzel bir vadedir
Ailem ve ziyaretçilerim hep oradadır
Ben oradayken [çadırımın] kazıkları sâbitleşir
Ben oradayken yol gösteren biri olmadan yürürüm*

Şücâ b. Vehb b. Rebîa: Benî Mâlik b. Kebîr b. Ganm'den biridir. Künyesi Ebû Vehb idi. İkinci seferde Habeşistan'a hicret etti. Sonra da Resûlul-

lah (sav) ile beraber Medine'ye hicret etti. İnce yapılı, uzun biriydi. Şefkatli bir kimseydi. Yemâme Savaşı'nda şehit düştü. O sırada kırk küsur yaşlarındaydı. Kardeşi Ukbe b. Vehb'in, Yemâme'de Şücâ ile beraber bulunduğu söylenmiştir. Doğrusu ise Ukbe'nin, Bedir'de Şücâ'nın yanında olduğudur.

Kays b. Abdullah: Ubeydullah b. Cahş'ın sütkardeşidir. O da Benî Esed'dendir. İkinci seferde hicret etti. Yanında eşi Ebû Tecrâ'nın kız kardeşi Bereke bt. Yesâr el-Esedî de vardı. Bazıları "Rukayş el-Esedî" demişlerse de bu yanlıştır. Yanlışlıkla Rukayş'a nispet edilen bu *Esedî* nisbesi, aslında Yezîd b. Rukayş'e aittir. Yezîd b. Rukayş ise Habeşistan muhacirlerinden değildir. Bedir ehliindedir.

Mu'aykîb b. Ebû Fâtıma ed-Devsî: Saîd b. Âs'ın müttefiğidir. Bazıları dediler ki: O, Devs'tendir. Fakat Devs onu esir olarak ele geçirmiştir. Saîd b. Âs'ın mevlâsıdır. İslâm'a ilk dönemlerde girmiştir. Ömer b. Hattâb'a kâtiplik yapmıştır. Hz. Ömer daha sonra onu beytül mâle tayin etmiştir. Mu'aykîb'da cüzâm hastalığı vardı. Bir keresinde beraber yemek yerlerken Ömer, "Şayet onun Peygamber'le sohbeti olmasaydı onu tayin etmezdim." demiştir. Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Onun Habeşistan'a hicret etmiş olduğunu kabul etmeyip "Mu'aykîb, Medine'ye Ebû Mûsâ el-Eş'arî maiyetinde geldi." diyen [tarihçi]ler de vardır. Katıldığı ilk savaş Hayber'dir. Osman'ın (ra) hilâfeti sırasında İfrîkıyye'de cihâdın başladığı yılda öldü. Vâkîdî "Onun Habeşistan muhacirlerinden olduğunu ve Ca'fer b. Ebû Tâlib ile döndüğünü söyleyenleri işittim." demişe de bu bilgi sağlam değildir.

Ebû Mûsâ: Abdullah b. Kays b. Süleym b. Hadâr b. Harb b. Âmir b. Ater b. Bekir b. Âmir b. Uzz b. Vâil b. Nâciye b. Cümâhir b. Eş'ar b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Yârub b. Kahtân. Heysem b. Adî dedi ki: "Utbe b. Rebîa ailesiyle müttefikti." Mekke'de müslüman oldu ve ikinci seferde Habeşistan'a hicret etti. Orada kaldıktan sonra Ca'fer'le beraber geri geldi ve Hayber'e katıldı. 42 yılında vefat etti.

Vâkîdî ve diğerleri dediler ki: "Ebû Mûsâ kesinlikle Habeşistan muhacirlerinden değildir. Herhangi bir kimseyle müttefik de olmamıştır.

Ca'fer'in dönüşünden sonra içinde Ebû Âmir el-Eş'arî'nin de bulunduğu bir grupta beraber Yemen'den geldi. 42 yılında öldü. Muhaddis Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, "O, 44 yılında öldü." demiştir.

4. Benî Nevfel b. Abdümenâf'ın Müttefiklerinden Olanlar

Utbe b. Gazvân b. Câbir b. Nuseyb b. Vuheyb b. Zeyd b. Mâlik b. Abdüavf b. Hâris b. Mâzin b. Mansûr: İkinci seferde hicret etmiştir. Sonra Resûlullah (sav) ile beraber kırk yaşındayken Medine'ye hicret etti. Ömer onu Basra'ya vali tayin etti. Basra'yı inşa eden ilk kimsedir. Basra'ya dönerken Medine ile Basra arasında 17 yılında öldü. O sırada elli yedi yaşındaydı. Künyesi Ebû Gazvân idi. "Ebû Abdullah" olduğu da söylenmiştir.

Utbe'nin Habbâb denen bir mevlâsı vardı. Bu zâtın künyesi, Habbâb b. Eret'in de künyesi olan Ebû Yahyâ'dır. Bedir'e iştirak etmiş ve 19 yılında ölmüştür. Cenaze namazını Ömer b. Hattâb kıldırmıştır. Öldüğünde elli dokuz yaşındaydı. Habbâb, Utbe'nin Habeşistan hicretine katılmamıştır.

5. Benî Esed b. Abdüluzzâ b. Kusayy'dan Olanlar

Ebû Abdullah Zübeyr b. Avvâm b. Huveylid (ra): Her iki Habeşistan hicretine de katıldı. Necâşî'yle beraber onun bir düşmanına karşı savaştı. Daha sonraları Resûlullah'ın (sav) olan mızrağı Necâşî, Zübeyr'e verdi. Zübeyr daha sonra Mekke'den Medine'ye hicret etti. Yanında annesi Safiyye bt. Abdülmuttalib de vardı. Basra yakınlarındaki Vadi's-Sibâ'da şehit düştü.

Necâşî'nin Resûlullah'a (sav) üç asâ hediye ettiği söylenmiştir. Zübeyr ile beraber müttefiği olan Hâtıb b. Ebû Belte'a el-Lahmî ve Hâtıb'ın mevlâsı Sa'd b. Havlî el-Kelbî de Medine'ye hicret etti. Fakat onunla beraber Habeşistan hicretine katılmadılar.

Hâtıb Medine'de 30 yılında, altmış beş yaşındayken vefat etti. Cenaze namazını Osman kıldırdı. Künyesi Ebû Muhammed idi. Sa'd b. el-Havlî el-Kelbî'ye gelince o da Uhud Savaşı'nda şehit düştü. Hâtıb'ın Künyesi Ebû Abdullah idi. Ömer b. Hattâb, Sa'd'ın oğlu Abdullah'ı ensardan saymış ve ona, ensara verdiği miktarda maaş bağlamıştır.

Amr b. Ümeyye b. Hâris b. Esed b. Abdüluzzâ: İkinci seferde hicret etti. Habeşistan'da müslüman olarak öldü.

Muhammed b. İshâk ondan bahsetmemiştir.

Hâlid b. Hizâm b. Huveylid b. Esed: İkinci seferde Habeşistan'a hicret etmekteyken menziline varamadan vefat etti. Çünkü bir engerek yılanı onu soktu ve ölümüne sebep oldu. Hicret ettiği konusunda görüş birliği yoktur. Muhammed b. İshâk ondan bahsetmemiştir. Vâkîdî bir rivayetinde, “*Kim Allah ve resulü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer*”¹³² âyeti Hâlid hakkında nâzil oldu.” demiştir. Ancak bu bilgi sıhhatli değildir.

Yezîd b. Muâviye b. Esved b. Muttalib b. Esed: İkinci seferde hicret etti. Huneyn Savaşı'nda şehit düştü. Tâif Savaşı'nda şehit düştüğü de söylenmiştir. Künyesinin Ebû Hanzale olduğu söylenmiştir. Hicretten sonra Medine'ye gelmiştir.

Esved b. Nevfel b. Huveylid b. Esed: İkinci seferde hicret etmiştir. Medine'ye Peygamber'in (sav) gelişinden sonra gelmiştir.

6. Benî Abd b. Kusayy'dan Olanlar

Tuleyb b. Umeyr b. Vehb b. Abd: Annesi Ervâ bt. Abdülmuttalib'dir. Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Resûlullah'ın (sav) ashabıyla beraber Medine'ye hicret etti. Şam'da Ecnâdeyn Savaşı'nda otuz beş yaşında şehit düştü. Küyesi Ebû Adî idi.

7. Benî Abdüddâr b. Kusayy'dan Olanlar

Mus'abü'l-Hayr b. Umeyr b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr b. Kusayy: Her iki Habeşistan hicretine de katıldı. Sonra Mekte'ye geldi ve oradan da Medine'ye hicret etti. Elinde Resûlullah'ın (sav) sancağı olduğu halde Uhud'da kırk yaşında şehit düştü. Küyesi Ebû Muhammed idi.

Firâs b. Nadr b. Hâris b. Alkame b. Kelede b. Abdümenâf b. Abdüddâr b. Kusayy: İkinci seferde hicret etti. Şam'da Yermûk Savaşı'nda şehit düştü. Küyesi Ebû Hâris idi. Hicretten sonra Habeşistan'dan döndü.

Cehm b. Kays b. Abd b. Şürahbîl: Abduşürahbîl de denmiştir. Bu Kelbî'nin sözüdür. Oğulları Amr ve Hazîme de ikinci seferde hicret etmişlerdir. Ca'fer b. Ebû Tâlib'le birlikte geri döndüler. Cehm'in eşi Habeşistan'da öldü.

Süveybit b. Sa'd b. Harmele b. Mâlik b. Amîle b. Sebbâk b. Abdüddâr: İkinci seferde hicret etti. Bedir ve Uhud'a katıldı. Resûlullah (sav) Tebûk seferine çıktığında öldü. Künyesi Ebû Harmele idi.

Ebü'r-Rûm b. Umeyr: Mus'ab'ın kardeşidir. Adı Abdümenâf idi. İkinci seferde hicret etti. Vâkıdî dedi ki: "Hicreti konusunda görüş birliği yoktur." Kelbî dedi ki: "O, Habeşistan'a hicret etti. Hayber Savaşı'ndan önce geri geldi ve bu savaşa iştirak etti." Heysem b. Adî dedi ki: "Ebü'r-Rûm Habeşistan'a hicret etmedi." Vâkıdî dedi ki: Ebü'z-Zinâd şöyle dedi: Ebü'r-Rûm Habeşistan'a hicret etmedi. Uhud Savaşı'na katıldı.

Nudayr b. Hâris b. Alkame b. Kelede: Künyesi Ebû Hâris idi. Vâkıdî dedi ki: "Nudayr, Mekke'nin fethinde müslüman olanlardandır." Onun, Resûlullah'ın (sav) fetih gününde eman verdiği kimselerden olduğu da söylenmiştir. Ancak Huneyn Savaşı'ndan sonra samimi bir şekilde İslâmiyet'i kabul etmiştir. Cî'râne'de müslüman olmuştur. Kendisinden şöyle aktarılmıştır: Aslında Nudayr, Ebû Süfyân, Safvân ve Sehl b. Amr, fırsat bulduklarında müşriklerle beraber Resûlullah (sav) ve ashabına saldırma niyetiyle Huneyn Savaşı'na katılmışlardı. Fakat Huneyn'den sonra Nudayr samimi bir müslüman oldu. Mekke'de kalanlardan olup Medine'ye hicret etmedi. İbn İshâk onun Habeşistan'a hicretinden bahsetmemiştir. Heysem b. Adî dedi ki: Nudayr Habeşistan'a hicret etti. Sonra Mekke'ye gelerek irtidad etti. Akabinde fetih günü ya da daha sonra samimiyetle İslâm'ı kabul etti. Yermük'te şehit düştü.

8. Benî Zühre b. Kılâb'dan Olanlar

Abdurrahman b. Avf b. Abdiavf b. Abd b. Hâris b. Zühre: Chilyedeki ismi Abduamr idi. Abdülkâbe olduğu da söylenmiştir. Resûlullah (sav) onu Abdurrahman diye isimlendirmiştir. Birinci ve ikinci Habeşistan seferlerine katılmıştır. Sonra Mekke'ye gelip Resûlullah (sav) ile birlikte Medine'ye hicret etti. 33 yılında yetmiş beş yaşındayken vefat etti. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Allah ona rahmet etsin.

Âmir b. Ebû Vakkâs: [Babası] Ebû Vakkâs'ın ismi Mâlik'tir. İkinci Habeşistan hicretine katıldı. Ca'fer b. Ebû Tâlib ile beraber dönünceye dek orada kaldı. Ömer'in (ra) hilâfeti döneminde Şam'da öldü. Vakkâs'ı'den rivayet edildiğinde göre künyesi Ebû Amr idi.

Ezher b. Abduavf'ın iki oğlu el-Muttalib ve Tuleyb: Vâkîdî dedi ki: Muttalib ikinci seferde hicret etti ve Habeşistan'da oğlu Abdullah b. Abdulmuttalib dünyaya geldi.

Kelbî dedi ki: İki kardeş, ikinci Habeşistan seferinde beraber hicret ettiler ve orada vefat ettiler. Muttalib'in yanında eşi Remle bt. Ebû Avf b. Dubeyre es-Sehmî de vardı.

Abdülcân b. Şihâb b. Abdullah b. Hâris b. Zühre: O Abdullah'tır; Resûlullah (sav) onu Abdullah diye isimlendirmiştir. Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Orada Ca'fer'le beraber kaldı ve onunla beraber geri döndü. Osman zamanında vefat etti. Vakkâsî, Abdullah'ın künyesinin Ebû Mahreme olduğunu söylemiştir.

9. Benî Zühre b. Kilâb'ın Müttefiği Olanlar

Ebû Abdurrahman Abdullah b. Mes'ûd b. Gâfil b. Habîb b. Şemh b. Fâr b. Mahzûm b. Sahile b. Kâhil b. Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl: Annesi Ümmü Abd bt. Vüd olup o da Hüzeyl'dendir. Ebû Abdurrahman ikinci seferde hicret etmiştir. Her iki hicrete de katıldığı söylenmiştir. Bu daha sağlam bir bilgidir. Mekke'den Medine'ye de hicret etmiştir. 32 yılında Osman'ın hilâfeti zamanında altmış küsur yaşında vefat etmiştir. Bakî'e defnedilmiştir. Vâkîdî dedi ki: "Cenaze namazını Osman kıldırdı." Bazısı da "Ammâr b. Yâsir kıldırdı" demiştir. İnce yapılı ve kısa boylu bir adamdı. Oldukça siyah tenliydi. Saçlarındaki beyazlar duruyordu [onları boyamıyordu].

Habeşistan'a ikinci seferde, onunla beraber ana baba bir kardeşi *Utbe b. Mes'ûd* da hicret etmiştir. Utbe de Ca'fer'le beraber dönünceye kadar orada kaldı. Ömer b. Hattâb zamanında Medine'de vefat etti. Künyesi Ebû Avn idi.

Benî Zühre'nin mütteliklerinden Mikdâd b. Amr b. Sa'lebe b. Mâlik b. Rebîa b. Semâme b. Matrûd b. Amr b. Sa'd b. Düheyri b. Lüeyy b. Sa'lebe b. Mâlik b. Şerîd b. Ebû Ehven b. Vakkâş b. Düreyim b. Kayn b. Ehved b. Behrâ b. Amr b. Hâf b. Kudâ'a: Bu zât, Mikdâd b. Esved diye bilinen kimse dir. Annesi Esved b. Abdüyeğûs'la evliydi. Babasından sonra onunla Amr evlendi ve Mikdâd'ı evlatlık edindi. Böylece Mikdâd Amr'a nispet edildi. İbn İshâk'ın rivayetine göre Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Mûsâ b. Ukbe ve Ebû Ma'ser ondan bahsetmemiştir. Sonra gelip Resûlullah (sav) ile beraber Medine'ye hicret etti ve Bedir'e katıldı. Daima Resûlullah (sav) ile beraberdi ve bütün savaşlara iştirak etti. Osman'ın hilâfeti zamanında 33 yılında Medine'ye üç mil mesafede yer alan Cürf'te vefat etti. İnsanlar onu taşıdılar ve getirip Medine'de defnettiler. Namazını Osman kıldırdı. Vefat ettiğinde yaklaşık yetmiş yaşlarındaydı. Künyesi Ebû Ma'bed idi. Uzun boylu ve siyah tenliydi. İri göbekliydi. Saçları sıkı. Sakalını sarıya boyardı. Sakalı ne uzun ne de kısaydı. Kemer burunlu ydu. Kaşları bitişikti. Medine'ye geldiğinde Külsûm b. Hidm'e misafir oldu. Resûlullah (sav) onu Cebbâr b. Sahr ile kardeş ilan etti ve Benî Cedîle'nin yanına yerleştirdi. Onu bu tarafa Übeyy b. Ka'b davet etmişti.

10. Benî Teym b. Mürre'den Olanlar

Amr b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre: Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Ca'fer ile kaldı ve ondan önce geri geldi. Kâdisiye'de şehid düştü.

Hâris b. Hâlid b. Sahr b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym: Ebû Bekir es-Siddîk'in dayısının oğludur. Çünkü annesi Ümmü'l-Hayr bt. Sahr b. Amr b. Ka'b'dır. Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Ebû Bekir (ra) onunla beraber ikinci Habeşistan seferine katılmak istedi, fakat sonra Resûlullah (sav) ile beraber kaldı.

Bana Muhammed b. Sa'd ve Velîd b. Sâlih anlattılar, dediler ki: Bize Vâkîdî anlattı. O Ma'mer b. Râşid'den, o Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den (ra) şöyle dediğini rivayet etti: Müslümanlar imtihana tâbi tutulunca aşiretleri onlara aracılık ettiler. Ebû Bekir Habeşistan'a hicret için yola çıktı. Müşrikler ona eziyet etmişlerdi. Berkülgimâd mevkiine varınca

İbnü'd-Düğeyne ile karşılaştı. Bu kimse Hâris b. Yezîd olup Kâre kabilesinin lideriydi. Ona “Nereye gidiyorsun ey Ebû Bekir?” diye sordu, o da “Kavmim beni yurdumdan çıkardı, ben de rabbime ibadet edebilmek için yeryüzünü dolaşacağım.” diye cevap verdi. Bunun üzerine İbnü'd-Düğeyne dedi ki: “Senin gibi bir adam ne memleketinden çıkar ne de çıkarılır! Sen muhtaca ihsanda bulunur, akrabayı gözetir, güçsüze yardım eder, misafir ağırlar ve hakları zayı edilmişlere arka çıkarsın. Ben senin yanındayım, geri dön!” İbnü'd-Düğeyne gelip Kureyş'e dedi ki: “Ebû Bekir gibi biri memleketinden çıkarılmaz. Sizler yoksula bağışta bulunan, akrabayı gözeten, güçsüze yardım eden, misafiri ağırlayan ve hakları zayı edilenlere destek olan birini mi kovmaktasınız?” Böylece Kureyş onun İbnü'd-Düğeyne'nin himayesinde olmasını kabul etti. Ebû Bekir'e, evinde namaz kılıp Kur'an okuması hususunda eman verdiler. Ebû Bekir namazını ve Kur'an tilâvetini gizliyor, evinde Allah'a ibadet ediyordu. Daha sonraları evinin avlusuna bir mescit yaptı ve orada alenen namaz kılmaya başladı. Müşriklerin kadınları ve çocukları, Ebû Bekir Kur'an okurken gelip orada toplanıyorlardı. Bu haber Kureyş'in ileri gelenlerine ulaşınca İbnü'd-Düğeyne'ye Ebû Bekir'in bu yaptığını haber verdiler. İbnü'd-Düğeyne, Ebû Bekir'e “Kavminin seninle ne akdettiğini biliyorsun. Ya bunu gözetirsin ya da benim himaye ve zimmetimi iade edersin.” dedi. Ebû Bekir “Senin himayeni sana iade ediyorum. Ben Allah'ın himayesinden razıyım.” dedi.

Hâris b. Hâlid, Ebû Bekir'in İbnü'd-Düğeyne ile ilk karşılaşmasında onunla beraberdi. Ebû Bekir, İbnü'd-Düğeyne'ye “Benim yanımda aşiretimden bir adam daha var [onu da himaye et!].” demişti. İbnü'd-Düğeyne ise Ebû Bekir'e “Bırak onu kendi başının çaresine baksın, sen ailene geri dön.” dedi. Ebû Bekir, İbnü'd-Düğeyne'ye “Bu durumda yoldaşlık hukuku nerede kaldı?” deyince Hâris, Ebû Bekir'e “Sen hür ve mâzursun, yoluna devam et, ben arkadaşlarımla beraber başımın çaresine bakarım.” dedi. Hâris kendi yoluna devam etti ve neticede Habeşistan'a vardı. Ca'fer'le beraber dönünceye kadar orada kaldığı söylenmiştir.

Hâris'in yanında Benî Teym b. Mürre'den olan eşi Rayta bt. Hâris b. Cübeyle de vardı. Ondan Mûsâ, Âişe ve Zeyneb isimli çocukları oldu. Rayta Habeşistan'da öldü. Bu sağlam bir bilgidir.

Bazı Zübeyrîler ise “Hâris, eşi ve çocukları Habeşistan’dan ayrıldılar ve yolda içtikleri bir sudan dolayı öldüler.” demişlerdir.

Resûlullah (sav) Hâris’i, Medine’de Abd b. Yezîd b. Hâşim b. Muttalib b. Abdumenâf’ın kızı ile evlendirdi.

Vâkîdî dışındakiler “İbnü’d-Düğeyne” ismini “İbnü’d-Değinne” şeklinde aktarmışlardır.

11. *Benî Mahzûm b. Yakaza b. Mürr’e*den Olanlar

Ebû Seleme b. Abdülesed: Ebû Seleme’nin adı Abdullah b. Abdülesed b. Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm’dur. Habeşistan’a iki kez hicret etti. Yanında eşi Ümmü Seleme bt. Ebû Ümeyye b. Muğîre de vardı. Adı Hind’dir. Habeşistan’da Zeyneb bt. Ebû Seleme’yi dünyaya getirdi. Mekk’e’ye döndü. Medine’ye ilk hicret eden kimseydi. Bedir’e katıldı. Uhud’da kendisine ok isabet etti ve bundan dolayı yaralandı. 4 yılının Cemâziyelâ-hir ayında öldü. Ondan sonra Resûlullah (sav) Ümmü Seleme ile evlendi. Ebû Seleme Resûlullah’ın (sav) halasının oğluydu. Annesi Berre bt. Abdül-muttalib’dir.

Şemmâs b. Osman b. Şerîd b. Süveyd b. Hermî b. Âmir b. Mahzûm: Asıl adı Osman’dır [Şemmâs lakabıdır]. Habeşistan’a ikinci seferde hicret etti. Uhud Savaşı’nda şehid düştü. Bazıları dedi ki: “Bedir Savaşı’nda şehid düştü.” İlk rivayet daha sağlamdır. “İbn Sâki’l-Asel” diye tanınıyordu. Bu adlandırma, [dedelerinden] Hermî b. Âmir’in Mekke’de insanlara bal şerbeti dağıtmasına dayanmaktadır. Şemmâs’ın künyesi Ebû’l-Mikdâm idi. Habeşistan’da iken yanında eşi Ümmü Habîb bt. Saîd b. Yerbû b. Ankese de vardı. Medine’ye hicret ettiği Mübeşşir b. Abdülmünzir’e misafir olmuştu.

Şemmâs son nefeslerini vermek üzereyken Uhud’dan Medine’ye getirildi. Taşınarak Ümmü Seleme’nin yanına götürüldü ve onun yanında vefat etti. Resûlullah’ın (sav) emriyle tekrar Uhud’a götürülerek orada şehidlerle beraber defnedildi. Hassân b. Sâbit, Şemmâs için bir mersiye söylemiş, mersiyesinde Şemmâs’ın kız kardeşine şöyle hitap etmiştir:

*Muvazene ve kereminle hayânı muhafaza et
Şemmâs öyle kimselerdendir ki
Allah'ın aslanı Hamza'nın tattığını tatmıştır
Güzel ve parlak bir kâseden
Hem öyle bir kâse ki güneş gibi aydınlık
O halde sen güzelce sabret*

Bu mersiye'nin Hassân değil, başka biri tarafından söylenmiş olduğu da aktarılmıştır.

Hebbâr b. Süfyân b. Abdülesed b. Hilât: İkinci Habeşistan hicretine katıldı. Ca'fer'le beraber orada kaldı ve ondan önce Medine'ye geldi. Şam'da Ecnâdeyn Savaşı'nda şehit düştü. Mûte'de şehit düştüğü de söylenmiştir.

Ubeydullah b. Süfyân: Hebbâr'ın kardeşidir ve onunla beraber hicret etmiştir. Yermük Savaşı'nda şehit edilmiştir.

Hâşim b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm: Ebû Huzeyfe'nin adı Müheşşim'dir. İkinci seferde hicrete katılmıştır. Ca'fer'le beraber kalmış, ondan önce Medine'ye gelmiş ve orada ölmüştür. Tebük Savaşı'nda öldüğü de söylenmiştir. Bazıları onun adının [Hâşim değil] Hişâm b. Ebû Huzeyfe olduğunu söylemiştir.

Seleme b. Hişâm b. Muğîre: Ebû Cehil'in kardeşidir. Habeşistan'a ikinci seferde gitmiştir. Sonra Mekke'ye gelmiş ve Ebû Cehil de onu hapsedmiştir. Ancak Hendek Savaşı'ndan sonra Medine'ye gelebilmiştir. Şam'da Mercisuffer Savaşı'nda şehit düşmüştür. Künyesi Ebû Hâşim'dir. Ümmü Seleme -ki o Dubâ'a bt. Âmir el-Kuşeyriye'dir- şöyle demiştir:

*Ey Kâbe-i Muharreme'nin rabbi olan Allah'ım!
Seleme'yi bütün düşmanlarına karşı muzaffâr eyle!
O'nun, gizli ve meçhul işlerde iki eli var
Biri ile yok eder ve diğeri ile nimet verir*

Ayyâş b. Ebû Rebîa b. Muğîre: Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Yalnızda eşi [Esmâ] Bintü Seleme b. Muharribe b. Cendel b. Übeyr b. Neşel b. Dârim de vardı. Habeşistan'da Abdullah b. Ayyâş adlı oğulları dünyaya geldi. Sonraları Ayyâş Mekke'ye döndü ve oradan da Medine'ye hicret etti.

Ayyâş'ın Medine'ye hicrette yol arkadaşı Ömer b. Hattâb idi. Medine'ye yaklaştıklarında Hişâm b. Muğîre'nin iki oğlu Ebû Cehil ve Hâris onlara yetiştii. Yanlarında Hâris b. Yezîd b. Ebû Nübeyşe el-Âmirî de vardı. Dediler ki: "Ey Ayyâş, şüphesiz ki annen hastadır ve seni görmedikçe gölgede durmayacağına, başına yağ sürünmeyeceğine ve kuru ekmekten başkasını yemeyeceğine söz verdi. Ona acı!" Bunun üzerine Ömer dedi ki: "Seni kandırıp dininden ayırmak istiyorlar. Allah'a yemin olsun ki şayet bitler annene zarar verirse o kesinlikle yağ sürünecek ve taranacaktır, şayet Mekke'nin sıcaklığı ona eziyet verirse kesinlikle gölgelenecektir." Hâris "Annemi bu yemininde temize çıkaracağım. Üstelik orada kalan malım da var." dedi ve o ikisiyle beraber yola çıktı. Biraz yol aldıktan sonra Ayyâş'ı sıkıca bağladılar ve Mekke'ye getirdiler. "İçinizdeki akılsızlara işte siz de böyle yapın!" dediler.

Ayyâş'ın Medine'ye kadar geldiği, Kubâ'da konakladığı ve [Mekke'ye] buradan geri döndüğü de söylenmiştir.

Hâris b. Yezîd b. Ebû Nübeyşe, Ayyâş'ı bağlayan mezkûr iki kişiye yardım etmiş, Ayyâş da şayet fırsatını bulursa Hâris'i öldüreceğine yemin etmişti. Ayyâş Uhud'dan sonra, kurtulunca Medine'ye geldi. Hâris b. Yezîd'i, Bakî' mevkiinde görür görmez onu kâfir zannederek öldürdü. Bu konuda şu âyet indi: "*Yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz...*"¹³³

Bana Abdülvâhid b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O Muhammed b. İshâk'tan, o Abdurrahman b. Kâsım'dan, o da babasından rivayet etti: Hâris b. Yezîd Resûlullah'a (sav) karşı çok sertti. Müslüman olmak için gelmişti. Ayyâş b. Rebîa onunla karşılaştı, fakat işin aslından habersizdi. Hâris'e saldırdı ve onu öldürdü. Bunun üzerine Allah (cc) şu âyeti indirdi: "*Yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz...*"¹³⁴

Ayyâş, Resûlullah (sav) vefat edinceye dek Medine'de kaldı. Sonra Şam'a gitti ve cihada katıldı. Sonra Mekke'ye döndü ve ölünceye dek orada kaldı. Oğlu Abdullah ise Medine'den hiç ayrılmadı.

133 Nisâ, 4/92.

134 Nisâ, 4/92.

Bana Ali el-Esrem anlattı. O da Ebû Ubeyde'den rivayet etti, dedi ki: Hişâm b. Muğîre Necran'a yerleşti. Esmâ bt. Muharribe de (ona Bintü Amr b. Muharribe de denmiştir) Necran'da bulunmaktaydı. Esmâ'nın daha önce orada evlendiği eşi ölmüştü. Esmâ'nın annesi İnâk bt. Cân olup Tağlib b. Vâil kabilesindendi. Onun da annesi Şemûs bt. Vâil b. Atıyye olup Fedek halkındandı. Hişâm b. Muğîre, Esmâ ile evlendi ve onu Mekke'ye götürdü. Ondan Ebû Cehil b. Hişâm ve Hâris b. Hişâm adlı oğulları dünyaya geldi.

Daha sonra Esmâ ile Ebû Rebîa b. Muğîre evlendi. Esmâ [bu evlilikten de] Ayyâş b. Ebû Rebîa'yı dünyaya getirdi. Ayyâş, [ortak] anneleri Esmâ bt. Muharribe b. Cendel b. Übeyr b. Nehşel b. Dârim'den dolayı Ebû Cehil ve Hâris ile ana bir kardeşti.

İbn Sa'd dedi ki: "Esmâ, [oğlu] Ayyâş Medine'ye dönmeden önce öldü." Ayyâş'ın [geldiği ve] annesi ölene dek oradan [Mekke'den] kurtulamadığı da aktarılmıştır. Ayrıca Esmâ'nın, Ömer b. Hattâb'ın hilâfetine yetiştiği de söylenmiştir ki bu daha sağlam bir rivayettir.

Vâkîdî ve diğerleri dediler ki: Velîd b. Velîd b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm Bedir'de esir edilinceye dek kavminin dini üzere kalmıştı. Kurtuluşu için 4.000 dirhem fidye verilmiştir. Fidyeye olarak babası Velîd b. Muğîre'nin savaş aletlerinin verildiği de söylenmiştir. Çünkü Resûlullah (sav) bunun dışında bir şeyi kabul etmemiştir. Savaş aletleri; genişçe bir zırh, kılıç ve de miğferden müteşekkildi. Velîd'in fidyesini ödemek için kardeşleri Hâlid b. Velîd ve Hişâm b. Velîd geldiler. Velîd fidyesi verilip de [esaretten] kurtulunca İslâm'a girmiş ve Mekke'ye döndüğünde şöyle demiştir:

Esir edildiğimde beni İslâm'a girmekten alıkoyan şey -ki ben artık hakikati görmüştüm- hakkımda, "Velîd fidye vermekten kaçtığı için müslüman oldu." denilecek olmasaydı.

Bunun üzerine iki kardeşi Velîd'i, Ayyâş b. Ebû Rebîa ve Seleme b. Hişâm'la beraber Mekke'de hapsedtiler. Velîd kaçmak için fırsat kolluyordu. Sonunda bağlarından kurtuldu ve çıkıp Medine'ye geldi. Yakalanması için uğraşıldı, fakat bulunamadı. Allah, Velîd'i setretti ve kardeşleri onun izine rastlayamadılar.

Resûlullah (sav) ona, Seleme ve Ayyâş'ı sorunca Velîd "Onları bıraktığımda sıkıntı içindeydiler." dedi. Resûlullah (sav) Velîd'in İslâm'a girmesinden önce Seleme, Ayyâş ve tüm mustazaf müslümanlara dua etmekteydi. [İslâm'a girdikten] sonra aynı şekilde Velîd'e de dua etmiştir.

Resûlullah (sav) dedi ki: "Ey Velîd, git ve falanca demircinin yanına var; o, samimiyetle İslâm'a girmiş bir zâttır. Onun yanında gizlen. Sonra da Ayyâş ve Seleme'nin durumları hakkında bilgi edin. O ikisine senin, benim elçim olduğunu bildir ve onlara, fırsatını kollayıp bana gelmelerini emrettiğimi söyle. Şüphesiz ki Allah onlara yardım edecek ve bu işi onlara kolaylaştıracaktır. Allah onların kurtuluşuna izin vermiştir." Velîd dedi ki: "Emredileni yaptım. Allah onların işini kolaylaştırdı ve neticede oradan çıktılar. Birer ayakları kelepçe ile birbirine bağlanmış vaziyetteydiler. Yakalanıp işkenceye uğrama korkusuyla ikisini birden oradan sürükleyerek çıkardım. Sonunda Harretü'l-Medine'ye vardım. Tökezleyip düştüm ve parmağım kesildi. Dedim ki:

*Sen sadece kanayan bir parmaktan ibaret değil misin
Hem de bu, Allah yolunda başına gelmiş [öyleyse ne gam]!*

Velîd kısa bir süre sonra Medine'de vefat etti. Resûlullah'ın (sav) eşi Ümmü Seleme bt. Ümeyye onun hakkında şöyle demişti:

*Ağla ey gözlerim
Velîd b. Velîd b. Muğîre için
Velîd b. Velîd b. Ebü'l-Velîd idi
Kavminin (en) yiğidi*

Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Ey Ümmü Seleme, böyle deme. 'Ölüm sarhoşluğu hakikaten gelmiştir.' de!" buyurdu.¹³⁵

Denildiğine göre Ümmü Seleme Resûlullah'tan (sav) Velîd'e ağlamak için izin istedi ve "Bir garip, gurbet yurdunda ölmüş." dedi. Resûlullah (sav) da ona izin verdi. Ümmü Seleme yemek yaptı ve hanımları (tâziye için) davet etti.

135 Kâf, 50/19.

Vâkîdî dedi ki: “Bir topluluk Velîd b. Velîd’in, kurtulduğu sırada Kureyş’in müttefiği Ebû Basîr Utbe b. Esîd es-Sekafî ile beraber olduğunu iddia etmiştir. Fakat bu tespit edilememiştir.

Ebû Basîr’in Hayatı

Ebû Basîr de müslüman olmuş ve kavminden kaçıp kurtulmuştur. Resûlullah’ın (sav) Hudeybiye’den Medine’ye dönüşünden sonra onun (sav) yanına geldi. Ahnes b. Şerîk ve diğerleri Ebû Basîr’in geri gönderilmesi için Resûlullah’a (sav) mektup yazdılar, çünkü [Hudeybiye’de yapılan] anlaşma sebebiyle [müslüman olarak] Resûlullah’ın (sav) yanına gelip yerleşenlerin [Mekke’ye] geri gönderilmesi icap ediyordu. Bu yüzden Resûlullah (sav) gelen iki elçiye onu iade etti. Ebû Basîr yolda elçilerden birine saldırdı ve onu öldürdü. Ölen kişi, Benî Âmir b. Lüey’den Huneyş b. Câbir idi. Ebû Basîr yine Resûlullah’ın (sav) yanına geldi ve ona “Sen zimmetindeki ahdi yerine getirmiş oldun. Ben de dinim hususunda sıkıntıya uğratılmaktan imtina ettim [ve kaçtım].” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) da “Hayret! Nasıl da cengâver bir adam! Yanına birilerini de bulabilse...” buyurdu.

Ebû Basîr’in yanında Benî Âmir’den [olup yolda öldürdüğü elçiden] ele geçirdiği mallar da vardı. Resûlullah (sav) o malı ganimet olarak paylaştırmadı ve “Adamdan aldığın mal ile dilediğini yapmakta serbestsin.” dedi. Sonra da “Ey Ebû Basîr, dilediğin yere git!” dedi. Ebû Basîr sahile yakınca bir yere gitti. Daha sonraları ona, dinleri sebebiyle eziyet ve işkenceye maruz kalan vb. başka müslümanlar da katıldı. Böylece yetmiş kişi oldular. Kureyş’e sıkıntı verip onlardan ele geçirdikleri kimseleri öldürmeye ve eşyalarını da almaya başladılar. Bundan dolayı Kureyş, Resûlullah’a (sav) mektup yazıp ondan Ebû Basîr’i Medine’ye almasını talep etti. Resûlullah (sav) Ebû Basîr’e mektup yazıp gelmesini söyledi. Resûlullah’ın (sav) mektubu ona ulaştığı sırada Ebû Basîr ruhunu teslim etmek üzereydi ve çok geçmeden vefat etti.

Bazı râviler Velîd’in Ebû Basîr ile birlikte olduğunu söylemişlerse de bu, yanlıştır.

12. Benî Mahzûm'un Müttefiği Olanlar

Ammâr b. Yâsir el-Ansî: Annesi, Benî Mahzûm'un kölesiydi. Ammâr Habeşistan'a ikinci seferde gitti. Sonra Mekke'ye dönüp Medine'ye hicret etti. Muhammed b. İshâk'ın, Ammâr'ın Habeşistan'a hicret ettiğinden şüphesi vardır.

Mu'attib b. Avf b. Hamrâ el-Huzâî: Künyesi Ebû Avf idi. Habeşistan'a ikinci seferde hicret etmişti. 57 yılında, yetmiş sekiz yaşındayken vefat etti. Hicreti konusunda ihtilâf edilmiştir. Vâkîdî hicret ettiğini söyler. Bazıları da onun seksen küsur yaşında öldüğünü söylemiştir.

Muhammed b. Sa'd dedi ki: "O, Mu'attib b. Avf b. Ârim b. Fadl b. Afif -Afif'e Ayâhime denilmekteydi- b. Küleyb b. Hubşiyye b. Selûl'dür. Annesi Hamrâ'dır. Muhammed b. İshâk ve Vâkîdî onun hicret ettiğine dair haberi, sağlam kabul etmektedirler. Mûsâ b. Ukbe ve Ebû Ma'ser ise onun Habeşistan'a hicretinden bahsetmemişlerdir. Mu'attib, Medine'ye hicret etmiş ve Mübeşşir b. Abdülmünzir'e misafir olmuştur. Resûlullah (sav) onunla Sa'lebe b. Hâtîb'ı kardeş kılmıştır. Bütün savaşlara katılmıştır.

13. Benî Cumah b. Amr b. Husays'tan Olanlar

Osman b. Maz'un b. Habib b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah: O, Resûlullah'ın (sav) eşi Hafsa bt. Ömer b. Hattâb'ın dayısıdır. Habeşistan'a iki sefer hicret etmiştir. Sonra da Medine'ye muhacir olarak gelmiştir. 2. yılda, Zilhicce ayında Medine'de vefat etmiştir. Cenaze namazını Resûlullah (sav) kıldırması ve onun naaşını öpmüştür. Bakî'e defnedilmiştir.

Oğlu İbrâhim vefat ettiğinde Resûlullah (sav), "Onu el-Bakî'e, selef-i sâlihimiz Osman b. Maz'un'un yanına defnediniz!" buyurmuştur. Böylece İbrâhim onun yanına defnedilmiştir. Osman'ın künyesi Ebû's-Sâib idi. Abdurrahman ve Sâib isminde çocukları vardı. Anneleri, Havle bt. Hakîm b. Ümeyye b. Hârîse b. Evkas es-Sülemî'dir. [Anne tarafı] Benî Abdümenâf'ın müttefiğidir.

Kızlarından Zeyneb ya da Rukayye vefat ettiğinde de Resûlullah (sas), "[Yavrucuğum!] Sen de selef-i sâlihimiz Osman b. Maz'un'un yanına katıl." demiştir.

Bana Amr b. Muhammed anlattı. O Yezîd b. Hârûn'dan, o Hammâd b. Seleme'den, o Ali b. Yezîd'den, o Yûsuf b. Mihrân'dan, o da İbn Abbas'tan şöyle rivayet etmiştir: Osman b. Maz'ûn ölünce eşi "Cennet sana helâl olsun!" dedi. Resûlullah (sav) ona kızgın bir sima ile bakıp "Nereden biliyorsun?" dedi. O da "Ey Allah'ın elçisi! O senin arkadaşındır." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Allah'a yemin olsun ki ben Allah'ın elçisiyim, fakat ne bana ne de Osman'a ne yapılacağını bilmiyorum." dedi. Bu sözler müslümanlara ağır geldi. Fakat Resûlullah (sav), kızı öldüğünde "[Yavrucuğum!] Sen de selef-i sâlihimiz - "hayırlı selefimiz" de demiş olabilir- Osman b. Maz'ûn'un yanına katıl." deyince müslümanlar rahatladılar.

Abdullah b. Maz'ûn: Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Sonra Mekke'ye gelip oradan da Medine'ye hicret etti. Bedir ve diğer tüm savaşlara katıldı. Annesi, Suhayle bt. Anbes b. Vehbân'dır; Vehbân, Benî Cumah'tan Ühbân'ın oğludur. Abdullah 30 yılında, altmış yaşında ölmüştür. Künyesi Ebû Muhammed'dir.

Kudâme b. Maz'ûn: Annesi Guzeyye bt. Huveyris b. Anbes el-Cumah'dır. Künyesi Ebû Amr idi. İkinci seferde hicret etti. Sonra Mekke'ye gelip Medine'ye hicret etti. 36 yılında öldü. Öldüğü gün altmış sekiz yaşındaydı. Vâkîdî dedi ki: "Âişe bt. Kudâme dedi ki: Osman ve kardeşleri yaş olarak birbirlerine yakınlardı. Osman oldukça siyah tenliydi. Ne uzun ne de kısaydı. Sakalları sık ve gürdü. Kudâme de böyleydi ancak daha uzun boyluydu.

Sâib b. Osman b. Maz'ûn: Babasıyla birlikte ikinci seferde hicret etti. Sonra Mekke'ye geldi ve Medine'ye hicret etti. Adı anılan okçulardan. Ebû Bekir'in hilâfeti zamanında Yemâme Savaşı'nda kendisine ok isabet etti ve otuz küsur yaşında öldü. Babası otuz yaşındayken dünyaya gelmişti. Babası otuz yedi yaşındayken öldü.

Ma'mer b. Hâris b. Ma'mer b. Habîb: Hicreti konusunda ihtilâf vardır. Ömer'in hilâfeti zamanında Medine'de öldü. Annesi Kuteyle bt. Maz'ûn'dur. Onun Habeşistan'a hicret etmediğini söyleyenlerin görüşü daha sağlamdır. Ma'mer Resûlullah'ın (sav) Dârüerkam'a girmesinden önce müslüman oldu. Bedir ve diğer tüm savaşlara katıldı.

Hâris b. Ma'mer b. Habîb b. Vehb'in iki oğlu Hâtıb ve Hattâb: Her ikisi de Habeşistan'a ikinci seferde hicret ettiler. Habeşistan'da müslüman olarak öldüler. Onlarla beraber Hâtıb'ın oğlu Hâris [ve Hâris'in annesi Fâtuma bt. Müccelle] de vardı. Hâris ve Muhammed b. Hâtıb -Muhammed Habeşistan'da doğmuştur-, Ca'fer b. Ebû Tâlib ile beraber iki gemiden biriyle geri döndüler.

Başka bir rivayete göre hicret eden sadece Hâtıb'dır ve oğlu Muhammed Habeşistan'da dünyaya gelmiştir. Muhammed'in künyesi Ebû İbrâhim'dir. Kûfe'de, Bişr b. Mervân'ın hilâfeti zamanında öldü. Ali (as) ile beraber bütün savaflara katıldı.

Süfyân b. Ma'mer b. Habîb: Kureyş'in "İki kalpli" dediği Cemîl b. Ma'mer'in kardeşidir. Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Ömer (ra) ya da Osman (ra) zamanında vefat etti. Habeşistan'da yanında iki oğlu Cünâde ve Câbir ile oğullarının annesi Hasene de vardı. (Hasene, Şürahbîl b. Hasene'nin de annesidir.) Süfyân'ın [Habeşistan'dan] dönüşü hicretten sonra, Ca'fer b. Ebû Tâlib'in dönüşünden öncedir.

Nübeyh b. Osman b. Rebîa b. Ühbân b. Huzâfe b. Cumah: Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Ca'fer'le birlikte dönene dek orada kaldı ve denizde [gemide] vefat etti.

Muhammed b. İshâk demiştir ki: Onlarla beraber Hebbâr b. Vehb b. Huzâfe de vardı.

14. Benî Cumah b. Amr'ın Müttefiği Olanlar

Benî Cumah'ın mevlâsı Şürahbîl b. Hasene: Vâkıdî'nin zikrettiğine göre babası, Abdullah b. Mutâ b. Amr el-Kindî'dir. Kelbî dedi ki: "Şürahbîl b. Abdullah b. Rebîa b. Mutâ, Sûfetü'r-Rabî't'in çocuklarından. Sûfetü'r-Rabî't, Gavs b. Mürre b. Üd b. Tâbiha olup Benî Cumah'ın müttefiğidir." Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. 18 yılında Şam'da Amvâs tâununda altmış yedi yaşında öldü. Künyesi Ebû Ubeydullah idi. Vâkıdî dedi ki: "O, Benî Zühre'nin müttefiğidir." Heysen b. Adî dedi ki: "Şürahbîl, Himyerlidir." En sağlamı Kelbî'nin sözüdür.

15. Benî Sehm b. Amr b. Husays'tan Olanlar

Huneys b. Huzâfe b. Kays b. Adî b. Sa'd b. Sehm: Annesi Da'îfe bt. Hizyem olup Benî Sehm'dendir. Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Sonra Mekke'ye geldi ve oradan da Medine'ye hicret etti. Resûlullah (sav) ile beraber Bedir'de iken hastalandı. 2 yılında, Resûlullah (sav) Bedir'den dönerken vefat etti. Hafsa bt. Ömer b. Hattâb onun hanımıydı. Daha sonra onunla Resûlullah (sav) evlendi. Huneys'in künyesi Ebû Huzâfe idi. Ne Mûsâ b. Ukbe ne de Ebû Ma'şer onun Habeşistan'a hicretinden bahsetmedi. Bunu İbn İshâk ve Vâkıdî kaydetmiştir. Başka bir rivayete göre künyesi Ebü'l-Ahnes'tir.

Abdullah b. Huzâfe: Huneys'in kardeşidir. Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Rumlar onu esir almışlardı. Ömer (ra) onun için Konstantin'e mektup yazdı ve o da Abdullah'ı serbest bıraktı. Mısır'da savaşanlardandır. Osman'ın hilâfeti zamanında öldü. O, Resûlullah'ın (sav) davet mektubunu kendisiyle Kısra'ya gönderdiği kimsedir. Resûlullah (sav) Mina'da ona "Bugün yeme ve içme günüdür!" diye nidâ etmesini emretmişti. Resûlullah'ın (sav) bu işi Büdeyl b. Verkâ'ya emrettiği de söylenmiştir. Diğer bir rivayet ise ikisine birden emrettiği şeklindedir.

Kays b. Huzâfe: [Yukarıda zikredilen] iki kardeşiyle birlikte hicret etti. Bazı râviler onun hicretini kabul etmeseler de Vâkıdî bunu kaydetmiş ve "Kays, Resûlullah'ın (sav) Medine'ye hicretinden sonra Habeşistan'dan Medine'ye geldi" demiştir.

Hişâm b. Âs b. Vâil b. Hâşim b. Sa'd b. Sehm: Amr b. Âs'ın kardeşidir. İlk dönemlerde İslâm'a girmiştir. Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Sonra Medine'ye hicret etmek üzere Mekke'ye geldi ancak babası onu hapsedti. Babası hicrî 1. yılın sonunda ölünceye dek Mekke'de mahpus kaldı. Babasından sonra kavmi onu hapsedti. Hep bir çare peşindeydi ve neticede kurtuldu, Hendek Savaşı'ndan sonra Resûlullah'ın (sav) yanına geldi. Cihad etti ve Şam'da şehit düştü. Kardeşi Amr b. Âs'tan yaşça küçüktü. Künyesi Ebü'l-Âs idi. Resûlullah (sav) [bunu değiştirerek] ona Ebû Mutî künyesini verdi. Annesi Harmele bt. Hişâm b. Muğîre'dir. Hişâm, Medine'ye beraber hicret etmek üzere Ömer'le sözleşmiş ve ona, "Benî Gıfâr Suyu'nun başında beni bekle!" demişti. Lâkin babası, Hişâm'ı yakaladı ve zincire vurdu.

Ebû Kays b. Hâris b. Kays b. Adî: Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Onun Ca'fer'le beraber döndüğü söylenmiştir. Daha önce geldiği de aktarılmıştır. Ca'fer'le beraber döndüğü bilgisi sağlam değildir. Ebû Kays, Yemâme'de şehid düşmüştür.

Temîm b. Hâris b. Kays ve Benî Temîm'den *Ma'bed* isimli, anne bir kardeşi: Temîm Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti ve Şam'da şehit düştü. Vâkîdî, onun Nümeyr b. Hâris olduğunu söylemiştir.

Saîd b. Hâris: Temîm'in kardeşidir. Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Yermûk Savaşı'nda şehit düştü.

Abdullah b. Hâris: Yukarıda adı geçenlerin kardeşidir. Onlarla beraber hicret etti ve Habeşistan'da öldü.

Haccâc b. Hâris b. Kays: Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Resûlullah'ın (sav) hicretinden sonra Medine'ye geldi ve Şam'da şehit düştü. Hicreti konusunda ihtilâf edilmiştir. Vâkîdî, onun hicret ettiğini söylemiştir. Kelbî dedi ki: "Ne nüslüman oldu ne de hicret etti. Bedir Savaşı'nda esir alındı ve sonra müslüman oldu."

Yukarıda zikredilen kişilerin *Hâris b. Hâris* isminde bir kardeşleri daha vardı. Bazıları Hâris'in de kardeşleriyle beraber Habeşistan'a hicret ettiğini söylemiştir. Hicretten sonra Medine'ye gelmiştir. Tâif Savaşı'nda aldığı bir yara sonucu ölmüştür. Şam'da öldüğü de söylenmiştir. Hicreti konusunda ihtilâf edilmiştir. Vâkîdî, hicret ettiğini söylemiştir.

Umeyr b. Riâb b. Muheşşim b. Saîd b. Sehm: İkinci Habeşistan hicretine katılmıştır. Ca'fer b. Ebû Tâlib ile beraber geri dönmüştür. Onun Ca'fer b. Ebû Tâlib'den önce döndüğü de söylenmiştir. Hâlid b. Velîd'le beraber Sevâd'da yer alan Aynüttemr'de iken [cihatta] şehit düşmüştür. Kelbî dışındakiler, "O, aslında Umeyr b. Riâb b. Huzâfe b. Saîd b. Sehm'dir." demişlerdir.

Şu beyit Umeyr'e aittir:

*Bizler alını ak ve kerem sahibi Zeydoğullarıyız ve bizim gibiler
Hakikatler belirince asâlet ve şerefi müdafaa ederler*

Bana Mus'ab b. Abdullah b. ez-Zübeyrî ve Muhammed b. Sa'd, Hişâm el-Kelbî'den aktararak dediler ki: Cumah'ın ismi Teym, Sehm'in ismi de Zeyd'dir. Anneleri Elûf bt. Adî b. Ka'b b. Lüeyy'dir. [Bir gün] Elûf, oğulları Teym ve Zeyd ile beraber oturmaktaydı. Yanında altın ya da gümüşten bir turunç vardı. Onlara, "Hadi bakalım, bunu kazanmak için yarışın, kim kazanırsa turunç onun olur!" dedi. Zeyd yarışı kazanıp turuncu alınca anneleri Elûf "Allah'a yemin olsun ki ey Zeyd, sen sanki bir ok (sehm) gibi fırladın. Ey Teym, seni de sanki bir şey engelledi (cemeha)." Böylece birine *Sehm*, diğerine de *Cumah* adı verildi.

16. *Benî Sehm'in Müttefiği Olanlar*

Mahmiyye b. Cez b. Abdüyeğûs ez-Zübeydî: Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Vâkidi'nin rivayetine göre katıldığı ilk savaş, Müreysi' Gazvesi'dir. Kelbî dedi ki: "Bedir'e katıldı. Resûlullah (sav) o gün onu ganimetlerin taksimi işine tayin etti." Benî Cumah'ın müttefiğidir. Kızı, Fadl b. Abbas b. Abdümuttalib'le evliydi ve ondan Ümmü Külsûm bt. Fadl b. Abbas dünyaya geldi.

17. *Benî Adî b. Ka'b b. Lüeyy b. Gâlib'den Olanlar*

Ma'mer b. Abdullah b. Nadle b. Abdüluzzâ b. Hursân b. Auf b. Ubeyd b. Avic b. Adî: Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Hac sırasında Resûlullah'ın (sav) bineğini hazırlayan kimsedir. Ömer'in hilâfeti zamanında öldü. Habeşistan'dan, Ca'fer b. Ebû Tâlib ile birlikte dönmüştür.

Urve b. Ebû Üsâse b. Abdüluzzâ b. Hursân b. Auf b. Ubeyd b. Avic: Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Habeşistan'da öldü.

Adî b. Nadle: Habeşistan'a ikinci seferde hicret etti. Habeşistan'da öldü. İslâm'da [hukuk açısından] kendisine mirasçı olunan ilk kimsedir. Adî'ye oğlu Nu'mân vâris olmuştur. Nu'mân b. Adî, Ömer tarafından Meysân'a vali tayin edilmiştir. Nu'mân şöyle demiştir:

*Hesnâ'ya, kocasının Meysân'da olduğunu bildir
Cam bardaktan ve yeşil fiçıdan içmekte olduğunu
Dilersem misafirperver sâkiler bana şarkı söylerler*

*Zilhalîle çalan kadın, her deve adımında şarkılar söyler, ritim tutar
Belki de müminlerin emîrinin hoşuna gitmez
Harabe Cevsak'ta böyle içki meclisine oturuyor olmamız
Şayet benim içki arkadaşlarımsanız, bana en büyük kadehle içirin
Kenarı kırık, küçük kadehi takdim etmeyin bana*

Bu şiir Hz. Ömer'in (ra) kulağına gidince o, "Evet, Allah'a yemin olsun ki bu içki meclisi benim hiç hoşuma gitmemiştir. Kim Nu'mân'la karşılaşırsa benim kendisini azlettiğimi ona bildirsin!" dedi ve Nu'mân'a onu azlettiğine dair bir mektup gönderdi. Nu'mân, Ömer'in yanına geldiğinde "Allah'a yemin olsun ki ey müminlerin emîri, bahsettiğim şeyi yapmış değilim lâkin ben şair bir adamım, fazladan [lüzumsuz] bir söz söylemiş bulundum." dedi. Hz. Ömer ise "Allah'a yemin olsun ki asla benim memurum olarak bir görev yapamayacaksınız!" diye karşılık verdi.

Muhammed b. İshâk dedi ki: "Nu'mân Habeşistan'da babasıyla beraberdi."

18. *Benî Adî'nin Müttefîği Olanlar*

*Âmir b. Rebîa b. Mâlik b. Âmir b. Rebîa b. Hucr b. Selmân*¹³⁶ *b. Mâlik b. Rebîa b. Rûfeyde b. Anz b. Vâil b. Kâsıt*: Her iki seferde de Habeşistan'a hicret etti. Yanında eşi Leylâ bt. Ebû Hasme b. Huzâfe b. Gânim b. Âmir b. Abdullah b. Ubeyd b. Avîc de vardı. Sonra Medine'ye hicret etti. Osman'ın öldürülmesinden birkaç gün sonra öldü. Evinden dışarı pek çıkmazdı. İnsanlar ancak cenazesi evinden çıkarıldığında onun öldüğünü anladılar. Künyesi Ebû Abdullah idi. Âmir b. Rebîa el-Anzî, Hattâb b. Nüfeyl ile müttelik olunca Hattâb onu evlat edindi. Bu sebeple kendisine "Âmir b. Hattâb" deniyordu. Bu durum "*Onları babalarının ismiyle çağırın.*"¹³⁷ âyeti ininceye kadar devam etti. Âmir ilk dönemde, Resûlullah'ın (sav) Erkam'ın evine girmesinden [ve orayı kullanmasından] önceki süreçte müslüman olmuştu. Onun şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hicrette Ebû Seleme b. Abdüled hariç, benden önce kimse Medine'ye girmemiştir. Yine [hanımım] Leylâ bt. Ebû Hasme'yi taşıyan mahfeden önce de başka

136 Alman Enstitüsü neşrinde bu isim "Selâmân" şeklinde geçmektedir.

137 Ahzâb, 33/5.

bir mahfe oraya gelmemiştir [yani Medine'ye ilk gelen hanım Leylâ bt. Ebû Hasme'dir].”

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Hâlid b. Mahled anlattı. O Süleyman b. Bilâl'den, o Yahyâ b. Saîd'den, o da Abdullah b. Âmir b. Rebiâ'dan şunu rivayet etmiştir: Babası geceleyin namazını kılmış ve sonra uyumuştur. Rüyasında birinin şöyle dediğini duydu: “Kalk ve Allah'tan, sâlih kullarını koruduğu fitneden seni de koruması için niyazda bulun!” O da kalkıp namaz kıldı ve sonra da şikâyetini dile getirdi. Ondan sonra da cenazesi evden çıkarılıncaya kadar evden çıkmadı.

Havlî b. Ebû Havlî - adı Amr'dır- b. Züheyr b. Hayseme b. Ebû Humrân Hâris b. Muâviye b. Hâris b. Mâlik b. Avf b. Sa'd b. Avf b. Hureym b. Cu'fî: Heysem b. Adî, “Havlî ve iki kardeşi Hilâl ve Abdullah b. Ebû Havlî Habeşistan'a ikinci seferde hicret ettiler.” demiştir. Diğer bazıları ise onların hicret etmediğini söylemişlerdir ki doğru olan da budur. Vâkîdî dedi ki: “Havlî ve bir oğlu Bedir'e katıldı. Bu konuda ihtilâf yoktur. Havlî, Hattâb'ın müttעיğiydi.” Muhammed b. İshâk dedi ki: “Havlî ile beraber kardeşi Mâlik b. Ebû Havlî de Bedir'e katıldı.” Mûsâ b. Ukbe dedi ki: “Havlî iki kardeşi Hilâl ve Abdullah ile birlikte Bedir'e katıldı.” Bu Kelbî'nin sözüdür. Dediler ki: “Havlî, bütün savaşlara katıldı. Ömer'in hilâfeti zamanında öldü.” İbn İshâk dedi ki: “Havlî, Osman'ın hilâfeti zamanında öldü.” Yine Kelbî'nin “Havlî b. Ebû Havlî Amr b. Züheyr” dediği rivayet edilmiştir.

19. Benî Âmir b. Lüeyy b. Gâlib'den Olanlar

Ebû Sebre b. Ebû Rühm b. Abdüluzzâ b. Ebû Kays b. Abdüvüd b. Nasr b. Mâlik b. Hîl b. Âmir b. Lüeyy: Annesi Berre bt. Abdülmuttalib'dir. Her iki Habeşistan hicretine de katıldı. [Daha sonra] Mekke'den Medine'ye de hicret etti. Mekke'de Osman'ın (ra) hilâfeti zamanında vefat etti. Vâkîdî dedi ki: “Çocukları onun Mekke'ye dönüp orada öldüğünü inkâr ediyorlar ve buna kızıyorlardı.” [Hicret esnasında] Ebû Sebre'nin yanında eşi Ümmü Külsûm bt. Süheyl b. Amr da vardı. Ebû Sebre'nin adının Abdümenâf olduğu da söylenmektedir.

Hattâb b. Amr b. Abdüşems b. Abdüvüd: Süheyl b. Amr'ın kardeşidir. Her iki Habeşistan hicretine de katıldı. Habeşistan'a ilk hicrette oraya giden ilk

müslümandı. Bedir Savaşı'na katıldı. O, Resûlullah'ı (sav) Sevde bt. Zem'a ile evlendiren kişidir. Denildiğine göre o, Habeşistan diyarına ilk giren ve Ca'fer'le beraber oradan en son çıkandır. Bunun sebebi onun Habeşlilerle herkesten daha fazla kaynaşmış olmasıdır.

Sekrân b. Amr: Hâtıb'ın [ve Süheyl'in] kardeşidir. Eşi Sevde bt. Zem'a ile birlikte ikinci Habeşistan hicretine katıldı. Her iki Habeşistan hicretine katıldığı da söylenir. Sonra Mekke'ye geldi ve hicretten önce öldü. Onu Resûlullah (sav) defnetti. Ondan sonra Sevde bt. Zem'a ile Resûlullah (sav) evlendi. Sağlam olan görüş budur. Bazıları onun Habeşistan'da müslüman olarak öldüğünü söylemiştir. Bir grup da -ki Ebû Ubeyde Ma'mer bunlardandır- onun Mekke'ye geldiğini, sonra Habeşistan'a mürted ya da hristiyan olarak geri döndüğünü ve orada öldüğünü söylemiştir. İlk rivayet daha doğru ve daha sağlamdır.

Selît b. Amr: Bu da Süheyl'in kardeşidir. İkinci Habeşistan hicretine katıldı. O sırada yanında eşi Fâtıma bt. Alkame de vardı. Ca'fer'den önce Medine'ye geldi. Ca'fer (as) ile birlikte geldiği de söylenmiştir. Selît, Yemâme'de 12 yılında şehit düştü. Heysem b. Adî, Selît'in künyesinin "Ebû'l-Veddâh" olduğunu söyler. Selît'in müslüman olması Resûlullah'ın (sav) Erkam'ın evine girmesinden önce idi.

Mâlik b. Zem'a b. Kays b. Abdüşems: Sevde'nin kardeşidir. İkinci Habeşistan hicretine katılmıştır. Sonra Ca'fer'le beraber döndü. [Hicret ederken ve dönerken] yanında Benî Âmir b. Lüeyy kabilesinden olan eşi Umeyre bt. Sa'dî b. Vaddân b. Abdüşems b. Abdüvüd de vardı. [Kayınpederinin] Sa'dî diye isimlendirilmesinin sebebi, Benî Sa'd b. Bekir kabilesinden bir kadının sütünü emmiş olmasıdır.

[Eşi Umeyre'nin kardeşi] Abdullah b. Sa'dî Erdün'de ikamet ederdi. Künyesi Ebû Muhammed'dir. 57 yılında vefat eden bir sahâbîdir.

Abdullah b. Süheyl b. Amr: Künyesi Ebû Süheyl idi. Müslüman oldu ve ikinci Habeşistan hicretine katıldı. Sonra Medine'ye hicret etmek maksadıyla Mekke'ye geldi. Ancak [ona engel olmak isteyen] babası onu hapsetti. Abdullah, babasına eski dinine döndüğü ve müslümanlara karşı sert tavır takınacağı izlenimini vererek hapisten kurtuldu. Akabinde babası onun mas-

raflarını ve yüklerini karşılayarak beraberinde Bedir'e götürdü. Oğlunun [İslâm dinini terkettiğinden ve] kendisinin dinine bağlı olduğundan şüphesi yoktu. [Ancak babası yanılıyordu.] Zira Abdullah iki ordu karşılaştığında, savaştan hemen önce müslümanların tarafına geçti. Bu, babasını çok kızdırmıştı. Babası Mekke'nin fethinde müslüman olduktan sonra şöyle diyordu: "Allah, oğlum Abdullah'ın müslüman olmasıyla bana çok hayırlar nasip etti."

Kelbî dedi ki: "Abdullah, Bedir Savaşı'nda müslümanların yanında savaştı." Onun ridde olaylarında Bahreyn'de, Cüvâsâ Savaşı'nda şehit düştüğü söylenir. Süheyl, Ebû Bekir (ra) ile karşılaşıncı Ebû Bekir ona tâziyede bulundu. Süheyl dedi ki: "Bana ulaştığına göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuş: 'Şehit, ailesinden yetmiş kişiye şefaate edecektir.' Ben, oğlumun hiç kimseyi, benim önüme geçirmeyeceğini ümit ediyorum." Abdullah, Bedir Savaşı'nda yirmi yedi yaşındaydı. Öldürüldüğünde ise otuz sekiz yaşındaydı. Onun Habeşistan'a hicreti konusunda görüş birliği yoktur. Abdullah'ın annesi Fâtıma bt. Âmir b. Nevfel b. Abdümenâf'tır. Vâkıdî "Abdullah'ın hapsedildiği ve dolayısıyla Habeşistan'a hicret etme imkânı bulamadığı söylenmiştir." der. Allah en doğrusunu bilir.

Vâkıdî dedi ki: Abdullah, Bedir'de savaşmıştır. Yanında babası Süheyl'in âzatlı mevlâsı Umeyr b. Avf da vardı. Süheyl, "Umeyr, Bedir'e katıldı. Şefaatinin bana erişmesini umuyorum." derdi.

Vâkıdî şöyle dedi: Müslümanlar şöyle diyorlardı: "Ayyâş ve arkadaşları Mekke'de işkence gördüler ve Resûlullah'ın (sav) dinini terkettiler. İnsanların işkencesini Allah'ın azabı gibi telakki ettiler. Onlar için bir tövbe kapısının olduğunu sanmıyoruz." Bunun üzerine şu âyet indi: "*Ey nefisleri aleyhine günah işlemekle aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin.*"¹³⁸ Ömer, bu âyeti Hişâm b. Âs'a gönderdi. Zira Hişâm, Ayyâş'ın arkadaşıydı. [Hapsedilen ve işkence görmekte olan Ayyâş ve arkadaşları] bu âyeti aralarında yaydılar. Bu, onların mânevîyatlarını güçlendirdi ve neticede kurtuldular.

Vâkıdî dedi ki: Ebû Cendel b. Süheyl b. Amr, kardeşiyle beraberdi ve babası onu hapsetti. Resûlullah'ın (sav) Hudeybiye'ye geldiği ve herkesin

[oradaki vaziyetle] meşgul olduğu bir sırada Ebû Cendel, zincire vurulmuş halde Resûlullah'ın (sav) yanına geldi. Bu esnada Kureyş onun aleyhindeki hükmü karara bağlamıştı ve anlaşma yazıya geçiriliyordu. Babası, Ebû Cendel'e yöneldi ve onun yüzüne vurdu. Bunun üzerine Ebû Cendel "Ey müslümanlar topluluğu! Şüphesiz ki müşrikler bana işkence etmek istiyorlar." diye bağırdı. Anlaşma, müşriklerden biri İslâm'a girip müslümanların yanına [Medine'ye] gelirse onun [Mekke'ye] geri gönderilmesini gerekli kılıyordu. Süheyl b. Amr "Ey Muhammed! Bu, senden hakkım olanı talep ettiğim ilk meseledir." dedi. Resûlullah (sav) Ebû Cendel'i, Huveytîb b. Abdüluzzâ ve Mikrez b. Hafs'ın himayesinde olmak kaydıyla babasına teslim etti. Abdüluzzâ ve Mikrez [işkence karşısında] Ebû Cendel'in babasına engel olacaklarına dair teminat verdiler. Allah'ın resulü (sav) Ebû Cendel'e, "Ey Ebû Cendel! Sabret ve ecrini bekle! Şüphesiz ki Allah seni kurtaracaktır." buyurdu. Bunun üzerine Ömer (ra), "Ey Allah'ın elçisi! Niçin onu Kureyş'e veriyor ve senin makamına yöneltilen bu küçük düşürülmeyi kabul ediyoruz?" dedi. Resûlullah (sav) "Şüphesiz ki biz onlarla bu hususta anlaşma yaptık. Bizim dinimizde ahde vefasızlık yoktur." buyurdu. Bunun üzerine Ömer, Ebû Cendel'e "Ey Ebû Cendel! Kişi babasını Allah için öldürebilir, babanı öldür!" dedi. O da "Ey Ömer, onu sen öldür!" dedi. Ömer, "Barış antlaşmasından dolayı Resûlullah (sav) beni onu öldürmekten men etti." deyince Ebû Cendel de "Beni de Allah -azze ve celle- babamı öldürmekten men etti." diye karşılık verdi. Mekke'ye vardıktan sonra kurtuldu ve Medine'ye geri geldi.

Medâinî dedi ki: Ebü'l-Bahterî'nin "Ebû Cendel'in ismi Amr'dır." dediği bize aktarıldı.

İbn De'b ise "Onun ismi Abdullah b. Süheyl'dir." diyordu ki bu yanlıştır.

Vâkıdî dedi ki: "Ebû Cendel kurtulduktan sonra Ebû Basîr es-Sekafî ve onun yanında toplanan müslümanlara katılmıştır. Ebû Basîr vefat edince Ebû Cendel ile Ebû Basîr'in arkadaşları hep birlikte Resûlullah'ın (sav) yanına Medine'ye gelmişlerdir."

Diğer bir rivayete göre Ebû Cendel Mekke'ye varınca kurtulmuş ve hemen Medine'ye gelmiştir. Bir başka rivayete göre ise o, Ebû Basîr'in yanına hiç gitmemiş lâkin kurtulup [Medine'ye] gelmesi, Ebû Basîr'in arkadaşlarının Resûlullah'ın (sav) yanına gelmesi ile aynı zamana denk gelmiştir. Bu sağlam bir bilgidir.

Kelbî dedi ki: Ebû Basîr'in arkadaşlarının Resûlullah'ın (sav) yanına varmaları, Resûlullah'ın (sav) Hayber'de bulunduğu zamana denk gelmiştir. Hayber'in fethi, Allah'ın Hz. Peygamber'e (sav) vaat ettiği "*yakın fetih*"tir.¹³⁹

Ebû'l-Yakzân el-Basrî dedi ki: Ömer'in hilâfeti döneminde Ebû Cendel birkaç arkadaşıyla beraber içki içti. Komutanları onlara had cezasını uygulamak istedi. Bunun üzerine onlar "Düşman bize iyice yaklaştı. Şayet öldürülürsek azığımız ve durumumuz senin için kâfi olur [had yerine geçer]. Şayet sağ kalırsak o zaman bize had cezasını uygularsın!" [Dedikleri gibi oldu ve] hepsi savaşta öldürüldü.

Vâkıdî dedi ki: Ebû Cendel, Şam'da Amvâs vebasında öldü. Babası Süheyl b. Amr Mekke'nin fethinde İslâm'a girdi ve de iyi bir müslüman oldu. Şam'da savaştı ve Amvâs vebasında öldü.

Abdullah b. Mahreme b. Abdüluzzâ b. Ebû Kays: Künyesi Ebû Muhammed'dir. Annesi Kinâne kabilesinden Behnâne bt. Safvân b. Ümeyye b. Muharris'tir. İkinci Habeşistan hicretine katıldı. Sonra Mekke'den Medine'ye hicret etti. Ebû Bekir'in hilâfeti zamanında Yemâme Savaşı'nda kırk bir yaşında şehit düştü. Yaşı otuzu birkaç ay geçerken Bedir'e katılmıştı. Künyesi Ebû Muhammed idi.

Sa'd b. Havle: Künyesi Ebû Sa'd idi. Vâkıdî dedi ki: Vehb b. Sa'd b. Ebû Serh b. Hâris b. Hubeyb b. Cezîme b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüeyy'in mevlâsı olan Sa'd b. Havle, müslüman olmuştur. Bazıları "Hubeyb" isminin "Hubeyyib" şeklinde şeddeli olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Hassân şu şiirinde bu ismi şeddeli zikretmiştir:

---

139 Fetih, 48/18.

...¹⁴⁰

Hâris b. Hubeyyib b. Şehâm

Sa'd'ın annesi, Sa'd b. Ebû Serh'in câriyesi ya da mevlâsıydı. Sa'd'ın Yemenli olduğu söylenmiştir. Benî Âmir b. Lüeyy'in müttefiğidir. Onun Ebû Rühm'ün mevlâsı olduğu da söylenmiştir. Sa'd, İbn İshâk ve Vâkîdî'nin rivayetine göre ikinci Habeşistan hicretine katıldı. Mûsâ b. Ukbe ile Ebû Ma'şer, onu [bu sefere katılanlar arasında] zikretmediler. Vâkîdî dedi ki: "Sa'd on beş yaşındayken Bedir'e katıldı. Uhud, Hendek ve Hudeybiye'ye de katıldı. Sonra Mekke'ye gitti ve orada öldü."

Onun, insanlar hicret ederken hicret etmekte geciktiği ve [bu yüzden] Mekke'de öldüğü de söylenmiştir.

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne anlattı. O, Zührî'den; Zührî, Âmir b. Sa'd'dan; o da Sa'd b. Ebû Vakkâs'tan şöyle rivayet etti: Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Allahım! Ashabımın hicretini tamamına erdir, onları gerisin geri çevirme! Ancak [ne yazık ki] zavallı Sa'd b. Havle [hicret edemedi.]" Zira o [hicret edemeden] Mekke'de vefat etti.

Bana Ali b. Abdullah anlattı, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne anlattı. O, Zührî'den; Zührî, Âmir b. Sa'd'dan; Âmir de Sa'd'dan olmak üzere şöyle rivayet etti: Bir hastalığa yakalanmıştım, neredeyse ölecektim. Resûlullah (sav) beni ziyaret için geldi. Ona "Ey Allah'ın elçisi! Benim çok malım var. Malımın üçte ikisini [Allah yolunda harcansın diye] vasiyet edeyim mi?" dedim. Resûlullah (sav) "Hayır" dedi. Ben "Yarısını?" diye sorunca yine "Hayır" dedi. "Üçte birini vasiyet edeyim mi?" dediğimde ise "Üçte birini [vasiyet et]. Ki üçte bir de çoktur. Şayet çocuklarını zengin durumda bırakırsan bu, onları insanlara el açan fakir kimseler olarak bırakmandan daha hayırlıdır. Şüphesiz ki [ailen için] bir lokma bile olsa infak ettiğin hiçbir şey yoktur ki bundan dolayı sevap almayasın! Allahım! Ashabımın hicretini tamamına erdir, onları gerisin geri çevirme! Ancak [ne yazık ki] zavallı Sa'd b. Havle [hicret edemedi.]" buyurdu. Zira o [hicret edemeden] Mekke'de vefat etti.

140 Şiirin bu ilk mısraı yazma nüshada mevcut değildir. Ancak ileride "Mutabakat Metnin İptali" başlığı altında bu mısra "Abde nefasızlık etmeyen bir zümredendir" şeklinde geçmektedir. (çev.)

Süfyân dedi ki: [Resûlullah (sav)] “Ashabımı, [Mekke’yi fethedip] orada ikamet edinceye kadar, hac ve cihat sâikleri dışında, hicret edip ayrıldıkları yere geri döndürme!” demektedir.

Dediler ki: Sa’d b. Havle, -Sa’d’ın vefatından kısa bir süre sonra doğum yapan- Sübey’a bt. Hâris el-Eslemiyye’nin kocasıydı. Resûlullah (sav) [kocası vefat eden] Sübey’a’ya “Dilediğinle evlen!” dedi.

Bana Ali b. Abdullah el-Medînî ile Abbas b. Yezîd el-Bahrânî anlattılar, dediler ki: Bize Süfyân b. Uyeyne, Zührî’den, o da Ubeydullah b. Utbe b. Mes’ûd’dan naklen [Ubeydullah’ın] babasının şöyle dediğini anlattı: Sübey’a, eşinin vefatından yirmi gün yahut bir ay sonra -veya bu civarda bir süre sonra- doğum yaptı. Ebû Senâbil b. Ba’kek Sübey’a’ya uğradı ve ona “Evlenmek için allanıp pullanmışsın! Hayır [bu yaptığın doğru değil], dört ay on gün beklemen gerekmez miydi?” dedi. Sübey’a dedi ki: “Onun bu sözü üzerine Resûlullah’a (sav) gittim ve ona Ebû Senâbil’in sözlerini aktardım. Hz. Peygamber bana ‘Ebû Senâbil yanlış söylemiş, evlenmen meşrudur; evlenebilirsin!’ dedi.”

Vâkîdî dedi ki: İbn Havle, Mekke’ye yerleşmek isteyen biri gibi gelmedi. Bir ihtiyacı için gelmişti.

20. Benî Hâris b. Fibr b. Mâlik’ten Olanlar

Ebû Ubeyde Âmir b. Abdullah b. Cerrâh b. Hilâl b. Üheyb b. Dabbe b. Hâris b. Fibr: Annesi, Benî Hâris b. Fibr’den Ümeyme bt. Ganm b. Câbir’dır. Allah’ın resulü (sav) Ebû Ubeyde’ye “Sen bu ümmetin emînisin!” buyurmuştur.

Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Şu’be anlattı, dedi ki: Bize Hâlid el-Hazzâ haber verdi, dedi ki: Bize Ebû Kılâbe, Enes’ten naklen Allah’ın resulünün (sav) şöyle dediğini haber verdi: “Her ümmetin bir emîni vardır. Bu ümmetin emîni de Ebû Ubeyde b. Cerrâh’tır.”

Vâkîdî ve Muhammed b. İshâk’ın rivayetine göre Ebû Ubeyde, ikinci Habeşistan hicretine katıldı. Mûsâ b. Ukbe ve Ebû Ma’şer ise onu [söz konusu hicrete katılanlar arasında] zikretmedi. Heysem b. Adî, onun her iki Habeşistan hicretine de katıldığını söyledi. Resûlullah (sav) ile birlikte

Mekke'den Medine'ye hicret etti. Bedir ve diğer savaşlara katıldı. Medine'de Külsûm b. Hidm'e misafir oldu. Resûlullah (sav) onunla Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim'i ve Muhammed b. Seleme el-Evsi'yi kardeş ilân etti. Şam'da komutan iken Amvâs vebasından dolayı vefat etti. Ebû Ubeyde ince yapılı, zarif yüzlü, seyrek sakallı, uzun boylu ve hafifçe kamburdu. Gür saçlı ve koyu tenliydi. Saç ve sakalını çivit otu ve kınayla boyardı. Elli sekiz yaşında vefat etti. Vâkıdî, Ebü'l-Yakzân'dan aktararak "Ümmü Ubeyde ve eşi müslüman oldular." demiştir."

Süheyl b. Beydâ: Künyesi Ebû Mûsâ idi. Beydâ annesidir ve tam adı Da'd binti Cehdem b. Amr b. Âiş b. Zarib b. Hâris b. Fih'r'dir. Süheyl her iki Habeşistan hicretine de katıldı. Otuz dört yaşındayken Bedir Savaşı'na katıldı. Resûlullah (sav) ile beraber bütün savaşlara katıldı. Resûlullah (sav) Tebük Seferi'ne giderken ona "Ey Süheyl!" diye seslendi. O da "Buyur, emrine âmâdeyim!" diye karşılık verince insanlar, Resûlullah'ın (sav) ne diyeceğini dinlemek için durdular. Resûlullah (sav) şöyle dedi: "Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun tek olduğuna ve ortağı bulunmadığına şehâdet ederse Allah ona ateşi haram kılar." Süheyl, Resûlullah'ın (sav) Tebük Seferi dönüşünden sonra Medine'de 9 yılında kırk yaşındayken vefat etti. Namazını Resûlullah (sav) kıldırıldı. Süheyl'in geride nesli kalmamıştır.

Vâkıdî dedi ki: Bana bunu Mus'ab b. Sâbit anlattı. O, İsâ b. Ma'mer'den, o da Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr'den aktardı. Yine bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bana Affân anlattı, Affân dedi ki: Bana Vehb¹⁴¹ anlattı, Vehb dedi ki: Bana Mûsâ b. Ukbe haber verdi. Mûsâ, Abdülvâhid b. Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr'den, o da babasından rivayetle şöyle dedi: Sa'd b. Ebû Vakkâs vefat edince Resûlullah'ın (sav) eşleri haber gönderip onun cenazesinin mescide getirilmesini istediler. [Cenazeyi taşıyanlar] bunu yaptılar. Peygamber'in hanımları kendi odalarında durup Sa'd için cenaze namazı kıldılar ve naaş cenaze kapısından çıkarıldı. Daha sonra, insanların "Cenazeler (daha önce) mescide getirilmezdi!" diyerek bu davranışı ayıpladıkları haberi Peygamber'in hanımlarına ulaştı. Haber Âişe'nin kulağına gidince o "İnsanlar, hakkında bilgi sahibi olmadıkları bir şeyi ne de çabuk

141 Alman Enstitüsü neşrinde bu isim "Vüheyb" şeklinde geçmektedir.

ayıplamaya başlamışlar! Şüphesiz Resûlullah (sav), Süheyl b. Beydâ'nın cenaze namazını mescidin ortasında kılmıştır.” dedi.”

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Fülehy b. Süleyman'dan, o Sâlih b. Aclân'dan, o Abbâd'dan, o da Âişe'den şöyle rivayet etti: Resûlullah (sav) Süheyl b. Beydâ'nın cenaze namazını mescitte kıldı.

Vâkîdî dedi ki: İnsanlar, Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın cenazesinin mescide sokulmasına tepki gösterince Âişe, “İnsanlar ne de çabuk unuttular, Resûlullah (sav) Süheyl b. Beydâ'nın cenaze namazını mescitte kıldırması.” dedi.

Kardeşi Sehl b. Beydâ'ya gelince o, hicretten önce Mekke'de müslüman olmuştu. Müşrikler, Bedir'de kendileriyle birlikte savaşması için Sehl'i zorladılar. Sonuçta müşriklerden esir edilenlerle beraber o da esir edildi. Abdullah b. Mes'ûd, onun Mekke'de namaz kıldığına şahitlik etti. Bunun üzerine Resûlullah (sav) “Sehl b. Beydâ hariç, elinizdeki esirlerden hiçbiri fidye vermeden kurtulamayacaktır. Zira Sehl, müslümandır.” dedi.

Medâinî bana, bu rivayetin bir benzerini Ebû'l-Yakzân'dan anlattı.

Muhammed b. Sa'd dedi ki: Bana Vâkîdî ve diğerleri şunu haber verdi: Sehl, Bedir Savaşı'nda esir alındı. İbn Mes'ûd, onu Mekke'de namaz kılarken gördüğüne şahitlik etti. Bunun üzerine Resûlullah (sav) onu serbest bıraktı.

Safvân b. Beydâ'ya gelince o, Habeşistan'a hicret etmedi, fakat Medine'ye hicret etti ve kardeşi Süheyl ile birlikte Bedir'e katıldı. Bazıları onun Bedir Savaşı'nda şehit düştüğünü rivayet etti. Onu Tu'ayme b. Adî b. Ebû Reyyân öldürmüştü. Bazıları ise onun 38 yılında öldüğünü söyledi. Künyesi Ebû Amr'dır. Elimizdeki *Kitâbü't-Tabakât*'a göre Muhammed b. Sa'd'ın rivayeti de aynı şekildedir.

Bazı râviler, -Süheyl'i “Sehl” okuyarak- Sehl b. Beydâ'nın Safvân b. Beydâ ile birlikte Allah'ın resulünün (sav) yanında Bedir'e katıldığını söylerler. Ebû'l-Yakzân, Süheyl'in Bedir Savaşı'nda şehit düştüğünü zikretmiştir ki bu, bahsi geçen râvilere göre hatalıdır.

Ben, Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî'ye Sehl b. Beydâ'yı sordum. Dedi ki: Bedir dönüşünde Mekke'ye geldi. Sonra Medine'ye hicret etti. Bazıları

ise “Fethe kadar Mekke’de kaldı.” demiştir ancak bana göre birinci rivayet daha sağlamdır.

Süfyân b. Uyeyne, Ali b. Zeyd’den, o da Enes’ten rivayet etti. Enes dedi ki: Resûlullah’ın (sav) en yaşlı sahâbîleri Ebû Bekir ve Sehl b. Beydâ idi.

Amr b. Ebû Serh b. Rebîa b. Hilâl b. Mâlik: Bu kişi Mısır valisi Abdullah b. Sa’d b. Ebû Serh b. Hâris’in amcası değildir. Zira Amr, Benî Hâris b. Fihr’denidir. Abdullah b. Sa’d b. Ebû Serh ise Benî Âmir b. Lüeyy’denidir. Bazı kişiler, (Mısır valisi) Abdullah b. Sa’d b. Ebû Serh’i Amr’ın yeğeni (kardeşinin oğlu) zannetmiştir. Amr, Habeşistan’a ikinci seferde hicret etti. Bedir’e katıldı.

Vehb b. Ebû Serh: Amr’ın kardeşidir. Heysem b. Adî onun Habeşistan muhacirlerinden olduğunu söylemiştir. Bu sağlam bir rivayet değildir. Fakat o, Bedir’e katıldı.

Ebû Ma’şer diyordu ki: “Hicret eden, Ma’mer b. Ebû Serh idi.” Mûsâ b. Ukbe, Muhammed b. İshâk ve Kelbî dedi ki: “O [hicret eden kişi] Amr b. Ebû Serh’tir.” Vehb, Ebû Ubeyde’nin kız kardeşi ile evliydi. Medine’de 30 yılında, Osman’ın (ra) hilâfeti zamanında öldü. Vâkudî dedi ki: Amr b. Ebû Serh Habeşistan’a hicret etti. O ve kardeşi Bedir’e katıldı. Ma’mer ise Habeşistan’a hicret etmedi.

İyâd b. Züheyr b. Ebû Şeddâd b. Rebîa b. Hilâl b. Mâlik b. Dabbe b. Hâris: Künyesi Ebû Sa’d veya Ebû Saîd idi. Habeşistan’a ikinci seferde hicret etti ve orada ikamet etti. Bedir’den önce Medine’ye geldi ve Bedir’e katıldı. 30 yılında öldü. Muhammed b. Sa’d dedi ki: “İyâd b. Züheyr, Hz. Ömer tarafından Cezire valisi tayin edilen İyâd b. Abdüğanm b. Züheyr’in amcasıdır.” İyâd b. Abdüğanm 20 yılında ölmüştür.

Amr b. Hâris b. Züheyr: Habeşistan’a ikinci seferde hicret etti. Yanında Osman b. Abdüğanm b. Züheyr de vardı.

Saîd b. Abdükays b. Lakît b. Âmir b. Ümeyye b. Zarib b. Hâris b. Fihr: Amr ile birlikte Habeşistan’da ikamet etti. Sonra Ca’fer b. Ebû Tâlib’den önce Medine’ye geldi. Amr b. Hâris ise [Habeşistan’dan] Mekke’ye geçti ve oradan da Medine’ye hicret etti.

Hâris b. Abdükays b. Lakît b. Âmir'in Habeşistan muhacirlerinden olduğunu söyleyen râviler bulunmaktadır. Vâkıdî onu söz konusu muhacirler arasında zikretmezken İbn De'b zikretmiştir.

İşte bunlar Habeşistan'a hicret edenlerdir.

[Muhacirlerin Habeşistan'dan Dönüşü]

Vâkıdî dedi ki: İlk seferde Habeşistan'a hicret eden muhacirlere, Kureyş'in Resûlullah (sav) ile beraber secde edip müslüman olduğu haberi ulaşınca -ki Kureyş müslüman olmamıştı- Mekke'ye geri döndüler ve her biri bir Kureyşli'nin himayesine girdi. Osman b. Affân, Ebû Uhayha Saîd b. Âs b. Ümeyye'nin himayesine girmişti. Ebû Uhayha'nın tellalı "Ey Kureyş topluluğu! Şüphesiz ki Ebû Uhayha, Osman b. Affân'ı himayesine almıştır, ona ilişmeyiniz!" diye nidâ etti. Bu sayede Osmân sabah akşam güven içinde Resûlullah'ın (sav) yanına gidip gelebiliyordu. Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa, Ümeyye'nin¹⁴² himayesine girdi. Mus'ab b. Umeyr, Nadr b. Hâris b. Keled'e'nin himayesine girdi. Bir diğer rivayete göre ise Mus'ab, Nadr'ın kardeşinin oğlu (yeğeni) Ebû Azîz b. Umeyr'in himayesine girmiştir. Aynı şekilde Zübeyr b. Avvâm, Zem'a b. Esved'in himayesine; Abdurrahman b. Avf, Esved b. Abdüyeğûs'un himayesine; Osman b. Maz'ûn el-Cumahî, Velîd b. Muğîre el-Mahzûmî'nin himayesine girdi. Osmân b. Maz'ûn, Allah'ın dilediği müddet kadar Velîd'in himayesinde kalıp sonra "Ne de acayip bir durum! Ben bir müşriğin himayesinde mi olacağım? Allah'ın himayesi daha şerefli ve daha koruyucudur." dedi. Velîd'e gidip kendisinden himayesini kaldırmasını talep etti. Velîd, Osman'a "Ey oğulcuğum! Sen [bu himayeden] hayırdan başka bir şey görmedin. Sana herhangi bir kimse bir kötülük yaptı mı?" dedi. [O sırada] Lebîd b. Rebîa el-Kilâbî şu şiiri okuyordu:

Allah dışındaki her şey bâtil değil midir

Osmân, Lebîd'e "Doğru söyledin!" dedi. Lebîd şöyle devam etti:

Ve bütün nimetler kesinlikle yok olacak

Osman bu sefer "Yalan söyledin! Zira cennet nimetleri yok olmayacak." dedi. Bunun üzerine Lebîd dedi ki: "Ey Kureyş topluluğu! Allah'a yemin

142 Alman Enstitüsü neşrine göre Ümeyye'nin değil, kendi babasının himayesine girmiştir.

olsun ki sizin meclisinizde oturmak utanılacak bir şey değildir. Sizin şanınızda sefihlik yoktur.” Oradakiler dediler ki: “Şüphesiz ki bu delikanlı sefihtir, kavminin dinine muhaliftir.” Bunun üzerine Benî Muğîre’den biri kalkıp Osman b. Maz’ûn’un gözüne bir şamar indirdi. Velîd b. Muğîre onun aşağılanmasına güldü ve morarmış güzüne bakarak şöyle dedi: “Ey oğulcuğum! [İşte bak!] Seni bundan kurtaran neymiş?” Osman da dedi ki: “Ben bundan kurtulmak istemiyorum. Çünkü bu, Allah katında benim için bir kazançtır. Benim sağlam gözüm de diğer gözümün elde ettiği şeye muhtaçtır.” Bunun üzerine Velîd “Sen koruyucu bir himayenin gölgesindeydin. Tekrar himayeme gir! Şüphesiz ki sen bu himayedeyken zarar görmezsin.” deyince, Osman onun bu talebine şu karşılığı verdi: “Allah’a yemin olsun ki Allah’ın himayesinden başka, ebediyyen hiçbir himayeyi kabul etmeyeceğim.”

O sırada Sa’d b. Ebû Vakkâs (ra), Osman’ın gözüne vuran kimseye saldırıp burnunu kırdı. Bu, İslâm uğrunda akıtılan ilk kan oldu. Sağlam bir rivayete göre Osman’ın gözüne vuran kişi Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Muğîre’dir. Ona vuran kişinin “Amr b. Hureys b. Amr b. Osman b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm’un dedesi Osman b. Abdullah” olduğunu söyleyen açık bir şekilde hata etmiştir.

Hattâb b. Nüfeyl’in müttefiği Amr b. Rebîa el-Anzî, Âs b. Vâil es-Sehmî’nin himayesine girdi. Ebû Sebre b. Ebû Rühm, Übeyy’in yani Ahnes b. Şerîk’in himayesine girdi. Onun Süheyl b. Amr’ın himayesine girdiği de söylenmiştir. Hâtıb b. Amr, Huveytîb b. Abdüluzza’nın himayesine girdi. Süheyl b. Beydâ, kendi aşireti olan Benî Fihr’den bir adamın himayesine girdi. Süheyl’in ikinci defa hicret edinceye dek gizlendiği ve kimsenin himayesine girmediği de söylenmiştir.

Ebû Ubeyde’nin Habeşistan’a ilk seferde hicret ettiğini söyleyenler onun hiç kimsenin himayesine girmeden Mekke’ye döndüğünü dile getirirler.

Vâkidî dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O Zührî’den, o da Ebû Bekir b. Abdurrahman’dan rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Mes’ûd hiç kimsenin himayesine girmeden Mekke’ye girdi, orada az bir süre kaldı ve geri döndü.

Vâkıdî dedi ki: Müslümanlar, Habeşistan'a ilk defa nübüvvetin 5. yılının Receb ayında hicret ettiler. Orada Şâban ve Ramazan aylarını geçirdiler. Nübüvvetin 5. yılının Şevval ayında [Mekke'ye] geri döndüler.

[İkinci Habeşistan Hicreti]

Sonra ikinci kez [Habeşistan'a] hicret ettiler. Müşriklerden, çok baskı ve eziyet görmüşlerdi. Bunların [yani ikinci Habeşistan hicretine katılanların] çoğu yukarıda isimlerini saydığımız ilk hicret edenlerdendi.

Dediler ki: Resûlullah (sav) Necâşî'ye onu İslâm'a davet eden bir mektup yazdı. Onun mektubunu götüren elçi, Kinâne'den ve Benî Nâşire b. Ka'b b. Damre b. Bekir b. Abdümenât b. Kinâne b. Huzeyme soyundan olan Amr b. Ümeyye ed-Damrî'dir. Necâşî müslüman oldu. Resûlullah'ın (sav) adına Ümmü Habîbe'ye mehir olarak dört yüz dinar verdi. Gemi işiyle uğraşanlara adamlarını gönderip müslümanların ne kadar gemiye ihtiyaçları olduğunu öğrenmelerini istedi. Onlar da iki gemiye ihtiyaçları olduğunu söylediler. Necâşî onları [ihtiyaçları olan şeylerle] donattı. Habeşliler'den müslüman bir grup, kendilerini Allah Resûlü'ne (sav) göndermesi ve gidip Allah Resûlü'ne (sav) selam verebilmek için Necâşî ile görüştü. Necâşî'ye "Onun ashabına arkadaşlık ederiz; denizde kürek çeker ve onlara yardımcı oluruz." dediler. Necâşî onlara izin verdi. Bu grup da Amr b. Ümeyye ve diğer müslümanlarla beraber yola çıktılar. Necâşî onları Ca'fer b. Ebû Tâlib'in emrine verdi.

Vadide Kuşatma ve Mutabakat Metni Olayı

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o da Muâz b. Muhammed'den nakletti. Muâz dedi ki: Âsım b. Ömer b. Katâde'ye sordum: "Resûlullah (sav) ile Benî Hâşim buldukları mahalde ne zaman muhasara altına alındılar?" Dedi ki: "Kureyş defalarca Ebû Tâlib'e gitti. Bu son gelişleriydi. Toplanıp dediler ki: "Ey Ebû Tâlib, kardeşinin oğlunun bizden el çekmesi; atalarımız ve ilâhlarımız hakkında kötü konuşmaması; çocuklarımızın, gençlerimizin, köle ve câriyelerimizin aklını çelmemesi adına seninle konuşmak için defalarca geldik. Sen de bu konuda bizden kaçındın. Halbuki sen aramızda şan, şeref ve makam sahibi birisin. Şüphesiz ki bizler

kardeşinin oğlunu öldürmedikçe ya da o bizim babalarımızı kötülerden vazgeçmedikçe biz de ondan vazgeçmeyeceğiz. Dilersen onu bize ver [ki ona istediğimizi yapalım]; dilersen de bırak, verme [ve onu himaye etmeye devam et]! Biz sana mazeretimizi beyan ettik ve bu işe girişmeden önce de seni öfkelenendirmeyi kerih gördük.” Bunun üzerine Ebû Tâlib, Resûlullah’a (sav) dedi ki: “Ey kardeşimin oğlu, kavmin seni şikâyet için bana geldi ve senden dolayı bana ezâ verdi. İkimizin de güç yetiremeyeceği şeyleri yapmak için beni zorladılar. Babalarının hakkında kötü konuşmak, ilâhlarını ve dinlerini ayıplamak gibi onların hoşlanmadığı şeylerden artık vazgeçsen olmaz mı?” Amcasının bu sözleri üzerine Resûlullah’ın (sav) gözleri doldu ve ağladı. Sonra da şöyle dedi: “Allah’a yemin olsun ki sağıma güneş ve soluma da ay konsa bu işi tamamlamadıkça ya da rabbime itaat yolunda can vermedikçe asla bu davayı bırakmayacağım.” Ebû Tâlib, sözünün Resûlullah (sav) üzerinde meydana getirdiği etkiyi görünce dedi ki: “Ey kardeşimin oğlu, yoluna devam et ve dilediğini yap. Allah’a yemin olsun ki seni asla teslim etmeyeceğim.”

Kureyş, Ebû Tâlib’e mazeret beyan ettikten ve Resûlullah’ın (sav) da yine rabbinin emrine göre harekete devam ettiğini gördükten sonra artık ona karşı eylemsiz kalmaktan vazgeçtiler. Benî Abdülmuttalib’e karşı düşmanlığa ve onlardan ayrı durmaya başladılar. Açıkta ya da gizlice Peygamber’i (sav) kesinlikle öldüreceklerine dair Allah’a yemin ettiler. Ebû Tâlib onların bu işte kararlı olduğunu görünce kardeşinin oğlu için endişe etti. Sonra da çocuklarını alıp [Kâbe’ye] getirdi ve onları Kâbe örtüsünün altına sokup kavminin zalimleri hakkında beddua etti. Bunun üzerine Kureyş toplandı. Ebû Tâlib şöyle devam etti: “Allahım, şüphesiz ki kavmimiz azgınlıktan başkasını istemiyor. Bize âcilen yardım ihsân et ve onların yeğenimi öldürmelerine fırsat verme!” Kureyş ise “Bizimle Benî Hâşim ve Benî Muttalib arasında, bu yalancı ve akılsız adam öldürülünceye dek sulh, akrabalık bağı, antlaşma veya gözetilecek herhangi bir hak mevzubahis değildir.” dedi.

Ebû Tâlib yeğeni, Hâşimoğulları ve Muttalib b. Abdümenâf oğulları ile beraber kendi mahallesinde oturmaya karar verdi. Birlikte hareket ediyorlardı. Dedi ki: “Ona [Resûlullah’a (sav)] bir zarar gelmemesi için gerekirse en son ferdimize kadar hepimiz öleceğiz.” Ebû Tâlib, Ebû Tâlib mahallesini

ne girip oraya yerleşince Ebû Leheb [mahalleden ayrılıp] Kureyş'in yanına gitti ve Benî Abdülmuttalib'e karşı onlara destek verdi. [Ebû Leheb dışında] kâfir ya da mümin, Benî Abdülmuttalib'den olan herkes mahalleye yerleşmişti.

Vâkidî bu rivayetten ve isnattan ayrı olarak şunları da söyledi: [Benî Abdülmuttalib'den] müslüman olan, İslâm'a girişi ve dini sebebiyle [mahalleye] girip yerleşti. Kâfir olan ise kendini ve kavmini zulümden korumak için gelip yerleşti. Allah'ın dilediği kadar mahallelerinde kaldılar ve neticede mahallelerinde fakirlik ve kıtlık baş gösterdi. Çünkü Kureyş, bir şey alma ya da satma konusunda insanlarla onların arasına girip bu işi yapmalarına engel oluyordu. Allah -azze ve celle- bu sıkıntıyı kaldırırsa dek böyle sürdü.

Dediler ki: Ebû Leheb, Kureyş'i destekleyerek mahalleden çıktığı sırada Hind bt. Utbe ile karşılaştı ve ona "Ey Utbe'nin kızı! Nasıl, Lât ve Uzzâ'ya yardım ettim mi?" dedi. O da "Evet, Allah seni hayırla mükâfatlandırsın, ey Ebû Utbe!" dedi. Diğer bir rivayete göre Ebû Leheb bu sözü daha önceki bir hadisede sarfetmiştir ki biz ondan bahsetmiştik.

Bana Hafs b. Ömer anlattı, dedi ki: Hişâm b. Muhammed b. Sâib dedi ki: Bana babam anlattı. O Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Kureyş, Resûlullah'a (sav) icâbet edip İslâm'a girenleri ve de Resûlullah'ın (sav), kendilerinin kerih görmekte oldukları şeyden (dine davetten) geri durmadığını görünce Ebû Tâlib'e gittiler. Ona "Sen bizim liderimizsin ve içimizde en üstün olanımızsın. Kardeşinin oğlunun ne yaptığını görüyorsun." dediler. O sırada Resûlullah (sav) geldi. Ebû Tâlib ona "Bunlar senin amcaların ve Kureyş'in ileri gelenleridir. Ne diyorlar, bak dinle." dedi. Bunun üzerine Ahnes b. Şerîk es-Sekâfi söz aldı ve şöyle dedi: "Bizden ve ilâhlarımızdan el çek ki biz de senden ve senin ilâhından el çekelim!" Ebû Tâlib dedi ki: "Kavmin sana insafı davrandı, onların teklifini kabul et." Resûlullah (sav) ise "Şüphesiz ki onlara nasihat lazım! Ben onları, kendilerine cenneti garanti eden bir söze çağırıyorum." diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ebû Cehil "O halde bu, kesinlikle rahata erdirecek olan sözdür, söyle bakalım neymiş!" dedi. Resûlullah (sav) "O söz, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şehâdet

getirmenizdir.” dedi. Bu söz üzerine şöyle söylenerek hep beraber kalkıp gittiler: “*Yürüyün, tanrılarınıza bağlılıkta direnin! Sizden istenen şüphesiz budur. Biz bunu son dinde de işitmedik.*”¹⁴³ [Âyette geçen] bu sözü söyleyen Ahnes idi. Son dinden kasıt ise Hristiyanlık'tır.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkidi'den, o Tevze'i'den, o İbrâhim b. Muhâcir'den, o Mücâhid'den, o da İbn Abbas'tan bu rivayetin bir benzerini nakletti.

Dedi ki: Bir sefer daha Ebû Tâlib'e geldiler. Ona dediler ki: “Şüphesiz ki kardeşinin oğlu bizi kötüleyme devam ediyor. O, bizim ilâhlarımıza sövdü, aramıza tefrika soktu, atalarımızın sapıklık içinde olduğunu söyledi. Onu bize teslim et ki öldürelim!” Ebû Tâlib “Öyleyse [önce] siz çocuklarınızı bana verin, onları öldüreyim, sonra da size onu teslim edeyim!” diye karşılık verdi. Onlar, “Şüphesiz ki bizim çocuklarımız onun yaptığını yapmadı.” deyince Ebû Tâlib onlara “Allah'a yemin olsun ki o, sizin çocuklarınızdan daha üstündür.” diye cevap verdi. Onun bu sözü üzerine şu teklifi yaptılar: “İşte Umâre b. Velîd b. Muğîre! Kureyş'in yüzü en güzel ve ahlâkı en mükemmel olanı... Onu evlat edin!” Bu genç o sırada onların yanındaydı. Ebû Tâlib “Bana ne kötü bir pazarlık teklif ediyorsunuz! Size yeğenimi vereceğim, onu öldüreceksiniz; ben de sizin oğlunuzu evlatlık alıp besleyeceğim, öyle mi? [Bu ikisi birbiri ile] ne kadar da alâkasız! Sağduyu ve akrabalık bağı bunu kabul etmez.” şeklinde karşılık verdi. Onlar da çekip gittiler. Ebû Tâlib'in şu beyti bu olaya işaret etmektedir:

*Beytullah'a yemin olsun ki “Ahmed öldürülecek” diye yalan söylediniz
Biz onu savunur ve onun için savaşırken [bu nasıl mümkün olur]*

Şu da onun sözüdür:

*Muhammed'i öldürerek bizi üzeceğinizi mi umuyorsunuz
[Hayır, boşuna umutlanmayın!] Daha kılıçlar kanla boyanmadı*

Dedi ki: Onlar [Ebû Tâlib'e] bir kez daha geldiler. Ona, şayet Resûlullah'a (sav) engel olmaz ve onu durdurmazsa bir gaffet anında [suikast yaparak] onu öldüreceklerini Ebû Tâlib'e bildirdiler. “Sana mazeretimizi

143 Sâd, 38/6-7.

sunduk!” dediler. Bu da Ebû Tâlib’in mahalleye girip yerleşmesinin sebebi oldu.

1. [Umâre b. Velîd’in Öldürülmesi]

Umâre b. Velîd’e gelince, rivayete göre o ve Amr b. Âs, Kureyş’in Habeşistan’daki [muhacir] müslümanlara dair mektubunu Necâşî’ye götürdüler ve onu müslümanlara karşı fitlediler. Necâşî’ye müslümanları kötüleyip ondan, müslümanları kendilerine teslim etmesini istediler. [Umâre ve Amr gelirken] Necâşî ve adamlarına, deriden ve başka şeylerden yapılmış hediyeler de getirmişlerdi. Bu [rivayet] asılsızdır.

Denildi ki: Bu olayda Amr b. Âs ile beraber olan Umâre değil, Abdullah b. Ebû Rebîa idi. Necâşî her ikisini de hüsrana uğramış ve eli boş bir şekilde geri çevirdi. Bunun üzerine Kureyş Resûlullah’a (sav) karşı baskıyı arttırdı. İşte sağlam olan rivayet budur. Çünkü Amr ve Umâre Habeşistan’a bu hadiseden sonra ve de ticaret için [birlikte] gittiler.

Bunların her ikisi de soylu ve cürekâr kişilerdi. Amr’ın yanında hanımı da vardı. Amr ve Umâre gemide içerlerken Umâre, Amr’ın hanımına “Beni öp!” dedi. Amr da hanımına “Amcaoğlunu öp!” dedi. O da bunu yaptı. Amr, Umâre’ye karşı teyakkuza geçmişti. Daha sonra Umâre, Amr’ın eşiyile beraber olmak istedi fakat kadın bunu reddetti. Böylece Amr onun gerçek niyetini anlamış oldu.

[Bu olaydan] sonraki bir zamanda Amr geminin kenarına oturup bevletmek istedi ve Umâre de onu denize itti. Amr iyi yüzebiliyordu, halata tutunup kurtuldu. [Zaten] hanımından dolayı Umâre’ye kin bağlamıştı. Babası Âs b. Vâil’e “Beni evlatlıktan çıkar! Muğîre ve Mahzûmoğullarına karşı işlediğim [herhangi bir] suçta senin vebalin yoktur [olmayacaktır]! Zira Umâre, şöyle şöyle yapıp etti.” diye yazdı ve aynı zamanda Umâre’nin bir açığını yakalamak için onu takip etmeye başladı.

Umâre Habeşistan toprağına daha yeni ayak basmışken Necâşî’nin hanımına karşı duygular beslemeye ve onun yanına gidip gelmeye başladı. Diğer rivayete göre kadın onu görüp âşık olmuştu. Umâre yakışıklı biriydi ve kadın onu kendi davet ediyordu. Böylece Umâre kadının yanına gidip

geliyor ve aralarında geçen şeyleri Amr'a anlatıyordu. Amr bu konuda onu daha çok konuşturmak için söylediklerine inanmamış rolü yapıyordu. Bir gece ona “Şayet doğru söylüyorsan, Necâşî'den başkasının sürünmediği, ona has kokudan bana getir de göreyim! Ben o kokuyu tanıyorum.” dedi. Koku sarı renkliydi. Kadın, Umâre'ye bir şişe koku ile Necâşî'nin sarı bir elbisesini verdi. O da bunları Amr'a getirdi. İki aynı evde kalıyorlardı. Amr, ona “Senden önce hiçbir Kureyşlinin elde edemediğini elde ettin.” dedi.

Amr koku ve elbiseyi yanına aldı. Sabah olunca onları Necâşî'ye götürüp meseleyi anlattı. Rivayete göre Necâşî, Umâre'yi yakaladı ve onun cesedini parça parça edip yaktı. Sonra da hanımını diri diri gömdü.

Bazıları; Necâşî'nin sihirbaz kadınlar çağırıp Umâre'ye sihir yaptırdığını, Umâre'nin [sihirden sonra] şaşkın/başiboş bir halde dolaşmaya başladığını ve bu hal üzere öldüğünü öne sürmüştür.

Yine rivayete göre kadınlar bu sihri yapınca Umâre delirdi ve yırtıcı hayvanlarla beraber yaşamaya başladı. Abdullah b. Ebû Rebîa -asıl adı Büceyr idi, ona Abdullah ismini Resûlullah (sav) vermiştir- Umâre'yi aramak için yola çıkınca kendisine onun gezdiği ve uğradığı yerler gösterildi. Abdullah bu takibinin sonunda Umâre'yi buldu. Umâre ona “Ey Büceyr benden uzak dur!” dedi ve oracıkta Abdullah'ın elinde öldü. Umâre'nin künyesi Ebû Fâid idi. Amr b. Âs dedi ki:

*Bil ki ey Umâre, senin gibisi için en kötü ayıplardan biri
Amcaoğlunun o kimse için oğul diye çağırılmasıdır
İki hırka giydiğinde, saçların salınmış ve parlak halde olduğunda
Amcaoğlunu artık mahrem göreceksin değil
Kişi sevdiği yemeği terketmedikçe
Ve azgın kalbini yöneldiği yerden menetmedikçe
İhtiyacını kolayca giderir
Onun gibileri zikredildiğinde ağız laf ile dolar
Yiğit adam, damarları tam ve sağlam olunca değil
Şerefli davranınca şeref sahibi olur*

2. [Mutabakat Metninin Yazılması]

Dediler ki: Abdülmuttaliboğulları ve Muttaliboğulları, Ebû Tâlib mahallesinde üç yıl kaldılar.

Bana Ebü'l-Hasan el-Medâinî anlattı. O Ebû Zeyd el-Ensârî'den, o Ebû Amr b. Alâ'dan, o Mücâhid'den, o da Abdullah b. Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Mahallede üç yıl muhasara edildik. Bize yiyecek verilmesini engellediler. Öyle ki [bizden] bir adam, satacağı mal ile [iş yapmaya] çıkardı da hiçbir şey satamazdı. Neticede bu yüzden bizden birçok kimse öldü.

Dediler ki: Necâşî'nin istediklerini vermeksizin Amr'ı ve Abdullah b. Ebû Rebîa'yı Kureyş'e geri göndermesi, Resûlullah'ın (sav) sözünü doğrulaması ve onu tasdik edip müslüman olması üzerine Kureyşliler'in mahallede bulunanlara karşı nefret ve kırgınlıkları daha da arttı. Abdümenâf'ın iki oğlu Benî Hâşim ve Benî Muttalib'e karşı; onlarla evlenmeme, alışveriş yapmama, hiçbir şeyde onlarla beraber olmama ve konuşmama hususunda bir yazı yazmak üzerinde ittifak ettiler. Bunları yazdıkları sayfayı da Kâbe'ye astılar. Akabinde de [ihtiyaç duyulan] malzeme ve erzakların onlara ulaşmasını durdurdular. Müslümanlar üç yıl boyunca buldukları mahalleden, mevsimler (hac zamanları) dışında çıkmadılar. Neticede zorluğa düştüler. Çocuklar ağlıyor ve bu ağlayışlar mahallenin dışından dahi iştiliyordu. Kureyşliler'den bazıları, müslümanlara yaptıklarından ve onları düşürdükleri durumdan rahatsız olmaktaydı.

Sonra yüce Allah onların yazmış olduğu sayfaya bir böcek musallat etti ve böcek "Allahım, senin isminle başlarım!" yazan kısım hariç tüm sayfayı kemirdi. Azîz ve Celîl olan Allah bunu resulüne (sav) haber verdi. Resûlullah (sav) da Ebû Tâlib'e durumu bildirdi. Ebû Tâlib dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki yanımıza dışarıdan hiç kimse gelmedi, sen bunu nereden haber aldın?" O da "Rabbim haber verdi. O, doğruyu söyler ey amcam!" dedi. O da "Ben şehâdet ederim ki sen ancak hakkı söylersin." dedi. Ebû Tâlib kavminden bir grupla birlikte gidip Kureyş'in yanına vardı. "Bizim aleyhimizde yazmış olduğunuz sayfayı söyleyin de getirsinler!" dedi. Onlar da sayfayı getirmek için hemen yola çıktılar ve Ebû

Tâlib'in kendileriyle uzlaşacağını zannettiler. Sayfayı, Resûlullah'ın (sav) dediği şekilde buldular. Böylece Ebû Tâlib kendisini daha güçlü hissetti ve sesi daha da gür çıktı. Müşrikler “Sen bize sihir yaptın ve iftirada bulunmaktasın!” dediler.

Başka bir rivayete göre ise başlarını önlerine eğdiler ve Ebû Tâlib onlara “Artık zalimlik, akrabalık bağlarını kesme ve kötü muamelede ne kadar önde olduğunuzu anlamışsınızdır!” dedi.

Denildiğine göre sayfa artık Kâbe'de değildi, Tu'ayme b. Adî'ye verilmişti. Sayfanın, Ebû Cehil'in annesine teslim edildiği de söylenmiştir. Annesinin adı Esmâ bt. Muharrebe et-Teymiyye'dir. Bazıları ise sayfanın, Esmâ'nın kız kardeşi olan Ümmü Cülâs bt. Muharrebe'ye verildiğini söylemiştir.

Kelbî'nin anlattığına göre sayfayı yazan, Bağîd b. Âmir b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr b. Kusayy'dır ve yazdığı gün eli felç olmuştur. Bir başkası ise sayfayı yazan kişinin “Mansûr b. İkrime b. Âmir b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr” olduğunu söylemiştir.

3. [Mutabakat Metninin İptali]

Vâkıdî dedi ki: Benî Âmir b. Lüeyy kabilesinden, Nadle b. Hâşim'in anne bir kardeşinin oğlu olan Hişâm b. Amr b. Hâris b. Hubeyyib, geceden erzak yüklediği deve ile mahalleye doğru gelirdi. Mahallenin karşısına varınca devenin yularını çıkarıp hayvanın yanlarına vurarak onun mahalleye girmesini sağladılar.

Kelbî dedi ki: O, Hişâm b. Amr b. Rebîa b. Hâris b. Hubeyyib b. Cezîme b. Mâlik b. Hisl'dir. Bundan sonra Hassân b. Sâbit onun için şu şiiri söylemiştir:

*Ahde vefasızlık etmeyen bir zümredendir
Hâris b. Hubeyyib b. Şehâm*

Hassân, şiir [ve kâfiye] zaruretiyle “Hubeyb” ismini “Hubeyyib” şeklinde, şeddeli olarak zikretmiştir. Cezîme b. Mâlik'in annesine “Şehâm” denirdi.

[Bir gün] Abbas b. Abdülmuttalib, yemek satın almak için Ebû Tâlib mahallesinden çıktı. Ebû Cehil ona saldırmak istedi, fakat Allah ona mâni oldu. Hadîce bt. Huveylid, Zem'a b. Esved'e "Ebû Cehil, satın almak istediğimiz şeylere mâni oluyor. Onunla konuş!" diye haber gönderdi. Zem'a, Ebû Cehil'le konuştu ve o da bu davranışını bıraktı.

Hakîm b. Hizâm b. Huveylid, [halası] Hadîce için un yüklü bir deve hazırladı ve hayvanı mahallenin içine doğru saldı. Onlara peyderpey erzak göndermekteydi.

Bir zaman sonra Hişâm b. Amr b. Rebîa, Züheyr b. Ebû Ümeyye b. Muğîre'nin yanına gitti. Züheyr'in annesi Âtike bt. Abdülmuttalib idi. Züheyr'e "Ey Züheyr, dayıların bildiğin üzere sıkıntı ve ızdırap içindeyken senin güven içinde yemeye, içmeye, elbiseler giymeye ve kadınlarla beraber olmaya gönlün razı oluyor mu?" dedi. O "Ama ben sadece bir kişiyim." deyince Hişâm "Ben ikincisini buldum." dedi. Züheyr "O kim ki?" diye sorunca Hişâm "Benim!" dedi. Züheyr "Bize üçüncü kişiyi de bul!" dedi.

Bunun üzerine Hişâm, Mut'im b. Adî'ye gitti. Ona "Sen, [tüm olanlara] şahit olduğun halde Kureyş'i bu konuda destekleyip Benî Abdümenâf'tan iki boyun helâk olmasına razı mısın?" dedi. Mut'im "Yazıklar olsun sana, ne yapabilirim ki, ben tek bir kişiyim!" deyince Hişâm "Sana ikincisini de buldum!" dedi. Mut'im "O kimdir?" diye sorunca Hişâm "Benim!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Mut'im "Bize üçüncüsünü de bul!" dedi. Hişâm "Buldum!" deyince, Mut'im onun kim olduğunu sordu. Hişâm "Züheyr b. Ebû Ümeyye" dedi. Mut'im ise "Bize dördüncüsünü de bul!" dedi.

Hişâm bu sefer Ebû'l-Bahterî Âs b. Hâşim b. Hâris b. Esed b. Abdüluzza'ya gitti ve onunla konuştu. O "Bu görüşte olan başka bir kimse var mı?" diye sorunca Hişâm "Evet, ben, Mut'im b. Adî ve Züheyr b. Ebû Ümeyye varız." diye cevap verdi. Ebû'l-Bahterî'nin "Bize beşinci kişiyi de bul!" demesi üzerine Hişâm, Zem'a b. Esved b. Muttalib b. Abdüluzza'ya gitti. Onunla konuştu ve grubun durumunu ona anlattı. Bu beş kişi birleştiler, sayfada yazılı olanların iptali ve Benî Hâşim ile Benî Muttalib'in mahalleden çıkarılmaları [muhasaranın bitirilmesi] konusunda anlaştılar.

Vaktiyle Ebû Tâlib Kureyş'e gidip sayfanın böcek tarafından yenilmiş olduğunu onlara haber vermişti. Mahalleye döndüğü sırada şöyle diyordu: "Allah, durumu ayan beyan ortaya koymuşken neden hapsediliyoruz?"

Dediler ki: Mut'im b. Adî şarabını içmiş ve sarhoş olunca da "Var mı benim gibisi?" demişti. Bunun üzerine Adî b. Kays b. Adî es-Sehmî -ya da bazılarının dediğine göre Utbe b. Rebîa- ona "Şayet sen dediğin gibiyisen açlık içinde, haksız yere helâk olan amcaoğullarının bu durumu da neyin nesi?" dedi. Adî b. Kays'ın künyesi Ebû Hassân idi.

Mut'im ayılınca silahını kuşandı. Ebü'l-Bahterî, Züheyr b. Ebû Ümeyye, Hişâm b. Amr, Utbe b. Ebû Rebîa ve Zem'a b. Esved de silahlarını kuşandılar. Mahalleye yürüdüler. Benî Hâşim ile Benî Muttalib'i dışarı çıkardılar. Kureyş bu durumu görünce eseflendi ve onların, mahalledekileri kendilerine geri vermeyeceğini anladı. Zaten onların aşiretleri de buna mâni olurdu.

Mahalledekilerin mahalleden çıkmaları [ve muhasaranın kaldırılması], nübüvvetin 10. yılında gerçekleşti.

[Ebû Tâlib ve Hadîce'nin Ölümü]

Ebû Tâlib, mahalleden çıkıldıktan sonra; bi'setin 10. yılında, Zilkade ayının başında vefat etti. Şevval'in ortasında öldüğü de söylenmiştir. Öldüğünde seksen küsur yaşındaydı.

Onun vefatıyla Hz. Hadîce'nin vefatı arasında bir ay beş gün vardı. Vefatları arasında beş ya da yirmi beş gün olduğu da söylenmiştir.¹⁴⁴ Ayrıca, aralarında üç gün olduğu ve önce Hz. Hadîce'nin vefat ettiği de rivayet edilmiştir.

Resûlullah (sav) Hz. Hadîce'yi Hacûn'a defnetti. O sırada cenaze namazı yoktu.

[Resûlullah'ın (sav) Tâif'e Gidişi]

Dediler ki: Resûlullah (sav) Ebû Tâlib'in vefatından sonra Tâif'e gitti. Yanında mevlâsı Zeyd b. Hârise de vardı. Sakîf kabilesi ona eziyet etti. Ona (sav) sövdüler ve aralarındaki sefih kimseleri onun üzerine saldılar.

144 Alman Enstitüsü neşrinde, "beş" ile "yirmi beş" sayıları yerine sadece "elli beş" sayısı zikredilmiştir.

Sakîfililer ona şöyle dedi: Kendi hemşerilerin ve kavmin seni istemediler ve davetini kabul etmediler, sen de bize geldin! Allah'a yemin olsun ki biz seni reddedip geri çevirmede ve senden uzak durmada [kavminden] çok daha şeditiz.

Resûlullah (sav) bu olanlardan sonra bir ağacın gölgesine oturdu ve "Allahım! Gücümün tükenmişliğini, çaresizliğimi ve insanlar nezdinde zayıf ve hakir görülmemi sana arz ediyorum. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Ey ezilenlerin rabbi! Beni kime bırakıyorsun?" diye niyazda bulundu.

Resûlullah (sav) Tâif halkından umudunu kesince Zeyd b. Hârîse ile beraber dönüş için yola çıktı ve aynı zamanda Huzâ'alı bir adamı kendisi için himaye talep etmek üzere Süheyl b. Amr'a gönderdi. Fakat Süheyl bundan kaçındı. Böyle olunca elçisini Mut'im b. Adî'ye gönderdi. Mut'im kendisini himaye etmeyi kabul etti. Bu şekilde Hz. Peygamber onun himayesine girmiş oldu. Mut'im'in aşireti, Resûlullah'ı (sav) [güven içinde] mescide sokuncaya kadar silahlarını ellerinden bırakmadılar. Resûlullah (sav) bundan dolayı Mut'im b. Adî'ye teşekkür ederdi.

Resûlullah'ın (sav) Tâif'e gidişi nübüvvetin 10. yılında, Şevval ayının bitimine üç gün kala olmuştu. Mekke'ye Zilkade'nin yirmi üçüne tekabül eden salı günü döndü.

Resûlullah'ın (sav) Kabileleri İslâm'a Daveti

Dediler ki: Resûlullah (sav) hicretten önce hac mevsiminde kabileleri İslâm'a davet eder, onların yardımını ve kendisini savunmalarını talep ederdi. Fakat onlardan asık suratlılık ve sertlik görürdü. Benî Âmir b. Sa'sa'a kabilesinden ise hiçbir Arap kabilesinden görmediği kötü muameleyi gördü.

Bir gün Benî Muhârib'den bir adam ona (sav) "Allah'a yemin olsun ki seni yanına alarak yurduna dönen topluluk, bu hac mevsiminde buradan en kötü şeyi alıp götür en topluluktur!" dedi.

Resûlullah (sav) kabileleri dolaşılıyor, onları İslâm'a davet ediyordu. Ebû Leheb de arkasından gidip insanları ona tâbi olmaktan alıkoymaya çalışı-

yordu. Resûlullah (sav) Benî Hanîfe'den de tıpkı Benî Âmir'den gördüğü muameleyi gördü.

Araplar arasında onunla (sav) en yumuşak şekilde konuşan ve ona en güzel şekilde karşılık veren Kindeliler oldu. Kelb kabilesini de İslâm'a davet etti ancak onlar da kabul etmediler. Kelbliler'den bir ihtiyar ise "Şu gencin çağrıda bulunduğu şey ne güzel! Ancak kavmi onu kendilerinden uzaklaştırmış. Şayet kavmi onunla barışık olsaydı, tüm Araplar ona tâbi olurdu." dedi.

[Ensarın Müslüman Oluşu]

Evs'ten bir grup, Hazrec'e karşı Kureyş ile ittifak kurma talebiyle Mekke'ye geldiler. Çünkü aralarında savaş vardı. Resûlullah (sav) onları İslâm'a davet etti. Enes b. Râfi ona "Acaip bir durum! Biz düşmanlarımıza karşı Kureyş ile ittifak için gelmişken Kureyş'i kendimize düşman edip de mi dönelim?" dedi. İçlerinden bazıları Resûlullah'a (sav) temayül gösterdi.

Dediler ki: Buâs Savaşı'ndan önce Süveyd b. Sâmit çıkıp Mekke'ye geldi ve Resûlullah (sav) ile karşılaştı. Resûlullah (sav) onu İslâm'a davet etti. Süveyd ona "Muhtemelen senin söylediklerin, benim bildiklerime benzemektedir." dedi. Kendisi, Lokman'ın hikmetli sözlerini bilmekteydi. Resûlullah (sav) ona "Bunlar şüphesiz ki güzel sözlerdir. Ancak benim [Allah katından] getirdiklerim daha güzel ve daha üstündür." dedi. Daha sonra Süveyd [Medine'ye] döndü ve öldürüldü. Onun Buâs günü öldürülmesi savaşı kızıştırdı. Onu öldüren, Mücezzer b. Ziyâd el-Belevî idi. Süveyd'i müslüman olmuş kabul ediyorlardı.

Vâkîdî dedi ki: Uhud gününde, Hâris b. Süveyd b. Sâmit, bir gafflet anını yakalayarak Mücezzer b. Ziyâd'ı öldürdü. Bunun akabinde Allah'ın resulüne (sav) Hâris'in öldürülmesine dair vahiy geldi. Hâris ise bineğine binip Benî Amr b. Avf'a gitmişti. [Peygamber oraya gidince] Benî Amr kabilesi ve Hâris kendisini karşıladı. Peygamber (sav) Hâris'in [kısas gereği] öldürülmesini emretti ve bunun üzerine Hâris öldürüldü.

Kelbî dedi ki: Mücezzer'i -gafflet anını gözeterek- öldüren Cülâs b. Süveyd'dir. Resûlullah (sav) da kısas olarak Cülâs'ı öldürttü. İslâm'da kısas ile öldürülen ilk kişi odur.

Ensâr'dan peş peşe gruplar, çeşitli işleri sebebiyle Mekke'ye geliyorlardı. Resûlullah (sav) da onları İslâm'a davet ediyordu. Bazıları "Biz bunun için gelmedik!" diyor, bazıları da susuyor ve bir şey demiyordu.

Sonra [bir gün] Kays b. Hutaym geldi ve Resûlullah (sav) onu İslâm'a davet etti. Kays cevaben "Ben acayip bir söz işitiyorum, beni bırak da bu yıl bir düşüneyim, sonra dönerim." dedi. Fakat o yıl dolmadan öldü.

1. *Birinci Akabe Biatı*

Dediler ki: Resûlullah (sav) Ensâr'dan bir grupla karşılaştığı hac mevsiminde, her yıl yaptığı gibi dolaşıp kendisini Arap kabilelerine tanıtmaktaydı. Bu vesileyle Hazrec'den bir grupla karşılaştı. Yanlarına gidip onları İslâm'a davet etti ve onlara Kur'an okudu. [Medineliler] onun durumunu, namını ve sıfatlarını yahudilerden işitiyorlardı. Bunun üzerine hemen müslüman oldular. Altı kişiydiler. Peygamber'in (sav) altı kişi olarak onlarla görüştüğü bu yıldan sonraki yıl, onlar on iki kişi olarak görüşmeye geldiler. İşte bu, Birinci Akabe Biatı'dır. Bu on iki kişi şunlardır:

Benî Neccâr'dan Afrâ'nın çocukları Es'ad, Avf ve Mu'avviz.

Benî Züreyk'ten Zekvân b. Abdükays ile Râfi b. Mâlik.

Benî Avf b. Hazrec'den Ubâde b. Sâmî ve Yezîd b. Sa'lebe Ebû Abdurrahman.

Benî Amr b. Avf'tan Abbas b. Ubâde b. Nadle.

Benî Seleme'den Ukbe b. Âmir b. Nâbî.

Benî Sevâd'dan Kutbe b. Âmir (ya da Amr) b. Hadîde.

Evs'ten iki kişi: Ebü'l-Heysen b. Teyyihân el-Eşheli ve Uveyym b. Sâ'ide.

Bu on iki kişi, kadınların biatı gibi¹⁴⁵ Peygamber'e (sav) biat ettiler. Allah'a şirk koşmayacaklarına, çalmayacaklarına, zina etmeyeceklerine, çocuklarını öldürmeyeceklerine, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmeyeceklerine ve mâruf (akla ve dine uygun) hiçbir konuda ona (sav) karşı gelmeyeceklerine dair biat eylediler. Allah'ın resulü (sav) şayet bun-

145 Mümtehine sûresi 12. âyette zikredilen kadınların biatı gibi, cihadı kapsamayacak şekilde. (çev.)

ları yaparlarsa onlara cennet verileceğini vaat etti. Şartlar arasında cihad zikredilmedi.

Birinci Akabe Biatı'na katılanlar Medine'ye döndüklerinde kavimlerini İslâm'ı kabul etmeye yatkın gördüler ve onları İslâm'a çağırdılar. Böylece aralarında İslâmiyet yayıldı. Halkın ileri gelenleri Resûlullah'a (sav) mektup yazarak kendilerine Kur'an'ı öğretecek ve dini anlatacak kimseler göndermesini talep ettiler. Resûlullah (sav) da onlara Mus'ab b. Umeyr'i gönderdi. Mus'ab'ın gelişinden önce onlara Es'ad b. Zürâre namaz kıldırıyordu. [Gelişinden sonra namazları] Mus'ab'ın kıldıracağı söylenmiştir. Bundan başka, Mus'ab b. Umeyr geldikten sonra da namazları Es'ad b. Zürâre'nin kıldıracağı ve bu durumun Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim'in gelişine kadar devam ettiği de söylenir. Mus'ab onlara Kur'an öğretiyordu.

Denildi ki: Resûlullah (sav) Mus'ab'ı İkinci Akabe'den sonra gönderdi ve Mus'ab Resûlullah (sav) Medine'ye gelinceye dek orada kaldı. Ayrıca Mus'ab'ın Mekke'ye geri dönüp Resûlullah (sav) ve ashâbı ile beraber hicret ettiği de söylenmiştir.

2. [İkinci Akabe Biatı]

Dediler ki: İkinci yılda hac vakti yaklaşınca Akabe'de buluşmak için anlaşılabilir ve hac ibadetini eda ettiler. Abbas b. Abdülmuttalib, Resûlullah (sav) adına biat alma ve biatı akitle tespit etme görevini üstlenmişti. İkinci Akabe'ye katılanların sayısı yetmiş idi. Resûlullah (sav) onlara, içlerinden on iki kişiyi temsilci tayin etmişti. Onlar sayıca Benî İsrâîl'in temsilcileri kadar olup baş oldukları kişilere kefil kılınmışlardı.

İkinci Akabe Biatı'na Katılan Yetmiş Kişinin İsimleri

Evs b. Hârise Kabilesinden Olanlar

1. *Üseyd b. Hudayr b. Simâk b. Atîk*: Benî Abdüleşhel b. Cüşem'den bir zâttır. Künyesi Ebû Yahyâ ve Ebû Hudayr idi. Vâkîdî dedi ki: Bedir'e katılmadı. Kelbî ise katıldığını söyledi. Üseyd 20 yılında vefat etti. Ömer b. Hattâb onun cenazesini taşıdı, namazını kıldırıp Bakî'e defnetti. Mus'ab b. Umeyr Medine'ye geldiğinde onun vasıtasıyla müslüman oldu. Seçilen on iki temsilciden biriydi.

2. *Ebü'l-Heysem Mâlik b. Teyyihân*: Çocukları onun Za'ûrâ b. Cüşem'in çocuklarından Teyyihân b. Mâlik b. Atîk olduğunu söylerler. Bazıları ise onun Belî kabilesine mensup ve Za'ûrâ oğulları ile müttefik olduğunu iddia eder. İlk görüş Kelbî'ye aittir ve en sağlam olan da odur. Ebü'l-Heysem, Bedir Savaşı'na katıldı. Ömer'in hilâfeti döneminde, 20 yılında öldü. Onun, Ali'nin safında katıldığı Sıffin Savaşı'nda öldürüldüğü de söylenmiştir. Temsilcilerden biriydi. Onun şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Resûlullah'a (sav) Benî İsrâîl'in Mûsâ'ya biat ettiği şey üzerine biat ettik.”

3. *Seleme b. Selâme b. Vakş b. Zuğbe b. Za'ûrâ b. Abdüleşhel*: Künyesi Ebû Avf'tır. Ebû Sâbit de denmiştir. Bedir'e katıldı. Medine'de 45 yılında, yetmiş yaşındayken öldü.

4. *Sa'd b. Hayseme b. Hâris b. Mâlik b. Ka'b b. en-Nabhât*: Benî Silm b. İmrüülkays b. Mâlik b. Evs'ten bir zâttır. Resûlullah (sav) hicret ettiğinde onun yanında [evinde] uzun sohbetler yapmıştır. Bu sebeple bazıları, Resûlullah'ın ona misafir olduğunu zannetmiştir. Künyesinin Ebû Mes'ûd olduğu söylenmiştir. Bedir Savaşı'nda şehit düştü. Temsilcilerdendir.

5. *Rifâ'a b. Abdülmünzir b. Zenber b. Zeyd*: Ebû Lübâbe Buşeyr b. Abdülmünzir'in kardeşidir. Künyesi Ebû Râfi idi. Bedir'e katıldı, Hayber Savaşı'nda şehit düştü.

6. *Uveym b. Sâ'ide b. Âiş b. Kays*: Benî Amr b. Avf b. Mâlik b. Evs'ten bir zâttır. Künyesi Ebû Abdurrahman idi. Bedir'e katıldı. Ömer'in hilâfeti zamanında Medine'de altmış beş ya da altmış altı yaşındayken öldü. Muhammed b. İshâk onun Belî kabilesinden olduğunu iddia etmiştir. Kelbî dedi ki: O, bizzat onlardandır [Evs'tendir]. Nesebi de bu neseptir.

7. *Ebü Bürde b. Niyâr*: Ebû Bürde'nin ismi Hâni'dir. Babası Niyâr b. Amr b. Ubeyd olup Belî'dendir ve Evs'ten Benî Hârise b. Hâris'in müttefidir. Ebû Bürde, Berâ b. Âzib el-Evsî'nin dayısıdır. Bedir'e katıldı ve Muâviye b. Ebû Süfyân'ın hilâfetine ilk zamanlarında öldü.

8. *Abdullah b. Cübeyr b. Nu'mân*: Uhud Savaşı'nda okçuların başındaydı. Künyesi Ebü'l-Münzir idi. O gün otuz kişiyle beraber şehit düştü. Bedir'e katıldı. Abdullah, Zâtünnihyeyn (iki küplü) olayının kahramanı olan kardeşi Havvât b. Cübeyr'den yaşça büyüktür. Havvât 40 yılında, yetmiş dört yaşındayken Medine'de öldü. Havvât'ın künyesi Ebû Sâlih'dir. Ebû Abdullah da denilmiştir ancak Ebû Sâlih künyesi rivayet

açısından daha sağlamdır. Kına ve ketem/çivit otu ile boyanırdı. Orta boylu bir zâttı.

9. *Ma'n b. Adî el-Belevî*: Evs'ten Benî Amr b. Avf'ın müttefiğidir. Âsım b. Adî'nin kardeşidir. Ma'n'ın künyesi Ebû Umeyr'dir. Bütün savaşlara katıldı. Yemâme'de Ebû Bekir es-Sıddîk'ın hilâfeti zamanında şehit düştü.

10. *Katâde b. Nu'mân ez-Zaferî*: Evs'ten Zafer b. Hazrec'in kardeşidir. Katâde'nin künyesi Ebû Amr idi. Ensâr ona Ebû Abdullah künyesini vermişti. O, Uhud Savaşı'nda bir gözü yaralanan kimsedir. Resûlullah (sav) onun gözünü yerine yerleştirdi ve bundan sonra o göz diğerinden daha güzel [görür] oldu. Katâde Bedir'e katıldı ve 23 yılında, altmış beş yaşındayken öldü. Ömer, Medine'de onun cenaze namazını kıldırdı. Ebû Saîd el-Hudrî'nin anne bir kardeşidir. Katâde'yi kabrine Hz. Ömer, Hâris b. Hazeme, Muhammed b. Mesleme ve çocuklarından Âsım b. Ömer b. Katâde indirdi.

11. *Züheyr b. Râfi b. Adî*: Üseyd b. Züheyr'in babasıdır. Heysem b. Adî dedi ki: Bedir'den önce öldü. Vâkıdî dedi ki: Üseyd, Uhud ve Hendek'e katıldı. O, küçük olduğu halde Resûlullah'ın (sav) savaşa katılmasına izin verdiği kimselerdendir.

12. *Büheyr*¹⁴⁶ *b. Heysem b. Nâbî b. Müceddea b. Hârise*: Kelbî onun yerine Sa'd b. Zeyd b. Mâlik el-Eşhelî'yi saymakta ve "Sa'd, Bedir'e katılanlardan ve Akabe'de bulunanlardandır." demektedir.

İşte bunlar [Evs b. Hârise kabilesinden İkinci Akabe Biatı'na katılan] on iki kişidir. Bu on iki kişiden üç tanesi temsilcilerdendi.

Hazrec b. Hârise'den Olanlar

Benî Neccâr b. Sa'lebe'den Olanlar

13. *Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd b. Küleyb Neccârî*: Bedir'e katıldı. 52 yılında, Yezîd b. Muâviye'nin çıktığı [ve kumanda ettiği] gazâyâ katılıp Rum diyarında vefat etti. Namazını Yezîd kıldırdı. Onu Kostantiniyye surlarının dibine defnetti. Resûlullah (sav) Kubâ'dan ayrıldıktan sonra ona misafir olmuştu.

14. *Umâre b. Hazm b. Zeyd b. Lûzân b. Amr*: Amr b. Hazm en-Neccârî'nin kardeşidir. Bedir'e katıldı ve Yemâme Savaşı'nda şehit düştü. Onun

146 Dârü'l-Maârif (M. Hamidullah) neşrinde bu isim "Nüheyr" olarak geçmektedir.

Muâviye'nin hilâfetine yetiştirildiği söylenmiştir. O dönemde öldü. Gözlerini kaybetmişti.

15. *Ebû Talha Zeyd b. Sehl b. Esved b. Harâm*: Benî Cüdeyle'dendir. Bedir'e katıldı. O, Ömer b. Hattâb'ın (ra) şûra üyelerinin işlerini takip etmesi ve karara vardırması için görevlendirdiği kimsedir. Medine'de 34 yılında öldü. Namazını Osman (ra) kıldırdı. Basra halkı demiştir ki: O, deniz yolculuğuna çıktı ve [gemide] vefat etti. Siyah tenli ve orta boyluydu. Ağaran saç ve sakalını boyamazdı.

16. *Mu'âz b. Hâris b. Rifâ'a en-Neccârî*: Afrâ'nın oğludur. O ve kardeşi Mu'avviz Bedir'de şehit düştüler. Kardeşleri Avf b. Hâris, Ali (as) ve Muâviye (ra) zamanına kadar yaşadı ve bu dönemde öldü.

İbnü'l-Kelbî dedi ki: Mu'âz ve Mu'avviz öldürülünce, [anneleri] Afrâ bt. Ubeyd Resûlullah'a (sav) gelip Avf için "Bu, oğullarımın en şerlisidir." dedi. Resûlullah (sav) "Hayır, Afrâ'nın nesli Avf'ın çocukları ile devam edecektir." dedi.

Vâkıdî dedi ki: [Bedir'de] Avf b. Afrâ ile Mu'avviz şehit düştüler. Onları Ebû Cehil öldürdü. Mu'âz hayatta kaldı ve fitne hadiselerinde öldü. Afrâ bt. Ubeyd, Hâris b. Rifâ'a el-Hazrecî ile evliydi. Ondan Mu'âz ve Mu'avviz adında iki çocuğu oldu. Sonra eşi onu boşadı. Afrâ da hac ibadetini eda etmek için Mekke'ye geldi ve onunla Bükeyr b. Abdüyâlil el-Leysî evlendi. Ondan Âkil, İyâs, Âmir ve Hâlid adlı çocukları oldu. Sonra Afrâ Medine'ye döndü ve Hâris b. Rifâ'a onunla tekrar evlendi ve ondan Avf dünyaya geldi.

17. *Es'ad b. Zûrâre b. Udes en-Neccârî*: Künyesi Ebû Ümâme idi. Hicretten dokuz ay sonra, Resûlullah'ın (sav) mescidi bina edilirken vefat etti. Bakî'e defnedildi. Temsilcilerin reisiydi. Benî Neccâr dedi ki: "Bizim temsilcimiz öldü, ey Allah'ın resulü!" Bunun üzerine Resûlullah (sav) da "Ben sizin temsilcinizim!" dedi. Resûlullah (sav) Es'ad'ın kızını yanına aldı ve onu Sehl b. Huneyf ile evlendirdi. Ondan Ebû Ümâme b. Sehl dünyaya geldi.

Birinci Akabe Biatı'na katılanlar [Medine'ye] dönünce, Es'ad, insanları İslâm'a davet için var gücüyle çalıştı. Neticede İslâm Medine'de yayıldı ve müslümanlar çoğaldı. O, her cuma onları Medine'de toplardı.

Bize Muhammed b. Sa'd, Vâkıdî'den, o da Muhammed b. Abdullah'tan naklen Zührî'nin şöyle dediğini anlattı: "Es'ad b. Zürâre, Mus'ab b. Umeyr gelinceye kadar insanları toplamadı."

Vâkıdî şöyle dedi: Sağlam olan rivayet şudur: Mus'ab [müslümanlara] Kur'an okutuyordu. Es'ad ise onlara namaz kıldırıyor ve bir araya topluyordu. Bu, Resûlullah (sav) gelinceye dek devam etti.

18. *Sehl b. Atik b. Nu'mân b. Amr en-Neccârî*: Bedir'e katıldı. Heysem b. Adî, onun Osman'ın hilâfeti zamanında öldüğünü söylemiştir.

19. *Evs b. Sâbit b. Münzir b. Harâm en-Neccârî*: Şair Hassân b. Sâbit'in kardeşi olup künyesi Ebû Şeddâd idi. Bedir'e iştirak etti. Şeddâd b. Evs'in babasıdır. Evs b. Sâbit, Osman'ın hilâfeti zamanında öldü. [Oğlu] Şeddâd ise -künyesi Ebû Ya'lâ'dır- 58 yılında, yetmiş beş yaşındayken Filistin'de vefat etti. Oraya yerleşmişti.

20. *Kays b. Ebû Sa'sa'a*: Adı Amr b. Zeyd b. Avf b. Mebzûl'dur. Bedir'de piyade birliklerinin başındaydı. Vâkıdî dedi ki: O, Sa'lebe b. Amr b. Kays b. Ebû Sa'sa'a'dır. İlk görüş, İbnü'l-Kelbî'ye aittir.

21. *Gaziyye b. Amr b. Atıyye b. Hansâ en-Neccârî*: Ebû Hanne¹⁴⁷ b. Gaziyye'nin babasıdır. İbn İshâk [Gaziyye b. Amr adını] "Amr b. Gaziyye" şeklinde kaydeder. Ancak ilk rivayet daha sağlamdır.

İşte bu dokuz kişi Benî Neccâr b. Sa'lebe kabilesinden İkinci Akabe Biatı'na katılanlardır. Onlardan bir kişi temsilci idi.

Benî Hâris b. Hazrec'den Olanlar

22. *Sa'd b. Rebî b. Amr b. Ebû Züheyr b. Mâlik*: Bedir'e katıldı ve Uhud'da şehit düştü. Temsilcidir. Heysem, onun künyesinin Ebû Rebî olduğunu söylemiştir.

23. *Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr b. Mâlik*: Ebû Bekir (ra) Medine'de ona misafir oldu ve [eşi] Ümmü Rûmân -Âişe'nin annesidir- henüz hayatta iken Hârice'nin kızıyla da evlendi. Hârice Uhud'da şehit düştü. Hârice'nin kızı hamile iken Ebû Bekir vefat etti. Ondan Ümmü Külsûm dünyaya geldi. Onunla Talha b. Ubeydullah et-Teymî evlendi. Ümmü Külsûm on-

147 Alman Enstitüsü neşrinde bu isim "Ebû Habbe", Dârü'l-Maârif (M. Hamidullah) neşrinde ise "Ebû Hayye" şeklinde geçmektedir. İkincisinde dipnota, nüsha farkı sebebiyle "Ebû Hanne" kaydı da dü-şülmüştür.

dan Zekeriyâ ve Âişe bt. Talha'yı dünyaya getirdi. [Hârice'nin oğlu] Zeyd b. Hârice, Osman zamanında, Medine'de, vefat ettikten sonra konuşan kişidir.

24. *Abdullah b. Revâha b. Amr b. İmrüülkays*: Şairdi. Bedir'e katıldı. Temsilcilerdendi. Mûte'de, 8 yılında şehit düştü.

25. *Beşîr b. Saîd b. Sa'lebe b. Hallâs*: Nu'mân b. Beşîr'in babasıdır. Künyesini onun adından almıştı. O, ensardan Ebû Bekir'e biat eden ilk kişidir. Hâlid b. Velîd'in kumandasında katıldığı Aynüttemr Savaşı'nda öldürüldü. Oğlu Nu'mân hicretten sonra, Medine'de, ensar içinde dünyaya gelen ilk çocuktur. Resûlullah (sav) ona tahnik¹⁴⁸ yaptı. Abdullah b. Zübeyr zamanında, Hıms'ta öldürüldü.

26. *Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe*: Rüyasında kendisine ezanın gösterildiği sahâbîdir. 32 yılında, altmış dört yaşında öldü. Namazını Medine'de Osman kıldırdı. Künyesi Ebû Muhammed idi. Orta boylu bir zâttı.

27. *Hallâd b. Süveyd b. Sa'lebe b. Amr*: 5 yılında, Benî Kurayza ile yapılan savaşta şehit düştü. Üzerine değirmen taşı atılmıştı. Resûlullah (sav) dedi ki: "Onun için iki şehit ecri vardır." Bazıları dediler ki: O öldürülmedi. [Oğlu] Sâib b. Hallâd, Yemen'de Muâviye'nin emrinde valilik yaptı.

28. *Ukbe b. Amr b. Sa'lebe b. Üseyre b. Useyre b. Atıyye b. Cidâre*: Künyesi Ebû Mes'ûd idi. Ali, Sıffin'e hareket ettiğinde onu Kûfe'ye vali olarak tayin etti. O da Kûfe'de bir ev inşa etti. Muâviye'nin idaresinin ilk günlerinde vefat etti. Vâkıdî dedi ki: Akabe'ye katıldı ama Bedir'e katılmadı. Muhammed b. İshâk ise onun, Akabe'ye katılanlar arasındaki yaşça en küçük kişi olduğunu söylemiştir.

[Benî Hâris b. Hazrec'den Akabe Biati'na katılanlar] işte bu yedi kişidir. Bunlardan iki tanesi temsilcilerdendi.

Hazrec Kabilesinin Benî Züreyk b. Abd b. Hârise Kolundan Olanlar

29. *Ziyâd b. Lebîd b. Sa'lebe b. Sinân b. Âmir*: Benî Beyâda b. Âmir b. Züreyk'tendir. Künyesi Ebû Abdullah idi. Bedir'e katıldı. Resûlullah (sav) onu Hadramevt'e vali tayin etti. Ebû Bekir de onu bulunduğu makamda bıraktı. Heysem b. Adî dedi ki: Yemen'de Ömer'in hilâfeti zamanında öldü.

148 Resûlullah'ın (sav), ağzında çiğnediği hurmayı bebeğin üst damağına sürmesi şeklindeki uygulamadır. (çev.)

30. *Ferve b. Amr b. Vedefe el-Beyâdi*: Bedir'e katıldı. Kendisine Hayber'de ganimetin beşte birinin satılması görevi tevdi edilmişti.

31. *Hâlid b. Kays b. Mâlik b. Aclân b. Âmir b. Beyâda*: Bedir Savaşı'na katıldı. Akabe Biati'na katılmadığı da söylenir. Ancak sağlam olan görüşe göre katılmıştır.

32. *Râfi b. Mâlik b. Aclân b. Amr b. Âmir b. Züreyk*: Künyesi Ebû Rifâ'a ve Ebû Mâlik'tir. Temsilcilerdendir. Bedir Savaşı'na katılmadı. Uhud'da şehit oldu. Ensardan ilk müslüman olan kişidir. Oğlu Rifâ'a, Osman'a karşı en sert olan kimseydi. Rifâ'a, Muâviye zamanında öldü. Künyesi Ebû Mu'âz idi.

33. *Zekvân b. Abdükays b. Halde b. Muhalled ez-Zürakî*: Medine'den çıkıp [Mekke'ye] geldi ve Resûlullah (sav) ile beraber hicret edene dek orada kaldı. Ensardan olup hicret edenlerdendir. Uhud'da şehit düştü.

34. *Abbâd b. Kays b. Âmir b. Halde ez-Zürakî*: Kardeşi Buâs Savaşı'nda öldürüldü. Abbâd Bedir'e katıldı. Yemâme Savaşı'nda yaralandı. Osman'ın hilâfetinin ilk döneminde yarası nüksetti ve bu sebeple öldü.

35. *Ebû Hâlid*: Hâris b. Kays b. Halde'dir. Bedir'e katıldı.

[Hazrec kabilesinin Benî Züreyk b. Abd b. Hârise kolundan İkinci Akabe Biati'na katılanlar] işte bu yedi kişidir. İçlerinde bir temsilci vardı.

Benî Selime b. Sa'd'dan Olanlar

Benî Selime b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sârîde b. Tezîd b. Cüşem ile [Selime'nin] kardeşi Üdeyy b. Sa'd kabilesinden olanlar:

36. *Berâ b. Ma'rûr b. Sahr b. Hansâ b. Sinân*: Künyesi Ebû Bişr'dir. Medine'de Resûlullah'ın (sav) buraya gelmesinden bir ay önce, safer ayında öldü. [Defnedilirken yüzünün] Kâbe'ye doğru çevrilmesini vasiyet etmişti. O, kıblenin Kâbe'ye tahvilinden önce de Kâbe'ye yönelerek namaz kıları. [Vasiyetine uyuldu ve yüzü Kâbe'ye] dönük olarak defnedildi. Resûlullah (sav) [Medine'ye] gelince onun cenaze namazını kıldı. Eşi Ümmü Bişr, Resûlullah (sav) için yemek hazırlamıştı. Resûlullah (sav) onun evinde yemek yedi ve ashabıyla beraber Kibleteyn Mescidi'nde namaz kıldı. Hz. Peygamber ilk iki rekâtı bitirince kible [vahiyle] Kâbe yönüne çevrildi. Peygamber de o tarafa yöneldi. Bu olay 2. yılda Şâban ayının ortasında salı günü olmuştu. Recebin ortasında olduğu da söylenmiştir. Berâ, malının

üçte birini vasiyet eden ilk kimsedir. Temsilcilerdendir.

37. *Bişr b. Berâ b. Ma'rûr*: Bedir'e katıldı. O, Resûlullah'ın (sav) Benî Selime'ye liderlerinin kim olduğunu sorduğunda ismi geçen kimsedir. Onlar Resûlullah'a (sav) cevaben "Cimri olduğu halde lider Cedd b. Kays'tır." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Cimrilikten daha kötü hangi hastalık vardır ki? Artık lideriniz beyaz tenli ve kıvırcık saçlı olan [cömert] Bişr b. Berâ'dır." buyurdu. Bişr, ensardan Resûlullah (sav) ile beraber Kâbe'ye yönelerek namaz kılan ilk kişidir. O, Resûlullah (sav) ile beraber Hayber'de, yahudi Sellâm b. Mişkem'in hanımı Zeyneb bt. Hâris'in hazırladığı zehirli koyunun etinden yemiş ve [zehirin tesiriyle] vefat etmiştir.

38. *Sinân b. Sayfî b. Hansâ b. Sinân*: Bedir'e katıldı. Hendek Savaşı'nda öldürüldü. Muhammed b. İshâk dedi ki: O, Ebû Sinân Sahr b. Sayfî'dir. İlk rivayet daha sağlamdır.

39. *Tufeyl b. Mâlik b. Hansâ*: Bedir'e katıldı. Bazıları [Tufeyl ismine] "Fadl" diyerek bu ismi yanlış okumuşlardır.

40. *Tufeyl b. Nu'mân b. Hansâ*: Bedir'e katıldı ve Hendek'te öldürüldü.

41. *Ma'kıl b. Münzir b. Serh b. Hunâs b. Sinân*: Bedir'e katıldı.

42. *Cebbâr b. Sahr b. Ümeyye b. Hansâ*: Bedir'de Resûlullah'ın (sav) muhafızıydı. Künyesi Ebû Abdullah idi. Otuz iki yaşındayken Bedir'e katıldı. 30 yılında Medine'de öldü. Kelbî dedi ki: Fâkih b. Seken b. Zeyd b. Ümeyye ile Cebbâr b. Sahr Resûlullah'ın (sav) muhafızlarıydılar. Cebbâr Akabe'ye katılanlardandı. Fâkih ise Akabe'ye katılanlardan değildi.

43. *Mes'ûd b. Yezîd b. Sübeyb. Hunâs b. Sinân*: Bedir'e katıldı ve Hendek gününde öldürüldü.

44. *Dabhâk b. Hârise b. Zeyd b. Sa'lebe b. Ubeyd b. Adî*: Vâkîdî dedi ki: O, Akabe ehliendir. Kelbî dedi ki: Hem Akabe hem de Bedir ehliendir.

45. *Yezîd b. Münzir b. Serh b. Hunâs b. Sinân b. Ubeyd*: Ma'kıl'ın kardeşidir.¹⁴⁹

46. *Yezîd b. Harâm b. Sübeyb b. Hansâ*

47. *Sayfî b. Sevâd b. Abbâd b. Amr b. Adî b. Sevâd b. Ganm b. Hâlid b. Amr b. Sevâd b. Ganm b. Ka'b b. Seleme*¹⁵⁰

149 "Ma'kıl'ın kardeşidir." ifadesi, Alman Enstitüsü neşrine dayanmaktadır.

150 Bu isimde Dârü'l-Maârif (M. Hamidullah) neşri esas alınmıştır.

48. *Ebû Abs b. Âmir b. Adî b. Sevâd*: Bedir'e katıldı. Kelbî bu kişinin Abs b. Âmir olduğunu söyledi.

49. *Süleyman b. Amr b. Hadîde b. Amr b. Sevâd b. Ganm b. Ka'b b. Seleme*: Bedir'e katıldı. Vâkıdî dedi ki: O, Süleyman b. Âmir'dir. İlk görüş Kelbî'ye aittir.

50. *Kutbe b. Âmir b. Hadîde*: Künyesi Ebû Zeyd idi. Osman'ın hilâfeti zamanında öldü. Kelbî dedi ki: Bu kişi, Kutbe b. Amr b. Hadîde'dir. Künyesi Ebû Cemîle'dir. Hasan el-Basrî'nin mevlâsıdır.

51. *Yezîd b. Âmir b. Hadîde*: Künyesi Ebû'l-Münzir idi. Bedir'e katıldı. Kelbî dedi ki: O, Yezîd b. Amr'dır.

52. *Ebü'l-Yeser*: O, Ka'b b. Amr b. Abbâd b. Amr b. Sevâd b. Ganm b. Ka'b b. Seleme'dir. Otuz iki yaşındayken Bedir'e katıldı. 55 yılında Medine'de öldü. Kısa boylu ve göbekliydi. Ali ile birlikte onun bütün savaşlarına katıldı.

53. *Sâbit b. Ciz' -çocukları Ceze' der- b. Zeyd b. Harâm*: [Babası] Ciz'in asıl ismi Sa'lebe'dir. Sâbit, Bedir'e katıldı. Tâif Savaşı'nda öldürüldü.

54. *Muâz b. Cebel b. Amr b. Evs b. Âiz b. Adî b. Ka'b b. Amr b. Üdey b. Sa'd*: Benî Seleme b. Sa'd'ın kardeşlerindedir. Benî Seleme'ye nispet edilmiştir. Künyesi Ebû Abdurrahman idi. Yirmi ya da yirmi bir yaşında Bedir'e katıldı. Ürdün taraflarında, Amvâs vebasında 18 yılında öldü. Muâz uzun boylu, beyaz tenli, güzel bir ağza ve dişlere sahip, iri gözlü ve kıvrıkcık saçlı biriydi. Sağlam olan rivayet budur. Muhammed b. İshâk'ın dediğine göre o aslında Benî Selime'den değildi fakat onlar Muâz'ı kendilerine nisbet ettiler. Muâz, Kudâ'a kabilesine mensuptu.

55. *Sa'lebe b. Aneme b. Adî [b. Nâbi b. Amr] b. Sevâd*: Hendek Savaşı'nda şehit düştü. Kelbî ondan bahsetmedi. Onun yerine Âmir b. Nâbi b. Zeyd b. Harâm b. Ka'b b. Ganm b. Ka'b b. Seleme'yi zikretti.

56. *Ka'b b. Mâlik eş-Şâir b. Ebû Ka'b -adı Amr'dır- b. Kayn [b. Ka'b] b. Sevâd b. Ganm b. Ka'b b. Ebû Seleme*: Künyesi Ebû Abdullah'tır. Vefatı sırasında âmâ idi. 50 yılında, yetmiş yedi yaşında öldü.

57. *Amr b. Aneme b. Adî b. [Nâbi b. Amr] b. Sevâd*: Sa'lebe b. Aneme'nin kardeşidir. Kelbî bu haberi sağlam kabul eder. Onun Akabe ehlin-den olup Bedir'e katıldığını söyler.

58. *Abdullah b. Amr b. Harâm b. Ka'b b. Ganm*: Künyesi Ebû Câbir idi.

O, Ebû Zübeyr'in "Ebû Câbir b. Abdullah" diye kendisinden bahsettiği kişidir. Abdullah, Uhud Savaşı'nda şehit düştü. Akabe ehlinde olup Bedir'e katılmıştır. Temsilcilerdendir. Şirk üzere olan kavmiyle birlikte gelmişti. Kavmi[nin müslüman olanları] onu İslâm'a davet etti ve ona İslâm'ın üstünlüğünü anlattılar. O da müslüman oldu. Giydiği iki elbisesini atıp Berâ b. Ma'rûr'un verdiği diğer iki elbiseyi giydi.

59. *Câbir b. Abdullah b. Amr*: Künyesi Ebû Abdullah idi. Vâkîdî dedi ki: 78 yılında öldü. Gözlerini kaybetmişti. O sırada doksan dört yaşındaydı. Namazını Ebân b. Osman kıldırdı. Ebân Medine'nin valisidir. Heysem b. Adî dedi ki: Câbir 73 yılında öldü.

Vâkîdî, Abdülmelik b. Vehb el-Eslemî'den; o, bir adamdan, o da Câbir'den aktararak dedi ki: "Ben Akabe'de biat edenlerin en küçüğüydüm."

Vâkîdî dedi ki: Denildiğine göre Medine'de Resûlullah'ın (sav) ashabından en son ölen Câbir b. Abdullah idi. Doğrusu şudur: Orada ashabdan en son ölen Sehl b. Sa'd es-Sa'îdî olup 91 yılında vefat etmiştir.

Basra'da Enes b. Mâlik 92 yılında ölmüştür.

Kûfe'de Abdullah b. Ebû Evfâ el-Eslemî 86 yılında ölmüştür.

Şam'da en son ölen sahâbî, Mâzin b. Mansûr b. İkrime b. Hasafe b. Kays'tan olan Abdullah b. Büsr el-Mâzinî'dir Abdullah, sahâbe tabakasının yaşça küçüklerinden olup 88 yılında vefat etmiştir.

Mekke'de Abdullah b. Ömer b. Hattâb 74 yılında öldü. Abdullah hacın ardından Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Şeytan taşlama yerinde Haccâc'ın taraftarlarından birinin mızrağının temreni ona isabet etti. Haccâc hasta ziyareti için onun yanına geldiğinde Abdullah "Arkadaşların beni öldürdü!" dedi.

Kûfe'de Hz. Peygamber'in (sav) ashabından en son vefat edenin Semüre b. Cündeb el-Fezârî olduğu da söylenmiştir. Semüre Basra'da valiydi ama Kûfe'de vefat etti.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O, Vâkîdî'den; o, İbn Ebû Zi'b'den, o da Haccâc'ın Enes'i boynundan ve Câbir b. Abdullah'ı da bileklerinden [tahkir amacıyla] dağlayarak damgaladığını görenlerden aktardı. Câbir dedi ki: "Ben Akabe'ye de katıldım ve Haccâc'ın ne yaptığını da gördüm. Keşke gözlerimin gittiği gibi kulaklarım da gitseydi de ondan bir şey işitmeseydim!" Bu söz Haccâc'a ulaştı. Bunun üzerine şöyle dedi: "Onun sözü bana ulaştığında kendisini öldürmediğime pişman olduğum kadar hiçbir şeye pişman olmadım." Bunun üzerine Abdullah b. Ömer, Haccâc'a şöyle dedi: "O vakit Allah seni yüzüstü ateşe atardı." Nâfi b. Cübeyr de ona "Azîz ve Celîl olan Allah'ın emîr [Haccâc] hakkında irade ettiği şey, ikisi için de hayırlı olandır." dedi. ["İkisi" derken] kendisini kastetti.

60. *Mu'âz b. Amr b. Cemûh b. Zeyd b. Harâm*: Ebû Cehil'in ayağını koparıp düşürünceye kadar vuran adamdır. Mu'âz, Uhud Savaşı'nda şehit düştü.

61. *Umeyr b. Hâris b. Sa'lebe b. Hâris b. Harâm*: Bedir'e katıldı. O, Buâs Savaşı'nda [mübâreze için] adamları eşleştiriyordu.

62. *Abdullah b. Üneys b. Es'ad*: Kelb b. Veber'e'nin kardeşi Berk b. Veber'e'nin soyundandır. Künyesi Ebû Yahyâ idi. Akabe'ye katıldı fakat Bedir'e katılmadı. Uhud'a katıldı. Cüheyne'ye gider gelirdi. Bu yüzden el-Cühenî diye tanındı. Benî Selime'yle müttefikdir. Evi Medine'ye bir menzil uzaklıkta bulunan A'râf'tadır. Resûlullah'a (sav) "Emret bana ey Allah'ın elçisi! Ramazanda hangi gece Medine'ye geleyim?" demiş, Resûlullah (sav) da "23. gecede." diye cevap vermiştir. Bundan dolayı bu geceye "el-Cühenî gecesi" denilmiştir.

Kelbî dedi ki: "O, Akabe ehlinde olup aynı zamanda ensar arasından hicrete katılanlardandır." Resûlullah (sav) ona yaslanacağı bir asâ vermiş ve "Cennette beni onunla karşıla!" demişti. Bu söz, onun bu asâyı bir yere gönderilmesi ve orada Resûlullah'ın (sav) arzu ettiği şeyi [görevi] yerine getirmesinden dolayı söylenmiştir. Abdullah, Muâviye zamanında Medine'de öldü.

63. *Hudeyc b. Üveys*: İbn Mâlik de denmiştir. Onların (Benî Selime) Belî kabilesinden müttefiğidir. Hudeyc, Şübâs'ın babasıdır. Şübâs, Akabe gecesinde doğdu.

64. *Ümmü Şübâs*: O, Ümmü Menî bt. Amr b. Adî'dir.

İşte bu kişiler, [Benî Seleme b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sarîde b. Tezîd b. Cüşem ile (Selime'nin) kardeşi Üdeyy b. Sa'd kabilesinden olup İkinci Akabe Biati'na katılan] yirmi sekiz erkek ve bir kadındır. Bu gruptan iki kişi de temsilcilerdendi.

Benî Sâ'ide b. Ka'b b. Hazrec'den Olanlar:

65. *Sa'd b. Ubâde b. Düleym b. Hârise b. Ebû Hazîme b. Sa'lebe b. Tarîf b. Hazrec b. Sâ'ide*: Künyesi Ebû Sâbit idi. Bedir'e katılmak için hazırlanmıştı fakat kendisini yılan sokunca yerinde kaldı. Resûlullah (sav) dedi ki: "Her ne kadar Sa'd [savaşa] katılamamışsa da o, bu konuda azimliydi." Temsilcilerdendir. Önde gelen ve cömert bir zâttı. Ömer'in hilâfete gelişinden bir yıl sonra Havrân'da aniden öldü. Rivayete göre Ebû Bekir'e biat etmekten imtina etti. Ebû Bekir de Şam topraklarında yer alan Havrân'a, orada ikamet etmekte olan Sa'd'dan biat alması için bir adam gönderdi. Sa'd b. Ubâde biattan kaçındı, adam da onu [okla] vurup öldürdü. el-Cin'in intihal yapıp kendine mal ettiği şu şiir onun hakkındadır:

Hazrec'in efendisini katlettik

Sa'd b. Ubâde'yi

Ona iki ok attık

Kalbini ıskalamadık

66. *Münzir b. Amr b. Huneys b. Levzân b. Abdüvüd b. Zeyd b. Sa'lebe b. Hazrec b. Sâ'ide*: Temsilcilerdendir. Bedir'e katılmıştır. 4 yılında Bi'rîmaûne olayında öldürülmüştür.

67. *Ümmü Umâre*: O, Nesîbe bt. Ka'b'dır. Biat edenlerdendir. Resûlullah (sav) kadınlardan aldığı biat tarzında, ondan biat aldı. Onun elini tutmadı, çünkü Resûlullah (sav) kadınların elini tutmazdı. Nesîbe, Uhud'da savaşmıştır.

Vâkıdî dedi ki: Ümmü Umâre, kocası Gazîyye b. Amr ile beraber Akabe'de bulundu. Ayrıca Uhud ve Yemâme savaşlarına da katıldı. Müseyli-

me'nin öldürdüğü oğlu Hubeyb b. Zeyd b. Âsım'a mirasçı oldu. Ona da oğlu Abdullah b. Zeyd vâris oldu. Abdullah, Harre Savaşı'nda öldürüldü.

Bunlar, ikisi temsilci biri de kadın olmak üzere [Benî Sâ'ide b. Ka'b b. Hazrec'den İkinci Akabe Biati'na katılan] üç kişidir.

Benî Avf b. Hazrec'den Olanlar

68. *Ubâde b. Sâmit b. Kays b. Esram b. Fihri b. Sa'lebe b. Kavkal - Kavkal*'in esas ismi Ganm'dır- *b. Avf b. Amr b. Avf b. Hazrec*: Ubâde'nin künyesi Ebü'l-Velîd idi. Bedir ehlinden ve temsilcilerdendir. Filistin'in Remle kentinde 34 yılında, yetmiş iki yaşındayken vefat etmiştir. Uzun boylu, yakışıklı ve güçlü biriydi.

Heyssem b. Adî dedi ki: Ubâde, Muâviye zamanında vefat etti. Kardeşi Evs b. Sâmit, Huveyle bt. Sa'lebe'nin kocasıydı. Huveyle, [âyette kendisinden bahsedilen] tartışan kadın olup zihâr âyeti onun [durumu] hakkında inmiştir.¹⁵¹ Evs, Osman b. Affân'ın zamanına yetişti.

69. *Abbas b. Ubâde b. Nadle b. Mâlik b. Aclân b. Zeyd b. Sâlim b. Avf b. Amr b. Avf b. Hazrec*: Akabe'de bulunmuş, Medine'den muhacir olarak çıkıp Resûlullah'ın (sav) yanına gitmiş, Bedir'e katılmış ve Uhud'da şehit düşmüştür.

70. *Yezîd b. Sa'lebe Ebû Abdurrahman*: Kudâ'a kabilesinden olup onlara (Benî Avf b. Hazrec'e) müttefik olmuştur. Vâkıdî'nin belirttiğine göre Bedir'e katılmadı. Kelbî [İkinci Akabe Biati'na katılanlar arasında] bu Yezîd'in yerine *Zeyd b. Vedî'a b. Amr b. Zeyd b. Amr b. Kays*'ı zikretti. Zeyd, Benî Hublâ b. Ganm b. Avf b. Hazrec'dendir ve Uhud Savaşı'nda şehit düşmüştür. Hublâ'nın asıl ismi Sâlim'dir. Karnının büyüklüğünden dolayı ona [hamile kadın anlamında] Hublâ ismi verilmiştir.

71. *Rifâ'a b. Amr b. Zeyd b. Amr b. Sa'lebe b. Cüşem b. Mâlik b. Sâlim b. [Ganm b.] Avf*: Bedir'e katılmış, Uhud Savaşı'nda şehit düşmüştür. Künyesi Ebü'l-Velîd idi. Bazıları "O, Rifâ'a b. İlhâf b. Umeyr b. Zeyd b. Amr'dır." demişlerdir.

72. *Ukbe b. Vehb b. Kelede b. Zühre b. Cüşem b. Avf b. Bühse b. Abdullah b. Gatafân*: Benî Hublâ'nın müttefiğidir, Bedir'e katılmıştır. Mekke'ye

151 Mücadele, 58/1-5.

gelmiş, Resûlullah (sav) ile beraber hicret etmiştir. Hem ensardan hem de muhacirlerdendir. Kelbî dedi ki: Ukbe Mekke'ye gidip Resûlullah'a (sav) dedi ki: "Senin yurdundan başka herhangi bir yurt edinmeyeceğim." Allah, Resûlullah'a (sav) hicret iznini verince o da Medine'ye hicret etti. Uhud Savaşı'nda kendini Resûlullah'a (sav) siper etti. Resûlullah'ın (sav) [miğferinin] alın kısmına bir ok isabet etmiş ve ok [miğferin] içine girmişti. Okun yalnızca küçük bir parçası dışarıda kalmıştı. Ukbe, oku [ağzıyla çekip] çıkardı ve bu yüzden [bazı] ön dişleri yerinden çıktı.

İşte bunlar [Benî Avf b. Hazrec'den Akabe Biatı'na katılan] beş kişidir. İçlerinden biri temsilcilerdendir.

İkinci Akabe'de biat edenler, toplamda yetmiş erkek ve iki kadındı. Bunlar ilk biatın şartlarıyla biat ettiler. Ancak Peygamber (sav) bu sefer şu şartları da ekledi: [Düşman] kırmızı veya siyah tenli olsun [tümüyle] savaşmak ve kendilerini korudukları şeylerden Allah'ın resulünü de (sav) korumak. Hz. Peygamber, bu biat karşılığında onlara cenneti garanti etti.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O, Vâkıdî'den, o da hocalarından naklettiğine göre Akabe'ye çocukları ile beraber katılanlar şunlardır: *Abdullah b. Amr b. Harâm Ebû Câbir b. Abdullah* (yanında oğlu Câbir b. Abdullah vardı), *Sa'd b. Hayseme* (yanında oğlu Abdullah b. Sa'd vardı), *Berâ b. Ma'rûr* (yanında oğlu Bişr b. Berâ vardı).

On İki Temsilcinin İsimleri

Evs'ten Olanlar

1. Üseyd b. Hudayr
2. Ebü'l-Heysem Mâlik b. Teyyihân
3. Sa'd b. Hayseme

Hazrec Kabilesinden Olanlar

4. Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre
5. Râfi b. Mâlik ez-Zürakî
6. Sa'd b. Ubâde
7. Münzir b. Amr

8. Berâ b. Ma'rûr
9. Sa'd b. Rebî
10. Abdullah b. Revâha
11. Ubâde b. Sâmit: Ubâde yerine Hârîce b. Zeyd'i sayanlar da vardır.
12. Abdullah b. Amr: Câbir b. Abdullah'ın babasıdır.

Ahmed b. Yahyâ dedi ki: Bana Muhammed b. Sa'd ve Velîd b. Sâlih, isnadıyla beraber Vâkîdî'nin şöyle dediğini anlattılar: Selîb b. Kays, Akabe gününde biat etmek için geldi ve insanların dağılmış olduklarını gördü. Bunun üzerine temsilcilerin reisi olan Es'ad b. Zürâre'ye biat etti. Selîb, Irak'ta Kussü'n-Nâtîf⁵² günü öldürüldü.

Dedi ki: Mâlik b. Duhşüm de geldi. İnsanlar dağılmıştı. Mâlik, Mirdaha b. Kavkal'ın soyundandır. O da Es'ad b. Zürâre'ye biat etti.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bana Hişâm b. Muhammed el-Kelbî anlattı, dedi ki: Biate yetişememiş olan kişiler de mevcuttur ki yakınları onların Akabe'de biat ettiklerini iddia etmişlerdir. Bunlardan her biri, Akabe'de biat ettiğini iddia ettikleri kişiyi, [gerçekten] biat etmiş olan başka bir kişiyi [listeden] düşürmek suretiyle onun yerine koyuyorlar ve bu şekilde yetmiş sayısının aşılmasını amaçlıyorlardı. İşte bu iddialar onlardan [gerçekmiş gibi] nakledilmiş ve böylece ihtilâf ortaya çıkmıştır.

Dedi ki: Ebû Abdullah el-Vâkîdî bana, bunun benzerini aktardı. Ben, [biata katılan] bu isimlerden sadece ashabımızın üzerinde ittifak ettiklerini kayda geçirdim.

Bana Muhammed b. Sa'd, Vâkîdî'den naklen anlattı. Vâkîdî dedi ki: Bize Mâlik b. Enes, Yahyâ b. Saîd'den; o, Ubâde b. Velîd b. Ubâde b. Sâmit'ten; o da babasından naklen dedesinin şöyle dediğini anlattı: "Resûlullah'a (sav) şu şekilde biat ettik: Zorlukta ve kolaylıkta, hoşumuza giden veya gitmeyen [tüm] işlerde onu dinleyip itaat edeceğiz, işi ehline verme konusunda çekişmeye girmeyeceğiz, her nerede olursa hakkı söyleyeceğiz ve Allah yolunda, kınayıcının kınamasından korkmayacağız."

152 İslâm tarihinde Köprü Muharebesi (13/634) olarak bilinen savaşta, müslümanların karargâh kurduğu yerin adıdır. (çev.)

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı. O da Vâkıdî'den rivayet etti, dedi ki: Bana İbn Ebû Hayseme anlattı. O, Ebü'z-Zübeyr'den, o da Câbir'den şunu nakletti: O gece Akabe'de yetmiş kişiydik. Resûlullah (sav) yanımıza geldi, beraberinde Abbas vardı ve onun elinden tutmuştu.

Vâkıdî dedi ki: Bana İbn Ebû Habîbe, Dâvûd b. Husayn'dan, o da İbn Mes'ûd'dan naklen [İbn Mes'ûd'un] babasının şöyle dediğini anlattı: Abbas b. Abdülmuttalib'e o gece baktım. Resûlullah'ın (sav) elinden tutmuştu ve insanlar ellerini onun eli üzerine koyuyorlardı. Elini ilk koyan Berâ b. Ma'rûr idi.

Vâkıdî dedi ki: Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O, Dâvûd b. Husayn'dan, o da Mahmûd b. Lebîd'den şunu nakletti: Resûlullah (sav) temsilcilere "Sizler havâriilerin İsâ'ya kefil olduğu gibi kavminize kefilsiniz. Ben de kavmime kefilim." dedi. Onlar da "Evet!" dediler.

Vâkıdî kendi isnadıyla dedi ki: Ensar Mekke'ye geldi. Resûlullah'ı (sav) sordular. Onlara Hz. Peygamber'in, amcası Abbas'ın yanında olduğu söylendi. Onlardan Uveym b. Sâ'ide, Sa'd b. Hayseme ve diğer bazıları gelip Resûlullah'a (sav) selâm verdiler. Dediler ki: "Ey Allah'ın elçisi! Bizim zırhımız da var, adamımız da... Hep birlikte sana söz verdik. Bizden yardım göreceksin. Hayatımızı sana feda edeceğiz. Kendimizi koruduğumuz şeyden seni de koruyacağız. Ne zaman buluşacağız?" Abbas dedi ki: "Şüphesiz, kavminizden sizinle beraber bulunan bazı hacılar, sizinle aynı görüşte değiller. O yüzden hacılar gidinceye dek kendinizi gizleyin ve işinizi saklı tutun!"

Resûlullah (sav) uyuyanı uyandırmamak ve hazır olmayı beklemek şartıyla sabahı nefr-i âhir¹⁵³ olan gece, -diğer rivayete göre sabahı nefr-i evvel¹⁵⁴ olan gece- Akabe'nin aşağı tarafında buluşmak üzere onlarla sözleşti. [Sözleşmeden] sonra oradan ayrılıp gittiler.

[Buluşma için] Resûlullah (sav) ve Abbas, onlardan daha önce bahsedilen mevkiye geldiler. Sonra onlar da gizlice gelmeye başladılar. Üç yüz kişiydiler ve gelen gelmişti. Abbas söz aldı ve dedi ki:

153 Teşrik günlerinin üçüncüsüne (13 Zilhicce) verilen isimdir. (çev.)

154 Teşrik günlerinin ikincisine (12 Zilhicce) verilen isimdir. (çev.)

“Ey Evs ve Hazrec topluluğu! Muhammed’i, mâlûm olduğu üzere davet etmiş bulunuyorsunuz. Biz onun aşiretiyiz. Onu teslim edecek değiliz. Şayet ona yardım için harekete geçmiş bir topluluksanız, ona destek verecekseniz ne âlâ! Aksi takdirde onu kandırmayın! Ona doğruyu söyleyin! Şüphesiz ki sözün en hayırlısı dosdoğru olandır.” Topluluğun sözcüsü buna şu karşılığı verdi: “Bizler savaşın çocuklarıyız.¹⁵⁵ Savaşla büyüdük. Savaşa âşinayız. Biz ona yardım edeceğiz ve vefalı olacağız. Onun uğrunda kanımızı ve malımızı feda edeceğiz. [Savaş için gerekli] teçhizatımız ve güçlü adamlarımız mevcut.” Bu minvalde konuşmayı sürdürdüler.

Abbas, Resûlullah’ın (sav) elini tutmuş, “İşinizi gizli tutun! Şüphesiz ki bizi gözetleyenler vardır.” diyordu. Ne zaman ki Abbas onların Peygamber’e (sav) karşı samimi olduklarına kanaat getirdi ve kendilerinden söz alıp bu ahdi perçinledi, işte o zaman insanlar ellerini Peygamber’in (sav) elinin üzerine koydular. Elini ilk koyan kimse Berâ b. Ma’rûr idi. Elini ilk koyanın Ebü'l-Heysem, Es’ad b. Zürâre veya Üseyd b. Hudayr olduğu da söylenmiştir. Sonra Resûlullah (sav) dedi ki: “Mûsâ (as) Benî İsrâîl’den on iki temsilci seçmişti. Ben de sizden on iki kişi seçiyorum. Kimse bu konuda kendi iç dünyasında bir hisse kapılmasın! Şüphesiz ki [bu kişileri] benim için Cibrîl seçecektir.”

Sonrasında Hz. Peygamber [seçilen] isimleri saydı ve “Sizler, havâirelerin kefil oluşu gibi kendi kavimlerimize kefil olacaksınız.” buyurdu. Ebû Ümâme Es’ad b. Zürâre’yi temsilcilerin reisi seçti. Sonra temsilciler birbiri ardına kalktılar, fazlından ihsân ettiği nimeti ve nebîsine tâbi olup onun davetine icâbet etme şerefine erdirdiği için Allah’a hamdüsênâda bulundular. Hz. Peygamber’e yardım etmede, ahit ve biatlarına sadık davranmada birbirlerini teşvik ettiler. Sonra da oradan ayrıldılar.

Dediler ki: Müşrikler onların peşine düştüler ve Sa’d b. Ubâde’yi yakaladılar. Ona “Sen Muhammed’in dini üzere misin?” diye sordular. Sa’d, “Evet!” deyince onu bağladılar ve Mut’im b. Adî onu kurtarınca kadar bağlı kaldı. Mut’im onun arkadaşıydı.

155 Bu cümlenin çevirisinde Dârü'l-Fikr neşri esas alınmıştır. Alman Enstitüsü neşri ile Dârü'l-Maârif (M. Hamidullah) neşrinde bu ifade “Biz Hârisoğullarıyız!” şeklinde geçmektedir.

Münzir b. Amr da ellerinden kaçtı ki neredeyse onu yakalıyorlardı. Dırâr b. Hattâb el-Fihri bu konuda şu şiiri söylemiştir:

*Sa'd'ı kuvvetimle yakaladım ve esir ettim
Asıl Münzir'i yakalaysaydım sadra şifa olacaktı
Şayet ona ulaşabilseydim yarasından kanlar akacaktı
Ki zaten akıtılmaya en müstahak olan kan odur*

Hassân b. Sâbit onun bu şiirine şöyle cevap verdi:

*Sen Sa'dü'l-Hayr'ı esir etmekle iftihar ettin ve
"Asıl Münzir'i yakalaysaydım sadra şifa olacaktı!" dedin
Bize kasideler yazıp gönderen kişi
Hayber halkına hurma satmaya çalışan kişi gibidir¹⁵⁶
Ya da yıkuda olup rüyasında kendisini
Kısrâ ya da Kayser'in beldesinde gören kişi gibidir
Şu koyun gibi olma ki onu canından etmiştir
Kendi ön ayaklarıyla kazdığı çukur! Ve sonuçta hiç memnun olmamıştır
kazdığına
Keten giydiğinde bununla sevinmektesin ancak
Nabatiler de giyebilir aspirle boyanmış ridâyı*

Hassân şu şiiri de söylemişti:

*Şayet Mekke gününde Sa'd korksaydı sizden
Esir olmadan önce aranızdan pek çok kişiyi öldürürdü
Keskin kılıcının ucuyla ya da yay ağacından yapılma bir yayla
Yayını gerip okunu fırlattığı zaman [yay kirişi] vızıldar, soylularımızı
yaralardı*

Mi'rac Hadisesi

Dediler ki: Resûlullah (sav) geceleyin Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yürütüldü. Burası Beytülmağdis Mescidi'dir. Mi'rac, hicretten bir yıl önce oldu. On sekiz ay önce olduğu da söylenmiştir.

Bana Muhammed b. Sa'd ve Velîd b. Sâlih anlattılar, dediler ki: Bize Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî anlattı, dedi ki: Bana Mûsâ b. Ubeyd, Mu-

156 "Hayber halkına hurma satmaya çalışmak" tabiri, Türkçedeki "tereciye tere satmak" ifadesine benzeyen bir deyimdir. (çev.)

hammed b. Ka'b el-Kurazî'den naklen Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini söyledi: "Hicr'de uyumuştum. O sırada Cibrîl bana geldi ve ayağıyla bana dokundu. Bana Burak'ı getirdi ve ben de ona bindim."

Bana Muhammed b. Velîd anlattı. O Vâkîdî'den, o Ma'mer b. Râşid'den, o Amr b. Abdullah'tan, o da İkrime'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) gece mescitten yürütülmesi [İsrâ] hadisesi, onun, gecenin sakinleşmesinden sonra uykuda olduğu bir sırada gerçekleşti.

Vâkîdî dedi ki: [Diğer bir] rivayete göre Hz. Peygamber, Ebû Tâlib mahallesinden yürütülmüştür. Ancak bu rivayet sağlam değildir.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Muhammed b. Abdullah'tan, o Zührî'den, o Sa'îd b. Müseyyeb'den, o da Ebû Hüreyre'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Beytûlmakdis'e varınca orada onu İbrâhim, Mûsâ ve İsâ (as) karşıladı. Ona bir kadeh süt ve bir kadeh de şarap getirildi. İkisine de baktı ve sütü alıp içti. Cibrîl bunun üzerine "Fıtrata uygun olana yönlendirildin!" dedi.

Dediler ki: Kureyş İsrâ olayını yalanladı. Hz. Peygamber (sav) de durup onlara Beytûlmakdis'i ve özelliklerini anlattı. Onlara, içlerinden birine ait bir devenin, yarı yoldayken sahibinden kaçıp gittiğini bile haber verdi. Kureyşliler bunu araştırınca durumun Resûlullah'ın (sav) haber verdiği şekilde olduğunu gördüler.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Süfyân, Amr b. Dînâr'dan; o, İkrime'den, İkrime de İbn Abbas'tan, "*Sana [mi'racda] gösterdiğimizizi...*"¹⁵⁷ âyetindeki görmenin "göz ile görmek" olduğunu nakletmiştir.

Bana Abdullah b. Sâlih el-İclî, Ebü'z-Zinâd'dan nakletti. Yine bana Muhammed b. Sa'd, Vâkîdî'den; o, Ebü'z-Zinâd'dan; o, Hişâm b. Urve'den; o da babasından naklen Âişe'nin (ra) şöyle dediğini anlattı: "Peygamber'in (sav) [mi'rac çıkarken] ruhu götürüldü. Kendisi (cismen) yatağında uyuyordu."

---

157 İsrâ, 17/60.

Bana İshâk ve Bekir b. Heysem anlattı, dediler ki: Bize Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ma'mer'den, o da Katâde'den naklen Hasan'ın şöyle dediğini anlattı: Resûlullah (sav) yatağında uyurken ruhu yürütüldü.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı. O, Vâkıdî'den; o, Süfyân es-Sevrî'den; o, Simâk b. Harb'den; o, Saîd b. Cübeyr'den; o da İbn Abbas'dan şunu nakletti: Peygamberlerin rüyası vahiydir.

Dediler ki: Resûlullah (sav), beş vakit namazın ikişer rekât halinde farz kılınması emriyle [mi'racdan] döndü. Bundan önce namaz (sadece) yatsı vaktinde idi. Sonrasında ikişer rekât olarak sabah ve yatsı namazları farz kılındı. Bundan sonra ikişer rekât halinde beş vakit namaz farz oldu. En sonunda ise mukim olanlar için namaz dört rekâta çıkarıldı. Sefer halinde olanların namazı ise olduğu gibi [iki rekât] kaldı. Bu [sonuncusu] Resûlullah'ın (sav) Medine'ye gelmesinden bir ay sonra oldu.

Hicret Olayı

Dediler ki: Akabe'de biat eden yetmiş kişi dönüp gidince bu durum Kureys'e ağır geldi. Çünkü Yesrib'in Resûlullah (sav) için bir korunma ve hicret yurdu haline geldiğini gördüler. Bunun üzerine müslümanlara yönelik baskı ve işkenceyi arttırdılar. Onlara daha önce yapmadıkları hakaret ve kötülükleri yaptılar. Müslümanlar bunu Resûlullah'a (sav) şikâyet ettiler. Ondan hicreti [izni] talep ettiler. O ise "Bunun için henüz bana izin verilmedi." dedi. Aradan birkaç gün geçtikten sonra sevinç içerisinde onların yanına gitti ve "Bana hicret yurdunuzun Yesrib olduğu haber verildi. Kim hicret edebiliyorsa etsin. Şüphesiz ki o yurt yakındır ve sizler orayı bilmektesiniz. Orası, Şam'a giden kervanlarınızın yolu üstündedir." buyurdu.

Onlar da Medine'ye hicret için gizlice hazırlık yaptılar ve fazla belli etmeden çıkıp gittiler. Denildiğine göre onların [Mekke'den] ilk çıkkanı ile son çıkkanı arasında bir yıldan fazla bir süre vardır. Mal ve ihtiyaçlar konusunda birbirleriyle yardımlaşıyor ve birbirlerine refakat ediyorlardı.

Bu arada Habeşistan'daki müslümanlara kardeşlerinin hicret haberi ulaştı. Onlardan bazıları Resûlullah (sav) ile birlikte hicret için Mekke'ye

geldi. Mekke'ye gelenler arasında Ebû Seleme b. Abdülesed b. Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm da vardı. Ebû Seleme'nin adı Abdullah b. Abdülesed'dir. [Mekke'ye geldikten] sonra hicret etti. Ebû Seleme, Mus'ab b. Umeyr ve İbn Ümmü Mektûm'dan sonra hicret eden üçüncü kişiydi. Mus'ab Medine'ye gelen ilk kişiydi. Resûlullah (sav) onu insanlara Kur'an öğretmesi için göndermişti. Sonra onu İbn Ümmü Mektûm takip etti. Ebû Seleme'nin İbn Ümmü Mektûm'dan önce geldiğini söyleyeni de işittim. Ancak ilk rivayet daha sağlamdır.

Bana Ahmed b. İbrâhim ed-Devrakî ve Bekir b. Heysem anlattılar, dediler ki: Bize Ebû'l-Velîd et-Tayâlisî anlattı, dedi ki: Bize Şu'be anlattı. O, Ebû İshâk'tan, o da Berâ b. Âzib'den şöyle dediğini nakletti: Resûlullah'ın (sav) ashabından Medine'ye, bizim yanımıza ilk gelenler Mus'ab b. Umeyr ve İbn Ümmü Mektûm idi.

Vâkidî dedi ki: Rivayet edildiğine göre Mus'ab, Medine'den Mekke'ye döndü ve sonra oradan Resûlullah (sav) ve ashâbı ile birlikte [tekrar] Medine'ye hicret etti.

Bize Amr b. Muhammed ve Muhammed b. Sa'd anlattılar. Onlar Abdullah b. Nümejr'den, o da Abdullah b. Ömer'den aktardı. Ayrıca Amr b. Muhammed ve Muhammed b. Sa'd, Nâfi'den, o da İbn Ömer'den olmak üzere onun şöyle dediğini nakletti: Resûlullah'ın (sav) Medine'ye gelmesinden önce Mekke'den hicret eden ilk muhacirler Asabe'ye¹⁵⁸ yerleştiler. Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim onlara imamlık yapıyordu. Çünkü aralarında Kur'an'dan en çok ezberi olan kişi o idi. İçlerinde Ömer ve Ebû Seleme b. Abdülesed de vardı.

Dediler ki: Ümmü Seleme bt. Ebû Ümeyye Medine'ye ilk hicret eden kadındır. Kocası Ebû Seleme, hicret etmek isteyince Ümmü Seleme için bir deve hazırladı ve onu deveye bindirdi. Ümmü Seleme'nin kucağında oğlu Seleme vardı. Benî Muğîre'nin adamları onu görünce dediler ki: "Bu [çocuk] senin canındandır, bu konuda bize galebe çaldın. Peki, bizim kız kardeşimizin durumu ne oluyor? Onu da buradan götürmene izin vermeyiz." Sonra devenin yularını onun elinden çekip aldılar ve Ümmü

158 Kubâ'ya yakın bir mevkidir. (çev.)

Seleme'yi ondan ayırdılar. Bu durum Benî Abdülesed b. Hilâl'i kızdırdı. Dediler ki: "Allah'a yemin olsun ki hanımını bizim adamımızın -Ebû Seleme'yi kastediyorlardı- elinden alırsanız biz de onun oğlunu sizin yanınızda bırakmayız." Seleme'yi aralarında çekiştirdiler ve sonunda onun elini yerinden çıkardılar. Ölünceye kadar da eli öyle kaldı. Sonra Seleme'yi alıp götürdüler. Ümmü Seleme, ailesi olan Benî Muğîre'nin yanında kalmaya başladı. [Evden] dışarı çıkar, Safâ tepesine gider oturur ve şöyle derdi:

Ey havadaki akbaba uçup yükselmez misin

Benî Abdülesed'e varmaz mısın

Sonra Hilâl ve oğullarını paramparça etmez misin

Sonra da akbabaların onların etlerini yemesi için beddua ederdi. Onun şöyle dediği rivayet edilmiştir: Abtah'ta oturmuş ağlıyordum. Bunu çok sık yapardım. Bir gün bir amcaoğlum beni gördü ve Benî Muğîre'yle benim hakkımda konuştu. Onlara dedi ki: "Kocasından ve çocuğundan ayırmakla bu zavallı kadını içine düşürdüğünüz sıkıntıyı görmez misiniz?" Bunun üzerine onlar bana "İstersen kocana git!" dediler. Akabinde Benî Abdülesed de oğlumu bana iade etti. Deveme bindim ve oğlumu da kucağıma aldım. Sonra Ebû Seleme'ye varmak için Medine'ye doğru yola çıktım. Ten'im'e vardığımda Benî Abdüddâr kabilesinden Osman b. Talha b. Ebû Talha ile karşılaştım. Bana "Ey Ebû Ümeyye'nin kızı! Nereye gitmek istiyorsun?" diye sordu. Ben de "Yesrib'de bulunan kocamın yanına gitmek istiyorum!" dedim. O "Yoksa senin yanında kimse yok mu?" deyince ben de "Allah'a yemin olsun ki hayır, yok!" dedim. O da "O halde seni [bir başına] bırakmayacağım." dedi ve devemin yularını tutarak beni götürmeye başladı. Allah'a yemin olsun ki ondan daha iyi bir yol arkadaşı görmedim. Bir yerde konakladığımızda devemi çöktürüp benden uzaklaşıyordu. Ben devemden inince yükleri indiriyor ve deveyi bağlıyordu. Sonra da bir ağacın altına gidip uzanıyordu. Hareket vakti gelince deveyi getirip yolculuğa hazırlıyor ve geride durup "Bin!" diyordu. Ben deveye binince de [deveyi sürerek] beni götürüyordu. Medine'ye varıncaya kadar bana bu şekilde muamele etti. Kubâ'da Benî Amr b. Avf köyünü görünce "Kocan buradadır, Allah'ın bereketiyle oraya gir!" dedi. Kendisi de Mekke'ye geri döndü.

Ebû Seleme'den sonra Medine'ye gelenler; Âmir b. Rebîa el-Anzî, Bilâl, Sa'd, Ömer ve Ammâr'dır. [Daha sonra] insanlar hicret için peş peşe yola çıkmaya başladılar. Onlardan geriye ancak Kureyş'in hapsedtikleri kaldı. Mekke'de Benî Esed b. Huzeyme'den kimse kalmadı, öyle ki [kendilerine ait tüm] kapılara kilit vurmuşlardı. Benî Bükeyr'in de kapılarına kilit vurulmuştu. Kelbî dışındakiler "Benî Ebü'l-Bükeyr ve Benî Maz'un'un kapılarına da [kilit vurulmuştu]." demişlerdir.

Utbe b. Rebîa, Benî Cahş'ın bahçe duvarına varıp kapıların sallandığını ve içeride kimsenin olmadığını görünce şairin şu sözüyle bu durumu dile dökmüştür:

*Selâmet içinde uzun günler geçirse de
Her eve günün birinde musibet ve acı ulaşır*

Geride Resûlullah (sav), Ali (ra) ve Ebû Bekir (ra) dışında kimse kalmamıştı. Ebû Bekir hicret etmek istedi. Fakat Resûlullah (sav) onun beklemesini istedi. İki bineğine dört ay boyunca semure ağacı yaprağı yedirmişti. Resûlullah'a (sav) hicret izni verilince Ebû Bekir'e gitti ve hicrete izin verildiğini ona haber verdi. Ebû Bekir iki binekten birini Resûlullah'a (sav) verdi. Benî Kuşeyr'in yetiştirdiği bu hayvan, Allah'ın resulünün (sav) "Kasvâ" adındaki devesidir. Bu deve hep Hz. Peygamber'in yanında kaldı. Ebû Bekir'in (ra) zamanında öldü. Bakî'e otlaması için gönderilirdi ve kimse ona müdahale etmezdi. Nakî'ü'l-Hayl'e¹⁵⁹ gönderildiği de söylenmiştir.

Dediler ki: Ashabı hicret edince Kureyş, Resûlullah'ın (sav) durumunu ele aldı. Ebü'l-Bahterî Âs b. Hâşim dedi ki: "Onu [beldemizden] çıkarır ve yüzünü görmeyiz. Böylece [Mekke halkı olarak] içimizde problem kalmaz." Bir başkası da "Onu bağlar ve ölünceye dek hapsederiz." dedi. Sonra farklı görüşler öne sürüldü ve nihayet şu görüş benimsendi: "Her kabileden güçlü, sağlam ve orta seviyede bir genç seçilecek, bunlara keskin kılıçlar verilecek, gençler bir adamın tek darbeyle öldürmesi gibi onu öldürecek ve böylece onun kanından bütün kabileler sorumlu olacak! Bu şekilde Benî Abdümenâf ne yapacağını bilemez duruma düşecek ve [haliyle] bütün Kureyş'e savaş açmayı da göze alamayacak!" Bu görüşü onlara sunan

159 Medine'ye yakın bir yerdir. (çev.)

kimse, Necid ahalisinden yaşlı bir adamdı. Bazıları onun şeytan olduğunu iddia etmişlerdir.

Bu olay üzerine Cibrîl, Resûlullah'a (sav) geldi ve durumu ona bildirdi. Allah -azze ve celle- ona şu âyeti indirmişti: “*Hani kâfirler seni sabit tutmak veya öldürmek, ya da (Mekke'den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı.*”¹⁶⁰ Âyette geçen “liyûsbîtûke/seni sabit tutmak için” ifadesi “seni bağlamak için” anlamındadır.

Resûlullah (sav) bundan sonra Ebû Bekir'in evine gitti, Ali'ye de kendi yatağına yatmasını emretti. [Müşrikler] Resûlullah'ın evine girdiklerinde onun, yatağında uyumakta olduğunu gördüler. Ancak karşılına Ali (as) çıktı. Ona “Amcaoğlun nerede?” diye sordular. Ali, “Onun hakkında bir bilgim yok!” diye cevap verdi. Rivayete göre onu Resûlullah (sav) zannedip saldırmaya başlamışlar ancak Hz. Ali yerinden kalkıp doğrulunca [durumu farkedip] onu bırakmışlar. Sonra kendisine Resûlullah'ı (sav) sormuşlar, o da bilmediğini söylemiştir.

Dediler ki: Resûlullah (sav) ve Ebû Bekir, Ebû Bekir'in evinin arkasındaki küçük bir kapıdan çıkıp Sevr mağarasına gittiler. Orada kaldılar. Âmir b. Führeyre, Ebû Bekir'in koyunlarını otlatıyordu. Sürüyü uzaklara götürüp otlatıyor, geceleyin onların yakınlarında duruyor ve oradan uzaklaşmıyordu. Böylece her ikisi de hayvanların sütünden istifade ediyordu. Ebû Bekir ayrıca ücretli bir kılavuz tutmuştu. Adı Abdullah b. Uraykıt ed-Dîlî idi ve Kinâne b. Huzeyme kabilesindendi.

Ebû Bekir'in ailesi, Resûlullah (sav) ve Ebû Bekir için yemek hazırlamıştı. Bunun için bir koyun kesilip pişirilmiş ve bir çıkına konmuştu. Esmâ bt. Ebû Bekir (ra) kemerinden bir parça kesip çıkını onunla bağladı. Bu davranışı üzerine Resûlullah (sav) Esmâ için “Cennette ona iki ayrı kemer verilecektir!” buyurdu. Bu sözden dolayı Esmâ'ya “iki kemer sahibi” denmiştir.

Başka bir rivayete göre ise onun iki kemeri vardı; birini evinde, diğerini ise Resûlullah (sav) ve Ebû Bekir için yemek taşıdığında kullanırdı. Ona bu yüzden “iki kemer sahibi” denmiştir.

Kureyş Resûlullah'ın (sav) izini sürmek üzere bu işten anlayan iki adam tuttu. Bunlardan biri Kürz b. Alkame b. Hilâl el-Huzâî idi. Bu kişiler Hz. Peygamber'in izini sürdürdüler ve Sevr mağarasına kadar geldiler. Kürz, mağarada örümcek ağı gördü ve "İşte burada iz bitiyor" dedi. Bunun üzerine döndüler.

Bazıları [onlara] "Mağaraya girin!" dediler. Ümeyye b. Halef, "Başka neye [hangi delile] ihtiyaç duyuyorsunuz ki? Bakın mağarada örümcek ağı var. Allah'a yemin olsun ki ben bu ağın daha Muhammed doğmadan önce örüldüğünü düşünüyorum." dedi. Oraya bevlini yaptı ve hatta bevli Resûlullah (sav) ve Ebû Bekir'in önüne kadar geldi.

Kureyş, Resûlullah (sav) ve Ebû Bekir'i ölü ya da sağ olarak getirene ödül vaat etti. Ödülün yüz deve olduğu söylenmiştir. Bunu Mekke'nin her tarafında duyurdular.

[Allah'ın Resulü (sav) ile Ebû Bekir'in (ra) Sevr Mağarasından Çıkışları]

Dediler ki: Resûlullah (sav) ve Ebû Bekir mağarada üç gece kaldılar. Abdullah b. Ebû Bekir -Tâif'te yaralanan kişidir- onların yanında geceliyordu. O, genç ve zeki bir delikanlıydı. Sonra [erkenden] dönüp Kureyş'in yanında gecelemiş gibi sabahlıyordu. Onların arasındayken Resûlullah (sav) hakkında kurulan tuzakları dinleyip öğreniyor ve bunları Hz. Peygamber'e naklediyordu.

Resûlullah (sav) ile Ebû Bekir, Rebülevvel ayının dördüncü gecesi, seher vaktinde yola çıktılar. Salı gecesi Kudeyd'e¹⁶¹ varmak niyetindeydiler. Öte yandan Kureyş'in ileri gelenleri Ebû Bekir'in (ra) evine geldiler ve kızı Esmâ'ya onu sordular. Esmâ, "Nerede olduğunu bilmiyorum." deyince Ebû Cehil -ya da bir başkası- ona tokat attı.

Ebû Bekir'in, müslüman olduğu gün, kırk bin dirhemi vardı. Medine'ye hicret için çıktığında ise yanında ancak beş bin ya da dört bin dirhem vardı. Oğlu Abdullah'ı gönderip onları mağaraya getirmesini istedi. Abdullah paraları getirdi ve Ebû Bekir onları yanında götürdü. Gözlerini

161 Mekke'nin kuzeydoğusunda bir mevkidir. (çev.)

kaybetmiş olan Ebû Kuhâfe, Ebû Bekir'in eşi Ümmü Rûmân'a gelip dedi ki: "Ebû Bekir'i bilirim, onun malı vardı, malını ne yaptı? Görüyor musun, canıyla sizi perişan ettiği gibi malıyla da perişan etti!" Esmâ hemen çakıl taşları toplayıp onları evin duvarındaki oyuğa koydu. Ebû Kuhâfe, Ebû Bekir'in parasını çoğunlukla oraya koyduğunu bilirdi. Esmâ çakılları bir elbiseyle örttü ve dedesini oraya götürdü. Ebû Kuhâfe ellerini çakılların üzerine koydu ve şöyle dedi: "Burada epeyce bir mal var, Allah korusun!"

Osman b. Affân'ın (ra) da epeyce bir malı vardı. Hicret için yola çıktığında yanında ancak yedi bin dirhem kalmıştı. Bunun sebebi de malını köle âzat etmede ve İslâm'a yardımında kullanmış olmasıydı.

Dediler ki: Resûlullah'ın (sav) yanında emanetler vardı. Hz. Peygamber "el-Emîn" diye isimlendirilmişti. Emanetlerin, sahiplerine iadesi için Ali'yi vekil kıldı. Ali bunları sahiplerine ulaştırınca Medine'ye doğru yola çıktı. Külsûm b. Hidm'e misafir oldu. Resûlullah (sav) da oradaydı.

Dediler ki: Resûlullah (sav) Mekke ile Medine arasında, kendi kavminden bir kafîle ile beraber yolculuk eden Büreyde b. Husayb el-Eslemî ile karşılaştı. Şehâbe mevkiine gidiyorlardı. Resûlullah'ın (sav) etrafında toplandılar. Allah'ın resulüne (sav) sorular sordular, o da onlara bazı sorular sordu. Akabinde onları İslâm'a davet etti ve onlar da müslüman oldular. Yanlarında az süt bulunmasından dolayı "Hayvanlarımızın sütü çekilmiş durumda!" diyerek mazeret beyan ettiler ve az bir süt getirip ikramda bulundular. Resûlullah ve Ebû Bekir sütü içtiler ve Peygamber (sav) onlara bereket bulmaları için dua etti.

Ümmü Ma'bed'in Hikâyesi

Resûlullah (sav) Ümmü Ma'bed Âtike bt. Hâlid b. Huleyf el-Huzâi'ye uğradı. O, Eksem b. Cevn -Cevn, Abdüluzzâdır- b. Münkiz el-Huzâi'nin eşidir. Resûlullah'a (sav) boğazlaması için, az süt veren bir koyun getirdi. Resûlullah (sav) onun memelerine dokununca birdenbire hayvanın memeleri sütle doldu. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Onu boğazlama!" dedi. Ümmü Ma'bed de başka bir koyun getirdi. Hayvan boğazlandı ve onlar için pişirildi. Resûlullah (sav), Ebû Bekir, Âmir b. Führeyre ve Abdullah b. Uraykıt bu etten yediler. Ümmü Ma'bed, imkânları ölçüsünde

onlara bir sofraya kurdu. Buna rağmen etin çoğu arttı. Ümmü Ma'bed şöyle demiştir: “Resûlullah’ın (sav) dokunduğu koyun kıtlık yılına kadar yaşadı. O yıl, hicretin 18. yılıdır. Toprakta [hayvanların yiyebileceği] hiçbir şey kalmamışken biz o koyunu sabah akşam sağardık. Şair, Resûlullah’ın (sav) Ümmü Ma'bed’e misafir oluşunu şöyle dile getirmiştir:

*İnsanların rabbi olan Allah, en güzel bir tarzda ödüllendirsin
Ümmü Ma'bed'in iki çadırına misafir olan iki arkadaşı
İyilikle misafir oldu o iki arkadaş, yine iyilikle yola çıktılar
Muhammed'e arkadaş olan kurtuluşa ermiştir
Benî Ka'b sevinsin! Çünkü onların genç kızlarının mekânı
Ve onların oturdukları yer, müslümanların gözlem yeri olmuştur*

Ümmü Ma'bed, -inşallah ileride aktaracağımız üzere- Resûlullah’ın (sav) bir kısım vasıflarını zikretmiştir.

Yine şöyle nakledilmiştir: Kureyş, Resûlullah’ı (sav) ve Ebû Bekir’i takip edip diri ya da ölü getirene yüz deve ödül vaat etti. Onların diyet bedelinin vaat edildiği de söylenir. Sürâka b. Mâlik b. Cü’süm el-Kinânî el-Müddicî ikisinin izlerini takip etti. Sonunda onlara yaklaşınca atının ayakları yere battı ve bundan dolayı eman istedi. Kureyş’in Resûlullah (sav) ve Ebû Bekir’e dair tasarladıklarını ona anlattı. Resûlullah (sav) ona bir deri parçası üzerine eman ve barış bildiren bir yazı yazdı. Sürâka’nın, Allah’ın resulü (sav) Tâif ile Cîrâne arasında bir mevkiye bulunduğu sırada onu ziyarete gelişine kadar bu yazı kendisinde kalmıştır. Sürâka orada müslüman oldu.

Resûlullah’ın (sav) Medine’ye gelişi Rebülevvel ayınının 12. gecesi Pazartesi günü oldu. İnsanlar onu karşılamak için [meydanlara] çıkmışlardı. Onu bekliyorlardı. Yahudilerden biri, bir kale duvarının üstüne çıkmıştı. Onun (sav) gelmekte olduğunu gördü ve “Ey Araplar, işte arkadaşınızdır!” diye seslendi. Benî Amr b. Avf b. Mâlik b. Evs kabilesi, tek bir adamın tekbir getirişi gibi tekbir getirdi. Resûlullah (sav) Benî Avf b. Amr’a vardı. Kubâda Amr b. Avf’in çocuklarından Külsüm b. Hidm b. İmrüülkays’a misafir oldu. Bu sağlam bir rivayettir. İnsanlar gelip onu selamlıyorlardı.

Bazıları Hz. Peygamber'in Sa'd b. Hayseme b. Hâris'e misafir olduğunu nakletmiştir. Sa'd, Benî Selm b. İmriülkays b. Mâlik b. Evs'tendir. Bu [yanlış aktarım] Resûlullah'ın (sav) konuşmak için sık sık Sa'd'ın evine gitmesinden kaynaklanmıştır. Bazıları Peygamber'in bizzat ona misafir olduğunu zannetmişlerdir.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, o Vâkîdî'den, o İbn Mevhib'den, o da Yezîd b. Rûmân'dan Urve'nin şöyle dediğini nakletti: "Resûlullah (sav) ve ashâbı, Sa'd b. Hayseme'nin evinde [bir araya gelip] konuşuyorlardı. İnsanlar Resûlullah (sav) oradayken gelip ona selamlarını arz ediyorlardı. Bu yüzden bazıları 'Peygamber, Sa'd'a misafir oldu.' dediler."

[Bu süreç boyunca] insanlar Benî Amr b. Avf'a ziyarete geliyor, başka bir yere gitmiyorlardı.

Dediler ki: Resûlullah (sav) Benî Amr b. Avf'ta pazartesi, salı, çarşamba ve perşembe günü kaldı ve cuma günü oradan ayrıldı. Sonrasında Benî Neccâr'dan Benî Sâlim'in evinde bir araya geldiler. Bu görüşün aksine onun Kubâ'da yirmi üç gün ya da on küsur gün kaldığı da söylenmiştir.

Resûlullah'ın (sav) Medine'ye gelmesinden önce muhacirler -bunlar, Ebû Seleme b. Abdülesed'in hicretinden sonra gelip Kubâ'da onun yanına yerleşenlerdir-, içinde namaz kıldıkları bir mescit inşa etmişlerdi. O sırada namazlar Beytülmakdis'e doğru kılınıyordu. Dolayısıyla onun kıblesini Beytülmakdis'e doğru yapmışlardı. Resûlullah (sav) gelince orada onlara namaz kıldırdı. Mekke'den Medine'ye hicret sürecinde muhacirlere Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim imamlık yapıyordu. Sonra aynı şekilde Medine'de de imamlık yapmaya devam etti. Onun imâmeti Resûlullah (sav) gelinceye kadar devam etti.

Bana Hüseyin b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Mûsâ, İsrâîl'den, o da Mansûr'dan naklen Mâlik b. Hâris'in şöyle dediğini anlattı: Sâlim'in nesebi bilinmemektedir. Mekke'den Medine'ye hicret esnasında ve de Medine'de muhacirlere imamlık yapmıştır. Çünkü onların içinde Kur'an'ı en iyi okuyandı. Onun imamlık yaptığı muhacirlerin arasında Ömer b. Hattâb da bulunmaktaydı. Bu durum, Resûlullah'ın (sav) Medine'ye gelmesinden öncedir.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd ve Hüseyin b. Esved anlattılar, dediler ki: Bize Ebû Muâviye'nin, ona A'meş'in, ona Süfyân'ın, ona da Mesrûk'un naklettiğine göre Resûlullah (sav) şöyle dedi: "Kur'an'ı şu dört kişiden alın: İbn Mes'ûd, Übeyy b. Ka'b, Mu'âz b. Cebel ve Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim!"

Bana Hüseyin b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Âdem, o Abdullah b. Nümeyr'den, o Ubeydullah b. Ömer'den, o da Nâfi'den, İbn Ömer'in şöyle dediğini nakletti: Muhacirler Mekke'den Medine'ye gelince Kubâ'nın bir tarafına yerleştiler. Ebû Huzeyfe'nin âzatlısı Sâlim onlara imamlık yaptı. Çünkü onların arasında Kur'an ezberi en çok olan kişiydi. İçlerinde Ömer b. Hattâb ve Ebû Seleme b. Abdülesed de vardı.

Bana Muhammed b. Hâtim anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Nümeyr, Nâfi'den, o da İbn Ömer'den bu rivayetin bir benzerini aktardı.

Vâkîdî dedi ki: Üzerinde görüş birliğine varılan husus şudur: Ebû Huzeyfe'nin âzatlısı, Mekke'den muhacir olarak ayrılmasından itibaren, Medine'ye hicret eden muhacirlere namaz kıldırılmaya başladı. Bu durum Resûlullah (sav) gelinceye kadar da devam etti. Çünkü onların içinde Kur'an'ı en iyi bilen kişi Sâlim idi.

Ali (as) de Medine'ye geldi. Külsûm b. Hidm'e misafir oldu. O civarda bir adamın her akşam bir kadının yanına girip çıktığını gördü. Kadın kapıyı açıyor, adam içeri giriyor ve sonra da çıkıyordu. Ali bu konuda o kadın ile konuştu. Kadın dedi ki: "Ey Allah'ın kulu! Ben müslüman, dul bir kadını. Bana gelen adam da Sehl b. Huneyf'tir. Kavmini dolaşır, onların [ahşaptan yapılmış] putlarını kırar ve onları yemek pişirirken kullanmam için bana getirir."

Dediler ki: Abdullah b. Cübeyr ile Sehl b. Huneyf putları kırıp onları yakacak olarak kullanmaları için müslümanlara getiriyorlardı.

Bize Abdülvâhid b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. İshâk, Yezîd b. Abdullah b. Kuseyr'in şöyle dediğini rivayet etti: Cündâ' b. Damre el-Cündâ'î Mekke'de hastalanmıştı. Oğullarına dedi ki: "Beni buradan çıkarın!" Onlar "Nereye?" diye sorunca eliyle Medine'yi işaret etti. Hicret etmek istiyordu. Benî

Gıfâr'a ait "Edâe"¹⁶² denilen yere ulaşıncâ öldü. Allah -azze ve celle- onun vefatı üzerine şu âyeti indirdi: "*Kim Allah ve resulü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer.*"¹⁶³

Vâkidî dedi ki: "Bu kişi Cündüb el-Cünda'ıdır ve Bedir Savaşı'ndan sonra hicret etmiştir." Bazıları da bu âyetin Eksem b. Sayfî hakkında nâzil olduğunu söylerler. Ancak bu sağlam bir rivayet değildir.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Hüseyim b. Beşîr, Ebû Bîşr'den naklen Saîd b. Cübeyr'in "*Kim Allah ve resulü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse...*" âyeti hakkında şöyle dediğini anlattı: O kişi Huzâ'alı bir adamdı. Adı Damre b. İs ya da İb b. Damre b. Zinbâ' idi. Resûlullah (sav) hicreti emredince ailesine sedye şeklinde bir yatak hazırlamalarını ve kendisini Resûlullah'a (sav) taşımalarını emretti. Ailesi onun bu arzusunu yerine getirdi. Ancak o [Medine'ye varamadan] Ten'im'de öldü. Bu âyet, onun hakkında inmiştir.

Dediler ki: Abdullah b. Selâm şöyle derdi: "Tevrat'ı babamdan öğrenmiştim. Yorumunu da öğrendim. Bir gün babam, Peygamber'in (sav) sıfat, alâmet ve özelliklerine dikkatimi çekti ve 'Şayet Hârûn'un çocuklarından ise ona tâbi olurum, aksi halde tâbi olmam!' dedi. Babam Resûlullah'ın (sav) Medine'ye gelmesinden önce öldü. Resûlullah (sav) Medine'ye vardığında bana ait bir hurma bahçesinden taze hurma topluyordum. Benî Nadîr'den birinin 'Bugün Arapların arkadaşı geldi!' diye seslendiğini işittim. Beni bir titreme aldı ve yüksek sesle tekbir getirdim. Yaşlı olan halam benim çıktığım ağacın altındaydı. 'Seni gidi habîs adam! Mûsâ gelmiş olsaydı bu yaptığından fazlasını yapmazdın!' dedi. Ben de 'Şüphesiz ki o, Mûsâ'nın kardeşi ve onun gibi bir peygamberdir!' dedim. Sonra inip Resûlullah'ın (sav) yanına gittim ve [Tevrat'taki] vasıfların onda mevcut olduğunu gördüm ve onu tanıdım. Ona babamın sözünü aktardım. Sonra da müslüman oldum."

Rivayete göre Allah'ın -azze ve celle- "*İsrâîloğullarından bir şahit de bunun benzerine şahit oldu.*"¹⁶⁴ şeklindeki sözü Abdullah b. Selâm hakkın-

162 Mekke'ye on mil uzaklıkta bir mevkidir. (çev.)

163 Nisâ, 4/100.

164 Ahkâf, 46/10.

da nâzil olmuştur. Daha sonra Abdullah'ın halası ve yahudi Muhayrîk de müslüman oldu.

[Allah'ın Resulü'nün (sav) Medine'ye Varışı]

Dediler ki: Resûlullah (sav), devesi Kasvâ'ya bindi. İnsanlar sağlı sollu etrafında duruyorlardı. Ensardan, yanından geçtiği her bir topluluk ona “Ey Allah'ın resulü! Güç, metanet ve servetle birlikte buyur buyur!” diyorlardı. Allah'ın resulü (sav) ise onlara “Hayrolsun!” diyordu ve şunu ekliyordu: “Devem emir almıştır. Onun yolunu açınız!” Allah'ın resulü (sav) devesinin yularını bıraktı. Deve, Allah'ın resulünün (sav) mescidinin arazisinde çöktü. Burası Es'ad b. Zürâre'nin himayesindeki iki yetime ait [deve vs. bağlanan] bir araziydi. İçinde Es'ad b. Zürâre'nin Beytülmakdis yönünde inşa ettiği bir duvar da vardı. Müslümanlar Mus'ab b. Umeyr'in gelmesinden önce orada namaz kılıyordu. [Gelişinden] sonra Mus'ab da orada namaz kıldırması.

Diğer bir rivayete göre Mus'ab'ın gelmesinden önce de o geldikten sonra da orada Es'ad namaz kıldırıyordu ve bu durum [tüm] muhacirlerin gelişine kadar böyle devam etti. Mus'ab onlara sadece Kur'an öğretmekle meşgul oluyordu [yani namaz kıldırılmıyordu]. Allah en doğrusunu bilir.

Dediler ki: “Deve yere çöküp yerleşince Resûlullah (sav) üzerinden indi. Ebû Eyyûb ve hanımı Ümmü Eyyûb onun yanına geldiler. O sırada insanlar Resûlullah'ı (sav) evlerinde misafir edebilmek için onunla konuşuyorlardı. Ebû Eyyûb ve hanımı, Resûlullah'ın (sav) devesinin üzerindeki yükü indirip kendi evlerine götürdüler. Resûlullah (sav) onların bunu yaptığını görünce “Kişi kendi yüküyle beraberdir!” dedi. Denildiğine göre Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre devenin yularını tuttu ve onu kendi evine götürdü. Böylece deve onun yanında kalmış oldu. Deveyi Übeyy b. Ka'b'ın götürdüğü de söylenir. Ancak devenin Es'ad'ın yanında olduğuna dair rivayet daha sağlamdır.

Ebû Eyyûb dedi ki: “Anam babam sana feda olsun! Benim üst, senin ise alt katta olman bana ağır geliyor.” Bunun üzerine Ebû Eyyûb ve ailesi alt kata indi. Resûlullah (sav) da evin üst katına çıktı. Benî Neccâr, Resûlullah'ın (sav) Ebû Eyyûb'un evindeki ikameti sırasında nöbetleşe yemek getiriyorlardı. Zeyd b. Sâbit'in annesi, ona tereyağı ve yoğurttan yapılan tirit yemeği gönderiyordu.

Ümmü Eyyûb'a -ki Resûlullah (sav) onların (yani Ebû Eyyûb'un) evinde yedi ay kalmıştı- "Resûlullah (sav) hangi yemeği severdi?" diye soruldu. O da dedi ki: "Onun ne özellikle bir yemeğin yapılmasını istediğini ne de herhangi bir yemeği kötölediğini gördüm. Fakat [eşim] Ebû Eyyûb'un bana anlattığına göre kendisi, beraber yedikleri bir akşam yemeğinde Resûlullah'ın (sav) diğer yemeklerden yemeyip sadece Sa'd b. Ubâde'nin gönderdiği *tafeysel*¹⁶⁵ yemeğinden yediğini görmüş. Biz de ona bu yemekten yapmaya başladık. Ona *herîs*¹⁶⁶ yemeği de yapardık ve beğendiğini fark ederdik. Hz. Peygamber'e akşam yemeğinde, âzami on kişi olmak üzere beş-altı kişi eşlik ederdi."

Rivayete göre Es'ad b. Zürrâre, Resûlullah'a (sav) bir gece yemek getirir, bir gece getirmezdi. Onun yemek getireceğini tahmin ettiği akşam Resûlullah (sav) "Es'ad'ın tabağı geldi mi?" diye sorar ve "Evet!" cevabını alınca "Onu getiriniz!" derdi. Biz de böylece Resûlullah'ın bu yemeği beğendiğini anlardık.

Ka'b b. Mâlik el-Ensârî şu beyitleri söylemiştir:

*Allah, peygamberimize yardım etmekle bizi lutuflandırdı
Bizimle İslâm'ın temellerini ikame etti
Bizimle peygamberini ve dostunu aziz kıldı
Bizleri de ona yardım etmekle, ona yönelmekle aziz kıldı
Her savaşta uçuşur kılıçlarımız
Şu kafatasları işte, yavru kuş başları gibi [uçurulmuş ve saçılmış]
Bizler insanların en hayırlı olanlarıyız
Bizler, nizam koyucular ve hükmedip yön verenleriyiz
Dalarız her nevi ölümün zorluğuna
Biz mühim hadiselerin tarihini yazarlarız
Bizim oklarımızı savaş ustalarına sorun
Ureyz,¹⁶⁷ Hâcir¹⁶⁸ ve Ruâm¹⁶⁹ savaşlarında
Bizler, bertaraf etmek istediğimizi defetmeyi bilir*

165 Et suyu ile hazırlanan bir yemektir. (çev.)

166 Bir çeşit helvadır. (çev.)

167 Medine'de bir vadidir. (çev.)

168 Benî Temim diyarında bir mevkidir. (çev.)

169 Himyer'de bir mevkidir. (çev.)

*Fakirlere hayratımızı ikram ederiz
Cibrîl bizim evlerimize getirir
İslâm'ın farzlarını, ahkâmını*

Ebû Kays Sırma b. Ebû Enes, Resûlullah'ı (sav) şöyle anlatmaktadır:

*On küsur yıl ikamet etti Kureyş'in içinde
Bir dostu ile karşılaşsa ona tebliğde bulunur
Hac mevsiminde gelen ziyaretçilere kendini tanıttırdı
Ne sırtını yaslayacağı biri çıktı, ne de kendine bir yardımcı bulabildi
Ve ne zaman ki bize geldi, aziz kıldı Allah onun dinini
Sevinçle doldu içi ve Taybe'den¹⁷⁰ razı oldu*

Ebû Ahmed b. Cahş el-A'mâ el-Esedî de şu şiiri söylemiştir:

*Şayet Ahmed'in annesi, Safâ ve Merve arasında yemin etseydi bir gün
Şüphesiz onun yemini gerçekleştirdi
Bizler oraya ilk yerleşenleriz ve hep orada yaşadık
Ta ki Mekk'e'nin semiz hayvanları cılız hale gelinceye dek
Orada Ganm b. Dûdân çadır kurdu, orada temel attı
Orada sürüsü oldu ve kolaylaştı yaşamak
Sabah vaktinde giderlerken Allah'a birer ikişer
Resûlullah'ın dini hak dindir*

Ebû Ahmed şunu da söylemiştir:

*[Hanımım] Ümmü Ahmed beni gördüğünde
Görmediğim halde kendisinden korktuğum zâtın korumasındayken
Dedi ki: Eğer illâ ki bunu yapacaksan
O halde bizi Yesrib dışındaki bir beldeye götür
Ona dedim ki: Hayır, aksine orasıdır [Medine'dir] gidilecek diyar
Allah'ın ne dilerse, kul onu yapar
Yüzüm [ve yönüm] Allah ve resûlüne dönüktür
Ve kim ki bir gün Allah'a yönelir, o asla hüsrana uğramaz
Nicesini terkettik, hayırlı ve samimi dostlarımızdan
Ölüm haberi[mizi] alsa ağlayıp ağıtlar yakacak bacılarımızdan*

170 Medine'ye verilen bir isimdir. (çev.)

*Ve yine arkamızda nice kişi bıraktık, düşmanlarımızdan
Ki düşmanlıkta haris ve gayretlidirler, birbirlerine yardım ederler
Yakın akrabalığı onlarla aramızda vesile kılarız
Yaklaşmadıkları müddetçe yakın akrabalara yakın olunmaz*

Yine Ebû Ahmed'in şiirinden:

*Benî Ümeyye, size nasıl zulmederim ki?
Zorlukta sizin oğlunuz ve müttefiğiniz iken
Sizden başkası beni davet etti de kabul etmedim
Size icâbet ettim, zamanın zorluklarına karşı koymak için*

Ebû Süfyân'ın, [şair] Ebû Ahmed ile Osman'ın evlerini satıp bunların parasıyla kendi borcunu ödediği, Ebû Ahmed'e haber verilince o şöyle demiştir:

*Ebû Süfyân'a haber verin
Sonu nedâmetle bitecek o işi
Amcaoğlunun evini satıp
Onunla borcunu ödemişsin
Müttefiğiniz -âlemlerin rabbi Allah'a yemin olsun ki-
Sulh için gayret etmekte
Götür onu götür onu
Güvercin gerdanlığı gibi düresin boynuna*

Ebû Süfyân'dan evleri satın alan kişi Amr b. Alkame b. Muttalib olup Benî Âmir b. Lüeyy'dendir.

Ensardan bir kadın ise şöyle söylemiştir:

*Ey Allahım! Şüphesiz ki hayır, ahiret hayatının hayırındır
Allahım! Ensarı ve muhacirleri başışla
Tutuşmuş yanan ateşin hararetinden koru onları ki
O ateşe erkek ve kadın, kâfirler müstahaktır*

[Allah'ın Resulü'nün (sav) Ailesini Mekke'den Taşınması]

Đediler ki: Resûlullah (sav) iki mevlâsı Ebû Râfi ve Zeyd b. Hârise'yi, kızları Fâtıma ve Ümmü Külsûm ile [hanımı] Sevede'yi getirmeleri için Mek-

ke'ye gönderdi. İhtiyaçları olur diye Ebû Bekir'den beş yüz dirhem alıp onlara verdi. Ayrıca ikisine de birer tane deve verdi. Ebû Bekir, oğlu Abdullah'a, hanımı Ümmü Rûmân ile [kızları] Âişe ve Esmâ'yı [Medine'ye] getirmesini emreden bir mektup yazdı. [Ebû Bekir'in oğlu] Abdullah; Abdullah b. Uraykıt ed-Dîlî, Zeyd ve Ebû Râfi ile birlikte yola çıktı. Yoldayken hicret etmek isteyen Talha b. Ubeydullah'a rastladılar ve onu da yanlarına aldılar.

Zeyd ile Ebû Râfi; Fâtıma, Ümmü Külsûm ve Sevede'yi alıp [Mekke'den] çıkardılar. Zeyneb'i kocası Ebû'l-Âs b. Rebî' bırakmadı. Rukayye ise hicret etmişti. Onu, eşi Osman b. Affân getirmişti.

Zeyd [Hz. Peygamber'in ailesinin yanı sıra] kendi hanımı Ümmü Eymen ile oğlu Üsâme'yi de [Medine'ye] getirdi. Abdullah da Ümmü Rûmân'ı ve kız kardeşleri Âişe ile Esmâ'yı getirdi. Resûlullah'ın (sav) yanına geldiklerinde o mescidi ve odalarını inşa ediyordu.

Talha, Resûlullah (sav) Medine'ye hicret ettiğiinde Şam'daydı. Mekke'ye dönerken Medine'ye uğrayıp Resûlullah (sav) ile buluştu. Sonra Mekke'ye geçti ve oradan Resûlullah (sav) ve Ebû Bekir'in aileleriyle birlikte tekrar [Medine'ye] hicret etti.

Dediler ki: Ensar, önceden kendilerine ayırmış oldukları fazla arazilerin hepsini Resûlullah'a (sav) bağışladı. "Dilersen evlerimizi de al!" dediklerinde Resûlullah (sav) onlara "Evlerinizde hayır üzere kalınız!" buyurdu. Resûlullah (sav) kimseye ait olmayan arazi parçaları ile ensarın kendisine bağışladığı arsaları [evi olmayan] ahabına tahsis etti. Ev yapma imkânı bulunmayan diğer bir grup müslüman ise, Kubâ'da misafir oldukları kimselerin yanında kaldılar. Ensar, yanlarına yerleşmiş olan muhacirlere karşı oldukça cömert idi.

[Ensar ve Muhacileri Kardeşleştirme]

Dediler ki: Resûlullah (sav) Hamza ile Zeyd b. Hârise'yi hak ve dayanışma üzerine kardeş ilan etti. Ebû Bekir ile Ömer'i, Osman ile Abdurrahman b. Avf'ı, Zübeyr ile Abdullah b. Mes'ûd'u, Ubeyde b. Hâris ile Bilâl'i, Mus'ab b. Umeyr ile Sa'd b. Ebû Vakkâs'ı, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim'i, Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ile Talha b.

Ubeydullah'ı kardeş yaptı. Ali b. Ebû Tâlib'e de "Sen benim kardeşimsin!" dedi. Resûlullah (sav) muhacirleri akrabalarının yanı sıra birbirlerine de mirasçı olmak üzere ensar ile kardeş yaptı. Bedir'de şehit olanlar olunca onların [Hz. Peygamber'in yaptığı kardeşleştirmeden olan] kardeşleri, ölen yakınlarının mirasını talep etti. Bunun üzerine şu âyet indi: "*Allah'ın kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine (vâris olmaya) daha uygundur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir.*"¹⁷¹ Böylece kardeşleştirmeden dolayı mirasçı olma hükmü kaldırıldı.

Resûlullah'ın (sav) birbirleriyle kardeş yaptığı sahâbîlerden bazıları şunlardır:

Hamza b. Abdülmuttalib ile Külsûm b. Hidm veya bir başkası

Ali b. Ebû Tâlib ile Sehl b. Huneyf

Zeyd b. Hârise ile Üseyd b. Hudayr

Hamza'nın müttefiği *Ebû Mersed el-Ganevî ile Ubâde b. Sâmî*

Ubeyde b. Hâris ile Humâm b. Cemûh -Amr b. Cemûh da denmiştir-

Osman b. Affân ile Evs b. Sâbit

Ebû Huzeyfe b. Utbe ile Abbâd b. Bişr b. Vakş

Zübeyr b. Avvâm ile Ka'b b. Mâlik

Mus'ab b. Umeyr ile Ebû Eyyûb veya Zekvân b. Kays

Abdurrahman b. Auf ile Sa'd b. Rebî'

Sa'd b. Ebû Vakkâs ile Sa'd b. Muâz

Abdullah b. Mes'ûd ile Mu'âz b. Cebel

Ebû Bekir es-Siddîk ile damadı olduğu Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr

Talha b. Ubeydullah ile Übeyy b. Ka'b

Subeyb ile Hâris b. Sîmme

Ebû Seleme b. Abdülesed ile Sa'd b. Hayseme

Erkam b. Ebü'l-Erkam ile Zeyd b. Sehl Ebû Talha

Ömer b. Hattâb ile Uveyym b. Sâ'ide

Sâid b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ile Râfi b. Mâlik

Osman b. Maz'ûn ile Ebü'l-Heysem b. Teyyihân

Huneys b. Huzâfe ile Ebû Abs b. Cebr

Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile Muhammed b. Mesleme el-Evsi

Dediler ki: Aralarında kardeşlik kurulan kimseler doksan kişiydiler. Bunlardan kırk beşi muhacirlerden, kırk beşi de ensardandı. Rivayete göre muhacirler arasında ensardan biriyle kardeş kılınmayan kimse kalmadı. Bazıları demiştir ki: Resûlullah (sav) Ebü'd-Derdâ ile Selmân'ı kardeş yaptı. Selmân Uhud ve Hendek savaşı arasındaki süreçte müslüman olmuştu. Vâkidî dedi ki: Âlimler Bedir'den sonra kardeşleştirme yapıldığını kabul etmemekte ve "Bedir Savaşı ile beraber mirasçı olma hükmü kaldırıldı." demektedirler.

[Beş Vakit Namazın Rekâtlarının Tamamlanması]

Dediler ki: Resûlullah (sav) Medine'ye geldiğinde beş vakit namaz ikişer rekât olarak kılınyordu. Allah -azze ve celle- namaza tam şeklini veren hükmü Hz. Peygamber'in [Medine'ye] gelişinden bir ay sonra indirdi. Böylece mukim kimsenin namazı dört, yolcunun namazı ise -başlangıçta olduğu gibi- iki rekât şeklinde farz kılındı.

[Kiblenin Değişmesi]

Kible yönü, Beytûlmakdis'ten Kâbe'ye çevrildi. Bu, hicretin 2. yılı Şâban ayının ortasında Salı günü öğle vaktinde gerçekleşti. Diğer rivayete göre ise hicretin on altıncı ayının başında Berâ b. Ma'rûr'un evinde gerçekleşti. Yahudiler "Muhammed'in getirdiğine günün başında iman edin, günün sonunda da onu inkâr edin!" demişlerdi. Bunun üzerine Allah (cc) bu mâlûm iki âyeti indirdi.¹⁷²

Bazıları da "Kible sabah namazında değiştirildi." derler ancak ilk rivayet daha sağlamdır.

172 Bk. Âl-i İmrân, 3/72-73.

[Orucun Farz Kılınması]

Ramazan orucu hicrî 2. yılın Şâban ayında farz kılındı.

[İçkinin Haram Kılınması]

Hicretin 4. yılında içki haram kılındı.

[Hicretten Sonra Doğan İlk Çocuk]

Hicretin 2. yılında Medine’de Abdullah b. Zübeyr dünyaya geldi. Aynı yıl Nu’mân b. Beşîr de dünyaya geldi. Bu ikisi, Resûlullah’ın (sav) ashabından Medine’de, İslâm dini üzere dünyaya gelen ilk kişilerdir.

[Ehl-i Suffe]

Dediler ki: Resûlullah’ın (sav) ashabından, fakir olup evleri bulunmayan kimseler vardı. Bunlar mescidin sofasında (Suffe) kalıyor, orada barınıyorlardı. Bu kişilerden bazıları şunlardır:

1. Ebû Kırısâfe Vâsile b. Eska’ el-Kinânî.
2. Ebû Hüreyre.
3. Ebû Zer: Ashâb-ı Suffe’den olup olmadığı ihtilâflıdır.
4. Nübeyt b. Şerît el-Eşca’î.

5. Talha b. Amr el-Leysî. -Bu kişinin Talha b. Ubeydullah [Talha b. Abdullah] olduğu da söylenir ki o [sonradan] Basra’ya yerleşmiştir.-

Bize Hişâm b. Ammâr, Sadaka el-Kureşî’den, o Zeyd b. Vâkîd’dan, o da Bişr b. Abdullah’tan naklen Vâsile b. Eska’ın şöyle dediğini anlattı: Ben Suffe ehli bendim. Bizden hiçbirimizin tam bir elbisesi yoktu. Toz ve ter vücudumuzda çizgiler oluştururdu.

Bize Hişâm anlattı, dedi ki: Bize Hafs anlattı. O Abdurrahman b. Ebû Kasîme’den, o da Vâsile b. Eska’ el-Leysî’den aktardı: Vâsile şöyle demiştir: Ben Suffe denen korulukta kalırdım. Yirmi kişi kadar vardık. Açlık bizi perişan ederdi. Ben arkadaşlarımda en genç oldum. Açlıktan şikâyetimizi bildirmek üzere beni Resûlullah’a (sav) gönderdiler. Resûlullah (sav) evine dönüp baktı ve “Bir şeyler yok mu?” dedi. Onlar da “Sadece ek-

mek kırıntıları ve biraz da süt var!” dediler. Resûlullah (sav) “Onları bana getirin!” buyurdu. Ekmek kırıntılarını küçük küçük parçaladı ve sonra da üzerine sütü döktü. Sonra tirit yemeği haline getirinceye dek eliyle yoğurdu. Sonra dedi ki: “Ey Vâsile! Arkadaşlarından on kişiyi çağır, on kişiyi de geride bırak!” dedi. Ben de denileni yaptım. Resûlullah (sav) “Allah’ın adıyla oturun!” dedi. Onlar da oturdular. Resûlullah (sav) “Allah’ın adıyla kenarından yişin, baş kısmını/ortasını bırakın! Çünkü bereket oranın üstünden iner.” buyurdu. Onların doyuncaya kadar yediklerini gördüm. Resûlullah (sav) onlara “Yerinize dönün ve geride kalan arkadaşlarınızı gönderin!” buyurdu. Onlara da öncekilere emrettiklerini emretti. Onlar da doyuncaya kadar yediler ve buna rağmen yemek arttı. Bizzat gördüğüm bu olaydan sebep hayrete düştüm.

6. Abbâd b. Hâlid el-Gıfârî: Suffe ehliydendi. Muâviye’nin hilâfet döneminde öldü.

7. Rebîa b. Ka’b el-Eslemî: Allah’ın resulünün (sav) hizmetçisiydi. Çok öncelerden beri Resûlullah (sav) ile beraberdi. Harre Savaşı’nın son günlerine kadar yaşadı.

8. Cerhed b. Rezâh el-Eslemî Ebû Abdurrahman: Muâviye’nin hilâfet dönemine kadar yaşadı. Yezîd’in zamanına kadar yaşadığı da söylenir.

9. Ye’îş b. Tahfe el-Gıfârî.

Ezan

Resûlullah (sav) ve ashabı insanları namaza toplamak için bir şey yapmak istediler. Bazıları çanı teklif etti. Bazıları borazan teklif etti. Rivayet edilir ki Ömer b. Hattâb rüyasında bunlardan hiçbirinin kabul edilmemesini ve [namaza çağrı için] ezan okunmasını gördü. Resûlullah’a geldi ve Bilâl’in ezan okuduğunu gördü. Rüyasını anlatınca Resûlullah (sav) ona dedi ki: “Ey Ömer! Vahiy seni geçti!”

Bu hususta şu rivayet de mevcuttur: Abdullah b. Zeyd b. Sa’lebe el-Hazrecî rüyasında yanında çan bulunan birinin kendisine geldiğini gördü. “Bu çanı bana satar mısın?” deyince adam ona “Bunu ne yapacaksın?” diye sordu. Abdullah “Onu müslümanları namaza toplamak için kullanacağım.”

dedi. Bunun üzerine adam “Sana bundan daha hayırlısını vereceğim!” dedi ve “Allahu ekber, Allahu ekber” deyip sonra da “İlâilâhe illallah” sözüne kadar ezanı okudu. Abdullah bunu haber vermek için Resûlullah’a (sav) geldi fakat vahyin kendisinden önce gelmiş olduğunu gördü. Resûlullah (sav) Bilâl’e emretti ve o da ezanı okudu.

Dediler ki: Medine’de dokuz mescit vardı. Müslümanlar burada namaz kılarlar ve Resûlullah (sav) ile bir araya gelirlerdi.

Hazrec Kabilesinden Olan Münafıkların İsimleri

1. Abdullah b. Übeyy b. Selûl: Münafıkların başıdır ve şöyle diyen kişidir: “*Medine’ye bir dönelim, göreceksiniz aziz olan zelil olanı oradan dışarı atacaktır.*”¹⁷³ Selûl, Übeyy’in annesidir ve Huzâ’a kabilesine mensuptur. Babası ise Mâlik b. Hâris’tir.

2. Cedd b. Kays: Bu kişi, Resûlullah (sav) insanları Tebuk Savaşı’na katılmaya çağırırken gelip Hz. Peygamber’e [Rumların] sarışın kızlarını zikredip “*Bana [cibada katılmamam konusunda] izin ver ve beni fitneye düşürme.*”¹⁷⁴ yani “[Rumların] sarışın kızları yüzünden beni fitneye düşürme!” diyen adamdır. Resûlullah (sav) Benî Selime’ye “Efendiniz kimdir, ey Benî Selime?” diye sorunca “Cimri olmakla beraber Cedd b. Kays’tır” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) “Hangi hastalık cimrilikten daha kötüdür? Bundan sonra reisiniz, beyaz tenli ve kıvrıkcık saçlı [cömert] Bışr b. Berâ b. Ma’rûr’dur!” dedi.

3. Adî b. Rebîa: Resûlullah’a (sav) eziyet ederdi. Bir defasında Resûlullah’ın (sav) üzerine pislik atmıştı. Gözleri kördü.

4. [Adî b. Rebîa’nın] oğlu Süveyd b. Adî.

5. Kays b. Amr b. Sehl: Muhaddis Yahyâ b. Saîd el-Ensârî’nin dedesidir.

6. Sa’d b. Zûrâre, Resûlullah’ı (sav) şiirle kötülerdi.

7. Zeyd b. Amr.

8. Ukbe b. Kudeym: Hazrec kabilesinin müttefiğidir.

173 Münâfikûn, 63/8.

174 Tevbe, 9/49.

Anlattıklarına göre Ebû Kays b. Eslet hicretin 1. yılında Resûlullah'ın (sav) yanına geldi ve Hz. Peygamber de ona İslâm'ı arz etti. Ebû Kays "Bu söylediğin ve davet ettiğin şey ne kadar güzel! Durumuma bakıp sana döneceğim." dedi. O sıralarda İbn Übeyy ile karşılaştı. İbn Übeyy ona "Allah'a yemin olsun ki Hazrec ile savaşmak istemezsin!" dedi. Bunun üzerine Ebû Kays "Bir yıl boyunca müslüman olmayacağım." dedi. Ancak hicretin 1. yılının Zilhicce ayında [aynı yıl] öldü.

Bana Abdülvâhid b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O, Yezîd er-Rakkâşî'den, o da Enes b. Mâlik'ten şunu nakletti: Peygamber (sav) Abdullah b. Übeyy'in cenaze namazını kıldırmak istedi. Ancak Cibrîl gelip Hz. Peygamber'i elbisesinden tuttu [ve ona engel oldu]. Sonra da şu âyet indi: "*Onlardan ölen birinin cenaze namazını asla kılma.*"¹⁷⁵

[Evs Kabilesinden Olan Münafıklar]

9. Cülâs b. Süveyd b. Sâmit: Benî Hubeyb b. Amr b. Avf'tandır. Abdullah b. Mücezzer b. Ziyâd el-Belevî, Cülâs'ın babası Süveyd'i câhiliye döneminde öldürmüştü. Cülâs b. Süveyd de Uhud Savaşı'nda Mücezzer'in bir gâflet anını yakalayarak onu öldürdü. Cibrîl bu durumu Resûlullah'a (sav) haber verdi ve Mücezzer'e karşılık Cülâs'ın öldürülmesini emretti. Resûlullah (sav) sıcak bir günde Benî Amr b. Avf'a gitti. İnsanlar Resûlullah'ın (sav) huzuruna çıkıp kendisini selamladılar. Cülâs da sarı elbisesi içinde çıkıp geldi. Resûlullah (sav) Uveyym b. Sa'ide'ye onu öldürmesini emretti. Uveyym de onu mescidin kapısına getirtip boynunu vurdu. Cülâs [daha önceleri Peygamber'i (sav) kastederek] şunu söylüyordu: "Şayet bu adam doğru söylüyorsa o durumda bizler eşekten bile beteriz!" Bu söz, Resûlullah'a (sav) ulaştı. O ise bunu söylemediğine dair yemin etti. Bunun üzerine Allah -azze ve celle- onun hakkında şu âyeti indirdi: "*Söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Oysa onlar kesinlikle inkâr sözünü söylediler.*"¹⁷⁶

175 Tevbe, 9/84.

176 Tevbe, 9/74.

10. Hâris b. Süveyd b. Sâmit: Cülâs'ın kardeşidir. Mücezzer'i öldüren kişinin Hâris olduğu ve Resûlullah'ın (sav) onu kısasla öldürttüğü, Cülâs'ın ise Tebük Savaşı'na katılmayıp geri kalanlar arasında olduğu da söylenir. [Katilin Cülâs olduğunu belirten] ilk görüş Kelbî'ye aittir.

11. Züveyy b. Hâris.

12. Bicâd b. Osman b. Âmir.

13. Nebtel b. Hâris: Bu kişi hakkında Resûlullah (sav) “Şeytana bakmak isteyen Nebtel'e baksın!” buyurmuştur. Siyah tenli, dağınık saçlı, iri yarı ve gözleri kızarık bir adamdı. Yanakları siyaha çalan koyu kırmızı renkteydi. Peygamber'in (sav) sözlerini münafıklara taşırdı.

14. Abdullah b. Nebtel: Bu adam da Resûlullah'ın (sav) sözlerini münafıklara taşıyordu.

Vâkidî dedi ki: Hârice b. Zeyd b. Sâbit insanlara soğuk bal şerbeti ikram ederdi. Ebû Abdullah el-Karrâz ise İranlı olup Ömer b. Hattâb'ın hilâfeti zamanında esir edilmişti. Hârice'nin yanına gider gelirdi. Hârice, Karrâz'ı görünce “Ona şerbet veriniz!” derdi ve Karrâz'a şerbet ikram edilirdi. Yine bir gün Karrâz ziyarete geldiğinde Abdullah b. Nebtel'in çocuklarından biri de orada bulunuyordu. Adam, Karrâz ile alay etmeye başladı. Karrâz, başı ve kulakları irice biriydi. Hoş olmayan bir görünümü vardı. Karrâz ona “Sen kimsin ey genç?” dedi. O da “Ben ensardan bir adamım.” diye cevap verdi. Karrâz “Ensara selâm olsun! Peki, kimlerdensin?” diye sorunca o “Ben Hâris b. Abdullah b. Nebtel'in falanca oğluyum.” dedi. Bunun üzerine Karrâz ona “Şu var ki senin deden (İslâm'a) yardım etmedi/ensar olmadı! Onun hakkında Kur'an'da ne indirildiğini biliyor musun? İnen âyetin onu ne hale getirdiğini ve nasıl rezil ettiğini bilmiyor musun? Allah'a yemin olsun ki o inen, iplikleri pazara çıkararak [sûre]¹⁷⁷ diye karşılık verdi.

15. Kays b. Zeyd: Uhud Savaşı'nda öldürüldü.

16. Ebû Habîbe b. Ez'ar: Dirâr Mescidi'ni inşa edenler arasındaydı.

17. Sa'lebe b. Hâtıb b. Amr b. Ubeyd.

¹⁷⁷ Tevbe sûresi kastedilmektedir.

18. Mu'attib b. Kuşeyr: Sa'lebe ve Mu'attib “Şayet Allah bize fazlından ihsanda bulunursa mutlaka tasadduk eder ve iyi insanlardan oluruz.”¹⁷⁸ diye Allah'a söz veren kimselerdir. Ayrıca Mu'attib Uhud Savaşı'nda “Bu emir ve komuta işinde bir payımız olsaydı şimdi burada öldürülmezdik.”¹⁷⁹ diyen kimsedir. Hendek Savaşı'nda ise “Muhammed bize Kayser'in hazinelerini vaat ediyor. Halbuki içimizden bir kişinin tuvalete gitmeye dahi gücü yok. Bu vaat aldatmacadan başka bir şey değildir.”¹⁸⁰ demiştir. Bu [son] sözü söyleyen kişinin Cedd b. Kays olduğu da nakledilmiştir.

19. Râfi' b. Zeyd: Râfi', Mu'attib ve bu ikisinin bir grup arkadaşı hakkında “Baksana hem sana indirilen hem de senden önce indirilen kitaplara inandığını iddia eden o münafıkların yaptıklarına! Kalkıp azgın şeytanın önünde muhâkeme olmak istiyorlar.”¹⁸¹ şeklinde iki âyet nâzil oldu. Hasımları onları Resûlullah'ın (sav) huzurunda duruşmaya çağırdıklarında bundan kaçındılar ve “Ka'b b. Eşref'in huzurunda muhâkeme olalım!” dediler ki Resûlullah (sav) Ka'b'ı “tâğût” diye isimlendirmişti. Diğer bir rivayete göre ise onu Allah böyle isimlendirmiştir. Ayrıca bahsi geçen kişilerin, hasımlarını, kendi kâhinlerinin huzuruna çağırdıkları da söylenmiştir.

20. Câriye b. Âmir b. Mücemmi' ve [aşağıda zikredilen] oğulları:

21. Yezîd b. Câriye.

22. Zeyd b. Câriye.

23. Mücemmi' b. Câriye: Bunlar (Câriye'nin oğulları) Mescid-i Dırâr'ı kuran kişilerdendir. Mücemmi' b. Câriye Kur'an'ı okumuştur. Söz konusu mescitte insanlara namaz kıldırırdı. Mücemmi' b. Câriye'nin münafık olmadığı da söylenmiştir. Diğer bir rivayette ise önceleri münafık olup sonrasında gerçekten müslüman olduğu dile getirilmiştir. Kur'an'a o derece ilgi gösterdi ki sonunda onu ezberledi.

24. Mirba' b. Kayzî: Resûlullah'a (sav) “Bahçemden geçersen sana sıkıntı çıkarırım.” diyen kimsedir. Yine Hendek gününde “Gerçekten ev-

178 Tevbe, 9/79.

179 Âl-i İmrân, 3/154.

180 Bk. Ahzâb, 33/12.

181 Nisâ, 4/60-61.

*lerimiz emniyette değil...*¹⁸² (Evlerimizde) kalmamız için bize izin ver!” diyen kimsedir. Bu sözü Hendek gününde söyleyen kişinin Mu’attib b. Kuşeyr olduğu da söylenmiştir. Mirba’, cömertliğiyle meşhur Arâbe b. Evs b. Kayzî’nin amcası olup Şemmâh b. Dırâr’ın methettiği kimsedir. Arâbe Tâif’ten gelmişti ve o sırada yanında kuru üzüm ve deri yüklü develer vardı. Şemmâh b. Dırâr, Arâbe’nin önüne atıldı ve ondan kuru üzüm istedi. Arâbe, Şemmah’a “Kervanın başındaki deveyi al git!” deyince, Şemmâh “Benimle alay mı ediyorsun?” dedi. O da “Kervanın başındaki deveyi al git, Allah sana afiyet versin! O senindir.” dedi. O da deveyi üzerindikilerle beraber aldı ve dedi ki:

Arâbe el-Evsî’yi öyle hayırsever gördüm ki

Onun bir benzeri yoktur!

25. Abbâd b. Huneyf b. Vâhib b. Ukeym: Huneyf b. Vâhib’in diğer oğulları Osman ve Sehl ile kardeşdir. Abbâd, Dırâr Mescidi’ni yaptıranlar arasındaydı. Onun hakkında “*Biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk.*”¹⁸³ me-alindeki âyet indi.

26. Hizâm b. Hâlid: Dırâr Mescidi için evinin arazisinden yer veren kişidir. Evinin arsasından veren kişinin Vedî’a b. Hizâm olduğu da söylenir.

27. Râfi’ b. Ziyâd.

28. Beşîr b. Ziyâd. [Râfi’in kardeşidir.]

29. Şair Kays b. Rifâ’a.

30. Dahhâk b. Huneyf: Şair Kays b. Rifâ’a ile birlikte bir yahudi kilise-sine gidip gelirlerdi. Gözüne kandil çarptı ve bu nedenle gözünü kaybetti.

31. Hâtıb b. Ümeyye b. Râfi’ b. Süveyd: Hâtıb, savaşta yaralanan ve taşınmakta olan oğluna [Yezîd b. Hâtıb’a] “Cennetle sevin!” denildiğinde dönüp ona “Üzerlik otundan bir cennet! Onlar seni aldatmasın ey oğulcu-ğum!” diyen kişidir.

182 Ahzâb, 33/13.

183 Tevbe, 9/65.

32. Beşîr b. Übeyrik ez-Zaferî: Bu kişi Tu'me'nin babasıdır. Übeyrik'in asıl adı Hâris b. Amr b. Hârise b. Heysem b. Zafer'dir. Zafer'in ismi Ka'b'dır. Beşîr münafık bir şairdi.

Bana Halef b. Sâlim el-Muharremî anlattı. O Vehb b. Cerîr b. Hâzim'den, o babasından, o da Hasan'dan şunu nakletti: İbn Übeyrik demirden bir zırh çaldı. Sonra da hırsızlığı suçsuz bir adamın üzerine attı. Adamın aşireti Resûlullah'a (sav) gelip onu savundular. Bunun üzerine Allah -azze ve celle- *"Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hüküm veresin diye sana kitabı hak ile indirdik, hainlerden taraf olma!"* diye başlayıp *"Orası ne kötü bir yerdir!"* diye biten âyetleri¹⁸⁴ indirdi. Kendisi hakkında bu âyetler inince İbn Übeyrik müşriklere katıldı. Kısa bir süre Mekke'de kaldı. Sonra insanların evine girip mallarını çalmak için evlere menfez açmaya başladı. Allah onun başına bir kaya parçası düşmesini takdir etti. Kaya İbn Übeyrik'in başını yardı ve böylece orası ona mezar oldu.

Muhammed b. İshâk, Âsım b. Ömer b. Katâde ez-Zaferî'den, o babasından, o da dedesi Katâde b. Nu'mân b. Zeyd b. Âmir b. Sevâd b. Zafer'den şunu rivayet etti: Bizim ailelerimizden biri ihtiyaç içerisindeydi. Onlar Übeyrik'in Bişr, Beşîr ve Mübeşşir adındaki oğullarıydı. Onlardan Bişr, münafık idi. Resûlullah'ın (sav) ashabını hicveder ve o sözleri bazı Araplara isnat ederdi. Resûlullah'ın (sav) ashabı o sözleri işittiklerinde *"Vallahi bunu ancak habîs Bişr söylemiştir!"* derlerdi. Bunun üzerine Bişr b. Übeyrik şöyle dedi:

*Sapıklar her bir kaside söylediğinde onlar kırgınlıktan köpürüp
"Bunu Übeyrik'in oğlu söylemiştir!" derler
Öfkeleniyorlar da sanki ben onlardan korkuyorum
Allah onların burunlarını uzatıp kopartsın*

[Katâde] dedi ki: Amcam Rifâ'a b. Zeyd b. Âmir, Şam'dan gelen bir satıcıdan bir deve yükü beyaz un satın aldı. Medine'de insanların [umumi] yiyeceği arpa ve hurmaydı. Ancak varlıklı olanlar kendilerine özel olarak beyaz un satın alırlardı. Amcam bu beyaz unu, içinde iki zırh, iki kılıç ve bunların levazimatının bulunduğu bir odaya koymuştu. Gece bir saldırı

184 Nisâ, 4/10-15.

olmuş ve odaya menfez açılıp silah ve yiyecekler çalınmış. Sabah olunca amcam bana gelip “Ey kardeşimin oğlu! Bildiğin gibi geceleyin bize saldırı yapıldı ve yemeğimiz de silahımız da çalındı.” dedi.

[Devamında] dedi ki: Mahallede araştırıp sorduk. Bize “Bu gece Übeyrık’ın oğullarının yük taşıdığını gördük. O yük olsa olsa sizin yiyeceklerinizdir.” dediler.

Dedi ki: Biz mahallede sorup soruşturmaya başlayınca Übeyrık’ın oğulları bize “Vallahi size bunu yapan Lebîd b. Sehl b. Hâris b. Urve b. Abdürezâh b. Zafer’den başkası değildir.” dediler. Halbuki Lebîd iyi ve dürüst bir müslümandı. Lebîd onların bu sözlerini işitince kılıcını çekip “Ben mi çaldım? Allah’a yemin olsun ki ya kılıcım aranıza dalacak ya da bu hırsızlığı kim yapmış açıklayacaksınız!” dedi. Onlar da “Ey adam bizden uzak dur, o hırsız sen değilsin!” dediler.

Biz sorup araştırmaya devam ettik. Neticede bu işin faillerinin, Übeyrık’ın oğulları olduğu konusunda şüphemiz kalmadı. Amcam “Keşke Resûlullah’a gidip de haber versen!” dedi.

Katâde [devamında] dedi ki: Resûlullah’a (sav) gittim ve dedim ki: “Ey Allah’ın elçisi! Bizim semtimizden ihtiyaç sahibi birileri amcam Rifâ’a b. Zeyd’i[n evini] hedef almış ve menfez açıp odasına girmişler. Silah ve yiyeceklerini çalıp götürmüşler. Silahları iade etsinler, yiyecekleri istemiyoruz!” [Bunun üzerine Allah’ın resulü (sav) “Bu konuyla ilgileneneğim!” dedi.]

Benî Übeyrık bunu duyunca, içlerinden Esîr b. Urve adında bir adama gidip kendisiyle konuştular. Adam ve beraberinde mahalleden bir grup, Resûlullah’a (sav) gittiler. Söz konusu mevzû hakkında konuşmaya başladılar. Dediler ki: “Katâde b. Nu’mân ve amcası bizim içimizden müslüman ve dürüst bir hâne halkını, herhangi bir ispat ve delil olmadan kasten hırsızlıkla suçladı.”

Katâde dedi ki: Resûlullah’a (sav) gittim ve onunla konuştum. Bana kaşlarını çattı ve dedi ki: “Yaptığın, getirdiğin ve üzerinde yol tuttuğun şey ne de kötü! Bana müslüman ve dürüst oldukları söylenen bir aileyi herhangi bir ispat ve delilin olmaksızın kasten hırsızlıkla suçlamışsın!” Dedi ki: Geri döndüm, ben o vakit Allah’ın resulü (sav) ile bu konuşmayı yapmak-

tansa malımın çoğunu kaybetmeyi yeğlerdim. Amcam yanıma geldi. “Ne yaptın?” dedi. Resûlullah’ın (sav) sözünü ona haber verdim. Dedi ki: “Allah yardım eder.” Çok geçmeden şu âyet nâzil oldu: “*Allah’ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hüküm veresin diye sana Kitabı hak ile indirdik, hainlerden taraf olma.*”¹⁸⁵ Allah “*hainler*” sözüyle Übeyrikoğullarını kastediyor, “*Allah’tan af dile!*” sözüyle de [Hz. Peygamber’e] “*Katâde’ye söylediklerinden dolayı af dile!*” emrini veriyordu. [Nüzûl sebebine dayanarak Nisâ sûresindeki müteakip âyetler şöyle tefsir edilebilir:] “*Allah gafûrdur, rahîmdir (affi ve merhameti boldur).*”¹⁸⁶

(107) *Ve kendi öz canlarına hıyanet edenleri savunma. Çünkü Allah, hainlikte ve günahkârlıkta çok aşırı olanları [yani Übeyrikoğullarını] asla sevmez.*

(108) *İnsanlardan gizlemeye çalışırlar da Allah’tan gizlemeyi düşünmezler. Halbuki onlar Allah’ın razı olmayacağı tezviratı planlarken O hep onların yanında idi. Zaten Allah, onların yaptıkları ve yapacakları her şeyi ilim ve kudretiyle ihata etmiştir.*

(109) *Haydi diyelim, siz bu dünya hayatı bakımından onları (yani Beşîr ve arkadaşlarını) savundunuz, peki yarın kıyamet günü kim Allah’a karşı onları (yani Übeyrikoğullarını) savunacak? Yahut kim onların vekili olacak?*

(110) *Kim kötülük eder veya günah işleyerek nefesine zulmeder de sonra Allah’tan af dilerse, Allah’ı gafûr ve rahîm (affi ve merhameti bol) bulur.*

(111) *Kim günah kazanırsa, onu sırf kendi aleyhine kazanır. Allah her işi hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.*

(112) *Kim bir hata (küçük günah) veya büyük günah işler, sonra onu mâsum olan birinin üstüne atarsa bir iftira ve pek kesin bir vebal yüklenmiş olur. [Âyette Lebid b. Sehl hakkında söylenenlere (iftinaya) atıf yapılmaktadır.]*

(113) *Eğer senin üzerinde Allah’ın lutfu ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir zümre seni bile, hükümde şaşırtmaya yeltenmişlerdi. Fakat onlar (yani Beşîr ve arkadaşları) yalnız kendi kendilerini şaşırtırlar, sana hiçbir zarar veremezler.*

185 Nisâ, 4/105.

186 Nisâ, 4/106.

Dedi ki: Bu âyetler nâzil olunca Benî Zafer, Benî Übeyrik'in üzerine gitti ve sonunda onlar [çaldıkları] silahları çıkarıp Resûlullah'a (sav) götürdüler. Resûlullah (sav) silahları Rifâ'a'ya iade etti. Katâde dedi ki: Silahları amcama getirdim. Amcamın müslümanlığının şâibeli olduğunu düşünüyordum. Amcam "Ey kardeşimin oğlu, bu silahları Allah yolunda bağışlıyorum." dedi. Ben böylece onun samimi bir müslüman olduğunu anladım.

Dedi ki: Beşîr b. Übeyrik -bu isim ism-i taşîr kalıbıyla Büşeyr şeklinde de söylenmiştir- müşriklere katıldı. Mekke'ye Umeyr b. Sa'd b. Şüheyd'in kız kardeşi Sülâfe bt. Sa'd b. Şüheyd'in yanına gitti. Umeyr, Benî Amr b. Avf'tan olup Evslidir. Sülâfe, Talha b. Ebû Talha el-Abderî'nin hanımıydı. Bu olay üzerine Yüce Allah şu iki âyeti indirdi: "*Her kim de hidayet yolu kendisine iyice belli olduktan sonra, Allah'ın resulüne muhalefet eder ve müminlerin yolundan başka bir yola tâbi olursa, biz onu döndüğü yolda bırakırız. Fakat âhirette kendisini cehenneme koyarız. Orası ne fena bir varış yeridir! Şu kesin ki: Allah kendisine şirk koşulmasını affetmez, ama dilediği kimse hakkında bunun altındaki diğer günahları affeder. Her kim Allah'a şirk koşarsa, haktan çok uzağa sapmış olur.*"¹⁸⁷

Beşîr, Sülâfe'nin yanına yerleşince Resûlullah'ın (sav) ashabıyla karşılaşıyor ve Resûlullah (sav) hakkında konuşuyordu. Bunun üzerine Hassân b. Sâbit onu hicvetti ve onun Sülâfe ile zina ettiğini iddia etti. Bunun üzerine Sülâfe, Beşîr'in eşyasını başının üzerine koyup taşıyarak Abtah'a getirip attı ve [ona] "Bana Hassân'ın şiirini mi hediye ettin? Zaten senin hayır getireceğin yoktu!" dedi.

Hassân [o şiirinde] dedi ki:

*Eğer yâdımdaysa, iki zırhı çalan o hırsız değildir
İnsanlar içinde kerem sahibi olan ki onunla aramı düzelteyim
Fakat Sa'd'ın kızı onu konuk etti ve sonunda
Onun dübürünün derisi kadına, kadının ki de ona temas etti
Büşeyr sana istekli şekilde geldiğinde
Ona teveccüh etmeyip karşı koysaydın ya*

187 Nisâ, 4/115-116.

*Zannettiniz ki yaptığımız iş saklı kalacak
 [Ancak unuttunuz ki] içinizde bir peygamber var
 Öyle bir peygamber ki ona tâbi olan kurtuluşa erer
 Şayet içinizde adamlar olmasaydı hicivlerim zarar verirdi size
 Hicvimin üzerinizde etkisi görüldü
 Onların sizi arzu ettiğini gördük, bilirsiniz
 Onlar bol yağmur misalidir, besili hayvanlar ve olgun olanlar onu çok
 arzu eder
 Şayet unutmayıp da hatırlarsanız topuğu
 Dizden aşağısı yoksa ne yapсын yüzeydeki deri*

Benî Übeyrîk'ı iki zırhı çalmakla suçlayıp iftira attıkları kimsenin Nu'mân b. Mehed isminde bir yahudi olduğu da rivayet edilmiştir. Ancak bu sağlam bir rivayet değildir.

Zafer kabilesinden biri şöyle dedi:

*Ey uğursuz İbrîkoğulları! Menetseydiniz ya
 O en sefih olanınızı, Zeyd b. Âmir ailesinden
 [Lebîd] ibn Sehl'e iftira atmak istediniz, ihanet içre ve âşikâre
 Halbuki haksızlığa uğrayan kimse, haksızlık eden gibi değildir*

33. Dahhâk b. Halîfe el-Eşhelî

34. Kuzmân: Benî Zafer'in müttefiğidir. Soyu bilinmemektedir. Künyesi Ebü'l-Gaydâk'tır. Uhud Savaşı'nda Zürâre b. Umeyr el-Abderî'ye -Yezîd b. Umeyr'e de denmiştir- ok attı ve onu öldürdü. Kuzmân, Kâsıt b. Şüreyh el-Abderî'yi de öldürmüştür. Yine o, Benî Abdüddâr'ın mevlâsı Suâb el-Habeşî'nin kolunu kesmiş, sonra da ok atarak onu öldürmüştür. Kuzmân Uhud Savaşı'na çıkmaktan kaçınmış ve bu yüzden kadınlar onu ayıplamıştı. Kadınlar ona "Sen ancak bir kadın olabilirsin." dediler. Bunun üzerine o, yayını ve kılıcını kuşandı. Kabilesini koruyup kollamak için savaşa katıldı. Şöyle diyordu: "Ey Evs topluluğu! Atalarınızın ve kendinizin şerefi uğruna savaşın! Ölmek, utanç duymaktan ve kaçmaktan daha hayırlıdır."

Resûlullah (sav) "Kuzmân cehennemdedir!" diyordu. Kuzmân Uhud Savaşı'nda yaralandı ve Benî Zafer mahallesine taşındı. Ona "Ey Ebü'l-Gay-

dâk, cennet müjdesiyle sevin! Bugün mücadele verdin ve gördüğün şey sana isabet etti!” denildiğinde dedi ki: “Hangi cennet? Allah’a yemin olsun ki ben sadece kabilemi tuttuğum için savaştım.” Ağrısı artınca sadağın-dan bir ok alıp bilek damarlarını kesti ve kendisini öldürdü. Resûlullah (sav) onun hakkında şöyle de demişti: “Şüphesiz ki Allah (cc) bu dini fâcir adamlarla [da] destekler.”

35. Ebû Âmir Abdüamr b. Sayfî b. Nu‘mân: Evs kabilesindedir. Ehl-i kitaptan olanlarla konuşup tartışırdı. Hristiyanlığa meyilliydi. Rahipleri takip eder ve onlara yakınlık gösterirdi. Sık sık Şam’a giderdi. [Bu sayılanlardan sebep] “rahip” diye isimlendirilmişti. Resûlullah’ın (sav) durumu ortaya çıkınca onu kıskandı ve Mekke’ye gidip Kureyş’in safında savaştı. Sonra Şam’a gitti ve orada öldü. Onun mirası konusunda Kinâne b. Abdüyâlîl es-Sekafi -ki bu da Resûlullah’a (sav) kıskançlık duyanlardan olup Şam’a gitmişti- ile Alkame b. Ulâse karşı karşıya geldiler. Alkame de Şam’daydı ve müslümandı. [Diğer bir rivayette] Alkame’nin o sırada müşrik olduğu, [Şam’dan] döndükten sonra İslâm’a girdiği ve Resûlullah’a (sav) gelip biat ettiği söylenmiştir.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı, o babasından, o da dedesinden şunu nakletti: Ebû Âmir’in mirasının Kinâne b. Abdüyâlîl’in olduğuna hükmedildi. Çünkü o yerleşik hayat yaşayan biriydi. Alkame ise bundan mahrum bırakıldı. Çünkü o bedevî idi. Bu konuda hükmü veren Rumların Dımaşk’taki idarecisiydi.

Bazıları da şöyle demiştir: Ebû Âmir’in mirası konusunda karşı karşıya gelenler Kinâne ile Âmir b. Tufeyl’dir. Ancak bu rivayet yanlıştır. Çünkü Âmir, Erbed b. Kays ile beraber Resûlullah’ın (sav) yanına gelmişti. Resûlullah’a (sav) bir şey yapma niyetindeydiler. Ancak Allah, o ikisi ile Resûlullah’ın (sav) arasına girdi [onlara engel oldu]. Resûlullah (sav) her ikisine de beddua etti. Bunun sonrasında Erbed’e yıldırım çarptı ve onu yaktı. Âmir’in ise boynunda devedekine benzer bir beze çıktı ve bundan dolayı öldü. Bu olay 5. yılda oldu.

Heysem b. Adî dedi ki: Ebû Âmir, peygamberlik iddiasında bulunmayı düşünüyordu. Resûlullah’ın (sav) durumu ortaya çıkıp hicret vuku bulun-

ca Ebû Âmir Hz. Peygamber'i kıskandı ve Mekke'ye kaçtı. Orada savaştı. Sonra Şam'a gitti.

Vâkidî dedi ki: Ebû Âmir Mekke'ye kaçtı. Müşriklerin yanında savaşıyordu. Mekke fethedilince Tâif'e kaçtı. Tâifliler de müslüman olunca Şam'a kaçtı. [Ebû Âmir ölünce] mirası Kinâne b. Abdüyâlîl es-Sekafî'ye verildi. Kinâne de aynı şekilde [Şam'a] kaçanlardandı.

[Dırâr Mescidi]

Bize Ravh b. Abdülmümin anlattı, dedi ki: Bize Behz b. Esed anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Eyyûb'den naklen Saîd b. Cübeyr'in şöyle dediğini anlattı: Benî Amr b. Avf bir mescit inşa etti. Resûlullah (sav) orada onlara namaz kıldırdı. Bunun üzerine onların amcaoğulları olan Benî Ganm b. Avf kıskançlığa kapıldı ve dediler ki: "Bizler de bir mescit inşa edelim ve Resûlullah'a (sav) haber gönderelim. [Benî Amr'ın mescidinde] onlara namaz kıldırdığı gibi bize de bizimkinde namaz kıldırın! Hem Ebû Âmir de Şam'dan döndüğünde bize uğrar ve orada bize namaz kıldırır."

Allah'ın resulü (sav) onlara gitmeye teşebbüs edince vahiy geldi ve onlar hakkında şu âyet indi: "*Bir de şunlar var ki müminlere zarar vermek, küfür ve küfrânı yaymak, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve resulüne savaş açmış adamı buyur etmek için tuttular bir mescit inşa ettiler.*"¹⁸⁸ [Râvi Saîd b. Cübeyr] "*Allah ve resulüne savaş açan kişi*" ifadesiyle kastedilen kişinin Ebû Âmir olduğunu söyledi.

Bize Affân b. Müslim anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Bize Hişâm b. Urve, Urve'den nakletti ki o "*Bir de şunlar var ki müminlere zarar vermek, küfür ve küfrânı yaymak, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve resulüne savaş açmış adamı buyur etmek için tuttular bir mescit inşa ettiler*" âyeti hakkında şöyle demiştir:

Sa'd b. Hayseme ihtiyaç sahipleri için bir mescit inşa etti. Mescidin inşa edildiği yer Lebbe'ye aitti. Oraya eşeğini bağladılar. Fitne mescidinin sahipleri "Lebbe'nin eşeğini bağladığı yerde biz hiç secde eder miyiz? Tabii

188 Tevbe, 9/107.

ki hayır! Ancak biz içinde namaz kılacağımız başka bir mescit yapacağız. Ta ki Ebû Âmir gelsin ve bize orada namaz kıldırınsın.” dediler.

Oysa Ebû Âmir, Allah ve resulünden kaçıp Mekke’ye gitmiş, oradan Şam’a geçmiş ve hristiyan olmuştu. Bunun üzerine Allah “*Bir de şunlar var ki müminlere zarar vermek için, küfür ve küfrânı yaymak için, müminlerin arasına ayrılık sokmak için ve daha önce Allah ve resulüne savaş açmış adamı buyur etmek için tuttular bir mescit inşa ettiler.*”¹⁸⁹ âyetini indirdi. Allah “*Allah ve resulüne savaş açan kişi*” ifadesiyle Ebû Âmir’i kastetmektedir.

Dediler ki: Bu âyet nâzil olunca, Resûlullah (sav) adam gönderip o mescidi yıktırdı.

Dediler ki: Münafıklardan bir grup Resûlullah’ın (sav) mescidine geldi ve gülüp oynamaya, dalga geçmeye başladı. Bunun üzerine Resûlullah (sav) onların çıkarılmasını emretti. Ebû Eyyûb kalktı ve Kays b. Amr’ı ayaklarından tutup çekerek mescitten çıkardı. Umâre b. Hazm da Zeyd b. Amr’a yöneldi. Zeyd’in sakalı uzundu. Umâre onu sakalından şiddetli bir şekilde tutup çekerek mescitten çıkardı. Benî Amr b. Avf’tan bir adam ise Züveyy b. Hâris’e doğru gitti ve onu mescitten çıkardı. Böylece hepsi çıkarılmış oldu.

Bize Ebûr-Rebî‘ ez-Zehrânî anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Eyyûb’dan, o da Nâfi’dan naklen İbn Ömer’in şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Münafık kişi, iki sürü arasında kalmış, şaşkınca gidip gelen koyun gibidir.”

Yahudi Büyüklerinin İsimleri

Benî Nadîr’den Olanlar

1. Huyeyy b. Ahtab
2. Mâlik b. Ahtab
3. Ebû Yâsir b. Ahtab
4. Cüdeyy b. Ahtab

[Bu dört kardeş, Ahtab'ın oğullarıdır.] Bunlar ve benzerleri hakkında “*Sen o inkâr edenleri korkutsan da korkutmasan da fark etmez, onlar iman etmezler.*” diye başlayıp “*Onlar için büyük bir azap vardır!*” diye biten iki âyetindi.¹⁹⁰

5. Sellâm b. Mişkem: Sellâm, Ebû Süfyân b. Harb b. Ümeyye'nin [Sevîk Gazvesi'nde] kendisine misafir olduğu kimsedir. Ebû Süfyân onun hakkında şöyle demiştir:

*İçirdi bana ve kandırdı beni damıtılmış şaraba
Bendeki susuzluğun üstüne, Sellâm b. Mişkem*

6. Zeyneb bt. Hâris: Sellâm'ın eşidir. Resûlullah'a (sav) zehirli koyunu takdim eden kadındır.

7. Kinâne b. Ebü'l-Hakîk

8. Rebî' b. Ebü'l-Hakîk

9. Râfi' b. Ebü'l-Hakîk

10. Ebû Râfi' b. Ebü'l-Hakîk: Bunun adı Sellâm'dır.

Son dört kişi, Ebü'l-Hakîk'in oğullarıdır.

11. Ka'b b. Eşref et-Tâî: Benî Nadîr'in müttefiği olan Benî Nebhân'dandır. Annesi Ukayle bt. Ebü'l-Hakîk'tir. Ka'b'ın babasının kendi kavmiyle kan davası vardı ve bu yüzden Medine'ye gelip yerleşmişti.

Ka'b uzun boylu, yapılı, göbekli ve iri başlı biriydi. O, Bedir Savaşı'nda Kureyş'i kastederek “Artık yerin altı, üstünden daha hayırlıdır. Zira onlar, insanların efendileri ve reisleri, hezimete uğramıştır!” diyen kişidir. Sonrasında Mekke'ye gitti ve Ebû Vedâ'a b. Sabîre'ye misafir oldu. Oradan müslümanları hicvetmeye başladı. Bedir ölülerine mersiye söyledi:

*Bedir değirmeni kendi ailesini öğüttü
Bedir gibisine nağmeler söylenir ve gözyaşı dökülür
İnsanların öncülere öldürüldü su kuyularının çevresinde
Akıldan uzak görmeyin nitekim krallar da öldürülür
İşleri azgınlık olan bazı kavimler dediler ki*

190 Bakara, 2/6-7.

*Şüphesiz ki İbn Eşref ayağa düştü, feryat edip duruyor
Doğru söylediler, keşke zemin, onların öldürüldüğü an
Üzerindekiler ile beraber çöküp batsa ve paramparça olsaydı
Bana haber verildi ki onların Hâris b. Hişâm'ı
İnsanlar arasında iyilikler bina eder
Yesrib'i topluca ziyaret etmek için ordular toplarmış
Şüphesiz ki o, asil ve kadim soyu [ve onun şerefini] himaye eder*

Bunun üzerine Allah'ın resulü (sav) Hassân'a, Ka'b'ın [Mekke'de] misafir olduğu kişiyi hicvetmesini emretti. [O da bu emre uydu ve] nihayet Ka'b Medine'ye döndü. Ka'b, işte [bu kitabımızda] vafettiğimiz gibidir.

12. Haccâc b. Amr

13. Bahrî b. Amr

[Amr'in oğulları olan Haccâc ve Bahrî kardeşler.]

14. Ebû Râfi' Sa'd b. Huneyf: Bu kişi [münafıkça] İslâm'a sığınıyordu.

15. Rifâ'a b. Kays

16. Finhâs: “Allah'a güzel bir borç verin.”¹⁹¹ âyetini duyunca “Bizden borç istediğine göre Muhammed'in rabbinden daha zenginiz diye düşünüyorum.” demişti. Bunun üzerine onun hakkında “Andolsun ki Allah, 'Allah fakirdir, biz zenginiz!' diyen kimselerin sözünü duydu. Biz onların söylediklerini yazacağız.”¹⁹² âyeti indi.

17. Mahmûd b. Dehye

18. Amr b. Cehhâş

19. Uzeyz b. Ebû Uzeyz

20. Nebbâş b. Kays

21. Sa'ye b. Amr

22. Nu'mân b. [Ebû] Evfâ

23. Sükeyn b. Ebû Sükeyn

191 Müzzemmil, 73/20.

192 Âl-i İmrân, 3/181.

24. Zeyd b. Hâris

25. Râfi' b. Hârîce

26. Üseyr b. Zârim: [Zârim yerine] Rizâm da denmiştir. İnsanları Peygamber'e (sav) karşı kıskırtıyor ve ona dil uzatıyordu. Sonraları Hayber'e yerleşti. Resûlullah (sav) onu ve beraberinde bazı yahudileri öldürtmek için adam göndermiştir.

27. Muhayrîk: Müslüman olup Resûlullah (sav) ile beraber Uhud'da savaştı ve malını Resûlullah'a (sav) verdi.¹⁹³ Hz. Peygamber onun mallarını vakfetti. Bir rivayete göre Muhayrîk, Benî Nadîr'den değildir.

Benî Kaynukâ'dan Olanlar

28. Kinâne b. Savîrâ: Sûriyâ da denilmiştir.

29. Zeyd b. Lusayt: Zeyd, "Muhammed kendisine göklerin haberinin geldiğini iddia ediyor, oysa devesi kayboldu da onun nerede olduğunu bilemedi." diyen kişidir. Allah Hz. Peygamber'e devesini göstermiş ve deve, yularından bir ağaca bağlı halde bulunmuştur.

30. Süveyd

31. Da'is: Bu son iki kişi, İslâm'ı kullanarak kendilerini korumakta olan iki münafıktı.

32. Mâlik b. Ebû Kavkal: İslâm'ı araç edinerek kendini korumakta ve Resûlullah'a (sav) dair haberleri yahudilere taşımaktaydı. Yahudilerin din adamlarındandı.

Muhayrîk'in de yahudi din adamlarından (ahbâr) olduğu söylenmiştir.

Benî Kurayza'dan Olanlar

33. Zebîr b. Bâtâ b. Vehb

34. Ka'b b. Esed

35. Azzâl b. İsmavîl

36. Sehl b. Zeyd

¹⁹³ Muhayrîk Uhud Savaşı'nda yaralanmış, mallarının tamamını Hz. Peygamber'e vasiyet etmiş ve daha sonra da şehit olmuştur. (gev.)

37. Vehb b. Zeyd

38. Adî¹⁹⁴ b. Zeyd

39. Kardem b. Ka‘b

40. Kerdem b. Zeyd¹⁹⁵

41. Râfi‘ b. Rumeyle

42. Râfi‘ b. Hureymele: Bu da İslâm’ı siper edinenlerdendir. Râfi‘, öldüğü gün Resûlullah’ın (sav) “Şüphesiz ki bugün, nifakı ayyuka çıkmış bir münafık öldü.” dediği kişidir.

43. Lebîd b. A‘sam: Sihirle uğraşan biriydi.

44. Silsile b. Abrâhâm: Bazıları Abrâhâm yerine “Behrâm” derler. Birincisi daha sahihtir. Silsile, kendini İslâm’la korumaya alanlardandı.

45. Rifâ‘a b. Zeyd b. Tâbût

46. Hâris b. Avf

47. Sa‘ye b. Amr: Bu da onlardandır. Şöyle demiştir:

*Kişinin bilinmeyen yönünü, onun tuttuğu yol bana haber veriyor
Kişinin görünen yüzü, görünmeyen yüzünü haber vermeye yeter*

Bu şiirin Sa‘ye b. Amr en-Nadrî’ye ait olduğu da söylenmiştir.

Benî Hârise b. Hâris b. Hazrec b. Amr b. Mâlik b. Evs’ten Olanlar

48. Ebû Süneyne. [Bu kabileden tek bir kişi vardır.]

Benî Abdüleşhel’den Olanlar

49. Yûşa: Resûlullah (sav) gönderilmeden önce onun geleceğini müjdelemişti. Allah’ın resülü (sav) peygamber olarak gönderilince Yûşa dışındakiler Benî Abdüleşhel kabilesinin tamamı iman etti. Yûşa ve benzerleri hakkında “*Bildikleri şey onlara gelince inkâr ettiler*” diye başlayıp “*Kâfirlere, zelil kulan bir azap vardır.*” şeklinde biten iki âyet indi.¹⁹⁶

194 Alman Enstitüsü neşrindeki tashih esas alınarak “Ali” yerine “Adî” ismi tercih edilmiştir.

195 Alman Enstitüsü neşrindeki tashih esas alınarak “Habib” yerine “Zeyd” ismi tercih edilmiştir.

196 Bakara, 2/89-90.

[Cihat Emrinin Verilmesi]

Dediler ki: Resûlullah (sav) Medine'ye geldiği sırada oradaki yahudilerle anlaşma yaptı ve onlarla arasında geçerli olan bir belge hazırladı. Bu belgede, yahudilerin onun (Hz. Peygamber'in) düşmanlarına meyletmelerini, aleyhinde birleşip hücumla kalkanlara karşı kendisini desteklemelerini ve kendisinin de zimmet ehliyle savaşmadığı gibi onlarla (yahudilerle) savaşmayacağını şart koştu. Resûlullah (sav) [bu şartlara uydu ve] Allah *"Kendilerine savaş açılan müminlere, savaşmaları için izin verildi. Çünkü onlar zulme mâruz kaldılar. Allah onlara zafer vermeye elbette kâdirdir"* diye başlayıp *"Bütün işlerin âkıbeti elbette Allah'a aittir."* diye biten üç âyeti¹⁹⁷ indirinceye kadar yahudilerden hiçbirine savaş açmadı. Onları hicvetmedi ve üzerlerine seriyeye göndermedi. Resûlullah'ın (sav) çıkardığı ilk seriyeye Hamza b. Abdülmuttalib (ra) seriyesi idi.

Bize Süreyc b. Yûnus Ebü'l-Hâris anlattı, dedi ki: Bize İshâk el-Ezrak, Süfyân'dan, o A'meş'ten, o Müslim el-Batîn'den, o Saîd b. Cübeyr'den, o da İbn Abbas'tan şunu nakletti: Savaşa dair inen ilk âyet şudur: *"Kendilerine savaş açılan müminlere, savaşmaları için izin verildi. Çünkü onlar zulme mâruz kaldılar. Allah onlara zafer vermeye elbette kâdirdir."*¹⁹⁸

Bize Muhammed b. Hâtim el-Mervezî anlattı, dedi ki: Bize Ma'mer, Abdullah b. Mübârek'ten, o Yûnus b. Yezîd el-Eylî'den, o Zührî'den, o da Urve'den şunu nakletti: Cihat konusunda nâzil olan ilk iki âyet *"Kendilerine savaş açılan müminlere, savaşmaları için izin verildi. Çünkü onlar zulme mâruz kaldılar. Allah onlara zafer vermeye elbette kâdirdir."* âyetiyle akabindeki *"Allah pek kuvvetlidir, mutlak galiptir."*¹⁹⁹ diye biten âyettir.

Resûlullah'ın (sav) Gazveleri

1. Ebvâ/Veddan Gazvesi

Resûlullah (sav), hicretinin 12. ayına denk gelen Safer ayında Kureyş'e ait bir kervanı hedefleyerek yola çıktı. Bu iki mevkiye (Ebvâ ve Veddan) kadar geldi. İki mevki arası altı mil vardı. Herhangi bir muharebe olmadı

197 Hac, 22/39-41.

198 Hac, 22/39.

199 Hac, 22/39-40.

ve Hz. Peygamber Medine'ye geri döndü. Bu gazvede geride yerine vekil olarak bıraktığı kimse Sa'd b. Ubâde el-Hazrecî idi. Medine'den on beş gece uzak kaldı. Bu gazvede Resûlullah (sav) Benî Damre b. Kinâne'yle; onlara savaş açmamak, Benî Damre'nin de Hz. Peygamber'e savaş açmaması ve onun aleyhinde kimseye yardım etmemesi hususunda anlaşma yaptı.

2. *Buvât Gazvesi*

Resûlullah (sav) Kureyş'in bir kervanını ele geçirmek için hicretin 2. yılında Rebülevvel ayında bir sefer düzenledi. Bu kervanda Ümeyye b. Halef el-Cumahî ile beraber Kureyş'ten yüz adam daha vardı. Herhangi bir muharebe olmadı. Medine'de yerine vekil olarak Benî Abdüleşhel b. Cüşm b. Hâris b. Hazrec b. Nebît soyundan Sa'd b. Mu'âz el-Evsî'yi bırakmıştı. Nebît'in adı Amr b. Mâlik b. Evs'tir.

3. *Sefevân Gazvesi*

Resûlullah (sav) yine [aynı yılın] Rebülevvel ayında Kürz b. Câbir el-Fihri'ye karşı bir sefer düzenlemek için hareket etti. Kürz, Medine'nin otlaması için salınmış hayvanlarına saldırmıştı. [Kendisi] Cemmâ²⁰⁰ ve etrafında hayvanlarını otlatıyordu. Resûlullah (sav) Bedir'e kadar gitti ve sonra geri döndü. Herhangi bir muharebe olmadı. Hayvanlara yetişemedi. [Bu gazve sırasında] Resûlullah'a (sav) Medine'de vekâlet eden kişi onun mevlâsı olan Zeyd b. Hârise el-Kelbî idi.

4. *Ziül'uşeyre Gazvesi*

Diğer adı Zâtü'l-Uşeyre'dir. Hicretin 2. yılının Cemâziyelahîr ayında meydana geldi. Hz. Peygamber (sav) bu sefere Bedir Savaşı'na sebep olan Kureyş kervanı için çıkmıştı. Beraberinde yüz elli nefer vardı. Bunun iki yüz olduğu da söylenmiştir. Yanlarında sadece bir at bulunuyordu. Resûlullah (sav) Benî Müdlic'e uğradı ve onlar Resûlullah'ı (sav) güzelce misafir edip ağırladılar. Ancak Hz. Peygamber o sırada kervanı kaçırdı. Herhangi bir muharebe olmadı. Hz. Peygamber'in bu gazve sırasında Medine'deki halifesi, Ebû Seleme b. Abdülesed el-Mahzûmî idi.

200 Medine'de bulunan dağlardan biridir. (çev.)

5. Savaşın Gerçekleştiği Bedir Gazvesi

Bedir bir su olup Yahlud b. Nadr'a aitti. Cüheyne'den birine ait olduğu da söylenmiştir. Bedir suyunun bulunduğu vadinin ismi Yelyel'dir. Bedir ile Medine arasında sekiz menzillik bir mesafe vardır. Resûlullah (sav) takibi için Zül'uşeyre'ye gittiği bu kervanın Şam'dan dönmesini bekledi ve ashabını o kervanın takibine teşvik ederek şöyle buyurdu: "Bu gelmekte olan Kureyş'in kervanıdır ve onların mallarının çoğu bu kervanda bulunuyor."

Kervan bin deveden oluşuyordu. Kervanda Ebû Süfyân b. Harb, Mahreme b. Nevfel ez-Zührî, Amr b. Âs ve daha başka ileri gelen kimseler vardı. Resûlullah'ın (sav) savaşıacağı tahmin edilmiyordu. Nitekim şu âyet bu duruma delâlet etmektedir: "*Siz silahsız olan topluluğun/kervanın sizin olmasını arzu ediyordunuz.*"²⁰¹

Resûlullah (sav) 2. yılın Ramazan ayının 12. gününe denk gelen Pazar günü Medine'den yola çıktı.

Ashabından bir kısmı savaş olacağını tahmin etmedikleri için Medine'de kaldılar. Bunlar Üseyd b. Hudayr el-Evsî, Sa'd b. Ubâde, Râfi' b. Mâlik, Abdullah b. Üneys, Ka'b b. Mâlik, Abbas b. Ubâde b. Nadle ve Yezîd b. Sa'lebe Ebû Abdurrahman'dır. Resûlullah (sav) Medine'ye dönünce Üseyd, Resûlullah'ın (sav) düşmanına karşı zafer elde etmiş olmasından dolayı kendisini tebrik etti ve geri kalışından dolayı da özür diledi. "Ben kervana karşı gidileceğini düşündüm senin savaşıacağını düşünmedim." dedi. Resûlullah (sav) da onu doğruladı.

Hubeyb b. İsâf yiğit ve cesur biriydi. Henüz müslüman olmamıştı fakat kavmi Hazrec'e yardım etme ve ganimet kazanma düşüncesiyle Bedir Savaşı'na katılmak istedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Sadece dinimiz üzere olanlar bizimle gelsinler!" dedi. Bunun üzerine Hubeyb müslüman oldu ve savaşta büyük gayret gösterdi.

Resûlullah (sav) Medine'den çıkınca ashabını kontrol etti. Abdullah b. Ömer b. Hattâb'ı, kendi mevlâsı Üsâme b. Zeyd'i, Râfi' b. Hadîc'i, Berâ b. Âzib'i, Üseyd b. Zuheyr'i, Zeyd b. Erkam'ı ve Zeyd b. Sâbit'i [savaşa katıla-

201 Enfâl, 8/7.

mayacak kadar] küçük buldu ve onların gelmesine izin vermedi. Umeyr b. Ebû Vakkâs'ı da geri çevirdi fakat Umeyr'in [üzülüp] ağlaması üzerine ona izin verdi. Sa'd b. Ebû Vakkâs, Umeyr'in abisidir, o şöyle demiştir: "Umeyr'e ben kılıç kuşandırdım, henüz küçük olduğu için kılıcın bağı da kısa oldu."

Resûlullah (sav) Talha b. Ubeydullah ile Sa'id b. Zeyd b. Amr'ı Kureyş ve kervanın durumunu araştırmaları için gönderdi. Bunlar önce Medine'ye geldiler ve sonradan oradan ayrıldılar. Döndüklerinde Resûlullah'ın (sav) da dönmüş olduğunu gördüler. Resûlullah (sav) onlara ganimetlerden ve mükâfattan paylarını verdi.

Resûlullah (sav) Osman'a da payını ve mükâfatını verdi. Çünkü eşi Rukayye bt. Resûlullah'tan dolayı geri kalmıştı. Rukayye, vefatına sebep olan hastalığa yakalanmıştı. [Cüheyne'den olan] Besbes b. Amr ve Adî b. Ebû'z-Zeğbâ el-Cühenî'ye de paylarını ve mükâfatlarını verdi. Hz. Peygamber o ikisini kervan hakkında mâlûmat edinip Kureyş'ten kervana katılan otuz kişinin kimler olduğunu, kervanda Kureyş'in haricinde kimlerin yer aldığını ve nereye ulaştıklarını öğrenmeleri için göndermişti. Onlar bu bilgileri edinip Medine'ye döndüler ve bu sebeple Bedir'e katılmadılar.

Resûlullah (sav) bu gazve sırasında Medine'de vekil olarak Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir'i bıraktı. Ona payını ve mükâfatını verdi. Âsım b. Adî'yi de Kubâ ve Âliye²⁰² halkına vekil olarak bıraktı. Ona da payını ve mükâfatını verdi. Havvât b. Cübeyr'in Ravhâ'da ayağı kırıldı. [Bunun üzerine Resûlullah (sav) onu Medine'ye geri gönderdi.] Ona da payını ve mükâfatını verdi. Hâris b. Hâtıb'ı Benî Amr b. Avf'ın başına emir olarak görevlendirmişti. Ona da payını ve mükâfatını verdi. Hâris b. Simme'nin de ayağı kırılmıştı. Ona da payını ve mükâfatını verdi.

Denildiğine göre Ca'fer b. Ebû Tâlib'e de -Ca'fer Habeşistan'da olduğu halde- pay ve mükâfat vermiştir.

[Yukarıda saydıklarımız arasından] Hz. Peygamber'in şu kişilere [ganimetten] pay verdiği [rivayet açısından] sabittir: Talha [b. Ubeydullah], Sa'id [b. Zeyd], iki Cüheyneli [Besbes ve Adî], Osman, Ebû Lübâbe, Âsım b. Adî ve Havvât.

202 Necd'den Tihâm'e kadar olan bölgede, Medine civarındaki yerleşim birimleridir. (çev.)

Müslümanların yanında yetmiş deve vardı. Bunlara sırayla biniyorlardı. Her bir deve iki, üç ve dört adam arasında paylaştırılmıştı. Resûlullah (sav), Ali ve Zeyd b. Hârise bir deveyi paylaşmışlardı.

Hamza, müttefiği Mersed b. Ebû Mersed, Ebû Kebşe ve Resûlullah'ın (sav) mevlâsı Enese bir deveyi paylaşmışlardı.

Hârîs'in oğulları Ubeyde, Tufeyl ve Husayn ile Mistah b. Üsâse su taşıyan bir deveyi paylaşmışlardı. Bu deveyi Ubeyde b. Hârîs, Ebû Dâvûd el-Ensârî el-Mâzinî'den satın almıştı.

Osman ve Maz'ûn'un oğulları bir deveyi paylaşmışlardı.²⁰³

Ebû Bekir, Ömer ve Abdurrahman b. Avf da bir deveyi paylaşmışlardı. Diğer muhacirler ve ensar da benzer durumdaydılar.

Sa'd b. Ubâde Bedir gazilerini taşımak için yirmi deve tahsis etti.

Müslümanların yanında iki at vardı. Bunlardan biri Zübeyr b. Avvâm'a aitti. Adı "Seyl" idi. Diğeri ise Esed b. Abdüyeğûs'un terbiyesinde büyümüş olan Mikdâd b. Amr el-Behrânî'nin atıydı. Zübeyr'in atının olmadığı, Mersed b. Ebû Mersed'in atının olduğu da söylenir. Mikdâd'ın bir atının olduğu ve orduda sadece iki atın bulunduğu hususunda ihtilâf yoktur. Mikdâd'ın atının adı "Sebha" idi.

Vâkîdî dedi ki: Resûlullah'ın (sav) Bedir ganimetinden pay verdiği kişilerin sayısı üç yüz on dört idi. Bunlardan sekizi savaşa gelmedikleri halde kendilerine pay verilen kimselerdi.

Bize Abdülvâhid b. Gıyâs el-Basrî anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Bize Habîb b. Şehîd ve Hişâm b. Hassân, İbn Sîrîn'den, o da Abîde'den şunu aktardılar: Bedir Savaşı'nda müslümanlar üç yüz on üç kişiydi. Bunlardan kırkı Kureyş'tendi.

Bana Abdülvâhid anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Hişâm b. Urve, Urve'den şunu nakletti: Müşrikler Bedir Savaşı'nda dokuz yüz elli kişiydi.

203 Adı geçen Osman, Osman b. Maz'ûn'dur. Maz'ûn'un diğer oğulları Kudâme ve Abdullah'tır. Üç kardeş bir deveyi paylaşmıştır. (gev.)

İbrâhim b. Sa'd, Zührî'den naklen Saîd b. Müseyyeb'in şöyle dediğini rivayet etti: Müslümanlardan Bedir'e katılanların toplamı üç yüz on dört kişiydi. Bunlardan muhacir olanlar seksen üç kişiydi. Evs'ten altmış bir, Hazrec'den de yüz yetmiş kişi vardı.

Vâkîdî dedi ki: Sağlam olan rivayete göre onların sayısı üç yüz on dördür. Bunların yetmiş dördü muhacirdi. Diğerleri ise ensardandı. Bedir'e katılanlar ya Kureyşli ya onlara müttefik olanlar ya da onların âzatlî köleleri-ydi. Bunların dışındakiler ise ya ensardan ya ensara müttefik olanlardan ya da ensarın âzatlî kölelerinden müteşekkildi.

[Kureyş'in Resûlullah'ın (sav) Kervana Saldıracağı İstihbaratıyla Uyarılması]

Dedi ki: Müşriklerin yanında yüz at vardı. Bunlardan otuzu Benî Mah-zûm'daydı. Atlardan yetmiş kurtuldu. Otuzu ise müslümanların eline geç-ti. Müşriklerin yedi yüz tane de develeri bulunmaktaydı. Atlılar yüz kişi olup aynı zamanda zırhlıydılar.

Şam'a doğru yol almakta olan Ebû Süfyân'a, Resûlullah'ın (sav) ker-vana saldıracağı ve kervanı ele geçirmek için hazırlık yaptığı haberi ulaştı. Bunun üzerine o, [kervanın yolunu değiştirip] sahil yolundan gitmeye ve arkasında iz bırakmamaya başladı. Aynı zamanda kervanda bulunan Dam-dam b. Amr el-Kinânî'yi Mekke'ye Kureyş'i uyarması ve onlardan yardım talep etmesi için gönderdi.

Damdam devesinin burnunu yardı. Kendi üzerindeki gömleği de önünden ve arkasından yırttı. Bu vaziyet üzere ve "İmdat, imdat! Kerva-nınız ve içindekiler gitti!" diye bağırarak Mekke'ye girdi. İnsanlar harekete geçti. Huysuz ya da uysal, bulabildikleri her devenin üzerinde yola koyul-dular. Ebû Süfyân, Damdam'ı gönderirken ona yirmi dinar ücret vermişti. Denildiğine göre onu Tebuk'ten göndermişti.

Dediler ki: Kureyşliler yanlarında, def çalan câriyeler de götürdüler. Bunlar Amr b. Hâşim b. Muttalib b. Abdümenâf'ın mevlâsı Sâre, Esved b. Muttalib'in mevlâsı Azze ve Ümeyye b. Halef'in mevlâsı olan diğer bir câriye idi. Bunlara her bir pınarın başında şarkılar söyletiyorlardı. Ordula-

rını [bu şekilde] yola çıkardılar, Allah'ın -tebâreke ve teâlâ- buyurduğu gibi “taşkınlık ve gösteriş yaparak”²⁰⁴ mızrakları ile oynuyorlardı.

Ebû Süfyân ve arkadaşları kurtuldu. Cuhfe'deyken Kureyş'e kendisinin ve beraberindekilerin sağ ve selâmette olduğunu, Muhammed'e ve Yesrib ehline saldırmaya gerek olmadığını haber verdi. Onlar buna itiraz edip dediler ki: “Allah'a yemin olsun ki artık savaştan başka çare yok! Muhammed ve topluluğunu öyle bir hale getireceğiz ki bundan sonra mallarımıza ve ticaretimize sataşamayacaklar.”

[Kureyş'in Harbe Girmek için Hazırlık Yapması]

Ebû Cehil onların (müşriklerin) kinini biliyor, onları tahrik ediyor ve harekete geçmeye zorluyordu. Ümeyye b. Halef el-Cumahî, Bedir'e gitmekten imtina etti. Ebû Cehil ve Ukbe b. Ebû Mu'ayt onun yanına geldiler. Ebû Cehil'in yanında sürmedanlık, Ukbe'nin yanında da buhurdanlık vardı. Ebû Cehil ona “Haydi sürme sür, sen de kadınsın!” dedi. Ukbe de “Buhurdanlığı yak, sen koltuğuna kurulmuş bir câriyesin!” dedi.

Utbe b. Rebîa, savaşa çıkmayı istemediği halde kardeşi Şeybe b. Rebîa'ya “Şüphesiz ki İbnü'l-Hanzale -Ebû Cehil b. Hişâm'ı kastediyor- uğursuz bir adamdır. Muhammed'e yakınlıktan bizim payımıza düşen hisse onunki ile bir değerlidir.” dedi. Şeybe de “Kureyş'ten ayrılmamız ve dönüşümüz sövülmemize sebep olur, ey Ebü'l-Velîd, haydi kavmine katıl!” dedi.

Dediler ki: Benî Zühre'nin müttefiği Übeyy b. Şürayk es-Sekafî dedi ki: “Ey Benî Zühre, şüphesiz ki Allah kervanınızı kurtardı. Dönünüz ve korkaklığı bana atfediniz!” Akşam olunca Übeyy devesinden indi. Arkadaşlarına “Onlara Übeyy'i yılan soktu deyin!” dedi. Böylece onların (Benî Zühre) ordunun gerisinde kalmasını sağladı ve [onlarla beraber] geri döndü. Übeyy bu yüzden “Ahnes/geride kalan” diye isimlendirildi. Benî Zühre kâfirlerinden hiçbirisi Bedir'e katılmadı. Bu konuda Adî b. Ebû'z-Zegbâ der ki:

Bineklerin başlarını doğru yöne çevir ey Besbes

Kavmin ileri gelenlerine mâni olunmaz

Vur yola onları, bu daha akıllıcadır

Allah bunu yapmıştır ve Ahnes kaçtı

Dediler ki: Benî Adî b. Ka'b yolunu değiştirip Mekke'ye geri döndü. Ebû Süfyân onlarla karşılaştı ve dedi ki: "Neden döndünüz? Ne kervandasınız ne de orduda!" Benî Adî'den hiç kimse Bedir'e katılmadı.

Vâkıdî dedi ki: Ömer b. Hattâb şöyle demiştir: "Ey Benî Adî! Sizde şu özellikler vardır: Sizden hiç kimse Bedir'e katılmadı ve Mekke fethedilirken de içinizde hiç müşrik kalmamıştı." Onlar Left²⁰⁵ tepesine varduktan sonra [Mekke'ye] geri döndüler.

Dediler ki: Cüheym b. Salt b. Mahreme b. Muttalib b. Abdümenâf uykuyla uyanıklık arasındayken ata binmiş ve yanında bir de devesi olan bir kişinin kendisine doğru geldiğini ve durup "Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Ebü'l-Hakem b. Hişâm ve Ümeyye b. Halef öldürüldü." dediğini görür gibi olmuştu. [Rüyasındaki] bu kişi, Bedir Savaşı'nda Kureyş eşrafından öldürülen diğer bazı kişileri de saydı. Sonra devesinin boğazını keserek onu salıverdi. Devenin kanının değmediği hiçbir asker çadırı kalmamıştı.

Bu rüya Ebû Cehil'e ulaştınca o, "Bu adam (Cüheym) da Benî Muttalib'dendir. Yarın [savaş meydanında] karşılaştığımızda kimlerin öldürüleceğini göreceksin!" dedi.

Hâris b. Âmir b. Nevfel Bedir'e katılmak istemedi. Bunun sebebi Damdam ile dost olmasıydı. Damdam ona savaşa katılmamasını tavsiye etmişti. Ancak Ukbe b. Ebû Mu'ayt, Nadr b. Hâris ve Ebû Cehil onu bırakmadılar, korkaklıkla suçladılar ve neticede Hâris onlarla beraber [savaşa] çıktı. Aynı şekilde Hakîm b. Hizâm, Ebü'l-Bahterî ve Ali b. Ümeyye b. Halef'i de korkaklık ve zayıflık ile suçladılar. Sonunda bu kişiler de istememelerine rağmen savaşa katıldılar.

Dediler ki: Öte yandan bu savaşta zengin olanlar, fakir olanları destekleyip onlara yardım ettiler. Süheyl b. Amr müşriklerden bir grubu, hayvanları ve malıyla destekledi. Zem'a b. Esved de öyle yaptı. Ebû Süfyân'ın iki oğlu Hanzale ile Amr da insanları savaşa teşvik ediyor fakat hiçbir şey harcamayıp "Mal sadece Ebû Süfyân'ın malıdır!" diyorlardı. Mut'im b. Adî'nin kardeşi Tu'ayme b. Adî de [insanları savaşa] teşvik edenlerdendi.

205 Mekke ile Medine arasında bir yerdir. (çev.)

Huveytıb b. Abdüluzzâ, Kureyş'e üç yüz dinar verdi. -Bunun iki yüz dinar olduğu da söylenmiştir.- Bu para ile silah ve binek alındı.

Herhangi bir sebepten dolayı Kureyş'ten savaşa katılamayanlar yerlerine mutlaka bir adam görevlendirdiler. Ebû Leheb neticesinde öleceği hastalığına yakalanmıştı. Alacaklısı olduğu bir mal karşılığında Âs b. Hişâm b. Muğîre'yi kendi yerine gönderdi. Şu da söylenir: Ebû Leheb, yerine getirilmesi gereken bir iş üzerine Âs ile kumar oynadı ve onu yendi. Âs ona Mekke'de bir câriye verdi. Ebû Leheb onunla tekrar kumar oynadı ve yine kazandı. Bunun üzerine Ebû Leheb onu kendi yerine Bedir'e gönderdi. Ebû Leheb, Bedir Savaşı'ndan birkaç gün sonra öldü.

[Müslümanlarla Müşrikler Arasında Savaşın Başlaması]

Dediler ki: Resûlullah (sav) Ömer b. Hattâb'ı (ra) Kureyş'e gönderecek onlara geri dönmelerini emretti. Fakat onlar bunu kabul etmediler ve Umeyr b. Vehb el-Cumahî'yi [bilgi edinmesi için] gönderdiler. Umeyr, müslümanlar ve onların sahip olduğu teçhizat hakkında bir kanaat sahibi olduktan sonra dönüp durumu Kureyş'e bildirdi.

Dediler ki: Resûlullah (sav) Ramazan ayının on yedinci gününe denk gelen Cuma akşamında Bedir'in aşağı tarafında konuşlandı. Emir vermesi üzerine "Orucu bozun, ey âsiler (oruçlarını bozmayanlar) topluluğu!" diye seslendirildi. Çünkü Hz. Peygamber daha önce onlara oruçlarını bozmalarını emretmesine rağmen bir grup orucunu bozmamıştı. Resûlullah (sav) ise orucunu bozmuştu.

Resûlullah (sav) ensar ile istişare etti. Hubâb b. Münzir b. Cemûh, kendilerine en yakın su kuyusunun yanında konaklamaları, diğer su kuyularının ise kapatılması şeklinde görüş beyan etti. Cibrîl de Resûlullah'a (sav) sunulan bu teklifi tasdik etti. Resûlullah (sav) Hubâb'a "İyi bir görüş sundun!" dedi ve bundan dolayı kendisine "Zü'r-re'y/görüş sahibi" lakabı verildi.

Resûlullah'a (sav) soyulmuş dallardan bir çardak yapıldı. Resûlullah (sav) ile Ebû Bekir çardağa girdiler. Orada istişare ediyorlardı.

Bedir Savaşı hicrî 2. yılın Ramazan ayının on yedisine denk gelen Cuma günü oldu.

Bedir Savaşı'nda Resûlullah'ın (sav) parolası "Öldür, ey Mansûr!" idi. Denildiğine göre muhacirlerin parolası "Benî Abdurrahman", Hazrec'in parolası "Benî Abdullah", Evs'in parolası da "Benî Ubeydullah" idi.

Allah, Resûlullah'a (sav) meleklerle destek verdi ve onu müşriklere karşı üstün kıldı. Yine ona rüzgâr ile yardım etti. Nitekim Resûlullah (sav) "Bana sabâ rüzgârıyla yardım edildi. Âd kavmi ise batıdan esen rüzgâr (debûr) ile helâk edildi." buyurmuştur.

Resûlullah (sav) bir avuç çakıl taşı alıp fırlattı ve "Yüzleri perişan olsun!" dedi. Onlar da hezimete uğradılar.

Ebû Cehil, Utbe b. Rebîa'yı gördü ve onu korkaklıkla suçladı. Bunun üzerine Utbe "Ey kıçının rahatını iyi bilen! Hangimizin korkak olduğunu göreceksin!" dedi. Sonra Ebû Cehil'in atının üzerindeki örtüyü açtı ve ona "İn aşağı, senin kavminin tamamı binekli değil!" dedi. Akabinde Utbe de indi ve [müslümanlardan birini] mübârezeye çağırdı. [Mübârezedede] Utbe öldürüldü.

Resûlullah'ın (sav) sancağı Bedir Savaşı'nda Mus'ab b. Umeyr'deydi. Evs'in sancağı Sa'd b. Muâz'da, Hazrec'in sancağı Hubâb b. Münzir'deydi. Müşriklerin de üç sancağı vardı. Bir sancak Nadr b. Hâris'te, biri Talha b. Ebû Talha'da, biri de Ebû Azîz b. Umeyr'deydi.

Dediler ki: Müslümanlar savaş için hazırlanınca Mikdâd b. Amr dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi! Şüphesiz ki biz, Benî İsrâîl'in dediği gibi 'Sen ve rabbin, gidin savaşın! İşte biz burada oturuyoruz!'²⁰⁶ demeyeceğiz. Şöyle diyeceğiz: "Git ve savaş, şüphesiz ki biz de seninle beraber savaşacağız." Denildiğine göre Mikdâd bu sözü, Resûlullah (sav), müslümanları Bedir'e çıkmaya çağırdığında söyledi.

Resûlullah'ın (sav) Bedir Gazvesi'nde Medine'de yerine bıraktığı vekili Beşîr b. Abdülmünzir b. Zenber el-Evsî'dir. Beşîr[in künyesi] Ebû Lübbâ'e'dir. Bazıları [onun adı için] "Büşeyr" demişlerdir.

Bedir Savaşı'nın haberlerini Mekke halkına götüren kişi Haysümân b. İyâs el-Huzâî'dir. Medine halkına savaş haber veren de Resûlullah'ın (sav) mevlâsı Zeyd b. Hârise'dir.

206 Mâide, 5/24.

Resûlullah (sav) “zülfikar” adlı kılıcını [bu savaşta] ganimet olarak almıştır. Kılıç önceden Âs b. Münebbih b. Haccâc es-Sehmî'ye aitti. Sağlam olan rivayet budur. Kılıcın Münebbih'e yahut Nebîh'e ait olduğu da söylenmiştir.

Dediler ki: Kureyş, İmâ b. Rahza'ya uğradığı sırada İmâ onlara kesilmek üzere develer hediye etti ve ayrıca onlara silah takdim etti. Kureyş de ona “Bizler bunun hakkını veririz, sen iyi davrandın ve üzerine düşeni yaptın.” dedi. İmâ el-Kinânî, Benî Gıfâr'dandı.

Ebû Süfyân şunu çok söyledi: “Vah kavmimel İbnü'l-Hanzaliyye onları uğursuzluğa sürükledi.”

Dediler ki: Zeyd, Bakî'de Resûlullah'ın (sav) [vefat eden] kızı Rukayye'nin üzerine toprak örtüldüğü sırada Medine'ye geldi. Münafıklardan bir adam, Üsâme b. Zeyd'e -Resûlullah (sav) Üsâme'yi de Osman ile birlikte Medine'de Rukayye'nin yanında bırakmıştı- “Arkadaşınız ve beraberindekiler öldürüldü.” dedi. Diğer bir münafık da Ebû Lübâbe'ye “Arkadaşlarınız öyle darmadağın oldu ki artık kendilerine gelip de toparlanamazlar. Muhammed ise öldürüldü. İşte şu, onun bildiğimiz devesi! İşte Zeyd, korkudan ne dediğini bilmiyor!” dedi. Üsâme b. Zeyd dedi ki: “Ben babamın yanına gittim ve onunla başbaşa kaldık. Bana münafıkların sözlerinin yalan olduğunu söyledi.” O sırada Şukrân, esirleri getirdi.

Vâkîdî dedi ki: Bana Yezîd b. Firâs el-Leysî, Şerîk b. Ebû Nemir vasıtasıyla Atâ b. Yezîd el-Leysî'den şunu rivayet etti: Benî Maîs b. Âmir b. Lüeyy kabilesinden olan Hafs b. Ahnef'in bir oğlu, kendisine ait bir devenin peşine düşmüştü. O, başında kahkülleri olan, üzerinde bir elbise bulunan ve parlak bir delikanlıydı. Âmir b. Yezîd b. Âmir b. Mülevvih b. Ya'mer'e uğradı. Âmir, Dacnân'daydı.²⁰⁷ Ona “Kimsin sen ey genç?” diye sorunca genç adam “Ben, Hafs b. Ahnef'in oğluyum.” diye cevap verdi. Adam “Ey Benî Bekir, sizin Kureyş'le kan davanız var mı?” diye sordu. Onlar da “Evet!”

207 Mekke'ye bir menzil uzaklıkta olup Tihâme yönünde bir dağdır. (çev.)

dediler. Âmir, “Bir adam ancak bunu [Hafs’ın oğlunu] öldürdüğü zaman intikamını almış olur.” dedi. Bunun üzerine onlardan biri genci takip etti ve Kureyş’le olan kan davası karşılığında onu öldürdü.

Kureyş bu konuyu onunla konuştu. Âmir b. Yezîd dedi ki: “Sizinle kan davamız vardı. Dilerseniz bizim hakkımızı ödeyin, biz de sizin bizde olan hakkınızı öderiz. Ya da dilerseniz işte bu kandır [kısastır ve yeterlidir], [bizden] bir adama karşılık [sizden] bir adam! Yahut da dilerseniz bizden uzak durur ve yaptığımız şeyi görmezden gelirsiniz, biz de sizden uzak durur ve yaptığınız şeyi görmeyiz.” Delikanlının öldürülmüş olması Kureyş’e ağır gelmedi ve “[Âmir] doğru söyledi. Cana karşı can!” deyip geçtiler. Gencin öcünü almakla uğraşmadılar.

[Öldürülen gencin] kardeşi Mikrez b. Hafs b. Ahnef, Zahrân’a²⁰⁸ doğru giderken birden karşısında, devesinin üzerinde [oturmakta olan] Benî Bekir’in reisi Âmir b. Yezîd’i gördü. Mikrez, kılıç kuşanmış haldeydi. “Gözümle gördükten sonra iz sürmem [gökte ararken yerde buldum]!” diyerek devesini çöktürdü. Süratle Âmir’e saldırdı ve onu öldürdü.

Mikrez sonra Mekke’ye geldi. Âmir’in kılıcını Kâbe’nin örtüsüne astı. Sabah olunca Kureyşliler, Âmir’in kılıcını gördüler ve Mikrez b. Hafs’ın onu öldürdüğünü anladılar. Çünkü Mikrez’in böyle yapacağını söylediğini işitmişlerdi.

Benî Bekir kabilesi, reislerinin öldürülmesinden dolayı galeyana geldi. Kureyş’in ileri gelenlerinden iki ya da üç kişiyi öldürmeye hazırıldılar. Onlar bu vaziyetteyken Bedir Savaşı için seferberlik ilan edildi. [Benî Bekir’in durumu] Kureyşlileri, Mekke’de bırakacakları çocukları hakkında korkuya sevk etti. Tam bu esnada İblîs, Sürâka b. Mâlik b. Cüşüm sûretinde onlara geldi ve “Ben, Benî Bekir’den olup sizin dost ve müttefiğinizim. Şüphesiz ki ben onların da reisiyim.” dedi. Bunun üzerine Ebû Cehil de “İşte Kinâne’nin lideri Sürâka! Sizi de geride kalanlarınızı da himayesine aldı.” dedi ve insanları cesaretlendirdi. Böylece Bedir’e doğru yola çıktılar.

208 Mekke’ye 16 mil uzaklıkta olan ve Medine yolunun kuzeyine düşen bir vadidir. (gev.)

[Bedir Savaşı'nda Müslümanlardan Şehit Olanlar]

Benî Muttalib b. Abdümenâf'tan Şehit Olanlar

Ubeyde b. Hâris: Onu Şeybe b. Rebîa öldürdü. Resûlullah (sav) onu Safrâ'da Zâtü'l-Ecdâl'a defnetti.

Benî Zühre'den Şehit Olanlar

Umeyr b. Ebû Vakkâs: Onu Amr b. Abdüvüd öldürdü.

Umeyr b. Abdüamr el-Huzâî: Ona “Züşşimâleyn” denirdi. Benî Zühre'nin müttefiğidir. Bu kişinin Umeyr b. Abdüamr b. Nadle olduğu da söylenmiştir. Onu Ebû Üsâme Züheyr b. Muâviye el-Cüşemî öldürdü.

Benî Adî b. Ka'b'dan Şehit Olanlar

Âkil b. Bükeyr el-Kinânî: Bazıları “Âkil b. Ebû'l-Bükeyr” derler. Ancak birincisi daha sahihtir. Benî Adî'nin müttefiğidir. Onu Mâlik b. Züheyr el-Cüşemî öldürdü.

Mihca': Ömer b. Hattâb'ın mevlâsıdır. Onu Âmir b. el-Hadramî öldürdü. Onun Bedir'de öldürülen ilk kişi olduğu söylenir.

Benî Hâris b. Fihri'den Şehit Olanlar

Safvân b. Beydâ: Onu Tu'ayme b. Adî öldürdü. Safvân'ın 38 yılında [Bedir'den sonra] ölmüş olduğu da söylenir.

Evs'ten Şehit Olanlar

Mübeşşir b. Abdülmünzir: Onu Ebû Sevr öldürdü.

Sa'd b. Hayseme: Onu Amr b. Abdüvüd öldürdü. Tu'ayme b. Adî'nin öldürdüğü de söylenmiştir.

Hazrec'den Şehit Olanlar

Hârise b. Sürâka: Hibbân b. Arika ona bir ok attı. Ok onun boğazına saplandı. Bazıları [Arika yerine] “Azefe” derler ki bu yanlıştır.

Avf b. Afrâ bt. Ubeyd

Mu'avviz b. Afrâ bt. Ubeyd

Kardeş olan bu iki kişinin anneleri Afrâ, Hâris b. Rifâ'a ile nikâhlı idi. Bu evlilikten Muâz ve Mu'avviz adlı iki oğlu oldu. Hâris'in onu boşamasından sonra Bükeyr b. Abdüyâlil ile evlendi. Bu evlilikten ise Âkil, Âmir, Hâlid ve İyâs adındaki çocukları dünyaya geldi. Daha sonra Afrâ Medine'ye döndü. [İlk kocası olan] Hâris onunla tekrar evlendi. Bu evlilikten de Avf adındaki çocukları oldu.

Vâkidî dedi ki: Avf ve Mu'avviz o gün öldürüldüler. Onları Ebû Cehil öldürmüştü.

Kelbî dedi ki: O gün Muâz ve Mu'avviz öldürüldü, Avf hayatta kaldı. Annesi Resûlullah'a (sav) gelip dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi! Çocuklarımın en kötüsü geride kaldı." Resûlullah (sav) ise "Hayır" dedi. Benî Afrâ'nın çocukları, Avf ile devam etmiştir.

Umeyr b. Humâm b. Cemûh: Onu Benî Mahzûm'un müttefiği olan Hâlid b. A'lem el-Ukaylî öldürdü. Şu şiiri okuyordu:

[Savaştan] kaçmayız ki [arkadan alacağımız] yaralarımız topuklarımıza kanasın

[Yaralanırsak ancak] ön tarafımızdan [yaralanırız,] kan ayaklarımıza akar

Râfi' b. Mu'allâ ez-Zürakî: Onu İkrime b. Ebû Cehil öldürdü.

Yezîd b. Hâris "Füşüm": Bu Vâkidî'nin görüşüdür. Kelbî ise şöyle dedi: Şair Yezîd b. Hâris b. Kays, Benî Hâris b. Hazrec'den biridir. Ona "Füşüm'ün oğlu" denir. Kudâ'a kabilesinin Benî Kayn koluna mensup olan Füşüm onun annesidir. Onu Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî öldürdü.

Bir topluluk der ki: Resûlullah'ın (sav) mevlâsı Enese, Bedir Savaşı'nda öldürüldü. Bu sağlam bir rivayet değildir. Onun Uhud Savaşı'na katıldığı hususunda ittifak edilmiştir. [Bundan sonra da yaşamış] ve Ebû Bekir'in hilâfeti zamanında ölmüştür.

[Bedir Savaşı'nda Müşriklerden Öldürülenler]

Benî Abdüşems b. Abdümenâf'tan Olanlar

Hanzale b. Ebû Süfyan: Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.

Hâris b. el-Hadramî: Onu Ammâr b. Yâsir öldürdü.

Âmir b. el-Hadramî: Onu Âsım b. Sâbit b. Ebü'l-Aklah öldürdü.

[Abdüşems'in mevlâları olan] *Umeyr b. Ebû Umeyr ve oğlu*: Umeyr'i Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim öldürdü.

Ubeyde b. Saîd b. Âs: Onu Zübeyr b. Avvâm öldürdü.

Âs b. Saîd: Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.

Ukbe b. Ebû Mu'ayt: Onu Âsım b. Sâbit b. Ebü'l-Aklah Resûlullah'ın (sav) emriyle Safrâda idam ederek öldürdü. Esir edilmişti. İbnü'l-Kelbî dedi ki: Ukbe, İrküzzybe'de²⁰⁹ öldürüldü. Ukbe “Çocuklara kim sahip çıkacak ey Muhammed?” diye sorunca Resûlullah (sav) “Ateş” dedi. Denildiğine göre Resûlullah (sav) onu astı. İslâm'da asılan ilk kimse idi. Dırâr b. Hattâb onun hakkında şöyle ağıt yaktı:

Ey gözler ağlayın Ukbe b. Ebân'a

O, Fibr'in torunudur ve süvariler süvarisidir

Yine şöyle söylemişti:

*Geldiğinde, babasına seslendi, Hâris için “Sel gibi veren” diye seslendi,
“belaları”*

Süratli develer bağışlayan, sabah vakti

Yükleriyle beraber, [öyle develer ki] çölleri aşyp gelen

Utbe b. Rebîa: Onu Hamza b. Abdülmuttalib öldürdü.

Şeybe b. Rebîa: Onu Ubeyde b. Hâris öldürdü. [İlk darbeyi Ubeyde indirmiş ve onu yaralamıştı.] Öldürücü darbeleri Hamza ile Ali vurdu.

Velîd b. Utbe: Onu Ali öldürdü.

209 Mekke ile Medine arasında bir yerdir. (çev.)

Onların müttefiği *Âmir b. Ubeydullah*: Onu Ali öldürdü. Ensardan Sa'd b. Muâz'ın öldürdüğü de söylenir.

Benî Nevfel b. Abdümenâf'tan Olanlar

Hâris b. Âmir b. Nevfel: Onu Hubeyb b. İsâf öldürdü. Onun hakkında Resûlullah (sav) şöyle demiştir: "Kim onunla karşılaşrsa Nevfel b. Abdümenâf'ın yetimleri için ondan el çeksin!" Onun hakkında şu âyet nâzil oldu: "*Onlar dediler ki: Biz seninle beraber doğru yola uyaracak yerimizden urdumuzdan atılırız.*"²¹⁰

Tu'ayme b. Adî b. Nevfel: Onu Hamza öldürdü. Tu'ayme, Ebû Reyyân diye isimlendirilmişti. Bedir Savaşı'nda esir edildi. Resûlullah (sav) onun katledilmesini emretti. Hamza da onu öldürdü.

Benî [Esed b.] Abdüluzzâ b. Kusayy'dan Olanlar

Zem'a b. Esved b. Muttalib b. Esed: Onu Ebû Dücâne öldürdü. Sâbit b. Ciz'in öldürdüğü de söylenir. Çocukları ona "Ceza" diyorlardı.

Hâris b. Zem'a b. Esved: Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.

Akîl b. Esved b. Muttalib: Onu Hamza ve Ali birlikte öldürdü. Ali'nin tek başına öldürdüğünü söyleyenler de vardır.

Ebü'l-Bahterî Âs b. Hâşim: Onu Mücezzir b. Ziyâd el-Belevî öldürdü. Ensardan Ebû Dâvûd el-Mâzinî'nin ya da Ebü'l-Yeser'in öldürdüğü de söylenir.

Nevfel b. Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ: Adeviyye'nin oğludur. Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.

Benî Abdüddâr'dan Olanlar

Nadr b. Hâris: Ali b. Ebû Tâlib, Peygamber'in (sav) emriyle Üseyl'de²¹¹ idam ederek öldürdü. Onu esir alan Mikdâd b. Amr'dır.

Umeyr b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr'ın mevlâsı *Zeyd b. Müleys*: Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Bilâl'in öldürdüğü de söylenir.

210 Kasas, 28/57.

211 Medine civarında, Bedir ile Safra vadisi arasında bir mevkidir. Zü Üseyl ya da Üseyil diye de adlandırılır. (gev.)

Benî Teym b. Mürre'den Olanlar

Umeyr b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym: Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Suheyb'in öldürdüğü de söylenir.

Benî Mahzûm'dan Olanlar

Ebû Cehil b. Hişâm: Resûlullah (sav) onu "Bu ümmetin firavunu" diye isimlendirmişti. Muâz b. Amr b. Cemûh ona bir darbe indirdi ve ayağını kesti. Benî Afrâdan biri de ona [ikinci] bir darbe vurdu. Ona topluca vurdukları da söylenmiştir. Resûlullah (sav) Muâz b. Amr'a Ebû Cehil'in kılıcını ganimet olarak verdi. Kılıç onun oğlunun yanındadır. Onun hakkında Hassân b. Sâbit demiştir ki:

*İnsanlar ona Ebû Hakem diye künye vermişler
Allah ise ona Ebû Cehil künyesini verdi*

Vâkıdî dedi ki: Bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. O, Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Ammâr b. Yâsir'den, o da Rubeyyi' bt. Mu'avviz'den şunu nakletti: "Ensardan bazı kadınlarla beraber Ömer b. Hattâb'ın hilâfeti zamanında Ebû Cehil'in annesi Esmâ bt. Muharrib'e'nin yanına gittim. Oğlu Abdullah b. Ebû Rebîa, Yemen'den ona güzel koku gönderirdi. O da onu erzak karşılığında satardı ve biz de ondan satın alırdık. Bana dedi ki: 'Sen efendisini öldüren katilin kızıydın?' Ben de ona 'Hayır, lâkin ben kölesini öldürenin kızıyım!' dedim. Bunun üzerine bana 'Allah'a yemin olsun ki sana asla bir şey satmayacağım!' dedi."

Resûlullah (sav) savaş sakinleşince Ebû Cehil'in aranmasını emretti. İbn Mes'ûd dedi ki: Onu, son demlerini yaşarken buldum. Ayağımı boğazına koydum. Ona "Seni rezil eden Allah'a hamdolsun" dedim. O da dedi ki: "Şüphesiz ki Allah Ümmü Abd'in oğlunu rezil etmiştir. Sen dünkü çoban değil misin? Sarp bir yere çıkmışsın ey koyun çobancığı! Zafer kimin?" Ben de "Allah ve resulünün" dedim. Akabinde onun miğferini başından çıkardım. "Şüphesiz ki seni öldüreceğim ey Ebû Cehil" dedim. O da "Sen efendisini öldüren ilk köle değilsin. Fakat bugün bana en ağır gelen şey, beni senin öldürmen ve Ahlâf'tan ya da Mutayyebûn'dan katlimi üstlenen herhangi bir adamın bulunmayışdır" dedi. Abdullah önünde durarak ka-

fasına vurdu, sonra da üzerindeki eşyaları aldı. Silahını, zırhını ve miğferini getirip Resûlullah'ın (sav) önüne koydu. Dedi ki: "Allah'ın düşmanı Ebû Cehil'in öldürülmüş olmasına sevin ey Allah'ın resulü!" Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Allah'a yemin olsun ki bu bana, kırmızı develerin verilmesinden daha sevimli geliyor" dedi ya da buna benzer bir şey söyledi. Abdullah, Ebû Cehil'in cesedinde morarmış yerler gördü. Resûlullah'a (sav) bunu anlatınca Resûlullah, "Bu, meleklerin darbe izleridir" dedi. Denildiğine göre Afrâ'nın iki oğlu Ebû Cehil'e kılıç darbeleri indirip onu yaraladılar. Sonra Ebû Cehil ikisini de öldürdü. Bundan ötürü Resûlullah (sav) her ikisinin şehit edildiği yerde durup "Allah ikisine de merhamet etsin! Bu ümmetin firavununun öldürülmesine ortak oldular" dedi. Meleklerin Afrâ'nın iki oğluyla birlikte Ebû Cehil'i öldürdüğü de söylenmiştir. Ardından da İbn Mes'ûd öldürme işini tamamlamıştır. Allah en doğrusunu bilir.

Âs b. Hişâm b. Muğîre: Onu Ömer b. Hattâb öldürdü.

Yezîd b. Temîm: Bu kabilenin müttefiğidir. Onu Ammar öldürdü. Ali b. Ebû Tâlib'in öldürdüğü de söylenmiştir.

Ebû Müsâfi el-Eş'arî: Bu kabilenin müttefiğidir. Onu Ebû Dücâne öldürdü.

Harmele b. Amr: Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.

Ebû Kays b. Velîd b. Muğîre: Onu Ali öldürdü.

Ebû Kays b. Fâkih b. Muğîre: Onu Hamza öldürdü. Hubâb b. Münzir'in öldürdüğü de söylenir.

Mes'ûd b. Ebû Ümeyye b. Muğîre: Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.

Rifâ'a b. Ebû Rifâ'a: Bu kişi Ümeyye b. Âbid'dir. Onu Sa'd b. Rebî' öldürdü.

Ebû'l-Münzir b. Ebû Rifâ'a: Onu Âsım b. Adî'nin kardeşi olan Ma'n b. Adî öldürdü.

Abdullah b. Ebû Rifâ'a: Onu Ali öldürdü.

Züheyr b. Ebû Rifâ'a: Onu Ebû Üseyd es-Sâ'idî öldürdü.

Sâib b. Ebû Rifâ'a: Onu Abdurrahman b. Avf öldürdü.

Sâib b. Ebû Sâib: Adı Sayfî b. Âbid'dir. Onu Zübeyr öldürdü.

Esved b. Abdülesed: Onu Hamza öldürdü.

Amr b. Süfyân: Onu Yezîd b. Rukayş el-Esedî öldürdü.

Cebbâr b. Süfyân: Onu Ebû Bürde b. Niyâr öldürdü. Cebbâr, Amr'ın kardeşidir ve bu ikisi onların Tay kabilesinden müttefigidir.

Câbir b. Sâib b. Uveymir b. Âiz: Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.

Uveymir b. Sâib b. Uveymir: Onu Nu'mân b. Ebû Mâlik öldürdü. Kelbî dedi ki: [Bir önceki maddede ismi geçen] Câbir ile kardeşi Uveymir'in ikisini de Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.

Benî Cumah'tan Olanlar

Ümeyye b. Halef: Onu Hubeyb b. Îsâf ile birlikte Bilâl öldürdü. Rifâ'a b. Râfî'in öldürdüğü de söylenir.

Ali b. Ümeyye b. Halef: Onu Ammâr b. Yâsir öldürdü.

Evs b. Mi'yer b. Levzân: Onu Osman b. Maz'un ile birlikte Ali öldürdü. Osman'ın tek başına öldürdüğü de söylenir.

Benî Sehm'den Olanlar

Münebbih b. Haccâc: Onu Ebû'l-Yeser öldürdü. Ali'nin ya da Ebû Üseyd es-Sâ'idî'nin öldürdüğü de söylenir.

Nübeyh b. Haccâc: Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.

Âs b. Münnebbih: Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.

Ebü'l-Âs b. Kays b. Adî: Onu Ebû Dücâne öldürdü. Ali'nin öldürdüğü de söylenir.

Âsım b. Ebû Avf b. Subeyre: Onu Ebû Dücâne öldürdü.

Benî Âmir b. Lüeyy'den Olanlar

Muâviye b. Abdükays: Onların müttefigidir. Onu Ukkâşe b. Mihsan öldürdü.

Ma'bed b. Vehb: Kelb kabilesinden onların müttefiğidir. Onu Ebû Dü-câne öldürdü.

Amr (veya Âmir) b. el-Hadramî: (Onu) Ka'b b. Zeyd en-Neccârî [öldürdü]. Sağlam olan rivayete göre o, İbn Cahş Seriyesi'nde öldürülmüştür.

[Bedir Savaşı'nda Kureyş'ten Esir Edilenler]

Bedir Savaşı'nda Kureyş kabilesinden esir edilenlerin bazıları şunlardır:

Akîl b. Ebû Tâlib: Onu Ubeyd b. Evs ez-Zaferî esir aldı. Ubeyd, onun amcası Abbas'ı da esir almıştı. Daha sonra ikisi de fidyeyle serbest kaldılar.

Neufel b. Hâris b. Abdülmuttalib: Onu Cebbâr b. Sahr esir aldı.

Sâib b. Ubeyd

Ubeyd b. Amr b. Alkame: Bu son ikisini Seleme b. Eslem b. Harîş el-Eşhelî esir aldı. Peygamber (sav) her ikisini de fidyersiz serbest bıraktı.

Ukbe b. Ebû Mu'ayt: Onu Abdullah b. Seleme el-Aclânî esir aldı.

Hâris b. Ebû Vahre: Bu şahsın Vecze b. Ebû Amr b. Ümeyye olduğu da söylenir. Onu Sa'd b. Ebû Vakkâs esir aldı. Onun fidyesi için Velîd b. Ukbe geldi ve onun için dört bin dirhem fidyeye verdi.

Amr b. Ebû Süfyân b. Harb: Resûlullah'ın (sav) payına düşmüştü. Hz. Peygamber (sav) onu fidyersiz serbest bıraktı. Onu esir alan Ali idi. Evs'in Benî Ümeyye [kabilesin]den olan Sa'd b. Ekkâl, umre için Mekke'ye gitmişti. Ebû Süfyân onu Mekke'de tutup esir aldı ve dedi ki: "Amr bırakılmadıkça ben de Sa'd'ı bırakmayacağım." Bu konuda şu şiiri söyledi:

*Ey İbn Ekkâl'in aşireti! Haydi cevap verin [Ekkâl'in] çağrısına
Birbirinizi kaybettiniz, bırakmayın [bari] yaşlı efendiye
Şüphesiz ki Benî Amr zillet ve alçaklık içindedir
Şayet bağlanmış esirini kurtarmazsa*

Resûlullah (sav) Amr b. Ebû Süfyân'ı serbest bıraktı. Ebû Süfyân da İbn Ekkâl'i serbest bıraktı. Bazıları dedi ki: O Sa'd b. Nu'mân b. Ekkâl'dir. Kelbî dedi ki: O Nu'mân b. Zeyd b. Ekkâl b. Levzân b. Hâris b. Ümeyye b. Zeyd b. Mâlik'tir.

Ebü'l-Âs b. Rebî': Onu Hırâş b. Sımme esir aldı. Fidyasını kardeşi Amr b. Rebî' verdi.

Amr b. Ezrak: Onu İbnü'r-Rebî' âzat ettirdi.

Ebü'l-Âs b. Nevfel b. Abdüşems: Onu Ammâr b. Yâsir esir aldı.

Osman b. Abdüşems: Utbe b. Gazvân'ın kardeşinin oğludur. Müttefik[-lerden]di.

Ebü Sevr: Bu son ikisinin fidyesini Cübeyr b. Mut'im vermiştir. Ebû Sevr'i esir eden Ebû Mersed el-Ganevî'dir.

Ebü Azîz b. Umeyr: Mus'ab'ın kardeşidir. Onu Ebü'l-Yeser esir aldı. Başkasının esir aldığı da söylenmiştir. Mus'ab onu esir alana "Onu sıkı tut, şüphesiz ki annesi varlıklıdır" demişti. Kardeşi Mus'ab'a "Benim hakkımdaki tavsiyen bu mudur ey kardeşim?" deyince o da "[Ebü'l-Yeser'i gösterecek] Kardeşim budur, sen değilsin!" dedi. Daha sonra [Ebû Azîz] dört bin dirhem fidye ile kurtuldu.

Adî b. Hıyâr: Onu Hırâş b. Sımme esir aldı.

Esved b. Âmir b. Hâris b. Sabbâk: Onun fidyesini Talha b. Ebû Talha verdi.

Sâib b. Ebû Hubeş b. Muttalib b. Esed: Onu Abdurrahman b. Avf esir aldı.

Hâris b. Osman b. Huveyris b. Esed: Hâtub b. Ebû Belte'a esir aldı.

Mâlik b. Ubeydullah b. Osman: Benî Teym'dendir ve Talha'nın kardeşidir. Onu Kutbe b. Âmir b. Hadîde esir aldı. Medîne'de esir iken öldü.

Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre: Onu Bilâl esir aldı.

Osman b. Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Muğîre: Nahle Savaşı'nda esir alındı fakat kurtuldu. Onu Bedir Savaşı'nda Vâkîd b. Abdullah et-Temîmî esir aldı. Dedi ki: "Seni elime geçirme imkânı veren Allah'a hamd olsun! İlk seferinde elimden kurtulmuşsun." Onu Abdullah b. Ebû Rebîa dört bin dirhem fidye ile kurtardı.

Velîd b. Velîd b. Muğîre: Onu Abdullah Cahş el-Esedî esir aldı. Fidyesini Hâlid b. Velîd ile Hişâm verdi. Fidyeye, bineğinin üzerindeki silah türünden bütün teçhizatı. [Hâlid ve Hişâm onu alıp götürürlerken yolda onları atlatıp] kaçtı ve [Peygamber'e (sav) gelerek] müslüman oldu. Onu Selîm b. Kays'ın esir aldığı da söylenir.

Sayfî b. Ebû Rifâ'a b. Âbid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm: [Fidyeye olarak verecek] malı yoktu. Bu nedenle kendisini esir edenin yanında bir müddet kaldı. Sonra o kişi onu serbest bıraktı.

Muttalib b. Hantab b. Hâris b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm: Onu Ebû Eyyûb el-Ensârî esir aldı. Adamın malı yoktu. Ebû Eyyûb el-Ensârî bir müddet sonra onu serbest bıraktı.

Hâlid b. A'lem el-Ukaylî: Bu kişi Benî Mahzûm'un müttefigidir. Fidyesini vermeye İkrime b. Ebû Cehil geldi. Onu esir alan kişi Hubâb b. Münzir b. Cemûh idi.

Abdullah b. Übeyy b. Halef: Onu Ferve b. Amr el-Beyâdî esir aldı. Fidyesini vermek üzere babası [Medine'ye] geldi.

Ebû Azze el-Cumahî: Resûlullah (sav) daha fazla kalabalık toplamaması şartıyla ona yemin ettirdi, ona iyi davrandı ve fidye almadan onu serbest bıraktı. Ancak o daha sonra Uhud Savaşı'nda yine esir alındı ve boynu vuruldu.

Süheyl b. Amr: Onu Mâlik b. Duşşüm b. Mâlik b. Duşşüm b. Mirdaha b. Ganm esir aldı. [Ganm adındaki bu kişi] Kavkal b. Avf b. Amr b. Avf b. Hazrec'dir.

Mâlik şu şiiri söylemiştir:

Süheyl'i esir ettim, asla istemem

Onun karşılığında dünyada kimi getirseler

Hindif [kabilesi] bilir ki genç Süheyl'in

Onların genci olduğunu, zulme uğradığı zaman

Zü şefer [adlı kılıç]la vurdum ona, öyle ki iki büküm oldu

[Üst dudağının yarık olmasıyla] damgalı olana zorladım kendimi

Süheyl'in fidyesi için Mikrez b. Hafs b. Ahyef geldi. Mâlik'i razı edip ona Süheyl'in malından dört bin dirhem ödedi. Mal Mekke'den gelinceye dek Mikrez onun yerine esir tutuldu.

Süheyl esir edilip de Medine'ye getirilince Üsâme b. Zeyd onu gördü ve dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi! Bu kişi insanlara tirit [yemeği] yedirirdi."

Sevde bt. Zem'a onu elleri boynunda bağlı halde gördüğünde kendisine hâkim olamayıp "Ebû Yezîd'e bu mu yapıldı?" dedi. Sonra dedi ki: "Ey Ebû Yezîd! Kendi elinizle bu hale düştünüz. Mertçe ölseydiniz ya?" Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Ey Sevde, Allah ve resulüne karşı mı [onu teşvik ediyorsun]?" dedi. Bunun üzerine Sevde "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, onu bu halde görünce nefsim hâkim olmadım. Benim için Allah'tan mağfiret dile ey Allah'ın elçisi!" dedi. Resûlullah (sav) da "Allah sana mağfiret etsin!" dedi.

Ömer dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi! Bu, Kureyş'in hatibi Süheyl'dir. Onun ön dişlerini sökeyim mi, bir daha ebediyen senin hakkında konuşmasını!" Resûlullah (sav) "Bırak onu, belki de kendisini öveceğin bir makama erişir de Allah onunla dinine [veya ona] fayda verir" dedi. Süheyl Mekke'nin fet-hinde müslüman oldu ve İslâm'ı güzel yaşadı. Resûlullah (sav) vefat edince Attâb b. Esîd Mekke'de vali olarak bulunuyordu. Süheyl kalkıp "Ey insanlar! Ben Kureyş içinde karada en çok malı mülkü ve denizde en çok gemisi olan kimseyim. Emîrinize itaat edin! Ona zekâtınızı verin! Şayet iş, yerini bulmazsa mallarınızı size iade edeceğime dair garanti veriyorum" dedi ve ağladı. İnsanlar bunun üzerine sakinleşti. Attâb da döndü.²¹² Ömer hilâfete gelince Süheyl ve Hâris b. Hişâm onu ziyarete geldiler. Ömer onlardan önce Suheyb ve Ammâr'ı huzuruna kabul etti. Hâris b. Hişâm buna kızdı. Süheyl dedi ki: "Onlar [muhacir ve ensar] da [İslâm'a] çağrıldı, bizler de çağrıldık. Onlar hemen icâbet etti, biz ise yavaş davrandık. Şimdi bizim önümüze geçirilmelerine mi kızıyoruz? Resûlullah'ın (sav) yanında cihada katılmayı da kaçırdık, ancak şimdi bunu yapmak istiyoruz." Akabinde her ikisi de cihat için Şam'a gittiler ve orada öldüler.

212 Hz. Peygamber'in (sav) vefatından sonra Mekke halkı irtidad etmeye niyetlendiler, zekât vermek istemediler. Vali Attâb olaylardan çekindiği için gözlerden uzaklaşmıştı. Süheyl'in tesirli konuşması üzerine halk yatıştı, İslâm'a itibâ etmeyi sürdürdüler. Vali de görevinin başına geldi. (çev.)

Vâkîdî dedi ki: Sa'd, Süheyl'e ok attı ve bacağına üst kısmına isabet etti. Mâlik gelip onu esir aldı.

Bana Mus'ab b. Abdullah, hocalarından naklen şunu aktardı: Üsâme b. Zeyd, Süheyl'i gördü. Dedi ki: "Bu, Mekke'de tirit yediren kimsedir." Bunun üzerine Resûlullah (sav) dedi ki: "Bu yemek yediren Ebû Yezîd'dir. Fakat Allah'ın nurunu söndürmek için çalıştı. Allah da [bize] onu ele geçirme fırsatı verdi." Esir edilince kaçtı. Onu bulmak için çıktılar. Resûlullah (sav) onu bir evin kilerinde [gizlenmiş halde] buldu. Emir verdi ve elleri boynuna bağlandı. Sonra da bineğinin yan tarafına bağlandı. Onun hakkında Ümeyye b. Ebû's-Salt es-Sekafi der ki:

*Ey Ebû Yezîd! Gördüm ki pek çok ihsanın
Şakır şakır yağmur yağdırıyor iyilik semalarının*

Umeyr b. Vehb'in Müslüman Olması

Dediler ki: Umeyr b. Vehb b. Halef el-Cumahî, Safvân b. Ümeyye'ye dedi ki: "Şayet borcum ve çocuklarıma bakma derdim olmasaydı gider Muhammed'i öldürürdüm. İleri gelenlerin Bedir Savaşı'nda öldürülmüş olması büyük bir musibettir. Bana ulaştığına göre o çarşılarda dolaşmış." Safvân, onun borçlarını ödeyeceği ve çocuklarının geçimini üstleneceği hususunda teminat verdi. O da gizlice Medine'ye geldi. Devesini mescidin kapısında durdurdu ve oraya bağladı. Bileyip zehirlediği kılıcını çekti. Resûlullah'a (sav) yöneldi. O sırada bir grup sahâbîyle orada bulunan Ömer b. Hattâb ona baktı. Yanında bulunanlara dedi ki: "Bu köpekten sakının! İşte bu Allah düşmanı, Bedir Savaşı'nda aramıza fitne soktu, müşrikler için bizim hakkımızda tahmin yürüttü.²¹³" Ömer onu yakalayıp Resûlullah'a (sav) götürdü. Dedi ki: "Bu Umeyr b. Vehb'dir, silahıyla mes-cide girdi. O kötü bir düşmandır." Resûlullah (sav) ona dedi ki: "Seni buraya getiren nedir?" O da "Oğlum yanınızda esirdir. Beni onunla buluşturmanız için geldim" dedi. Resûlullah (sav) "Bu kılıç da nedir?" diye sorunca "Allah kılıçlara lânet etsin, bize Bedir Savaşı'nda bir fayda verdi mi? Onu gelirken üzerimde unuttum." dedi. Resûlullah (sav) "Doğru söyle, niçin

213 Umeyr keskin gözlü olduğu için uzaktan müslümanlara bakarak kaç kişi olduklarını doğru bir şekilde tahmin etmişti.

geldin?” deyince şöyle cevap verdi: “Esirim Vehb b. Umeyr b. Vehb için geldim.” Resûlullah (sav) dedi ki: “Safvân’la ne hususta anlaştınız? Borcunu ve çocuklarının geçimini üstlenmesi karşılığında beni öldüreceğini taahhüt ettin. Allah seninle senin düşündüğün şeyin arasına girecek [senin bunu yapmana müsaade etmeyecek]tir.” Bunun üzerine Umeyr şöyle dedi: “Şehâdet ederim ki Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur ve sen de Allah’ın elçisisin. Yemin ederim ki bu gökten gelen bir vahiydir. Vallahi benden başka hiç kimse bunu Safvân’dan duymadı. Ben de kimseye söylemedim.”

Resûlullah (sav) onun esirini serbest bıraktı. Umeyr Mekke’ye geldi. Safvân’a yanaşmadı. İslâm’a girdiğini açığa vurdu ve insanları İslâm’a davet etti. Safvân Hicr’deyken Umeyr yanına gitti, fakat onunla konuşmadı. Umeyr o sırada şehâdet getirdi ve dedi ki: “Din bu mu? Taşa ibadet etmek ve ona kurban kesmek?” Safvân onunla konuşmadı. Umeyr b. Vehb Uhud Savaşı’na Resûlullah (sav) ile beraber katıldı. Ömer b. Hattâb’ın hilâfeti zamanına kadar yaşadı. Künyesi Ebû Ümeyye idi. Safvân’dan teminat alan kişinin Vehb b. Umeyr, esir olan kişinin ise Vehb’in babası Umeyr b. Vehb olduğu da söylenir. Ancak ilk rivayet daha sağlamdır.

Vâkıdî Muhammed b. Amr’dan, o da Muhammed b. Yahyâ b. Hibbân’dan şunu rivayet etti: Esirler de öldürülenler de yetmişer kişiydi. Bunun benzeri İbn Abbas’tan da rivayet edilmiştir. Zührî’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bedir Savaşı’nda esirler yetmişten fazlaydı. Aynı şekilde öldürülenler de yetmişten fazlaydı.

Vâkıdî, Ya’kûb b. Muhammed b. Ebû Sa’sa’adan, o da Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Sa’sa’adan şunu rivayet etti: Bedir gününde yetmiş dört kişi esir alındı. Abdurrahman, Hazrec’in Benî Mebzûl kolundandı.

Bedir Savaşı Hakkında Söylenen Şiirler

Tâlib b. Ebû Tâlib Bedir günü şu şiiri söylemiştir: (Bazı râviler bu şiirin Ümeyye b. Ebû’s-Salt’a ait olduğunu iddia ederler.) Tâlib Bedir Savaşı’na katılmış, sonra gerisin geri dönerek oradan ayrılmıştı. Ancak [bundan sonraki zaman içinde] Kureyş’le beraber olduğuna dair bir söz duyulmadı.

Acı verdi bana, cesur, büyük adamların ölümü
Hacûn'da kraldı onlar sabah vaktinde
Ka'b ve Âmir'e kıydılar
Bedir günü, o hırs gününde
Saçım ağardı her ne zaman
İşittimse ağıtlarla inlemeleri
Ve yiğit bir delikanlıyı çağırın genç kıızı
-Genç kız ki- günü gelmeden önce salıverilmişti
Mukaddes belde Mekke boşaltıldı o gün
Lüeyy, Gâlib ve Bitâh Kureyş'i tarafından
 Şunu da Ümeyye b. Ebû's-Salt söyledi:

Ağlamaz mısın o şerefli kimselere
Şereflielerin evlâdı olan övülmüşlere
Güvercin ağlaması gibi, dalların üzerinde
Sabah vakti, uzanmış güür [dalların üzerinde]
Yakıcı nefeslerle ağlar (o güvercinler), kederli
Dönerler akşamleyin dönenlerle birlikte
Ağlayan kadınlar gibidir onlar
Mersiye söyleyen, ağıt yakan (kadınlar)
Ne oldu Bedir'de, o büyük vadide
Önder olan ileri gelenlere
İştah açan, bol bol yiyenlere
Sığımanları sığındıranlara
-Ki onlar- iç yağı yedirenter[di], üzerinde
Ekmeğin, o iç yağı ki peynir mayası gibi
Aşk olsun Ali'nin oğullarına
Onlardan evli olana da olmayana da
Şayet büyük bir baskın yapmazlarsa
Şiddetli [bir baskın]), susturan, tüm çatlak sesleri

Hassân da Ebû Cehil'i hicvederek dedi ki:

Gördünüz ya, Allah o topluluğa lânet etti
Benî Şec'in beslemesinin Muhammed'e karşı harbe teşvik ettiği

[topluluğa]

O [besleme ki] uğursuz, mel'un, cehaleti âşikâr
 Utanması kıt, gidişatı bozuk
 Rabbim ise zafer indirdi resulüne
 Her karşılaşmada destekledi onu kudretiyle

Şeddâd b. Esved el-Leysî eş-Şic'î Bedir'deki Kureyş ölülerine ağladığı
 şiirinde dedi ki:

Bırak da içeyim ey Bekir
 Zira gördüm ki ölüm Hişâm'ı delik deşik etmiş
 Baban Ebû Yezîd'i de öyle, vurup geçmiş
 O ki kardeşiydi şarkıcıların ve cömert ayyaşların
 Nelerin var Bedir'in taştan kuyusunda
 Mal mülkten, çokça ibsânlardan
 Nelerin var Bedir'in taştan kuyusunda
 İkramlardan ve büyük bağışlardan
 Neler var kuyuda, o Bedir kuyusunda
 Yağlı deve etleriyle dolu tepsiler[in sahiplerin]den
 Yok mu benden insanlara haber ulaştıracak biri
 Oruç ayını terkettiğim [haberini]
 Elçi bize bildiriyor dirilecekmışız tekrar
 Öyleyse nasıl yaşar puhular ve baykuşlar

Ümeyye b. Ebü's-Salt dedi ki:

Ey göz, akıt gözyaşlarını Ebü'l-Âs için
 Donup kalmasın [gözyaşın, ağla], Zem'a'ya
 Ağlayın Akîl için, savaş kızıştığında
 Dehşet gününde, çarpışmada
 İkiz burcundaki yıldızlar yıkıldı, (o) uluların ölümünden dolayı
 [İçlerinde] hâin de yok hilekâr da
 O ulular ki Ka'b [kabile]sin'in yüce reisleri
 İçlerinde vardır yücelerin zirvesi
 (O) felaket anıldığında, yakınlarının
 Elemle dolar yürekleri

Abdullah b. Ziba'rî es-Sehmî dedi ki:

*Ne oldu Bedir'de, ya ne oldu çevresinde[ki]
(O) nur yüzlü iyi huylu gençlere
Bıraktılar orada Nübeyh'i ve Münebbih'i
Ve Rebîa'nın iki oğlunu -ki onlar grubun en iyileri idi-
Âs bin Münebbih'i -ki öyle güçlü idi-
Kusursuz, upuzun bir mızrak [gibi]
Ona nispet edilir soyları ve ataları
Dayılarla amcaların hayır hasenatı
Bıraktılar cömert Hâris'i -ki parlardı yüzü
Dolunay gibi aydınlattırdı karanlık geceleri-
Ağladığında biri, [bil ki] figan etmiştir
Büyük reis İbn Hişâm'ın ardından*

Bedir'e dair bunun dışında başka şiirler de vardır. Bazıları doğrudur, bazıları doğru değildir.

[Bedir Savaşı'na Katılan Kardeşler]

Bana Muhammed [b. Sa'd], Vâkıdî'nin şöyle dediğini anlattı: [Birbiriy-le kardeş olan] şu kişiler Bedir Savaşı'na katılmışlardır:

Ubeyde, Husayn ve Tufeyl kardeşler: Üçü de Hâris'in oğludur.

Ukkâşe b. Mihsan ile kardeşi *Ebû Sinân b. Mihsan*.

Şücâ' ile *Ukbe*: İkisi de Vehb'in oğludur.

Midlâc ile *Sekkâf*: İkisi de Amr es-Sülemî'nin oğludur. Bu iki kardeş, Benî Esed b. Huzeyme'nin müttefiği iken daha sonra Benî Esed'le birlikte Benî Abdüşems'in müttefiği oldular.

Ömer ile onun kardeşi *Zeyd b. Hattâb*.

6. [Benî Kaynukâ' Gazvesi]

Bu gazve hicretin 2. yılının Şevval ayında yahudi Benî Kaynukâ' kabilesiyle yapılmıştır.

Savaşın sebebi şuydu: Resûlullah (sav) Medine'ye gelince bütün yahudiler onunla anlaşma yaptılar. Resûlullah (sav) onlarla arasında bir vesika kaleme aldı. Resûlullah (sav) Bedir'de galip gelip Medine'ye sâlimen ve bol ganimet ile dönünce yahudiler azgınlığı anlaşmayı bozdular. Resûlullah (sav) onları topladı ve dedi ki: "Ey yahudi topluluğu! Müslüman olunuz! Allah'a yemin olsun ki benim Allah'ın peygamberi olduğumu bilmektesiniz. Aksi takdirde Allah, Kureyş'i düşürdüğü [durumun] daha kötüsüne sizi düşürecektir." Onlar da dediler ki: "Karşılaştığın şey seni aldatmasın. Sen [savaşmayı bilmeyen] tecrübesiz bir kavmi yendin. Bizler ise harp insanıyız. Şayet bizimle savaşırsan, benzerimizle (daha önce) savaşmadığını anlarsın." Onlar bu şekilde azgınlık ve inkârlarını açık bir şekilde ortaya koyarken ensardan bir adamla evli olan bir kadın Benî Kaynukâ' çarşısına gitti. Bir ziynet eşyası için onlardan bir kuyumcu[nun dükkânın]da oturdu. Benî Kaynukâ'dan bir adam gelip kadına sezdirmeden arkasına oturdu. İğne [benzeri bir şey] ile kadının örtüsünü arkadan sırtına tutturdu. Kadın kalkınca üstü açıldı ve avreti görüldü. Onlar da buna güldüler. Müslümanlardan bir adam kalkıp onu takip etti ve öldürdü. Onlar da müslüman adama saldırıp onu öldürdüler ve Resûlullah (sav) ile yapmış oldukları anlaşmayı bozdular. Haklarında şu âyet nâzil oldu: "*Anlaşma yaptığın bir kavmin [anlaşmayı bozup] hainlik etmesinden korkarsan, anlaşmayı bozduğunu onlara açıkça bildir. Çünkü Allah, hainleri sevmez.*"²¹⁴ Bu âyetin Benî Kurayza' hakkında nâzil olduğu da rivayet edilmiştir.

Resûlullah (sav) onların üzerine yürüdü. Onlar da kalelerine sığındılar. Resûlullah (sav) onları on beş gece muhasara altına aldı. Sonra Resûlullah'ın (sav) hükmü üzere indiler. Resûlullah (sav) onların bağlanmasını emretti. Onların bağlanması ve kelepçeler konusunda Münzir b. Kudâme es-Selmî görevlendirildi. Bunun üzerine münafık İbn Übeyy, Resûlullah'a (sav) geldi. Elini arkadan onun zırhının yakasına koydu ve "Ey Muhammed! Benim dostlarıma iyi davran!" dedi. Resûlullah (sav) "Yazıklar olsun sana, bırak beni!" dedi. O, Resûlullah'ı (sav) kendisine doğru çekmişti. Resûlullah'a (sav) dedi ki: "Hadâik ve Buâs savaşlarında beni savunan; dört yüzü zırhlı, üç yüzü zırhsız askeri bir anda biçmek mi istiyorsun? Ey

214 Enfâl, 8/58.

Muhammed! Yenilmekten korkmuyor musun?” Bunun üzerine Resûlullah (sav) “Bırakın onları, Allah onlara ve onlarla beraber olana lânet etsin!” dedi. Onları öldürmekten vazgeçti ve kendilerini Şam’a sürdü. Onlar da Ezri’ât’a yerleştiler. Resûlullah (sav) onların mallarına el koydu. Bunlar kuyumcu idiler, toprakları yoktu. Onlardan silah olarak alınan şeyler şunlardı: Üç yay: Biri “ketûm” diye isimlendirilmişti. Uhud Savaşı’nda kırıldı. Diğeri “revhâ” diye isimlendirilmişti. Üçüncüsünün adı “beydâ” idi. İki de zırh vardı. Biri “suğdiyye”, diğeri “fidda” diye isimlendirilmişti. Üç kılıç vardı: Biri kala’î cinsindendi. İkincisi “beyyâr” diye isimlendirilmişti. Üçüncüsü ise isimsizdi. Üç de mızrak vardı. Kalelerinde çok sayıda silah ve kuyumcu aletleri bulundu. Resûlullah (sav) adı geçen zırhlardan birini Sa’d b. Muâz’a, diğerini de Muhammed b. Mesleme’ye verdi. Resûlullah (sav) [bu sefere giderken] Medine’de kendi yerine vekil olarak Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir’i bıraktı.

7. [*Sevîk Gazvesi*]

Bu gazve hicretin 2. yılında Zilhicce ayında vâki olmuştur.

Savaşın sebebi: Ebû Süfyân b. Harb Bedir’de öldürülen müşriklerden dolayı Resûlullah (sav) ve ashabından intikam almadıkça güzel koku sürünmemeye yemin etmişti. İki yüz süvari askerle yola çıkıp -bu rakamın kırk olduğu da söylenmiştir- geceleyin Benî Nadîr’e vardı. O ve beraberindekiler Resûlullah’a (sav) dair bilgi almak için yahudi Huyeyy b. Ahtab’ın kapısını çaldılar. O ise kapıyı açmaktan kaçındı.

Onlar bu sefer Sellâm b. Mişkem’in kapısını çaldılar. O kapıyı açtı ve kendilerini misafir etti. Ebû Süfyân’a şarap içirdi. Seher vakti gelince Ebû Süfyân ve beraberindekiler çıktılar, kendi harmanında bulunan ensardan bir adamla karşılaştılar. Onu öldürdüler. Yanında ücretli çalışan adamı da öldürdüler. Her ikisinin ekinlerinden bir kısmını yaktılar. Böylece yeminin yerine geldiğini düşünen Ebû Süfyân kaçtı ve yakalanmaktan korktu. Bunun haberi Resûlullah’a (sav) ulaştı. O da ashabını çağırıp topladı. Ashabıyla birlikte onun peşine düştüler. Ebû Süfyân ve arkadaşları yüklerini hafifletmek için, azıkları olan kavrulmuş unlarını (sevîk) döktüler. Müslümanlar da onları takip edip azıklarını alıyorlardı. Bu yüzden de savaş Sevîk

Savaşı diye isimlendirildi. Resûlullah (sav) o sırada herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmadı. Sellâm b. Mişkem hakkında Ebû Süfyân b. Harb dedi ki:

*İçirdi beni doyurdu şaraba ve içkiye
Sellâm b. Mişkem, bunca susuzluğumun üstüne
İşte Ebû Amr! Ne cömerttir! Evi de
Sığınaktır Yesrib'de, her âlicenap cömerte*

Bazıları dedi ki: Sellâm'ın künyesi Ebü'l-Hakem'dir. [Bu görüş doğru kabul edildiği takdirde] şu beyit, onun hakkındadır:

*Ebü'l-Hakem insanlar içinde en hayırlı kişidir, onun evi ise
Yesrib'de her cömert beyazın sığınağıdır*

Zührî şöyle derdi: Onun künyesi Ebû Amr idi.

Bu gazve sırasında Resûlullah'ın (sav) Medine'deki vekili yine Ebû Lü-bâbe idi.

8. Karkaratülküdr Gazvesi

Bazıları bu isme Karâre demişlerdir. İlki daha doğrudur. 3 yılının Mu-harrem ayında gerçekleşti. Gatafân'dan ve Benî Süleym'den bir grubun top-landığı haberinin ulaşması, bu gazvenin sebebidir. Resûlullah (sav) üzer-lerine yürüdü. Onlar da dağıldılar. Resûlullah (sav) herhangi bir tuzakla karşılaşmadı. Resûlullah (sav) onlardan geride kalmış, çobanıyla beraber bir deve sürüsü buldu. Bunun bir deve ve bir de koyun sürüsü olduğu da söylenmiştir. Sayıları beş yüz olan develeri Resûlullah (sav) müslümanlar arasında taksim etti. Bu savaşta Resûlullah'ın (sav) Medine'deki vekili İbn Ümmü Mektûm idi.

9. Benî Gatafân Gazvesi

3 yılının Rebîülevvel ayında Necid'deki Züemr'de gerçekleşti. Sebe-bi Benî Sa'lebe b. Sa'd b. Zübyân b. Bağîd b. Rays b. Gatafân ile Benî Muhârib b. Hasafe b. Kay'stan bir topluluğun bir araya gelip Resûlullah'ın (sav) çevresindekilere zarar vermek istemeleriydi. Onları toplayan kimse de Du'sûr b. Hâris el-Muhâribî idi.

Onların durumu Resûlullah'a (sav) ulaştı. Resûlullah (sav) dört yüz elli kişiyle sefere çıktı. Zülkassa'ya gitti. Orada Benî Sa'lebe'den bir adamla karşılaştı. Müslümanlar ona "Nereye gidiyorsun?" dedi. O da "Yesrib'e gidip kendim için bir yer bakmak istiyorum" dedi. Resûlullah (sav) onu İslâm'a çağırdı. O da müslüman oldu. Müşriklerin toplandıklarını haber verdi. Resûlullah'ın (sav) duruma vâkıf olduğu haberi onlara ulaşınca dağların tepelerine kaçtılar. Adamın ismi Cebbâr idi. Resûlullah (sav) bu savaşta herhangi bir tuzakla karşılaşmadı.

Du'sûr Resûlullah'ı (sav) bir ağacın altında uzanmış halde buldu. Yanında kılıcı olduğu halde ona yöneldi. Ona "Bugün seni elimden kim kurtaracak?" deyince, Resûlullah (sav) "Allah" dedi. Cibrîl adamın göğsüne vurdu ve kılıç elinden düştü. Resûlullah (sav) onu aldı ve "Ey Du'sûr, bugün seni benim elimden kim kurtaracak?" diye sorunca, dedi ki: "Hiç kimse! Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed Allah'ın resulüdür. Allah'a yemin olsun ki bir daha sana karşı insanları toplamayacağım." Bunun üzerine Resûlullah (sav) kılıcını ona geri verdi. Adam arkadaşlarının yanına gitti ve onları İslâm'a davet etti. Gördüklerini onlara anlattı. Onun hakkında şu âyet indi: *"Ey iman edenler! Allah'ın size ihsân ettiği nimeti bir hatırlayın! Hani bir zamanlar bir topluluk ellerini size kaldırmaya (ve size saldırmaya) yeltenmişti."*²¹⁵ Resûlullah (sav) Medine'den on bir gece uzak kaldı. Medine'de yerine Osman b. Affân'ı vekil olarak bırakmıştı.

10. Benî Süleym b. Mansûr Gazvesi

Sonra Buhrân'da bulunan Benî Süleym b. Mansûr Gazvesi meydana geldi. Orası Fur²¹⁶ tarafındadır. 3. yılın Cemâziyelevvel ayında gerçekleşen gazvenin sebebi Benî Süleym'den bir grubun Buhrân'da toplanmış olmasıydı. Bu bilgi Resûlullah'a (sav) ulaştı. Resûlullah (sav) müslümanlardan üç yüz kişiyle sefere çıktı. Nereye gideceğini söylemedi. Buhrân'a gelince onların dağılıp kendi sularının olduğu yere gittiğini gördü. Döndü ve herhangi bir tuzakla karşılaşmadı. Medine'den on gece uzak kaldı. Medine'de

215 Mâide, 5/11.

216 Medine yakınında bulunan bir köydür. (çev.)

yerine İbn Ümmü Mektûm'u bırakmıştı. O, Amr b. Kays olup Benî Âmir b. Lüeyy'dendir. Annesi Âtike'dir ve Benî Mahzûm'dandır.

11. *Uhud Gazvesi*

Gazve, 3. yılın Şevval ayının yedinci gününde -Cumartesi- oldu.

Sebebi şuydu: Ebû Süfyân Kureyş kervanıyla gelip Dârünnedve'nin kapısında durdu. Müşrikler de Bedir'den Mekke'ye dönmüştü. Kureyş eşrafi kalkıp Ebû Süfyân b. Harb'e gitti. Bunlar Esved b. Muttalib b. Esed, Cübeyr b. Mut'im, Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebû Cehil b. Hişâm, Hâris b. Hişâm, Abdullah b. Ebû Rebîa, Huveytîb b. Abdülzâ, Huceyr b. Ebû İhâb idi. Dediler ki: "Ey Ebû Süfyân, bu kervanı tut çünkü Mekkelilerin malıdır. Onlar bu kervandaki mallarla kalabalık bir ordu hazırlayıp Muhammed'in üzerine salma düşüncesiyle gönüllerini ferahlatırlar. Oğullarımızdan ve aşiretimizden öldürülmüş olanları biliyorsunuz!"

Şöyle de denilmiştir: Ebû Süfyân isimlerini verdiğimiz bu kimselere ve daha başkalarına gitti. Onları bu kervandaki [malların] bedeliyle Resûlullah'a (sav) karşı ordu hazırlamaya davet etti. Kervandaki malları altın karşılığında sattılar ve bu parayla orduyu donattılar. Bazıları şöyle demiştir: "Onlar kervandaki malların kârıyla orduyu donattılar. Nitekim [yaptıkları ticaret neticesinde] yüzde yüz kâr elde etmişlerdi." Kureyş'ten dört adama haber saldılar. Bunlar Amr b. Âs, Hübeyre b. Ebû Vehb el-Mahzûmî, İbnü'z-Ziba'ri ve Ebû Azze el-Cümahî idi -onun adı Amr b. Abdullah'tır-. Arap kabilelerine de gittiler. Yardım talep edip onları Resûlullah'a (sav) karşı [kendilerine] destek vermeye çağırdılar. Ebû Azze Kinâne kabilesine mensuptu. Kendisine teklif edilen şey için nüfuzunu kullanmaktan çekindi. "Muhammed ile sınanmamız bana göre iyi bir şeydir. O beni, Bedir gününde fidesiz salıvermişti." Fakat onu yardıma ikna edinceye dek bırakmadılar. [O esnada Ebû Azze] şu şiiri söylemiştir:

Ey sert ve kararlı Benî Abdümenât

Sizler sahip çıkansınız, babanız da öyleydi

Beni bırakmayın, (şimdi bu) hiç yakışık almaz

Bu yıldan sonra bana yardım vaat etmeyin [ziyanı yok]

Ordu sefere çıktı. Sakîf, Kinâne ve daha başka kabilelerden ordu toplamışlardı. Müşrikler Medine'ye yöneldi, beraberlerinde hevdec içinde kadınlar da vardı. Ebû Süfyân b. Harb beraberinde eşi Hind bt. Utbe Ümmü Muâviye'yi ve yine eşi Ümeyme bt. Süfyân b. Vehb b. Eşyem el-Kinâniyye'yi de getirmişti. Safvân b. Ümeyye b. Halef el-Cumahî, yanında Berze bt. Mes'ûd es-Sekafi'yi getirmişti. O, Safvân'ın büyük oğlu Abdullah'ın annesidir. Yine Safvân [diğer eşi] Beğûm bt. Mu'âzzil el-Kinâniyye'yi de yanına almıştı. Bu ise Safvân'ın küçük oğlu Abdullah'ın annesidir. Talha b. Ebû Talha el-Abderî eşi Sülâfe bt. Sa'd b. Şüheyd el-Evsiiyye ile gelmişti. O da Talha'nın oğullarının annesidir: Onlar, Musâfi', Hâris, Kilâb ve Cülâs olup Uhud Savaşı'nda öldürüldüler. İkrime b. Ebû Cehil, eşi Ümmü Hakîm bt. Hâris b. Hişâm ile geldi. Hâris b. Hişâm, eşi Fâtıma bt. Velîd b. Muğîre ile geldi. Amr b. Âs b. Vâil es-Sehmî, eşi Hind bt. Münebbih b. Haccâc es-Sehmî ile gelmişti. O, Abdullah b. Amr b. Âs'ın annesidir. Hunâs bt. Mâlik b. Mudarrib, oğlu Ebû Azîz b. Umeyr ile geldi. Bu kişi aynı zamanda Mus'ab b. Umeyr el-Abderî'nin kardeşidir. Hâris b. Süfyân b. Abdülesed eşi Remle bt. Târik b. Alkame ile gelmişti. Bu kadın Kinânelidir. Kinâne b. Adî b. Rebîa b. Abdüluzâ b. Abdüşems b. Abdümenâf eşi Ümmü Hakîm bt. Târik ile gelmişti. Süfyân b. Uveyf, eşi Kuteyle bt. Amr b. Hilâl ile gelmişti. Amr Miskü'z-Zi'b el-Kinânî'nin iki oğlu Nu'mân ve Câbir, anneleri Duğunniyye ile gelmişlerdi. Uhud Savaşı'nda müşrikler yenildiği sırada sancağı eline alan Benî Abdüddâr'dan Amre, kocasıyla birlikte gelmişti.

Resûlullah (sav) Medine'ye hicret ettiği sıralarda Ebû Âmir Abdüamr b. Sayfî er-Râhib, Evs'ten elli adamla birlikte çıkıp Mekke'ye gelmiş, Kureyş kabilesiyle beraber kalmıştı. Bunlar Kureyş'le beraber Bedir'e gelmediler fakat Uhud'a gelip müslümanlarla savaştılar.

Dediler ki: Mekkeli kadınlar da [orduyla beraber yola] çıktılar. Yanlarına defler almış, Bedir'de ölenlere ağlayıp ağıtlar yakıyorlardı.

Müşrikler Yesrib'e gelince develerini ensarın tarlalarında otlattılar. Yesrib'e yaklaşmışlardı. Yesrib'e gelişleri Şevval'in beşine denk gelen perşembe günü olmuştu. Savaş da bundan iki gün sonra oldu. Müşriklerin toplamı Kureyş'e katılanlarla birlikte üç bin kişi olmuştu. İki yüz atlı

getirmişlerdi. Aralarında yedi yüz zırhlı asker vardı. Orduda üç bin deve vardı.

Abbas b. Abdülmuttalib bunu Resûlullah'a (sav) şöyle bir not yazarak haber verdi: "Sana geldiklerinde yapacağını yap, savaş hazırlığı için harekete geç!" Mektubunu Benî Gıfâr'dan ücretle tuttuğu bir adamla gönderdi. Resûlullah (sav) Kubâ'dayken Gıfârlı bu adam ona geldi. Abbas'ın mektubunu kendisine verince mektubu ona Übeyy b. Ka'b okudu. Resûlullah (sav) ondan bu haberi gizlemesini istedi. Sa'd b. Rebî' geldi, ona bunu haber verdi ve ondan da bunu gizlemesini istedi. Resûlullah (sav) Sa'd'ın yanından ayrılınca hanımı geldi ve "Resûlullah (sav) sana ne söyledi?" dedi. O da "Bundan sana ne, annesi ölesice!" dedi. O da "Sizi dinliyordum" dedi ve duyduklarını Sa'd'a anlattı. Sa'd istircâ âyetini okudu ve : "Bizi dinlediğin anlaşılıyor" dedi. Hanımıyla beraber Resûlullah'ın (sav) yanına gitti. Durumu ona bildirdi. Dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi! Ben haberin yayılmasından korkuyorum. Benim onu yaydığımı düşünürsün, halbuki benden onu gizlememi istemiştin." Resûlullah (sav) ona "Bırak onu!" dedi.

[Resûlullah'ın Savaşa Hazırlanması]

Dediler ki: Cumartesi gecesi Evs ve Hazrec'in adamları silahlandı. Sa'd b. Muâz, Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Ubâde Resûlullah'ı (sav) korudular. Bir grup halinde, nöbetleşe evinin kapısının önünde gecelediler. Medine de korundu.

Resûlullah (sav) cumartesi günü insanlara bir konuşma yaptı. Dedi ki: "Rüyamda korunaklı bir zırh içinde olduğumu gördüm. Kılıcım zülfikarın keskin tarafı kırılmış gibiydi. Kesilen bir inek gördüm. Bir koçu terkime aldığımı gördüm." Bunun yorumu sorulunca dedi ki: "Zırha gelince, o, Medine'dir; orada kalınız. Kılıcın kırılmasına gelince, benim bir musibete maruz kalacağıma işarettir. Kesilen inek ise ashabımdan öldürülecek olanlara işarettir. Terkime aldığım koç ise düşman bölüğünün lideridir ki onu inşallah öldüreceğiz."

Onun şöyle dediği de rivayet edilmiştir: "Kılıcımın kırılmasına gelince, ehl-i beytimden bir adamın öldürülmesine işarettir."

Başka bir rivayete göre Resûlullah (sav) “Kılıcımın keskin tarafında bir çentik gördüm.” buyurmuştur. Bu, onun yüzüne alacağı yaraya işaret etmektedir.

Ensarın ileri gelenleri ve onlarla aynı görüşte olan muhacirler, kadın ve çocukların yüksek ve sağlam evlere yerleştirilmesi ve savaşın Medine’de olması yönünde görüş belirttiler. Dediler ki: “Sokaklarda onlarla savaşırız. Burayı onlardan daha iyi biliyoruz.” Abdullah b. Übeyy de aynı şeyi söyledi. Bedir’e katılmayan bir grup ise bu görüşten hoşlanmadı. Bunlar, aceleyle hemen [şehrin dışına] çıkıp [savaşmak ve böylece Bedir Savaşı’na katılmadıkları için mahzun olan] gönüllerini rahatlatmak istediler. İçlerinden biri şöyle dedi: “Bu [yani Medine’nin dışına çıkıp savaşmak], iki güzel şeyden biridir. Ya zafer ya da şehâdet! Allah’a yemin olsun ki Araplar evlerimize girilmesini arzu etmeyeceklerdir. Kimse düşmanımızın bize karşı atağa geçtiğini ve bize karşı cesaret kazandığını zannetmesin!” [Şehri dışarıdan savunma görüşü ağırlık kazanınca] müslümanlar azim ve ıstıyakla [Medine’den] çıktılar.

İyâs b. Evs b. Atık dedi ki: “Bizler Benî Abdüleşhel’iz, bizler [Resûlullah’ın (sav) rüyasında gördüğü] kesilen o inek olmayı arzu ediyoruz.” Benî Sâlim’in kardeşi Nu’mân b. Mâlik b. Sa’lebe dedi ki: “Kesilen inek senin arkadaşlarından öldürülmüş olanlardır. Ben de onlardanım.” Resûlullah (sav) da dedi ki: “Kişinin işi savsaklaması âcizliktir, sabırla beraber zafer vardır. Sabredin, şüphesiz ki sabrettiğiniz müddetçe zafer sizindir.”

Dediler ki: İbn Übeyy ordunun bir tarafında durdu. Onun münafık arkadaşlarından bir grup dedi ki: “Sen görüş belirttin fakat o kabul etmedi, şu çoluk çocuğun sözünü dinledi.” İbn Übeyy üç yüz kişiyle beraber geri döndü. Onların önünde, tıpkı [uzun boyunlu] bir deve kuşu gibi duruyordu. “Ne uğruna öleceğiz belli değil” dedi. Benî Seleme’den Abdullah b. Amr b. Harâm bir grup müslümanla beraber onlara yetişip dediler ki: “Yazıklar olsun size! Utanmıyor musunuz? [Müşterek sınırimız olan] sınırlarınız uğruna çarpışıp onları savunsanız ya!” Abdullah b. Amr da [İbn Übeyy’e] şöyle dedi: “Yazıklar olsun sana! [İlk önce] Medine’de kalmaya razı olmadın. [Ancak] Medine’de kalmayı istiyormuş gibi, gelişin de gönülsüzdü. [Nihayet] beraberindekileri de caydırdın.” Onlar şöyle cevap verdi-

ler: “Şayet savaşmayı bilseydik size tâbi olurduk ve sizi de teslim etmezdik.” Geri dönmeyi [ve orduya katılmayı] kabul etmediler. Bunun üzerine Allah onlar hakkında şu âyeti indirdi: “*(İki birliğin karşılaştığı gün sizin başınıza gelenler ancak Allah’ın dilemesiyle olmuştur ki bu da müminleri ayırt etmesi ve) münafıkları ortaya çıkarması içindi. Onlara ‘Gelin, Allah yolunda çarpışın ya da savunma yapın!’ denildiği zaman ‘Harp etmeyi bilseydik elbette sizin peşinizden gelirdik’ dediler.*”²¹⁷ İbn Übeyy, Resûlullah’ın (sav) ashabından savaşta yaralananları kınadı ve “Ben ona görüş belirttim fakat kabul etmedi ve çocuk çocuğun görüşünü benimsedi” dedi.

Resûlullah (sav), Muhammed b. Mesleme b. Seleme el-Ensârî’yi muhafız olarak tayin etti. Muhammed ordunun etrafında elli adamla beraber dolaşıyordu. Resûlullah (sav) gece vakti müşriklerin karşısına çıkmak için harekete geçti. Mirba’ b. Kayzî’ye ait evin avlusuna geldi. Bu kimse kör bir münafık idi. Dedi ki: “Ey Muhammed, dediğin gibi Allah’ın peygamberi isen evimin avlusundan geçme!” O sırada müslümanların yüzüne toprak serpmeye başladı. Bunun üzerine Sa’d b. Zeyd b. Mâlik el-Eşhelî, elindeki yayla vurup onun başını yardı. Adamın kavmi olan Benî Hâris’ten bir grup insan Sa’d’a kızdı. Onlar da onunla aynı görüşteydiler. Bu kez Üseyd b. Hudayr saldırmak istediye de Resûlullah’ın (sav) işareti üzerine vazgeçti.

Uhud Savaşı’nda müslümanların yanında iki at vardı. Biri Resûlullah’a (sav), diğeri de Evs’in müttefiği olan Ebû Bürde b. Niyâr el-Belevî’ye aitti. Müslümanlar bin kişiden oluşuyordu. Bedir günündeki sayının iki katı oldukları da söylenir. İçlerinde yüz zırhlı vardı. Resûlullah (sav) Şeyhân’a²¹⁸ geldiğinde ona (savaşa katılmak isteyen) gençler gösterilmişti. Bunlardan bazıları şunlardır: Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sâbit, Üsâme b. Zeyd, Zeyd b. Erkam, Berâ b. Âzib, Üseyd b. Zuheyr, Arâbe b. Evs b. Kayzî, Ebû Saîd el-Hudrî, Semüre b. Cündeb ve Râfi’ b. Hadîc.

Râfi’ dedi ki: “Boyumu uzatmaya çalıştım. Benim okçu olduğum Resûlullah’a (sav) söylenince bana izin verdi.” Semüre, üvey babası Muray b. Sâbit b. Sinân el-Hazrecî’ye dedi ki: “Baba, Resûlullah (sav) Râfi’ b. Hadîc’e izin verdi, fakat beni reddetti.” Bunun üzerine Muray dedi ki: “Ey

217 Âl-i İmrân, 3/166-167.

218 Medine ile Uhud arasında bulunan bir yerdir. (çev.)

Allah'ın elçisi! Râîf'e izin verdin, fakat benim oğlumun geri gönderdin. Halbuki oğlum onu güreşte yeniyor.” Resûlullah (sav) “Öyleyse haydi güreşin!” dedi. Semüre, Râîf'i güreşte yendi. Böylece Resûlullah (sav) ona da izin verdi. Semüre'nin annesi Benî Esed'den bir kadındı. Kelbî ise onun annesinin Benî Fezâre'den Kelfâ bt. Hâris olduğunu söylemiştir. Vâkıdî dedi ki: Bazı râviler Uhud Savaşı'nda Râîf'in köprücük kemiğine ok isabet ettiğini söylediler. Güldüğü vakit [çıkan sestten ötürü] garipseniyordu. Resûlullah (sav) ona dedi ki: “Şayet dilersen senin için Allah'a dua edeyim de iyileş! Dilersen dua etmeyeyim. Şayet ölürsen şehit olursun.” O da [oku olduğu gibi] bıraktı.

Bana Muhammed b. Hâtîm b. Meymûn anlattı, dedi ki: Bana Abdullah b. İdris el-Evdî anlattı. O Ubeydullah'tan, o da Nâfi'den naklen İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etti: Uhud Savaşı'nda [savaşa katılmam niyetiyle] Resûlullah'a (sav) gösterildim, Resûlullah (sav) beni küçük buldu. Hendek Savaşı'nda ona gösterildim -o zaman on beş yaşında idim-, o zaman izin verdi.

[Savaşın Başlaması]

Uhud gününde müşrikler saf tuttular. Sağ cenaha Hâlid b. Velîd'i, sol cenaha da İkrime b. Ebû Cehil'i yerleştirdiler. Atlı birliklerin başına Safvân b. Ümeyye'yi getirdiler. Bu kişinin Amr b. Âs olduğu da söylenmiştir. Yüz kadar olan okçuların başına Abdullah b. Ebû Rebîa'yı getirdiler.

Resûlullah (sav) müslümanların saflarını ok misali [muntazam] düzenledi. Omuzlar aynı hizadaydı. Sağ ve sol cenahları düzenledi. Bir konuşma yapıp orduyu cihada teşvik etti. Onlara sabır, teslimiyet, azim ve gayret aşıladı. Muhacirlerin sancağını Ali'ye verdi. Sonra ona müşriklerin sancağının kime verildiğini sordu. Talha b. Ebû Talha'ya verildiği söylenince “Biz onlardan daha vefalıyız” dedi ve sancağı Mus'ab b. Umeyr el-Abderî'ye verdi. Evs'in sancağı Üseyd b. Hudayr'da, Hazrec'in sancağı Sa'd b. Ubâde'deydi. -Onun Hubâb b. Münzir'de olduğu da söylenmiştir.- Resûlullah'ın (sav) o günkü parolası “Öldür, öldür” idi. Resûlullah (sav) okçuları düzene soktu. Başlarına Abdullah b. Cübeyr b. Nu'mân b. Ümeyye el-Bürekî el-Evsî'yi verdi. O, Zâtü'n-nihyeyn (iki tulum yağ) olayının kahramanı Havvât b.

Cübeyr'in kardeşidir. Resûlullah (sav) Medine'yi karşısına, Uhud'u da arkasına aldı. Elli kişiden oluşan okçulara “Yerinizde sabit kalın, sakın ayrılmayın! Arkamızı koruyun! Yenildiğimizi görseniz bile yerinizde kalın, burayı terketmeyin!” dedi. Onlar müşriklere ok yağdırmaya başladılar. Atılan her ok ya bir adama ya da bir ata isabet ediyordu.

Dediler ki: Benî Şeybân'dan bir kadın, Vâil'in iki oğlu Bekir ve Tağlib'in savaşı olan ve “Tehâluk Savaşı” adı verilen Kıdda Savaşı'nda şöyle dedi:

*Şayet [düşmanın] üzerine giderseniz sizi kucaklar [sevmeye devam eder]iz
Minderleri yerlere serer [size izzet ve ikramda bulunur]uz
Eğer düşmandan kaçarsanız sizden ayrılırız
Hem de sevilmeyen bir ayrılışla*

Uhud Savaşı'nda Kureyş'in kadınları deflere vurup şöyle diyorlardı:

*Biz sabah yıldızının kızlarıyız
(İpek) halılar üzerinde yürürüz
Şayet [düşmanın] üzerine giderseniz sizi kucaklar [sevmeye devam eder]iz
Eğer düşmandan kaçarsanız sizden ayrılırız
[Hem de fena,] sevilmeyen bir ayrılışla*

Bununla yıldızlar yüce ve erişilmez olduğundan [atalarını övmek için yıldıza benzeterek] “Bizler yıldız kızlarıyız” dediler. Denildiğine göre bunu Remle bt. Târik ile Ümmü Hakîm bt. Târik söylemişti. Kadınlar da onlarla beraber söylediler. Resûlullah (sav) onların bu sözünü işitince dedi ki: “Allahım! Senin yardımınla yürürüm, senin yardımınla hücum ederim, senin uğrunda savaşıyorum. Allah bana yeter, O ne güzel vekildir!” Dediler ki: Âişe, Kinâne'den Târik b. Murakkı'ın kızlarını görünce dedi ki: “Atların kadınlardan daha güzel olduğunu söyleyen kimse yalan söylemiştir.”

Müşriklerin sancaklarını taşıyanların civarında savaş kızıştı. Kadınlar erkeklerinin zor durumda olduklarını görüp bağıştılar. Buldukları yerden geri çekildiler. Müşrikler bozguna uğradı, Hind bt. Utbe ve arkadaşları da hayretler içinde bocaladılar. Yanıbaşlarında ne onları savunacak ne de koruyacak biri vardı. Şayet müslümanlar dileselerdi o kadınları alabilirdi. Müslümanlar, müşriklerin karargâhına girdiler. [Savaşı unutup] bütün gayretleriyle ganimet toplamaya koyuldular. Resûlullah (sav) ise onla-

rı birliklerini muhafaza etmeye çağırıyor ve “Ganimetler zaten sizindir!” diyordu. Bu arada okçular da yerlerini terkettiler. Elli kişiydiler, kırk kişi oldukları da söylenmiştir. Gelip yağmalamaya başladılar. Onlardan sorumlu olan İbn Cübeyr “Bu da nedir?” dedi. Onlardan biri de “Şüphesiz ki Resûlullah (sav) savaş devam ettiği müddetçe burada durmamızı söyledi” dedi. [Ancak onların büyük bir çoğunluğu bu sözlere aldırış etmediler ve] tepeyi terkettiler.

[Müslümanların Hezimet]

Müşrikler müslümanların bu yaptığını görünce tekrar saldırıya geçtiler. Hâlid b. Velîd, bir birlikle beraber dağın etrafından dolaştı. Müşrikler, müslümanlara karşı savaşı şiddetlendirdiler ve onlardan çok sayıda kimseyi öldürdüler. Resûlullah’ın (sav) yanında ancak on beş kişi kalmıştı. Onu (sav) terketmiyorlardı. Müşrikler tekrar saldırıya geçince onu (sav) korudular. Bunlardan [muhacir olanlar] şunlardır: Ebû Bekir, Ömer, Ali, Abdurrahman b. Avf, Sa’d b. Ebû Vakkâs, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh. Ensardan olanlar ise şunlardır: Hubâb b. Münzir, Ebû Dücâne, Âsım b. Sâbit b. Ebû’l-Aklah, Hâris b. Sımme, Sehl b. Huneyf, Üseyd b. Hudayr ve Sa’d b. Muâz.

Râfi‘ b. Hadîc [bu konuda] şunları söyler: Okçular yerlerinden ayrılınca Hâlid, tepeye baktı ve okçuların yerlerini terkettiklerini gördü. Atlılarla hücumu geçti. Onu İkrime b. Ebû Cehil takip etti.

Sekiz kişi Uhud gününde Resûlullah’a (sav), ölüm üzerine biat ettiler. Bunlar: Ali b. Ebû Tâlib, Zübeyr, Talha, Ebû Dücâne, Hâris b. Sımme, Hubâb b. Münzir, Âsım b. Sâbit ve Sehl b. Huneyf idi. Bunlardan hiç kimse öldürülmedi. Arka taraflarda olan Resûlullah (sav) insanlar hezimete uğradıklarında onlara geri dönmeleri için çağrıda bulunuyordu. O sırada Mâlik b. Zühayr el-Cüşemî, Resûlullah’a (sav) ok attı. Talha elini siper etti ve onu (sav) korudu. Ok Talha’nın serçe parmağına isabet etti ve onu sakat bıraktı. Ok değdiğinde “Ah!” dedi. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: “Talha şayet ‘Ah!’ demeyip ‘Bismillah!’ deseydi insanların gözleri önünde cennete girerdi.” Resûlullah’a (sav) saldıran ve Talha’nın parmağını yaralayan kimsenin Hibbân b. Arika olduğu da söylenmiştir. Attığı zaman da

“Al bakalım, ben İbnü'l-Arika'yım!” demişti. Resûlullah (sav) o esnada ona “Allah senin yüzünü ateşte terletsin!” demişti. Bu Kelbî'nin sözüdür. İbnü'l-Kelbî dedi ki: “O, Benî Âmir b. Lüeyy'den Hibbân b. Ebû Kays b. Alkame b. Abd'dir.” Abd'in annesi, Kılâbe bt. Saîd b. Sehm'dir. [Güzel kokusundan dolayı] ona “Arika” lakabı verilmişti. Çocukları da bu kadına nispet edilmiştir.

Talha'nın işaret ve başparmağı hariç elinin sakatlandığı da söylenmiştir. Birinci rivayet daha doğrudur. Uhud Savaşı'nda Talha başından haç şeklinde bir yara aldı. Dırâr b. Hattâb el-Fihri, Talha'nın başına bir darbe indirdiğini, sonra hücumu geçip bir darbe daha indirdiğini söyler.

Okçular içinde Hâris b. Enes b. Râfi' de vardı. Arkadaşlarına “Peygamberinizin tavsiyesini tutun! Peygamberinizin sözünü tutun!” diye seslendi, küçük bir grupla birlikte yerinden ayrılmadı. Abdullah b. Cübeyr ve beraberinde kalan bu gruptaki askerler öldürüldüler. Hâlid b. Velîd ve İkrime b. Ebû Cehil'in hücumundan sonra bir grup (müşrik) onun üzerine çullandı.

[Peygamber'in (sav) Yaralanması]

Müslümanların safları dağıldı. Resûlullah'ın (sav) ön dişleri kırıldı ve dudağı yarıldı. İki yanağından ve alınının üst kısmından yaralandı. Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihâb'ın dedesi Abdullah b. Şihâb ez-Zührî, Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın kardeşi Utbe b. Ebû Vakkâs, İbn Kamîe el-Edremî -Benî Teym b. Gâlib'dendir. Teym'in çenesiden [bir parça et] eksik olduğu için ona “Edrem” denilmişti.- Übeyy b. Halef el-Cumahî ve Abdullah b. Humeyd b. Züheyr b. Hâris b. Esed b. Abdülzâ b. Kusayy Resûlullah'ı (sav) öldürmek üzere sözleştiler. İbn Şihâb'a gelince, onu (sav) alnından yaraladı. Utbe b. Ebû Vakkâs, dört taş attı ve sağ ön dişlerini kırıldı, alt dudağını yaraladı. İbn Kamîe el-Edremî'ye gelince, onun yanaklarını yaraladı, zırhının demirleri yüzüne battı. Kılıçla saldırdı fakat isabet ettiremedi. Resûlullah (sav) düştü ve dizi sıyrıldı.

Übeyy b. Halef ise ona bir harbe [denilen küçük bir mızrak] ile saldırdı. Fakat Allah ona yardım etti ve Resûlullah (sav) onu öldürdü. Harbesiyle Resûlullah'a (sav) saldırdığı sırada “Seni onunla mutlaka öldüreceğim ey Muhammed!” diyordu. Resûlullah (sav) da “Aksine, inşallah ben seni öl-

düreceğim!” dedi. Resûlullah’ın (sav) harbeyi onun elinden çekip aldığı ve onu kendi harbesiyle öldürdüğü söylenir. Zübeyr’den ya da Hâris b. Sımm’e’den bir harbe alıp ona saptığı da söylenmiştir. Übeyy [yaralandıktan sonra] “Muhammed beni öldürdü” deyip duruyordu. “O seni [öldürmedi] sadece yaraladı” dense de Übeyy, [onların sözüne aldırmadı ve] “Ben halimi biliyorum!” dedi. Sonra [korktuğu başına geldi,] düştü ve yolda öldü.

Abdullah b. Humeyd’e gelince, Resûlullah’a (sav) doğru gitti. Ebû Dü-câne ona saldırıp vurdu, o sırada “Al bakalım, ben İbn Haraşe’yim!” dedi. Resûlullah (sav) da “Allahım! İbn Haraşe’den razı ol, şüphesiz ki ben ondan razıyım!” demişti.

Resûlullah’a (sav) dadılık yapan Ümmü Eymen, ensardan bir grup kadınla beraber müslümanlara su veriyordu. Hibbân b. Arika bir ok atıp arkadan onun eteğine isabet ettirdi ve üstünü açtı. Buna çokça güldü. Resûlullah (sav) Sa’d b. Ebû Vakkâs’a bir ok verip “Bunu at!” dedi. O da atıp isabet ettirdi. Adam ölüp yere düştü ve avret yeri açıldı. Resûlullah (sav) azı dişleri görülünceye dek güldü ve dedi ki: “Sa’d onun (Ümmü Eymen’in) öcünü aldı. Allah senin duanı kabul etti ve atışını isabet ettirdi.”

[Hanzale’nin Şehit Olması]

Ebû Âmir er-Râhib şöyle seslendi: “Ben Ebû Âmir’im!” Bunun üzerine ensar da “Sana ‘merhaba’ yok ve sana ‘hoş geldin’ yok ey fâsık!” dedi. O da “Kavmime benden sonra şer dokundu” dedi.

Oğlu Hanzale b. Ebû Âmir şehit düşmüştü. [Savaşa çıkılacak gecede] bir kadınla evlenmiş, Resûlullah’ın (sav) izniyle eşinin yanında gecelemişti. Müslümanlar savaş için toplanınca cünüp olarak çıkmıştı. Şehit oluncaya dek savaştı. Resûlullah (sav) onu meleklerin yıkadığını gördü. Hanımına haber gönderip durumunu sordu. O da Resûlullah’a (sav) Hanzale’nin savaşa cünüp olarak çıktığını, iştiyakından ve müşriklerle karşılaşma arzusu-na hâkim olamadığından böyle davrandığını söyledi. O, cenazesi melekler tarafından yıkanan biridir. Onun çocuğu da “Benî Gasîl (yıkananın evladı)” diye bilinir.

Uhud Savaşı'nda Resûlullah'ın (sav) iki zırhı, bir miğferi ve bir de tol-gası vardı.

Bana Abdülvâhid b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme haber verdi, dedi ki: Bize Sâbit el-Bünânî, Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini haber verdi: Resûlullah (sav) Uhud Savaşı'nda yüzünden akan kanı silip temizlerken şöyle demiştir: "Kendilerini Allah'a çağırıp durduğu halde peygamberlerine (sav) hücum eden ve onun dişini kıran bir kavim nasıl kurtulur?" Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah şu âyeti indirdi: *"Bu hu-susta senin yapacağın bir şey yok. Allah ister onlara tövbe nasip edip bağışlar, ister nefislerine zulmettikleri için onları cezalandırır."*²¹⁹

Bana Affân b. Müslim es-Saffâr anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Amr, Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan naklen Ebû Hüreyre'nin şöyle dediğini anlattı: Resûlullah (sav) Uhud Savaşı'nda şöyle dedi: "Kendilerini Allah'a çağırdığı halde, peygamberlerinin başındaki miğferi parçalayan bir kavme karşı Allah'ın gazabı şiddetli olur." Dediler ki: Miğferin demir halkalarından biri Resûlullah'ın (sav) yanağına batmıştı. Bunun iki halka olduğu da söylenmiştir. Ebû Ubeyde b. Cerrâh bunları dişleriyle çekti ve neticede iki ön dişi yerinden çıktı. Ön dişleri düşmüş insanlar içinde, ağzı ondan daha güzel bir kimse asla görülmedi.

Vâkidî dedi ki: Miğferin demirini çekip çıkarmanın ensarın müttefiği olan Ukbe b. Vehb b. Kelede el-Gatafânî ya da Ebü'l-Yeser olduğu da söylenmiştir.

İbn Ebü'z-Zinâd, babasının şunu söylediğini nakletti: Onlar [halkaları çıkarmak için] topluca müdahale ettiler. İçlerinden Ebû Ubeyde'nin iki ön dişi kırıldı. Ukbe b. Vehb'in müdahalesiyle de halka tamamen çıkarıldı.

Vâkidî dedi ki: Ebû Saîd el-Hudrî şunları anlatıyordu: Resûlullah (sav) Uhud Savaşı'nda yara almıştı. Miğferin iki halkası onun yanaklarına batmıştı. Bunlar çekildiğinde mataranın [yırtilıp da su] akıtması gibi kan akmaya başladı. Babam Mâlik b. Sinân, kanı ağzıyla emmeye başladı. Kanı ağzına çekip bir kısmını tükürüyor, birazını da yutuyordu. Ona "Kan mı içiyorsun?" denildiğinde "Evet, ama Resûlullah'ın kanını!"

219 Âl-i İmrân, 3/128.

dedi. Resûlullah (sav) dedi ki: “Kimin kanı benim kanımla karışırsa ona ateş dokunmaz.”

O sırada müşriklerle beraber olan Abdurrahman b. Ebû Bekir, müslümanlardan birini teke tek savaşmaya çağırdı. Ebû Bekir (ra) onunla teke tek vuruşmak istedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) dedi ki: “Ey Ebû Bekir, kılıcını kınına koy! [Yaşa ki] bize faydan dokunsun!”

Hanzaletü'l-Gasîl'i öldürmede Ebû Süfyân'a İbn Şe'ûb yardım etmişti. Hanzale Ebû Süfyân'ın üzerine gitmişti. Ebû Süfyân dedi ki:

*Şayet dileseydim yağız at kurtarırdı beni
İbn Şe'ûb'a minnet borcum olmazdı
Ki dün avutmuştu kederlerimi
Onun yardımıyla Evs'ten soylu kimseleri öldürmüş olmam
Atım da şuracıktadır hâlâ
Sabaktan ta güneş batana kadar*

[Hamza'nın Şehit Olması]

[Bu savaşta] Hamza b. Abdülmuttalib (ra) şehit düştü. Ebû Niyâr Sibâ' b. Abdüluzzâ el-Huzâi ile teke tek çarpışmıştı. Ebû Niyâr'ın annesi Mekke'de ebelik yapardı. [Kadınları sünnet etme işiyle de meşgul olurdu.] Hamza ona “Gel bakalım bızırıcık kesenin oğlu!” dedi. Hamza onu öldürdü ve üzerine kapanıp zırhını almak istedi. Vahşi el-Habeşi ona mızrak attı ve onu öldürdü. Onun ciğerini alıp Hind bt. Utbe'ye getirdi. Hind ciğeri önce çiğnedi, sonra attı. Sonra gelip ona müsle yaptı.²²⁰ Ondan kestiği et parçalarıyla kendine iki bilezik, iki pazubent ve iki halhal yaptı. Üzerindeki zinet eşyalarını çıkarıp Vahşi'ye verdi. Bunlar gümüşten ve Zafâr akikinden yapılmış takılardı. Zafâr Yemen'de bir dağdır, bu akik taşları oradan getirilmekteydi. Ayak parmaklarında bulunan gümüş yüzükleri de ona verdi. Bedir Savaşı'nda Hamza onun babasını öldürmüştü.

Resûlullah (sav), Hamza'yı ve Abdullah b. Caş b. Riâb el-Esedî'yi -annesi Ümeyme bt. Abdülmuttalib'dir- aynı kabre koydu. Hamza oruçlu idi, orucunu açmadan şehit düştü.

220 Cesedin kulak ve sair organları kesilerek yapılan bir fiildir. (çev.)

[Müslümanların Sarsılması]

Dediler ki: [Saf düzeni bozulup] insanlar birbirine karışınca ve bazı müslümanlar parolayı söyleyemeyince birbirlerini vurdular. Ebû Bürde b. Niyâr, Üseyd b. Hudayr'ı kâfir zannederek vurmuştu. Ebû Za'ne, Ebû Bürde'yi tanımadığından ona iki darbe indirmişti. Resûlullah (sav) "Sizden [bu şekilde] öldürülenler şehittir" dedi.

Müslümanların yanlışlıkla öldürdüğü kimselerden biri de Huzeyfe b. Yemân'ın babası Huseyl b. Câbir'di. Huzeyfe'nin "Babam, babam!" çığlıkları arasında öldürüldü. Huzeyfe sonra "*Allah sizi affetsin! O merhamet edenlerin en merhametlisidir.*"²²¹ dedi. Ona vuranın Utbe b. Mes'ûd olduğu söylenmiştir. Huzeyfe onun diyetini müslümanlara bağışladı. Resûlullah'ın (sav) onun diyetinin verilmesini emrettiği de söylenmiştir. Bundan sonra müslümanlar parolayı açıkça söylediler ve birbirlerini öldürmekten kurtuldular.

Vâkîdî dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre, Abdülmecîd b. Süheyl'den naklen Ömer b. Hakîm'in şöyle dediğini anlattı: Uhud Savaşı'nda Resûlullah (sav) bir melekle dahi yardım görmedi.

Dedi ki: Bana Ma'mer, İbn Ebû Necîh'ten naklen Mücâhid'in şöyle dediğini anlattı: Melekler geldiler ancak müslümanların içinde bulunduğu durumdan dolayı savaşmadılar.

Dediler ki: İbn Kamîe, kılıçla Resûlullah'a (sav) hamle yaptığından dolayı onu öldürdüğünü iddia etti. Ancak isabet ettirememişti. "Muhammed'i öldürdüm!" diye bağırды. Ebû Süfyân ona "O halde acemlerin yaptığı gibi sevinçten dolayı senin üzerine atılacağız" dedi. Hâlid b. Velîd dedi ki: "İbn Kamîe yalan söyledi, ben Muhammed'i bir grup arkadaşıyla beraber dağa tırmanırken gördüm." Bunun üzerine Ebû Süfyân "İbn Kamîe yalan söyledi" dedi.

Resûlullah (sav) Uhud Savaşı'nda şiddetli bir şekilde çarpıştı. Okları tükeninceye kadar ok attı. Yayının kanadı kırıldı ve kirişi koptu.

221 Yûsuf, 12/92.

[Müslümanların Okçuları]

Dediler ki: Resûlullah'ın (sav) ashabından meşhur okçular şunlardır:

Sa'd b. Ebû Vakkâs: Mâlik b. Züheyr'e attığı ok onun gözünden girip kafasından çıkmış ve bu sebeple Allah onu öldürmüştü.

Sâib b. Osman b. Maz'ûn

Mikdâd b. Amr Behrânî

Zeyd b. Hârîse: Peygamber'in (sav) mevlâsıydı.

Hâtıb b. Ebû Belte'a

Utbe b. Gazvân

Hırâş b. Sımme

Ebû Talha

Kutbe b. Âmir: Bazıları bunun yerine Amr b. Hadîde'yi zikrederler.

Bîşr b. Berâ b. Ma'rûr

Ebû Nâile Silkân b. Selâme

Âsım b. Sâbit b. Ebü'l-Aklah

Katâde b. Nu'mân ez-Zaferî

Ebû Rühm el-Gıfârî: Okla vurulmuş ve ok boğazına isabet etmişti. Resûlullah (sav) onun yarasına tükürüğünü sürmüş ve yara iyileşmişti. Bundan dolayı Ebû Rühm'e "Menhûr (boğazından vurulmuş)" lakabı takılmıştı.

Sa'd şöyle diyordu: Kardeşimi öldürmeyi çok istedim. Onun hakkında bildiğim şey onun anne vebabasına âsi, kötü ahlâklı olduğuydu. Onu takip ettim. Fakat tilkinin kaçıışı gibi benden kaçtı.

Vâkidî dedi ki: Resûlullah (sav) kendisini öldürme hususunda sözleşmiş olanlara beddua etti, "Allahım, bu yıl içinde onların haklarından gel!" dedi. Utbe, yakalandığı şiddetli bir ağrı nedeniyle öldü, çok acı çekmişti. İbn Kamîe ise savaşta yaralandı. Denildiğine göre Mus'ab b. Umeyr'e ok atıp onu öldürdüğünde "Ben İbn Kamîe'yim" demişti. Resûlullah (sav)

da “Allah seni zelil etsin²²²!” demişti. Savaştan sonra bir koyunu sağmak için yanına gitmişti. Koyunu tutarken koyun ona toslayarak [vurup] onu öldürdü. Issız bir yerde ölü olarak bulundu.

Vâkıdî, İbn Şihâb’ın nasıl helâk olduğundan bahsetmemiştir. Bunu gözden kaçırdığını düşünüyorum. Übeyy ve İbn Humeyd’in durumunu daha önce zikretmiştik. Bazıları Abdullah b. Humeyd’in Bedir Savaşı’nda öldürüldüğünü iddia etmiştir. Doğrusu onun Uhud Savaşı’nda öldürüldüğüdür. Bana Kureyşli birinin anlattığına göre Abdullah b. Şihâb’ı Mekke yolunda bir yılan soktu ve bundan dolayı öldü. Benî Zühre’den onun durumunu sorduğum kişi Resûlullah’ın (sav) ona beddua ettiğini yahut onun Resûlullah’ı (sav) yaraladığını inkâr etti. Dediler ki: Onun alnını yaralayan kişi Abdullah b. Humeyd el-Esedî idi.

Dediler ki: Fâtıma (ra) Resûlullah’ın (sav) yüzündeki yarayı görünce ona sarıldı ve ağladı. Sonra yüzünden kanı silmeye başladı. Ali (as) su getirdi. Fâtıma da o suyla babasının yüzünü yıkadı. Resûlullah (sav) dedi ki: “Onlar bir daha asla bize böyle yapamayacaklar.” Kan durmayınca Fâtıma bir parça hasır yaktı. Külünü alıp yaraya bastı. Resûlullah’ın (sav) yarasının yakılmış bir yün parçası ile ya da çürük bir kemik parçasıyla tedavi edildiği de söylenmiştir.

Safiyye bt. Abdülmuttalib dedi ki: “Bizler Fâri’ [denilen kale]de idik. Yanımızda Hassân b. Sâbit vardı. Sonra yahudiler geldi ve kaleye ok atmaya başladılar. Ben de ‘Sen bunun hakkından gel ey İbnü'l-Fürey’a!’ dedim. O da ‘Buna gücüm yetmez!’ dedi. Bir yahudi kaleye çıktı. Hassân’a ‘Kılıcı elime bağla!’ dedim. O da bunu yaptı. Ben yahudinin boynunu vurdum ve başını aşağıdaki arkadaşlarına fırlattım. Günün ilk ışıklarıyla beraber kalenin dışına baktım. Onların küçük mızraklarla savaştıklarını görünce ‘Bunların silahları arasında küçük mızrak var mıydı?’ dedim. Öyle bir mızrağın kardeşim Hamza’ya saplandığından [o zaman] haberim yoktu.” Safiyye, müslümanların mağlup olduğunu Hassân’ın kalenin arka tarafına gitmesiyle, zafer elde ettiklerini de Hassân’ın kalenin üzerine çıkmasıyla anladığını söyledi.

222 İbn Kamîe’nin ismiyle aynı kökten olan “akmee” fiili zelil etmek anlamındadır. (çev.)

Dediler ki: Resûlullah (sav) Hamza'yı sordu. Hâris b. Sımme onu aramaya çıktı. Geç kalınca peşi sıra Ali çıktı. Bir yandan da şöyle diyordu:

*Ey rabbim! Hâris b. Sımme
Dosttur, sözünün eridir nezdimizde
Gittiği ıssız yerde yolunu kaybetti
Cenneti arıyor yöneldiği yerde*

Amr b. Sâbit b. Vaks'ın İslâm'a dair şüphesi vardı. Uhud günü müslüman oldu ve şehit düşünceye dek savaştı. Bunun üzerine Resûlullah (sav) dedi ki: "Şüphesiz ki o, cennet ehlidir." Dolayısıyla o, hiç namaz kılmadan cennete gir[meyi hak ed]en biridir.

Muhayrik, yahudi bir din âlimiydi. Uhud gününde yahudilere dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki Muhammed'in peygamber olduğunu biliyorsunuz, şüphesiz sizin ona yardım etmeniz gerekir." Onlar da "Bugün cumartesi [istirahat] günüdür" dediler. O da "[Savaş konusunda] cumartesi [istirahat] söz konusu değildir." dedi ve silahını alıp öldürülünceye kadar Resûlullah (sav) ile birlikte savaştı. Savaşa çıktığı sırada şöyle demişti: "Şayet vurulursam mallarım Muhammed'indir. O, mallarımı Allah'ın gösterdiği yere harcayacaktır." Resûlullah (sav) onun mallarını sadaka olarak kullandı. Muhayrik, Benî Kaynukâ' kabilesindendi. Onun Benî Nadîr'den ya da Benî Fityevn'den olduğu da söylenmiştir.

Dediler ki: Gaziyye b. Amr'ın hanımı Nüseybe bt. Ka'b b. Amr b. Mebzûl -Ümmü Umâre- eşi ve iki oğlu ile birlikte Uhud'a katıldı. Nüseybe yaralılara su vermek için elinde bir kırba ile gelmişti. Savaşta o da çarpıştı ve fayda sağladı. Kılıç ve mızrakla on iki kişiyi yaraladı. Günün ilk saatlerinde müslümanlar üstün iken onlara su veriyordu. Sonra müşrikler saldırıya geçince savaşmaya koyuldu. İbn Kamîe kılıçla onun omzuna bir darbe vurdu.

Nüseybe, Yemâme gününde de savaştı. Müseylime'yi öldürmek isterken eli koptu. Dedi ki: "O pis adamın öldürüldüğünü görmedikçe pes etmeyecektim. O sırada oğlum Abdullah b. Zeyd el-Mâzinî'yi kılıcını elbisesiyle silerken gördüm ve ona, 'Onu öldürdün mü?' diye sordum. O da 'Evet' dedi. Bunun üzerine Allah'a şükür secdesi yaptım."

Nüseybe'nin Gaziyye b. Amr el-Mâzini'den Temîm b. Gaziyye, Zeyd b. Âsım b. Ka'b'dan da Müseylime'nin elini ve ayağını kestiği Habîb b. Zeyd ile Harre'de öldürülen Abdullah b. Zeyd isimli oğulları dünyaya geldi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkidi'den, o Ya'kûb b. Muhammed'den, o Mûsâ b. Damre b. Saîd'den, o da babasından şunu nakletti: Ömer b. Hattâb'a bazı gömlekler getirilmişti. İçinde kaliteli ve bol bir gömlek vardı. Biri dedi ki: "Ubeydullah b. Ömer'in kardeşi [olan Abdullah b. Ömer]'in eşi Safiyye bt. Ebû Ubeyd'e göndersen!" Eşi yanına girer girmez İbn Ömer dedi ki: "Onu bizden daha fazla hak edene gönderin, Ümmü Umâre Nüseybe bt. Ka'b'a! Zira ben Resûlullah'ı (sav) şöyle derken işittim: Uhud gününde sağıma ve soluma her baktığımda onu yanımda savaşıırken gördüm." Nüseybe Yemâme'den döndüğünde o zaman halife olan Ebû Bekir onu ziyaret etmişti.

Dediler ki: Vehb b. Kâbûs el-Müzenî ve kardeşinin oğlu Hâris b. Ukbe b. Kâbûs, Müzeyne dağından geldiler, yanlarında koyun sürüleri vardı. Medine'ye girdiklerinde kimsenin orada olmadığını gördüler. "İnsanlar nerede?" diye sorduklarında kendilerine "Uhud'dalar!" denildi. Olanları öğrendiler. İkisi de savaşa gidip öldürülünceye dek savaştılar. Ömer b. Hattâb (ra) şöyle derdi: "Ölmeyi istediğim en sevimli ölüm o iki Müzeynelinin ölümüdür."

[Uhud Savaşı'ndan Kaçanlar]

Dediler ki: Uhud gününde dönüp kaçanlardan bazıları şunlardır: Hâris b. Hâtıb, Sa'lebe b. Hâtıb, Sevâd b. Gaziyye, Sa'd b. Osman, Ukbe b. Osman, Hârice b. Âmir ve Benî Hârise'den bir grupla beraber Evs b. Kayzî. Ümmü Eymen onlarla karşılaşıp yüzlerine toprak serpiyor, bazılarına şöyle diyordu: "İşte sana kirmen, al da yün eğir!" Osman b. Affân da Uhud gününde dönüp kaçanlardandı. Allah bir grup insanla beraber onu da affetti.

Dediler ki: Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre el-Mahzûmî "Bugün, Bedir Savaşı'nın intikamıdır!" deyince Ali ona saldırıp onu öldürdü. Bunun üzerine Allah'ın resulü (sav) "Ben Âtikeler'in²²³ oğluyum!" dedi.

223 Bundan maksat, Allah'ın resulünün (sav) ninelerinden iyilikleriyle meşhur olmuş şu üç kişidir: Âtike bt. Hilâl, Âtike bt. Mürre, Âtike bt. Evkas. (çev.)

Mâlik b. Dühşüm, Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr'e uğramıştı. Hârice'de on üç yara vardı. Bunlar ölümüne sebep oldu. Mâlik dedi ki: "Sen Muhammed'in öldürüldüğünü bilmiyor musun?" Bunun üzerine Hârice: "Şayet o öldürülmüşse Allah diridir ve ölmez. Dinin uğruna savaş! Muhammed rabbinin risâletini tebliğ etti ve dininin kanunlarını vazetti." dedi. Mâlik, Sa'd b. Rebî'e de uğradı. Onda da on iki yara vardı. Ona da Hârice'ye söylediğinin aynısını söyledi. Sa'd da ona Hârice'nin verdiği cevabın benzerini verdi.

[Savaştan Sonra Ebû Süfyân'ın Sözleri]

Uhud gününde savaş durunca Ebû Süfyân, rengi siyaha çalan atının üzerinde geldi. Dağa yaklaşır şöyle seslendi: "Ebû Kebşe'nin oğlu²²⁴ nerede? Ebû Kuhâfe'nin oğlu nerede? Hattâb'ın oğlu nerede? Bugün, Bedir'in rövanşıdır. İşte devran böyle döner." Bunun üzerine Ömer (ra) kalkıp dedi ki: "İşte Resûlullah (sav), işte Ebû Bekir ve işte ben!" Ebû Süfyân da dedi ki: "Sizinle randevumuz gelecek yıl Bedir es-Safrâ'dadır." Resûlullah (sav) Ömer'e "Evet de!" dedi. Sonra Ebû Süfyân arkadaşlarının yanına döndü, develere binip gürültü patırtı içinde Mekke'ye döndüler.

Bana Hüdbe b. Hâlid ile Abdülvâhid b. Gıyâs anlattılar, dediler ki: Bize Hammâd b. Seleme, Sâbit el-Bünânî'den naklen İkrime'nin şöyle dediğini anlattı: Ebû Süfyân Uhud günü, "Hübel yücedir!" dedi. Resûlullah (sav) Ömer'e "Allah en yüce ve en büyüktür, de!" dedi. Ebû Süfyân "Bizim Uzzâ'mız var, sizin Uzzâ'nız yok!" dedi. Resûlullah (sav) Ömer'e "Allah mevlâmızdır, sizin mevlânız yoktur, de!" dedi. Ebû Süfyân dedi ki: "Savaş bu, bir gün kaybeder, bir gün kazanırız. Bir gün üzülür, bir gün seviniriz. Falan falana, falan da falana karşılıktır." Resûlullah (sav) Ömer'e şöyle demesini söyledi: "Eşit değiliz. Bizim ölülerimiz cennette yaşıyorlar, kendilerine rızık verilmektedir. Sizin ölüleriniz ise cehennemde azap görmektedir."

Vâkidî dedi ki: Misver b. Mahreme ez-Zührî, Abdurrahman b. Avf'a Uhud Gazvesi'ni sordu. Abdurrahman ona dedi ki: "Âl-i İmrân sûresinin 120. âyetinden sonraki âyetleri okursan sanki bizimle savaşa katılmış gibi olursun."

224 Resûlullah'ı (sav) kastediyor. (çev.)

Bize Abdülvâhid b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O, Sâbit'ten naklen Enes'in şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Talha dedi ki: Uhud gününde başımı kaldırıp bakmaya başladım. Siperinde uyuklayıp (bundan dolayı) başı sallanmayan hiç kimse yoktu.

Bize Abdülvâhid b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme, Hişâm b. Urveden, o da babasından naklen Zübeyr b. Avvâm'ın önceki rivayete benzer şekilde naklettiğini ve şu âyeti okuduğunu anlattı: *"Sonra o kederin peşinden üzerinize bir güven duygusu indirdi. Sizden bir kısmını bürüyen tatlı bir uyku hali verdi. Bir kısmınız ise can derdine düşmüş, Allah hakkında Câhiliye devrindekine benzer, gerçek dışı şeyler düşünüyorlardı: 'Bu işin kararlaştırılmasında bizim yetkimiz mi var? Ne gezer!' diye söyleniyorlardı. De ki: 'Bütün yetki ve karar Allah'ındır.' Onlar aslında içlerinde, sana karşı açığa vuramadıkları bir şeyler saklıyor ve kendi aralarında 'Bu emir ve komuta işinde görüşümüz alınsaydı şimdi burada olmaz, öldürülmezdik.' diyorlardı."*²²⁵

[Savaşta Öldürülenler]

Uhud Savaşı'nda müşriklerden yirmi küsur kişi öldürüldü. Müslümanlardan yetmiş kişi şehit oldu. Bazı rivayetlere göre yetmiş üç veya yetmiş dört kişi şehit olmuştur. Uhud Gazvesi'nde şehit olanlardan bazıları şunlardır:

1. Hamza b. Abdülmuttalib: Onu Vahşi el-Habeşi öldürdü.
2. Abdullah b. Caş el-Esedî: Benî Ümeyye'nin müttefiği idi. Onu Ebü'l-Hakem b. Ahnes b. Şerîk öldürdü.
3. Sa'd: Hâtıb b. Ebû Belte'a'nın mevlası, Zübeyr'in müttefiği idi.
4. Şemmâs b. Osman b. Şerîk: Onu Übeyy b. Halef el-Cumahî öldürdü. Onun Bedir Gazvesi'nde şehit olduğu da söylenir. Ancak bu yanlıştır.
5. Ebû Seleme b. Abdülesed: Uhud'da yaralandı. Daha sonra yarasından ötürü öldü.
6. Mus'ab b. Umeyr: Onu İbn Kamîe öldürdü.

225 Âl-i İmrân, 3/154.

7. Abdullah b. Hübeyb

8. Abdurrahman b. Hübeyb: Bu iki kardeş Benî Sa'd b. Leys b. Bekir b. Abdümenât b. Kinâne'dendir.

9. Vehb b. Kâbûs

10. Hâris b. Ukbe b. Kâbûs: Vehb'in kardeşinin oğludur.

Evs Kabilesine Mensup Ensardan Şehit Olanlar

11. Amr b. Muâz b. Nu'mân el-Eşhelî: Sa'd b. Muâz b. Nu'mân'ın kardeşidir. Onu Dırâr b. Hattâb öldürdü.

12. Hâris b. Enes b. Râfi' b. İmruülkays el-Eşheli

13. Ziyâd b. Seken b. Râfi' el-Eşheli: Bazılarına göre Uhud Gazvesi'nde şehit olan, Umâre b. Ziyâd b. Seken'dir. İlk görüş Kelbî'ye aittir. Ona göre Umâre b. Ziyâd Bedir Gazvesi'nde şehit olmuştur.

14. Seleme b. Sâbit b. Vakş: Onu Ebû Süfyân b. Harb öldürdü.

15. Amr b. Sâbit b. Vakş: Seleme'nin kardeşidir. Onu Benî Muhârib b. Fihr'den olan Dırâr b. Hattâb b. Mirdâs öldürdü.

16. Rifâ'a b. Vakş b. Züğbe b. Ze'ûrâ: Onu Hâlid b. Velîd b. Muğire öldürdü.

17. Huseyl b. Câbir b. Rebîa b. Amr b. Cürve: Huzeyfe b. Yemân'ın babasıdır. Cürve, Abs kabilesindedir ve "Yemân" diye bilinen kişidir. Huzeyfe buna nispet edildi. Bunlar Benî Abdüleşhel kabilesiyle müttefikler. Kavminin ona "Yemân" demesinin sebebi Yemânîlerin müttefiği olmasıydı. Müslümanlar onu yanlışlıkla öldürdüler. Bir görüşe göre onu Utbe b. Mes'ûd, kâfirlerden sanarak öldürdü.

18. Abbâd b. Sehl: Onu Safvân b. Ümeyye öldürdü.

19. Sayfi b. Kayzî el-Eşhelî: Onu Dırâr b. Hattâb öldürdü. Kelbî, Sayfi'nin yerine Hâris b. Evs b. Muâz b. Nu'mân el-Eşhelî'yi Uhud'da ölenler arasında zikreder.

20. Hubâb b. Kayzî: Vâkîdî, Sayfî'nin kardeşi olan bu kişinin Uhud'da öldürüldüğünü söyler.

21. İyâs b. Evs b. Atîk b. Amr b. Abdüla'lem b. Âmir b. Ze'ûrâ b. Cüşem: Abdüleşhel b. Cüşem b. Ze'ûrâ'nın kardeşidir. Onu Dırâr b. Hattâb öldürdü. Kelbî'ye göre ölen kişi Evs b. Evs'tir. İyâs b. Evs ise Hendek Savaşı'nda öldürüldü. Ayrıca Kelbî [Uhud'da şehit olduğu söylenen] Hubâb b. Kayzî'nin yerine Hâris b. Evs b. Atîk'in öldürüldüğünü söylemiştir.

22. Atîk b. Teyyihân: Ebü'l-Heysen Mâlik b. Teyyihân'ın kardeşidir. Onu İkrime b. Ebû Cehil el-Mahzûmî öldürdü.

23. Habîb (veya Hubeyb) b. Teym: Benî Abdüleşhel'e mensup (ya da onların müttefiği olan) biridir.

24. Ebû Süfyân b. Hâris b. Kays b. Zeyd b. Dubey'a: Benî Amr b. Avf'tandır. Münafik Nebtel'in kardeşidir. Ebû Süfyân, "Ebü'l-benât (kızların babası)" diye bilinir. [Uhud gününde] dedi ki: "Savaştıktan sonra kızlarıma döneceğim." Müşriklerin galip geldiğini görünce "Ey Allahım! Kızlarıma dönmek istemiyorum, ölmek istiyorum!" dedi. Resûlullah (sav) "Allah onun samimi sözünü doğruladı. O da Allah'a verdiği sözünü tuttu." dedi.

25. Hanzale b. Ebû Âmir er-Râhib: Onu Esved b. Şa'ûb öldürdü. Müşriklerin safında olan Hanzale'nin babası, oğlunun cesedinin başında durdu. Oğlunun cesediyle birlikte, müsle yapılmış olan Hamza ve Abdullah b. Cahş'ın cansız bedenlerini gördü ve dedi ki: "Bu adamdan seni menderdim ve böyle bir ölümden seni sakındırırdım. Vallahi sen iyi huylu, ebeveynine iyi davranan biriydin. Dostlarının iyileriyle, kavminin eşrafiyla birlikte öldün. Eğer Hamza ve diğerleri gibi Muhammed'in sahâbîleri iyilikle mükâfatlandırılırsa Allah seni de hayırla mükâfatlandırısın! Ey Kureys topluluğu! Bana ve size muhalefet etmiş olsa bile Hanzale'nin cesedine müsle yapmayın!" dedi. Bu sözünden ötürü kimse onun cesedine müsle yapmadı.

26. Enes/Üneys b. Katâde: Kelbî, onun adının Hıdâş b. Katâde b. Rebia b. Matrûf b. Hâris olduğunu söyler. Onu Ebu'l-Hakem b. Ahnes b. Şüreyk es-Sekafî öldürdü. Benî Zühre'nin müttefiği idi.

27. Abdullah b. Cübeyr b. Nu'mân: Resûlullah (sav) onu okçuların reisi olarak tayin etmişti. Onu İkrime b. Ebû Cehil öldürdü.

28. Hayseme b. Hâris b. Mâlik: Ebû Sa'd b. Hayseme'nin babasıdır. Evs'in Benî Selm boyundandır. Onu Hübeyre b. Ebû Vehb el-Mahzûmî öldürdü. Ebû Sa'd b. Hayseme'nin oğlu Sa'd, Bedir Savaşı'nda öldürülmüştü.

29. Sübey' b. Hâtıb b. Kays b. Heyşe: Bazılarına göre adı Sübayk'tır. Onu, Dırâr b. Hattâb öldürdü.

30. Sa'lebe b. Hâtıb b. Amr b. Ubeyd b. Ümeyye

Hazrec Kabilesine Mensup Ensardan Şehit Olanlar

31. Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr: Onun kızı Ebû Bekir es-Siddîk'in (ra) hanımıydı. Benî Hâris b. Hazrec'dendi. Onu, Safvân b. Ümeyye öldürdü.

32. Sa'd b. Rebî' b. Amr b. Ebû Züheyr b. Mâlik b. İmrüülkays b. Mâlik el-Ağar b. Sa'lebe: Onu birkaç kişi birlikte öldürdü. Resûlullah (sav) onu Hârice'yle aynı mezara defnetti.

33. Evs b. Erkam: Zeyd b. Erkam b. Zeyd b. Kays b. Nu'mân b. Mâlik el-Ağar'ın kardeşidir.

34. Nu'mân b. Sa'lebe b. Ka'b

35. Mâlik b. Sinân b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Ubeyd b. Ebcer: Bu kişi Hudre'dendir.²²⁶ Mâlik, künyesi "Ebû Saîd" olan Ebû Sa'd el-Hudrî'nin babasıdır. Onu Kinâne kabilesinden bir adam öldürdü.

36. Saîd b. Süveyd b. Kays b. Âmir b. Umâre b. Ebcer: Kelbî'ye göre bu kişi, Sa'd b. Süveyd b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Ubeyd b. Ebcer'dir. Bu kimse de Hudre'dendir.

²²⁶ Hudre, Hazrec'in bir boyudur. (çev.)

37. Utbe b. Rebî' b. Râfi' b. Muâviye b. Ubeyd b. Sa'lebe

38. Sa'lebe b. Sa'd b. Mâlik b. Hâlid b. Sa'lebe b. Hârise b. Amr b. Hazrec b. Sâ'ide b. Ka'b b. Hazrec el-Ekber: Onu, Gurâb b. Süfyân b. Uveyf el-Kinânî öldürdü.

39. Abdullah b. Ferve b. Bedî b. Amr b. Avf b. Hârise b. Amr b. Hazrec b. Sâ'ide: Abdullah'a "Sakb" denilirdi.

40. Abdullah b. Sa'lebe

41. Kays b. Sa'lebe: Abdullah'ın kardeşidir. Bu ikisi, Tarîf b. Hazrec b. Sâ'ide'nin soyundandır.

42. Tureyf el-Cühenî

43. Damre el-Cühenî: Cüheyneli olan bu iki kişi, Benî Tarîf'in müttelikleridir.

44. Abdullah b. Nadle b. Mâlik b. Aclân b. Zeyd b. Sâlim b. Avf

45. Abbas b. Ubâde b. Nadle b. Mâlik: Onu Ebü'l-A'ver'in babası Süfyân b. Abdüşems es-Sülemî öldürdü.

46. Nevfel b. Abdullah es-Sâlimî: Benî Ganm b. Sâlim'dendir. Onu, Süfyân b. Uveyf öldürdü.

47. Nu'mân A'rec b. Mâlik b. Sa'lebe b. Efram: Benî Kavkal'dandır. Onu, Safvân b. Ümeyye öldürdü. Abde b. Hashâs ile aynı mezara defnedildi.

48. Mücezzet b. Ziyâd: Gafil bir anında sinsice öldürüldü.

Dediler ki: Câhiliye döneminde Hudayr el-Ketâib, Benî Amr b. Avf'tan birkaç kişiyi davet etti. Bunlar arasında Süveyd b. Sâmit, Havvât b. Cübeyr ve Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir vardı. Onlar da onu ziyaret ettiler. Yanında üç gün kaldıktan sonra oradan ayrıldılar. Süveyd b. Sâmit şarap içmiş ve sarhoş olmuştu. Bevletmek için oturdu. Onu Mücezzet'e gösterdiler. O sırada Evs ve Hazrec arasındaki düşmanlık kızışmıştı. Mücezzet ona dedi ki: "Allah senin hakkında bana imkân tanıdı." O da "Benden ne istiyorsun?" dedi. Mücezzet "Seni öldürmek istiyorum" dedi. Bunun

üzerine Süveyd dedi ki: “Kılıcını başımın dışında bir yere vur! Annene döndüğünde de ‘Ben Süveyd b. Sâmit’i öldürdüm.’ de!” İşte Süveyd’in [bu şekilde] öldürülmesi Buâs savaşına yol açmıştı. Resûlullah (sav) Medine’ye gelince Hâris b. Süveyd ve Mücezzet b. Ziyâd müslüman oldular. Her ikisi de Bedir’e katıldı. Hâris, babasına karşılık Mücezzet’i öldürmek istiyordu. Fakat [Bedir’de fırsat bulamadığı için] bunu yapamadı. Uhud günü müslümanlar savaş meydanındayken Hâris arkasından gelip haberi olmadan Mücezzet’in boynunu vurdu.

Vâkidî’den başkaları dedi ki: “Bunu yapan Cülâs b. Süveyd idi.” Resûlullah (sav) Medine’ye döndükten sonra Hamrâülesed Gazvesi’ne çıktı. Hamrâülesed’den dönünce Cibrîl ona gelip İbn Süveyd’in Mücezzet’i gafil yakalayarak öldürdüğünü Resûlullah’a (sav) bildirdi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) Cibrîl’in bu durumu haber verdiği gün kalkıp Kubâ’ya doğru yola çıktı. Sıcak bir gündü. Resûlullah (sav) oturdu ve ona selâm vermek için gelen insanlarla musâfaha yapmaya başladı. Resûlullah (sav) sadece cumartesi ve pazartesi günleri Kubâ’ya gelirdi. İnsanlar onun bu iki gün dışında gelmesini garipsediler. Onlardan Resûlullah’ın (sav) yanına gelmeyen hiç kimse kalmadı. O sırada İbn Süveyd safranla boyanmış bir elbise giymiş halde görüldü. Resûlullah (sav) onu görünce Uveym b. Sâ’ide’yi çağırdı ve “Onu mescidin kapısına götür ve Mücezzet b. Ziyâd’a karşılık boynunu vur! Çünkü Uhud gününde onu gafil yakalayarak öldürdü.” dedi. Uveym onu mescidin kapısına götürdü. O sırada İbn Süveyd “Beni bırak ki Resûlullah (sav) ile konuşayım!” dedi. Uveym buna yanaşmadı. İbn Süveyd ona karşı koydu ve neticede Resûlullah’a (sav) yaklaştı. O esnada Resûlullah (sav) eşeğine binmek istiyordu. İbn Süveyd şunu söyledi: “Onu öldürmüş bulunuyorum ey Allah’ın elçisi! Fakat bu benim İslâm’dan dönmemden ya da ondan şüphe etmemden dolayı olmadı. Sadece kendime verdiğim bir sözden dolayı oldu. Şeytana uydum, (şimdiyse) Allah’a ve resulüne tövbe ediyorum. Onun diyetini veririm, iki ay kesintisiz oruç tutarım, bir köle âzat ederim, altmış fakiri doyururum.” Yakarıшта bulunmaya başladı ve Resûlullah’ın (sav) bineğine yapıştı. Resûlullah’ın (sav) bir ayağı yerde, diğeri (merkebe binmek için) üzengide idi. Mücezzet’in oğulları da orada durmaktaydı. Resûlullah (sav) onlara bir şey demiyordu,

[Uveym'e dönüp] "Ey Uveym, onu götür ve sana emrettiğim gibi boynunu vur!" dedi. [Uveym emri yerine getirdi ve] mescidin kapısında onun boynunu vurdu.

Şu da söylenmektedir: Hubeyb b. İsâf, Mücezzer'in haberini Resûlullah'a (sav) ulaştırdı. Resûlullah (sav) duruma bakmak ve işi araştırmak için yola çıktı. Daha yoldayken Cibrîl ona gelip durumu haber verdi. Hassân b. Sâbit [bununla ilgili olarak] dedi ki:

*O uykunu(zu)n mahmurluğu içinde miydin
Ey Hâris [b. Süveyd!] Yoksa Cibrîl'i mi kandıracaktın*

Bu da öldürülen kimsenin Hâris b. Süveyd olduğunu destekleyen bir delildir.

Süveyd b. Sâmit, Mücezzer'in kendisini vurmasından kısa bir süre sonra öldü. [Ölmeden önce] şöyle demişti:

*Cülâs'a ve Abdullah'a mesajı ulaştır
Şayet çağrılırsan ey Hâris, o ikisini yardımsız bırakma
Olur da karşılaşırsan Cüdâre'yle, öldür onu
Avf'in aşiretine yönel, tanısan da tanımasan da*

Hıdre ve -cim harfiyle- Cüdâre kardeştir, Avf b. Hâris b. Hazrec'in oğullarıdır.

49. Zeyd b. Vedî'a b. Amr: Benî Hublâ'dandır.

50. Rifâ'a b. Amr b. Zeyd b. Amr: Benî Hublâ'dandır.

51. Antere: Benî Seleme'nin mevlâsıdır. Onu, Nevfel b. Muâviye ed-Dilî öldürdü.

52. Abdullah b. Amr b. Harâm: Câbir b. Abdullah'ın babasıdır. Benî Seleme'dendir. Onu Süfyân b. Abdüşems es-Sülemî öldürdü.

53. Amr b. Cemûh b. Zeyd b. Harâm: Ensardan en son müslüman olan kişidir.

54. Hallâd b. Cemûh: Kelbî'nin dışındakiler onun adının Hallâd b. Amr b. Cemûh olduğunu söylerler. Onu Esved b. Ce'ûne öldürdü.

55. Humâm b. Cemûh

56. Mu'allâ b. Levzân b. Hârise b. Zeyd b. Sa'lebe: Onu, İkrime b. Ebû Cehil öldürdü. İbn el-Kelbî, bu şahsın yerine Ubeyd b. Mu'allâ'yı zikreder. Ona göre Mu'allâ'nın Uhud Savaşı'nda şehit olduğu sabit değildir.

57. Zekvân b. Abdükays b. Halde b. Muhalled ez-Zürakî: Onu, Ebü'l-Hakem b. Ahnes b. Şerîk öldürdü.

58. Abdullah b. Kays b. Halde b. Hâris en-Neccârî: Onun Amr b. Kays olduğu da söylenir. Onu Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî öldürdü.

59. Nu'mân b. Abdü'amr b. Mes'ûd b. Ka'b en-Neccârî

60. Sâbit b. Hansâ b. Amr en-Neccârî

61. Süleym b. Hâris b. Sa'lebe b. Ka'b en-Neccârî

62. Âmir b. Ümeyye b. Zeyd b. Hashâs en-Neccârî: Bu şahsın Abde b. Hashâs olduğu da söylenir.

63. Enes b. Nadr b. Damdam b. Zeyd b. Harâm en-Neccârî: Onu Süf-yân b. Uveyf öldürdü. Enes b. Nadr, Resûlullah'ın (sav) hizmetçisi Enes b. Mâlik b. Nadr'ın amcasıdır.

64. Selîb b. (Kays b.) Amr en-Neccârî: Kelbî, bunu Uhud'da şehit olanlar arasında saymaz ve reddeder.

65. Âmir b. Mahled en-Neccârî: Kelbî bunu da Uhud şehitleri arasında saymaz.

66. Ebû Sebre b. Hâris b. Alkame: Benî Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin'dendir. Onu, Hâlid b. Velîd öldürdü.

67. Amr b. Mutarrif b. Alkame el-Mebzûlî

68. Evs b. Harâm en-Neccârî: Benî Meğâle bt. Führeye b. Âmir b. Beyâda'dandır. Adî b. Amr b. Mâlik b. Neccâr'ın oğulları Meğâle bt. Führeye'ye nispet edilmektedirler.

69. Keysân: Benî Neccâr'ın mevlâsıdır. Onların âzat edilmemiş kölesi olduğu da söylenir.

70. Süleym b. Hâris ed-Dînârî

71. Nu'mân b. Amr: O ve Süleym, Sümeyrâ'nın oğullarıdır.

Ensarın yetimlerinden biri, Ebû Lübâbe'den, kendisine ait olduğunu iddia ettiği bir hurma ağacını istedi. Fakat Ebû Lübâbe ağacı vermedi. Resûlullah (sav) onu yetime teslim etmesini söyledi. [Buna rağmen] Ebû Lübâbe bundan kaçındı. Bunun üzerine Sâbit b. Dahdâha, Ebû Lübâbe'den bir hurma bahçesi karşılığında o ağacı satın aldı ve yetime verdi. Resûlullah (sav) "Cennette İbn Dahdâha için hazırlanmış nice hurmalıklar var!" dedi. Onun şehit olacağı umuluyordu. Uhud'da öldürüldü. Onun yaralanıp iyileştiği, sonra almış olduğu yaradan dolayı yatağında öldüğü söylenmiştir. O sırada Resûlullah (sav) Hudeybiye'den dönmüştü.

[Uhud Savaşı'nda Müşriklerden Öldürülenler]

1. Abdullah b. Humeyd b. Züheyr b. Hâris b. Esed b. Abdüluzzâ: Onu Ebû Dücâne öldürdü. Kelbî'ye göre bu adam Bedir Gazvesi'nde öldürüldü.

2. Talha b. Ebû Talha el-Abderî: Onu, Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.

3. Osman b. Ebû Talha: Onu, Hamza b. Abdülmuttalib öldürdü.

4. Ebû Sa'd b. Ebû Talha: (Talha ve Osman'ın kardeşidir.) Onu, Sa'd b. Ebû Vakkâs öldürdü.

5. Mûsâfi' b. Talha b. Ebû Talha: Onu Âsım b. Sâbit b. Ebû'l-Aklah öldürdü.

6. Hâris b. Talha b. Ebû Talha: Onu Âsım b. Sâbit öldürdü.

7. Kilâb b. Talha b. Ebû Talha: Onu Zübeyr b. Avvâm öldürdü.

8. Cülâs b. Talha b. Ebû Talha: Onu Talha b. Ubeydullah öldürdü. Cülâs'ın, Talha'nın kafasında haç işaretine benzer bir yara açan kişi olduğu söylenir. Başka bir rivayete göre ise Talha'nın kafasında haç şeklinde yara açan kişi Dırâr b. Hattâb'dır.

9. Kâsıt b. Şüreyh b. Osman b. Abdüddâr: Onu Ali, bazı rivayetlere göre de bir başkası öldürdü.

10. Ertâ b. Abdüşürahbîl b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr: Onu Ali (as) öldürdü.

11. Ebû Azîze: Adı Zürâre b. Umeyr'dir. Mus'abü'l-Hayr b. Umeyr'in kardeşidir. Onu Benî Zafer'in müttefiği olan Kuzmân öldürdü. Kuzmân münafık idi.

12. Ebü'l-Hakem b. Ahnes b. Şerîk: Benî Zühre'nin müttefiğidir. Onu Ali öldürdü.

13. Sibâ b. Abdüluzâ el-Huzâî: Onu Hamza öldürdü.

14. Hişâm b. Ebû Ümeyye b. Muğîre: Onu Kuzmân öldürdü.

15. Velîd b. Âs b. Hişâm b. Muğîre: Onu Kuzmân öldürdü.

16. Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre: Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü.

17. Hâlid b. A'lem el-Ukaylî: Onu Kuzmân öldürdü.

18. Kuzmân: Biri Hâlid b. Velîd'in, diğeri Amr b. Âs'ın açtığı iki yara sebebiyle öldü. Yaralı olarak Uhud'dan ayrıldığı, şiddetli acı çekmesi sebebiyle kolundaki damarları okla parçaladığı, böylece kan kaybından öldüğü de söylenir.

19. Osman b. Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Muğîre: Onu Hâris b. Simme öldürdü. Osman, Batn-ı Nahle²²⁷ Seriyyesi'nde Abdullah b. Cahş tarafından esir alınmıştı. Fidyeye vererek serbest kaldı. Sonra Kureyş'e döndü. Uhud Savaşı'nda Hâris onu öldürdüğü zaman, Ubeyd b. Hâciz el-Âmirî, Hâris'e saldırdı ve onu kolundan yaraladı. Sonra Ebû Dücâne geldi ve Ubeyd b. Hâciz'e saldırdı, onu yere yıkıp öldürdü.

20. Ubeyd b. Hâciz: Benî Âmir b. Lüeyy'dendir. Onu Ebû Dücâne öldürdü.

21. Şeybe b. Mâlik b. Mudarrib b. Vehb b. Huceyr: Benî Âmir b. Lüeyy'dendir. Onu Talha b. Ubeydullah öldürdü.

22. Übeyy b. Halef el-Cumahî: Onu Resûlullah (sav) kendi eliyle öldürdü.

227 Batn-ı Nahle, Medine'ye yakın, Basra yolu üzerinde bir beldedir. (çev.)

23. Ebû Azze Amr b. Abdullah b. Umeyr b. Üheyb b. Huzâfe b. Cuma: Bedir Savaşı'nda esir alınmıştı. Fakirliğini ve çoluk çocuk sahibi olduğunu söyleyerek Resûlullah'tan (sav) af diledi. Müslümanlara karşı bir daha savaşa çıkmayacağına dair yemin etmesi üzerine serbest bırakıldı. Uhud Savaşı'nda yine esir düştü. Aslında Mekke'de Kureyş'le beraber savaşa katılmak istememişti. "Muhammed bana güzel davrandı, iyilik etti. Bu iyiliğe mukabil onunla savaşmam!" demişti. Ancak Safvân b. Ümeyye ile Übeyy b. Halef ona, savaşa katılmaya ikna olana dek ısrar ettiler ve [savaşa kendisine bir şey olursa] çocuklarına bakacaklarına dair teminat verdiler. [Esir düşünce] "Ey Muhammed! Bana bir iyilik yap!" dedi [ve tekrar af diledi]. Resûlullah (sav) ona şu cevabı verdi: "Mümin aynı delikten iki defa ısırılmaz. Mekke'ye dönüp yanaklarını sıvazlayarak 'Muhammed'i iki defa aldattım!' diyessin diye mi seni affedeyim?" Daha sonra Âsım b. Sâbit'e onun boynunu vurması için emir verdi. Âsım da onun boynunu vurdu.

Vakîdî dedi ki: Bize Bükeyr b. Mismâr şunu anlattı: "Müşrikler Uhud'dan döndükten sonra gecenin ilk saatlerinde kısa bir müddet Hamrâülesed denilen yerde konaklamışlardı. Sonra Ebû Azze uyurken onu bırakarak yola çıktılar. Güneş yükselinceye kadar o, orada uyudu. Uyandığında karşısında müslümanları görünce afalladı. Âsım b. Sâbit onu yakalayıp Resûlullah'a (sav) götürdü. Resûlullah da (sav) onun boynunun vurulmasını emretti.

24. Hâlid b. Süfyân b. Uveyf el-Kinânî

25. Ebü's-Şa'sâ b. Süfyân b. Uveyf

26. Ebü'l-Hamrâ b. Süfyân b. Uveyf²²⁸

27. Bu üçünün "Gurâb" adındaki başka bir kardeşleri de Uhud Savaşı'nda öldürüldü.

[Uhud Şehitlerinin Defnedilmesi]

Dediler ki: Resûlullah (sav) şehitlerin namazını kıldırdı. Resûlullah'ın (sav), üzerine dört tekbir getirdiği ilk şehit Hamza oldu. Sonra [diğer] şehitleri de onun yanına topladı. Her bir şehit getirildiğinde onu Hamza'nın

228 Bu isim ZZ neşrinde mevcut olup BAE neşrinde bulunmamaktadır.

yanına koyuyor ve onunla beraber Hamza'nın da cenaze namazını kılıyordu. Neticede Hamza için yetmiş defa cenaze namazı kılınmış oldu. Şöyle de denilmiştir: Dokuz şehit getiriliyor, Hamza da onuncusu oluyordu. Resûlullah (sav) [Hamza ile birlikte] onların cenaze namazını kılıyordu. Sonra dokuzu kaldırıp Hamza yerinde kalıyordu. Akabinde diğer bir dokuz şehit geliyordu. [Yine] denildiğine göre Resûlullah (sav) dokuz, yedi ve beş tek-bir getirerek cenaze namazlarını kıldırdı. Kabirlerini derin eşti[rdi]. İki ya da üç kişi bir kabre defnedildi. Kur'an'ı çok bilen ilk önce defnediliyordu.

Bana Şeybân b. Ebû Şeybe anlattı, dedi ki: Bize Süleyman b. Muğire anlattı, dedi ki: Bize Hamîd, Hişâm b. Âmir'in şöyle dediğini anlattı: Ensar Uhud günü gelip dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi! Bir sıkıntı ve zorlukla karşı karşıyayız. Bize ne emredersin?" Resûlullah (sav) dedi ki: "Toprağı genişçe kazın! İki üç kişiyi bir kabre koyun!" Onlar "Kimi önce defnedelim?" dediklerinde, Resûlullah (sav) "Kur'an'ı çok bilene öncelik verin!" dedi.

Dediler ki: Mus'ab b. Umeyr, şehit olduğu hırkası üzerinde olduğu halde Resûlullah'a (sav) getirilince dedi ki: "Allah sana rahmet etsin! Seni Mekke'de görmüştüm, orada senden daha zarif giyinen ve senden daha yakışıklı kimse yoktu. Şimdi ise üzerinde bir hırka, saç başı toz içindesin." Sonra onun için emir verdi, Mus'ab defnedildi. Kabrine kardeşi Ebû'r-Rûm, Âmir b. Rebîa el-Anzî ve Süveybit b. Amr b. Harmele indi. Hamza'nın (ra) kabrine Ali b. Ebû Tâlib, Ebû Bekir, Ömer ve Zübeyr indi. Resûlullah (sav) onun mezarının başında oturdu.

İnsanların çoğu ölülerini Medine'ye götürdüler. Onlar Nakî'ulhayl ve daha başka yerlerde defnedildiler. Şemmâs b. Osman el-Mahzûmî taşındığı sırada son anlarını yaşıyordu. Resûlullah'ın (sav) eşi Ümmü Seleme'nin yanında öldü. Resûlullah (sav) emir verdi, Şemmâs Uhud'a geri götürüldü. [Diğer şehitler gibi] içinde öldüğü elbisesiyle defnedildi.

Vâkîdî dedi ki: Bazı şehitler Uhud'da vadide defnedildiler. Talha b. Ubeydullah'a Uhud'daki toplu mezar sorulunca dedi ki: Bedevilerden bir topluluğun kabri oradadır. Bunlar Ömer b. Hattâb döneminde vuku bulan "Remâde (kül) Yılı" denilen kıtlık zamanında öldüler. İşte bunlar onların kabirleridir. İbn Ebû Zî'b ve Abdülazîz b. Muhammed diyordu ki: "[Uhud

şehitlerine ait] toplu mezarı bilmiyoruz. [Bildiğimiz] yalnız bedevîlerden bir takım insanların mezarıdır.”

Hamza'nın burnunu kesip ona müsle yapanlar arasında olan Muâviye b. Muğîre b. Ebü'l-Âs, Uhud gününde hezimete uğradı ve sürünerek yola devam edip Medine'ye yakın bir yerde geceledi. Sabah olunca Medine'ye girdi ve Osman b. Affân b. Ebü'l-Âs'ın evine gelip kapıyı çaldı. Eşi Ümmü Külsûm bt. Resûlullah “Evde yok!” deyince, o da “Ona haber gönderin gelsin, önceki yıl ondan aldığım devenin ücreti yanımda, onu getirdim” dedi. O da haber gönderdi; o sırada Osman, Resûlullah'ın (sav) yanındaydı. Gelince Muâviye'ye dedi ki: “Beni de kendini de mahvettin, neden geldin?” O da dedi ki: “Ey amcaoğlu, bana senden daha yakın ve bana senden daha fazla acıyacak kimse yoktur. Beni himayene alman için geldim.” Osman onu evine aldı ve evin bir tarafına sakladı. Sonra onun adına Resûlullah'tan (sav) eman dilemek için çıktı. O sırada Resûlullah'ın (sav) “Şüphesiz Muâviye Medine'dedir, Medine'de sabahlamıştır. Onu arayın!” dediğini işitti. Oradakilerden biri dedi ki: “Osman'ın evinden başka yere gidecek değildir. Onu orada arayınız.” Osman'ın evine gittiler. Ümmü Külsûm Osman'ın onu sakladığı yeri gösterdi. Onu [saklanmış olduğu] himârenin²²⁹ altından çıkarıp Resûlullah'a (sav) götürdüler. Osman onu görünce Resûlullah'a (sav) “Seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki onun adına senden eman dilemek için geldim. Onu bana teslim et!” dedi. Resûlullah (sav) onu Osman'a teslim etti. Ona üç gün mühlet verdi ve yeminle dedi ki: “Üç günden sonra herhangi bir şekilde Medine'de ya da civarında bulunursa kesin surette öldürülecektir.” Osman gitti, onun yol hazırlığını yaptı, ona bir deve satın aldı. Sonra “Haydi hemen git!” dedi. Resûlullah (sav) Hamrâülesed'e gitmişti. Muâviye, Resûlullah'a (sav) dair haberleri öğrenip bunları Kureyş'e ulaştırmak amacıyla üçüncü güne kadar bekledi. Dördüncü gün olunca Resûlullah (sav) dedi ki: “Muâviye bu yakınlarda sabahlamıştır. Emri yerine getirmedi. Onu bulun ve öldürün!” Onu yolunu kaybetmiş halde buldular ve ona yetiştiler. Onu ilk yakalayanlar Resûlullah'ın (sav) mevlâsı Zeyd b. Hârise ve Ammâr b. Yâsir idi. Onu

229 Himâre, üzerine su soğutma gereçlerinin asıldığı, üç ağaç dalının uçlarından birbirine bağlanarak yapılmış ayaklı sehpadır. (çev.)

Cemmâda²³⁰ ele geçirdiler. Zeyd b. Hârise ona [kılıçla] vurdu. Ammâr “Onda benim de bir hakkım var!” deyip ok atıp onu vurdu. Böylece ikisi birlikte onu öldürdü. Sonra dönüp onun durumunu Resûlullah’a (sav) bildirdiler. Şöyle de denilmiştir: Medine’ye sekiz mil mesafede yakalandı. Zeyd ve Ammâr, ölünceye dek ona ok attılar. Bu Muâviye, Abdülmelik b. Mervân’ın annesi olan Âişe’nin babasıdır.

Kelbî dedi ki: Muâviye b. Muğîre, ölmüş Hamza’nın burnunu kes-ti. Kureyş döndükten üç gün sonra Uhud’a yakın bir yerde yakalandı. Onun (ileride Abdülmelik’in annesi olacak) kızı Âişe dışında geride kim-sesi kalmamıştır. Muâviye b. Muğîre’yi öldüren kişinin Ali (as) olduğu da söylenir.

Dediler ki: Sa’d b. Rebî’ şehit düştüğünde mirasını kardeşi aldı. Sa’d’ın iki kızı vardı. Eşi de hamileydi. Miraslar câhiliye âdeti üzere paylaşılmaya devam ediyordu. Henüz miras âyetleri inmemiştir. Hemen bu olayın aka-binde miras âyetleri nâzil oldu. Resûlullah (sav) Sa’d’ın kardeşini çağırıp ona dedi ki: “Mirasın üçte birini kardeşinin iki kızına, sekizde birini de onun eşine ver. Geri kalan senindir.” O gün ana rahmindeki ceninler he-nüz mirasçı olamıyorlardı. Fakat ondan sonra mirasçı olmaya başladılar. Sa’d’ın Ümmü Sa’d bt. Sa’d isminde bir kızı oldu. Daha sonra Zeyd b. Sâbit’le evlenmiştir. Ömer’in hilâfeti zamanında Zeyd ona “Şayet istiyor-san babanın mirası konusunda talepte bulun! Müminlerin emîri bugün ana rahmindeki bebekleri de vâris yapmaktadır.” dedi. O da kocasına “Kız kardeşimden bir şey isteyecek değilim” dedi.

Uhud Savaşı’na çıktığında Resûlullah’ın (sav) Medine’de kalan vekili İbn Ümmü Mektûm idi.

12. [*Hamrâülesed Gazvesi*]

Bu gazve hicretin 3. yılında Şevval ayının sekiz ya da dokuzuncu günü oldu. Resûlullah (sav) Medine’den beş günlüğüne ayrıldı. Hamrâülesed Medine’ye sekiz ya da dokuz mil uzaklıktadır. Müşrikler Uhud’dan oraya gitmişlerdi. Resûlullah’ın (sav) tellâli insanlara “Düşmanın peşinden gidi-

230 Medine’ye üç mil mesafede bulunan bir dağdır. (çev.)

niz, sadece Uhud'a katılanlar gitsin." diye ünledi. Yaralılara varıncaya dek hepsi gittiler. Sayıları çoktu.

Câbir b. Abdullah dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi! Dün [Uhud'a] gitmeyi çok arzu ettim. Ancak babam bana mâni oldu. Beni yedi kız kardeşimin başında bıraktı ve 'Ey oğlum! Başlarında bir erkeğin bulunmadığı şu kadınları böylece bırakmamız ne senin için ne de benim için doğru olur. Resûlullah (sav) ile birlikte cihada katılma hususunda seni kendime tercih edecek değilim' dedi. Bu yüzden bana [bu kez] cihada katılmam için izin ver!" Bunun üzerine Allah'ın resulü (sav) ona izin verdi.

Resûlullah (sav) ile beraber Uhud'a katılmış olanların yanı sıra katılmayanların da bu sefere çıktığı söylenir.

Müşrikler ise savaştan usanmışlar, savaşmak istemiyorlardı. Elde ettikleri bu zaferle dönmek istiyorlardı. [Şayet yeniden bir savaşa girerlerse] üstünlüğün müslümanlara geçmeyeceğinden emin değillerdi. Var güçleriyle yol aldılar. Yolda çok az eğleşerek Mekke'ye vardılar. Resûlullah (sav) onlardan hiç kimseyle karşılaşmadı, herhangi bir tuzağa da rast gelmedi. Bu sırada Medine'deki vekili İbn Ümmü Mektûm idi.

13. [*Benî Nadîr Gazvesi*]

Yahudilerden Benî Nadîr ile yapılan savaş 4. yılın Rebîülevvel ayında olmuştur. Cemâziyelevvel ayında olduğu da söylenmiştir.

Sebebi şuydu: Resûlullah (sav), beraberinde Ebû Bekir, Ömer ve Üseyd b. Hudayr olmak üzere Benî Nadîr'e gelip Benî Kilâb b. Rebî'a'dan öldürülen iki adamın diyeti hususunda yardım istedi. Resûlullah (sav) ile Benî Kilâb arasında anlaşma vardı. Amr b. Ümeyye ed-Damrî onları hata ile öldürmüştü. Yahudiler [yardım etmek şöyle dursun] Resûlullah'ın (sav) üzerine bir değirmen taşı atmaya yeltendiler. Resûlullah (sav) yanlarından ayrıldı. Onlara ahdi bozdukları ve hıyanet ettikleri için beldelerinden çıkarmaları hususunda haber gönderdi. Onlar ise bunu kabul etmediler ve savaş ilan ettiler. Resûlullah (sav) ordusuyla üzerlerine hareket etti ve on beş gece onları muhasara etti. Sonra Resûlullah (sav) ile anlaşma yap[mak durumunda kal]dılar. Şöyle ki yanlarına silah ve alet hariç, bir deve yükü kadar eşya

alıp şehri terkedeceklerdi. Hurma bahçeleri ve arazileri Resûlullah'ın (sav) olacaktı. Böylece Benî Nadîr'in malları sadece Resûlullah'a (sav) ait oldu.

Bana Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm anlattı, dedi ki: Bana Muhammed b. Kesîr, Ma'mer'den naklen Zührî'nin şöyle dediğini anlattı: Resûlullah (sav) Benî Nadîr'i muhasara altına aldı. Onlar Medine'nin bir tarafında ikamet eden bir yahudi topluluğuydu. Sonunda silah hariç develerinin taşıyabildiği kadar yükü yanlarına alarak yurtlarını terktiler. Bunun üzerine Allah (cc), "*Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih etmektedir. O, üstündür, hikmet sahibidir. Ehl-i kitaptan inkâr edenleri, ilk sürgünde yurtlarından çıkararak O'dur.*" diye başlayıp "*Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve O'nun yoldan çıkanları rezil etmesi içindir.*" diye biten âyetleri indirdi.²³¹

Resûlullah'ın (sav) Medine'de yerine vekil bıraktığı kişi İbn Ümmü Mektûm'du.

14. [Taraflar Arasında Kararlaştırılan Bedir Gazvesi]

Taraflar arasında kararlaştırılan Bedir Gazvesi 4. yılın Zilkade ayında meydana geldi.

Bunun sebebi, Ebû Süfyân b. Harb'in Uhud gününde "Sizinle randevumuz gelecek yıl Bedru's-Safrâ'da olacak! Orada karşılaşır ve savaşıyoruz." demiş olmasıydı. Resûlullah (sav) ve müslümanlar [onun sözünü kabul etmiş olmalarından dolayı] sözlerinde durdular ve kararlaştırıldığı üzere Bedir'e geldiler. Ebû Süfyân gelmedi ve Nu'aym b. Mes'ûd el-Eşca'î'yi müslümanları müşriklerin çokluğu, sayı üstünlüğü sebebiyle korkutmak ve şevklerini kırmak için [casus olarak] gönderdi. Bu haber müslümanlara ulaştıncaya onlar "*Allah bize yeter ve O ne güzel vekildir.*"²³² dediler.

Bedru's-Safrâ Arapların bulunduğu bir yerdin, orada alışveriş yapırlardı. [Savaş niyetiyle gelmiş bulunan] müslümanlar orada ticaret yapıp kazanç elde ettiler. Akabinde Allah -azze ve celle- şu âyetleri indirdi: "*Bir kısım insanlar, müminlere 'Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar,*

231 Haşr, 59/1-5.

232 Âl-i İmrân, 3/173.

aman sakının onlardan!’ dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve ‘Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!’ dediler. Bunun üzerine, kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan, Allah’ın nimet ve keremiyle geri geldiler. Allah’ın rızasına da uymuş oldular. Allah, büyük kerem sahibidir. İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Şu halde, eğer iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, benden korkun.”²³³ Allah “Allah’ın nimet ve keremiyle geri geldiler” cümlesiyle onların elde ettikleri kârı, “o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur” cümlesiyle de şeytanın insanlar içindeki dostlarını kastetmektedir.

Bu sırada Resûlullah’ın (sav) Medine’deki vekili Abdullah b. Revâha el-Hazrecî idi. Müslümanlar Bedru’s-Safrâ’da sekiz gün kaldılar. Bazıları bu gazveye Bedr-i Suğrâ demiştir. Şair Hassân b. Sâbit (ya da bir başkası) dedi ki:

*Ebû Süfyan ile Bedir’de buluşmak için sözleştik, ancak o
Ne vaadine sadık kaldı ne de vefalı davrandı*

15. [Zâtürrikâ‘ Gazvesi]

Zâtürrikâ‘ Gazvesi 5. yılda Muharrem ayının onunda gerçekleşti. “Zâtürrikâ‘ (yamalı)” diye isimlendirilmesinin sebebi savaşın, üzerinde yama gibi kırmızı, beyaz ve siyah bölümlerin bulunduğu bir dağın yanında yapılmasıdır.

Gazvenin sebebi Enmâr b. Bağîd ile Benî Sa’d b. Sa’lebe b. Zübeyn b. Bağîd’in Resûlullah (sav) ile savaşmak için büyük bir ordu hazırlamalarıydı. Müşrikler, müslümanlar yaklaşıp da onların askerlerini gördüklerinde yüz çevirip geri döndüler, onlarla karşılaşmayı istemediler. Dağa sığınıp zirvesine tırmandılar. Resûlullah (sav) da [müslümanlarla birlikte] geri döndü, herhangi bir tuzakla karşılaşmadı. Onların deve ve koyunlarını [beraberinde] götürdü.

Resûlullah (sav) bu savaşta onların dönüp bir saldırı yapması tehlikesine karşılık korku namazı kıldı. Medine’de yerine vekil olarak kalan kimse Osman b. Affân idi.

233 Âl-i İmrân, 3/173-175.

Bize Ahmed b. İbrahim ve Ravh b. Abdülmümin anlattılar, dediler ki: Bize Hâzım anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Eyyûb'den, o da Nâfi'den naklen İbn Ömer'in korku namazı hakkında şöyle dediğini rivayet etti: [İmam] bir gruba namaz kıldırır, bir grup da düşmana karşı durur. Bunlar imamla bir rekât kılar. Sonra bunlar gider, onların yerlerinde durur; bu sefer düşman karşısında duranlar gelir, imamla birlikte bir rekât kılar ve selâm verir. Sonra bunlar da diğerleri de kalan bir rekâtı tamamlarlar. Şayet korku çok şiddetli olursa yayan ve binek üzerinde kılarlar.

Bize Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Abdülhamîd b. Habîb anlattı, dedi ki: Bize el-Evzâî anlattı, dedi ki: Bana Eyyûb b. Mûsâ anlattı, dedi ki: Bana Nâfi anlattı, dedi ki: Bana İbn Ömer anlattı, dedi ki: Resûlullah (sav) ile beraber korku namazı kıldık. Bizden bir grup onun arkasında namaza durdu. Bir grup da düşmana karşı durdu. Resûlullah (sav) gruplardan birine bir rekât kıldırıldı ve iki secde yaptı. Sonra bunlar [nöbete] gittiler ve diğer grup geldi. Resûlullah (sav) onlara da bir rekât kıldırıp iki secde yaptı. Sonra onlardan her biri kalktı, [kendi grubunda] kendi başına bir rekât [daha] kıldı ve iki secde yaptı.

16. [Dûmetülcendel Gazvesi]

Dûmetülcendel Gazvesi 5. yılın Rebülevvel ayında oldu. Sebebi Kudâ'a ve Gassân'dan bir grubun toplanıp Hicâz'a saldırıya yeltenmeleriydi. Resûlullah (sav) seçmiş olduğu bin kişiyle onlara doğru harekete geçti. Yerlerine varınca dağılıp kaçıklarını gördü. Herhangi bir tuzakla da karşılaşmadı. Onlara ait olan deve ve koyunların alınıp götürülmesini emretti. Sonra da döndü. Medine'de bıraktığı vekil ise Sibâ' b. Urfuta el-Kinânî idi.

17. [Benî Mustalik (Müreysî') Gazvesi]

Benî Mustalik (Huzâ'a'nın bir koludur) Gazvesi 5. yılın Şâban ayında oldu. Buna Müreysî' Gazvesi de denir. Müreysî' onlara ait bir suyun adıdır. Sebebi şuydu: Huzâ'a'nın lideri Hâris b. Ebû Dırâr bir ordu hazırladı ve Resûlullah'ın (sav) üzerine yürüme kararı aldı. Haber Resûlullah'a (sav) ulaştı. Bunun üzerine Resûlullah (sav) müslümanlarla beraber harekete geçti. Müreysî'e varınca Ömer b. Hattâb'a (ra), müşriklere tevhide arz et-

mesini emretti. Onlar bunu kabul etmedi, müslümanlar da onlara hücum ettiler. Onlardan bazılarını öldürdüler ve çok sayıda esir aldılar. Allah müslümanlara onların mallarını ve esir alınmış olanlarını ganimet kıldı. Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı Cüveyriye de esirler arasındaydı. Resûlullah (sav) onu âzat edip kendisiyle evlendi. Onun ismi Berre idi, Resûlullah (sav) onu Cüveyriye diye isimlendirdi. Denildiğine göre Resûlullah (sav) onunla, yakınlarından yüz kişiyi serbest bırakması karşılığında evlendi. Onlar serbest bırakılınca evlerine döndüler. Resûlullah (sav) ganimetleri taksim etti. Taksimden önce safî [denilen, lidere mahsus payı] aldı. Daha sonra ganimetleri beşe bölerek seçim yapmadan kura çekerek beşte birini aldı. Ayrıca müslümanlarla beraber kendisi ve atı için de pay aldı. Resûlullah (sav) ister savaşa katılsın ister katılmasın, ganimet beşe bölünüp dağıtılmadan önce köle, câriye, kılıç ya da zırh gibi ganimet mallarından istediğini seçip alma hakkına sahipti.

Bana Muhammed b. Sabbâh el-Bezzâz ve Halef b. Hişâm el-Bezzâz anlattı, dediler ki: Bize Hüşeym, Mutarrif b. Tarîf'ten naklen Şa'bî'nin şöyle dediğini anlattı: Resûlullah'ın (sav) her ganimetten seçip aldığı bir şey vardı. Bu bir köle, câriye ya da bir at olurdu.

Bana İbrâhim b. Muhammed b. Ar'ara anlattı. O Süfyân b. Uyeyne'den, o Mutarrif'ten, o da Şa'bî'den bu rivayetin bir benzerini nakletti.

İfk Olayı

Bu savaşta iftiracılar Âişe'ye (ra) Safvân b. Mu'attal es-Sülemî ile iftirada bulundular. Şöyle ki: Safvân, ordunun peşinden gelmekle görevliydi. Hz. Âişe'yi gerdanlığı kopmuş halde buldu. -Gerdanlığı Yemen akiğinden-di. -[Dağılan akik] tanelerini toplamakla meşguldü. Devesini süren kimse, Âişe'yi hevdecin içinde zannederek deveyi kafiyle beraber götürmüştü. Safvân onu kendi devesine bindirdi ve orduya yetişene kadar götürdü. Bazıları Hz. Âişe hakkında suizanda bulundular ve neticede Allah onun suçsuz olduğunu [bildiren âyetler] indirdi ve hakkında konuşanları yalanladı. Resûlullah'ın (sav) bu savaşta geride bıraktığı vekili, mevlâsı Zeyd b. Hârise el-Kelbî idi.

Bana Ubeydullah b. Muâz anlattı. O babasından, o da Ebû Avn'dan şunu nakletti: Nâfi'e mektup yazıp "savaştan önce İslâm'a davet yapılıp mıydı" diye sordum. O da bana şunu yazdı: "Bu, İslâm'ın ilk yıllarında idi. Resûlullah (sav) Benî Mustalik üzerine onlar habersizken saldırmıştı. Hayvanları su içmekteydi. Ölen öldü, diğerleri de esir edildi. Bunu bana o zaman ordunun içinde olan Abdullah b. Ömer anlattı."

Bana Hüseyin b. Esved anlattı. O Yahyâ b. Âdem'den, o Mücâlid'den, o da Şa'bî'den şunu nakletti: İfk olayında iftiraya adı karışanların bazıları şunlardır: Abdullah b. Übeyy -ki o "*İçlerinden günahın büyüğünü üstlenen*"²³⁴ elebaşlarıydı, bu konuda apaçık iftira etmişti-, Hassân b. Sâbit, Hamne bt. Caşş, Mistah b. Üsâse b. Abbâd b. Muttalib b. Abdümenâf. Resûlullah (sav) Âişe'nin durumunu bildiren âyetin inmesi üzerine onlara had cezası uyguladı.

18. [Hendek (Ahzâb) Savaşı]

Sonra Hendek Gazvesi meydana geldi. Ahzâb Gazvesi de denir. 5. yılın Zilkade ayında oldu. Sebebi şuydu: Resûlullah (sav) Benî Nadîr'i sürünce onlar da gidip Hayber'e yerleştiler. Oraya geldiklerinde Huyeyy b. Ahtab, -yahudi- Kinâne b. Ebül-Hakîk ve daha başkaları kalkıp Mekke'ye gittiler. Ebû Süfyân b. Harb'i ve Kureyş'i Resûlullah'a (sav) karşı savaşa davet ettiler. Onlara [böyle bir savaş olduğu takdirde] kendilerine destek olacaklarını bildirdiler. Ebû Süfyân buna memnun oldu ve onlarla bu hususta anlaştı.

Sonra yahudiler Gatafân'a geldiler. Onlara, Resûlullah'a (sav) karşı yapacakları savaşta kendilerine yardım etmeleri şartıyla Hayber'in bir yıllık hurmasını vereceklerini söylediler. Onlar bunu kabul ettiler ve olumlu cevap verdiler. Onlara ilk muvâfakat eden Uyeyne b. Hısn el-Fezârî oldu. Sonra Benî Süleym b. Mansûr'a geldiler. Onlardan da aynı şeyi istediler ve olumlu cevap aldılar. Sonra çevrede bulunan Arap kabilelerine gittiler, onlar da yahudilerle beraber harekete geçtiler. Kureyş, kendilerine katılan Kinâne, Sakîf ve diğerleriyle birlikte yola çıktı. Araplardan da pek çok kimse başlarında komutanları ve büyükleri olduğu halde onlara katılmıştı. Bu haber Resûlullah'a (sav) ulaştı. O da müslümanları bu gruplara karşı savaşa

davet etti. Çıkıp müslümanların ordusu için karagâh belirlemek istedi. Selmân-ı Fârisî ona hendekten bahsetti. Araplar savaşlarda hendek kazma[yı bilme]zlerdi. Resûlullah (sav) Sel' dağına arkasına aldı ve hendeğin bu dağın ön tarafına kazılmasını emretti. Müslümanlar birliklerinde nöbet tutmaya başladılar. Resûlullah (sav) Hendek günü insanların huzuruna çıktı. On beş yaşını biraz geçmiş olan Abdullah b. Ömer'e savaşa katılması için izin verdi. Zeyd b. Sâbit el-Ensârî el-Hazrecî'ye, Berâ b. Âzib el-Evsi'ye ve Ebû Saîd el-Hudrî'ye de izin verdi. Onları geri çevirmedi. Resûlullah'ın (sav) bu savaştan önce onlara izin verdiği de söylenir.

Benî Kurayza, Resûlullah'a (sav) karşı gelmekten kaçınmıştı. Huyeyy ve arkadaşları onları [ikna edinceye kadar] bırakmadı, neticede onlar da [toplanan gruba] katıldılar. Müslümanların korkusu, üzerlerine ordular halinde gelen grupların çok olmasından dolayı daha da arttı. Nitekim bu grupları Allah şöyle tasvir eder: *"O vakit onlar hem üstünüzden -yahudileri kastetmektedir- hem de altınızdan -Kureyşlileri ve Arapları kastetmektedir.- gelmişlerdi."*²³⁵

Bana Kâsım b. Sellâm, Haccâc b. Muhammed'den, onun da İbn Cüreyc'den aktardığına göre Mücâhid söz konusu âyetlerin tefsiri konusunda şöyle dedi: *"O vakit onlar hem üstünüzden"* cümlesi Necid halkıyla beraber gelen Uyeyne b. Hısn'a, *"hem de altınızdan gelmişlerdi"* cümlesi Kureyş'le birlikte gelen Ebû Süfyân'a işaret eder. *"Allah o kâfirleri öfkeleriyle geri çevirdi"*²³⁶ cümlesindeki kâfirlerden maksat, savaş için toplanan farklı gruplardır (ahzâb). *"Onlara destek olanları kalelerinden indirdi."* Yani Benî Kurayza'yı sığındıkları kale ve köşklerinden indirdi. *"Onların kalplerine korku düşürdü. Onlardan bir kısmını öldürüyordunuz, bir kısmını ise esir alıyordunuz."*²³⁷ İşte bu âyetlerin tamamı Hendek Gazvesi hakkında inmiştir.

Dediler ki: Şüphe içinde olanların sözleri çoğaldı ve bunlar türlü türlü kötü zanda bulundular. Ebû Süfyân, Resûlullah'a (sav) şöyle yazdı: "Allahım! Senin isminle başlarım. Lât, Uzzâ, Sâf, Nâile ve Hübel'e yemin ederim. Üzerinize yürüdüm ve sizin kökünüzü kazımak istedim. Görüyorum

235 Ahzâb, 33/10.

236 Ahzâb, 33/25.

237 Ahzâb, 33/26.

ki kendini hendeikle korumuşsun. Bizimle karşılaşmayı istemedin. Uhud günündeki gibi gelecek sene çarpışmak üzere sözleşelim.” Ebû Süfyân bu mektubu Resûlullah’a (sav) Ebû Üsâme el-Cüşemî ile ulaştırdı. Onu Resûlullah’a (sav) Übeyy b. Ka‘b okudu.

Resûlullah (sav) ona [cevaben] şu mektubu yazdı: “Mektubun bize ulaştı. Ey Benî Gâlib’in ahmağı, akılsızı! Yine eskisi gibi şeytan seni Allah’ın adıyla aldatmış. Allah senin emeline ulaşmana mâni olacak ve zaferi bize bahşedecektir. Ey Benî Gâlib’in beyinsizi! Lât, Uzzâ, Sâf, Nâile ve Hübel’i kırdığım gün mutlaka gelecek!”

Müşriklerin öncü birlikleri, müslümanlara saldıracakları bir fırsat yakalamak için çevrelerinde turlar attılar. Bazen de iki taraf birbirine ok ve taş attı. Müşrikler bir ara toplanıp müslümanlara karşı atlarıyla saldırı imkânını aradılar. Onlardan bir grup atını zorladı ve hendeği geçti. İçlerinde Benî Amr b. Lüeyy’den Amr b. Abdüvüd b. Ebû Kays da vardı. Ali onunla teke tek savaştı ve onu öldürdü. Amr’ın Ali’yi başından yaraladığı da söylenir. Ali’nin [bu düelloda] hiç yara almadığı da söylenir. Amr’ın arkadaşları geri dönüp kurtulmayı başardı. Ancak biri hendeğe düştü ve vücudunda kırıklar oluştu. Müslümanlar ona ok attılar, sonunda öldü.

İkinci günde müşrikler istisnasız hep birlikte topluca saldırıya geçtiler. Müslümanlar hendeğin ardından onlarla savaştı. Sonra Allah (cc) düşman ordusuna gönderdiği rüzgârla müslümanlara destek verdi. Bu sarı renkli bir toz rüzgârıydı; onların gözlerine girdi, yenilgiye uğramalarına sebep oldu. Müşrikler hezimete uğradı ve karargâhlarına geri döndüler. Rüzgâr bu arada devam etti. Aynı zamanda melekler de onları kuşatıp gözlerini perdelemişti.

Nu‘aym b. Mes‘ûd el-Eşca‘î müşriklerle beraberdi. Ancak müslüman oldu ve gidip müşriklerin moralini bozmaya; aralarına girip söz birliklerini, dostluklarını bozmaya ve halkları birbirinden ayırmaya başladı. Allah’ın yardım ve desteği ile bunu başardı ve Allah böylece onların aralarına ihtilâf tohumu ekti.

Gatafân ve Süleym dedi ki: “Allah’a yemin olsun ki Muhammed bize yahudilerden daha sevimlidir. Bize ne oluyor da hem ona hem kendimize

eziyet ediyoruz?” O yıl kıtlık yılıydı, gelenler çok sıkıntı çektiler. Orada kalmaları zararlarına oldu. Yurtlarına geri döndüler. Onlar dönünce diğer insanlar da dönüp gittiler. *“Allah, o inkâr edenleri hiçbir fayda elde edemeden öfkeleri ile geri çevirdi. Allah’ın yardımı savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir.”*²³⁸ Müslümanların Hendek Savaşı’nda kuşatılmaları on beş gün sürdü. Hendek Savaşı’nda Resûlullah’ın (sav) Medine’deki vekili İbn Ümmü Mektûm idi.

[Savaşın Bitmesi için Uyeyne b. Hısn el-Gatafânî ile Fikir Teatisi]

Bana Ebû Ubeyd anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Sâlih anlattı. O Leys b. Sa’d’dan, o Ukayl’dan, o da Zührî’den şöyle dediğini rivayet etti: Ahzâb Savaşı Uhud’dan iki yıl sonra oldu. Bu da hendeğin kazıldığı gündü. O sırada kâfirlerin lideri, Ebû Süfyân b. Harb idi. Resûlullah’ı (sav) on küsur gün kadar muhasara ettiler, öyle ki müslümanlar zor durumda kaldılar. Saîd b. Müseyyeb’in bana dediğine göre Resûlullah (sav) şöyle demişti: “Allahım bana verdiğin söz ve ahdini[n gerçekleşmesini] bekliyorum. Allahım, şayet dilersen sana ibadet edilmez mi?” Resûlullah (sav) Uyeyne b. Hısn’a haber gönderdi. O sırada o, Gatafânlı kâfirlerin lideriydi ve Ebû Süfyân ile beraberdi. Resûlullah ona kâfirleri yüzüstü bırakıp beraberindeki Gatafânlılarla dönüp gitmesi karşılığında Medine hurmalarının üçte birini vermeyi teklif etti. Uyeyne “Bana ürünün yarısını ver, ben de söylediğini yapayım!” dedi. Resûlullah (sav) Evs’in lideri Sa’d b. Muâz’a ve Hazrec’in lideri Sa’d b. Ubâde’ye haber gönderdi. Dedi ki: “Uyeyne kâfirleri yüzüstü bırakıp beraberindeki Gatafânlılarla dönüp gitmesi karşılığında benden hurmalarınızın yarısını kendisine vermeme istedi. Ben ona üçte birini teklif ettim. O ise yarısını alma konusunda diretti. Ne dersiniz?” Onlar “Ey Allah’ın elçisi! Şayet [Allah tarafından] bir şeyle emredilmişsen onu yap!” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) “Şayet bana bir şey emredilseydi size danışmazdım. Fakat bu size sunduğum bir görüştür” dedi. Onlar da “Biz onlara kılıçtan başka bir şey vermeme taraftarıyız” dediler. Resûlullah (sav) da “Pekâlâ!” dedi.

238 Ahzâb, 33/25.

Bana Hüseyin b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Âdem anlattı. O İbnü'l-Mübârek'ten, o Ma'mer'den, o da Zührî'den şöyle rivayet etti: Resûlullah (sav) Uyeyne b. Hısn'a Ahzâb gününde haber gönderdi. Ona orduları yüzüstü bırakması ve beraberindekilerle çekip gitmesi karşılığında Medine'nin hurma hasadının üçte birini vermeyi teklif etti. Fakat o yarısını istiyordu. Resûlullah (sav) Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde ile istişare etti. Onlar da "Şayet bir şeyle emredilmişsen onu yap, aksi takdirde onlara kılıçtan başkasını vermeye razı değiliz" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) da "Pekâlâ öyleyse!" dedi.

Dedi ki: Bize Yahyâ b. Âdem anlattı, dedi ki: Bize İbnü'l-Mübârek anlattı. O Ma'mer'den, o da Ebû Necîh'ten şöyle rivayet etti: Sa'd b. Muâz ve İbn Ubâde dediler ki: "Şayet bu, câhiliyede olsaydı hurmadan istediklerini -daha olgunlaşmamışken- alıp götürürlerdi. Bugün Allah bizi İslâm'la aziz kılmışken bu nasıl olabilir ki?" Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Öyleyse evet!" dedi.

Bana Hüseyin anlattı. O Yahyâ'dan, o İbn İdrîs'ten, o Muhammed b. İshâk'tan, o Âsım b. Ömer'den, o da İbn Ebû Katâde'den rivayet etti, (Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde) dediler ki: "İslâm'dan önce Araplar bizden ham hurmayı bile ancak satın alarak veya bizde misafir olduklarında [ikram olarak] yiyebiliyorlardı. Peki ya şimdi?"

Bana Abdülvâhid b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O Hişâm b. Urve'den, o da babasından şunu rivayet etti: Resûlullah (sav) Ahzâb gününde hanımları Medine'nin yüksek kalelerinden birine yerleştirdi. Hassân korkak bir adamdı, onu da onların yanına verdi. Kapıyı da kapattı. Bir yahudi geldi ve evin kapısına oturdu. Hanımlardan biri Hassân'a "İn de şu dinsizi öldür!" dedi. O da "Ben kendimi böyle bir dinsiz için tehlikeye atacak değilim" dedi. O hanım, bir elbiseye büründü, bir taş alıp yanına indi ve onun başını yarıdı.

[Sa'd b. Muâz'ın Yaralanması]

Hibbân b. Arika, Hendek gününde Sa'd b. Muâz'a bir ok attı ve onu yaraladı. Benî Kurayza meselesi hallolduktan sonra o yara iltihaplandı ve Sa'd bundan dolayı öldü. Hibbân b. Arika oku atınca "Al bakalım, ben

İbnü'l-Arika” deyince Resûlullah (sav) da “Allah senin yüzünü ateşte terletsin^{239!}” dedi.

19. [Yahudi Benî Kurayza Gazvesi]

Sonra yahudilerden Benî Kurayza [kabile] Gazvesi meydana geldi. Resûlullah (sav) Hendek Savaşı'ndan döndü[kten sonra] onların üzerlerine yürüdü. Haklarında verilen karar üzere kalelerinden ininceye dek Resûlullah (sav) onları muhasara etti. Haklarında Sa'd b. Muâz “Ergenlik çağına gelmiş olanların öldürülmesi, kadın ve çocukların esir edilmesi, mallarının da ganimet olarak müslümanlar arasında taksim edilmesi” şeklinde karar verdi. Resûlullah (sav) bu hükmü tasvip etti ve Sa'd'a “Onlar hakkında Allah'ın hükmüyle karar verdin” dedi. Benî Kurayza Gazvesi hicretin 5. yılının Zilkade ve Zilhicce aylarında oldu. Resûlullah'ın (sav) [bu gazve sırasında] Medine'de yerine vekil olarak bıraktığı kişi İbn Ümmü Mektûm idi.

Bana Abdülvâhid b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den şunu rivayet etti: Resûlullah (sav) Ahzâb Savaşı bitince banyo yapmak için odaya girdi. O sırada Cibrîl gelip dedi ki: “Ey Muhammed, sizler silahlarınızı bıraktınız. Fakat biz daha silahlarımızı bırakmadık. Benî Kurayza'nın üzerine yürü!” Âişe dedi ki: “Ben Cibrîl'i kapı aralığından gördüm. Başı toz toprak içindeydi.”

Bize Ebû Ubeyd anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Sâlih anlattı. O Leye'ten, o Ukayl'den, o da İbn Şihâb'dan şöyle rivayet etti: Resûlullah (sav) Ahzâb Savaşı'ndan döndükten sonra ailesinin yanına gelip de silahını bırakınca Cibrîl ona gelip dedi ki: “Biz hâlâ o kavmin peşindeyken sen silahı bıraktın mı? Dışarı çık! Şüphesiz ki Allah, Benî Kurayza hakkında sana izin verdi.” İbn Şihâb dedi ki: Allah [işte o zaman] şu âyeti indirdi: “*Seninle sözleşme yapan bir millette sözleşmeye aykırı bir hainlik alâmeti tespit edersen, [savaş açmadan önce] anlaşmanın artık geçersiz kaldığını ilan et. Şüphesiz Allah hainleri sevmeyiz.*”²⁴⁰ Başka bir rivayete göre bu âyet Benî Kaynukâ' hakkında nâzil olmuştur.

239 Sözü geçen kişinin ismiyle aynı kökten olan “arraka” fiili terletmek mânâsındadır. (çev.)

240 Enfâl, 8/58.

Bize birden fazla kişi anlattı, dediler ki: Bize Haccâc b. Muhammed, İbn Cüreyc'den, o da Mücâhid'den nakletti, dedi ki: “*Allah Ehl-i kitaptan kâfirlere yardım edenleri kalelerinden indirdi*”²⁴¹ mealindeki âyetteki Allah “yardım edenler” ifadesiyle Benî Kurayza’yı kastetmektedir. Benî Kurayza, kendileriyle konuşmak için onlara yaklaşan Hallâd b. Süveyd el-Hazrecî’nin üzerine bir değirmen taşı atmıştı.

20. [*Benî Lihyân Gazvesi*]

Sonra Benî Lihyân b. Hüzeyl b. Müdrike Gazvesi meydana geldi. Resûlullah (sav) Usfân denilen yerde Benî Lihyân ile savaştı. Medine’de de yerine İbn Ümmü Mektûm’u bıraktı. Benî Lihyân ve onlara katılanlar bir araya gelmişlerdi. Resûlullah’ın (sav) üzerlerine geldiği haberini aldıklarında kaçtılar. Resûlullah (sav) herhangi bir tuzakla karşılaşmadı. Ebû Bekir’i takip için onların peşine saldı. Bu gazve hicretin 6. yılında Rebîülevvel ayında oldu.

21. [*Zûkared (Gâbe) Gazvesi*]

Sonra Zûkared Gazvesi meydana geldi. Bazıları “Kurud” olduğunu söylemiştir, doğrusu [Kared şeklinde] fetha ilemdir. Bu gazvenin sebebi, Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr’in Medine’ye bir menzillik mesafedeki “Gâbe” denilen yerde otlatılmakta olan Resûlullah’ın develerine saldırmasıydı. Resûlullah (sav) Mikdâd b. Amr’ı -Sa’d b. Zeyd el-Eşhelî’yi gönderdiği de söylenmiştir- bir grup müslümanla birlikte oraya gönderdi. Yirmi deveden on tanesini kurtardılar. Mes’ade b. Hakeme b. Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî ve Hubeyb b. Uyeyne’yi öldürdüler.

Sonra Resûlullah (sav) çıkıp onlara Zûkared’de yetişti. Fakat saldırganlar çekip gittiler. Resûlullah (sav) onların takip edilmesine izin vermedi. Zûkared Gazvesi sırasında Resûlullah’ın (sav) Medine’de vekil bıraktığı kişi İbn Ümmü Mektûm idi. Resûlullah (sav) Zûkared’de bir gün, bir gece kaldı. Orada korku namazı kıldı. Bu savaş hicretin 6. yılının Rebîülevvel ayında olmuştur. Rebîülâhirdede olduğu da söylenmiştir. Bu savaş “Gâbe Gazvesi” diye de isimlendirilmiştir. Bu gazvede “Ey Allah’ın süvarileri! At-

241 Ahzâb, 33/26.

larınıza binin!” diye seslenilmişti. Bu söz daha önce hiç söylenmemişti.

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından, o Abdullah b. Eclah el-Kindî’den, o babasından, o da Şa’bî’den şöyle rivayet etti: Ebû Katâde b. Rib’î, Muâviye’nin (ra) yanına girdi. Muâviye’nin üzerinde Aden işi hırka vardı. Muâviye’nin yanında Abdullah b. Mes’ade b. Hakeme b. Mâlik b. Huzeyfe vardı. Bir ara Ebû Katâde’nin hırkası Abdullah’ın üzerine geldi. O da kızarak hırkayı savurdu. Ebû Katâde dedi ki: “Ey müminlerin emîri! Bu da kim?” Muâviye “Abdullah b. Mes’ade!” deyince, o da “Evet, Allah’a yemin olsun ki bunun babasının göğsüne, Medine düzlüklerine saldırdığı gün mızrakla vurdum” dedi. Bunun üzerine Abdullah sustu.

22. [Hudeybiye Sulhu ve] Resûlullah’ın (sav) Umreye Gidişi

Resûlullah (sav) 6. yılın Zilkade ayının başında umre için yola çıktı. Kureyş, düşmanlıkları sebebiyle onun Mekke’ye girmesine mâni oldu. O da Hudeybiye’de kaldı. İbnü’l-Kelbî bu kelimenin şeddetsiz olarak “Hudeybiye” şeklinde olduğunu söyler. Resûlullah (sav) Kureyş’e şöyle haber gönderdi: “Bizler savaş için gelmedik. Yalnızca kurbanları yerlerine ulaştırmak için geldik. Bunları kurban edip sonra da döneceğiz.” Fakat onlar buna yanaşmayıp onun Mekke’ye girmesine izin vermediler. Ona Benî Âmir b. Lüeyy’den Süheyl b. Amr, Mikrez b. Hafs ve Huveytib b. Abdüluzzâ’yı gönderdiler. Onlar şimdi geri dönmesini, buna karşılık gelecek yıl gelip Mekke’de üç günü aşmamak şartıyla kalmasını (sonra da dönmesini) teklif ettiler. O da bunu kabul etti ve Ali’ye (as) onlarla aralarında bir antlaşma metni yazdırdı. Ali “Rahmân ve rahîm olan Allah’ın adıyla” diye yazınca Süheyl “Ben bunu bilmiyorum. Bizim yazdığımız gibi ‘Allahım senin adınla’ diye yaz!” dedi. Ali “Bu, Allah’ın elçisi Muhammed’in üzerinde anlaşmaya vardığı metindir” diye yazınca Süheyl “Şayet senin Allah’ın elçisi olduğunu kabul etseydim sana karşı gelmezdim. Sen babandan yüz mü çeviriyorsun?” dedi. O da ifadeyi şöyle yazdı: “Allahım senin adınla... Bu, Muhammed b. Abdullah ile Süheyl b. Amr’ın üzerinde anlaşmış metindir.” On yıl savaşmayacakları, insanların bu süre içinde güvende olacağı ve birbirlerinden el çekecekleri, saldırı ve hainlik yapmayacakları ve aralarında ateşkes olacağı hususunda anlaştilar. Dileyen Muhammed’le

anlaşma ve akit yapacak, dileyen de Kureyş'le anlaşma ve akit yapacaktır. Kim Muhammed'e velisinin izni olmaksızın gelirse Muhammed onu [Kureyş'e] iade edecek, Muhammed'in arkadaşlarından Kureyş'e gelen olursa Kureyş onu iade etmeyecektir. Muhammed bu yıl arkadaşlarıyla beraber geri dönecek ve gelecek yıl arkadaşlarıyla gelip [Mekke'de] üç gün kalacaktır. Yanlarında silah olarak ancak yolcuların taşıdığı türden -kınları içindekılıçlarla gelebileceklerdir.

Buna Ebû b. Bekir b. Ebû Kuhâfe, Ömer b. Hattâb, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Osman b. Affân, Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Muhammed b. Mesleme, Huveytub b. Abdüluzzâ ve Mikrez b. Hafs şahit oldu. Metni Ali b. Ebû Tâlib yazdı.

Metin iki nüsha olarak yazıldı. Biri Resûlullah'ın (sav) yanında, diğeri de Süheyl b. Amr'ın yanında kaldı. Metni yazma işi bitince orada bulunan Huzâ'alılar hemen atılıp "Bizler Muhammed ile sözleşme ve akit yapıyoruz" dediler. Benî Bekir ise "Biz de Kureyş ile, onların takdir ettiği süreye göre sözleşiyoruz" dedi. Sonra Resûlullah (sav) kurbanını Hudeybiye'de kesti. Tıraş oldu, ardından insanlar da tıraş oldular. Sonra [Medine'ye] döndü. Hudeybiye dönüşü yolda "*Şüphesiz sana apaçık bir fetih verdik*"²⁴² mealindeki âyetle başlayan Fetih sûresi nâzil oldu. Bu sûrenin Resûlullah'ın (sav) Hudeybiye'den ayrılmasından önce nâzil olduğu da söylenmiştir.

[Rıdvan Biatı]

Hudeybiye Gazvesi'nde biat, yeşil semure ağacının altında oldu. Orada bulunanlar Resûlullah'a (sav) ölümüne biat ettiler. Bu seferde (Hudeybiye) Resûlullah'ın (sav) Medine'de bıraktığı vekili İbn Ümmü Mektûm idi. Vekilin Kinâne'den Ebû Rühm Külsûm b. Husayn el-Gıfârî olduğu da söylenmiştir. Bir topluluk, her ikisini de vekil bıraktığını, İbn Ümmü Mektûm'un namaz kıldırmakla görevlendirildiğini söylemiştir.

Vâkıdî dedi ki: İbn Ebü'z-Zinâd babasının şöyle dediğini rivayet etti: [Anlaşma metninde geçen ve çoğunlukla "gizli hırsızlık yoktur" mânası için kullanılan] "lâ islâl," silahı gizlemek ve gizlice çekmek anlamındadır. "Lâ iğlâl," hıyanete teşebbüs yoktur, demektir. Araplar "ağleltü fi ş-şey (bir

242 Fetih, 48/1.

şeye hıyanet ettim)” derler. “Aybetün mekfûfetün”, etrafındaki bağlarla ağzı bağlanmış çıkın, demektir. Bu [çarşıma yapılmayan dönemden kinaye] bir meseldir.

Resûlullah (sav) onları sakinleştirmek ve bir kötülük niyetiyle gelmediğini bildirmek için Osman’ı Mekke’ye gönderdi. [Biat esnasında orada bulunmadığı için] sol eli ile sağ elini sıvazlayarak onun adına da biat aldı.

Bana Hişâm b. Ammâr ed-Dımaşkî anlattı, dedi ki: Bize Hâtim b. İsmail, Yezîd b. Ubeyd’in şöyle dediğini anlattı: Seleme b. Ekva’a “Hudeybiye gününde Resûlullah’a (sav) ne üzerine biat ettiniz?” diye sorduğumda bana “Ölüm üzerine!” dedi.

Bize Ali anlattı, dedi ki: Bize Ebû Ubeyde anlattı, dedi ki: Bize Osman b. Sâlih anlattı. O İbn Lehî’âdan, o Ebü’l-Esved’den, o da Urve’den uzun bir rivayet nakletti. Urve dedi ki: Kureyş Resûlullah (sav) ile dört yıllığına, karşılıklı güven anlaşması yaptı. [Buna göre] birbirlerine silah çekmeyecekler, saldırı ve ihanette bulunmayacaklar, [müslümanlardan] Mekke’ye hac ya da umre için yahut Yemen ya da Tâif’e geçmek için gelen kimse güvende olacak, müşriklerden de Şam ya da doğu tarafına gitmek için Medine’den geçenler güvende olacaktır. Resûlullah (sav) kendi anlaşmasına Benî Ka’b’ı, Kureyş ise müttefikleri olan Benî Kinâne’yi dâhil etti. Bu anlaşmaya göre kim [Mekke’den] Resûlullah’a (sav) gelirse iade edilecekti. Müslümanlardan Kureyş’e sığınan olursa iade edilmeyecekti.

Ebû Ubeyde dedi ki: “Lâ irsâl (ihmal olmayacak)” sözü “Hıyanet olmayacak” mânasını ifade etmek için söylenir. Nitekim deve derisini yüzerken üzerinde et bırakılırsa “Ağleltü fi’l-ihâb (deriye ihanet ettim)” denir.

Bana Ebû Ubeyd ve Vehb b. Bakıyye anlattı, dediler ki: Bize Yezîd b. Hârûn anlattı. O Muhammed b. İshâk’tan, o Zührî’den, o Urve’den, o Misver b. Mahreme ile Mervân b. Hakem’den şunu rivayet etti: Hudeybiye gününde Kureyş ile yapılan anlaşmada Resûlullah (sav) [ve beraberindekiler]in o yıl geri dönmesi şartı vardı. Ertesi yıl Mekke’ye girebilecek ve yanlarında da [sadece] yolculuk sırasında taşınan [türden] silah olacaktı. Taşıdıkları kılıçlar ancak kınları içinde olarak gelebilecek ve [en fazla] üç gün kalacaklardı.

23. [Hayber Gazvesi]

Bu gazve 7. yılın Safer ayında vâki oldu. Cemâziyelevvel ya da Rebülevvel ayında olduğu da söylenmiştir.

Resûlullah (sav) Hayber'de bulunan yahudilerin üzerine yürüdü. [İki grup] karşılıklı bekleştiler, iş uzadı. (Sonunda) Müslümanlarla savaştılar. Sonra yahudilerden bazıları İbn Ebü'l-Hakîk ile birlikte [kaleden] indi. Canlarının başışlanması karşılığında Resûlullah (sav) ile anlaştılar. Buna göre değerli eşyalarını, topraklarını ve üzerlerinde bulunanlar hariç silahlarını müslümanlara teslim edeceklerdi. Resûlullah (sav) hurmanın ve hububatın yarısını almak şartıyla arazilerini onlara geri verdi ve "Allah sizi yerinizde bıraktığı müddetçe ben de sizi bırakıyorum." dedi.

Abbas b. Mirdâs, Huveytıb b. Abdüluzzâ ile Resûlullah'ın (sav) [Hayber'de] mağlup olacağı hususunda bahse girdi. Bahsi kaybedince Huveytıb ondan yüz deve aldı.

[Fedek Halkıyla Anlaşma]

Resûlullah (sav) Hayber'den dönüşü sırasında Fedek halkına haber gönderip onları İslâm'a davet etti. Onlar da arazilerinin yarısını vermek kaydıyla onunla anlaşma yaptılar. Resûlullah (sav) onların bu teklifini kabul etti. Resûlullah'ın (sav) Hayber Gazvesi sırasında geride bıraktığı vekili Sibâ' b. Urfuta el-Kinânî idi. Vekilin Nümeyle b. Abdullah el-Kinânî olduğu da söylenmiştir.

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize İsmâil b. Ayyâş anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Velîd ez-Zübeydî anlattı, dedi ki: Bize Zührî anlattı, dedi ki: Bana Anbese b. Saîd b. Âs babasından, o da Ebû Hüreyre'den şöyle nakletti: Resûlullah (sav) Saîd b. Âs'ı bir seriyye ile Medine'den Necid tarafına gönderdi. Ebû Hüreyre dedi ki: Biz Hayber'i fethetmiş ve daha ganimetleri taksim etmeden gelmiştik. O sırada onların atlarının kemerleri liften idi. Saîd dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi! Bize de ganimetten pay ver!" Resûlullah (sav) onlara ganimetten bir şey vermedi.

Vâdilkurâ Gazvesi

Resûlullah (sav) Hayber'den döndükten sonra 7. yılın Cemâziyelâhir ayında Vâdilkurâ'ya gitti. Orayı savaş yoluyla fethetti. Allah bölge halkının mallarını ona ganimet olarak verdi. [Bu sefer sırasında Medine'de] yerine bıraktığı vekil Sibâ' ya da Nümeyle idi. Sibâ'ın bırakıldığı bilgisi daha sağlamdır.

Bana Abdülvâhid b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme, Büdeyl b. Meysere'den, o Abdullah b. Şakîk'ten, o da Belkayn'dan²⁴³ bir adamdan şunu nakletti: Resûlullah'a (sav) Vâdilkurâda olduğu sırada geldim. "Ey Allah'ın elçisi! Ne ile emredildin?" dedim. "Allah'a ibadet etmeniz ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamanız, namaz kılmanız ve zekât vermeniz ile emredildim" dedi. Ben "Ey Allah'ın elçisi! Onlar kim?" diye sorunca o da yahudileri kastederek "*Gazaba uğramış olanlardır*"²⁴⁴ dedi. "Ya şunlar kim?" dedim. Hristiyanları kastederek "*Sapıtılmış olanlardır*"²⁴⁵ dedi. "Ganimetler kimindir?" dedim. "Allah için [beşte] bir pay, şunlar için [beşte] dört pay vardır" dedi. "Kimse kimseden ganimet açısından öncelikli midir?" dedim. "Hayır, hatta herhangi bir kimse yan tarafına [yatan] birinden daha fazla hak sahibi değildir" dedi.

24. [Kazâ Umresi veya Kazıyye Gazvesi]

Sonra Resûlullah'ın umresi gerçekleşti. Buna "kazâ [vaktinde yapılmayan] umresi" denir. Aynı şekilde "kazıyye [hüküm haline gelen] umresi" de denmiştir. Resûlullah (sav) yanında altmış kurban da götürdü. Bu umre, 7. yılın Zilkade ayında oldu. Onun kurbanıyla ilgilenen kimse Nâciye b. Cündeb el-Eslemî idi. Resûlullah (sav) Mekke'de üç gün kaldı. Sonra dönüp Medine'ye doğru yola çıktı. Müşrikler "Bizden sonra Muhammed'in ashabı kuvvetten düşmüş." diyorlardı. Bunun üzerine Resûlullah (sav) ashabına güçlü ve kuvvetli görünmelerini emretti. İşte [tavafta] remel (hızlı yürüme) buradan kalmıştır.

243 Kudâ'a kabilesinin Benî Kayn koludur. (çev.)

244 Fâtîha, 1/7.

245 Fâtîha, 1/7.

Resûlullah'ın (sav) Medine'de yerine bıraktığı vekili Ebû Zer b. Cündeb b. Cünâde el-Gıfârî idi. Uveyf b. Rebîa b. Adbat el-Kinânî olduğu da söylenmiştir.

25. [Mekke'nin Fethi]

Mekke'nin fethi, 8. yılın Ramazan ayının on üçünde gerçekleşti. Şöyle ki Resûlullah (sav) ve Kureyş, Hudeybiye yılında karşılıklı anlaşmıştı. Resûlullah (sav) ile anlaşmalı olan Huzâ'a'dan bir adam Kureyş ile anlaşmalı olan Kinâneli bir adamın Resûlullah'ı (sav) hicvettiğini işitti. Bundan dolayı üzerine saldırıp onun kafasını yardı. Bu olay üzerine Huzâ'a ve Kinâne kabileleri savaştılar. Kureyş Benî Kinâne'ye yardım etti. Önde gelen adamları farkedilmeyecek şekilde çıkıp onlarla birlikte savaşıyorlardı. Amr b. Sâlim b. Hasîre el-Huzâî kavminden bir grup adamla çıkıp Resûlullah'ın (sav) huzuruna geldi. Abdülmuttalib ile aralarında bulunan ittifakı dile getirdi ve dedi ki:

*Allahım, ben Muhammed'e hatırlatmaktayım
Atalarımız arasındaki o eski ittifakı
Kureyş sana verdiği vaadi bozdu
Ve sana verdiği sözde durmadı
Sandılar ki sen hiç kimseyi çağırmayacaksın
Onlar hakir kimselerdir, sayıları da azdır
İmdat et, Allah seni muzaffer kılsın
Çağır Allah'ın kullarını, gelsinler yardıma*

Bana Abdülvâhid b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme şunu anlattı: Huzâ'a kabilesinin heyeti, Resûlullah'a (sav) seslendi. O sırada Resûlullah (sav) gusül abdesti alıyordu. [Onların sesini duyunca] "Tamam, hemen geliyorum!" dedi. Resûlullah (sav) ahitlerini bozup caymalarından dolayı Mekkelilerle savaşmak için hazırlık yaptı.

[Hâtub'ın Mektubu]

Zübeyr'in müttefiği Hâtub b. Ebû Belte'a el-Lahmî, Safvân b. Ümeyye'ye, İkrime b. Ebû Cehil'e ve Süheyl b. Amr'a Resûlullah'ın (sav) kendilerine savaş açacağı bilgisini içeren bir mektup yazdı. Mektubu Müzeyne kabile-

sinden Kenûd isminde bir kadınla gönderdi. Bu kadının Amr b. Hişâm b. Muttalib b. Abdümenâf'ın mevlâsı Sâre olduğu da söylenmiştir. Kadın bunu saçlarına saklamıştı. Mektubu başına koymuş ve saç örgülerini onun üzerinde topuz yaparak gizlemişti. Resûlullah (sav) Ali b. Ebû Tâlib, Zübeyr b. Avvâm ve Ebû Mersed el-Ganevî'yi kadını yakalamak üzere gönderdi. Hepsisi de atlıydı. Ravzatü Hâh²⁴⁶ denilen yerde ona yetiştiler. Devesini çöktürdüler. Sonra da onu sorguladılar. Kadın işin ciddiyetini anlayınca mektubu topuz haline getirdiği saçından çıkardı. Bazıları kadının onu saçlarına koymayıp belinde [izârın bağlandığı yere] sakladığını söylemiştir. Mutmain oluncaya dek saçlarında saklayıp sonra beline koyduğu da söylenmiştir. Resûlullah (sav) Hâtıb'a "Seni bunu yapmaya sevk eden neydi?" diye sorunca o şöyle dedi: "Ey Allah'ın resulü! Kureyslilerden ne bir akrabam ne de beni savunacak biri var. Malımı ve çocuklarımı onlardan korumak maksadıyla bunu yaptım." Resûlullah (sav) onun özrünü kabul etti. Ömer b. Hattâb (ra) ona "Ey Allah'ın elçisi! Bana izin ver de onun boynunu vurayım. O, Allah ve resulüne hainlik etmiştir." dedi. Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: "O Bedir Savaşı'na katılanlardan değil midir? Ne bilelim? Belki de Allah Bedir Savaşı'na katılanların durumuna muttali olup şöyle demiştir: "Dilediğinizi yapın, size cenneti vâcip kıldım." Bunun üzerine Allah -azze ve celle- şu âyeti indirdi: *"Ey iman edenler! Benim ve sizin düşmanınız olan kimselere muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin!"*²⁴⁷ Sâre Mekke'ye gitti. İddia ettiklerine göre o bir şarkıcıydı. Resûlullah'ı (sav) ve müslümanları hicveden şarkılar söylemeye başladı. Resûlullah (sav) Mekke'ye varınca müşriklerden bir grup silahlandı ve "Muhammed oraya savaşarak girmesin!" dediler. Hâlid b. Velid onlarla savaştı. O, Resûlullah'ın (sav) kendisine savaşmayı emrettiği ilk kimseydi. Resûlullah (sav), Hâlid'in birliğinin dışında, Zübeyr'i de bir birlikle gönderdi. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı da zırhlı olmayan askerlerin başına getirdi. Bu birlikler müşriklere zayıt verdirdi.

[Abbas'ın Hicreti]

Abbas b. Abdülmuttalib, Mekke'ye doğru yola çıkmış olan Resûlullah (sav) ile Zülhuleyf'e karşılaştı ve müslüman olduğunu ilan etti. Resûlul-

²⁴⁶ Mekke-Medine arasında, Hamrâüleş'e yakın bir yerdir. (çev.)

²⁴⁷ Mümtehine, 60/1.

lah (sav) ona eşyalarını Medine'ye göndermesini emretti ve dedi ki: "Ey amcacığım! Benim peygamberliğim son peygamberlik olduğu gibi senin hicretin de son hicrettir."

[Ebû Süfyân'ın Antlaşmayı Yenilemek için Çıkması]

Kureyş açısından olan olmuştu ve Resûlullah'tan (sav) korkmuşlardı. Ebû Süfyân'ı antlaşmayı yenilemesi ve aralarını bulması için gönderdiler. Ali b. Ebû Tâlib (ra) ona dedi ki: "Sen Kureyş'in efendisisin; el sıkış, antlaşmayı yenile ve insanların arasını bul!" Ebû Süfyân bir şey başardığını düşünerek oradan ayrıldı. Sonra dönüp Resûlullah'ın (sav) süvarileri onu görünceye kadar Merrüzzahrân²⁴⁸ denilen yerde bekledi. Süvariler onu alıp Resûlullah'a (sav) getirdi. Abbas onu korudu ve ona eman verdi. Böylece o, Resûlullah (sav) ile beraber Mekke'ye girdi. Müslümanların sayıca çok olduğunu ve kendilerine saldıranları mağlup ettiklerini görünce "Artık Kureyş'in kökü kazındı. Bugünden sonra Kureyş yok!" dedi. Abbas dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi! Ebû Süfyân, Kureyş'e karşı iftihar etmeyi sever, ona övüneceği bir jest yapsan!" Bunun üzerine Resûlullah (sav) dedi ki: "Kim kapısını kapatırsa o güvendedir. Kim silahını elinden bırakırsa o güvendedir. Kim Ebû Süfyân'ın evine girerse o güvendedir." Akabinde yaralı olana saldırıda bulunulmamasını, kaçanların takip edilmemesini emretti. Ebû Süfyân evine girmek istedi. O sırada [karısı] Hind ona dedi ki: "Dön geri! Allah seni rezil etsin! Sen temsilcilerin en kötüsüsün."

[Müşriklerden Öldürülenler]

Bu seferde Kureyş'ten yirmi dört, Hüzeyl'den de dört kişi öldürüldü. Kureyş'ten öldürülenlerin yirmi üç kişi olduğu da söylenmiştir. Çoğu kaçtı ve dağlara tırmanıp oralarda gizlendiler.

[Müslümanların Şehitleri]

Müslümanlardan Kürz b. Câbir el-Fihri ile Hâlid Eş'ar el-Ka'bî şehit düştü. Kelbî dedi ki: O, Huzâ'alı Hubeys Eş'ar b. Hâlid el-Ka'bî'dir.

248 Mekke'nin kuzeydoğusunda 28 km. uzaklıkta Zahrân vadisindeki bir yerleşim birimidir. (çev.)

[Mekke'ye Giriş]

Resûlullah (sav) başında siyah bir sarık olduğu halde Mekke'ye girdi, sancağı da siyahtı. Emir verdi ve putlar kırıldı. Kâbe'nin içindeki resimler için de emir verdi, onlar da imha edildi. Öğle vakti girince Bilâl'e emir verdi, o da Kâbe'nin damında ezan okudu. Kureyş ise dağlara kaçmıştı. Bunlardan bir kısmı eman diliyordu, bir kısmı ise eman almıştı. Bilâl "Şehâdet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir" dediğinde Cüveyriye bt. Ebû Cehil dedi ki: "Allah Ebû'l-Hakem'e iyilik etti de Kâbe'nin damında Ümmü Bilâl'in oğlunun anırmasını işitmedi." Onun şunu dediği de söylenmiştir: "Allah Muhammed'in şanını yüceltti. Bize gelince, namaz kılacağız fakat Allah'a yemin olsun ki sevdiğimizizi öldürenleri asla sevmeyeceğiz." Hâlid b. Esîd b. Ebû'l-Îs dedi ki: "Babama ikramda bulunan Allah'a hamdolsun ki o, bu günü görmedi ve bu sesi işitmedi." Hâris b. Hişâm dedi ki: "Vay başıma gelenler! Keşke daha önce ölseydim de Kâbe'nin damında Ümmü Bilâl'in oğlunun anırmasını işitmeseydim." Bu, Cüveyriye'den rivayet edilenden daha sağlamdır. İkrime b. Ebû Cehil'in "Allah Ebû'l-Hakem'e ikramda bulundu da Kâbe'nin damında Ümmü Bilâl'in oğlunun anırmasını işitmedi!" dediği de söylenir.

Resûlullah'a (sav) "Vadideki evine gitmeyecek misin?" denildiğinde "Akıl bize ev mi bıraktı?" diye karşılık verdi. Akıl, Resûlullah'ın (sav) ve kendi kardeşlerinin evlerini satmıştı. Resûlullah, (sav) Ebû Bekir ile birlikte yürürken Ebû Uhayha Saîd b. Âs b. Ümeyye'nin kızlarının başörtüleriyile, atların yüzlerine vurup yelelerini dağıttıklarını görünce tebessüm ederek Ebû Bekir'e dedi ki: "Hassân b. Sâbit'in şiiri nasıldı?" Bunun üzerine Ebû Bekir şu beyti okudu:

*Atlarımız [düşmanın üzerine] yağmur gibi iniyor
[Düşman yenilip kaçtı, savaş meydanında kalan] kadınlar
Onları başörtülerle tokat[ayarak mücadeleye çalış]ıyor*

Resûlullah (sav) Mekke'nin fethi için yola çıktığı zaman Himâs b. Kays b. Hâlid ed-Dîlî eşine, "Mutlaka sana onlardan bir hizmetçi getireceğim!" dedi. Müşriklerin mağlup olmasından sonra eve geldiğinde eşi onunla alay

ederek dedi ki: “Bana getireceğine dair söz verdiğin köle nerede? Ben hâlâ onu beklemekteyim!” Himâs şu cevabı verdi:

*Şayet sen Handem'e de bizi[m halimizi] görseydin
Safvân ve İkrime kaçtığı zaman
Peşlerinde de yaşlı kadınlar gibi Ebû Yezîd
Beni kınamazdın en küçük bir sözle
Müslüman kılıçları tepemize inmişti o zaman
Onların kükreme ve nâra sesleri [geliyordu] arkamızdan*

Bu şiirde ismini zikrettiği kimseler “Muhammed’in Mekke’ye girmesine asla izin vermeyeceğiz.” diyorlardı.

[Resûlullah’ın (sav) Öldürülmesini Emrettiği Kişiler]

Resûlullah (sav) altı erkek ve dört kadının katledilmesini emretti. Erkekler, İkrime b. Ebû Cehil, Hebbâr b. Esved, Abdullah b. Sa’d b. Ebû Serh, Mıkyes b. Dubâbe, Huveyris b. Nükayz ve İbn Hatal’dı.

Dört kadına gelince, bunlar Hind bt. Utbe, Amr b. Hâşim b. Mutalib’in mevlâsı Sâre ve Hilâl b. Abdullah b. Ahtal el-Edremî’nin (ya da Abdullah b. Hilâl’in) iki şarkıcısı. (İlk rivayet Kelbî’ye aittir.) Kadın şarkıcılar Fertane ve Erneb idi. [İkincisinin isminin Erneb yerine] Karîbe olduğunu söyleyenler de vardır.

[Şiirde adı geçen] Ebû Yezîd, Süheyl b. Amr’dır.

İkrime’ye gelince, o kaçtı, eşi Ümmü Hakîm ise müslüman oldu ve dedi ki: “Ey Allah’ın elçisi! Eşim senden korktuğu için kaçtı.” Bunun üzerine o da “O güvendedir!” dedi. Kadın onu aramaya çıktı. Beraberinde hizmetçisi olan Rum bir genç de vardı. Genç onu ayartmak istedi. Kadın onu bir Arap kabilesine varıncaya dek oyalayıp durdu. Kabileye varınca onlardan yardım istedi. Onlar da [ahlâksız] hizmetçiyi bağladılar. Karısı, İkrime’ye deniz kenarında, bir gemiye binmişken yetişti. Gemi kaptanı İkrime’ye “Lâ ilâhe illallah de!” dedi. İkrime ise “Yazıklar olsun sana! Ben bu sözden kaçtım.” dedi. Karısı, İkrime’ye “Ey amcaoğlu! Ben en saygıdeğer, en yumuşak huylu ve iyi insanın yanından geliyorum. O sana eman verdi ve seni affetti” dedi. Bunun üzerine İkrime döndü. Karısı ona Rum hizmetçiyi [ve

yapmak istediğini] anlattı. O da onu öldürdü. O sırada henüz müslüman olmamıştı. Resûlullah'ın (sav) yanına gelince önünde durdu. Resûlullah (sav) on[un dönmesin]den dolayı sevindi. O da müslüman oldu ve Resûlullah'tan (sav) kendisi için Allah'tan af dilemesini istedi. Resûlullah (sav) da onun için Allah'tan af diledi. İkrime dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki Allah'ın düşmanlarına karşı cihat edeceğim." Ayrıca şirk uğrunda harcadığı miktarda, İslâm'ın zaferi için de infak edeceğini kendisine şart koştu. Resûlullah (sav) İkrime ile eşinin nikâhını geçerli saydı.

Hebbâr b. Esved, Zeyneb bt. Resûlullah (sav) Mekke'den Medine'ye doğru yola çıktığı sırada ona saldıran kimsedir. Resûlullah (sav) askerlerine onunla karşılaştıkları zaman kendisini yakmalarını emretmişti. Sonra dedi ki: "Ateşle işkence etmeyi ancak ateşi yaratmış olan yapar." Bunun üzerine ellerinin ve ayaklarının kesilmesi emrini verdi. Fetih günü gelince Hebbâr kaçtı, daha sonra Resûlullah'ın (sav) huzuruna Medine'ye geldi. Onun, Resûlullah'ın (sav) Huneyn'de müşriklerin işini bitirmesinden sonra Ci'râne'de onun yanına geldiği de söylenir. Huzuruna çıktı ve "Allah'tan başka ilâh olmadığına ve senin Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim." dedi. Resûlullah (sav) onun müslümanlığını kabul etti ve ona gözüne gözükmemesini emretti. O sırada Resûlullah'ın (sav) mevlâsı Selmâ gelip "Allah sana gün yüzü göstermesin!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Yavaş ol, İslâm kendisinden önceki [günah ve kötülükleri] silip atar." dedi. Zübeyr b. Avvâm dedi ki: "Hebbâr'a böyle sert davrandıktan sonra Resûlullah'ın (sav), Hebbâr ondan özür dilerken ondan hayâ ederek başını öne eğdiğini gördüm."

Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh'e gelince, o müslüman oldu ve Resûlullah'ın (sav) yanında kâtiplik yapıyordu. Resûlullah'ın (sav) "kâfirler" diye yaz dediğini "zalimler," "O, azîz ve hakîmdir" diye yaz dediğini "O, alim ve hakîmdir" diye farklı yazıyor ve buna benzer şeyler yapıyordu. Şöyle diyordu: "Ben de Muhammed'in söylediği gibi söyleyebilirim, Muhammed'in [vahiy kabilinden] getirdiğinin benzerini getirebilirim." Bunun üzerine Allah onun hakkında şu âyeti indirdi: "*Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken 'Bana da vahyolundu' diyenden ve 'Ben de Allah'ın indirdiği âyetlerin benzerini indireceğim' diyenden daha*

*zalim kim vardır?*²⁴⁹ Daha sonra İslâm dininden dönerek [Medine'den] Mekke'ye kaçtı. Resûlullah (sav) onun öldürülmesini emretti. Abdullah, Osman b. Affân'ın sütkardeşiydi. Osman, Resûlullah'ın (sav) onu affetmesi için çok uğraştı. Resûlullah (sav) sonunda onu affetti. Dedi ki: "Ben ona eman vermeden önce sizden onu öldürecek bir kimse yok muydu?" Ömer dedi ki: -Bu kimsenin Ebû'l-Yeser olduğu da söylenmiştir- "Şayet bize işaret etseydin onu öldürürdük." Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Şüphesiz ki ben işaretle öldürtmem, çünkü peygamberlere, kötü niyetli bakış yaraşmaz" dedi. [Affedildikten sonra] Abdullah, Resûlullah'a (sav) gelir ve selâm verirdi. Osman onu Mısır'a vali tayin etti O da oraya yerleşti. Sonra Filistin'e gitti ve orada öldü. Bazı râviler İfrîkiye'de öldüğünü söylemişlerdir. İlk rivayet daha sağlamdır.

Mikyès b. Dubâbe el-Kinânî'nin kardeşi Hâşim b. Dubâbe b. Hazen müslüman olmuş ve Resûlullah (sav) ile beraber Müreysî' Gazvesi'ne katılmıştı. Ensardan biri onu müşrik zannederek hatâen öldürdü. Mikyès, Resûlullah'a (sav) geldi. Resûlullah (sav) onun için ensarlı adamın diyet vereceğine hükmetti. O da diyeti alıp müslüman oldu. Sonra kardeşinin katiline saldırıp onu öldürdü ve dinden çıkarak kaçtı. Dedi ki:

*Canıma değsin, uzandı ya boylu boyunca yere
Şah damarının kanı da elbisesine bulaşmış
İntikamımı kisasla aldım, [kardeşimi öldürmesinin] bedelini ödettim
Tepelerde oturan Neccaroğullarına
Çözdüm intikam [meselem]i böylece, aldım öcümü
İslâm'dan da ilk dönen ben oldum*

Resûlullah (sav) ona kim rastlarsa onu öldürmesini emretti. Fetih günü Mikyès silahlanıp çıktı. Şöyle diyordu:

*Muhammed daha [oraya] girmeden
Vuruşuruz, testiden su akar gibi [oluk oluk kan dökeriz]*

Mikyès o gün arkadaşlarıyla beraber yiyip içmişti. Annesi Benî Sehm'den idi. Mikyès de [o sıralar] Benî Sehm ile beraberdi. Müşrikler hezimete uğrayınca döndü, şarap içti. Nümeyle b. Abdullah el-Kinânî onun yerini öğ-

249 En'âm, 6/93.

rendi ve onu çağırıldı. O da sarhoş halde dışarı çıktı. Misal getirerek şunları söylüyordu:

*Bırak da içeyim ey Bekir
Zira gördüm ki ölüm Hişâm'ı delik deşik etmiş
Baban Ebû Yezîd'i de öyle vurup geçmiş
O ki kardeşiydi şarkıcıların ve cömert ayyaşların*

Nümeyle ona kılıçla saldırdı ve onu öldürdü. Onların şairleri [bu konuda] dedi ki:

*Yemin olsun Nümeyle zelil etti kabilesini
Mikyes[i öldürmek]le kış misafirlerini perişan etti
Gözler görmüş müdür Mikyes gibisini
Lohusa kadınlar aç kaldığı zaman*

Huveyris b. Nukayz, Resûlullah (sav) hakkında ağır konuşuyordu. Onu hicveden şiirler okuyor, Mekke'deyken ona çok eziyet ediyordu. Fetih günü evinden kaçtı. Ali b. Ebû Tâlib onunla karşılaştı ve onu öldürdü.

Hilâl b. Abdullah b. Abdümenâf el-Edremî -ki o Hatal'ın oğludur, bazıları Abdullah demişlerdir fakat doğrusu, isminin Hilâl olduğudur-müslüman olmuş ve Medine'ye hicret etmişti. Resûlullah (sav) onu zekât toplamaya göndermişti. Yanına da Benî Huzâ'a'dan bir adam vermişti. O ise yanına katılan Huzâ'aliya saldırıp onu öldürdü. Şöyle ki: Bu adam ona hizmet ediyor, yemeğini yapıyordu. Bir defasında ona bir şey hazırlamadı. Bundan dolayı ona çok kızdı ve onu öldürünceye dek dövdü. "Muhammed onun karşılığında beni öldürecektir!" dedi ve dinden çıkıp kaçtı. Beraberinde bulunan zekâtı da alıp götürdü. Mekke'ye vardı ve ailesine "Sizin dininizden daha hayırlı bir din bulamadım" dedi. Onun iki kadın şarkıcısı vardı, her ikisi de Resûlullah'ı (sav) hicveden şarkılar söylerdi. Müşrikler bu şarkıcıların yanına gelir ve orada şarap içerlerdi. Resûlullah (sav) fetih gününde dedi ki: "Kâbe'nin örtülerine tutunmuş dahi olsa onu öldürün!" Onu Ebû Berze el-Eslemî öldürdü. Öldüren kişinin Nadle b. Abdullah olduğu görüşü en sağlam görüştür. Bazıları onun isminin Hâlid b. Nadle olduğunu söyler ki bu Heysem b. Adî'nin görüşüdür. Bazıları da onun Abdullah b. Nadle olduğunu söyler. Onu

Belî'nin bir kolu olan Benî Aclân'dan Şerîk b. Abde'nin öldürdüğü de söylenir.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Ya'kûb b. Abdullah el-Kummî'den, o Ca'fer b. Ebû'l-Muğîre'den, o da Saîd b. Abdurrahman b. Ebzâ'dan şunu nakletti: Ebû Berze'nin şu âyeti okuduğunu (ve akabinde şunları söylediğini) duydum:²⁵⁰ “*Yemin ederim bu beldeye ki sen bu belde-
de ikamet etmekteisin.*”²⁵¹ Abdullah b. Hatal'ı, Kâbe'nin örtüsünün altından çıkardım. Rükün ile Makam arasında boynunu vurdum.” Onu Ammâr b. Yâsir'in ya da Amr b. Hureys'in kardeşi Saîd b. Hureys el-Mahzûmî'nin öldürdüğü de söylenmiştir.

Hind'e gelince o müslüman oldu ve evindeki tüm putları kırdı. Resûlullah'a (sav) müslüman olarak geldi ve kadınlarla beraber biat etti. Kadınların biatı içinde “Zina etmeyecekler” ifadesi de vardı. Bunun üzerine Hind “Hür kadın zina eder mi?” dedi. Resûlullah'a (sav) iki oğlak hediye etti ve koyunlarının az doğurmasından dolayı özür beyan etti. Bunun üzerine Resûlullah (sav) ona dua etti ve koyunları çoğaldı. Şöyle derdi: “Bu Resûlullah'ın (sav) bereketidir. Bize İslâm'la hidayet veren ve elçisiyle bizi saygın kılan Allah'a hamdolsun!” Evindeki putları kırarken de şöyle demişti: “Sizin yüzünüzden aldanmıştık.”

Sâre, Hâtıb b. Ebû Belte'a'nın mektubunu taşıyan kimseydi. Şarkı söyler ve ölümlere ağıt yakardı. Mekke'den [Medine'ye] gelmişti. Kendisine fakirlikten şikâyet ettiğinde Resûlullah'a (sav) ona yardımda bulunmuştu. Kadın da “Ben ağıt yakmayı ve şarkıcılığı bıraktım!” demişti. Sonra dinden çıkarak Mekke'ye gitti ve Resûlullah'ı (sav) hicveden şarkılar okumaya başladı. Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Başkasının öldürdüğü de söylenmiştir.

İbn Hatal'ın iki şarkıcı câriyesinden biri (Erneb, -Kuraybe olduğu da söylenmiştir-) öldürüldü. Diğeri sağ kaldı ve müslüman olarak Resûlullah'a (sav) geldi. [Tanınmamak için] kıyafet değiştirmişti. İsmi Fertena idi. Osman'ın hilâfetine kadar yaşadı. Bir kaburgası kırıldı ve öldü. Vâkîdî dedi

250 Burada bir eksiklik söz konusudur. Bu eksiklik metnin anlaşılmasını da zorlaştırmaktadır. Metnin anlaşılmasını kolaylaştıran ifadeyi Vâkîdî zikretmiştir. Zira o, rivayetin başında Ebû Berze'nin “Bu âyet benim hakkımda nâzil oldu.” dediğini kaydeder. Bk. Vâkîdî, *el-Meğâzî*, thk. Marsdon Cons, c. II (Beirut, 1409/1989), 859.

251 Beled, 90/1-2.

ki: İbn Hatal'ın şarkıcısı Fertenâ'nın kaburgaları [biri tarafından] kırıldı. Osman [bu konuda suçlu] altı bini diyet, iki bini de suçun ağırlığından dolayı olmak üzere toplam sekiz bin dirhem ceza takdir etti.

Abdullah b. Ebû Ümeyye Resûlullah'a (sav) karşı [düşmanlıkta] insanların en aşırı gidenlerindendi. Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib de [müslüman olmadan önce] Resûlullah'a (sav) düşmanlık ederd. Onu yalıyor ve hicvediyordu. Hassân onun hakkında şöyle derdi:

*Ona denk olmadığım halde onu mu hicvediyorsun
İkinizin en şerlisi, en hayırlınıza feda olsun*

Her ikisi de Nîkul'ukâb mevkiinde Resûlullah'a (sav) geldiler, fakat onlara görüşme izni verilmedi. Abdullah b. Ebû Ümeyye'ye gelince, kız kardeşi Ümmü Seleme kendisine aracı oldu ve neticede ona izin verildi; gelip selâm verdi, Resûlullah'a (sav) biat etti. Tâif gününde şehit düşünceye dek iyi bir müslüman olarak yaşadı.

Ebû Süfyân'a gelince, Abbas onun için Resûlullah (sav) ile konuştu. Neticede kendisine izin verildi ve o da biat etti. İçinde bulunduğu durumdan dolayı hep istiğfar etti. Ömer zamanında vefat edinceye dek İslâm'ı samimi bir şekilde yaşamaya gayret gösterdi. Cenaze namazını Ömer kıldırdı. Ebû Süfyân'ın Resûlullah (sav) Ebvâ'dayken yanına gelip müslüman olduğu da söylenmiştir. Ebû Süfyân'ın, Resûlullah'ın (sav) sütkardeşi olduğu, Halîme'nin onu bir müddet emzirdiği de söylenmiştir.

Dediler ki: Resûlullah (sav) yanında bulunan bir değnekle putlara dokunuyor ve "*De ki: Hak geldi bâtil yok oldu. Bâtil yok olmaya mahkûmdur!*"²⁵² âyetini okuyordu.

[Kâbe'nin Anahtarları]

Resûlullah (sav) Kâbe'nin anahtarını Osman b. Talha'ya verdi. Onun İslâm'a girişi fetihten önce idi. O, Hâlid b. Velîd ve Amr b. Âs aynı zamanda müslüman oldular. O, Medine'den çıkıp Mekke'ye gitmişti ve hakkında şu âyet nâzil olmuştu: "*Şüphesiz ki Allah size emanetleri ehline vermenizi emreder.*"²⁵³

252 İsrâ, 17/ 81.

253 Nisâ, 4/ 58.

Süheyl b. Amr, oğlu Abdullah b. Süheyl'i Resûlullah'a (sav) gönderdi ve Resûlullah (sav) ona eman verdi. Bunun üzerine Süheyl dedi ki: "Annem ve babam ona feda olsun! O küçüğe de büyüğe de hep iyi davranan ve yumuşak huylu biriydi." Resûlullah (sav) ile beraber [cihat için] çıktığında müşrik idi, Ci'râne'de müslüman oldu.

Hübeyre b. Ebû Vehb el-Mahzûmî de yanında İbnü'z-Ziba'ri -Ebû Ubeyde bu isme Zeba'ri demiştir- olduğu halde Negrân'a kaçtı. Hübeyre o sırada Ümmü Hâni bt. Ebû Tâlib'in eşiydi. İbnü'z-Ziba'ri'ye gelince, o müslüman olarak dönmüştür. Resûlullah (sav) onu görünce dedi ki: "Size Abdullah geldi. Şüphesiz ki onun yüzünde İslâm'ın nurunu görüyorum." O da "Allah'ın selâmı üzerine olsun ey Allah'ın elçisi! Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in, Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim" dedi. Resûlullah'a (sav) özür beyan etti. Resûlullah (sav) da özrünü kabul etti ve "Sana İslâm ile hidayet veren Allah'a hamdolsun! İslâm kendisinden öncekini silip atmıştır" dedi. Hübeyre, Negrân'da müşrik olarak ölmüştür.

Huveytub b. Abdüluzâ da kaçtı. Ebû Zer onu [bir evin] hayatında saklanmış halde gördü ve Resûlullah'a (sav) yerini haber verdi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Öldürülmesini emrettiklerimiz dışında, insanlara eman vermedik mi?" dedi. Ebû Zer gelip ona bunu haber verdi -ya da bir başkası haber verdi.- Böylece Huveytub eman almış oldu. Daha sonra Huveytub b. Abdüluzâ Medine'nin valisi olan Mervân b. Hakem'in yanına gitti. Mervân ona "İslâm'a girmekte geciktin ey ihtiyar!" dedi. O da "Allah'a yemin olsun ki defalarca buna yeltendim. Fakat baban beni bundan alıko-yuyordu."

Safvân b. Ümeyye de kaçtı. Künyesi Ebû Vehb idi. Onun hakkında Resûlullah'la (sav) Umeyr b. Vehb el-Cumahî konuştu ve "Kavmimin lideri korkudan kaçtı." dedi. Resûlullah (sav) ona eman verdi ve bu da ona bildirildi. Fakat o, Resûlullah (sav), giydiği hırkayı kendisine göndermedikçe buna itimat etmedi. Sonra ikna oldu ve Umeyr ile beraber dönüp geldi. Fakat kâfir olarak kaldı. Resûlullah'a (sav) levazımatıyla beraber yüz zırh ödünç verdi. Resûlullah (sav) ile beraber Huneyn ve Tâif savaşlarına katıldı. Çok sayıda ganimete şahit oldu. Ganimetlere baktığı sırada, Resûlullah (sav) "Hoşuna mı gitti?" deyince "Evet" dedi. Resûlullah (sav) "Öyleyse

onlar senindir!” dedi. Bunun üzerine “Vallahi bunu ancak bir peygamber (gönül hoşluğuyla) yapar.” dedi ve müslüman oldu. Mekke’de kaldı. Ona “Hicret etmeyenin müslümanlığı makbul değildir!” denilince Medine’ye gitti. Resûlullah (sav) ona “Ey Ebû Vehb! Ben senin Mekke’nin kumlu vadilerine mutlaka geri dönmeni istiyorum” deyince o da döndü. İnsanların Cemel Savaşı’na iştirak etmek için Basra’ya gittiği günlerde öldü.

Resûlullah (sav) Abdullah b. Ebû Rebîâ’dan 40.000 dirhem, Safvân’dan 50.000 dirhem ve Huveytıb b. Abdüluzzâ’dan da 40.000 dirhem ödünç almıştı. Allah Hevâzin’in fethini nasip edip de onların mallarını ganimet olarak kendisine verince bu borçları ödedi. Şüphesiz ki bunları kendi ashabını güçlendirmek için borç almıştı.

Resûlullah (sav) Hamza’nın katili Vahşî’nin öldürülmesi emrini vermişti. O da Tâif’e kaçtı. Sonra Tâif heyetiyle birlikte Resûlullah’ın (sav) huzuruna geldi. Şöyle diyordu: “Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna şehâdet ederim.” Bunun üzerine Resûlullah (sav) “Sen Vahşî misin?” diye sorunca “Evet” dedi. Ona “Bana Hamza’yı nasıl öldürdüğünü anlat!” buyurdu. O da anlattı. Resûlullah (sav) “Bana görünme!” dedi. Vâkıdî dedi ki: “İçki içtiği için ilk defa had cezasına çarptırılan ve Şam’da ilk defa kırmızı renkli parlak elbiseler giyen kimse Vahşî’dir. Bu konuda ihtilâf yoktur.”

Dediler ki: Hâris b. Hişâm müslüman oldu ve Mekke’de kaldı. Müslümanlığı konusunda [“O iyi bir müslüman değil!” kabilinden] ileri geri konuşuluyordu. Resûlullah (sav) vefat edip de Ebû Bekir’e biat edildiği sırada Mekke’deydi. Ebû Bekir insanları Şam’da Rumlara karşı savaşmak üzere askere çağırınca o, Süheyl b. Amr ve İkrime b. Ebû Cehil gelip savaşmak için izin istediler. Ebû Bekir üçüne de izin verdi. Çıkıp Şam’a gittiler. İkrime Ecnâdeyn Savaşı’nda şehit düştü. Süheyl ve Hâris ise Amvâs veba-sında öldü.

Dediler ki: Resûlullah’a (sav) Enes b. Züneym’in -O, Ebû İyâs’tır, oğlu da aynı ismi almıştır- kendisini hicvettiği haberi ulaştı. Gelip söylediği şu şiirle özür beyan etti:

*Hiçbir deve taşımamıştır eyerinin üzerinde
 Muhammed'den daha iffetli ve sözüne sadık birini
 Hayra teşvik eden ve onu en çabuk elde edenini
 Yürüdüğü zaman salınır Hint kılıcı misali
 Resûlullah'a benim onu hicvettiğim haber verilmiş
 Elim kırbacımı kaldırmasın ki
 Sadece şöyle dedim: "Yazıklar olsun o gençlere!"
 Uğursuzluğa uğradılar, en mutlu ve güzel bir günde*

Resûlullah'a (sav) onun bu şiiri, övrü ve hakkında konuşulanlar ulaştığı zaman daha önce öldürülmesini emrettiği halde onu affetti.

Resûlullah (sav) fetih gününde dedi ki: "Câhiliye dönemindeki bütün borç, mal, kan ve intikam ayaklarımın altındadır. Ancak Kâbe'nin hizmetleri ve hacılara su verilmesi bunun dışındadır. [Kaldırdığım] ilk kan davası da Âdem b. Rebîa'nın kanıdır."

Şair Huzeyfe b. Enes el-Hüzelî kavmiyle beraber çıkıp Benî Adî b. Dil'in üzerine yürüdü. Ancak onların ikamet ettikleri yere geldiğinde onların göç edip yerlerine Benî Sa'd b. Leys'in yerleştiğini gördü. Onlar da Benî Sa'd'a saldırdılar. Âdem b. Rebîa o sırada onlardan bir kadından, başka bir küçük çocukla birlikte süt emmekteydi. Âdem öldürüldü. Resûlullah (sav) fetih gününde onun adına kan talebini (kısas ya da diyeti) kaldırdı. Huzeyfe b. Enes [bu hususta] dedi ki:

*Nimeti istemediğimiz halde ona nâil olduk
 Hüzeyl'den birçokları üzüldü, birçokları da sevindi
 Soruşturuyorum [Benî] Sa'd b. Leys'i, belki de onlar
 Şiddetli bir şekilde musibete uğradılar
 Asil atlarla [saldırırız diyerek] bizi tehdit etmeyin
 Biz size büyük ve acı gelecek bir lokmayız*

Mekke'nin fethinde Resûlullah'ın (sav) Medine'deki vekili İbn Ümmü Mektûm idi. Vekilinin Ebû Rühm el-Gıfârî olduğu da söylenmiştir.

İslâm Mekke'de yayıldı. İnsanlar putlarını kırdılar. Resûlullah (sav) Mekke'nin çevresindeki putların kırılması için ashabını yönlendirdi. Resûlullah (sav) Huneyn'e gidene kadar Mekke'de kaldı. Mekke'de yerine Attâb

b. Esîd b. Ebû'l-Îs b. Ümeyye'yi bıraktı. Abdullah b. Ebû Ümeyye Mekke'nin fethinde müslüman oldu.

26. Huneyn Gazvesi

Dediler ki: Resûlullah (sav) Mekke'ye 8. yılda Ramazanın on sekizinde geldi. Orada on iki gece kaldı. Sonra bayram sabahı savaşmak maksadıyla Huneyn'e doğru yola çıktı. Orası Tihâme vadilerinden biridir. Hevâzin b. Mansûr'un ileri gelenleri ve onlar dışında Kay'stan bazı kimseler, Resûlullah'ın (sav) kendilerine savaş açmasından korkarak bir araya gelmişlerdi. Dediler ki: "Onun artık bizden [bizimle savaşmaktan] başka işi kalmadı. Onu bizimle savaşmaktan menedecek hiçbir şey yoktur. Dolayısıyla [en iyi] fikir onunla savaşmaktır." Akabinde yola koyuldular. Başlarında Benî Duhmân b. Nasr b. Muâviye b. Bekir'den olan Mâlik b. Avf b. Sa'd vardı. Evtâs'a²⁵⁴ kadar geldiler. Haberleri Resûlullah'a (sav) ulaştı. Resûlullah (sav) Mekke'de Attâb b. Esîd'i bıraktı. İnsanlara [dinin] kaidelerini öğretmesi için de başlarına Muâz b. Cebel'i bıraktı. İbn Ümmü Mektûm'u (ya da Ebû Rühm'ü) de Medine'de bıraktı. Müslümanlardan oluşan 12.000 kişilik bir orduyla yola çıktı. Ebû Bekir -veya bir başkası- "Bugün sayımızın azlığından dolayı asla mağlup olmayız!" dedi. Yüce Allah'ın şu sözü buna işaret etmektedir: "*Hani Huneyn günü sayıca çok oluşunuz hoşunuza gitmiş, böbürlenmenize yol açmıştı da bu kalabalık size hiçbir yarar sağlamamıştı.*"²⁵⁵

Resûlullah (sav) Huneyn'de, Mekke'ye üç [mil] uzaklıkta konakladı. Şevval ayıydı. Müslümanlar ve müşrikler Huneyn'de karşılaştılar. Şiddetli bir şekilde savaştilar. Müslümanlar dağıldı ve onlardan ancak yüz kişi Resûlullah (sav) ile beraber sebat ve sabır gösterdi. Abbas b. Abdülmuttalib, Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebû Tâlib, Ömer ve Eymen b. Ubeyd onlardan bazılarıdır. Sonra başta ensar ve ardından diğer insanlar tekrar savaş meydanına döndüler. Allah müşrikleri hezimete uğrattı. Müslümanlar onları takip etti. Onları öldürüyor ve esir alıyorlardı. O gün Resûlullah (sav) ile beraber sebat gösterenlerin şunlar olduğu söylenmiştir:

254 Mekke ile Necd arasında, Hevâzin beldesinde bulunan bir vadidir. (çev.)

255 Tevbe, 9/ 25.

Abbas, Ali, Ebû Süfyân b. Hâris, Akîl b. Ebû Tâlib, Zübeyr, Abdullah b. Zübeyr ve Üsâme. Ebû Süfyân savaşıyor ve şöyle diyordu:

*Babasının oğulları, bugün onun önünde
Etrafında ve dört bir yanında
Müslüman, İslâm için savaşır
Haremli de Harem'in hürmeti için savaşır*

27. [Evtâs Gazvesi]

Hevâzin'in dağılmış ordusu Evtâs'a geldi. Onlardan çok sayıda kimse esir alınmıştı. Resûlullah (sav) esirleri Büdeyl b. Verkâ el-Huzâî ile Cî'râne'ye gönderdi. Resûlullah (sav) Ebû Âmir el-Eş'arî'yi de Evtâs'a kâfirleri takip etmesi için gönderdi. Fakat o öldürüldü. İbnü'l-Kelbî'ye göre onu Seleme b. Semâdir el-Cüşemî öldürdü. Ordunun komutasını Ebû Mûsâ el-Eş'arî üstlendi. Müslümanlar Evtâs'a geldiler. Bunun üzerine oradakiler Tâif'e kaçtılar.

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Velîd b. Müslim anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Abdülazîz anlattı. O Abdullah b. Nu'aym el-Ez-dî'den, o da Dahhâk b. Abdurrahman el-Eş'arî'den, [o da Ebû Mûsâ Abdullah b. Kays el-Eş'arî'den] şöyle rivayet etti: Huneyn gününde Hevâzin hezimete uğrayınca Resûlullah (sav), Ebû Âmir'i onların peşine taktığı ordunun başına tayin etti. O da peşlerine düştü, ben de yanındaydım. Birden İbn Düreyd b. Sımme karşımıza çıktı. Ebû Âmir ona yöneldi ancak İbn Düreyd onu öldürdü, elinden sancağı aldı. Ben de İbn Düreyd'e saldırdım, onu öldürdüm ve sancağı elinden aldım. Sonra insanlarla beraber döndüm. Resûlullah (sav) beni görünce "Ebû Âmir öldürüldü mü?" diye sordu. Ben "Evet" deyince Resûlullah (sav) Ebû Âmir'e dua etmek için elini kaldırdı.

Şeybe b. Osman el-Abderî müslümanlara karşı aşırı derecede düşmanlık eden biriydi. Ancak [buna rağmen] kendisine eman verilenlerdendi. Savaşta bir fırsat bulup sinsice Resûlullah'ı (sav) öldürmek düşüncesiyle Huneyn Gazvesi'ne katıldı. [Olayın bundan sonrasını anlatma sadedinde] Şeybe dedi ki: Ben Resûlullah'a (sav) yaklaştım. Baktım ki etrafı yakın çevresi tarafından kuşatılmış. Resûlullah (sav) beni gördü ve "Ey Şeybe! Gel!"

dedi. Ben de ona yaklaştım. Göğsümü sıvazladı ve bana dua etti. Allah içimdeki bütün nefreti giderdi ve [kalbimi] imanla doldurdu. [O andan sonra Resûlullah (sav)] bana insanların en sevimlisi oldu.

28. [Tâif Gazvesi]

Resûlullah (sav) Tâif'e geldi ve oraya Selmân-ı Fârisî'nin yaptığı bir mancınık koydurdu. Müslümanların yanında bir debbâbe²⁵⁶ de vardı. Denildiğine göre Hâlid b. Saîd b. Âs onu Cüreş'ten²⁵⁷ getirmişti. Resûlullah (sav) Tâif ahalisini on beş gün muhasara altına aldı. Onlar debbâbenin üzerine kızgın demir parçaları attılar. Bu da debbâbeyi yaktı ve altında bulunan müslümanlar yaralandı.

Resûlullah (sav) sonra Tâif'ten Ci'râne'ye döndü. Ganimetleri ve esirleri taksim etti. Resûlullah (sav) dedi ki: "Ganimet taksim edilmeden önce ip ve iğne dahi [almış olsanız] onu geri getirin! Sakın ganimet dağıtılmadan önce kimse ondan gizlice bir şey almasın! Zira bu, kıyamet gününde rezalet, ateş ve utançtır." Sonra eline bir yün parçası aldı ve dedi ki: "Bu yün parçası kadar olsa bile Allah'ın size ganimet olarak verdiği şeylerin beşte biri dışındaki hiçbir şey bana helâl olmaz. O beşte bir pay da yine size dönmektedir."

Tâif halkı 9. yılın Ramazan ayında heyetlerini Resûlullah'a (sav) gönderdiler. Aralarında Osman b. Ebü'l-Âs es-Sekafî de vardı. Resûlullah'tan (sav), ona teslim edecekleri mallardan ve yeraltı kaynaklarından ellerinde ne kalacağına dair kendilerinin de ikrarıyla bir belge hazırlamalarını istediler. Resûlullah (sav) istedikleri belgeyi yazdırdı, onlar da müslüman oldu.

Resûlullah'ın (sav) Medine'de kalan vekili İbn Ümmü Mektûm -ya da Ebû Rühm- idi.

Mâlik b. Avf, Tâif Kalesi'nden indi ve Resûlullah'a (sav) geldi; onu bir şiirle övdü ve müslüman oldu. Resûlullah (sav) ona ailesini iade etti. Onu, kavminden müslüman olanların ve Tâif çevresindeki kimselerin başına vali olarak tayin etti.

256 İçerisine askerlerin saklanıp düşman kalesine yaklaştığı bir savaş aletidir. (çev.)

257 Yemen tarafında bir yerdirdir. (çev.)

Bana Mus‘ab b. Abdullah ez-Zübeyrî anlattı, dedi ki: Mâlik’i şöyle derken işittim: Resûlullah (sav) Tâif kuşatmasında askerinin etrafını ağaçtan, dikenli örgü ile çevirdi.

Resûlullah (sav) Huneyn gününde sütannesi Halîme’nin akrabalarına iyilikte bulundu.

Resûlullah’ın (sav) yanına Tâif kuşatması sırasında onların kölelerinden birileri geldi. Onların arasında Allah’ın resulünün mevlâsı Ebû Bekire b. Mesrûh vardı. Bunun adı Nüfey’ idi ve Ziyâd b. Ebû Süfyân’nın anne bir kardeşi idi. Gelenler arasındaki başka bir köle de Rum asıllı Ezrak idi. Bu, Hâris b. Kelede es-Sekafi’nin kölesiydi. Onun çocukları Medine’nin ileri gelenlerinden oldular. Ezrak, Ammâr b. Yâsir’in annesi Sümeyye ile evlenmişti. Daha sonra Yâsir onunla evlendi ve [ondan oğlu] Ammâr dünyaya geldi. Şu da söylenmiştir: “Ezrak, Sümeyye ile Yâsir’in ondan ayrılmasından sonra evlendi ve ondan Ammâr’ın anne bir kardeşi olan Seleme b. Ezrak adlı oğlu doğdu.” Bazılarına göre bu Ezrak, Ezrakîlerin atasıdır. Halbuki Ezrakîlerin kendisine nispet edildiği Ezrak, Benî Hanîfe’den Nâfi’ b. Ezrak’tır ki bu kişi yukarıda adı geçen Ezrak’tan farklı bir kişidir. Dediler ki: Peygamber (sav) Tâif’i kuşattığında Sakîfîler şöyle diyorlardı:

Biz Kasî’ye mensup kimseleriz,²⁵⁸ babamız da

Allah’a yemin olsun ki hayatta olduğumuz müddetçe teslim olmayacağız

Sağlam bir duvar yaptık nasılsa

Bana Muhammed anlattı. O Vâkîdî’den, o Abdülhamîd b. Ca’fer’den, o Vedîn b. Atâ’dan, o da Mekhûl’den şunu nakletti: Resûlullah (sav) Tâif Kalesi’ne mancınıklar dikti. O gün kalede kadınlar ve çocuklar da vardı.

Bize Muhammed, Vâkîdî’den, o da Abdülhamîd’den naklen Müslim b. Yesâr’ın şöyle dediğini anlattı: “Tâif’e karşı mancınığın kurulmasını Selmân teklif etti. Resûlullah da (sav) [önce ashabının bunu] öğrenmesini ve sonra mancınığın kurulmasını emretti.”

258 “Güçlü, çetin, katı kalpli, değersiz” gibi mânalara gelen Kasîy, Sakîf’in lakabıdır. Sakîf, Ebû Riğâl’i öldürünce insanlar onun hakkında “Kasâ kalbehu (Kalbi katılaştı)” dediler. Bundan böyle onun lakabı “Kasîy (Katı kalpli)” oldu. (gev.)

Dediler ki: Ebû Uhayha Saîd b. Âs b. Ümeyye hicretin ikinci yılı Tâif'te kendi malının başında kâfir olarak öldü. Hicretin ilk yılında öldüğü de söylenmiştir. Resûlullah (sav) Tâif'e savaş açınca Ebû Uhayha'nın kabrini yakından gördü. [O sırada yanında olan] Ebû Bekir dedi ki: "Allah bu kabrin sahibine lânet etsin! Çünkü o Allah ve resulüne karşı geldi." [Ebû Uhayha'nın] o sırada Resûlullah'ın (sav) yanında bulunan iki oğlu -Amr ve Ebân- dedi ki: "Bilakis Allah Ebû Kuhâfe'ye lânet etsin! Çünkü o misafiri ağırlamaz, zulme mâni olmazdı." Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Ölülere sövmek hayatta olanlara eziyet verir. Eleştirdiğinizde genel ifadeler kullanın!" dedi.

Dediler ki: İnsanlara, hicretin 8. yılında Attâb b. Üseyd hac yaptırdı. Başlarında emir olmadan gruplar halinde hac farızasını eda etikleri de söylenmiştir.

29. [Tebük Gazvesi]

Sonra 9. yılın Receb ayında Tebük Gazvesi meydana geldi.

Sebebi Herakleios'un ve ona katılan Lahm, Cüzâm, Âmile ve diğer bazı kabilelerin Resûlullah'a (sav) karşı savaşmak için ortaya çıkmalarıydı. Resûlullah (sav) üzerlerine yürüdüğünde onunla savaşmaktan korktular. Resûlullah (sav) herhangi bir tuzakla karşılaşmadı. Herakleios'un elçileri ona geldi ve o da [hediye kabilinden onlara] elbiseler giydirip onları geri gönderdi. Resûlullah'ın (sav) bu savaşta ordusuna "ceyşü'l-usra (zorluk ordusu)" denmiştir. Çünkü insanlar o sırada zorluk içindeydi. Osman b. Affân (ra) ordunun üçte birini teçhiz etti. Bundan daha fazlasını teçhiz ettiği de söylenmiştir. Ebû Bekir (ra) dört bin dirhem olan malının hepsini [bu gazve için] harcadı. Müslümanlar otuz bin kişiydi. Develerin sayısı on iki bin, atları on bindi.

Resûlullah'ın (sav) [bu gazveye çıkarken] Medine'de kalan vekili İbn Ümmü Mektûm idi. Vekilin Muhammed b. Mesleme el-Ensârî veya Ebû Rûhm ya da Sibâ' b. Urfuta olduğu da söylenmiştir. En sağlam rivayet Muhammed b. Mesleme el-Evsî'nin olduğudur.

[Vedâ Haccı]

Sonra 10. yılda Resûlullah'ın (sav) haccı gerçekleşti. Bu, "Vedâ haccı" diye isimlendirilen haccdır. Bu şekilde isimlendirilmesi Resûlullah'ın (sav) vefatından sonra olmuştur. Abdullah b. Abbas onların "Vedâ haccı" sözünü yadırgıyordu. Onlar da "İslâm (İslâmî Dönemin) haccı" dediler. O da buna "Evet" dedi. Resûlullah (sav) Medine'de iken bu hac dışında başka hac yapmadı. İbrâhim b. Sa'd dedi ki: Bu hac, aynı zamanda "Tebliğ haccı" diye de isimlendirilmiştir. Bu hac sırasında Resûlullah'ın (sav) Medine'de bıraktığı vekili İbn Ümmü Mektûm idi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o İsmâil b. İbrâhim b. Ukbe'den, o babasından, o Küreyb'den, o da İbn Abbas'tan şöyle rivayet etti: Resûlullah (sav) koku sürünmüş ve saçlarını taramış halde evinden yola çıktı. Akabinde Zülhuleyfe'ye²⁵⁹ ulaştı.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Ya'kûb b. Zeyd'den, o da babasından şöyle rivayet etti: Resûlullah (sav) Suhâr²⁶⁰ dokuması -bir izâr bir de ridâ olmak üzere- iki elbise ile ihrama girmişti. Yola bütün hanımlarıyla beraber çıkmıştı. Zülhuleyfe Mescidi'ne girdi. Orada iki rekât namaz kıldı. Sonra kurbanlıkların sağ taraflarına işaret koydu. Sonra devesi Kasvâ'ya bindi. Beydâ düzlüğüne vardıklarında hac için yüksek sesle telbiye getirdi.

Muhammed b. Ebû Bekir (ra) Zülhuleyfe'de dünyaya geldi.

Bana Hişam b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Mâlik b. Enes anlattı, dedi ki: Bana Abdurrahman b. Kâsım anlattı. O babasından, o da Âişe'den şunu rivayet etti: Resûlullah (sav) ifrad haccı yaptı.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den (ra) şöyle dediğini rivayet etti: "Resûlullah (sav) umreye niyet etti ve kurbanlıkları beraberinde götürdü."

Zührî şöyle dedi: Bana Kâsım anlattı, o da Âişe'den (ra) şunu nakletti: "Resûlullah (sav) hacca niyet etmişti."

259 Medine'ye altı mil uzaklıkta olan ve Medine halkının mikât yeri olan yerleşim birimidir. (çev.)

260 Umman'da, dağın yamacında bulunan, havası güzel bir beldedir. (çev.)

Zühri dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Allah resulünün hac ve umreye birlikte [niyet ederek] “Lebbeyk!”²⁶¹ dediğini işittim.

Zühri dedi ki: Sâlim bana babasından naklen “Resûlullah’ın (sav) temettu²⁶² haccı yaptığını” söyledi.

Vâkidî dedi ki: Bana Muhammed anlattı. O Zühri’den, o Muhammed b. Abdullah b. Hâris’ten, o da Sa’d b. Ebû Vakkâs’tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) temettu‘ haccı yaptı.

Vâkidî dedi ki: Resûlullah (sav) [o] mâlum umresi için Cî râne’de niyet etti.

Vâkidî dedi ki: Resûlullah’ın (sav) ve Ebû Bekir’in erzağını hac sırasında taşıyan deve bir tane idi. Resûlullah (sav) Lahyâ Cemel’de başından hacamat yaptırdı. -Orası Mekke ile Medine arasında bir yerdir.- Resûlullah (sav) gündüz vakti bineği üzerinde Mekke’ye girdi ve Kâbe’ye ulaşana kadar bineğinden inmedi. Kâbe’yi görünce iki elini kaldırdı. Bu yüzden devenin yuları [elinden] düştü. Kâbe’yi soluna aldı ve namazdan önce Kâbe’yi tavafa başladı. Sadece Rüknyemânî ile Hacerülesved’e elini sürdü. Hacerülesved’den başlayıp onda bitirdiği tavafın ilk üç turunda hızlı adımlarla yürüdü.

Bana Muhammed b. Musaffâ el-Hımsî anlattı, dedi ki: Bana Ebû'l-Fadl et-Temîmî anlattı, dedi ki: Bize Şu’be anlattı, dedi ki: Bana Katâde anlattı. O da Ebû't-Tufeyl’den şöyle rivayet etti: [Bir keresinde] Muâviye hacca gittiğinde [tavaf yaparken] İbn Abbas’la karşılaştı. İbn Abbas rükünlerin hepsine elini sürdü [ya da öptü.] Bunun üzerine Muâviye “Resûlullah (sav) sadece iki Yemânî rükne elini sürer [ya da öper]di!” deyince İbn Abbas “Kâbe’nin rükünlerinden hiçbiri terkedilmez.” dedi.

Resûlullah (sav) terviye gününden²⁶³ bir gün önce öğleden sonra hutbe verdi. Arefe günü de güneş zevale erdiği sırada namazdan önce bineği üzerindeyken hutbe verdi. Kurban bayramının birinci günü olan ertesi gün de

261 Bu, tek ihramla yapılan umre ve hacdir ki “Kırân haccı” diye adlandırılır. (çev.)

262 Temettu‘, bir kişinin önce umre yapması, ihramdan çıktıktan sonra hac günlerinde yeniden ihrama girip hac yapmasıdır. (çev.)

263 Hacıların Arafat’a çıktıkları günden önceki gün, Zilhicce’nin 8. günüdür. (çev.)

öğleden sonra Mina'da hutbe verdi. Hac için yüz kurban getirmişti. Onlardan altmışını harbeyle (küçük mızrak) kendisi kesti. Diğerlerini Ali'ye (ra) bıraktı, o kesti. Resûlullah (sav) arefe günü oruç tutmadı. Öğle ve ikinci namazını [birleştirerek] Arafat'ta bir ezan ve iki kametle kıldı. Sonra Arafat'ta vakfe yaptı. Güneş batınca da oradan ayrıldı. Normalden biraz daha hızlı bir yürüyüşle yola çıktı. Sonra akşam ve yatsıyı [yine birleştirerek] bir ezan ve iki kâmetle kıldı.

Vâkidî dedi ki: Zührî “Her ikisini de bir kâmetle kıldı” dedi. Müzdelife'de geceledi. Eşlerinin geceleyin insanlardan önce gitmelerine izin verdi. Tan ağarınca kadar devesi Kasvâ'nın üzerinde durdu. Sonra ayrıldı ve bayram gününde Akabe cemresinde devesinin üzerinde olduğu halde şeytan taşladı. Kurbanlıkları Mina'da kesti ve “Mina'nın her tarafı kurban kesme yeridir” dedi. (Şeytan taşlamak için) taşları Müzdelife'den toplayarak yanına aldı. Şeytanı bayramın birinci günü yaya olarak, diğer günlerde ise bineğinin üzerinden taşladı (yaya olarak taşladığı da söylenir). Akabe cemresi hariç diğer cemrelerde [taşları attıktan sonra] ellerini yukarı kaldırır ve dururdu. Kurban bayramının ilk gününde Kâbe'yi ziyaret etti. Son günde de ayrıldı. Sonra Abtah'ta kendisi için kurulan bir çadıra gitti. Gecenin sonuna doğru çıkıp vedâ tavafı yaptı. Sonra Medine'ye yöneldi.

Bana Hişâm b. Ammâr ed-Dımaşkî anlattı, dedi ki: Bize Îsâ b. Yûnus anlattı, dedi ki: Bize Sevr b. Yezîd anlattı. O Râşid b. Sa'd'dan, o Abdullah b. Fülân b. Âmir'den, o da Abdullah b. Kurt'tan şunu rivayet etti: Resûlullah (sav) dedi ki: “Günlerinizin en faziletlisi kurban bayramının ilk günüdür. Sonra Kar²⁶⁴ (denilen ikinci) günüdür.” Resûlullah'ın yanına (sav) beş ya da altı kurbanlık getirildi. Kesime önce kendisinden başlasın diye ona yaklaşmaya başladılar.

Resûlullah'ın (sav) Seriyeleri

1. Hamza b. Abdülmuttalib (ra) Seriyesi

Resûlullah (sav) Hamza'yı, Kureyş'e ait bir kervana saldırması için otuz süvari ile göndermişti. Ona bir sancak da verdi. Bu, Resûlullah'ın (sav)

264 Böyle denmesinin insanların Müzdelife'de durmalarından dolayıdır. (çev.)

verdiği ilk sancaktı. Bölük sahile kadar gitti. Fakat herhangi bir tuzakla karşılaşmadı. Bu, hicretin yedinci ayının başında, Ramazan ayında oldu.

2. Ubeyde b. Hâris b. Muttalib b. Abdümenâf Seriyyesi

Râbiğ vadisine gönderilen ve Ubeyde komutasındaki altmış süvariden oluşan bir seriyyedir. Gönderilenler Ebû Süfyân b. Harb ile karşılaştılar. Onun iki yüz süvarisi vardı. Karşılıklı ok atıp birbirlerini yokladılar ve ardından dağıldılar. “Seniyyetülmerre” adı da verilen bu seriyye hicretin 8. ayının başında gerçekleşti. Râbiğ, Cuhfe’ye on mil mesafede bir vadidir. Bu seriyyenin Hamza’nın seriyyesinden önce gerçekleştiği de söylenmiştir.

3. Sa’d b. Ebû Vakkâs ez-Zührî Seriyyesi

Sa’d b. Ebû Vakkâs komutasında Harrâr bölgesine gönderilen bu seriyyeyi Resûlullah (sav) Kureyşlilerin bir kervanına saldırması için görevlendirmişti. Fakat kervana yetişemediler. Herhangi bir tuzakla da karşılaşmadılar. Bu, hicretin 9. ayının başında Zilkade’de oldu. Bu seriyyeden sonra sırasıyla Ebvâ Gazvesi, Buvât Gazvesi, Safvân Gazvesi ve Zül’uşeyre Gazvesi gerçekleşti.

4. Abdullah b. Cahş el-Esedî Seriyyesi

Abdullah b. Cahş el-Esedî komutasındaki seriyye 2. yılın Receb ayında Nahle’ye gönderildi. Abdullah dedi ki: Üzerimde silahım olduğu halde Resûlullah (sav) beni çağırıyor. Übeyy b. Ka’b’i da çağırıyor ona bir mektup yazdırdı. Sonra da o mektubu bana verdi. Mektup Havlân²⁶⁵ derisi üzerine yazılmıştı. Resûlullah (sav) bana dedi ki: “Seni şu topluluğa komutan tayin ettim. İki gece sonra mektubumu oku! Necd yolunu tut!” Mektupta şunlar vardı: “Allah’ın adıyla ve bereketiyle Batn-ı Nahle’ye varıncaya dek yürü! Orada Kureyş’in kervanını gözle!”

Dediler ki: Abdullah, Nahle’ye varıncaya dek yürüdü, orada Kureyş’e ait bir kervan gördü. İçinde Amr b. el-Hadramî, Benî Mahzûm’un mevlâsı Hakem b. Keysân, Osman b. Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Muğîre el-Mahzûmî, Nevfel b. Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Muğîre vardı. İbn Keysân

265 Yemen’de bulunan bir kabiledir. (çev.)

müslümanları görünce başını tıraş etti. Vâkıd b. Abdullah et-Temîmî ve Ukkâşe b. Mihsan kervana saldırmak istediklerinde Hakem'in başını tıraş ettiğini gördüler. Dönüp "Bunlar umre yapan bir topluluktur" dediler. Sonra onların durumları anlaşıldı ve onlarla savaştılar. Vâkıd, Amr b. el-Hadramî'ye ok attı ve onu öldürdü. Osman b. Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Muğîre ile Hakem b. Keysân'ı da esir aldı. Nevel b. Abdullah'ı ise ellerinden kaçırdılar. Akabinde kervanı alıp götürdüler. Hakem b. Keysân'ı Mikdâd b. Amr'ın esir aldığı da söylenmiştir. İbn Keysân, Resûlullah'a (sav) getirilince Resûlullah (sav) onu İslâm'a çağırdı. O da müslüman oldu ve Bîrîmaûne'de şehit düşünceye dek cihat etti. Resûlullah (sav) ondan razıydı.

(Ganimetler Câhiliye döneminde dörde taksim edilirdi.) Resûlullah (sav) o ganimetleri dörde değil beşe taksim etti. Bu da İslâm'da beşe taksim edilen ilk ganimet oldu. Sonra Allah (cc) Enfâl sûresinde ganimet âyetini indirdi. Bu ganimetlerin, Bedir ehlinin ganimetleriyle birlikte taksim edilinceye dek bekletildiği de söylenmiştir.

Kureyş "Muhammed haram ayda savaşmayı helâl kıldı." demeye başladı. Bununla Receb ayını kastediyorlardı. Bazı müslümanlar da "Ey Allah'ın elçisi! Haram ayda savaşacak mıyız?" diye sordular. Sonra Allah -azze ve celle- şu âyeti indirdi: "*Sana haram ayı ve bu ayda savaşmanın hükmünü sorarlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahdır. Fakat insanları Allah yolundan engellemek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Harâm'a ziyareti yasaklamak, o mescidin cemaatini (yani müslümanları) oradan çıkarmak ise Allah nazarında daha büyük günahdır. Dinden döndürmek için işkence, öldürmekten beterdir.*"²⁶⁶ Allah bu âyette [sanki] şöyle buyurmaktadır: "Evet, haram aylarda savaşmak büyük günahdır. Ancak Allah yolundan alıkoymak, Allah'ı inkâr etmek, müslümanları Mescid-i Harâm'dan çıkarmak haram aylarda savaşmaktan daha büyük bir günahdır. Müşriklerin haram aylarda müminlere, dinlerinden döndürmek için işkence etmeleri öldürmekten daha büyük bir günahdır."

---

266 Bakara, 2/217.

Bu seriyyeden sonra, [büyük çapta] çarpışmanın gerçekleştiği Bedir Gazvesi oldu. Osman b. Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Muğire fideye verdi. Mekk'e'ye geldi. Sonra Uhud Savaşı'nda kâfir olarak öldürüldü.

5. Umeyr b. Adî b. Harşe Seriiyesi

Umeyr, Evs kabilesinin Benî Hatme kolundandır. Bu seriyye, yahudi Mervân'ın kızı Asmâ'ya yönelik gerçekleşti. O, Resûlullah'a (sav) eziyet eder, İslâm'ı kötülerdi. Şöyle bir şiir söylemişti:

*Benî Mâlik alçaktır, Benî Nebî de
Hatta Benî Avf, Benî Hazrec de
Sizden olmayan bir yabancıya boyun eğdiniz
Murâd ve Mezhic²⁶⁷ kabilesinden olmayan birine
Eşrafın öldürülmesinden sonra ona umut bağladınız
Pişmiş düğün çorbasına umut bağlandığı gibi*

Bu kadın Benî Hatme'den bir adamla evliydi. Umeyr b. Adî kadının bu sözlerini duyunca "Allah'a yemin olsun ki Medine'ye gittiğimde onu öldürmek benim boynumun borcudur" dedi. Müslümanlar o sırada Bedir Gazvesi'nde idiler. Medine'ye geldiğinde Resûlullah'tan (sav) onu öldürmek için izin istedi ve o da izin verdi. O da geceleyin onun yanına geldi ve ramazanın bitimine beş gece kala onu öldürdü. Resûlullah'ın (sav) yanına geldi. Ona "Asma'yı öldürdün mü?" diye sorunca "Evet" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Onun uğruna iki keçi birbiriyle tolaşmaz" dedi. Bu meseli ilk söyleyen odur.

İbnü'l-Kelbî dedi ki: "O, Umeyr b. Harşe b. Ümeyye b. Âmir b. Hatme-Hatme'nin ismi Abdullah'tır- b. Cüşem b. Mâlik b. Evs'tir. Adî ise Umeyr'in kardeşidir.

6. Sâlim b. Umeyr el-Ensârî Seriiyesi

Bu seriyye 2. yılın Şevval ayında Ebû Afek'e karşı yapıldı. -Bazıları Afil deseler de doğrusu budur.- Ebû Afek, yaşlı biri olup insanları Resûlullah'a (sav) karşı kışkırtıyordu. Benî Umeyr b. Avf'tandı. İslâm'a girmede. Sâlim,

267 İki Yemen kabilesi.

Bedir dönüşü ona gitti. Ebû Afek o sırada Benî Amr b. Avf'ın mahallesindeki evinin avlusunda yatıyordu. Sâlim onu öldürdü. Adam kılıcın acısını hissedince korkunç bir çığlık attı. Dindaşlarından birkaç kişi toplanıp onu defnettiler. Sâlim ise ortadan kayboldu. Bu nedenle Ebû Afek'i kimin öldürdüğünü bilemediler. Bazıları da Ali b. Ebû Tâlib'in gelip adam yatağında iken onu öldürdüğünü söylemişlerdir. Bu seriyyeden sonra sırasıyla Benî Kaynukâ', Sevîk ve Karkaratülküdr gazveleri vâki oldu.

7. Yahudi Ka'b b. Eşref et-Tât'ye Gönderilen Seriyye

Ka'b, Tay kabilesindendi. Resûlullah (sav) [onu öldürmesi için] yanında ensardan dört ya da beş kişiyle birlikte Muhammed b. Mesleme'yi gönderdi. Ka'b'ın yanına vardıklarında o, kalesinde idi. Ona seslendiler. Aşağıya inince onu öldürdüler. Aralarında Ka'b'ın sütkardeşi olan Abbâd b. Bişr b. Vakş el-Evsî de vardı. Abbâd [bu olay hakkında] şöyle demiştir:

*Onu çağırdım da sesime inmedi
[Sonra] köşkün üzerinden ortaya çıktı
Tekrar seslendim, "Bu çağıran kim?" dedi
Dedim "Abbâd b. Bişr, kardeşin!"*

Bu seriyye 3. yılın Rebülevvel ayında oldu. Ka'b b. Eşref Mekke'ye gelmiş, Bedir'de ölenlere ağıtlar yakmıştı. [Bir müddet] Mekke'de kaldı. Hassân b. Sâbit ise onu barındıran ve onu misafir eden herkesi Resûlullah'ın (sav) emriyle hicvediyordu. Onun hicivleri onlara ulaşınca kendisini Mekke'den çıkardılar. Sığınacak kimseyi bulamayınca o da Medine'ye geldi. Resûlullah (sav) onun şerri alenen yayması ve [İslâm'ı yeren] şiir söylemesinden dolayı "Allahım, dilediğin şekilde benim için Ka'b'ın hakkından gel!" dedi. Resûlullah (sav) [Ka'b'ı öldürmesi için] Muhammed b. Mesleme'yi görevlendirdi.

Bu seriyyeden sonra Züemer Gazvesi, onun ardından da Bahran'da Benî Süleym Gazvesi gerçekleşti.

8. *Karede Seriyyesi*

Karede, Zâtüürk tarafında Rebeze ve Gamr arasında bir yerin ismidir. Kureyş, müslümanlardan korktuğundan, [ticaret için yola çıkardıkları] kervanlarının yolunu değiştirerek buradaki [Karede] suy[u tarafın]a yönelmişlerdi. Resûlullah (sav) mevlâsı Zeyd b. Hârise'yi bir grup müslümanın başında onların üzerine gönderdi. Bölük kervanı ele geçirdi. Ancak Safvân b. Ümeyye ve onun gibi Kureyş'in eşrafından olan bazıları baskından kurtulup kaçtılar. Ganimetin beşte birlik kısmı 20.000 dirheme ulaşmıştı. Furât b. Hayyân el-Aclî Kureyş'in bu kervandaki rehberiydi. Zeyd onu esir almış ve Resûlullah'a (sav) getirmişti. Furât müslüman oldu. Bu seriyye 3. yılın Cemâziyelâhir ayında oldu. Ondan sonra Uhud Gazvesi gerçekleşti.

9. *Ebû Seleme b. Abdülesed Seriyyesi*

Bu seriyye 4. yılın Muharrem ayında Benî Esed'e karşı yapılmıştır. Benî Esed büyük bir [askerî] birlik oluşturmuştu. Başlarında Tuleyha b. Huveylid ve kardeşi Seleme b. Huveylid vardı. Savaşmak üzere Medine'ye gitmeyi planlıyorlardı. Ebû Seleme Katan dağına ulaştı. Herhangi bir tuzakla karşılaşmadı. Bunun sebebi bedevilerin dağılmış olmasıydı. Bazı deve, sığır ve küçükbaş hayvanları ganimet olarak aldı ve onları önüne katıp Medine'ye döndü. Ebû Seleme'nin toplanan birlikle karşılaştığı, onlarla savaştığı ve muzaffer olup ganimet kazandığı da söylenmiştir.

10. *Münzir b. Amr b. Huneys b. Levzân es-Sâ'idî Seriyyesi*

Resûlullah (sav) Münzir b. Amr'ı 4. yılın Safer ayında "mulâibü'l-esinne (mızraklarla oynayan)" lakaplı Ebü'l-Berâ Âmir b. Mâlik el-Kilâbî ile beraber gönderdi.

Olay şöyle gelişti: Ebü'l-Berâ bir heyetle beraber Resûlullah'a (sav) gelip geride bıraktığı kimselere İslâm'ı öğretecek, onları İslâm'a davet edecek ve onun emirlerini tanıtacak bir grup muallim göndermesini istedi. Resûlullah (sav) ona İslâm'ı anlatınca "Ben kavmime dönüyorum ve bu konuda onlarla istişare edeceğim" dedi. Bi'rimaûne'ye vardığında Benî Kilâb'dan Âmir b. Tufeyl b. Mâlik, Resûlullah'ın (sav) ashabıyla savaşmaları için Benî Âmir'i teşvik etti. Resûlullah'ın (sav) onlarla gönderdiği ashabı kırk kişiydi.

Yetmiş kişi olduğu da söylenmiştir. Ancak Benî Âmir Ebü'l-Berâ'nın vaa-dini kollayıp gözettiklerinden dolayı harekete geçmediler. Bunun üzerine Âmir b. Tufeyl, Benî Süleym'e gitti ve onları savaşa çağırdı. Onlar da onunla beraber savaşa iştirak edip Resûlullah'ın (sav) ashabına karşı Bi'rîmaûne'de savaştılar. Ashabın tümü şehit oldu. Bu durum Ebü'l-Berâ'yı ziyadesiyle üzdü ve "Kavmimin içinden kardeşimin oğlu benim ahdimi bozdu" dedi.

Bi'rîmaûne'de şehit düşenlerden biri Ebû Bekir'in mevlâsı Âmir b. Führeyre idi. Cebbâr b. Sülmâ b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb ona mızrak saplamıştı. [Melekler tarafından] onun naaşı mızraktan alınıp [semaya] yükseltildi. Bazıları [bu olay üzerine şaşkına dönen] Cebbâr'ın müslüman olduğunu iddia etmişlerdir. Kelbî dedi ki: Bu katliamdan sadece Amr b. Ümeyye ed-Damrî sağ kurtulmuştu.

11. Mersed b. Ebû Mersed el-Ganevî Seriyesi

Bu seriyyenin komutanının Âsım b. Sâbit b. Ebü'l-Aklah el-Ensârî olduğu da söylenmiştir. Ebü'l-Aklah'ın ismi Kays b. İsm'e olup Evs kabilesindedir. Resûlullah (sav) bölüğü, 4. yılın Safer ayında onlardan zekâtlarını alması ve kendilerine dini öğretmesi için Hüzeyl'e ait Recî' suyuna gönderdi. Halbuki onlar tuzak kurmak için [yalandan] müslüman olduklarını iddia etmişlerdi. Onlara vardıklarında ihanet ettiler ve etraflarını çevirdiler. Mersed ve Âsım b. Sâbit b. Ebü'l-Aklah öldürüldü. Onu yakmak istediler. Fakat eşek arıları onun cesedini korudu. Bu sebeple onun cesedine dokunamadılar. Akşam olunca bir sel geldi ve cesedi alıp götürdü. Hubeyb b. Adî b. Mâlik b. Âmir b. Mücedde'a el-Evsî'yi Kureyş'e sattılar. Onlar da onu Ten'im'de öldürüp astılar. O, öldürülmeden önce iki rekât namaz kılan ilk kimsedir. O gün Akil b. Bükeyr el-Kinânî'nin kardeşi Hâlid b. Bükeyr de öldürüldü. Bazıları [onun ismine] "İbn Ebü'l-Bükeyr" demişlerdir. İlk görüş Kelbî'ye aittir. Bükeyr'in oğullarının annesi Afrâ bt. Ubeyd b. Sa'lebe'dir. Bu seriyyeden sonra Benî Nadîr Gazvesi oldu. Sonra da [Bedir'de bir yıl sonrası için] sözleşilen [ikinci] Bedir Gazvesi oldu.

12. *Abdullah b. Ebû Atîk el-Hazrecî Seriyyesi*

Resûlullah (sav) bu seriyyeyi 4. yılın Zilhicce ayında yahudi [Ebû] Râfi [Sellâm] b. Ebü'l-Hakîk'in öldürülmesi için gönderdi. Abdullah da onu evinde öldürdü. Bazıları Resûlullah'ın (sav) onu 5. yılda gönderdiğini söylemiştir. Kelbî dedi ki: Bu seriyyenin komutanı Abdullah b. Atîk'tir. Bu seriyyeden sonra sırasıyla Zâtürrikâ', Dûmetülcendel, Benî Mustalik, Hendek ve Benî Kurayza gazveleri vâki oldu.

13. *Abdullah b. Üneys Seriyyesi*

Abdullah b. Üneys, Berk b. Veber'e nin çocuklarından. Berk, Kelb b. Veber'e nin kardeşidir. Cüheynelilerden sayılırdı. 6. yılın Muharrem ayında Urene'de²⁶⁸ oturan Süfyân b. Hâlid b. Nübeyh -Hâlid b. Nübeyh olduğu da söylenir- el-Hüzelî'nin üzerine gönderilmiştir. Abdullah onu uyurken öldürmüştür. İbn Üneys'in herhangi bir grupla beraber gitmediği; tek başına, kılık değiştirerek gidip onu öldürdüğü de söylenmiştir. Resûlullah'ın (sav) yanına gelince Resûlullah (sav) ona bastonunu verdi ve "Kıyamet gününde bununla beni karşıla!" dedi.

14. *Muhammed b. Mesleme [b. Seleme] b. Hâlid b. Mecde'a el-Evsî Seriyyesi*

Muhammed b. Mesleme b. Hâlid b. Mecde'a el-Evsî, ensardandır. 6. yılın Muharrem ayında Dariyye tarafında yer alan Benî Kilâb'dan Kuratâ'ya gönderildi. Kuratâ ile Medine arasında yedi günlük mesafe vardır. Muhammed b. Mesleme oraya gitti. Deve, sığır ve koyunları ganimet olarak aldı. Sümâme b. Üsâl el-Hanefî'yi de [esir etti ve yanına] alarak Medine'ye döndü. Kuratâ, Abdullah b. Ebû Bekir b. Kilâb'ın oğulları olan Kurt, Kurayt ve Karî'tin oğullarından oluşmaktadır. Bu seriyyeden sonra sırasıyla -Hüzeyl kabilesinden- Benî Lihyân Gazvesi ile Zûkared/Gâbe Gazvesi vâki olmuştur.

268 Batnu Urene, Arafat istikametinde bir yerdir. (çev.)

15. Ebû Bekir es-Sıddık Seriyyesi

Resûlullah (sav) 6. yılın Rebîülevvel ayında Ebû Bekir'i (ra) bu seriyye ile Benî Lihyân'ın peşine düşüp takip etmesi için gönderdi.

16. Ukkâşe b. Mihsan Seriyyesi

Bu seriyye 6. yılın Rebîlülâhir ayında Feyd'den iki gece uzaklıktaki Gamrîmerzûk'a düzenlenmiştir. Durumu farkeden bedevîler kaçtılar. Ukkâşe de öncü birliklerini gönderdi ve böylece onların deve, sığır ve küçükbaş hayvanlarını ele geçirdi.

17. Muhammed b. Mesleme Seriyyesi

Muhammed b. Mesleme 6. yılın Rebîlülâhir ayında Zülkassa'ya²⁶⁹ gönderildi. Orada Benî Sa'lebe b. Sa'd ile karşılaştı. Muhammed b. Mesleme ağır yaralandı. Diğer sahâbîler şehit düştüler. Bedevîler oradan ayrılıp gince müslümanlardan biri onu yaralı halde Medine'ye getirdi.

18. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın Birinci Zülkassa Seriyyesi

Muhammed b. Mesleme'nin arkadaşlarını şehit edenlerin ardından gönderilen bir seriyyedir. Bölüktekiler Zülkassa'ya vardıklarında müşriklerin kaçmış olduklarını gördüler. Herhangi bir tuzak ile karşılaşmadılar. Orada bulunan deve, sığır ve küçükbaş hayvanları ele geçirdiler.

19. Ebû Ubeyde'nin İkinci Zülkassa Seriyyesi

Orada Sehâbe denilen yerde Muhârib b. Hasafe, Sa'lebe b. Sa'd ve Enmâr b. Bağîd'in toplandıkları haberi alındı. Ebû Ubeyde onlara baskın yapınca kaçtılar. O da onların deve, sığır ve küçükbaş hayvanlarını ele geçirip Medine'ye getir[di]. Bu seriyye, 6. yılın Rebîlülâhir ayında vâki oldu.

20. Zeyd b. Hârise'nin Cemûm Seriyyesi

Bu seriyye 6. yılın Rebîlülâhir ayında Cemûm beldesinde yaşayan Benî Süleym'e gönderilmiştir. Zeyd b. Hârise deve, sığır ve koyunları ele geçirdi. Birçok kişiyi de esir aldı.

269 Medine'den yirmi dört mil mesafede olan bir yerdir. (çev.)

21. Zeyd b. Hârise'nin Îs Seriyyesi

Bu seriyye 6. yılın Cemâziyelevvel ayında Kureyş'in kervanına karşı düzenlendi. Kervan Şam'dan gelmişti. Zeyd [kervanı ele geçirdi ve] hayvanları önüne katıp götürdü. Kervanda Resûlullah'ın (sav) kızının eşi Ebü'l-Âs b. Rebî' de vardı. Zeyd, onu esir aldı. Ebü'l-Âs, Zeyneb'in himayesini istedi. Zeyneb de ona eman verdi. Kendisinden alınan mal iade edildi ve ardından Ebü'l-Âs da müslüman oldu.

22. Zeyd b. Hârise'nin Taref Seriyyesi

Bu seriyye 6. yılın Cemâziyelâhir ayında orada bulunan Benî Sa'lebe üzerine gönderilmiştir. Benî Sa'lebe mensupları kaçtılar. Zeyd yirmi deve ele geçirdi.

23. Zeyd b. Hârise'nin Hismâ⁴²⁷⁰ Seriyyesi

Bu seriyye, 6. yılın Cemziyelâhir ayında Hismâ beldesinde yaşayan Lahm ve Cüzâm kabilelerinin üzerine gönderildi. Onlar Resûlullah'ın (sav) Kayser'e gönderdiği elçisi Dihye b. Halîfe el-Kelbî'ye saldırmışlardı. Zeyd onların deve, sığır ve koyunlarını ele geçirdi. Bazı kimseleri öldürdü, bazılarını da esir aldı. Sonra döndü. Bu seriyyenin 7. yılda vâki olduğu da söylenmiştir.

24. Zeyd b. Hârise'nin Vâdilkurâ Seriyyesi

Vâdilkurâ'da Mez hac ve Kudâ'alılar toplanmıştı. Bu toplananların Mudar'ın kollarından oldukları da söylenmiştir. Zeyd, herhangi bir tuzakla karşılaşmadı. Bu, 6. yılın Receb ayında vâki oldu.

25. Abdurrahman b. Avf'ın Dûmetülcendel Seriyyesi

Dûmetülcendel'de Kelb kabilesinden bir topluluk vardı. Müslüman oldular. Resûlullah (sav) Abdurrahman'ı gönderirken onun sarığını bizzat kendi eliyle sardı. Ona "Şayet sana itaat ederlerse onların krallarının kızıyla evlen!" dedi. O kavim müslüman olunca o da Tumâdır bt. Asbağ el-Kelbî ile evlendi. O kadın Ebû Seleme b. Abdurrahman'ın annesidir. Bu seriyye 6. yılın Şâban ayında oldu.

270 Şam kırsalında, Vâdilkurâ'ya iki günlük mesafede olan bir yerdir. (çev.)

26. Ali b. Ebû Tâlib Seriiyesi

Ali b. Ebû Tâlib'in (as) Fedek'te oturan Benî Sa'd üzerine gönderildiği seriiyedir. Onlar Hayber yahudilerine yardım etmek için toplanmışlardı. Seriiye Şâban ayında oldu. Ali herhangi bir tuzakla karşılaşmadı.

27. Zeyd b. Hârise'nin Ümmü Karfe el-Fezâriyye Seriiyesi

Bu seriiye 6. yılın Ramazan ayında oldu. Ümmü Karfe el-Fezâriyye adındaki kadın insanları Resûlullah'a (sav) karşı kışkırtıyordu. Zeyd, onu ve oğullarını öldürüp geri döndü. Bu kadının lider olmuş oğulları vardı. Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: Onun adı Fâtıma bt. Rebâa b. Bedr'dir. On iki erkek evlâdı vardı. Her biri liderlik kılıcını kuşanmıştı. Ümmü Karfe'nin iki deveye bağlanıp [ters yönde sürülmeleri sonucunda] parçalandığı da söylenmiştir.

28. Abdullah b. Revâha Seriiyesi

Bu seriiye 6. yılın Şevval ayında Hayber'de mukim Üseyr b. Rizâm -Zârim de deniliyor- üzerine gönderilmiştir. Abdullah, Üseyr ile beraber Resûlullah'a (sav) doğru yola çıktı. Yolda iken Üseyr ona suikast teşebbüsünde bulundu. Bunun üzerine Abdullah b. Üneys onu öldürdü. Abdullah b. Üneys'in onunla birlikte otuz yahudiyi daha öldürdüğü söylenmiştir.

29. Kürz b. Câbir el-Fihri Seriiyesi

Şevval ayında Ureyne -veya Ukl- kabilesinden bir gruba gönderilmiştir. Bu kişiler Resûlullah'ın (sav) yanına hasta olarak gelmişlerdi. O da kendilerine develerinin sütünden içmesi için [bir otlakta konaklamalarına] izin verdi. İyileştiklerinde develere sahiplenip onları götürdüler. Bu arada [develere çobanlık yapan,] Resûlullah'ın (sav) mevlâsı Yesâr'ı da öldürdüler. Onu gözlerine diken batır[arak, el ve ayaklarını keserek işkenceyle öldür]müşlerdi. Ele geçirildiklerinde Resûlullah (sav) [kısas olarak] onların ellerini ve ayaklarını kesti, gözlerine mil çekti. Akabinde onlar hakkında şu âyet indi: “Allah ve resulüne karşı savaştan ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası, ancak öldürülmeleri veya asılmaları yahut ayak ve ellerinin çaprazlama kesilmesi ya da yeryüzünde başka bir yere sürgün edilmeleridir.

Bu, dünyada onlar için bir zillettir. Ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır."²⁷¹ Bu seriyyeden sonra Allah'ın resulü (sav) Hudeybiye'ye geldi. Akabinde de Hayber Gazvesi gerçekleşti.

30. Ömer b. Hattâb (ra) Türebe Seriyyesi

Bu seriyye, 7. yılın Şevval ayında Türebe²⁷² üzerine gönderilmiştir. Ömer oraya varınca -Hevâzin kabilesinin soyundan gelen- bedevîler kaçtılar. Bunun üzerine o da döndü. Bu Hevâzinliler şunlardı: Benî Cüşem b. Muâviye b. Bekir, Benî Nasr b. Muâviye b. Bekir, Sa'd b. Bekir, Sakîf b. Münebbih b. Bekir b. Hevâzin. Ömer herhangi bir tuzakla karşılaşmadı.

31. Ebû Bekir es-Sıddîk'ın (ra) Necid Seriyyesi

Bu seriyye, 7. yılda Şâban ayında vâki oldu. Ebû Bekir düşmana baskın yaptı. Onları öldürdü ve ganimet elde etti.

32. Beşîr b. Sa'd'ın Benî Mürre Seriyyesi

Beşîr, Nu'mân b. Beşîr'in babasıdır. Bu seriyye Şâban ayında Fedek'teki Benî Mürre'ye karşı yapıldı. Beşîr'in arkadaşları yaralandı. Kendisi de ağır yaralandı. Medine'ye nakledilene kadar bir yahudiye misafir oldu.

33. Gâlib b. Abdullah el-Leysi'nin Fedek Seriyyesi

Gâlib, Kinâne kabilesindedir. Fedek'teki Benî Mürre'nin üzerine gönderildi. Gâlib, bazılarını öldürdü, bazılarını da esir aldı; düşmana üstün geldi.

34. Gâlib b. Abdullah el-Leysi'nin Meyfaa²⁷³ Seriyyesi

7. yılın Ramazan ayında oldu. Benî Sa'd b. Zübyân'a saldırdı. Deve, sığır ve koyunları ganimet olarak aldı.

271 Mâide, 5/33.

272 Mekke'ye iki günlük mesafede olan bir vadidir. (çev.)

273 Necd bölgesinde, Medine'ye sekiz konaklama mesafesinde olan bir yerdir. (çev.)

35. Beşîr b. Sa'd'ın Yümn ve Cebâr Seriyyesi

Cinâb²⁷⁴ tarafında yer alan Yümn ve Cebâr'a²⁷⁵ yapılmıştır. 7. yılın Şevval ayında meydana gelmiştir. Orada Uyeyne b. Hısn'la beraber Gatafânlı bazı kimseler vardı. Beşîr onlarla karşı karşıya geldi. Onların birliklerini dağıtıp Medine'ye döndü. Bu seriyyeden sonra umretü'l-kazâ oldu.

36. İbn Ebü'l-Avcâ es-Sülemî Seriyyesi

Bu seriyyenin komutanının Ebü'l-Avcâ olduğu da söylenmiştir. 7. yılda Zilhicce ayında Benî Süleym üzerine yapılmıştır. İbn Ebü'l-Avcâ onlarla karşı karşıya geldi, arkadaşları yaralandı. Kendisi ise [yara almadan] kurtuldu. Seriyyeye elli kişi katılmıştı.

37. Gâlib b. Abdullah Seriyyesi

Bu seriyye 8. yılın Safer ayında, Kedîd bölgesinde yaşayan, Kinâne kabilesinden Benî Mülevveh'e karşı yapıldı. Gâlib b. Abdullah üzerlerine hücum etti; bazılarını öldürdü, bir kısmını da esir aldı. Deve, sığır ve küçükbaş hayvanları ele geçirdi.

38. Amr b. Ümeyye ed-Damrî Seriyyesi

Bu seriyye 8. yılın Safer -ya da Rebülevvel- ayında Mekke'ye oldu. Resûlullah (sav) Amr'ı, Ebû Süfyân'ı öldürmesi için gönderdi. Onun temkinli davrandığını görünce Amr geri döndü. Bu seriyye, Ebû Süfyân'ın Resûlullah'a (sav) suikast için bir adam göndermiş olmasından dolayı gerçekleşti. Allah bunu ona haber verdi ve onu korudu. Gönderilen adam müslüman oldu.

39. Şücâ' b. Vehb el-Esedî Seriyyesi

8. yılın Rebülevvel ayında, Siy'de²⁷⁶ yaşayan Benî Âmir'e gönderilen bu seriyyede Şücâ' galip geldi ve iyi bir ganimet elde etti. Seriyyeye yirmi dört kişi katılmıştı.

274 Medine ile Feyd arasında yer alan ve Benî Fezâre'ye ait bölgedir. (çev.)

275 Fedek ve Vâdilkurâ arasında bulunan bir yerdir. (çev.)

276 Medine'ye yaklaşık 50 mil uzaklıkta olan bir yerdir. (çev.)

40. *Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî Seriyyesi*

8. yılın Rebûlevvel ayında, Zâtüatlah'a²⁷⁷ -Zâtüebâtıh da denir- gönderilen bu seriyye kalabalık bir birlikle karşı karşıya geldi. Ka'b'ın yanındaki-ler yaralandı. Ka'b ise güçlkle Medine'ye gelebildi.

41. *Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebû Tâlib ve Abdullah b. Revâha'nın Mûte Seriyyesi*

Bu seriyye 8. yılın Cemâziyelevvel ayında oldu. Üçü de orada şehit düştü. Onlardan ilk şehit olan Zeyd b. Hârise idi. Sonra birliğin başına Ca'fer geçti. O da şehit düştü. Üzerinde kılıç ve mızrak darbelerinden yetmiş iki yara tespit edildi. İki eli de kesilmişti. Resûlullah (sav) dedi ki: "Allah (cc) iki eli karşılığında ona iki kanat verdi, onlarla cennette uçmaktadır." Akabinde Abdullah b. Revâha birliğin başına komutan olarak geçti. O da şehit oldu. Bunun üzerine Hâlid b. Velîd b. Muğîre sancağı aldı ve askerleri alıp döndü. Resûlullah (sav) Ca'fer'in (as) çocuklarını alıp kucakladı. Onları koklayıp ağladı. Esmâ bt. Umeyys de [kocasının öldürüldüğünü öğrenince] bir feryat kopardı. Resûlullah (sav) ona seslenip "Kötü söz söyleme, göğsünü dövme!" dedi. Fâtıma (as) içeri girdi ve "Vay [çocuklarımın] amcası!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) "Ağlayan onun gibisine ağlasın!" dedi. Ca'fer'in ailesi için yemek yapıldı. Resûlullah (sav) "Onlar kendi dertleriyle meşguldürler" dedi.

42. *Kutbe b. Amr Seriyyesi*

Buna Âmir b. Hudeyde el-Ensârî Seriyyesi de denir. Tebâle'deki²⁷⁸ Has'am kabilesine gönderilmiştir. Kutbe harekete geçti, onlara geceleyin bir baskın yaptı. Onlarla birlikte pek çok insan gelmişti. Bir sel kopup geldi ve iki tarafın arasında engel teşkil etti. Bunun üzerine Kutbe onların sürülerini önüne katıp oradan ayırdı. Bu seriyyenin 9. yılın Safer ayında olduğu da söylenmiştir ki bu sağlam bir rivayettir.

277 Şam tarafında, Belkâ'ya bir günlük mesafede olan bir mevkidir. (çev.)

278 Yemen yolu üzerinde, Tâif yakınında Benî Mâzin'e ait bir yerdir. (çev.)

43. Amr b. Âs Seriyyesi

Bu seriyye 8. yılın Cemâziyelevvel ayında, Medine'den on günlük uzaklıkta olan Zâtüsselâsil'e²⁷⁹ düzenlendi. Resûlullah (sav) oraya Amr'ı gönderdi ve yanına Ebû Bekir, Ömer, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile muhacir ve ensarın bazı ileri gelenlerini kattı.

Amr b. Âs, Necâşi'nin yanından müslüman olarak dönmüştü. Yolda Resûlullah'a (sav) gitmekte olan Osman b. Talha ve Hâlid b. Velîd ile karşılaştı. Böylece üçü de 8. yılın Safer ayında müslüman oldu.

Amr'ın sancağı siyahtı. Kudâ'a, Âmile, Lahm ve Cüzâmlı düşmanlarla karşılaştı. Toplu haldeydiler, onları dağıttı. Onlardan çok sayıda kişiyi öldürdü ve ganimet elde etti.

44. Ebû Ubeyde b. Cerrâh Seriyyesi

Bu seriyye 8. yılın Receb ayında Kabeliye'deki²⁸⁰ Cüheyne kabilesi üzerine gönderildi. Seriyyeye katılanlar açlık çektiler. Öyle ki yere düşmüş ağaç yapraklarını yediler. Bundan dolayı avurt içleri yaralandı. Nihayet sahile vurmuş büyük bir balık [gördüler ve on]dan yiyip azık olarak [yanlarına] aldılar. Bu nedenle bu seriyye "Habat (ağaçtan düşmüş yaprak) Seriyyesi" diye isimlendirildi.

45. Ebû Katâde Seriyyesi

Ebû Katâde Benî Gatâfan'a yöneldi ve onlardan toplanmış büyük bir kalabalığın üzerine saldırdı. Baskın yaptı ve hayvanları ganimet olarak aldı. Bu, -Necid topraklarında bulunan- Hadıra Seriyyesi'dir. 8. yılın Şâban ayında vâki oldu.

46. Ebû Katâde Nu'mân b. Rib'î b. Beldeme el-Hazrecî Seriyyesi

Bu seriyye, Resûlullah'ın (sav) Mekk'e'ye doğru harekete geçtiği sırada İdm üzerine gönderildi. İnsanlar onun bu yöne yöneldiğini zannetsinler diye Resûlullah (sav) böyle yapmıştı. İdm, Şam yolu cihetindedir. Bu se-

279 Cüzâm toprağında bulunan bir sudur. (çev.)

280 Medine ile Yenbu' arasındadır. (çev.)

riyyenin komutanının Abdullah b. Ebû Hadred el-Eslemî olduğu da söylenmiştir. Bu seriyyede Muhallim b. Cessâme, Âmir b. Azbat el-Eşca'î'yi öldürmüştür. Bazıları şöyle demiştir: Âmir müslüman olmuştu. Muhallim “O [samimi olarak müslüman olmadı, öldürülmekten kurtulmak için] İslâm'a sığındı” diyerek onu öldürdü. Bu seriyyeden sonra Fetih Gazvesi oldu.

47. Hâlid b. Velîd'in Batn-ı Nable Seriyyesi

Mekke'nin fethinden sonra Batn-ı Nahle'de bulunan Uzzâ putunu yıkmak için gönderilmiştir.

48. Amr b. Âs'ın Süvâ' Putunu Yıkmak İçin Gönderildiği Seriyye

8. yılın Ramazan ayında Hüzeyl topraklarındaki Ruhât'ta²⁸¹ bulunan Süvâ' putunu yıkmak için yapılmıştır.

49. Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî Seriyyesi

Ramazan ayında, Müşellel'de²⁸² bulunan Menât putunu yıkmak için yapılmıştır.

50. Hâlid b. Velîd'in Yelemlem²⁸³ Seriyyesi

8. yılın Şevval ayında Yelemlem tarafındaki Benî Cezîme'ye karşı yapılmıştır. Hâlid oraya gittiğinde müslüman olduklarını ifade ettiler. Ancak o [onların İslâm'a girmedikleri fikriyle] onlara kılıçla saldırdı ve esir alınmalarını emretti. Oysa Resûlullah (sav) onu, savaşması için değil de onları İslâm'a davet etmesi için göndermişti. Resûlullah (sav) onlardan öldürülenlerin diyetini verdi. Telef olan mallarını tazmin etti. Borç aldığı bir malı Ali b. Ebû Tâlib'le bu tazmin masrafı için gönderdi. [Bu davranışından dolayı] Resûlullah (sav) bir süre Hâlid b. Velîd'e soğuk davrandı. Hâlid b. Velîd onun huzuruna çıktı ve yemin ederek onları bir öfke ya da garazdan dolayı öldürmediğini, şehâdet sözlerini duymadığı için öldürdüğünü söyledi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) ondan razı oldu ve ona bundan son-

281 Mekke-Medine yolu üzerinde, Mekke'ye üç günlük mesafede olan bir yerdir. (çev.)

282 Kızıldeniz tarafında, Kadîd'e doğru inen bir dağdır. (çev.)

283 Mekke'ye iki günlük mesafede olan bir mevkidir. (çev.)

ra “seyfullah (Allah’ın kılıcı)” lakabını taktı. Bu seriyyeden sonra Huneyn Gazvesi, ardından da Tâif Gazvesi vâki oldu.

51. Tufeyl b. Amr ed-Devsî Seriyyesi

8. yılın sonunda Amr b. Humeme ed-Devsî’nin putunu yıkmak için yapıldı. O putun adı “Zülkeffeyn (iki avuçlu)” idi.

52. Dabhâk b. Süfyân el-Kilâbî Seriyyesi

9. yılda Rebûilevvel ayında Benî Kilâb’dan bir kavim üzerine yapıldı. Resûlullah (sav) onlara bir mektup yazmıştı. Onun mektubunu kovalarına yama yaptılar. Bunun üzerine Dahhâk onlara saldırdı.

53. Uyeyne b. Hısn Seriyyesi

9. yılda Muharrem ayında Benî Temîm’e karşı yapıldı. Onlar zekât vermekten kaçınmışlardı. Resûlullah Uyeyne’yi onlara gönderdi. O da onlardan on bir adam esir aldı ve geri döndü.

54. Alkame b. Mücezziz Seriyyesi

9. yılda Rebûilevvel ayında - Rebûilâhir de denmiştir- Habeşlilerin gemilerine karşı yapılmıştır. Alkame onları Mekke’ye yakın bir yerde gördü, herhangi bir tuzakla karşılaşmadan döndü.

55. Ali’nin Tay Kabilesinin Putu Fûls’ü Kırmak için Gönderildiği Seriyye

Bu seriyye, Tay kabilesinin putu olan ve iki kılıç kuşanmış vaziyetteki Fûls putunu yıkmak için yapıldı. “mihzem (keskin)” ve “rasûb (derine işleyen)” adlı bu kılıçları Hâris b. Ebû Şimr hediye etmişti. Alkame b. Abede bu iki kılıç hakkında dedi ki:

*Onun üzerinde üst üste iki demir zırh görünmekte
Mihzem ve rasûb [adlı] kılıçlar da üzerinde*

Ali her iki kılıcı da Resûlullah’a (sav) getirdi. Bu seriyyeden sonra Tebük Gazvesi oldu.

56. *Hâlid b. Velîd'in Dûmetülcendel'deki Ükeydir b. Abdülmelik el-Kindî es-Sekûnî'ye Gönderildiği Seriiye*

Resûlullah (sav) 9. yılda bu seriiye için Hâlid'i Tebük'ten gönderdi. Hâlid, ganimet elde etti, Ükeydir'in kardeşini [esir alarak] yanında getirdi. Şu da söylenmişti: "Hâlid, Ükeydir'in kardeşi Müsâd'ı öldürdü. Onun üzerindeki altın işlemeli abâyı aldı ve Ükeydir'i Resûlullah'a (sav) getirdi." Resûlullah (sav) ona ve Dûmetülcendel ahalisine bir mektup yazmıştı. Resûlullah (sav) ashabının, Ükeydir'in kardeşinin altın işlemeli abâsını çok beğendiğini gördü, bunun üzerine "Allah'a yemin olsun ki Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendilleri ondan daha güzeldir!" dedi.

Bize Şeybân anlattı, dedi ki: Bize Cerîr b. Hâzim anlattı, dedi ki: Bize Hasan şunu haber verdi: Resûlullah'a (sav) ipek bir cübbe getirilmişti. İnsanlar onu evirip çevirerek bakıyor ve güzelliğine hayran kalıyorlardı. Bunun üzerine Resûlullah (sav) dedi ki: "Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin olsun ki Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendilleri ondan daha güzeldir!"

57. *Berâe Sûresinin Bildirilmesi*

Sonra Ebû Bekir es-Siddîk (ra) 9. yılda halkla beraber hac yaptı. Resûlullah (sav) onun ardından Ali b. Ebû Tâlib'i (ra) gönderdi. O da insanlara "Berâe" sûresini okudu ve [daha önce] antlaşma yapılan herkesin antlaşmasını feshetti.

Bize Affân b. Müslim anlattı, dedi ki: Bize Şu'be b. Haccâc anlattı, dedi ki: Muğîre, Şa'bî'den, o Muharrar b. Ebû Hüreyre'den, o da babasından şunu söylediğini rivayet etti: Ben, Resûlullah (sav) Ali'yi, Mekke halkına Berâe sûresini tebliğ için gönderdiğinde onun tellâlıydım. Yüksek sesle şöyle nidâ ettim: "Ancak mümin kimse cennete girecektir. Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac yapmayacak ve Kâbe'yi çıplak halde tavaf etmeyecektir. Resûlullah (sav) ile ahdi olanların ahdinin dört ay süresi vardır. Dört aylık süre dolunca Allah ve resulü müşriklerden berîdir."

Bize Saîd b. Süleyman anlattı, dedi ki: Bize Abbâd b. Avvâm anlattı, dedi ki: Süfyân b. Hüseyin, Saîd b. Cübeyr'den naklen İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) Berâe sûresini tebliğ etmek üzere Ebû

Bekir'i gönderdi. Sonra Ali'yi gönderdi. Ali görevi Ebû Bekir'den devraldı. Bunun üzerine Ebû Bekir Resûlullah'a (sav) gelerek dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi! Benim hakkımda bir âyet mi indi?" Resûlullah (sav) ona "Hayır, ancak benim yerime bu görevi benden ya da ehl-i beytimden bir kimseden başkası yapamaz!" diye cevap verdi. Hac işiyle Ebû Bekir görevliydi. Ali de şu sözleri yüksek sesle söylüyordu: "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac yapmayacak! Kâbe'yi çıplak halde tavaf etmeyecek! Allah ve resulü müşriklerden -ya da bütün müşriklerden dedi- beridir!"

58. Hâlid b. Velîd'in Benî Hâris b. Ka'b Seriyesi

Resûlullah (sav) Hâlid'i, kendilerini İslâm'a davet etmesi için Necran'daki Benî Hâris b. Ka'b'a gönderdi. Onlar müslüman oldular ve zekâtlarını verdiler. Hâlid de zekâtı onların fakirlerine dağıttı. Mezhlili bir topluluk onunla savaştı. Hâlid onlara galip geldi. İçlerinden birçoğunu esir aldı ve hayvanlarını önüne katıp götürdü. Elde ettiği ganimeti beşe taksim etti. Onunla Kays b. Husayn b. Zü'l-Gussa, Yezîd b. Abdülmüddân ve daha başka kimseler de geldi. Bu seriyye 10. yılda vâki oldu.

[Resûlullah'ın (sav) Ashabını Gönderdiği Görevler]

1. Resûlullah (sav) Ali b. Ebû Tâlib'i (ra) 10. yılda Ramazan ayında zekâtı toplaması için Yemen'e gönderdi. Orada hiç kimse onunla savaşmadı. Ona zekâtı verdiler. Resûlullah (sav) Ali'ye bir mektup göndererek hacda kendisiyle buluşmasını emretti. Ali [bu emre uydu, Yemen'den döndü ve hacda] onunla buluştu.

2. Resûlullah (sav) Cerîr b. Abdullah el-Becelî'yi, Tebâle'de²⁸⁴ bulunan Zülhalâsa putunu kırması için gönderdi. Becîle, Has'am ve Ezdû's-Serât'ın taptığı bu put beyaz çakmak taşından yapılmıştı. Resûlullah'a (sav) onun yıkıldığı haberi gelince Allah'a, şükür secdesi yaptı. Cerîr, Resûlullah'ın (sav) yanına 10. yılın Ramazan ayında müslüman olup gelmişti.

Sonra Resûlullah (sav) "Vedâ haccı" denen haccını yaptı ve 11 yılında vefat etti.

284 Yemen-Mekke yolu üzerinde, Tâif yakınlarında bir yerdir. (çev.)

3. Resûlullah (sav) Üsâme b. Zeyd komutasında bir seriyeyi Mûte gününde Üsâme'nin babasının savaştığı kimselerin üzerine göndermeyi uygun gördü. Onlara karşı bir süvari birliği hazırlamasını kendisine emretti. Ona bir sancak verdi. Emrine verdiği kişilerin arasına Ebû Bekir (ra) ve Ömer'i (ra) de kattı. Ordu gönderilmeden önce hastalandı. Ancak ordunun gönderilmesini vasiyet etti, "Üsâme ordusunu gönderin!" dedi. Ebû Bekir halife olunca orduyu gönderdi. Üsâme'ye, Ömer'e kendisinin [Medine'de] ihtiyacı olduğunu söyledi. Bunun üzerine Üsâme, Ömer'i beraberrinde götürmedi. Üsâme gidip düşmanı perişan etti. Sonra da Medine'ye döndü.

Bana Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb'dan nakledildi. O, İbrâhim b. Sa'd'dan, o İbn İshâk'tan, o Yezîd b. Abdullah b. Kusay'tan, o Ebû Ka'ka' b. Abdümelik b. Hadred'den, o da babasından şunu rivayet etti: Resûlullah (sav) bizi İdam'a²⁸⁵ gönderdi. İçinde Ebû Katâde, Hâris b. Rib'î ve Muhallim b. Cessâme b. Kays'ın bulunduğu bir seriyeyle yola çıktım. Sonunda İdam düzlüğüne vardık. Âmir b. Adbat el-Eşca'î genç bir deve üzerinde yanımıza uğradı. Yanında bir miktar eşya ve içinde süt olan bir kırba vardı. Bize selâm verdi. Sesimizi çıkarmadık. Muhallim b. Cessâme onun üzerine atıldı ve aralarındaki [eski] bir meseleden dolayı onu öldürdü. Devesini ve eşyasını aldı. Resûlullah'a (sav) geldiğimizde durumu ona haber verdik. Bunun üzerine Muhallim hakkında şu âyet indi: "*Ey iman edenler! Yeryüzünde Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, son derece dikkatli davranın. Size selâm verene, dünya hayatının geçici ve az bir menfaatini elde etmek için 'Sen mümin değilsin!' demeyin!*"²⁸⁶

Muhammed b. İshâk dedi ki: Bana Muhammed b. Ca'fer b. Zübeyr anlattı, dedi ki: Ziyâd b. Dumeyre b. Sa'd es-Sülemî'yi duydum. Urve b. Zübeyr babasının ve dedesinin şöyle dediklerini anlatıyordu: Huneyn'de Resûlullah (sav) ile beraberdik. Bize öğle namazını kıldırdı. Sonra Huneyn'deyken bir ağacın gölgesinde oturdu. Akra' b. Hâbis ve Uyeyne b. Hisn kalkıp onun huzuruna geldiler. Uyeyne, Âmir b. Adbat'ın katilinin cezalandırılmasını talep etti. Akra' ise Hındif kabilesindeki konumundan

285 Mekke ile Yemâme arasında bulunan bir mevkidir. (çev.)

286 Nisâ, 4/94.

dolayı Muhallim b. Cessâme'yi savunuyordu. Uyeyne dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki bizim kadınlarımızın tattığı acıyı onun hanımları da tatmadıkça onu bırakmayacağım." Resûlullah (sav) da şöyle diyordu: "Şimdi bu seferimiz sırasında diyet olarak elli deve, döndüğümüzde de elli deve alırsınız!" Uyeyne ise buna yanaşmadı. Benî Leys'ten Mükeytil adlı, kısa ve şişman bir adam kalkıp dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi! Ben İslâm'ın ilk döneminden beri bu olayın bir benzerini hiç görmedim. Bu, başını almış giden bir koyun sürüsü gibidir. Sürünün önündekilere taş atsan arkadakiler dönüp gider. Bu gün [hükmü tam olarak] uygula! [Dilersen] yarın bunu değiştirirsin!" Bunun üzerine Resûlullah (sav) [tavrını değiştirmede ve] dedi ki: "Şimdi bu seferimiz sırasında diyet olarak elli deve, döndüğümüzde de elli deve alırsınız!" Nihayet onlar da bunu kabul etti.

Sonra "Arkadaşınız nerede?" dedi. Bunun üzerine zayıf, uzun boylu bir adam ayağa kalktı. Resûlullah'ın (sav) yanına oturduğu sırada üzerinde savaşa hazırlık için giydiği bir elbise vardı. Resûlullah (sav) "İsmin nedir?" diye sorunca "Muhallim b. Cessâme!" dedi. Resûlullah (sav) "Allahım! Muhallim b. Cessâme'yi affetme!" buyurdu. O da gözyaşını ridâsının eteğiyle silerek kalktı. Ziyâd babasından, o da dedesinden şunu nakletti: Biz "Resûlullah'ın (sav) bundan sonra onun için Allah'tan af dileyeceğini ümit ediyoruz!" diyorduk. Fakat Resûlullah'tan (sav) sâdır olan budur.

Muhammed b. İshâk dedi ki: [Rivayet konusunda] itham etmeyeceğim [güvenilir] biri bana Hasan el-Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) Muhallim'e dedi ki: "Sen 'Allah'a iman ettim' diyen bir adamı mı -ya da 'bu sözü [Lâ ilâhe illallah] söyleyen birini mi?' denilmiştir- öldürdün?" [Bundan sonra] Muhallim ancak yedi gün yaşadı, öldü ve defnedildi. Toprak onu üç defa dışarı attı. Kavmi bununla başa çıkamayınca üzerini taşla örttüler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) dedi ki: "Şüphesiz ki toprak, ondan daha kötü birini bile içine alıp kabul eder. Fakat Allah, onda gösterdiği şeyle size öğüt vermek istedi." Bunu söyleyen kimse dedi ki: Hıms'ta ölen kişi [Muhallim'in] kardeşi Sa'b idi.

Resûlullah'ın (sav) Şemâili

Bana Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Dâvûd anlattı. O Ebû İshâk'tan, o da Berâ'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) saçını gördüm, omuzlarına dökülüyordu.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd Ebû Osmân ve İshâk el-Fervî anlattılar, dediler ki: Bize Mâlik b. İsmâil en-Nehdî anlattı, dedi ki: Bize Cümei' b. Ömer el-İclî anlattı, dedi ki: Bana Mekke'de bir adam anlattı. O, "Ebû Abdullah" diye künyelenen İbn Ebû Hâle et-Temîmî'den, o da Hasan b. Ali'den rivayet etti, dedi ki: Dayım İbn Ebû Hâle'ye Resûlullah'ın (sav) şemâilini sordum, -kendisi iyi anlatırdı- şöyle dedi:

"Resûlullah (sav) zatında azamet sahibi, şanı yüce bir insandı. Kendisine bakanlar onu heybetli bulurdu. Yüzü, ayın on dördü gibi parlardı. Orta boyludan biraz uzun ve uzun sayılan birisinden biraz kısaydı. Başı büyükçe, saçları dalgalıydı. Saçları ikiye ayrıl(acak kadar uza)dıysa öylece bırakırdı. [Saçını kısaltmayıp serbest] bıraktığında saçları kulak memelerini geçirdi. Yüzü nuranî beyaz, alnı genişçe idi. Kirpikleri uzundu. Kaşları kavisli ve gürdü; birbirine bitişik değildi. Kaşları arasında bir damar vardı, öfkelendiğinde kabarırdı."

"Burnu kemerli idi; ucunda bir nur parlardı. Dikkatlice bakmayan onu uzun burunlu zannederdi. Sakalı gür, yanakları yumuşak, ağzı genişçeydi. Dişleri beyaz, ön dişleri aralıklı idi. Dudakları ince ve siyahtı. Göğüs kılları inceydi. Boynu güzel, mutedil; gümüş gibi berrak ve saftı. Bütün azaları birbirine mütenasipti. Biraz iri vücutlu, sık etli idi. Göğsü karnı ile aynı hizadaydı. Omuzları ve göğsü geniş, kemiklerinin mafsalları iriceydi. Soyununca vücudu parlak ve nuranî idi. Boğaz çukurundan göbeğine kadar kıldan, ince bir hat vardı. Bunun dışında memelerinde ve karnının diğer kısımlarında kıl yoktu."

"Ön kolları, omuz başları ve göğsünün üst kısımları kıllıydı. Dirsek kemikleri uzunca idi. El ayaları geniş, kemikleri uzun, el ve ayakları kalın, parmakları uzunca idi. Ayak tabanlarının ortası çukurdu. Üst tarafları ise pürüzsüz olup üzerlerine su döküldüğü zaman her tarafa yayılırdı. Ayaklarını yerden kuvvetlice kaldırır, yürürken öne doğru biraz meyleder ve teva-

zu ile yürürdü. Adımlarını genişçe atardı. Bir şeye bakmak istediği zaman bütün vücuduyla [o tarafa] dönerdi. Daima tevazu ile bakardı. Yere bakışları, semaya bakışlarından fazla ve uzunca idi. Çoğu zaman göz ucuyla bakardı. Yolda karşılaştığı kimselere önce kendisi selam verirdi.”

Dedi ki: Kendisine “Onun konuşmasını bana anlat” dedim. Şöyle dedi: “Sürekli düşünceli ve tefekkür halindeydi, dinlenmeye zamanı yoktu. Suskun bir tabiatı vardı, ihtiyaç olmadan konuşmazdı. Konuşmaya avurtlarıyla başlar ve avurtlarıyla bitirirdi. Az ve öz [*cevâmi’u'l-kelim*] cümlelerle konuşurdu. Sözlerinin hepsi gerçeği ifade ederdi. Sözlerinde ne fazlalık ne de eksiklik olurdu. Ahlakı güzeldi. Kimseye kaba davranmaz, kimseyi hakir görmezdi. Hiçbir şekilde nimeti yermez, nimet az da olsa kadrini bilirdi. Hiçbir yiyeceği ne [fazla] över ne de yerdi.”

“Dünya ve dünyaya dair şeyler hiçbir şekilde onu öfkelen dirmezdi ancak bir haksızlık söz konusu olduğunda hak yerini bulmadıkça ne öfkesi diner ne de kimse onun gazabına karşı koyabilirdi. Kendi nefsi için herhangi bir kimseye öfkelenmez, intikam almazdı. Bir şeye işaret etmek istediği zaman bütün eliyle işaret ederdi. Hayret veren bir durum karşısında ellerini havaya açardı. Konuşurken ellerini kavuşturur, sağ avucuyla, sol elinin başparmağının içine vururdu. Öfkelenildiği zaman [o meseleden] yüz çevirir ve ona prim vermezdi. Sevindiği zaman gözlerini yumar, sessiz kalırdı. Gülüşünün çoğu tebessümdü, güldüğünde inci taneleri gibi dişleri görünürdü.”

Hasan dedi ki: “Resûlullah’ın (sav) bu vasıflarını bir müddet kardeşim Hüseyin b. Ali’den sakladım; sonra kendisine anlattım. Baktım ki Hüseyin bunları benden önce öğrenmiş, sorduklarımı o da sormuş, bununla da yetinmemiş, Resûlullah’ın gerek evdeki gerek dışarıdaki hal ve hareketlerini, oturup kalkmasını, yaşayışını, konuşmasını babası Ali’ye sormuş ve [sorumadık] hiçbir şey bırakmamış.”

Hüseyin (as) dedi ki: Babama: “Resûlullah’ın (sav) evdeki hali nasıldı?” diye sordum. Babam şöyle dedi: “Resûlullah (sav) izinli olmadıkça kendi şahsı için bir yere girmezdi. Evinde bulunduğu zamanı üçe ayırırdı. Bir kısmını Allah için, bir kısmını ailesi için, bir kısmını da kendi şahsına ayırırdı.

Sonra kendine ayırdığı zamanı da diğer insanlarla paylaşır, hususi vaktini umuma şamil kılar. Kendine ayırdığı zamanın bir kısmını da halkın işleri için kullanır, onlardan bir şey esirgemezdi. Ümmetin işlerini görmek üzere ayırdığı vakti, kendi iradesiyle, dindeki derecelerine göre fazilet erbabına ayırması onun adetlerindendi. Nitekim ona gelenlerden kiminin bir iki ufak müşkülü varken kiminin de pek çok problemi vardı.”

“Resûlullah (sav) ihtiyacı olanlarla meşgul olurdu. Yanına gelenlerin durumlarını sorar, onlar da kendi durumları hakkında ona bilgi verirler, böylece onların ve ümmetin faydasına olan işlerle onları meşgul ettirir ve şöyle derdi: ‘Burada hazır bulunanlar, hazır olmayanlara anlatsınlar. Bana ulaşamayanların ihtiyaçlarını bana bildiriniz. Muhakkak ki Allah, ulaşamayan ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını devlet başkanına iletenlerin ayaklarını, kıyamet gününde sabit kılar.’ Onun huzurunda ancak bu gibi şeyler konuşulurdu. O, bundan başka hiç kimseden bir şey [konuşma] kabul etmezdi.”

Dedi ki: Babama Resûlullah’ın (sav) evden dışarı çıktıkları zaman neler yaptığını sordum, şöyle dedi: “Dışarı çıktığında dilini, gereksiz şeyleri konuşmaktan korur, fazla konuşmazdı. İnsanları uzlaştırır, onları nefret ettirip uzaklaştırmazdı. Her kavmin efendisine [iyi huylusuna] ikramda bulunur, onu onlara yönetici olarak tayin ederdi. İnsanları fitneden sakındırır, güler yüzünü ve güzel ahlakını kimseden esirgemenen onlar[ın fitne oluşturabilecek durumların]dan sakınırdı. Arkadaşlarını arar, insanlar arasında olup bitenleri sorardı. Güzel olan şeylere ‘Güzeldir’ der ve onu destekler, çirkin olan şeylere de ‘Bu çirkindir’ der ve ona itibar etmezdi.”

“Her işinde mutedil olup yaptığı işlerde kendi kendisiyle çelişmezdi. Her durum için onun bir hazırlığı vardı. Hakkı yerine getirmekten aciz kalmaz, dini[n prensiplerini] geçiştirmezdi. Hayırlı işleri öğütleyenler, onun yanında en faziletli kimselerdi. [Diğer insanlara] ihsanda bulunup yardımlaşanlar, onun yanında en muteber insanlardı.”

Dedi ki: Resûlullah’ın (sav) oturuşuyla ilgili âdetini babama sordum, şöyle dedi: “O’nun oturuş ve kalkışı ancak Allah’ın zikriyle olurdu. Meclislerde kendisine [belirli, sâbit bir] yer edinmez, böyle yapmayı yasaklar-

di. İnsanların yanına girdiği zaman başköşeye geçmezdi, bulduğu boş yere oturur ve böyle yapılmasını emrederdi. Meclisinde oturanların hepsiyle ilgilenir[hiçbirini ihmal etmez]di. Resûlullah'ın (sav) meclisinde oturanların her biri onun yanında en değerli olanın kendisi olduğunu hissederdi.”

“Bir şahıs onun yanına oturduğunda ya da durumunu ona arz ettiğinde muhatabı kalkıp gitmedikçe Allah'ın Resûlü gitmez, onunla ilgilenirdi. Ondan bir şey isteyene ya istediğini verir ya da güzel sözlerle onu teselli edip gönderirdi. Onun cömertliği ve güzel ahlakı herkesi kapsardı. Resûlullah (sav) insanlar için adeta baba olmuştu. Hak hususunda bütün insanlar onun yanında eşitti. Onun meclisi, hilm [güzel ahlak], hayâ, doğruluk ve emanet meclisiydi. Huzurunda yüksek sesle konuşulmaz, hiç kimsenin ayıpları anlatılmaz, kimsenin hataları ifşa edilmezdi. Meclisinde oturanların üstünlükte takvayı ölçü aldıklarını, birbirlerine karşı mütevazı davrandıklarını, büyüklerine hürmet, küçüklerine merhamet gösterdiklerini, muhtaç olan kardeşlerini kendi nefislerine tercih ettiklerini, garipleri gözetip onları koruma altına aldıklarını görürdün.”

Hüseyn dedi ki: Babama, “Resûlullah'ın (sav) meclisteki arkadaşlarına karşı davranışları nasıldı?” diye sordum; şöyle dedi: “Resûlullah (sav) daima güler yüzlü, güzel ahlaklı ve yumuşak huyluydu. Kaba, sert, gürültücü, ayıplayıcı, utanmaz ve meddâh [aşırı öven] değildi. Hoşuna gitmeyen şeyleri görmezlikten gelir, ona bulaşmazdı. Nefsini üç şeyden uzak tutardı; tartışmaktan, çok konuşmaktan ve kendisini ilgilendirmeyen şeylerden. Üç konuda da insanlardan uzak dururdu: Kimseyi yermez ve ayıplamazdı; kimsenin gizli hallerini araştırmaz ve sevap kazanma umudu olmazsa konuşmazdı.”

“O konuşmaya başladığı zaman, meclisinde oturanlar, başlarının üzerinde bir kuş varmış gibi [kıpırtısız] dikkat kesilirlerdi. Resûlullah (sav) sustuğu zaman onlar konuşurlardı fakat hiçbir zaman huzurunda kimseyle tartışmaya girmezlerdi. Yanında konuşan biri varsa, konuşmasını bitirinceye kadar onu dinlerler, [biri diğerinin sözünü kesmeden] sırayla konuşurlardı. Arkadaşlarının güldüğüne o da güler, beğendikleri şeyi o da beğenirdi. Yabancı kimselerin kendilerini ifade edememelerine ve isteklerine müsamaha gösterirdi. Hatta bazen [Hz. Peygamber'i o durumdan

kurtarmak için] arkadaşları onları çağırıyorlardı. Resûlullah (sav): ‘Sizler hak talep eden birisini gördüğünüzde ona yardım edin’ derdi. Övgüyü, ancak yaptığı bir iyiliğin karşılığı olarak kabul ederdi. Haddi aşmadıkça kimsenin sözünü kesmezdi. Böyle olunca da ya kalkar gider ya da konuşan kişiyi konuşmaktan menederdi.”

Hüseyn dedi ki: “Resûlullah’ın susması nasıldı” diye babama sordum; dedi ki: “Resûlullah (sav) dört durumda susardı: Hilm, ihtiyat, karar ve tefekkür için. İnsanlar arasında fark gözetmez ve onların görüşlerini hesaba katarak karar alırdı. Fânî ve bâkî şeyler hakkında tefekkür ederdi. O hem hilmi hem sabrı kendi şahsında cemetmişti. Hiçbir şey onu öfkelendirmez ve tedirgin etmezdi. Üç şeyi zatında cemetmişti: Tâbî olunmak amacıyla güzel olanı benimsemek, uzaklaşılma maksadıyla çirkini terk etmek, ümmetinin iyiliğine olacak şekilde içtihat etmek... O, dünyevî ve uhrevî faydaları ümmeti için bir araya getirmişti.”

Bana Abbas b. Hişâm anlattı, o babasından, o dedesinden, o İkrime’den, o da Abdullah b. Abbas’tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) insanların en iyilikseveri, en güler yüzlüsü ve en güzel ahlaklısı idi. Kendisiyle karşılaşana önce o selam verirdi. Birisiyle musafaha yaptığı zaman, karşıdaki zat elini bırakmadan o elini çekmezdi.

Hasan’ın “Dayım Hind b. Ebû Hâle...” sözünün anlamı şudur: Hind b. Ebû Hâle, Hasan’ın dayısı idi; çünkü Hadîce bt. Huveylid [Resûlullah (sav) ile evlenmeden önce] Benî Temîm kabilesinden Ebû Hâle el-Esîdî’nin eşi idi. Hadîce’nin “Hind b. Ebû Hâle” adında bir oğlu oldu. Hind, Fâtıma bt. Muhammed’in anneden kardeşiydi. Yani Hasan’ın dayısıydı.¹

Bana Ebû Bekir el-A’yen anlattı. O Hasan b. Musa el-Eşyeb’den, o Hammâd b. Seleme’den, o Semmâk’tan, o da Câbir b. Semüre’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah’ın (sav) başının ortasında birkaç ak vardı. Saçını yağladığı zaman [saçlar birbirine yapışıyor,] yağ onları örtüyordu.

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Sâlih anlattı. O Leys’ten, o Yezîd b. Ebû Habîb’den, o bir adamdan, o da Âişe’den rivayet etti, dedi ki: Siz sözü uzatıyorsunuz; oysa Resûlullah (sav) özlü konuşurdu.

1 Müellif Belâzürî burada, hadiste geçen bazı kelimeleri şerh etmiştir. Tekrarına gerek duymadık. (çev.)

Bana Ziyâdî anlattı, dedi ki: Bana Ebû Ahmed es-Sükkerî anlattı, dedi ki: Bana Abdülmelik b. Vehb anlattı. O da Hurr el-Has'amî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Mekke'den Medine'ye muhacir olarak çıktı. Yolda Âtike bt. Hâlid b. Huleyf adında bir kadına misafir oldu. Kocasına da Eksem b. Cevn b. Münkız el-Huzâ'î deniliyordu. Bu kadın Ümmü Ma'bed idi. Ümmü Ma'bed Resûlullah'ı anlatmış; şöyle demişti:

“Resûlullah (sav) temiz, güzel görünümlü, parlak yüzlü, güzel ahlaklıydı. Şişman değildi. Başı, [bedenine] uygun büyüklükteydi. Yakışıklı ve endamlıydı. Gözlerinin renkli kısımları koyu ve iriydi. Kirpikleri gürdü. Sesinde boğukluk vardı [yüksek sesli değildi]. Boynu uzun, sakalı gürdü. Kaşları kavisli ve birbirine yakındı. Sustuğu zaman onu vakar bürürdü. Konuştuğunda yücelir, güzelliği ziyadeleşirdi. Uzaktan bakıldığında insanların en güzeli ve en zarıftıydı. Yakından bakıldığında insanların en iyisi ve en tatlısıydı. Konuşması hak ve hakikat idi. Ne az ne çok; tam kararında konuşurdu. Sözleri, dizilmiş inciler gibiydi. Konuşması tatlıydı, ne uzunluğu sebebiyle sıkardı, ne de kısalığından dolayı kimse onda kusur bulabilirdi. İki dal arasında içlerinde en yeşermiş olan [üçüncü] bir dal gibiydi; ancak üç dalın en güzeli, en kıymetlisiydi. Arkadaşları onun etrafında pervane olurlardı. Konuştuğu zaman susarlar, emrettiği zaman emrini [hemen] yerine getirmeye koyulurlardı. Ona ihtiram gösterirler, hizmetine koşarlardı. O da kimseye surat asmaz, kimseyi tahkir etmezdi.”²

Bana Süleymân er-Rakkî el-Müeddib anlattı, dedi ki: Bize İsâ b. Yûnus anlattı. O Gufre'nin Mevlâsı Ömer'den, o Ali'nin evladından olan İbrahim b. Muhammed'den, o da Ali b. Ebû Tâlib'den (as) rivayet etti, dedi ki:

Resûlullah (sav) ne çok uzun ne de çok kısaydı. İnsanların orta boylusu idi. Saçları ne kısa-kıvırcık ne de salınmış-düzdü, dalgalı saçlıydı. Zayıf ve çelimsiz değildi. Yüzü ne yuvarlak ne de uzundu. Teni pembe-beyaz renkteydi. Gözleri(nin renkli kısmı) oldukça siyah, kirpikleri uzundu. Kemiklerinin eklem kısımları irice, ense kökü genişti. Vücudu pek kıllı olmayıp göğsünde(n göbeğine kadar bir şerit gibi uzanan) tüyleri vardı. El ve ayakları irice idi. Yürüdüğü zaman kuvvetlice, bir yokuştan iner gibi

2 Müellif Belazûrî burada, Ümmü Ma'bed'in hadisinde geçen kelimeleri şerh etmiştir. Tekrarına gerek duymadık. (çev.)

yürürdü. Bir tarafa dönüp baktığı zaman bütün vücuduyla dönerdi. Kürek kemikleri arasında nübüvvet mührü vardı. O insanların en cesaretlisi, en cömert gönüllüsü, en doğru sözlüsü, sözünde en çok duranı, en yumuşak tabiatlısı ve en arkadaş canlısıydı. Kendisini ansızın görenler onun heybeti karşısında korkuya kapılır, onu birazcık tanıyanlar ise onu her şeyden daha çok severlerdi. Onun güzelliklerini anlatmaya çalışan kimse, “Ben gerek ondan önce gerek ondan sonra onun benzerini görmedim” derdi.³

Bana Ahmed b. Hazzâr anlattı. O İbn Âişe el-Kureşî'den, o Hammâd b. Seleme'den, o Sâbit'ten, o da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) teni [ne çiğ beyaz ne esmerdi] parlak beyazdı. [Yüzündeki] ter tane-cikleri inci gibi parlardı. Onun terinin kokusundan daha güzel ne bir misk ne de bir amber kokladım. Onun el ayasından daha yumuşak bir atlas ya da ipeğe asla dokunmadım.

Bana Ravh b. Abdülmü'min el-Mukri anlattı, dedi ki: Bize Gunder anlattı. O da Şu'be'den rivayet etti, dedi ki: Ebû İshâk'tan işittim, şöyle diyor-du: Berâ b. Âzib'in şöyle dediğini işittim: Resûlullah (sav) orta boylu, geniş omuzluydu. Saçı gürdü ve kulak memelerine kadar geliyordu. Ondanda daha güzelini hiçbir zaman görmedim. [Bir keresinde] üzerinde kırmızı bir el-bise görmüştüm.

Bana Muhammed b. Sabbâh anlattı. O Şerîk'ten, o Ebû İshâk'tan, o da Berâ'dan rivayet etti, dedi ki: Kırmızı bir elbise içinde ve saçları taranmış halde Peygamber'den (sav) daha güzel bir insan görmedim.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkidî'den, o Muhammed b. Abdullah ve Ma'mer'den, onlar Zührî'den, o Urve'den, o Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) şöyle dedi: “Benim beş ismim var. Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben Mâhî'yim, Allah benimle küfrü silmiştir. Ben, kendisinden sonra peygamber bulunmayan Âkib'im. Ben, insanların onun önünde haşır olacakları Hâşir'im.”

Vâkidî dedi ki: Musa b. Ubeyde er-Rebezî, Atâ'dan rivayetle bunun benzerini bana anlattı.

3 Müellif Belâzürî burada, hadiste geçen bazı kelimeleri şerh etmiştir. Tekrarına gerek duymadık. (çev.)

Vâkıdî isnadında dedi ki: Ebû't-Tufeyl Âmir b. Vâsile şöyle derdi: Mekke'nin fethedildiği gün Resûlullah'ı (sav) gördüm; yüzünün nasıl (parlak) beyaz, saçının nasıl simsiyah olduğunu unutamıyorum. Etrafında yürüyen bazı kimseler vardı. Bazıları ondan daha kısa, bazıları da ondan daha uzundu. Babama, "Bu kimdir?" diye sordum. "Resûlullah'tır" dedi.

Hişâm yoluyla bana anlatıldı. O babasından, o da Ebû Sâlih'ten rivayet etti, dedi ki: Ümmü Hâni şöyle anlatırdı: Dişleri Resûlullah'tan (sav) daha güzel kimseyi görmedim. Resûlullah'ın (sav) karnını her gördüğümde üst üste katlanmış kâğıtları hatırlardım. -Karnındaki boğumları kastediyor.- Mekke'nin fethedildiği gün onu gördüm; saçında dört tane örgü vardı.

Bize Ahmed b. İbrahim anlattı, dedi ki: Bize Ebû Dâvûd anlattı. O Şu'be'den, o Semmâk'tan, o da Câbir b. Semüre'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın gözündeki beyazlıkta kırmızılık vardı. Ağzı genişçe idi, ayak ökçesinin eti azdı. Bacakları incedi.

Bize Affân b. Müslim anlattı, dedi ki: Bize Şu'be anlattı, dedi ki: Katâde Enes ailesinin bir Mevlâsından, o da Ebû Saîd el-Hudrî'den haber verdi, dedi ki: Resûlullah (sav), örtüsünün altındaki bâkire bir kızdan daha utangaç idi. Bir şeyden hoşlanmadığı zaman, hoşnutsuzluk onun yüzünden anlaşılırdı.

Bana Ubeydullah b. Mu'âz el-Anberî anlattı. O babasından, o Şu'be'den, o Ebû İshâk'tan, o da Ebû Abdullah el-Cedelî'den rivayet etti, dedi ki: Emirü'l-Müminin'e -Ali b. Ebû Tâlib'i (as) kastediyor- Resûlullah'ın (sav) ahlakını sordum, şöyle dedi: Resûlullah (sav) arsız, ağzı bozuk, gürültücü ve ayıplayıcı değildi; bilakis affedici ve bağışlayıcıydı.

Bana Bekir b. Heysem anlattı. O Abdullah b. Sâlih'ten, o Leys'ten, o Yûnus'tan, o Zührî'den, o da Ebû Seleme'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), "Ben Hûd ve Tekvîr surelerini okuduğum halde saçlarım nasıl ağarmasın?" dedi.

Bize Yahyâ b. Eyyûb ez-Zâhid anlattı, dedi ki: Bize İsmâil b. Ca'fer anlattı. O Rebî'a'dan, o Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini işitti: Resûlullah'ın saçları dalgalıydı. Ne kıvrırcık ne de düz idi. Rengi beyaz nuranî idi. Ne esmer ne de [kireç gibi] bembeyazdı. İnsanların orta boylusuydu. Ne uzun ne de kısaydı. Kırklarının başında iken peygamber olarak gönderildi.

Bize Saîd b. Süleymân b. Sa'duveyh anlattı, dedi ki: Bize aynısını Abbâd b. Avvâm anlattı. O Semmâk'tan, o da Câbir b. Semüre'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) tebessüm etmek dışında [kahkaha ile] gülmezdi. Ben ona baktığımda gözlerini sürmeli zannedirdim hâlbuki sürmeli değil-lerdi [sürme çekmemiş, yaradılıştan sürmeli idi].

Bana Ebû İmrân el-Mukri anlattı, dedi ki: Bize Ebû Yûsuf Ya'lâ et-Tanâfisî anlattı. O Mücemma b. Yahyâ'dan, O Abdullah b. İmrân'dan, o da Ensâr'dan birisinden rivayet etti, dedi ki: Ali b. Ebû Tâlib (as) şöyle dedi: "Resûlullah'ın (sav) yüzü pembe-beyazdı. Gözleri iri siyah; saçları gür ve dalgalıydı. Sakalı sıkı; boynu gümüşten bir ibrik gibiydi. Göğsünde gerdanından göbeğine kadar inen bir tutam ince kıl vardı. Karnında ve göğsünde başka kıl yoktu. El ve ayakları iri idi. Yürürken, sanki bir kayadan koparcasına, bir yokuştan inercesine [sağlam adımlarla, öne meyyal] yürürdü. Bir kimseye/şeye baktığı zaman (sadece başını çevirerek değil) bütün vücudu ile o tarafa yönelirdi. O ne uzun ne de kısa boylu idi. Aciz ya da cimri değildi. (Yüzündeki) ter tanecikleri, inci gibi parlardı. Terinin kokusu, en keskin misk kokusundan daha güzeldi. Yanakları [tombul değil] düzdü. Ondan önce de sonra da onun gibi birisini görmedim. Allah'ın salât ve selamı onun üzerine olsun."

Bana Amr en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize İsmâîl b. İbrahim anlattı. O Humeyd et-Tavîl'den, o da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) saçları kulaklarının ortasına kadar geliyordu.

Bana Ahmed b. Hişâm anlattı. O Şu'ayb b. Harb'den, o Rubey b. Sabîh'ten, o Yezîd er-Rekâşî'den, o da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) her gün sakalını su ile tarardı.

Bana Ebû Nasr et-Temmâr anlattı, dedi ki: Bize Şerîk anlattı. O Ebû İshâk'tan, o da Berâ'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) saçları omuzlarına yakındı.

Bana Muhammed b. Hayyân el-Harrânî anlattı, dedi ki: Bize Züheyr b. Mu'âviye anlattı. O da Ebû İshâk'tan rivayet etti, dedi ki: Berâ'ya, "Resûlullah'ın yüzü kılıç gibi mi parlıyordu?" diye soruldu. Berâ "Hayır, ay gibi parlıyordu. Başında yirmi tane bile beyaz yoktu" dedi.

Bize Vehb b. Bakıyye el-Vâsîtî anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn anlattı. O Süleymân et-Teymî'den, o da Enes b. Mâlik'ten rivayet etti, dedi ki: Allah, peygamberini beyaz saçlarla çirkinleştirecek değildir. Kendisine, "Saçın beyaz olması bir çirkinlik mi ey Ebû Hamza?" denildi. Enes, "Hiç-birimiz ondan hoşlanmayız" dedi.

Humeyd et-Tavîl'den rivayet edildi. O da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Enes'e, Resûlullah'ın saçlarını (sav) boyaması soruldu. Enes, "Resûlullah'ın (sav) başında boyayacak bir beyazlık yoktu" dedi.

Bana Ya'kûb b. İbrahim ed-Devrakî anlattı. O Abdurrahmân b. Mehdî'den, o Selâm b. Ebû Mutî'den, o da Abdullah b. Mevhib'den rivayet etti, dedi ki: Ümmü Seleme'ye uğradım. Bana, Resûlullah'ın (sav) saçlarından kına ve çivit otuyla boyanmış olan bazı saçlar çıkardı.

Bize Ravh b. Abdülmü'min anlattı. O Mu'temir b. Süleymân'dan, o Ömer'in oğulları Abdullah ve Ubeydullah'tan, onlar Saîd b. Ebû Saîd'den, o da İbn Ömer'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) sakalını sarıya boyardı.

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı. O Ebû Nu'aym'dan, o Züheyr'den, o Ebû İshâk'tan, o da Ebû Cuhayfe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ı (sav) gördüm, [eliyle alt çenesi ile dudağı arasındaki kılları göstererek] onun şurası beyazdı. Ben o zaman oklara tüy takabiliyor ve ok atabiliyordum.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti. Ayrıca İkrime de İbn Abbas'tan nakletti. Ebû Sâlih hadisinde dedi ki: Resûlullah'ın (sav) saçlarını gördüm, saçında kına[dan dolayı] sarı/kızıl renk vardı.

İkrime hadisinde dedi ki: Resûlullah'ın (sav) saçlarını gördüm, saçında kına rengi vardı.

Bana A'yen anlattı. O Hasan b. Musa el-Eşyeb'den rivayet etti, dedi ki: Bize Şeybân anlattı. O Eş'as b. Ebü-Ş-Şâsâ'dan, o da Kinâne'ye mensup bir şeyhten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ı (sav) Zü'l-Mecâz pazarında üzerinde iki kırmızı hırka olduğu halde gördüm. Orta boylu ve etine dolgundu. Yüzü güzel, saçları simsiyah ve uzundu. Rengi bembeyazdı.

Bana Amr anlattı, dedi ki: Bize Abdüla'lâ anlattı. O Muhammed b. İshâk'tan, o Ca'fer b. Zübeyr'den, o Urvе'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) saçlarını ikiye ayırmak istediğim zaman, ayrımı başının tepesinden yapardım. Perçemini de iki gözünün arasına salardım.

Resûlullah'ın (sav) Zevceleri ve Çocukları

1. [Hadîce bt. Huveylid]

Resûlullah (sav) İslâm'dan önce Hadîce ile evlendi. O Hadîce bt. Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay'dır. Annesi de Benî Âmir b. Lüey'den Fâtıma bt. Zâide b. Asam b. Herim'dir. Deniliyor ki: (Zâide'nin) İslâm'dan önceki ismi, Ziyâde b. Asam'dır.

[Kâsım b. Resûlullah (sav)]

Hadîce, Kâsım b. Resûlullah'ı (sav) dünyaya getirdi. Resûlullah (sav) onunla künyelenirdi. Yürüme çağındayken vefat etti, iki yaşındaydı.

[Zeyneb bt. Resûlullah (sav)]

Yine Hadîce, Zeyneb bt. Resûlullah'ı (sav) dünyaya getirdi. Zeyneb Resûlullah'ın (sav) kızlarının en büyüğüdür. Onunla Ebü'l-Âs b. Rebî evlendi. Ebü'l-Âs onun teyzesi Hâle bt. Huveylid b. Esed'in oğluydu. Ebü'l-Âs "Cırvü'l-Bathâ" yani, Bathâ'nın oğlu olarak lakaplanırdı. Bazıları isminin "Kâsım" olduğunu söylemiştir. Doğru olan onun adının "Lakît" olduğudur. Hz. Peygamber (sav) Ebü'l-Âs'ı İslâm'dan önce Zeyneb ile evlendirdi. Allah, elçisini risaletle şereflendirince Hadîce ve kızları ona iman edip onu tasdik ettiler. Ancak Ebü'l-Âs Kureyş dini üzerinde kaldı. Ebü'l-Âs mal, ticaret ve güvenilirlik bakımından Mekke'nin sayılı adamlarından birisiydi. Kureyş'in ileri gelenleri onun yanına gidip ona, "Muhammed'in kızını babasının evine gönder. Biz seni Kureyş'ten istediğin kadınla evlendiririz" dediler. Fakat Ebü'l-Âs, "Hayır, vallahi ben eşimi bırakmayacağım. O eşlerin en hayırlısıdır" dedi.

Kureyş Bedir'e gittiğinde Ebü'l-Âs da onlarla birlikteydi ve savaş sırasında esir alındı. Mekkeliler esirlerini fidye karşılığında almak istedikleri

zaman, Zeyneb de Ebü'l-Âs'ı kurtarmak için biraz mal gönderdi. O malın içinde annesi Hadîce'nin düğünde kendisine hediye ettiği bir gerdanlık da vardı. Resûlullah (sav) onu görünce tanıdı ve çok duygulandı. Müslümanlara “Eğer arzu ederseniz Zeyneb'in gerdanlığını ve malını ona geri verseniz, esirini de serbest bırakınız...” dedi. Müslümanlar, “Hay hay; baş-göz üstüne ey Allah'ın elçisi” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav), Zeyneb'i kendisine göndermesini şart koşup ondan tam güvence aldıktan sonra Ebü'l-Âs'ı serbest bıraktı. Sonra, Mevlâsı Zeyd b. Hârise el-Kelbî'yi Ensâr'dan bir grubun başında Ye'cec vadisine gönderdi. Onlara, Zeyneb yanlarına geldiğinde Medine'ye kadar ona eşlik etmelerini emretti. Bu olay Bedir'den bir ay sonraydı.

Ebü'l-Âs, Zeyneb'e hazırlanmasını söyledi. Hazır olunca onu, amcasının oğlu Kinâne b. Adî b. Rebî'a b. Abdüluzzâ b. Abdüşems b. Abdümenâf'la gönderdi. Onu Adî b. Rebî'a ile gönderdiği de söylenmiştir. Zû Tuvâ denilen yerde Kureyş'ten bazı adamlar yollarını kesti. Hemen Hebbâr b. Esved b. Muttalib b. Esed b. Abdüluzzâ ve Nâfi b. Abdükays b. Lakît b. Âmir el-Fihrî -bu kişi, Mağrib valisi Ukbe b. Nâfi'in babasıdır- Zeyneb'in üzerine yürüdüler. Hebbâr mızrakla ona yöneldi ve onu korkuttu. Zeyneb hamileydi ve birkaç gün sonra çocuğunu düşürdü. [Zeyneb'in yanında koruma olan] Kinâne (veya Adî) Hebbâr'a bir ok attı (nitekim okçuydu).

Bunun üzerine grubun içinde bulunan Ebû Süfyân b. Harb ona, “Oklarınızı bizden geri çek, vallahi bu kadının babasına gitmesini engelleyecek değiliz. Fakat sizin onu güpegündüz çıkarmanızdan rahatsızlık duyduk. Görüyoruz ki bizi adeta hiçe sayıyorsunuz. Onu Mekke'ye geri götürün. Gece olup da gidiş-geliş sakinleşince onu götürün” dedi. O da öyle yaptı ve onu geceleyin çıkardı. Nihayet onu getirip Zeyd ve arkadaşlarına teslim etti. Deniliyor ki: Hebbâr, onu düşürene kadar devesini koşturdu, öyle ki kaburgalarından birkaç tanesi kırıldı. Adî (veya Kinâne b. Adî) Zeyneb'le ilgili olarak şöyle demiştir:

*Hayret ettim Hebbâr'a ve kavminin ayak takımına
Muhammed'in kızına ihanet etmemi istiyorlar
Eğer ben koruyamayacaksam gelinimi kavimden
Kovulmuş bir sefih olarak yaşarım ancak*

Resûlullah (sav) bir birlik gönderdi ve “Eğer Hebbâr’la karşılaşırsanız onu yakın” dedi. Sonra da “Sübhânallah! Ancak ateşin yaratıcısı ateşle azap verir. Onun elini ve ayağını kesin” dedi. Ancak birlik onu bulamadı. Mekke’nin fet-hi gününde Hebbâr müslüman olarak Resûlullah’ın (sav) yanına geldi. Resû-lullah (sav) onun Müslümanlığını kabul etti ve kendisine dokunulmamasını emretti. Sonra Hebbâr’a, “Sadece sana sövene söv” dedi. Hebbâr insanlara çok söven birisiydi. Künyesi “Ebû Sa’d” idi. Resûlullah’ın (sav) câriyesi Selmâ çıktı ve Hebbâr’a, “Allah sana gün yüzü göstermesin!” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Yavaş ol; İslâm kendisinden önceki [suçları] siler” dedi.

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından, o da Ma’rûf b. Hürrebûz el-Mekkî’den rivayet etti, Ma’rûf, Ebü’l-Âs’ın Zeyneb hakkında şu şiirini okudu:

*Zeyneb’i andım, İrem dağına geçtiği zaman
“Harem’de oturan şahsa Allah kolaylık versin” dedim
Emîn’in kızı... Allah iyilik versin ona
Her koca, bildiği [hanımından gördüğü iyi] şeylerle onu över*

Ebü’l-Âs bir yolculuğa çıktığında bu şiiri söylemişti. Ebü’l-Âs b. Rebî, hicretin 6. yılında bir ticaret amacıyla Şam’a gitmiş dönüyordu. Resûlullah (sav), (Ebü’l-Âs’ın da içinde bulunduğu o) ticaret kervanının yolunu kes-mek için azatlısı Zeyd b. Hârise’yi bir grup Müslümanın başında gönderdi. Zeyd kervanı ele geçirdi ve Ebü’l-Âs’ı esir aldı, Resûlullah’ın (sav) yanına getirdi. Ebü’l-Âs Zeyneb’e haber gönderip ondan korunma talep etti. De-niliyor ki: Zeyneb gelinceye kadar Ebü’l-Âs kaçacak bir yer aradı. Zeyneb gelince ondan korunma talep etti, Zeyneb de onu himaye etti. Resûlullah (sav) sabah namazını kılınca, kadınların safında olan Zeyneb, “Ey insan-lar! Ben Ebü’l-Âs b. Rebî’i himayem altına aldım, [haberiniz olsun]” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Ey insanlar! Benim duyduğumu siz de duydunuz mu?” dedi. İnsanlar, “Evet, duyduk” dediler. Resûlullah (sav), “Nefsim elinde olan Allah’a yemin olsun ki sizin duyduğunuzu duyana ka-dar olanlardan haberim yoktu. Kuşkusuz Müslümanların en aşağı derece-sinde olan birisi onlar adına eman veriyor” dedi. Sonra insanlar mescitten ayrılınca Resûlullah (sav) kızı Zeyneb’e, “Kızım ona iyi bak, ancak sakın seninle yalnız kalmasin” dedi.

Sonra seriyyede bulunan Müslümanlara haber gönderdi. Onlara, “Siz bu adamın yanımızdaki konumunu biliyorsunuz. Eğer malını ona geri verirsiniz buna seviniriz. Eğer geri vermezseniz, kuşkusuz ganimetinize herkesten daha çok hak sahibisiniz. Allah onu size helal kılmıştır” dedi. Onlar, “Hayır, biz onu geri vereceğiz ey Allah’ın elçisi” dediler. Müslümanlar Ebü'l-Âs’ın malını ve beraberinde bulunan her şeyini ona geri verdiler. Ebü'l-Âs müslüman oldu. Bunun üzerine Resûlullah (sav) Zeyneb’i yeni bir nikâh ile ona geri verdi. Zeyneb’i ona ilk nikâhıyla geri verdiği de söylenmiştir.

Bana Halef b. Hişâm el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn anlattı, dedi ki: Bize Haccâc b. Ertât haber verdi. O Amr b. Şu‘ayb’dan, o babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Zeyneb’i yeni bir nikâh ve yeni bir mehirle Ebü'l-Âs’a geri verdi.

Bize Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Sâlih anlattı. O Ebû Lehî‘âdan, o Musa’dan, o İrâk’tan, o Ebû Bekir b. Abdurrahmân b. Hâris b. Hişâm’dan, o da Ümmü Seleme’dan rivayet etti, dedi ki: Zeyneb babasının yanına gelmek üzere hicret edeceği zaman Ebü'l-Âs’tan izin istedi. Ebü'l-Âs da ona izin verdi. Zeyneb Medine’ye geldi. Sonra Ebü'l-Âs onun yanına geldi, ondan korunma talep etti ve “Benim için eman al” dedi. Zeyneb çıktı ve Resûlullah (sav) sabah namazını bitirince, başını odasının kapısından çıkararak, “Ben Resûlullah’ın kızı Zeyneb’im. Ebü'l-Âs b. Rebî’i himayem altına aldım, [haberiniz olsun]” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Benim duyduğumu siz de duydunuz mu?” dedi. İnsanlar, “Evet, duyduk” dediler. Resûlullah (sav), “Valla-hi bilmiyordum. Müslümanların en aşağı derecesinde olan, onlar adına eman verir” dedi. Resûlullah (sav) Zeyneb’in verdiği korumayı onayladı. Ebü'l-Âs müslüman oldu. Resûlullah (sav) onları ilk nikâhları üzerinde bıraktı. Vâkîdî dedi ki: Zeyneb’i hicretin 7. yılı, Muharrem ayında Ebü'l-Âs’a geri verdi.

Bana Ravh Abdülmü‘min anlattı, dedi ki: Bize Bişr b. Mufaddal anlattı. O Dâvûd b. Ebü'l-Hind’dan, o da Şa‘bî’dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Zeyneb’i ilk nikâhıyla Ebü'l-Âs’a geri verdi.

Vâkıdî dedi ki: Ebü'l-Âs müslüman olunca Mekke'ye geldi, sonra Medine'ye döndü ve orada kalmaya başladı. Mekke fethedilince Mekke'ye yerleşti. Resûlullah (sav) ile birlikte savaşmadı. Hicretin 12. yılında vefat etti. Vasiyeti konusunda dayısının oğlu Zübeyr b. Avvâm'ı yetkilendirdi. Ebü'l-Âs'ın Zeyneb'den, Ali ve Ümâme adlarında çocukları vardı. Ali küçükken vefat etti. Onun nesli devam etmedi. Ümâme'ye gelince onunla Fâtıma'nın vefatından sonra Ali b. Ebû Tâlib evlendi. Ümâme'nin ondan "Muhammed el-Evsat" adında bir çocuğu oldu. Ali öldürüldüğü zaman Ümâme onun eşiydi. Amcası Abdurrahmân b. Mihrez b. Hârise b. Reb'â onu Medine'ye götürdü.

Daha sonra Mu'âviye Mervân'a bir mektup yazarak Ümâme'yi kendisi için istemesini ona emretti. Mervân da onu istedi. Ümâme [evlenme] yetkisini Muğîre b. Nevfel b. Hâris b. Abdülmuttalib'e verdi. -Hasan b. Ali (as) Medâin'e gittiği zaman Muğîre'yi Kûfe'ye vali olarak bırakmıştı.- Muğîre, yapacaklarına rıza göstereceğine dair ondan güvence aldı. Ondan güvence alınca da "Ben onunla evlendim, mehir olarak da 400 dinar belirledim" dedi. Mervân bu durumu Mu'âviye'ye yazdı. Mu'âviye ona cevaben, "Ümâme herkesten daha fazla kendi nefesine maliktir. Onu bırak, tercihini ne yönde yapıyorsa yapsın" dedi. Bundan sonra Mu'âviye Muğîre'yi Safrâ'ya⁴ sürdü. Muğîre orada vefat etti. Ümâme de [onun ardından] Safrâ'da vefat etti. Ümâme Muğîre'den, Yahyâ b. Muğîre'yi dünyaya getirdi. Muğîre onunla künyelenirdi.

Resûlullah'ın (sav) kızı Zeyneb hicretin 8. yılında Medine'de vefat etti. Onu Ümmü Eymen, Sevde bt. Zem'a ve Ümmü Seleme yıkadılar. Resûlullah (sav) onun cenaze namazını kıldırdı ve kabrine indi. Yanında Ebü'l-Âs da vardı. Zeyneb'e bir tabut yapıldı. İlk defa kendisine tabut yapılan kişi Zeyneb'dir. Ona tabut yapılmasını söyleyen Esmâ bt. Umeyy idi. Bunu kocası Ca'fer b. Ebû Tâlib ile beraber Habeşistan'da iken görmüştü. Şöyle de denilmiştir: Ali b. Ebû Tâlib, Mu'âviye'nin Ümâme ile evlenmesinden korktu, onun Muğîre ile evlenmesini vasiyet etti. Ümâme 20 küsur yıl Ali'nin yanında kaldı.

4 Safrâ, Medine taraflarında bir vadidir. Hacıların yolunda olan bu vadi hurma ve ziraat çoktur. Onunla Bedir arasında bir günlük mesafe vardır. (*Mu'cemül-Büldân*)

[Rukayye bt. Resûlullah (sav)]

Hadîce Resûlullah'tan (sav) Rukayye bt. Resûlullah'ı dünyaya getirdi. Onunla Utbe b. Ebû Leheb b. Abdülmuttalib evlendi. “*Tebbet yedâ Ebî Lehebin*”⁵ suresi nazil olunca Utbe'nin annesi Ümmü Cemîl bt. Harb b. Ümeyye [Hammâletü'l-Hatab] “Muhammed bizi hicvetti” dedi ve Rukayye'yi boşaması için oğlu Utbe'yi teşvik etti. Babası (Ebû Leheb) de böyle yaptı. Utbe de onu boşadı. Resûlullah (sav) onu Osmân b. Affân ile evlendirdi. Rukayye onunla birlikte Habeşistan'a hicret etti. Rukayye Osmân'dan Abdullah'ı dünyaya getirdi. Abdullah, hicretin dördüncü yılında, altı yaşında iken vefat etti. Bir horoz, gözünü gagaladı, bu yüzden hastalandı ve vefat etti. Osmân'ın cahiliye dönemindeki künyesi “Ebu Amr” idi. Abdullah dünyaya gelince onunla künyelendi. Rukayye Osmân'la evliyken Bedir Gazvesi'nin meydana geldiği günlerde vefat etti ve Bakî'de defnedildi. Cenaze namazını Osmân kıldırdı. Onu Ümmü Eymen yıkamıştı. Resûlullah (sav) cenazesinde bulunamadı. Deniliyor ki: Rukayye'nin üzerine toprak örtülürken Zeyd b. Hârise Bedir'in haberini Medine'ye getirdi.

[Rukayye'nin oğlu] Abdullah b. Osmân'a gelince, Resûlullah (sav) onu kendi evine defnetti ve onun için gözyaşı döktü. Resûlullah (sav), “Allah, ancak merhametli olan kullarına merhamet eder” dedi. Cenaze namazını kıldı, Osmân da onun kabrine indi.

[Ümmü Külsûm bt. Resûlullah (sav)]

Hadîce ayrıca Resûlullah'tan (sav) Ümmü Külsûm'u dünyaya getirdi. Onunla Mu'attib b. Ebû Leheb evlendi. Bazılarına göre onunla evlenen Uteybe idi. [Tebbet suresinin nüzulünden sonra] Ümmü Cemîl ve Mu'attib'in babası Ebû Leheb, Ümmü Külsûm'u boşaması için Mu'attib'e baskı yaptılar. O da boşadı. Rukayye vefat edince Resûlullah (sav) Ümmü Külsûm'u da Osmân ile evlendirdi. Ümmü Külsûm hicretin 9. yılında vefat edinceye kadar Osmân'ın yanında kaldı. Onun vefatında Osmân ağlamaya başladı. Resûlullah (sav), “Seni ağlatan nedir?” dedi. Osmân, “Benim seninle olan hısımlığımanın [dünürlüğümün] sona ermesidir Yâ Resûlullah” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Asla; ölüm hısımlığı sona erdirmez.

5 Kur'an'ın 111. suresidir.

Ancak boşama onu sona erdirir. Eğer üçüncü bir kızım olsaydı onu da sana verirdim” dedi. Denilmiştir ki: Kureyş, Zeyneb’i boşamaya teşvik için Ebü'l-Âs’ın yanına gittiklerinde Rukayye ve Ümmü Külsûm’u boşamaları için Utbe ve kardeşinin yanına da gitmişlerdi. Utbe ve kardeşi eşlerini boşadılar. Kureyş Utbe’yi, Sad b. Âs b. Ümeyye’nin kızıyla evlendirdi.

İbn Cu’dübe’den bana haber verildi. O da Zührî’den rivayet etti, dedi ki: Osmân Rukayye için çok üzüldü. Sürekli onun kabrine geliyordu. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Cibrîl, Rukayye’nin kardeşini, onun mehri gibi bir mehirle seninle evlendirmemi bana emretti” dedi.

[Fâtıma bt. Resûlullah (sav)]

Hadîce ayrıca Resûlullah’tan (sav) Fâtıma’yı dünyaya getirdi. Hicretin 2. yılında Ali b. Ebû Tâlib (as) onunla Medine’de evlendi. Fâtıma ondan Hasan, Hüseyin, Muhassin, Zeyneb ve Ümmü Külsûm’u dünyaya getirdi. Muhassin küçükken vefat etti. Abdullah b. Ca’fer Zeyneb ile evlendi. Zeyneb ondan ayrıldı. Onunla evli iken vefat ettiği de söylenmiştir. Ömer b. Hattâb, Ümmü Külsûm ile evlendi. Ümmü Külsûm Ömer’den (ra) Zeyd b. Ömer’i dünyaya getirdi. Ömer b. Hattâb onunla evliyken öldürüldü. Ömer’den sonra onunla Muhammed b. Ca’fer b. Ebû Tâlib evlendi. O vefat edince -Zeyneb’den ayrılmış olan- Abdullah b. Ca’fer Ümmü Külsûm ile evlendi. Ümmü Külsûm ve oğlu Zeyd b. Ömer aynı günde vefat ettiler. Cenaze namazlarını Abdullah b. Ömer kıldırdı.

Fâtıma, Resûlullah’tan (sav) altı ay sonra vefat etti. Doğru olan görüş budur. Bazılarına göre Resûlullah’tan (sav) üç ay sonra vefat etmiştir. Resûlullah’tan (sav) 57 gece yahut 40 gece sonra vefat etti, diyenler de vardır. Cenaze namazını Abbas b. Abdülmuttalib kıldırdı. Kabrine Abbas ve Ali indiler. Geceleyin defnedildi. Abbas onun üzerine dört tekbir getirdi. Fâtıma vefat ettiğinde 29 yaşındaydı. 31 yaşını biraz geçmiş olduğu da söylenmiştir. Fâtıma vefat edeceği zaman Ali’den banyo yapması için su hazırlamasını istedi, Ali onun için su hazırladı. Fâtıma kalkıp yıkandı ve temizlendi. Sonra kefenlerini istedi. Ona kefen olarak sert bir kumaştan yapılmış bir elbise getirildi. Onu giydi ve güzel kokular süründü. Sonra Ali’ye, öldüğünde üzerinin açılmamasını ve olduğu gibi, elbisesiyle defne-

dilmesini istedi. Küseyyir b. Abbas dışında hiç kimse böyle bir şey yapmadı. Küseyyir ayrıca kefeninin kenarlarına “Küseyyir b. Abbas Allah’ın bir olduğuna şahadet eder” ibaresini yazmıştı.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkıdî’den, kendi isnadıyla ve Hişâm b. Muhammed el-Kelbî’den nakletti, dediler ki: Ebû Bekir Fâtıma’yı istemişti. Resûlullah (sav) ona, “Onunla ilgili hükmü Rabbimden bekliyorum” dedi. Sonra Ömer onu istedi; Resûlullah (sav) ona da benzeri bir şey söyledi. Ali’ye, “Sen Fâtıma’yı istesen ya!” denildi. Ali, “Resûlullah (sav) onu Ebû Bekir ve Ömer’e vermedi. Bana vereceğinden emin değilim” dedi. İnsanlar onu istemesi için Ali’yi teşvik edince o da Resûlullah’tan (sav) kızını istedi. Resûlullah (sav) onu Fâtıma ile evlendirdi. Ali [mehir için] bir devesini ve bazı eşyalarını sattı. Bunların meblağı 480 dirheme ulaştı. 400 dirheme ulaştığı da söylenmiştir. Resûlullah (sav) Ali’ye bu paranın üçte birini kokuya, diğer üçte birini de eşyaya vermesini emretti. O da böyle yaptı. Ali şöyle dedi: “Bizim sadece bir koç derimiz vardı. Onun bir yüzü üzerinde yatıyorduk, diğer yüzü üzerinde de Fâtıma hamur yoğuruyordu.”

Bana Ali b. el-Medîni anlattı, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne anlattı. O Amr b. Dînâr’dan, o da İkrime’den rivayet etti, dedi ki: Ali Fâtıma’yı, demirden kısa bir zırh karşılığında aldı.

Bana Ali anlattı, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne anlattı. O Ebû Necîh’ten, o babasından, o da Ali’den işiten bir adamdan rivayet etti, dedi ki: Ben Resûlullah’ın (sav) kızını istemeyi arzu ediyordum. Ancak kendi kendime, “Vallahi benim bir şeyim yok” dedim. Sonra onun akrabaya olan sıla-i rahmini ve şefkatini hatırladım ve Fâtıma’yı ondan istedim. Resûlullah (sav) bana, “Yanında bir şey var mı?” dedi. Ben, “Hayır” dedim. Resûlullah (sav) bana, “Sana filanca gün verdiğim zırhın nerede?” dedi. Ben de “Yanımda” dedim. Resûlullah (sav), “Onu [mehir olarak] Fâtıma’ya ver” dedi.

Bize Amr b. Muhammed anlattı, dedi ki: Bana Mu’âviye b. Amr anlattı. O Zâide’den, o Atâ b. Sâib’den, o babasından, o da Ali’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Fâtıma’ya çeyiz olarak bir kadife [kumaş], bir kırba ve “izhir” denilen otla doldurulmuş bir yastık verdi. Vâkıdî ve diğerleri dediler ki: Abbas b. Abdülmuttalib, Ali ve Fâtıma’nın yanına girdi. Her

biri arkadaşına, “Hangimiz daha büyük?” diye soruyordu. Bunun üzerine Abbas, “Ey Ali sen, Kureyş’in Kâbe’yi bina etmesinden birkaç yıl önce doğdun. Kızım [Fâtıma] dünyaya geldiğinde ise Kureyş Kâbe’yi bina ediyordu. O zaman Resûlullah (sav) 35 yaşındaydı” dedi. Fâtıma’nın bundan önce dünyaya geldiği söylenmiştir.

Bize Amr b. Muhammed anlattı. O Süfyân b. Uyeyne’den, O Amr b. Dînâr’dan, o İbn Ebû Müleyke’den, o da Misver b. Mahreme’den rivayet etti, dedi ki: Peygamber’in (sav) minberde hutbe okurken şöyle dediğini işittim: “Ey insanlar! Bilin ki Benî Hâşim b. Muğîre, kızlarını Ali ile evlendirmek için benden izin istediler. Bilin ki ben buna izin vermiyorum; izin vermiyorum, izin vermiyorum. Fâtıma benden bir parçadır. Onu sıkıntıya sokan şey beni de sıkıntıya sokar.”

Rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle dedi: “Bana gelen habere göre Ali, Avrâ bt. Ebû Cehil’i istemiştir. Oysa ben Allah Resûlü’nün kızı ile Allah’ın düşmanının kızının bir araya gelmesine izin vermeyeceğim.”

Fâtıma Ali’den Hasan -Ebû Muhammed olarak künyelenir-, Hüseyin -Ebû Abdullah olarak künyelenir- ve Muhassin’i dünyaya getirdi. Muhassin küçükken vefat etti. Hasan hicretin 3. yılı, Ramazan ayının ortalarında dünyaya geldi. Resûlullah (sav) onun için bir koç akika⁶ yaptı. Fâtıma Hasan’ın doğumundan 50 gece sonra Hüseyin’e hamile kaldı. Allah’ın selamı hepsinin üzerine olsun. Bazıları dedi ki: Hasan’ın doğumu ile Hüseyin’in annesinin rahmine düşmesi arasında sadece bir temizlik müddeti vardır. Hüseyin dünyaya gelince Resûlullah (sav) Fâtıma’ya, bebeğin saçının ağırlıgınca gümüşü sadaka olarak vermesini söyledi. Hüseyin’in doğumu, hicretin 4. yılı Şabân ayının ilk günlerindeydi.

Bana Ebû Amr el-Gaddâni Abdullah b. Recâ anlattı, dedi ki: Bize İsrâil anlattı. O da Ebû İshâk’tan Ali’nin şöyle dediğini nakletti: Hasan dünyaya geldiğinde ona “Harb” ismini koydum. Resûlullah (sav) geldi ve “Oğlumu bana göster, ona ne isim koydunuz?” dedi. Biz de “Harb ismini koyduk” dedik. Resûlullah (sav), “O Hasan’dır” dedi. Hüseyin dünyaya gelince ona “Harb” ismini koyduk. Peygamber (sav) geldi ve “Oğlumu bana gösterin,

6 Dünyaya yeni gelen çocuklar için kesilen kurbandır. (çev.)

ona ne isim koydunuz?” dedi. Biz de “Harb ismini koyduk” dedik. Resûlullah (sav), “O Hüseyin’dir” dedi. Sonra üçüncüsü dünyaya geldi. Resûlullah (sav) geldi ve “Oğlumu bana gösterin; ona ne isim verdiniz?” dedi. Biz de “Harb ismini koyduk” dedik. Resûlullah (sav), “O Muhassin’dir. Ben onlara ancak Hârûn’un çocuklarının isimleri olan Şebber, Şebbîr ve Müşebbir isimlerini koydum” dedi.

Bize Abdullah b. Sâlih anlattı. O İsrâîl’den, o da Ebû İshâk’tan bunun benzerini rivayet etti.

Bize Abdulah b. Ebû Şeybe anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Ebû Bükeyr anlattı. O Şu’be’den, o da Ebû Bekir b. Hafs’tan rivayet etti, dedi ki: Sa’d b. Ebû Vakkâs ve Hasan b. Ali, Mu’âviye’nin idareciliğinin 10. yılında vefat ettiler. İnsanlar, Mu’âviye’nin ikisini de zehirlediğini düşünüyorlardı.

Vâkıdî dedi ki: Hasan’ın cenaze namazını Saîd b. Âs b. Ümeyye kıldırdı. Bunun üzerine Hüseyin, “Eğer yaş farkı olmasaydı seni öne geçirmezdim” dedi. Hasan, Resûlullah’ın yanında defnedilmeyi vasiyet etmişti. Ancak bir damla bile kan dökülmesinden korkulursa bundan vazgeçilmesini istemişti. Mervân onun Resûlullah’ın (sav) yanında defnedilmesine engel oldu. Neredeyse fitne çıkacaktı. Hüseyin ise, Resûlullah’ın (sav) yanında defnedilmesi hususunda ısrar etti. Nihayet Abdullah b. Ca’fer ve Misver b. Mahreme ez-Zühri, Bakî’de defnedilmesi hakkında Hüseyin’le konuştular. Hasan’ın hastalığı 40 gün sürmüştü. Hasan vefat ettiğinde 47 yaşındaydı. Onun vefatı, hicretin 49. yılı, Rebülevvel ayında idi. Bazılarına göre, Hasan hicretin 50. yılında vefat etti, 48 yaşındaydı. Hüseyin ise hicretin 61. yılı, Muharrem ayının Âşûrâ gününde öldürüldü.

Bize Amr b. Muhammed anlattı, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne anlattı, dedi ki: Bize Amr b. Dînâr anlattı. O da Hüseyin b. Muhammed’den rivayet etti, dedi ki: Fâtıma geceleyin defnedildi.

Bize Abdullah b. Ebû Şeybe anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Sa’d el-Katân anlattı. O Ma’mer’den, o Zühri’den, o da Urve’den rivayet etti, dedi ki: Ali (as) Fâtıma’yı geceleyin defnetti.

Muhammed b. Sa’d dedi ki: Vâkıdî ve diğerlerinin anlattıklarına göre Fâtıma, Ramazan ayının üçünde salı günü vefat etti. Resûlullah (sav) Fâtı-

ma'ya, "Benim ailemden ilk bana kavuşacak olan sensin" demişti. Bunun üzerine Fâtıma korkup endişelenmeye başladı. Resûlullah (sav), "Sen cennet kadınlarının hanımefendisi olmak istemez misin?" dedi. Fâtıma tebessüm etmeye başladı.

Dediler ki: Fâtıma temiz bir tahta üzerine konulmayı vasiyet etti. Bunun üzerine Esmâ bt. Umeys ona, "Habeşlilerin yaptıklarını gördüğüm gibi sana bir tabut yapayım" dedi. Hemen hurma kütüklerini istedi ve onları kesti. Sonra Fâtıma'ya tabut yaptı. Fâtıma tebessüm etti. Resûlullah'ın (sav) vefatından o saate kadar tebessüm ettiği görülmemiştir. Onu Esmâ ve Ali yıkadılar. Kendisi böyle vasiyet etmişti. Ali onun vefatını, Ebû Bekir ve Ömer'e bildirmediler.

[Abdullah b. Resûlullah (sav)]

Hadîce Resûlullah'tan (sav) Abdullah'ı dünyaya getirdi. Abdullah aynı zamanda "Tayyib" ve "Tâhir" diye de bilinir. Bu iki isimle birden isimlendirildi. Çünkü Abdullah Resûlullah'a peygamberlik verildikten sonra dünyaya geldi. Mekke'de vefat etti. Âs b. Vâil, "Muhammed ebterdir [soyu kesiktir], onun erkek çocukları yaşamıyor" dedi. Bunun üzerine Allah "Doğrusu soyu kesik olan sana kin duyan kimsedir" âyetini indirdi.⁷

Hadîce bi'setin 10. yılında, Ebû Tâlib'in vefatından önce vefat etti. Onun vefatıyla Ebû Tâlib'in vefatı arasında 35 gün vardı. 55 gece olduğu da 3 gün olduğu da söylenmiştir. Ebû Tâlib Şevvâl'in sonu Zilkâde'nin başında vefat etti. Şevvâl'in ortasında vefat ettiği de söylenmiştir. Bazı Basralılara göre Hadîce, hicretten aşağı yukarı beş yıl önce vefat etmiştir. Bu yanlıştır. Resûlullah (sav) onun kabrine indi. O zaman cenaze namazı henüz emredilmemiştir. Kelbî ve diğerleri dediler ki: Onu Ümmü Eymen ve Ümmü'l-Fadl yıkadılar.

Bize Ebû Bekir b. Ebû Şeybe anlattı, dedi ki: Bize Ebû Üsâme anlattı. O Hişâm b. Urve'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Hadîce bt. Huveylid Mekke'de Resûlullah'ın (sav) hicret için çıkışından iki yıl veya iki yıla yakın bir süre önce vefat etti.

⁷ Kevser, 108/3.

Vâkîdî dedi ki: Hadîce hicretten üç yıl veya üç yıla yakın bir süre önce vefat etti. Hakîm b. Hizâm'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Hadîce'yi çıkardık, nihayet onu Hacûn'da defnettik. Resûlullah (sav) onun kabrine indi. Onun vefatı bi'setin 10. yılında, Ramazan ayının onundaydı. Vefat ettiğinde 65 yaşındaydı.

Bize Vekî anlattı. O Hişâm b. Urveden, o Abdullah b. Ca'fer'den, o da Ali'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), "Kadınların en hayırlısı Hadîce bt. Huveylid'dir. Yine kadınların en hayırlısı Meryem bt. İmrân'dır" dedi.

Hadîce tarafından Resûlullah'ın bacanaklarından birisi Rebî b. Abdüluzâ b. Abdüşems idi. Onun eşi [Hadîce'nin kız kardeşi] Hâle bt. Huveylid idi. [Rebî'in vefatından] sonra kardeşi Rebî'a b. Abdüluzâ ona bacanak oldu. O da Hâle'yle evlendi. [Rebî'a'nın vefatından] sonra Vehb b. Abd b. Câbir es-Sekafi onunla bacanak oldu. O da Hâle'yle evlendi. [Vehb'in vefatından] sonra Katan b. Vehb b. Amr el-Huzâ'î vardı. O da Hâle sayesinde Resûlullah'ın bacanağı oldu. Bir diğeri de İlac b. Ebû Seleme b. Abdüluzâ b. Gîre es-Sekafi idi. Onun eşi Hâlîde bt. Huveylid idi. Bir diğeri, Abdullah b. Bicâd b. Hâris b. Hârîse b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b idi. Onun eşi de Rukayka bt. Huveylid idi.

Hadîce Resûlullah'tan (sav) önce, Temim kabilesinden Ebû Hâle Hind b. Nebbâş b. Zürâre el-Üseyyidî'nin eşiydi. Ondan Hind b. Ebû Hâle'yi dünyaya getirdi. Hind'e, babasının ismi verilmişti. Onun vefatından sonra onunla Atîk b. Âbid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm evlendi. Atîk onu boşadı. Bunun üzerine Resûlullah (sav) onunla evlendi. Aslında Varaka b. Nevfel için Hadîce'nin adı geçiyordu. Ancak Allah ona elçisini nasip etti. Hadîce Atîk'ten Hind adında bir kız dünyaya getirdi. Hind ile Sayfi b. Ümeyye b. Âbid b. Abdullah evlendi. Hind ondan "Muhammed" adlı bir çocuk dünyaya getirdi. Medine'de Benî Muhammed b. Sayfi için "Benî Tâhire" denilirdi.

2. [Sevde bt. Zem'a]

Resûlullah (sav) Hadîce'den sonra, hicretten birkaç ay önce, Benî Âmir b. Lüey'den Sevde bt. Zem'a b. Kays ile evlendi. Sevde Resûlullah'tan (sav) önce, Süheyl b. Amr'ın kardeşi Sekrân b. Amr'ın eşiydi. Sekrân vefat edin-

ce onunla Resûlullah (sav) evlendi. Resûlullah'ın (sav) Medine'de kendisiyle evli olduğu ilk kadın Sevede olmuştur. Sevede'nin annesi Ensârdan Benî Neccâr'dan Şemûs bt. Kays b. Ziyâd b. Amr b. Lebîd b. Hıdâş idi. Sevede rüyasında Resûlullah'ın boynuna bastığını gördü ve rüyasını Sekrân'a anlattı. Sekrân ona, "Eğer rüyan doğru ise vefat edeceğim ve seninle Muhammed evlenecek" dedi. Sevede, "Allah esirgesin" dedi. Sonra başka bir gece rüyasında gökten ayın üzerine düştüğünü gördü. Resûlullah (sav) onunla evlendi. Onu Resûlullah (sav) ile evlendiren Hâtıb [b. Amr] b. Abdüşems idi. Sevede'yi evlendirenin babası olduğu da söylenmiştir. Bunun üzerine Sevede'nin [evliliği istemeyen] kardeşi Abd kendi başına toprak serpti. Daha sonra Abd müslüman olunca, "Kuşkusuz, Sevede Resûlullah (sav) ile evlendiği için başıma toprak serpmedim" derdi.

Sevede yaşlı bir hanımdı. Resûlullah (sav) hicretin 8. yılında onu bir talakla boşadı. Sevede elbiselerini topladı ve Resûlullah'ın, namaza giderken geçtiği yolun üzerinde oturdu. Resûlullah (sav) ona yaklaşınca ağladı ve "İslâm'ın aleyhinde bir davranışına şahit oldun mu?" dedi. Resûlullah (sav), "Allah için hayır" dedi. Sevede, "O halde Allah aşkına beni nikâhına geri al" dedi. Resûlullah (sav) da onu nikâhına geri aldı. O da gününü Âişe'ye verdi ve "Vallahi senin yüzünü görmekten ve ahirette senin zevcelerle birlikte haşrolmaktan başka bir gayem yoktur" dedi. Sevede'nin kulakları biraz ağır işitiyordu. Hicretin 23. yılında vefat etti. Onun cenaze namazını Ömer b. Hattâb kıldırdı. Sevede'nin Osmân'ın hilafeti döneminde vefat ettiği de söylenmiştir. Vefat ettiğinde yaklaşık 80 yaşlarındaydı. Sevede evinden dışarı çıkmazdı. Vefat edinceye kadar hacca da gitmedi. Çünkü Resûlullah (sav) [Veda haccında] eşleriyle hacca gittiği zaman, "Hac budur, bundan sonrası hasırların sırtıdır" buyurmuştu.

Bana Ömer b. Abdurrahmân el-Ömerî anlattı, dedi ki: Bize Eslem'in Mevlâsı Mutarrif b. Abdullah anlattı, dedi ki: Bize Mâlik b. Enes anlattı. O İbn Şihâb'tan, o Urveden, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Utbe b. Ebû Vakkâs, kardeşi Sa'd'a, Zem'a'nın câriyesinin oğlunun kendisinden olduğunu söylemiş ve "Onu yanına al" demişti. Fetih yılı olunca Sa'd onu yakaladı ve "Bu benim kardeşimin oğludur. Bana daha önce söylemişti" dedi. Bunun üzerine Abd b. Zem'a kalktı ve "Bu benim kardeşimdir. Ba-

bamın câriyesinin oğludur. Onun yatağında dünyaya gelmiştir” dedi. İki Resûlullah’ın yanına gittiler. Sa’d, “Ey Allah’ın resulü! Kardeşim Utbe bu konuda bana tavsiyede bulunmuştu” dedi. Abd b. Zem’a da “Bu benim kardeşimdir, babamın câriyesinin oğludur ve onun yatağında dünyaya gelmiştir” dedi. Resûlullah (sav): “O çocuk senindir, ey Abd b. Zem’a. Çocuk [dünyaya geldiği] yatağa aittir. Zina edene ise mahrumiyet vardır” dedi. Sonra onun Utbe’ye benzediğini görünce Resûlullah (sav) Sevede’ye, “Onun yanında örtüye gir [ve ondan uzak dur]” dedi. Sevede vefat edinceye kadar da o çocuk onu görmedi.

Bana Mus’ab b. Abdullah anlattı. O babasından, o Mâlik’ten, o Urve’den, o da Âişe’den bu rivayetin benzerini nakletti.

Hadice vefat edince Osmân b. Maz’ûn’un karısı Havle bt. Hakîm Resûlullah’a evlenmesini tavsiye etti. Resûlullah (sav), “Peki kiminle?” dedi. Havle, “Sevede ve Âişe ile” dedi. Sevede Müslümandı. Yaşlı bir adam olan babası onu Resûlullah (sav) ile evlendirdi. Sevede yönünden Resûlullah’ın (sav) bacanaklarından birisi, Benî Âmir b. Lüey’den Huveytıb b. Abdüluzâ b. Ebû Kays idi. Uzun bir ömür sürdü. Hicretin 54. yılında vefat ettiğinde 120 yaşındaydı. Onun eşi, Sevede’nin anne-baba bir kız kardeşi olan Ümmü Külsûm bt. Zem’a idi. Bir de Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî vardı. Onun eşi de Ümmü Habîb bt. Zem’a idi.

3. [Âişe bt. Ebû Bekir es-Sıddîk]

Resûlullah (sav) Ebû Bekir’in (ra) kızı Âişe ile evlendi. Onun annesi, Benî Kinâne’den Ümmü Rûmân bt. Umeyr idi. Ümmü Rûmân’ın annesi de Kinâne’den idi. Bazıları onun Ümmü Rûmân bt. Hâris b. Huveyris olduğunu söylemişlerdir. Bu yanlıştır. Aslında Âişe, Cübeyr b. Mut’im b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf’ın sözlüsüydü. Ebû Bekir onu bu işten çekip alarak Resûlullah (sav) ile evlendirdi. Ancak doğru olan onun Resûlullah’tan (sav) önce hiç kimseyle sözlenmemiş olmasıdır. Resûlullah (sav) onun dışında hiçbir bâkire kızla evlenmemiştir. Mekke’de altı yaşında veya yedi yaşında iken nikâhları kıyıldı. Hicretin birinci yılının Şevvâl ayında Âişe dokuz yaşında iken onunla gerdeğe girdi. Âişe, Resûlullah’ın (sav) en sevdiği eşiydi

Bize Abdullah b. Ebû Şeybe anlattı, dedi ki: Bize Ebû Mu'âviye anlattı. O A'meş'ten, o İbrahim'den, o Esved'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Âişe, dokuz yaşında iken Resûlullah'ın (sav) kendisiyle evlendiğini, Resûlullah (sav) vefat ettiğinde 18 yaşında olduğunu söyledi.

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Abde b. Süleymân anlattı, dedi ki: Bize Hişâm b. Urve haber verdi. O babasından, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Ben altı yaşında iken Resûlullah (sav) beni nikâhladı. Dokuz yaşında iken benimle gerdeğe girdi. Vâkîdî ve Kelbî dediler ki: Resûlullah (sav) Âişe ile Şevvâl ayında evlendi ve yine onunla Şevvâl ayında gerdeğe girdi. [Araplar] daha çok Şevvâl ayında kadınlarını evlendirmek isterlerdi. Âişe, "Hangi kadın, bir kocanın yanında benden daha şanslı olabilir?" derdi.

Bana Hafs b. Ömer anlattı, dedi ki: Bana Hişâm b. el-Kelbî anlattı. O Abdullah b. el-Eclâh'tan, o da Muhammed b. Amr b. Alkame el-Leysî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Âişe ile gerdeğe girmek istediği zaman Âişe'nin annesi Ümmü Rûmân onun yanına gitti. Âişe o sırada hurma ağaçlarının altında kızlarla oyun oynuyordu. Ümmü Rûmân elinden tuttu ve Resûlullah'ın (sav) Medine'ye gelişinden bir yıl sonra, Şevvâl ayında onu Resûlullah'ın (sav) yanına götürdü. Âişe o zaman dokuz yaşındaydı. Resûlullah (sav) vefat ettiğinde Âişe 18 yaşındaydı. Resûlullah (sav) Sevd'e yi istediği zaman onu da istemişti.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bana Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî anlattı. O İbn Ebû'r-Ricâl'den, o babasından, o Amre'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) beni hicretten üç yıl önce, bi'setin 10. yılının Şevvâl ayında nikâhladı. Rebülevvel ayının 12'sinde Medine'ye geldi. Hicretten yaklaşık 8 ay sonra benimle gerdeğe girdi. Beni nikâhladığında altı, benimle gerdeğe girdiğinde dokuz yaşındaydım.

Bize Abdullah b. Sâlih el-İclî anlattı. O İbn Yemân'dan, o Süfyân'dan, o İsmâil b. Ümeyye'den, o Abdullah b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) beni Şevvâl ayında nikâhladı, yine benimle Şevvâl ayında gerdeğe girdi. Resûlullah'ın (sav) hangi hanımı, onun

yanında benden daha şanslı olabilir ki? [Araplar] kadınlarını Şevvâl ayında evlendirmeyi severlerdi.

Bana Akadî ed-Dellâl el-Basrî anlattı. O babasından, o Abbâd el-Mühellebî'den, o Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) benimle evlendiğinde kızlarla oyun oynuyordum. Annem dışarı çıkmamı engelleyene kadar hiçbir şeyin farkında değildim. O zaman evlendirildiğimi anladım. Annem bana söylemeden ona [bir şey] sormadım. Resûlullah (sav) evime geldiğinde kızlar ondan kaçıp dışarı çıkıyorlardı. Bu kez Resûlullah (sav) dışarı çıkar ve onları yanıma gönderirdi.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkıd anlattı, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne anlattı. O Ebû Sa'd'dan, o Abdurrahmân b. Esved'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Âişe şöyle dedi: Cibrîl Resûlullah'a (sav) resmimi gösterip, "Bu senin hanımındır" diyene kadar beni nikâhlanmadı. Resûlullah (sav) üzerimde çocuk elbisesi [havf] bulunan küçük bir kız iken beni nikâhladı. Beni nikâhlayınca, küçük olduğum için utanmaya başladım. Süfyân dedi ki: Havf, çocuğun beline sarılan (bir kuşaktır).

Bize Amr en-Nâkıd anlattı. O da kendisine anlatanlardan nakletti. Onlar Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) benimle evlenmeden önce beni iki kez rüyasında görmüştü.

Bana Velîd b. Sâlih anlattı. O da Vâkıdî'den rivayet etti, dedi ki: Bana Mâlik'ten rivayet eden çok sayıda insan anlattı. Onlar Hişâm'dan, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Âişe'yi bir salıncakta gördü ve onu çok beğendi. Ebû Bekir'in evine geldi; Ebû Bekir yoktu. Ümmü Rûmân ona, "Bir arzun mu var ey Allah'ın elçisi?" dedi. Resûlullah (sav), "Âişe'yi istemeye geldim" dedi. Bunun üzerine Ümmü Rûmân, "Ey Allah'ın elçisi, yanımızda ondan daha büyüğü vardır" dedi. Resûlullah (sav), "Ben Âişe'yi istiyorum" dedi ve çıktı. Sonra Ebû Bekir içeri girdi. Ümmü Rûmân Resûlullah'ın (sav) söylediklerini ona bildirdi. Ebû Bekir hemen çıktı ve Âişe'yi onunla nikâhladı. Resûlullah (sav) salıncakların kesilmesini emretti.

Bana Ebû Bekir el-A'yen anlattı. O Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn'den, o İsrâîl'den, o Ebû İshâk'tan, o da Ebû Ubeyde'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) kendisini nikâhlandığında Âişe altı yaşındaydı. Dokuz yaşında

iken onunla gerdeğe girdi. Resûlullah (sav) vefat ettiğinde Âişe 18 yaşındaydı. Âişe hicretin 58. yılında vefat ettiğinde 66 yaşındaydı. Âişe bâkire bir kız iken Resûlullah (sav) onunla evlendi. Resûlullah (sav) ona “Ümmü Abdullah” künyesini vermişti. Ebû Nu‘aym dedi ki: Âişe’nin hicretin 57. yılında vefat ettiği söyleniyor. Doğru olan onun 58’de vefat ettiğidir.

Bana Ali b. Abdullah anlattı, dedi ki: Bize Süfyân anlattı. O Hişâm’dan, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Âişe hicretin 57. yılında vefat etti. Ebû Hüreyre hicretin 59. yılında vefat etti. Bazıları Resûlullah’ın (sav) Ramazan ayında Âişe ile evlendiğini söylediler. Ancak birinci görüş⁸ daha doğrudur.

Dediler ki: Âişe şöyle derdi: Ben -Hadîce’den [vefatından] sonra geldiğim halde- onu kıskandığım kadar Resûlullah’ın hiçbir hanımını kıskanmadım. Çünkü Resûlullah (sav) onu çokça anıyordu.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o da Ebû Sâlih’ten rivayet etti, dedi ki: Âişe şöyle dedi: Hadîce’den sonra geldiğim halde onu çok kıskanırdım. Çünkü Resûlullah (sav) onu çok anıyordu. Ben onun, “Hadîce âlemlerin en hayırlı kadınıydı” dediğini duydum. Yine onun hakkında “Hadîce’nin cennette inciden bir sarayı vardır. Onda ne gürültü ne de keder vardır” dedi. Nitekim ben de Hadîce’nin faziletini itiraf ediyorum.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkîdî’den, o bir adamdan, o Yezîd b. Rûmân’dan, o Urve’den, o da Âişe’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) bir defasında yanıma girdi; ben oyuncak bebeklerle oynuyordum. [Bir tanesini göstererek] “Bu nedir?” dedi. Ben, “Süleymân’ın atıdır” dedim. Resûlullah (sav) güldü.

Bana Bekir b. Heysem anlattı. O Abdürrezzâk b. Hemmâm’dan, o Ma’mer’den, o Zührî’den, -Abdürrezzâk’ın tahminine göre- Urve’den, o da Âişe’den rivayet etti, dedi ki: Siyahî bir kadın Resûlullah’ın (sav) yanına geldi. Resûlullah (sav) onu [sevinçle] karşıladı. Ben, “Ey Allah’ın elçisi, bu siyahî kadını böyle karşıladın?” dedim. Resûlullah (sav), “O Hadîce’nin yanına çokça gelirdi. Vefa göstermek imandandır” dedi.

8 Şevval’de evlendiği yönündeki görüş.

Bana Abdullah b. Sâlih el-İclî anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Âdem anlattı. O İsrâîl'den, o Ebû İshâk'tan, o da Küreyb'ten rivayet etti, dedi ki: Bir gün Ali hutbe okuyordu. Bir adam kalktı ve Âişe'ye sövmeye başladı. Hemen Ammâr b. Yâsir kalkıp, "Sus, utanmaz! Resûlullah'ın sevgilisine ve eşine mi dil uzatıyorsun?" dedi.

Bize Bekir b. Heysem ve İbrahim b. Muhammed es-Sâmî anlattılar, dediler ki: Bize Abdürrezzâk anlattı. O Ma'mer'den, o Zührî'den, o Ebû Seleme'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Bir gün Resûlullah (sav), "Ey Âişe, Cibrîl sana selam söylüyor" dedi. Ben de "Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi onun da üzerine olsun" dedim.

Bana Muhammed b. İsmâîl ed-Darîr anlattı. O Yezîd b. Hârûn'dan, o Zekeriyâdan, o Şa'bî'den, o Ebû Seleme'den, o da Âişe'den bunun benzerini rivayet etti.

Bana Muhammed b. İsmâîl el-Vâsîtî ed-Darîr anlattı, dedi ki: Bize Vekî anlattı. O Şu'be'den, o Amr b. Mürre b. Şerâhîl'den, o da Ebû Musâ'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav): "Birçok erkek insan-ı kâmil seviyesine ulaşmıştır. Fakat Firavun'un karısı Âsiye ve Meryem bt. İmrân dışındaki kadınlar kemale ermemişlerdir. Kuşkusuz Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir" dedi.

Bize Ravh b. Abdülmü'min anlattı, dedi ki: Bize Abbâd b. Abbâd anlattı, dedi ki: Bize Hişâm b. Urve anlattı. O da babasından rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Âişe'ye, "Öfkeli olduğun zaman öfkeli halini ve mutlu olduğun zaman da mutluluğunu anlıyorum" dedi. Âişe, "Bunu nasıl anlıyorsun ey Allah'ın elçisi?" dedi. Resûlullah (sav), "Öfkeli olduğun zaman 'Ey Muhammed' diyorsun; mutlu olduğun zaman da 'Ey Allah'ın elçisi' diyorsun" dedi. Bu hadisin dışında başka bir rivayette anlatıldığına göre Resûlullah (sav), "Öfkeli olduğun zaman 'Hayır, İbrahim'in Rabbine yemin olsun ki...' diyorsun; mutlu olduğun zaman da 'Hayır, Muhammed'in Rabbine yemin olsun ki...' diyorsun" dedi. Bunun üzerine Âişe, "Evet, [öfkeli olduğum zaman] senin ismini söylemiyorum" dedi.

Bana Medâinî anlattı. O İbn Cu'dübe'den, o Zührî'den veya başkasından, o da Urve'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Âişe'nin yanına girdi. Âişe ona, "Neredeydin?" dedi. Resûlullah (sav), "Ümmü Seleme'nin yanındaydım" dedi. Âişe şöyle dedi: "Ne yapıyordun Ümmü Seleme'nin yanında? [Farz edelim ki] senin iki vadin vardır. Birisinde hayvan otlatılmamış, yemyeşildir; diğesinde ise otlatılmıştır. Sen [hayvanlarını] hangisinde otlatırdın?" dedi. Resûlullah (sav), "Otlatılmamış olan vadede" dedi ve tebessüm etti.

Ebü'l-Hasan dedi ki: Âişe demek istiyor ki: "Benim dışımda evlendiğin bütün hanımların, daha önce başka bir kocanın eşiydiler."

Bize Ebû Mes'ûd el-Kûfî anlattı. O Ali b. Hâşim'den, o Humejd b. Abdullah el-Mülâî'den, o da annesinden rivayet etti, dedi ki: Âişe'nin üzerinde birisi Hubşânî, diğeri siyah Gurâbî olmak üzere iki başörtüsü gördüm.

Bana Medâinî anlattı. Yezîd b. İyâz'dan, o Hişâm b. Urve'den, o da Urve'den rivayet etti, dedi ki: Uyeyne b. Hısn el-Fezârî Resûlullah'ın (sav) yanına girdi, o sırada yanında Âişe vardı. Bu olay, hicap âyetinin inmesinden önceydi. Uyeyne, "Bu sarışın kimdir ey Allah'ın elçisi?" dedi. Resûlullah (sav), "Ebû Bekir'in kızı Âişe'dir" dedi. Uyeyne, "Senin için en güzel kadınlardan vazgeçeyim mi?" dedi.⁹ Resûlullah (sav), "Hayır" dedi. Çıkıp gittiği zaman Âişe, "Bu kimdir ey Allah'ın elçisi?" dedi. Resûlullah (sav), "Kavminde sözü dinlenen ahmağın tekidir" dedi.

Bana Ebû Mes'ûd el-Kûfî anlattı, dedi ki: Mâlik b. Enes'in anlattığını duydum. Onun Hişâm b. Urve'den rivayet ettiğine göre Âişe şöyle dedi: Resûlullah (sav) Medine'ye hicret ettiği zaman [Mekke'de kalan hanımları almak üzere] Mevlâlarından Zeyd b. Hârise ile Ebû Raff'i gönderdi. Onlar Sevde bt. Zem'a, Fâtıma ve Ümmü Külsûm'u getirdiler. Zeyd ayrıca, hanımı Ümmü Eymen'i ve oğlu Üsâme'yi de getirdi. Babam benim için kardeşim Abdullah'ı Mekke'ye gönderdi. Abdullah Ümmü Rûmân'ı, beni ve kız kardeşimi getirdi. Talha da yola çıkmıştı. Yol arkadaşlığı yaptık. Medine'ye geldiğimizde Mescit ve etrafındaki evler yapılıyordu. Birkaç gün durduk. Sonra Resûlullah (sav), "Ey Ebû Bekir, ben mehri göndermek istiyorum"

9 Resûlullah'ın hatırı için evlenmek istediği güzel kadınlardan vazgeçmeyi teklif ediyor. (çev.)

dedi. Mehir de 12,5 ukiyye¹⁰ gümüştü. Resûlullah (sav) mehri gönderdi ve şu anda içinde bulunduğum evde benimle gerdeğe girdi. Resûlullah'ın (sav) vefat ettiği yer de burasıydı.

Vâkidî (ve ondan başkaları) dedi ki: Resûlullah'ın (sav) hastalığı Zeyneb bt. Cahş'ın evindeydi. Meymûne'nin evinde başladığı da söylenmiştir. Resûlullah (sav), “Yarın nerede olacağım, yarından sonra nerede olacağım?” demeye başladı. Eşleri, onun Âişe'yi istediğini anladılar. Bunun üzerine, “Ey Allah'ın elçisi, biz günlerimizi kardeşimiz Âişe'ye hibe ettik” dediler. Resûlullah (sav) Âişe'nin evine girinceye kadar amcası Abbas ile Fadl b. Abbas'a dayanarak yürüyordu. Nitekim Âişe'nin evinde vefat etmiştir.

Vâkidî kendi isnadıyla rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) hastalandığı zaman Fâtıma onun eşlerini dolaşp, “Resûlullah (sav) artık sizi dolaşamıyor. Ona haklarınızı helal edin” diyordu. Resûlullah (sav) Âişe'nin evinde kalıyordu.

Bize Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Abdürrezzâk anlattı. O Ma'mer'den, o Zührî'den, o da Muhammed b. Abdurrahmân b. Hâris b. Hişâm'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) eşleri Fâtıma'yı onun yanına gönderdiler. Fâtıma izin istedi, Resûlullah izin verince girdi. Resûlullah (sav) Âişe'nin yanındaydı. Fâtıma, “Ey Allah'ın elçisi, eşlerin beni gönderdiler. Senden İbn Ebû Kuhâfe'nin kızıyla eşit olmayı talep ediyorlar” dedi. Resûlullah (sav), “Kızım, sen benim sevdiğimi sevmiyor musun?” dedi. Fâtıma, “Seviyorum ey Allah'ın elçisi” dedi. Resûlullah (sav), Âişe'yi kastederek, “O halde onu da sev” dedi. Fâtıma dedi ki: Resûlullah'ın eşlerinin yanına döndüm ve durumu onlara anlattım. Onlar, “Sen bize bir fayda sağlamadın” dediler. Bu kez Zeyneb bt. Cahş'ı gönderdiler. Zeyneb de “Ey Allah'ın elçisi, eşlerin beni gönderdiler; senden İbn Ebû Kuhâfe'nin kızıyla eşit olmayı talep ediyorlar” dedi.

10 Metinde (اثننا عشرة أوقية ونش) ifadesi yer almaktadır. “Neşş”, yaklaşık yarım ukiyye anlamındadır. Bir ukiyye 40 dirhemdir. Buna göre ödenen mehri 500 dirhem oluyor. Metinde “gümüş” ifadesi geçmiyor; ancak gümüş ukiyye ile tartılıp dirhem ile ifade edildiği için biz çeviride “...ukiyye gümüş” veya “...dirhem gümüş” diyoruz. (çev.)

Âişe dedi ki: Ben Zeyneb'in üzerine gittim, Zeyneb de bana sövdü. Ben, acaba hakkından gelmem için Resûlullah ne zaman bana izin verecek diye ona bakmaya başladım. Resûlullah'a bakakaldım, nihayet benim ona cevap vermemden rahatsızlık duymayacağını anladım. Zeyneb'e laf saymaya başladım. Onu susturana kadar ara vermedim. Resûlullah (sav) tebessüm etti ve "Kuşkusuz o Ebû Bekir'in kızıdır" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Musa b. Muhammed b. İbrahim et-Teymî'den, o Âl-i Osmân'ın Mevlâsı Abdulah b. Ka'b'dan, o da Mahmûd b. Lebîd'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) eşleri çok miktarda hadis ezberliyorlardı. Ancak Âişe ve Ümmü Seleme kadar kimse ezberleyemiyordu. Âişe, Ömer ve Osmân zamanında hatta vefat edinceye kadar fetva vermiştir. Ömer ve Osmân ona haber gönderip sorular soruyorlardı.

Bana Muhammed b. Musaffâ el-Hımsî anlattı, dedi ki: Bize Mu'âfi b. İmrân el-Hımsî anlattı. O İbn Lehî'a'dan, o Ukayl'den, o İbn Şihâb'dan, o Urve'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Misvak kullandığım zaman, Resûlullah (sav) misvakı alır ve üzerinde kalan tükürüğümle birlikte ağzını misvaktardı.

Bana Muhammed b. Musaffâ anlattı, dedi ki: Bize Bakıyye b. Velîd anlattı. O Şu'be'den rivayet etti, dedi ki: Bana Abdurrahmân b. Kâsım anlattı. O babasından, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) kendisine, "Bana [hurma liflerinden yapılan] seccadeyi ver" dedi. Âişe, "Ben adetliyim" dedim. Resûlullah (sav), "Adetli olman senin elinde değil ki" dedi.

Bana Ebû Mes'ûd el-Kûfi anlattı. O Ali b. Ebü'l-Eclâh'tan, o babasından, o da Şa'bî'den naklettiğine göre Âişe şöyle dedi: "Lebîd'in 1000 kadar beytini rivayet ettim." Şa'bî Âişe'yi anlatır, onun ilmine ve fıkhına hayran kalırdı. Sonra, "Sen ne sanırsın, Peygamberlik evinin irfanını?" derdi.

Ebû Mes'ûd dedi ki: Bana İbn Ebü'l-Eclâh anlattı. O babasından, o da Âmir'den rivayet etti, dedi ki: Âişe'ye, "Ey müminlerin annesi! Bu Kur'an'ı Resûlullah'tan (sav) aldın; keza helal ve haramı da... Şiir, neseb ve tarih ilmini babandan ve diğerlerinden aldın. Peki, bu tıp ilmini kimden aldın?" denildi. Âişe şöyle dedi: "Heyetler Resûlullah'ın (sav) yanına gelirlerdi.

Mutlaka içlerinde bir hastalıktan şikâyet eden biri olur ve onun tedavisini Resûlullah'a (sav) sorardı. Resûlullah (sav) tedavi şeklini ona öğretirdi. Ben de anlattıklarını ezberledim; kavradım ve hıfzettim.”

Bize Abdullah b. Sâlih el-Mukri anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O Hişâm b. Urve'den, o Urve'den, o da Âişe'den naklettiğine göre; Âişe Lebîd'in:

*“Gözetiminde -güvenle- yaşananlar göçüp gitti
Bense kaldım arkada, uyuz deve derisi gibi”* şuurini söylerdi.

Sonra, “Allah Lebîd'e rahmet etsin, bir de bu zamanı görmüş olsaydı [neler söylerdi neler!]” dedi. Urve dedi ki: Ben de “Allah müminlerin annesine rahmet etsin; bir de bu zamanı görmüş olsaydı!” derdim. Hişâm dedi ki: “Allah Urve'ye rahmet etsin; bir de bu zamanı görmüş olsaydı!” Hammâd dedi ki: “Allah onlara rahmet etsin; bir de bu zamanımızı görmüş olsalardı!”

Bana Abdullah b. Sâlih anlattı. O İbn Yemân'dan, o Süfyân es-Sevrî'den, o da A'meş'ten rivayet etti, dedi ki: Âişe'nin ferasetli/bilge bir kişi olduğu söylenirdi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkidi'den, o Muhammed b. Abdullah'tan, o Zührî'den, o da Saîd b. Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Ebû Bekir'e, “Benim için Âişe'yi uyarır mısınız?” dedi. Ebû Bekir birden ellerini kaldırdı ve şiddetli bir şekilde Âişe'nin göğsüne indirdi” Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Allah seni bağışlasın ey Ebû Bekir, senden bu kadarını da istememiştik” demeye başladı.

Bana Medâinî, Yezîd b. İyâz'dan, o da İbn Şihâb'dan naklettiğine göre Âişe şöyle dedi: Resûlullah (sav) sefere çıkmak için hanımları arasında kura çektiğinde eğer ben kurada çıkmasaydım yüzü değişirdi. Seferden geldiği zaman benden başlardı. Böylece, bundan sonraki sıra, benim yanımdan başlamış olurdu.

Bana Benî Seleme'den bir adam anlattı, dedi ki: Bana Ubeydullah b. Musa anlattı. O Şeybân en-Nahvî'den, o Mansûr'dan, o da İbn Rezîn'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) eşlerini boşamak istedi. Eşleri bu du-

rumu fark edince onu, istediği eşinin yanına gitmekte serbest bıraktılar. Resûlullah (sav) daha çok Âişe ve Zeyneb'i tercih ederdi. Çünkü onlar onun yanında değerliydi.

Bana Abdülhamîd b. Vâsi el-Hâsib anlattı, dedi ki: Bana Yahyâ b. Âdem anlattı. O Süfyân'dan, o bir adamdan, o da Mücâhid'den rivayet etti, dedi ki: İnsanlar Âişe'nin Basra'ya gidişini anlattılar. Bunun üzerine Mücâhid, "Bu durum onun apaçık olan faziletini silecek değildir. Ayrıca yaptığı ve yapacağı iyilikleri de ortadan kaldırmaz. Üstelik Âişe, Resûlullah'ın eşleri arasında ona en sevimli olanıydı. Âişe de Resûlullah'ı (sav) çok seviyordu. Kuşkusuz herkes sevdiğiyle beraber olacaktır" dedi.

Bana Abdü'lâ en-Nersî anlattı, dedi ki: Resûlullah'ı (sav) rüyada gördüm, şöyle buyurdu: "Benim kıblemi işgal edenlerin en kötüsü Hâricîler ve Râfîzîlerdir. Onların da en kötüsü Ali'yi öldüren kişi ve Seyyid el-Himyerî'dir."

Bana Ebû Musa İshâk el-Fervî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr anlattı. O A'meş'ten, o Müslim'den, o da Mesrûk'tan rivayet etti, dedi ki: Mesrûk'a, "Âişe feraiz ilmini iyi biliyor muydu?" diye soruldu. Mesrûk, "Ben Muhammed'in ileri gelen ashâbının ona ferâiz hakkında soru sorduklarını gördüm" dedi.

Rivayet edildiğine göre bir adam Âişe'ye ait olan bir evde [kirada] oturuyor ve tavla oynuyordu. Âişe ona, "Ya tavlayı evinden çıkaracaksın ya da ben seni evimden çıkaracağım" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Musa b. Muhammed et-Teymî'den, o babasından, o da Ebû Seleme b. Abdurrahmân'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) sünnetlerini ve hangi âyetin kimler hakkında nazil olduğunu Âişe kadar bilen, görüşüne ihtiyaç duyulduğunda ondan daha fakih ve ondan daha iyi ferâiz bilen kimseyi görmedim.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den rivayet etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Ömer b. Hafs anlattı. O Abdurrahmân b. Kâsım'dan, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Âişe, Ebû Bekir, Ömer ve Osmân'ın hilafetleri döneminde fetva ile meşgul oluyordu. Hatta vefat edene kadar da meşgul idi. Ben hep onun yanındaydım.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Muhammed b. Müslim b. Hammâd'dan, o Osmân b. Hafs'tan, o Zührî'den, o Kabîsa b. Züeyb'den rivayet etti, dedi ki: Âişe insanların en bilginiydi. Resûlullah'ın (sav) ashâbının büyükleri ona soru sorarlardı.

Bize Abdullah b. Sâlih anlattı. O İbn Ebû Zâide'den, o Haccâc'dan, o da Atâ'dan rivayet etti, dedi ki: Mu'âviye değeri 100.000 dirhem olan bir gerdanlığı Âişe'ye gönderdi. Âişe onu müminlerin anneleri arasında paylaştı. Âişe insanların en cömertlerindendi.

Bana Ebû Hassân ez-Ziyâdî anlattı. O Ebû Âsım el-Abâdânî'den, o da Ali b. Zeyd'den rivayet etti, dedi ki: Âişe kendisine ait bir evi 100.000 dirheme sattı ve parayı [fakirler arasında] dağıttı. Bu haber Abdullah b. Zübeyr'e ulaştı. Abdullah, "100.000 dirhemi dağıtmış, öyle mi? Vallahi ya o evlerini satmaktan vazgeçecek ya da onun malını satma hakkını kısıtlarım" dedi. Bunun üzerine Âişe, "O mu benim malımı satma hakkımı kısıtlayacak? Adağım olsun, bir daha onunla konuşmayacağım" dedi. Âişe [yemini bozup] onunla konuşuncaya kadar İbnü'z-Zübeyr çok müteessir oldu. Âişe [yemin keffareti olarak] 100 köle azat etmişti.

Bana Muhammed b. Hâtim b. Meymûn anlattı, dedi ki: Bize Ebû Mu'âviye anlattı. O A'meş'ten, o Müslim'den, o da Mesrûk'tan rivayet etti, dedi ki: Hassân, gözleri kör olduktan sonra Âişe'nin yanına girdi. Âişe'ye, "Allah'ın kendisi hakkında 'İçlerinden [elebaşlılık ederek] o günahın büyüğünü üstlenen için ise, ağır bir azap vardır'¹¹ dediği bir adamın yanına girmesine izin mi veriyorsun?" denildi. Bunun üzerine Âişe, "O gözleri kör olduğu halde [zaten] azap içinde değil midir?" dedi. Hassân Âişe'ye, kızı hakkında söylediği şu şiiri okudu:

*İffetlidir, ağırbaşlıdır, kuşkuyla itham edilmez
Kötülük nedir bilmeyen, [gıybet edip] insan eti yemez
Bunu duyan Âişe Hassân'a "Ancak sen böyle değildin" dedi*

Bize Muhammed b. Hâtem anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Numeyr anlattı. O Mâlik b. Miğvel'den, o Ebû Husayn'dan, o da Mücâhid'den nakletti, dedi ki: Allah Âişe'nin [ifk hadisesiyle ilgili] suçsuzluğunu vahiyile

11 Nûr, 24/11.

bildirdiği zaman, Ebû Bekir kalktı ve onun başını öptü. Bunun üzerine Âişe, “Minnet Allah’adır, sana ve arkadaşına değil. Babacığım! Beni mazur kabul edemez miydin?” dedi. Ebû Bekir, “Bilmediğim konuda seni nasıl mazur gösterebilirim ki? Bilmediğim halde seni mazur gösterdiğim takdirde hangi yer beni kabul ederdi?” dedi.

Bana Muhammed b. Hâtim anlattı, dedi ki: Bize Ya’kûb b. İbrahim b. Sa’d anlattı. O babasından, o İbn Şihâb’dan, o da Urve’den rivayet etti, dedi ki: Âişe, yanında şair Hassân’ın kötülenmesinden hoşlanmıyor ve şöyle diyordu: Hassân, şöyle diyen bir adamdır:

*Babam, babamın babası ve namusum
Kalkandır, Muhammed’in namusuna*

Bize Muhammed b. Hâtim anlattı, dedi ki: Bize İbn Mehdî anlattı. O İbnü'l-Mübârek'ten, o Umâre'den, o da İkrime'den rivayet etti, dedi ki: Allah Teâlâ “İffetli ve haklarında uydurulan kötülüklerden habersiz olan mümin kadınlara zina isnad edenler...”¹² âyetinde Âişe'den söz ediyor.

Dediler ki: Tufeyl b. Abdullah b. Hâris b. Sahbere b. Cursûme el-Ezdî Âişe'nin, annesi Ümmü Rûmân'dan kardeşi idi. Hem anne hem babadan kardeşi Abdullah b. Ebû Bekir idi. Bazılarının anlattığına göre Resûlullah (sav), “Kim cennet hurilerinden bir kadın görmek istiyorsa Ümmü Rûmân'a baksın” demiştir. Ebû Bekir, Abdullah b. Hâris'ten sonra Ümmü Rûmân ile evlenmişti. Abdullah b. Hâris İslâm'dan önce onu Mekke'ye getirmiş ve Ebû Bekir'le anlaşma yapmıştı. Ebû Bekir, Abdullah'ın vefatından sonra onunla evlendi. Ümmü Rûmân hicretin 6. yılının Zilhicce ayında vefat etti. Resûlullah (sav) onun kabrine indi ve cenaze namazını kıldırdı.

Âişe, Resûlullah'tan (sav) çocuk dünyaya getirmediği, hamile de kalmadığı halde vefat etti. Hicretin 58. yılı, Ramazan ayının 17, 19 veya 13. -salı- gecesinde vefat etti. 66 yaşındaydı. Vefat ettiği gece defnedilmesini vasiyet etmişti. Vitir namazından sonra Bakî'de defnedildi. Cenazesinin yanı başında hurma dalları vardı, üzerlerine bez parçaları sarılmış ve yakılmıştı. Bezler zeytinyağına bulanmıştı.

12 Nûr, 24/23.

Dediler ki: İnsanlar o gece toplandılar. Medine'nin Âliye bölgesindeki ahali geldi. Adeta bayram gecesi gibi [kalabalık] idi. Ardından çok ağladılar. Medine valisi Mervân b. Hakem idi. Ancak Mervân umre için Mekke'ye gitmiş, yerine Ebû Hüreyre'yi bırakmıştı. Bu yüzden onun cenaze namazını Ebû Hüreyre kıldı. Abdullah b. Ömer, Ebû Hüreyre'nin Bakî'de kıldığı namazında hazır bulundu ve bundan rahatsızlık duymadı. Onun vefatında orada olan Ümmü Seleme, "Allah sana rahmet etsin; seni affetsin ve cennette beni sana arkadaş yapsın" demeye başladı. Âişe'nin kabrine Abdullah b. Zübeyr indi. Abdullah, onun ablası Esmâ bt. Ebû Bekir'in oğluydu. Urve b. Zübeyr, Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir ve Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebû Bekir de kabrine indiler. Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahmân'a İbn Ebû Atık denilirdi. Bunun sebebi şudur: Bir gün Abdullah b. Muhammed ok atarken kendisini Ebû Kuhâfe'ye nispet etti ve "Ben İbn Atık'ın oğluyum" dedi. Bu [künye] onun isminden çok tanınır oldu. Deniliyor ki: Âişe'nin kabrine ayrıca Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebû Bekir de indi. Bazıları dediler ki: O sırada Medine valisi Velîd b. Utbe b. Ebû Süfyân idi ve umredeydi. Ebû Hüreyre onun vekiliydi; Âişe'nin cenaze namazını kıldırdı. Doğru olan, Âişe'nin Ramazan ayında vefat ettiği'dir. Velîd ise, o senenin Zilkâde ayında Medine'ye vali olarak atanmıştır.

Muhammed b. Sa'd dedi ki: Bana Vâkîdî anlattı. O İbn Ebû'z Zinâd'dan, o da babasından rivayet etti, dedi ki: İbn Ebû Atık bir gün Âişe'nin yanına girdi, [hastalığı] çok ağırlaşmıştı. Ona, "Canım sana feda olsun anacığım, kendini nasıl hissediyorsun?" dedi. Âişe, "Bu ölüm [hastalığıdır]" dedi. [Onu neşelendirmek isteyen] İbn Ebû Atık, "O zaman canım sana feda olmasın" dedi. Bunun üzerine Âişe, "Be adam, beni kendi halime bırakmaz mısın?" dedi.

Bana el-Hirmâzî anlattı. O Ebû Zeyd el-Ensârî'den, o Ebû Amr b. Alâdan rivayet etti, dedi ki: Âişe'nin bir işi vardı. İbn Ebû Atık'e haber yollayıp, bir ihtiyacı için kullanmak üzere katırını göndermesini söyledi. [Râvi] dedi ki: İbn Ebû Atık şakacı ve matrak biriydi. Âişe'nin elçisine, "Müminlerin annesine söyle; vallahi biz henüz Cemel günününün ayıbını üzerimizden atamadık. Bir de Bağle [katır] gününü mü yaşamamızı istiyorsun?" dedi.

Âişe (ra) tarafından Resûlullah'ın (sav) bacanaklarından birisi, Talha b. Ubeydullah b. Osmân b. Amr b. Ka'b b. Teym b. Mürre idi. Bu kişi Ümmü Külsûm bt. Ebû Bekir ile evliydi. Ümmü Külsûm, Habîbe b. Hârice [b. Zeyd] b. Ebû Züheyr el-Ensârî'nin kızıydı. Ebû Bekir vefat ettiğinde Habîbe hamileydi. Ümmü Külsûm Talha'dan Âişe bt. Talha ve Zekeriyâ b. Talha adlı çocukları dünyaya getirdi. Bir diğer bacanağı, Ömer b. Abdullah b. Ebû Rebî'a'nın amcası Abdurrahmân b. Abdullah b. Ebû Rebî'a b. Muğire el-Mahzûmî idi. Abdurrahmân, Talha'nın vefatından sonra Ümmü Külsûm bt. Ebû Bekir ile evlendi. Ümmü Külsûm ondan İbrahim, Osmân ve Musa isimli oğullarıyla birkaç kız çocuğu dünyaya getirmiştir.

Resûlullah'ın bir başka bacanağı Zübeyr b. Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdülzâ b. Kusay idi. Onun hanımı Esmâ bt. Ebû Bekir es-Sıddîk idi. Esmâ Âişe'nin babadan kardeşiydi. Esmâ'nın annesi, Benî Âmir b. Lüey'den Kuteyle bt. Abdülzâ b. Ebû Kays idi. Esmâ Zübeyr'den Abdullah, Urve, Münzir, Âsım, Ümmü'l-Hasan ve Âişe adlı çocukları dünyaya getirdi.

4. [Guzeyye bt. Dûdân Ümmü Şerîk]

Resûlullah (sav), Maîs b. Âmir b. Lüey'in torunlarından Guzeyye bt. Dûdân b. Âvf b. Amr ile evlendi. Guzeyye, Kur'ân'da "...Sana has olmak üzere, mehirsiz olarak kendini Peygamber'e bağışlayan"¹³ âyetinde sözü edilen Ümmü Şerîk'tir. Bazıları onun Guzeyye bt. Dûdân b. Avf b. Câbir b. Dabbâb b. Huceyr b. Abd b. Maîs olduğunu söylediler. Ancak iki nesebin doğrusu budur.

Guzeyye Resûlullah'tan önce Ebü'l-Aker'in eşiydi. Adı, Müslim b. Sümeyy b. Hâris el-Ezdî idi. Kendisi Benî Mîdeân'dan idi. Benî Âmir b. Lüey'in anlaşmasıydı. Guzeyye ondan Şerîk b. Ebü'l-Aker'i dünyaya getirdi. Guzeyye bu isimle [Ümmü Şerîk diye] künyelendi. İbnü'l-Kelbî dedi ki: Resûlullah (sav) Guzeyye'de kibir[li bir davranış] gördü ve onu boşadı. Guzeyye Mekke'de kadınların yanına gider ve onları İslâm'a davet ederdi. Akrabaları ve kavmi onu bağlayıp ormana götür[üp işkence et]mişlerdi.

13 Ahzâb, 33/50.

Boşandıktan sonra da İslâm'a daveti sürdürdü. Bazıları da Guzeyye'nin kendisini Resûlullah'a arz ettiğini; ancak Resûlullah'ın (sav) onunla evlenmediğini; onu geri de çevirmediğini söylediler.

5. [Hafsa bt. Ömer b. Hattâb (ra)]

Resûlullah (sav) Hafsa bt. Ömer b. Hattâb b. Nüfeyl b. Abdüluzzâ ile hicretin üçüncü yılında Uhud savaşından iki ay önce, Şabân ayında evlendi. Hafsa'nın annesi, Osmân b. Maz'ûn'un kız kardeşi Zeyneb bt. Maz'ûn b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe'dir. Onun annesi Huzâ'a'lıdır. Hafsa daha önce Huneyys b. Huzâfe b. Kays b. Adî b. Sa'd b. Sehm b. Amr b. Husays b. Ka'b b. Lüey'in eşi idi. Huneyys hastalandı. Resûlullah (sav) Bedir'deydi. Huneyys de onunla beraberdi. Resûlullah (sav) Bedir'den geldiği sıralarda Huneyys vefat etti. Resûlullah (sav) ondan sonra Hafsa ile evlendi.

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Abdürrezzâk anlattı. O Ma'mer'den, o Zührî'den, o Sâlim'den, o da babasından Ömer'in (ra) şöyle dediğini rivayet etti: Hafsa dul kalınca Osmân b. Affân ile karşılaştım ve Hafsa'yı ona teklif ettim. Osmân, "Bir düşünüyüm" dedi. Birkaç gün bekledikten sonra benimle karşılaştı ve "Şimdilik evlenmeyi düşünmüyorum" dedi. Sonra Ebû Bekir'le karşılaştım ve "Eğer arzu edersen Hafsa'yı sana nikâhlayayım" dedim. Ebû Bekir sustu ve bana bir cevap vermedi. Ben Osmân'dan daha fazla Ebû Bekir'e kızdım. Sonra -ne kadar olduğunu Allah bilir- bir müddet bekledim. Resûlullah (sav) onu istedi ve onunla evlendi. Ebû Bekir benimle karşılaştı ve "Belki de içinden bana darılmıştın" dedi. Ben de "Evet" dedim. Ebû Bekir, "Hafsa konusunda sana cevap vermeme engel olan şey, Peygamber'in (sav) ondan söz etmiş olmasıydı. Onun sırrını ifşa edemezdim" dedi.

Bize Ahmed b. Hişâm b. Behrâm anlattı, dedi ki: Bize Şu'ayb b. Harb Ebû Sâlih anlattı, dedi ki: Bize Ubeyd b. Buhayt anlattı, dedi ki: Bize Rib'î b. Hirâş anlattı, dedi ki: Resûlullah (sav) Ömer'e, "Ey Ömer! Sana Osmân'dan daha hayırlı bir damat ve Osmân'a da senden daha hayırlı bir kayınpeder göstereyim mi?" dedi. Ömer, "Evet ey Allah'ın elçisi" dedi. Resûlullah (sav), "Sen beni kızınla evlendir, ben de kızımı Osmân'la evlendireyim" dedi.

Vâkıdî dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O da Zührî'den rivayet etti, dedi ki: Ömer b. Hattâb Hafsa'yı Osman'a teklif etti. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Muhakkak ki Allah Osmân'ı senin kızından daha hayırlı biriyle, senin kızını da Osmân'dan daha hayırlı biriyle evlendirmiştir" dedi ve Hafsa'yı nikâhladı. Osmân'ı da Ümmü Külsûm bt. Resûlullah'la evlendirdi.

Bana Velîd b. Sâlih anlattı, dedi ki: Bana Vâkıdî anlattı. O Musa b. Ya'kûb'tan, o Ebû'l-Huveyrîs'ten, o da Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'in şöyle dediğini nakletti: Hafsa evinden çıktı. Resûlullah (sav) câriyesini çağırıldı, o da geldi. Hafsa içeri girdi, câriye Resûlullah (sav) ile birlikteydi. Hafsa, "Ey Allah'ın elçisi, benim evimde ve yatağımda mı?" dedi. Resûlullah (sav), "Sus, senin için Allah'a söz veriyorum ki bir daha ona yaklaşmayacağım. Sen de bunu hiç kimseye anlatma" dedi. Fakat Hafsa bunu Âişe'ye anlattı. Hafsa ondan bir şey gizlemezdi. Her zaman birlikte hareket ederlerdi. Bunun üzerine Allah şu âyetleri indirdi:

*"Ey Peygamber! Niçin Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi, eşlerinin hatırı için haram kılıyorsun? Allah affedendir, merhamet sahibidir. Bir gün Peygamber, eşlerinden birine bir sır vermişti. Ama sırdaş hanım, bunu kumasına anlatınca Allah, Peygamberini durumdan haberdar etmişti. Peygamber de ayrıntıya girmeden, durumu sırdaş hanımına bildirmişti. Peygamber durumu bu şekilde anlatınca sırdaş, "Bunu sana kim söyledi?" diye sormuş, Peygamber de "Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah" demişti. Eğer ikiniz de Allah'a tövbe ederseniz, kaymış olan kalpleriniz düzelmiş olur. Eğer eşinizin aleyhinde yardımlaşarak bir şey yapmaya kalkarsanız, bilin ki Allah onun dostu, ayrıca Cibril, iyi müminler ve melekler de yardımcıdır."*¹⁴ Bunun üzerine Resûlullah (sav) yemininin kefareti verdi. Allah, "...eşlerinden birine" sözüyle Hafsa'yı kastetmiştir. "Eğer onun aleyhinde birleşerseniz..." sözünden maksat Hafsa ve Âişe'dir. "İyi müminler"den maksat Ebû Bekir ve Ömer'dir. Dedi ki: Resûlullah (sav) Hafsa'yı bir talakla boşadı.

Bana Ebû Mes'ûd anlattı. O İbnü'l-Kelbî'den, o babasından, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan şöyle nakletti: Tahrîm suresindeki "Bir gün Peygamber, eşlerinden birine bir sır vermişti" âyetine göre Resûlullah (sav)

14 Tahrîm, 66/1-4.

Hafsa'ya, kendisinden sonra Ebû Bekir'in, ondan sonra da Ömer'in halife olacağını söylemişti. Hafsa da bunu Âişe'ye haber verdi.

Bize Muhammed b. Hâtım el-Mervezî anlattı, dedi ki: Bize Vehb b. Cerîr b. Hâzım anlattı. O da babasından rivayet etti, dedi ki: Ben Nâfi'a [bir kimsenin eşini kendisine] haram [etmesi] meselesini sordum. Nâfi, "Yeminin kefareti verecektir. Resûlullah (sav) bir câriyesini kendisine haram kıldı da Allah ona, yemininin kefareti vermesini emretmedi mi?" dedi.

Bana Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Vehb b. Cerîr ve İbn Mehdî anlattılar, dediler ki: Bize Şu'be anlattı. O da Kays b. Müslim'in şöyle dediğini nakletti: Abdullah b. Şeddâd'ın, "Tahrîm suresinin ilk âyetleri bir içecek hakkında nazil olmuştur" dediğini işittim.

Bize Muhammed b. Hâtım anlattı, dedi ki: Bize Haccâc b. Muhammed anlattı. O İbn Cüreyc'ten rivayet etti, dedi ki: Bana Atâ haber verdi. O da Ubeyd b. Umeyr'den Âişe'nin Peygamber (sav) hakkında şöyle dediğini işitmiş: Resûlullah (sav) Zeyneb bt. Cahş'ın yanında oturmuş ve bal şerbeti içmişti. Âişe dedi ki: Ben ve Hafsa anlaştık. Resûlullah (sav) hangimizin yanına gelirse ona, "Senden meğâfir¹⁵ kokusu alıyorum. Yoksa meğâfir mi yedin?" diyecektik. Derken Resûlullah (sav) birimizin yanına girdi. O da ona, "Sen meğâfir mi yedin?" dedi. Resûlullah (sav) ise, "Hayır, ben Zeyneb bt. Cahş'ın yanında bal şerbeti içtim, bir daha da içmeyeceğim" dedi ve onu kendisine haram kıldı. Bunun üzerine "*Ey Peygamber! Niçin Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi, eşlerinin hatırı için haram kılıyorsun?*" âyeti nazil oldu. Vâkîdî, "Medine'de yaygın olarak bilinen, câriye ile ilgili olan hadisedir" demiştir.

Bana Abdullah b. Sâlih b. Müslim anlattı. O İbn Ebü'z-Zinâd'dan, o Hişâm b. Urv'den, o da babasından, Âişe'nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav), günü olmadığı halde Ümmü Seleme'nin yanına gitmişti. Ümmü Seleme ona bir tulum bal çıkardı. Resûlullah (sav) onu parmakladı. Resûlullah (sav) balı severdi. Ben Hafsa'ya dedim ki: "Görmüyor

15 Meğâfir, urfut (meşe) ağacından sızan zamk gibi bir sıvıdır. Ancak tiksindirici bir kokusu vardır. (İbnü'l-Esir, *en-Nihâye fî Garibi'l-Hadis*)

musun, Resûlullah (sav) Ümmü Seleme'nin yanında ne kadar da durdu? Sana yaklaştığında ona, 'Senden bir koku geliyor' de. O da 'Ümmü Seleme'nin yanında yediğim balın kokusudur' diyecektir. O zaman sen ona, '[Balı yapan] arı meşe ağacının usaresinden emmiş olacak, meşe zamkının kokusunu alıyorum' de.”

Resûlullah (sav) Âişe'ye yaklaşıncı o, "Senden bir koku hissediyorum; ne yedin?" dedi. Resûlullah (sav), "Bal" dedi. Âişe, "[Balı yapan] arı meşe ağacının usaresinden emmiş olacak; meşe zamkının kokusunu alıyorum" dedi. Sonra Resûlullah (sav) oradan ayrıldı ve Hafsa'nın yanına geldi. Hafsa da ona aynı şeyi söyledi. Her ikisi de bunu söyleyince, bu durum Resûlullah'a (sav) ağır gelmeye başladı. Ümmü Seleme'nin yanına girdi; Ümmü Seleme [her zamanki gibi] ona bal çıkardı. Resûlullah (sav) "Ona gerek yok" dedi ve onu kendisine haram kıldı. Âişe Hafsa'ya, "Galiba büyük bir hata yaptık. Resûlullah'ı (sav), sevdiği bir şeyden men ettik" dedi.

Sa'deveyh rivayet etti. O Ebû Üsâme'den, o Hişâm b. Urve'den, o da babasından Âişe'nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) Hafsa'ya gider, Hafsa da ona bal getirirdi. Ben Sevde ile anlaştım, Hafsa'nın yanından çıktığında ona, "Senden urfut [meşe ağacının zamkı] kokusu alıyorum" diyecektik.

Bana Muhammed b. Hâtim anlattı, dedi ki: Bize Ömer b. Yûnus anlattı, dedi ki: Bize İkrime b. Ammâr el-İclî anlattı. O Simâk b. Ebû Zemîl'den rivayet etti, dedi ki: Bana Abdullah b. Abbas anlattı. O da Ömer b. Hattâb'ın şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) eşlerini terk etmişti. İnsanların, "Resûlullah (sav) eşlerini boşamıştır" dediklerini duydum. Bu olay hicap âyetinden önceydi. Ben kendi kendime, "Vallahi bunu öğreneceğim" dedim. Âişe'nin yanına gittim ve ona, "Ey Ebû Bekir'in kızı! Artık Resûlullah'a eziyet edecek bir seviyeye mi ulaştın?" dedim. Âişe bana, "Benim seninle ne ilgim var, ey İbnü'l-Hattâb? Git benden başkasını bul" dedi. Bu kez Hafsa'nın yanına gittim ve ona, "Ey Hafsa! Artık Resûlullah'a eziyet edecek bir seviyeye mi ulaştın? Vallahi onun seni sevmediğini biliyordum. Ben olmasaydım seni boşardı" dedim. Hafsa hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Ona “Resûlullah nerededir?” dedim. Hafsa, “Odasındadır” dedi. Birden onun Mevlâsı Rebâh ile karşılaştım. Rebâh odanın eşiğine oturmuş, ayaklarını da oyulmuş bir ağacın üzerine sarkıtmıştı. O ağaç, Resûlullah’ın (sav) üzerine çıkıp indiği bir hurma kütüğüydü. Ben, “Ey Rebâh, benim için izin iste” dedim. Rebâh odaya baktı, sonra bana dönüp baktı ve bir şey söylemedi. Bu kez sesimi yükselttim ve “Ey Rebâh benim için izin iste! Vallahi zannediyorum ki Resûlullah Hafsa için geldiğimi düşünüyor. Vallahi eğer Hafsa’nın boynunu vurmamı emrederse vururum” dedim. Resûlullah (sav) eliyle bana sakın olmamı işaret etti. Ben de sakinleştim ve “Sen hanımlarını boşadın mı ey Allah’ın elçisi?” dedim. Resûlullah (sav), “Hayır” dedi ve bazı sözler daha söyledi.

Bana Muhammed b. İsmâil ed-Darîr el-Vâsîtî anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O Ebû İmrân el-Cevnî’den, o da (Kays b. Sa’d’den) şunu rivayet ettiğini söyledi: Resûlullah (sav) Hafsa’yı bir talakla boşamıştı. Bunun üzerine dayıları, Maz’ûn’un iki oğlu Osmân ve Kudâme yanına girdiler. Hafsa ağladı ve “Vallahi bir rezillik yaptığımdan dolayı Resûlullah (sav) beni boşamadı” dedi. Sonra Resûlullah (sav) yanına girdi; Hafsa hemen örtündü. Resûlullah (sav) dedi ki: “Cibrîl bana geldi ve ‘Hafsa’yı geri al. Çünkü o çok oruç tutan, geceleyin namaz kılan bir kadındır ve senin cennetteki eşindir’ dedi.” Bazılarına göre Resûlullah (sav) Hafsa’yı boşamak istedi ancak Cibrîl geldi ve “O çok oruç tutan, geceleyin namaz kılan biridir” dedi.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkîdî’den, o Ebû Ma’şer’den, o İbn Ebû’r-Ricâl’den, o da Amre’den, Âişe’nin şöyle dediğini nakletti: Âişe’nin evinde Resûlullah’a (sav) bir hediye verilmişti. Resûlullah (sav) bundan bütün hanımlarına biraz gönderdi. Zeyneb’e de onun payını gönderdi. Fakat Zeyneb buna razı olmadı. Resûlullah (sav) Zeyneb’in payını arttırdı ancak yine razı olmadı. Resûlullah (sav) yine arttırdı. Bunun üzerine Âişe, “Aslında Zeyneb hediye seni geri çevirdiğinde seni küçük düşürdü” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Sizler Allah’ın yanında beni küçük düşüremeyecek kadar hakirsiniz. Vallahi bir ay yanınıza gelmeyeceğim” dedi. 29 gün tamamlanınca onların yanına gitti ve “Bir ay şu, şu ve şu kadardır” dedi ve üçüncüsünde başparmağını kapattı.

Bize Muhammed b. Hâtim anlattı. O Ya'kûb b. İbrahim'den, o babasından, o Sâlih'ten, o İbn Şihâb'dan, o Ubeydullah b. Abdullah b. Ebû Sevr'den, o da İbn Abbas'tan uzun bir hadiste rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), Hafsa'nın Âişe'ye ifşa ettiği konuşma sebebiyle, 29 gün eşlerini terk etti. Zührî'ye göre Âişe şöyle dedi: "Allah tahyîr âyetini¹⁶ indirdi. Resûlullah (sav) benden başladı. Ben de 'Ben Allah'ı ve onun Resûlü'nü istiyorum' dedim. Bütün eşleri de ona bunun benzerini söylediler."

Ali b. Hişâm'dan bana haber verildi. O İsmâîl b. Ebû Hâlid'den, o Âmir'den, o da Mesrûk'tan Âişe'nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) bizi serbest bıraktı; biz de onu seçtik. Bu bir talak mıydı ki?

Bize Muhammed b. Hâtim anlattı, dedi ki: Bize İbn Yemân anlattı. O Eş'as'tan, o da Ca'fer'den Saîd b. Cübeyr'in şöyle dediğini nakletti: Ümmü Seleme'nin Tâif'te bir akrabası vardı ve ona bal hediye ediyordu. Resûlullah'ın eşleri bu bal hakkında konuştular.

Ömer'den rivayet edildiğine göre kendisi kızı Hafsa'ya, "Resûlullah'a geri gitme! Çünkü sende ne Zeyneb'in güzelliği, ne de Âişe'nin saygınlığı var" dedi.

Hafsa hicretin 45. yılında vefat etti. Mervân b. Hakem, onun cenaze namazını kıldırdı; bu onun Medine'ye ilk defa vali olduğu zamana rastlar. Hafsa'nın kabrine Abdullah b. Ömer, Âsım b. Ömer, Hamza b. Abdullah b. Ömer ve Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer indiler. Hafsa Bakî'de defnedildi. Cenazesi, bir tabutun içinde bir sedyenin üzerine konuldu. Mervân Bakî mezarlığına kadar cenazesini takip etti ve defnedilinceye kadar orada bekledi. Sonra İbn Ömer'den ısrarla, Hafsa'nın yanında olan, Ebû Bekir zamanında çoğaltılmış Kur'ân sayfalarını istedi. Onları aldı ve imha etti.

Muhammed b. Sellâm el-Cumahî dedi ki: Hafsa Osmân'ın hilafetinde vefat etti. Yine onun anlattığına göre Resûlullah (sav) hicretin 2. yılında Hafsa ile evlendi. Ancak birinci görüş¹⁷ daha doğrudur.

16 Ahzâb, 33/28-29.

17 Hafsa'nın vefatında Mervân'ın Medine valisi olduğu yönündeki görüş. Nitekim bu esnada Muaviye halifeydi. (çev.)

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o bir adamdan, o da Makburî'den şöyle dediğini nakletti: Mervân, Hafsa'nın cenazesinde Ebû Hüreyre ile Ebû Saîd el-Hudrî arasındaydı. Mervân, Hazm ailesinin evinin yanından Muğîre'nin evine kadar ve oradan kabre kadar naaşı omuzladı.

Rişdeyn Hasan b. Sevban'dan rivayet etti. Onun da Yezîd b. Ebû Habîb'ten naklettiğine göre Hafsa İfrîkiyye yılında¹⁸ vefat etti. Ancak birinci görüş daha doğrudur.

Hafsa yönünden Resûlullah'ın bacanaklarından birisi, Abdurrahmân b. Zeyd b. Hattâb'dır. Fâtıma bt. Ömer onun eşidir. -Onun annesi Ümmü Külsûm bt. Ali b. Ebû Tâlib'tir. Ninesi Fâtıma bt. Resûlullah'tır (sav).- Fâtıma, Abdurrahmân'dan Abdullah'ı ve bir kız çocuğunu dünyaya getirdi.

Onun bacanaklarından birisi de İbrahim b. Nu'aym en-Nahhâm b. Abdullah b. Esîd b. Abd b. Avf b. Ubeyd b. Avîc b. Adî b. Ka'b'dır. Onun eşi, Hafsa'nın babadan kız kardeşi Rukayye bt. Ömer idi. Onun annesi de Ümmü Külsûm bt. Ali b. Ebû Tâlib'dir.

Bir diğeri, Abdullah b. Ömer b. Sürâka b. Mu'temir b. Enes b. Ezâ b. Riyâh b. Abdullah b. Kurt b. Rezâh'tır. Onun eşi, Hafsa'nın babadan kız kardeşi olan Zeyneb bt. Ömer idi. Bu kız, Âsım b. Ömer'in anneden kız kardeşiydi. Onun annesi Cemîle bt. Âsım b. Sâbit b. Ebû'l-Aklah el-Ensârî'dir. Âsım b. Sâbit el-Ensârî'nin naaşı arılar tarafından korunmuştur.¹⁹

Bir diğeri, Benî Hüblâ'dan Mu'temir b. Abdullah b. Abdullah b. Übey b. Mâlik b. Hâris el-Hazrecî'dir. Übey'in annesi Selûl el-Huzâ'iyye'dir. Abdullah b. Abdullah'ın ismi "Hubâb" idi. Resûlullah (sav) onu babasının ismiyle adlandırdı. Bu zat, Abdullah b. Ömer b. Sürâka'dan sonra Zeyneb bt. Ömer ile evlendi. Zeyneb ondan Osmân b. Abdullah adlı çocuğunu dünyaya getirdi.

18 İfrîkiyye'ye fetih için sefer düzenlendiği 27 (647) yılı kastedilmektedir. (çev.)

19 Âsım b. Sâbir el-Ensârî, Uhud savaşında şehit olmuştu. Arılar, cenazesini alıp tahrip etmek isteyen müşriklere müsaade etmemişlerdi. Bu yüzden kendisine "Hamiyyu'd-Debr" denilmiştir. (Bk. *Lisâ-nü'l-Arab*, (دبر) maddesi.) (çev.)

6. [Zeyneb bt. Huzeyme b. Hâris]

Resûlullah (sav) Zeyneb bt. Huzeyme b. Hâris b. Abdullah b. Amr b. Abdümenâf b. Hilâl b. Âmir b. Sa'sa'a b. Mu'âviye b. Bekir b. Hevâzin'le evlendi. Kelbî'nin dışındakiler şeceresini "Huzeyme b. Hâris b. Amr b. Kays b. Abdümenâf" şeklinde vermişlerdir. Zeyneb, Meymûne bt. Hâris b. Hazn'ın anne bir kız kardeşidir. Zeyneb bt. Huzeyme'ye "Ümmü'l-Mesâkîn" denilirdi. Cahiliye döneminde bu isimle künyelenmişti. Zeyneb Resûlullah'tan (sav) önce Ubeyde b. Hâris'in kardeşi Tufeyl b. Hâris b. Muttalib b. Abdümenâf b. Kusay'ın eşiydi. Tufeyl onu boşadı. Sonra onunla Tufeyl'in kardeşi Ubeyde evlendi. Ubeyde Bedir günü yaralandı ve Safrâ'da vefat etti. O sırada 64 yaşındaydı. Sonra Resûlullah (sav) Zeyneb'i kendine istedi. Zeyneb de ona evlendirme yetkisini verdi. Resûlullah (sav) onunla hicretin 3. yılının Ramazan ayında evlendi. Zeyneb Resûlullah'ın yanında 8 ay kaldı ve hicretin 4. yılında Rebülâhir ayının sonlarında vefat etti. Cenaze namazını Resûlullah (sav) kıldırdı ve onu Bakî mezarlığına defnetti. Tufeyl ise, hicretin 30. yılında Osmân'ın hilafeti döneminde vefat etti. Hicretin 32. yılında vefat ettiği de söylenmiştir.

Abbas b. Abdülmuttalib, Ümmü'l-Mesâkîn yönünden Resûlullah'ın bacanağıydı. Çünkü onun, annesi Hind bt. Avf b. Züheyr'den kardeşi olan Lübâbe bt. Hâris b. Hazn, Abbas'ın çocuklarının annesidir.

7. [Ümmü Seleme Hind bt. Ebû Ümeyye b. Muğîre]

Resûlullah (sav) Ümmü Seleme ile de evlenmiştir. Onun adı Hind bt. Ebû Ümeyye -Ebû Ümeyye'nin ismi Huzeyfe'dir- b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur. Resûlullah'tan (sav) önce, Ebû Seleme Abdullah b. Abdülesed b. Hilâl b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm'un eşiydi. Ümmü Seleme onunla birlikte Habeşistan'a hicret etmişti. Ümmü Seleme'nin annesi, Benî Ganm b. Mâlik b. Kinâne'den Âtike bt. Âmir b. Rebî'a idi.

Ebû Seleme b. Abdülesed -annesi Berre bt. Abdülmuttalib'dir- Uhud günü bir okla yaralandı. Ona ok atan Ebû Üsâme el-Cüşemî idi. Yarası kötüleşti ve hicretin 4. yılında Cemâziyelahir ayında bu yaradan dolayı vefat etti. Dört ay sonra, Ümmü Seleme'nin iddeti bitince Resûlullah (sav) onunla evlendi. Hicretin 4. yılının Şevvâl ayında onunla gerdeğe girdi.

Resûlullah (sav) Ümmü Seleme'yi bizzat kendisinden istedi. O da evlendirme yetkisini Resûlullah'a verdi. Şöyle de denilmiştir: Resûlullah (sav), "Oğlun Seleme'ye söyle; seni evlendirsın" dedi. Seleme çocuk olduğu halde annesini evlendirdi. Onu Resûlullah'a nikâhlayanın Ömer b. Ebû Seleme olduğu da söylenmiştir. Ancak doğrusu, Seleme'nin onu evlendirmiş olmasıdır. Resûlullah (sav), Hamza b. Abdülmuttalib'in kızı Ümâme'yi Seleme ile evlendirirken ona: "Ey Seleme! Karşılığını aldın mı?" dedi. Şöyle de denilmiştir: Seleme, Ümâme ile gerdeğe girmeden felçten dolayı kendisinde aklî bir dengesizlik âriz olmuştu. Ümâme'yi boşadı ve onunla kardeşi evlendi. Ümâme dünyaya çocuk getirmede.

Ümmü Seleme Ebû Seleme'den Ömer, Seleme, Zeyneb, Dürre ve Zeyneb²⁰ adlarında çocuklar dünyaya getirdi. Bu [küçük] Zeyneb, Resûlullah'ın (sav) Ümmü Seleme'nin yanına girdiğinde "Zünâb ne yaptı?" diye sorduğu kızdır. Ömer, Cemel'de Ali ile beraberdi. Annesi Ümmü Seleme onu göndermişti. Ümmü Seleme Ali'ye şöyle demişti: "Oğlumu sana verdim; O benim için, nefsimden daha azizdir. Allah hükmünü icra edinceye kadar, seninle birlikte savaflara katılsın. Vallahi eğer Resûlullah'ın (sav) emrine muhalefet etme korkusu olmasaydı, Âişe'nin Talha ve Zübeyr ile birlikte [savafla] katıldığı gibi ben de sana katılırdım." Ali, Ömer'i Bahreyn valisi yapmıştı. Sonra onu oradan azletti ve Fâris bölgesine tayin etti. Onu Hulvân, Mâh ve Mâsebezân'a tayin ettiği de söylenmiştir. Resûlullah (sav) vefat ettiğinde Ömer 9 yaşındaydı. Künyesi "Ebû Hafs" idi. Resûlullah'tan (sav) [çok sayıda] hadis ezberlemiştir. Medîne'de Abdülmelik b. Mervan'ın hilafeti döneminde vefat etti.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Abdullah b. Seleme'den, o Süleymân b. Bilâl'den, o Ebû Vecze'den, o da Ömer b. Ebû Seleme'den rivayet etti. Şöyle dedi: Resûlullah (sav) bana, "Bana yaklaş; bismillah de ve önüne geleni ye!" dedi.

Bana Muhammed b. Vekî' anlattı. O Hişâm b. Urve'den, o da babasından, Ömer b. Ebû Seleme'nin şöyle dediğini nakletti. Ümmü Seleme'nin evinde Resûlullah'ı (sav), bir tek elbise içinde namaz kılarken gördüm; elbiseyi iki kenarından omuzuna atmıştı.

20 Bu küçük Zeyneb, Ümmü Seleme Resûlullah (sav) ile evlendiğinde henüz ufak ve süt emiyordu. (çev.)

Zeyneb bt. Ümmü Seleme Habeşistan'da doğmuştu. Onunla Abdullah b. Zem'a b. Esved b. Muttalib b. Esed b. Abdüluzzâ evlendi.

Dediler ki: [Evlilik konusunda] Resûlullah (sav) ile Ümmü Seleme arasındaki elçi Ömer b. Hattâb idi. Elçinin Hâtıb b. Belte'a olduğu da söylenmiştir. Ümmü Seleme elçiye, "Ben yaşıyım" dedi. Resûlullah (sav), "Ben senden daha yaşıyım" dedi. Ümmü Seleme, "Benim küçük çocuklarım var" dedi. Resûlullah (sav), "Onlar Allah ve resulünün korumasındadırlar" dedi. Ümmü Seleme, "Ben kıskancım" dedi. Resûlullah (sav), "Senden kıskançlığı gidermesi için Allah'a dua edeceğim" dedi ve ona dua etti. Sonra Resûlullah (sav) onunla evlendi.

Ümmü Seleme dedi ki: Resûlullah (sav) [henüz kendisiyle evlenmeden] bana şöyle demişti: "Sana bir musibet geldiği zaman 'Allah'ım! Bana musibetimin ecini ver ve bana bundan daha hayırlısını ver' diye dua et." Ebû Seleme vefat ettiği gün bu duayı yaptım. Sonra, "Kim bana Ebû Seleme gibi bir koca olacak?" dedim. Allah bana Ebû Seleme'den sonra, ondan daha hayırlısını verdi.

Dediler ki: Resûlullah (sav) Ümmü'l-Mesâkin'in evinde Ümmü Seleme ile gerdeğe girdi. Resûlullah (sav) evde, içinde arpa bulunan bir testi buldu. Bir de baktı ki evde bir değirmen, bir çömlek ve bir küp yağ var. Bunlar, Resûlullah (sav) ve eşinin düğün gecesindeki yiyecekleriydi.

Dediler ki: Resûlullah (sav), Ümmü Seleme ile gerdeğe girdiği gecenin sabahında ona, "Benim yanımda senin ailen hakkında hiçbir eksiklik ve küçük görme yoktur. Eğer istersen üç gün, istersen beş gün, istersen de yedi gün yanında kalırım. Ancak hanımlarımdan hiç birisinin yanında yedi gün kalmış değilim" dedi. Bunun üzerine Ümmü Seleme, "Ey Allah'ın elçisi, istediğini yapmakta serbestsin. Ben ancak senin hanımlarımdan bir hanımım" dedi. Resûlullah (sav) Ümmü Seleme'ye, "Sana verebileceğimiz bir kadife var. Onu kışın giyer, yazın da üzerine oturursun. İçinde hurma lifi bulunan deriden bir yastık, un yapman için iki el değirmeni; birinde su, diğeri un bulunan iki küp, içinde hamur yapıp tirit pişireceğin bir sahan da var" dedi. Ümmü Seleme, "Razı oldum" dedi. Bunlar onun mehri idi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Abdurrahmân b. Ebü'z-Zinâd'dan, o Hişâm b. Urve'den, o da babasından Âişe'nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) Ümmü Seleme ile evlenince, bize anlatılan güzelliğinden dolayı çok üzüldüm. Nihayet hissettirmeden onu gördüm. Doğrusu benim gözümde, bize anlatılanların kat kat üstünde bir güzelliği vardı. Bunu Hafsa'ya anlattım. -Biz birlikte hareket ederdik.- Hafsa, "Hayır, vallahi seninki sadece kıskançlık. O senin dediğin kadar değil" dedi. Bundan sonra onu bir daha gördüm; baktım ki Hafsa'nın dediği gibi [çok da güzel değilmiş].

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Süfyân anlattı. O Ma'mer'den, o Zührî'den, o da Hind bt. Hâris'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), "Âişe'nin benim yanımda [özel] bir konumu vardır. Kimse o konuma ulaşmış değildir" derdi. Ümmü Seleme ile evlenince, konum meselesi kendisine soruldu. Resûlullah (sav) sükût etti. Bu sükût-tan, Ümmü Seleme'nin de onun yanında güzel bir konuma sahip olduğu anlaşılmiş oldu.

Ümmü Seleme, hicretin 59. yılının Şevvâl ayında vefat etti. Bakî'de defnedildi. Onun kabrine oğulları Seleme ve Ömer ile kız kardeşinin oğlu Abdullah b. Abdullah b. Ebû Ümeyye indiler. Ümmü Seleme'nin hicretin 59. yılının Ramazan ayında vefat ettiği de söylenmiştir. O zamanki Medine valisi Velîd b. Utbe b. Ebû Süfyân idi. Velîd çıkıp ikinci namazını kıldı, sonra Ümmü Seleme'nin cenaze namazını kıldırdı. Cemaatin içinde İbn Ömer ve Ebû Saîd el-Hudrî de vardı. Şöyle de denilmiştir: Ümmü Seleme, cenaze namazını Velîd b. Utbe'nin kıldırmasın vasîyet etmişti. Bu yüzden Velîd, insanlardan utanarak bir bahane ile yola çıktı ve cenaze namazını Ebû Hüreyre kıldırdı. Yine, Ümmü Seleme'nin hicretin 61. yılı, Aşûrâ gününde vefat ettiği de söylenmiştir. Şöyle de denilmiştir. Velîd o sırada orada değildi ve yerine Ebû Hüreyre'yi vekil yapmıştı. Böylece Ebû Hüreyre cenaze namazını dört tekbirle kıldırdı.

Ümmü Seleme yönünden Resûlullah'ın bacanaklarından birisi, Zem'a b. Esved b. Muttalib b. Esed b. Abdüluzzâ idi. O, Ümmü Seleme'nin baba bir kız kardeşi Kureybe el-Kübrâ bt. Ebû Ümeyye ile evliydi. Kureybe'nin annesi Âtike bt. Abdülmuttalib idi. Kureybe Zem'a'dan Abdullah, Vehb,

Yezîd ve Bedir'de kâfir olarak öldürülen Hâris isimli çocukları dünyaya getirdi.

Resûlullah'ın bir diğer bacanağı Ömer b. Hattâb (ra) idi. O, Kureybe es-Suğrâ ile evliydi. İslâm ikisini ayırdı ve Kureybe kâfirlerin yanına gitti. Sonra müslüman oldu. Bu kez onunla Mu'âviye evlendi. Ebû Süfyân ona, "Sen müminlerin emiri tarafından suçlanan birisiyle mi evleniyorsun?" dedi. Bunun üzerine Mu'âviye onu boşadı. Onunla Abdurrahmân b. Ebû Bekir evlendi. Ondan Abdullah adlı çocuğunu dünyaya getirdi. Âişe çocuğun halası, Ümmü Seleme de teyzesiydi. Böylece Mu'âviye ve Abdurrahmân b. Ebû Bekir Resûlullah (sav) ile bacanak olmuşlardı.

Bir diğeri Münebbih b. Haccâc b. Âmir b. Huzeyfe b. Sa'd b. Sehm idi. O, Ebû Ümmeyye'nin -Ümmü Seleme'nin baba bir kız kardeşi olan- bir kızıyla evliydi. Kadın ondan iki erkek çocuk dünyaya getirdi.

Bir diğeri, Hârise b. Mazza b. Silhim b. Hakem b. Sa'dü'l-Aşîre'nin torunlarından Abdullah b. Sa'd b. Câbir b. Umeyr b. Beşîr b. Bişr idi. O da Ebû Ümmeyye b. Muğîre'nin bir kızıyla evliydi. Abdullah b. Sa'd ayrıca Affân'ın bir kızıyla -Osmân'ın kız kardeşi- evliydi. Bu kadın Muhammed adlı çocuğu dünyaya getirdi. Çocukları Medine'dedir. Onlardan Basra'da ikamet edenler de vardır.

Resûlullah'ın (sav) bir diğer bacanağı Abdullah b. Cüd'ân et-Teymî'nin Mevlâsı Suheyb b. Sinân idi. O, Rayta bt. Ebû Ümmeyye ile evliydi. Rayta'nın, Rebî'a b. Muğîre'nin kızı, yani Ümmü Seleme'nin amcasının kızı olduğu da söylenmiştir. Bu hanım aynı zamanda şair olan Ömer b. Abdullah b. Ebû Rebî'a'nın halasıydı.

8. [Zeyneb bt. Caş b. Riâb]

Resûlullah (sav) ayrıca Zeyneb bt. Caş b. Riâb b. Ya'mer b. Sabre b. Mürre b. Kebîr b. Ganm b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme ile evlendi. Caş b. Riâb, Benî Ümmeyye b. Abdüşems'in anlaşmalısıydı. Zeyneb'in annesi, Ümmeyye bt. Abdülmuttalib idi. Resûlullah (sav) Zeyneb'le, hicretin 5. yılı, Zilkâde ayının başında evlendi. Resûlullah'ın (sav) Müreysî gazvesinin dönüşünde onunla evlendiği de söylenmiştir. Müreysî gazvesi, hicretin

5. yılının Şabân ayında idi. Yine Resûlullah'ın (sav) onunla hicretin 3. yılında evlendiği de söylenmiştir. Ancak bu doğru değildir.

Muhammed b. el-A'râbî'nin Hişâm el-Kelbî'den, onun da babasından ve Şarkî'den rivayet ettiğine göre, Cahş b. Riâb'ın Benî Abdüşems ile anlaşma yapmasının sebebi şuydu: Benî Esed b. Huzeyme'den Fedâle b. Abde b. Merâre adında bir adam, Hilâl b. Ümeyme adlı Huzâ'alı bir adamı öldürdü. Bunun üzerine Huzâ'a kabilesi, adamlarına karşılık olmak üzere Fedâle'yi öldürdü. Benî Esed, Kinâne kabilesinden yardım istedi. Kinâne onlara yardım etmeyi reddetti. Onlar da Gatafân ile anlaşma yaptılar. Gatafân ve Benî Esed böylece iki anlaşmalı oldu. [Ancak durumdan memnun olmayan] Cahş b. Riâb, "Vallahi ben ancak Kureyş ile anlaşma yaparım. Mekke'ye gireceğim. Mekke'nin en şerefli ailesiyle anlaşma yapacağım ve onların en şerefilerinin kızıyla da evleneceğim" dedi. Kendisi zengin bir kabile reisiydi. Harb b. Ümeyme ile anlaşma yaptı ve Ümeyme bt. Abdülmuttalib ile evlendi. Ayrıca Benî Dûdân'dan bir grup insanı, onunla birlikte anlaşmaya taraf olmaları için Mekke'ye getirdi. İbnü'l-A'râbî dedi ki: Bazı Kureyşliler şöyle dediler: Riâb b. Ya'mer, Harb ailesiyle anlaşma yaptı ve "Vallahi Cahş'ı, Mekke'nin en şerefli olanının kızıyla evlendireceğim" dedi. Onu Ümeyme ile evlendirdi. Kendisi Benî Esed b. Abdülzâ ile anlaşma yapmak istiyordu. Ancak kendisine, "Onlar uğursuzdurlar" denildi. O da onları bıraktı.

Zeyneb daha önce, Peygamber'in (sav) Mevlâsı Zeyd b. Hârise el-Kelbî'nin eşi idi. Zeyd, evliliği konusunda Resûlullah'ın yanında Zeyneb'den şikâyetçi oldu ve "Zeyneb kötü ahlaklıdır" diyerek, onu boşamak için Resûlullah'tan izin istedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Ey Zeyd, eşini yanında tut" dedi. Bu Allah'ın âyeti[nde de geçmekte]dir ki O şöyle buyurmuştur:

*"Hani hem Allah'ın nimetine hem de senin iyiliğine nail olmuş [hanımını boşamaya karar vermiş olarak sana danışmaya gelmiş] olan kişiye sen, 'Eşini yanında tut, Allah'tan kork!' demiştin. Allah'ın açığa çıkaracağı bir durumu içinde saklamıştın çünkü insanlardan çekinmiştin. Hâlbuki asıl Allah'tan çekinmen gerekirdi."*²¹

21 Ahzâb, 33/37.

Ayette geçen “Allah’ın nimetine nail olmuş” sözünden maksat, Allah’ın onu İslâm ile şereflendirmiş olmasıdır. “Senin iyiliğine nail olmuş” sözünden maksat da Resûlullah’ın onu özgürlüğüne kavuşturmuş olmasıdır.

Resûlullah (sav) Zeyneb’i görmüş ve ondan hoşlanmıştı. Hemen ardından, “Ey kalpleri çeviren Allah, ne kadar yücesin!” demişti. Sonra, Zeyneb’de gördüğü kötü ahlak sebebiyle Zeyd huzursuz olmaya başladı ve onu boşadı. Bunun üzerine Allah, iddetinin bitiminden sonra onu Resûlü ile mehirsiz olarak evlendirdi. Diğer eşlerinde olduğu gibi, kimse ona velilik yapıp onu evlendirmedir. Zeyneb’in Zeyd’den çocuğu olmadı. Zeyd için “el-Hibb” [sevgili] denilirdi. Resûlullah Zeyd’in oğlu Üsâme’yi arkasına [terkisine] bindirdiği için ona da “Ridf” denilirdi. Bazıları Üsâme’ye, “el-Hibb ibnü’l-Hibb [sevgilinin oğlu sevgili]” [denildiğini] söylemiştir.

Resûlullah (sav) Zeyneb’in düğününde bir koyunu velime [düğün yemeği] yaptı ve insanları davet etti. Davetliler yediler; sonra oturup konuşmaya başladılar. [Uzun süre kalkmayarak] Resûlullah’a (sav) sıkıntı verdiler. Bunun üzerine Allah hicap âyetini [Ahzab, 33/59] indirdi. Ayrıca, “Ey iman edenler! Peygamberin evine size yemek için izin verilmediği vakit asla girmeyin, fakat çağrıldığınızda -erkenden gidip yemeğe hazırlanmasını beklemeksizin- girin, yemeğinizi yiyince hemen dağılın, söze dalıp oturmayın; bu davranışınız peygamberi rahatsız ediyor, size söylemeye çekiniyor, oysa Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez”²² âyetini de indirdi.

Bana Cerîr b. Abdülhamîd’den haber verildi. O Muğîre’den, o da Şa’b’den rivayet etti, dedi ki: Zeyneb Peygamber’e (sav), “Ben diğer eşlerin gibi değilim. Ben üç şeyle bilirim ki senin hanımlarından hiçbirisi onlarla bilinmiyor. Senin dedenle benim dedem birdir. Allah semadan beni sana nikâhladı. Bir de benim nikâhımdaki aracı Cibrîl’dir.” dedi.

Amre’den rivayet edildi. O da Âişe’den rivayet etti, dedi ki: Allah Zeyneb’e rahmet etsin. Dünyada ulaşılabilen bir şerefe ulaştı. Allah onu peygamberiyle evlendirdi. Allah’ın kitabı bu nikâhı söz konusu etti. Ayrıca bir gün biz Resûlullah’ın (sav) etrafında iken şöyle dedi: “Sizden en önce bana kavuşacak olan, en uzun eli olanınızdır” dedi. Ya da “Kolu en uzun olanı-

22 Ahzâb, 33/69.

nızdır” dedi.²³ Resûlullah (sav) Zeyneb’in, [vefatından sonra] kendisine ilk kavuşacak kişi olduğunu ve cennetteki eşi olduğunu ona müjdeledi.

Dediler ki: Zeyneb Resûlullah’ın (sav) eşlerine şöyle derdi: “Velileriniz sizi mehirle evlendirdi, beni ise Allah evlendirdi.”

Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe’den bana haber verildi. O Ebû Üsâme’den, o İsmâîl’den, o da Âmir b. Abdurrahmân b. Ebzâ’dan rivayet etti, dedi ki: Ömer ile beraber Zeyneb bt. Cahş’ın cenaze namazını kıldım. Resûlullah’tan sonra ilk vefat eden eşi o idi.

Zeyneb’in ölüm döşeğinde iken şöyle söylediğini dediler: “Ben kefenimi hazırladım. Muhtemelen Ömer de bana bir kefen gönderir. Eğer gönderirse o kefenlerden birini sadaka verin.” Vefat ettiğinde Ömer tek tek seçerek onun için beş parça kefen gönderdi. Zeyneb onlarla kefenlendi. Bunun üzerine kız kardeşi Hamne bt. Cahş, onun kendisi için hazırlamış olduğu kefeni sadaka verdi. Âişe onun hakkında “Zeyneb övülmüş olarak, dul ve yetimlerin hâmisi olarak gitti.” dedi.

Bana Amr b. Muhammed anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Ubeyd et-Tanâfisî anlattı. O İsmâîl’den, o da Âmir eş-Şa’bî’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) eşlerine, “Bana ilk önce kavuşacak olanınız, en uzun elli olanınızdır.” dedi. Sevde onların içinde en uzun elli olandı. Zeyneb vefat edince, eşleri, “Resûlullah (sav) doğru söyledi. Zeyneb hayır konusunda en uzun elli olanımızdı.” dediler. Amr en-Nâkıd dedi ki: Bana verilen habere göre Zeyneb Allah’ın kendisini Peygamber’iyle evlendirdiği ve bu konuda âyet nazil olduğu müjdesini alınca, şükür olarak Allah için iki ay oruç tutmayı nezretti. Ayrıca üzerindeki zinetleri, müjdeyi kendisine getiren kişiye verdi.

Dediler ki: Zeyneb, Resûlullah’ın (sav) üzerine konulduğu sedyenin [tahta] üzerine konulmasını vasiyet etti. [Vasiyetine uygun olarak] o sedyenin üzerine konuldu. Ebû Bekir de o sedyenin üzerine konulmuştu. Vefat edenler onun üzerine konulurlardı. Mervân valî olunca, eşraftan başkası-

23 Resûlullah’ın (sav) eşleri, onun bu sözünü hakikî manasıyla anlamışlardı. Bu yüzden kastedilen kişinin, eli en uzun olduğu için Sevde olduğunu düşünüyorlardı. Oysa “uzun el” mecazî bir ifadeydi ve “en çok hayır yapan, tasaddukta bulunan” anlamına geliyordu. (çev.)

nın o sedyenin üzerine konulmasını yasakladı. Ayrıca, üzerine cenazelerin konulması için Medine'de çok sayıda tahta [sedye] dağıttı. [Resûlullah'ın (sav) konulduğu] sedyenin ortasında dokunmuş lifler vardı.

Zeyneb'in vefatı hicretin 20. yılındaydı. Cenaze namazını Ömer kıldır-
dı ve Bakî'de defnedildi. Zeyneb'in kabrine, Muhammed b. Abdullah b.
Cahş, kız kardeşi Hamne bt. Cahş'ın oğlu Muhammed b. Talha b. Ubey-
dullah -Cemel günü babasıyla birlikte öldürüldü-, Abdullah b. Ebû Ah-
med b. Cahş ve Üsâme b. Zeyd indiler. Üsâme Zeyneb'in mahremiydi;
çünkü Zeyneb onun babasının [önceki] eşiydi. Ebû Ahmed b. Cahş kördü.
Ömer onun naaşı taşımak istediğini gördü. Ona, "Ey Ebû Ahmed! Naaş-
tan uzak dur. İnsanlar seni kınamazlar." dedi. Bunun üzerine Ebû Ahmed,
"Ey Ömer! [Kendisiyle] şeref kazandığımız kadın budur; ancak bu [taşı-
ma], acımı dindirir." dedi. Kabrin başında oturmuş ağlıyordu; Ömer (ra)
ise, insanların ileri gelenleriyle birlikte ayaktaydı. Onlar da Resûlullah'a
ağlıyorlar ve ona salâtuselam getiriyorlardı. Zeyneb'in defnedildiği gün çok
kıskaktı. Bu yüzden Ömer onun kabri üzerine bir gölgelik yaptı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîd'den, o Münkedir b. Mu-
hammed'den, o babasından, o da Rebî'a b. Abdullah b. Hüdeyr'den rivayet
etti, dedi ki: Ömer'i gördüm. Kamçısı omzundaydı. Zeyneb'in cenazesin-
de insanları öne geçiriyordu. Dört tekbir alarak cenaze namazını kıldırdı.
Kabre su serpinceye kadar orada kaldı. Zeyneb kabrine konuluncaya kadar
bir örtü ile örtülmesini emretti. Zeyneb'i, Resûlullah'ın (sav) eşlerinin yı-
kadığını söylemişlerdir.²⁴

Bize Ebû Bekir el-A'yen anlattı, dedi ki: Bize Affân anlattı, dedi ki:
Bize Hüşeym haber verdi, dedi ki: Bize Muğîre haber verdi. O da Osmân
b. Yesâr'dan rivayet etti, dedi ki: İnsanlar Zeyneb bt. Cahş'ı defnettikleri

24 Bu cümle BAE'de yer almamaktadır. ZZ, bu bilgiyi İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ından aldığını ifade ederek şu notu düşmüştür: (Bk. *Tabakâtu İbn Sa'd*, c. 8, s. 111-113.) *Tabakât*'a baktığımızda şu bilgiyi görüyoruz: "Zeyneb bt. Cahş vefat edip de kabrine getirilince Ömer b. Hattâb kalktı Allah'a hamd edip Zeyneb'i övdükten sonra şunu söyledi: "Bu kadın hastalandığında Resulullah'ın eşlerine 'Tedavisiyle kim ilgilenecek?' diye haber gönderdim. Onlar, 'Bizler' dediler. Zeyneb ruhunu teslim edince onlara, 'Onu kim yıkayacak, kim koku sürüp kefenleyecek?' diye haber gönderdim. Kadınlar, 'O hayattayken yanına girip çıkması helal olan kimse' dediler. Onların doğru söylediğini gördüm." (Bk. *Tabakât*, Tercüme: Heyet, c. 10, 116, 3. baskı, İstanbul, 2019) Resûlullah'ın eşlerinin Zeyneb'i yıkadıkları yönündeki bilginin BAE'de yer almaması isabetlidir. Nitekim *Tabakât*'ta yer alan bu bilgi, eşle-
rinin onu yıkadıkları anlamına gelmemektedir. (çev.)

bir sırada Mısır [tarzın]da boyanmış elbise giyen, saçı taranmış bir genç çıkageldi. Ömer kamçıyla onun üzerine gitti ve “Sanki biz burada oyun oynuyoruz da sen öyle [süslü] gelmişsin. [Görmüyor musun] bu büyük insanlar annelerini defnediyorlar?” dedi.

Zeyneb yönünden Resûlullah (sav) ile bacanak olanlardan birisi, Talha b. Ubeydullah b. Osmân b. Amr b. Ka‘b b. Sa‘d b. Teym idi. Ona “Feyyâd” [çok veren adam] denirdi. Zû Karad gazvesinde bir [tatlı su] kuyusu aldı ve tasadduk etti. Ayrıca çok sayıda deve kesip yemek yedirmişti. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Ey Talha, sen Feyyâd’sın” dedi. Talha’nın Resûlullah’ın (sav) yanına gelen bazı heyetleri yedirip giydirdiği, bunun üzerine Resûlullah’ın (sav) ona “Feyyâd” ismini verdiği de söylenmiştir. Vâkıdî dedi ki: Bütün bunlar olmuştur.

Talha’nın eşi, Zeyneb’in anne baba bir kız kardeşi Hamne bt. Caşş idi. Anneleri Ümeyme bt. Abdülmuttalib’dir. Talha, Mus‘abü’l-hayr b. Umeyr b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr’ın, Uhud günü şehit edilmesinden sonra onunla evlendi. Hamne Talha’dan Muhammed ve İmrân adlı çocukları dünyaya getirdi. Muhammed b. Talha’ya “Seccâd” denilirdi. Cemel günü babasıyla birlikte öldürüldü. Onun katili şöyle demişti:

*Dağılmış saçı başı, namaz kılarıdı gece bastırduğında
Eziyet etmezdi/zararsızdı, üslümandı görüldüğü kadarıyla
Bana Hâ-mîm’i okuyordu, mızrak tam üzerindeyken
Çarpışmadan önce Hâ-mîm’i okusaydı ya bana
[o takdirde onu öldürmezdim]!*

Hamne, Mus‘ab b. Umeyr’den Zeyneb bt. Mus‘ab adlı kız çocuğunu dünyaya getirdi. Onunla Abdullah b. Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Muğîre evlendi. Zeyneb bt. Mus‘ab ondan Mus‘ab, Muhammed ve Kureybe adlarındaki çocukları dünyaya getirdi. Kureybe Ömer b. Abdurrahmân b. Hâris b. Hişâm b. Müğîre’yle evlendi ve ondan Hafsa adlı kız çocuğunu dünyaya getirdi.

Resûlullah’ın bacanaklarından birisi de Abdurrahmân b. Avf ez-Züh-rî idi. Hamne, Mus‘ab ile evlenmeden önce onun eşiydi. Ondan çocuğu olmadı. Daha sonra onunla Mus‘abü’l-Hayr evlendi. Buna göre Resûlul-

lah'ın (sav) Zeyneb açısından bacanakları sırayla, Abdurrahmân, Mus'ab ve Talhâ'dır.

Vâkidî dedi ki: [Mus'ab'ın da şehit olduğu] Uhud günü Hamne'ye, "Dayın Hamza öldürüldü" denildi. Hamne, "*Innâ lillah ve innâ ileyhi râciûn*" dedi. Ona, "Kardeşin Abdullah b. Cahş öldürüldü"²⁵ denildi. Hamne yine "*Innâ lillah ve innâ ileyhi râciûn*" dedi. Bu kez kendisine, "Kocan Mus'ab öldürüldü" denilince yakasını yırttı ve bağırıp çağırmaya başladı. Resûlullah'a (sav), "[Diğer kimseler bir nebze, ancak] kocanın yeri doldurulamaz." dedi. Hamne, [ifk hadisesinde] Âişe'nin aleyhinde konuşup kendisine had cezası uygulananlardan birisidir.

9. [Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyân b. Harb]

Resûlullah (sav) Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyân ile de evlenmiştir. Ümmü Habîbe daha önce Ubeydullah b. Cahş'ın eşi idi. Ondan "Habîbe" adında bir kız dünyaya getirdi. Böylece onunla künyelendi. [Ubeydullah b. Cahş'ın vefatından sonra] Ümmü Habîbe'yle, Dâvûd b. Urve b. Mes'ûd b. Mu'attib es-Sekafi evlendi. Ümmü Habîbe'nin asıl adı "Remle" idi. Bazılarına göre ise "Hind" idi. Ancak "Remle" daha doğrudur. Ubeydullah b. Cahş müslüman olmuş ve Habeşistan'a hicret etmişti. Yanında eşi Ümmü Habîbe de vardı. Ubeydullah daha sonra hristiyan oldu. Fakat Ümmü Habîbe müslüman olarak kaldı. Ubeydullah, "Biz gördük ama siz göremediniz" diyordu. Bu bir darb-ı meseldir.²⁶ Çünkü köpek eniği gözünü açtığı zaman "*fakkaha/gördü*" denilir. Ama küçüklük ve zafiyetten dolayı gözlerini açıp sonra tekrar kapattığında "*sâ'sa'e*" denilir.

25 Bu ifade, hem RK hem de ZZ'de "Kardeşin Ubeydullah b. Cahş öldürüldü" şeklindedir. Ancak bunun bir sehiv olduğu açıktır. Çünkü onun kardeşi Ubeydullah, Habeşistan'a hicret ettikten sonra orada hristiyan olmuş ve bir müddet sonra da vefat etmiştir. (Bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, Terc. Heyet, c. III, 98, İstanbul, 2014) (çev.)

26 Rivayetin aslı şöyle dir: (وكان عُبيدالله بن جحش أسلمَ وهاجر إلى الحبشة ثم أُرْتدَّ وتَنَصَّرَ بالحبشة فكان يمر بالمهاجرين) (فيقول: فَفَحْنَا وضأضأتم أي أَبصُرنا أمرنا ولم تُبصُرُوا أمركم) "Abdullah b. Cahş müslüman oldu ve Habeşistan'a hicret etti. Sonra orada hristiyan oldu. Muhacirlerin yanından geçerken de "Biz hakikati gördük ama sizler görmediniz" derdi." Ancak hem Z.Z. hem de R.K'de (وكانت تقول) yazılarak, darb-ı meseli söyleyenin Ümmü Habîbe olduğu kanaati verilmiştir. Bunun yanlış olduğu açıktır. Bu yüzden Z.Z. dipnotta bunun (وكان يقول) şeklinde olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Darb-ı mesel, "*Biz gördük; ama siz görmeye çalışıyorsunuz ve hala görmüş değilsiniz*" anlamındadır. (Bk. *en-Nihâye fi Garibi'l-Hadis*, (صاَصا) maddesi.) (çev.)

Ümmü Habîbe'den rivayet edildiğine göre kendisi rüyada kocasının çok kötü ve perişan halde olduğunu gördü. Sabah oluca ona kocasının İslâm'dan döndüğü ve hristiyan olduğu haber verildi. Ancak Ümmü Habîbe İslâm dini üzerinde kaldı. Ubeydullah içkiye başladı; içki müptelası oldu. Sonunda öldü. İçkiden dolayı boğularak öldüğü söylenmiştir. Denizde boğulduğu da söylenmiştir. Yine Ümmü Habîbe rüyasında babasının kendisine “Ey müminlerin annesi” diye hitap ettiğini görmüştü.

Dediler ki: Resûlullah (sav) hicretin 6. veya 7. yılında [doğrusu 7. yılı] Necâşî'ye iki mektup yazdı. Birisinde onu İslâm'a davet ediyor; diğesinde ise Ümmü Habîbe'yi kendisi için istemesini, oradaki Müslümanları -Ca'fer-i Tayyâr ve arkadaşlarını- Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile Medine'ye göndermesini talep ediyordu. Amr ed-Damrî Resûlullah'ın (sav) bu iki mektubunu götüren elçiydi. Necâşî, Resûlullah'ın (sav) durumunu ve vasfını öğrenince -[son peygamberin] gönderilme zamanının geldiğini de bildiğinden- müslüman oldu. Durumu Ümmü Habîbe'ye bildirmek ve ona müjdeyi vermek üzere “Ebrehe” adlı câriyesini gönderdi. -Ümmü Habîbe'nin durumunu ona Amr anlatmıştı- [Müjdeyi alan] Ümmü Habîbe, üzerindeki zinetleri câriyeye verdi, ona elbise de yaptı. Sonra Ümmü Habîbe nikâh akdini gerçekleştirmek üzere, Hâlid b. Saîd b. Âs b. Ümeyye'yi vekil tayin etti. Hâlid, onun babasının amcasının oğluydu. Amr b. Ümeyye ed-Damrî onu Hâlid'den istedi ve Resûlullah (sav) ile nikâhladı. Necâşî de mehir olarak ona 400 dinar verdi. Dinarları Ümmü Habîbe'ye gönderince 50 miskalini Ebrehe adlı câriyeye verdi. Ancak Ebrehe onu kabul etmedi ve daha önce verdiklerini de ona geri verdi. Çünkü Necâşî ona böyle emretmişti. Necâşî ayrıca bir yemek hazırladı ve orada hazır bulunan Ca'fer ve diğer Müslümanlara yedirdi. Bir de Resûlullah'a (sav) hediye olarak güzel bir elbise gönderdi.

Amr b. Ümeyye, Ümmü Habîbe'yi Medine'ye getirince Resûlullah (sav) onunla gerdeğe girdi. Şöyle söylenmiştir: Amr b. Ümeyye ve Habeşistan'da bulunan Müslümanlar, Necâşî'nin hazırladığı iki gemiyle geldiler. Onların gelişleri Hayber günlerine rastlıyordu. Doğru olan da budur.

Bazı raviler dedi ki: Resûlullah'a (sav), Amr'ın Ümmü Habîbe'yi istediği ve Hâlid'in onu nikâhladığı haberi gelince, Ebû Âmir el-Eş'arî'yi Habeşistan'a gönderdi. Böylece iki geminin yolcuları gelmeden Ümmü Habîbe'yi

Resûlullah'a (sav) getirdi. Ebû Süfyân da "Ben mi onun babasıym yoksa Ebû Âmir mi?" dedi. Dediler ki: Resûlullah'ın (sav), kızı Ümmü Habîbe ile evlendiği haberi kendisine ulaşınca Ebû Süfyân [Hz. Peygamber'i kastederek], "O artık kimsenin güç yetiremeyeceği bir kahramandır" dedi.

Bana Ebû Mes'ûd b. Kattât anlattı. O Muhammed b. Mervân'dan, o Kelbî'den, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: İbn Abbas "Belki de Allah sizinle onlardan düşmanınız olan kimseler arasında (karşılıklı) bir dostluk meydana getirecektir"²⁷ âyetiyle ilgili olarak şöyle dedi: Bu âyet, Resûlullah (sav) Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyân b. Harb ile evlendiği zaman nazil olmuştur.

Bazı Basralılar dediler ki: Amr b. Ümeyye, beraberinde Ümmü Habîbe, [Habeşistan'daki] Müslümanlar ve onların eşleri olduğu halde [Medîne'ye] geldi. Geldiğinde Resûlullah (sav) onu Osmân b. Affân b. Ebû'l-Âs b. Ümeyye'den istedi. O da onu Resûlullah'a (sav) nikâhladı. Ancak birinci rivayet daha doğrudur.

Âişe'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle dedi: Ümmü Habîbe vefatı esnasında beni çağırды ve "Kuşkusuz zaman zaman aramızda, kumalar arasında olan şeyler geçti. Allah beni de seni de affetsin" dedi. Ben de ona, "Allah bütün bunları affetti, bağışladı ve seni onlardan kurtardı" dedim. Ümmü Habîbe, "Beni sevindirdin; Allah da seni sevindirsin" dedi. Sonra Ümmü Seleme'ye haber yolladı. Ona da benzeri şeyler söyledi.

Ümmü Habîbe'nin vefatı, hicretin 44. yılındaydı. O yıl, Mu'âviye hacca gitmişti. Ümmü Habîbe'nin hicretin 42. yılında vefat ettiği de söylenmiştir. Ancak birinci görüş daha doğrudur. Cenaze namazını Mervân kıldırdı. Onun kabrine kız kardeşi Hind bt. Ebû Süfyân'ın bazı çocukları ve Ebû Bekir b. Saîd b. Ahnes indiler. Ebû Bekir ondan hadis rivayet ederdi. Ümmü Habîbe onun teyzesiydi. Ebû Bekir'in annesinin adı, Sahra bt. Ebû Süfyân idi. Yine Utbe b. Ebû Süfyân'ın bazı çocukları da kabrine indiler.

Ümmü Habîbe yönünden Resûlullah'ın (sav) bacanaklarından birisi Hâris b. Nevfel b. Hâris b. Abdülmuttalib b. Hâşim idi. Onun eşi Ümmü Habîbe'nin baba bir kız kardeşi olan Hind bt. Ebû Süfyân idi. Ondan

27 Mümtehine, 60/7.

Abdullah b. Hâris “Bebbe”, Muhammed b. Hâris el-Ekber, Rebî’a, Abdurrahmân, Remle, Ümmüz-Zübeyr, Tureybe ve başka bir kız çocuğunu dünyaya getirdi.

Bir diğer bacanağı Muhammed b. Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebî’a b. Abdüşems b. Abdümenâf’tır. Onun eşi Remle bt. Ebû Süfyân idi. Muhammed bu hanımla evli iken öldürüldü.

Bir diğeri Saîd b. Osmân b. Affân idi. Muhammed b. Ebû Huzeyfe’den sonra Remle ile evlendi. Saîd de öldürüldü. Saîd b. Osmân, Suğd krallarının soyundan olan ve Mu’âviye zamanında Medine’ye gelen bazı köleler tarafından öldürüldü. Remle’nin ondan çocuğu olmadı. Mu’âviye Saîd’i Horasân’a vali yapmıştı.

Bir diğeri Sâib b. Ebû Hubeş b. Muttalib b. Esed b. Abdüluzzâ’dır. Onun ismi “Üheyb”dir. Onun eşi Cüveyriye bt. Ebû Süfyân idi; Sâib’den çocuğu olmadı.

Bir diğeri de Abdurrahmân b. Hâris b. Ümeyye el-Aşğar b. Abdüşems’tir. Sâib’in vefatından sonra Cüveyriye ile evlendi. Cüveyriye’nin ondan da çocuğu olmadı.

Bir diğeri Safvân b. Ümeyye b. Halef el-Cumahî’dir. Onun eşi, Ümmü Habîbe’nin anne baba bir kız kardeşi Ümeyme bt. Ebû Süfyân idi. Ümmü Habîbe’nin annesi, Safiyye bt. Ebü’l-Âs b. Ümeyye idi. Onun annesi de Benî Adî b. Ka’b’dan Ümeyme bt. Abdüluzzâ b. Hursân idi. Ümeyme, Abdurrahmân b. Safvân’ı dünyaya getirdi.

Bir diğeri Huveytub b. Abdüluzzâ b. Ebû Kays b. Abdüvüd idi. Ümeyme, Safvân ile evlenmeden önce onun eşi idi. Ondan Ebû Süfyân b. Huveytub’ı dünyaya getirdi.

Bir diğer bacanağı İyâd b. Abduganm el-Fihri’dir. Kendisine İbn Ganm da denilirdi. Onun eşi, Ümmü Habîbe’nin baba bir kız kardeşi olan Ümmü’l-Hakem bt. Ebû Süfyân idi. Onun annesi de Mu’âviye’nin annesi Hind b. Utbe idi. İslâm ikisini ayırdı.

Bir diğeri Abdullah b. Osmân b. Abdullah b. Rebîa Hâris es-Sekafi idi. Ümmü’l-Hakem, İyâd’dan sonra onunla evlendi. Ondan Abdurrahmân b.

Ümmü'l-Hakem'i dünyaya getirdi. Abdurrahmân annesine nispet edilirdi. Abdullah, Tâif gününde [kâfir olarak] öldürüldü.

Bir diğeri, Saîd b. Ahnes b. Şerîk idi. Resûlullah (sav) onun hakkında, "Allah onu [rahmetinden] uzaklaştırın, o Kureyş'e kızılıyordu" buyurmuştur. Onun eşi Sahra bt. Ebû Süfyân idi. Sahra'nın ondan çocukları oldu. Onlardan birisi Ebû Bekir b. Saîd idi. Ebû Bekir, teyzesi Ümmü Habîbe'den hadis rivayet ederdi.

Bir diğeri, Urve b. Mes'ûd b. Âmir b. Mu'attib es-Sekafi'dir. Onun eşi Meymûne bt. Ebû Süfyân idi. Ondan Dâvûd b. Urve'yi dünyaya getirdi. Mes'ûd b. Mu'attib, Zuhruf suresinde geçen "*azîmü'l-karyeteyn*"dir (iki şehrin büyük adamlarından biri).²⁸ Resûlullah (sav), Sakîf kabilesini İslâm'a davet etmek üzere Urve'yi Tâif'e göndermiştir. Urve, bu konuda Resûlullah'tan (sav) izin almıştı. Urve bir damın üzerindeyken, birisi ok atarak onu öldürdü.

Bir diğeri, Muğîre b. Şu'be'dir. Urve'nin vefatından sonra Meymûne bt. Ebû Süfyân ile evlendi.

Bir diğeri de Abdullah b. Mu'âviye'dir. Safvân b. Ümeyye'nin vefatından sonra Ümeyme bt. Ebû Süfyân ile evlendi.

10. [*Cüveyriye bt. Hâris el-Huzâ'î*]

Resûlullah (sav) Cüveyriye ile de evlendi. İsmi Berre bt. Hâris b. Ebû Dirâr el-Huzâ'î'dir. Cüveyriye ondan önce, Musâfi b. Safvân b. Züş-Şüfr el-Huzâ'î'nin eşiydi. Musâfi, Müreysî gününde kâfir olarak öldürüldü. Cüveyriye Müreysî gününde Hazrec kabilesinden olan Sâbit b. Kays b. Şemâs b. Ebû Züheyr el-Ensârî ve kardeşinin, -bazılarına göre amcasının oğlunun- paylarına düşmüştü. İkiisi, onu serbest bırakmak üzere onunla yedi ukıyye gümüş üzerine anlaştılar. Bunun üzerine Cüveyriye Resûlullah'a (sav) gelerek özgürlüğünün bedeli için ondan yardım talep etti. Resûlullah

28 "*Mekke müşrikleri, 'Bu kitab iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya! dediler.'*" (Zuhruf, 43/31) âyette geçen iki şehirden maksat Mekke ve Tâif'tir. Müşrikler peygamberliği, çok sade ve mütevazı bir hayat yaşayan Muhammed'e (sav) yakıştıramıyorlardı. Kur'an'ın, ekâbirden olan Mekke'li Velid b. Muğîre'ye veya Tâifli 'Urve b. Mesud es-Sakafi'ye indirilmesi gerektiğini söylüyorlardı. Kur'an, bir sonraki âyette onların bu temennilerine, "*Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar?*" (Zuhruf, 43/32) diyerek cevap vermiştir. (çev.)

(sav), “Bundan daha iyi bir teklife ne dersin? Seni satın alır, seni azat eder ve seninle evlenirim” dedi. Cüveyriye, “Evet” dedi. Resûlullah (sav) da dediğini yaptı. Resûlullah (sav) ona “Cüveyriye” ismini koydu. Çünkü onun için, “Resûlullah Berre'nin²⁹ yanından çıktı” veya “Berre onun yanından çıktı” denilmesini istemiyordu.

Şöyle de söylenmiştir: Cüveyriye Müreysî günü Resûlullah'ın [liderin payı olarak] kendisine ayırdığı³⁰ bir câriye idi. Babası gelip onu fidye karşılığında aldı. Sonra da Resûlullah (sav) ile evlendirdi. Resûlullah'ın (sav) onu azat ettiği, onun ve kavminden 100 -bazılarına göre 40- kişinin azatlığını ona mehir yaptığı da söylenmiştir. [Bu kimseler] azat edildikleri zaman [kendi yurtlarına] döndüler. Cüveyriye'nin, kavmine çok büyük faydası dokunmuştur. Bazı raviler Resûlullah'ın (sav) onu azat edip sadece kendi azatlığını ona mehir yaptığını söylemişlerdir.

Bana Abdullah b. Sâlih el-İclî anlattı, dedi ki: Bana Süfyân'dan anlatıldı. O da İbn Necîh'ten, Mücâhid'in şöyle dediğini nakletti: Cüveyriye, “Ey Allah'ın elçisi, senin hanımların bana karşı övünüp, ‘Resûlullah (sav) seninle evlenmemiştir’ diyorlar” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Senin için yüksek bir mehir ödemedim mi? Kavminden 40 kişiyi azat etmedim mi?” dedi. Cüveyriye de [hür olduğundan] hicap altına alınanlardandı. Resûlullah (sav) diğer hanımlarına yaptığı gibi ona da gün ayırmıştı. Ömer b. Hattâb ona [hilafeti döneminde Âişe'ye verdiği atıyyenin yarısı olan] 6.000 dirhem atıyye tahsis etti ve “Bir câriyeyi, Ebû Bekir es-Sıddîk'ın kızıyla eşit tutamam” dedi. Bazılarına göre, onun için 12000 dirhem tahsis etmişti. Cüveyriye hicretin 56. yılının Rebülevvel ayında vefat etti. Onun cenaze namazını Mervân b. Hakem kıldırdı.

Bana Velîd b. Sâlih anlattı. O Vâkîd'den, o İbn Ebû Zi'b'den, o da Zührî'den rivayet etti, dedi ki: Cüveyriye ve Safiyye Resûlullah'ın eşlerindiler. [Diğer] hanımlarına yaptığı gibi onlara da gün ayırmıştı.

29 Berre, “saliha, hayırlı kadın” gibi anlamlara geldiği için Allah Elçisi (sav) söz konusu ismi taşıyan kadınların isimlerini değiştirmiştir. (çev.)

30 Allah Elçisi'nin (sav) gazvede ganimetin dağıtımında kendisine ayırdığı paya safi denir. (çev.)

11. [Safiyye bt. Hüeyey b. Ahtab]

Resûlullah (sav), Hârûn b. İmrân'ın sülalesinden Nadîr b. Nahhâm b. Yenhûm'un torunlarından Safiyye bt. Huyey b. Ahtab b. Sa'ye b. Sa'lebe b. Ubeyd ile evlendi. Safiyye, Resûlullah'tan (sav) önce yahudi Kinâne b. Ebû'l-Hukayk'ın eşiydi. Kinâne Hayber günü öldürüldü. Safiyye bt. Huyey Allah'ın elçisi'nin (sav), Hayber günü, esirler arasından kendisi için [safî olarak] ayırdığı bir kadındı. Her ganimet için [devlet başkanı olarak] Resûlullah'ın kendisine özel pay ayırma hakkı vardı. Bu bir köle, câriye, kılıç veya başka bir şey olabilirdi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O İsa b. Abdurrahmân el-Ensârî'den, o da Abdullah b. Ebû Bekir'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) ister hazır bulunsun ister bulunmasın, humusun³¹ dağıtılmasından önce onun ganimetten [lider payı olarak] seçim hakkı vardı. Bu bir köle, câriye, kılıç veya zırh olabilirdi. Meselâ, Bedir günü Zülfikâr'ı almıştı. Benî Kaynukâ gününde bir zırh almıştı. Zatu'r-Rikâ gazvesinde bir câriye, Müreysî gazvesinde Rebâh adında siyahî bir köle, Benî Kurayza gününde ise Reyhâne bt. Şem'un b. Zeyd'i almıştı. Keza Hayber günü Safiyye bt. Huyey b. Ahtab'ı almıştı. Şöyle de söylenmiştir: O gün Safiyye onun hissesine düşmüş, o da onunla evlenmişti. Yine Safiyye'nin bir kız kardeşi de onun hissesine düşmüştü. Onu Dıhye b. Halife el-Kelbî'ye hediye etti.

Resûlullah (sav) Safiyye ve kız kardeşi kendi payına düşünce onlara refakat etmesi için Bilâl'i görevlendirdi. Bilâl onları, öldürülen yahudilerin yanından yürütüp götürdü. Safiyye'nin kız kardeşi bağırды ve ortalığı velveleye verdi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Merhametin ne kadar da az! Kadını, öldürülen insanların yanından götürüyorsun" dedi. Safiyye'nin kız kardeşi güzel bir kadındı. Ancak Safiyye ondan daha güzeldi. Resûlullah (sav), Safiyye'nin kız kardeşini Dıhye'ye hibe etti. Safiyye'nin binmesi için bir deve yaklaşıtırdı. Resûlullah (sav), dizine basması için ayağını uzattı. Ancak Safiyye [ayağıyla] basmayı reddederek dizini baldırının üzerine koydu. Resûlullah (sav) onu hicaba soktu ve azatlık bedelini mehri saydı. Bir hayız müddeti geçirdikten sonra yolda onunla gerdeğe girdi. Safiyye iki elbise ile örtündü. Ümmü Süleym -Enes b. Mâlik'in annesi- [gerdekten

31 Savaşta elde edilen ganimetin beşte birine "humus" denir (çev.)

önce] onun saçlarını taradı ve ona koku sürdü. Onun düğün yemeği, deriden sergiler üzerinde yenilen hays³² yemeği idi.

Resûlullah (sav) Safiyye ile gerdeğe girince, Ebû Eyyûb el-Ensârî Hâlid b. Zeyd kılıcını kınından çıkararak çadırın kapısında, -ya da ona yakın bir yerde- sabaha kadar bekledi. Sabah olunca Resûlullah (sav) onu gördü ve “Ey Ebû Eyyûb! Ne olmuş sana, kılıcını kınından çıkarmışsın?” dedi. Ebû Eyyûb, “Ey Allah’ın elçisi, (Safiyye) düğünü yeni olmuş bir hanım. Üstelik sen onun kocasını ve babasını öldürmüşsün. Doğrusu ben ona güvenemedim” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) güldü ve “İyi yaptın” dedi.

Resûlullah (sav) Medine’ye gelince Safiyye’yi Ensâr’ın evlerinden birine yerleştirdi. Ensâr kadınları gelip ona baktılar. Âişe de bir örtüye bürünerek [tebdil-i kıyafetle] ona bakmaya gitti. Ancak [Safiyye’nin evinde olan] Resûlullah (sav) onu tanıdı. Âişe çıkıp gidince Resûlullah (sav) onu takip etti ve “Onu nasıl buldun ey Âişe?” dedi. Âişe, “Onu yahudilerin kızı olan bir yahudi olarak gördüm” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Böyle deme ey Âişe! O iyi bir müslüman oldu” dedi.

Bir gün Zeyneb [Safiyye hakkında] Cüveyriye’ye, “Bu kadının Resûlullah’ı (sav) etkisi altına alacağını düşünüyorum” dedi. Cüveyriye, “Hayır, öyle değil. Bu tür kadınlar, kocalarının yanında çok az itibar görürler” dedi.

Bir gün de Safiyye ile Âişe arasında bir konuşma cereyan etti. Âişe onu Yahudilikle ayıpladı ve ona karşı üstünlük tasladı. Safiyye Âişe’yi Resûlullah’a (sav) şikâyet etti. Resûlullah (sav), “Sen de ona, ‘Aranızda benim gibisi var mı? Hârûn babam, Musa amcam, Muhammed de kocamdır’ deseydin ya!” dedi.

Safiyye bt. Huyey hicretin 50. yılında vefat etti. Onun cenaze namazını Saîd b. Âs kıldırdı. Hac zamanı olduğu için cenaze namazını Mu’âviye’nin kıldıracağı da söylenmiştir.

Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: Safiyye’nin annesi Berre bt. Samuel’dir. Ömer b. Hattâb Safiyye ve Cüveyriye’ye altışar bin dirhem tahsis etmişti.³³

32 Hurma, yağ ve kavrulmuş undan yapılan bir yemek. (çev.)

33 Bu ve bundan önceki rivayete göre Ömer (ra) Resûlullah’ın (sav) eşleri Cüveyriye ve Safiyye’yi “cariye” kabul ediyor ve onlara hür kadınların yarısı kadar maaş veriyordu. (çev.)

Bazı Medinelilerden duyduğuma göre Ömer, Resûlullah'ın diğer eşleri için tahsis ettiği miktarı ona da tahsis etmişti.

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki. Bize Vekî anlattı. O Süf-yân'dan, o Ebû İshâk'tan, o da Mus'ab b. Sa'd'dan rivayet etti, dedi ki: Ömer b. Hattâb (ra) müminlerin annelerine onar bin dirhem tahsis etmişti. Ancak, Resûlullah (sav) onu çok seviyor diye Âişe'ye iki bin fazla veriyordu. Cüveyriye ve Safiyye için de altışar bin tahsis etmişti.

Bize Velid b. Sâlih anlattı. O Vâkîdî'den, o İbn Cüreyc'den, o da Atâ'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), diğer hanımlarına gün ayırdığı gibi Safiyye b. Huyey'e de ayırmıştı.

12. [Meymûne bt. Hâris b. Hazn el-Hilâliyye]

Resûlullah (sav) Meymûne bt. Hâris b. Hazn b. Büceyr b. Hüzem b. Rueybe b. Abdullah b. Hilâl b. Âmir b. Sa'sa'a ile evlendi. Onun annesi, Himyer'den Hind bt. Avf b. Züheyr b. Hâris b. Hamâte'dir. Bazı ravilerin anlattığına göre Meymûne'nin annesi, Has'am kabilesinden Havle bt. Amr b. Ka'b, Havle'nin annesi ise Hind bt. Avf'tır. Ancak doğru olan görüşe göre onun annesi Hind'dir. Meymûne Resûlullah'tan (sav) önce Ebû Sebre b. Ebû Rühm'ün eşiydi. Resûlullah (sav) ondan sonra Meymûne ile evlendi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Vâkîdî anlattı. O Mâlik b. Enes'ten, o da Rebî'a b. Abdurrahmân'dan, Süleymân b. Yesâr'ın şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) Mevlâsı Ebû Râfi' ve Ensâr'dan bir adamı birlikte Mekke'ye gönderdi. Onun için Meymûne'yi istediler. Bu, umre için Medine'den çıkmadan önceydi. Umretü'l-Kazâ için Mekke'ye gidince Meymûne ile gerdeğe girdi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Muhammed b. Ömer Vâkîdî'den, o Ma'mer'den, o Zührî'den, o Yezîd b. Asam'dan, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) ihramdan çıktıktan sonra Meymûne ile gerdeğe girdi.

Zührî dedi ki: Saîd b. Müseyyeb'e gelen habere göre İkrime şöyle dedi: "Resûlullah (sav) ihramlı iken Meymûne'yle evlendi." Saîd b. Müseyyeb,

“İkrime yalan söylemiştir. Resûlullah (sav) Mekke’ye geldiğinde ihramlıydı. İhramdan çıktıktan sonra Meymûne’yle evlendi” dedi.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o da Ali b. Abdullah b. Abbas’tan rivayet etti, dedi ki: Abbas, Meymûne bt. Hâris’i Resûlullah ile evlendirdi. Resûlullah (sav) Umretü’l-Kazâ için yola çıkmak isteyince kendisini Meymûne ile evlendirmesi için Evs b. Havlî el-Ensârî ile Ebû Râfi’i Abbas’a [önden] göndermişti. Ancak her ikisi de develerini kaybetti ve birkaç gün Râbiğ vadisinde kaldılar. Nihayet Resûlullah (sav) onlara yetişti. Onunla beraber yürüyüp Mekke’ye geldiler. Resûlullah (sav) Abbas’a haber yolladı. Abbas geldi ve onu Meymûne ile evlendirdi.

Meymûne’nin mehrinin on ukıyye ve bir neş olduğu söylenmiştir. Şöyle de denilmiştir: Resûlullah (sav), onunla Zeyneb bt. Huzeyme’nin bıraktığı mirası mehir olarak vererek evlendi.

Bana Muhammed b. Bükeyr anlattı, dedi ki: Bana Heysem b. Adî anlattı. O Mücâlid b. Saîd’dan, Şa’bî’nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) umretü’l-kazâ için Mekke’ye gittiğinde orada üç gün kaldı. Huveytub b. Abdüluzâ ona, “Senin Mekke’de kalma müddetin sona erdi, anlaşma gereği beldemizden çık” diye haber yolladı. Bunun üzerine Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ona, “Yalan söyledin. Belde Resûlullah’ın (sav) ve babalarının beldesidir” dedi. Resûlullah (sav) ise, “Yavaş ol ey Saîd ” dedi. Huveytub, “Yemin ettim, çıkman gerekiyor” dedi. Resûlullah (sav) çıktı, ancak Ebû Rafi’i orada bıraktı ve “Meymûne’yi bana getir” dedi. Ebû Râfi onu genç bir dişi deveye bindirdi. Mekkeliler ona kızıyorlar ve “Allah mübarek eylesin” diyorlardı. Nihayet Meymûne’yi “Serif” denilen yerde Resûlullah’a ulaştırdı. Resûlullah (sav) onunla Serif’te gerdeğe girdi. Serif Mekke’ye birkaç mil uzaklıktadır.

Bize Ali b. el-Medîni anlattı. O bir adamdan, o İbn Cüreyc’den, o da Âta’dan rivayet etti, dedi ki: Peygamber’in (sav) eşi ve İbn Abbas’ın teyzesi olan Meymûne [Serif’te] vefat etti. [Râvi] dedi ki: Ben Abdullah b. Abbas ile Serif’e gittim. Abdullah, Allah’a hamd ve sena ettikten sonra [Meymûne’nin naaşını kastederek] şöyle dedi: “Bu müminlerin annesidir. Onu sarsmayın ve sallamayın. Ona karşı yavaş olun. Kuşkusuz Resûlullah’ın

(sav) yanında dokuz hanım vardı. Sekizi için gün ayırmış, ancak dokuzuncusuna gün ayırmamıştı” Safiyye bt. Huyey’i kastediyordu. Atâ dedi ki: Resûlullah’ın eşlerinden en son vefat eden Meymûne idi.

Bize Ali b. Abdullah anlattı. O Süfyân b. Uyeyne’den, o İbn Cüreyc’ten, onun da Atâ’dan rivayet ettiğine göre, vefat ettiği zaman Meymûne’yi götürmek üzere gelen İbn Abbas şöyle dedi: Sarsmayın ve sallamayın. Ona karşı yumuşak davranın; zira o müminlerin annesidir.

Rivayet edildiğine göre [Resûlullah’ın Meymûne’yi istediğinden haberi olmayan] Ca’fer b. Ebû Tâlib Hayber günlerinde Habeşistan’dan gelince Meymûne’yi istedi. Meymûne, Resûlullah (sav) ile evleceğini Ca’fer’e bildirdi. Bunun üzerine Abbas onu Resûlullah (sav) ile evlendirdi. Ancak ilk anlatılan haber daha doğru olsa gerektir.

İkrime’den rivayet edildiğine göre Meymûne kendisini Resûlullah’a (sav) [mehirsiz olarak] bağışlamıştı. Ancak bu doğru bir rivayet değildir.

Meymûne Serif’te vefat etti. Peygamber’in (sav) eşlerinden en son vefat eden odur. Onun vefatı hicretin 61. yılındaydı. Meymûne Abdullah b. Abbas’ın teyzesi idi. Abdullah onun naaşını taşıyanlara, “Ona karşı yumuşak davranın, onu sarsmayın. O sizin annenizdir. Onun Resûlullah’ın yanında önemli bir konumu vardı” dedi. Şöyle de denilmiştir: Meymûne Mekke’de vefat etti. Abdullah b. Abbas onu Serif’e taşıdı ve orada defnedildi. Abdullah b. Abbas cenaze namazını kıldırdı ve ondan sonra altı yıl daha yaşadı; hicretin 68. yılında vefat etti.

Bana Ali b. Abdullah el-Medînî anlattı. O Süfyân’dan, o Yezid b. Asamm’ın kardeşinin oğlu olan Abdullah’tan, o da amcasından rivayet etti, dedi ki: Meymûne -onun teyzesiydi-vefat ettiği zaman ridamı aldım ve onun kabrine serdim. Ancak İbn Abbas ridamı attı.

Rivayet edildiğine göre Meymûne hicretin 63. yılında vefat etti. Onun kabrine Abdullah b. Abbas, Yezid b. Asam, Abdurrahmân b. Hâlid b. Velîd, Abdullah b. Şeddâd b. Hâd ve onun evinde yetim olan Abdullah b. el-Havlânî indiler.

Meymûne yönünden Resûlullah'ın (sav) bacanaklarından birisi Hamza b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf'tır. Onun eşi, Meymûne'nin anne bir kız kardeşi Selmâ bt. Umeys idi. Anneleri Hind bt. Avf el-Himyeriyye'dir. Selmâ Hamza'dan Emetullah adlı kız çocuğunu dünyaya getirdi.

Bir diğeri Şeddâd b. Hâd'dır. Hamza'dan sonra Selmâ bt. Umeys b. Ma'ad el-Has'amiyye ile evlendi. Ondan Abdullah ve Abdurrahmân adlı çocukları oldu.

Bir diğeri Abbas b. Abdülmuttalib'dir. Onun eşi, Meymûne'nin anne baba bir kız kardeşi Lübâbe bt. Hâris b. Hazn idi. Künyesi "Ümmü'l-Fadl" idi. Abbas'tan Fadl, Abdullah, Ubeydullah, Kusem, Abdurrahmân, Ma'bed ve Ümmü Habîb isimli çocukları dünyaya getirdi.

Bir diğeri Ca'fer b. Ebû Tâlib idi. Onun eşi Esmâ bt. Umeys idi. Ca'fer'den Abdullah, Avn ve Muhammed isimli çocukları dünyaya getirdi.

Bir diğeri Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe'dir. Ca'fer'in vefatından sonra Esmâ bt. Umeys ile evlendi. Esmâ ondan, Mısır'da öldürülen Muhammed b. Ebû Bekir adlı oğlunu dünyaya getirdi.

Bir diğeri Ali b. Ebû Tâlib'dir. Ebû Bekir'in vefatından sonra Esmâ ile evlendi. Esmâ ondan Yahyâ ve Avn'ı dünyaya getirdi.

Bir diğeri Tufeyl b. Hâris b. Muttalib b. Abdümenâf'tır. Onun eşi, Meymûne'nin annesi Hind'den olan kardeşi Zeyneb bt. Huzeyme idi.

Bir diğeri, Tufeyl'in kardeşi Ubeyde b. Hâris'tir. Tufeyl'den sonra Zeyneb ile evlenmiştir. -Zeyneb Ümmü'l-Mesâkîn idi.- Ubeyde onunla evli iken öldürüldü.

Bir diğeri, Velîd b. Muğîre el-Mahzûmî'dir. Künyesi "Ebû Abdüşems" idi. Onun eşi, Lübâbe es-Suğrâ idi. Bu da Meymûne'nin kız kardeşi Asmâ bt. Hâris b. Hazn b. Büceyr'dir. Ondan Allah'ın kılıcı [Seyfullah] Hâlid b. Velîd'i dünyaya getirdi. Künyesi "Ebû Süleymân" idi. Hâlid, Abdullah b. Abbas'ın teyzesinin oğluydu. Lübâbe es-Suğrâ Asmâ'nın dışında birisidir. Asmâ, Übey b. Halef'in eşiydi. Ondan Ebû Übeyy'i ve birkaç kardeşini dünyaya getirmişti. Birinci görüş Kelbî'nindir.

Bir diğeri, Abdullah b. Ka'b b. Abdullah b. Ku'ayb el-Has'amî'dir. Onun eşi Meymûne'nin anne bir kız kardeşi Sülâme bt. Umeys idi. Ondan Âmine'yi dünyaya getirdi. Onunla Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib evlendi. Ondan Sâlih el-Asğar, Esmâ ve Lübâbe'yi dünyaya getirdi. Sülâme, Esmâ bt. Umeys'in anne baba bir kız kardeşiydi.

Bir diğeri Ziyâd b. Abdullah b. Mâlik b. Büceyr el-Hilâlî'dir. Onun eşi Meymûne'nin kız kardeşi Azze bt. Hâris b. Hazn idi.

Asam el-Bekkâî'nin eşi de Meymûne bt. Hâris b. Hazn'nin bir kız kardeşi idi. Ondan Yezîd b. Asam'ı dünyaya getirdi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Vâkîdî anlattı. O Süleymân b. Abdullah b. Asam'dan rivayet etti, dedi ki: Yezîd b. Asam 73 yaşındayken, hicretin 103. yılında vefat etti. Kendisi Rakkâda kalıyordu. Eşinin vefatından sonra Azze bt. Hâris ile evlenmiştir.

Rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) Meymûne'nin evinde hastalandı. Âişe'nin evinde vefat etti ve orada defnedildi. Resûlullah (sav) Âişe, Hafsa, Zeyneb ve Ümmü Seleme'ye ivâ yapmıştı,³⁴ yani bunlara eşit bir şekilde ayrı ayrı gün belirlemişti. Ancak Sevde, Safiyye, Cüveyriye, Ümmü Habîbe ve Meymûne ile ircâ etmişti, yani istediği zaman onlardan birisinin yanına gider ve orada kalırdı. Resûlullah (sav) vefat ettiğinde geride dokuz eşi kaldı.

Süfyân'dan rivayet edildi. O Zekeriyâ'dan, o da Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Şa'bî, "*Kendisinden bir süre uzak durduğun eşlerinden birini tekrar yanına almanda...*"³⁵ âyetiyle ilgili olarak şöyle dedi: "Bu âyette sözü edilen hanımlar, kendi nefislerini [mehirsiz olarak] Resûlullah'a hibe eden hanımlardır. Resûlullah (sav) onlarla gerdeğe girmedi ve daha sonra kimse onlarla evlenmedi."

34 Bu rivayette geçen "*İvâ*" ve "*İrcâ*" kelimeleri (تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ) "*Ey Peygamber, eşlerinden dilediğinin beraberliğini erteler, dilediğini de yanına alabilirsin*" (Ahzâb, 33/51) âyetinden alınmış kavramlardır. (çev.)

35 Ahzâb, 33/51.

13. [Mâriye el-Kıbtiyye]

Resûlullah'ın (sav) bir ümmü veledi de vardı. O da Mâriye el-Kıbtiyye idi. Resûlullah (sav) Hâtıb b. Belte'a'yı bir mektubuyla, İskenderiye emiri Mukavkıs'a gönderdi. Mektubunda onu İslâm'a davet ediyordu. Bu, hicretin 7. yılındaydı. Mukavkıs Resûlullah'ın (sav) mektubuna çok değer verdi ve "Eğer hükümdar -Rum hükümdarını kastediyor- olmasaydı müslüman olurum" dedi.

Mukavkıs Resûlullah'a (sav) Mâriye'yi ve onun kız kardeşi Sîrîn'i, 1000 miskal altını, 20 elbiseyi, Düldül olarak bilinen Resûlullah'ın katırını ve Ya'fûr adlı eşeği hediye olarak gönderdi. Deniliyor ki Ya'fûr, Kayser'in Ammân ve civarındaki valisi olan Ferve b. Amr el-Cüzâmî'nin hediyesiydi. -Bazılarına göre eşeğin adı Ufeyr idi.- Ayrıca hadımlaştırılmış bir köle de gönderdi.

Hâtıb Mâriye'yi yola çıkarınca ona İslâm'ı anlattı. Hem Mâriye hem de kız kardeşi müslüman oldular. Ancak köle kendi dininde kaldı. Nihayet Resûlullah'ın (sav) döneminde Medine'de müslüman oldu. O köle, hicretin 60. yılında yaşlı bir adam olarak vefat etti ve Bakî'de defnedildi.

Resûlullah (sav) Mâriye'den hoşlanırdı. Mâriye beyaz ve güzel bir kadın olup kıvrıkcık saçlıydı. Annesi Rum asıllıydı. Resûlullah (sav) onu Medine'nin Âliye bölgesinde, "Meşrebetu Ümmi İbrahim" [İbrahim'in annesinin evi] olarak bilinen eve yerleştirdi. Resûlullah (sav) burada onun yanına gidip gelirdi. Resûlullah (sav) onu hicaba koydu. Onunla birlikte oluyordu. Mâriye hamile kaldı ve doğum yaptı. Ona ebelik yapan Resûlullah'ın (sav) câriyesi Selmâ idi.

Selmâ'nın kocası ve Resûlullah'ın Mevlâsı olan Ebû Râfi' geldi ve Mâriye'nin sağlıklı bir erkek çocuk dünyaya getirdiği müjdesini verdi. Resûlullah (sav) ona bir köle hediye etti. Resûlullah (sav) yedinci günde çocuğa "İbrahim" ismini verdi. Sonra emretti. Ensâr'dan Ebû Hind el-Beyâdî onun saçını tıraş etti ve saçının ağırlığına gümüş parayı sadaka olarak verdi. Ayrıca bir koçu onun için akika kurbanı yaptı. Saçını da toprağa gömdü.

Ensâr, İbrahim'in emzirilmesi ve bakımı konusunda birbirleriyle yarışa girdiler. Nihayet Ümmü Bürde geldi. O, Benî Neccâr'dan Kebşe bt. Mün-

zir b. Zeyd b. Lebîd b. Hıdâş'tır. Resûlullah, emzirmesi için İbrahim'i ona verdi. Ümmü Bürde'nin kocası Benî Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. Neccâr'dan Berâ b. Evs b. Hâlid idi. Böylece İbrahim Benî Mâzin'lerdeydi. Ancak İbrahim [ara sıra] annesinin yanına getiriliyor, sonra tekrar sütanneye götürülüyordu. Resûlullah (sav) [zaman zaman] Ümmü Bürde'ye gelir ve onun evinde kaylûle³⁶ yapardı. Ümmü Bürde İbrahim'i onun yanına getirir, Resûlullah (sav) onu kucağına alır ve öperdi. Resûlullah'ın (sav) yavrulu develeri ve bir koyun sürüsü vardı. Mâriye onların sütünden içeriyor ve çocuğuna da içiriyordu.

Dediler ki: Bir gün İbrahim Resûlullah'ın (sav) yanına getirildi. O sırada Âişe'nin yanındaydı. Resûlullah (sav), "Bak, ne kadar bana benziyor!" dedi. Âişe, "Ben bir benzerlik görmüyorum" dedi. Resûlullah (sav), "Onun beyazlığına ve tombulluğuna bir bak!" dedi. Bunun üzerine Âişe, "Kendi sütü yetmediğinden bebeği sığır sütüyle beslemiş; bebek şişman ve beyaz olur tabii" dedi. Âişe şöyle derdi: "Mâriye'yi kıskandığım kadar hiçbir kadını kıskanmadım. Çünkü Mâriye güzel bir kadındı ve kıvırcık saçlıydı. Resûlullah (sav) onu beğenirdi. Bir de çocuk doğurdu, biz ise ona çocuk veremedik."

Resûlullah (sav) Ümmü Bürde'ye bir parça hurmalık tahsis etti.

Abdullah b. Abbas'tan rivayet edildiğine göre o şöyle dedi. İbrahim b. Resûlullah (sav) dünyaya gelince Resûlullah (sav), "İbrahim, annesini azat etti" dedi. Ayrıca "Kıptileri hayırla anın. Çünkü onlara bir dostluğumuz ve akrabalığımız vardır. İsmâil'in annesi Hâcer de onlardandı" dedi. Rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav), "Eğer İbrahim yaşasaydı, bütün Kıptilerden cizyeyi kaldırırdım" dedi. İbrahim'in (as) doğumu, hicretin 8. yılı Zilhicce ayındaydı.

Vâkidî, isnadıyla yaptığı rivayette şöyle dedi: Mukavkıs'ın Mâriye ile gönderdiği hadım köle, Mâriye'nin yanına gider ve onunla konuşurdu. [Bu durumu fırsat bilen] bazı münafıklar dedikodu yaptılar ve "O köle hadımlaştırılmamış ve Mâriye ile birlikte oluyor" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) durumu araştırmak üzere Ali b. Ebû Tâlib'i gönder-

36 Öğle uykusu. (çev.)

di. Resûlullah (sav) Ali'ye, hadım kölenin yanına gitmesini, araştırmasını, onun hakkında söylenenlere bakmasını ve eğer doğru ise onu öldürmesini emretti. Ali onu aradı ve bir hurma ağacının üzerinde gördü. [Yapılan dedikodulardan haberdar olan köle] Ali'nin ona doğru geldiğini görünce kötü şeyler olacağını hissederek üstündeki elbiseyi attı. Ali, onun erkeklik uzvunun kesilmiş olduğunu gördü.

Bazı raviler dediler ki: Kıptî adam çadırını tamir ediyordu. Ali ona yaklaşınca elbisesini üstünden attı ve çıplak kaldı. Ali de onu Resûlullah'ın (sav) yanına getirerek ona gösterdi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), hadım kölenin masumiyetinin ortaya çıkmasıyla, münafıkları yalanladığından dolayı Allah'a hamd etti ve kalbi mutmain oldu.³⁷

İbrahim dünyaya gelince Cibrîl Resûlullah'ın (sav) yanına geldi ve ona, "Sana selam olsun ey İbrahim'in babası" dedi. İbrahim 18 aylıkken, Ümmü Bürde'nin evinde vefat etti. Bazılarına göre 16 aylıktı. Resûlullah (sav) onun cenaze namazını kıldırdı. İbrahim'in, öldüğünde 71 günlük olduğu da söylenmiştir. Ancak birinci görüş daha doğrudur.

Bize Ebû Bekir b. Ebû Şeybe anlattı, dedi ki: Bize İbnü'l-Gasîl anlattı. O Âsım b. Ömer b. Katâde'den, o da Mahmûd b. Lebid'den rivayet etti, dedi ki: İbrahim b. Resûlullah (sav) vefat ettiğinde 18 aylık idi.

Dediler ki: İbrahim'i Fadl b. Abbas b. Abdülmuttalib yıkadı. Onu İbn Bürde'nin yıkadığı da söylenmiştir. Sonra küçük bir sedyenin üzerinde taşıdı. Resûlullah (sav), "Onu, sâlih selefimiz [bizden önce vefat etmiş] olan Osmân b. Maz'ûn'un yanına defnedin" dedi. Bunun üzerine Bakî'de, Osmân b. Maz'ûn el-Cumahî'nin yanı başına defnedildi. Resûlullah (sav) ve Abbas İbrahim'in kabrinin kenarında oturdular. Onun kabrine Fadl b. Abbas ve Üsâme b. Zeyd indiler. Bu olay hicretin 10. yılı, Rebülevvel ayının sonunda, bir salı günü oldu. Resûlullah (sav) [İbrahim'in kabrine konulan] kerpiçte bir açıklık gördü. Hemen kapatılmasını emretti ve "Bunun bir zararı yoktur. Fakat birisi bir iş yaptığı zaman Allah onun o işi sağlam ve itinalı yapmasından hoşlanır" dedi. Resûlullah (sav), İbrahim'in mezarının baş tarafına bir taş konulmasını istedi. Sonra kabrinin üzerine su serpti.

37 Daha fazla bilgi için bk. İbn İshâk, *es-Siyer ve'l-Meğâzî*, s. 271. (çev.)

Dediler ki: İbrahim (as) vefat edince Resûlullah'ın (sav) gözlerinden yaş aktı. Kendisine, “Ey Allah'ın Peygamberi! Sen, Allah'ın kula verdiği ve ondan aldığı şeyler konusunda herkesten daha çok Allah'ın hakkını bilen birisin.” denildi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Gözler yaşarır ve kalp hüzünlenir. Ancak biz Rabb'i kızdıracak bir şey söylemeyiz. Vallahi eğer ölüm gerçek bir söz ve herkesi bir araya getirecek bir buluşma, tüm yolların ona çıkacağı [hakikat] olmasaydı, sana bundan daha şiddetli bir yas tutardık ey İbrahim! Biz senin için hakikaten üzgünüz” dedi.

Bize Abbas b. Hişâm b. el-Kelbî anlattı. O da babasından rivayet etti, dedi ki: Bize Abdullah b. el-Eclah anlattı. O Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebû Leylâdan, o Atâdan, o da Câbir b. Abdullah'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) oğlu İbrahim'in hastalığı ağırlaşınca Resûlullah (sav) Abdurrahmân b. Avf'ın elinden tuttu ve ayağa kalktı. Yanında as-hâbından bazı adamlar da vardı. Nihayet [İbrahim'in bulunduğu] hurma bahçesine girdi. Baktı ki İbrahim can çekişiyor. Hemen onu kucasına aldı ve gözleri yaşarmaya başladı. Abdurrahmân ona, “Sen [bizi] ağlamaktan men etmedin mi ey Allah'ın elçisi?” dedi. Resûlullah (sav) şöyle dedi: “Ben ancak bağırıp çağırmayı ve [şarkı söyler gibi] ağıt yakmayı yasakladım. İki ses ahmaklıktır ve günahdır. Birisi, bir nimetin yanı başında [taşkınlık] ve Şeytanın sesleri olarak çıkarılan ses, diğeri de bir musibet esnasında yüzün tırmalanması, yakaların yırtılması ve şeytanın nağmeleri şeklinde çıkarılan sestir. Ancak bu [ağlayışım] merhamet sebebiyledir. Merhamet etmeyene merhamet edilmez. [Ey İbrahim]! Eğer bu [ölüm] hak bir emir, gerçek bir vaat ve herkesin gideceği bir yol olmasaydı; eğer sonradan gelenimiz ilk gidenimizi takip etmeyecek olsaydı, senin için bundan daha şiddetli yas tutardık.” Sonra şöyle dedi: “Gözler yaşarır, kalp hüzünlenir; ancak biz Rabb'i kızdıracak bir şey söylemeyiz. Ey İbrahim! Biz ölümünden dolayı hakikaten üzgünüz.”

Hişâm dedi ki: Bize gelen habere göre İbrahim (as) sekeratta iken, Resûlullah (sav) dağa yönelmiş ve “Ey dağ! Eğer bana gelen sana gelseydi parçalanırdın. Fakat biz Allah'ın bize emrettiğini söyleriz: *Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ün; ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn*” demişti.

Dediler ki: İbrahim'in vefat ettiği gün güneş tutulmuştu. İnsanlar, "Güneş İbrahim'in vefatından dolayı tutuldu" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Kuşkusuz güneş kimsenin ölümü ya da hayatı için tutulmaz" dedi.

Dediler ki: Resûlullah (sav) vefat ettikten sonra Ebû Bekir, hilafeti boyunca Mâriye'nin ihtiyaçlarını karşıladı. Ondan sonra, vefat edinceye kadar Ömer onun masraflarını karşılamaya devam etti. Onun vefatı, hicretin 16. yılındaydı. Cenaze namazını Ömer kıldırdı ve Bakî'de defnedildi. Ömer emretti, insanlar onun cenazesinde toplandılar.

Dediler ki: Safvân b. Mu'attal es-Sülemî, Hassân b. Sâbit'e, ifk hadisesinde kendisi ve Âişe aleyhinde konuşması sebebiyle kin besliyordu. Bu yüzden kılıçla ona saldırdı ve ağır bir darbe vurdu. Öyle ki Hassân'ın akrabaları toplandı, Ensâr ona öfkelenildi. Nihayet Resûlullah (sav) onlarla konuştu, onları ikna etti. Bunun üzerine sustular. Resûlullah (sav) o günlerde Mâriye'nin kız kardeşi Sîrîn'i Hassân'a hibe etmişti. Sîrîn ondan (Şair) Abdurrahmân b. Hassân adlı çocuğunu dünyaya getirdi. Böylece Hassân, Mâriye yönünden Resûlullah (sav) ile bacanak olmuştu. Abdurrahmân b. Hassân, annesinin şöyle dediğini anlattı: "İbrahim can çekişirken ben ve kız kardeşim Mâriye onun için yüksek sesle ağlıyorduk. Resûlullah (sav) bizi bundan men etmedi. Ama çocuk vefat edince bizi bağırıp çağdırmaktan men etti.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat edince Mâriye iddet beklemeye başladı. Kendisi odasındaydı. Vefat edinceye kadar Ebû Bekir onun ihtiyaçlarını karşılıyordu. Sonra Ömer aynı şeyi devam ettirdi. Mâriye, Ömer'in hilafetinin 2. yılında, Ramazan ayında vefat etti. Ömer cenazesinde hazır bulunmaları için insanları bir araya getirdi. Onun cenaze namazını kıldırdı ve onu Bakî el-Garkad mezarlığında defnetti.

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Ebû Ammâr b. Nusayr anlattı. O Amr b. Saîd el-Havlânî'den, o da Enes b. Mâlik'ten rivayet etti, dedi ki: Sülâme, İbrahim b. Resûlullah'ın (sav) bakıcısıydı. Bir gün, "Ey Allah'ın elçisi! Sen erkeklere hayırlı müjdeler veriyorsun, ancak kadınla-

ra vermiyorsun” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) şöyle dedi: “Sizden birisi istemez mi ki kocasından hamile kaldığında ve kocası ondan razı olduğunda onun için oruç tutan ve namaz kılıp Allah yolunda cihad edenin ecri olsun? Doğum sancıları onu tuttuğunda sema ve arz sakinleri, onun için ne tür göz aydınlıklarınının saklı olduğunu bilemezler. Doğum yaptığında ise bebeği onun sütünden her bir yudum aldığı ve onu her emdiğinde onun için bir hasene yazılmaktadır.”

14. [Reyhâne bt. Şem‘ûn]

Dediler ki: Resûlullah (sav) Benî Kurayza’yı fethettiği zaman [esirler arasından] Reyhâne bt. Şem‘ûn b. Zeyd b. Hunâfe b. Amr’ı seçti ve ona müslüman olmayı teklif etti. Ancak kendisi Yahudilik dışında hiçbir şeyi kabul etmedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) onu bıraktı. Sonra Reyhâne müslüman oldu. Resûlullah (sav) ona evlenmeyi ve hicaba girmeyi teklif etti. Reyhâne ise, “Hayır, beni mülkünde [cariyen olarak] bırak” dedi. Resûlullah, (sav) mülkünde olduğu halde Reyhâne ile birlikte oluyordu. Reyhâne daha önce “Abdülhakem” veya “Abdülhüküm” adında bir adamın eşi idi. Adam onun amcasının oğluydu, Reyhâne onu pek severdi. Nitekim kocasından sonra evlenmek istemedi.

Bazıları dediler ki: Kurayzalı kadının ismi Rubeyha idi. Resûlullah (sav) onu, “Nahlü’s-Sadaka” denilen kendisine ait bir hurma bahçesine yerleştirmişti. Çoğu zaman onun yanında kaylule yapardı. Onun yanında hastalandı ve oradan Meymûne’nin evine geldi. Oradan da Âişe’nin evine geldi. Şöyle de denilmiştir: Reyhâne Benî Nadîr kabilesinden olup künyesi “Ebü’l-Hakem” olan Benî Kurayzalı bir adamın eşi idi. Allah daha iyi bilir.

Bana Muhammed b. el-A‘râbî anlattı, dedi ki: Ezherü’s-Semân’dan işittim, kendisi İbn Avn’dan anlatıyordu. O da İbn Sîrin’den rivayet etti, dedi ki: Bir adam hac mevsiminde Reyhâne ile karşılaştı ve ona, “Allah senin müminlerin annesi olmana razı olmadı” dedi. Reyhâne de ona, “Allah senin de bana evlat olmana razı olmadı” dedi.

Bana Muhammed b. Sa‘d anlattı. O Vâkıdî’den, o İbn Ebû Zi’b’ten, o da Zührî’den rivayet etti, dedi ki: Reyhâne bt. Şem‘ûn b. Zeyd b. Amr b. Hunâfe Benî Kurayza’dan idi ve Resûlullah’ın (sav) mülkündeydi. Resû-

lullah (sav) onu azat edip onunla evlendi. Azat edilmesini mehrinin bedeli olarak saydı. Sonra onu [bir talakla] boşadı. Kendisi akrabalarında kalıyor ve “Resûlullah’tan sonra hiç kimse beni göremez” diyordu.

Vâkıdî isnadında, Muhammed b. Kâb el-Kurazî’den rivayet etti, dedi ki: Reyhâne Benî Kurayza’dandı. O gün Resûlullah onu kendisi için seçmişti. Resûlullah (sav) onu azat etti ve onunla evlendi. Reyhâne Resûlullah’ı çok kıskanmaya başladı; bunun üzerine onu bir talakla boşadı. Sonra tekrar nikâhı altına aldı. Reyhâne vefat edinceye kadar onun yanındaydı; Peygamber’den önce vefat etti. Şöyle derdi: “Resûlullah (sav) benimle evlendi ve diğer hanımları gibi bana da mehir verdi. Benim için gün de ayırmış ve beni hicaba sokmuştu. Resûlullah (sav) benimle hicretin 6. yılı, Muharrem ayında evlendi.”

Bana Ali b. el-Medînî ve İbrahim b. Muhammed b. Ar’ara anlattılar, dediler ki: Bize Abdürrezzâk anlattı. O Ma’mer’den, o da Zührî’den rivayet ettiğine göre Resûlullah’ın iki câriyesi vardı: Mâriye el-Kıbtıyye ve Reyhâne bt. Şem’ûn.

15. [*Fâtmatü’l-Kilâbiyye*]

Bana Velîd b. Sâlih anlattı. O Vâkıdî’den, o Muhammed b. Abdullah’tan, o Zührî’den, o Urve’den, o da Âişe’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Benî Kilâb kabilesinden bir kadınla evlendi. Ona yaklaştığında kadın, “Senden Allah’a sığınırım” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Büyük birine sığındın, ailene git” dedi.

Bana Velîd b. Sâlih anlattı. O Vâkıdî’den, o Abdullah b. Süleymân’dan, o Amr b. Şu’ayb’dan, o babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Benî Kilâb’dan olan kadınla gerdeğe girdi fakat Resûlullah (sav) hanımlarını seçim yapmakta serbest bırakınca Kilâb’dan olan kadın kavmini seçti. Resûlullah (sav) ondan ayrıldı. Kadın kabilesine gittikten sonra yerden hayvan tersi toplardı. Sonra Resûlullah’ın (sav) eşlerinin yanına gelir, onlar ona yardımda bulunurlardı. Kendisi, “Ben kötü bir kadı-
nım” derdi.

Vâkıdî dedi ki: Kilâblı kadın hicretin 60. yılında akrabalarının yanında vefat etti. Resûlullah (sav), hicretin 8. yılında Ci'râne'den dönerken onunla evlenmişti. Bazı raviler dediler ki: Kilâblı kadın, Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî'nin kızıydı. İsmi de "Fâtıma" idi. Bazılarına göre Dahhâk'ın kendisi kızını Resûlullah'a (sav) arz etti ve "O şöyledir, böyledir. Onun bugüne kadar hiç hastalanmaması ve başının ağrıamış olması, onun beden yönünden ne kadar sıhhatli olduğu konusunda senin için yeterli bir kanıttır" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Bu söylediklerin gerekmez, o bize gelir, biz onu [babasından] isteriz" dedi.³⁸

Kelbî dedi ki: Babasının "Onun başı hiç ağrımadı" deyip onu Resûlullah'a arz ettiği ve Resûlullah'ın, "Bizim ona ihtiyacımız yoktur" dediği kadın Benî Selem'e dendi. Kilâblı kadına gelince, o kavmini seçti, sonra aklî dengesi bozuldu. Kendisi, "Ben kötü bir kadını, aldatıldım" derdi. Bunun benzeri Abdülvâhid b. Ebû Avn'dan da rivayet edilmiştir.

16. [Âliye bt. Zabyân]

Vâkıdî dedi ki: Bize Abdullah b. Ca'fer anlattı. O Yezîd b. Hâd'tan, o da Sa'lebe b. Ebû Mâlik'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Benî Âmir'den bir kadınla evlendi. Resûlullah (sav) evden çıktığı zaman kadın Mescit'teki insanların yanına gidiyordu. Resûlullah'ın (sav) eşleri bu durumu ona haber verdiler. Resûlullah (sav), "Siz ona haksızlık ediyorsunuz" dedi. Onlar da "Çıkarken onu sana göstereceğiz" dediler. Resûlullah (sav) onun çıktığını görünce ondan ayrıldı.

Kelbî dedi ki: Resûlullah (sav) Âliye bt. Zebyân b. Amr b. Avf b. Abd b. Ebû Bekir b. Kilâb ile evlendi. Kadın bir müddet Resûlullah'la (sav) evli kaldı; sonra Resûlullah, insanların yanına çıkıyor diye onu boşadı.

Bana Ali b. Abdullah el-Medînî anlattı. O Abdürrezzâk'tan, o Ma'mer'den, o da Zührî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Âliye'yi boşadı, onunla amcasının oğlu evlendi. Bu olay, peygamber hanımlarıyla evlenmenin yasaklanmasından önceydi. Âliye kocasından çocuk dünyaya getirdi.

38 Orijinal metnin [RK] hamisinde (لا حاجة لنا فيها تأتينا بخضابها) "Ona ihtiyacımız yok. Bize kınasıyla gelir" kaydı yer almaktadır. (çev.)

17. [Amre bt. Yezîd b. Ubeyd el-Kilâbî]

Kelbî dedi ki: Resûlullah (sav) Amre bt. Yezîd b. Ubeyd b. Ruâs b. Kilâb ile nikâhlandı. Ancak onda bir sedef hastalığının olduğu haberi kendisine ulaştı. Ya da kadının böğründe [zâtülcenb hastalığının işareti olan] bir beyazlık gördü ve onu boşadı. Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ dedi ki: Resûlullah (sav), Kuratâ'dan³⁹ Ebû Bekir b. Kilâb'ın torunlarından olan Hind bt. Yezîd ile nikâhlandı ve ona Ebû Üseyd el-Ensârî'yi gönderdi. Resûlullah (sav) onu İslâm'a davet edince onda bir beyazlık gördü ve onu boşadı.

18. [Esmâ bt. Numân el-Kindiyîye]

Kelbî dedi ki: Resûlullah (sav) Esmâ bt. Numân b. Esved b. Hâris b. Şerâhîl b. Kindî b. Mu'âviye b. Cevn b. Âkilü'l-Murâr⁴⁰ ile evlendi. Esmâ en güzel kadınlardan biriydi. Mehri 12 ukıyye ve bir neş gümüştü. Resûlullah'ın (sav) bazı hanımları ona, "Sen bir kralın kızıydın. Eğer ondan Allah'a sığınırsan senden çok hoşlanır" dediler. Resûlullah (sav) gerdek gecesinde ona yaklaşıncı Esmâ, "Senden Allah'a sığınırım" dedi. Resûlullah (sav), "Doğrusu sığınılacak birine sığındın, Allah'a sığınan güvende olur" dedi; ondan yüzünü çevirdi ve "Ailene geri dön" dedi. Resûlullah'a (sav), "Ey Allah'ın elçisi, o aldatılmıştır, o genç bir kadındır" denildi; ancak Resûlullah (sav) onu nikâhına geri almadı. Bunun üzerine onunla Muhâcir b. Ebû Ümeyye el-Mahzûmî evlendi. Ondan sonra da Kays b. Hübeyre el-Murâdî onunla evlendi. Ömer b. Hattâb onları cezalandırmak istedi. Ancak ona, "Resûlullah (sav) onunla birlikte olmadı. Onu hicaba sokmadı ve onu müminlerin anneleri arasında saymadı" denildi. Bunun üzerine Ömer onları cezalandırmaktan vazgeçti.

Şarkî b. el-Katâmî dedi ki: Resûlullah (sav) gelmesi için Esmâ'yı çağırdı. Esmâ, "Hayır, sen yanıma gel" deyince Resûlullah (sav) onu boşadı.

39 Kurt, Kurayt, Karîd olarak isimlendirilen, Abdullah b. Ebû Bekir b. Kilâb b. Rebî'a b. Âmir b. Sa'sa'a'nın çocukları olup bunların soyundan gelenlere Kuratâ denir. (çev.)

40 Kelimenin zaptı, "Âkilü'l-Murâr" şeklindedir. "Murâr" Arabistan'da bulunan acı bir ağaçtır. Bunu "Mirâr" şeklinde harekelemek yanlışır. *Lisânü'l-Arab*'in sahibi bu kelimeyi şöyle izah eder: "Murâr Arabistan'da yetişen acı bir ağaçtır. Âkilü'l-Murâr (acı ağaç yiyen) oğulları, Araplardan bir kavimdir." (Bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, (مرر) maddesi) (çev.)

Kelbî dedi ki: Resûlullah (sav) Kindeli olan bu kadından ayrılınca Eş'as oradaydı ve “Ey Allah’ın elçisi! Seni kız kardeşim Kuteyle bt. Kays ile evlendireyim mi?” dedi. Resûlullah (sav) “Evet, olur” dedi. Kuteyle Yemen’den çıkmadan Resûlullah (sav) vefat etti. Bunun üzerine onunla İkrime b. Ebû Cehil evlendi.

Vâkıdî dedi ki: Numân el-Kindî geldi. Onun kaldığı yer Necid bölgesinde, Şerebbe taraflarındaydı. Numân müslüman oldu ve “Ey Allah’ın elçisi! Seni Arapların en güzel dul kadınıyla evlendireyim mi?” dedi. Resûlullah (sav) 12 ukuyye ve bir neş gümüş karşılığında bir mehirle Esmâ ile evlendi. Bunun toplam miktarı 500 dirhemdi. Esmâ’yı almak üzere Ebû Üseyd es-Sâidî’yi gönderdi. Ebû Üseyd onu getirdi. Esmâ çok güzel bir kadındı. Peygamber eşlerinden birisi [tuzak kurarak] ona gizli bir söz söyledi: “Eğer Resûlullah’ın senden hoşlanmasını istiyorsan, [sana yaklaştığında] ondan Allah’a sığın. Bu, onun hoşuna gider.”

Vâkıdî dedi ki: Bana Musa b. Ubeyde anlattı. O Ömer b. Hakem’den, o da Ebû Üseyd’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) beni Cevn’den olan kadına gönderdi. Onu alıp getirdim ve Benî Sâ’ide’nin kalesine yerleştirdim. Resûlullah (sav) yanına geldiğinde dizleri üzerine çömeldi ve onu öpmek istedi. Resûlullah (sav) hep böyle yapardı. Kadın, “Senden Allah’a sığınırım” dedi. Resûlullah (sav) ondan uzaklaşıp “Doğrusu sığınılacak birine sığındın; sığınılacak birine sığındın” dedi ve hızla ayağa kalkıp dışarı çıktı. Sonra bana onu geri göndermemi söyledi. Ben de onu kavmine geri gönderdim. Onu kavime götürdüğümde onlar, “Sen melun bir kadınsın. Bizi Araplara rezil ettin” dediler. Kadın evinde ikamet etmeye başladı. Osmân’ın hilafeti döneminde Necid’deki ailesinin yanında vefat edene kadar ne kimse onu istedi ne de bir mahremi dışında kimse onu gördü.⁴¹

Bana Ravh b. Abdülmü’min anlattı, dedi ki: Bana Dahhâk b. Mahled Ebû Âsım en-Nebîl anlattı. O Musa b. Ubeyde’den, o Amr b. Hakem’den, o da Ebû Üseyd’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Benî Cevn’den bir

41 Hem RK’de hem, hem ZZ’de hem de BAE’de (لا يَطْمَعُ فِيهَا طَامِعٌ وَلَا يَرَاهَا ذُو مَحْرَمٍ) “Ne kimse onu istiyor ne de mahremleri onu görüyor” şeklinde bir ibare yer almaktadır. Bunun yanlış olduğu açıktır. Burada (وَلَا يَرَاهَا)’dan sonra (لَا) veya (غَيْرِ) kelimesinin eksik olduğunu düşündük. Nitekim İbn Sa’d’da yer alan bu hadis, “Esmâ mahremleri dışında kimseyle görüşmedi” şeklindedir. (Bk. *Tabakât*, Terc. Heyet, c. X, 154, İstanbul, 2014) (çev.)

kadınla evlendi ve [onu alıp getirmek üzere] beni ona gönderdi. Onu alıp getirdim. Resûlullah (sav) onu öpmek için eğildi. Resûlullah (sav) öpmek istediği zaman dizleri üzerine çömelirdi. Kadın, “Senden Allah’a sığınırım” dedi. Resûlullah (sav) da “Sığınılacak birine sığındın” dedi ve onu ailesine gönderdi.

Vâkîdî dedi ki: Resûlullah’ın (sav) Cevn’den olan kadınla evlenmesi hicretin dokuzuncu yılı, Rebûlevvel ayında idi.

Bana Hafs b. Ömer anlattı, dedi ki: Bana Ebû’l-Münzir anlattı, dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Ayyâş haber verdi. O da Âsım b. Behdele’den rivayet etti, dedi ki: Bana arkadaşlarımızdan bazıları anlattılar, dediler ki: Resûlullah (sav), Esmâ bt. Numân denilen, Kinde kabilesinden bir kadınla evlendi. Âişe ve Hafsa, onun saçlarını taramayı ve onu hazırlamayı üzerlerine aldılar. Onu Ebû Üseyd es-Sâidî getirmişti. Hafsa ve Âişe ona, “Resûlullah (sav) bir kadına yaklaştığında kadının ona, ‘Senden Allah’a sığınırım’ demesinden çok hoşlanır” dediler. Resûlullah (sav) ona elini uzattığında Esmâ ondan Allah’a sığındı. Resûlullah (sav) hemen başındaki sarığını yüzüne örtüp üç kere “Sığınılacak birine sığındın” dedi. Sonra Ebû Üseyd’e, onu ailesine göndermesini emretti. Ayrıca ona beyaz ketenden yapılmış iki elbise verdi. Esmâ kederinden vefat etti.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkîdî’den, o Ma’mer’den, o da Zührî’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Cevnli kadının dışında Kinde kabilesinden hiçbir kadınla evlenmedi. Sonra ondan da ayrıldı.

Vâkîdî dedi ki: Bana İbn Ebû’z-Zinâd anlattı. O Hişâm b. Urve’den, o da Urve’den rivayet etti, dedi ki: Velîd b. Abdülmelik kendisine mektup yazarak Resûlullah’ın (sav) Eş’as b. Kays’ın kız kardeşiyle evlenip evlenmediğini sordu. Urve cevaben ona Resûlullah’ın (sav) hiçbir zaman onunla evlenmediğini ve Benî Cevnli kadın dışında Kinde kabilesinden kimseyle evlenmediğini yazdı.

Bana Ali b. el-Medînî anlattı. O Abdürrezzâk’tan, o Ma’mer’den, o Zührî’den, o da Urve’den rivayet etti, dedi ki: Kindeli kadın Resûlullah’ın yanına girince, “Senden Allah’a sığınırım” dedi. Resûlullah (sav), “Sen büyük birisine sığındın, ailenin yanına git” dedi.

19. [Müleyke bt. Ka'b el-Leysiyye el-Kinâniyye]

Ebû Ma'ser'in rivayetine göre Resûlullah (sav), hicretin 8. yılı Ramazan ayında Kinâne kabilesinden Müleyke bt. Ka'b el-Leysî ile evlendi. Âişe ona, "Babanın katili ile evlenmekten utanmıyor musun?" dedi. Müleyke, "Peki ne yapayım?" dedi. Âişe, "[Sana yaklaştığı zaman] ondan Allah'a sığın" dedi. Müleyke ondan Allah'a sığındı. Resûlullah (sav) da onu boşadı. Müleyke'nin babası Mekke'nin fethedildiği gün öldürülmüştü. Ebû Ubeyde dedi ki: Kinâneli bu kadının ismi Amre idi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Abdülazîz'den, o babasından, o da Atâ el-Cündü'î'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Müleyke el-Kinâniyye ile evlendi ve onunla gerdeğe girdi. Müleyke onun yanında vefat etti.

Vâkîdî dedi ki: Zührî ve arkadaşlarımızın tamamı, Peygamber'in (sav) Kinâne kabilesinden bir kadınla evlenmediğini söylüyorlar.

Kelbî dedi ki: Resûlullah'ın (sav) Kinâne'den bir kadınla evlendiğini bilmiyoruz.

[Resûlullah'ın (sav) Evlenmek İsteddiği Fakat Evliliğin Gerçekleşmediği Kadınlar ve Kendisini Resûlullah'a (sav) Arz Edenler]

Ümmü Hâni bt. Ebû Tâlib, Hübeyre b. Ebû Vehb'in eşiydi. Fetih günü kocası kaçtı ve kâfir olarak öldü. Bunun üzerine Resûlullah (sav) onunla evlenmek istedi. Ümmü Hâni, "Seni cahiliye döneminde seviyordum; İslâm'da nasıl sevmeyeceğim. Ancak küçük çocukları olan bir kadını. Sana eziyet vermelerinden endişe ediyorum" dedi. Resûlullah (sav) bu sebeple ondan vazgeçti ve şöyle dedi: "Deveye binen en hayırlı kadınlar Kureyş kadınlarıdır. Onlar, çocuklarına karşı en şefkatli ve kocalarının haklarına elden geldiğince en çok riayet edenlerdir."

Resûlullah (sav), A'ver b. Beşâme'nin kız kardeşi Safiyye bt. Beşâme el-Anberî ile evlenmek ya da onu ailesine geri göndermek konusunda teklifte bulundu. Safiyye esir alınmıştı. Kadın ailesine geri gönderilmeyi seçti, o da ailesine gönderildi.

Bir gün Leylâ bt. Hatîm b. Adî b. Amr b. Sevâd b. Zafer b. Hâris b. Hazrec b. Amr b. Mâlik b. Evs b. Hârise Peygamber'in (sav) yanına geldi. Peygamber'in sırtı ona dönüktü. Kadın eliyle onun omzuna vurdu. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Aslanlar yiyesice, kim bu?" dedi. Kadın, "Kuşlara yiyecek veren ve rüzgârla yarışan Hatîm'in kızıyım. Sana kendimi arz etmeye [bağışlamaya] geldim" dedi. Resûlullah (sav), "Seni kabul ettim" dedi. Fakat onun akrabası olan kadınlar geldiler ve ona, "Ne kötü bir şey yapmışsın! Sen kıskanç bir kadınsın. Üstelik Resûlullah'ın eşleri çok. Onlar sana beddua ederler, helak olursun. Git ondan işi bozmasını iste" dediler. O da hemen Resûlullah'ın (sav) yanına geldi ve ondan işi bozmasını istedi. Resûlullah (sav) nikâh akdini bozdu. Kadın Medine'de bir bağa gittiğinde aslanlara yem oldu.

Resûlullah (sav) Havle bt. Hüzeyl b. Hübeyre et-Tağlibî'yi de istedi. Ona getirilmek üzere yola çıkarılınca, Resûlullah'ın (sav) yanına ulaşamadan vefat etti.

Resûlullah'ın (sav) istediği kadınlardan birisi de Dıhye b. Halîfe el-Kelbî'nin kız kardeşi Şerâf idi. O da Resûlullah'ın (sav) yanına getirilmeden vefat etti.

Duba'â bt. Âmir b. Kurt b. Seleme b. Kuşeyr b. Ka'b b. Rebî'a b. Âmir b. Sa'sa' adlı kadın, Hevze b. Ali el-Hanefî Ebû Hevze'nin eşiydi. Hevze vefat etti; kadına ondan biraz mal (miras) kalmıştı. Abdullah b. Cüd'ân et-Teymî onunla evlendi. Ancak kadın çocuk sahibi olmadı, ondan boşanmayı istedi, o da onu boşadı. Bu kez onunla Hişâm b. Muğîre evlendi. Kadın ondan Seleme b. Hişâm adlı çocuğu dünyaya getirdi. Seleme Müslümanların en hayırlılarından.

Duba'â güzelliğiyle sözü edilen bir kadındı. Resûlullah (sav) onu, oğlu Seleme'den istedi. Seleme, "Anneme danışayım" dedi. Annesi Duba'â, "Resûlullah hakkında mı bana danışacaksın?" dedi. Sonra onun kibirli ve kıskanç biri olduğu Resûlullah'ın kulağına geldi. Resûlullah (sav) bu yüzden ondan vazgeçti. Bu kadın [Câhiliye döneminde] çıplak olarak Kâbe'yi tavaf etmişti⁴². Haremde giyilebilecek bir elbiseyi ne satın aldı ne de kiraladı. Bunun üzerine şöyle dedi:

42 Kâbe'yi çıplak tavaf etmek Allah Teâlâ'nın yasakladığı câhiliye adetlerindedir. (çev.)

*Bugün onun [avretimin] bir kısmı ya da tümü ortaya çıktı
Helal etmiyorum, ondan ortaya çıkan kısmını⁴³*

Vâkidî dedi ki: Resûlullah (sav) Kelb kabilesinden bir kadın istedi. Kadını görmesi için Âişe'yi gönderdi. Âişe bakmaya gitti; sonra döndü. Resûlullah (sav) Âişe'ye, "Ne gördün?" dedi. Âişe, "Onda bir meziyet görmedim" dedi. Resûlullah (sav), "Onun yanağında bir ben gördün ve bütün tüylerin ürperdi" dedi. Bunun üzerine Âişe, "Ey Allah'ın elçisi! Senden de bir şey saklanmıyor" dedi.

Vâkidî dedi ki: Bize es-Sevrî anlattı. O Câbir'den, o da Mücâhid'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) bir kadını isteyip de reddedildiğinde bir daha ona dönmezdi. Bir keresinde bir kadını istemişti. Kadın, "Babama danışayım" dedi. Babasına danıştı. Babası evlenmesine izin verdi. Sonra Resûlullah'ın yanına geldi. Resûlullah (sav) ona, "Senden başkasına ait bir yorgana büründük" dedi.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd ve diğerleri anlattılar; dediler ki: Bize Mu'âviye anlattı. O Hişâm b. Urve'den, o Urve'den, o Zeyneb bt. Ümmü Seleme'den, o da Ümmü Seleme'den rivayet etti, dedi ki: Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyân, "Ey Allah'ın elçisi! Bize gelen habere göre sen Dürre bt. Ümmü Seleme'yi istemişsin" dedi. Resûlullah (sav), "Eğer annesi hanımım olmasaydı o yine bana helal olmazdı. Çünkü Benî Hâşim'in câriyesi Süveybe, beni ve onun babasını emzirmişti. Kızlarınızı ve kız kardeşlerinizi zi bana arz etmeyiniz" dedi.

Ebû Ubeyde dedi ki: Resûlullah (sav) Cemre bt. Hâris b. Avf'ı istedi. Babası, "Onda alaca hastalığı vardır" dedi. Aslında yalan söylemişti. [Daha sonra, hakikaten] kız o hastalığa tutuldu. Kızın adı Ümmü Şebîb b. Bersâ eş-Şâir'di.

Ebü'l-Hasan el-Medâinî dedi ki: Ümmü Şebîb b. Bersâ, Karsâfe bt. Hâris b. Avf b. Ebû Hârise'dir. Onun kız kardeşi de Amre bt. Hâris Ümmü Akîl b. Ullefe'dir. Ebû Şebîb ise, Yezîd b. Hamza b. Avf b. Ebû Hârise olup

43 Yani çıplak olmaman sebebi taşkınlık veya başka bir şey değil, içinde günah işlediğim elbiseyle tavaf etmemek içindir. Yoksa kimsenin avret yerine bakmasına veya ondan istifade etmesine müsaade etmem. (çev.)

Mürre kabilesine mensuptur.

Kelbî dedi ki: Ümmü Şebîb beyaz tenliydi. Bu yüzden maklub olarak ona “Bersâ” [alaca hastası] denilmiştir.⁴⁴ Oysa onda bu hastalık yoktu.

Hamza b. Abdülmuttalib’in kızı Resûlullah’a (sav) arz edildi, o şöyle dedi: “Hamza’nın benim sütkardeşim olduğunu ve nesep yoluyla haram olanların süt emzirme yoluyla da haram olduğunu bilmiyor musunuz?”

Ebû Ubeyde dedi ki: Resûlullah’a, amcası Abbas’ın kızı Ümmü Habîb arz edildi. Resûlullah (sav) “Abbas benim sütkardeşimdir” dedi.

[Abbas’ın eşi] Ümmü’l-Fadl Lübâbe bt. Hâris’in şöyle dediği rivayet edildi: Resûlullah (sav), “Eğer Ümmü Habîb büyürse ve ben sağ olursam onunla evleneceğim” dedi.

Bana Abdullah b. Sâlih b. Müslim anlattı, dedi ki: Bana Ya’kûb b. İbrahim b. Sa’d anlattı. O babasından, o Muhammed b. İshâk’tan, o Hasan’dan, o da Ubeydullah b. Abdullah b. Abbas’tan, o İkrime’den, o İbn Abbas’tan, Ümmü’l-Fadl bt. Hâris’in şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) Ümmü Habîb bt. Abbas’ı gördü. Kendisi süten yeni kesilmişti. Resûlullah (sav), “Eğer Abbas’ın bu kızı büyürse ve ben sağ olursam muhakkak onunla evleneceğim” dedi. Muhammed b. İshâk dedi ki: Bu rivayet Âişe’nin, “Resûlullah’ın (sav) istediği [kadar] kadın onun için helal kılınmıştı ve dokuzla sınırlandırılmamıştı” şeklindeki sözünü teyit etmektedir.

Ebû Ubeyde dedi ki: Ca’fer b. Ebû Tâlib’in kızı da Resûlullah’a arz edildi. Resûlullah (sav), “Babası sütkardeşimdir” dedi.

Resûlullah’a (sav) Senâ bt. Salt arz edildi. O, Esmâ bt. Salt es-Sülemiyeye’nin kızıydı. Resûlullah’ın (sav) yanına götürülmek üzere yola çıkarıldı. Ancak Resûlullah’a ulaşmadan vefat etti.

Devdiler ki: Resûlullah’a (sav), “Sen Ensâr kadınlarından evlenmez misin?” denildi. Resûlullah (sav), “Onlar aşırı kıskançtır. Benim [zaten] hanımlarım var. Onları kavimleri içinde kötü duruma düşürmek istemem” dedi.

44 Hadiste (أُذْمَاءُ) “Ümmü Şebîb beyaz tenliydi” şeklinde bir ifade geçiyor. Böylece (أُذْمَاءُ) kelimesi ters-yüz edilerek (بِزْصَاءُ) “alaca hastası” şeklinde ifade edilmiştir. Aslında onda bir alacalık yoktu. (çev.)

[Resûlullah'ın Eşlerine Verdiği Mehir]

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Abdürrezzâk anlattı. O Ma'mer'den, o da Zührî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) eşleriyle evlendiği ve kızlarını evlendirdiği mehir miktarı on ukıyye ve bir neş gümüştü. Abdürrezzâk dedi ki: Bu 500 dirhemdi.⁴⁵

Bana Velîd b. Sâlih anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Ömer anlattı. O Hişâm b. Sa'd'dan, o da Atâ el-Horasânî'den Ömer b. Hattâb'ın şöyle dediğini nakletti: “Kadınların mehirlerini yükseltmeyin. Eğer mehir bir takva alameti veya dünyevi bir şeref olsaydı, sizin peygamberiniz buna sizden daha evla idi. O, hanımlarından ya da kızlarından birisi için 10 ukıyye gümüşten fazla mehir belirlememiştir.”

Bana Velîd anlattı. O Vâkîdî'den, o Abdullah b. Ca'fer'den, o bir adamdan, o da Ebû Bekir b. Hazm'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) bir kadını istediği zaman, onu kendisi için isteyecek olan adama, “Sa'd b. Ubâde'nin sahanını [sofrasını] ona hatırlat” derdi. -Resûlullah'a gönderdiği sofrayı kastediyor- Dedi ki: O sahan bazen et, bazen yağ, bazen de sütle dolu olurdu.

Vâkîdî dedi ki: Bize gelen habere göre Resûlullah (sav) bir tek gusül ile tüm hanımlarını dolaşırdı. Dedi ki: Yine rivayet edildiğine göre her seferinde guslederek eşlerini dolaşmıştı. Resûlullah (sav), “Cima konusunda 40 erkeğin gücü bana verilmiştir” dedi.

[Resûlullah'ın (sav) Eşlerine Hicabın Emredilmesi]

Bana Velîd b. Sâlih anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Ömer anlattı. O İshâk b. Yahyâ'dan, o Mücâhid'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Ömer b. Hattâb Resûlullah (sav) ile birlikte yemek yedi. Onun eli [aynı sofradan yemek yiyen] bazı hanımlarının eline değdi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) hicabı emretti.

Bana Ravh b. Abdülmü'min anlattı, dedi ki: Bize Kesîr b. Abdullah en-Nâcî anlattı. O da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) elin-

45 10 ukıyye ve bir neş, 500 dirhem etmez. Bir ukıyye 40 dirhem olduğuna göre 420 dirhem eder. Rivayetin orijinalinde on iki ukıyye bir neş ifadesi yer almış olabilir. (çev.)

den daha yumuşak bir ele hiç dokunmadım. O hiçbir zaman yaptığım bir iş için, “Neden bunu yaptın?”, yapmadığım bir iş için de “Onu yapsaydın ya?” demedi. Resûlullah (sav) bana şöyle dedi: “Ey Enes! Evinden çıktığın zaman karşılaştıklarına selam ver, sevabını [hasene] arttırırsın -ya da ‘muhabbetini arttırırsın’-. Mümkün oldukça her zaman abdestli ol. Çünkü ölümün ne zaman geleceğini bilmiyorsun.” Ben gelir ve Resûlullah’ın (sav) eşlerinin yanına girerdim. Bir gün yine girmek için geldim, bana, “Geri dön ey Enes! Hicâb âyeti nazil oldu” dedi

Bize Muhammed b. Hâtim el-Mervezî anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd el-Kattân anlattı, dedi ki: Bize Humejd et-Tavîl anlattı. O da Enes’ten rivayet etti, dedi ki: Ömer b. Hattâb (ra) şöyle dedi: Rabbime üç konuda uygun söz söyledim. Bir defasında “Ey Allah’ın elçisi, İbrahim’in makamında bir namazgâh edinseydin” dedim; hemen “*Ve siz, İbrahim’in makamından bir namaz yeri ittihaz edinin*”⁴⁶ âyeti nazil oldu. Yine “Ey Allah’ın elçisi, senin yanına iyi insan da kötü insan da giriyor. Müminlerin annelerine hicabı emretsen ya?” dedim. Bunun ardından Allah (c.c) hicab âyetini indirdi. Diğer taraftan, Resûlullah’ın (sav) hanımlarını kınadığı haberi bana geldi. Onları tek tek ziyaret ettim. Onlara, “Vallahi ya bu huyunuzdan vazgeçersiniz ya da Allah sizin yerinize Resûlü’ne daha hayırlı eşler verir” demeye başladım. Ardından, “*Eğer o sizi boşayacak olursa Rabbi ona, sizden daha hayırlı, başka eşler nasip eder*”⁴⁷ âyeti nazil oldu.

Vâkîdî dedi ki: Hicab âyeti, hicretin 5. yılı, Zilkâde ayında nazil oldu. Bazıları, “Resûlullah (sav) hac için Mekke’deyken nazil oldu” demişlerdir.

Vâkîdî dedi ki: Bize İbn Ebû Zi’b anlattı. O Tev’eme’nin Mevlâsı Sâlih’ten, o da Ebû Hüreyre’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Veda haccı’nda eşlerine, “[Hac] budur, bundan sonrası hasırların sırtıdır” dedi. Dedi ki: Sevde ve Zeyneb’in dışında kalan Resûlullah’ın (sav) eşleri onun vefatından sonra hacca gittiler. Zeyneb ve Sevde ise, “Resûlullah[ın (sav) vefatın]dan sonra hiçbir binek bizi götüremez” dediler. Bazılarının anlatmasına göre Ümmü Habîbe her yıl hacca gidiyordu. Ancak bu doğru değildir.

46 Bakara, 2/125.

47 Tahrîm, 66/5.

Vâkıdî dedi ki: Bana Osmân b. Muhammed anlattı. O da Zeyd b. Eslem'den rivayet etti, dedi ki: Ömer son haccında Resûlullah'ın (sav) zevceleriyle birlikte Mekke'ye gitti.

Bana Süleymân b. Bilâl anlattı. O Rebî'a b. Ebû Abdurrahmân'dan rivayet etti, dedi ki: Ömer Resûlullah'ın eşlerini hac ve umreden men etmişti. Ömer'in gittiği son hacca kadar bu böyle devam etti. Nihayet Ömer son haccında onlar hevdeçlerde oldukları halde onlarla birlikte yola çıktı. Abdurrahmân b. Avf şöyle derdi: "Onlar hevdeçlerde oldukları halde beraberce yola çıktık. Hevdeçlerin üzerinde de teylesanlar vardı. Ben ve Osmân b. Affân onların arkasındaydık. Kimseyi onlara yaklaştırmıyorduk. Konakladığımız vakit onları da [korunaklı bir] vadiye indirirdik. Ben ve Osmân vadiyerin kenarında oturu[p nöbet tuta]rdık. Bizden kimse onları görmezdi."

Ümmü Ma'bed el-Huzâ'iyeye dedi ki: Osmân'ı ve Abdurrahmân b. Avf'ı, Ömer'in hilafetinin son zamanlarında gördüm. Peygamber'in (sav) eşleri de [yanlarında olduğu halde] hacca gidiyorlardı. Osmân bineğiyle onların önünde gidiyordu. Birisi onlara yaklaşacak olsa Osmân, "Uzak dur, uzak dur" de[yip onu uzaklaştırı]rdı. Abdurrahmân b. Avf da onların arkasındaydı. O da aynı şeyi yapıyordu. Mola verdikleri zaman bu ikisi ağaçla onları her taraftan ört[en korunak yap]ıyorlardı. Onları gördüğümde ağladım ve onlara, "Resûlullah'ın (sav) burada konakladığını hatırladım" dedim. Onlar da benimle birlikte ağladılar. Beni tanıdılar ve bana ikramda bulundular, beni güzel karşıladılar. Onlardan her biri bana bir iyilikte bulundu. Sonra bana, "Müminlerin emiri atıyyeleri verdiği zaman yanımıza gel" dediler. Ben de onların yanına gittim. Her biri bana ellişer dinar verdi. Onlar toplamda yedi kişiydiler.

İbrahim b. Sa'd rivayet etti. O babasından, o da dedesi Abdurrahmân'dan rivayet etti, dedi ki: Ömer hicretin 23. yılında hacca gitti. Zeyd b. Sâbit'i yerine vekil bıraktı. Sevde'nin dışında Resûlullah'ın (sav) tüm zevceleri onunla birlikte hacca gittiler. Sevde evinde kaldı. Bir de Zeyneb yoktu, vefat etmişti. Onların önünde Abdurrahmân b. Avf, arkalarında da Osmân vardı. Mahrem olmadıkça hiç kimseyi onlara yaklaştırmıyorlardı. Onlar da perde gerisinden onlarla konuşurlardı. Resûlullah'ın (sav) eşleri dinlenmek için bir vadiye inerlerdi. Osmân ve Abdurrahmân vadinin ağzında dururlardı.

Vâkîdî dedi ki: Rivayet edildiğine göre müminlerin anneleri hac için Osmân'dan izin istediler. Osmân, "Ömer size izin vermişti" dedi. Sonra Sevde dışında herkesi hacca götürdü. Zeyneb ise vefat etmişti.

Bana Ali b. Abdullah anlattı, dedi ki: Bize Süfyân anlattı. O Amr b. Dînâr'dan, o da Atâdan, Âişe'nin şöyle dediğini nakletti: Allah elçisine, -evli kadınlar dışında- her kadınla evlenmeyi helal kılmadıkça Resûlullah (sav) vefat etmedi. Çünkü Allah bu konuda şöyle diyor: "*Ey Peygamber, eşlerinden dilediğini bir süre ihmal edip dilediğini de yanına alabilirsin. Kendisinden bir süre uzak durduğun eşlerinden birini tekrar yanına almanda sana bir vebâl yoktur. Bu hal onların sevinmeleri, mahzun olmamaları, yaptığın muameleden hepsinin hoşnut olmaları yönünden daha münasıptir*"⁴⁸

Bize Velîd b. Sâlih anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Ömer Ebû Abdullah el-Vâkîdî anlattı, dedi ki: Bize Hişâm b. Sa'd anlattı. O Abdülkerîm b. Ebû Hafsa'dan, o da Ebû Ümâme b. Sehl b. Huneyf'ten rivayet etti, dedi ki: Ebû Ümâme "*Bundan böyle artık başka kadınlarla nikâhlanman, bunları başka hanımlarla değiştirmen, kendilerini güzel bulup beğensen bile, sana helâl değildir. Ancak elinin altındaki câriyeler bunun dışındadır*"⁴⁹ âyeti hakkında şöyle dedi: "Bu âyetle Resûlullah (sav) -mevcut- eşleriyle sınırlandırılmış oldu. Onların dışında kimseyle evlenmedi."

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Musa el-Absî anlattı. O Şeybân en-Nahvî'den, o Mansûr'dan, o da Ebû Rezîn'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) bazı hanımlarını boşamak istedi. Eşleri bunu fark edince kendilerine karşı -dilediğini tercih etmesi için- ona bir serbestlik tanıdılar. Bunun üzerine Allah şu âyetleri indirdi: "*Ey Peygamber! Biz, şu gruplara dâhil kadınları sana helâl kıldık: Mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana harp esiri olarak verdiği câriyeleri, seninle beraber hicret eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı ve teyze kızlarını, bir de mehir istemeksizin kendisini Peygamber'e hibe eden ve Peygamber'in de kendisini nikâhlamak istediği mümin kadını, diğer müminlere değil, sadece sana mahsus olmak üzere helâl kıldık. Bizim, müminlerin eşleri ve ellerinin altındaki câriyeler hakkında gerekli kıldığımız [mehir gibi] hususlar, zaten malumumuz olup*

48 Ahzâb, 33/51.

49 Ahzâb, 33/52.

onları bildirmiştik. [Hibe yoluyla mehirsiz evlenmeyi sana mahsus kılmamız, nikâh konusunda] senin için bir güçlük olmaması içindir. Allah gafurdur, rahîmdir. Ey Peygamber, eşlerinden dilediğini bir süre ihmal edip dilediğini de yanına alabilirsin. Kendisinden bir süre uzak durduğun eşlerinden birini tekrar yanına almanda sana bir vebâl yoktur.”⁵⁰ Yani onlardan dilediğini bir süreliğine terk et. Sevde, Ümmü Habîbe, Safiyye, Cüveyriyye ve Meymûne terk edilenler arasındaydılar. O süre içinde sadece Âişe, Hafsa, Zeyneb ve Ümmü Seleme'nin yanına gidip geliyordu. âyette geçen “eşlerinden dilediğini bir süre ihmal edip dilediğini de yanına alabilirsin” ifadesi, “onları boşamadan bir süreliğine terk edebilirsin” anlamındadır. Sonra Allah, “Bundan böyle artık başka kadınlarla nikâhlanman, bunları başka hanımlarla değiştirmen, kendilerini güzel bulup beğensen bile, sana helâl değildir”⁵¹ âyetini indirdi. Yani, [cariyelerden değil] müslüman [ve hür] kadınlardan alamazsın, demektir.

Resûlullah'ın (sav) Mevlâları ve Hizmetçileri

1. Zeyd b. Hârise

Zeyd el-Hib b. Hârise b. Şerâhîl b. Abdüluzzâ b. İmru'ül-Kays b. Âmir b. Numân b. Âmir b. Abdüvüd b. Avf b. Uzre b. Zeydüllât b. Rufeyde b. Sevr b. Kelb b. Vebere'dir. Âmir b. Numân b. Âmir'in çocuklarına “Benî Medeniye” denilirdi. Şöyle ki: Medeniye adında siyahî bir câriye onların dadılığını yapmıştı. Onların annelerinin adı da Leylâ bt. Arîc idi. O da Kelb kabilesindendi. Zeyd b. Hârise'nin annesi ise Tay kabilesinden, Benî Ma'n'dan Su'dâ bt. Sa'lebe b. Abd b. Âmir'dir. Su'dâ kavmini ziyaret etti. Zeyd de onunla birlikteydi. Cahiliye döneminde Benî Kayn b. Cestr b. Şey'ullât b. Esed b. Vebere b. Tağlib b. Hulvân b. İmrân b. İlhâf b. Kudâ'dan bir süvari birliği akın yapmaya çıkmışlardı. Benî Ma'n'ın evlerinin bulunduğu yerden geçtiler ve Zeyd'i yanlarına aldılar. Zeyd delikanlılık çağına gelmiş, hizmet edebilecek yaşta idi.

Onu Ukâz pazarına götürdüler. Hakîm b. Hizâm b. Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay, Zeyd'i halası Hadîce bt. Huveylid için 400 dirhe-

50 Ahzâb, 33/50-51.

51 Ahzâb, 33/52.

me satın aldı. 600 dirheme satın alındığı da söylenmiştir. Resûlullah (sav) Hadîce ile evlenince Hadîce Zeyd'i ona hediye etti. Resûlullah (sav) Zeyd'i yanına aldı ve evlat edindi. Resûlullah'ın (sav), Meysere ile birlikte Şam'a gittiği zaman Zeyd'i, Hadîce'nin hizmetçisi olarak Şam'dan satın aldığı da söylenmiştir. Zeyd'in babası Hârise b. Şerâhîl, Zeyd alınıp götürüldüğünde onun için şöyle demişti:

*Ağladım Zeyd için bilmiyorum, ne yaptı
Sağ mı ki ona umut bağlansın, yoksa ecel delik deşik mi etti onu?
Bilmiyorum vallahi, soracak olsam bile
Dağ mı kıydı sana, yoksa yerin düzlükleri mi?
Ah! Bilsedyim keşke! Dönüşün olacak mı bir gün?
Yeterdi bana dünyada [sevinç olarak], dönüşün yeterdi
Doğduğunda güneş, hatırlatıyor onu bana
Çöktüğünde alacakaranlık, onun hatıralarını döküyor ortaya
Rüzgârlar estikçe anısını tazeliyorlar
Ah! Zeyd'e ne kadar da üzüldüm! Ne korktum!
Azimle koşturacağım develeri onu bulmak için
Dolaşıp aramaktan bıkmam, develer bıkcıncaya kadar
Ya yaşarım ya da ölümüm gelir bulur beni
Her insan fanidir kuşkusuz, dünya onu aldatırsa da
Vasiyet edeceğim onu [bulmaları için] hem Amr'a hem de Ka'b'a
Yezîd'e de vasiyet edeceğim, Cebel'e de onlardan sonra*

Amr'dan kastı Amr b. Hâris b. Abüluzzâ b. İmrü'l-Kays'tır. Bişr'in babası, aynı zamanda neseb âlimi olan Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî'nin dedesidir. Ka'b'dan kastı Ka'b b. Şerâhîl'dir. Yezîd'den kastı, Zeyd'in anne bir kardeşidir. Cebel'den kastı ise, Zeyd'in kardeşi olan Cebele b. Hârise'dir. Cebele Zeyd'den büyüktü. Bazıları Ka'b'ın yerine Kays'ı koyuyorlar. Diyor ki: Kays, Hârise'nin kardeşiydi.

Daha sonra Kilâb'dan bazı insanlar hacca gittiler. Zeyd'i [Mekke'de] gördüler ve onu tanıdılar. O da onları tanıdı. Memleketlerine döndükleri zaman Hârise'ye, onun yerini bildirdiler ve ona durumunu anlattılar. Bunun üzerine, Zeyd'i fidye karşılığında almak üzere Şerâhîl'in çocukları Hârise, Ka'b ve Cebele yola çıkarak Mekke'ye geldiler. Peygamber'i (sav)

sordular. Onlara, “O mescittedir” denildi. Yanına vardılar ve “Ey Abdullah, Abdülmüttalib ve Hâşim’in oğlu ve kavminin efendisi! Sizler Allah’ın haremının ehli ve komşularısınız. Esirleri serbest bırakır, misafirlere yemek yedirirsiniz. Yanındaki oğlumuz için sana geldik. Onun için bize iyilik yap ve fidyesi hususunda bize ihsanda bulun” dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Bunun başka yolu yok mu? Çağırın onu ve durumu ona bildirin. Eğer sizi tercih ederse fidyesiz bir şekilde sizindir. Eğer beni tercih ederse, vallahi beni seçen bir insana hiçbir şeyi tercih edecek değilim” dedi. Onlar, “Bize karşı, insaftan da öte bir muamelede bulundun, helal olsun!” dediler. Resûlullah (sav) Zeyd’i çağırdı ve ona, “Bu kişileri tanıyor musun?” dedi. Zeyd, “Evet, babam, amcam ve kardeşimler” dedi. Resûlullah (sav), “Ben, senin bildiğin [ve tanıdığın] bir kişiyim. Beni ya da onları tercih et” dedi. Zeyd, “Hiç kimseyi sana tercih edemem” dedi. Bunun üzerine babası, “Yazık sana ey Zeyd! Köleliği özgürlüğe mi tercih ediyorsun?” dedi. Zeyd, “Evet, ben bu adamda başkasını asla ona tercih edemeyeceğim bir şey [muamele/davranış] gördüm” dedi. Resûlullah (sav) Zeyd’deki bu durumu görünce, onu [Kâbe’deki] Hicr’e çıkardı ve oradaki insanlara, “Sizler şahit olun ki Zeyd benim oğlumdur. Ben ona varis olacağım, o da bana varis olacak” dedi. Bu durumu gören Zeyd’in akrabaları rahatladılar. İslâm gelinceye kadar Zeyd, “Zeyd b. Muhammed” diye çağırıldı.

Resûlullah (sav) onu halasının kızı Zeyneb bt. Cahş’la evlendirdi. Daha sonra Zeyd onu boşadı ve Resûlullah (sav) Zeyneb ile evlendi. Bunun üzerine münafıklar konuşmaya başladılar ve [Zeyneb’le evlenmesi sebebiyle] Resûlullah’a dil uzattılar, dediler ki: “Muhammed evladın kadınlarıyla evlenmeyi yasaklıyor ama kendisi oğlunun karısıyla evlenmiş.” Bunun üzerine Allah şu âyetleri indirdi: “*Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir, lâkin Allah’ın resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilir... Öyleyse evlatlara babalarını esas alarak isim verin! Böyle yapmak Allah nezdinde daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, bu takdirde onları kardeş veya Mevlâ olarak kabul edin!*”⁵²

Ayette geçen, “*Böyle yapmak Allah nezdinde daha doğrudur*” cümlesi, “Bu durum, Allah’ın yanında adalete daha uygundur” anlamındadır. O günden itibaren Zeyd, “Zeyd b. Hârise” olarak çağırıldı. Ayrıca [daha evvel] Kureyş’ten evlat edinilenler, babalarına nispet edilmeye başladı. Ebû Huzeyfe’nin Mevlâsı Sâlim gibi... Onu Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebî’a evlat edinmişti. Keza Âmir b. Rebî’a el-Vâilî’yi de Ömer’in babası Hattâb b. Nüfeyl b. Abdüluzzâ evlat edinmişti ve kendisine “Âmir b. Hattâb” denilirdi.

Bize Affân b. Müslim Ebû Osmân anlattı, dedi ki: Bize Vüheyb b. Hâlid anlattı, dedi ki: Bize Musa b. Ukbe haber verdi, dedi ki: Bana Sâlim b. Abdullah anlattı. O da Abdullah b. Ömer’den rivayet etti, dedi ki: “*Öyleyse evlatlara babalarını esas alarak isim verin! Böyle yapmak Allah nezdinde daha doğrudur*” âyeti nazil oluncaya kadar Zeyd’i “Zeyd b. Muhammed” diye çağırırdık.

Kelbî dedi ki: Zeyd, “Zeyd el-Hib (sevgili)” diye adlandırılırdı. Çünkü O Resûlullah’ın (sav) sevgilisiydi. Onun oğlu Üsâme’ye de “Ridf (arkaya binen)” denilirdi. Çünkü Resûlullah (sav) onu çoğu zaman [bineğinin] terkesine bindirirdi.

Bana Bekir b. Heysem el-Ehvâzî anlattı, dedi ki: Bana Abdullah b. Sâlih anlattı. O Leys’ten, o Ukayl’den, o Zührî’den, o Urve’den, o Üsâme b. Zeyd’den rivayet etti, dedi ki: Peygamber (sav) üzerinde geçeden semer bulunan bir eşeğe bindi. [Hasta olan] Sa’d b. Ubâde’yi ziyarete gidiyordu. Beni de arkasına almıştı.

Bana Ali b. Abdullah anlattı, dedi ki: Bize babam anlattı, dedi ki: Bana Abdurrahmân b. Hâris b. Abdullah b. Ayyâş b. Ebû Rebî’a haber verdi. O Zeyd b. Ali b. Hüseyin’den, o babasından, o Resûlullah’ın (sav) Mevlâsı Ebû Râfî’in oğlu Ubeydullah’tan, o da Ali b. Ebû Tâlib’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Arafat’ta vakfe yaptı. Üsâme b. Zeyd’i de arkasına almıştı. Üsâme’nin de “el-Hib” diye çağırıldığı söylenmiştir.

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Musa anlattı. O İsrâîl’den, o Ebû İshâk’tan, o Berâ b. Âzib’den, o Hübeyre’den, o da Ali b. Ebû Tâlib’den rivayet etti, dedi ki: Peygamber (sav) Zeyd b. Hârise’ye, “Sen bizim kardeşimiz ve Mevlâmızsın” dedi.

Bana Hüseyin anlattı, o Yahya b. Âdem'den, o Bükâî'den, o Muhammed b. İshâk'tan, o Yezîd b. Abdullah'dan, o Muhammed b. Üsâme b. Zeyd'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Peygamber (sav) Zeyd'e, "Sen benim Mevlâmsın, bendensin ve bana kavmin en sevimli olanısın" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize İsmâîl b. Abdullah b. Hâlid anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Seleme anlattı. O Muhammed b. İshâk'tan, o Yezîd b. Abdullah b. Kusayt'tan, o Muhammed b. Üsâme'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Peygamber (sav) Zeyd'e "Sen benim Mevlâmsın, bendensin ve bana kavmin en sevimli olanısın" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Abdullah, yani Vâkîdî anlattı. Dedi ki: Bana İbn Ebû Zi'b haber verdi. O da Zührî'den rivayet etti, dedi ki: İlk müslüman olan Zeyd b. Hârîse'dir.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O da Vâkîdî'den rivayet etti, dedi ki: Bana Muhammed b. Hasan b. Üsâme b. Zeyd, babasının şöyle dediğini haber verdi: Resûlullah (sav) ile Zeyd arasında on yaş vardı. Resûlullah (sav) ondan daha büyüktü. Zeyd kısa boylu bir adamdı ve çok esmerdi. Burnunun ortasında çukurluk vardı. Künyesi "Ebû Üsâme" idi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Muhammed b. Hasan b. Üsâme b. Zeyd'den, o Hüseyin el-Mâzinî'den, o Yezîd b. Abdullah b. Kusayt'tan, o da Muhammed b. Üsâme'den rivayet etti, dedi ki: İlk müslüman olan Zeyd b. Hârîse idi.

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. İsa b. Sümei' anlattı. O İbn Ebû Zi'b'den, o da Zührî'den rivayet etti, dedi ki: Kadınlardan ilk müslüman olan Hadîce, erkeklerden de Zeyd b. Hârîse'dir.

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Ümmü Külsûm bt. Ukbe b. Ebû Mu'ayt -Annesi Ervâ bt. Küreyz b. Rebî'a'dır. Onun da annesi Ümmü Hakîm Beydâ bt. Abdülmuttalib'dir- hicret ederek Peygamber'in (sav) yanına geldi. Zübeyr, Zeyd b. Hârîse, Abdurrahmân b. Avf ve Amr b. Âs ona talip oldular. O da anne bir kardeşi olan Osmân b. Affân ile istişarede bulundu. Osmân ona, Resûlullah (sav) ile istişarede bulunmasını tavsiye etti. O da Resûlullah'ın (sav) yanına geldi. Resûlullah (sav) onun Zeyd b. Hârîse ile evlenmesini tavsiye

etti. O da Zeyd ile evlendi. Ondan Zeyd ve Rukayye isimli çocukları dünyaya getirdi. Zeyd küçükken vefat etti. Rukayye ise Osmân'ın koruması altında vefat etti. Sonra Zeyd Ümmü Külsûm'u boşadı. Zeyd'den sonra onunla Abdurrahmân b. Avf evlendi. Ondan sonra sırayla Zübeyr ve Amr b. Âs onunla evlendiler.

Zeyd daha sonra Dürre bt. Ebû Leheb⁵³ ile evlendi. Sonra onu da boşadı ve Hind bt. Avvâm ile evlendi. Resûlullah (sav) onu, dadısı ve câriyesi Ümmü Eymen ile evlendirdi. Ümmü Eymen ondan Üsâme b. Zeyd'i dünyaya getirdi.

Ümmü Eymen'in adı "Bereke" idi. Cahiliye döneminde Mekke'de Ubeyd b. Amr b. Bilâl b. Ebû'l-Harbâ' b. Kays b. Mâlik b. Sa'lebe b. Cüşem b. Mâlik b. Sâlim -Hublâ- b. Ganm b. Avf b. Hazrec ile evlenmişti. Ondan Eymen b. Ubeyd adlı çocuğu dünyaya getirmiş, bu çocuğun ismiyle künyelenmişti. Eymen, Huneyn gününde şehit oldu. Ubeyd de vefat etti. Böylece Ümmü Eymen boşta kaldı. Resûlullah (sav) da onu Zeyd ile evlendirdi.

Bana Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Musa anlattı, dedi ki: Bize Fudayl b. Merzûk anlattı. O da Şakîk b. Ukbe'den rivayet etti, dedi ki: Ümmü Eymen Resûlullah'a (sav) latife yapar ve onu kollardı. [Bir gün] Resûlullah (sav), "Kim cennet kadınlarından biriyle evlenmek istiyorsa Ümmü Eymen ile evlensin" dedi. Zeyd onunla evlendi. Ümmü Eymen ondan Üsâme'yi dünyaya getirdi.

Dediler ki: Resûlullah (sav) hicret edince Zeyd, Külsûm b. Hidm'in evinde misafir oldu. Sa'd b. Haysem'e'nin yanında kaldığı da söylenmiştir. Resûlullah (sav) onu Hamza'ya kardeş yaptı. Uhud günü Hamza savaş zamanı vasiyetini Zeyd'e yapmıştı. Resûlullah (sav) onu bir de Üseyd b. Hudayr el-Evsî ile kardeş yaptı.

Bana Ca'fer b. Ömer anlattı. O Heysem'den, o Mücâlid'den, o da Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Ubeyd b. Amr el-Hazrecî Mekke'ye gelmişti. Oraya yerleşti ve Resûlullah'ın (sav) câriyesi Ümmü Eymen Bereke

53 RK'de bu isim (دُرَّة) "Dürre" şeklinde yazılmış iken ZZ'de hatalı olarak (كُرَّة) "Kürre" şeklinde kayıt altına alınmıştır. (çev.)

ile evlendi. Sonra onu Yesrib'e götürdü. Ümmü Eymen orada Eymen b. Ubeyd adlı çocuğunu dünyaya getirdi. Ubeyd vefat etti. Ümmü Eymen Mekke'ye döndü. Resûlullah (sav) Zeyd'i yanına alıp da Zeyd balığ olunca onu Ümmü Eymen ile evlendirdi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O da Vâkıdî'den rivayet etti, dedi ki: Üsâme ailesinin "İbn Ebü'l-Furât" adında bir Mevlâsı vardı. Bu adam Mevlâlarından birisiyle tartışmaya başladı. Adam ona, "Ey köle" dedi. O da ona, "Ey Bereke'nin oğlu" deyince İbn Ebü'l-Furât onu Ebû Bekir b. Amr b. Hazm'a şikâyet etti. Adam, "Ben onu ancak Üsâme'nin annesine nispet ettim. Ona bir hakaret için söylemedim" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, "Sen Resûlullah'a dadılık yapmış olan, çocukları da Resûlullah'ın velayetine nispet edilen, aynı zamanda kendilerine 'Benî el-Hib' denilen bir kadına öyle bir söz söylemişsin ki bu sözünle onu küçük düşürmüşsün" dedi ve ona 70 kırbaç vurdu. Sonra onu [rencide etmek için kent içinde] dolaştırdı.

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkıd anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Ubeyd anlattı, dedi ki: Bize Vâil b. Dâvûd anlattı, dedi ki: Behî, Âişe'nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav), Zeyd b. Hârîse'yi komutan olarak tayin etmediği hiçbir gazveye göndermemiştir. Eğer Resûlullah (sav) gider de o kalırsa onu Medine'de kendi yerine vekil bırakırdı.

Bana Ravh b. Abdülmü'min anlattı, dedi ki: Bize Ebû Âsım en-Nebîl anlattı. O Yezîd b. Ebû Ubeyd'den, o da Seleme b. Ekvâ'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) ile birlikte yedi gazveye katıldım. Zeyd b. Hârîse ile beraber de dokuz gazveye katıldım, her seferinde onu bize komutan tayin etmişti.

Bize Halef b. Hişâm el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn anlattı. O İsmâil b. Ebû Hâlid'den, o Ebû İshâk'tan, o da Ebû Meyser'e'den, rivayet etti, dedi ki: Zeyd'in öldürüldüğü haberi Resûlullah'a (sav) ulaştınca, "Allah'ım! Zeyd'i affet; Allah'ım! Zeyd'i affet! Allah'ım! Zeyd'i affet! Allah'ım! Ca'fer'i affet; Allah'ım! Abdullah b. Revâha'yı affet" dedi.

Bana Ahmed b. İbrahim anlattı, dedi ki: Bize Süleymân b. Harb anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd haber verdi. O da Hâlid b. Seleme'den riva-

yet etti, dedi ki: Zeyd öldürülünce Resûlullah (sav) onun ailesinin yanına geldi. Zeyd'in kızı Zeyneb Resûlullah'ın (sav) yüzüne ağlamaklı bir şekilde bakınca Resûlullah (sav) da ağladı, hatta hıçkırıklara boğuldu. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde ona, "Ey Allah'ın elçisi, bu ne haldir?" dedi. Resûlullah (sav), "Bu sevenin, sevdiğine duyduğu özlemdir" dedi.

Vâkidi dedi ki: Zeyd şehid edildiğinde 50 yaşındaydı. Bu olay, hicretin 8. yılındaydı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkidi'den, o Muhammed b. Abdullah'tan, o Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Bir kere dışında hiçbir zaman Resûlullah'ı (sav) çıplak görmedim. Zeyd b. Hârise gâlip olduğu bir gazveden geliyordu. Resûlullah (sav) onun sesini işitince, çıplak olarak ayağa kalktı, elbisesini çekiştirerek onu öptü ve boyuna sarıldı.

2. [Üsâme b. Zeyd b. Hârise]

Üsâme b. Zeyd "Ebû Muhammed" diye künyelenirdi. Resûlullah (sav) onu Mu'te'ye, Şürahbil b. Amr el-Gassânî'nin üzerine göndermeye karar vermişti. Fakat [ordu henüz yola] çıkamadan Resûlullah (sav) vefat etti. Resûlullah (sav) Üsâme'nin ordusunun hareket etmesini emretmişti. Onun (sav) vefatından sonra orduyu Ebû Bekir harekete geçirdi. Üsâme düşmana hücum etti ve Müslümanlar [gâlip gelerek] ganimet elde ettiler. Üsâme'nin gidişi ve dönüşü arasında 40 gün -iki ay olduğu da söylenmiştir- vardı. Geldiğinde insanlar onu sevinçle karşıladılar.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) başına bir sarık sarmış olarak evden çıktı ve minbere oturdu. Peygamber (sav) [Üsâme'nin ordusunu] Mu'te'ye göndermek istediği zaman, insanlar bu konuda [ileri geri] konuşmaya başladılar. En sert konuşan Âyyaş b. Ebû Rebî'a idi. Resûlullah (sav) şöyle dedi: "Ey insanlar! Üsâme'nin ordusunu gönderin! Ömrüme yemin ederim ki onun komutanlığı hakkında konuştuysanız, kuşkusuz ondan önce onun babasının komutanlığı hakkında da konuşmuşunuz. Vallahi onun babası komutanlığa layıktı; o da buna layıktır."

Üsâme'nin ordusunda Ebû Bekir, Ömer ve Muhacir ile Ensâr'ın ileri gelenleri bulunmaktaydı. Ordu Cürf'te karargâh kurdu. Resûlullah (sav) vefat edip de Ebû Bekir hilafete getirilince Üsâme'ye geldi ve ona, "Resûlullah'a halife olma durumumu görüyorsun. Ömer'in yanımda olmasına ve onun reyine muhtacım. Senden, onu geride bırakmanı istiyorum" dedi. Üsâme de istenileni yaptı. Sonra yola çıktı. Sonunda sağ-salim (zaferle) ve ganimetle dönüp geldi. İnsanlar buna çok sevinmişlerdi.

Vâkîdî yoluyla bana anlatıldı. O Hişâm b. Sa'd'dan, o da Zeyd b. Eslem'den nakletti, dedi ki: Ömer b. Hattâb, oğlu Abdullah için 2500 dirhem tahsis etmişti. Ancak Üsâme için 3000 tahsis etmişti. Bunun üzerine Abdullah, "Üsâme'nin bulunup benim bulunmadığım bir olay [gazve vb] yoktur" dedi. Ömer, "Vallahi Resûlullah (sav) onu senden daha çok seviyordu. Onun babasını da senin babandan daha çok seviyordu" dedi.

Vâkîdî isnadında dedi ki: Üsâme hicretin 7. yılında bir seriyye komutanı olarak yola çıktı. Yolda Nehîk b. Mirdâs el-Cühenî'ye yetişti. Kılıç boğazına dayanınca Nehîk, "*Lâ ilâhe ilaellâh*" dedi. Ancak Üsâme onu öldürdü ve onun yanındaki hayvanları aldı. Dönünce Resûlullah (sav) ona, "Ey Üsâme, '*Lâ İlâhe İllellah*' diyen bir adamı mı öldürdün?" dedi. Üsâme, "Ey Allah'ın elçisi, o ancak canını kurtarmak için bunu söyledi" dedi. Resûlullah (sav), "Sen onun kalbini açıp baktın mı?" dedi. Üsâme bu yüzden, bir daha '*Lâ İlâhe İllellah*' diyen bir adama kılıç çekmeyeceğine yemin etti.

Ali b. Ebû Tâlib (as) Cemel ashâbıyla savaşmak için Basra'ya gittiği zaman, kendisiyle beraber gelmesi için Üsâme'yi davet etti. Üsâme, "Vallahi, seni çok seviyorum. Eğer aslanın iki çenesi arasında olsaydın bile, seninle birlikte olmayı arzu ederdim. Fakat '*Lâ ilâhe illllâh*' diyen hiç kimseyle savaşmayacağımı kendime nezrettim ve Rabbime söz verdim" dedi.

Dediler ki: Üsâme sayılı okçulardandı. Resûlullah (sav) [Bedir'e giderken] onu Osmân'la birlikte Rukayye bt. Resûlullah için geride bırakmıştı. Üsâme Vadi'l-Kurâda vefat etti. Kendisi oraya yerleşmişti. Onun vefatı Mu'âviye'nin zamanındaydı. Üsâme'nin oradan Medine'ye geldiği ve Medine'de vefat ettiği de söylenmiştir.

Bana Medâinî anlattı. O Mesleme b. Muhârib'den rivayet etti, dedi ki: Mu'âviye Üsâme b. Zeyd'e, "Allah Ümmü Eymen'e rahmet eylesin. Onun bacaklarını görür gibiyim. Tıpkı deve kuşunun bacakları gibiydi." dedi. Bunun üzerine Üsâme, "Vallahi Ümmü Eymen Hind'den daha hayırlı ve ondan daha şerefliydi" dedi. Mu'âviye, "Ondan daha şerefli miydi?" dedi. Üsâme, "Evet, daha şerefliydi. Çünkü Allah, 'Allah yanında sizin en şerefli-niz, ona isyan etmekten en çok korkanınızdır'⁵⁴ buyurmuştur" dedi.

Vâkıdî dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiği zaman Üsâme 21 yaşındaydı -veya bundan birkaç ay eksikti-. Fetih günü Zemzem suyu ile dolu bir kova getirdi. Resûlullah (sav) ona Kâbe'deki resimleri imha etmesini emretmişti. O da bez ıslatıyor, sonra onunla resimleri siliyordu. Üsâme, babasının şehadetinden sonra Resûlullah'ın (sav) onu ordu komutanı yapmak üzere kendisi için bağladığı sancağı çözmedi. Sancak, onun evinde hep asılı dururdu.

Kelbî dedi ki: Ebû Bekir'e (ra), "İnsanların çoğu Üsâme ile beraberler. Araplar da dinden dönmeye başladılar. Sen [Üsâme'nin ordusunu göndermekle] insanları ne diye darmadağın ediyorsun?" denildi. Ebû Bekir, "Vallahi eğer yırtıcıların beni yiyeceklerini ve bu kentten [vahşi hayvanlar tarafından] alınıp götürüleceğimi bilsem, yine de Resûlullah'ın (sav) emrettiği gibi onun ordusunu göndereceğim" dedi. Sonra Üsâme'yi çağırdı ve "[Söyleneni] yap ey Ebû Muhammed! Allah sana merhamet etsin. Resûlullah'ın sana emrettiğini yerine getir" dedi ve ona başka bir şey emretmedi.

Bize Muhammed b. Sabbâh anlattı. O Şerîk'ten, o Abbas b. Zerîh'ten, o Behî'den, o da Âişe'den (ra) rivayet etti, dedi ki: Kapının eşiginde Üsâme'nin ayağı kayıp yere düştü. Yüzü kanadı. Resûlullah (sav) bana, "Yüzünü temizle" dedi. Ben tiksindim. Resûlullah (sav) onun yarasını emip tükür[erek temizle]meye başladı ve "Eğer Üsâme kız olsaydı onu süsler, giydirir ve onun nafakasını verirdim" dedi.

İbn Sabbâh [bu rivayetle ilgili olarak] dedi ki: Şerîk şöyle dedi: "Kan haramdır. Bununla beraber Resûlullah (sav) onu emmiş, sonra tükürüp ağızından atmıştır. Oruçlu olanın da yemek yemesi haramdır. Dolayısıyla, bir

54 Hucurât, 49/13.

kimsenin oruçlu iken -boğazına girmedığı sürece- dilinin ucuyla yemeğin tadına bakmasında bir sakınca yoktur.”

Dediler ki: Bereke -ki o Ümmü Eymen'dir- Resûlullah'ın câriyesiydi. Resûlullah (sav), onu babasından miras olarak almış ve azat etmişti. Şöyle de denilmiştir: Babasının Mevlâsıydı. Resûlullah (sav) onun Mevlâlık durumuna varis olmuştu.⁵⁵ Yine denilmiştir ki Bereke annesinin câriyesiydi. Resûlullah (sav) onu annesinden miras almış ve azat etmişti. Ümmü Eymen Resûlullah'a dadılık yapıyor ve onu kolluyordu.

Bana Muhammed b. Musaffâ el-Hımsî anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Himyer anlattı. O Ebû Bekir b. Ebû Meryem'den, o Atâ b. Ebû Rebâh'tan, o da Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etti, dedi ki: Üsâme b. Zeyd, bir aylığına 100 dinar veresiye ile küçük bir câriye satın aldı. Ben Resûlullah'tan (sav) işittim, şöyle diyordu: “Bir aylığına veresiye satın alan Üsâme'ye hayret etmez misiniz? Kuşkusuz Üsâme uzun emel sahibidir. Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki [her ne zaman] gözlerimi açsam kirpiklerim kavuşmadan öleceğimi düşünürüm. Gözlerimi yukarı kaldırdığımda onları indirmeden öleceğimi düşünürüm. Bir lokma yediğimde daha onu yutmadan ölümün gelip beni bulacağını düşünürüm.” Sonra, “Ey Âdemoğulları! Eğer akıllıysanız, nefsinizi ölümlerden sayınız. *Size vâd edilen şeyler mutlaka gelecektir, siz bunun önüne geçemezsiniz*”⁵⁶ dedi.

Vâkîdî dedi ki: Hârîse b. Şerâhîl Kelb kabilesindendi. Kökeni itibarıyla Tay kabilesinden olan bir kadınla evlendi. Kadın ondan Zeyd b. Hârîse'yi dünyaya getirdi. Zeyd orada yaşıyordu. Hârîse vefat ettiğinde ardında birkaç deve bırakmıştı. Araplardan bir grup oradan geçti. O sırada Zeyd çobanlık yapıyordu. Zeyd Mekke'ye gitmek üzere develeri o Araplara kiraladı. Ancak onlar onu Ukâz pazarına götürdüler ve onu orada sattılar. Hakîm b. Hizâm onu Hadîce için satın aldı. Hakîm Hadîce adına ticaret yapardı. Zeyd Hadîce için satın alınmıştı. Bereke de Abdullah b. Abdülmuttalib'in câriyesi idi. Zeyd ergenlik çağına erişince [Resûlullah] onu Bereke ile evlendirdi. [Şöyle de söylenmiştir:] Zeyd Hadîce'nin kölesiydi. Resûlullah (sav) onu Hadîce'den istedi. Hadîce Zeyd'i

55 Yani azat edilmiş haliyle ona varis olmuştu.

56 En'âm, 6/134.

ona verdi. O da onu ve Ümmü Eymen'i azat etti. Birinci anlatım Kelbî'nindir ve daha doğrudur.

3. [Ebû Râfi]

Ebû Râfi, Resûlullah'ın (sav) Mevlâsıdır. İsmi "Eslem"dir. Aslında Abbas b. Abdülmuttalib'in kölesiydi. Abbas onu Resûlullah'a (sav) hediye etti. Ebû Râfi, Abbas'ın Müslümanlığını ilan ettiği müjdesini Peygamber'e (sav) verince Peygamber (sav) onu azat etti. Resûlullah (sav), aile efradını aldirmek için Ebû Râfi'yi, Zeyd b. Hârise ile birlikte Medine'den Mekke'ye göndermişti. Resûlullah (sav) için çöldeki ılgın ağacından minber yapan Ebû Râfi'dir.

Resûlullah'ın (sav) câriyesi Selmâ Ebû Râfi'in eşiydi. Ondan, Ali'nin (as) kâtibi Ubeydullah b. Ebû Râfi'yi dünyaya getirdi. Resûlullah (sav) Selmâ'yı, annesi [Âmine]'den miras almıştı. Ebû Râfi, oğlu İbrahim'in doğum müjdesini Resûlullah'a (sav) getiren kişidir. Resûlullah (sav) bunun için ona bir köle vermiştir. Resûlullah (sav) eşi Meymûne bt. Hâris'i istemek üzere Ebû Râfi'yi, Ensâr'dan bir adamla birlikte göndermişti.

Bana İbrahim b. Sa'd'dan haber verildi. O Muhammed b. İshâk'tan, o Hüseyin b. Abdullah b. Ubeydullah b. Abbas'tan, o İbn Abbas'ın Mevlâsı İkrime'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) Mevlâsı Ebû Râfi şöyle dedi: Ben Abbas'ın kölesiydim. Bizim evden İslâm'ı seçenler olmuştu. Abbas ve Ümmü'l-Fadl müslüman olmuşlardı. Ben de müslüman oldum. Abbas kavminden çekiniyor ve onların zıddına gitmek istemiyordu. Bu yüzden Müslümanlığını gizliyordu. Abbas, aynı zamanda kavmi içinde dağınık halde bulunan çok miktarda malın sahibiydi. Bedir ehlinin mağlubiyet haberi bize ulaşınca içimizde güç ve kuvvet hissettik. Ben zayıf bir adamdım. Fal okları yapar ve Zemzem'in yanında onları yontardım. Bir ara oklarımı yontarken, yanımda da Ümmü'l-Fadl oturuyordu. Bedir ehlinin gelen haberle sevinmiştik. Bir baktım Ebû Leheb fasığı geldi, oturdu. Ardından Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib geldi. Bunun üzerine Ebû Leheb, "Gel bakalım yeğenim, ne haber var?" dedi.

Bunun üzerine Ebû Süfyân b. Hâris, "Ne olsun, onlarla karşı karşıya geldik ve esaslı şekilde yenildik. Bir de [içlerinde] alaca atlar üzerinde

bazı adamlar vardı” dedi. Ben hemen, “Onlar meleklerdi” dedim. Birden Ebû Leheb bana şiddetli bir yumruk vurdu. Ben de ona saldırdım. Adam beni kaldırıp yere vurdu. Bunun üzerine Ümmü'l-Fadl ona, “Bakıyorum da yanında efendisi olmayınca onu pek zayıf görüyorsun” dedi ve yerden bir şey alıp onunla Ebû Leheb'e vurdu, yüzünü yaraladı. Ebû Leheb berbat bir halde kalkıp gitti. Vallahi Ebû Leheb ondan sonra yedi geceden fazla yaşamadı. Allah ona [bir tür] çıban hastalığı musallat etti. Hastalık onu öldürdü. Ebû Leheb [ölüp de] leş gibi kokuncaya kadar [evinde] tek başına bırakıldı. Bu sürede çocukları da onu terk ettiler. [Öldüğünde] ona dokunmadan üzerine su dök[erek yıka]dılar. Mekke'nin yukarısında bir duvarın dibine defnedildi. Üzerini örtünceye kadar [uzaktan] ona taş fırlattılar.

Ebû Râfi Osmân'ın hilafetinden sonra vefat etti.

4. [Enese]

Resûlullah'ın (sav) Mevlâsı Enese [Tâif'te bir dağlık bölge olan] Ser-râ doğumludur. Enese “Ebû Müserrih” künyesiyle künyelenirdi. İnsanlar, Resûlullah'ın (sav) yanına girebilmek için izni ondan alırlardı. Bir kavme göre Enese, Bedir'de şehit edildi ve onun katili bilinmedi.

Vâkîdî dedi ki: Gördüğüm kadarıyla ilim ehli onun Bedir'de öldürülmediğini, Uhud'a katıldığını ve Uhud'dan sonra da yaşadığını ispat etmişlerdir. Enese, Ebû Bekir'in hilafeti döneminde vefat etmiştir.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Abdurrahmân b. Ebû'z-Zinâd'dan, o da Muhammed b. Yûsuf'tan rivayet etti, dedi ki: Enese, Resûlullah'tan (sav) sonra, Ebû Bekir'in hilafeti döneminde vefat etti.

5. [Ebû Kebşe]

Ebû Kebşe Resûlullah'ın Mevlâsıdır ve adı “Süleym”dir. Ebû Kebşe, Devs toprağında dünyaya gelmiştir. Bazılarına göre ise Mekke'de doğmuştur. Bedir ve Uhud gazveleri dahil bütün gazvelerde Resûlullah (sav) ile beraberdi. Ebû Kebşe hicret ettiği zaman, Külsüm b. Hidm'e misafir olmuştu. Sa'd b. Hayseme'nin evine indiği de söylenmiştir. Resûlullah (sav)

onu satın almış ve azat etmişti. Ebû Kebşe Ömer b. Hattâb'ın hilafetinin ilk gününde vefat etti.

6. [Sâlih Şukrân]

Sâlih Resûlullah'ın (sav) kölesiydi ancak onu azat etmişti. Bedir'de bulunduğu köleydi. Resûlullah (sav) onu esirlerin başında görevlendirdi ve ona ganimetten pay ayırmadı. Bunun üzerine pay sahibi her mücahid, ona ganimetten bir parça verdi. Böylece ona ganimetten bir adamın payına düşenden daha fazla mal gelmiş oldu.

Abdurrahmân b. Avf'ın, Hâtıb b. Ebû Belte'a'nın ve Sa'd b. Mu'âz'ın köleleri Bedir'de hazır bulunmuştu. Resûlullah (sav) onlara da [Şukrân'a verildiği gibi, bir miktar ganimet] ver[di] ancak onlara ganimetten pay ayırmadı. Esasen Resûlullah'ın (sav), kendisiyle birlikte savaşa katılan kölelere yönelik böyle bir uygulaması vardı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, o Vâkîd'den, o Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre'den, Ebû Bekir b. Abdullah b. Cehm el-Adevî'nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) Mevlâsı Şukrân'ı, Müreysî halkının yüklerinde bulunan bütün ev eşyasına, silahlara, develere ve koyunlara nezaret etmek; kadın ve çocukları bir tarafa ayırmakla görevlendirmişti. Resûlullah (sav) Müreysî halkına, "Şukrân'ı nasıl buldunuz?" dedi. Onlar, "Karnımızı doyurdu, bağımızı da sıkı bağladı" dediler.

Ömer, Şukrân'ın oğlunu Ebû Musa el-Eş'arî'ye gönderdiğinde "Ben sana sâlih adam olan Şukrân'ın oğlu Abdurrahmân'ı gönderdim" dedi. Böylece babasının Resûlullah (sav) nezdindeki konumunu ona anlatmış oluyordu. Şukrân Resûlullah'ın (sav) kabrine inenlerdendir.

Bana Hafs b. Ömer anlattı. O Heysem'den, o Mücâlid'ten, o da Şa'b'den rivayet etti, dedi ki: Şukrân Ömer'in hilafeti döneminde vefat etti.

Hafs dedi ki: Bana Hişâm söyledi. O da babasından rivayet etti, dedi ki: Şukrân Ömer'in hilafeti döneminde vefat etti.

7. [*Yesâr en-Nûbî*]⁵⁷

Yesâr Nûbâliydi. Resûlullah (sav) onu bir gazvesinde ele geçirmiş, onu azat etmiş ve süt develerinden sorumlu çoban yapmıştı. Ureyne'den -veya Ukl kabilesinden- bir grup insan develere saldırdılar. Yesâr'ı yakalayıp gözlerine diken batırdılar ve onu öldürdüler.

Kelbî ve Vâkıdî dediler ki: Resûlullah (sav) Yesâr'ı, Benî Sa'lebe b. Sa'd gazvesinde ele geçirmiş ve onu azat etmişti.

8. [*Fedâle*]

Fedâle Resûlullah'ın kölesidir. Şam'ın yerlilerinden olup zürriyeti Şam'dadır. Bunu bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O da Vâkıdî'den nakletti.

Heysem dedi ki: Resûlullah'ın (sav) "Fedâle" adında bir kölesi yoktu.

9. [*Sefîne*]

Sefîne'nin adı "Müflih" -veya "Mihrân"- idi. Bedevî Arapların yanında doğmuştu. Sefîne'nin, Resûlullah'ın (sav) zevcesi Ümmü Selem'e'nin Mevlâsı -ya da kölesi- olduğu da söylenmiştir. Ümmü Selem'e onu Resûlullah'a (sav) hibe etti, o da onu azat etti. Abdurrahmân b. Sefîne'den hadis rivayet etmiştir.

Bana kardeşimin oğlu Ebû Hassân ez-Ziyâdî Ebû Amr anlattı, dedi ki: Bize Himmânî anlattı, dedi ki: Bize Haşrec b. Nübâte anlattı. O Saîd b. Cümhân'dan, o da Resûlullah'ın (sav) Mevlâsı Sefîne'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) ile beraberdik. Bana, "Abanı yay" dedi. İnsanlara da "Eşyalarınızı içine atın" dedi. Sonra bana, "Kaldır bunu; sen ancak bir sefînesin [gemisin]" dedi. Sefîne, "Eğer o gün bir, iki, üç, dört, hatta beş deve yükü olsaydı onları da taşırdım" dedi.

Bana Ebû Mes'ûd b. Kattât anlattı, dedi ki: Sefîne'nin neslinden birisi, Ebû Ca'fer Mansûr'un hilafeti döneminde vefat etti. Mansûr ve kardeşleri dışında onun varisi yoktu.

57 Nûba, Habeşistan'ın güneyinde yer alan geniş topraklara sahip bir belgedir. Resûlullah'ın (sav) sahabisi Bilâl Hâbeşî de oralıdır. Resûlullah'ın (sav) azatlı kölesi Yesâr da aslen Nûbâliydi. Birisini oraya nispet etmek için "*en-Nûbî*" denilir. Abdussamed b. Ahmed en-Nûbî ve Hibetullah b. Ahmed b. Nûbâ en-Nûbî oralı olan iki meşhur muhaddistir. (Bk. *Kâmûsu'l-Muhîd*, (المُحَدِّثُ) maddesi) (çev.)

10. *[Sevbân Ebû Abdullah]*

Resûlullah'ın (sav) Mevlâsı Sevbân'ın künyesi "Ebû Abdullah" idi. Sevbân Yemenli ailelerden birisine mensuptur. Esir edildi; Resûlullah (sav) onu Medine'de satın aldı ve azat etti. Sevbân Hıms'a yerleşti. Orada ona ait "sadaka evi" vardı. Hicretin 54. yılında Hıms'ta vefat etti.

Bana Hişâm b. Ammâr ed-Dımaşkî anlattı, dedi ki: Bize Sadaka anlattı, dedi ki: Bize İbn Câbir anlattı, dedi ki: Bana Ebû Abdüsselâm diye künyelenen bir şeyh anlattı. O da Sevbân'dan, Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini rivayet etti: "Bir zaman gelecek, yemek yiyenler sofranın başına toplandıkları gibi milletler de sizin başınıza üşüşecekler." Kendisine, "Bizim azlığımız sebebiyle mi o gün böyle olacak ey Allah'ın elçisi?" denildi. Resûlullah (sav), "Hayır, o gün çok olacaksınız. Fakat tıpkı sel sularının taşıyıp getirdiği çerçöp gibi olacaksınız. Allah düşmanınızın kalbinden korkuyu söküp atacak. Sizin kalbinize de 'vehn'i [zafiyeti] koyacaktır" dedi. Kendisine, "Vehn nedir ey Allah'ın elçisi?" denildi. Resûlullah (sav), "Dünya sevgisi ve ölümden korkmaktır" dedi.

Bana Abdülvâhid b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. İshâk haber verdi. O Muhammed b. Abdurrahmân'dan, o da Resûlullah'ın (sav) Mevlâsı Sevbân'dan Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini nakletti: "Kim bana [şu söyleyeceğim] şeyi [uygulayacağını]n garantisini verirse ben de ona cennetin garantisini veririm" dedi. Sevbân, "Ey Allah'ın elçisi, ben garanti veririm" dedi. Resûlullah (sav), "İnsanlardan bir şey isteme!" dedi. [Râvi] dedi ki: Sevbân'ın kırbacı elinden düştüğünde hiç kimseye, "Onu bana ver" demez, kendisi [bineğinden] bizzat iner ve kırbacını alırdı. Âişe, "Sevbân'la ahitleşin [dostluk kurun]i o kimseden bir şey istemez" derdi.

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı. O Bakıyye'den, o Safvân b. Amr'dan, o da Râşid b. Sa'd'dan rivayet etti, dedi ki: Bana Sevbân Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini nakletti: "Ey Sevbân insanlardan uzak bölgelere yerleşme, çünkü böyle yerlerin sakinleri kabristanın sakinleri gibidirler."

Bana Muhammed b. Musaffâ el-Hımsî anlattı, dedi ki: Bize İsmâil b. Ayyâş anlattı. O Şürahbîl b. Müslim'den, o da Resûlullah'ın (sav) Mevlâsı

Sevbân'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) şöyle derdi: "Dilini tutana, evini genişletene ve günahlarına ağlayana ne mutlu!"

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı. O İbn Ayyâş'tan, o Râşid es-San'ânî'den, o Ebû Esmâ er-Rahbî'den, o Sevbân'dan, o da Resûlullah'tan (sav) rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) bir seferinde "Bu gece yola çıkıyoruz. Haşarı ya da zayıf hayvana binenler bize katılmasın" dedi. Bir adam huysuz ve haşarı olan devesiyle onlara katıldı. Hayvandan düştü ve baldırı kırıldı. Sonra vefat etti. Resûlullah (sav) cenaze namazının kılınmasını emretti. Sonra Bilâl'e şöyle ünlemesini emretti: "Şunu bilin ki cennet isyan edene helal olmaz."

11. [Enceşe Ebû Mâriye]

Enceşe Habeşistanlıydı. Künyesi "Ebû Mâriye" idi. [Bir keresinde] Enceşe kadınların bindikleri develeri çekerken Resûlullah (sav) ona, "*Ey Enceşe! Kristallere karşı yumuşak davran*" demişti.

12. [Râfi']

Kendisine "Ruveyfi" denilirdi. Râfi, Saîd b. Âs Ebû Uhayhâ'nın kölesiydi. Onu çocuklarına miras bıraktı. Onlardan bazıları, köledeki hisselerini azat ettiler. Rafi, kölelikten kurtulmak amacıyla, diğerlerinin hissesi için çalışmaya başladı. Yardım istemek üzere Resûlullah'ın (sav) yanına geldi. Resûlullah (sav), üzerindeki hisselerin kendisine bağışlanmasını istedi. Ona bağışlandı. Resûlullah'ın (sav) onu satın alarak azat ettiği de söylenmiştir. Kendisi "Ben Resûlullah'ın (sav) Mevlâsıyım" derdi.

Şöyle de denilmiştir: Saîd b. Âs bir hisse dışında onu azat etmişti. Bu hissenin kendisine bağışlanması için de varislerine ricada bulundu. O hisse ona bağışlandı, ya da o hisseyi satın aldı ve onu azat etti. Râfi, "Ben Resûlullah'ın (sav) Mevlâsıyım" derdi. Bu söz, "Saîd b. Âs'ın ailesini öfkeliendiriyordu. Amr b. Saîd b. Âs [el-Eşdak] Medine'ye vali olunca Râfi'i çağırdı. Yanına geldiğinde "Sen kimin Mevlâsısın?" dedi. Râfi, "Ben Resûlullah'ın (sav) Mevlâsıyım" dedi. Amr ona yüz kırbaç vurdu, sonra "Sen kimin Mevlâsısın?" dedi. Râfi, "Resûlullah'ın (sav) Mevlâsıyım" dedi. Ona yüz kırbaç daha vurdu. Sonra yine ona, "Sen kimin

Mevlâsısın?” dedi. Râfi yine, “Resûlullah’ın (sav) Mevlâsıyım” dedi. Amr, ona üçüncü kez yüz kırbaç vurdu. Râfi, bu işin böyle sürüp gideceğini anladığından, Amr ona “Sen kimin Mevlâsısın?” dediğinde “Senin Mevlânım” dedi.

İbnü'l-Kelbî dedi ki: İnsanlar Râfi ve Ebû Râfi’i karıştırıyorlardı. Bazılarına göre Ali’nin (as) kâtibi Ubeydullah b. Râfi’dir. Oysa o “Ubeydullah b. Ebû Râfi”dir. Râfi, Hüseyin b. Ali ile ondan önce de Ali b. Ebû Tâlib ile beraberdi. Onun bu tutumu, Saîd b. Âs ailesinin ona olan kinini arttırıyordu.

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Sadaka b. Hâlid anlattı, dedi ki: Bize Zeyd b. Vâkıd anlattı. O Muğîs b. Sumeys’den, o da Abdurrahman b. Amr b. Âs’tan şöyle dediğini nakletti: Bizler, “Ey Allah’ın Peygamberi! İnsanların en hayırlısı kimdir?” dedik. Resûlullah: “Korunmuş bir kalbi ve doğru bir dili olandır” dedi. Bizler, “Doğru dili anladık, korunmuş kalb nedir ey Allah’ın elçisi?” dedik. Resûlullah (sav), “Allah’tan korkan, temiz ve üzerinde günah [lekesi], zulüm ve hased [izleri] bulunmayan bir kalp” dedi. Bizler, “Ey Allah’ın elçisi, bundan sonra kim gelir?” dedik. Resûlullah (sav), “Dünyayı sevmeyip ahireti seven” dedi. Bizler, “İçimizde böyle birisini göremiyoruz ancak Resûlullah’ın Mevlâsı Râfi olabilir. Peki bundan sonra kim gelir ey Allah’ın elçisi?” dedik. Resûlullah (sav), “Güzel ahlak sahibi mümin” dedi.

Hişâm dedi ki: Bu hadisin bu şekliyle hıfz edildiğini sanmıyorum. Benim kanaatime göre hadis, “Ancak Ebû Râfi olabilir” şeklindedir.

13. [Ebû Lübâbe Zeyd b. Münzir]

Benî Kurayza kabilesinden olup ismi Zeyd b. Münzir’dir. Kendisi anlaşmalı bir köle iken Resûlullah (sav) onu satın aldı ve azat etti. Resûlullah’tan (sav) şu hadisi rivayet etmiştir: Resûlullah (sav), “Kim ‘kendisinden başka ilah bulunmayan, hay ve kayyum olan Allah’tan af ve mağfiret diliyor ve ona tövbe ediyorum’ derse, savaş cephesinden kaçmış bile olsa Allah onu affeder” buyurdu.

Yesâr b. Zeyd onun oğludur.

14. [Ebû Müveyhibe]

Ona “Ebû Mevhebe” de denilir. Müzeyne’de dünyaya gelenlerdendir. Resûlullah (sav) onu azat etti. Ebû Mevhibe Müreysî gazvesine katılmıştır. Kendisi Âişe’nin devesini güderdi. Ondan şu hadis rivayet edilmiştir: Resûlullah (sav) bana, “Bana Bakî ehli için istiğfarda bulunmam emredildi, benimle beraber gel” dedi. Ben de onunla beraber gittim. Resûlullah (sav) mezardakilerin arasında durunca, “Allah’ın selamı üzerinize olsun, ey kabristan ehli! İnsanların içinde buldukları duruma göre, içinde bulunduğunuz durum sizin için mübarek olsun. [Çünkü] fitneler gece karanlığı gibi peş peşe gelecektir” dedi ve onlar için uzunca istiğfarda bulundu.

15. [Mid’am Ebû Selâm]

Mid’am, Hismâda dünyaya gelmiş olup Resûlullah’ın (sav) Mevlâsıdır. Künyesi “Ebû Selâm” idi. Ebû Selâm’ın, Mid’am’dan başka birisi olduğu da söylenmiştir. Mid’am, Ferve b. Amr el-Cüzâmî’nin hediye ettiği kölelerdendi. Yine Rifa’â b. Zeyd el-Cüzâmî’nin hediyesi olduğu da söylenmiştir. Mid’am Vâdi’l-Kurâda Resûlullah’ın (sav) yükünü indirirken nereden geldiği bilinmeyen bir ok kendisine isabet etti [ve vefat etti].

16. [Ebû Damre]

Ebû Damre, aynı zamanda “Ebû Dumeyre” olarak da bilinir. Bu zat, Allah’ın ganimet yoluyla Resûlü’ne verdiği Araplardandır. Resûlullah (sav) onları azat etmişti. Sonra Ebû Damre’yi, yanında kalmak veya kavminin yanına gitmek konusunda serbest bıraktı. Ebû Damre kalmayı tercih etti. Bunun üzerine Resûlullah (sav) onu ve ailesini, karşılıklarına çıkacak olan Müslümanlardan korumak için bir mektup yazdı. Anlattıklarına göre bazı yankesiciler, onlardan bir toplulukla karşılaşmışlar, Resûlullah’ın (sav) mektubunu gösterdiklerinde onlara dokunmamışlardı.

[Ebû Damre’nin torunlarından] Hüseyin b. Ubeydullah b. Dumeyre b. Ebû Dumeyre, Müminlerin emiri Mehdî’nin yanına gitti. Beraberinde Resûlullah’ın (sav) kendileri için yazdığı mektubu da götürmüştü. Mehdî mektubu aldı, öptü ve gözlerinin üzerine koydu. Sonra Hüseyin’e 300 dinar verdi. 500 dinar verdiği de söylenmiştir.

Muş'ab b. Ubeydullah Zübeyrî dedi ki: Ebû Damre'nin, Bakî'de bir evi vardı. İbnü'l-Kelbî dedi ki: Ali b. Ebû Tâlib'in (as), künyesi "Ebû Damre" olan bir kölesi vardı. Ancak bu, Resûlullah'ın (sav) kölesi olan Ebû Damre değildir.

17. *[Kerkere]*

Kerkere de Resûlullah'ın (sav) kölesidir. Ona hediye edildi. O da onu azat etti. Resûlullah'ın (sav) zamanında henüz köle iken vefat ettiği de söylenmiştir.

18. *[Rebâh Ebû Eymen]*

Rebâh Ebû Eymen Resûlullah'ın (sav) kölesiydi. Zenciydi. Resûlullah (sav) ile görüşmek isteyenler ondan izin istiyordu. Yesâr'ın öldürülmesi üzerine onun yerine görevlendirildi. Resûlullah'ın (sav) süt develerini güderdi.

19. *[Hişâm]*

Hişâm, Resûlullah'ın (sav) Mevlâsıdır. Hişâm'ın Peygamber'den (sav) rivayet ettiğine göre bir adam Resûlullah'ın (sav) yanına geldi ve ona, "Ey Allah'ın elçisi, bir hanımım var. Zina yapıyor" dedi. Resûlullah (sav), "O halde onu boşa" dedi.

20. *[Ebû Hind b. Hârise]*

Ebû Hind, Ebû Ferve b. Amr el-Beyâdî'nin Mevlâsıydı. Resûlullah'a (sav) hacamat yapardı. Resûlullah (sav), "Kuşkusuz Hind Ensâr'dandır. Onu evlendirin ve onun ailesinden olan kadınlarla evlenin" dedi. İnsanlar da öyle yaptılar. Ebû Hind Bedir'de bulunmadı. Ancak diğer bütün gazvelerde Resûlullah (sav) ile beraberdi. Ebû Hind, "İrku'z-Zubye" denilen yerde Resûlullah (sav) ile karşılaştı. Yanında da içi "hays" denilen yemekle dolu bir tulum vardı. Bazılarına göre Beyâde oğulları, Ebû Hind'in velayetini, Resûlullah'a (sav) hibe ettiler. Vâkıdî dedi ki: Resûlullah'ın (sav) kapısından ayrılmayan hizmetçileri Enes b. Mâlik ile Mâlik b. Efsâ oğullarından Hârise'nin iki oğlu Ebû Hind ve Esmâ idiler. Ebû Hüreyre, "Ben o ikisini, Resûlullah'ın kölesi zannedirdim" derdi.

[Peygamber'in (sav) câriyeleri]

Ayrıca Resûlullah'ın (sav) Sülmâ, Hadre ve Radvâ adında hizmetçi câriyeleri vardı. Resûlullah (sav) onları azat etmişti. Yine onun Ravda ve Rubeyha adlarında câriyeleri vardı. Resûlullah (sav) onları da azat etmişti. Bunlar, Meymûne bt. Sa'd'a hizmet edenlerdendi.

21. [Selmân el-Fârisî]

Dediler ki: Selmân aslen İstahar'lıydı. Ancak babası Ehvâz'ın köylerinden olan "Râmhürmüz" denilen yere gelmiş ve oraya yerleşmişti. Selmân önceleri mecûsî idi. Selmân'ın İsfahânlı olduğunu söyleyenler de olmuştur. Ancak bu doğru değildir. Selmân'ın anlattığına göre babası, köyünün reisiymiş. Selmân'ı korumak için onun evden çıkmasına ve kendi başına hareket etmesine engel oluyormuş. Bir gün onu, bir iş için göndermişti. [Selmân diyor ki:] Kendimi Hristiyanların kilisesinde buldum. Onların okuyuşları ve ibadetleri çok hoşuma gitti. Onlardan bazılarını dinlerini sordum. Bana Mesîh'in (as) durumundan, onun başına gelenlerden ve ondan önceki peygamberlerden söz ettiler. Ben kendi kendime, "Bu din benim dinimden daha iyi ve daha doğrudur" dedim.

Selmân'ın şöyle dediği de söylenmiştir: Ben yetim ve fakir birisiydim. Râmhürmüz reisinin oğluyla arkadaşım. Kendisi dağa çıkar, bir manastırda bulunan bir rahibin yanına gider, ona sorular sorar ve onunla sohbet ederdi. Rahibe dinini sordum, o da anlattı. Anlattıkları hoşuma gitti ve ben kendi kendime, "Bu, benim dinimden daha hayırlıdır" dedim. Böylece Hristiyanlık dinine girdim. Bu dinin kaynağını sordum, bana Şam'da olduğu söylendi. Tam o sırada Şam'a gitmekte olan bir kervana katıldım ve Şam'a gittim. Bir kiliseye yöneldim ve içine girdim. Onların piskoposunun yanında kaldım. Hristiyanlığı öğreniyordum. Piskopos ölünceye kadar ona hizmet ettim.

Sonra onun yerine başka bir piskopos geçti. Bu adam, namuslu ve muvahhiddi. Ona hizmet etmeye başladım. Ölüm döşeginde iken ona, "Bana bir şey vasiyet et" dedim. Piskopos bana, "Musul bölgesindeki Ninova'ya git. Orada bir adam var, benim söylediğim şeyleri o da söylüyor. Onun yanına git" dedi. Onun yanına gittim; vefatı yaklaşıncaya kadar onun yanın-

daydım. Ona, “Bana senden sonra yanına gideceğim birisini tavsiye et” dedim. Bana, “Nusaybin’de bir adam var. Benim söylediğim şeyleri o da söylüyor” dedi. Onun yanına gittim, vefat edinceye kadar yanında kaldım. Vefat ederken ona, “Senden sonra kime gideceğimi bana vasiyet et” dedim. Piskopos, “Ammûriye’de⁵⁸ benim dinim üzerinde olan bir adam var” dedi. Onun yanına gittim. Adam Resûlullah’ın (sav) son peygamber olarak gönderilmesinden bahsediyordu.

Vefatı yaklaştığında ona, “Ne yapmam gerektiğini bana söyle” dedim. Adam bana şöyle dedi: “Doğrusu, İsmâîl b. İbrahim’in soyundan olan bir Peygamber’in Arap toprağında zuhuru yaklaşmıştır. Onun doğumu ve karargâhı hurmalar arasında olacaktır. Omuzları arasında Peygamberlik mührü vardır. Akrabaları ona kötülük yapacaklar ve onu yalanlayacaklardır. Nihayet onu başka bir yere gitmek zorunda bırakacaklardır. O, hediye kabul eder ama zekât malını kabul etmez.”

Dedi ki: O piskopos vefat edince Kelb kabilesinden hristiyan bir grup gördüm. Onlar Vadi’l-Kurâ’ya gitmek istiyorlardı. Beni Vadi’l-Kurâ’ya götürmeleri için yanımda ne kadar para varsa hepsini onlara verdim. Ancak bana ihanet edip beni Yuşâ adında yahudi bir adama sattılar. O yahudi de beni, Vâdi’l-Kurâ’ya ticaret için gelen Benî Kurayza’dan bir adama sattı. Benî Kurayzalı beni Medine’ye getirdi. Peygamber’i (sav) sordum; bana onu anlattılar. Resûlullah (sav) kavminden yeni ayrılmıştı. Onun için biraz yaş hurma vb. topladım ve Kubâ’da iken yanına gittim. Ona, “Bu benden bir zekâttır” dedim. Hemen ashâbından bazı adamları çağırdı. Onlar yediler; fakat kendisi yemedi. Sonra, “Ben zekât malı yemem” dedi. Sonra ona başka bir şey getirdim ve “Bu hediyedir” dedim. Onu kabul etti.

Sonra çabaladım ve dostumun bana anlattığı, omuzları arasındaki mührü baktım. Öpmek için eğildim. Benim durumumu sordu. Ben de ona hikâyemi anlattım. Kurayzalı olan sahibimle 160 hurma fidanı ve 40 ukıyye altın karşılığında azat edilmem hususunda anlaşma yapmıştım. Resûlullah’ın (sav) yanına geldim. Sa’d b. Ubâde bana 60 fidan vererek yardım

58 Yâkût el-Hamevî’nin tespitine göre “Ammûriye” Rum diyarında (Türkiye) bir kentin adıdır. Fakat bu kent şu anda Suriye ile Türkiye arasında, sınırda bir yerdedir. Nusaybine’e 20, Kızıltepe’ye 30 km uzaklıktadır. Günümüzde “Amudiyye” olarak bilinmektedir. (çev.)

etti. Ensâr da geri kalan 100 fidanı verdi. Bu arada Resûlullah'ın yanına Benî Süleym madeninden biraz altın gelmişti. Bir kısmını bana verdi. Verdiği bana az gelmişti. “Bu 40 ukıyyeye ulaşmaz” dedim. Resûlullah (sav) onu hemen ağzına koydu; [sonra çıkarıp] “Al bunu sahibine ver” dedi. Bir de baktım ki istediğim miktar altın haline gelmiş.

Selmân [her zaman], “Ben İslâm'ın oğluyum” derdi.

Bana Ömer b. Bükeyr anlattı. O Heysem b. Adî'den, o da Mücâlid b. Saîd'den rivayet etti, dedi ki: Şa'bî'ye, “Selmân Resûlullah'ın Mevlâlarından mıydı?” diye soruldu. Şa'bî, “Evet, onların en efdaliydi. Selmân anlaşmalı bir köleydi. Resûlullah (sav) onu satın aldı ve azat etti” dedi. Dediler ki: Selmân Hendek gazvesinde bulundu ve Resûlullah'ın (sav) hiçbir gazvesinden geri kalmadı. Osmân'ın hilafeti döneminde Medâin'de vefat etti. Künyesi “Ebû Abdullah” idi.

Dediler ki: Bir gün Uyeyne b. Hısn Selmân'ı Resûlullah'ın (sav) yanında gördü, üzerinde kıldan bir örtü vardı. Uyeyne Resûlullah'a (sav), “Biz senin yanına girdiğimizde bu ve benzeri adamları bizden uzak tut” dedi. Bunun üzerine, “*Rablerine, sırf O'nun rızasını ve cemaline kavuşmayı umdukları için, sabah akşam yalvaranlarla beraber olmakta sebat et! Dünya hayatının çekiciliğine meylederek gözlerini onlardan çevirme. Kalbini Bizi zikretmekten gafil bıraktığımız, heva ve hevesine uyan ve işi hep aşırı gitmek olan kimseye boyun eğme.*”⁵⁹ âyeti nazil oldu. âyette geçen “furutan/aşırı gitmek” kelimesi “acele” manasındadır. Yani o acele bir şekilde ve düşünmeden söz söyler. Nitekim Arapça'da “*feresun furutun*” denildiğinde tüm atları geçen hızlı at anlaşılır.

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Hamza anlattı. O Urve b. Uveymir el-Lahmî'den, o da Kâsım Ebû Abdurrahmân'ın kendisine şöyle anlattığını söyledi: Selmân el-Fârisî bizi ziyarete gelirdi. İnsanlar onu tıpkı bir halifeyi karşılar gibi karşılıyorlardı. O yürürken onunla karşılaştığımızda durur ve ona selam verirdik. Eşraftan ne kadar adam varsa hepsinin yanına gelmesini istedi. Ebü'd-Derdâ'yı da sordu. Ona, “O sınırda nöbet tutuyor” denildi. Selmân, “Sizin nöbetçiniz nerede?” diye sordu.

59 Kehf, 18/28.

Çevredekiler, “Beyrut’ta” dediler. Selmân oraya gitti. Beyrut’a varınca oradakilere hitap ederek şöyle dedi: “Ey Beyrut halkı! Size bir hadis anlatayım mı? Allah bu hadisle, sınırda nöbet tutma merakınızı giderecektir. Resûlullah’tan (sav) şöyle demektedir: “Bir gün sınırda nöbet tutmak bir ay oruç tutup geceleyin namaz kılmak gibidir. Kim Allah yolunda nöbet tutarak vefat ederse kabir sıkıntısından muhafaza edilecek ve yaptığı iş, kıyamet gününe kadar [yapmış gibi] onun için icra edilecektir.”

Bize Halef b. Hişâm el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Abdülvehhâb b. Atâ anlattı. O Saîd b. Ebû Arûbe’den, o da Katâde’den rivayet etti, dedi ki: Peygamber (sav) Ebû’l-Derdâ’ya, “Ey Uveymir! Selmân senden daha bilgilidir” dedi.

Bize Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vekî’den, o A’meş’ten, o da Ebû Sâlih’ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) şöyle dedi: “Selmân, tek başına bir ümmet olarak haşrolacaktır. O ilim konusunda doyuma ulaşmıştır.”

Bize Muhammed b. Hâtim el-Mervezî anlattı. O Mu’âz el-Anberî’den, o Şu’be’den, o Amr b. Mürre’den, o da Ebû’l-Bahterî’den rivayet etti, dedi ki: Selmân dostlarına bir yemek hazırlamıştı. Bir dilenci geldi, dostlarından birisi ona bir parça ekmek vermek istedi. Bunun üzerine Selmân, “Bırak; sen ancak yemek için çağrıldın” dedi. Sonra şöyle dedi: “Sonra, neden bana sevap sana da günah yazılsın ki?” Şu’be dedi ki: “Selmân, su-i zanna vesile olmasın diye, tencerenin kapağını kapatırdı. Selmân az bir ibadet yaptığı zaman, “Ya Rabbi, [yaptığım az bir şey ama] sen cömerdin en önde olanısın” derdi.

Bize Ömer b. Şebbe anlattı. O Affân b. Müslim’den, o Hammâd b. Seleme’den, o Sâbit’ten, o Mu’âviye b. Kurre’den, o da Âiz b. Amr el-Müzenî’den rivayet etti, dedi ki: Bilâl, Suheyb ve Selmân oturuyorlardı. Yanlarından Ebû Süfyân b. Harb geçti. Onlar, “Allah’ın kılıçları, Allah düşmanlarının boynundan henüz inmedi” dediler. Ebû Bekir de onlara “Siz bunu bir Kureyş büyüğüne nasıl söylersiniz?” dedi. Sonra Ebû Bekir Resûlullah’ın (sav) yanına gitti ve durumu ona haber verdi. Resûlullah (sav), “Onları kızdırdın galiba eğer onları kızdırmışsan Rabbini kızdırmış olursun” dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir hemen onların yanına geldi ve “Kardeşler,

muhtemelen bana kızdınız değil mi?” dedi. Onlar, “Allah seni affetsin ey Ebû Bekir” dediler.

22. [Ebû Bekire]

Bana Abbas b. Hişâm anlattı, dedi ki: Bize Avâne b. Hakem el-Kelbî haber verdi, dediler ki: Sümeyye, Kesker'e bağlı Zendeverd halkından bir kadındı. Ailesinde ona, “Emîh” (أَمِيح) deniliyordu.⁶⁰ Ebû Abdullah b. Kevvâ el-Yeşkürî onu kaçırdı ve ona “Sümeyye” ismini koydu. Sümeyye uzun süre onun yanında kaldı. Sonra Kevvâ'nın karnında su toplanmaya başladı. Tâif'e, Hâris b. Kelede es-Sekafi'nin yanına geldi. Hâris Arapların doktoru sayılırdı. Onu tedavi etti, o da iyileşti ve Sümeyye'yi Hâris'e verdi.

Sümeyye, Übülle⁶¹ reisinin câriyesiydi. Hâris Übülle'ye geldi ve reisi tedavi etti. O da Sümeyye'yi ona verdi. Hâris onu Tâif'e getirdi. Dediler ki: Hâris b. Kelede Sümeyye ile birlikte oldu, Sümeyye ondan, “Nâfi” isminde bir çocuk dünyaya getirdi. Sonra tekrar onunla birlikte oldu ve bu kez “Nufey” adında bir çocuk dünyaya getirdi. İşte “Ebû Bekire” budur. Ebû Bekire siyahtı. Hâris, “Vallahi bu benim oğlum değil; benim sülalemde siyahî yoktur” dedi. Bunun üzerine kendisine “Senin câriyen şüpheli ve zina işleyen birisidir” denildi. Bu kez Ebû Bekire, Hâris b. Kelede'nin kölesi Mesrûh'a nispet edildi. Ebû Bekire sebebiyle Hâris, Nâfi'i de reddetti.

Sonra Hâris, Safiyye bt. Ubeyd b. Esîd b. Îlâc es-Sekafi ile evlendi. Mehir olarak Sümeyye'yi verdi. Safiyye onu “Ubeyd” adında Rum asıllı bir kölesiyle evlendirdi. Sümeyye ondan da Ziyâd'ı dünyaya getirdi. Safiyye onu azat etti. Safiyye Hâris'ten iki kız dünyaya getirdi: Ezde ve Safiyye... Safiyye'nin annesi torununa kızının ismini koymuştu. “Safiyye” ismini ona Safiyye'nin koyduğu da söylenmiştir.

Dediler ki: Resûlullah (sav) [Hevâzin savaşında] galip gelip de Tâif gazvesine çıkınca “*Kim benim yanına gelirse o özgürdür*” dedi. Ebû Bekire hemen bir duvarın üstünden atlayıp onun yanına geldi. Resûlullah (sav) onu azat etti. Ebû Bekire onun Mevlâsı oldu. Bundan böyle, Darü'l-Harbde bir kaleden Müslümanlara katılanların serbest bırakılması âdet haline geldi.

60 “Emîh” Farsçada karışmak, muâşeret etmek manasındadır. (çev.)

61 Irak'ta, Basra'ya dört fersah mesafede, bağ ve bahçeleriyle meşhur eski bir şehirdir. (çev.)

Hâris b. Kelede, Nâfi'in de Ebû Bekire'nin yaptığını yapmasından korktu. Hemen ona, "Oğlum, sen benim oğlumsun ve bana benziyorsun. O pis kölenin yaptığı gibi yapma" dedi. Böylece Nâfi'in nesebi o gün sabit oldu.

Benî Nevfel b. Abdümenâf'ın anlaşmalısı olan Utbe b. Gazvân el-Mâzinî, Ezde bt. Hâris ile evlendi. Ömer b. Hattâb Utbe'yi Basra'ya vali yapınca Nâfi, Ebû Bekire ve Ziyâd da onunla birlikte Basra'ya geldiler.

Rivayet edildiğine göre Ebû Bekire, Sakîf kölelerinden bazı köleleri İslâm'a davet etti. Onlar da müslüman oldular. Sonra Resûlullah'a (sav) haber yolladılar, kaledeki Sakîfîlerle savaşmak için ondan izin istiyorlar ve müslüman olduklarını ona bildiriyorlardı. Resûlullah (sav) onların gönderdiği elçiye, "Kaç kişiler?" dedi. Elçi, "80 kişi" dedi. Resûlullah (sav), "Ben onların öldürülmelerinden korkuyorum, fakat onlar bizim yanımıza gelsinler" dedi. Onlardan 40 kişi -veya daha fazlası- Tâif'ten çıktı. Sakîfîler, kalanların üzerine gidip onları hapse attılar. Resûlullah (sav) yanına gelenleri azat etti. Bu durum, düşmanın elindeki köleler için bir âdet haline geldi; düşmanın yanındaki köle, müslüman olup onların yanından ayrılırsa azat edilirdi.

Vâkîdî dedi ki: Tâif'te Resûlullah'ın (sav) yanına gelen köleler 19 kişiydi. İçlerinde Rum asıllı demirci Ezrak da vardı. Bana, Tâif kalesinden makara [bekre]⁶² ile inmiş olan Ebû Bekire'nin ailesinden bazıları anlattılar, dediler ki: Resûlullah (sav) ona, "Nasıl geldin?" diye sordu. O, "Makara [bekre] ile indim" dedi. Resûlullah (sav), "O halde sen Ebû Bekire'sin" dedi. Şöyle de denilmiştir: O Tâif'te "Ebû Bekire" olarak biliniyordu. Çünkü onun bir makarası vardı; onunla su çeker/çıkarırdı. İbnü'l-Kelbî de onun Tâif'te iken "Ebû Bekire" olarak bilindiğini söylemiştir.

[Muğîre b. Şu'be'nin Zinası ve Ebû Bekire]

Dediler ki: Ömer b. Hattâb, Muğîre b. Şu'be'yi Basra'ya vali tayin etti. Muğîre, Benî Hilâl b. Âmir b. Sa'sa'dan, Ümmü Cemîl bt. Mihcen b. Ef-kam adındaki bir kadına âşık oldu. Bu kadın, Haccâc b. Arîk es-Sekafî'nin eşiydi. Ebû Bekire, Muğîre'nin tek başına çıktığını görüyordu. Ebû Bekire

62 "Bekre" kelimesi Arapça'da "ipli makara" manasındadır. (çev.)

ona, “Emir nereye gidiyor?” diye sorardı. O da “Bazı sevdiğilerimi ziyarete gidiyorum” derdi. Ebû Bekire de “Vali ziyaret edilir ancak kendisi ziyaret etmez” derdi. Ebû Bekire sâlih bir adamdı. O, “*Yeryüzünde tevazu ile yürüyenler*”dendi.⁶³

Bir gün Ebû Bekire vali Muğîre’yi takip etti. [Tanınmamak için] elbisesini başına örtmüştü. Muğîre Ümmü Cemîl’in evine girdi. Ebû Bekire de onun yanı başındaki bir eve girdi ve Ümmü Cemîl’in evini gören bir dama çıktı. Ümmü Cemîl’in Muğîre’yi kucaklayıp öpmeye başladığını gördü. Ebû Bekire [içinden], “Bunun ardından daha büyük bir şey gelir” dedi. Hemen döndü ve Sakîf’in anlaşmalı olan Şibl b. Ma‘bed el-Becelî’yi ve kardeşleri Nâfi b. Hâris ile Ziyâd b. Ubeyd’i çağırdı. Bu kez dördü geldiler ve Muğîre’nin Ümmü Cemîl’le birlikte olduğunu gördüler. Ebû Bekire arkadaşlarına, “Şahit oldunuz mu, şahit oldunuz mu?” dedi. Onlar da “Evet” dediler. Hatta kadının bacaklarındaki çiçek hastalığı izini bile görmüşlerdi. Sonra Muğîre yıkandı ve kadının yanından çıktı. Ebû Bekire onun yanına geldi ve “Ey Muğîre, namazgâhımızdan uzak dur. Sen necis bir adamsın” dedi. Muğîre ise, “Hayır, seni asla sevindirmeyeceğim” dedi.

Dedi ki: Ebû Bekire yola çıktı ve Medine’ye geldi. Ömer onu görünce, “Allah’ım! Ebû Bekire’nin hayırlı bir şey getirmesini senden istiyor ve getireceği kötü haberden de sana sığınıyorum. [Ebû Bekire’ye dönerek] Ne oldu?” dedi. Ebû Bekire Ömer’e, “Muğîre b. Şu‘be’nin zinacı olduğunu sana haber vermeye geldim” dedi. Bunun üzerine Ömer, “Ne diyorsun?” dedi. Ebû Bekire, “Evet, ey müminlerin emiri, o zinacıdır” dedi. Ömer, “Onun zina ettiğini gözünle gördün mü?” dedi. Ebû Bekire, “Evet, gördüm. Benimle birlikte Nâfi b. Hâris, Şibl b. Ma‘bed ve Sakîf’in Mevlâsı Ziyâd b. Ubeyd de gördü” dedi.

Ömer hemen Ebû Musa el-Eş‘arî’ye haber yolladı ve onu Basra’ya vali tayin etti. Onunla birlikte Enes b. Mâlik, kardeşi Berâ b. Mâlik ve İmrân b. el-Husayn Ebû Nüceyd el-Huzâ‘î’yi gönderdi. Ayrıca Ebû Musa’ya, Basra’ya varır varmaz Muğîre’yi ve onun aleyhinde şahitlik yapacak adamları göndermeden [yükünün] düğümünü çözmemesini⁶⁴ emretti. Ebû Musa

63 Furkân, 25/63.

64 Varır varmaz yükünü dahi indirip açmadan, adı geçen kişileri göndermesini...

yola çıktı. Nihayet Basra'ya vardı. Ömer'in vasiyeti gereği, Muğîre ve şahitlerini göndermeden üç saat boyunca yüklerini indirmede.

Muğîre ve şahitleri Ömer'in yanına geldiklerinde insanlar toplandılar. [Şahitlik yapmak üzere] Ebû Bekire öne geçti. Muğîre de getirildi. Ömer Ebû Bekire'ye, "Neye şahitlik ediyorsun ey Ebû Bekire?" dedi. Ebû Bekire, "Ben şahitlik ederim ki Muğîre'nin zekerinin, tıpkı sürme milinin sürmeliğe girip çıkması gibi kadının fercine girip çıktığını gördüm" dedi. Bunun üzerine Ömer, "Muğîre'nin dörtte biri gitti" dedi. Bu kez Nâfi b. Hâris b. Kelede öne geçti. O da Ebû Bekire'nin yaptığı gibi şahitlik yaptı. Ömer, "Muğîre'nin yarısı gitti" dedi. Sonra Şibl b. Ma'bed öne geçti. O da öncekilerin şahitliği gibi şahitlik yaptı. Ömer, "Muğîre'nin dörtte üçü gitti" dedi.

Sonra Ziyâd öne geçti. Ziyâd yakışıklı bir delikanlıydı. Ömer ona bakınca, "Vallahi [sende] şahitliğiyle bugün Muhammed ashâbından kimseyi rezil etmez bir yüz görüyorum. Haydi şahitliğini yap" dedi. Ziyâd, "Şahitlik ederim ki soluk soluğa bir nefes işittim ve çok çirkin bir durum gördüm. Ama bunların anlattıklarını görmedim" dedi. Hemen Muğîre kılıcını çekti, Ebû Bekire ve iki arkadaşına yönelmek istedi. Bunun üzerine Ömer, "Dur bakalım, ey kör adam! Allah'ın laneti üzerine olsun" dedi. Muğîre Kâdisiye'de gözünü kaybetmişti. Yermûk gününde kaybettiği de söylenmiştir. Sonra Ömer'in emriyle Muğîre'nin aleyhinde şahitlik yapan üç kişi [iftira haddi gereği] darp edildiler. Ziyâd'a iftira haddi, Muğîre'ye de zina haddi uygulanmadı. Bu olay hicretin 17. yılında meydana gelmişti. Ömer onlara, "Tövbe edin" dedi. Nâfi ve Şibl tövbe ettiler. Ebû Bekire ise: "Vallahi haktan dönmeyeceğim. Ben onun zani olduğuna şahadet ederim" dedi. Bunun üzerine Ömer ona ikinci defa iftira haddi vurmak istedi. Ali b. Ebû Tâlib, "Yapma! Eğer bunu şahitlik olarak değerlendirirsen, o zaman Muğîre'ye de had uygulamamız gerekecek. Çünkü böylece şahitlerin sayısı dörde çıkmış olur" dedi. Bu yüzden Ömer had cezası uygulamadı. Ebû Bekire ise bir daha Ziyâd ile konuşmamaya yemin etti. Ebû Bekire sâlih bir adamdı.

[Büsr b. Ebû Ertât'ın Basra'ya Gelmesi]

Dediler ki: Büsr b. Ebû Ertât el-Kureşî el-Âmirî Basra'ya gelince -ki Mu'âviye onu, kendisine muhalif olanları öldürmek, ancak ona biat edenleri sağ bırakmak üzere göndermişti- Ziyâd'ın, Ubeydullah, Selm, Abdurrahmân, Muğîre [Ziyâd onunla künyelenirdi] ve Harb adlı çocuklarını yakaladı. Onlar küçüktüler. Ziyâd ise, o zaman Fâris bölgesinde bulunan bir kaledeydi ve Mu'âviye'ye muhalif birisiydi. O kale hala "Ziyâd Kalesi" olarak bilinir. Bu olay, Mu'âviye'nin Ziyâd'ı kardeşi olarak ilan etmesinden önceydi. Basra valisi Büsr, "Vallahi ya babanız Ziyâd'ı bana getirirsiniz ya da sizi öldürürüm" dedi. Sonra minbere çıktı. Ali hakkında çirkin sözler söyledi ve ona sövdü. Sonra, "Ey insanlar! Allah aşkına ben doğru söylemedim mi?" dedi. Orada bulunan Ebû Bekire, "Sen büyük yemin ediyorsun, ancak vallahi doğru söylemedin ve hakkı dile getirmedi" dedi. Hemen emredildi Ebû Bekire bayılıncaya kadar darp edildi.

Ebû Bekire ayıldı; oğlu Abdurrahmân b. Ebû Bekire de başının ucundaydı. Babasına, "Babacığım, sen bu adamların Ali'nin düşmanı olduklarını bilmiyor musun?" dedi. Ebû Bekire şöyle dedi: "Oğlum; zannediyorsun ki baban Ali'ye taraftar olduğu için bu sözleri söylemiştir. Vallahi Ali'nin içine düştüğü [girdaba] düşmektense, bir leşten diğerine intikal eden bir sinek olmayı daha çok arzu ederdim. Ancak adam Ali hakkında hak olmayan şeyler söyledi. Üstelik bize, 'Allah aşkına doğru söylemedim mi?' dedi. Biz de onun doğru söylemediğini ona haber verdik. Ali'nin de boy, ırz, nesep veya geçmişi bakımından dil uzatılacak birisi olmadığını söyledik. Vallahi hak bir sözün ağzından çıkması esnasında benim yanımda bir leşin diğer bir leşten hiç bir farkı yoktur."

Sonra Büsr b. Ertât, Ziyâd'ın çocuklarını hapse koydu ve babalarına bir mektup gönderdi. Mektupta, gelmediği takdirde çocuklarını asacağını ona bildiriyordu. Bunun üzerine Ebû Bekire Mu'âviye'nin yanına çıktı ve Ziyâd'ın çocuklarına eman vermesi için onunla konuştu. Mu'âviye de ona eman verdi ve bunu Büsr'e yazdı. Ebû Bekire mektubu getirince Büsr, Ziyâd'ın oğullarını serbest bıraktı. Ebû Bekire'nin Mu'âviye'nin yanına gelmesi Kûfe'de olmuştur. Şöyle de denilmiştir: Ebû Bekire, Mu'âviye'ye, "İnsanlar sana çocukları öldürmek konusunda biat etmediler" dedi. Mu'â-

viye, “Mesele nedir?” dedi. Ebû Bekire, “Ziyâd’ın çocukları” dedi. Bunun üzerine Mu’âviye, onlar hakkında mektup yazılmasını emretti.

[Abdurrahmân b. Ebû Bekire]

Dediler ki: Abdurrahmân b. Ebû Bekire Ziyâd’ın Basra’daki mallarına sahip çıkıyordu. Ziyâd’a ait bazı malların onun yanında olduğu haberi Mu’âviye’ye ulaştı. Ziyâd, Mu’âviye’nin bu malları müsadere edeceği korkusuyla, Abdurrahmân’a bir mektup yazarak onları koruma altına almasını yazmıştı. Mu’âviye ise Muğîre b. Şu’be’ye mektup göndererek Abdurrahmân b. Ebû Bekire’nin, Ziyâd’ın malları sebebiyle yakalanmasını emretti. Muğîre, Ziyâd’ın kendisi aleyhinde zina şahitliği yapmaması yönündeki iyiliğini unutmamıştı. Bu yüzden Abdurrahmân’la gizlice buluştu ve “Senin baban bana kötülük yaptıysa da amcan [Ziyâd] bana iyilik yapmıştır. Bu sebeple, bu iyiliği senin için de unutmayacağım” dedi. Ona işkence etmedi. İpekten bir kumaş ıslatarak onun yüzüne attı. Abdurrahmân bayılıncaya kadar kumaş yüzüne yapıştı. Bunu birkaç defa tekrarladı. Sonra onu serbest bıraktı ve Mu’âviye’ye şöyle bir mektup yazdı: “Ona çok fazla işkence yaptığım ve bu işi ciddi şekilde araştırdığım halde Abdurrahmân’ın yanında bir şey bulamadım.”

Abdurrahmân b. Ebû Bekire’nin Resûlullah’tan (sav) şunu işittiğini rivayet edilir: “Emirliği isteme. Kuşkusuz istemeden sana verilirse hizmet edersin [yönetirsin]. Eğer talep sonucu sana verilirse ona teslim olursun [yönetilirsin].”

Bana İbn Mes’ûd el-Kûfî anlattı. O da Avâne’den rivayet etti, dedi ki: Abdurrahmân b. Ebû Bekire’ye, “İçinde bulunduğun refah ne düzeydedir?” denildi. Abdurrahmân şöyle dedi: “Benim üç fırıncım vardır. Her biri bana bir tirit çorbası getiriyor. Biri diğerine benzemiyor. Hiçbir zaman, ne [karnım] dolu ne de boş olarak hamama girdim. [Kısacası] midemde bal, başımda menekşe [yağı] ve ayağımda zambak [esansı] bulunmayan bir gece üzerimden geçmemiştir.”

Dediler ki: Ziyâd hacca gitmek istedi. Ebû Bekire onun yanına geldi, ancak onunla konuşmuyordu. Yanına girdi; [küçük] oğlunu aldı ve onu odaya oturttu. Maksudı onunla konuşmak ve söyleyeceklerini Ziyâd’a du-

yurmaktı. Ebû Bekire onun oğluna şöyle dedi: “Senin bu baban ahmak bir adamdır. İslâm’da üç büyük kabahat işledi. Birincisi, Muğîre’nin aleyhine şahitlik yapmamasıydı. Oysa Allah biliyor ki o da bizim gördüğümüzü gördü. İkincisi ise Ubeyd’e âit olan nesebini inkâr edip Ebû Süfyân’ın oğlu olduğunu iddia etti. Doğru bir kasmle yemin ederim ki Ebû Süfyân, ne gece ne gündüz, Sümeyye’yi asla görmedi. Üçüncüsüne gelince, adam hacca gitmek istiyor, Resûlullah’ın (sav) zevcesi Ümmü Habîbe de şuradadır. Kendisi, Ümmü Habîbe’nin kız kardeşi olduğunu iddia ediyor. Eğer Ümmü Habîbe bir kız kardeşin erkek kardeşine izin vermesi gibi (yanına girmesi için) izin verirse, bu Resûlullah (sav) için en büyük musibet olur. Eğer onu perdenin arkasında bırakıp ondan gizlenirse o zaman bu onun aleyhine en büyük delil olur.” Bu konuşmadan sonra Ebû Bekire dönüp gitti. Ziyâd ise, “Hiçbir durumda kardeşine nasihati terk etmiyorsun” dedi ve o yıl hacca gitmekten vazgeçti.

Bana Şeybân b. Ferrûh el-Übüllî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Hilâl er-Râsibî anlattı, dedi ki: Bize Hasan anlattı, dedi ki: Ben ve Enes b. Mâlik, hasta ziyareti için Ebû Bekire’nin yanına gittik. Siyatik ağrısından mustarıptı. Enes ona, “Ey Ebû Bekire! Ne diye kardeşin Ziyâd’a kızılıyorsun? Eğer dünya için ona kızılıyorsan kendisi, ‘Onun bir oğlunu divana [devlet dairesine] yerleştirdim. Diğer oğlunu da filanca işe koydum. Bir diğer oğlunu erzak dairesinin başına getirdim. Ha bir adamı erzak dairesinin başına getirmişim; ha ona beytûlmalimi açıp ‘Buyur, istediğini al’ demişim’ diyor. Eğer ahiret işinden dolayı ona kızılıyorsan, vallahi o gerçekten bir müçtehittir” dedi. Bunun üzerine Ebû Bekire, “Vallahi o gerçekten müçtehit midir?” dedi. Enes, “Vallahi o gerçekten müçtehit” dedi. Bu kez Ebû Bekire, “Harûriyye [mensupları] da içtihat yaptıklarını söylüyorlar” dedi. Ebû Hilâl dedi ki: Abdurrahmân beytûlmalden sorumluydu. Ubeydullah da Sicistân valisiydi.

Bana Abdula’lâ b. Hammâd en-Nersî anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O Avf’tan, o da Ebû Osmân’dan rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekire’ye, “İnsanlar senin dünya çıkarı için Mu’âviye ve İbn Ziyâd’a kızıldığını iddia ediyorlar” denildi. Ebû Bekire, “Acaba hangi dünya çıkarı, Ubeydullah b. Ebû Bekire’yi Sicistân’da [mecûsî] ateşini söndürme işinde

ve Abdurrahmân'ı da filanca işte görevlendirmesinden daha büyük olabilir ki? Hayır, vallahi; fakat insanlar apaçık nankör olmuşlar” dedi.

Ebû Yahyâ Abdula'lâ b. Hammâd dedi ki: Ebû Seleme Hammâd b. Seleme şöyle dedi: Ziyâd, Ubeydullah b. Ebû Bekire'yi [mecûsilerin yaşadıkları bir bölgede] ateşleri söndürme, ateşgedelerin yıkılması, orada tanrıya yaklaşma amacıyla sunulmuş hediyelere ve bu yapılara harcanmak üzere toplanmış mallara el koyma ile vazifelendirilmişti. Dediklerine göre onun emrinde toplanan para miktarı 40 milyon dirhemdi. Üzerinden bir yıl bile geçmeden onu harcamış ve borçlanmıştı.

Bana Ebü'l-Hasan el-Medâinî anlattı, dedi ki: Ebû Bekire, “Bekayı isteyen kimse, nefsinin musibetlere alıştırsın” derdi. Ebû Bekire, Ramazan ayında insanlara imamlık yapardı.

Dedi ki: Abdurrahmân yaşlanmış ve doksanı bulmuştu. “Evde oturmak yaşlılıktır” der ve her gün Mirbed'e giderdi. Bir gün yine Mirbed'e gitmek üzere evden çıktı; yolun yarısına yetişince baktı ki şen şakrak bir genç, at sırtında geliyor. Genç, alaylı bir şekilde Abdurrahmân'a, “Ey ihtiyar, ne kadar da uzun ömürlüsün. [Dünyayı] bırakıp gitmiyor musun?” dedi. Bunun üzerine Abdurrahmân, “Genç adam, büyüğüne böyle söyleme! Senden mutlu nice gençler vardı ki [vefat ettiler de] üzerlerini kerpiçle örttüm [onları defnettim].” dedi. Genç fazla uzaklaşmamıştı ki atı ürküp koşmaya başladı, genç düştü ve boynu kırıldı. Abdurrahmân henüz evine gitmemişti ki ona gencin ölüm haberi ulaştı. O da cenazesine katıldı. Abdurrahmân, “Evladın ölümü kalbi parçalar; kardeşin ölümü de beli kırar” derdi.

Ziyâd Fâris topraklarından dönünce Abdurrahmân b. Ebû Bekire de Kûfe'ye geldi. Sonra oradan Şam'a gitti. Ziyâd'ın haberini Mu'aviye'ye bildirdi. Kendisi veciz ve belagatli konuşurdu.

Ebü'l-Yakzân dedi ki: Abdurrahmân, Basra'da dünyaya gelen ilk müslüman çocuktur. Onun bir değeri, şerefi ve üstünlüğü vardı. Bolluk içindeydi. Ali b. Ebû Tâlib (as) onu beytülmalde görevlendirmişti. Ziyâd da böyle yaptı. Abdurrahmân “Ebû Bahr” diye künyelenirdi. Ebü'l-Esved ed-Düelî onun hakkında şöyle demiştir:

*İnsanların en çok iyilik yapanıdır Ebû Bahr
Bize, Ebü'l-Muğîre'nin kabilesinden sonra
Ömrüne yemin olsun ki çıkmadın ortaya, kötü bir kişilikle
Ne zayıf karakterli ne de küçük hesaplar peşinde koşan biri olarak*

Ebü'l-Yakzân dedi ki: Ebü'l-Esved bir ev inşa etti. Abdurrahmân'dan ev için hurma kütüğü istemek üzere ona şöyle yazdı:

*Hey! Ulaştır, dostum Ebû Bahr'e
Ne güzel sevgi kardeşidir o dost!
Şöyle ki: Bitti sizden sonra binam
Cimri davranıldı bana karşı, söylendiğine göre
Bana kütükler ver, hurma kütüklerinizden
Çokça, kuşkusuz sen hain değil [eli geniş]sin*

Bunun üzerine Abdurrahmân onun istediklerini gönderdi.

Abdurrahmân Basra'da vefat etmiştir.

[Ubeydullah b. Ebû Bekire]

Dediler ki: Ubeydullah b. Ebû Bekire, Ziyâd'ın hastalığında vefatından bir veya iki gün önce onun yanına geldi. Ziyâd Mevlâsı Süleym'e, onu hesaba çekmesini ve etraflı bir şekilde incelemesini emretti ve "O çok müsriftir" dedi. Ubeydullah b. Ebû Bekire cömert bir adamdı. Sonra Ziyâd, "Ey Süleym! Sakın kardeşimin oğlu emirdir deme. Eğer sabaha kadar bana onun yaptıklarıyla ilgili bir haber ulaştırmazsan, benden hoşlanmayacağın davranışlar görürsün" dedi. Bunun üzerine Süleym kandili ve mektupları istedi. Sonra Ubeydullah'ı ve memurlarını çağırdı. Süleym tam bu işin üzerinde iken, Ziyâd'ın elçisi ona geldi ve onun çok hasta olduğunu haber verdi. Böylece Ubeydullah b. Ebû Bekire ile ilgilenemediler.

Ziyâd, Kûfe ve Basra valisi iken Kûfe'de vefat etti. Basra'daki vekili Semüre b. Cündeb idi. Ziyâd şiddetli bir sıtmaya yakalandı. Bir de avucunda çıkan bir çıban sebebiyle parmağı ağrıyordu. [Bu sebeple vefat ettiğinde] hicretin 53. yılıydı. Cenaze namazını Abdullah b. Hâlid b. Esîd b. Ebü'l-Îs b. Ümeyye kıldırdı. Ardından Kûfe'ye vali oldu. Çünkü Ziyâd böyle vasiyet etmişti. Ubeydullah b. Ziyâd'ın tayin edilmesine kadar orada görev yaptı.

Bana Ebû Muhammed et-Tevvezî anlattı. O el-Asma'î'den, o Ebû Amr b. Âlâ'dan rivayet etti, dedi ki: Ubeydullah, Arapların en cömertlerinden birisiydi. Bedevilerden bir kadın Ubeydullah b. Ebû Bekire'nin yanına gelip şöyle dedi: "Uzak bir yerden geldim. Hayat beni savurdu, yerden yere vurdu. Dertler benden ayrılmak bilmedi. Belalar vücudumu aşındırdı, kemiklerimi kırdı. Perişan ettiler beni, sürünüyorum. Geniş yerler bana dar geldi. Üstelik saç bitmedik çocuklarım var, elde yok avuçta yok. Arap kabilelerinde hayır yapması umulan, verdiği övülen âlicenap kişi kimdir diye sordum. Seni gösterdiler. Ben Hevâzinli bir kadını. Benim için üç şeyden birisini yap: Ya beni memleketime geri gönder ya müşkülümü gider, ya da bana cömert davran." Ubeydullah, "Senin için her üçünü de yerine getireceğim" dedi ve yaptı.

Bana Küreyzîlerin Mevlâsı Muhammed b. Osmân anlattı, dedi ki: Bana babam anlattı, şöyle dedi: Kureyş'ten Ubeydullah [b. Ömer] b. Ubeydullah b. Ma'mer et-Teymî, Ubeydullah b. Ebû Bekire'nin yanına girdi. Kendisi o sırada Basra'daki Semüre sokağında inşa ettiği evindeydi. Ev için 10.000 dinar harcamıştı. Ubeydullah [b. Ömer] evi çok beğendi. Bunun üzerine Ubeydullah b. Ebû Bekire, "Bu ev, içindeki döşemesi, eşyası ve hizmetçileriyle senin olsun" dedi. O, "Hayır, Allah onu sana nasip etmiş, onu seninle mamur etsin" dedi. İbn Ebû Bekire, kabul etmesi için yemin etti ve evden çıktı. O ev bugün "Dârü'l-Ma'meriyân" [Ma'merlerin evi] diye bilinmektedir.

Bana anlatıldığına göre Amr b. Ebû Seyyâre el-Müzenî, İbn Ebû Bekire'nin valiliği sırasında evinde namaz kılıyordu. Bir gece kapıda bir ses işitti. Kapiya çıktı, birden ağızlık takılmış deveye benzer bir adam ona doğru geldi ve yüzüne vurdu. Amr ise kılıçla ona vurdu. Sonra adamın Mevlâları ve köleleri onu alıp İbn Ebû Bekire'ye götürdüler. İbn Ebû Bekire durumu sordu. Adam, "Ben kasabım. Yolda karşıma Amr çıktı; benim hırsız olduğumu söyledi ve bana vurdu" dedi. İbn Ebû Bekire Amr'ı çağırdı ve ona adamın anlattıklarını sordu. Amr durumu anlattı. İbn Ebû Bekire adamın [hırsız olduğunu kabul ederek] elini kesti.

Bana Ebü'l-Hasan el-Medâinî anlattı. O Mesleme'den rivayet etti, dedi ki: Saïd b. Osman b. Affân, Mu'âviye tarafından Horasân'a tayin edilince,

bazı işlerini görmek üzere Medine'ye geldi. Medine'de, Hacca gitmek üzere olan Ubeydullah b. Ebû Bekire ile karşılaştı. Yanına geldi; temin etmek istediği ihtiyaçlarını ona arz etti. İbn Ebû Bekire, "En sevdiğim mal, senin gibi birine yardım için verdiğim maldır" dedi ve onun için Mevlâsı Süleym en-Nâsîh'a bir mektup yazdı. Mektupta 20.000 dirhem, 20 katır, 20 beygir, 20 deve, birtakım elbiseler ve saydığı bazı eşyaların kendisine verilmesini Süleym'e emrediyordu.

Saîd [mektubu alıp] Basra'ya gelince, "Sanırım İbn Ebû Bekire bizi aldatmaktan başka bir şey yapmadı" dedi. Kendisine, "Sen canını sıkma; mektubu götür, yeter" dediler. Saîd mektubu ulaştırınca Süleym mektubu okudu ve Ubeydullah'ın yazdıklarının tümünü hazırladı, Saîd'e teslim etti. Sonra ona, "Başka bir ihtiyacın var mı?" dedi. Bunun üzerine Saîd, "Eğer arkadaşının sana yazmadığı bir ihtiyacım varsa onu da karşılayacak mısınız?" dedi. Süleym, "Onun verdiğinin benzerini ben de kendi malımdan sana vereceğim" dedi. Saîd şöyle dedi:

*İhanet etme, mühürlenmiş bir mektuba
Mührü çözecek olana bak, mektubun içinde
Şüphesiz gayb perdelidir size,
Sakın beni bir cahil ya da âlim sanma*

[Mesleme] dedi ki: Bu Süleym, "Asfaru Süleym" denilen bir ilaç yapmıştı. İlaç ücret karşılığında satıyordu.

Bana Medâinî anlattı. O Sakîf'ten bir şeyhten, o da Beşîr b. Ubeydullah b. Ebû Bekire'den rivayet etti, dedi ki: Rutbîl ile birlikte Ömer b. Ubeydullah b. Ma'mer et-Teymî, Ziyâd'ın yanına heyet halinde geldiği zaman Ubeydullah b. Ebû Bekire Sicistân'a vali olarak tayin edilmişti. Ubeydullah oraya varınca beytülmaldeki mallar onun emrine verildi.

Bana Abdullah b. Sâlih el-Mukri ve Ebü'l-Hasan el-Medâinî, Mesleme b. Muhârib'in şöyle dediğini naklettiler: Ömer b. Ubeydullah b. Ma'mer, Ebû Bekire'yi ziyaret için Sicistân'a gitti. Orada aylarca kaldı ancak Ubeydullah b. Ebû Bekire ona herhangi bir ihsanda bulunmadı. Bunun üzerine Ömer ona, "Memleketimi ve ailemi özledim" dedi. Ubeydullah, "Eyvahlar olsun! Onu ihmal ettik doğrusu. Beytülmal'de ne kadar para var?" dedi.

Memurlar, “Bir milyon yedi yüz bin var” dediler. Ubeydullah, “Hepsini ona verin” dedi. Bütün para ona verildi.

Bana Medâinî anlattı. O da Mesleme’den ve Hallâd b. Ubeyde’den nakletti, dediler ki: Ubeydullah b. Ebû Bekire bir yerden geliyordu ve susamıştı. Basra’da Hureybe denilen yere geldiğinde bir kadının evinden su istedi. Kadın bir testi -ya da bir bardak- çıkardı [ve kapının önüne koydu]. Kendisi kapının arkasında durdu ve “Kölelerinizden biri suyu alsın. Ben Araplardan bir kadınıym. Birkaç gün önce hizmetçim vefat etti” dedi. Köleler testiye aldılar. Ubeydullah suyu içti ve kölesine, “Al o kadına 10.000 dirhem götür ver” dedi. Kadın, “Fesühhanallah! Sen bizimle alay mı ediyorsun?” dedi. Ubeydullah, “Ona 20.000 götür ver” dedi. Kadın, “Allah selamet versin!” dedi. Bunun üzerine Ubeydullah, “Ey Emetullah!⁶⁵ Yaptığımız iyiliği kabul etmemekle bizi âdeta iyilik yapmaya ehil görmüyorsun. Ona 30.000 verin” dedi. Bu kez kadın kapısını kapattı ve “Daraldım sizden” dedi. Ubeydullah’ın kölesi ona 30.000 dirhem götürdü. Çok geçmeden kadına pek çok talip çıktı.

Medâinî Hallâd b. Ubeyde’den, o da Hişâm b. Hassân’dan rivayet etti, dedi ki: Kutay’a oğullarından bir adam hastalandı. Rüzgâr onu çarpmış ve sınırları kasılmaya başlamıştı. Doktorlar ona, “Manda sütünün içinde otur” dediler. Adam, “Oturmak için bu kadar manda sütünü nereden bulacağım?” dedi. Kendisine, “Bunu Ubeydullah b. Ebû Bekire’den iste” denildi. Adamı sedyenin üzerine uzattılar, yanında kavminden bazı adamlar olduğu halde onu Ubeydullah’ın kapısına getirdiler. Ubeydullah geldi ve onlara, “Ne ihtiyacınız var?” dedi. Durumu ona anlattılar. Ubeydullah vekiline, “Taf’ta [Kerbelâ] ne kadar mandamız var?” dedi. Vekil, “800 manda” dedi. Ubeydullah, “Onları bu adama yönlendir” dedi. Adam, “Ey Ebû Hâtim, onları bana tümüyle vermen gerekmez; sadece emaneten istiyorum” dedi. Ubeydullah, “Biz mandaları emanet vermiyoruz” dedi. O mandalar, erkek ve dişileriyle beraber o adama hibe edildi.

Medâinî Mesleme’den, o da Beşîr b. Ubeydullah’tan rivayet etti, dedi ki: Ubeydullah b. Ebû Bekire, Ömer b. Ubeydullah b. Ma’mer’e 700 cerîb-

65 “Emetullah”, *Abdullah*’ın karşılığı olarak kadınlar için kullanılan bir ifadedir. İsmi bilinmeyen kadına söylenir. (çev.)

lik arazi tahsis etti.⁶⁶ Süveyd b. Mencûf hastalanmıştı. Ubeydullah onun ziyaretine gitti ve ona, “Kendini nasıl hissediyorsun?” dedi. Süveyd, “Eğer istersen iyi olurum” dedi. Ubeydullah, “İyi olmanı isterim, ne istiyorsun?” dedi. Süveyd, “İbn Ma‘mer’e verdiğinin aynısını bana da ver; bende hiçbir şey kalmaz” dedi. Ubeydullah, “Aynen onunki kadar arazi senin olsun” dedi. Mesleme dedi ki: Ubeydullah ona 500 cerîblik arazi verdi. O toprağa “Süveydân” denilirdi. Hallâd b. Ubeyde dedi ki: Ona 700 cerîblik yer verdi. 300 cerîbi Gavsıyye’den, 400 cerîbi de [Basra’da bulunan] Ma‘kıl nehri tarafındaki Museyrikân denilen yerdendi.

Bana Medâinî anlattı. O Mesleme’den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Abdümelik b. Mervân Haccâc’a, “Ubeydullah b. Ebû Bekire’yi haraç ve [zekât] toplama işinde görevlendirme çünkü o ziyadesiyle cömert birisi.” dedi. Suhaym b. Hafs dedi ki: İbn Ebû Bekire, Ömer b. Ubeydullah b. Ma‘mer adına 6 milyon dirheme kefil oldu. Bunun üzerine Ömer, binekte iken onu gördüğünde ineceğine ve oturur halde iken onu gördüğünde ayağa kalkacağına yemin etti.

Bana Medâinî anlattı. O Âmir’den, o da şeyhlerinden rivayet etti, dedi ki: Ubeydullah b. Ebû Bekire Enes b. Mâlik’e, İmrân b. Fadîl el-Bercemî’ye ve Ubeydullah b. Ziyâd b. Zabyân’a -her birisine yüzer bin dirhem olmak üzere- 300.000 dirhem verdi. Fakat Enes, “Beni bu iki bedevi ile aynı seviyede tuttu” dedi ve kızdı. İmrân da kızdı ve “Beni bu ikisiyle bir tuttu” dedi.

Bana Abdula‘lâ b. Hammâd en-Nersî anlattı, dedi ki: Öğrendiğime göre Münzir b. Cârûd el-Abdî, İbn Ebû Bekire’ye öğle yemeğine gitmek istedi. İbn Ebû Bekire de onu davet etti. [Yiyip de] gidince ona 80.000 dirhem gönderdi. Sonra onu tekrar davet etti, Münzir bir kere daha ona öğle yemeğine gitti. İbn Ebû Bekire bu kez ona 40.000 dirhem gönderdi. Sonra yine onu davet etti. O da ona öğle yemeğine gitti ve “Ey Ebû Hâtim! [Verdiğini] azalttın” dedi. İbn Ebû Bekire, “Eğer yanımızda [yeterli miktar] olsaydı, senin gibiler için gerekenden kısmazdım. Yakında sana münasip bir miktar ulaştıracağım” dedi ve ona 40.000 dirhem daha gönderdi.

66 Cerîb, İslam dünyasında kullanılan yüz ölçümlerinden birisidir. Bir cerîblik yer, 1366,0416 m² araziye tekabül eder.

Bana Tevvezî anlattı. O Asma'î'den, o da Ebû Amr'dan rivayet etti, dedi ki: Hâlid b. Abdullah b. Hâlid, Ubeydullah b. Ebû Bekire'yi Basra kadılığına tayin etmişti. Ziyâd b. Amr el-Ateki'yi de emniyetin başına getirmişti. İbn Ebû Bekire şöyle dedi: "Eğer hak bir davaya şahitlik edecek biri bana gelirse ve yetişkin çocukları olduğu halde onlara yüzmeyi öğretmemişse onun şahadetini kabul etmem; anlarım ki o adam [eldekini] zayi eden, ihtiyat ve uyanıklığı az bir kimsedir." [Râvi] dedi ki: Abdülmelik, Hâlid'i Basra'ya vali yapınca Ubeydullah b. Ebû Bekire Basra'ya vekil olarak geldi. Humrân b. Ebân ona, "Geldin mi?" dedi. Mus'ab öldürüldüğü zaman Humrân saldırıya geçmiş ve Basra'yı zapt etmişti. İbn Ebû Bekire, Hâlid gelinceye kadar Basra'nın valisiydi. Hâlid onu Basra kadılığına tayin etti.

Bana Medâinî anlattı. O Suhaym b. Hafs'tan rivayet etti, dedi ki: Ubeydullah b. Ebû Bekire, iyi yüzme bilmeyen bir kaptanı dövmüştü. Bu olay, onun Sicistân'a gitmek istediği zaman olmuştu. Yüzme bilmediğini gördüğü bazı çiftçilerini de arazisinden çıkarmıştı.

Bana Medâinî anlattı. O Hallâd b. Ubeyde'den rivayet etti, dedi ki: İbn Müferriğ el-Himyerî Ehvâz'da bir kadına âşık olmuştu. Borç alıp kadına harcıyordu. Alacaklıları onu defalarca yakaladılar. Bir gün Ubeydullah b. Ziyâd ona, "Eğer bir daha seni bana getirirlerse seni onlara satacağım" dedi. Alacaklıları onu yine İbn Ziyâd'ın yanına getirdiler. İbn Ziyâd onlara, "Onu satın" dedi. İbn Müferriğ'in babası onlara, "Vallahi onun kıymeti yoktur. Fakat biz dilenir [borcu öder]iz" dedi. İbn Müferriğ'i yolun üzerine oturtular. Yanından geçenler[den bazıları] ona bin-iki bin dirhem vermeyi taahhüt etti. Nihayet bir ara Ubeydullah b. Ebû Bekire yanından geçti ve ona, "Ne kadar borcun var?" dedi. Adam, "80.000 dirhem" dedi. İbn Ebû Bekire, "O para benim borcum olsun, bundan sonra benim malımdan istediğin kadar borçlan" dedi. Bunun üzerine İbn Müferriğ şöyle dedi:

*İsteseysin eğer, sıkıntı çekmez ve dilenmezdin,
Yaşardın Ebû Hâtim'in imkânlarıyla
Öyle bir cömerdin mallarıyla yaşardın ki
Malları mühürle mühürlemez
Esirgemek de yok, yaptığın iyiliğin gerisinde
Sana umut bağlayanı mahrum bırakır da değilsin*

*Atları, yularlarıyla birlikte verir
 Borçludan yükünü alıp yüklenir
 Yedirip doyurur insanları, esip vurduğunda
 Saba rüzgârı, fırtına [kıtlık] zamanlarında
 Savaş gününde ise öyle bir yaralar ki
 Kaldırır o darbeyle, uyuyanı uykusundan*

Bana Ebû Ali el-Hirmâzî anlattı. O Ebû Muhammed el-Kureşî'den, Lebta b. Ferezdak'ın şöyle dediğini rivayet etti: Birisine borcu olan babam (Ferezdak) Ubeydullah b. Ebû Bekire'nin yanına geldi. Ubeydullah borcunu ödedi ve ona 10.000 dirhem ile yüz deve verdi. Bunun üzerine Ferezdak Ubeydullah hakkında şöyle dedi:

*Ey Ebû Hâtim! Ne kendi zamanındaki Hâtim
 Ne gemileri dev dalgalarıyla döven Nil
 Fırtınada senden daha cömertti ve ne de
 Taşkınların Âne surlarına çıkan suları
 İki elinden biri çokça veriyor, karşılıksız
 Mahvediyor diğeri de bedbaht ediyor ona savaş açanı
 Eğer sayılacak olsaydı verdiğin binlerce câriye
 Ve perçemleri uzun, cüsseli atlar
 Bilsin ki ihsan ettiklerini saymaya kalkan
 Kıyamet gününe kadar sayar [da yine bitiremez]
 Kurtardı beni Hâlid [el-Kasrî]'den
 Dış ve pençelerini etime geçirdikten sonra⁶⁷*

Bana Tevvezî anlattı. O Kahzemî'den rivayet etti, dedi ki: Basra'da ilk dünyaya gelen çocuk Ubeydullah b. Ziyâd idi. Bunun üzerine Ebû Bekire Müslümanlara yedirmek üzere develer kesti.

Dediler ki: Ubeydullah b. Ebû Bekire Sicistân'da bir günde beş yaşını tamamlamış bin deveyi yükledi [ve yolladı].

Dediler ki: Müslim b. Ebû Bekire bir hamam açtı. Basra'da ondan başka hamam yoktu. Her cuma bin dirhem ve bir yük buğday kazanıyordu. Ba-

67 Rivayete göre Ferezdak, Irak valisi Hâlid el-Kasrî'nin bazı memurlarını hicvedince Hâlid onu hapse atmaya karar vermişti. Fakat Ubeydullah b. Ebû Bekre onu Hâlid'in hapsinden kurtardı. (çev.)

bası ona, “Oğlum! Senin nafakan [gelir yönünden] iki kardeşinin nafakasına benziyor; üstelik sen devlet işinde de değilsin. Bu nasıl oluyor?” dedi. O da hamam işini ona anlattı. [Hamam işinin kârlı olduğunu gören] Seyyâh el-Esvârî, Mincâb hamamının sahibi Mincâb ve Ziyâd’ın hanımı Reyta da hamam yaptırmak istediler. Bu konuda kendilerine ruhsat verildi.

Bana Medâinî anlattı. O Mesleme ve Hallâd b. Ubeyde’den nakletti; dediler ki: Basra’nın ileri gelenlerinden bazıları, oğlak etinin soğuk mu yoksa sıcak mı daha güzel olduğunu tartıştılar. Ubeydullah b. Ebû Bekire de oradaydı. Ona soruldu, bilemedi. Sonra bakıldı ki kendisi için bir yılda 80.000 dirhemlik oğlak satın alınmış. Bunun üzerine Süveyd b. Mencûf, “Cömert adam aldanır” dedi.

Vâkîdî dedi ki: Nüfey’ Ebû Bekire, Resûlullah’ın (sav) Mevlâsıydı. Kendisi sâlih ve takva sahibi bir adamdı. Çocukları onun için, “Nüfey’ b. Hâris es-Sekâfî” derlerdi. Ebû Bekire bunu inkâr ediyordu. Vefat edeceği zaman da kızına, “Bana -İbn Mesrûh el-Habeşî’ye- yas tut kızım” demişti. Ziyâd’ın valiliği sırasında Basra’da vefat etti. Ziyâd onun annesi Sümeyye’den kardeşiydi.

Bana Medâinî anlattı. O Hallâd b. Ubeyde’den, o Avâne’den, o Abdûl-melik b. Umeyr’den, o da Abdurrahmân b. Ebû Bekire’den rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekire, oğlu Sicistân valisi Ubeydullah’a şöyle bir mektup yazdı: “Öfkeli olduğunda iki kişi arasında hüküm verme. Çünkü Resûlullah (sav), ‘Bir hâkim öfkeli olduğunda sakın iki kişi arasında karar vermesin’ dedi.”

Bana Medâinî anlattı. O Hallâd b. Ubeyde’den rivayet etti, dedi ki: Selm b. Ziyâd Horasân’a gelince Ömer b. Ubeydullah b. Ma‘mer’in Abdullah b. Zübeyr tarafından Basra’ya vali yapıldığını gördü. Selm onun yanına geldi, Ömer de onu yanına oturttu. Sonra Ubeydullah b. Ebû Bekire onun yanına girmek için izin istedi. Ömer ayağa kalktı ve onu yanına getirinceye kadar atına bindirdi. Onu da yanına oturttu. Selm bu duruma öfkelenildi. Bunun üzerine Ömer b. Ubeydullah ona, “Horasân’da senin yanına geldim, beni küçük bir köye verdin. Sonra da beni kötü bir biçimde azlettin. Sicistân’a, bu adamın [Ubeydullah b. Ebû Bekire’nin] yanına

geldim, beni Sicistân'da kendisine vekil yaptı. Sonra beytülmalini benim emrime verdi” dedi.

Ebû Bekire'nin oğulları Ubeydullah ve Abdurrahmân'ın anneleri, Ebcer el-İclî'nin torunlarından Hevle'dir.

Ziyâd ailesinden kendisine yakın olanlara şöyle dedi: “Sizden kim halkla birlikte benim yanıma gelmek istiyorsa ona güzelce izin veririm; ancak benim özel akrabalarım içinde bana yaklaşmasın. Kim de isterse özel akrabalarım arasında ona izin veririm; ancak [âcil] bir olay olmadıkça halkla birlikte yanıma yaklaşmasın.” Bunun üzerine İbn Ebû Bekire onun yanına halkla birlikte gitmeyi tercih etti.

Bana Medâinî anlattı, dedi ki: Haccâc, Ubeydullah b. Ebû Bekire'yi, kendisini Horasân ve Sicistân'a vali tayin etmesini istemek üzere halife Abdülmelik'e gönderdi. Abdülmelik Ubeydullah'a, “Eğer istersen her ikisine de seni vali yaparım” dedi. Ubeydullah, “Olmaz, zira beni kendi işi için gönderen birisine ihanet edemem” dedi. Abdülmelik, “Ben Haccâc için Ümeyye'yi [Horasân valisi Ümeyye b. Ubeydullah b. Hâlid b. Esîd] azledecek değildim” dedi. Sonra Haccâc'ı Horasân ve Sicistân'a tayin etti. O da Mühelleb'i Sicistân'a, İbn Ebû Bekire'yi de Horasân'a tayin etti. Bu durum Mühelleb'i üzdü. [Bir ara] Abdurrahmân b. Ubeyd b. Târik es-Sa'dî ile karşılaştı. O, Haccâc'ın emniyet güçlerinin başındaydı. Ona, “Kuşkusuz Ubeydullah b. Ebû Bekire Sicistân'ı daha iyi biliyor, oraya tayin edilmelidir. Ben de Horasân'ı daha iyi biliyorum. Ben Hakem b. Amr el-Gıfârî ve başka kimselerle birlikte orada bulundum” dedi. Sonra Mühelleb, Abdurrahmân b. Târik'a, “Sen Zezân Ferrûh b. Bîrî'nin yanına git ve bana yardım etmesi için onunla konuş” dedi. Abdurrahmân b. Ubeyd onunla konuştu ve Zezân Ferrûh ona yardım etti. Böylece Mühelleb Horasân'a, Ubeydullah b. Ebû Bekire de Sicistân'a nakledildi.

Ebü'l-Hasan el-Medâinî dedi ki: Sicistân halkından yaşlı bir adama valileri soruldu. Kendisine, “Orada görev yapan valilerden, size göre en yüce olanı ve en sevdiğiniz hangisiydi?” diye soruldu. Yaşlı adam şöyle dedi: “Abdurrahmân b. Semüre, ondan sonra da Ubeydullah b. Ebû Bekire'nin idare tarzı [siyaseti] hepsinden daha güzeldi. Abbâd b. Ziyâd onların en

muktedir olanıydı. Talha onların en cömerdiydi. Sonra İbn Ebû Bekire geldi; gevşedi, zafiyet gösterdi ve ordusunu heba etti. [Bir keresinde] dar bir yola girdi, yakalandı ve ordusu helak oldu.”

Dediler ki: Ubeydullah b. Ebû Bekire Büst⁶⁸ kentinde vefat etti. Ubeydullah, düşmana yenilmesinden ötürü duyduğu kederden vefat etmişti. Kulağından rahatsız olduğu ve hicretin 80. yılında bu sebeple vefat ettiği de söylenmiştir. Mücâhid el-Minkarî, Ubeydullah b. Ebû Bekire'ye yazdığı mersiyede şöyle demişti:

*Rüzgârlar [yani ölüm] Zerneç'de sert estiğinde
[Ağaç misali hep veren o] cömertler meyve veremez olur
Eğer cömertlerle arkadaşlık yaparsa (insan), [meselâ] eli açık K'ab'la⁶⁹
Yahut Hâtim'le⁷⁰ onların ev halkı olurlar adeta
Ya da Talhatu't-Talahât'la hazırlığı esnasında
Poyrazın esişi gibi yemek yedirme zamanına
Ey devletinde emirlerin en cömerdi olan zat!
Ve onların en alçak gönüllü olanı! Yardıma koşmak için yaratılmışsın
Uzun zamandır yönetiyorsun orduları
Ne onlara kötülük edecek hiddet küpü, ne de kısa [elli cimri] biri oldun
Basra ve Küfê'deki tüm cömertleri geçtin
Yaptıklarınla Hicâz'a yerleşenlere de üstün geldin
Şam'a gelince, eğer kıyaslasalar onunla cömertlerini,
Geçerdin millerce onların en iyilerini*

Haccâc el-Cüşemî şöyle dedi:

*Ey Ebû Hâtim! Ne uğruna sert çıktın bana?
Ve sen zengindin, emirdin, filanca yıl...
Cömertsin sen, malınızı millet yiyor,
Zengin fakir herkese [pay] var yanınızda
Böyleyken, nasıl olur da sizden mahrum kalırız, üstelik*

68 Büst, Nisâbü'r tarafında bulunan bir beldedir. (Mu'cemül-Büldân)

69 Ka'b b. Mâme b. Amr b. Sa'lebe el-İyâdi, cahiliye dönemi şairlerinden olup cömertlikle şöhret bulmuştur. (İbn Kuteybe, eş-Şi'r veş-Şu'arâ, s. 189) (BAE)

70 Hâtim b. Abdullah b. Sa'd b. El-Haşrac et-Tâi Ebû Adî, cahiliye döneminde yaşamış cömert bir insandır. (İbn Kuteybe, eş-Şi'r veş-Şu'arâ, s. 70) (BAE)

*Bizden gayrısına bağ bahçe iken siz?
Ey Ebû Hâtim! Bizler insanlarımızın lideriyiz
Eskiden beri işlerini yönetir ve aydınlatırız onları
Derler ki: “[Bırak gitsinler] ne çıkar!”,
Bilakis, ziyandır, salihlerin kaybı*

Vâsile es-Sedûsî İbn Ebû Bekire'yi hicvederken şöyle demişti:
*Unutturdu mu sana, Mesrûh'un⁷¹ evladı olduğunu, deve sütü sağdığını
Acem atlarını bağlamak ya da geldiğin şu makam!
Sayılmaz zencilerin ihsanı
İyi ve hayırlı işler arasında.
Siyah Nubalı'nın evladı, nasıl da kokuyor⁷²
Koymamış Allah, onların rengine bir nur*

İbn Müferriğ de şöyle demiştir:

*Nice cömert gelip geçti ama Ubeydullah'tır onların şahı
İnsanlar ona koşar, onu anar her durumda
Temiz insan, saymakla bitmez ki ihsanları
Efendi idi o da babası da şeref ve hayrın ta kendisi
Minnetsiz verir, bol bol; cimrilik yapmaz
Vazgeçiremez onu vermekten, bir cayma ya da bir bahane
Bol bol veren Ebû Hâtim'i kastediyorum, o bize
Ne büyük destek oldu; tamir etti, kırık olan kanadımı*

Dedi ki: Ubeydullah'ın Mevlâsı Süleym şöyle derdi: Bu mührümü 40 milyon dirheme vurdum. Bir yıl geçmeden tükendi. Abdülmelik, İbn Ebû Bekire'yi zikrettiği zaman, “Siyah adam doğu halklarının efendisidir” derdi. Ubeydullah oldukça koyu tenli idi. Ön dişleri aralıklı, boyu uzundu. Gözlerinin beyazı siyahını kaplamıştı. Başı büyük, beli kalındı.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da Avâne b. Hakem'den rivayet etti, dedi ki: Büsr b. Ertât, Ziyâd'ın çocuklarını tutukladığı zaman, Ebû Bekire onlar hakkında Mu'âviye ile konuşmak üzere Kûfe'ye gitti. Ya-

71 Hâris b. Keled'e'nin Mevlâsı ve Ebû Bekre'nin babası olan Mesrûh el-Habeşî'yi kastediyor. (BAE)

72 *Nûba* Habeşistan'ın güneyinde yer alan geniş topraklara sahip bir belgedir. Resûlullah'ın (sav) sahabisi Bilâl Habeşî de oralıdır. Şair, İbn Ebû Bekre'nin de köken itibarıyla Nubâ'lı bir siyahî olduğunu ifade ederek ırkçılık yapıyor. (çev.)

nına girince Mu'âviye, "Ziyaret için mi geldin, yoksa bir ihtiyacın mı oldu ey Ebû Bekire?" dedi. Ebû Bekire, "Ben boş konuşmam. Bir iş için geldim" dedi. Mu'âviye, "Şufa hakkın var ve bunun için de ehil görünüyorsun; ihtiyacın nedir?" dedi. Ebû Bekire, "Ziyâd ve onun çocuklarına eman vereceksin" dedi. Mu'âviye, "Ziyâd'a gelince, Müslümanların onun yanında malları var. Malı ödediğinde güvendedir. Çocuklarına gelince, onları serbest bırakacağız" dedi ve Büsr'e bu konuda mektup yazdı. Ebû Bekire gitmeye kalkınca Mu'âviye, "Ey Ebû Bekire, bize bir tavsiyede bulun" dedi. Ebû Bekire şöyle dedi: "Evet, sana nefesine dikkat etmeni ve sâlih amel işlemeye çalışmanı tavsiye ediyorum. Zira sen büyük bir iş kuşanmışsın. O da Allah adına mahlûkatında halife olmaktır. Allah'tan kork! Şüphesiz [bir gün] kaçamayacağın son gelecek. Arkanda atlatamayacağın ve işini çabuk bitirecek bir takipçi var. Olur ki vakit yetişir ve o takipçi seni yakalar da içinde bulunduğun durumu sana soracak [seni hesaba çekecek] olana gidersin. O seni senden daha iyi bilir. Orası ise ancak bir muhasebe ve bir tutuklanma yeridir. Hiçbir şeyi Allah rızasına tercih etme."

Heysem b. Adî dedi ki: Abdurrahmân b. Ebû Bekire Haccâc'ın yanına girdi ve ona, "Dişlerin neden döküldü?" dedi. Haccâc, "Sıcak yemekten ve soğuk içmekten" dedi. Abdurrahmân, "Ne ile beslenirsin?" dedi. Haccâc, "Oğlak etiyle kavrulmuş un" dedi. Abdurrahmân, "İçeceğin nedir?" dedi. Haccâc, "Azı helal, çoğu haram olan şeylerdir" dedi. Abdurrahmân, "Alnının ortasındaki nedir?" dedi. Haccâc, "Başımdan ayağıma kadar menekşe yağı sürmediğim bir gecem geçmez" dedi. Dedi ki: Haccâc, ölünceye kadar her zaman [vücuduna] menekşe yağı sürerdi.

23. Ebû Taybe

Denildi ki: Ebû Taybe Ensâr'dan birisinin kölesiydi. Medine'de Resûlullah'a (sav) hacamat yapıyordu.

Bana Nersî anlattı. O Hammâd b. Seleme'den, o Humeyd'den, o da Enes'ten rivayet etti, dedi ki. Ebû Taybe Resûlullah'a (sav) hacamat yaptı. Resûlullah (sav) bunun karşılığında ona iki sâ' hububat verilmesini emretti. Sonra onun ailesiyle konuştu ve onların haraçlarını azalttı.

24. *Ubeyd*

Resûlullah'ın (sav) "Ubeyd" isminde bir Mevlâsı vardı. Ubeyd, Resûlullah'ın (sav) zamanında oruç tutan iki kadın hakkında ondan iki hadis rivayet etmiştir. O kadınlardan birisi diğerinin yanına oturmuş, insanların gıybetini ediyorlarmış.

25. *Enes b. Mâlik*

Bana Muzaffer b. Müreccâ anlattı, dedi ki: Bana Ebû Yezîd el-Gassânî ed-Dımaşkî anlattı, dedi ki: Bize İbn Ebû Meryem anlattı. O Yahyâ b. Ey-yûb'dan, o Humejd'den, o da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Medine'ye geldiği zaman Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Süleym onun elinden tuttu ve "Ey Allah'ın elçisi! Bu benim oğlumdur, yazmayı bilir. Henüz buluşa ermemiştir" dedi. Enes dedi ki: Resûlullah'a (sav) 9 yıl hizmet ettim. Bir gün bana, "Yanlı yaptın" veya "Yaptığın ne kadar kötü" demedi.

Resûlullah'ın (sav) Eşyaları ve Hayvanları

1. Resûlullah'ın (sav) Elbiseleri

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Vâkîdî anlattı. O Ömer b. Muhammed'den, o da Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiğinde on elbise bıraktı: "*Hibere*" denilen çizgili, keten bir elbise, Ummân işi bir izar, kum rengi iki elbise, yine kum rengi bir gömlek, dokuma bir gömlek, Yemen işi bir cübbe, safranla boyanmış bir battaniye -eşlerinin evinde iken bu battaniyeyi üzerine alırdı-desenli bir elbise, beyaz bir elbise ile üç tane ince takke...

Bize Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm anlattı, dedi ki: Bize Abbâd b. Abbâd anlattı. O Hişâm b. Hassân'dan, o da Bekir b. Abdullah el-Müzenî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) safranla boyanmış bir battaniyesi vardı. Onlardan birisinin [eşlerini kastediyor] sırası olduğunda o battaniye ile onların yanına giderdi. Kokusunu alsın diye üzerine su serperdi.

Abbâd dedi ki: Hişâm, İbn Sîrîn'nin şöyle dediğini nakletti: Bize gelen habere göre Peygamberimiz (sav) pamuk, keten ve Yemen işi elbiseler giyerdi. Ayrıca Resûlullah (sav) [parmaklar arasından] geçirmeli iki nalınla namaz kılardı.

Bana Abdülvâhid b. Gayyâs anlattı, dedi ki: Bana Hammâd b. Seleme anlattı. O Ebü'z-Zübeyr'den, o da Câbir'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) fetih günü Mekke'ye girdiğinde başında siyah bir sarık vardı.

Bana Hişâm b. Ammâr ed-Dımaşkî anlattı, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne anlattı. O Müsâvir el-Varrâk'tan, o Ca'fer b. Amr b. Hureys'ten, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ı (sav) minberde hutbe okurken gördüm, başında siyah bir sarık vardı.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) -ortasında delik olan- yün bir takkesi vardı.

Bize Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Velîd b. Müslim anlattı. O da Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Hayber günü, beyaz katırının üstünde savaşıyordu, üzerinde de (ince yün) kumaştan yapılmış bir yağmurluk vardı. Yağmurluğun üzerinde de sarığı vardı. Sarığın üzerinde (ince yün) kumaştan bir takke vardı. Hişâm dedi ki: "Sâc" siyah şal (ince yün) kumaş demektir.

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Yezîd el-Vâsîti anlattı. O Süleymân b. Muğîre'den, o Humejd b. Hilâl'den, o da Ebû Bürde'den rivayet etti, dedi ki: Âişe'nin yanına girdim, bana iki peştemal [izâr] çıkardı. Sert Yemen kumaşından yapılmış bir peştemal ve keçe kumaştan bir aba... Âişe, Resûlullah'ın (sav) bu elbiseler içinde vefat ettiğine yemin etti.

Bize Affân anlattı. O Süleymân'dan, o Humejd'den, o Ebû Bürde'den, o da Âişe'den bu rivayetin benzerini nakletti.

Bana Ahmed b. Hişâm b. Behrâm anlattı, dedi ki: Bize Ebû Sâlih Şu'ayb b. Harb anlattı. O Rebî b. Yezîd'den, o da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) başını [koku vb ile] yağlarda [ve örterdi] öyle ki elbisesinin eteğine bakan kimse, onu zeytinyağı satıcısının elbisesi zannederdi.

Bana Hafs b. Ömer el-Ömerî anlattı. O Hişâm b. el-Kelbî'den, o babası Muhammed b. Sâib'ten, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti,

dedi ki: Resûlullah'ın (sav) kum rengi, seyrek dokuma, Yemen işi ve keten elbiseleri vardı.

Bize Saîd b. Süleymân anlattı, dedi ki: Bize Leys anlattı. O Yahyâ b. Saîd'den, o da Mücâhid'den rivayet etti, dedi ki: Ben Âişe'ye, "Resûlullah (sav) evinde ne yapardı?" diye sordum. Âişe, "Sizden birisinin yaptığı gibi yapardı. Bir elbise diker veya herhangi bir iş yapardı" dedi.

2. Resûlullah'ın (sav) Atları ve At Dışında Diğer Toynaklı Hayvanları

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Abdullah el-Vâkıdî anlattı. O Muhammed b. Yahyâ b. Sehl b. Ebû Hasmê'den, o da babasından şöyle dediğini nakletti: Resûlullah'ın (sav) sahip olduğu ilk at, Benî Fezâre kabilesine mensup bir adamdan on ukıyyeye satın aldığı at idi. [Eski sahibi olan] bedevinin yanında iken atın ismi, "Darîs" idi. Resûlullah (sav) ona, "Sekk" [suyun akışı gibi yürüyen] adını koydu. Resûlullah (sav) bu atla ilk defa Uhud gazvesine çıkmıştı.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Hasan b. Umâre'den, o Hakem'den, o Mıksem'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) "Mürteciz" adında bir atı vardı.

Bana Velîd b. Sâlih anlattı. O Vâkıdî'den, o da Muhammed b. Yahyâ b. Sehl'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Mürteciz adlı atını, Benî Mürre kabilesine mensup bir bedviden satın almıştı. Adamın gözü atta kalınca, atı Resûlullah'a (sav) sattığını inkâr etti. Bunun üzerine, görmediği halde Huzeyme b. Sâbit el-Ensârî, Resûlullah'ın (sav) o atı bedviden satın aldığına şahitlik yaptı. Resûlullah (sav) Huzeyme'ye "Sen [orada] bulunmadığın halde nasıl şahitlik yaptın öyle?" dedi. Huzeyme, "Seni tasdik ettiğim için ey Allah'ın elçisi, üstelik senin sözün, gözle görmek gibidir" dedi. Resûlullah (sav) Huzeyme'ye, "Sen iki şahadet sahibisin" dedi. O günden itibaren ismi "Züş-Şehâdeteyn" oldu.⁷³

73 İbn Sa'd'ın rivayetine göre Resûlullah (sav) atı el-Mürteciz'i, Mürre kabilesinden olan bedviden satın alırken Huzeyme b. Sabit o alışverişte Resûlullah (sav) için şahitlik yapmıştır. (Bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, Heyet Tercümesi, c. I, 473). Ancak Belâzurî'nin naklettiği rivayette fikhî açıdan bir sıkıntı vardır. İbn Hacer'in tahririne göre bedvî adam iki şahit istemiş; fakat Resûlullah (sav) Huzeyme b. Sabit ile iktila etmesini, çünkü Huzeyme'nin şahitliğinin iki şahit değerinde olduğunu ifade etmiştir. (Bk. İbn Hacer, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, c. I, 425, Beyrut, ts.) (çev.)

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Übey b. Abbas b. Sehl b. Sa'd'dan, o babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) benim yanımda *Lizâz*, *Zarib* ve *Luhayf* adlarında üç atı vardı. *Lizâz*'ı, İskenderiye hükümdarı Mukavkıs kendisine hediye etmişti. *Zarib*'i Ammanlı Ferve b. Amr el-Cüzâmî kendisine hediye etmişti. Rebî'a b. Ebül-Bera el-Kilâbî ise *Luhayf*'ı ona hediye etmişti. Resûlullah (sav) da buna karşılık Benî Kilâb develerinden kendisine hisseler vermişti. [Râvi] dedi ki: Temîm ed-Darî de Resûlullah'a *Verd* adında bir at hediye etmişti. Resûlullah (sav) onu Ömer b. Hattâb'a verdi, o da Allah yolunda cihad edenleri ona bindirirdi. Sonra baktı ki *Verd* satılıyor. Resûlullah (sav) onu [satın] aldı.

Vâkîdî dedi ki: *Luhayf*'ın yelesi kat kat olduğu için ona bu isim verilmiştir. Yine deniliyor ki *Luhayf*, "*Lahfu'l-Cebel*"e (dağ eteği) benzediği için, "*Lahf*" kelimesi taşğîr edilerek ona "*Luhayf*" denilmiştir.⁷⁴ Diğer atı, çok süslü olduğu ve güzel kişnediği için ona "*Zarib*" denilmiştir. Üçüncüsüne gelince, güçlü ve muhkem olduğu için ona da "*Lizâz*" denilmiştir.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o İbrahim b. Fadl'dan, o Ebu'l-Alâ'dan, o da Mekhûl'den şöyle dediğini nakletti: Atlar görünmeye başladı, içlerinde Resûlullah'ın (sav) atı da vardı. At, iki dizi üzerine çöktü ve başını saftan çıkardı. [Râvi] dedi ki: Adeta deniz gibiydi.

Vâkîdî'nin rivayetine göre Resûlullah (sav) atları yarıştırdı. Kendisi [Medine'deki] *Sel'* tepesine oturdu. Atlar göründü. Birbiri ardınca üç at geliyordu. En önde onun "*Lizâz*" adındaki atı vardı. Onu gördüğünde sevindi. Onun arkasında [yine kendisinin olan] "*Zarib*", onun arkasında da "*Sekb*" vardı.

Bana Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Süleymân b. Harb anlattı. O Hammâd b. Zeyd'den, o Eyyûb'dan, o Nâfi'den, o da İbn Ömer'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) atları yarıştırdı. Koşu atlarının sınırını, Hefyâ ile Seniyyetü'l-Vedâ arası olarak belirledi. -Hammâd dedi ki: Medine halkı Hefyâ ile Seniyyetü'l-Vedâ arasının altı mil

74 Bazı rivayetlere göre Resûlullah'ın (sav) atının adı "*Lehif*" idi. Kuyruğu, yeri örtecek kadar uzun olduğu için ona bu isim verilmiştir. (Bk. *Lisânü'l-Arab*, (لحيف) maddesi.) (çev.)

olduğunu söylüyorlardı-. Diğer atların sınırını da Seniyyetü'l-Vedâ ile Benî Zurayk mescidinin arası olarak belirledi.

Vâkıdî rivayet etti. O İbn Abbas b. Sehl b. Sa'd b. Mâlik es-Sâidî'den, o babasından, dedesinin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah'ın (sav) Zarib adlı atının üstünde yarışa katıldım. Bana Yemen işi bir hırka giydirdi. Abbas, "O hırkayı hâlâ saklıyorum" dedi.

Vâkıdî dedi ki: Ebû Üseyd es-Sâidî -O Mâlik b. Rebî'adır- Resûlullah'ın (sav) "Lizâz" adlı atının üstünde yarıştı. Resûlullah (sav) ona Yemen işi bir elbise verdi.

3. [Resûlullah'ın (sav) At Dışındaki Toynaklı Hayvanları]

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî'den, o Ma'mer'den, o da Zührî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) Düldül adlı katırı, Ferve b. Amr el-Cüzâmî'nin hediyelerinden idi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Musa b. Muhammed b. İbrahim et-Teymî'den, babasının şöyle dediğini nakletti: İslâm'da ilk binilen katır, Resûlullah'ın (sav) Düldül adlı katırıydı. Onu Mukavkıs hediye etmişti. Onunla birlikte "Ufeyr" adında bir merkeb de hediye etmişti.

Kelbî ve Heysem b. Adî dediler ki: Resûlullah'ın (sav) Düldül diye adlandırılan katırı, Mukavkıs'ın hediyelerinden biriydi. Düldül Mu'âviye zamanına kadar yaşadı. Mukavkıs ayrıca ona, "Ya'fûr" adlı bir merkeb de hediye etmişti. Kelbî dedi ki: "Ya'fûr" Belkâ bölgesinin valisi Ferve el-Cüzâmî'nin hediyelerindendi. Vâkıdî dedi ki: Ya'fûr, Ferve b. Amr el-Cüzâmî'nin, Ufeyr ise Mukavkıs'ın hediyesiydi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den rivayet etti, dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Zâhir b. Amr'dan nakletti, dedi ki: Ferve Resûlullah'a (sav) "Fıdda" denilen bir katır hediye etmişti. Resûlullah (sav) onu ve merkebi Ya'fûr'u Ebû Bekir'e verdi. Ancak Vedâ Haccının dönüşünde Ya'fûr [yolda] öldü.

Bana A'yen anlattı, dedi ki: Bize Hasan b. Musa el-Eşyeb anlattı. O, Ebû Avâne'nin Mevlâsı Yezîd b. Atâ'dan, o Ebû İshâk'tan, o da Ebû Ubeyde

b. Abdullah'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) “*Ufeyr*” denilen bir merkebi vardı.

4. [Resûlullah'ın (sav) Yanında Bulunan Büyükbaş Tırnaklı Hayvanlar]

Ayrıca Resûlullah'ın (sav), Benî Kuşeyr b. Ka'b b. Rebî'a b. Âmir'in hayvanlarından olan Kasvâ adlı bir devesi vardı. Şöyle de denilmiştir: Kasvâ Benî Hureyş b. Ka'b'ın hayvanlarındandı. Ebû Bekir onu 400 dirheme satın almıştı. Resûlullah (sav) onu Ebû Bekir'den aynı fiyata satın aldı. Doğru olan görüşe göre Ebû Bekir bunu Resûlullah'a (sav) hediye etmişti. Resûlullah (sav) onu kabul etmiş ve onun üzerinde hicret etmişti. Kasvâ ölünceye kadar da Resûlullah'ın (sav) yanında kaldı. Kasvâ'nın Ebû Bekir'in hilafeti döneminde öldüğü de söylenmiştir. Kasvâ [yaşlandıktan sonra] Bakî'de kalıyordu. Atların sulandığı kuyunun yanında kaldığı da söylenmiştir. Kasvâ'ya ayrıca, “*Ced'â*” ve “*Adbâ*” da deniliyordu.

Vâkidi dedi ki: Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. O Yahyâ b. Ya'lâ'dan, o da Saîd b. Müseyyeb'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) devesinin ismi “*Adbâ*” idi. Kulağının kenarında bir kesik vardı.

Kelbî dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O da Katâde'den rivayet etti, dedi ki: Saîd b. Müseyyeb'e “Kulaktaki *adb* nedir?” diye sordum. İbnü'l-Müseyyeb, “Kulağın yarısının veya daha fazlasının kesilmiş olmasıdır” dedi. Vâkidi -ve başkaları da- dedi ki: Kulağında az kesik bulunan deveye “*Kasvâ*” veya “*Adbâ*” denilir. Kulağının yarısı kesilmiş olana da “*Ced'â*” denilir.

Bana Bekir b. Heysem anlattı. O Muhammed b. Yûsuf el-Fâryâbî'den, o Süfyân es-Sevrî'den, o Seleme b. Nubayt'tan, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ı (sav) hac zamanında Arafat'ta, kızıl bir devenin üzerinde gördüm.

Vâkidi kendisine ait bir isnatla dedi ki: Resûlullah (sav) kırmızımsı bir deve üzerinde cemrelere [şeytan taşlama çukurlarına] taş atıyordu.

Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Bize Sâbit el-Bünânî haber verdi. O da Enes b. Mâlik'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) “*Adbâ*” adlı devesini hiçbir deve geçemiyordu. Bir

bedevî, devesine binmiş olarak geldi, Resûlullah'ın devesiyle yarıştı ve onu geçti. Bu durum Resûlullah'ın (sav) ashâbının zoruna gitti. Bunun üzerine Resûlullah (sav) “İnsanların yücelttiği bir şeyi, Allah'ın -bir gün- alçaltması O'nun hakkıdır” dedi.

Dediler ki: Resûlullah'ın (sav) on tane süt devesi vardı. Benî Ukayl hayvanlarından olan üç tanesini Sa'd b. Ubâde hediye etmişti. Bu develer Cemmâda otlatılıyordu.⁷⁵ Diğer yedisi de Zül-Cedr'de⁷⁶ otlatılıyordu. Şöyle de denilmiştir: Bu üç deveden birini Sa'd b. Ubâde hediye etmişti, diğer ikisini de Medine'de satın almıştı. Sa'd'ın hediye ettiği deveye “*Mehre*” denilirdi. Mehre Benî Ukayl'in hayvanlarındandı. Diğer ikisine de “*Zibâ*” ve “*Şakrâ*” denilirdi. Bu üç deve sağılır, sütleri her akşam Resûlullah'a (sav) gönderilirdi. Bunlar sütleri bol olan develerdi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkidi'den, o Huveytub b. Abdüluzza'nın Mevlâsı Hârûn b. Muhammed b. Sâlim'den, o babasından, o Ümmü Seleme'nin Mevlâsı Nebhân'dan, o da Ümmü Seleme'den rivayet etti, dedi ki: Bizim Resûlullah (sav) ile geçimliğimiz -ya da geçimliğimizin ekseri- süt idi. Resûlullah'ın (sav) çölde sağmal develeri vardı. O develeri hanımlarına paylaştırmıştı. Benim payıma düşen deve “*Arîs*” idi. Biz ondan istediğimiz kadar -bolca- süt alırdık. Âişe'nin payına düşen bol sütlü bir deve vardı, adı “*Semrâ*” idi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkidi'den, o Mu'âviye b. Abdullah b. Ubeydullah b. Ebû Râfi'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Her gece Resûlullah'ın (sav) ailesine, develerinden sağılan iki büyük kırba dolusu süt gönderilirdi. Onun sağmal develerinde çok sayıda sütü bol deve vardı: Onlar Hannâ, Semrâ, Arîs, es-Sa'diyye, Beğûm ve Yesîre adlı develerdi. Bazı Medinelilere göre Resûlullah (sav) Beğûm'u Sevde'ye vermişti.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkidi'den, o Musa b. Ubeyde'den, o Ümmü Seleme'nin Mevlâsı Sâbit'ten, o da Ümmü Seleme'den rivayet etti, dedi ki: Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî Resûlullah'a (sav) “*Bürde*” adında bir süt devesi hediye etmişti. Onun yaşında o kadar güzel ve bol sütlü bir

75 Cemmâ, Medine'de bir dağın ismidir. Akik tarafından Curuf'a doğru, Medine'ye üç mil uzaklıktadır. (*el-Meğanimü'l-Mutâbe*).

76 Zül-Cedr, Kubâ tarafında, Medine'ye altı mil uzaklıkta bulunan bir otlaktır. (*el-Meğanimü'l-Mutâbe*).

deve görmedim. Bürde'den, iki sağmal devenin sütü kadar süt sağılırdı. Bazen Resûlullah'ın (sav) misafirleri için hem sabah hem de akşam sağılırdı.

5. [Resûlullah'ın (sav) Yanında Bulunan Küçükbaş Tırnaklı Hayvanlar]

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o İbrahim b. Süveyd el-Eslemî'den, o Abbâd b. Mansûr'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'a (sav) hediye edilmiş olan 7 keçi vardı. Onları Ümmü Eymen otlatırdı.

Bize Muhammed anlattı. O Vâkîdî'den, o Abdülmelik b. Süleymân b. Ebü'l-Muğîre'den, o Muhammed b. Abdullah b. Husayn'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'a (sav) hediye edilmiş olan keçiler Uhud'da otuluyorlardı. Her akşam, geceledikleri ağıla gelirlerdi. Dediler ki: Resûlullah'a (sav) hediye edilen bu keçiler, *Acve, Zemzem, Sukyâ, Berke, Verse, Etrâf ve İtlâl* adlarındaydılar.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o İbn Ebû Sebre'den, o Müslim b. Yesâr'dan, o da Ümmü Seleme'nin Mevlâsı Vecîhe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) yedi tane keçisi vardı. Çoban bir defa onları Cemmâ'ya, bir defada Uhud'a götürürdü, akşam eve gelirlerdi. Sağmal develeri de Zü'l-Cedr'deydi, sütleri bize gece gelirdi. Hayvanlar çöldeydi, sütleri bize geceleyin gelirdi. Bizim ekser geçimliğimiz deve ve koyun sütü idi.

Vâkîdî dedi ki: Bana Hâlid b. İlyâs anlattı. O Tev'eme'nin Mevlâsı Sâlih b. Nebhân'dan, o babasından, o da Ebü'l-Heysem et-Teyyihân'dan rivayet etti, dedi ki: Bize gelen habere göre Resûlullah'tan (sav), "Evlerinde bir koyun bulunan hiçbir ev halkı yoktur ki evlerinde bereket bulunmasın" dedi.

6. Resûlullah'ın (sav) Ganimetleri

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Musa anlattı, dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. O Musa b. Ebû Âişe'den, o da Yahyâ b. Cezzâr'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) ganimetten humusun [beşte birin] humusunu [beşte birini] alırdı.

Bana Muhammed b. Sabbâh el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Hüşeym anlattı. O Mutarrif b. Tarîf'ten, o da Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) ganimette ayırdığı "safî" denilen özel bir payı vardı. Bu bir köle, bir câriye veya bir at olabilirdi.

Bana İbrahim b. Muhammed b. Ar'ara anlattı, dedi ki: Bize Süfyân b. Mutarrif anlattı. O da Şa'bî'den onun benzerini nakletti.

İbrahim'in dediğine göre Süfyân şöyle dedi: Resûlullah'ın (sav) payı [safî], bütün ganimet dağıtılmadan önce seçilirdi.

Bana Muhammed b. Hayyân el-Harrânî anlattı, dedi ki: Bize Züheyr anlattı. O da Mutarrif'ten rivayet etti, dedi ki: Âmir'den işittim. Ayrıca Cerîr b. Zeyd ve İsmâil b. Ebû Hâlid, Resûlullah'ın (sav) ganimetteki payını ve safiyi ona sordu. Dedi ki: Âmir, onlara söylemek istemedi. Sonra şöyle dedi: "Safî'ye gelince, Resûlullah'ın (sav) ganimetten seçtiği en iyi parçaydı. İsterse bir at, isterse bir câriye seçerdi. Ne isterse alabilirdi. Onun payına gelince, onun payı da Müslümanların payı gibiydi." Mutarrif'e, "Resûlullah (sav) da mücahitlerden biri gibi miydi?" diye sordum. Mutarrif, "Evet" dedi. "Onun bu payı humusun dışındaydı; değil mi?" dedim. Mutarrif, "Evet" dedi.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o İsa b. Abdurrahmân el-Ensârî'den, o da Abdullah b. Ebû Bekir'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav), [gazada] bulunsun veya bulunmasın -ganimetin taksiminden önce- ganimetten "safî" denilen özel bir payı vardı. Bu özel pay bir köle, bir câriye, bir kılıç veya bir zırh olabilirdi. Mesela, Bedir günü Zülfikâr'ı almıştır. Kaynukâ gününde bir zırh aldı. Zatu'r-Rikâ gazvesinde bir câriye aldı. Zatu'l-Mureysî gazvesinde Riyâh adında siyahî bir köle aldı. Benî Kurayza gününde Reyhâne bt. Şem'un b. Zeyd'i aldı. Hayber gününde Safiyye bt. Huyey'i aldı. Huneyn gününde de kumral bir at aldı.

Bana Kâsım b. Sellâm anlattı, dedi ki: Bize Leys b. Sa'd'ın kâtibi Abdullah b. Sâlih anlattı. O Mu'âviye b. Sâlih'ten, o da İbn Ebû Talha'dan, Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etti: Ganimet beş birime bölünürdü. Dört birim gazilere verilirdi. Bir birim de dört kısma ayrılırdı: Dörtte biri -Allah yolunda olmak üzere- Resûlullah'a (sav) ve onun akrabalarına

verilirdi. Allah ve Resûlü'ne ayrılanlar da akrabalara verilirdi. Resûlullah (sav) humustan bir şey almazdı. Geriye kalan üç kısımdan biri yetimlere, biri yoksullara, biri de yolculara verilirdi.

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Sâlih anlattı. O Mu'âviye'den, o da Ali [b. Talha]'dan, İbn Abbas'ın şöyle dediğini nakletti: Allah ve Resûlü'nün payı, humusun humusuydu [beşte birin beşte biri]. Akrabaların payı da bu kadardı. Geriye kalan üç birim de yetimlere, yoksullara ve yolculara verilirdi.

Bana Ebû Sâlih Ferrâ el-Entâkî anlattı, dedi ki: Bize Haccâc b. Muhammed A'ver anlattı. O Ebû Ca'fer er-Râzî'den, o Rebî b. Enes'ten, o da Ebû'l-Âliye'den rivayet etti, dedi ki: Peygamber'e (sav) ganimet getirilirdi. [Rastgele] elini üzerine koyardı. Elinin değdiği kısmı Kâbe'ye [Kâbe'nin masrafları için] ayırırdı. O Allah'ın kısmıydı. Sonra geriye kalanını beşe bölerdi. Allah'ın peygamberine bir pay, akrabalara bir pay, yetimlere bir pay, yoksullara bir pay ve yolculara bir pay verilirdi.

Bize Ebû Ubeyd anlattı. O Muhammed b. Kesîr'den, o Zâide b. Kudâme'den, o Abdümelik b. Ebû Süleymân'dan, o da Atâ b. Ebû Rebâh'tan rivayet etti, dedi ki: Allah ve Resûlü için ayrılan humus birdi. Resûlullah (sav) onu yükler, ondan verir, istediği yere koyar, onunla istediğini yapardı.

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Âdem anlattı. O Süfyân es-Sevrî'den, o Kays b. Müslim'den, o Hasan b. Muhammed'ten rivayet etti, dedi ki: Hasan b. Muhammed, “*Bir de malumunuz olsun ki savaşta elde ettiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ındır. Yani Resûlullah'a, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara (gariplere) aittir*”⁷⁷ âyetiyle ilgili olarak şöyle dedi: “*ganimetin beşte biri Allah'ındır*” kısmı Allah'ın kelamının başlangıcıdır. -Çünkü dünya ve ahiret Allah'ındır.- Arkasından “*Resûlullah'a, onun akrabalarına*” dedi. Resûlullah'ın (sav) vefatından sonra onun ashâbı bu iki payda ihtilaf ettiler. Onlardan bazıları, ‘Zül-kurbâ'nın payı halifenin akrabalarına verilir’ dediler. Bazıları, ‘Resûl'ün payı, ondan sonra halifenindir’ dediler. Sonra bu iki payı, Allah yolunda cihat için at ve başka hazırlıklara sarf etme konusunda uzlaştılar. Ebû Bekir ve

Ömer'in hilafet dönemlerinde bu iki pay, cihada hazırlık ve at yetiştirmeye tahsis edilmişti.

Tevvezî dedi ki: Bana Muhammed b. İshâk'ın anlattığına göre kendisi Ebû Ca'fer'e, "Ali bu iki payı nereye tahsis etti?" diye sordu. Ebû Ca'fer, "Ali, bu konuda Ebû Bekir ve Ömer'in yolundan gitti. Kendisi için 'onlara aykırı davrandı,' denilsin istemezdi."

Bize Bişr b. Velîd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Yûsuf anlattı. O el-Kelbî'den, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) humusu beş paya ayırırdı. Bir pay Allah'a ve O'nun Resûlü'ne ait idi. Bir pay akrabaya, bir pay yetimlere, bir pay yoksullara, bir pay da yolculara verilirdi.

Bize Bişr b. Velîd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Yûsuf anlattı. O Muhammed b. İshâk'tan, o Ebû Ca'fer'den, o da [Ebû] Abdullah [Yezîd] b. Hürmüz'den rivayet etti, dedi ki: Ben Abdullah b. Abbas'ın Necd'e yazdığı mektupların kâtibiydim. Necd'e, kadınların Resûlullah (sav) ile birlikte savaşta bulunup bulunmadıklarını, Resûlullah'ın (sav) onlara hisse ayırıp ayırmadığını, kölelere hisse verilip verilmediğini, çocuklara ne zaman hisse ayrıldığını ve Zül-kurbânın hissesinin durumunu İbn Abbas'a sordu. İbn Abbas ona şunları yazdı: "Kadınlar Resûlullah (sav) ile birlikte savaşa katılırlardı. Onlara ganimetten bir miktar verirdi, ancak onlara hisse ayırmazdı. Kölelere ganimetten pay ayrılmıyordu. Baliğ olmadıkça çocuklara hisse ayrılmazdı." [İbn Abbas şunu da yazmıştır:] "Ömer b. Hattâb bize Zül-kurbâ hissesinden bekâr olanlarımızı evlendirip borçlarımızı ödemeyi teklif etti; ancak biz tüm hissenin bize verilmesini istedik. Ömer ise bunu reddetti.

Bize Bişr b. Velîd anlattı. O Ebû Yûsuf'tan, o İbn İshâk'tan, o Zühri'den, o da Saîd b. Müseyyeb'den nakletti, dedi ki: Osmân ve Cübeyr b. Mut'im, Zül-kurbâ hissesi hakkında Resûlullah (sav) ile konuştular, dediler ki: "Ey Allah'ın elçisi! Sen ganimeti Benî Hâşim ile Benu'l-Muttalib b. Abdümenâf arasında taksim ettin [bize vermedin]. Oysa bizler ve Benü'l-Muttalib, nesep itibarıyla size göre eşit durumdayız." Resûlullah (sav), "Biz ve onlar [Benî Hâşim ve Benu'l-Muttalib b. Abdümenâf] ca-

hiliye döneminde hep birdik, ayrı düşmezdik. Onlar vadide [Ebû Tâlib'in vadisinde] de bizimle beraberlerdi” dedi ve parmaklarını birleştirdi.”

Bana Vehb b. Bakıyye anlattı. O Yezîd b. Hârûn'dan, O Muhammed b. İshâk'tan, o Zührî'den, o da Saîd'den bunun benzerini nakletti.

Bize Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Âdem anlattı. O İbn Ebû Zâide'den, o da Muhammed b. İshâk'tan rivayet etti, dedi ki: İbn İshâk, “*Allah'ın, daha önce onlara ait olup Peygamberine ganimet olarak nasip ettiği mallara gelince, siz onun için ne at, ne de deve koşturdunuz. Fakat Allah, resûllerini dilediği kimselere [savaş külfeti ve zahmeti olmaksızın] galip getirir*”⁷⁸ âyetiyle ilgili olarak şöyle dedi: âyette geçen “*onlara ait*” kısmından maksat Benî Nadîr'dir. Allah âyetin, “*siz onun için ne at, ne de deve koşturdunuz. Fakat Allah...*” kısmıyla, bu ganimetlerin insanlara değil, Resûlü'ne mahsus olduğunu onlara bildirmiştir. Bununla beraber Resûlullah (sav) o ganimeti muhacirler arasında paylaştırdı. Ancak [muhacirlerden olmayan] Sehl b. Huneyf ve Ebû Dücâne fakir olduklarını söyleyince Resûlullah (sav) onlara da birer pay verdi.

Vâkıdî isnadında dedi ki: Benî Nadîr'in malları sadece Resûlullah'a (sav) ait idi. Resûlullah (sav) onların arazisinde hurma ağaçlarının altında hububat eker, ailesinin ve zevcelerinin bir yıllık erzakını alırdı. Fazlasıyla da at ve silah alırdı. Resûlullah (sav) Benî Nadîr'in mallarından iktâ olarak da vermişti. Muhayrik, Benî Nadîr kabilesine mensuptu. Benî Kaynukâ kabilesine mensup olduğu da söylenmiştir. Şöyle de denilmiştir: Benî Fityûn kabilesine mensup âlim bir insandı. Müslüman oldu ve Resûlullah (sav) ile birlikte savaştı; yedi bahçeden ibaret olan malını da Resûlullah'a (sav) vasiyet etti. Resûlullah (sav) onları sadaka olarak sarf etti. Bunlar *Meşseb, Sâfiye, Delâl, Hüsnâ, Burka, A'vâf* ve *Meşrebetu Ümmü İbrahim* adlı bahçelerdi.

Bana Benî Hâris b. Abdülmuttalib ailesinden biri anlattı, dedi ki: Resûlullah'ın zekât mallarından birisi de “*Hadika*” idi. Ancak burasının Muhayrik'in mallarından olup olmadığı bilinmiyordu.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne anlattı. O Ma'mer'den, o Zührî'den, o Mâlik b. Evs b. Hadsân'dan rivayet

etti. Amr şöyle dedi: Benî Nadîr'in malları Allah'ın, Resûlü'ne verdiği mallardı. Müslümanlar onu elde etmek için ne at ne de deve koşturdular. O mallar Resûlullah'a (sav) ait idi. Resûlullah (sav), ailesinin yıllık nafakasını ondan alırdı. Kalanıyla, Allah yolunda cihada hazırlık için at ve silah alırdı.

Bize Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Hâtim b. İsmâil anlattı, dedi ki: Bize Üsâme b. Zeyd anlattı. O İbn Şihâb'tan, o da Mâlik b. Evs b. Hadsân'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) üç özel hissesi [safî] vardı: Benî Nadîr'in malları, Hayber ve Fedek arazileri... Benî Nadîr'in malları zor günler için alıkonulmuştu. Fedek arazileri yolcularındı. Hayber arazilerini de üç parçaya ayırmıştı. İki kısmını Müslümanlar arasında paylaştırdı. Bir kısmını da kendisi ve ailesi için ayırırdı. Nafakalarından arta kalanını, muhacirlerin fakirlerine verirdi.

Bize Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı. O Yahyâ b. Âdem'den rivayet etti, dedi ki: Bana İbrahim b. Humejd anlattı. O Üsâme b. Zeyd'ten, o İbn Şihâb'tan, o Mâlik b. Evs'ten, o da Ömer'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) üç özel hissesi vardı. [Bunlardan] Benî Nadîr'in malları, zor günler için alıkonulmuştu. Hayber arazilerini üç kısma ayırmıştı. Fedek arazileri de yolculara aitti.

Bize Ebû Abdurrahmân el-Kureşî İbn Âişe anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O Muhammed b. Sâib'den, o Ebû Sâlih'ten, o da Ümmü Hânî'den rivayet etti, dedi ki: Fâtıma bt. Resûlullah (sav) Ebû Bekir'e, "Sen öldüğün zaman sana kim varis olur?" diye sordu. Ebû Bekir, "Çocuklarım ve ailem" dedi. Fâtıma, "O zaman neden biz değil de sen Resûlullah'a varis oluyorsun?" dedi. Fâtıma "Biz" sözüyle kendisini ve Abbas b. Abdülmuttalib'i kastediyordu. Ebû Bekir, "Ey Allah'ın elçisi'nin kızı! Ben senin babanın ne altınına ne gümüşüne, ne de şusuna busuna varis oldum" dedi. Fâtıma, "Peki, onun Hayber'deki hissesi ve Fedek'teki sadakası ne olacak?" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir şöyle dedi: "Resûlullah'tan (sav) işittim, 'Bunlar, ancak Allah'ın hayatım müddetince bana verdiği bir geçimlidir. Ben öldüğüm zaman o mallar Müslümanlar arasında taksim edilecektir' dedi."

Bana Ebû Bekir A'yen ve Muzaffer b. Müreccâ anlattılar, dediler ki: Bize Hasan b. Musa el-Eşyeb anlattı, dedi ki: Bize Züheyr anlattı. O Ebû

İshâk'tan, o da Resûlullah'ın (sav) zevcesi Cüveyriye'nin kardeşi Amr b. Hâris'ten rivayet etti, dedi ki: Vallahi Resûlullah (sav) miras olarak ne dinar, ne dirhem, ne köle, ne câriye, ne de herhangi bir şey bıraktı. Ondan sadece beyaz katır, silahı ve sadaka olarak bıraktığı bir arazisi kaldı.

Bize Abdullah b. Sâlih b. Müslim el-İclî anlattı, dedi ki: Bize Safvân b. İsa anlattı. O Üsâme b. Zeyd'ten, o İbn Şihâb'dan, o da Urve b. Zübeyr'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) zevceleri, Hayber ve Fedek'teki Resûlullah'ın (sav) hissesinden kendilerine düşen payın ne olduğunu öğrenmek için Osmân b. Affan'ı Ebû Bekir'in yanına gönderdiler. Bunun üzerine Âişe onlara, "Allah'tan korkmuyor musunuz? Resûlullah'ın (sav), 'Biz miras bırakmayız. Bıraktığımız mal sadakadır. Bu mal, Muhammed ailesinin zor ve dar günleri içindir. Ben öldüğümde bu mal benden sonra iş başına geçecek olan şahsın yetkisindedir' dediğini işitmediniz mi?" dedi. Dedi ki: Âişe'nin bu sözü üzerine [davadan] vazgeçtiler.

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd haber verdi. O da Beşîr b. Yesâr'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Hayber'i 36 hisseye ayırdı. Her hisseyi de yüz parçaya ayırdı. Bunun yarısını, [olabilecek] güç durumlara ve misafirlerine ayırdı. Diğer yarısını da Müslümanlar arasında taksim etti. Resûlullah'ın (sav) hissesi, Şık ve Netât kaleleri ve onların çevresindeki arazilerdi.

Bize Ravh b. Abdülmü'min anlattı, dedi ki: Bize Bişr b. Ömer ez-Zehrânî anlattı, dedi ki: Bize Mâlik b. Enes anlattı. O Zührî'den, o da Mâlik b. Evs b. Hadsân'dan nakletti, dedi ki: Ömer dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiği zaman Ebû Bekir, Abbas'a, "Resûlullah'ın (sav) velisi benim. Sen gelmiş kardeşinin oğlundan mirasını istiyorsun. Bu ise -Ali'yi kastediyor- acele edip gelmiş, karısının mirasını istiyor. Oysa ben Resûlullah'tan (sav) işittim: 'Bizler miras bırakmayız. Bıraktığımız mal sadakadır' dedi."

7. Resûlullah'ın (sav) Silahları

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O da Vâkîdî'den rivayet etti, dedi ki: Bize İbn Ebû Sebre anlattı. O Abdülhamîd b. Süheyl b. Abdurrahmân b. Avf'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Medine'ye hicret ettiğinde yanında babasından kalma bir kılıç vardı.

Dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Abdurrahmân b. Atâ'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) "Zatü'l-Fudûl" adlı zırhı, Sa'd b. Ubâde'nindi. Resûlullah (sav) Bedir'e çıkmak istediğinde zırhı ona göndermişti. Zırhla birlikte ona "Adb" denilen bir kılıç da göndermişti. Resûlullah (sav) Bedir'e bu ikisiyle çıktı. Allah ona ganimet olarak [bu savaşta] Zülfikâr'ı verdi.

Vâkıdî dedi ki: Zülfikâr adlı kılıç Münebbih b. Haccâc'ın idi. Vâkıdî'nin dışındakiler ise, "Nübeyh b. Haccâc'a aitti" dediler. Kelbî ise, "Âs b. Münebbih b. Haccâc es-Sehmî'ye aitti" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O İbn Ebü'z-Zinâd'dan, o babasından, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Zülfikâr adlı kılıcını Bedir günü ganimet almıştı.

Bana Hişâm b. Ammâr ed-Dımaşkî anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Himyer anlattı, dedi ki: Bize Ebü'l-Hakem es-Saykal anlattı, dedi ki: Bize Merzûk es-Saykal anlattı, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) kılıcı Zülfikâr'ı parlattım. Kabzasının başı, bağının halkası ve [kabzasının] ortasındaki süsü gümüştendi.

Bana Muhammed anlattı. O Vâkıdî'den rivayet etti, dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O İbnü'l-Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Zülfikâr'ı Bedir günü ganimet olarak almıştı.

Bana İshâk b. Ebû İsrâîl anlattı, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Ebü'z-Zinâd anlattı. O babasından, o Ubeydulah b. Abdullah'tan, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Zülfikâr adlı kılıcını Bedir günü ganimet olarak ele geçirdi.

Bana Muhammed anlattı. O Vâkıdî'den, o İbn Ebû Sebre'den, o Mervân b. Ebû Saîd b. Mu'allâ el-Ensârî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Benî Kaynukâ'nın silahlarından üç kılıç aldı. Birisi, "*Kala'i*" bir kılıçtı.⁷⁹ Birisine "*Bettâr*" denilirdi. Diğerine de "*Hatf*" denilirdi.

79 Deniliyor ki "Kala'i" ismi, Şam'da (Kalaâ adlı) bir dağa yapılan nispettir. Bölge, kaliteli çeliğiyle ünlüydü. Hindistan'da bir kaleye nispet edildiği de söylenmiştir. Orada Hindistan'a mahsus kılıçlar yapılırdı. (*Mu'cemü'l-Büldân*)

Dedi ki: Resûlullah (sav) Ali b. Ebû Tâlib'i Tay kabilesinin putu olan Fûls'e gönderdi. Ali, putun boynunda iki kılıç asıldığını gördü. Birisine "Mihzem", diğerine "Resûb" denilirdi. Bu kılıçlar, Hâris b. Ebû Şemir el-Gassânî'ye aitti. Birini sağına, diğerini soluna asardı. Hâris, bazı düşmanlarına galip geldiği takdirde bu iki kılıcı Fûls'e hediye edeceğini nezretti. Düşmanlarını mağlup edince bu kılıçları Fûls'e verdi. Alkame b. Abde et-Temîmî bu iki kılıç hakkında şöyle demişti:

Demirden iki zırh giyiyor [Ebû Şemir]

En güzel kılıçlar vardı o zırhların üstünde: Mihzem ve Resûb

Resûlullah (sav) Benî Kaynukâ'nın mızraklarından üç tanesini aldı. Ayrıca üç tane de yay almıştı. Onlardan bir tanesinin ismi, "Revhâ" idi. Birisi de "şevhat"⁸⁰ ağacından yapılmıştı; ona "Beydâ" deniliyordu. Bir yay da "neb"⁸¹ ağacından yapılmıştı. Ona da "Safrâ" deniliyordu. O gün, onların silahlarından Resûlullah'a (sav) iki de zırh ulaştı. Birisine "Sa'diyye", diğerine de "Fıdda" deniliyordu. Bazılarına göre o zırhlar Zatü'l-Fudûl ve Sa'diyye olup Ukeyn el-Kaynukâ'î'ye ait zırhlardı. Fıdda ise, Sa'd b. Ubâde'nin hediyesiydi. Yine Resûlullah (sav) onların silahlarından, bezenmiş bir miğfer almıştı.

Vâkîdî dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Mervân b. Ebû Saîd b. Mu'allâ el-Ensârî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav), neb' ağacından yapılmış "Ketûm" adında bir yayı vardı. Uhud günü kırıldı. Katâde b. Numân onu aldı. Ayrıca Resûlullah'ın (sav) "Zü's-Sebûb" denilen bir miğferi vardı. Bir de "Misnevni" denilen bir mızrağı, "Fıdda" denilen bir zırhı, "Kâfûr" denilen bir kuburu ve ok torbası ve "Zelûk" denilen bir kalkanı vardı.

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Mâlik b. Enes anlattı, dedi ki: Bana İbn Şihâb ez-Zührî anlattı. O da Enes b. Mâlik'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) fetih günü Mekke'ye girdiğinde başında bir miğfer vardı.

80 Yay yapmakta kullanılan bir ağaç.

81 Yay yapmakta kullanılan bir ağaç. Ahşabı sarı olup durdukça kırmızıya döner.

Bana Muhammed b. Sa'd ve Velîd b. Sâlih anlattılar. Onlar Vâkîdî'nin şöyle dediğini naklettiler: Resûlullah'ın (sav) yolculuklarında kendisine doğru namaz kıldığı ve bayramlarda önüne koyduğu bastonunu sorduk.

Bana Ebû Bekir b. Abdullah b. Muhammed b. Ebû Sebre el-Âmirî anlattı. O İsa b. Ma'mer'den, o Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr'den, o da Esmâ bt. Ebû Bekir'den rivayet etti, dedi ki: Zübeyr Habeşistan'a hicret edince Necâşî ile birlikte [savaşa] çıktı ve onun bir düşmanını öldürdü. O gün Necâşî ona bir baston⁸² verdi. Zübeyr bastonla savaştı ve birçok kimseyi onunla yaraladı. Sonunda Necâşî düşmanına galip geldi. Zübeyr o bastonla Medine'ye geldi ve Bedir'e katıldı. Baston onunla beraberdi. Aynı bastonla Uhud ve Hayber savaşlarına da katıldı. Sonra Resûlullah (sav) Hayber dönüşü bastonu Zübeyr'den aldı. Baston bayram günlerinde Resûlullah'ın (sav) önünde taşınırdı. Onu Bilâl b. Rebâh taşırdı. Resûlullah (sav) yolculuklarına bastonla çıkar; onu önüne diker ve ona doğru namaz kılar. Resûlullah (sav) vefat ettiğinde durum böyleydi. Onun vefatından sonra Ebû Bekir, Ömer ve Osmân da öyle yaptılar. Bugün o baston, imamların önünde götürülmekte olup müezzinlerin yanında bulunuyor.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O İsmâil b. Abdullah b. Ebû Üveys'ten, o da Abdurrahmân b. Sa'd ve diğerlerinden rivayet etti, dedi ki: Necâşî Resûlullah'a (sav) üç baston göndermişti. Resûlullah (sav) onlardan birisini yanında tuttu. Bir tanesini Ömer b. Hattâb'a (ra), diğerini de Ali b. Ebû Tâlib'e (ra) verdi.

Resûlullah (sav) birkaç baston satın aldı. Onlardan bir tanesini Zübeyr'e verdi. Diğerlerini de ashâbına dağıttı. O bastonlardan birisi Resûlullah'ın (sav) önüne konuluyordu. Ancak birinci görüş daha doğrudur. Mütevekkil Ala'llah bu bastonun kendisine getirilmesini emretti. O baston bugün [Irak topraklarında bulunan] Sürre Men Reâ'da [Samarrâ'da] bulunuyor.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Tevvezî'den, o İsmâil b. Ümeyye'den, o da Mekhûl'den rivayet etti, dedi ki: Harbe [kısa mızrak]

82 Aneze, mızraktan kısa ve baston kadar uzun olan ve "harbe" de denilen bir savaş silahıdır. Aynı zamanda baston görevi de gördüğü için biz onu "baston" olarak çevirdik. (çev.)

Resûlullah'ın (sav) seferlerinde yanında taşınırdı. Çünkü Resûlullah (sav) [onu sütre edininip] ona doğru namaz kılarıdı. O Aneze'dir.

Vâkîdî dedi ki: Bize Abdullah b. Nâfi anlattı. O babasından, o da İbn Ömer'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) bayram günlerinde bu harbe [baston] ile çıkar, baston Musallâ'ya dikilirdi. Çünkü o zaman oralarda bina veya başka bir şey yoktu.

Vâkîdî dedi ki: Bana İbrahim b. Muhammed b. Ammâr b. Sa'd el-Karaz anlattı O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Bilâl, bayram günlerinde Aneze'yi taşırdı. Sonra Sa'd b. Ammâr onu taşımaya başladı. Sonra Muhammed b. Ammâr onu halifelerin önünde taşımaya başladı. Muhammed b. Ammâr dedi ki: Ben kendim onu idarecilerin önünde taşırdım.

Vâkîdî dedi ki: Bize Tevvezî anlattı. O Avn b. Ebû Cuhayfe'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Veda haccında Bilâl'i gördüm. Aneze ile çıktı ve onu yere sapladı. Resûlullah (sav) ona doğru namaz kıldı. Eşekler ve köpekler de ötesinden geçiyordu.

Medâinî Hişâm b. Sa'd'dan, o da İsa b. Abdullah b. Mâlik'ten rivayet etti, dedi ki: Abbas, Ali'yi (ra) Ebû Bekir'e şikâyet etti. "Amca mı daha çok hak sahibidir, yoksa amcanın oğlu mu?" dedi. Ebû Bekir, "Amca daha çok hak sahibidir" dedi. Bunun üzerine Abbas, "O zaman ne diye Resûlullah'ın (sav) zırhları, katırı Düldül ve kılıcı Ali'nin yanındadır?" dedi. Ebû Bekir, "Ben bu kılıcı Ali'nin elinde [önceden] görmüştüm, kılıcın ondan alınmasını istemem doğrusu" dedi. Bunun üzerine Abbas onu bıraktı.

8. Resûlullah'ın (sav) Yatağı

Vâkîdî dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O, Benî Âmir b. Lüey'in Mevlâsı Muhammed b. Ebû Harmele'den, o da Atâ b. Yesâr'dan Âişe'nin şöyle dediğini nakletti: Mekke'de bulunan Kureyş için, üzerinde yatacakları tahta [sedir] kadar sevimli hiçbir şey yoktu. Resûlullah (sav) Medine'ye gelip Ebû Eyyûb'un evine misafir olunca, "Ey Ebû Eyyûb! Üzerinde yattığınız tahtanız yok mu?" dedi. Ebû Eyyûb, "Hayır vallahi" dedi. Bu haber Es'ad b. Zürâre'ye ulaştı. Hemen, destekli bir somyayı Resûlullah'a (sav)

gönderdi. Somyanın ayakları Hind ardıcı ağacından yapılmış, [gövdesi] palmiye lifleriyle -hurma liflerinden yapılmış ip- örülmüştü. Resûlullah (sav) benim evime gelinceye kadar onun üzerinde yatarı. Onu bana verdi. Hayatı boyunca da onun üzerinde uyudu. Vefat ettiğinde onun üzerine konuldu; cenaze namazı da onun üzerinde olduğu halde kılındı. İnsanlar, cenazelerini üzerine koymak için onu bizden istediler. Ebû Bekir, Ömer ve daha başkaları vefat ettiklerinde teberrüken onun üzerine konuldular.

Vâkıdî dedi ki: Arkadaşlarımız [konuyla ilgili olarak] Medine'de toplandılar. Mu'âviye'nin Mevlâlarından Abdullah b. İshâk el-İshâkî'nin, Resûlullah'ın (sav) somyasının parçalarını 4.000 dirhem karşılığında satın aldığı konusunda arkadaşlarımız arasında hiçbir ihtilaf yoktur.

Resûlullah'ın (sav) Müezzinlerinin İsimleri

1. [Bilâl b. Rebâh el-Habeşî]

Dedi ki: İlk olarak Medine'de, (daha sonra da) Resûlullah'ın (sav) yolculuklarında ezan okuyan, Ebû Bekir'in Mevlâsı Bilâl b. Rebâh idi. Bilâl, Resûlullah'tan (sav) sonra kimseye müezzinlik yapmayacağına [kendine] söz verdi. [Resûlullah'ın (sav) vefatından sonra] Bilâl, Ebû Bekir'in yanına geldi ve "Şam'a gitmem için bana izin ver" dedi. Ebû Bekir, "Hayır, burada kal" dedi. Bilâl, "Eğer burada kalmam şartıyla beni azat etmiş isen burada kalayım" dedi. Ebû Bekir, "Sen Allah'ın kitabını [ezbere] okuyor musun?" dedi. Bilâl, "Okuyorum ancak sureleri bitirmiş değilim" dedi. Ebû Bekir ona izin verdi. Bilâl Şam'a gitti. Vefat edinceye kadar orada kaldı.

Ömer Şam'a gelince onunla karşılaştı ve ezan okumasını emretti. Ömer ona, "Sen, Resûlullah'a (sav) müezzinlik yaptığın yerde değilsin; [yeminin bozulmuş olmaz]" dedi. Bunun üzerine Bilâl ezan okudu. Hem Ömer hem de Müslümanlar ağladılar. Çünkü onun ezanını işittiklerinde Resûlullah'ı (sav) hatırlamışlardı. Bilâl'in atıyye divanı Has'am kabilesine kayıtlıydı.⁸³ Zaten ne kadar Habeşistanlı varsa atıyye divanları Has'am kabilesine kaydedilmişti. Bilâl Şam'da vefat etti ve Bâbü's-Sağîr'deki me-

83 Hz. Peygamber'in hicretinden sonra kardeşleştirmede Bilâl, Ebû Ruveyha Abdullah b. Abdurrahman el-Has'amî ile kardeşleştirilmişti. Atıyye divanları hazırlanırken Hz. Ömer Bilâl'in isteği üzerine onu Has'amlıların divanına kaydetti. (ed.)

zarlıkta defnedildi. Onun vefatı hicretin 20. yılındaydı. Künyesi “Ebû Abdullah” idi.

2. [İbn Ümmü Mektûm]

Resûlullah’ın (sav) müezzinlerinden birisi de Benî Âmir b. Lüey’den Amr b. Kays b. Şureyh idi. Annesi, Ümmü Mektûm idi. O, -Benî Mahzûm’dan-Âtike bt. Abdullah b. Ankese idi. Bu zat, çoğu zaman Medine’de Resûlullah’a müezzinlik yapardı. Bazı ravilere göre İbn Ümmü Mektûm’un adı “Abdullah” idi. Ancak Kelbî’nin kavli olan birinci görüş daha doğrudur.

3. [Ebû Mahzûre]

Mekke’de Resûlullah (sav) için müezzinlik yapanlardan birisi de Ebû Mahzûre idi. Onun adı Evs b. Mi’yer b. Levzân b. Rebî’a b. Mi’yer b. Ureyc b. Sa’d b. Cumh idi. Ebû Dehbel Vehb b. Zem’a el-Cumahî onun hakkında şöyle demiştir:

*Yemin olsun örtülü olan Kâbe’nin Rabbine
Ve Muhammed’in okuduğu surelere
Ve Ebû Mahzûre’nin çıkardığı naralara,
Ben, çok konuşulacak bir iş yapacağım*

Bazıları Ebû Mahzûre’nin isminin “Semüre b. Mi’yer” olduğunu söylemişlerdir. Ancak birinci görüş daha doğrudur.

Ebû Mahzûre, Bilâl ile birlikte ezan okumak için Resûlullah’tan (sav) izin istemişti. Resûlullah (sav) ona izin vermişti. Ebû Mahzûre Mescidü’l-Harâm’da ezan okurdu. Mekke’de ikamet ediyor ve orada ezan okuyordu. Yine Mekke’de vefat etti ve Medine’ye gelmedi. İbnü’l-Kelbî dedi ki: Ebû Mahzûre, Mekke’de sadece sabah namazında Resûlullah (sav) için ezan okuyordu. Kendisi hicret etmedi. Mekke’de kalıp Mescidü’l-Harâm’da ezan okumayı sürdürdü. Resûlullah (sav), “Ashabımdan en son vefat edecek olan ateştedir” buyurdu. Ensâr’ın anlaşmalısı olan Semüre b. Cündeb el-Fezârî Basra’da, Ebû Mahzûre de Mekke’de kaldı. Semüre, Hicâz’dan gelen herkese Ebû Mahzûre’yi sorardı. Ebû Mahzûre de Basra’dan gelen herkese Semüre’yi sorardı. Nihayet Ebû Mahzûre ondan önce vefat etti.

Bana Ömer b. Şebbe anlattı. O Abdülvehhâb es-Sekafî'den, o da Eyyûb'dan rivayet etti, dedi ki: Ebû Mahzûre Resûlullah'ın (sav) devrinde ezan okurdu. Ömer hac ibadetini eda etmek üzere Mekke'ye geldiğinde, "Yazık Ebû Mahzûre'ye, göbeğinin çatlamasından korkmuyor mu?" dedi. Yanına girince de, "Yazık sana ey Ebû Mahzûre! Göbeğinin [fıtığının] çatlamasından korkmuyor musun?" dedi. Ebû Mahzûre, "Ey müminlerin emiri, Mekke sıcak bir yerdir. Giderken beni beraberinde götürmeni istiyorum" dedi. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: "Evet, Mekke sıcak bir yerdir. Serinlen, bir daha serinlen, sonra ezan oku. Sonra iki rekât namaz kıl, sonra *"es-Salâtu Hayrun Mine'n-Nevm"* de. Sonra ezan oku. Sonra iki rekât namaz kıl, sonra *"es-Salâtu Hayrun Mine'n-Nevm"* de."⁸⁴ ["Göbek" diye tercüme ettiğimiz] *"mureytâ"* kelimesi, göbekte kasık arasında bulunan ince bir deridir.

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Abdülhamîd b. Musa anlattı. O İsrâîl'den, o Câbir'den, o da Âmir eş-Şa'bi'den rivayet etti, dedi ki: Bilâl, Ebû Mahzûre ve İbn Ümmü Mektûm Resûlullah'a müezzinlik yapmışlardır.

Bana Hüdbe b. Hâlid anlattı, dedi ki: Bize Hemmâm anlattı. O da İbn Cüreyc'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Ebû Mahzûre'ye ezanı Cî'râne'de öğretti, sonra Huneyn'in ganimetlerini taksim etti. Sonra onu Mescidü'l-Harâm'ın müezzini yaptı.

Rivayet edildiğine göre, Osmân (ra) minberin yanında Resûlullah'ın (sav) önünde ezan okurdu.

Bize Amr b. Muhammed anlattı. O Abbâd b. Avvâm'dan, o Haccâc'dan, o da Atâ'dan rivayet etti, dedi ki: Ebû Mahzûre Resûlullah (sav) için sadece sabah namazında ezan okurdu.

Vâkidî isnadında dedi ki: Bilâl Resûlullah'ın (sav) kapısında durur ve "Sana selam olsun ey Allah'ın elçisi!" derdi. Bazen de "Anam babam sana feda olsun; sana selam olsun ey Allah'ın elçisi! Namaza gelin, kurtuluşa ge-

84 Ömer'in bu sözünden, Ebû Mahzûre'nin sadece sabah namazı için, biri erken vakitte diğeri tam vaktinde olmak üzere iki kere ezan okuduğu anlaşılmaktadır. Bu rivayet "Ebû Mahzûre sadece sabah namazında Resûlullah (sav) için ezan okurdu" tezini güçlendirmektedir. (çev.)

lin, selam sana ey Allah'ın elçisi!" derdi. Vâkıdî'nin dışındakiler dediler ki: Bilâl, "Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi üzerine olsun, ey Allah'ın elçisi, gelin namaza, gelin kurtuluşa. Namaza, ey Allah'ın elçisi!" derdi.

Dediler ki: Ebû Bekir (ra) hilafete getirilince, Sa'd el-Karaz onun kapısında durur ve "Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi üzerine olsun ey Resûlullah'ın halifesi! Namaza gelin, kurtuluşa gelin, ey Resûlullah'ın halifesi!" derdi. Ömer halife olunca Sa'd el-Karaz onun kapısında durur ve "Allah'ın selamı ve rahmeti üzerine olsun ey Resûlullah'ın halifesinin halifesi! Namaza gelin; kurtuluşa gelin. Namaza ey Resûlullah'ın halifesinin halifesi!" derdi.

Ömer halife olunca insanlara, "Siz müminlersiniz; ben de sizin emirinizim" dedi. [Kendisine] "Ey Allah'ın elçisi'nin halifesinin halifesi", ondan sonra gelecek olana "Ey Allah'ın elçisi'nin halifesinin halifesinin halifesi" denmesi uzun olacağından [halifeler] "müminlerin emiri" diye çağrılmaya başladı. Müezzîn de, "Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi üzerine olsun ey müminlerin emiri. Namaza gelin; kurtuluşa gelin. Namaza, ey müminlerin emiri!" derdi. Sonra Ömer müezzine emretti; bu çağrıya, "Allah sana rahmet etsin" cümlesini de ekledi. Bunu Osmân'ın ilave ettiği de söylenmiştir.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Muhammed b. Harb el-Ebreş'ten, o Muhammed b. Velîd ez-Zübeydî'den, o da Zührî'den rivayet etti, dedi ki: İlk defa Ömer'e, "Selam sana, ey müminlerin emiri" diyen Muğîre b. Şu'be idi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Yahyâ b. Abdülazîz'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: İlk defa Ömer'e ["Selam sana ey müminlerin emiri" şeklinde] selam veren Adî b. Hâtîm et-Tâî idi. Daha önce insanlar ona "Ey Resûlullah'ın halifesinin halifesi" derlerdi.

Bize Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı. O Yahyâ b. Âdem'den, o Yahyâ b. Zekeriyâ b. Ebû Zâide'den, o Nâfi'den, o da İbn Ebû Müleyke'den rivayet etti, dedi ki: "İlk zamanlarda Ebû Bekir'e (ra) "Ey Allah'ın halifesi" diye hitap edildi. Ebû Bekir, "Ben Muhammed'in halifesiyim ve buna razıyım" dedi.

Resûlullah'ın (sav) Âmillerinin İsimleri⁸⁵

Dediler ki: Resûlullah (sav) Amr b. Hazm el-Ensârî'yi Negrân'a vali olarak gönderdi. Ensâr'ın Benî Beyâda kabilesinden Ziyâd b. Lebîd'i de Hadramev'te gönderdi. Hâlid b. Saîd b. Âs b. Ümeyye'yi San'a'ya gönderdi. Muhâcir b. Ebû Ümeyye el-Mahzûmî'yi de Kinde ve Sade'f'e gönderdi. Ebû Musa el-Eş'arî Abdullah b. Kays'ı Zebîd, Rima', Aden ve Sâhil'e gönderdi. Mu'âz b. Cebel el-Ensârî'yi askerlik ve yargı işlerini yönetmek, insanlara İslâm'ı, onun hükümlerini ve Kur'an'ı öğretmek ve Yemen çalışanlarından zekâtı almak üzere Yemen'e gönderdi.

Resûlullah (sav) vefat edince Ebû Bekir Ziyâd b. Lebîd'i Kinde, Sade'f ve Hadramev'te kadar olan bölgeye tayin etti. Muhâcir b. Ümeyye'yi, Hâlid b. Saîd'in yerine San'a'ya tayin etti. Attâb b. Esîd b. Ebû'l-Îs b. Ümeyye'yi de Mekke ve Tâif'e tayin etti. Sonra Osmân b. Ebû'l-Âs es-Sekafî'yi Tâif'e tayin etti ve Attâb b. Esîd'i Mekke'de bıraktı. Doğru olan budur.

Vâkîdî, İbrahim b. Ca'fer'den, o babasından, o da Ömer b. Abdülazîz'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiğinde Benî Ümeyye'den dört kişi onun âmiliydi. Attâb b. Esîd Mekke'de, Ebân b. Saîd b. Âs Bahreyn'de, Hâlid b. Saîd San'a'da, Ebû Süfyân b. Harb de Negrân'da [vazifeli] idi.

Vâkîdî dedi ki: Arkadaşlarımız, Resûlullah'ın (sav) vefatı esnasında Ebû Süfyân'ın onun yanında bulunduğu konusunda icma etmişlerdir. Kelbî'ye göre Ebû Süfyân orada değildi. Geldiğinde, "Ey Abdümenâf oğulları! Başkalarının sizin işinizi yönetmesine nasıl razı oldunuz?" dedi.

Dediler ki: Resûlullah (sav) Huzeyfe'yi [Umân'daki] Debâ'ya, Amr b. Âs'ı, Ebû Zeyd el-Ensârî ile birlikte Umân'a tayin etti. Bazılarına göre Resûlullah (sav) Ebû Süfyân'ı Havlân ve Büceyle bölgesinin zekâtlarını toplamakla görevlendirdi. Yezîd b. Ebû Süfyân'ı da Negrân'a tayin etti. Allah daha iyi bilir.

85 Kişiyi malında, mülkünde ve işinde temsil eden, onun adına hareket edip sorumluluk alan ve yetki kullanan şahsa "Âmil" denir. Bu çoğunlukla vali olabileceği gibi, bazen zekât memuru ya da başka bir vazifeli de olabilir. (Bk. *Lisânü'l-Arab*, (عمل) maddesi.) (çev.)

İbn Ebû Lehî'a, Hâris b. Yezîd'den şunu rivayet etti: Resûlullah (sav) Mu'âz b. Cebel'i Himyer'e göndermişti. Ensâr'dan Amr b. Süleym ez-Zerakî'yi de Kinde ve Hadramev'te, Avf b. Mâlik'i de Negrân'a göndermişti. Ancak birinci görüş daha doğrudur.

Dediler ki: Resûlullah (sav) Ebû Bekir'in Mevlâsı Bilâl'ı, meyvelerin zekâtını toplamakla görevlendirdi. Abbâd b. Bişr el-Ensârî'yi de Huzâ'adan Mustalık oğullarının zekâtını toplamakla görevlendirdi. Akra b. Hâbis et-Temîmî'yi Benî Dârim b. Mâlik b. Hanzale'nin, Zebrikân'ı -o Husayn b. Bedr'dir- Avf b. Ka'b'ın, Mukâ'is b. Amr b. Ka'b b. Sa'd'ın ve Ebnâ'nın zekâtlarını toplamakla görevlendirdi. -Ebnâ, Sa'd b. Zeydümenât'ın Ka'b b. Sa'd ve Amr b. Sa'd'ın dışında kalan çocuklarıdır.⁸⁶ Mâlik b. Nüveyre'yi Benî Yarbû' b. Hanzale'nin, Adî b. Hâtim et-Tâî'yi Tay ve Esed kabilelerinin, Uyeyne b. Hısn'ı Benî Fezâre'nin ve Hâris b. Avf'ı da Benî Mürr'e'nin zekâtlarını toplamakla görevlendirdi. Nu'aym b. Mes'ûd el-Eşca'î'yi Eşcâ' b. Reys, Enmâr b. Bağîd ve Benî Abs b. Bağîd'in zekâtlarını toplamakla görevlendirdi. Mâlik b. Avf en-Nasrî'yi, Hevâzin'den geriye kalan Cüşem, Nasr, Sa'd b. Bekir ve Sakîf b. Münebbih kabilelerine görevlendirdi. Yine Abbas b. Mirdâs es-Sülemî'yi Mansûr'un iki oğlu olan Süleym ve Mâzin'in çocuklarının zekâtlarını toplamakla görevlendirdi. Âmir b. Mâlik b. Ca'fer'i Benî Âmir'e, A'cem b. Süfyân el-Belevî'yi Uzre, Selmân, Belî ve Kelb kabilelerine görevlendirdi. Kelb kabilesinin zekâtı için Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî'yi tayin ettiği de söylenmiştir. Hiçbiri [vefat ettiği sırada] Resûlullah (sav) ile birlikte değildi.

Büreyde b. Hasîb el-Eslemî'yi Eslem, Gıfâr ve Cüheyne'nin zekâtlarını toplamakla görevlendirdi. Eslem, Gıfâr ve Cüheyne kabilelerinin zekâtları için Ka'b b. Mâlik'i, sadece Cüheyne için Râfi b. Mekîs'i -veya A'cem b. Süfyân'ı- görevlendirdiği de söylenmiştir. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı Müzeyne, Hüzeyl ve Kinâne kabilelerinin zekâtları için Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî'yi de Benî Kilâb'ın zekâtları için görevlendirdi.

Resûlullah (sav) Ferme b. Hübeyre el-Kuşeyrî'yi Benî Kuşeyr'in ve Benî Âmir'den sadece Ca'de'nin zekâtları için görevlendirdi. Sâlif b. Osmân b.

86 Ebnâ iki gruptur. Sa'dü'l-Vârid'in çocukları; musannıf bunları burada zikretti. Bir de Yemenli hanımlardan olma Farsîlerin çocukları vardır. Daha meşhur olanlar bunlardır.

Mu'atteb es-Sekafî'yi, Tâif'in ve Ahlâf'ın⁸⁷ zekâtları için görevlendirdi. Ali b. Ebû Tâlib'i (ra) Yemen'e gönderdi. Sonra ona mektup göndererek hac için görevlendirildiğini bildirdi. Ali de [kast edilen yere] gitti.

[Resûlullah'ın (sav) Devlet Büyüklerine ve Hükümdarlara Gönderdiği Elçiler]

Resûlullah (sav) Hâtıb b. Ebû Belte'a'yı Mukavkis'a gönderdi. Şücâ' b. Vehb el-Esedî'yi Hâris b. Ebû Şemir'e gönderdi. Dîhye b. Halife el-Kelbî'yi [Bizans imparatoru] Kayser'e gönderdi. Selît b. Amr el-Âmirî'yi Hevze b. Ali el-Hanefî'ye gönderdi. Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi Kisrâ'ya gönderdi. Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Necâşî'ye gönderdi. Bu görevlendirmeler hicretin 7. yılındaydı. Bu görüş, "Bunlar hicretin 6. yılındaydı" diyenlerin görüşünden daha doğrudur.

Resûlullah'ın (sav) Kâtiplerinin İsimleri

Dediler ki: İlk defa Resûlullah (sav) için mektup yazan Übey b. Ka'b el-Ensârî idi. Übey olmadığı zaman bu işi Zeyd b. Sâbit yapardı. Her ikisi de vahiy kâtibi idi; Resûlullah'ın (sav) insanlara gönderdiği mektuplarını ve diğer [belgeleri] yazarlardı.

Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh de Resûlullah'a vahiy kâtipliği yapıyordu. Sonra fitneye düşüp dinden döndü ve kâfir olarak Kureyş'in yanına gitti. Resûlullah (sav) kendisine "*Kâfirin*" yazdırmak istediğinde Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh "*Zâlimîn*" yazıyordu. Ona "*Azîzen Hakîmen*" yazdırmak istediğinde o "*Gafûren Rahîmen*" ve buna benzer şeyler yazıyordu. "Muhammed'in söylediklerini ben de söylüyorum" derdi. Bunun üzerine "*Allah adına yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmediği halde 'Bana da vahyolundu' diyenden, bir de 'Allah'ın indirdiği âyetler gibi ben de indiririm' diye iddia edenden daha zalim kimse olabilir mi?*"⁸⁸ âyeti nazil oldu. Abdullah Mekke'nin fethinden sonra [yeniden] müslüman oldu.

Şürahbîl b. Hasene, Cüheym b. Salt b. Mahreme b. Muttalib b. Abdümenâf; ayrıca Osmân b. Affân, Hâlid b. Saîd b. Âs b. Ümeyye, Ebân

87 Ahlâf, Tâif'teki müttefik kabile gruplarından biriydi. Diğeri ise Benî Mâlik idi. (ed.)

88 En'âm, 6/93.

b. Saîd b. Âs ve Alâ b. el-Hadramî de Resûlullah'a (sav) katiplik yapmışlardır.

Mu'âviye Mekke'nin fethi gününde müslüman oldu. O da Resûlullah (sav) için kâtiplik yapmıştır. Bir gün Resûlullah (sav) İbn Abbas'ı ona gönderdi, Mu'âviye yemek yiyordu. Bir müddet sonra tekrar İbn Abbas'ı yolladı, Mu'âviye yemeğini bitirmemişti. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Allah karnını doyurmasın" dedi. Mu'âviye, "Allah Resûlü'nün bedduası beni tuttu" derdi. Mu'âviye günde birkaç öğün çokça yemek yedi.

Resûlullah'ın (sav) Nineleri

1. [Fâtımalar]

Rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav), "Ben Fâtımaların ve Âtikelerin oğluyum" demiştir. [Nitekim] Abdullah b. Abdülmuttalib'in annesi Fâtıma bt. Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm'dur. Yine Amr b. Âiz'in annesi de Fâtıma bt. Abdullah b. Rezâm b. Rebî'a b. Cahveş b. Mu'âviye b. Bekir b. Hevâzin'dir. Onun annesi de Fâtıma bt Hâris b. Bühse b. Süleym b. Mansûr'dur. Annesi lohusalığında vefat etti, onun ismi kızına verildi. Keza Kusay'ın annesi, Cedre'den, Ezd-i Şenûe'den Fâtıma bt. Sa'd b. Seyl'dir. Bu Fâtıma aynı zamanda Abdümenâf'ın babaannesidir. Abdümenâf'ın annesi Hubbâ bt. Huleyl b. Hubşiyye'dir. Onun annesi de Huzâ'a'dan Fâtıma bt. Nasr b. Avf b. Amr b. Rebî'a b. Hârise'dir. Onların biri Kureyşli, ikisi Kayslı, ikisi de Yemenlidir.

2. [Âtikeler]

Âtikelere gelince; Resûlullah'ın (sav) annesi Âmine bt. Vehb'tir. Onun annesi Berre bt. Abdüluzâ b. Osmân b. Abdüddâr b. Kusay'dır. Onun annesi Ümmü Habîbe bt. Esed b. Abdüluzâ b. Kusay'dır. Onun annesi de Berre bt. Avf b. Ubeyd b. Avic b. Adî b. Ka'b'tır. Esed b. Abdüluzâ'nın annesi, Reyta bt. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b'tır. Reyta, aynı zamanda hakkında "...ipliğini iyice eğirip büktükten sonra [tekrar] çözüp bozan kadın gibi olmayın"⁸⁹ denilen Huzyâ'dır.

Reyta'nın annesi Kayle bt. Huzâfe b. Cemh'tir. Kayle'nin annesi Huzâ'a'dan, Ümeyme bt. Âmir'dir. Ümeyme'nin annesi Âtike bt. Hilâl b. Üheyb b. Dabbe b. Hâris b. Fih'r'dir. Üheyb b. Dabbe'nin annesi, Âtike bt. Gâlib b. Fih'r'dir. Âtike'nin annesi Âtike bt. Yahlüd b. Nadr b. Kinâne'dir. Bu üçü Nadr b. Kinâne'nin soyundandır.

Hâşim b. Abdümenâf'ın annesi Âtike bt. Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân b. Sa'lebe b. Bühse b. Süleym b. Mansûr'dur. Mürre b. Hilâl b. Fâlic'in annesi, Huzâ'a'dan Âtike bt. Mürre b. Adî b. Eslem'dir. Onun annesinin Benî Süleym'den Âtike bt. Câbir b. Kunfuz b. Mâlik olduğu da söylenmiştir. İki görüşün doğrusu budur. Hilâl b. Fâlic'in annesi Âtike b. Usayye b. Hafâf b. İmru'ül-Kays b. Bühse b. Süleym'dir. Bu üçü Benî Süleym'dendir.

Dediler ki: Abdullah b. Rezâm b. Rebî'a b. Cahveş'in annesi -Abdullah, Amr b. Âiz'in dedesidir. Annesi Fâtıma'nın babasıdır. Fâtımaların ikincisi budur- Âtike bt. Sa'd b. Hüzeyl'dir. Bu, Hüzeyl kabilesinden ilk Âtike'dir.

Resûlullah'ın (sav) babası Abdullah'ın annesi Fâtıma bt. Amr b. Âiz'dir. Onun annesi, Sahra bt. Abd b. İmrân b. Mahzûm'dur. Onun annesi de Tahmur bt. Abd b. Kusay'dır. Halası Tahmur bt. Kusay'ın ismi ona verilmiştir. Onun annesi Selmâ bt. Âmir b. Umeyre b. Vedî'a b. Hâris b. Fih'r'dir. Onun annesi, Advân b. Amr b. Kays b. Aylân kabilesinden Hind bt. Abdullah b. Hâris b. Vâile b. Zarib'tir. Onun annesi, Benî Fehm b. Amr b. Kays kabilesinden Zeyneb bt. Nasr b. Âmir'dir. Benî Fehm b. Amr'den Zeyneb bt. Mâlik b. Nâsıra b. Ka'b b. Harb olduğu da söylenmiştir. Onun annesi Âtike bt. Amr b. Zarib b. Amr b. İyâz b. Yeşkür b. Hâris'tir. Hâris, Advân'dır. Mâlik b. Nadr b. Kinâne'nin annesi Âtike'dir. Bu Âtike, İkrîşe-tü'l-Hisân b. Advân b. Amr b. Kays'tır. Bu iki Âtike, Advân'dandırlar.

Nadr b. Kinâne'nin annesi Berre bt. Mür b. Üd'dür. Onun annesi, Benî Dubey'a b. Rebî'a b. Nizâr'dan Mâviyye'dir. Onun annesi Âtike bt. Ezd b. Gavs'tır. Bu, Ezd'e mensup tek Âtike'dir.

Ka'b b. Lüey'in annesi Mâviyye bt. Kayn b. Cesr b. Şey'ullah b. Esed b. Vebere b. Tağlib b. Hulvân b. İmrân b. Hâf [b. Kudâ'a]'dır. Onun annesi Vahşiye bt. Harâm b. Dınne el-Adevî'dir. Onun annesi Âtike bt. Reşdân b.

Kays b. Cüheyne b. Zeyd b. Leys b. Sûd b. Eslem b. Hâf'tır. Kudâ'a kabilesine mensup tek Âtike budur.

Kilâb b. Mürre'nin annesi Hind bt. Süreyr b. Sa'lebe b. Hâris b. Mâlik b. Kinâne'dir. Onun annesi, Âtike bt. Dûdân b. Esed b. Huzeyme'dir. Onun annesi, Cedîle bt. Sa'b b. Ali b. Bekir b. Vâil b. Kâsır'tır. Bu, Esed kabilesinden tek Âtike'dir.

Ebû Ubeyde dedi ki: Âtikelerden birisi de, Abdümenâf b. Zühre'nin annesi Âtike bt. Evkas b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân b. Vehb'tir. Ebû Mes'ûd el-Kûfî dedi ki: Bu yanlıştır; onun annesi Hind bt. Ebû Kayle Cez' b. Gâlib el-Huzâ'î'dir.

Ebû Ubeyde dedi ki: Gâlib b. Fih'r'in annesi, Leylâ bt. Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl'dir. Onun annesi de Tâbihâ bt. İlyâs'ın çocuklarından olan Selmâ'dır. Onun annesi, Âtike bt. Ezz b. Gav'stır.

Bazıları dediler ki: Gâlib b. Fih'r'in annesi, Âtike bt. Sa'd b. Hüzeyl'dir. Ancak bu görüş yanlıştır. Onun annesi, Leylâ bt. Hâris el-Hüzeliyye'dir. Fakat Gâlib'in çocuklarının annesi Âtike bt. Yahlud b. Nadr'dır. Bu da Âtikelerden birisidir. Onun Huzâ'a'dan Selmâ bt. Amr b. Reb'â b. Hârise olduğu da söylenmiştir.

Resûlullah'ın (sav) Su İçtiği Tatlı Su Kuyuları

Vâkidî dedi ki: Bana Mu'âviye b. Abdullah b. Ubeydullah b. Ebû Râfî anlattı. O babasından, o da ninesi Selmâ'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Ebû Eyyûb'un evine misafir olunca, Ebû Eyyûb onun için (Ebû Enes) Mâlik b. Nadr'ın kuyusundan tatlı su getirirdi. Resûlullah (sav) kendi evine geçince, Enes ve Eslem kabilesine mensup olan Hind ve Hârise b. Esmâ, "*Büyûtü's-Sukyâ*"dan, onun hanımlarının evlerine testilerle tatlı su taşıyorlardı. Daha sonra (siyâhî) kölesi Rebâh, bir sefer Gars kuyusundan, bir sefer de Büyûtü's-Sukyâ'dan su taşırdı.

Vâkidî dedi ki: Bana Süleymân b. Âsım anlattı, dedi ki: Heysem b. Nasr el-Eslemî şöyle dedi: Resûlullah'a (sav) hizmet ettim ve fakir bir grupla beraber onun kapısında kaldım. Ona, Ebû'l-Heysem b. et-Teyyihân'ın "*Câsim*" denilen kuyusundan su getirirdim; suyu güzeldi.

Bir gün Resûlullah (sav), sıcak bir günde, yanında Ebû Bekir olduğu halde Ebü'l-Heysem'in yanına girdi ve ona, "Soğuk su var mı?" dedi. Ebü'l-Heysem ona içinde buz gibi su bulunan bir kap getirdi. Ebü'l-Heysem o sudan, geçisinin sütüne biraz döktü ve Resûlullah'a (sav) içirdi. Sonra ona, "Ey Allah'ın elçisi! Bizim serin bir çardağımız var. Orada kaylule yap" dedi ve çardağın altına su serpti. Resûlullah (sav) ve Ebû Bekir oraya girdiler. Ebü'l-Heysem acve, ibn tâb ve ümmü cerâzîn⁹⁰ çeşitlerinden taze hurmalar getirdi. Sonra tiritle dolu bir sahan getirdi. Üzerinde kemikli et vardı. Resûlullah (sav) ve Ebû Bekir de, bizler de yedik. Sonra, "Resûlullah (sav) arpa ekmeğinden doymadan vefat etti" diyenlere hayret ediyorum doğrusu, dedi. [Yine] dedi ki: Namaz vakti gelince, Resûlullah (sav) Ebü'l-Heysem'in evinde bize namaz kıldırdı. Ebü'l-Heysem'in hanımı da arkamızdaydı. Sonra Resûlullah (sav) selam verip çardağa geri döndü. Öğle[nin farzın]dan sonraki iki rekâtı orada kıldı. Resûlullah'ın (sav) [tahiyatta otururken] sağ ayağını diktiğini ve sol ayağını yatırdığını gördüm.

Dediler ki: Mâlik b. Nadr'in kuyusu, "Enes'in kuyusu" olarak biliniyordu.

Vâkîdî dedi ki: Resûlullah (sav) Ensâr'dan Benî Ümeyye'ye ait bir kuyudan da su içiyordu. O kuyuya "Abîre" deniliyordu. Resûlullah (sav) ona "Yesîre" ismini koydu. Bazı rivayetlerde bu kuyuya "Asîre" denildiği, Resûlullah'ın (sav) ona "Yesîre" ismini verdiği ifade edilir. Ancak birinci görüş daha doğrudur.

Resûlullah (sav) Akîk'te bulunan "Rûme" kuyusundan da içerdi. Resûlullah (sav) kuyunun içine tükürdü ve su tatlılaştı. Dedi ki: Rûme kuyusu bugün Ömer b. Bezî'in elindedir. Dedi ki: Rûme kuyusu eski bir kuyu olup sonradan tıkanmıştı. [Peygamber (sav) Medine'ye gelmeden önce] Müzeyne'den bir grup insan geldiler ve Ensâr ile anlaşma yaptılar. Kuyuda çalışıp onu açtılar. Rûme, onlardan bir kadının (veya câriyenin) ismiydi. Kadın kuyudan insanlara su verirdi; kuyu, böylece ona nispet edildi.

90 ZZ metninde geçen "cerâzîn" kelimesi "ümmü cirzân" olarak bilinen ve değişik şekilleri olan bir hurma türüdür. Müfredî, *cirzâne*'dir (Bk. *Kâmûsü'l-Muhîb*, (جرذ) maddesi) (çev.)

Bazı ravilere göre, Rûme kuyusunun yanındaki vadiye “Rûme” deniliyordu. Orası küçük bir vadi olup içinden su akardı. Resûlullah (sav) bu kuyunun yanından geçti, üzerinde Müzeyne kabilesinden bir adam gördü, ücretle insanlara su veriyordu. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Bu kuyu[yu satın alıp hibe etmek], sadaka olarak bir mümin için ne güzeldir” dedi. Osmân b. Affân (ra) Rûme kuyusunu 400 dinara satın aldı ve tasadduk etti. Üzerine çıkıncı ve kova asılınca Resûlullah (sav) yanından geçti ve [bunun sebebini] sordu. Kuyunun Osmân tarafından satın alındığı haberi kendisine verildi. Resûlullah (sav), “Ey Rabbim! Osmân’a cenneti ver” dedi ve kuyudan su içti. Sonra, “İşte leziz su budur” dedi.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkıdî’den, O Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre’den, o Hüseyin b. Abdullah b. Ubeydullah b. Abbas b. Abdülmuttalib’den, o İkrime’den, o da İbn Abbas’tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), “Gars kuyusu cennet kaynaklarından” dedi.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkıdî’den, o Süfyân es-Sevrî’den, o İbn Cüreyc’den, o da Ebû Ca’fer’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) için Gars kuyusundan tatlı su getirilirdi; Resûlullah (sav) o su ile yıkanmıştır.⁹¹

Bana İshâk b. Ebû İsrâîl ve Amr b. Muhammed en-Nâkıd anlattılar; dediler ki: Bize İsmâîl b. İbrahim anlattı, dedi ki: Bize İbn Cüreyc anlattı. O da Ebû Ca’fer’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) üç defa su ve hünnap [yaprağından elde edilmiş su] ile yıkandı. Ayrıca [üzerinde] gömleğiyle yıkandı. Yine Sa’d b. Hayseme’nin kuyusundan getirilen su ile yıkandı. Ona “Gars kuyusu” denilirdi. Resûlullah (sav) ondan su da içerdi.

Bana bir şeyhimiz anlattı. O da Vâkıdî’den rivayet etti, dedi ki: Mâlik b. Nahhât Gars kuyusunu kazdı. Mâlik, Sa’d b. Hayseme b. Hâris b. Mâlik b. Nahhât’ın dedesiydi. Onun siyâhî bir kölesi vardı, kuyuyla ilgilenir ve ondan çokça su verirdi. Bu köleye “Selâm” deniliyordu. Kendisine “Gars” lakabının takılmasına kızardı. Kuyu ona nispet edildi; kendisine “Gars”, kuyuya da “*Bi’rûl-Gars*” denildi.

91 Hastalık döneminde ateşini düşürmek için Allah elçisinin yıkanmasına atıf yapıyor. (ed.)

Bana Vâkıdî'den anlatıldığına göre Mâlik kuyuyu kazmış ve ondan, diktiği fidanlarına bir kanal açmıştı. Bu yüzden kuyuya, [*garsın* “fidan” anlamından ötürü] “*Bi'rül-Gars*” deniliyordu. Sonra kelimenin başındaki elif ve lâm hafzedilerek “Gars” denildi. Bazı Medineliler de “Bi'ru Gurs” diyorlar ki bu yanlıştır.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Übey b. Abbas b. Sehl b. Sa'd es-Sâidî'den, o babasından, o Ebû Üseyd, Ebû Humeyd ve babam Sehl b. Sa'd'dan işitti, dediler ki: Resûlullah (sav) Budâ'a kuyusunun başına geldi. Kovadan abdest alıp onu kuyuya geri bıraktı. Bir kere de ağzından kovaya su bırakıp içine tükürdü ve ondan içti. [Resûlullah (sav) döneminde] birisi hastalandığı zaman “Onu Budâ'a'nın suyu ile yıkayın” derdi. Hasta, Budâ'a'nın suyu ile yıkandığında sanki prangadan kurtulmuş gibi [rahatlamış] olurdu.

Bana İbrahim b. Gıyâs anlattı, dedi ki: Vâkıdî'den işittim; şöyle diyordu: Budâ'a kuyusu yediye yedi zirâ genişliğindeydi. Onun gözeleri çoktu. Bu yüzden hiçbir zaman suyu tümüyle çekilmiyordu.

Bize Hişâm b. Ammâr ed-Dımaşkî anlattı, dedi ki: Bize Hâtim b. İsmâil anlattı. O Muhammed b. Ebû Yahyâ el-Eslemî'den, o da annesinden rivayet etti, dedi ki: Sehl b. Sa'd es-Sâidî'nin evine gittik. Sehl bize, “Eğer Budâ'a kuyusundan size su vermiş olsaydım hoşlanmazsınız. Vallahi ben bu ellerimle o kuyudan Resûlullah'a (sav) su verdim” dedi.⁹²

Vâkıdî'den bana haber verildiğine göre Budâ'a, yahudilerden yaşlı bir kadını -ya da onların hükümdarlarından biriydi-. Kuyuyu o açtırmıştı. Sonra kuyu tıkanı. Benî Sâ'ide onu açıp ıslah etti.

Cahiliye Döneminde İsmi Muhammed Olanlar

1) Muhammed b. Süfyân b. Mücâşi b. Dârim b. Mâlik b. Hanzale b. Mâlik b. Zeydümenât b. Temîm.

2) Muhammed b. Hirmâz b. Mâlik b. Amr b. Temîm. Hirmâz'ın ismi Hâris idi.

92 Bu rivayetten anlaşıldığına göre Resûlullah'ın (sav) vefatından sonra kuyunun suyu güzelliğini kaybetmişti. (çev.)

3) Muhammed b. Ber b. Tarîf b. Utvâre b. Âmir b. Leys b. Bekir b. Abdümenât b. Kinâne.

4) Muhammed eş-Şüvey'ir b. Humrân b. Ebû Humrân el-Cu'fi. İmru'ül-Kays b. Hucr onun hakkında şöyle demişti:

*Haber verin benden o şairciğe,
Ben onları kasten Harîm'e helal kıldım*⁹³

[Şüvey'ir'in dedesi olan] Harîm b. Cu'fi b. Sa'dü'l-Aşîre'yi kastediyor.

5) Muhammed b. Ukbe b. Uhayha b. Cüllâh el-Evsî.

6) Evs kabilesinden Muhammed b. Mesleme el-Ensârî.

Resûlullah'ın (sav) Döneminde İsmi Muhammed Olanlar

1) Muhammed b. Ca'fer b. Ebû Tâlib. Habeşistan'da doğmuştur.

2) Muhammed b. Talha b. Ubeydullah. Ona bu ismi Resûlullah (sav) verdi ve onu "Ebû Süleymân" diye künyeledi. Sonra, "Ona hem ismimi hem künyemi vermeyeceğim" dedi.

3) Muhammed b. Hâtıb b. Hâris b. Ma'mer b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah.

4) Muhammed b. Ebû Bekir es-Siddîk. Hicretin onuncu yılında Vedâ Haccı'nın yapıldığı yılda Zü'l-Huleyfe'de doğdu. Resûlullah (sav) ona "Muhammed" ismini verip "Ebü'l-Kâsım" diye künyeledi. Bazılarına göre ona "Ebû Abdülmelik" künyesini vermişti. Rivayete göre Âişe ona "Muhammed" ismini koydu ve onu "Ebü'l-Kâsım" diye künyeledi.

5) Muhammed b. Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebî'a b. Abdüşems.

6) Muhammed b. Amr b. Hazm b. Zeyd b. Levzân el-Hazrecî. Babası Nocrân valisi iken orada doğdu. Babası Resûlullah'a şöyle bir mektup yazdı: "Bir erkek çocuğum dünyaya geldi. İsmi 'Muhammed', künyesini de 'Ebû Süleymân' koydum" Resûlullah (sav) ona cevaben, "Ben onu 'Ebû Abdülmelik' diye künyeledim" diye yazdı.

93 Rivayete göre Şair İmru'ül-Kays Muhammed b. Humrân'dan bir at satın almak istedi. Ancak Muhammed satmak istemedi. Bu yüzden İmru'ül-Kays onu "şaircik" diye hicvetmiştir. Ancak Muhammed de ona çok ağır bir dörtlük göndermiştir. (Bk. *Lisânü'l-Arab*, (شعر) maddesi.) (gev.)

Bana Muhammed b. İsmâîl ed-Darîr el-Vâsîtî anlattı, dedi ki: Bize Ali b. Âsım anlattı. O Hâlid el-Hezzâ'dan, o İbn Sîrîn'den, o da Ebû Hüreyre'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), "İsmimi verin, fakat künyemle künyelemeyin" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Üsâme anlattı. O Avf el-A'râbî'den, o Hılâs'tan, o Ebû Hüreyre'den, o da Resûlullah'tan (sav) benzerini rivayet etti.

Bana Muhammed b. İsmâîl anlattı, dedi ki: Bize Ebû Üsâme anlattı. O Fitr b. Halîfe'den, o Münzir es-Sevrî'den, o Muhammed b. el-Hanefiyye'den, o da Ali'den (ra) rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'a (sav), "Ey Allah'ın elçisi! Bir oğlum olursa ona senin ismini verip onu senin künyenle künyeleymeyim mi?" diye sordum. Resûlullah (sav), "Evet, yapabilirsin" dedi. Ebû Üsâme dedi ki: Ali, İbnü'l-Hanefiyye'ye "Muhammed" ismini koydu ve onu "Ebü'l-Kâsım" diye künyeledi.

Resûlullah'a (sav) Benzeyenlerin İsimleri

1) Ca'fer b. Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib. Rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) ona, "Hem yaratılışıma hem ahlakıma benzetilmişsin" dedi.

2) Hasan b. Ali. Fâtıma şöyle derdi:

*Yemin olsun Peygamber babama benziyor
Ali'ye benzemiyor*

Deniliyor ki; Ebû Bekir bir gün Medine yollarında Hasan'la karşılaştığında ona, "Yemin olsun Peygamber'e benziyor, Ali'ye benzemiyor" dedi.

3) Kusem b. Abbas b. Abdülmuttalib.

4) Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib. Adı Muğîre'dir.

5) Hâşim b. Muttalib b. Abdümenâf.

6) Müslim b. Mu'attib b. Ebû Leheb.

Resûlullah'ın (sav) Ebû Bekir Hakkındaki Sözleri

Bize Şüreyh, Vehb b. Bakıyye ve Ahmed b. Hişâm b. Behrâm anlattı, dediler ki: Bize Yezîd b. Hârûn anlattı, dedi ki: İbrahim b. Sa'd haber verdi. O babasından, o da İbn Cübeyr b. Mut'im'den babasının şöyle dediğini nakletti: Bir kadın Peygamber'in (sav) yanına gelmiş ondan bir şeyler istiyordu. Resûlullah (sav) ona, "[İhtiyacın olduğunda yine] bana gel" dedi. Kadın, "Ya gelip de seni bulamazsam -ölümü kastediyor- ey Allah'ın elçisi?" dedi. Resûlullah (sav) ona, "Gelir de beni bulamazsan Ebû Bekir'e git" dedi.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ahmed b. Ubeydullah b. Yûnus anlattı, dedi ki: Bize Serî b. Yahyâ anlattı. O da Hasan'dan rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekir, "Ey Allah'ın Resûlü! Sürekli rüyamda insanların pisliklerine bastığımı görüyorum" dedi. Resûlullah (sav), "Şüphesiz sen, insanlara hayırlı yol gösteren bir kişi olacaksın" dedi.

Bize Abdurrahmân b. Sâlih el-Ezdî anlattı, dedi ki: Bize Vekî b. Cer-râh anlattı, dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. O Abdûlmelik b. Umeyr'den, o Rib'î b. Hirâş'ın bir Mevlâsından, o Rib'î b. Hirâş'tan, o da Huzeyfe b. Yemân'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), "İçinizde ne kadar kalacağımı bilmiyorum. -Ebû Bekir ve Ömer'e işaret ederek- Benden sonra şu ikisini dinleyin, Ammâr'ın hidayet yoluna tabi olun. Ayrıca İbn Ümmü Abd'in size söylediklerini tasdik edin" dedi.

Bana İbrahim b. Sa'd tarafından anlatıldığına göre kendisi bu hadisi Süfyân es-Sevrî'den rivayet etmiştir. Süfyân, Abdûlmelik b. Umeyr'den, o Rib'î'nin Mevlâsı Hilâl'den, o da Huzeyfe'nin Mevlâsı Rib'î'den rivayet etti.

Bana Abbas b. Hâtim el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Ali b. Abdullah el-Medînî anlattı, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne anlattı, dedi ki: Bize Zâide haber verdi. O Abdûlmelik b. Umeyr'den, o Rib'î'den, o da Huzeyfe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), "Benden sonra Ebû Bekir ve Ömer'e tâbi olun" dedi.

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki: Bana Yahyâ b. Âdem anlattı. O Yahyâ b. Seleme b. Küheyl'den, o babasından, o Ebü'z-Za'râ'dan, o da İbn Mes'ûd'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), "Benden sonra Ebû Bekir ve Ömer'in yoluna uyun" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Vekî b. Cerrâh anlattı. O Sâlim b. Ebû'l-Âlâ el-Murâdî'den, o Amr b. Herim'den, o da Rib'î'den ve Huzeyfe'nin ashâbından olan Ebû Abdullah'tan, onlar da Huzeyfe'den, Abdurrahmân b. Sâlih'in Vekî'den naklettiği hadisin benzerini rivayet etti.

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkîd ve Muhammed b. Sa'd anlattılar, dediler ki: Bize Ebû Mu'âviye ed-Darîr anlattı, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Ebû Bekir el-Kureşî anlattı. O İbn Ebû Müleyke'den, o da Âişe'den (ra) rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) hastalığı ağırlaşınca Abdurrahmân b. Ebû Bekir'i çağırdı ve "Bana bir kürek kemiği getir de Ebû Bekir için, kimsenin [hilafet konusunda] onunla tartışmayacağı yazılı bir metinle vasiyette bulunayım" dedi. Abdurrahmân kemiği getirmek için ayağa kalktı, Resûlullah (sav), "Otur! Allah ve Müminler, Ebû Bekir'le tartışmayı engellerler" dedi.

Bana Vehb b. Bakıyye anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn anlattı, dedi ki: Bize İbrahim b. Sa'd haber verdi. O Sâlih b. Keysân'dan, o Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Peygamber (sav) bana, "Bana babanı ve kardeşini çağır da Ebû Bekir'e yazılı bir metinle vasiyette bulunayım. Kuşkusuz Allah ve müminler, Ebû Bekir'in dışında kimseyi kabul etmeyecekleri halde, birinin hilafet konusunda bir şey söylemesinden ya da temennide bulunmasından endişe ediyorum" dedi.

Bana Abdullah b. Ebû Ümeyye el-Basrî anlattı. O İbrahim b. Sa'd'dan, o Muhammed b. İshâk'tan, o Sâlih b. Keysân'dan, o İbn Şihâb'dan, o da Urve'den rivayet etti, dedi ki: Âişe şöyle dedi: Resûlullah (sav) Meymûne'nin evinde hastalanmaya başladı. Sonra aynı gün yanıma geldi. Girdiğinde ben, "Ah başım!" diyordum. Resûlullah (sav) [ona takılarak] "Ben hayattayken vefat etsen, ben de cenaze namazını kılıp seni defnetsem" dedi. Ben de, "Demek sen böyle olmasını istiyorsun öyle mi? Öldüğüm gün senin hanımlarınla eğlendiğini görür gibiyim" dedim. Sonra Resûlullah (sav), "Asıl ben 'Ah başım!' demeliyim. Bana babanı ve kardeşini çağır da Ebû Bekir için vasiyette bulunayım. Kuşkusuz Allah ve Müminler, Ebû Bekir'in dışında kimseyi kabul etmeyecekleri halde, birisinin hilafet konusunda [başka] bir temennide veya bir zanda bulunmasından endişe ediyorum" dedi.

Bize Affân Ebû Osmân anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Ebân anlattı. O Abdülazîz b. Rufey'den, Abdullah b. Ebû Müleyke'nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) hastalığında Âişe'ye şöyle dedi: "Bana Abdurrahmân b. Ebû Bekir'i çağır da Ebû Bekir için bir vasiyet yazayım; benden sonra Müslümanlar [hilafet hakkında] ihtilafa düşmesinler." Sonra "Bırak onu, kalsın, müminlerin Ebû Bekir hakkında ihtilafa düşmelerinden Allah'a sığınırım" dedi.

Bize Ahmed b. Hişâm b. Behrâm anlattı, dedi ki: Bize Şu'ayb b. Harb anlattı, dedi ki: Bize Hâlid b. Yezîd el-Kureşî haber verdi, dedi ki: Bize Zür'a b. Amr anlattı, -Amr, Osmân'ı taşıyan dört kişiden birisiydi- dedi ki: Resûlullah (sav) Medine'ye geldiği zaman Muhacirlere, "Gelin! Gidip Ensâr'a selam verelim" dedi. Resûlullah (sav) Ensâr'a, "Ey Ensâr topluluğu! Benim için Harre taşlarından taşlar toplayın" dedi. Kendisi bir taş aldı ve yere bıraktı. Sonra, "Ey Ebû Bekir! Bir taş al ve benim taşımın yanına koy" dedi. Sonra Ömer'e, "Ey Ömer! Bir taş al ve Ebû Bekir'in taşının yanına koy" dedi. Sonra Osmân'a, "Ey Osmân, bir taş al ve Ömer'in taşının yanına koy" dedi. Amr dedi ki: Üçü de bu emri yerine getirdiler.

Bana Medâinî anlattı. O Ömer b. Nebhân'dan, o Katâde'den, o da İbnü'l-Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) şöyle dedi: "Eğer Ebû Bekir'i işin başına getirirseniz, onun bedenen zayıf, Allah'ın emri konusunda güçlü olduğunu göreceksiniz. Eğer Ömer'i iş başına getirirseniz onun hem şahsında hem de Allah'ın emrinde güçlü olduğunu göreceksiniz. Eğer Ali'yi işin başına getirirseniz -ki hiçbir zaman yapmayacaksınız- onun sizi doğru yola götürececek hâdî ve mehdî olduğunu göreceksiniz."

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Osmân b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Ömer b. Abdurrahmân'dan, o Hamza b. Abdullah b. Ömer'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Bir gazaya gittim; sonra döndüm. Babam bana [gittiğim yerlerdeki] ülkeleri ve insanları sordu: "Bir validen şikâyetçi olan birisini duydun mu? Telef edilmiş bir şeyin yanından geçtin mi?" Ben de şikâyetçi olan hiç kimseyi duymadığımı, telef edilmiş hiçbir şey görmediğimi söyledim. Sonra ona, "Ey müminlerin emiri! Henüz sağ iken, güvenebileceğin bir adamı halife yapmayacak mısın?" dedim. Dedi ki: Ömer bir müddet durdu, sonra başını kaldırdı ve şöyle dedi:

“Bana nasihat ettiğin için Allah sana hayır ihsan etsin. Eğer halife tayin edecek olursam, daha önce benden daha hayırlı biri halife tayin etmişti. Eğer tayin etmezsem, benden daha hayırlı ve daha faziletli biri tayin etmedi. En hayırlı rehberlik [hidayet] Muhammed’in (sav) gösterdiği rehberliktir. Birisini tayin etmemem benim için daha iyidir.”

Resûlullah’ın (sav) Hastalığının Başlangıcı

Bana Velîd b. Sâlih anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî anlattı, dedi ki: Bize Hişâm b. Sa’d haber verdi. O Zeyd b. Eslem’den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) şehitlerin kabirlerini ziyaret etmek üzere çıktı. Sonra başı bağlı bir şekilde döndü. Allah Rebiülevvel ayının yarısında pazartesi günü onu yanına alıncaya kadar şikayeti devam etti. Çarşamba gecesi defnedildi.

Vâkîdî İbn Ebü’z-Zinâd’tan rivayet etti. O Hişâm b. Urve’den, o babasından, o da Âişe’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Bakî mezarlığına geldi. Ben ona, “Neredeydin ey Allah’ın Resûlü?” dedim. Resûlullah (sav), “Bakî ehli için istiğfarda bulunmak ve onlar için dua etmekle emrolundum” dedi.

Hişâm dedi ki: Bana gelen habere göre Resûlullah (sav) hastalanmış bir şekilde döndü.

Bana İbrahim b. Müslim el-Hârizmî anlattı, dedi ki: Bana Süveyd el-Enbârî anlattı. O İbrahim b. Sa’d’tan, o Muhammed b. İshâk’tan, o da Zührî’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) gece yarısı Bakî el-Garkad’a gitti. Orada yatanlar için istiğfarda bulundu; sonra sabahladı. Ağrısı o günden itibaren başladı.

Bazılarının rivayetine göre Resûlullah’ın (sav) “Rubeyha” adında bir câriyesi vardı. Resûlullah (sav) onu Benî Kurayza’nın esirlerinden almış ve onu “Sadaka hurmaları” denilen hurma bahçesine koymuştu. Çoğu zaman gidip onun yanında kaylule yapardı. Bir gün onun yanından hastalanmış bir şekilde döndü ve Meymûne’nin evine geldi. Sonra oradan Âişe’nin evine geçti ve orada vefat etti.

Bana Abdullah b. Ebû Ümeyye anlattı. O da İbrahim b. Sa'd'tan rivayet etti, dedi ki: Bize Muhammed b. İshâk anlattı. O Abdullah b. Ömer b. Ali'den, o Hakem b. Ebu'l-Âs'ın Mevlâsı Ubeydullah b. Cübeyr'den, o da Abdullah b. Amr b. Âs'tan, Resûlullah'ın (sav) Mevlâsı Ebû Müveyhibe'nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) geceleyin beni uyandırdı ve "Ey Ebû Müveyhibe! Bana Bakî ehli için istiğfarda bulunmam emredildi, benimle birlikte gel" dedi. Ben de onunla birlikte gittim. Onların arasında durduğunda şöyle dedi: "Selâm olsun size ey makber ahali! İçinde yaşadığınız zaman, insanların yaşamakta oldukları zamandan daha çok sizi mutlu edecektir, keşke Allah'ın sizi nelerden kurtarmış olduğunu bilseniz. Fitneler gecenin kapkaranlık parçaları gibi ard arda/peş peşe geliyor. Sonra gelenler önce gelenleri takip ediyor. Sonraki, ilkinden daha kötüdür." Sonra şöyle dedi: "Ey Ebû Müveyhibe, dünya hazinelerinin anahtarlarının bana verilmesi ve dünyada ebedi kalmak sonra cennete girmek ile Rabbime kavuşmak ve cennete girmek arasında seçim yapmakta serbest bırakıldığımı, benim de Rabbime kavuşmayı ve cenneti tercih ettiğimi biliyor muydun?" dedi. Sonra Bakî ahali için istiğfarda bulundu ve döndü. Sabah olunca Resûlullah'ın (sav), vefatına sebep olan baş ağrısı başlamış oldu.

Bana Abdullah b. Ebû Ümeyye anlattı, dedi ki: Bize İbrahim b. Sa'd anlattı. O Muhammed b. İshâk'tan, o Zührî'den, o da Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den Âişe'nin şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) ahali için istiğfarda bulunduktan sonra Bakî mezarlığından döndü Baktı ki bir ağrı hissediyorum ve "Ah başım!" diyorum. Resûlullah (sav), "Asıl, ben 'Ah başım!' demeliyim" dedi. Sonra bana, "Ne olur; benden önce ölseyen de, seninle ilgilensem, seni kefenlesem; sonra cenaze namazını kılıp seni defnetsem" dedi. Ben de ona, "Eğer böyle olursam, seni benim yatağında bazı hanımlarınla yatacağını görür gibiyim" dedim. Âişe dedi ki: Resûlullah (sav) tebessüm etti. Hanımlarını dolaşırken ağrısı ilerlemeye başladı. Nihayet Meymûne'nin evindeyken ağrısı şiddetlendi. Âişe dedi ki: Hanımlarını çağırdı ve hastalığını benim evimde geçirmesi için onlardan izin istedi. Hanımları ona izin verdiler. Resûlullah (sav) çıktığında Fadl b. Abbas ve başka bir adam arasında yürüyordu. Ayakları yerde sürünüyor; başında da bir sarık bağlıydı. Nihayet evime girdi.

Ubeydullah dedi ki: Bu hadisi İbn Abbas'a anlattım. İbn Abbas, "[Resûlullah'ın (sav) koluna giren] diğer adamın kim olduğunu biliyor musun?" dedi. Ben, "Hayır, bilmiyorum" dedim. İbn Abbas, "O diğer adam Ali idi. Fakat Âişe yapabildiği halde Ali'yi bir türlü hayırla anmak istemiyordu" dedi.

Bize Sa'îd b. Süleymân anlattı, dedi ki: Bize Leys b. Sa'd anlattı. O Ukayl'dan, o Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullahtan, o da Âişe'den bunun benzerini nakletti. Ancak o İbn Abbas'ın, "Fakat Âişe yapabildiği halde Ali'yi bir türlü hayırla anmak istemiyordu" sözünü zikretmedi.

Bize Vehb b. Bakıyye anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Sa'îd haber verdi. O da Muhammed b. İbrahim et-Teymî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) hasta iken hanımlarının evlerinde dolaştırılıyordu. Bir gün, "Yarın nerede olacağım?" dedi. Hanımları, [nerede olacağını] ona haber veriyorlardı. Hanımlarından biri, "O aslında Ebû Bekir'in kızının gününü soruyor" dedi. Hanımları ona izin verdiler ve "Sen serbestsin ey Allah'ın elçisi! Biz hepimiz kızkardeşleriz" dediler. Resûlullah (sav), "Serbest miyim?" dedi. Onlar, "Evet, ey Allah'ın elçisi" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) hemen ridasını aldı ve Âişe'nin evine gitti. Allah onu yanına alıncaya kadar Âişe'nin evinde kaldı.

İbrahim b. Sa'd yoluyla bana anlatıldı. O Muhammed b. İshâk'ın şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) hanımlarının evlerinde dolaştırıldığı zaman, dört kişinin kenarından tuttuğu bir çarşaf içinde taşınıyordu. Taşıyanlar da Mevlâları Ebû Müveyhibe, Şukrân, Sevbân ve Ebû Râfi idi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Ma'mer'den, o Zührî'den, o Ebû Bekir b. Abdurrahmân b. Hâris b. Hişâm'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), eşi Meymûne'nin evinde iken, vefatına sebep olan hastalığından şikâyet etmeye başladı. Hatta aşırı ağrıdan dolayı baygınlık geçirdi. Bunun üzerine amcası Abbas, hanımı Ümmü Seleme, Abdullah b. Abbas'ın annesi Ümmü'l-Fadl bt. Hâris b. Hazn ve Esmâ bt. Umeyys Resûlullah'ın yanında toplandılar. Bayıldığı zaman Resûlullah'a (sav) ağızdan ilaç verilmesi konusunda istişarede bulundular. Ona ilaç verdiler. Resûlullah (sav) ayılınca, "Bunu bana kim yaptı?" dedi. Onlar, "Ey Allah'ın elçisi, sende zâtülcenb [akciğer zarı iltihabı] olmasından korktuk; bu yüzden sana

ilaç verdik” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Ben Allah katında zâtülcenb hastalığıyla mübtela olmamam hususunda ikrama nail oldum. Allah onunla bana eziyet verecek değildir” dedi. Sonra, “Çaresi yok, onlara ceza olsun diye, amcam dışında evde olan herkes ağızdan bu ilacı alacak” dedi. Ebû Bekir b. Abdurrahmân dedi ki: Resûlullah’ın (sav) bu sözünden dolayı, oruçlu olduğu halde Meymûne’ye de ağızdan ilaç verildi.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkıdî’den, o Eflah b. Humeyd’den, o Kâsım b. Muhammed’den, o da Âişe’den rivayet etti, dedi ki: Meymûne’nin evinde Resûlullah’ın (sav) hastalığı ağırlaşınca bir araya geldik. Habeşistanlı bazı kadınlar -onlardan birisi Ümmü Seleme, diğeri de Esmâ bt. Umeys idi- “Ona ağızdan ilaç verin” dediler. Ben onlara, “Yapmayın” dedim. Ancak beni dinlemediler ve ona ağızdan ilaç verdiler. Sonra kendine geldi ve “Bu, Ümmü Seleme ve Esmâ bt. Umeys’in işidir. O Habeşistan halkının tedavi şeklidir. Amcam dışında bu evde, ağızdan ilaç verilmeyecek kimse kalmayacak” dedi. Safiyye bt. Huyey’e ağızdan ilaç verdim. O da bana verdi. Bundan bir sıkıntı hissettim. Biz birbirimize ağızdan ilaç verdik. Resûlullah (sav) Meymûne’nin evinde yedi gün kaldı.

Bize Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize İsmâil b. Ayyâş anlattı. O da Bahîr b. Sa’d’dan rivayet etti, dedi ki: Bize anlatıldığına göre Resûlullah’ın (sav) hastalığı Meymûne’nin evinde şiddetlenince ona “Küst”⁹⁴ denilen buhur bitkisi ve zeytinyağından oluşan bir karışımla ağızdan ilaç verildi. Ayılınca, “Kim bana ağızdan ilaç verdi?” dedi. Onlar, “Amcan, Zeyneb bt. Cahş ve Âişe” dediler. Resûlullah (sav), “Bu yolu size kim gösterdi?” dedi. Onlar, “Ümmü Seleme ve Esmâ bt. Umeys” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Bu tedavi onların, dinleri uğruna Kureyş’ten kaçıp Habeşistan’a gittikleri zaman oradan getirdikleri bir tedavi şeklidir” dedi ve amcası Abbas dışında tümüne bu tedaviyi uygulamalarını emretti.

Vâkıdî rivayet etti. O Ma’mer b. Râşid’den, o Zührî’den, o da Ebû Bekir b. Abdurrahmân ve diğerlerinden rivayet etti, dedi ki: Resûlullah’a (sav) ağızdan verilen ilaç, Hindistan ağacı, alaçehre bitkisi ve zeytinyağının karışımından yapılan bir macundu.

94 Küst, Hindistan’da yetişen ve bilinen bir buhur bitkisidir. (*Mu’cemu Esmâi’n-Nebâtât*).

Bana Abdullah b. Ebû Ümeyye anlattı. O İbrahim b. Sa'd'dan, o Muhammed b. İshâk'tan, o Zührî'den, o da Eyyûb b. Beşîr'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) başı bağlı olduğu halde evden çıktı ve minberin üzerine oturdu. İlk konuştuğu şey Uhud ashâbına dua etmesi ve onlar için istiğfarda bulunmasıydı. Sonra şöyle dedi: "Ey Allah'ın kulları! Allah kullarından birisini, dünya ile kendi katındakiler arasında seçim yapmakta serbest bıraktı. O da Rabbinin yanındakini tercih etti." Ebû Bekir anladı; onun bu sözünden kendisini kastettiğini anladı ve ağlamaya başladı. Ebû Bekir, "Bizim canlarımız, mallarımız ve çocuklarımız sana feda olsun" dedi. Sonra Resûlullah (sav), "Şu dikilmiş kapılara bakın -ya da şu açık kapılara bakın, dedi veya benzer bir şey söyledi- Ebû Bekir'in kapısı dışında bütün kapıları kapatın. Zira dostluğu onun kadar bana destek olan hiç kimseyi bilmiyorum" dedi.

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Abdülhamîd b. Habîb b. Ebû'l-İşrîn anlattı, dedi ki: Bize el-Evzâ'î haber verdi. O Üsâme b. Zeyd'ten, o da İkrime'den rivayet etti, dedi ki: İbn Abbas'tan işittim, şöyle diyordu: Bir gün Resûlullah (sav), "Bir kul, dünya ile ahiret arasında seçim yapmakta serbest bırakıldı" dedi; Ebû Bekir anladı ve ağlamaya başladı. Ebû Saîd el-Hudrî ona, "Ey Ebû Bekir! Dünya ile ahiret arasında seçim yapmakta serbest bırakılan ve ahireti tercih eden bir kuldan dolayı neden ağlıyorsunuz?" dedi. Peygamber (sav) Ebû Bekir'e baktı ve "Kuşkusuz içinizde dostluğuyla bana en çok güven veren ve bana destek olan İbn Ebû Kuhâfe'dir. Ebû Bekir'in kapısı dışında mescide açılan bütün kapıları kapatın" dedi.

Bana Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Dâvûd et-Tayâlisî anlattı, dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O Sa'd b. İbrahim'den, o Urve'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) dünya ile ahiret arasında tercih yapmakta serbest bırakılınca kadar kendi aramızda onun ölmeyeceğini konuşurduk. Vefatına sebep olan ağrısından şikayet etmeye başlayınca onda bir ses kısıklığı da peyda oldu. Ondand işittim; şöyle diyordu: "Hayır, ben yüce dostu istiyorum. Onlara nimet verdiğin peygamberlerle, siddiklerle, şehitlerle ve iyi amel işleyen kimselerle birlikte..." Bunu duyunca, seçim yapmakla karşı karşıya bırakıldığını ve Allah'ın yanındakini tercih ettiğini anladım.

Bana Abdullah b. Ebû Ümeyye anlattı. O İbrahim b. Sa'd'tan, o Muhammed b. İshâk'tan, o Zührî'den, o da Abdullah b. Ka'b b. Mâlik'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Uhud ashâbı için istiğfarda bulundu. Sonra, "Ey Muhacir topluluğu! Ensâr'ı gözetin ve onlara karşı iyi davranın. Çünkü insanlar çoğalıyorlar, fakat Ensâr eski durumlarındaki gibi kaldılar. Çoğalmadılar. Kuşkusuz onlar, ilk sığınağım ve sırdaşlarıdır. Onların iyilik yapanlarına iyilik yapın; kötülük yapanlarını da affedin" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Muhammed b. Abdullah'tan, o da Zührî'den rivayet etti, dedi ki: Aziz ve Celil olan Allah peygamberini dünya hazinelerine sahip olmak, dünyada ebedi kalmak ve sonra cennete gitmek ile ölüp Rabbine kavuşmak arasında seçim yapmakta serbest bıraktı. Peygamber Rabbine kavuşmayı tercih etti ve şöyle demeye başladı: "Yüce dostu istiyorum, yüce dostu..."

Bana Ebû'l-Hasan el-Medâinî anlattı. O Hibbân b. Musâdan, o da Ca'fer b. Muhammed'ten babasının şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) vefat döşegine düşünce Cibrîl yanına geldi ve onu dünyada kalmakla Rabbinin rahmetine varmak arasında seçim yapmakta serbest bıraktı. Bunun üzerine Resûlullah (sav) vefat edinceye kadar, "Hayır, yüce dostu istiyorum" demeye başladı.

Bana Ebû Amr Abdullah b. Ebû Ümeyye anlattı, dedi ki: Bize İbrahim b. Sa'd anlattı. O İbn İshâk'tan, o Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den rivayet etti, dedi ki: Âişe'den işittim, şöyle diyordu: Çoğu zaman Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini duyardım: "Allah, bir peygamberi [dünya ile ahiret arasında] seçim yapmakta serbest bırakmadan onun ruhunu asla kabzetmez." Vefatı yaklaştığı zaman ondan duyduğum en son söz, "Yüce dostla beraber cennete..." cümlesiydi. Ben kendi kendime, "Vallahi o zaman bizi tercih etmez" dedim. Anladım ki daha önce bize söylediği, "Bir peygamber dünya ile ahiret arasında seçim yapmakta serbest bırakılmadan ruhu kabzedilmez" sözüyle bunu anlatmak istiyordu.

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Abde b. Süleymân anlattı. O Hişâm b. Urve'den, o Abbâd b. Abdullah'tan, o da Âişe'den

rivayet etti, dedi ki: Vefatı esnasında Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini işittim: “Allah'ım! Beni bağışla ve dosta kavuştur.”

Bize Süreyc anlattı, dedi ki: Bize İsmâîl b. Uleyye anlattı. O Eyyûb'dan o İbn Ebû Müleyke'den Âişe'nin (ra) şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) benim evimde, benim günümde ve gecemde, benim kucağımda vefat etti. Abdurrahmân b. Ebû Bekir içeri girdi, elinde yaş bir misvak vardı. Resûlullah (sav) misvaka baktı, ona bir ihtiyaç hissettiğini anladım. Misvakı aldım, çiğnedim; sonra temizledim ve ona verdim. Misvakı ağzına sürdürdü; ağzını hiç bu kadar güzel misvakladığını görmemiştim. Sonra tekrar kullanmak için kaldırmaya çalıştı ve eli düştü. Hastalandığı zamanlarda yaptığı fakat bu hastalığında yapmadığı duaları yapmaya başladım.

Sonra gözünü semaya dikti ve “En yüce dostla beraber” dedi. Sonra ruhunu teslim etti. Dünyadaki son gününde, benim ağız suyum ile onun ağız suyunu birleştiren Allah'a hamd olsun.

Bana Ravh b. Abdülmü'min anlattı, dedi ki: Bize Ka'nebî anlattı, dedi ki: Bize Mâlik b. Enes anlattı. O Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) benim göğsüme dayanırken, onu dinliyordum, şöyle dediğini işittim: “Allah'ım! Beni bağışla, bana merhamet et ve beni en Yüce Dosta kavuştur.”

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Ma'mer ve Mâlik'ten, onlar da Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Bişr b. Berâ b. Ma'rûr'un annesi Peygamber'in (sav) yanına girdi ve “Sendeki bu sıtma gibi bir sıtma görmedim” dedi. Resûlullah (sav), “Allah belayı kat kat yaptığı gibi sevabı da kat kat yapar. Benim sıtmam, benim ve senin oğlunun Hayber'de yediğimiz lokmadandır. Bu, kalp damarlarımın kesileceği zamanlardır” dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, O Ma'mer ve Mâlik'ten, onlar Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) hastalığında kendine muavvizeteyni [Felak ve Nas surelerini] okuyordu.

Bana Amr b. Hammâd b. Ebû Hanîfe anlattı. O Mâlik b. Enes'ten, o Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) hastalıkla ilgili şikâyeti başladığı zaman kendine muavvizeteyni [Felak ve

Nas] okur ve üflerdi. Vefatına sebep olan hastalığı ağırlaşınca ben de ona muavvizeteyni okumaya başladım. Surelerin bereketi ümidiyle onun eliyle onu meshediyordum.

Bana Ravh b. Abdülmü'min anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd anlattı. O Amr b. Mâlik'ten, o Ebü'l-Cevzâ'dan, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Cibril'in istiazede⁹⁵ bulunduğu şeylerle Resûlullah için istiazede bulunuyordum. Hastalıktan şikâyeti olduğu zaman kendisi de o şeylerle istiazede bulunuyordu. Resûlullah (sav) bana, "Kaldır rukyeni [şifa için dua okuyup üfleme] üzerimden. Bu rukye ancak zamanında bana fayda verirdi" dedi.

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Velîd b. Müslim anlattı, dedi ki: Bana Zührî'den anlatıldı. Sanıyorum bana anlatan da Yûnus el-Eylî idi. O Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) ruhunu Rahmân'a teslim etmek üzere olduğu sıralarda abasını yüzüne örtmeye başladı. Sonra bayılınca yüzünden kaldırdı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkidî'den, o da Hakem b. Ebü'l-Huveyris'ten rivayet etti, dedi ki: Bana gelen habere göre Resûlullah (sav) hastalıktan şikâyet etmeye başlayınca kendisi için Allah'tan afiyet diliyordu. Son şikâyetinde ise hiçbir duada bulunmadı. Sadece, "Ey Nefis! Sana ne oluyor ki her sığınağa koşuyorsun?" demeye başladı.

Bize Züheyr b. Harb Ebû Hayseme ve Yûsuf b. Musa anlattılar, dediler ki: Bize Cerîr ed-Dabbî anlattı, dedi ki: Bize A'meş anlattı. O Ebû Vâil'den, o Mesrûk'tan, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'tan (sav) daha şiddetli ağrısı olan hiç kimse görmedim.

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrâkî anlattı, dedi ki: Bana Musa b. Dâvûd anlattı, dedi ki: Bize Abdülazîz b. Abdullah b. Ebû Seleme anlattı. O Humeyd'den, o Enes'ten, o da Ümmü'l-Fadl bt. Hâris'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) hastalığında evinde, sarıldığı bir tek elbise içinde bize akşam namazını kıldırdı. Namazda "Ve'l-Mürselât" suresini okudu. Vefat edinceye kadar bir daha bize namaz kıldırmadı.

95 İstiaze, kötülüklerden Allah'a sığınıp O'ndan yardım istemek demektir. (ed.)

Bize Yahyâ b. Eyyûb anlattı, dedi ki: Bize İsmâîl b. Ca'fer anlattı, dedi ki: Bize Süleymân b. Suhaym anlattı. O İbrahim b. Abdullah b. Ma'bed'den, o babasından, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) üzerinden örtü kaldırıldı; vefatına sebep olan hastalığında başının bağlı olduğunu gördüm. Resûlullah (sav), "Allah'ım! Tebliğ ettim mi?" dedi ve bunu üç kere tekrarladı. Sonra, "Sâlih bir kulun göreceği veya ona gösterileceği rüya dışında nübüvvetin müjdeleri kalmadı" dedi.

Bize Osmân b. Ebû Şeybe anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî anlattı, dedi ki: Bize Şeybân b. Abdurrahmân anlattı. O Hilâl b. Ebû Humeyd el-Vezzân'dan, o Urve'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiği hastalığında "Allah yahudi ve hristiyanlara lanet etsin; peygamberlerinin kabirlerini mescit edindiler" dedi.

Bize Hevze b. Halîfe anlattı, dedi ki: Bize Avf anlattı. O da Hasan'dan rivayet etti, dedi ki: Bana gelen habere göre Resûlullah (sav) vefat ettiğinde ashâbı onu nerede defnedecekleri konusunda istişarede bulundular. Sonunda onu mescitte defnetmeleri konusunda anlaştılar. Bunun üzerine Âişe dedi ki: Resûlullah (sav) odamda başını yere koyunca, "Allah peygamberlerinin kabirlerini mescit edinen kavmi kahretsin" dedi. Onu vefat ettiği yerde, Âişe'nin odasında defnetmeleri konusunda görüş birliğine vardılar.

Bana Muhammed b. Hâlid b. Abdullah et-Tahhân anlattı. O babasından, o Yezîd b. Ebû Ziyâd'dan, o Abdullah b. Hâris'ten, o Ümmü'l-Fadl bt. Hâris b. Hazn'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) hasta olduğunda yanında oturuyordum. Ağladım. Bana, "Seni ağlatan nedir?" dedi. "Senin için korkuyorum, senden sonra ne tür insanlarla karşılaşacağımızı bilmiyorum" dedim. Resûlullah (sav), "Siz mustaz'afsınız" dedi.⁹⁶

Bize A'yen anlattı, dedi ki: Bize Süveyd b. Saîd anlattı. O Rişdeyn b. Sa'd'dan, o Yezîd b. Hâd'dan, o Musa b. Sercis'ten, o Kâsım b. Muhammed'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) ağrısı şiddetlenince yanında içinde su bulunan bir bardak vardı. Elini içine koyuyor,

96 Resûlullah (sav) bu hadisle, "Biz ise ülkede zayıf ve güçsüz bırakılanlara (mustaz'af) ihsanda bulunmak, onları dünyada örnek şahsiyetler yapmak ve ülkeye onları vâris kılmak, onlara dünya hâkimiyeti vermek istiyoruz" (Kasas, 28/5) âyetine işaret etmiştir. (çev.)

yüzüne sürüyor, sonra “Allah’ım! Ölüm sekeratı konusunda bana yardımcı ol” diyordu.

Bana Bekir b. Heysem anlattı. O Abdürrezzâk’tan, o Ma’mer’den, o Zührî’den, o da Urve’den Âişe’nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah’ta (sav) gördüğüm ölümün şiddetinden sonra, ölümün yavaş yavaş geldiği hiç kimseye gıpta ile bakmıyorum.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu’aym Fadl b. Dükeyn anlattı, dedi ki: Bize Zekeriyâ b. Ebû Zâide anlattı. O Firâs’tan, o Şa’b’den, o Mesrûk’tan, o da Âişe’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah’ın (sav) kızı Fâtıma geldi; onun yürüyüşü Resûlullah’ın (sav) yürüyüşüne benzerdi. Resûlullah (sav), “Kızıma merhaba” dedi. Sonra onu sağına veya soluna oturttu. Sonra onun kulağına gizlice bir şey söyledi. Bunun üzerine Fâtıma ağladı. Sonra bir daha kulağına gizli bir şey söyledi. Bu kez gülmeye başladı. Ben, “Bugünkü gibi, hüzne yakın olan bir sevinç görmedim” dedim. Sonra Fâtıma’ya söylediklerini sordum. Fâtıma, “Resûlullah’ın (sav) sırrını ifşa edecek değilim” dedi. Nihayet Resûlullah (sav) vefat etti; ona yine sordum. Fâtıma şöyle dedi: Bana söylediği sır şuydu: “Cibrîl Kur’ân’ı bana arz etmek üzere her yıl bir defa gelirdi. Ancak bu yıl bana Kur’ân’ı iki kez arz etti. Bundan ecelim yaklaştığını düşünüyorum. Ailemden ilk olarak bana kavuşacak olan kişi sensin. Ben senin için ne güzel bir selefim!” Bunun için ağladım. Bunun üzerine bana, “Sen bu ümmetin kadınlarının -veya müminlerin kadınlarının- efendisi olmak istemiyor musun?” dedi. Ben de güldüm.

Bana Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Vâkîd anlattı. O Sâbit el-Bünânî’den, o da Enes b. Mâlik’ten rivayet etti, dedi ki: Peygamber’in (sav) hastalığı ağırlaşınca Fâtıma onu göğsüne bastı ve “Vah kederime vah! Vah senin kederine babacığım!” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Bu günden sonra babanın bir kederi olmaz kızım” dedi.

Bana Muhammed b. Hâtim el-Mervezî anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Fudayl anlattı. O Arâ b. Sâib’den, o Saîd b. Cübeyr’den, o da İbn Abbas’tan rivayet etti, dedi ki: “*izâ cæe nasrullahi ve’l-feth*” suresi nazil olunca Resûlullah (sav), “Nefsim bana ölümümü haber verdi” dedi. Dedi ki: İbn Abbas’a göre Resûlullah (sav) o surenin nazil olduğu yıl vefat etti.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den isnadında şöyle dediğini nakletti: Fâtıma (ra) Resûlullah'ın (sav) yanında ağladı. Resûlullah (sav) ona, "Kızım ağlama! Ben öldüğüm zaman '*innâ lillah ve innâ ileyhi râci'un*' de. Çünkü bu âyette, her ölü için bir karşılık söz konusudur" dedi. Fâtıma, "Senin için de mi ey Allah'ın elçisi?" dedi. Resûlullah, "Evet, benim için de" dedi. Dedi ki: Ümmü Eymen ağladı. Kendisine, "Ağlama! Resûlullah dünya ile Allah'ın yanındakini seçmekte serbest bırakıldı. O Rabbinin yanındakini seçti" denildi. Ümmü Eymen, "Ben semanın haberinin bizden kesilmiş olduğuna ağlıyorum" dedi.

Hişâm b. el-Kelbî yoluyla bana anlatıldı. O babasından, o da Ebû Sâlih'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) vefat ettiği hastalığında ağrısı şiddetlenince Fâtıma (as) ağlamaya başladı ve şöyle dedi: "Anam babam sana feda olsun. Vallahi sen söyleyenin söylediği gibisin:

*Beyazdı, onun yüzü, hürmetine su indirilir bulutlardan
Yetimlerin sığınağıydı, dulların koruyucusu...*

Resûlullah (sav) ayıldı ve "Bu, amcam Ebû Tâlib'in sözüdür" dedi ve "*Muhammed, sadece resûldür. Nitekim ondan önce de nice resûller gelip geçmiştir. Şayet o ölür veya öldürülürse, hemen gerisin geriye dinden mi döneceksiniz? Kim geri döner, dinden çıkarsa, bilsin ki Allah'a asla zarar veremez. Ama Allah hidâyetin kadrini bilip şükredenleri bol bol mükâfatlandıracaktır*"⁹⁷ âyetini okudu.

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Hişâm b. Abdülmelik anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Ebân anlattı. O Ham-mâd'dan, o İbrahim'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), "Beni Âişe'nin evine götürün" dedi. Âişe dedi ki: Ben bunu duyunca ayağa kalktım, hizmetçim de yoktu. Hemen evimi süpürdüm ve ona bir döşek serdim. Ayrıca "İzhir" otundan doldurulmuş yastık koydum. Namaz vakti gelince, Resûlullah (sav), "Ebû Bekir'e haber yolla, insanlara namaz kıldırın" dedi. Ben ona haber yolladım. Ebû Bekir bana, "Ben yaşlı bir adamım. Resûlullah'ın (sav) makamını doldurmayacak kadar zayıfım. Sen Ömer'e haber gönder" şeklinde haber yolladı ve Hafsa'dan yardım isteme-

97 Âl-i İmrân, 3/144.

mi söyledi. Ben de onun dediğini yaptım. Bu kez Resûlullah (sav), “Siz kadınlar Yusuf’un kadın arkadaşları gibisiniz; Ebû Bekir’e haber gönder” dedi.⁹⁸

Bize Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkıdî’den, o İbn Ebû Sebre’den, o Muhammed b. Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebû Sa’sa’adan, o babasından, o da Ebû Saîd’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat hastalığında bir hafiflik hissedince evden çıkar ve insanlara namaz kıldırırdı. Hastalığı ağırlaşır da müezzin kendisine geldiğinde, “Ebû Bekir’e söyleyin; insanlara namaz kıldırın” derdi. Bir gün Ebû Bekir için emir verdi, ancak Ebû Bekir hazır değildi. Bunun üzerine Ömer insanlara namaz kıldırırdı. -Ömer’in sesi gürdü- Ömer tekbir getirdiğinde, Resûlullah (sav) onun sesini duydu ve “Hayır, hayır, hayır! İbn Ebû Kuhâfe nerede?” dedi. Ömer hemen namazdan çıktı ve saflar bozuldu. İbn Ebû Kuhâfe ortaya çıkıncaya kadar böyle kaldık. Kendisi Medine’nin yüksek yerlerinden olan Süh’te idi. Geldi ve insanlara namaz kıldırırdı.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkıdî’den, o Ma’mer ve Muhammed b. Abdullah’tan, onlar Zührî’den, o Abdülmelik b. Ebû Bekir b. Abdurrahmân’dan, o babasından, o da Abdullah b. Zem’adan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah’ı (sav) ziyaret etmek maksadıyla yanına girdim. Bana, “Ey Abdullah! İnsanlara namaz kılmalarını emret” dedi. Ben çıktım; bazı adamlarla karşılaştım, ancak onlarla konuşmadım. Nihayet Ömer’i gördüm. Ona, “İnsanlara namaz kıldır” dedim. Ömer tekbir getirince, Resûlullah (sav) onun tekbirinin sesini duydu. Hemen başını odasından çıkardı ve “Hayır, hayır, hayır! İbn Ebû Kuhâfe insanlara namaz kıldırın” dedi. Bunu söylediğinde öfkeliydi. Ömer namazdan çıktı ve bana “Yeğenim, Resûlullah (sav) bana söylemeni mi sana emretti?” dedi. Ben de, “Hayır, sadece bana ‘Ey Abdullah! İnsanlara namaz kılmalarını emret’ dedi. Seni

98 Peygamber (sav), “Siz kadınlar Yusuf’un etrafındaki kadınlar gibisiniz” sözüyle, Âişe’nin bir plan düşündüğüne işaret ediyor. Tıpkı Yusuf Suresinde ifade edildiği gibi: “Kadının kocası Yusuf’un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, ‘Şüphesiz bu siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür’ dedi” (Yusuf, 12/28) Nitekim Âişe de bu sözüyle şöyle bir plan düşündüğünü itiraf etmiştir: “Vallahi, bu sözü, babamın halifelikten muaf tutulmasını istediğim için söyledim. Peygamber’den sonra onun makamında duracak kimsenin insanlar tarafından sevilmeceğini düşündüm. Benim endişem, Resûlullah’ın yerine ilk geçen kişi olmasından ötürü babamın uğursuz sayılacağından kaynaklanıyordu. Bu nedenle babamın bu işten muaf tutulmasını arzu ettim” Bu rivayetten sonraki rivayet de bu görüşü destekliyor. Ayrıca bk. İbn Sa’d, *Tabakât*, Heyet Tercüme, c. II, 224, İstanbul, 2014. (çev.)

görünce, başkasına söylemedim. [sana söyledim]” dedim. Ömer, “Ben de sandım ki Resûlullah (sav) bana söylemeni emretti. Eğer böyle olmasaydı namaz kıldırmazdım” dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o İbn Ebû Sebre'den, o Âsım b. Ubeydullah'tan, o Sâlim'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Ömer namaza giriş [iftitah] tekbirini aldı. Resûlullah (sav) duydu. Hemen öfkeyle başını çıkardı ve “İbn Ebû Kuhâfe nerede? İbn Ebû Kuhâfe nerede?” dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o İbn Ebû Sebre'den, o Saîd b. Ebû Zeyd'den, o Abdülmecîd b. Süheyl'den, o da İkrime'den rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekir Müslümanlara üç gün namaz kıldırdı.

Bize Muhammed anlattı. O da Vâkıdî'den rivayet etti, dedi ki: Bize Yûnus b. Ya'kûb anlattı. O Ebü'l-Hâris b. Abdullah'tan, o da Saîd b. Yesâr'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) hastalığı perşembe günü ağırlaştı. Ebû Bekir, perşembe günü insanlara öğle namazını kıldırdı ve Resûlullah'ın vefatına kadar kıldırılmaya devam etti. Vefat edeceği gün insanlar çoğalmaya başladılar. Ebû Bekir sabah namazını kıldırdı. Resûlullah (sav) geldi, Ebû Bekir'in yanına başında oturdu ve Ebû Bekir'e tabi olarak namaz kıldı. Ebû Bekir selam verince Resûlullah (sav) diğer rekâtı da kıldı.

Bana Ahmed b. İbrahim ed-Devrâkî anlattı, dedi ki: Bize Şebâbe b. Sevvâr anlattı, dedi ki: Bize Şu'be anlattı. O Nu'aym b. Ebû Hind'den, o [Ebû] Vâil'den, o Mesrûk'tan, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), vefat ettiği hastalığında oturarak Ebû Bekir'in arkasında namaz kıldı.

Bize Hasan b. Arefe anlattı, dedi ki: Bize Kesîr b. Mervân el-Filistîni anlattı. O Hasan b. Umâre'den, o Minhâl b. Amr'dan, o Süveyd b. Gafale'den, o da Ali'den (ra) rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), müminlere namaz kıldırması için Ebû Bekir'e emir verdi. Ebû Bekir, Resûlullah'ın (sav) hayatında 9 gün müminlere namaz kıldırdı. Sonra Resûlullah vefat etti.

Bize Muhammed b. Hâlid b. Abdullah el-Vâsîti anlattı. O babasından, o Yûnus'tan, o da Hasan'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), vefat hastalığında iki tarafını bir araya getirdiği bir hırka içinde Ebû Bekir'in arkasında namaz kıldı.

Bana Ravh b. Abdülmü'min anlattı, dedi ki: Humejd'in Enes b. Mâlik'ten şunu anlattığını işittim: Resûlullah (sav) Ebû Bekir'in arkasında bir tek elbise içinde namaz kıldı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o da İbn Ebû Sebre'den rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekir insanlara 17 vakit namaz kıldırdı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ahmed b. Abdullah b. Yûnus anlattı. O bir adamdan, o da Fudayl b. Amr'dan rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekir insanlara 3 gün namaz kıldırdı.

Bize Ebû Osmân Affân b. Müslim anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Bize Hişâm b. Urve haber verdi. O babasından, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) hastalığında "Ebû Bekir'e söyleyin, insanlara namaz kıldırın" dedi. Âişe dedi ki: Ben, "Ebû Bekir, üzüntülü bir adamdır, Kur'ân okuduğu zaman ağlar" dedim. Resûlullah (sav), "Ona söyleyin, insanlara namaz kıldırın" dedi. Bunun üzerine Hafsa'ya dedim ki: "Sen Peygamber'e, 'Ebû Bekir senin yerine geçerse ağlamaktan insanlara bir şey duyuramaz. Sen Ömer'e emret, o namaz kıldırın' de. O da benim dediğimi söyledi. Ancak Resûlullah (sav), "Siz kadınlar Yûsuf'un kadın arkadaşları gibisiniz. Ebû Bekir'e emredin, insanlara namaz kıldırın" dedi. Bunun üzerine Hafsa bana, "Senden hayırlı bir şey göreceğim" dedi.

Bize Amr b. Muhammed anlattı, dedi ki: Bize Hüseyin el-Cu'fi anlattı, dedi ki: Bize Zâide anlattı. O Abdümelik b. Umeyr'den, o Ebû Bürde'den, o da Ebû Musa el-Eş'arî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) hastalanıp da ağrısı şiddetlenince, "Ebû Bekir'e söyleyin, insanlara namaz kıldırın" dedi. Bunun üzerine Âişe, "Ebû Bekir hassas bir adamdır. Eğer senin makamına geçerse sesini insanlara duyuramaz ey Allah'ın elçisi" dedi. Resûlullah (sav), "Ebû Bekir'e söyleyin, insanlara namaz kıldırın. Kuşkusuz sizler Yûsuf'un kadın arkadaşları gibisiniz" dedi.

Bize İshâk Ebû Musa el-Fervî⁹⁹ ve Muhammed b. Sa'd anlattılar, dediler ki: Bize Muhammed b. Hâzım Ebû Mu'âviye ed-Darîr anlattı, dedi ki: Bize A'meş anlattı. O İbrahim en-Neha'î'den, o Esved'den, o da Âişe'den

99 BAE'de "İshak el-Fervî" şeklinde hareketlenmiştir. (çev.)

rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) hastalığı ağırlaşınca Bilâl ona namaz vaktini bildirmek için geldi. Resûlullah (sav), "Ebû Bekir'e emredin, insanlara namaz kıldırın" dedi. Âişe dedi ki: Ben, "Ebû Bekir üzüntülü bir adamdır. Eğer senin makamına geçerse sesini insanlara duyuramaz ey Allah'ın elçisi. Ömer'e emretsen..." dedim. Resûlullah (sav), "Ebû Bekir'e söyleyin, insanlara namaz kıldırın" dedi. Bunun üzerine Hafsa'ya dedim ki: "Peygamber'e, 'Ebû Bekir üzüntülü bir adamdır, senin yerine geçerse ağlamaktan insanlara bir şey duyuramaz. Ömer'e söylesen...' de." Hafsa da benim dediğimi söyledi. Ancak Resûlullah (sav), "Siz Yûsuf'un kadınlar arkadaşlarısınız. Ebû Bekir'e emredin, insanlara namaz kıldırın" dedi. Ebû Bekir onlara namaz kıldırdı. Ebû Bekir namaza girince Resûlullah (sav) bir hafiflik hissetti. Hemen ayağa kalktı, ayakları yerde süründüğü halde iki adam arasında Mescid'e girdi. Ebû Bekir onun geldiğini hissedince geriye çekilmek istedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Olduğun yerde kal" anlamında ona işaret etti. Resûlullah (sav) geldi ve Ebû Bekir'in sol tarafında oturdu. Resûlullah (sav) oturarak namaz kılıyordu. Ebû Bekir, Resûlullah'ın (sav) namazına uyuyor, insanlar da Ebû Bekir'in namazına uyuyorlardı.

Bana Ravh b. Abdülmü'min anlattı, dedi ki: Bize Ya'kûb el-Hadramî anlattı. O Zâide'den, o Musa b. Ebû Âişe'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da Âişe ve İbn Abbas'tan nakletti, dediler ki: Resûlullah (sav) hastalığında evden çıktı, Ebû Bekir de insanlara namaz kıldırıyordu. Ebû Bekir geri çekilmek istedi. Ancak Peygamber (sav) onu [mihraba] geri çevirdi. Resûlullah (sav) oturarak, Ebû Bekir de ayakta namaz kılıyordu. Ebû Bekir ve insanlar, Resûlullah'ın (sav) namazına uyuyorlardı.

Ebü'l-Hasan el-Medâinî Nadr b. İshâk'tan, o Abdullah b. Hâzim'den, o Hasan'dan, o da Ali b. Ebû Tâlib'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) aniden vefat etmedi. Bilâl onun hastalığında yanına gelir ve namaz vakitlerini ona bildirirdi. Resûlullah (sav), benim konumumu bildiği halde, "Ebû Bekir'i getirin; insanlara namaz kıldırın" diyordu. Vefat edince, Müslümanlar Resûlullah'ın (sav), Ebû Bekir'i din işlerinin başına getirdiğini düşündüler. Onlar onu dünya işlerinin başına da getirdiler.

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî ve Hüseyin b. Ali b. Esved el-İclî anlattılar, dediler ki: Bize Vekî b. el-Cerrâh anlattı, dedi ki: Bana Ebû Be-

kir el-Hüzelî haber verdi. O Hasan'dan, Ali b. Ebû Tâlib'in şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) vefat edince, durumumuza baktık, gördük ki Resûlullah (sav), namaz kıldırması için Ebû Bekir'i öne geçirmiştir. Resûlullah'ın (sav), dinimiz için razı olduğu bir zatı, dünyamız için de uygun gördük ve Ebû Bekir'i öne geçirdik.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ahmed b. Abdullah b. Yûnus anlattı, dedi ki: Bize Ebû Ma'ser haber verdi. O da Muhammed b. Kays'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) 13 gün hasta kaldı. Vücudunda bir hafiflik hissettiği zaman namaz kıldırırdı, hastalığı ağırlaştığı zaman Ebû Bekir namaz kıldırırdı.

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Sâlih el-Mısrî anlattı, dedi ki: Bize Leys b. Sa'd haber verdi. O Abdullah b. Ubeydullah b. Ebû Müleyke'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) vefat ettiği gün Ebû Bekir insanlara sabah namazını kıldırarak için evden çıktı. Sonra Resûlullah (sav) çıktı. Ebû Bekir onu hissedince geri çekildi. Ancak Resûlullah (sav) onun yerinde kalmasını emretti ve kendisi onun arkasında namaz kıldı. Ebû Bekir insanlara imamlık yapıyordu. Resûlullah (sav) oturuyordu. Namazı bitirince Ebû Bekir, "Görüyorum ki iyileşmiş olarak sabahladın ey Allah'ın elçisi. –Ensar'dan olan hanımını kest ederek- Bugün bint-i Harice'nin [Ebû Bekir'in eşi] günü" dedi¹⁰⁰ ve kalkıp onun yanına gitti. Resûlullah (sav) ise insanları fitneye karşı uyarıyordu. Sonra en yüksek sesiyle şöyle seslendi: "Vallahi sadece Allah'ın sizin için helal kıldığını helal kıldım ve sadece kitabında haram kıldığını sizin için yasakladım. Ey Allah'ın elçisi'nin kızı Fâtıma! Ey Allah'ın elçisi'in halası Safiyye! Allah'ın katındaki şeyler için çalışınız. Vallahi ben sizin için Allah'tan hiçbir şey savamam" O gün öğle olmadan Resûlullah (sav) vefat etti.

Bize Muhammed b. Sabbâh anlattı, dedi ki: Bize Hüseyim anlattı, dedi ki: Bize İsmâil b. Ebû Hâlid haber verdi, dedi ki: Bize Behî haber verdi, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) vefat ettiği hastalığında Ebû Bekir Resûlullah'a (sav), "Bugün seni kendine gelmiş olarak görüyorum" dedi. O gün [eşi olan] Bint-i Harice'nin günüydü. Ebû Bekir onun yanına gitti. Sonra dön-

100 Hârice'nin kızının adı Müleyke idi. Bazılarına göre Habibe bt. Hârice b. Züheyr b. Mâlik b. İmru'ül-Kays el-Hazreciyye'dir. Ebû Bekir'in eşlerinden birisiydi.

düğünde Resûlullah (sav) vefat etmişti. Onun yüzünden örtüyü kaldırdı, alnını öptü ve “Anam babam sana feda olsun, hayatta iken de güzeldin, vefat ettiğinde de” dedi.

Bana Abdullah b. Ebû Ümeyye el-Basrî anlattı. O İbrahim b. Sa’d’dan, o Muhammed b. İshâk’tan, o Zührî’den, o Hamza b. Abdullah b. Ömer’den Âişe’nin şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah’ın (sav) hastalığı ilerleyince, “Ebû Bekir’e söyleyin; insanlara namaz kıldırın” dedi. Ben, “Kuşkusuz Ebû Bekir’in sesi zayıftır, hassas bir insandır. Kur’ân’ı okuduğu zaman çok ağlar” dedim. Resûlullah (sav), “Ona emredin; namaz kıldırın” dedi. Âişe dedi ki: Ben aynı sözümlü tekrarladım. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Muhakkak ki sizler Yûsuf’un kadın arkadaşları gibisiniz. Ona emredin, namaz kıldırın” dedi. Vallahi ben bunu, insanlar Resûlullah’ın (sav) yerine geçecek olan bir adamı sevmeyeceklerinden ve onu uğursuz sayacaklarından endişe ettiğim için söyledim. Bu işi babamdan savmak istedim.¹⁰¹

Bize Hişâm b. Ammâr ed-Dımaşkî anlattı, dedi ki: Bize Hikl b. Ziyâd anlattı. O Mu’aviye b. Yahyâ ez-Zührî’den, o da Hamza b. Abdullah b. Ömer’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiği hastalığından şikâyet etmeye başlayınca, “Ebû Bekir namaz kıldırın” dedi. Âişe, “Ey Allah’ın elçisi! Ebû Bekir hassastır. Sen ne zaman onu yerine geçersen Kur’ân’ı okuduğu zaman gözyaşlarına hâkim olamıyor. Namaz kıldırması için Ömer’e emir ver” dedim. Resûlullah (sav), “Ebû Bekir namaz kıldırın” dedi. Âişe tekrar Resûlullah’a (sav) durumu arz etti. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Ebû Bekir namaz kıldırın. Kuşkusuz sizler Yûsuf’un kadın arkadaşları gibisiniz” dedi. Âişe dedi ki: “Beni bu şekilde konuşmaya sevk eden şey, insanların, Resûlullah’ın yerine ilk defa geçecek olan birisini uğursuz saymalarından duyduğum endişe idi.

Bana Abdurrahmân b. Sâlih el-Ezdi ve Hüseyin b. Ali b. Esved anlattılar, dediler ki: Bize Vekî anlattı, dedi ki: Bize İsrâil anlattı. O Ebû İshâk’tan, o Erkam b. Şürahbîl’den, o da İbn Abba’stan rivayet etti, dedi ki: Peygamber (sav) hastalığı sırasında Ebû Bekir insanlara namaz kıldırırken geldi ve Ebû Bekir’in okumakta olduğu yerden okumaya devam etti.

101 Bk. ez-Zührî, Meğâzi, s. 132; *Siretu İbn Hişâm*, c. II, 1060-1067.

Bize Abdullah b. Sâlih el-İclî anlattı. O da Medâin kadısı Yahyâ b. Zekeriyâ b. Ebû Zâide'den rivayet etti, dedi ki: Bana babam anlattı. O Ebû İshâk'tan, o Erkam b. Şürahbîl'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) hastalığında Ebû Bekir'e namaz kıldırmasını emredince, o da namaz kıldırdı. Sonra Resûlullah (sav) bir hafiflik hissedince evden çıktı. Ebû Bekir geri çekilmek istedi. Resûlullah (sav), olduğu yerde kalmasını ona işaret etti ve yanı başına oturdu. Ebû Bekir onun sağındaydı. Resûlullah (sav), Ebû Bekir'in kaldığı âyetten okumaya başladı.

Bana Ebû'l-Hasan el-Medâinî anlattı. O Ebû Cüzey'den, o Yûnus'tan, o da Hasan'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) hasta olduğu zaman, insanlara namaz kıldırması için Ebû Bekir'e emir verdi. Sonra Hasan, "Vallahi Resûlullah (sav) [bu davranışıyla], kendisinden sonra Müslümanların halifesinin kim olduğunu onlara bildirmek istedi" dedi.

Medâinî İsrâîl'den, o Ebû İshâk'tan, o da Erkam b. Şürahbîl'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Âişe'nin evinde hastalandı. "Ebû Bekir insanlara namaz kıldırın" dedi. Âişe dedi ki: Ben ona, "Ey Allah'ın elçisi! Ebû Bekir utangaç bir adamdır" dedim. Dedi ki: Bunun üzerine Ömer'e haber yolladılar. Fakat Ömer, "Ebû Bekir sağ iken öne geçecek değilim" dedi.

Medâinî Ebû Seleme'den, o da İsmâîl b. Müslim'den, o da Enes'ten Ali'nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) hastalandı. Benim konumumu bildiği halde, namaz kıldırması için Ebû Bekir'e emir verdi. Vefat edince, Müslümanlar, Resûlullah'ın din işleri için razı olduğu birisini, dünya işleri için seçtiler. Böylece Ebû Bekir'i hilafete getirdiler. Vallahi Ebû Bekir bu işin ehliydi. Resûlullah'ın (sav) getirdiği bir makamdan onu hangi şey geri bırakabilirdi?"

Bana Hüdbe anlattı, dedi ki: Bize Mübârek b. Fedâle anlattı, dedi ki: Ömer b. Abdülazîz İbn Zübeyr el-Hanzalî'yi Hasan'ın yanına gönderdi. İbnü'z-Zübeyr ona, "Resûlullah (sav) Ebû Bekir'i kendine halife yaptı mı?" dedi. Hasan, "Arakadaşın bu konuda kuşku içinde mi yoksa? Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki namazı kıldırarak başkasını değil Ebû Bekir'i görevlendirdiği zaman onu halife seçmişti. Vallahi

Ebû Bekir, hilafetin üzerine atlama konusunda [herkesten] daha çok Allah'tan korkmaktadır” dedi.

Medâinî, Mübârek b. Fedâle'den bunun benzerini rivayet ederek anlattı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, O Ebû Bekir b. İsmâîl b. Muhammed'den, o babasından, o da Enes b. Mâlik'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) evden çıktı. Ebû Bekir de namaz kıldırıyordu. Ebû Bekir geri çekilmek istedi. Resûlullah (sav), “Yerinde kal. Ben sadece saflara bakmak istedim” dedi.

Bana Ali b. İbrahim es-Sevvâk anlattı, dedi ki: Bana İsmail b. Zürâre es-Sükkerî anlattı. O Saîd b. Mesleme'den, O İsmâîl b. Ümeyye'den, o Zührî'den, o da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'a (sav) en son bakışım, hastalanıp da namaz kıldırması için Ebû Bekir'e emir verdiği zamandı. Biz öğle namazında iken, Resûlullah (sav) Âişe'nin [kapısının] örtüsünü kaldırdı. Ben onun yüzüne baktım, adeta mushaftan bir yaprağa benziyordu.

Dedi ki: Yine İsmâîl b. Ümeyye şöyle dedi: Zührî'nin dışındakilerden de işittim, Enes'ten şunu rivayet ediyorlardı: Ebû Bekir, Resûlullah (sav) insanlara namaz kıldırma istiyor zannıyla geri çekildi. Resûlullah (sav) Müslümanları saf bağlamış halde durumlarını görünce tebessüm etti ve eliyle, “Namazınıza devam edin” diye işaret etti. Sonra kendisiyle onların arasındaki perdeyi araladı. Resûlullah (sav) o gün vefat etti.

Bize Ahmed b. İbrahim anlattı, dedi ki: Bize Ebû Âsım en-Nebîl anlattı, dedi ki: Bize Mâlik b. Miğvel anlattı. O Talha b. Musarrif'ten, o Saîd b. Cübeyr'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: “Ah perşembe günü ah! Perşembe günü neydi biliyor musunuz? O gün Resûlullah'ın (sav) ağrıları şiddetlenmişti.” Sonra İbn Abbas uzunca ağladı. Sonra şöyle dedi: “Onun ağrıları şiddetlenince, ‘Bana hokka ve kürek kemiği getirin, size, benden sonra asla dalalete düşmeyeceğiniz bir vasiyet yazayım’ dedi. [Orada olanlar], ‘Onun nesi var? Sayıklıyor mu acaba?’ dediler ve iddialarda bulunup gürültü yaptılar. Bu durum Resûlullah'ı (sav) üzdü ve rahatsız etti. Resûlullah (sav), ‘Çekilin yanımdan’ dedi ve bir şey yazmadı.”

Bana Ravh anlattı, dedi ki: Bize Haccâc b. Nusayr anlattı. O Kurre b. Hâlid'den, o Ebü'z-Zübeyr'den, o da Câbir'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), ümmetine vasiyet yazmak için bir kâğıt istedi. Fakat evde gü-rültü vardı, bu yüzden yazma işini bıraktı.

Bize Ahmed b. Hişâm b. Behrâm anlattı, dedi ki: Bize Şebâbe b. Sevvâr anlattı. O Abdurrahmân b. Ebû Bekir'den, o da Kâsım b. Muhammed'den rivayet etti, dedi ki: Âişe'nin şöyle dediğini işittim: Resûlullah'ın (sav) benim evimde, benim günüm ve gecemde, kucağımda vefat etmiş olması Allah'tan bana bir nimet ve rahmettir.

[Resûlullah'ın (sav) Vefatı]

Bize Abdullah b. Ebû Ümeyye anlattı. O İbrahim b. Sa'd'dan, o İbn İshâk'tan, o Yahyâ b. Abdullah b. Zübeyr'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Âişe'den işittim, şöyle diyordu: "Resûlullah (sav) benim göğsümde, benim sıramda, benim evimde ve benim haremimde vefat etti. Onun hakkında kimseye haksızlık yapmadım. Resûlullah (sav) benim kucağımda ruhunu Rahmân'a teslim edince, cahilliğimden ve gençliğimden dolayı, onun başını bir yastığa koydum ve kalkıp kadınlarla beraber çırpınmaya başladım ve yüzüme vurdum."

Bana Velîd b. Sâlih anlattı, dedi ki: Bize Merhûm b. Abdülazîz anlattı, dedi ki: Bize Ebû İmrân el-Cevnî anlattı. O Yezîd b. Bâbenûs'tan, Âişe'den şunu işittiğini rivayet etti: Resûlullah (sav), "Ah başım!" dediğini işitti. Bunun üzerine, "Asıl ben 'Ah başım' demeliyim" dedi. Bu, Cibrîl'in kendisinin vefat edeceğini ona bildirdiği zamandı. Birkaç gün bu ağrıyla kaldı; nihayet dört adam arasında Meymûne'nin evinden getirildi. Bana, "Ey Âişe! Hanımlarıma haber ver, gelsinler" dedi. Hanımları geldiği zaman Resûlullah (sav), "Sizin aranızda gidip gelemem. Âişe'nin evinde kalmam için bana izin verin" dedi. Onlar, "İzin verdik ey Allah'ın elçisi" dediler. Bir gün baktık ki yüzü sıcak ve alnı terliyor. Ondan önce hiçbir ölü görmemiştim. Sonra Resûlullah (sav), "Beni oturtun" dedi. Ben onu kendime yasladım ve elimi onun üzerine koydum. Başını çevirdi; elim onun üzerinden düştü. O sırada göğsümün üzerine -ya da "köprücük kemiğimin üzerine" dedi- ağzından soğuk bir damla düştü. Resûlullah (sav) yatağın

üzerine düştü. Üstünü bir örtü ile örttük. Ömer geldi ve girmek için izin istedi. Muğîre b. Şu'be de onun yanındaydı. İzin verdim ve perdeyi çektim. Ömer, “Ey Allah'ın elçisi!” dedi. Ben ona, “Bir saatten beri baygındır” dedim. Ömer örtüyü yüzünden kaldırdı ve “Vah vah! Resûlullah'ın baygınlığı ne kadar da şiddetlidir” dedi. Sonra tekrar yüzünü örttü. Muğîre hiç konuşmadı. Muğîre [dönmek üzere] kapının eşiğine geldiğinde, “Resûlullah (sav) vefat etti ey Ömer” dedi. Ömer, “Yalan söyledin! Resûlullah (sav) ölmedi ve Münafıklarla savaşmak için emir almadan ölmeyecek de. Aslında sen, fitnenin cesaretlendirdiği bir adamsın” dedi.

Ebû Bekir geldi ve “Resûlullah'ın (sav) nesi var?” dedi. Ben, “Bir saatten beri baygındır” dedim. Ebû Bekir Resûlullah'ın (sav) yüzünü açtı ve ağzını iki gözü arasına koydu. Sonra elini şakaklarının üzerine koydu ve “Vah peygamber vah! Vah dostum vah! Vah seçilmiş dost vah! Allah Resûlünü doğruladı” dedi; sonra, ‘Şüphesiz sen öleceksin ve şüphesiz onlar da öleceklerdir.¹⁰² Biz senden önce hiçbir beşere ölümsüzlük vermedik. Sen ölürsen onlar ebedî mi kalacaklar?¹⁰³ Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.¹⁰⁴ Muhammed, sadece Resûldür, elçidir. Nitekim ondan önce de nice Resûller gelip geçmiştir. Şayet o ölür veya öldürülürse, hemen gerisin geriye dinden mi döneceksiniz? Kim geri döner, dinden çıkarsa, bilsin ki Allah'a asla zarar veremez. Ama Allah hidâyetin kadrini bilip şükredenleri bol bol mükâfatlandıracaktır’¹⁰⁵ âyetlerini okudu. Bunun üzerine Ömer, “Bunlar Allah'ın kitabında var mı ey Ebû Bekir?” dedi. Ebû Bekir, “Evet, var” dedi. Sonra Ömer, “Bu zat, Resûlullah'ın (sav) mağara arkadaşı ve iki kişiden birisidir. Ona biat edin” dedi. O zaman ona biat ettiler.

Bize Velîd b. Sâlih anlattı. O Vâkîdî'den, o İbn Ebû Zi'b'den, o Ebû Hâzim'den, o da İbn Ömer'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat edince bir örtüyle örtüldü. Biz de etrafında oturup ağlamaya başladık. Biz bu durumda iken, bir ses işittik; ancak şahıs olarak görünmüyordu. Bize, “Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi üzerinize olsun” dedi. Biz de selamını aynı şeklide aldık. Sonra, “Kuşkusuz her can ölümü tadacaktır. Ancak kı-

102 Zümer, 39/30.

103 Enbiyâ, 21/34.

104 Ankebût, 29/57.

105 Âl-i İmrân, 3/144

*yamet günü yaptıklarınızın karşılığı tastamam size verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulursa gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı aldatici metadan başka bir şey değildir*¹⁰⁶ dedi. Sonra şöyle dedi: “Allah’ın her fani için bir halifesi, her musibet için bir taziyesi [desteği] ve her gidenin yerine gelecek biri olduğunu bilmiyor musunuz? Allah’a itimat edin, ona umut bağlayın. İşiniz ve başınıza gelen musibet konusunda bakışınız güzel olsun. Asıl mahrûm olan kişi, sevaptan mahrûm edilendir. Allah’ın selam, rahmet ve bereketi üzerinize olsun.” İbn Ömer dedi ki: Evdeki mescitteki ve yoldaki herkes bu sözleri işitti. O gün herkes, hatta örtülerin içindeki kadınlar bile ağladılar. Adeta bağrıışmalardan evler yıkılıyordu. İbn Ömer, “Cibrîl’in bize taziye vermeye ve vedalaşmaya geldiğini düşündük” dedi.

Medâinî, [Avâne’den,] o babasından, o da Şa’bî’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiği zaman insanlar şu şekilde seslenen bir çağrıyı işittiler: “Allah’ın yanında her gidenin yerine bir gelen ve her musibete karşı bir taziye [destek] vardır. Mutlu kişi, sevabın mutlu ettiği kimsedir. Mahrûm ise, sevaptan mahrûm edilen kimsedir” Bunun üzerine Ali (as), “Bu Hızır’dır; Peygamberinizin taziyesi için gelmiştir” dedi.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkîdî’den, O da Muhammed b. Abdullah b. Ca’fer’den, o Abdülvâhid b. Ebû Avn’dan, Peygamber’in (sav) şöyle dediğini rivayet etti: “Beni yıkadığınız zaman bu sedirimin üzerine ve kabrimin kenarına koyun. Sonra bir saat kadar yanımdan çıkın. Kuşkusuz ilk olarak namazımı kılacak olan dostum Cibrîl’dir. Sonra Mikâil, sonra İsrâfîl kılacaktır. Sonra grup grup yanıma girin; namaz kılın ve güzelce selam verin. Tezkiyelerle [övcü ağıtlarla] bana eziyet etmeyin. İlk önce aile halkım namaz kılsınlar. Sonra onların kadınları, sonra sizler kılınız. Burada olmayan ashâbıma selam söyleyin.”

Bize Abdullah b. Ebû Ümeyye ve Velîd b. Sâlih anlattılar. Onlar İbrahim b. Sa’d’dan, o Muhammed b. İshâk’tan, o Zührî’den, o Abdullah b. Ka’b b. Mâlik’ten, o da İbn Abbas’tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah’ın (sav) hastalığında Ali b. Ebû Tâlib insanların yanına çıktı. İnsanlar, “Resû-

lullah nasıldır” dediler. Ali, “Allah’a şükür, iyileşmiş olarak sabahladı” dedi. Abbas Ali’nin elinden tuttu ve “Ey Ali, vallahi üç gün sonra sen sopanın kulusun.¹⁰⁷ Vallahi ben Resûlullah’ın yüzünde ölümü gördüm, tıpkı Abdülmuttalib oğullarının yüzlerinde gördüğüm gibi. Gel birlikte Resûlullah’ın (sav) yanına gidelim. Eğer bu iş bizde ise bize bildirecek. Eğer başkasında ise, ondan insanlara bizim için vasiyet etmesini isteyeceğiz” dedi. Bunun üzerine Ali, “Vallahi yapmayacağım. Eğer bize vermezse, ondan sonra insanlar bu işi asla bize vermeyecekler” dedi. Resûlullah (sav) o gün kuşluk vaktinde vefat etti.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkıdî’den isnadında şöyle dediğini nakletti: Ölüm meleği Cibrîl’den izin istedikten sonra Resûlullah’ın (sav) yanına girdi ve “Ey Allah’ın elçisi! Sana itaat etmek için emredildim. Eğer istersen ruhunu kabzedeceğim, ama istemezsen bırakacağım” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “Allah’ın katındaki daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Hadi ruhumu al” dedi. Dediler ki: Peygamberlik mührü Resûlullah’ın (sav) omuzları arasından kaldırıldı. İnsanlar o zaman vefat ettiğine kanaat getirdiler.

Bana Abdullah b. Ebû Ümeyye anlattı. O İbrahim b. Sa’d’dan, o Muhammed b. İshâk’tan, o Zührî’den, o Saîd b. Müseyyeb’den, o da Ebû Hüreyre’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiğinde Ömer ayağa kalkıp şöyle dedi: “Münafıklardan bazı adamlar Resûlullah’ın (sav) vefat ettiğini söylüyorlar. Resûlullah (sav) vefat etmedi; o Rabbinin yanına gitti. Tıpkı Musa b. İmrân’ın Rabbinin yanına gidip kavminden 40 gün kaybolması gibi. Vallahi Resûlullah (sav) dönecek ve o münafıkların el ve ayaklarını kesecektir.”

Sonra Ebû Bekir geldi ve Âişe’nin evine girdi. Resûlullah (sav) hibe-re türü bir hırkasıyla örtülmüştü. Geldi ve yüzünü açtı. Sonra onu öptü ve hırkayı tekrar üzerine örttü. Sonra dışarı çıktı. Ömer de konuşuyordu. Ebû Bekir, “Yavaş ol ey Ömer!” dedi. Sonra Allah’a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi: “Ey insanlar! Kim Allah’a ibadet ediyorsa, Allah Hayy’dır

107 “Abdü'l-Asâ”, başkasına tabi olanlar için söylenen bir darb-ı meseldir. Demek istiyor ki “Resûlullah (sav) üç gün sonra vefat edecektir. Sen ise başkasına tabi olacak ve başkasından emir alacaksın.” (Bk. Buhâri, *Meğazi*, 40) (çev.)

ve ölümsüzdür. Kim Muhammed'e ibadet ediyorsa kuşkusuz Muhammed vefat etmiştir." Sonra, "*Şüphesiz sen öleceksin ve şüphesiz onlar da öleceklerdir.*"¹⁰⁸ Muhammed, sadece resûldür. Nitekim ondan önce de nice resûller gelip geçmiştir. Şayet o ölür veya öldürülürse, hemen gerisin geriye dinden mi döneceksiniz?"¹⁰⁹ âyetlerini okudu. Dedi ki: "Vallahi Ebû Bekir okumadan insanlar bu iki âyetin nazil olduğunun farkında değillerdi. İnsanlar bu iki âyeti aldılar ve hep okumaya başladılar. Ömer dedi ki: Bu iki âyeti işitiğimde, ayaklarımın bağı çözüldü ve beni taşıyamaz oldular. O zaman Resûlullah'ın (sav) vefat ettiğini anladım.

Bana Muhammed b. Ar'ara anlattı, dedi ki: Bize Abdürrezzâk anlattı, dedi ki: Bize Ma'mer anlattı. O Zührî'den, o da Urve'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat edince Ömer'de ilginç bir durum meydana geldi. Adeta aklını yitirmiş, perişan bir şekilde geldi ve "Muhammed ölmedi ve ölmeyecektir. Bu sadece bir baygınlıktır" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, "Sen dininde kuşkuya mı düştün ey Ömer? Allah'ın "*Şüphesiz sen öleceksin ve şüphesiz onlar da öleceklerdir*" dediğini işitmedin mi?" dedi. O hal Ömer'den gitti ve "Vallahi, sanki daha önce o âyeti duymamış gibiydim" dedi. Sonra Resûlullah'ın (sav) üzerine kapandı ve alnını öpüp ağlamaya başladı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Ma'mer'en, o Zührî'den, o da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) vefatından bir gün sonra Ebû Bekir minbere çıkıp oturdu. Ömer şehadet kelimesini söyledi, Ebû Bekir susuyordu. Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi: "Dün sizlere bir söz söylemişim. O söz söylediğim gibi değildir. Vallahi, o sözü ne Allah'ın kitabında, ne de Resûlullah'ın (sav) sünnetinde gördüm. Ancak Resûlullah'ın (sav) bizi sevk ve idare edinceye kadar yaşamasını arzu ediyordum. Kuşkusuz Allah, Resûlü'nü hidayet ettiği kitabını bizde bırakmıştır. Eğer ona tutunursanız doğru yolu bulursunuz. Allah sizin görüşlerinizi en hayırlınız olan bir zat üzerinde birleştirdi. O da Allah Resûlü'nün arkadaşı, iki kişiden birisi ve sizin işinize bakmaya en çok layık olandır. Kalkın ve ona biat edin." İnsanlar Sakîfe'den sonra genel biatte Ebû Bekir'e biat etmeye başladılar.

108 Zümer, 39/30.

109 Âl-i İmrân, 3/144.

Vâkıdî bir isnadında şöyle rivayet etmiştir: Osmân (ra), “Kuşkusuz Resûlullah (sav) vefat etmemiştir. Fakat Meryem oğlu İsa göğe kaldırıldığı gibi o da göğe kaldırılmıştır” dedi.

Bana Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bize Zeyd b. Yahyâ anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd anlattı. O Eyyûb'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) pazartesi günü vefat etti. [Cenazesi] o gün ve ertesi gün bırakıldı ve geceleyin defnedildi. Ömer konuştu ve şöyle dedi: “Resûlullah (sav) ölmemiştir. Ancak Musa b. İmrân'ın ruhu Allah'a yükseldiği gibi onun ruhu da Allah'a yükselmiştir. Vallahi, bazı adamların elleri ve dilleri kesilmeden o ölmeyecektir.” Ömer'in avurtları köpükleninceye kadar konuştu. Bunun üzerine Abbas ayağa kalktı ve “Ey insanlar! Peygamber vefat etmiştir. Arkadaşınızı defnedin. Vallahi, bazıların dediği gibi ise toprağı ondan uzaklaştırması Allah için zor değildir. Vallahi, Resûlullah (sav) hidayet yolunu apaçık bırakmadan vefat etmedi. Helal ve haramları belirledi. Evlendi ve boşandı; savaştı ve barış yaptı. Vallahi, koyunları olan bir çobanın kendi koyunlarını dağ başlarında otlatması, otlaklarda dolaştırması, meralarda gezdirmesi ve su havuzlarını eliyle temizlemesi, Resûlullah'ın sizin aranızda olmasından daha eğitici ve daha yorucu değildir. Ey insanlar, arkadaşınızı defnedin.” Ümmü Eymen ağlamaya başladı. Kendisine, “Sen Resûlullah'a mı ağlıyorsun?” denildi. Ümmü Eymen, “Onun dünyadan daha hayırlı bir yere gitmiş olduğunu bilmediğim için ağlamıyorum. Fakat ben semanın haberinin bizden kesilmiş olduğuna ağlıyorum” dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Muhammed b. Abdullah'tan, o Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Ömer hilafetinde bana şöyle dedi: Ey İbn Abbas! Resûlullah'ın (sav) vefatı sırasında o sözleri söylemeye beni sevk eden neydi, biliyor musun? Ben “*Böylece sizler insanlara birer şahit ve örnek olabilirsiniz ve Peygamber de size bir şahit ve örnek olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık*”¹¹⁰ âyetini okurdum. Sanıyordum ki Peygamber (sav) ümmetinin son işlerine de şahit oluncaya kadar ümmetinin içinde yaşayacaktır. İşte o sözleri söylemeye beni sevk eden şey bu idi.

110 Bakara, 2/143.

Vâkîdî dedi ki: Resûlullah (sav), Safer ayının bitimine 2 gece kala, çarşamba günü hastalandı. Hicretin 11. yılında, Rebülevvel ayının 12. gününde de vefat etti.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, O Muhammed b. Râsid'den, o da Mekhûl'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) pazartesi günü vefat etti ve çarşamba günü defnedildi.

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı. O Yahyâ b. Âdem'den, o Bekkâî'den, o Muhammed b. İshâk'tan, o Abdullah b. Ebû Bekir b. Amr b. Hazm'ın eşi olan Fâtıma bt. Muhammed b. Umâre'den, o Amre bt. Abdurrahmân b. Es'ad b. Zürâre'den, o da Aişe'den rivayet etti, dedi ki: çarşamba gecesi gece yarısı, kürek ve çapaların sesini duyana kadar Resûlullah'ın defnedildiğini bilmiyorduk.

Ebû Ma'ser'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav), Safer ayının bitmesine 11 gece kala, çarşamba günü hastalandı. Rebülevvel'in 2'sinde de vefat etti. Onun hastalıktan şikâyeti 13 gündü.

Ebû Mihnef Ebû Ma'ser'in rivayeti gibi rivayet etti ve şöyle dedi: Resûlullah (sav) salı günü, güneş öğleye doğru meylettiği zaman defnedildi.¹¹¹

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî'den, o Abdülazîz b. Muhammed ed-Derâverdî'den, o Musa b. Ukbe'den, o da Zührî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Rebülevvel ayının başında, pazartesi günü, güneş öğleye doğru meylettiği zaman vefat etti.

Resûlullah'ın (sav) Yıkanması, Kefenlenmesi ve Defni

Bize Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Âdem anlattı. O İbrahim b. Sa'd'dan, o Muhammed b. İshâk b. Abdullah b. Ebû Bekir ve Hüseyin b. Abdullah'tan nakletti, dediler ki: Resûlullah'ın (sav) gaslini ve defnini üstlenenler Ali b. Ebû Tâlib, Abbas, Fadl b. Abbas, Kusem b. Abbas, Üsâme b. Zeyd ve Resûlullah'ın (sav) Mevlâsı Şukrân idi. Diğer taraftan Hazrec kabilesinden olan Evs b. Havlî Ali'ye, "Resûlullah'a hizmet için bize de bir fırsat ver" dedi. Kendisi Bedir ehlindendi. Bunun üzerine Ali ona, "Gir" dedi. Evs girdi; oturdu ve Resûlullah'ın

111 Hamidullah neşrinde "rengi değişmişti" şeklinde bir ziyade mevcuttur. (ed.)

(sav) gaslinde hazır bulundu. Ali Resûlullah'ı (sav) göğsüne dayamıştı. Abbas, Fadl ve Kusem onu çeviriyorlardı. Üsâme ve Şukrân da üzerine su döküyorlardı. Ali ise, onu göğsüne dayamış, yıkıyordu. Yıkanırken Resûlullah'ın üzerinde gömleği vardı. Ali gömleğiyle onu ovuyor ve arkadan elini Resûlullah'ın (sav) [ön tarafına] ulaştırıyordu. Ali yıkarken, "Anam babam sana feda olsun; yaşarken de güzeldin, ölüyken de [güzel-sin]" diyordu.

Bize Saîd b. Süleymân anlattı, dedi ki: Bize Abbâd b. Avvâm anlattı, dedi ki: Bize İshâk haber verdi. O Yahyâ b. Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiği zaman onu yıkama konusunda ihtilaf ettiler. Ashâbı, "Bu işi nasıl yapacağız? Ölülerimizi çırılçıplak soyduğumuz gibi onu da çırılçıplak soyacak mıyız?" dediler. Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah onlara bir uyku hali verdi. Hiç birisi başını kaldıramıyordu. Kâbe tarafından seslenen birinin sesini işittiler, "Üzerinde elbisesi olduğu halde onu yıkayın" diyordu. Bu yüzden Resûlullah (sav), üzerinde bir gömleği varken yıkandı. Suyu gömleğin üzerine döküyorlar ve gömlekle birlikte ovuyorlardı. Durumu gören Âişe, "Şimdi bana zahir olan görüş, daha önce belirmiş olsaydı, Resûlullah'ın (sav) cenazesini hanımlarından başkası yıkamayacaktı" dedi.

Bize Halef b. Hişâm el-Bezzâz ve Muhammed b. Sabbâh anlattılar. Onlar Hüseyim b. Beşîr'den, o Muğîre'den, o da Benî Hâşim'in bir Mevlâsından rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ı (sav) yıkamak istedikleri zaman onun gömleğini çıkarmayı düşündüler. Tam o sırada Kâbe tarafından "Gömleğini çıkarmayın" diye bir ses işittiler.

Bize İshâk b. Ebû İsrâîl anlattı, dedi ki: Bize İsmâîl b. İbrahim -yani İbn Uleyye- anlattı, dedi ki: Bize İbn Cüreyc anlattı. O da Ebû Ca'fer'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) bir gömleğin içinde, su ve sedir [Arabistan kirazı] ile üç kez yıkandı. "Gars kuyusu" denilen ve Sa'd b. Hayseme'ye ait olan bir kuyudan getirilen su ile yıkandı. Resûlullah (sav) o kuyudan su da içerdi. Ali b. Ebû Tâlib kendi eliyle onu yıkamayı üstlendi. Abbas su döküyordu. Fadl da onu kucaklıyordu. Fadl, "Yardım et, yardım et, damarımı kopardın" diyordu.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Muhammed b. Abdullah'tan, o da Zührî'den rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekir ve Resûlullah'ın (sav) ashâbı, [Resûlullah'ın (sav) gasil, tekfin ve defin işinde], Abbas, Ali, Fadl b. Abbas ve diğer aile fertlerini kendi hallerine bıraktılar. Peygamber'in defin işlemlerini yapanlar onlardı.

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Velîd b. Müslim anlattı. O Abdurrahmân b. Amr el-Evzâ'î'den, o Zührî'den, o da Saîd b. Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ı (sav), Ali ve Fadl yıkadılar. Sâlih -yani Şukrân- onlara yardım ediyordu.

Bize Ebû Rebî Süleymân b. Dâvûd ez-Zehrânî anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd anlattı. O Ma'mer'den, o Zührî'den, o da Saîd b. Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) yıkanmasını ve kefenlenip defnedilmesini insanlardan sadece dört kişi üzerlerine aldılar: Abbas b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebû Tâlib, Fadl b. Abbas ve Resûlullah'ın (sav) Mevlâsı Sâlih.

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı. O Yahyâ b. Âdem'den, o İbnü'l-Mübârek'ten, o Ma'mer'den, o Zührî'den, o da Saîd b. Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki: Ali, bir ölüde aradığı [özellikleri] Resûlullah'ta (sav) aradı fakat bulamadı. Bunun üzerine Ali, "Anam babam sana feda olsun; hem sağ iken, hem ölü olarak hoşsun, güzelsin" dedi.

Bize Halef b. Hişâm el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Hüseyim anlattı, dedi ki: Bize İsmâîl b. Ebû Hâlid haber verdi. O da Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ı (sav) Ali ve Fadl yıkadılar. Üsâme de onlara su veriyordu.

Bize Süleymân b. Dâvûd ez-Zehrânî anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd anlattı. O Hişâm b. Urve'den, o babasından, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Sehûl işi üç elbiseyle kefenlendi.

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Abdülvehhâb es-Sekafî anlattı, dedi ki: Bize Hâlid el-Hazzâ anlattı. O da Ebû Kılâbe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Yemen işi çizgili üç elbise içinde kefenlendi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Musa b. Muhammed'den, o babasından, o Ebû Seleme'den, o da Abdurrahmân b. Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) çizgili üç elbise içinde kefenlendi. İçinde gömlek ve sarık yoktu.

Bize Hüdbe anlattı. O Cerîr b. Hâzîm'den, o da Abdullah b. Ubeydullah b. Umeyr'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) çizgili [Habire] iki elbise içinde kefenlendi. Sonra onu beyaz veya Yemen işi bir elbise içinde kefenlemeyi düşündüler. Dedi ki: Abdullah b. Ebû Bekir Resûlullah'ın (sav) üzerinden çıkarılan iki elbiseyi yanına aldı ve "Resûlullah (sav) bu elbiseler içinde kefenlenmiş ve onun vücuduna temas etmişlerdir. Ben onların içinde kefenlenmeden benden ayrılmayacaklardır" dedi. İnsanlar onun görüşüne hayret ettiler. Dedi ki: Abdullah uzun bir müddet onları yanında tuttu. Sonra, "Eğer hayır bu elbiselerde olsaydı Allah onlar için beni Peygamber'ine tercih etmezdi" dedi. İnsanlar, önceki görüşünden daha fazla bu görüşüne hayret ettiler.

Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Hüseyim anlattı, dedi ki: Bize Yûnus, Hasan'ın şöyle dediğini haber verdi: Resûlullah (sav) Habire işi [çizgili] bir elbise ve bir gömlek içinde kefenlendi.

Bana İbrahim b. Sa'd'den anlatıldı. O İbn İshâk'tan, o Ca'fer b. Muhammed ve Ali b. Hüseyin'den, ayrıca Zührî'den, o da Ali b. Hüseyin'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) üç elbise içinde kefenlendi. İki Saharî idi, birisi de Habire işi [çizgili] idi. Resûlullah (sav) tam olarak onların içine konuldu.

Bize Hâlef b. Hişâm el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Hüseyim anlattı. O Yûnus'tan, o Hasan'dan, o Muğîre'den, o da İbrahim'den bunun benzerini anlattı.

Bize Kâsım b. Sellâm anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Yezîd el-Vâsıtî anlattı. O Süfyân b. Hüseyin'den, o Zührî'den, o Saîd b. Müseyyeb, Ali b. Hüseyin ve Ebû Seleme b. Abdurrahmân'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) üç elbise içinde kefenlendi. İki tanesi beyazdı; biri de Habire işi [çizgili] idi.

Bize Hüdbe anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Muhammed¹¹² b. Ukayl haber verdi. O Muhammed b. Ali [b. el-Hanefiyye'den], o da babasından rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) yedi elbise içinde kefenlendi.

Bize Ebû Ubeyd ve Bekir b. Heysem anlattılar, dediler ki: Bize, Leys'in kâtibi Abdullah b. Sâlih anlattı. O Leys b. Sa'd'dan, o Yahyâ b. Saîd b. Müseyyeb'dan, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Rüyamda, sanki üç ayın odama düştüğünü gördüm. Rüyamı Ebû Bekir'e anlattım; bana, "Senin evinde, yeryüzünün en hayırlıları olan üç kişi defnedilecektir" dedi. Resûlullah (sav) vefat edince Âişe'nin evine defnedildi. Ebû Bekir, "Bu senin üç aylarından birisidir. O en hayırlısıdır" dedi.

Bana Süreyc b. Yûnus anlattı, dedi ki: Bize İsmâil b. Uleyye anlattı. O Eyyûb'dan, o da Ebû Kılâbe'den rivayet etti, dedi ki: Âişe rüyasında, semadan düşen bir ayın odasına girdiğini gördü. Sonra başka bir ay daha düşerek onun odasına girdi. Sonra bir başkası daha düşüp onun odasına girdi. Âişe rüyasını Ebû Bekir'e anlattı. Ebû Bekir, eğer rüyan doğru ise, yeryüzünün en hayırlıları olan üç kişi senin odanda defnedileceklerdir.

İbn Uleyye dedi ki: Eyyûb'un dışındakiler de bana şunu haber verdiler: Resûlullah (sav) vefat edince Ebû Bekir Âişe'ye, "Bu senin aylarından birisidir ve onların en hayırlısıdır" dedi.

Bana Abbas b. Hâtim el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Ebû Şeybe anlattı, dedi ki: Bize İsa b. Yûnus haber verdi. O İbn Cüreyç'ten, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Sahabe, Resûlullah'ı (sav) nereye defnedecekleri konusunda şüpheye düştüler. Bunun üzerine Ebû Bekir şöyle dedi: Ben Resûlullah'tan (sav) işittim, dedi ki: "Bir peygamber mekânından taşınmaz, vefat ettiği yere defnedilir" Bunun üzerine hemen yatağını bir kenara koydular ve yatağının yerini kazmaya başladılar.

Bize Velîd b. Sâlih ve Abdullah b. Ebû Ümeyye anlattılar, dediler ki: Bize İbrahim b. Sa'd anlattı. O Muhammed b. İshâk'tan, o Hüseyin b. Abdullah'tan, o İkrime'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Sahabe Resûlullah (sav) için bir yer kazmak istediklerinde, Ebû Ubeyde Mekke

112 BAE'de Abdullah b. Muhammed şeklinde düzeltilerek verilmiştir. (ed.)

ehlinin yaptığı gibi kabir kazardı. Ebû Talha Zeyd b. Sehl ise, Medine ehli için kabir kazardı. Abbas b. Abdülmuttalib iki adam çağırdı ve onlardan birisine, “Ebû Ubeyde b. Cerrâh’ın yanına git” dedi. Diğere de, “Ebû Talha’nın yanına git. Allah’ım! Peygamberin için hayırlısını ihsan et” dedi. Ebû Talha’nın yanına giden adam onu buldu ve onu getirdi. Ebû Talha Resûlullah (sav) için lahit tarzı kabir kazdı.

Dedi ki: Salı günü Resûlullah’ın (sav) techiz ve tekfin işi bitince evinde sedirinin üzerine konuldu. Müslümanlar o sırada onun defni konusunda tartışıyorlardı. Birisi, “Onu Mescid’e defnedelim” dedi. Bir diğeri, “Onu şöyle bir yere defnedelim” dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir şöyle dedi: Resûlullah’tan (sav) işittim, şöyle diyordu: “Bir peygamber ancak vefat ettiği yere defnedilir.” Bunun üzerine Resûlullah’ın (sav) yatağı hemen kaldırıldı ve yatağın altı onun için kazıldı. Sonra insanlar, cenaze namazını kılmak için grup grup mescide girdiler. Erkeklerin namazı sona erince bu kez kadınlar girdiler. Kadınların namazı bitince de çocuklar girdiler. Resûlullah (sav) üzerine kılınan namazda hiç kimse insanlara imamlık yapmadı. Sonra Resûlullah (sav) çarşamba gecesi defnedildi.

Bize Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkîdî’den isnadında şöyle dediğini nakletti: Sahabe Resûlullah’ın (sav) defni konusunda ihtilafa düştüler. Birisi, “Bakî’de defnedilir” dedi. Başka birisi, “Minberin yanına defnedilir” dedi. Bir başkası ise, “Ona doğru namaz kıldığı hurma kütüğünün yanına defnedilir” dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir şöyle dedi: İhtilaf ettiğiniz konuda bilgim var. Resûlullah’tan işittim, şöyle diyordu: “Bir Peygamber vefat ettiği yerin dışında bir yere defnedilemez.” Hemen Resûlullah’ın (sav) yatağının etrafını çizdi. Sonra Resûlullah (sav) yatakla beraber bir tarafa taşındı. Sonra Ebû Talha onun için kabir kazdı ve lahit yaptı.

Bize Affân b. Müslim anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Bize Ebû İmrân el-Cevnî haber verdi, dedi ki: Bize Ebû Asîm bu olaya şahit olarak anlattı, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat edince sahabe, “Cenaze namazını nasıl kılalım?” dediler. Dediler ki: “[Namaz kılmak üzere] gruplar halinde yanına girin!” Ashâb bir kapıdan giriyorlar ve [namaz kılıp] diğereinden çıkıyorlardı. Cenaze namazı için önlerine bir imam geçmedi.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Abdülhamîd b. İmrân'dan, o babasından, o da annesinden rivayet etti, dedi ki: Ben [cenaze namazı kılmak üzere] Resûlullah'ın (sav) yanına girenlerden biriyim. Resûlullah (sav) sedirin üzerindeydi. Biz saflar halinde dua edip namaz kılardık. Resûlullah'ın (sav) eşlerini gördüm, Cilbablarını üzerlerine almış, göğüslerini dövüyorlardı. Ensâr kadınları da yüzlerine vuruyorlardı. Bağarmaktan boğazlarını yırttılar.

Vâkîdî dedi ki: Bize Musa b. Muhammed anlattı, dedi ki: Babama ait bir sahifede şunları buldum: "Ebû Bekir ve Muhacirler, "Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi üzerine olsun ey Peygamber!" şeklinde selam verip giriyorlardı. İlk selam veren Ebû Bekir ve Ömer idi. Sonra Muhacirler Ebû Bekir ve Ömer gibi selam verdiler. Selamdan sonra ise, "Biz şahitlik ederiz ki sen risaleti tebliğ ettin, ümmete nasihat ettin ve Allah'ın dinini güçlendirinceye kadar Allah yolunda cihad ettin. Allah'ım! Bizi onunla birlikte nazil olan söze [Kur'ân'a] tabi olanlardan eyle. Bizi [ahirette] bir araya getir" diyorlardı.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Muhammed b. Abdullah'tan ve diğerlerinden, onlar Zührî'den, o da Urve'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) kefenlenip eve konulunca insanlar grup grup onun yanına girdiler. Erkekler, kadınlar ve çocuklar, [sırayla] cenaze namazını kıldılar. Sonra çıktılar. Onlara hiç kimse imamlık yapmadı.

Bize Halef b. Hişâm anlattı, dedi ki: Bize Hüseyim anlattı, dedi ki: Bize Yûnus anlattı. O Hasan ve Muğîre'den, onlar İbrahim ve Mücâlid'den, onlar da Şa'bî'den naklettiler, dediler ki: Resûlullah (sav) için lahit yapıldı.

Halef b. Hişâm dedi ki: Hüseyim şöyle dedi: Bana gelen habere göre kerpiçler dikine dizildi.

Bana Dımaşkıllardan biri anlattı. O Saîd b. Abdülazîz'den, o da Süleymân b. Musâ'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) için lahit yapıldı. Kabri yarık şeklinde değildi. Kerpiçler, tıpkı kubbelere konulduğu gibi kabrinin üzerine konuldu.

Bize Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Velîd b. Müslim anlattı. O Saîd b. Abdülazîz'den, o da Süleymân b. Musâ'dan rivayet etti, dedi ki:

Resûlullah (sav) kabrine konulduğu zaman bir düzeltici aradılar. Muğîre b. Şu'be, "Ben inip düzeltereğim" dedi. Sonra indi ve kabrini düzeltti.

Bize Muhammed b. Sabbâh anlattı, dedi ki: Bize Hüseyim anlattı. O Mansûr b. Zâzân'dan, o da Hasan'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) kabrine, Hayber'de elde ettiği kırmızı bir kadife konuldu. Bunu yapmalarının sebebi, Medine arazisinin nemli olmasıydı. Dedi ki: O kadife Resûlullah'ın (sav) altına serildi.

Bize Hişâm b. Ammâr anlattı, dedi ki: Bize Velîd anlattı. O Saîd b. Abdülazîz'den o da Süleymân b. Musa'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) altına onu Medine toprağının neminden koruyacak bir kadife serildi.

Vâkıdî bir isnadında dedi ki: Şukrân, Peygamber'e (sav) ait bir kadifeyi Resûlullah'ın (sav) kabrine attı ve "Ondan sonra hiç kimse bunu giymesin" dedi.

Bana Ravh b. Abdülmü'min anlattı, dedi ki: Bize Ebû Dâvûd anlattı, dedi ki: Bize Şu'be anlattı. O Ebû Cemre'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) kabrine kırmızı bir kadife atıldı -ya da serildi veya açıldı-.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o Mâlik ve Ma'mer'den Zührî'nin şöyle dediğini naklettiler: Resûlullah (sav) defnedilince onun kabrine, baş tarafının sağ yanına su serpildi. Suyu serpen Bilâl idi. Lahdin üzeri satıhla kapatıldı. Ondan sonra üzerine çakıl taşları atıldı.

Bana Hişâm b. Ammâr anlattı. O Velîd b. Müslim'den, o da Ebû Cüreyc'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) içinde defnedildiği evin duvarı yıkılmış ve bir kısmı düşmüştü. Velîd b. Abdümelik döneminde Ömer b. Abdülazîz [Medine valisi iken] onu yeniden yapmıştı.

Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Hüseyim anlattı, dedi ki: Bize İsmâil b. Ebû Hâlid haber verdi, dedi ki: Şa'b'den işittim, şöyle dedi: Resûlullah'ın (sav) kabrine Ali (as), Fadl b. Abbas ve Üsâme b. Zeyd indiler. Dedi ki: Bazıları konuşmaya başladılar. Bunun üzerine Abdurrahmân b. Avf da kabrine indi.

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb anlattı. O İbrahim b. Sa'd'dan, o Sevrî'den, o İsmâil b. Ebû Hâlid'dan, o Şa'bi'den, o da Ebû Merhab'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) kabrine dört kişi indiler. Onlardan birisi de Abdurrahmân b. Avf idi.

Vâkidi dedi ki: Doğru olan, onun kabrine Ali b. Ebû Tâlib, Fadl b. Abbas, Üsâme ve Şukrân'ın inmiş olmalarıdır.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) kabrine Ali b. Ebû Tâlib, Fadl, Üsâme ve Şukrân indiler. Ensâr, "Resûlullah'a (sav) hizmet için bize de bir fırsat verin" dediler. Benî Hublâ'dan¹¹³ birisi olan Evs b. Havlî el-Hazrecî Resûlullah'ın (sav) kabrine indi. Kendisi Bedir aşâbındandı. Muğîre b. Şu'be'nin yüzüğü kabre düştü. Bunun üzerine Ali (as) ona, "Sen o yüzüğü bilerek düşürdün. İnip yüzüğü alman ve 'Resûlullah'ın (sav) kabrine en son inen ve onu en son gören benim' demen için bunu yaptın; biliyorum" dedi. Bunun üzerine Kusem b. Abbas kabre indi ve Muğîre'nin yüzüğünü çıkardı. Böylece Kusem Resûlullah'ın (sav) kabrine en son inen ve onu en son görmüş olan birisiydi.

Bize Amr b. Muhammed anlattı, dedi ki: Bize Hüseyim anlattı, dedi ki: Bize Yûnus haber verdi. O da İkrime'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) kabrine Ali b. Ebû Tâlib, Fadl ve Üsâme indiler. İbn Havlî denilen Ensâr'dan bir adam, "Siz biliyorsunuz ki ben şehitlerin kabirlerine inerdim. Resûlullah (sav) şehitlerin en efdalidir" dedi. Böylece o da onlarla beraber kabre indirildi.

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bana Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb anlattı. O İbrahim b. Sa'd'dan, o Muhammed b. İshâk'tan, o babası İshâk b. Yesâr'dan, o Abdullah b. Hâris b. Nevfel'in Mevlâsı Mıksem Ebû'l-Kâsım'dan, o da Abdullah b. Hâris'ten Ali b. Ebû Tâlib'in şöyle dediğini nakletti: "Kuşkusuz Muğîre b. Şu'be size, en son Peygamber'i (sav) görenin kendisi olduğunu haber verecektir. Oysa Peygamber'in (sav) kabrine en son inen ve onu gören Kusem b. Abbas'tır."

113 Onun asıl ismi Sâlim idi. Karnı büyük olduğu için "Benu'l-Hublâ" diye adlandırılmıştır. (çev.)

Bana Muhammed b. Ebân et-Tahhân anlattı, dedi ki: Bize Cerîr b. Hâzim anlattı. O da Muhammed b. İshâk'tan rivayet etti, dedi ki: En son Resûlullah'ı (sav) gören Temmâm b. Abbas b. Abdülmuttalib veya Kusem idi. Kusem indi ve Muğîre b. Şu'be'nin yüzüğünü çıkardı.

Medâinî İbn Cu'dübe'den, o Zührî'den, o da Ali b. Hüsey'n'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) kabrine en son inen Hasan b. Ali'dir. Babası Ali, Muğîre b. Şu'be'nin yüzüğünü çıkarması için ona inmesini emretti.

Bana Muhammed b. Sabbâh anlattı, dedi ki: Bize Hüsey'm anlattı, dedi ki: Bize Mücâlid anlattı. O Şa'bi'den, o da Muğîre b. Şu'be'den rivayet etti, dedi ki: Muğîre onlara -Kûfe'yi kastederek- şurada konuşuyordu, dedi ki: Resûlullah'ı (sav) en son gören benim. Resûlullah (sav) defnedildi ve Ali çıktı. Yüzüğümü kabrine attım ve "Ey Ebü'l-Hasan yüzüğüm!" dedim. Ali bana, "İn ve onu al" dedi. Ben de yüzüğümü aldım ve elimi kerpiçlerin üzerine koydum. Sonra çıktım.

Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Ebû İmrân el-Cevnî'den işittim. O Ebû Asım'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) lahdine konulunca Muğîre b. Şu'be, "Kuşkusuz onun ayak tarafında düzeltilmemiş bir şey kaldı" dedi. Oradakiler ona, "Kebre in ve düzelt" dediler. Dedi ki: Muğîre indi ve Resûlullah'ın (sav) ayaklarına dokundu. Sonra, "Bana bol bol toprak atın" dedi. Ayaklarının ortasına yetişinceye kadar ona toprak atıldılar. Sonra çıktı ve "Resûlullah'a (sav) en son yakın olanınız benim" demeye başladı.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, O Musa b. Ubeyde'den, o Mus'ab b. Muhammed b. Şürahbîl'den, o Ebû Seleme'den, o da Abdurrahmân'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) hastalığında "Benden sonra benim ümmetimden birisinin başına bir musibet gelirse, başına gelen musibetin şiddetini benim maruz kaldığım musibetle hafifletsin. Çünkü ümmetimden hiç kimse, benim musibetimden daha şiddetli bir musibetle karşılaşmayacaktır" dedi.

[Vefat Ettiği Gün Resûlullah'ın (sav) Ömrü]

Bize Ravh b. Abdülmü'min anlattı, dedi ki: Bize Gunder anlattı, dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o Âmir b. Sa'd'dan, o da Cerîr b. Abdullah'tan, Mu'âviye'nin şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav) vefat ettiğinde 63 yaşındaydı.

Bize Muhammed b. Sabbâh anlattı, dedi ki: Bize Hüseyim anlattı, dedi ki: Bize Dâvûd b. Ebû Hind haber verdi. O da Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiğinde 63 yaşındaydı.

Bize Ebû Nasr et-Temmâr ve Muhammed b. Sabbâh el-Bezzâz anlattılar. Onlar Şerîk'ten, o da Ebû İshâk'tan bunun benzerini rivayet etti.

Sakîfe Toplantısı

Bize Vehb b. Bakıyye anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn anlattı, dedi ki: Bize Avvâm b. Havşeb haber verdi. O da İbrahim et-Teymî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat edince Ömer b. Hattâb Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın yanına geldi ve ona, "Elini uzat, sana biat edelim. Sen, Resûlullah'ın (sav) ifadesiyle bu ümmetin eminsin" dedi. Ebû Ubeyde, "Ey Ömer! Müslüman olduğum günden beri sende bir anlayışsızlık görmedim. İçinizde iki kişiden biri olan Sıddîk varken bana mı biat edeceksin?" dedi.

Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Mu'âz b. Mu'âz anlattı, dedi ki: Bize İbn Avn Muhammed b. Sîrîn'in kendilerine şunu anlattığını haber verdi: Resûlullah (sav) vefat ettiği zaman [ashabın ileri gelenleri] Ubeyde b. Cerrâh'ın yanına geldiler. Ubeyde, "İçinizde üçün üçüncüsü varken bana mı geliyorsunuz?" dedi. İbn Avn dedi ki: Muhammed'e, "Üç kişinin üçüncüsü kimdir?" dedim. Muhammed, "*Sen 'Hani kâfirler onu Mekke'den çıkardıklarında iki kişiden biri olarak mağarada iken arkadaşına: 'Hiç tasalanma, zira Allah bizimle beraberdir' diyordu*"¹¹⁴ âyetini okumadın mı?" dedi.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ya'kûb b. İbrahim anlattı. O babasından, o Sâlih b. Keysân'dan, o İbn Şihâb'dan, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o da İbn Abba'stan rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekir'e biat edilmesinden söz ederken Ömer b. Hattâb'tan işittim, şöyle dedi:

114 Tevbe, 9/40.

“İçinizde Ebû Bekir gibi boyunların uzatılacağı [hürmet göreceği, fazilet sahibi] veya boyunların ona doğru kesileceği [fazilette onunla yarışacak] bir kişi yoktur.”¹¹⁵

Bize Ebû'r-Rebî Süleymân b. Dâvûd ez-Zehrânî anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Sâid haber verdi. O da Kâsım b. Muhammed'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiği zaman Ensâr, Benî Sâ'ide gölgeğinde, Sa'd b. Ubâde'nin yanında toplandılar. Onların yanına Ebû Bekir, Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh da geldiler. Bedir ehlinden olan Hubâb b. Münzir ayağa kalktı ve şöyle dedi: “Bizden bir emir, sizden de bir emir olsun. Ey muhacirler topluluğu! Vallahi bu işi size layık görmeyip size karşı cimrilik yapıyor değiliz. Fakat babalarını ve kardeşlerini öldürdüğümüz bazı kavimlerin bu işin başına geçmelerinden korkuyoruz.” Bunun üzerine Ömer, “Eğer böyle bir durum olursa ve gücün yeterse karşı çıkarısın” dedi.

Bu kez Ebû Bekir konuşmaya başladı, dedi ki: “Bizler emir, sizler vezirlersiniz. Bu iş aramızda hurmanın yaprağının [*Üblüme'nin*] iki parçaya bölünmesi gibi yarı yarıyadır.” Hammâd dedi ki: Ebû Bekir'in sözünde geçen “*Üblüme*” kelimesi “*Hûsa*” manasındadır. O da hurma yaprağıdır.¹¹⁶ Ebû Bekir'e ilk biat eden Beşîr b. Sa'd veya Numân b. Beşîr idi.

Dedi ki: İnsanlar Ebû Bekir üzerinde ittifak edince onların arasında bir [mal] paylaşımı yaptı. Benî Adî b. Neccâr'dan yaşlı bir kadına payını Zeyd b. Sâbit ile gönderdi. Yaşlı kadın, “Bu ne?” dedi. Zeyd, “Ebû Bekir'in paylaştırdığı bir maldır” dedi. Yaşlı kadın, “Dinime karşılık bana rüşvet mi veriyorsun?” dedi. Zeyd, “Hayır” dedi. Kadın, “Üzerinde bulunduğum konumu terk etmemden mi korkuyorsun?” dedi. Zeyd, “Hayır” dedi. Kadın, “Vallahi ondan bir şey almayacağım” dedi. Bunun üzerine Zeyd b. Sâbit Ebû Bekir'in yanına döndü ve yaşlı kadının dediklerini ona haber verdi. Ebû Bekir, “Vallahi biz de ona verdiğimizden asla bir şey almayacağız” dedi.

115 ZZ metninde yer alan ifade (تَقَطَّعَ إِلَيْهِ الْأَعْنَاقُ) şeklindedir. 'de (تَقَطَّعَ إِلَيْهِ الْأَعْنَاقُ) şeklinde harekelenmiştir. Bu bir deyimdir. Bir yarış atı, arzu edilen bir hedefe kavuşamadığı zaman onun için bu deyim kullanılır. Ömer'in bunu Ebû Bekir için kullanmış olması şu anlama geliyor: Yani içinizde Ebû Bekir'le fazilette yarışacak hiç kimse bulunmamaktadır. Hiç kimse fazilette onunla yarışamaz; onun bulunduğu noktaya erişemez ve onu geçemez. (Bk. İbnü'l-Esir, *en-Nihâye fi Garibi'l-Hadis*, (تقطع) maddesi) (çev.)

116 Hurma yaprağı tam ortadan bölünmezse bile, “*üblümenin yarılması gibi*” ifadesi bir darb-ı mesel olmuştur. Bununla, bir işin iki eşit parçaya bölünmesi kastedilmektedir. (çev.)

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkıd anlattı, dedi ki: Bize Hüseyin el-Cu'fî haber verdi. O Zâide'den, o Âsım b. Behdele'den, o Zer b. Hubeyş'ten, o da Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiği zaman Ensâr, “Bizden bir emir, sizden bir emir olsun” dediler. Ömer onların yanına geldi ve “Ey Ensâr topluluğu! Resûlullah'ın (sav) Ebû Bekir'i namaz kıldırmakla görevlendirdiğini bilmiyor musunuz?” dedi. Ensâr, “Biliyoruz” dediler. Ömer, “Peki, hanginizin nefsi Ebû Bekir'in önüne geçmeyi hoş karşılar?” dedi. Ensâr, “Ebû Bekir'in önüne geçmekten Allah'a sığınırız” dediler.

Bana Bekir b. Heysem anlattı. O Hişâm b. Yûsuf'tan, o Ma'mer'den, o Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah'tan, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Bana Ömer b. Hattâb'ın, [hilafeti döneminde] cuma günü hutbe okumak istediği haberi geldi. Güneşin tam ısındığı öğle saatlerinde [Mescide] dönüşü hızlandırdım. Müezzinler susunca Ömer hutbe verdi ve öyle dedi: “Ben bir söz söyleyeceğim. Belki bu söz, ecelimden önceki sözüm olacak. Kim bu sözüme kulak verirse, devesinin götüreceği yere kadar onu konuşsun. Bu sözümünden bir şey anlamayacağından endişe edenlere gelince, kuşkusuz hakkımda yalan söyleyen bir kimseye hakkımı helal etmem.” Sonra konuşmasına şöyle devam etti: “Bana gelen habere göre Zübeyr, ‘Eğer Ömer ölürse biz Ali'ye biat edeceğiz. Ebû Bekir'in biati de bir anda olmuştur’ demiş. Vallahi yalan söylemiş. Vallahi Resûlullah (sav) onu kendi yerine görevlendirdi. Dinin direği bakımından onu başkalarına tercih etti. Allah ve müminler Ebû Bekir'den başkasını kabul etmezler’ dedi. Sizin içinizde, onun gibi boyunların uzatılacağı [hürmet göreceği, fazilet sahibi] bir kimse var mı?”

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bana Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî anlattı. O Ebû Ma'mer'den, o Makburî'den ve Zübeyr ailesinin Mevlâsı Yezîd b. Rûmân'dan, onlar da İbn Şihâb'dan şöyle dediğini rivayet ettiler: Resûlullah (sav) vefat ettiği sırada Muhacirler Resûlullah'ın (sav) hücrelerinde iken, Ali b. Ebû Tâlib ve Abbas da cenaze ile meşgul idiler. Tam o sırada Ma'n b. Adî ve Uveyym b. Sâ'ide çıkageldiler. Hemen Ebû Bekir'e, “Bir fitne kapısı açılmış, eğer Allah o kapıyı seninle kapatmazsa bir daha kapatılamaz. Şimdi Sa'd b. Ubâde el-Ensârî Benî Sâ'ide gölgeliğindedir.

Ona biat etmek istiyorlar” dediler. Bunun üzerine Ebû Bekir, Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh kalktular ve gölgeliğe geldiler. Baktular ki Sa’d bir halının üzerinde oturmuş ve bir yastığa yaslanmış, sıtma hastalığına yakalanmıştı. Ebû Bekir ona, “Ne düşünüyorsun ey Ebû Sâbit?” dedi. Sa’d, “Ben sizden bir adamım” dedi. Hubâb b. Münzir ise, “Bizden bir emir, sizden bir emir olsun. Eğer bir Muhacir Ensâr içinde [yanlış] bir şey yaparsa, Ensârlı olan ona cevap verir. Eğer Ensâr’dan biri Muhacirler içinde [yanlış] bir şey yaparsa Muhacir olan kişi ona cevap verir. Ben Ensâr’ın kaşınıtı gideren direği [görüşü alınan kişisi] ve meyvesinin çokluğundan dalı kırılmasın diye destek verilen [şahsiyeti yüceltilen] hurmasıyım.¹¹⁷ Eğer isterseniz [bu işi kendi aramızda] bölüşür ve küçük parçalara da ayırırız. Kim [bu konuda] benimle tartışmak ister?” dedi.

Ömer konuşmak istedi; fakat Ebû Bekir, “Yavaş ol” dedi. Sonra şöyle konuştu: “Kuşkusuz İslâm’a girmiş olmak bakımından bizler insanların ilki, yurt olarak insanların vasatı, nesep olarak insanların en şerefli ve ak-rabalık olarak Resûlullah’a (sav) en yakın olanlarıyız. Sizler İslâm’da bizim kardeşimiz ve dinde ortağımızsınız. Bize yardım ettiniz, bize kucak açtınız ve bize [her şeyinizi] verdiniz. Allah sizi hayırla mükâfatlandırsın. Bizler emirler, sizler de vezirlersiniz. Kuşkusuz Araplar ancak Kureyş kabilesinin arkasından gider. Sizlerden bir grup bilir ki Resûlullah (sav), “İmamlar Kureyş’tendir” buyurdu. Sizler, Allah’ın muhacir kardeşlerinize verdiği şeyler konusunda cimrilik yapmamaya daha çok layıksınız.”

Hubâb, “Vallahi seni ve arkadaşlarını kıskanmıyoruz. Fakat bizler bu işin, öldürdüğümüz kavmin eline geçmesinden korkuyoruz. Onlar bize karşı çok kindar olurlar” dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, “Eğer benim emrime itaat ederseniz, bu iki adamdan birisine biat edersiniz: Ebû Ubeyde b. Cerrâh’a -sağındaydı- veya Ömer b. Hâttâb’a -o da solundaydı-. Ömer,

117 Matbu nüshayı tahkik eden ZZ, buraya alınması gereken bir dipnotu, dört sayfa sonra koymuştur. Oysa aynı ifade ilk olarak bu sayfada geçtiği için, notu buraya almayı uygun gördük. Hübâb b. Münzir’in söylediği sözün orijinali, (أَنَا جَزَيْتُهَا الْمُحَكِّكَ وَغَذَيْتُهَا الْمَرْجُوبَ) şeklindedir. (جَزَيْتُهَا) kelimesi (الجزل) kelimesinin musağğarıdır. Cezl, devenin çöktüğü yerde bulunan bir çubuktur. İstirahat etmesi için o çubukla devenin kaşınıtı giderilir. Araplar bunu, görüşünden istifade edilen ve yanında rahat olunan kişiler için darb-ı mesel yaparlar. (غَذَيْتُهَا) kelimesi ise, hurma manasına gelen (الغذق) kelimesinin ismi-taşğiridir. (المرجوب) ise, meyvesi bol olan hurma ağacının meyveleri yere düşmesin diye, altına konulan destek mahiyetindeki dayanaktır. Araplar, kavmi tarafından yüceltilen kimseler için bu darb-ı meseli kullanırlar. (Hâşiyetü'd-Dağmi, yanımında (ZZ) bulunan yazma bir eser, -2ظ).

“Sen sağ iken öyle mi? Vallahi hiç kimse, seni Resûlullah’ın (sav) getirdiği makamdan geri çekemez. Uzat elini” dedi. Ebû Bekir, elini uzattı. Ömer, ona biat etti. Arkasından Üseyd b. Hudayr biat etti. Sonra insanların hepsi biat ettiler. Ebû Bekir’in etrafında izdiham yaşandı. Bunun üzerine Ensâr, “Sa’d’ı öldürdünüz!” dedi. [Sa’d hasta olup yerde uzandığı için] İnsanlar az daha onu eziyorlardı. Ömer, “Öldürün onu! O fitnedir” dedi. Böylece insanlar Ebû Bekir’e biat etmiş oldular. İbn Rûmân dedi ki: Deniliyor ki: Ensâr’dan ilk biat eden kişi Beşîr b. Sa’d idi.

Ebû Bekir oradan Mescide getirildi, insanlar orada da ona biat ettiler. Abbas ve Ali, henüz Resûlullah’ın (sav) gaslini bitirmeden Mescitten gelen tekbir seslerini işittiler. Ali, “Bu nedir?” dedi. Abbas, “Hiç kimse bu şekilde [hakkımızı] inkâr etmemiştir. Bu yüzden sana söylediğimi, söylememiş olayım” dedi. Dedi ki: Ali dışarı çıktı ve “Ey Ebû Bekir! Bu işte bize bir hak görmüyor musun?” dedi. Ebû Bekir, “Evet, görüyorum; fakat fitneden korktum. Ben büyük bir işi kuşandım” dedi. Bunun üzerine Ali, “Resûlullah’ın (sav) seni namaz kıldırmakla görevlendirdiğini ve mağarada iki kişiden biri olduğunu biliyordum. Bizim de bir hakkımız vardı, fakat istişarede bulunmadık. Allah seni affetsin” dedi ve Ebû Bekir’e biat etti.

Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb dedi ki: Bize İbrahim b. Sa’d anlattı. O Muhammed b. İshâk’tan, o da Zührî’den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiği zaman Ensâr Benî Sâ’ide gölgeğinde bulunan Sa’d b. Ubâde’nin yanında toplandı. Ali, Zübeyr ve Talha, Fâtıma’nın evinde yalnız kaldılar. Muhacirler de, yanlarında Abdüleşhel oğullarından Üseyd b. Hudayr olduğu halde Ebû Bekir’in yanında toplandılar. Resûlullah (sav) ise, evindeydi ve henüz teçhizi bitirilmiş değildi. Tam bu sırada Ebû Bekir’in yanına bir adam geldi ve “İş büyümekten insanlara yetiş” dedi.

Bize Muhammed b. Musaffâ el-Hımsî anlattı, dedi ki: Bize Bakıyye b. Velîd anlattı. O Zübeyrî’den, o da Zührî’den rivayet etti, dedi ki: Bir gün Ömer b. Hattâb şöyle bir konuşma yaptı: “Kuşkusuz Ebû Bekir’in biati bir anda oldu ve Allah [ümme]ti] biatin şerrinden muhafaza etti” Ensâr, Sa’d b. Ubâde’ye biat etmek üzere Benî Sâ’ide gölgeğinde toplanmıştı. Hubâb b. Münzir, “Bizler İslâm’ın ordusuyuz. Sizler de Muhacirler topluluğusunuz.

Bizden bir emir, sizden bir emir olsun. Ta ki iş aramızda hurma yaprağının [*üblümenin*] ortadan yarılması gibi eşit olsun” dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, konuşmaya başladı. Feraset sahibi bir insandı, dedi ki: “Biz Kureyşiz, imamlar bizdendir. Sizler bizim kardeşlerimiz ve vezirlerimizsiniz. Bizi kucaklayıp bize yardım ettiniz. Allah sizi hayırla mükâfatlandırsın.” Sa’d’ın dışında orada bulunan herkes ona biat etti. Kendisi doğru yoldan ayrıldı, sonra talihsizliğe uğradı.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o Ebû Sâlih’ten, o da Câbir b. Abdullah’tan rivayet etti, dedi ki: Abbas, Ali b. Ebû Tâlib’e, “Seni neye yönlendirdiysem hep geç kaldın” dedi. Resûlullah (sav) vefat ettiğinde Ali’ye, “Ortaya çık, ta ki insanların gözü önünde sana biat edeyim. O zaman iki kişi senin hakkında ihtilaf etmezler” demişti. Fakat Ali bunu reddetmiş ve “Onlardan bizim hakkımızı inkâr edecek ve bize baskı yapacak birisi var mı?” demişti. Abbas ise ona, “Göreceksin; bu dediklerin olacak” demişti. Ebû Bekir’e biat edilince Abbas Ali’ye, “Ey Ali, ben sana söylememiş miydim?” dedi.

Ali b. Muhammed el-Medâinî İbn Cu’dübe’den, o Zührî’den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes’ûd’dan, o da İbn Abbas’tan rivayet etti, dedi ki: Ömer b. Hattâb, bir hutbe okudu ve şöyle dedi: “Filanca ve filanca adam, ‘eğer Ömer ölseydi, Ali’ye biat ederdik ve biat tamamlanmış olurdu. Nitekim Ebû Bekir’in biati de bir anda olmuştu da Allah [ümme]ti biatin şerrinden korumuştur’ demişler. Bunlar yalan söylemişler. Vallahi Ebû Bekir’in biati bir anda olmadı. Vallahi Resûlullah (sav) onu kendi makamına geçirdi ve ümmetin dini için onu başkalarına tercih etti. Üstelik ‘Allah ve Müslümanlar Ebû Bekir’den başkasını istemezler’ demişti. İçinizde Ebû Bekir gibi, fazilette yarışılacak bir kişi var mı? Meşveretsiz bir şekilde bir adama biat eden kişiler, öldürülmeyi hak ediyorlar. Allah’a yemin ediyorum ki ya adamlar bu işlerden vazgeçerler ya da elleri ve ayakları kesilecek ve hurma kütüklerinde asılacaklardır. Kuşkusuz size haber veriyorum ki Allah, Resûlü’nü yanına alınca, Ensâr Benî Sâ’ide gölgesinde bir araya geldi. Muhacirler de Ebû Bekir’in etrafında toplandılar. Ensâr’ın sözcüsü, ‘Biz Ensâr topluluğu İslâm’ın ordusuyuz. Siz Muhacirler ise burada bir topluluksunuz. Ama bakıyoruz ki Muhacirler bizi yerimizden çıkarıp yöneti-

mimize el koymak istiyorlar' dedi. Ben konuşmak istedim. Bir konuşma tasarlamıştım ki onu Ebû Bekir'in huzurunda takdim etmek istiyordum. Ancak Ebû Bekir, 'Yavaş ol ya Ömer' dedi. Sonra Ebû Bekir konuşmaya başladı. Susuncaya kadar, hoşuma giden ne kadar söz ve benzerleri varsa hepsini söyledi, dedi ki: "Ne kadar hayır varsa sizler ona layıksınız. Bizler de bilinen bir kabiledeniz. Araplar, ancak Kureyş kabilesi için yönetimi tanır. Kaldı ki Resûlullah (sav), 'Benden sonra bu iş Kureyş kabilesindedir' buyurdu' Bunun üzerine Benî Selime kabilesine mensup olan Hubâb b. Münzir, 'Sizin faziletinizi tanıyoruz. Fakat bizden bir emir, sizden de bir emir olsun. Bu durum, birbirimizle çatışmamamız için daha uygundur. Eğer kabul etmezseniz, ben Ensâr'ın görüşü alınan bir üyesi ve kendisine destek verilen hurmasıym' dedi.

Sonra Beşîr b. Sa'd, 'Bu iş bizimle sizin arasında üblümenin [hurma yaprağı] iki eşit parçası gibi olur' dedi. Ben kendisine, 'Sen de mi ey tek gözlü adam? Allah aşkına Resûlullah'ın (sav) 'İmamlar Kureyş'tendir' sözünü işittin mi?' dedim. Beşîr, 'Evet, Allah için işittim. Burnum sürtüldü' dedi. Ben de, 'O zaman konuşma kimin hakkında yapılıyor?' dedim. Sonra Ebû Bekir, sözlerinden hoşuma gitmeyen tek cümle bu idi. Vallahi götürülüp boynumun vurulması, benim için Ebû Bekir'i, Resûlullah'ın (sav) getirdiği makamdan indirmekten daha sevimlidir. Sonra Ebû Bekir şöyle dedi: 'Biz emirleriz; sizler vezirlersiniz ve dinde kardeşlerimizsiniz. İnsanların bize en çok sevimli olanı sizlersiniz.' Allah böylece şeytanın vesvesesini onlardan giderdi. Hepsî biat ettiler. O kadar ki Ensâr muhacirlerden önce biat etmeye başladılar. Sonra Ebû Bekir'le birlikte mescide dönüp orada ona biat ettiler.

Ma'n b. Adî ve Uveym b. Sâ'ide Ebû Bekir'le beraberdi. Onlar Ensâr'ın yaptıklarını bildirmişlerdi. Zührî dedi ki: Ma'n şöyle diyordu: Ben, hayatta iken Resûlullah'ı (sav) tasdik ettiğim gibi, vefat ettikten sonra da ölünceye kadar onu tasdik etmeye devam edeceğim. Sonra Yemâme gününde şehit oldu.

Bana İbnü'l-Abbas anlattı. O babasından, o Ebû Mihnef'ten, o da Muhammed b. İshâk'tan bunun benzerini rivayet etti.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Şu'be anlattı, dedi ki: Bize Cüreyrî haber verdi. O da Ebû Nadre'den rivayet etti, dedi ki: Bazı insanlar Ebû Bekir'e biat etmeye gecikince Ebû Bekir, "Benden bu işe daha layık olan kim var? İlk namaz kıldırın ben değil miyim? Ben şöyle, şöyle değil miyim?" diyerek Resûlullah (sav) ile birlikte yaptığı bazı hasletlerini zikretti.

Bana Hüdbe b. Hâlid anlattı, dedi ki: Bana Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Bize Cüreyrî haber verdi. O da Ebû Nadre'den rivayet etti, dedi ki: İnsanlar Ebû Bekir'e biat ettiklerinde Ali ve Zübeyr bir kenara çekildiler. Ebû Bekir, onlara Ömer ve Zeyd b. Sâbit'i gönderdi. Bu ikisi Ali'nin evine geldiler, kapıyı çaldılar. Zübeyr kapının deliğinden baktı, sonra hemen Ali'nin yanına dönerek, "Bu ikisi Cennet ehlinde olan iki adamdır. Onlarla savaşacak değiliz" dedi. Ali, "Onlara kapıyı aç" dedi. Sonra onlarla birlikte yola çıktılar, nihayet Ebû Bekir'in yanına geldiler. Ebû Bekir, "Ey Ali, sen Resûlullah'ın (sav) amcasının oğlu ve damadısın. Sen, 'Ben bu işte daha çok hak sahibiyim' diyorsun. Hayır; Allah şahittir ki ben bu işte daha çok hak sahibiyim" dedi. Ali, "Sana bir kınama yoktur ey Resûlullah'ın halifesi! Uzat elini, sana biat edeyim" dedi. Ebû Bekir, elini uzattı; Ali ona biat etti. Sonra Zübeyr'e, "Sen de, 'Ben Resûlullah'ın (sav) halasının oğluyum; onun havarisî ve onun süvarisiyim. Ben bu işte daha çok hak sahibiyim' diyorsun. Hayır, Allah şahittir ki ben bu işte daha çok hak sahibiyim!" dedi. Zübeyr de, "Sana kınama yoktur ey Resûlullah'ın halifesi; uzat elini biat edeyim" dedi. O da elini uzattı, Zübeyr ona biat etti.

Medâinî Mesleme b. Muhârib'den, o da Süleymân et-Teymî'den ve İbn Avn'dan rivayet etti, dediler ki: Ebû Bekir, Ali'ye haber yollayarak biat etmesini istiyordu. Ancak Ali biat etmedi. Ömer onun yanına geldi. Elinde bir meşale vardı. Fâtıma kapıda onu karşıladı. Fâtıma ona, "Ey İbn Hâtâtâb, evimi yakmaya mı geldin?" dedi. Ömer, "Evet; bu, babanın getirdiği şeriatın içinde en güçlü olandır" dedi. Sonra Ali geldi ve biat etti. Biat ederken, "Doğrusu Kur'an'ı cem etmeden evimden çıkmamaya azmetmişim" dedi.

Ebû Mihnef dedi ki: Osmân hilafete getirilince, Abbas Ali'nin yanına girdi ve şöyle dedi: "Seni ne zaman öne geçirsem geride kalırsın. Resûlullah (sav) sekeratta iken ben sana, 'Gel, ondan sonra bu işin kimde olacağını

ona sorayım' dedim. Sen bana, 'Benden sonra bu iş sizindir' demeyeceğinden endişe ediyorum. O zaman bir daha asla hilafete getirilmeyiz' dedin. Sonra Ebû Bekir vefat etti; ben sana, 'Gel sana biat edeyim. O zaman iki kişi senin hakkında ihtilaf etmezler' dedim; sen reddettin. Sonra Ömer vefat etti; ben, "Allah elini rahatlattı. Onun, senin üzerinde bir gölgesi yoktur, dolayısıyla Şurâ'ya girme" dedim. Sen reddettin. Peki ne yapmak lazım?"

Medâinî Ebû Cezî'den, o Ma'mer'den, o Zührî'den, o Urve'den, o da Âişe'den rivayet etti, dedi ki: Ali, Fâtıma 6 ay sonra vefat edinceye kadar Ebû Bekir'e biat etmedi. Fâtıma vefat edince, Ebû Bekir'le barışmaya mecbur oldu. Ebû Bekir Ali'ye gelmek istediğini haber verdi. Ancak Ömer ona, "Tek başına ona gitme" dedi. Ebû Bekir, "Bana ne yapacaklar ki?" dedi. Ebû Bekir Ali'nin yanına geldi. Ali ona, "Vallahi Allah'ın sana verdiği hayrı ve fazileti kiskanmadık. Fakat bu işte bizim bir hakkımızın olduğunu ve bize haksızlık yapıldığını düşünüyorduk" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, "Vallahi Resûlullah'ın (sav) akrabalığı, benim yanımda kendi akrabalığımdan daha sevimsidir" dedi. Ali de sürekli Ebû Bekir'in hakkını ve akrabalığını zikredip durdu. Nihayet Ebû Bekir ağladı ve "Akşama kadar zamanın var" dedi. Ebû Bekir öğle namazını kılınca Ali'den ve onun biatinden söz etti. Bunun üzerine Ali, "Vallahi beni Ebû Bekir'in biatinden alıkoyan, onun hakkını tanımamam değildi. Fakat biz bu işte bizim bir hakkımızın olduğunu ve bize haksızlık yapıldığını düşünüyorduk" dedi. Sonra Ebû Bekir'e biat etti. Müslümanlar Ali'ye, "Güzel yaptın ve isabetli davrandın" dediler.

Medâinî, Ebû Cezî'den, Cüreyri'den, o da Ebû Nadre'dan rivayet etti, dedi ki: Ali, Ebû Bekir'in biatinden geri kaldı. Ebû Bekir ona, "Ben bu işte senden önce olduğum halde, seni biatimden geri bırakan nedir?" dedi.

Bize Seleme b. Sakr ve Ravh b. Abdülmü'min anlattılar, dediler ki: Bize Abdülvehhâb es-Sekafî anlattı, dedi ki: Bize Eyyûb haber verdi. O da İbn Sîrin'den nakletti, dedi ki: Ebû Bekir Ali'ye, "Benim emirliğimden hoşlanmadın mı?" dedi. Ali, "Hayır, hoşlandım; fakat Resûlullah'ın (sav) vefatından sonra, nazil olduğu şekliyle Kur'an'ı cem etmeden üzerime bir rida almamaya yemin etmiştim" dedi.

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Abdurrezzâk anlattı. O Ma'mer'den, o Kelbî'den, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Ali b. Ebû Tâlib biatten geri kalınca Ebû Bekir, Ömer b. Hattâb'ı yanına gönderdi ve "Ona en sert tavrı göstererek onu bana getir" dedi. Ömer yanına gelince, aralarında bir konuşma geçti. Ali, "Sütü bir şekilde sağ ki yarısı senin olsun. Vallahi senin Ebû Bekir'in hilafeti üzerindeki hırsın, ancak yarın seni emirlik makamına getirmesi içindir. Vallahi biz bu iş sebebiyle Ebû Bekir'i kıskanmıyoruz. Fakat biz, meşveretimizi terk etmenizden hoşlanmadık. Biz, 'Onların, bilmezlikten gelemeyecekleri bir hakkımız da vardır' dedik. Sonra Ebû Bekir'in yanına geldi ve ona biat etti.

Bana Hasan b. Arefe'den anlatıldı. O Ali b. Hişâm b. Yezid'den, o babasından, o da Ebû'l-Cehhâf'tan rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekir'e biat süreci başlayıp da insanlar ona biat edince kalkıp üç kere şöyle seslendi ve "Ey insanlar! Biatinizi iptal ettim. [Artık istediğinize biat edin]" dedi. Bunun üzerine Ali, "Vallahi biz senin biatini iptal etmeyecek ve yok saymayacağız. Resûlullah (sav) seni namazda öne geçirdi. Kim seni geri çekebilir ki?" dedi.

Medâinî Abdullah b. Ca'fer'den, o da Ebû Avn'dan rivayet etti, dedi ki: Araplar dinden çıkınca Osmân Ali'nin yanına gitti ve ona, "Amcaoğlu! Kimse bu düşmanla çarpışmak için çıkmıyor, üstelik sen henüz biat etmemişsin" dedi. Osmân onu Ebû Bekir'in yanına götürünceye kadar onunla kaldı. [Ali gelince] Ebû Bekir ayağa kalktı ve kucaklaştılar. Her ikisi de ağlamaya başladı. Ali ona biat etti. Müslümanlar çok sevindiler. İnsanlar şevkle savaştılar. [Ebû Bekir ile Ali arasında gidip gelen] elçiler de kesilmiş oldu.

Medâinî Ebû Zekeriyâ el-Aclânî'den, o da Sâlih b. Keysân'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) vefatından sonra Hâlid b. Saîd b. Âs, Yemen tarafından geldi. [Ayağının tozuyla] Ali ve Osmân'ın yanına geldi ve "İkiniz bayraksınız, sıradan elbise değilsiniz. Ey Abdümenâf çocukları! Başkasının size yönetici olmasını nasıl kabul ettiniz?" dedi. Ali, "Sen bu işi, bir üstünlük meselesi olarak mı görüyorsun? O ancak Allah'ın emridir ve istediği yere koyar" dedi. Ebû Bekir bu sözü önemsemedi ancak Ömer bunu içinde sakladı.

Medâinî Avâne ve İbn Cu'dübe'den nakletti, dediler ki: Hâlid b. Saîd, ancak altı ay sonra Ebû Bekir'e biat etti. Bir gün Hâlid bir gölgelikte otururken Ebû Bekir yanından geçti ve ona, "Ey Hâlid, biat hakkındaki görüşün nedir?" dedi. Hâlid ona, "Sana biat edeceğim ey Ebû Bekir" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir onun yanına geldi. Hâlid onu içeri aldı ve ona biat etti. Medâinî'nin dışındakiler, "Hâlid, iki ay sonra Ebû Bekir'e biat etti" dediler.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, o Vâkidi'den, o Yezîd b. İyâd'dan, o İbn Cu'dübe'den, o da Muhammed b. Mükendir'den rivayet etti, dedi ki: Ebû Süfyân Ali'nin yanına geldi ve "İbn Ebû Kuhâfe'nin sizi yönetmesine razı mı olacaksınız? Vallahi eğer isteseydiniz Medine'yi onun aleyhine olacak şekilde adam ve atlarla dolduracaktım" dedi. Bunun üzerine Ali, "Ben bunu istemiyorum. Yazıklar olsun sana ey Ebû Süfyân, Müslümanların yurtları ve akrabalıkları birbirinden uzak bile olsa, birbirlerine yardım ettiler. Münafıklar ise, yurtları ve akrabalıkları ne kadar yakın bile olsa birbirlerini hep kandırdılar. Eğer Ebû Bekir'i bu işe ehil görmeseydik, onu iş başında bırakmayacaktık" dedi.

Medâinî Rebî b. Sabîh'ten, o kendisine anlatanlardan, o Ali b. Hüseyin'den¹¹⁸, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Ebû Süfyân Ali'nin yanına geldi ve "Ey Ali, Kureyş'in en zelil kabilesinden olan bir adama biat ettiniz. Vallahi eğer isteseydin, Medine'yi, etrafından onun üzerine tutuştururdum ve orayı adamlar ve atlarla doldururdum" dedi. Bunun üzerine Ali ona, "Sen eskiden beri Allah'ı, onun Resûlü'nü ve Müslümanları kandırmaya çalıştın. Bu, İslâm'dan hiçbir şey eksiltmedi. Kuşkusuz Müslümanlar, yurtları ve akrabalıkları uzak bile olsa birbirlerine nasihat ederler. Biz Ebû Bekir'e biat ettik; vallahi o buna ehildir" dedi.

Medâinî Ebû Zekeriyâ el-Aclânî'den, o Ebû Hâzim'den, o da Ebû Hüreyre'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiği sıralarda Ebû Süfyân hazır değildi. Resûlullah (sav) onu zekât memuru olarak göndermişti. Resûlullah'ın (sav) vefat haberi ona ulaşınca, "Ondan sonra kim idarenin başına geçti?" dedi. "Ebû Bekir" denildi. Ebû Süfyân, "Ebû'l-Fasîl [buza-

118 Hem RK'de hem ZZ'de hem BAE'de "Ali b. Hüseyin" ifadesi yer almaktadır.

ğının babası], öyle mi? Vallahi bu işte öyle bir söküük görüyorum ki onu ancak kan tamir eder” dedi.

Vâkidî dedi ki: Ashâbımız, Resûlullah'ın vefat ettiği sırada Ebû Süfyân'ın hazır bulunduğu konusunda icma etmişlerdir.

Bana Ravh b. Abdülmü'min anlattı, dedi ki: Bana Ali b. el-Medîni anlattı. O Süfyân b. Uyeyne'den, o Amr b. Dînâr'dan, o da Ebû Sâlih'ten rivayet etti, dedi ki: Sa'd b. Ubâde Şam'a gitti ve orada öldürüldü.

Medâini İbn Cu'dübe'den, o Sâlih b. Keysân'dan, o Ebû Mihnef'ten, o da Kelbî ve diğerlerinden nakletti, dediler ki: Sa'd b. Ubâde Ebû Bekir'e biat etmeden Şam'a gitti. Ömer ona bir adam gönderdi ve “Onu biat etmeye davet et ve ona bozuk çal. Eğer reddederse onu Allah'a havale et [beddua et]” dedi. Adam Şam'a gitti. Sa'd'ı Hivâreyn'de,¹¹⁹ bahçesinde oturuyor buldu. Onu biate davet etti; ancak Sa'd, “Ben asla bir Kureyşli'ye biat etmem” dedi. Adam, “Ben seninle savaşaçağım” dedi. Sa'd, “Benimle savaşsan bile...” dedi. Adam, “Ümmetin girdiği bir yoldan çıkmak mı istiyorsun?” dedi. Sa'd, “Biat etmeye gelince, evet ben çıkıyorum” dedi. Bunun üzerine adam ona bir ok attı ve onu öldürdü. Rivayet edildiğine göre Sa'd bir hamamda öldürüldü. Bazılarına göre Sa'd oturmuş, bevlediyordu; cinler [görünmeyen birileri] ona ok atıp onu öldürdüler. Onların sözcüleri şöyle demişti:

*Öldürdük Hazrec'in efendisi Sa'd b. Ubâde'yi
İki ok attık ona, kalbi hareket etmez hale geldi*

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Abdullah el-Humeydî el-Mekkî'den rivayet etti, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne anlattı. O Velid b. Kesîr'den, [o İbn Sayyâd'dan, o da Saîd b. Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) vefat ettiğinde Mekke çalkalandı. Bunun üzerine Ebû Kuhâfe, “Neler oluyor?” dedi. Çevresindekiler, “Resûlullah (sav) vefat etti” dediler. Ebû Kuhâfe, “Ondan sonra kim insanlara yönetici oldu?” dedi. Onlar, “Oğlun Ebû Bekir” dediler. Ebû Kuhâfe, “Benî Hâşim, Benî Abdüşems ve Benî Muğîre buna razı oldular mı?” dedi. Onlar, “Evet, razı oldular” dedi. Ebû

119 Hivâreyn, şu anda Humus'a bağlı bir yerdir ve Humus şehrine bitişiktir. (*el-Mu'cemü'l-Coğrafi li'l-Kut-ri'l-Arabi es-Sûri*)

Kuhâfe, “Kuşkusuz Allah’ın vergisine bir mani yoktur, engel olduğu bir şeyi de kimse veremez” dedi. Sonra Ebû Bekir vefat ettiğinde Mekke, bir öncekinden az olmak üzere tekrar çalkalandı. Ebû Kuhâfe, “Neler oluyor?” dedi. Çevresindekiler, “Ebû Bekir vefat etti” dediler. Ebû Kuhâfe, “Büyük bir felaket” dedi.

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Musa anlattı, dedi ki: Bize Hişâm b. Urve anlattı. O da babasından rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekir hilafete getirilince insanlara hitap etti. Önce Allah’a hamd ve sena etti. Sonra şunları söyledi: “Sadede gelince, ey insanlar, biliniz ki: Sizin en faziletliniz olmadığım halde yönetiminiz bana verildi. Ne var ki Kur’ân nazil oldu ve Resûlullah (sav) sünnetlerini ortaya koydu. Ayrıca Kur’ân’ı ve sünneti bize öğretti. Biliniz ki en büyük akıllılık takvadır. En büyük ahmaklık da [yoldan çıkıp] günah işlemektir. Zayıf olan bir şahıs, [elinden alınmış olan] hakkını alıp kendisine teslim edinceye kadar, benim yanımda en güçlüyüzdür. [Gasp ettiği] hakkı kendisinden alıncaya kadar da güçlü olan şahıs, benim nazarımda en zayıfınızdır. Ey insanlar! Ben sadece benden önceki bir rehber tabi olan biriyim. Yoksa yeni bir şey icat eden biri değilim. Şayet bu idare işini güzel yaparsam bana yardımcı olun. Yok, eğer doğru yoldan saparsam, beni doğrultun.”

Bana Hüseyin b. Âli b. Esved rivayet etti, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Musa anlattı, dedi ki: Bana anlatılanlara göre Hasan şöyle diyordu: Ebû Bekir, müminlerin en hayırlısı olduğunu biliyordu. Fakat mümin kendi nefsinin faziletini görmezden gelir.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkidi’den, o Muhammed b. Abdullah ve Yezîd b. İyâd’dan, onlar da Zührî’den naklettiler, dedi ki: Kendisine biat edilip de hilafete getirilince Ebû Bekir şöyle dedi:

“Hamd Allah’a mahsustur. Ona hamd eder, gizli ve açık her işte ondan yardım dilerim. Gece ve gündüzde gelebilecek bütün kötülüklerden Allah’a sığınıyoruz. Allah’ın bir olduğuna, ortaksız olduğuna, Muhammed’in onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim. Allah, kıyametten önce, müjdeleyici ve uyarıcı olarak onu hak ile göndermiştir. Kuşkusuz ona itaat eden doğru yolu bulur; ona isyan eden helak olur. Biliniz ki sizin

en faziletliniz olmadığım halde yönetiminiz bana verildi. Biliniz ki biatim ani oldu. Bu nedenle ben fitneden korkuyordum. Allah'a yemin ederim ki hiçbir gece veya gündüz hilafet için hırs göstermedim, onu talep etmedim, gizli veya açık onu Allah'tan istemedim. Bu işte benim için rahat yoktur.”

“Muhakkak ki gücümün yetmediği ve iki elimin yetişmeyeceği büyük bir işe girişmiş bulunuyorum. Doğrusu, insanların en güçlüsünün benim yerimde, bu işin başında olmasını isterdim. Allah'tan korkun. Bilin ki en büyük akıllılık takvadır. En büyük ahmaklık da [yoldan çıkıp] günah işlemektir. Zayıf olan bir şahıs, [elinden alınmış olan] hakkını alıp kendisine teslim edinceye kadar, benim yanımda en güçlüsünüzdür. [Gasp ettiği] hakkı kendisinden alıncaya kadar da güçlü olan şahıs, benim nazarımda en zayıfınızdır. Şayet bu idare işini güzel yaparsam bana yardımcı olun. Yok, eğer doğru yoldan saparsam, beni doğrultun.”

“Ey insanlar! Biliniz ki cihadı terk eden hiçbir kavim yoktur ki Allah onlara bir zillet darbesi vurmuş olmasın. Yine fuhşun yayıldığı hiçbir kavim yoktur ki Allah onların geneline bela vermesin. Ey insanlar! Allah'ın kitabına tabi olun ve onun nasihatini kabul edin. *'Kuşkusuz Allah kullarının tövbesini kabul eder, günahları bağışlar ve sizin yaptıklarınızı bilendir.'*¹²⁰ Zalimler için bir dostun ve sözü dinlenen bir şefaatinin olmadığı bir günden sakının. Amel etmek konusunda iktidarını kaybetmeden önce, amel etmek isteyen kimse, Allah'a yakın olmak için yapabildiği kadar bugün amel etsin. Ey insanlar! Allah'a ve onun Resûlü'ne itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Allah'a ve onun Resûlü'ne isyan ettiğim zaman, artık sizden itaat isteme hakkım olmaz. Namazınıza kalkın.”

Medâinî Ca'fer b. Süleymân ed-Dab'î'den, o Ebû Amr el-Cevnî'den rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekir'e biat edildiği zaman Selmân el-Fârisî, “Yaptınız, ama yapmadınız. (كَرَدَاؤُ وَ نَه كَرَدَاؤُ) Eğer Ali'ye biat etmiş olsalardı, hem üstlerinden hem de ayaklarının altından yiyeceklerdi” dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o İsmâil b. İbrahim b. Ukbe'den rivayet etti, dedi ki: Ömer b. Hattâb, hac görevini bitirip [hançerle] yaralanmadan önce bazı adamların, “Ebû Bekir'in biati ani olmuştu”

120 Şûrâ, 42/25.

şeklinde söz söylediklerini duydu. Bunun üzerine Ömer, “Eğer ani olmuş ise, Allah [ümmeti] biatin şerrinden korumuştur. Eğer benim başıma bir şey gelirse emir, Resûlullah’ın (sav) vefat ettiğinde kendilerinden razı olduğu altı kişiye aittir” dedi.

[Resûlullah İçin Okunan Mersiyeler]

Ebû Bekir es-Sıddîk’in Resûlullah’a (sav) Mersiyesi

Dedi ki: Ebû Bekir, Resûlullah’a (sav) bir kaside ile ağıt yaktı. O kasidenin bir kısmı şöyledir:

*Yıkıldık Peygamber’[in vefatıyla] adeta, o aramızdaydı
Bir şeref önderi olarak o ne güzel önderdi!
O bizim ana direğimiz, başımızdı o
Bugün yoktur bizim için artık bir ana direk
Heyecanlanıyor ve şikâyet ediyoruz başımıza gelenlerden
Ve harâm belde şikâyet ediyor, onun yokluğundan.
Uzak görme! Kuşkusuz her kavmin efendisine,
İstemezse bile yetişir, takdir edilen ölüm
Vahyi kaybettik, bizden ayrıldığı gün beri
Ve veda ettik, Allah’tan gelen konuşmalara
Bir doğruluk mirasını bıraktın bize, kuşkusuz
Olsun o mirasla sana, salât ve selam*

Ömer b. Hattâb’ın Resûlullah’a (sav) Mersiyesi

Ömer, Peygamber’in (sav) vefatından sonra bir şiirle ona ağıt yaktı. Biz ondan şu beyitleri aldık:

*Hastayım, vefat edip de cenazesi için yatak konulduğundan beri
Korkuyor ve kötü şeylerin olabileceğini bekliyorum
Konumunun bizden kaybolup gitmesinden korkuyorum
Acı ve keder kalır ondan sonra, içimizde
Ağlasın ona, tüm Medine halkı
Ve endişe içindeki her toprakta olan Müslümanlar
Canım feda sana! Kim bakacak işimize?
Ya da kiminle istişare edeceğiz, acı çektiğimiz zaman?*

Ali b. Ebû Tâlib'in Resûlullah'a (sav) Mersiyesi

Ali b. Ebû Tâlib Peygamber'in (sav) vefatından sonra bir şiirle ona ağıt yaktı. Biz ondan şu beyitleri aldık:

*Hey! Geceleyin çaldı kapımı ölüm habercisi korkuttu beni
Ve parçaladı içimi, ölümü haber verdiği zaman¹²¹
Geleni gördüğümde, şunu söyledim ona
Haberci isen Resûlullah dışında başka biri için olsun, haberin
Vallahi unutamayacağım seni, ey Ahmed!
Develer beni yürüttüğü veya yerin vadilerini aştiğim sürece
Ne zaman yerde inecek olursam bir tepeye
Ondan bir iz görüyorum, yepyeni ve [bize] rehber olarak
Atların önünden çekildiği bir küheylan misali
Sanki bir aslanı görüyorlar, kükreyerek üzerlerine gelen.
Ağlastın Resûlullah'a, çok süvariler
Tıpkı yükseklerdeki bulutlar gibi toz kaldıran süvariler*

Hassân'ın Resûlullah'a (sav) Mersiyesi

Hassân yazdığı bir kasidesinde şöyle dedi:

*Gözlerine ne oldu da uyumuyorlar, ey Hassân!
Sanki sürmelenmiş gibi kül rengi bir sürme ile
Vefat etmiş hidayet rehberine yas tutarak
Uzaklaşma [bizden] ey çakıl taşlarına basanların en hayırlısı!
Eyvahlar olsun, Peygamber'in Ensâr'ına ve topluluğuna!
Onun bu mescidin ortasına gömülmesinden sonra
Ah! Keşke korusa seni, şu böğrüm, ah!
Ve keşke senin yerine Bakî'ül-Garkad'da ben gömülseydim, ah!
Bu insanların arasında mı kalacağım, senden sonra Medine'de?
Yazıklar olsun bana, dünyaya gelmemiş olsaydım keşke!
Anam babam feda olsun*

121 Bu beytin Arapçası, hem RK'de hem de ZZ'deki şekli şöyledir: (وَأَرْقَبِي لَمَّا اسْتَقَلَّ مُنَادِيًا) Ancak şiir tenkitçileri tarafından yapılan bir araştırmaya göre bu beytin son kısmının (استهل مناديا) şeklinde olduğu kabul edilmiştir. Kuşkusuz, (استهل) kelimesinin şiirin siyakına daha uygun olduğu açıktır. (Bk. Ebû Bekr el-İsfahânî, *Kitabu'z-Zehre*, c. II, 200; Tahkik: Muhammed Cevvâd en-Nurî, *Camiatu'n-Necâh li Ebbâsi'l-Ulûmi'l-İnsaniyye*, Külliyyetü'l-Âdâb, *Kismü'l-Luğati'l-Arabîyye*, Nablus, Filistin) (çev.)

*Pazartesi günü vefatına şahit olduğum hidayet nebisine
Onun vefatından sonra, sağa-sola baktım hayretle
Ah keşke içirilseydi bana, karayılan zehiri [dedim]
Vallahi, bir ölüm haberi duyduğumda yaşadığım sürece
Mutlaka ağlarım Peygamber Muhammed'e
Dar geldi, Ensâr'a bu memleket dar!
Simsiyah oluverdi yüzleri, tıpkı sürme rengi gibi
Onu doğuran ana bizden,¹²² kabri de bizdedir
Onu bize hediye olarak vermişti Allah
Ensâr'ı da onunla hidayete erdirdi her zaman ve her yerde
Salât ve selam eylesin mübarek Ahmed'e
Allah, arşın etrafındaki melekler ve sâlihler
Sevindi, Yesrib'in hristiyanları ve yahudileri
Lahitli mezara gömüldüğünde Muhammed*

Yine Hassân şöyle dedi:

*Ah! Canım çıksaydı keşke
Abbas ve Ali onu kabrin içine koyduklarında
Titretti beni yer, hatta az daha kabre ben giriyordum
Vefat eden Allah'ın nebisi ve resûlü'nden sonra*

Safiyye bt. Abdülmuttalib'in Mersiyesi

Safiyye bt. Abdülmuttalib şöyle dedi:

*Ey gözüm! Dök yaşlarını cömertçe, ağla
Usanmadan ağla, insanlığın efendisine
Ağla Resûle; çünkü sarstı onun musibeti
Bütün kavmimi, çöl ve şehir halklarını
Va ara vermeden, ağla onun üzerine yüksek sesle, her zaman
Ve seherde kumrular öttükleri sürece*

Yine Safiyye şöyle dedi:

*Ey Allah'ın Resûlü! Sen umuttun bizim için
Hep iyilik yapardın bize, katı değildin*

122 Resûlullah'ın (sav) annesi Âmine'nin, Medineli Neccâr oğullarından olduğunu kastediyor. Neccâr oğulları Resûlullah'ın (sav) dayılarıydı. (çev.)

*Muhammed'in bahsi olduğunda sanki bir dağlayıcı vardır kalbimin
üzerinde*

Ve ben Peygamber'den sonra hiç korkmadım

Ey Fâtıma! Yesrib'de bulunan o mezara

Selam olsun Muhammed'in Rabbinden

Feda olsun Resûlullah'a, canım ve teyzem

Annem ve amcam; yakın akrabalarım ve çoluk-çocuğum

Eğer insanların Rabbi, seni bıraksaydı aramızda

Mutlu olurduk, fakat onun emri gelip geçmiştir

Senin üzerine olsun, Allah'tan tabiyye ve selam

Koysun seni Aden cennetine, senden razı olarak¹²³

Hilfû'l-Fudûl]

Künyesi “Ebû't-Tâhir” ve “Ebû Rebî'a”dır. Zübeyr, [Resûlullah'ın (sav) babası] Abdullah b. Abdülmuttalib'in hem anneden hem babadan kardeşidir. Zübeyr lider bir kişiliğe sahip olup şair bir adamdı. Hilfû'l-Fudûl'da ilk konuşan ve ona davet eden o idi.

Bu antlaşmanın sebebi şuydu: Araplardan ya da acemlerden bir adam ticaret için Mekke'ye gelir, fakat çoğu zaman burada haksızlığa uğrardı. Nitekim Benî Ebû Zübeyd -Ebû Zübeyd'in adı Münebbih b. Rebî'a b. Seleme b. Mâzin b. Rebî'a b. Münebbih b. Sa'b b. Sa'dü'l-Aşîre'dir- kabilesinden bir adam Mekke'ye bir mal getirdi ve o malı Âs b. Vâil es-Sehmi'ye sattı. Ancak Âs b. Vâil ona zulmederek parasını vermedi. Adam Allah rızası için parasını vermesini istediye de bu durum bir fayda sağlamadı. Bir gün Kureyş kabilesi toplantı halinde iken güneşin doğuşuyla birlikte şöyle seslendi:

Ey Fibr ailesi! Mekk'e'nin ortasında

Kabile ve şahıslara uzak bir şekilde

Yardımların, malları gasp edilen bir adama!

İbrazlı, umresini bitirmemiş ve saçları dağınık bir adama

Ey Fibr ailesi! Yardım edin

Rükün ile Hacerü'l-Esved arasında kalan bu adama

123 Birçok kaynakta bu şiirler karıştırılmıştır. Safiye bt. Abdülmuttalib'e ait olanlar, Âtike bt. Abdülmuttalib'e veya Evâ bt. Abdülmuttalib'e isnat edilmiştir. Doğrusunu ancak Allah bilir. (çev.)

Yine şöyle dedi:

*Ey Kusay ailesi! Bu işler nasıl oluyor, Harem'de?
Kâbe'nin saygısında ve şerefli insanların ahlakında?
Zulme uğradım ve zulmeden vazgeçmiyor benden*

[Bu sesi duyan] Zübeyr b. Abdülmuttalib, “Geride kalmış bu adama ne oluyor?” dedi ve hemen kardeşlerini topladı. Benî Hâşim, Benî Muttalib b. Abdümenâf, Benî Esed b. Abdüuzzâ b. Kusay, Benî Zühre b. Kılâb ve Benî Teym b. Mürre, Ebû Züheyr Abdullah b. Cüd’ân el-Kureşî et-Teymî'nin evinde bir araya geldiler. Mekke’de zulme uğramış bir adam gördüklerinde, deniz bir tutam yünü ıslattığı sürece ona yardım etmek, hakkını kendisine teslim edinceye kadar ona destek olmak, zalimi zulmünden vazgeçirmek ve fazla mallarını mazluma iade etmek üzere anlaştılar. Bu antlaşmayı teyit ettiler, üzerinde ahitleştiler ve ayakta tokalaştılar.

Resûlullah (sav) bu antlaşmaya şahit olmuştu. Kendisi, “Kırmızı develer, İbn Cüd’ân’ın evinde şahit olduğum bir anlaşma kadar beni sevindirmemiştir” derdi. Fazla mallarını [fudûl] [mazlumlara] vermek üzere anlaştıkları için bu anlaşmaya “Hilfû'l-Fudûl” denilmiştir. Bazılarına göre, onlar mecbur olmadıkları birtakım erdemlerin altına girdikleri için anlaşmaya “Hilfû'l-Fudûl” (Erdemlilerin Anlaşması) denilmiştir. Bazılarına göre de vaktiyle Cürhüm kabilesinde zulümleri geri çeviren Fudayl, Feddâle Müfaddal ve Fadl adlarında dört adam vardı. Onlar bu konuda bir araya gelip anlaşma yapmışlardı. Denilmiştir ki bu anlaşma, dört kişinin yaptığı anlaşmaya benzediği için buna da “Hilfû'l-Fudûl” denilmiştir. Ancak birinci görüş daha doğrudur.

Âs b. Vâil insafı davranıp [malını geri verinceye] kadar Zübeyr ve onunla birlikte hareket edenler, Zübeydli'nin işiyle uğraştılar. Zübeyr b. Abdülmuttalib bu konuda şöyle demiştir:

*Kötülerin aleyhine bir anlaşma yapacağız diye yemin ettim
Kuşkusuz hepimiz bu memleketin insanlarıyız
Anlaşmayı bitirdiğimizde ona “Fudûl” diyeceğiz
Güçlenirler bu anlaşmayla, çevreden gelen yabancılar*

Bârık'tan bir adam Mekke'ye bazı şeyler getirdi. Übey b. Halef el-Cumahî eşyayı o adamdan satın aldı ve ona haksızlık yaptı. Übey, insanlarla ilişkisi kötü olan bir adamdı. Bâriklı adam hemen Hilfü'l-Fudûl cemiyetinin yanına geldi. Onun hakkını Übey'den aldılar. Adam şöyle dedi:

*Mekke'de zalimce hakkımı gasp etti Übey
Ne kavmim vardı yanımda ne de arkadaşım
Kavmim Bârık'a seslendim bana yardım etsin diye
Fakat nice derin kuyular ve uzun yollar vardı, kavmimle benim aramda
Ey Benî Cumah! Hilfü'l-Fudûl engelleyecek bana yaptığın zulmü
Kuşkusuz hak, gasp yoluyla alınır*

Yine Has'am kabilesinden tüccar bir adam Mekke'ye geldi. Yanında "Katûl" denilen bir kızı da vardı. Nubeyh b. Haccâc b. Âmir b. Huzeyfe b. Sa'd b. Sehm kızı alıkoydu ve zorla onu evine götürdü. Babası hemen Hilfü'l-Fudûl cemiyetine yönlendirildi. Onlar hemen geldiler ve kızı Nübeyh'ten alıp babasına verdiler. Bunun üzerine Nübeyh b. Haccâc şöyle dedi:

*Gitti arkadaşlarım, ben Katûl'ü selamlamadan
Vedalaşamadım onlarla, güzel bir şekilde
Sanma, akşamleyin göçümü alıp gideceğimi!
Konuşmamam için küçümsediniz beni
Korkuyordum, sendeki faziletlerden dolayı
Ancak korkmam Hilfü'l-Fudûl'dan, kendimi bildim bileli*

Yine Nübeyh şöyle dedi:

*Selamladı güzel kız
Uzaklaşınca bizden, bineğinin üzerinde
Ne ayrılığıyla bize verdi bir şey
Ne de kavuşmasıyla
Eğer Hilfü'l-Fudûl olmasaydı
Ve korkmasaydım, onun taşkınlıklarından
Konardım kibarca, çadırların etrafına
Ve giderdim ona doğru, yürüyerek
Rehbersiz bir şekilde ve karanlığa rağmen
İçerdim, ondan arta kalan bir yudum ağız suyunu
Ve gecelerdim onun koynunda*

Vâkıdî ve Hişâm b. el-Kelbî dediler ki: Velîd b. Utbe b. Ebû Süfyân -amcası Mu'âviye'nin Medine'deki valisiydi- Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib'e, bir arazisi sebebiyle zulüm yaptı. Bunun üzerine Hüseyin, "Eğer adil davranıp bana yaptığın zulümden vazgeçmezsen Hilfü'l-Fudûl'u göreve çağıracağım" dedi. Bunun üzerine vali adalete yanaştı.

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Hifü'l-Fudûl anlaşması yapılıncaya Araplar, "Bu insanlar öyle bir şey yaptılar ki bu anlaşma sebebiyle, eski durumlarına ilaveten, onlara faziletler, iyilikler ve ihsanlar olacaktır" dediler. Bu yüzden anlaşmaya "Hilfü'l-Fudûl" denildi.

Hişâm dedi ki: Deniliyor ki: bu anlaşmayı yapanlar, mazlumu zulümden kurtarmak, bineklere sakatlanıp da yolda kalan garipleri ayağa kaldırmak ve Mekke'ye gelen yoksul insanlara, fazla mallarıyla yardımda bulunmak için imzalamışlardır. Bu yüzden ona "Hilfü'l-Fudûl" denilmiştir.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o dedesinden, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbas'tan, Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini nakletti: "Amcalarımla birlikte Hilfü'l-Fudûl'a şahit oldum. Kırmızı develer beni bu kadar sevindirmemiştir."

Bana İsmâil b. Uleyye'den anlatıldı. O Abdurrahmân b. İshâk'tan, o Zührî'den, o Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den, o da babasından, o da Abdurrahmân b. Avf'tan, Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini nakletti: "Amcalarımla beraber Hilfü'l-Mutayyibîn'e şahit oldum.¹²⁴ O anlaşmayı bozduğum takdirde, kırmızı develere sahip olmam beni sevindirmezdi."

124 (حلف المطيبين) *Hilfü'l-Mutayyibîn* ya da *Mutayyebîn*, Câhiliye döneminde Abdümenâf oğulları'nın Abdüddâr oğulları'na karşı bazı Kureyş kabileleriyle yaptıkları ittifakın adıdır. Rivayete göre Peygamber'in (sav) dedelerinden Kusay b. Kilâb, Kâbe civarından başlayarak Mekke topraklarını on parçaya ayırmış ve Kureyş'in on kolu arasında paylaşmıştı. Buraların imar edilmesiyle daha önce dağınık bir köy durumunda olan Mekke bir şehir görünümünü kazanmaya başlamış, özellikle Kusayy'in ölümünden sonra oğullarının döneminde büyük bir ilerleme kaydetmişti.

Kusayy'in vasiyetine uygun olarak *nedve* (Dârünnedve denilen şehir meclisinde toplantılara başkanlık etme), *kıyâde* (başkumandanlık), *hicâbe*, *sidâne* (Kâbe'nin örtüsü ve anahtarlarının muhafazası), *livâ* (sancaktarlık), *sikâye* (hacılara su temini) ve *rifâde* (yoksul hacıları doyurma) görevleri oğlu Abdüddâr'a verilmiş, ondan da oğullarına geçmişti; Kusayy'in diğer oğlu Abdümenâf ise itibarına güvendiğinden bu vazifelere önem vermezdi. Ancak daha sonra Abdümenâfoğulları Abdüşems, Hâşim, Muttalib ve Nevfel sayıca ve itibar bakımından daha üstün olduklarını, dolayısıyla bu görevlerin artık kendilerine verilmesi gerektiğini ileri sürdüler.

Bana Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı. O Ebû Dâvûd et-Tayâ-lisî'den, o da Ebû Avâne'den rivayet etti, dedi ki: Bana Ömer b. Ebû Seleme anlattı. O da babasından Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini nakletti: "Hilfû'l-Mutayyibîn'e şahit oldum. Kırmızı develer beni bu kadar sevindirmemişti."

Hâşim b. Abdümenâf Hilfû'l-Mutayyibîn'e de katılmıştı. Peki, Resûlullah (sav) buna nasıl katılmış olabilir? Şu var ki Hilfû'l-Mutayyibîn'i gerçekleştirenlerin çocukları Hilfû'l-Fudûl'u da gerçekleştirmiş olmaları halinde, bu antlaşmanın da onlara nispeti düşünülebilir.

Bana Bekir b. Heysem anlattı. O Muhammed b. Hasan b. Zebâle'den, o Muhammed b. Fedâle'den, o Hişâm b. Urve'den, o da babasından, o da Âişe'den, Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini rivayet etti: "Abdullah b. Cüd'an'ın evinde şahit olduğum Hilfû'l-Fudûl'a bugün çağrılacak olsam hemen icabet ederim."

Zübeyr b. Abdümtalib'in şiirlerinden bazı beyitler şöyledir:

*Kureyş bildi ki benim ailemin
Tertip içinde bir üstünlüğü vardır
Ve bizler, Kureyş'in en eşrefiyiz, geçmişimiz itibariyle
Ve onların en çok sabredeniyiz, büyük sıkıntılara
Ve bizler ilk evler bina edenleriz, Mekke'mizde
Güvercinlerle beraber
Ve biz konuklara yemek yediririz, eskiden beri
Elçiler bırakılmazdı o zaman, perişanlık içinde
Ve biz kana kana su içirdik, Beyt'in hacılarına*

Görevlerin taksimi konusunda Kureyşliler üç gruba ayrıldı. Benî Mahzûm, Benî Sehm, Benî Cumah ve Benî Adî b. Kâ'b Abdüddâroğulları'nın; Benî Esed, Benî Zühre, Benî Teym b. Mürre ve Benî Hâris b. Fihri Abdümenâf oğulları'nın tarafını tutarken Benî Âmir b. Lüey ile Benî Muhârib b. Fihri tarafsız kaldı. Aynı görüşte olan kabileler, kendi aralarında birbirlerini sonuna kadar desteklemek ve yalnız bırakmamak üzere yemin ettiler. Abdümenâf oğulları'nın oluşturduğu topluluğun üyeleri, bir kaba konulmuş güzel kokulu bir sıvıya ellerini batırarak Kâbe duvarına sürdüler; bundan dolayı onlara "mutayyebîn" (güzel kokulular), yaptıkları ittifak ve yemine de "Hilfû'l-mutayyebîn" denildi; aynı kelimenin ism-i faili olan "mutayyibîn" (güzel koku sürenler) kullanıldığı da görülür. Ahmed b. Hanbel, Muhammed'in amcalarıyla birlikte bu ittifakın içinde yer aldığını kaydediyorsa da (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, 190, 193) burada verilen bilgi *Hilfû'l-fudûl*'la ilgilidir. (Bk. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, "Hilfû'l-Mutayyibîn" maddesi). Esasen Müellif Belâzürî'nin de dediği gibi, Peygamber (sav) o tarihte henüz doğmamıştı. (çev.)

*Fazla kalacak ve artacak kadar
Bizim şerefimizle övündü, Lüey kabilesinin tümü
Zemzem ve Makam arasında
Benim geçmişimdendir, cömert adam Kusay
Ve babamız Hâşim, onunla isimlendiriliyoruz*

Yine Zübeyr şöyle dedi:

*Ey bizim şerefimizi soran kişi
Haberdar ol ve bekle, ey soru soran!
Bizdedir, misafirlerin ve bizden olan iyilikseverlerin konağı
Ve erdemli hüküm de bizdedir
Her dostun sığınağıyız biz
Kıtlık zamanının perişan ettiği herkesin sığınağı
Ve korkanların da sığınağıyız
Eğer bir savaş alevlenirse mızrakların kenarlarıyla
Ve bizde, eğer mızrak sallayıp gelirse
Peşinden gider onun hem hamile hem de kısır develer
Geri çevirdik Benî Bekir'in tümünü, hüsrana uğramış bir şekilde
Kumar okunun ucu, demirinden çıkık vaziyette*

Zübeyr yine şöyle dedi:

*Acizliğinden öfkeyi öldüren gibi olmadım
Fakat icabet ederim, davet edildiğimde
Ağzı düz ve keskin olan kılıç sebebiyle
Vazgeçer benden, hilekâr adam
Zulüm bulaşmaz, bir şereflinin iki avucuna
Ancak öldürmek ister, orduyla karşılaştığı zaman
Biz olmasaydık, giyemezlerdi bazı adamlar
Şeref elbiselerini, ölünceye kadar
Eskiden beri yediririz, misafirlere
Bir kıtlık sallandığında cimri varlıklılar yüzünden
Değiştirdi Mekke'nin içini her gün
Tıpkı hırsızlar gibi bazı krallar
Giydikleri eski elbiseler, ya da bir aba*

*Kir içinde, tıpkı yağ tulumu gibi
 Ve bir kadeh... Konuşacak olsa eğer
 O zaman, "Hey, onlar için gece azığı hazırlıyorum" diyecek
 Görünür sana çöp, eğer içinde varsa
 Onu içen, uykudan uzak ve korkaktır
 Nefsimi ve malımı küçümsedim, onu içmek uğruna
 Verdiğim hediyelerle, döndüler teşekkür ederek
 Yakıldığı zaman, savaş için bir ateş
 Keskin kılıcın verdiği hezimet, sallamaya başlar insanları
 Sancağımızı tutarız, savaşın içinde
 Başına kötü bir şey gelmiş, inindeki aslanlar gibiyiz adeta*

Bana Vâkıd'den anlatıldı. O İbn Ebü'z-Zinâd'dan, o Fadl b. Fadl b. Ayyâş¹²⁵ b. Rebî'a b. Hâris'ten, o da Saîd b. Müseyyeb'in Kabir [Ravza] ile minber arasında şöyle dediğini nakletti:

*Bir kadeh... Konuşacak olsa eğer,
 O zaman, "Hey, onlar için gece azığı hazırlıyorum" diyecek
 Görünür sana çöp, eğer içinde varsa
 Uykudan hemen sonra onu içen korkaktır*

Yine Zübeyr şöyle dedi:

*Ok atıyorlar büyük kayada çevremdeki Benî Abdümenâf
 Gece karardığında
 Ne Esed kabilesi teslim eder beni felakete
 Hayır, hayır, ne de Teym ve Zühre kabileleri*

Yine Zübeyr şöyle dedi:

*Yemin olsun ki sahibine fayda verir, kin ve öfke
 Kuşkusuz kin ve öfke, sevgisine ulaşılmayan kişiden daha faydalıdır
 Özür dile, sevgi sahibi birine kaba davrandığın zaman
 Ve "sen hoş tutulacak birisin" diye, konuş onunla
 Ve ben savaşta, öne geçenlerden biriyim
 Kınanmış kötü adam, bundan korktuğu zaman*

125 BAE'de "Abbas" diye geçiyor. (çev.)

*Affederim, kerim insandan gelen bir çirkinliği
Bir koğuculuk ve bir dalış, ondan bana gelmiş olsa bile*

Yine Zübeyr şöyle dedi:

*Ah! Yükseklerdeki Zeyneb'in evinde içtiğim
Selamlamıştım onu ayakta, ancak o cevap vermemiştir
Ben, babası "Şeybetül-Hamd" olan bir adamım
İnsanların en fakiri, en mutevazı olanı ve sahih neseplisi
Arttığı zaman benim malım, harcamam onu
Ancak savaşa katılanlara ve sarp yollarda yürümeye harcarım
Gece beni kapladığında hareket etmem
Karılarıma ve bekâr câriyelerime doğru
Durmam, sesimi duyuramadığım bir toprakta
Öfkenin şiddeti bende peydahlandığı zaman*

Zübeyr, Hacl'e¹²⁶ ve kardeşlerine ağıt yaktığı zaman şöyle dedi:

*Hatırladım beni zayıf düşüren şeyi
Ancak hatırlayanın zayıf düşürdüğü şey heyecan verir
Ve onu uykudan eder, hatta denilir ki:
"Onda bir hastalık vardır, gizli ve açık"
Eğer Hacl ve amcaları şahit olsalardı
Bir de Kurre ve Tâhir
Fakat bir felaket idi onları ezip geçen
Ve içlerinde yardım edenler de vardı ezilmişlere
Kavim uzaklaşmasın, vedalaştıklarında
Ve görevli, kabirlerine su serptiği zaman
Yağmur yüklü bulutlu bir bahar gününde¹²⁷
Baharın yeşilliği vardı ve çiçekleri*

Zübeyr'in çocuklarından birisi Abdullah'tır. Abdullah Ecnâdeyn günü Şam'da şehit olmuştur. Ayrıca Tâhir, Kurre ve Hacl adlarında da çocukları

126 RK'nin hamişinde Hacl'in Zübeyr'in oğlu olduğu veya kardeşlerinden biri olduğu kayıtlıdır.

127 Bu beyit ZZ'de (نَجَاةٌ رَبِّيعُ لَهُ وَإِبِلٌ) şeklinde kaydedilmiştir. Ancak gerek RK'de gerek BAE'de ve gerekse Zübeyr'in divanında (Bk. Huseyin b. Haydar Mahbûb el-Hâşimî, *Divânü Zübeyr b. Abdülmuttalib*, s. 25, Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, Mekke, ts.) (نَجَاةٌ رَبِّيعُ لَهُ وَإِبِلٌ) şeklindedir. (نَجَاةٌ) kelimesi hiçbir anlama gelmezken, (نَجَاةٌ) kelimesi "yağmur yüklü bulut" manasındadır. Biz de çeviride bunu esas aldık. (çev.)

vardı. Zübeyr onlara ağıt yakmıştır. Hepsinin annesi Âtike bt. Ebû Vehb b. Amr b. Âiz el-Mahzûmî'dir. Resûlullah (sav) 30 küsur yaşlarında iken Zübeyr vefat etmiştir. Deniliyor ki: Zübeyr, bi'setin başladığı günlerde vefat etti.

Zübeyr b. Abdülmuttalib'in "Dubâ'a" adında bir kızı vardı. Zühre b. Kilâb'ın anlaşmalısı Ebû Ma'bed Mikdâd b. Amr el-Behrânî onunla evlendi. Kendisine "Mikdâd b. Esved" denilirdi. Mikdâd, Esved b. Abduyâğûs b. Vehb ez-Zührî'ye nispet edilirdi. Esved onun annesinin kocasıydı.

Zübeyr'e ağıt yakan Ebû Tâlib şöyle dedi:

*Ey Zübeyr! Beni yalnız bıraktın, belalara karşı
Helal yaptın etimi [çakallara] ve beyazlanmaya başladı başım
Zübeyr'in başına gelene kim seviniyorsa
Bilsin ki çağırıcı, güçlü-kuvvetli bir adamın helak olduğunu söyledi
Değişti sarkık olan bir tutam siyah saç
Övülmüş biri ayrıldı insanlardan ve çoraklaşmadı*

Yine Dırâr b. Hattâb Zübeyr'e şöyle ağıt yakmıştı:

*Ağla ey Dubâ'a, ağla babanın üzerine
Acılı ve hüznünlü birisinin ağlayışıyla
Görüyordum ben onu
Ne silah eskitti ne de zulüm yaptı
Tıpkı parlak bir yıldız gibi
Yükselirdi ışığı, yıldızların ışığı gibi
Kökleri yükseltti onu
Ve onun şerefli babası arttırdı şerefini*

Bazıları dedi ki: Zübeyr'in "Ümmü'l-Hakem" adında bir kızı vardı. Ümmü'l-Hakem Resûlullah'ın (sav) sütkardeşiydi. Safiyye, ona ağlarken şöyle demişti:

*Eğer şerefli bir insana ağlayacaksan
Zübeyrül-Hayr'ın üzerine ağla öldüğü zaman
İçimde ölüleri bırakmak vardı*

*Ve bir şiirle onların arkasından gitmemek¹²⁸
Ancak dayanamadım onun musibetine
Çünkü o, kardeşlerimden bana en yakın olandı
Eğer söylemezsem ağızımdan onun için bir söz
Kesecekti hüznüler kaburgalarımı*

Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib

Onun adı “Abdümenâf” idi. Annesinin adı Fâtıma idi. Fâtıma aynı zamanda Abdullah b. Abdülmuttalib’in de annesiydi.¹²⁹ Kureyş’in içinde şerefli ve güçlü bir adamdı. Ebû Tâlib, Âmir b. Küreyz b. Reb’â b. Habîb b. Abdüşems’e, -annesi Ümmü Hakîm bt. Abdülmuttalib idi-, “İstedğin kimseyle tartışmaya gir, ben senin dayınım” dedi. Genelde Kureyş yemek yedirirdi. Ebû Tâlib yemek yedirdiği zaman ondan başka kimse yemek yedirmezdi.

Resûlullah (sav) peygamberlikle müjdelendiği zaman Ebû Tâlib ona: “Ey yeğenim! İşine bak sağ olduğum müddetçe kimse sana zarar veremez” dedi. Ebû Tâlib vefat edinceye kadar her zaman Resûlullah’ı (sav) savundu ve Kureyş’i ondan uzaklaştırdı. Vefat döşeginde iken Resûlullah (sav) kelime-i tevhidi ona arz etti. Fakat Ebû Tâlib söylemeyi kabul etmedi ve şöyle dedi: “Yeğenim! Senin haktan başka hiçbir şey söylemediğini biliyorum. Fakat ben Abdülmuttalib’in dinine muhalefet etmeyi ve Kureyş kadınlarının benim ölümünden korktuğu için üzerinde bulunduğum dini bıraktığımı konuşmalarını istemiyorum.” Ebû Tâlib bu hal üzere vefat etti.

Ali (as) onun vefat haberini Resûlullah’a (sav) bildirdi. Resûlullah (sav), “Onu defnet” dedi. Ali, “Kâfir olduğu halde ben mi onu defnedeceğim?” dedi. Resûlullah (sav), “Peki, o zaman kim onu defnedecek?” dedi. Ali onu defnedince Resûlullah (sav) ona yıkanmasını söyledi, Ali yıkandı. Resûlullah (sav) onun cenazesini görünce, “Sana bir rahmet ulaşsın” dedi.

128 Bu beytin Arapçası hem RK’de hem de ZZ’de hem de BE’de (فَدَّ كَانَ فِي نَفْسِي أَنْ أَتْرَكَ... الْمَوْتَى فَلَا أُبْغِيهِمْ) (فَدَّ كَانَ فِي نَفْسِي أَنْ أَتْرَكَ... الْمَوْتَى فَلَا أُبْغِيهِمْ) şeklinde. Ancak gerek Safiye bt. Abdülmuttalib’in divanında gerek İbn Ebi'l-Hadîd’in Şerhu Nehcî'l-Belğâsında (فلا أبغهم قافية) yerine (ولا أتبعهم قافية) ifadesi zikredilmiştir. Biz çeviride bunu esas aldık. (çev.)

129 Ebû Tâlib ve Resûlullah’ın (sav) babası Abdullah öz kardeş idiler.

Deniliyor ki: Resûlullah'a (sav), "Ey Allah'ın elçisi, onun için istiğfarda bulun" denildi. Bunun üzerine "*Kâfir olarak ölüp cehennemlik oldukları kendilerine belli olduktan sonra akraba bile olsalar müşriklerin affedilmelerini istemek ne Peygamber'in ne de müminlerin yapacağı bir iştir*"¹³⁰ âyeti ve ondan sonraki âyet nazil oldu. Ebû Tâlib şair idi ve Resûlullah (sav) hakkında şiirleri vardı.

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Hişâm b. Yûsuf anlattı. O Ma'mer'den, o Zührî'den Saîd b. Müseyyeb'in şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Tâlib'in hastalığında Resûlullah (sav) onu tevhid kelimesini söylemeye çağırırdı. Ebû Tâlib, "Kureyş'in, 'Ebû Tâlib sağlığında bu kelimeyi reddetti, ancak ölüm anında sıkıntısından bu kelimeyi söyledi' demelerinden korkuyorum" dedi ve Benî Hâşim ailesini çağırarak Resûlullah'ın (sav) arkasından gitmelerini, ona yardım etmelerini ve ona zulüm yapılmasına engel olmalarını emretti. Bunun üzerine Ebû Tâlib hakkında "*Onlar hem [Peygamber'i savunarak] halkı Peygamber'den uzaklaştırırlar, hem de kendileri ondan geri dururlar. Böylece yalnız kendilerini mahvederler de farkına varmazlar*"¹³¹ âyeti nazil oldu. Resûlullah (sav) da onun için istiğfarda bulunmaya başladı. Nihayet "*Kâfir olarak ölüp cehennemlik oldukları kendilerine belli olduktan sonra, akraba bile olsalar, müşriklerin affedilmelerini istemek ne Peygamber'in ne de müminlerin yapacağı bir iştir*"¹³² âyeti ve ondan sonraki âyet nazil oldu.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Süfyân es-Sevrî'den, Habîb b. Ebû Sâbir'ten, o Yahyâ b. Ca'de'den, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etti: "*Onlar hem [Peygamberi savunarak] halkı Peygamberden uzaklaştırırlar hem de kendileri ondan geri dururlar. Böylece yalnız kendilerini mahvederler de farkına varmazlar*"¹³³ âyeti Ebû Tâlib hakkında nazil oldu.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o Sevrî'den, o Yezîd b. Ebû Ziyâd'dan, o Abdullah b. Hâris b. Nevfel'den rivayet etti, dedi ki: "*Şüphesiz sen, istediğini doğru yola iletmezsin. Fakat Allah, istediğini doğru*

130 Tevbe, 9/113.

131 En'âm, 6/26.

132 Tevbe, 9/113.

133 En'âm, 6/26.

yola iletir. O, kimin hidayete ve doğru yola gelmek istediğini çok daha iyi bilir”¹³⁴ âyeti Ebû Tâlib hakkında nazil oldu.

Dediler ki: Ebû Tâlib bi’setin 10. yılında vefat etti. Vefat ettiğinde 80 küsur yaşındaydı. Mekke’de Hacûn’da defnedildi.

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Ali b. Âsım anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Ebû Ziyâd anlattı, dedi ki: Bana Abdullah b. Hâris b. Nevfel anlattı, dedi ki: “Ebû Tâlib Muhammed’i (sav) destekliyor ve ona yardım ediyordu. Acaba ona ne menfaat sağladı?” dediler. Bu konuşma Resûlullah’a (sav) ulaştı. Resûlullah (sav), “Allah [bu yardımıyla] ona menfaat vermiştir. Kendisi Cehennem [aşağı] derekesindeydi. Benim için ateşi az olan bir bölgeye çıkarıldı. Ateşten iki ayakkabısı vardır, o ayakkabılardan beyni kaynıyor” dedi.

Bize Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkîdî’den, o Sevrî’den, o Abdülmelik b. Umeyr’den, o Abdullah b. Hâris b. Nevfel’den rivayet etti, dedi ki: Abbas, “Ey Allah’ın elçisi, amcana ne faydan oldu?” dedi. Resûlullah (sav), “Kendisi Cehennem [aşağı] derekesindeydi. Benim için ateşi az olan bir bölgeye çıkarıldı. Ateşten iki ayakkabısı vardır; o ayakkabılardan beyni kaynıyor” dedi.

Bana Sa’deveyh anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O Sâbit el-Bünânî’den, o da Ebû Osmân en-Nehdî’den, İbn Abbas’ın öyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav), “Kıyamet gününde, insanlardan azabı en hafif olan Ebû Tâlib’dir. O ateşten iki ayakkabı giyecek, bu ayakkabılar sebebiyle beyni kaynayacaktır” dedi.

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrâkî anlattı, dedi ki: Bize Vekî anlattı. O Süfyân’dan, o Abdülmelik b. Umeyr’den, o da Abdullah b. Hâris’ten, Abbas b. Abdülmuttalib’in Resûlullah’a şöyle dediğini rivayet etti: “Ey Allah’ın elçisi! Amcan Ebû Tâlib, seni gözetir, seni korurdu ve şöyle şöyle yapardı” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), “O ateşi az olan bir yerdedir. Eğer ben olmasaydım, ateşin en aşağı derekesinde olurdu” dedi.

Vâkıdî isnadında dedi ki: Kureyş'in ileri gelenleri Rebî'a'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe, Übey b. Halef, Ebû Cehil, Âs b. Vâil, Adî'nin iki oğlu Mut'im ve Tu'ayme, Haccâc'ın iki oğlu Münebbih ve Nübeyh ve Ahnes b. Şerîk¹³⁵ es-Sekafi, Umâre b. Velîd el-Mahzûmî'nin karşılığında Resûlullah'ı (sav) kendilerine teslim etmesi için Ebû Tâlib'e teklifte bulundular. Ebû Tâlib bunu reddetti ve "Siz benim yeğenimi öldüreceksiniz ve ben de sizin oğlunuzu mu besleyeceğim? Bu tuhaf bir şeydir" dedi. Bu kez onlar, "Muhammed'e suikast tertiplemekten daha hayırlı bir şey yok bizim için" dediler. Akşam olunca Ebû Tâlib Muhammed'i (sav) göremedi ve Kureyş'in ona suikast yapmış olmasından korktu. Hemen Abdümenâf, Benî Zühre ve diğerlerinden gençler topladı, her birisinin yanına bir demir çubuk alıp kendisini takip etmelerini emretti. Biraz ilerledi ve Resûlullah'ı (sav) gördü. Ona, "Neredesin yeğenim, durumun iyi midir?" dedi. Resûlullah (sav), "Allah'a hamd olsun, iyiyim" dedi. Sabah olunca Ebû Tâlib, yanındaki gençlerle birlikte Kureyş'in evlerini [tek tek] dolaştı ve onlara: "Kulağıma şöyle şöyle haberler geldi. Vallahi eğer ona tırnağınız değecek olursa, ben öldürülmezsem sizden bir tek kişiyi bile sağ bırakmayacağım" dedi. Hemen Ebû Tâlib'den özür dilediler ve "Sen bizim efendimizsin ve nefsimizden daha faziletlisin" dediler.

Ebû Tâlib şöyle dedi:

Koruduk elçiyi Melik'in elçisini

Şimşek gibi parlayan kılıçlarla

Savunurum ve korurum Tanrının elçisini

Ona karşı şefkatli olan bir amcanın korumasıyla

Yine Ebû Tâlib, güveler [Beni Hâşim'e karşı yapılan boykot anlaşmasının yazılı olduğu] sayfayı yiyince şöyle demişti:

Hey! Acaba Rabbimizin işi [ile ilgili haber], denizcilerimize¹³⁶ ulaşmadı mı?

Ve uzaklıklarına rağmen işin biraz yumuşadığı haberi?

Onlara ulaşmadı mı, sayfanın bozulmasıyla ilgili haber?

135 Hamidullah neşrinde "Şurayk" şeklinde harekelenmiştir. (çev.)

136 Allah'ın işinden maksat, güvelerin sayfayı yemesidir. Denizcilerden maksat da Habeşistan'a hicret eden Müslümanlardır.

Ve Allah'ın razı olmadığı her şeyin bozulacağı?
 O sayfa, günahı en çok hak eden bir parçadır
 Kolların ve boyunların kesileceği bir günah
 Mekke'de onun gibi şeref sahibi kim var acaba?
 Kuşkusuz, bizim Mekke'deki şerefimiz kat kat fazladır
 Orada doğduk insanlar orada çok az iken
 Ayrılmadık oradan hep hayır işledik ve şerefledik
 Allah hayırla mükâfatlandırsın Hacûn'da toplanan grubu
 İyiliğe götüren ve irşad eden bir şahsa yardım için

Yine Ebû Tâlib şöyle dedi:

[Söyleyin] Zühre kabilesine dostlarım ve yardımcılarımdılar
 Ve sizlerin adeta kulağınızda ağırlık vardır, çağırıldığınızda
 Meydan okudular bize karşı dostlarımız
 Öyle oldular ki yardıma çağırıldıklarında "yardım başkasının elindedir"
 dediler
 Özellikle de Abdüşems ve Nevfel'i kastediyorum
 Tıpkı kor ateş atılır gibi bizi attılar kucaklarından
 O iki kabile düşmana gammazladılar kardeşlerini, [Muhammed]'i
 Ama elleri bomboş kalıverdi onlardan
 Yemin olsun ki bizden ve onlardan bir tek kişi kaldığı sürece
 Sürüp gidecektir aramızda sonu gelmeyen bir düşmanlık

Ebû Tâlib [Beni Hâşim'e karşı yapılan boykot anlaşmasının yazılı oldu-
 ğu] sayfa hakkında şöyle demişti:

Hey! Ulaştırın Ebû Vehb'e bir elçi [desin ki:]
 Sen istediğini yapıyorsun kurnazca.
 Suçsuz, günahsız olarak avlanan bir kavme,
 Allah'ın yardım etmesi ne ilginçtir!
 Ve desteklemişti onu, Ebü'l-Âsî kararlılıkla
 Ki bir kavmin efendisi ve şerif bir adam
 Kimin kardeşi olursa Ebü'l-Âsî
 Ne helak olur ne de yalnız kalır
 Korkmaz Ebû Ümeyye gibi olanlar
 Güçlü adam sopanın üzerine eğildiği zaman

Yine şöyle demişti:

*Biz Kureyş içinde bir suç işlemiş değiliz
Toprağa basanların en hayırlısını korumaktan başka
Ey kardeşlerimiz, Abdüşems ve Neufel!
Sakin aramızda ateşlemeyin, bir savaşın fitilini*

Yine Ebû Leheb'i, Peygamber'e (sav) yardım etmeye teşvik ederken şöyle demişti:

*Bir adam ki Uteybe [Ebû Leheb] amcası olursa
Uzak olur zulümlere sürüklenmekten¹³⁷
Söylerim ona ama nerede benim nasihatimi dinlemesi!
Ey Ebû Mu'attib! Esirgeme desteğini bizden
Yanaşma zamana [zamanın adamlarına] bir lahzalık ömrün olsa bile
Çünkü söversin ona devran aleyhine döndüğü zaman
Çekinme savaşmaktan savaş adalettir çünkü
Barışincaya dek savaşantın yere battığını göremezsin*

Bana Amr b. Muhammed anlattı, dedi ki: Bize Ebû Mu'âviye anlattı. O A'meş'ten, o da Ebû Sâlihten rivayet etti, dedi ki: Ebû Tâlib hastalandığı zaman kendisine, "Yeğenini çağırırsan da bahçesinden bir salkım sana getirirse belki sana şifa verir?" denildi. Elçi bu durumu Resûlullah'a haber vermek üzere geldi, Ebû Bekir de onun yanındaydı. Ebû Bekir elçiye, "Allah onu kâfirlere haram kılmıştır" dedi. Resûlullah (sav), "Ben onun yokluğuna dayanacağım" dedi. Ebû Tâlib, [Ebû Bekir'in verdiği cevabı kastederek] "Bu benim yeğenimin vereceği bir cevap değildir" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîd'den, o Ma'mer'den, o Züh-rî'den, o Saîd b. Müseyyeb'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Ebû Tâlib vefat döşeginde iken Resûlullah (sav) onun yanına geldi. Ebû Tâlib'in yanında da Abdullah b. Ebû Ümeyye ve Ebû Cehil vardı. Resûlullah (sav), "Kelime-i tevhidi söyle, senin için Allah'ın katında şahitlik yapayım" dedi. Ebû Tâlib, "Nedir o kelime?" dedi. Resûlullah (sav), "*Lâ İlähe İllallah* diyeceksin" dedi. Bunun üzerine Ebû Cehil ve Abdullah b. Ebû Ümeyye,

137 Bu beyrin Arapçası hem RK'de hem de ZZ'de (وإن امرأاً أمسى غنبيّة عمّة \ لفي نجوة من أن ينسأ المظالم) şeklinde. Ama *el-Bidâye ve'n-Nihâye* gibi diğer kaynaklarda (لفي نجوة) yerine, (لفي روضة) şeklinde geçmektedir. (çev.)

“Sen Abdülmuttalib’in dininden vaz mı geçiyorsun?” dediler. Ebû Tâlib sustu ve bir şey söylemedi.

[Zevcesi Fâtıma bt. Esed]

Ebû Tâlib’in çocuklarının annesi Fâtıma bt. Esed b. Hâşim b. Abdümenâf idi. Deniliyor ki: Kocasının vefatından sonra Mekke’de müslüman oldu. Müslüman olduktan sonra çok geçmeden vefat etti. Resûlullah (sav) gömleğini Ali’ye verdi. Ali annesini onunla kefenledi. Resûlullah (sav) onun kabrine indi.

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı. O Yahyâ b. Âdem’den, o Hasan b. Sâlih b. Hay’dan, o da hocalarından rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) amcasının vefatından sonra onun evine gider ve Ebû Tâlib’in eşi Fâtıma bt. Esed’i İslâm’a davet ederdi. Ancak o kabul etmez ve “Senin sadece doğruyu ve hayrı söylediğini biliyorum. Fakat amcanın dininin dışında bir din üzerinde ölmek istemiyorum” derdi. Resûlullah (sav) ise, “Anacığım, ben senin ateşe girmenden korkuyorum” derdi. Fâtıma bt. Esed Resûlullah’la (sav) güzel konuşur fakat onun İslâm’a davetine olumlu cevap vermezdi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) ayrılır ve “*Allah’ın emri kesinleşmiş bir hükümdür*”¹³⁸ derdi. Fâtıma bt. Esed daha sonra hasta iken müslüman oldu. Resûlullah (sav) gömleğini ona kefen yaptı.

Bana Ebû Musa el-Fervî anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Abdülhamîd el-Himmânî anlattı, dedi ki: Bize Şerîk anlattı. O Ebû İshâk’tan, o Hübeyre b. Yerîm’den, o da Ali’den (as) rivayet etti, dedi ki: Resûlullah’a (sav) ipek karışımı bir elbise [hulle] hediye edildi. Onu bana gönderdi ve “Giymen için bu elbiseyi sana göndermedim. Çünkü kendim için istemediğimi senin için de istemem. Fakat onu başörtüsü haline getir ve annen Fâtıma ile kızım Fâtıma’ya giydir” dedi.

Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Şu’be haber verdi, dedi ki: Bize Ebû Avn haber verdi. O da Mâhan Ebû Sâlih’ten rivayet etti, dedi ki: Ali’nin şöyle dediğini işittim: Resûlullah’a (sav) sarı çizgili ve ipekle karışık bir hulle hediye edildi. Onu bana gönderdi; ben de giydim. Ancak yüzün-

de öfkenin belirlediğini anladım. Resûlullah (sav), “Onu sana giymen için vermedim” dedi. Bana emretti, onu parçalayıp kadınlar -veya kadınlarımız arasında dağıttım.

Bana Muzaffer b. Müreccâ¹³⁹ anlattı, dedi ki: Bize İbrahim el-Fervî anlattı. O Ebû Mu‘âviye ed-Darîr’dan, o Amr b. Mürr’e den, o Ebû'l-Bahterî'den, o da Ali'den rivayet etti, dedi ki: Ali b. Ebû Tâlib, annesi Fâtıma bt. Esed'e şöyle dedi: “Su taşıma ve diğerleri gibi dış işler Resûlullah'ın (sav) kızı Fâtıma'ya ait olsun; hamur yapma, un öğütme gibi iç işler sana ait olsun.”

Bana Ebû Bekir el-A‘yen anlattı, dedi ki: Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Ma‘în'e, Hübeyre b. Yerîm'in hadisini sordum. Onlar, “Rivayet ettiklerini o da rivayet etmiştir. Ancak Ali'nin annesinin hicreti ve İslâm'a girmiş olması nezdimizde bilinen bir bilgi değildir” dediler. Allah daha iyi bilir.

Ebû'l-Hasan el-Medâinî Ali b. Mücâhid'den, o Ebû'l-Bahterî'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), Anber oğullarının esirlerinden bir köleyi Fâtıma bt. Esed'e verdi. O da onu Akîl b. Ebû Tâlib'e verdi. Medâinî dedi ki: Akîl ailesinin Mevlâsı Sâlih, dedelerinin adının Zekvân olduğunu anlattı.

Ebû Tâlib, Müsâfir b. Ebû Amr b. Ümeyye'nin içki arkadaşıydı. Müsâfir b. Ebû Amr Hîre'de öldü. Ebû Tâlib ona bir mersiye yazdı. Baş tarafı şöyle idi:

Ah, keşke Müsâfir b. Amr'ın nerede olduğunu bilseydim!

Ve keşke hüznü adam söyleseydi onu.

Bu meşhur bir şiidir. Sonra Ebû Tâlib, Amr b. Ebû Kays ile oturmaya başladı. Hendek Harbi olduğunda Ali onu çarpışmaya davet etti. Amr, “Olmaz, senin baban benim dostum ve içki arkadaşımdı” dedi.

[Ebû Tâlib'in Çocukları]

Ebû Tâlib'in “Tâlib” isminde bir çocuğu vardı. Tâlib'in aklında bir zafiyet olduğu için nesli devam etmedi. Sonra Akîl, Ca'fer ve Ali adlarında

139 ZZ'de Mercân olarak geçiyor. Ancak RK'de “Mürecci” şeklinde yazılmıştır. (çev.)

çocukları oldu. Hişâm b. el-Kelbî'nin dediğine bakılırsa her bir çocuğunun arasında 10 yıl vardı. Anneleri de Fâtıma bt. Esed b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay'dır.

Heysem b. Adî dedi ki: Ca'fer b. Muhammed şöyle dedi: Ca'fer ile Ali (as) arasında 9 yıl vardı. Ca'fer Ali'den büyüktü. Ca'fer ile Akîl arasında da 4 yıl vardı. Akîl Ca'fer'den büyüktü. Yine Ebû Tâlib'in "Talîk" adında bir oğlu daha vardı; o da küçük iken vefat ettiği için nesli devam etmedi. Onun annesi Benî Mâhzûm kabilesinin bir câriyesi idi. Ebû Tâlib onunla birleşti ve câriye çocuğa [Talîk'a] hamile kaldı. Ebû Tâlib çocuğun babası olduğunu iddia etti. Ancak Hadramevli bir adam da aynı iddiada bulundu. câriyenin sahipleri çocuğu Hadramî adama satmak istediler. Bunun üzerine Ebû Tâlib şöyle dedi:

*Talîk'in satılmaması için insanların en hayırlısı Amr b. Âiz'a sığınıyorum
Benim babam ve sizin babanız
Hadramevli kardeş yalancısıdır çocuk ondan değil
Fakat o kerim bir adam olup azatlı bir köle onu büyüt müştür
Verin bana Talîk'i tıpkı Debbâb'a oğlunu verdiğiniz gibi
Kaldı ki ben sizden bir iyiliğe mazhar olmaya daha layığım*

[Şiirde geçen] Debbâb b. Abdullah b. Âmir b. Hâris b. Hârise b. Sa'd b. Teym b. Ka'b, yine Benî Mahzûm'un bir câriyesiyle birlikte olmuş, câriye ondan bir çocuk dünyaya getirmişti. Benî Mahzûm o çocuğu Debbâb'a vermişlerdi.

Ebû Tâlib'in çocuklarından birisi de Ümmü Hâni'dir. Onunla Hübeyre b. Ebû Vehb el-Mahzûmî evlendi. Ümmü Hâni onun Ca'de b. Hübeyre adlı çocuğunu dünyaya getirdi. Ancak Hübeyre fetih günü Yemen'e kaçtı ve orada kâfir olarak öldü. Deniliyor ki: Ümmü Hâni -ki onun ismi Fâhite'dir- müslüman olduğu zaman Hübeyre Negrân'a kaçtı. Hatta Ümmü Hâni için şöyle der:

*Eğer sen biat etmişsen Muhammed'in dinine
Ve akrabalık iplerini kesmişsen kendinden
O zaman zor bir parçalanmanın en tepesinde ol!
Korunan ve ulaşılamayan bir yerde*

*Kuşkusuz kişinin yerinde olmayan sözleri
Demirsiz gönderilen oka benzerler*

[Ebû Tâlib'in] Cümâne adındaki kızının Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib'den çocukları oldu.

Ebû Tâlib'in oğlu Tâlib'e gelince, kendisi babasının dini üzere kaldı ve babasından sonra da müslüman olmadı. Hatta müşriklerle Bedir savaşına katıldı. Bedir'den döndükten sonra şöyle dedi:

*Acıttı canımı zaman, sert kalkanla
Sabah vakti Hacûn'daki bazı liderler
Çünkü Benî Ka'b ve Benî Âmir'in kanı heder edilmiş
Bedir günü ve kanın bolca akıtıldığı gün*

Deniliyor ki: bu şiir başkasına aittir. Tâlib'in durumu hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bazısı, "Bedir'den Mekke'ye döndü ve kısa zaman sonra vefat etti" dedi. Bazısı, "Yemen'e gitti ve yolda vefat etti" dedi. Bazısı da şöyle dedi: Tâlib zorla Bedir'e götürüldü. Giderken şöyle demişti:

*Allah'im! Tâlib çıkarılacaktır
Süvarilerden bir grubun içinde
Allah'im, galip değil mağlup olsun
Soymasın, soyulsun Allah'im!*

Denildiğine göre Tâlib ne ölümler arasında ne esirler arasında bulundu. Ne Müslümanların yanında görüldü, ne de Mekke'ye döndü. Fakat Şam'a gitti ve Şam'da ya da Şam yolunda vefat etti.

[Ca'fer b. Ebû Tâlib'in (ra) Müslüman Olması]

Ca'fer b. Ebû Tâlib'e (ra) gelince -künyesi Ebû Abdullah idi- kardeşi Ali (as) ile birlikte Resûlullah'ın (sav) yanına geldi. Ca'fer, Ali'nin putların ibadetinin aleyhinde konuştuğunu işitmişti. Bu yüzden kalbine putlara karşı bir nefret girmişti. Resûlullah (sav) onu davet edince, hemen onun davetini kabul etti. Allah'ın bir olduğuna, Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna ve dirilişin hak olduğuna şahadet getirdi.

Ca'fer Habeşistan'a hicret etti. Yanında eşi Esmâ bt. Umeys el-Has'a-miyye de vardı. Esmâ Ümmü'l-Fadl Lübâbe bt. Hâris b. Hazn el-Hilâliyye'nin annesi Hind bt. Avf el-Himyeryiye'den kız kardeşiydi. Ca'fer, onunla beraber Habeşistan'a giden müminlerle birlikte orada kaldı. Hayber'in fethinden sonra, hicretin 7. yılında [Hayber'de] Resûlullah'ın (sav) yanına geldi. Resûlullah (sav) onun boynuna sarıldı ve "Bilemiyorum hangisi beni daha çok sevindirdi; Hayber'in fethi mi, yoksa Ca'fer'in gelişi mi?" dedi.

Ca'fer Resûlullah (sav) ile birlikte Medine'ye geldi. Sonra Resûlullah (sav) onu bir ordunun içinde Şam topraklarındaki Mu'te'ye gönderdi. Ca'fer orada şehit oldu ve iki eli kesildi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Allah onun iki koluna bedel ona iki kanat vermiş; onlarla cenette uçuyor" dedi. Bu yüzden kendisine "zü'l-cenâhayn (İki kanatlı)" denildi. Yine, "cenette uçan" anlamında "Tayyâr" diye isimlendirildi.

Ca'fer'in şehadet haberi kendisine geldiği zaman Resûlullah (sav) taziye için Esmâ bt. Umeys'in yanına girdi. Sonra Fâtıma (as) girdi; ağlıyordu ve "Vah amcam vah" diyordu. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Ca'fer gibilerin üzerine ağlasın kadınlar" dedi. Sonra ailesinin yanına döndü ve "Ca'fer ailesi için yemek hazırlayın; onlar kendileriyle ilgilenemiyorlar" dedi. Sonra Abdullah b. Ca'fer'i kucakladı ve başını okşadı; gözlerinden yaş akıyordu; dedi ki: "Allah'ım! Sâlih kullarından biri için yaptığın en iyi halefi Ca'fer'in zürriyeti için yap."

Ca'fer 40 yaşlarında iken şehit edildi. Onun şehadeti, hicretin 8. yılındaydı. Resûlullah (sav), "Ca'fer hem karakter hem şekil bakımından bana benzemiştir" derdi.

Bana Muhammed b. İsmâil el-Vâsîtî ed-Darîr anlattı, dedi ki: Bize Ali b. Âsım anlattı. O Hâlid el-Hazzâ'dan, o İkrime'den, o da Ebû Hüreyre'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'tan (sav) sonra, Ca'fer'den daha iyi ayakkabı giyen ve ondan daha iyi bineklere binen bir adam olmadı.

Ca'fer Habeşistan'da iken Ebû Tâlib şöyle dedi:

Kayboldu benden Ca'fer, uzaklaşarak

En büyük düşman da topluluğum ve akrabalarım

Necâşî'nin iyiliği dokundu mu Ca'fer'e ve ashâbına?

*Yoksa onu yok etmeye mi çalıştı bir bozguncu?
Bil ki [ey Necâşi], Allah sana bir genişlik ihsan etmiştir
Ve hayrın bütün sebepleri, yapışmıştır sana
Ve sen şerefliyin ama hükümdarlar zillet içindeler
Ve sen cömertsin kuşkusuz zarar görmezler sana sığınanlar*

Son beyitte yer alan “Mücânib” [sığınan] kelimesinin, “Müsâkıb” [yaklaşan] şeklinde olduğu da rivayet edilmiştir.

Dediler ki: Resûlullah (sav) Mescidin yanında Ca'fer için bir ev yapmayı planladı. O ve Zeyd b. Hârise şehit olduklarında Resûlullah (sav) ağladı ve “[Eyvah eyvah!] İki kardeşim, iki dostum ve iki sohbet arkadaşım...” dedi.

[Abdullah b. Ca'fer]

Ca'fer'in Abdullah el-Cevvâd adında oğlu vardı. Künyesi “Ebû Ca'fer” idi. Abdullah Habeşistan'da dünyaya geldi. Bir de Avn b. Ca'fer ve Muhammed b. Ca'fer vardı. Bunların annesi Esmâ bt. Umeyys b. Ma'ad el-Has'amiyye idi.

Resûlullah (sav), “Dört kız kardeş de müminedirler. İmanlarından dolayı onları seviyorum: Esmâ bt. Umeyys, Selmâ, Ümmü'l-Fadl ve Meymûne...” dedi. Onların annesi Hind bt. Avf b. Zühayr [b. Hâris] b. Hamâta b. Cüreş'tir.

Avn b. Ca'fer ve Muhammed b. Ca'fer'e gelince, Ebü'l-Yakzân el-Basrî'ye göre her ikisi de Ömer b. Hâttâb zamanındaki Tüster savaşında şehit oldular. Ancak bu yanlıştır. Onun dışındaki tarihçilere göre ikisi Sıffin'de öldürüldüler. Bazılarına göre ikisi, Hüseyin ile beraber Kerbelâ'da öldürüldüler. Hatta rivayete göre İbn Ziyâd onların kafalarını da Hüseyin'in kafasıyla birlikte Yezîd b. Mu'âviye'ye gönderdi. Allah daha iyi bilir. Avn b. Ca'fer'in nesli devam etmemiştir.

Bir gün Misver adında bir adam Abdullah b. Ca'fer'in yanına geldi ve Avn b. Ca'fer'in oğlu olduğunu söyledi. Abdullah ona 10.000 dirhem verdi ve amâ olan bir kızını onunla evlendirdi. Ancak kız, onunla bir araya gelmeden vefat etti. Abdullah b. Ca'fer'in çocukları onu evden kovdular.

Abdullah'ın Medâin'de bir oğlu daha vardı. Fakat Kureyş'e nispet edilmez ve eşraftan olanlar ona kız vermezlerdi. Bu zat aynı zamanda Ebû Ca'fer el-Medâinî'nin kendisinden hadis aldığı şahıslardan birisiydi. Bu şahsa, "Abdullah b. Misver b. Avn b. Ca'fer" denilirdi. Vâkıdî'nin kâtibi Muhammed b. Sa'd, muhaddisler ve fakihlerle ilgili yazdığı *Tabakât* kitabında ondan söz etmiştir. Ancak o, "Misver b. Muhammed b. Ca'fer" şeklinde kaydetmiştir.

Muhammed b. Ca'fer'in Kâsım b. Muhammed b. Ca'fer'den başka çocuğu olmadı. Muhammed'in ve diğerlerinin annesi Emetüllahtır. Kays b. Mahreme b. Muttalib b. Abdümenâf idi.

Abdullah b. Ca'fer cömert bir adamdı. Mu'âviye b. Ebû Süfyân yıllık atıyye olarak ona bir milyon dirhem verirdi. Yezîd b. Mu'âviye tahta geçince atıyyesini iki milyon dirheme çıkardı. Ancak, [muhtaçlara] fazla vermesinden dolayı bir yıl geçmeden Abdullah o paraları infak eder ve borçlanırdı.

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından, o İbn Hurrebûz'dan rivayet etti, dedi ki: Kureyş'ten yetim birinin evlendirilmesi hakkında Abdullah b. Ca'fer'le konuşuldu. Hemen ona 100 bin dirhem verdi. Bu durum Mu'âviye'ye anlatıldı. Mu'âviye, "Eğer Hâşimî bir adam cömert olmazsa, atasına benzememiş olur" dedi.

Kelbî dedi ki: Nusayb Ebû Mihcen, Abdullah b. Ca'fer'i methetti. Abdullah ona bol miktarda hediye verdi. Ona, "Bu kadar malı bu siyahi köleye mi veriyorsun?" denildi. Abdullah şöyle dedi: "Vallahi eğer onun derisi siyah ise saçı bembeyazdır. Vallahi o söyledikleriyle, kendisine verilenlerden daha fazlasını hak etmiştir. Ona sadece bitkin düşecek bir deve, çürüyecek olan bir elbise ve fani olacak bir mal verildi. Oysa kendisi, dilden dile dolaşacak methiyeler ve kalıcı övgüler söyledi."

Bana Ali b. Muhammed el-Medâinî anlattı. O Yezîd b. İyâd b. Cu'dübe'den rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Ca'fer Ensâr'dan bir adamdan, 200 bin dirheme bir bahçe satın aldı. Abdullah, Ensârî'nin bir oğlunun ağladığını gördü. Abdullah ona, "Neden ağlıyorsun?" dedi. Oğlan, "Ben ve babam ölmeden, bu bahçenin elimizden çıkmayacağını zannediyordum.

Bazı fidanlarını kendi elimle dikmiştim” dedi. Abdullah b. Ca‘fer hemen çocuğun babasını çağırdı, satış belgesini geri verdi ve malını ona iade etti.

Bana Ebû Mes‘ûd b. Kattât anlattı. O Avâne b. Hakem’den rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Ca‘fer şöyle dedi: “Malıyla köleleri satın alıp da yaptığı iyiliklerle hür insanları köleleştirmeyenlere hayret ediyorum.”

Bana Abdullah b. Sâlih el-İclî anlattı, dedi ki: Bana güvenilir insanlar haber verdi. Onlar İbn Ebü’z-Zinâd’dan, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Ca‘fer Şam’dan gelip Medine’ye gitmek istiyordu. Yolda savaştan ve birbirlerinden adamlar öldüren bir Arap kavminin yanından geçti. Abdullah onlara 300 bin kûsûr dirhem verdi; onları barıştırdı ve çok miktarda para harcayarak onlara yemek hazırladı. Sonra onlara yedirdi. O kavmin şairi şöyle dedi:

*Deniz daha cömert değildir senin iki elinden taşıdığı zaman
Ne de bulut, bir araya gelmek üzere hareket ettiği zaman
Övülmüş bir adamı yardımımıza gönderdi Allah
Kokladım onu peygamberlerin sonuncusuna benziyordu
Verdi kazandı takdirimizi ve büyük develer yedirdi bize
Üstelik yaptıklarıyla başa kakmadan*

Benî Kinâne’nin bedevilerinden bir adam Abdullah b. Ca‘fer’in yanına geldi. Yolculuk esnasında şöyle dedi:

*Ey Ca‘fer’in oğlu, ne iyi bir gençsin!
Ve çat kapı gelen için ne iyi bir ev sahibisin!
Mahallenin dışında geceleyin gelen nice misafirler
Azık ve sohbet bulmuşlar [senin yanında] istedikleri kadar
Sohbet, köylerden neşet ettiği zaman*

Deniliyor ki: Bu beyitler başkası hakkında söylenmiştir. Bu beyitlerin Abdullah b. Ca‘fer hakkında olduğunu söyleyenler, “Abdullah onu söyleyene 50 deve verdi” dediler.

Bana Ömerî anlattı. O Heysem b. Adî’den, o da İbn Ayyâş’tan rivayet etti, dedi ki: Mu‘âviye b. Abdullah b. Ca‘fer’in bir Mevlâsına, “Mu‘âviye ismi sizin isimlerinizden değildir. Nasıl oldu da Abdullah b. Ca‘fer oğluna

Mu'âviye ismini koydu?" dedim. Mu'âviye b. Abdullah'ın Mevlâsı, "Mu'âviye b. Ebû Süfyân, Abdullah b. Ca'fer'i çok severdi. O da ona hürmet için oğluna onun ismini verdi" dedi.

Bana Ebû Mes'ûd, Avâne'den şöyle dediğini anlattı: Abdullah b. Ca'fer, Mu'âviye b. Ebû Süfyân'la yakınlaşmak için oğluna "Mu'âviye" ismini koydu. Bunun üzerine Mu'âviye Abdullah'ın oğluna 100.000 dirhem, Abdullah'a da 500.000 dirhem verilmesini emretti.

Deniliyor ki: Abdullah b. Ca'fer Mu'âviye'nin yanına gitti. Aralarında bir konuşma geçti. Sonunda eşinin hamile olduğunu ona bildirdi ve "Eğer erkek olursa ismini 'Mu'âviye' koyacağım; eğer kız olursa ismini 'Hind' koyacağım" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o da Yezîd b. İyâd'dan rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Ca'fer Yezîd b. Mu'âviye'nin yanına geldi. Yezîd ona, "müminlerin emiri sana ne kadar tahsisat veriyordu?" dedi. Abdullah, "Bir milyon dirhem" dedi. Yezîd, "Ben onu ikiye katlıyorum" dedi. Abdullah, "Allah beni sana feda etsin!" dedi. Yezîd, "Sen mi bunu söylüyorsun ey Ebû Ca'fer?" dedi. Abdullah, "Evet, ben söylüyorum ve senden sonra hiçbir zaman kimseye söylemeyeceğim" dedi. Bunun üzerine Yezîd, "Senin tahsisatını 4 milyon yaptım" dedi. Abdullah Yezîd ile vedalaşıp ayrılınca kapıda siyah bir deve gördü. Onun Mevlâsı Büdeyh, "Medine halkı bize hayran kalsın diye bu deveye ne kadar da ihtiyacımız var!" dedi. Abdullah elinde deve olan adama, "Bunu Büdeyh'e ver" dedi. Fakat adam vermek istemedi. Bunun üzerine Abdullah Yezîd'e geri döndü. Yezîd, "Arkanda ne var ey Ebû Ca'fer?" dedi. Abdullah b. Ca'fer, "Siyah bir deve... Kölenin elinde gördüm; Büdeyh onunla, Medine halkını hayran bırakmamızı istedi" dedi. Yezîd, "Bizde ne kadar siyah deve varsa hepsini Ebû Ca'fer'e verin" dedi. Baktılar ki toplamda 700 siyah deve var. Bu develerin tümü Abdullah b. Ca'fer'e verildi. Ayrıca Yezîd Ezriât¹⁴⁰ valisine emrederek develere zeytinyağı yüklemesini emretti. Abdullah o develeri yolda dağıttı. O develerden sadece 30 tanesi Medine'ye yetişti.

140 Ezriât, bugünkü Suriye'nin Der'â (eski Havrân) vilayetinin bulunduğu yerin o zamanki adıdır. (çev.)

Muhammed b. Sa'd dedi ki: Vâkîdî şöyle dedi: Doğru olan, Abdullah b. Ca'fer'in Mu'âviye'den 500 bin dirhem tahsisat aldığıdır. Yezîd onu önce bir milyona, sonra da iki katına çıkardı.

Bana Mus'ab b. Abdullah Zübeyrî anlattı. O babasından rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Safvân b. Ümeyye el-Cumahî'nin okuma-yazması yoktu. Abdullah b. Ca'fer Abdullah b. Safvân ile şakalaşıyordu. Bir gün ona dedi ki: "Biz gençlerimizden herhangi birisine okuma-yazma öğrenmesini emrettiysek, [o sizi örnek göstererek], 'İşte Kureyş'in efendisi Abdullah b. Safvân bile okuma-yazma bilmiyor' der" Bunun üzerine Abdullah b. Safvân şöyle dedi: "Biz de vallahi gençlerimizden veya kadınlarımızdan birisini tembellikten ve oyundan alıkoymak istediğimizde [o sizi örnek göstererek], 'İşte Kureyş'in efendisi Abdullah b. Ca'fer bile oyun oynuyor ve şarkı dinliyor' der."

Mus'ab'ın dışındaki bir ravi şöyle dedi: Abdullah b. Safvân Abdullah b. Ca'fer'e şöyle dedi: "Vallahi biz gençlerimizden veya kadınlarımızdan birisini tembellikten ve oyundan alıkoymak istediğimizde 'İşte Kureyş'in efendisi Abdullah b. Ca'fer bile oyun oynuyor ve şarkı dinliyor' diyor ve sen de ona örnek oluyorsun." Bunun üzerine Abdullah b. Ca'fer şöyle dedi: "Vallahi biz de okuma-yazmayı ve Kur'ân öğrenmeyi terk ettiği için gençlerimizden birisini kınadığımızda 'İşte Kureyş'in efendisi Abdullah b. Safvân bile Allah'ın kitabından bir harf okuyamıyor ve bir şey de yazamıyor' diyor."

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O da babasından rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Ca'fer'in hissesine düşen Nuşayt adında İranlı bir kölesi vardı. Kendisi Farsça şarkı söyler ve şarkısıyla birlikte ud çalardı. Sonra Arapçayı da öğrendi ve Arapça şarkı söylemeye başladı. [Meşhur Arap müzisyeni] Ma'bed¹⁴¹ müziği hem Nuşayt'tan, hem de "Sâib Hâsir"¹⁴²

141 Şarkıcı ve müzisyen Ma'bed b. Vehb, Araplar nezdinde "*İmamü'l-Muğanniyyîn*" olarak bilinir. Benî Mahzûn'un Mevlâlarından birisiydi. Ma'bed müziği İranlı *Sâib Hâsir* ve *Nuşayt el-Fârisî*'den aldı. Ayrıca *Cemîle* ve *İshâk b. İbrahim el-Mavsilî*'den ve *İbn Câmî*'den de dersler aldı. (Bk. "www.assabah.press.ma" internet sitesi) Ancak bu Ma'bed, Bedir savaşına katılıp savaşta iki kılıçla çarpışan ve bununla aynı ismi taşıyan, aynı zamanda Peygamber'in (sav) bacanağı olan Ma'bed b. Vehb el-Abdî ile karıştırılmamalıdır. (çev.)

142 Ebû Ca'fer Sâib (Hâsir) b. Yesâr el-Leysi, Arap müziğinin ilk liderlerinden sayılmaktadır. Müzik dersini *Nuşayt el-Fârisî*'den aldı. *Sâib Hâsir*, Ma'bed b. Vehb, İbn Süreyc ve diğer müzisyenlerin hocası sayılır. İlk defa Medine'de ud yapan ve çalan *Sâib Hâsir*'dir. (Bk. Wikipedia, el-Mevsûatü'l-Hurrah) (çev.)

adlı adamdan öğrendi. Nitekim Ma‘bed’e nispet edilip de aslında Nuşayt’a ait olan şarkılar vardır.

Bana Ebû Mes‘ûd anlattı. O İbnü’l-Kelbî’den, o da Ebû Miskîn ve başkalarından rivayet etti, dedi ki: Bir gün Abdullah b. Zübeyr Abdullah b. Ca‘fer’e, “Hatırlıyor musun, bir gün Resûlullah (sav) ile karşılaşmıştık?” dedi. Abdullah b. Ca‘fer, “Evet, hatırlıyorum. Hasan’ı önüne, beni arkasına koydu. Seni de bıraktı ve sen öfkeyle başını sallamaya başladın” dedi.

Medâinî bir adamdan, o Hâlid el-Hazzâ’dan, o da İkrime’den rivayet etti, dedi ki: Bir gün Abdullah b. Zübeyr Abdullah b. Ca‘fer’e, “Resûlullah’la (sav) karşılaştığımız günü hatırlıyor musun?” dedi. Abdullah b. Ca‘fer, “Evet, hatırlıyorum. Beni ve İbn Abbas’ı bindirdi ve seni bıraktı” dedi.

Bana Abdullah b. Sâlih anlattı. O Benî Hâşim’den olan bir adamdan, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Bir gün Abdullah b. Ca‘fer şöyle bir rüya gördü: “Resûlullah (sav), yanında Ali olduğu halde ona geldi ve ‘Gel bizimle’ dedi. Abdullah b. Ca‘fer ise, ‘Ey Allah’ın elçisi, borcum var’ dedi. Resûlullah (sav), ‘Senin borcun senden sonra ödenecektir’ dedi.” Abdullah b. Ca‘fer vefat edince, onun oğlu Mu‘âviye b. Abdullah, malını satmak üzere insanları davet etti. Onlar da [müzayede yoluyla] fiyatını arttırdılar. Sonra alacaklılarını çağırdı ve borçlarını ödedi.

Bana Âfiye es-Sa‘dî anlattı. O Rebî b. Müslim’den rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Ca‘fer arkadaşlarıyla birlikte otururlarken,¹⁴³ Saîd b. Âs b. Saîd b. Âs b. Ümeyye’ye ait güzel bir deve yanından geçti. Deve, orada oturanların hoşuna gitti. Onlardan birisi, “Vallahi bu devenin etinden ve hörgücünden yemek istiyorum” dedi. Abdullah b. Ca‘fer onun çobanını çağırdı, onunla konuştu ve onu meşgul etti. Sonra devenin kesilmesini emretti. Fakat çoban bağırıp çağırmaya başladı. Bunun üzerine Abdullah, “Senin için sorun olmayacak” dedi. Sonra Saîd b. Âs’a haber yolladı, devenin durumunu ona bildirdi ve “Yanımızda oturanların bazıları onun etinden ve yağından yemek istediler. Ben de onun kesilmesini emrettim” dedi. Saîd,

143 ZZ’de bu ibare (مَرَّتْ بِعَيْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ وَ عَمْرٍ وَ هُوَ فِي مَجْلِسِهِ مَعَ أَصْحَابِهِ نَاقَةً) şeklinde kaydedilmiştir. Ancak ibarenin insicamını bozan (و عمر) kısmı RK’de ve BAE’de yoktur. Biz de çeviride RK’yi esas aldık. (çev.)

“İyi yapmışsın ancak onun güzel etinden bizi mahrum etme” dedi. Abdullah 200 dinar ve onlara pişirilen etlerden artakalan etleri çobana verdi. Ayrıca Saîd’e de güzel etlerinden gönderdi.

Bana Ebû Hayseme Züheyr b. Harb anlattı, dedi ki: Bize Vehb b. Cerîr b. Hâzım anlattı. O babasından, o Yûnus b. Yezîd el-Eylî’den, Zührî’nin şöyle dediğini rivayet etti: Ali b. Ebû Tâlib, Cemel savaşından sonra Âişe’yi (ra) Medine’ye gönderdiği zaman ona 12.000 dirhem verdi. Fakat Abdullah b. Ca’fer (ra) bu miktarı az buldu ve “Eğer Ali buna ilave yapacaksa yapsın; yoksa ben malımdan vereceğim” dedi.

Bize Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından rivayet etti, dedi ki: Bir gün Benî Ka’b b. Amr b. Temîm’den birisi olan Anbese b. Mirdâs -kendisine ‘İbn Fesve’ denilirdi- Abdullah b. Abbas’ın yanına geldi. İbn Abbas ona, “Seni buraya getiren nedir?” dedi. Anbese, “Mürüvvetimin hatırına binaen bana yardım etmen için geldim” dedi. İbn Abbas, “Allah’a isyan eden, şeytana itaat eden ve iftirada bulunan birisininin mürüvveti olur mu?” dedi. Bunun üzerine Anbese şöyle dedi:

*Fırsat verildi Abdullah’a onunla karşılaştığım gün
Uyduruk sözlerle iftirada bulunuyor Şümeyle
Keşke çıplak olsaydı devem yahut ona binip gitseydim
Hasan’ın evine ya da Ca’fer’in oğlunun evine
Takva ile emreden ve tertemiz Kitab’ın âyetlerini okuyan
Resûlullah’ın oğluna gidebilseydim*

Bunun üzerine Ca’fer’in oğlu [Abdullah], “İbn Abbas’tan vazgeçmen karşılığında senin istediğini vereceğim; ancak bu şiiirden sonra bir daha ondan söz etme” dedi ve ona kendisini razı edecek hediyeler verdi.

Dedi ki: Bu şiiirde geçen Şümeyle, Ebû Hinnâ b. Ebû Üzeyhir ed-Dev-sî’nin kızıydı. Şümeyle, Mücâşi b. Mes’ûd es-Sülemî’nin yanındaydı. Cemel günü Mücâşi öldürüldü. İbn Abbas onunla evlendi.

Dedi ki: Hişâm şöyle dedi: Babamın bana haber verdiğine göre Abdullah b. Abbas İbn Fesve’ye beddua etti. İbn Fesve felç oldu ve o hastalık sebebiyle öldü.

Medâinî İbn Cu'dübe'den rivayet etti, dedi ki: Yahyâ b. Hakem b. Ebü'l-Âs ile Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib arasında bir konuşma geçti. Yahyâ Medine-i Münevver'e'yi kastederek Abdullah b. Ca'fer'e, "Habîse'yi nasıl terk ettin?" dedi. Abdullah b. Ca'fer, "Resûlullah (sav) ona 'Taybe' ismini koymuş, sen ise 'Habîse' diyorsun? Kuşkusuz Resûlullah'la (sav) bu dünyada ayrı düşmüşsünüz, ahirette de ayrı düşeceksiniz" dedi. Yahyâ, "Vallahi Şam'da o kutsal toprakta ölüp defnedilmek, benim için Medine'de defnedilmekten daha sevimlidir" dedi. Bunun üzerine Abdullah, "Sen yahudilerin ve hristiyanların komşuluğunu Resûlullah'ın (sav), Muhacirlerin ve Ensâr'ın komşuluğuna tercih etmiş oldun" dedi. Yahyâ, "Sen Osmân ve Ali hakkında ne diyorsun?" dedi. Abdullah şöyle dedi: Benden daha hayırlı olan zatın söylediğini, onlardan daha şerir olan bir adama söylüyorum. Allah şöyle der: *"Eğer onları cezalandırırsan, şüphe yok ki onlar Sen'in kullarıdır. Onları affedersen, aziz ve hakîm (üstün kudret, hüküm ve hikmet sahibi) ancak Sen'sin"*¹⁴⁴

Bana Muhammed b. Sa'd Vâkîdî'den bunun benzerini nakletti.

Bize Ali b. Muhammed el-Medâinî anlattı. O İbn Cu'dübe'den ve diğerlerinden nakletti; dediler ki: Abdullah b. Ca'fer değerli olan malı [fakirlere] verirdi. Bir şey satın aldığı zaman da [sıkı] pazarlık yapardı. Bu durum kendisine soruldu. Abdullah şöyle dedi: "Benim verdiğim mala gelince, o cömertlik yaptığım bir şeydir. Fakat bir şeyi değerinden fazla satın almam, aklımla ilgili bir konudur; aldanabilirim."

Ebü'l-Hasan el-Medâinî dedi ki: Abdullah b. Ca'fer şöyle derdi: "Yanlışın en büyüklerinden birisi, hükümdara cüret göstermektir."

Medâinî İbn Cu'dübe'den rivayet etti, dedi ki: İbn Ca'fer kızına şöyle dedi: "Ey kızım! Kıskançlıktan uzak dur; çünkü kıskançlık boşamanın anahtarıdır. Karşılıklı kınamadan da uzak dur; çünkü bu kinlenmeye sebep olur. Her zaman süslen ve güzel kokular sürün. Bil ki süslerin en güzeli göze sürme çekmektir. Güzel kokuların en güzeli de tam manasıyla abdest almaktır."

144 Mâide, 5/118.

Bana Ömerî anlattı. O Heysem b. Adî'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Ca'fer şöyle derdi: "Bir mal bana geldiğinde onu infak etmeden o malın bana ait olduğuna [asla] inanmadım."

Abdullah b. Ca'fer, kendisine hürmet eden bir adama şöyle dedi: "Eğer mutlaka biri ile arkadaş olacaksan sohbetinde bulunduğun zaman seni güzelleştiren, sabırsız davrandığında seni koruyan, sana söz verdiğinde sözünde duran, yanında olmadığın zaman seni reddetmeyen, sende bir eksiklik gördüğü zaman eksikliğini gideren, sessizliğe büründüğünde seninle sohbet eden ve bir şey istediğin zaman senden esirgemeyen kişi ile arkadaş ol."

Bana Muhammed b. Ziyâd el-A'râbî er-Râviye anlattı, dedi ki: Abdullah b. Ca'fer'in bir vekili ona, 500 dirhemden eksik olan bir hesap götürdü. Abdullah, "Bu ne ve sen bunu hangi şey için harcadın?" dedi. Vekili, "Satın aldığım bir deve için harcamıştım" dedi. Abdullah gülmeye başladı ve "Yazık sana, bir deve 500 dirheme mi alınıyor?" dedi. Vekili, "Alacalı bir deveydi" dedi. Abdullah, "Eğer alacalı ise tamam" dedi.

Medâinî dedi ki: Hasan b. Ali ve Abdullah b. Ca'fer Mu'aviye'nin (ra) yanında tartışmaya başladılar. Hasan ona, "Sus, vallahi babam senin babandan daha hayırlıydı; annem de senin annenden daha hayırlıydı. Ben de senden daha hayırlıyım" dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Ca'fer şöyle dedi: "Senin baban ve babam hakkındaki sözlerine gelince, benim babam [Ca'fer-i] Tayyâr cennettedir. Senin baban ise, fitnenin içinde kana boyanmıştır. Fâtıma'ya gelince, yemin olsun ki Fâtıma [annen] Esmâ bt. Umeys'ten daha hayırlıdır. Sana gelince; sen, daha önce Huzeyfe'nin nikâhı altında olan Cümâne bt. Müseyyeb'i istedin; kardeşin Hüseyin de istedi. Ancak onu ben nikâhladım; kardeşindeki kötü ahlak ve senin çokça kadın boşaman sebebiyle Cümâne sizi geri çevirdi."

Bana Hişâm b. el-Kelbî'den şöyle dediği anlatıldı: Medine'de bir grup insan tartıştılar. Bazıları, "İnsanların en cömerdi Abdullah b. Ca'fer'dir" dediler; bazıları da "Arâbe el-Evsî'dir" dediler. Diğer bazıları, "Kays b. Sa'd b. Ubâde el-Ensârî'dir" dediler. Yaşlı bir adam da onların sesini işitiyordu. Yaşlı adam, "Vallahi her biriniz bir adamı şerif ve cömert olarak üstün yaptınız. O zaman sizden her birisi, üstün kabul ettiği adamın yanına gitsin,

ondan [bir şeyler] istesin; biz de onun güzelliğini tanıyalım” dedi. Hemen Abdullah b. Ca’fer’in daha cömert olduğunu söyleyen adam kalktı ve Abdullah’ın yanına gitti. Tam o sırada Abdullah b. Ca’fer’e bir deve getirilmiş, ona binmek üzereydi. Hatta bir ayağını üzengisine koymuştu. Adam, “Ey Allah’ın elçisi’nin (sav) amcasının oğlu! Ben hacca gitmek isteyen biriyim. Devem yorgun düştü ve ne yapacağımı bilemiyorum. Bana azık ve binek konusunda yardımcı ol” dedi. Abdullah hemen ayağını üzengiden çekti ve “Al sana deve; onu çöktür ve bak; üzerinde bulunan alet-edevat ne varsa onları sat ve kendine masraf yap” dedi. Abdullah’ın bir hizmetçisi yükün arkasında bulunan kılıcı almak için koştu. Abdullah onlara, “Dur” dedi. Sonra, “Kardeş, bu kılıç [ucuzdur diye] seni aldatmasın. Bu kılıç bana 1.000 dinara gelmiştir” dedi. Adam deveyi, üzerindeki yüküyle ve kılıçla beraber aldı. Sonra grubun yanına geldi. Oradakiler, “Abdullah ne kadar çok vermiş!” dediler.

Sonra Arâbe’nin daha cömert olduğunu söyleyen adam kalktı ve Arâbe’nin yanına gitti. Arâbe de tam o sırada evinden çıkmış mescide gitmek üzereydi. Gözleri kör olmuştu ve iki tane siyâhî çocuk elinden tutuyorlardı. Adam Arâbe’ye, “Dostum, ben hacca gitmek isteyen bir adamım ve yolda kaldım. Bana azık ve binek konusunda yardımcı ol” dedi. Arâbe, “Vah vah... Vallahi sen Arâbe’nin yanına geldin, ancak onun şu geniş arazisi ve şu iki kölesinden başka ne altını ne de gümüşü var. Al bu iki köleyi; onları sat ve paralarıyla kendine azık ve binek al” dedi. Adam ona, “Fesühânellâh! Senin hem gözün hem kulağın olan rehberlerini mi alacağım?” dedi. Arâbe, “Eğer almazsan, onlar özgür olsunlar” dedi. Bunun üzerine adam hemen onları aldı ve kavmin yanına getirdi. Adamlar, “Fazla mala sahip olmayan birinin büyük çabasıdır. İyilik ve cömertlik yapmıştır” dediler.

Sonra Kays b. Sa’d’ın daha cömert olduğunu söyleyen adam Kays’ın yanına gitti. Kays uyuyordu. Kays’ın cârîyesi, “Kim o?” dedi. Adam, “Kays’la görüşmek isteyen bir adam” dedi. cârîye, “O şimdi uyuyor; senin bir ihtiyacın mı var?” dedi. Adam, “Evet, ben hacca gitmek isteyen bir adamım ve yolda kaldım. Bana azık ve binek konusunda yardım etmesi için Kays’a geldim” dedi. cârîye ona, “Bu kadcılık talebin için onun cârîyesi seninle

konuşamaz mı?” dedi. Sonra hizmetçiye, “Ey çocuk, bu adamı atların bulunduğu ağıla götür. Hangi atı istiyorsa onu alsın. Sonra develerin bulunduğu ağıla götür; hangi deveyi istiyorsa onu alsın. Sonra onu filanca sarrafa götür; ona 1.000 dirhem versin” dedi. Grup, Kays’ın câriyesinin, ondan habersiz bir şekilde malında yaptığı tasarrufa hayran kaldı.

Abdullah b. Ca’fer’in daha cömert olduğunu söyleyen adam onu şöyle methediyordu:

*Hediye etti bana Abdullah canım ona feda
Hareketli, kalın dudaklı ve asil develeri
Bir de halis çelikten yapılmış bir kılıcı
Tıpkı karanlık bir gecede askerleri aydınlatan bir yıldız gibi
Bir baba olarak, bir amca olarak halkın en hayırlı olanı
Ve komşuluk yaptığında komşusuna en iyi olan adam
Bana verdiklerinle seni methedeceğim ey Ca’fer’in oğlu!
Kuşkusuz örf-i nasta şükreden, nankör gibi değildir*

Bana Ebû Mes’ûd el-Kûfî Kelbî’nin şöyle dediğini anlattı: Benû Ümeyye kabilesi, Mu’âviye b. Ebû Süfyân’a, “Ey müminlerin emiri, bizden birisine bir iyilikte bulunduğun zaman, [en fazla] 100.000 dirhem veriyorsun. Ama Abdullah b. Ca’fer’e gelince ona vereceğini veriyorsun. Neden böyle yapıyorsun?” dediler. Mu’âviye şöyle dedi: “Abdullah b. Ca’fer’e verdiğimi sadece ona vermiyorum. Ben ona verdiğimde insanlara da vermiş oluyorum. Çünkü Abdullah b. Ca’fer eline geçen malı dağıtıyor ve cömertlik yapıyor. Oysa sizler malı alıp saklıyorsunuz ve biriktiriyorsunuz. Biz ancak herkese, güzel ahlakına ve cömertliğine göre veririz.”

Ömerî Heysem’den şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Ca’fer, bazı dihkânların ihtiyaçları için Ali b. Ebû Tâlib ile konuştu. Ali onları yerine getirdi. Bunun üzerine Abdullah b. Ca’fer Ali’ye 40 bin dirhem gönderdi. Ancak Ali onu geri çevirdi ve “Biz öyle bir kavimiz ki iyilik yapmak için ücret almayız” dedi.

Medâinî başka birinden şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Ca’fer bir heyetin başında Mu’âviye’nin yanına gitti. Mu’âviye geliş masraflarına karşılık ona 500 bin dirhem verdi ve diğer ihtiyaçlarını da yerine getirdi.

Sonra Abdullah onun huzurunda durdu ve “Ey müminlerin emiri, borçlarımı öde” dedi. Mu’âviye, “Senin geliş masrafların ödenip hem genel hem özel ihtiyaçların yerine getirilmedi mi ey Ca’fer’in oğlu?” dedi. Abdullah b. Ca’fer, “Evet yerine getirildi” dedi. Mu’âviye, “Hiçbir Kureyşliye sana verdiğim kadar vermem. Üstelik bela ve musibetler beytülmalı silip süpürdü” dedi. Abdullah b. Ca’fer, “Ey Mu’âviye, vermek sevgiye vesile olur. Vermemek öfkeye yol açar. Benim için bana verip de seni sevmem, bana vermeyip de senden kızmamdan daha sevimlidir” dedi. Sonra şöyle dedi:

*Sen kavmini bir âdete alıştırdın ona sabret
Kavmin cabilini başgışla ve paylarını ver*

Bunun üzerine Mu’âviye şöyle dedi: “Ey Ca’fer’in oğlu, şunu bil ki: Senden başka hiçbir Kureyşlinin Hind tarafından dünyaya getirilmiş olmasını [kardeşim olmasını] arzu etmezdim. Fakat seninle Ali arasındaki şeyleri ve Ali ile benim aramdaki şeyleri düşündüğüm zaman ürperiyorum. Söyle bakalım; borcun ne kadardır?” Abdullah b. Ca’fer, “30 bin dinardır” dedi. Mu’âviye, “Sadece birkaç ay beytülmalimden gidip sonra dönen bir miktar için nasıl cimrilik yapacağım? Ey Sa’d, öde onun borcunu” dedi.

Dedi ki: İbn Ca’fer’e, “Yezîd b. Mu’âviye hakkındaki görüşün ne ile güzel oldu?” denildi. Abdullah b. Ca’fer şöyle dedi: Çıktım; Mu’âviye’nin yanına gidecektim. Şam’a ulaştığımda bana onun vefat haberi geldi. Yezîd’in yanına gitmek ya da geri dönmek konusunda düşündüm. Kendi kendime, “Yezîd, Kureyş’in gençlerinden ve kibirli şahsiyetlerinden birisidir. Belki de bana değer vermez ve beni sahip olduğum mertebeden indirir. Bu yüzden bende bir kin belirmeye başlar” dedim. Sonra Allah’tan istiharede bulundum ve onun yanına gittim. Beni görür görmez, bana değer verdi; beni özel bir yere aldı ve bana, “Seni biliyor gibiyim; babamın vefat haberi sana geldiğinde şaşırıp kaldın ve bana gelmek ile çekilip gitmek arasında tereddüt etmeye başladın” dedi. Ben ona, “Vallahi doğru söyledin ey müminlerin emiri” dedim. Yezîd benim gelişimi büyük bir sevinçle karşıladı ve bana, zeytinyağı, elbise ve hediyeler yüklü çok sayıda deve verdi.

[Abdullah b. Ca'fer ve Müzik]

Bize Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından, o da Muhammed b. Yezîd el-Kinânî'den rivayet etti, dedi ki: Sâib Hâsir, Benî Leys b. Bekir b. Abdümenât b. Kinâne'nin Mevlâsıydı. Kendisi [köle olmadan önce] zengin bir tüccar olup yemek satıyordu. Ayrıca irticalen şarkı söyler ve bir ağaç dalını kullanarak şarkısını çalgı eşliğinde söylerdi. Sâib sık sık Abdullah b. Ca'fer'in yanına gelirdi. Abdullah ona iyilikte bulunuyordu. Sâib, bir halife, bir veliaht veya bir halifenin oğlu için olmadıkça hiç kimseye şarkı söylemeyeceğine yemin etti. Bir gün Abdullah b. Ca'fer Mu'âviye'nin yanına gitti, Mu'âviye onun ihtiyaçlarını yerine getirdi. Ardından Sâib Hâsir'in ihtiyaçlarını da Mu'âviye'ye arz etti. Bunun üzerine Mu'âviye, [dışarıda bekleyen Sâib için], "Kimdir bu Sâib?" dedi. Abdullah, "Medine ehlinde, Benî Leys b. Huzâfe'nin Mevlâlarından ve şiir rivayet eder" dedi. Mu'âviye, "Şiir rivayet eden herkes, kendisine iyilikte bulunmamı mı ister?" dedi. Abdullah, "Ama Sâib şiiri güzel söyler" dedi. Mu'âviye, "Güzel söylese bile" dedi. Abdullah, "Onu senin yanına getireyim mi ey müminlerin emiri?" dedi. Mu'âviye, "Getir onu" dedi. Abdullah onu içeri aldı. Sâib içeri girer girmez kapıda durdu ve yüksek sesle, "Kimindir, temelleri çürüyüp çöle dönüşmüş bu ülke?" şarkısını söylemeye başladı.¹⁴⁵ Bunun üzerine Mu'âviye, "Şahitlik ederim ki güzel söyledi" dedi. Sonra ona iyilikte bulundu ve ihtiyaçlarını yerine getirdi.

Dedi ki: Bir gün Mu'âviye Sâib Hâsir'in sesini, oğlu Yezîd'in evinden duydu. Sonra Yezîd yanına geldiğinde Mu'âviye ona, "Oğlum, dün senin yanında oturan kimdi?" dedi. Yezîd, "Sâib Hâsir idi" dedi. Mu'âviye, "Ona bol bol iyilik yap; onun şarkılarında bir beis görmedim" dedi.

Dediler ki: Sâib, Harre gününde Medine halkıyla birlikte öldürüldü. Kureyş'ten bir adam yanından geçti, ayağıyla onun cenazesine dokundu; sonra, "Burada güzel bir gırtlak ve isabet eden bir çalgı yeteneği vardı. 'Kimindir, temelleri çürüyüp çöle dönüşmüş bu ülke?' şarkısını söylüyordun. Allah rahmet etsin sana" dedi.

145 RK'de bu kısım beyazdır. ZZ bu kısmı *Kitâbü'l-Ağânî*'den almıştır. (çev.)

Abbas b. Hişâm, babasından ve el-Hirmazî'den naklederek şöyle dedi: Kendisine Sâib Hâsir deniliyordu. Çünkü kendisi ağır bir sesle şarkı söyler ve “Bu su katılmamış koyu bir süt gibidir” derdi.

Medâinî Muhammed b. Âmir'den rivayetle şöyle dedi: Mu'âviye, müziğe ve coşkuya aşırı düşkünlük göstermesi sebebiyle Abdullah b. Ca'fer'i kınadı. Bir gün Abdullah b. Ca'fer Mu'âviye'nin yanına girdi; beraberinde Âl-i Zübeyr'in Mevlâsı -Deniliyor ki: Zübeyr'in Mevlâsıydı- Büdeyh el-Melîh de vardı. Mu'âviye'in içinde bulunduğu evin kapısına geldiğinde Abdullah b. Ca'fer, “Söyle ey Büdeyh” dedi. Büdeyh de şarkı söylemeye başladı ve kapının halkasını sallayarak [sanki] çalgı eşliğinde söylüyordu. Mu'âviye de ayaklarını sallayarak tempo tutuyordu. Abdullah b. Ca'fer, “Bu nedir ey müminlerin emiri!” dedi. Mu'âviye, “Cömert adam coşkulu olur” dedi.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da çok sayıdaki Hicâz ehlinden nakletti; dediler ki: Mu'âviye Medine'ye geldi; kapıcısına, insanların kendisini ziyarete gelmeleri için izin vermesini emretti. Kapıcı çıktı; ancak kimseyi bulamadı. Durumu Mu'âviye'ye bildirdi. Mu'âviye, “Nerede bu insanlar?” dedi. Kendisine Abdullah b. Ca'fer'in sofrasında oldukları söylendi. Mu'âviye de Abdullah b. Ca'fer'in yanına geldi. Oturunca, Medinelilerden birisi Sâib Hâsir'e, “Eğer saflar arasında yürüyerek şarkı söylersen sana işlenmiş ipekli elbisemi vereceğim” dedi. Sâib de saflar arasında yürüyerek Hassân b. Sâbit'in “Güneşte parlayan beyaz sahanlarımız vardır. Kılıçlarımız da kan damlıyor savaştan” şiirini okumaya başladı. Bu Mu'âviye'nin hoşuna gitti ve onu tebrik etti. Sâib de işlenmiş ipekli elbiseyi [Medineliden] aldı.

Bana Medâinî anlattı. O İbn Cu'dübe'den rivayet etti, dedi ki: Abdülmelik b. Mervân Abdullah b. Ca'fer'e, “Ey Ebû Ca'fer, bana gelen habere göre, sen yaşlı olduğun halde tambur ve ud eşliğinde şarkı dinliyormuşsun” dedi. Abdullah b. Ca'fer, “Doğru ey müminlerin emiri, ancak sen bundan daha kötüsünü yapıyorsun” dedi. Abdülmelik, “Neymiş o?” dedi. Abdullah b. Ca'fer, “Ariş arası kıllı, pis kokulu bir bedevi senin yanına geliyor; namuslu bir kadına iftirada bulunuyor, şeytana itaat ediyor ve buna rağmen sen ona yüzlerce deve veya daha fazlasını veriyorsun. Ben ise helal pa-

ramla bir câriye alıyorum. Sonra ona güzel şiirler seçiyorum, o da bunları en güzel nağmelerle seslendiriyor. Bunun zararı nerede?” dedi.

Abdullah b. Ca'fer, soğuk bir günün sabahında [Mâlik] Hazîn [Şair]'in yanından geçti. Üzerinde de üst üste giyilmiş ipek karışımı bir cübbe vardı. Hazîn şöyle dedi:

Söylüyorum ona karşılaştığımda: Selam sana ey Ebû Ca'fer!

Abdullah b. Ca'fer: “Ve Aleyke's-Selâm” dedi. Hazîn şu beyti söyledi:

*Sen Gâlib'in soyundan terbiye edilmiş
Ve ailede anılan birisin*

Abdullah, “Yalan söyledin ey Allah'ın düşmanı! O dediğin Peygamber'dir (sav)” dedi. Bu kez Hazîn, şu beyti söyledi:

*Bu benim eskimiş elbisemdir
Ve beni ısırmıştır, sizden gelen kötü bir şey*

Abdullah, hemen üzerindeki elbisenin ona verilmesini emretti.

İbnü'l-Kelbî dedi ki: Mâlik b. Ebü's-Semh Tay kabilesinden olup Medine'nin sakinlerindendi. Benî Mahzûm onun dayılarıydı. Abdullah b. Ca'fer'in evinde yetim olarak büyüdü. Kendisi müziği Ma'bed [b. Vehb]'ten öğrendi. Mâlik irticalen şarkı söylerdi. Abbasiler devletinin kuruluşuna kadar yaşadı.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da Medineli şeyhlerden ve diğerlerinden nakletti; dediler ki: Benî Leys'in Mevlâsı Ubeyd b. Şüreyh Kinâne kabilesindendi. Künyesi “Ebû Yahyâ”, lakabı “Vechü'l-Bâb” idi. Çünkü başkasına kötü sözler söyleyen, onlara haksız yere laf atan ve onlara kötü lakaplar takan birisiydi. Abdullah b. Ca'fer'in yanına gidip gelirdi. Şu şarkıyı söylerdi:

*Dosdoğru götürdü beni Şehbâ, İbn Ca'fer'e doğru
Onun üzerinde gece de gündüz de farksızdır*

Hişâm dedi ki: Musa Şehvât da İbn Ca'fer'in yanına gidip gelenlerdendi. Ona “Şehvât” deniliyordu; çünkü kendisi Yezid b. Mu'âviye hakkında “Ey şehvetler uğruna namazı zayi eden adam” şeklinde bir şiir söylemişti.

Hişâm'ın dışındakiler şöyle dediler: Abdullah b. Ca'fer'den şehvetine uygun şeyler söylediğinden ona "Şehvât" lakabı verilmişti.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O kardeşi Üneyf b. Hişâm'dan, o babasından, o da bazı Medinelilerden nakletti; dediler ki: Abdullah b. Ca'fer, yanında birçok ashâbıyla birlikte, düğün yapan bir adamın yanından geçtiler. Bir de ne görsünler?! Onların şarkıcıları şöyle diyor:

*Söyleyin kapımızdaki şereflilere girsinler
Kapı kapanmadan önce*

Abdullah ashâbına, "Girin; adamlar bize izin verdiler" dedi. Hemen içeri girdiler. Ev sahibi onu görünce, güzel karşıladı ve döşeğin üzerine oturttu. Abdullah b. Ca'fer uzun bir müddet [şarkıları] dinledi. Sonra ev sahibine, "Düğün yemeğine ne kadar harcadın?" dedi. Adam, "200 dinar" dedi. Abdullah, "Peki senin eşinin mehri ne kadar?" dedi. Adam, "Şu kadar" dedi. Abdullah adama hemen 200 dinar, kadının mehri, ayrıca 100 dinar da yardım olarak verilmesini emretti. Sonra ondan özür diledi ve ayrıldı.

Medâinî, İbn Cu'dübe'den rivayet etti, dedi ki: Büdeyh şöyle dedi: İbn Kays er-Rukayyât Abdullah b. Ca'fer'in (as) evine geldi ve "Ey Büdeyh, benim için izin iste!" dedi. Baktım ki Abdullah b. Ca'fer uyuyor. Ben de yüzümü onun ayakları arasına koydum; sonra yaşlı köpekler gibi havlamaya başladım. Abdullah, "Yazık sana! Sana ne oluyor?" dedi. Ben de "Canım sana feda olsun! İbn Kays kapıdadır, senin yanına girmeden dönmesini istemedim" dedim. Abdullah b. Ca'fer, "İyi yaptın; söyle girsin" dedi. İbn Kays girdi ve şöyle dedi:

*Dosdoğru götürdü beni Şebâ İbn Ca'fer'e doğru
Onun üzerinde gece de gündüz de farksızdı
Öyle bir delikanlıyı ziyaret ediyor ki Allah biliyor onun cömertlik yaptığını
Bir avucu vardır ondan su gibi [malın] dökülmesi umulur
Hiçbir dosta iyilik yapılmayacak eğer ölecek olursan
Ve ayakta kalmayacak, aydınlattığın iyilik yollarından hiçbiri*

Bunun üzerine Abdullah b. Ca'fer, "Ey Büdeyh, Şehbâ'yı ve sahibini iyi ağırla" dedi. Sonra ona 700 dinar, ayrıca ipekli nakışlarla işlenmiş bir elbise verdi.

Sonra İbn Kays ona, "müminlerin emiri, söylediğim bir beyitten dolayı hediyemi bana vermedi" dedi. Abdullah b. Ca'fer hemen atına bindi ve onun hakkında Abdülmelik b. Mervân ile konuştu. Abdülmelik'in ona hediyesini vermesine engel olan İbn Kays'ın şu beytiydi:

Nasıl gözüme uyku girer yatakta?

Ve henüz tüm Şam'ı kaplayan bir saldırı gerçekleşmeden

Abdullah b. Ca'fer İbn Kays için onunla konuşunca Abdülmelik bu beyti okudu. Bunun üzerine orada hazır bulunan bazı Şamlılar, "Ey müminlerin emiri, izin ver de elimizi bunun kaniyle temizleyelim" dediler. Fakat Abdülmelik, "Ben ona güvence verdim" dedi. Abdullah b. Ca'fer İbn Kays'ı Abdülmelik'in huzuruna çıkardı. Bu kez şu beyitle başlayan şiirini okudu:

Oturuyor taç, başının saç ayırımında

Tıpkı altına benzeyen bir alnın üzerinde

Bunun üzerine Abdülmelik şöyle dedi: Bu adam Mus'ab hakkında "Mus'ab ancak, yüzünde karanlıkların çekildiği Allah'tan gelen parlayan bir yıldızdır" diyor; benim hakkımda da "Tıpkı altına benzeyen bir alnın üzerinde" diyor. Vallahi o bir daha benden bir hediye alamaz. Bunun üzerine Abdullah b. Ca'fer ona verilecek hediyeyi kendi malından verdi. İbn Kays ölünceye kadar Abdullah'ın yanına gelirdi.

Bana Abbas b. Hişâm babasından şöyle dediğini rivayet etti: Abdurrahmân b. Ebû Ammâr bir câriyeye âşık olmuştu. Atâ [b. Ebû Rebâh], Tâvûs [b. Keysân] ve Mücâhid [b. Cebr] onu kınadılar. O da şöyle dedi:

Beni kınıyorlar senin yüzünden yanlarında oturduklarım

Kınama uçup gitmiş mi yoksa yere mi düşmüş umurumda değil

Abdullah b. Ca'fer o câriyeyi satın aldı. Abdurrahmân ile karşılaşınca, "Filanca câriyenin aşkına ne oldu?" diye sordu. Abdurrahmân, "Ete, kana, beyne ve damarlara karışmış bir aşktır" dedi. Abdullah b. Ca'fer câriyeyi

hemen ona hediye etti; ayrıca 100.000 dirhem verilmesini söyledi. Sonra, “Sen bu câriye yüzünden o da senin yüzünden kederlenmeyesiniz diye bu câriyeyi sana verdim” dedi.

Medâinî Ebü'l-Hasan el-Ensârî'den rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Ca'fer, kavminden bir grupta birlikte Mu'âviye'nin yanına geldi. Mu'âviye hepsine hediyeler verdi; Abdullah b. Ca'fer'e fazla verdi. Ona bir milyon dirhem verdi. Bunun üzerine Abdullah b. Safvân, “Sen işimizi yanında küçük tuttun ve üzerindeki hakkımızı hafife aldın. Çünkü bizler başkaları gibi seninle savaşmadık. Eğer biz de savaşsaydık, İbn Ca'fer gibi olurduk” dedi. Ona cevap olarak Mu'âviye şöyle dedi: “Ben size veriyorum; ancak siz iki adamdan biri oluyorsunuz: Ya verdiklerimle bana karşı savaş hazırlığı yapıyor, ya da bir araya getirip cimrilik yapıyorsunuz. Oysa Abdullah b. Ca'fer, aldığından daha fazlasını veriyor. Sonra, aldığından daha fazla borçlanmadan bana gelmiyor” İbn Safvân çıktı ve “Kuşkusuz Mu'âviye, umutsuz olana kadar bizi mahrum bırakıyor; tamah edene kadar da bize veriyor” dedi.

[Abdullah b. Ca'fer'in Kızı Ümmü Ebîhâ]

Dediler ki: Abdullah b. Ca'fer'in “Ümmü Ebîhâ” adında bir kızı vardı. Abdülmelik b. Mervân onunla evlendi. Bir gün Abdülmelik bir elma ısırıp ona doğru attı. -Abdülmelik'in ağzı hastalıklı ve dişleri kokuyordu. Bu yüzden kendisine “Ebü'z-Zübâb” lakabı verilmişti. Çünkü sinekler sürekli ağzının etrafındaydı- Ümmü Ebîhâ, bir bıçak istedi ve Abdülmelik'in ağzının ısırıldığı kısmı kesti. Abdülmelik, “Sen ne yapıyorsun öyle?” dedi. Ümmü Ebîhâ, “Pisliği üzerinden atıyorum” dedi. Abdülmelik bu yüzden onu boşadı.

Deniliyor ki: Ümmü Ebîhâ Abdülmelik'e, “Ey müminlerin emiri, Sabir ağacıyla ağzını misvaklasan?” dedi. Abdülmelik, “Asıl ağzımı senden misvaklayacağım” dedi ve onu boşadı. Daha sonra onunla Ali b. Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib evlendi. Abdülmelik, çocuklarının dadılarından yaşlı bir kadını ayarladı. Kadın zeki ve nüktedan birisiydi. Abdülmelik ona, “Ümmü Ebîhâ'nın yanına git, ona selam ver. Sonra, Ümmü Ebîhâ'nın görmesi için gizliden Ali b. Abdullah'ın başının açılmasını sağla”

dedi. -Ali'nin başı keldi. Ensesinin kıllarından bazılarını ön tarafa getirir ve sarığı başından çıkarmazdı- Yaşlı kadın Ali'ye geldi, ona selam verdi; Ali ve Ümmü Ebîhâ ile karşılıklı gülüşmeye başladı. Sonra Ali'ye dönerek, "Efendim, başlığının üzerindeki nedir?" dedi. Ali de almasını söyledi. Yaşlı kadın iki eliyle başlığını kaldırdı. Ümmü Ebîhâ böylece Ali'nin başına baktı. Yaşlı kadının ne yapmak istediğini ve kadını gönderenin Müminlerin Emîri olduğunu anladı. Sonra parmağını kendi başına koyarak, "Bu bundan daha iyidir" dedi ve parmağını ağzının üzerine koydu. -Demek istedi ki: Kellik ağız kokusundan daha iyidir- Ümmü Ebîhâ Ali b. Abdullah'ın yanında vefat etti.

Bazı Basralılar, onun Ali b. Abdullah'la evli olduğunu söylerler. Bu sözü söyleyen Ümmü Külsûm bt. Abdullah b. Ca'fer'dir. Ümmü Külsûm Kâsım b. Muhammed b. Ca'fer'in eşi idi.¹⁴⁶ Kâsım'ın vefatından sonra onunla Haccâc b. Yûsuf evlenmişti. Abdülmelik, ona mektup yazarak bu evliliği sebebiyle onu eleştirdi. Bunun üzerine Haccâc onu boşadı. Onunla zifafa girmişti ya da girmemişti. Onunla Abdülmelik sonra da Ali b. Abdullah evlendi.

Bana Hirmâzî anlattı. O Heysemî'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Abdullah'ın kızı Ümmü Külsûm, Kâsım b. Muhammed'in eşi idi. Sonra onunla Haccâc evlendi. Fakat Abdülmelik, onunla evlenmeye cesaret gösterdiği için Haccâc'a mektup göndererek ona sövmeye başladı. Haccâc da onu boşadı; bu kez Ebân b. Osmân b. Affân onunla evlendi. Dedi ki: Ümmü Ebîhâ hiçbir zaman ne Abdülmelik'in ne de Ali b. Abdullah'ın nikâhı altında bulundu. Ayrıca Abdülmelik'in evlendiği, sonra Ali b. Abdullah'ın evlendiği kadın, Ümmü Ebîhâ'nın kız kardeşiydi.¹⁴⁷

Bize Ebü'l-Hasan el-Medâinî anlattı. O Gassân b. Abdülhamîd'den şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Ca'fer kızını Haccâc'la evlendirmek istedi. Hemen Ömer b. Ali b. Ebû Tâlib'e, "Onu evlendirene kadar yanım-

146 Bu ibarede bir sıkıntı vardır. RK'de (وانها كانت عند... تزوجها فطلقها) şeklindedir. İbarenin bir kısmı beyaz görünüyor. ZZ de olduğu gibi almıştır. Ensâb'ın Avrupa basıkısında (BAE) ibare daha net bir şekilde ortaya konulmuştur. (Bk. *Ensâbu'l-Eşrâf*, el-Ma'hedu'l-Almânî, 2. kısım, s. 69) (çev.)

147 Bu haberin büyük bir kısmı İstanbul nüshasında (RK) beyaz görünüyor ve silinmiştir. (ZZ) gibi başka kaynaklarda da olmadığı için temin edilemedi. Ne var ki RK'de beyaz görünen kısım Ensâbü'l-Eşrâf'ın BAE'de metinde çevirildiği şekliyle mevcuttur. (Bk. *Ensâbu'l-Eşrâf*, el-Ma'hedu'l-Almânî, II. kısım, s. 69-70.) (çev.)

da hazır ol” diye haber gönderdi. Ömer de ona, “Bu işi geceye bırak. Çünkü Haccâc’ı evlendirmek için Resûlullah’ın (sav) mescidinde insanların beni görmelerini istemiyorum” diye Abdullah b. Ca’fer’e haber gönderdi. Abdullah ise ona, “Artık kendisinden utanılacak kimse kalmamıştır. Eğer kendisinden utanılacak birisi olsaydı bunu yapmazdık” diye haber yolladı. Dedi ki: Ömer b. Ali akıllı ve feraset sahibi bir insandı.

Abdullah b. Ca’fer ömrünün son zamanlarında dara düşmüştü ve artık kendisinden istenilenleri yerine getiremiyordu. Bir adam yanına geldi ve ondan bir şey istedi. Abdullah b. Ca’fer, “Sultanın cimriliği ve zamanın hadiseleri sebebiyle durumum değişmiştir. Fakat yine de elimden geleni yapacağım” dedi ve üzerindeki ridayı ona verdi. Sonra evine girdi ve “Ya Rabbi! Beni ölümle sakla” diye dua etti. Birkaç gün geçmeden Abdullah b. Ca’fer hastalandı ve vefat etti. Hicretin 90. yılında vefat ettiğinde 90 yaşındaydı. Bazılarına göre Abdullah b. Ca’fer hicretin 80. yılında vefat etmiştir. Cenaze namazını Abdülmelik b. Mervân’ın emriyle Medine valisi kıldırdı. Ancak birinci görüş daha doğrudur.

Abdullah b. Muâviye b. Abdullah b. Ca’fer

Dediler ki: Abdullah b. Ca’fer b. Ebû Tâlib’in torunlarından birisi Abdullah b. Muâviye’dir. Abdullah b. Muâviye cömert, cesur ve şair idi. Ancak onun babası Muâviye b. Abdullah cimri idi.

Aşağıdaki beyitler Abdullah b. Muâviye’nin şiirlerindedir:

*Göz ortaya çıkarır, sahibinin kalbindekini
Kalbinde yer alan sevgiyi veya kini
Düşmanın çevirdiği bir göz vardır ki
Gücü yetmez, kalbindekini gizlemeye
Sevgi sahibine gelince, onun gözü her zaman
Sevecen ve insan olan bir göz çukurunu gösterir
[Aslında] göz konuşur da ağızlar suskundur
Hatta kalbin gizli yerinden, bir açıklama görününür gözde*

Bu beyitler de onun şiirlerindedir:

Övgüye layık birisini gördüm, örtülü bir şeydi o

*Ortaya çıkmadı, bana görününceye kadar
 Sen benim kardeşimsin, bir ihtiyacım olmadığı sürece
 Eğer bir ihtiyacım olursa, onların bir kardeşimin olmadığını
 Artmaz uzaklıktan başka, ikimiz arasındaki mesafe
 Ve ihtiyaçlarımla seni rahatsız ettiğimde
 Hoşnutluk gözü kördür, ayıplara karşı
 Fakat öfke ve gazap gözü, ortaya çıkarır kusurları*

Yine Hüseyin b. Abdullah b. b. Ubeydullah b. Abbas'a şöyle dedi:

*Söyle ey Hüseyin, sevgi ve safa sahibine
 Koysun aramıza sevgiyi, yeterince
 Selem yapıyla dabaklayan için yoktur kurtuluş
 Dabaklı derinin kınamasından*

Bana Cüveyriye b. Esmâ'dan şöyle dediği anlatıldı: Abdullah b. Mu'âviye bana, "Zeyd b. Ali'nin Kûfe'deki haberi sana geldi mi?" dedi. Ben de "Evet, geldi" dedim. Abdullah b. Mu'âviye şöyle dedi: Vallahi bir gece Zeyd bana şöyle dedi: "Ali b. Hüseyin hakkında sana bir şeyler anlatayım mı? Kûfe ehlinden bir adam ona gelmiş ve 'Benî Mervân şöyle şöyle yaptılar. Onlar hakkında ne diyorsun?' demiş. Ali b. Hüseyin şöyle demiş: 'Onlar hakkında benden daha hayırlı olanın söylediğini söylerim ki O şöyle demiştir: "Eğer onları cezalandırırsan, şüphe yok ki onlar Sen'in kullarıdır. Onları affedersen, aziz ve hakîm (üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibi) ancak Sen'sin."¹⁴⁸ Zeyd bundan sonra nasıl isyan edecektir?

Dediler ki: Yezîd b. Velîd b. Abdülmelik hilafete getirilince -Ona Yezîd en-Nâkıs denilirdi- Abdullah b. Ömer b. Abdülazîz b. Mervân da Irak'a vali olarak görevlendirilmişti. Abdullah b. Mu'âviye Kûfe'de ona karşı isyan etti ve kendisinin hilafeti için davette bulundu. Abdullah b. Ömer b. Abdülazîz onunla savaştı ve onu mağlup etti. Abdullah b. Mu'âviye Medâin'e geldi. Orada bazı insanlar etrafında toplandı. Oradan Hulvân'a gittiler. Hulvân'a ve Hulvân'ın etrafındaki dağlara hâkim oldular. Kendi adına para bastı; paraların üzerine de "De ki: Yaptığım tebliğ görevine karşılık sizden sadece akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum"¹⁴⁹ âyetini

148 Mâide, 5/118.

149 Şûrâ, 42/23.

yazdırdı. Sonra İsfahân'a, bütün Fâris topraklarına ve Ehvâz'a hâkim oldu. Ehvâz'da Abdullah b. Ömer [b. Abdülazîz] tarafından atanmış olan Süleymân b. Habîb b. Mühelleb vardı. Bu arada Ebû Ca'fer Mansûr, yanındaki Hâşimîlerle birlikte Abdullah b. Mu'âviye'nin yanına gitti. Abdullah onu Ehvâz'ın "İzec" bölgesine tayin etti. Ebû Ca'fer Mansûr oranın haracını toplamaya başladı. Abdullah b. Mu'âviye Fâris topraklarındaydı ve durumu zayıflamıştı. Buna karşılık Süleymân b. Habîb'in durumu güçleniyordu. Bunun üzerine Mansûr Basra'ya doğru kaçmaya başladı. Fakat İbn Habîb onun için casusları görevlendirdi; nihayet yakalandı ve getirildi. Süleymân, [topladığı harac] malını Mansûr'dan tazmin etti. Deniliyor ki: Süleymân ona 40 kırbaç vurdu; ona ve taraftarlarına küfretti. Sonra onu hapse attı ve öldürmek istedi. Ancak Süfyân b. Mu'âviye b. Yezîd b. Mühelleb ve Yezîd b. Hâtim b. Kabîsa b. Mühelleb onu bundan vazgeçirdiler ve "Daha dün Benî Ümeyye'den kurtulduk; Benî Hâşim'le aramızda bir kan davası olmasını mı istiyorsun?" dediler. O da onu serbest bıraktı. Bazıları dediler ki: Ebû Eyyûb Süleymân el-Mûriyânî Süleymân b. Habîb'in kâtibiydi. Süleymân'a, "Sen bu adamın başına bir şeyler getirdin ki Benî Abdümenâf bunu kabul etmeyecektir. Ona yaptıkların senin için yeterlidir" dedi.

Bu sırada Mervân b. Muhammed el-Ca'dî, Yezîd b. Amr b. Hübeyre el-Fezârî'yi Irak'a vali olarak tayin etti. Karkîsiyâ'dan¹⁵⁰ yola çıktı; oradan Kûfe'ye geldi. Kûfe'de Kureyş kabilesine sığınanlardan olan Müsennâ b. İmrân adında Hâricîlerden bir adam vardı. İbn Hübeyre, hicretin 129. yılında Revhâda onunla karşılaştı ve onu öldürdü. Vâsıt'a geldi; orada Abdullah b. Ömer b. Abdülazîz vardı. Hemen onu kuşattı. Sonra onu yakaladı ve Muhammed b. Mervân'a gönderdi. Muhammed b. Mervân onu Harran hapsine koydu ve onu suikastla öldürdü.

İbn Hübeyre Benî Bekir b. Kilâb b. Rebî'a b. Âmir'den birisi olan Bünâne b. Hanzale'yi, Süleymân b. Habîb ile savaşmak üzere Ehvâz'a gönderdi. Süleymân onun üzerine, Dâvûd b. Hâtim b. Kabîsa'yı gönderdi. Düceyl nehrinin kenarındaki Mûriyân'da karşı karşıya geldiler. Dâvûd'un adamları hezimete uğradı ve Dâvûd öldürüldü. Bunun üzerine Halef b. Halîfe onun için birkaç beyitte şöyle ağıt yaktı:

150 Karkîsiyâ, bugünkü Suriye'de bulunan Busayra (Busêrâyâ) kentidir.

*Canım feda olsun Gazzeli ve Hamâli Dâvûd'a
Ordu onu teslim ettiği zaman
Mühelleb ailesindedir, yüzü aydınlıktır
İyilik için pişman değildir*

Süleymân b. Habîb Bünâne'den kaçtı ve Fâris topraklarına sığındı. Orada Abdullah b. Mu'âviye'nin emrine girdi. Sonra oradan Mâsebezân'a, oradan da Umân'a geldi ve kendisi için davette bulundu. Etrafında bir grup toplandı. Sonra bu adamlar, onun yüzünden başlarına kötü bir şey gelmesinden korkarak onu Umân'dan kovdular. Süleymân Basra'ya geldi ve orada saklandı. Onun Basra'da olduğu haberi Abbasî halifesi Ebü'l-Abbas'a ulaştı. Ebü'l-Abbas onu aramaya başladı ve onların üzerine casusları gönderdi. Casuslar Süleymân'ın saklandığı evi tespit ettiler. Süleymân askerler tarafından kuşatıldığını anlayınca [evin içinde bulunan] bir kuyuya indi. Fakat Süleymân oradan çıkarıldı ve kendisi hakkında Ebü'l-Abbas'a bilgi verildi. Bunun üzerine Ebü'l-Abbas Hâlid b. Safvân'a, "Süleymân b. Habîb bir kuyuda bulunmuş ve yakalanmıştır" dedi. Hâlid, "Ey müminlerin emiri, memleketini terk ederek kaçıp sonra kafese gireni duydun mu?" dedi. Süleymân Ebü'l-Abbas'a götürülmek üzere yola çıkarıldı. Mansûr o zamanlar Musul ve Cezîre taraflarındaydı. Ebü'l-Abbas ona bir mektup göndererek Süleymân'ı getirmesini söyledi. Süleymân yanına getirilince Ebü'l-Abbas, yaptıklarından dolayı onu kınadı ve "Bana ve soyuma küfretmeden yaptıklarınla yetinmedin" dedi ve onu öldürdü.

Mühelleb ailesine mensup birisinden duydum; o zat, Süleymân'ın bir kuyuda bulunduğunu kabul etmiyor ve diyor ki: "Ebü'l-Abbas ona güvenince o da ortaya çıktı. Onun yanına varınca da Mansûr Ebü'l-Abbas'a mektup göndererek Süleymân'ı geri göndermesini, göndermediği takdirde Irak'a asla giremeyeceğini yazdı. Süleymân Mansûr'un yanına getirilince onu öldürdü." Ayrıca Ebû Müslim'in [el-Horasânî] de bir mektup göndererek bu durumu kınadığını söyledi.

Yezîd b. Ömer b. Hübeyre Bünâne b. Hanzale'ye bir mektup göndererek, yardım almak için Horasân'da bulunan Nasr b. Seyyâr'ın yanına gitmesini emretti. Bünâne İsfahân'a, oradan Rey'e geldi ve Cürçân'da öldürüldü. Kahtabe'de Horasân halkının yanına gitti. Yezîd b. Ömer b.

Hübeyre, Âmir b. Dubâre el-Mürri'yi Şam askerleriyle birlikte Musul'a gönderdi. Âmir, Sin denilen yere gelince Cevn b. Kilâb el-Hâricî eş-Şeybânî ile karşılaştı ve onu öldürdü. Dahhâk [el-Hâricî'nin] öldürülmesinden sonra, Hâricîler Şeybân Ekber el-Hâricî'yi halife yapmışlardı. Cevn de Şeybân el-Ekber tarafından Sin'de görevlendirilmişti. Bu sırada Mansûr b. Cumhûr el-Kelbî dağdaydı. Mervân bundan önce, Abdullah b. Ömer b. Abdülazîz'in yetkilerini almıştı. Mansûr b. Cumhûr dağ bölgesindeki haracı topluyor ve Şeybân'a yardım olarak gönderiyordu. Sonra Sind bölgesine gitti; orayı ele geçirdi ve orada vefat etti.

Mervân İbn Dubâre'nin ordusunu takviye etti. Ayrıca Şeybân el-Asğar b. Abdülazîz'e yönelmesi için ona mektup yazdı. İbn Dubâre dağ tarafından geçti; nihayet İstahr düzlüklerine geldi. Şeybân [el-Asğar] de Kirmân'ın Cîruft kasabasına gelmişti. İbn Dubâre İstahr'da Abdullah b. Mu'âviye ile karşılaştı ve onunla savaştı. İbn Mu'âviye mağlup oldu ve oradan Herât'a kaçtı. İbn Mu'âviye'nin kaçışından sonra İbn Dubâre Şeybân'a yöneldi. Askerlerini dağıttı ve onları kuşatma altına aldı. Şeybân Sicistân'a kaçtı.

Bana Ebû Mes'ûd babasından rivayet etti, dedi ki: Ebû Müslim [el-Horasânî'nin] adamları Abdullah b. Mu'âviye'yi Herât'ta yakaladılar ve onu yanına getirdiler. Ebû Müslim onu hapse attı.

Heysem b. Adî dedi ki: İbn Mu'âviye Herât'a kaçtı. Ancak Ebû Müslim'in Herât'taki valisi onu tanıdı ve onun hakkında Ebû Müslim'e mektup yazdı. Ebû Müslim [cevaben], onu yakalayıp kendisine göndermesini istedi. O da hemen onu yakaladı ve Ebû Müslim'in yanına gönderdi. İbn Mu'âviye Ebû Müslim'in yanına vardığında onu hapse attı. İbn Mu'âviye Ebû Müslim'e şöyle bir mektup yazdı: "Sadede gelince, bil ki sen, yanına emanetler bırakılan bir emanetçi ve [sipariş edilen] işlerin sahibisin. Kuşkusuz emanetler ödünçtür ve [sipariş edilen] işler geri verilir."¹⁵¹ Kısası

151 BAE neşrinde bu ibarenin Arapçası (الصنائع مَرْعِيَّةٌ وَالصَّنَائِعُ عَرَابِيَّةٌ فَالْوَادِعُ عَرَابِيٌّ وَالصَّنَائِعُ مَرْعِيَّةٌ) şeklindedir. Aslında uzun olan bu mektubun tamamı el-Beyân ve't-Tebyîn'de yer almaktadır. Bu metin orada, az bir farkla şu şekilde yar alır: (الصنائع مَرْعِيَّةٌ وَالصَّنَائِعُ عَرَابِيَّةٌ فَالْوَادِعُ عَرَابِيٌّ وَالصَّنَائِعُ مَرْعِيَّةٌ) "Bil ki sen, yanına emanetler bırakılan bir emanetçi ve [sipariş edilen] işlerin sahibisin. O halde işlerini güzel yapmak suretiyle emanetlerini muhafaza et. Kuşkusuz emanetler ödünçtür ve siparişler geri verilir." [Bk. Ebû Osman Ömer el-Câhız, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, c. 1, s. 55, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, M. 1971.] *el-Beyân ve't-Tebyîn*'deki bu ilave, çevirimizde etkili oldu. (çev.)

hatırla ve kurtuluşu ara. Kalbini uyanık tut ve Rabbinden kork.” İbn Mu‘âviye ölünceye kadar onun hapsinde kaldı.

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî babasından rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Mu‘âviye Herât'ta yakalandı ve Ebû Müslim'in yanına götürüldü. Ebû Müslim onu hapse koydu. İbn Mu‘âviye hapistekilere şöyle derdi: “Yeryüzünde Horasân halkından daha ahmak bir kavim yoktur. Hak üzerinde mi, yoksa batıl üzerinde mi olduğunu bilmedikleri bir adama itaat ediyorlar. Kuşkusuz Allah meleklerine, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’¹⁵² demişti. Onlar konuşmaya başladılar; Allah, ‘Ben sizin bilmediğinizi bilirim’ demişti.” İbn Mu‘âviye'nin bu sözü Ebû Müslim'in kulağına gitti. Ebû Müslim, “Esir olduğu halde bu sözü söyleyen birisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Vallahi eğer serbest bırakılacak olsa Horâsân ovasını ifsat edecektir” dedi. Ebû Müslim bu olaydan sonra onu gizlice öldürdü ve müminlerin emiri Ebü'l-Abbas'a onun hapiste öldüğünü bir mektupla bildirdi.

Şair İbn Herme Abdullah b. Mu‘âviye hakkında birkaç beyitte şöyle dedi.

*Methetmek isterim şerefli olan Ebû Mu‘âviye'yi
Karşılaşmazsın konuşmaktan aciz olan biriyle
Aksine kerim bir adam bulursun şeref için gayret eden
İstemek onu sarstığı zaman: Utangaç olan biridir o
Verdiği sözleri yerine getirendir
Babası ona vasiyet etmiştir her zaman sözünde durması için*

[Ali b. Abdullah b. Ca'fer]

Dediler ki: Ali b. Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib cömert insanlardan birisiydi. Beyaz yıllar [kıtlık yılları] geldiğinde -Bu yıllar Medine halkı için çok zor olmuştu. Erzakın azlığıyla ve kıtlıkla mücadele ettiler. Bu yıllar Velîd b. Abülmelik b. Mervân dönemindeydi- Ali b. Abdullah Medine halkı için büyük miktarda erzak taşırdı. Onlara yediriyor, iyilikte bulunuyor ve işlerini yürütüyordu. Bunu gören Müsâhik b. Abdullah b. Mahreme şöyle dedi:

152 Bakara, 2/30.

*Ey Ebü'l-Hasan seni iyiliksever görüyorum
 Çaresiz Kureysliler için
 Durumları değiştiği zaman
 Tıpkı baban İbn Ca'fer gibi bir cömert edasıyla çabaladın onlar için
 Acaba elde edemeyeceğin bir hedefin olur mu?
 Lüey'in iki boyunda bir fakir ve yoksul oldukça
 Mutlaka sen onun koruyucusu oldun*

Bana el-Hirmâzî anlattı, dedi ki: Hasan b. Mu'âviye b. Abdullah yakalandı ve Ebû Ca'fer Mansûr'un yanına götürüldü. Ebû Ca'fer onu uzun süre hapsetti. Hasan şöyle dedi:

*Benî Yezîd'in küçüklerine merhamet et! Çünkü onlar
 Yezîd'den dolayı değil benden yetim kalmışlar
 Bir de büyüğüne merhamet et ki yılları hapiste geçti
 Zincirler ve kelepçeler arasında
 Aramızda yakın olan akrabalığa sığındım
 Dedemiz uzak değildir, sizin dedenizden*

[Abdullah b. Ca'fer'in Çocukları]

Bana Muhammed b. Ziyâd el-A'râbî anlattı, dedi ki: Abdullah b. Ca'fer'in çocukları şunlardır:

Ca'fer: Çocuklarının en büyüğüdü. Abdullah bununla künyelenirdi. Onun annesi, Benî Esed'den Maşşiy'e'dir. Ali, Avnü'l-Ekber, Ca'ferü'l-Asğar, Abbas ve Ümmü Külsûm: Bunların annesi Zeyneb bt. Ali b. Ebû Tâlib'dir. Onun annesi de Fâtıma bt. Resûlullah'tır (sav). Muhammed, Ubeydullah ve Ebû Bekir: Ebû Bekir, Hüseyin b. Ali ile birlikte öldürüldü. Bunların annesi Rebî'a kabilesinden Havsâ'dır. Sâlih, Musa, Hârûn, Yahyâ ve Ümmü Ebihâ: Bunların annesi Leylâ bt. Mes'ûd en-Neşheliye'dir. Ali'den sonra, onunla Abdullah b. Ca'fer evlenmişti. Mu'âviye, İshâk, İsmâil ve Kâsım: Bunlar farklı ümmü veledlerin çocuklarıdır. Hasan ve Avnü'l-Asğar: Avnü'l-Asğar Harre günü öldürüldü. Deniliyor ki: Asıl Avnü'l-Ekber orada öldürüldü. Bu ikisinin annesi de Cümâne bt. Müseyyeb el-Fezâriyye'dir.

Ümmü Külsûm, Kâsım b. Muhammed b. Ca'fer b. Ebû Tâlib ile evlendi. Sonra onunla Haccâc evlendi. Haccâc'tan sonra da onunla Ebân b. Osmân evlendi.

Ümmü Ebîhâ, Abdülmelik b. Mervân ile evlendi. Abdülmelik onu boşadıktan sonra Ali b. Abdullah b. Abbas'la evlendi. Dedi ki: Abdullah b. Ca'fer'in nesli Mu'âviye, İshâk ve İsmâîl'den devam etmiştir.

Abdullah b. İsmâîl'in kızı Yezîd b. Mansûr el-Himyerî ile evlendi. Ondan sonra onunla Ebû Eyyûb b. Seleme el-Mahzûmî evlendi.

[Mu'âviye b. Abdullah ve Çocukları]

Mu'âviye b. Abdullah cimri bir adamdı. Şair onun hakkında şöyle dedi:

*Ey Mu'âviye! Ne oturarak ne de ayakta iken
Benzedin babana*

Onun Abdullah ve Muhammed adlarında çocukları vardı. Bunların annesi Ümmü Avn bt. Avn b. Abbas b. Rebî'a b. Hâris b. Abdülmuttalib'dir.

Hüseyn b. Abdullah b. Ubeydullah b. Abbas onlardan birisine şöyle dedi:

*Yemin olsun babanın başına
Annen Ya'kûb b. Avn'ın kız kardeşi iken, bir hayır getirmez*

Yezîd b. Mu'âviye, Hasan -nesli devam etmemiştir- ve Sâlih: Bu üçünün annesi Fâtıma bt. Hasan b. Hasan b. Ali'dir (as). Bir de ümmü veleden doğma Ali isminde oğlu vardı.

Ömer b. Abdülazîz İshâk b. Abdullah'a had uygulamıştı. İshâk ona, "Bu sevginle, yeryüzünde had uygulamadığın bir Kureyşli kalmayacaktır?" dedi. Çünkü Abdülazîz b. Mervân'a da had uygulanmıştı.¹⁵³

İshâk'ın çocukları: Kâsım: Annesi Ümmü Hakîm bt. Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir es-Siddîk'tır. Onun annesi de Esmâ bt. Abdurrahmân b. Ebû Bekir'dir. Nesli devam etmiştir.

153 Bu ibarede bir sıkıntı vardır. Hem RK'de hem de ZZ'de ibare şu şekilde yer almıştır: (وَكَانَ عَمْرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ جَدَّ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، فَقَالَ لَهُ أَبُو عَمْرٍ: لَا يَبْقَى قُرَشِيٌّ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ إِلَّا حُدَّتْهُ وَذَلِكَ إِنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ ابْنِ مَرْوَانَ كَانَ حُدًّا.) İlk cümlede (جد) kelimesi kullanılarak Ömer b. Abdülazîz'in İshâk b. Abdullah'ın dedesi olduğunu söylüyor. Daha sonraki cümlelerde ise bu kelime yerine, "had uygulamak" anlamına gelen (حُدًّا) ve yine onun türevi olan (حُدَّتْ) kelimesi kullanılmıştır. Doğru olan ilk cümlenin (وَكَانَ عَمْرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ حُدًّا إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ) şeklinde olmasıdır. (çev.)

İbnü'l-A'râbî'nin dışındakiler şöyle dedi: Ali b. Abdullah b. Ca'fer'in de nesli devam etmiştir.

Akîl b. Ebû Talib'in Haberi

Akîl b. Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib, oğullarından birisinin adıyla, "Ebû Yezîd" diye künyelenirdi. Kureyş'in neseb âlimlerinden birisiydi. Akîl, karşısındakinin kim olduğunu önemsemeden hazırcevap birisiydi.

Bedir günü Kureyş'le birlikte esir alınmıştı. Amcası Abbas onu 4 bin dirhem karşılığında serbest bıraktırdı. Akîl'in müslüman oluşu, fetihten¹⁵⁴ sonradır.

Akîl'in çocukları: Müslim, Abdullah el-Aşğar, Ubeydullah, Ümmü Abdullah, Muhammed ve Remle: Bunlar Huleyye adında bir ümmü veleden dünyaya geldiler.

Abdurrahmân, Hamza, Ali, Ca'fer el-Aşğar, Osmân ve Zeyneb: Benî Abdülmuttalib b. Abdümenâf'tan Ali b. Yezîd b. Rükâne Zeyneb ile evlendi.

Fâtıma, Esmâ ve Ümmü Hâni: Ömer b. Ali b. Ebû Tâlib Esmâ ile evlendi. Bu üçü farklı ümmüveletlerdendirler.

Yezîd ve Saîd: Bunların annesi Ümmü Amr bt. Amr el-Kilâbiyye'dir.

Ebû Saîd, Ca'fer el-Ekber ve Abdullah el-Ekber: Bunların annesi Ümmü'l-Benîn el-Kilâbiyye'dir. Bazılarına göre Ümmü Üneys'dir.

Akîl ailesinden Hüseyin'le birlikte Kerbelâ'da öldürülenler Ca'fer el-Ekber, Müslim, Abdullah el-Ekber, Abdurrahmân ve Muhammed b. Akîl'dir. Deniliyor ki: Öldürülenler altı kişidir. Şair şöyle dedi:

*Bolca akıt ey gözüüm yaşlarını, bolca ve ağla
Ve Âl-i Resûle tut yası, eğer tutacaksan
Onlardan dokuzu sulbundandır Ali'nin
Yok edildiler ve altısı Akîl'in sulbundan*

Bir rivayete göre "Ve beşi Akîl'in sulbundan" şeklindedir

154 Mekke'nin fethi. (ed.)

Müslim b. Akîl'in çocukları: Abdullah ve Ali: Bunların annesi Rukayye bt. Ali b. Ebû Tâlib'dir. Müslim b. Müslim: Bunun annesi Benî Âmir b. Sa'sa'adandır. Abdullah: Annesi ümmü veledir. Muhammed.

Muhammed b. Akîl'in çocukları şunlardır: Kâsım, Abdullah ve Aburrahman: Bunların annesi Zeyneb es-Suğrâ bt. Ali b. Ebû Tâlib'dir. Abdullah b. Muhammed fakihî ve kendisinden rivayet nakledilirdi; şaşş gözlüydü.

Abdullah b. Akîl'in çocukları şunlardır: Muhammed, Rukayye ve Ümmü Külsûm: Rûkayye, Kudâme b. Musa el-Cumahî'nin eşiydi. Bunların annesi Meymûne bt. Ali b. Ebû Tâlib'dir (as).

Ebû Saîd b. Akîl'in, ümmü veleden doğma Muhammed adında bir oğlu vardı.

Abdurrahmân b. Akîl'in, Saîd adında bir oğlu vardı. Annesi Hadîce bt. Ali b. Ebû Tâlib idi. Diğer çocuklarının nesli devam etmemiştir.

Dediler ki: Huneyn gazvesinde Akîl bir iğne ve bazı iplikler ele geçirmişti. Resûlullah'ın tellâlinin, "Kimin yanında ihanetle alınmış bir ganimet varsa iade etsin" diye bağırdığını işitti. Akîl, "Bir iğnemizin bile elimizden alınacağını görüyoruz" dedi. Akîl bu yüzden zaman zaman zayıf kabul edilmiştir.

Resûlullah (sav) ve Ali (as) hicret edince, Ca'fer de Habeşistan'a hicret etmişti; Akîl hemen onların evlerine el koydu ve evlerini sattı. Resûlullah'tan (sav) rivayet edildiğine göre Fetih günü, "Akîl bizim için kalacak bir yer bıraktı mı ki?" dedi.

Bana Ömer b. Bükeyr anlattı. O Hişâm b. el-Kelbî'den, o da Avâne b. Hakem'den rivayet etti, dedi ki: Akîl b. Ebû Tâlib Mu'âviye'nin yanına girdi. Yanında insanlar vardı ve suskunlardı. Akîl, "Ey insanlar, konuşun; Mu'âviye ancak sizlerden birisidir" dedi. Mu'âviye ise, "Ey Ebû Yezîd, bana Hasan b. Ali'den haber ver" dedi. Akîl, "Hasan Kureyş'in en güzel yüzlüsü ve en şerefliisidir" dedi. Mu'âviye, "Peki, Abdullah b. Zübeyr?" dedi. Akîl, "Eğer nefsini ifsat etmezse Kureyş'in lisanı ve oku olacaktır" dedi. Mu'âviye, "Peki, Abdullah b. Ömer?" dedi. Akîl, "O dünyayı terk etmiştir. Sizi dünya ile baş başa bırakmış ve ahirete yönelmiştir. O Fârûk'un oğlu-

dur” dedi. Mu’âviye, “Peki, ya Mervân?” dedi. Akıl, “Ah, o mu? O öyle bir adamdır ki eğer Kureyş’in ileri gelenlerine yetişse ve onlar onu dinleseler, dünyaları düzeler” dedi. Mu’âviye, “Peki, Abdullah b. Abbas?” dedi. Akıl, “İsteddiği kadar ilim elde etmiştir” dedi.

Mu’âviye sustu. Bu kez Akıl, “Ey Mu’âviye, seni de anlatayım? Ben senin hakkında da bilgi sahibiyim” dedi. Mu’âviye, “Allah aşkına ey Ebû Yezîd, sus ne olursun!” dedi.

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî babasından şöyle dediğini anlattı: Akıl Mu’âviye’nin yanına girdi. Mu’âviye ona, “Ey Ebû Yezîd, hangi nineniz cahiliye döneminde kötüydü?” dedi. Akıl, “Hamâme” dedi. Mu’âviye derhal sustu. Hişâm dedi ki: Çünkü Hamâme, Ebû Süfyân’ın ninesiydi. Cahiliye döneminde evine bayrak asan [kötü kadınlardan] biriydi.¹⁵⁵

Medâinî İbn Ebü’z-Zinâd’dan, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Mu’âviye Akıl b. Ebû Tâlib’e, “Ey Hâşimoğulları, sizin erkeklerde şehvet ne kadar da apaçıktır!” dedi. Akıl, “Fakat sizin kadınlarınızda daha apaçıktır ey Ümeyyeoğulları” dedi.

Dedi ki: Mu’âviye, Sıffin’de yanında bulunan Akıl’e “Sen bizimle beraberisin ey Ebû Yezîd?” dedi. Akıl, “Evet, ben Bedir’de de sizinle beraberdim” dedi.

Ebü’l-Hasan el-Medâinî, Ali b. Mücâhid’den şunu rivayet etti: Bir gün Ali Akıl’i gördü. Yanında bir teke vardı, onu sürüyordu. Ali (as) ona, “Üç kişiden birisi ahmaktır” dedi. Akıl, “Ama ben ve tekem değiliz” dedi.

Bize Medâinî anlattı. O Bükeyr b. Esved’den, o babasından, o Kureyş’ten bir şeyhten işitti; dedi ki: Bir adam Akıl b. Ebû Tâlib’e, “Ey Ebû Yezîd, sen delisin; kardeşini bırakıp Mu’âviye ile birlikte oluyorsun” dedi. Akıl ise, “İkisinden birisinin emir olması için Mu’âviye ile kardeşim arasında kanını akıtan benden daha delidir” dedi.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da Avâne’den rivayet etti, dedi ki: Mu’âviye Akıl’e, “Amcası Ebû Leheb olana merhabalar olsun”

¹⁵⁵ Cahiliye döneminin bir geleneği olarak, panayırlarda fuluş yapan kadınlar, çadırlarına bir bayrak asarlardı.

dedi. Akîl de “Halası “Hammâlete'l-Hatab” olana da merhabalar olsun. Ateşe girdiğin zaman ikisinin arkadaş olduklarını görürsün” dedi.

Medâinî, İbn Cu'dübe'den, o da Hişâm b. Urv'e'den rivayet etti, dedi ki: Mu'âviye Akîl'e, “Ey Ebû Yezîd, ben senin için kardeşin Ali'den daha hayırlıyım” dedi. Akîl, “Benim kardeşim dinini dünyasına tercih etmiştir; sen ise dünyanı dinine tercih etmişsin. Buna göre kardeşim, kendi nefsi için, senin kendi nefsine olan durumundan daha hayırlıdır. Sen de benim için ondan daha hayırlısın” dedi.

Bana Medâinî anlattı. O Gassân b. Abdülhamîd'ten, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Akîl b. Ebû Tâlib, Ebû'l-Cehm b. Huzeyfe el-Adevî ve Mahreme b. Nevfel ez-Zühri [Medine'de] bir meclis edinmişlerdi. Yanlarından her kim geçerse onu ayıplıyorlar ve kusurlarını ona hatırlatıyorlardı. Bunlar Ömer b. Hattâb'a şikâyet edildiler. Ömer onları Medine'den çıkardı ve Tâif'e gönderdi. Deniliyor ki: Ömer onların meclislerini dağıttı.

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından, o da Avâne'den rivayet etti, dedi ki: Akîl ile Kureyş'ten bir adam arasında bir konuşma geçmişti. Akîl o adama, “Vallahi bir gece, yarım hırka ve yarım dana derisi karşılığında senin halanla eğlenen birisini gördüm” dedi. Adam onu Ömer'in yanına götürdü. [Ömer ona anlatılanları sordu]. Akîl, “Evet, cahiliye döneminde böyleydi” dedi. Bunun üzerine Ömer, “İslâm kendisinden öncekini yıkmıştır” dedi.

Ebû'l-Hasan el-Medâinî Mesleme'den ve diğerlerinden rivayet etti, dedi ki: Akîl, Saîd b. Müseyyeb'in babası Müseyyeb b. Hazn'a, “Ey zaniyenin oğlu!” dedi. Oysa onun annesi müslüman olmuştu. Bunun üzerine onu Ömer'in yanına götürüldüler. Ömer Akîl'e, “Şahitlerini getir” dedi. O da Mahreme b. Nevfel'i ve Ebû Cehm b. Huzeyfe el-Adevî'yi getirdi. Bu ikisi, “Onun annesinin zina yaptığına şahitlik yaparız” dediler. Ömer, “Bu bilgiyi ne ile elde ettiniz?” dedi. Bu ikisi, “Biz cahiliye döneminde onunla zina yaptık” dediler. Ömer onlara 80'er celde had uyguladı.

Bana Ebû Mes'ûd el-Kûfi ve Medâinî anlattılar. Onlar Ebû'z-Zinâd'dan, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Akîl b. Ebû Tâlib'in bir halısı vardı; üzerinde oturuyor ve insanlar onun yanına gelip konuşuyorlardı. Güneş

onu kaplamayınca kadar kalkmazdı. Medine halkı, “Güneş Ebû Yezîd’in halısının üzerine gelirse, cuma vaktidir” diyorlardı.

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o Ebû Mihnef’ten, o da Süleymân b. Ebû Râşid’den rivayet etti, dedi ki: Akîl kardeşi Ali’ye şöyle bir mektup yazdı:

“Sadede gelince, bil ki Allah seni bütün kötülüklerden korumuş ve her halükârda seni kötülüklerden muhafaza etmiştir. Ey annemin oğlu! Ben umre için yola çıktım ve Abdullah b. Ebû Serh ile karşılaştım. Yanında Tulekânın çocuklarından yaklaşık 40 kişi vardı. Ben onlardan bir kötülük sezdim ve onlara, ‘Ey Tulekânın çocukları, nereye gidiyorsunuz? Yoksa sizden beklendiği gibi, bize düşmanlık yapmak için Mu’âviye’nin yanına mı gidiyorsunuz? Allah’ın emrini değiştirmeye ve hakkın nurunu söndürmeye mi çabalıyorsunuz?’ dedim. Onlar bana [bazı şeyleri] duyurdular, ben de onlara duyurdum. Sonra Mekke’ye vardım; Mekke halkı Dahhâk b. Kays’ın Hîre ve çevresine saldırdığını konuşuyorlardı. Dahhâk’ı bize karşı cüretkâr yapan zamana yazıklar olsun! Kuşkusuz Dahhâk ancak bir vadi-deki mantardan başka bir şey değildir. Ey annemin oğlu! Sen görüşünü ve durumunu bana yaz. Eğer ölümü istiyorsan, kardeşinin çocukları ve babanın çocuklarıyla seni destekleyeceğiz. Sen yaşadığın sürece biz de seninle birlikte olacağız. Sen öldüğünde biz de seninle birlikte ölüyoruz.”

Ali (as) ona şöyle cevap verdi: “Kuşkusuz Kureyş’ten İbn Ebû Serh ve diğerleri, daha önce Resûlullah’la (sav) savaştıkları gibi bugün senin kardeşinle savaşmak için bir araya gelmişler. Kuşkusuz Dahhâk Hîre’ye yaklaşmaktan çok daha hakîr ve zelîldir. Fakat o sadece Kutkutâne ve Sa’lebiyye arasındaki bölgeye saldırmıştır.”

Bana Abbas b. Hişâm anlattı. O babasından, o da Avâne’den rivayet etti, dedi ki: Akîl Mu’âviye’nin yanına girdi. Artık gözleri kör olmuş ve ses duymuyordu. Akîl, “Ey Mu’âviye, meclisinde kimse yok mu?” dedi. Mu’âviye, “Var” dedi. Akîl, “Peki, ne diye konuşmuyorlar” dedi. Hemen Dahhâk b. Kays konuştu. Akîl, “Kim bu adam?” dedi. O, “Dahhâk b. Kays’tır” dedi. Akîl, “Ha, maymunları hadımlaştırmanın oğlu mu? Mekke’de onun babası kadar maymun ve köpek hadımlaştırın birisi yoktu” dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkîdî'den, o İshâk b. Yahyâ'dan, o da Musa b. Talha'dan rivayet etti, dedi ki: Mescitte oturuyorduk; bazılarımız direklere dayanmıştık. Akîl geldi; ona yer verdik. O da direğe dayandı. Sonra şöyle dedi: "Siz büyükleriniz için Mehre kabilesinden daha hayırlısınız. Çünkü Mehre'de bir adam yaşlanınca ayaklarını bağlıyorlar sonra da ona, 'Kalk' diyorlardı. Kalktığı zaman onu yalnız bırakıyorlardı. Eğer ayağa kalkmazsa onu öldürüyorlardı. Bir de 'Eğer sen istersen ulaşamazsın. Eğer sen istenirsen ulaşabilirsin' diyorlardı."

Akîl Basra'da Benî Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm'den Sinân b. el-Havtekiyye'nin kızıyla evlendi. [Tebrik için] kendisine, "Mutluluk içinde çoluk-çocuk sahibi olursunuz inşallah" denildi. Akîl, "Böyle demeyin; fakat Resûlullah'ın (sav) dediği gibi, 'Allah siz mübarek kılsın' deyin" dedi.

Bana Hişâm b. Ammâr ed-Dımaşkî anlattı, dedi ki: Bize İmrân b. Ma'rûf es-Sedûsî anlattı, dedi ki: Bize Süleymân b. Erkam anlattı. O Hasan'dan, o da Akîl'den şunu rivayet etti: Akîl b. Ebû Tâlib evlendi; [tebrik için] kendisine, "Mutluluk içinde çoluk-çocuk sahibi olursunuz inşallah" denildi. Akîl, "Böyle demeyin; fakat Resûlullah'ın (sav) dediği gibi, 'Hayır ve bereket üzerine olsun. Allah seni mübarek etsin ve bereketini üzerine koysun' deyin" dedi.

Dediler ki: Akîl Fâtîma bt. Utbe b. Rebî'a b. Abdüşems ile evlendi. Aslında Ali onu istemiş, fakat Fâtîma onu reddetmişti. Ali bunu Osmân'a şikâyet etti. Bunun üzerine Osmân onu kınadı ve "Sen Ali'yi reddedip Akîl ile mi evleniyorsun?" dedi. Fâtîma, "Çünkü Ali Bedir'de sevdiklerimizi öldürdü. Akîl ise o gün onlarla birlikteydi" dedi.

Bir gün Fâtîma Akîl'e, "Ey Benî Hâşim! Şeybe nerede? Velîd b. Utbe nerede?" dedi. Akîl, "Ateşe girdiğin zaman, onları rahat bir şekilde ararsın" dedi. Fâtîma kızdı ve bir müddet ona küs kaldı. Bunun üzerine Ömer, Akîl'in akrabalarından Abdullah b. Abbas'ı ve Fâtîma'nın akrabalarından da Mu'âviye b. Ebû Süfyân'ı hakem olarak gönderdi. Abdullah b. Abbas, "Vallahi onları ayırmak için çabalayacağım" dedi. Eve girdiklerinde Fâtîma, "Vallahi Ebû Yezîd'den bir şey istemiyorum" dedi. [Barıştıkları için] onlar da geri döndüler.

Medâinî dedi ki: Akıl şöyle derdi: “Sizden hiç kimse kendi çocukları arasında tercihte bulunmasın. Ben babamın en çok değer verdiği çocuğuydum; fakat en kötülerini oldum” dedi.

Akıl Mu‘âviye zamanında vefat etti.

Müslim b. Akıl b. Ebû Tâlib’in Öldürülmesi

Dediler ki: Müslim, Akıl’ın çocuklarının en delikanlısı ve en cesuruydu. Kûfe halkı Hüseyin’i davet edip onunla anlaşma yapınca ve gelmesi için ona mektuplar gönderip yardım edecekleri sözü verince Hüseyin onu kendisinden önce Kûfe’ye gönderdi. Bu olay, Hasan b. Ali’nin ve Mu‘âviye b. Ebû Süfyân’ın vefatından sonraydı. Hüseyin Müslim’i gönderdiğinde işini gizli tutmasını ve insanların kendisine itaat edip etmeyeceklerini öğrenmesini istedi.

Müslim Kûfe’ye geldi; Muhtâr b. Ebû Ubeyd es-Sekaff’ın evinde misafir oldu. Şâa yanına gidip gelmeye başladı. O gün Numân b. Beşîr el-Ensârî de Yezîd b. Mu‘âviye’nin Kûfe valisiydi. Numân halim-selim olup sakinlik isteyen bir adamdı. Müslim’in geldiğini duyunca insanlara hitap etti ve onlara itaat ve istikamet üzere kalmalarını, ayrılığa ve fitneye düşmemelerini söyledi. Numân, “Vallahi benimle savaşmayanla savaşmayacağım. Zanla, kinle ve adavetle hiç kimseyi tutuklamayacağım” dedi.

Kûfe’nin ileri gelenlerinden olan Ömer b. Sa’d b. Ebû Vakkâs ez-Zühri, Muhammed b. Eş’as el-Kindî ve diğerleri, Müslim’in haberini, Hüseyin’in onu kendisinden önce Kûfe’ye gönderdiğini ve Numân b. Beşîr’de ortaya çıkan zafiyeti ve acizliği bir mektupla Yezîd b. Mu‘âviye’ye bildirdiler.

Bunun üzerine Yezîd, Ubeydullah b. Ziyâd b. Ebû Süfyân’a bir mektup yazarak onu Basra’nın yanına bir de Kûfe’ye vali yaptığını bildirdi. Mektubunu da Müslim b. Amr el-Bâhilî’ye -Ebû Kuteybe b. Müslim’e- verdi. Ayrıca Ubeydullah b. Ziyâd’a Müslim’i aramasını, ele geçirdiği takdirde onu ya sürgün etmesini ya da öldürmesini, Hüseyin’in işi konusunda uyanık olmasını ve hazırlıklı bulunmasını emretti.

Hüseyin b. Ali (as) de Basra’nın ileri gelenlerine mektup yazarak onları Allah’ın kitabı etrafında birleşmeye davet ediyordu. Onlara şöyle diyordu:

“Sünnet öldürülmüş, bidat ise diriltmiş ve canlandırılmıştır.” Basra halkı Hüseyin’in mektubunu sakladılar. Ancak Münzir b. Cârûd el-Abdî, Ubeydullah b. Ziyâd’ın casus tayin etmiş olmasından korkarak mektubu ona haber verdi ve ona okuttu. Bunun üzerine Ubeydullah b. Ziyâd Basra’da insanlara hitap etti. Konuşmasında gürledi, parladı, tehdit etti; vaatlerde bulundu ve “Bana düşmanlık yapacak olanlar için bir pranga ve benimle savaşılanlar için de bir zehirim” dedi. Ayrıca Kûfe’ye gideceğini, onlara kardeşi Osmân’ı Basra’ya halife bıraktığını bildirdi ve ona itaat etmelerini, ihtilafa ve ayrılığa düşmemelerini söyledi.

Ubeydullah b. Ziyâd Kûfe’ye gitmek üzere yola çıktı. Yanında Münzir b. Cârûd el-Abdî, Şerîk b. A’ver el-Hârisî, Müslim b. Amr el-Bâhilî, maiyeti ve çocukları da vardı. Ubeydullah, başında siyah bir sarıkla Kûfe’ye vardı. Kûfe’deki insanlar da Hüseyin’in gelişini bekliyorlardı. Bu yüzden, “Resûlullah’ın (sav) oğluna merhaba! Hoş geldin, safalar getirdin” demeye başladılar. Onlar, onun Hüseyin olduğunu zannediyorlardı. İbn Ziyâd, insanların Hüseyin için duydukları sevinçten sıkıldı ve bu durum onu üzdü. Hükümet konağına gitti; yerleşti ve namaz için çağrı yapılmasını emretti. Hemen insanlara hitap etti; Yezîd’in kendisini şehirlerine vali yaptığını, zulme uğramış olanlara karşı adil davranmasını, yoksullara yardım etmesini, söz dinleyip itaat edenlere iyilikte bulunmasını, isyan eden ve şüpheli olanlara karşı şiddetli olmasını kendisine emrettiğini onlara bildirdi. Ayrıca iyilik yapanlara vaatlerde bulundu ve kötü niyetlileri de tehdit etti.

Ubeydullah b. Ziyâd’ın Kûfe’ye geliş haberi Müslim b. Akîl’e ulaştı. Yerinden çıktı ve Hâni b. Urve b. Nimrân el-Murâdî’nin evine geldi. Avlu kapısından içeri girdi; sonra “Yanıma gel” diye kendisine haber yolladı. Hâni onun yanına geldi. Müslim ona, “Ey Hâni, beni koruman ve ağırlaman için yanıma geldim” dedi. Hâni, “Vallahi benden zor bir şey istedin. Eğer evime girip bana güvendiğini söylememiş olsaydın buradan ayrılmanı isterdim. Fakat artık sana sahip çıkmak bana vacip oldu” dedi ve onu evine aldı. Taraftarları da onun evine gidip geliyordu.

İbn Ziyâd Ma’kıl adında bir Mevlâsını casus olarak görevlendirdi; Ali’nin taraftarlarından olduğunu söylemesini ona emretti. Ayrıca Müs-

lim'in nerede olduğunu ve yerini araştırmasını ondan istedi. Bu işi gerçekleştirmek için de ona para verdi. İbn Ziyâd'ın Mevlâsı Ma'kıl Müslim b. Avsece el-Esedî ile karşılaştı ve ona, "Ben Resûlullah'ın (sav) Ehl-i Beytine âşık bir insanım. Duyduğum kadarıyla Hüseyin, Allah'ın salât ve selamı onun üzerine olsun, Kûfe'deki taraftarlarının yanına bir adamını göndermiş. Yanımda da bir miktar para var. Kendi işi ve sizin işiniz için harcamak üzere bu parayı ona vermek istiyorum" dedi. İbn Avsece ona güvendi ve "Hüseyin tarafından gelen adam Müslim b. Akil'dir. Onun amcasının oğludur. Ben hemen seni onun yanına götüreceğim" dedi.

Hâni b. Urve el-Murâdî hastalandı. Ubeydullah b. Ziyâd da hasta ziyaretine geldi. O zaman Müslim b. Akil'e, "Ubeydullah'ın yanına çık ve onu öldür" denildi. Ancak Hâni, Ubeydullah'ın kendi evinde öldürülmesini istemedi. Bu yüzden Müslim ondan vazgeçti.

Şerîk b. A'ver el-Hârisî de Hâni'nin yanına geldi. Onun yanında hastalandı. Ubeydullah b. Ziyâd onu da ziyaret etti. Şerîk şit idi; Ali ile beraber hem Sıffîn hem de Cemel'e katılmıştı. Şerîk Müslim'e, "Bu adam beni ziyarete geliyor. Yanına çık ve onu öldür" dedi. Ancak Müslim, Hâni istemiyor diye yapmadı. Bunun üzerine Şerîk şöyle dedi: "Eline bir fırsat geçtiği halde onu terk eden ve sonradan pişman olmayan hiç kimse görmedim. Sen daha iyi bilirsin. Kuşatma olmadığı takdirde Hâni için bir sorumluluk da olmaz" dedi.

Şerîk b. A'ver, bu hastalığından dolayı Hâni'nin evinde vefat etti. A'ver'in ismi "Hâris" idi.

Bu arada İbn Ziyâd'ın Mevlâsı Ma'kıl, sık sık İbn Avsece'nin yanına giriyor ve söz verdiği gibi onu Müslim'le görüştürmesini istiyordu. İbn Avsece onu Müslim'in yanına götürdü. Müslim onun biatini ve Ubeydullah b. Ziyâd'ın verdiği parayı da ondan teslim aldı. Bu olay, Şerîk b. A'ver'in vefatından sonra idi.

Ma'kıl, İbn Ziyâd'ın yanına geldi. Başından geçenleri ve Müslim b. Akil'in, Hâni b. Urve b. Nimrân el-Murâdî'nin evinde olduğunu, kendisinden aldığı parayı ona verdiğini anlattı. Ubeydullah b. Ziyâd, "Bunu Hâni mi yaptı?" dedi. Hemen Muhammed b. Eş'as el-Kindî ile Esmâ b.

Hârice b. Hisn el-Fezârî'yi Hâni b. Urve'nin yanına gönderdi. İkisi onu alıp İbn Ziyâd'ın yanına götürdüler. Müslim b. Akîl'i barındırdığı için onu azarladı ve ona, "İnsanların düşünceleri bir araya gelmiştir ve sözleri birdir. Sen, sözlerini ayırmak ve bunun için gelen bir adamla dostluk kurmakla insanların işini dağıtmaya mı yardımcı oluyorsun?" dedi. Hâni onu evinde barındırdığı için İbn Ziyâd'dan özür diledi ve "Allah emiri ıslah etsin; benim onayım olmadan birden evime girdi ve kendisini korumamı istedi. Bu durum ona karşı dostça davranmama sebep oldu" dedi. İbn Ziyâd, "O zaman, kötü düşünceden dolayı senden sadır olan hatayı telafi etmek için onu bana getir" dedi. Ancak Hâni kabul etmedi. İbn Ziyâd, "Vallahi eğer onu bana getirmezsen boynunu vururum" dedi. Hâni ise, "Vallahi eğer boynumu vurursan, evinin etrafında kılıçlar çoğalır" dedi. İbn Ziyâd emretti; onu kendisine yaklaştırdılar. İbn Ziyâd yanındaki bir değnek veya eğri çubukla yüzüne vurdu ve burnunu kırdı ve kaşlarını yarı. Sonra emretti; onu konağın bir evinde hapsedti.

Hâni'nin haberi Müslim'e ulaştı. Adamları içinde çağrı yapılmasını emretti. 18 bin kişi Müslim'e tabi olmuş, etrafındaki evlerde bekliyorlardı. [Çağrı yapıldıktan sonra] yanında sadece 4 bin kişi toplandı. Onları [savaş için] hazırladı ve hükümet konağına doğru yola çıktı. Ubeydullah b. Ziyâd kapılarını kapatmıştı. Konakta, ileri gelenlerden sadece 20 kadar insan ve 30 kadar emniyetçi vardı. Hemen insanları Müslim b. Akîl ve Hüseyin b. Ali'den vazgeçirmek için Muhammed b. Eş'as'ı, Kesîr b. Şihâb el-Hârisî'yi ve çok sayıda ileri geleni gönderdi. Yezîd b. Mu'âviye ve Şam ordusuyla, maaşları ödememekle, suçlunun yerine suçsuzu almak ve onlara hazır olmayanın yerine hazır olanı yakalamakla insanları tehdit etmelerini söyledi. Bunları duyan Müslim b. Akîl'in adamları hemen etraftan dağıldılar. Nihayet akşama doğru yanında 30 kadar adamı kaldı.

Müslim b. Akîl bu durumu görünce Kinde kapılarına doğru yöneldi. Geri kalanlar da yanından dağıldılar. Tek başına, nereye gideceğini bilmeden Kûfe sokaklarında dolaşıp durdu ve "Tav'â" denilen bir kadının kapısına gitti. Su istedi; kadın kendisine su verdi. Sonra kadına, "Ey Emetü'llah! Ben Müslim b. Akîl b. Ebû Tâlib'im. Bu insanlar bana yalan söyleyip beni kandırdılar. Lütfen beni barındır" dedi. Kadın onu evine soktu ve onu

barındırdı. Kadının oğlu geldi; kadının sık sık Müslim'in bulunduğu yere girip çıktığını garipsedi. Oğlu bu durumu annesine sordu. Kadın, Müslim b. Akîl'i koruma altına aldığını söyledi. Oğlu hemen Abdurrahmân b. Muhammed b. Eş'as'ın yanına geldi ve durumu ona haber verdi. İbn Ziyâd, insanların Müslim'in arkasından çekildiklerini görünce konağın kapılarını açmış, meclis oluşmuş, Kûfe halkı da yanına gelmişlerdi. Tam o sırada Abdurrahmân b. Muhammed b. Eş'as, İbn Ziyâd'ın yanındaki babasına geldi ve Müslim b. Akîl'in haberini ona bildirdi. Muhammed de bu durumu İbn Ziyâd'a bildirdi. İbn Ziyâd hemen onu getirecek olan ileri gelenleri gönderdi. İçlerinde Muhammed b. Eş'as da vardı. Müslim İbn Ziyâd'ın elçilerinin geldiğini hissedince kılıcıyla ortaya çıktı. Gelenler kapıyı zorlayıp içeri girdiler. Müslim ve Bükeyr b. Humrân el-Ahmerî, birbirlerine karşılıklı iki darbe vurdular. Bükeyr Müslim'in ağzına bir darbe vurdu ve üst dudağını kesti; diğerini de aşağı dudağına indirdi. Ön iki dişi yerlerinden çıktı. Müslim de bir darbeyi Bükeyr'in başına, diğerini de boynuna vurdu.

Nihayet Müslim yakalanarak İbn Ziyâd'a getirildi. İbnü'l-Eş'as ona eman vermiş, ancak emanını yerine getirmemişti. Müslim İbn Ziyâd'a geldiğinde yanında oturanlara baktı. Ömer b. Sa'd b. Ebû Vakkâs'a, "Bildığın gibi benle sen akrabayız. Yanıma gel sana vasiyetimi yapayım" dedi. Ancak Ömer b. Sa'd kalkmak istemedi. Bunun üzerine İbn Ziyâd, "Kalk amcanoğlunun yanına git" dedi. Ömer b. Sa'd kalktı. Müslim şöyle dedi: "Kûfe'ye geldiğimden beri üzerimde 700 dirhem borç birikti. O borcumu öde. Cenazemi İbn Ziyâd'dan iste ve defnet. Ayrıca Hüseyin'i geri çevirecek birilerini gönder" dedi. Ömer b. Sa'd, Müslim'in kendisine söylediklerini İbn Ziyâd'a söyledi. İbn Ziyâd, "Senin malına gelince; o sana aittir. Onda istediğin gibi tasarruf edersin. Hüseyin'e gelince, eğer o bize gelmezse biz ona gitmeyiz. Onun cenazesine gelince, o konuda sana şefahtçi olmayız. Çünkü o bizi yok etmek istemişti" dedi. Sonra, "Biz onu öldürdükten sonra cenazesine ne yapacağız ki!" dedi.

Heysem b. Adî dedi ki: Bana İbn Ayyâş anlattı. O Mücâlid'den, o da Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Müslim b. Akîl İbn Ziyâd'ın yanına götürüldü. Ağzına bir darbe vurulmuştu. İbn Ziyâd, "Ey İbn Akîl! Sözbirliğini

dağıtmak için mi geldin?” dedi. Müslim, “Hayır, bunun için gelmedim. Fakat şehir halkı mektup göndererek babanın onların kanlarını döktüğünü ve namuslarını kirlettiğini yazdılar. Biz emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker için geldik” dedi. İbn Ziyâd, “Sen kim bu işler kim?” dedi ve aralarında bir konuşma cereyan etti. Sonra onu öldürdü.

Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: Ebû Mihnef isnadında şöyle dedi: İbn Ziyâd İbn Akîl'e, “İnsanlar söz birliği yaptıktan sonra onların işini dağıtmaya, bir araya geldikten sonra dostluklarını bozmaya geldin” dedi ve aralarında bir konuşma cereyan etti. Hatta İbn Ziyâd, “Allah beni öldürsün eğer seni öldürmezsem. Hem öyle bir biçimde seni öldüreceğim ki İslâm'da kimse bu şekilde öldürülmemiştir” dedi. Müslim b. Akîl ise, “Gerçekten sen en kötü şekilde öldürmek, en çirkin şekilde müslu yapmak, kötü bir tahta ve uğursuz bir galibiyete sahip olmak gibi İslâm'da olmayan şeyleri icat etmek konusunda herkesten daha beceriklisin” dedi. Sonra İbn Ziyâd, “Onu konağın üstüne çıkarın. Boynunu vurun ve başını gövdesinin arkasından atın” dedi. Müslim, “Ey İbnü'l-Eş'as! Vallahi eğer verdiğin eman olmasaydı teslim olmazdım” dedi.

Onu öldürecek olan adam Bükeyr b. Humrân el-Ahmerî idi. Müslim'i ayakkabıcılar sokağının karşısına çıkardı. Müslim zikrediyor ve kendisini kandıran ve aldatanlara beddua ediyordu. Bükeyr onun boynunu vurdu ve başını, cesedinin arkasından attı.

İbnü'l-Eş'as, İbn Ziyâd'dan Hâni'yi affetmesini istedi. Ancak İbn Ziyâd onun şefaatinin kabul etmedi. Emretti; Hâni hapsedildiği yerden çıkarıldı ve çarşıya götürüldü; başı açıktı. Hâni, “İmdaat! Yok mu, Mezhic kabilesinden biri? Fakat bugün Mezhicli biri olmaz” diyordu.

Ubeydullah b. Ziyâd'ın Ruşeyd adında Türk asıllı bir Mevlâsı Hâni'nin boynunu vurdu. Bu Ruşeyd, Hâzir günü¹⁵⁶ Musul'da öldürüldü. Onu, Abdurrahmân b. Husayn el-Murâdî öldürdü. Aynı günde Ubeydullah b. Ziyâd da öldürüldü. Abdurrahmân şöyle dedi:

156 Muhtâr b. Ubeyd es-Sakaffî'nin isyanı anlatılırken “Hâzir” gününden söz edilecektir.

*Ben Râşid et-Türki'yi öldürdüm
Beyaz kılıcımla onu hakladım
Bununla Allah'ı ve Peygamberi razı edeceğim*

Abdullah b. Zübeyr, bazılarına göre Ferezdak b. Gâlib şöyle dedi:

*Eğer ölümün ne olduğunu bilmiyorsan
Çarşıdaki Hâni'ye ve İbn Akîl'e bak!
Bir kabramana bak ki kılıç parçalamış yüzünü
Bir diğeri, öldürülmüş olarak atılır yüksek bir yerden
Bir ceset görürsün ki ölüm değiştirmiş yüzünü
Ve islatmış her tarafı, her yerden akan kanlar
Allah'ın emri isabet etti, onlara
Her yola giden için, bir olay oluverdiler*

Ahtal İbn Ziyâd için şöyle dedi:

*İbn Urvé'nin gününden habersiz değildi
Tıpkı İbn Akîl'in gecesinden habersiz olmadığı gibi
Savaşın kardeşleri, savaşa zarar verdiler
Her zalim veya kalbi tehlikeli olan herkes bize ağır değildir*

Ebü'l-Esved ed-Düelî şöyle dedi:

*Söyleyeceğim bu bir sabırsızlıktan ve bir aşktan ileri geliyor
Allah devletini yıksın Ziyâd oğullarının
Onlar burunları keserler ve yükseldi burunları
Kerîm olan Murâd'ın kardeşini öldürmeleriyle
Çarşıda öldürülen bir adam ah ne iyi adamdı o!
Kırmızıdan bir koku vardı üzerinde safran gibi
Kerem ehli insanlar uzaklaştılar onlar ise
Kerem sahibi ve ülkelerin reisleriydiler*

Dediler ki: Umâre b. Salhab el-Ezdî çıktı. Kendisi, Müslim b. Akîl'e yardım etmek isteyenlerden biriydi. Hemen İbn Ziyâd'ın adamları onu yakalayıp İbn Ziyâd'a getirdiler. İbn Ziyâd'ın emriyle Ezd'in içinde boynu vuruldu. Müslim b. Akîl ve Hâni'nin başıyla birlikte onun başını da Yezîd b. Mu'âviye'ye gönderdi. İbn Ziyâd'ın başları götürmekle görevli elçisi, Hemdânlı Hâni b. Ebû Hayye el-Vâdi'î idi. Muhammed b. Eş'as, Hîre'den,

Müslim b. Akîl'in haberini Hüsey'n'e gönderdi ve ondan geri dönmesini istedi. Fakat Hüsey'n onun sözüne iltifat etmedi ve Irak'a gitmek dışındaki her seçeneği reddetti. Müslim daha önce, kendisine biat edenlerin çokluğunu, Kûfe halkının onun gelmesiyle ne kadar sevindiklerini ona yazmış ve bir an önce Kûfe'ye gelmesini istemişti.

Dediler ki: İbn Ziyâd Müslim'in öldürülmesi; onun, Hâni b. Urve'nin ve İbn Salhab'ın başının gönderilmesiyle ilgili haberi Yezîd'e bildirince Yezîd ona şu cevabı yazdı: "Arzu ettiğim gibi sen saldırmış değilsin. Sen kararlı bir adamın işini becermiş ve kahraman bir adamın hamlesini yapmışsın. Senin hakkında beslediğim zannım gerçekleşmiş oldu. Bana gelen habere göre Hüsey'n Irak'a doğru yola çıkmıştır. Gözetleme yerlerini ve silahlıkları hazırla ve casusları gönder. Her tarafı gözetle. En ufak bir şeyi göz ardı etme. Suçlamayı ciddiye al. Ancak seninle savaşmayanla savaşma. Her gün olan biteni bana mektupla bildir. İnşallah."

Ubeyde b. Amr el-Beddî, Muhammed b. Eş'as'ın hainliği hakkında şöyle dedi:

*Ve öldürdün Âl-i Muhammed'in elçisini, suikastla
Ve aldın, onun kılıç ve zırhlarını*

Bize Halef b. Sâlim el-Mahzûmî ve Züheyr b. Harb Ebû Hayseme anlattılar; dediler ki: Bize Vehb b. Cerîr b. Hâzim anlattı, dedi ki: Hüsey'n b. Ali'nin Hicâz'dan çıkıp Kûfe'ye doğru yola çıktığı haberi, Basra'da olan Ubeydullah b. Ziyâd'a ulaşınca katırlarına atladılar ve Kûfe'ye geldiler. 12 kişiydiler. Kûfe'ye vardıklarında Kûfe halkı onların Hüsey'n b. Ali olduklarını zannettiler. Başları örtülüydü. Kûfeliler onlara, "Resûlullah'ın (sav) kızının oğluna merhaba" diyorlardı. Nihayet vali konağına girdi.

Hüsey'n Müslim'i kendisinden önce göndermişti. Müslim Hâni b. Urve el-Murâdî'nin evine inmiş ve Kûfe halkından biat almaya başlamıştı. İbn Ziyâd "Müslim'i bana getir" diye Hâni'ye haber yolladı. Hâni, "Ondan haberim yok" dedi. İbn Ziyâd, "O zaman talâk ve itâk [kölelerin özgürleştirilmesi] ile yemin et" dedi. Hâni, "Ey Ziyâd oğulları, siz bu kötü yemin dışında hiçbir şeyden razı olmuyorsunuz" dedi. İbn Ziyâd'ın emriyle onun evi basıldı, başı vuruldu; sonra cesedi insanlara atıldı. Son-

ra Müslim b. Akîl'in getirilmesi için haber gönderdi. O da getirildi. Konağın iki balkonu arasına bırakıldı. İbn Ziyâd ona, "Ben asilerin emiri Müslim b. Akîlim" diye bağır, dedi. Müslim böyle bağırды. Sonra kafası vuruldu ve düştü.

Hüseyn Kerbelâ nehrine gelinceye kadar yürüdü. Ancak Kûfe'de olanlarla ilgili bilgi ona ulaşmıştı. Şair şöyle dedi:

*Eğer ölümün ne olduğunu bilmiyorsan
Çarşıdaki Hâni'ye ve İbn Akîle bak!
Bir kahramana bak ki kılıç parçalamış yüzünü
Bir diğeri, öldürülmüş olarak atılır yüksek bir yerden
Bir ceset görürsün ki ölüm değiştirmiş yüzünü
Ve ıslatmış her tarafı her yerden akan kanlar
Allah'ın emri isabet etti onlara
Her yola giden için bir olay oluverdiler*

Halef dedi ki: Bu şiire şöyle ilave yapanları da duydum;
*Esmâ [b. Hârice] güvenle biner mi acaba rahvan atlara?
Ki Mezhic kabilesi istemiş ondan, bir maktulün kanını*

Bana Hafs b. Ömer anlattı. O Heysem b. Adî'den, o da Avâne'den rivayet etti, dedi ki: İbn Akîl ile İbn Ziyâd arasında bir konuşma cereyan etti. İbn Ziyâd ona, "Tamam, tamam ey İbn Huleyye" dedi. Bunun üzerine İbn Akîl, "Huleyye, Sümeyye'den¹⁵⁷ daha hayırlıdır ve daha iffetlidir" dedi.

[Müminlerin Emiri Ali b. Ebû Tâlib (as)]

Müminlerin emiri Ali b. Ebû Tâlib (as) "Ebü'l-Haseneyn" diye künyelenirdi. Deniliyor ki: Ali küçük iken, onun annesi Fâtıma bt. Esed b. Hâşim b. Abdümenâf ona "Haydere" lakabını vermişti.

Resûlullah (sav) ona "Ebû Tûrâb" künyesini vermişti. Ali, "Bu benim en çok sevdiğim künyemdir" derdi. Onun "Ebû Tûrâb" ile künyelenmesinin sebebinde ihtilaf ettiler. Bazılarına göre, Resûlullah (sav) bir gazadaydı. Ali ve Ammâr b. Yâsir yerde yatıyorlardı. Resûlullah (sav) onları uyan-

157 Sümeyye, Ziyâd'ın annesiydi. İddiaya göre, Ebû Süfyân gayri meşru bir şekilde onunla bir araya gelmiş ve Sümeyye Ziyâd'a hamile kalmıştı. Daha sonra Ziyâd nesebini sorgulayarak Ebû Süfyân'ın oğlu olduğunu ispatlamaya çalışmıştı. (çev.)

dırmak için geldi. Ali'nin toz-toprak içinde yuvarlandığını gördü ve ona, "Kalk ey Ebû Tûrâb!" dedi.

Deniliyor ki: Bir gün Fâtıma Ali'nin yanına girdi, Ali ona kızdı. Ali öfkeli bir şekilde evden çıktı ve toprak üzerinde yattı. Resûlullah (sav) onu gördü ve onu uyandırdı. Sonra sırtından toprağı silerek ona, "Ey Ebû Turâb" diyordu.

Rivayet edildiğine göre Fâtıma (ra) Ali'ye bağırıp ona karşı sert davranıldığı zaman, Ali ona cevap olarak bir şey söylemekten sakınırdı ve başının üzerine toprak serperdi. [Bir gün Resûlullah (sav) onu [bu halde] gördü. Başında toprak vardı. Resûlullah (sav) toprağı başından silerek ona, "Sen Ebû Tûrâbsın" dedi.

Dediler ki: Ebû Tâlib fakirdi ve geçinemiyordu. Resûlullah (sav), erzak sıkıntısını hafifletmek için Ali'yi yanına aldı ve onun yanında yetişti.

Ali, 11 yaşında iken Resûlullah (sav) ile birlikte namaz kıldı. Doğru olan görüş budur. Bazılarına göre 10, bazılarına göre 9, bazılarına göre de 7 yaşında namaz kılmaya başlamıştır.

Resûlullah (sav) Medine'ye hicret edince, Resûlullah'ın (sav) yanına bırakılan bazı emanetleri insanlara geri vermek için Ali'nin kendisinden sonra Mekke'de kalmasını emretti. Ali Mekke'de üç gün kaldı; sonra Resûlullah'a (sav) yetişti. Resûlullah (sav) ile birlikte Külsûm b. Hidm el-Ensârî'nin evinde misafir oldu.

Resûlullah (sav) Ali'yi kendisiyle kardeş yaptı. Yine Ali'yi ve Sehl b. Huneyf el-Ensârî'yi de kardeş yaptı. Ali Bedir'de sancak sahibiydi. Başında beyaz bir yün parçası alem yapılmıştı. Uhud'da insanlar Resûlullah'ın (sav) arkasından çekilince Ali onun yanında kaldı. Tebûk dışında Resûlullah'ın (sav) katıldığı hiçbir gazadan geri kalmadı. Resûlullah (sav) Tebûk seferine çıktığında Ali'yi ailesiyle beraber kalmak üzere geride bıraktı ve ona, "Benim yanımda Hârûn'un Musa'nın yanındaki gibi bir konumda olmaya razı değil misin?" dedi. Yani Musa'nın, Hârûn'u kendi yerine geride bıraktığı zamanı kastediyor. Resûlullah (sav) Ali'yi birçok seriyyeye göndermiştir.

Bana Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî ve Ravh b. Abdülmü'min el-Mukri anlattılar; dediler ki: Bize Ebû Dâvûd et-Tayâlisî anlattı, dedi ki: Bize

Şu'be haber verdi. O Seleme b. Küheyl'den, o Habbe el-Urenî'den, Ali b. Ebû Tâlib'in (as) şöyle dediğini işitti: "Ben, Resûlullah (sav) ile namaz kılanların ilkiyim."

Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Şu'be anlattı, dedi ki: Bize Amr b. Mürre haber verdi. O Ensâr'ın Mevlâsı Ebû Hamza'dan, o da Zeyd b. Erkam'dan rivayet etti, dedi ki: İlk defa Resûlullah (sav) ile birlikte namaz kılan kişi Ali b. Ebû Tâlib'dir.

Bize Şücâ b. Mahled ve Yûsuf b. Musa el-Kattân anlattılar; dediler ki: Bize Cerîr b. Abdülhamîd ed-Dabbî anlattı. O Sehl b. Ebû Sâlih'ten, o babasından, o da Ebû Hüreyre'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Hayber günü, "Yarın bayrağı öyle birisine vereceğim ki o Allah ve Resûlü'nü seviyor; Allah ve Resûlü de onu seviyorlar" dedi. Sonra Ali'yi çağırdı; onu görevlendirdi ve ona, "Allah senin elinle fethi müyesser kılıncaya kadar savaş ve geri dönme" dedi. Dedi ki: Ali Allah izin verdiği kadar yürüdü; sonra durdu ve dönmeden şöyle dedi: "Ey Allah'ın elçisi, insanlarla ne diye savaşacağım?" Resûlullah (sav), "Allah'ın bir olduğuna ve Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şahadet edinceye kadar onlarla savaş. Bunu söyledikleri zaman, haksız yere olduğu için onların kanları sana haram olur. Hesapları da Allah'a aittir" dedi.

Bana Ravh b. Abdülmü'min el-Mukri anlattı, dedi ki: Bize Ebû Avâne anlattı. O Ebû Bel'çten, o da Amr b. Meymûn'dan, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (sav), "Yarın bayrağı öyle birisine vereceğim ki o Allah ve Resûlü'nü seviyor; Allah ve Resûlü de onu seviyorlar" dedi. Ali'yi getirdi ve bayrağı ona verdi. Ali de Safiyye bt. Huyey b. Ahtab'ı getirdi.

Bize Halef b. Hişâm el-Bezzâz ve Affân anlattılar. Onlar Ebû Avâne'den, o Ebû Bel'çten, o Amr'dan, o da İbn Abbas'tan bunun benzerini nakletti.

Bize Halef b. Hişâm el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Abdülvehhâb b. Atâ el-Haffâf anlattı. O Saîd b. Ebû Arûbe'den, o da Katâde'den rivayet etti, dedi ki: Bedir günü Resûlullah'ın (sav) sancağı Ali'nin elindeydi.

Bana Amr b. Muhammed ve Benî Hâşim'in Mevlâsı Muhammed b. Sa'd anlattılar; dediler ki: Bize Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn anlattı. O Fadl b. Merzûk'tan, o Atiyye'den, o da Ebû Saîd'den rivayet etti, dedi ki: Resû-

lullah (sav) Tebûk gazvesine çıktı ve Ali'yi ailesinde yerine bıraktı. Bazı insanlar, "Resûlullah (sav) onun sohbetinden hoşlanmadığı için onu yanında götürmedi" dediler. Bu haber Ali'ye ulaştı. Ali söylenenleri Resûlullah'a (sav) anlattı. Resûlullah (sav) Ali'ye, "Ey İbn Ebû Tâlib! Benim yanımda Hârûn'un Musa'nın yanındaki gibi bir konumda olmaya razı değil misin? Ancak benden sonra hiçbir peygamber olmayacaktır" dedi.

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym anlattı, dedi ki: Bize Fıtr b. Hâlife anlattı. O da Abdullah b. Şerîk'ten rivayet etti, dedi ki: Abdullah b. Rukaym'den işittim; şöyle diyordu: Medine'ye geldik; Sa'd b. Mâlik ile karşılaştık. Sa'd bize anlattı, dedi ki: Resûlullah (sav) Tebûk seferine çıktı ve Ali'yi ailesiyle beraber kalmak üzere geride bıraktı. Bunun üzerine Ali, "Ey Allah'ın elçisi, sen çıktın ve beni geride bıraktın, öyle mi?" dedi. Resûlullah (sav), "Benim yanımda Hârûn'un Musa'nın yanındaki gibi bir konumda olmaya razı değil misin? Ancak benden sonra hiçbir peygamber olmayacaktır" dedi.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Bize Ali b. Zeyd haber verdi. O da Sa'id b. Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki: Sa'd b. Mâlik'e, "Sana bir hadis sormak istiyorum; ancak senden çekiniyorum" dedim. Sa'd, "Yapma, eğer yanımda bir ilmin var olduğunu biliyorsan bana sor" dedi. Ben de "Resûlullah (sav) Tebûk gazvesine çıkıp da ailesiyle beraber kalmak üzere Ali'yi geride bıraktığında ona söylediği hadisi sormak istiyorum" dedim. Sa'd şöyle dedi: Ali Resûlullah'a (sav), "Beni çocuklarla kadınların başında mı bırakıyorsun?" dedi. Resûlullah (sav) de "Benim yanımda Hârûn'un Musa'nın yanındaki gibi bir konumda olmaya razı değil misin?" dedi.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Ravh b. Ubâde anlattı, dedi ki: Bize Avf anlattı. O Meymûn'dan, o da Berâ ve Zeyd b. Erkam'dan nakletti; dediler ki: Resûlullah (sav) Tebûk gazvesinde -Bu, zorluk ordusudur- Ali'ye, "Muhakkak ikimizden birisinin burada kalması gerekir" dedi. Dediler ki: Resûlullah (sav) Ali'yi geride bıraktı. Resûlullah (sav) gazaya çıkınca bazı insanlar, "Resûlullah (sav), hoşlanmadığı bir şeyden dolayı Ali'yi geride bıraktı" dediler. Bu haber Ali'ye ulaştı; hemen Resûlullah'ın (sav) arkasından gitti ve ona yetişti. Resûlullah (sav), "Seni

getiren nedir?” dedi. Ali şöyle dedi: “Bazı insanların dediğine göre, sen ancak benden hoşlanmadığın bir şey için beni geride bırakmışsın” dedi. Resûlullah (sav) güldü ve “Ey Ali, benim yanımda Hârûn’un Musa’nın yanındaki gibi bir konumda olmaya razı değil misin? Ancak sen bir peygamber değilsin” dedi. Ali, “Evet, isterim ey Allah’ın elçisi” dedi. Resûlullah (sav), “Senin konumun böyle” dedi.

Bize Kâsım b. Sellâm Ebû Ubeyd anlattı, dedi ki: Bize Mervân b. Mu‘âviye el-Fezârî anlattı, dedi ki: Bize Musa el-Cühenî haber verdi; dedi ki: Fâtıma bt. Ali’den işittim; Esmâ bt. Umeys’ten bahsediyordu. Esmâ Resûlullah’ın Ali’ye şöyle dediğini işittiği: “Benim yanımda Hârûn’un Musa’nın yanındaki gibi bir konumda olmaya razı değil misin? Ancak benden sonra hiçbir peygamber olmayacaktır.”

Bize İshâk b. Ebû İsrâîl anlattı, dedi ki: Bize Ca’fer b. Süleymân anlattı, dedi ki: Bize Ebû Hârûn el-Abdî haber verdi. O da Ebû Saîd el-Hudrî’den rivayet etti, dedi ki: Biz Ensâr topluluğu münafıklarımızı, Ali b. Ebû Tâlib’e olan kinleriyle tanırdık.

Bize İshâk el-Fervî anlattı. O Ebû Mu‘âviye’den, o A’miş’ten, o Adî b. Sâbir’ten, o Zer b. Hubeyş’ten, o da Ali’den (as) rivayet etti, dedi ki: Kuşkusuz ki ümmî olan Nebî’nin bana verdiği bilgiye göre ancak bir mümin beni sever ve ancak bir münafık benden nefret eder.

Bize Affân b. Müslim anlattı, dedi ki: Bize Şu‘be anlattı, dedi ki: Bize Habîb b. Şehîd haber verdi; dedi ki: İbn Ebû Müleyke’den işittim; İbn Abbas’tan Ömer’in şöyle dediğini anlattı: [Fikhî konularda] en iyi hüküm verenimiz Ali’dir; Kur’ân’ı en iyi okuyamız da Übeyd’dir.

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Vehb b. Cerîr anlattı, dedi ki: Bize Şu‘be anlattı. O Ebû İshâk’tan, o Abdurrahmân b. Yezîd’den, o Alkame’den, o da Abdullah’tan rivayet etti, dedi ki: Kendi aramızda konuşurken Ali’nin, Medineliler içinde “[fikhî konularda] en iyi hüküm veren kimse olduğunu söyledik.

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Âdem anlattı, dedi ki: Bize Şerîk haber verdi. O Simâk b. Harb’den, o İkrime’den, o da İbn Abbas’tan, Ömer’in şöyle dediğini nakletti: “[Fikhî konularda] en iyi

hüküm verenimiz Ali'dir; Kur'an'ı en iyi okuyamız da Übey'dir. Ancak biz Übey'in birçok hatalı okuyuşlarından yüz çeviriyoruz -ya da bazı hatalı okuyuşlarından-." dedi.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı. O Ebû Nu'aym'dan, o İsrâîl'den, o Simâk'tan, o İkrime'den, o da İbn Abbas'tan bunun benzerini rivayet etti.

Bize İshâk anlattı, dedi ki: Bize Ca'fer b. Süleymân anlattı, dedi ki: Ebû Hârûn el-Abdî'yi Ebû Saîd el-Hudrî'den hadis naklederken işittim; şöyle diyordu: Resûlullah'ın (sav) Ali'ye karşı, hiçbir insana duymadığı bir ilgisi vardı.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. İsmâîl b. Ebû Füdeyk anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali anlattı. O da babasından rivayet etti, dedi ki: Ali'ye, "Neden Resûlullah'ın ashâbı içerisinde hadis rivayeti en çok olansın?" denildi. Ali, "Sorduğumda bana haber verirdi; sustuğumda bana anlatmaya başladığı" dedi.

Bize Abdullah b. Sâlih el-İclî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Ayyâş anlattı. O Nusayr b. Süleymân'dan, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Ali şöyle dedi: "Vallahi hiçbir âyet yoktur ki o âyetin ne için nazil olduğunu ve nerede nazil olduğunu bilmeyeyim. Rabbim bana düşünen bir kalp ve soru soran bir lisan vermiştir."

Bana Hâşim b. Hâris el-Mervezî anlattı, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Amr anlattı. O Ma'mer'den, o Vehb b. Ebû Dübey'den, o da Ebû't-Tufeyl'den Ali'nin şöyle dediğini nakletti: "Bana Allah'ın kitabını sorun. Hiçbir âyet yoktur ki onun gece mi, gündüz mü; düzlükte mi, dağda mı inmiş olduğunu bilmeyeyim."

Bana İshâk b. Hüseyin anlattı, dedi ki: Bize Osmân b. Ebû Şeybe anlattı. O Müemmel b. İsmâîl'den, o Süfyân b. Uyeyne'den, o Yahyâ b. Saîd'den, o da Saîd b. Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki: Ömer şöyle dedi: "Allah, Ebû'l-Hasan'ın, çözümünde hazır olmayacağı bir problemle beni karşı karşıya bırakmasın."

Bana ashâbımızdan biri anlattı. O İbn Vekî'den, o Süfyân b. Uyeyne'den, o da Yahyâ b. Saîd'den bunun benzerini rivayet etti.

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Dâvûd et-Tayâlisî anlattı, dedi ki: Bize Şu'be haber verdi. O da Simâk b. Harb'den rivayet etti, dedi ki: İkrime'den İbn Abbas'ın şöyle dediğini işittim: Güvenilir bir adam bize Ali'den bir fetva anlattığı zaman onu geri çevirmezdik.

Bize Ebû Nasr et-Temmâr veya Halef el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Şerîk anlattı. O Simâk b. Harb'den, o Haneş'ten, o da Ali'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) beni Yemen'e kadı olarak gönderdi. Ona, "Ey Allah'ın elçisi beni, içlerinde yaşlı insanlar bulunan bir kavme gönderdin. Ben ise genç bir insanım, hüküm vermeyi bilmiyorum" dedim. Dedi ki: Resûlullah (sav) elini göğsümün üzerine koydu ve "Allah kalbine hidayet verecek ve seni sabit kılacaktır. İki hasım [ayrı ayrı] sana geldiği zaman, her ikisini de dinlemeden doğru olan hüküm senin için açığa çıkar" dedi. Dedi ki: Ondan sonra hiçbir zaman karar vermek bana zor gelmedi.

Bana Ya'lâ b. Ubeyd'den anlatıldı. O A'meş'ten, o Amr b. Mürre'den, o da Ebû'l-Bahterî'den Ali'nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) beni Yemen'e gönderdi. Ona, "Genç olup hüküm vermeyi bilmediğim halde mi beni gönderiyorsun ey Allah'ın elçisi?" dedim. Resûlullah (sav) [elini] göğsüme vurdu; sonra, "Allah'ım! Onun kalbine hidayet ver ve dilini sabit kıl" dedi. Vallahi [o günden sonra], iki kişi arasında hüküm vermekte hiç tereddüt etmedim.

Bana Abdürrezzâk b. Hemmâm'dan anlatıldı. O Numân b. Ebû Şeybe'den, o es-Sevrî'den, o Ebû İshâk'tan, o Yezîd b. Yüsey'den rivayet etti, dedi ki: Huzeyfe'yi mi, yoksa başkasını mı zikretti; bilmiyorum; dedi ki: Resûlullah (sav) şöyle dedi: "Eğer Ebû Bekir'i hilafete getirirseniz o dünya konusunda zahid, ahirete karşı arzuldur. Vücudu da zayıftır. Eğer Ömer'i getirirseniz, O güçlü ve güvenilir. Bir kınayıcının kınamasından çekinmez. Eğer Ali'yi getirirseniz, o hâdi ve mühtedîdir. Sizi doğru yola sevk eder."

Bize İshâk b. Ebû İsrâîl anlattı, dedi ki: Bize Abdürrezzâk anlattı, dedi ki: Bize Ma'mer haber verdi. O Ebû İshâk'tan, o da Amr b. Meymûn'dan rivayet etti, dedi ki: Ömer altı kişilik [şurâ] heyetini tayin edince; onlar ayağa kalktılar. Ömer gözünü onların üzerinde gezdirdi ve "Eğer kel adamı [Ali b. Ebû Tâlib'i] tayin etseler onları [doğru] yola koyacaktır" dedi.

Bize Amr en-Nâkıd anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Hâzım anlattı, dedi ki: Bize A'meş haber verdi. O Atıyye'den, o da Câbir b. Abdullah'tan rivayet etti, dedi ki: Câbir'e, "Ali nasıl bir adamdı?" diye soruldu. Câbir gözlerini kaldırdı sonra, "O insanlığın en hayırlılarından değil miydi?" dedi.

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize İshâk el-Ezrak anlattı, dedi ki: Bize A'meş anlattı. O da Habîb b. Ebû Sâbit'ten Ali b. Ebû Tâlib'in (as) şöyle dediğini rivayet etti: "Vallahi, Benî Ümeyye'den bir tekenin zıplayarak hilafeti ele geçirip Allah'ın kitabıyla oynamasından korkum olmasaydı halife olmazdım."

Bana Ebû Sâlih el-Ferrâ anlattı, dedi ki: Bize Haccâc b. Muhammed anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O Ali b. Zeyd'den, o da Enes b. Mâlik'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) sabah namazına giderken altı ay boyunca Fâtıma'nın (as) kapısından geçer ve "Ey hane halkı! Namaza kalkın. *Ey Ehl-i beyt! Allah sizden her türlü kiri giderip sizi tertemiz yapmak istiyor*"¹⁵⁸ derdi.

Bize Abdurrahmân b. Sâlih el-Ezdi anlattı, dedi ki: Bize Vekî b. Cerrâh anlattı, dedi ki: Bize Şerîk haber verdi. O da İbn İshâk'tan rivayet etti, dedi ki: Fâtıma, "Ey Allah'ın elçisi, beni karnı büyük ve gözleri zayıf birisiyle mi evlendirdin?" dedi. Resûlullah (sav), "Seni, ümmetinden ilk olarak müs-lüman olan, ümmetin en âlimi ve güzel ahlak yönünden en büyüğü olan birisiyle evlendirmiş olmamdan razı değil misin?" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym anlattı, dedi ki: Bize Mindel b. Ali anlattı. O Mutarrif'ten, o Ebû İshâk'tan, o da Saîd b. Vehb'den Abdullah [b. Mes'ûd]'un şöyle dediğini nakletti: "Medine halkından farâizi en iyi bilen Ali b. Ebû Tâlib'dir."

Bize Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Hişâm b. Yûsuf anlattı. O Abdullah b. Mus'ab'dan, o Musa b. Ukbe'den, o da İbn Şihâb'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Ali'yi, Hâlid b. Velîd'in kendilerinden bazı adamlar öldürdüğü Benî Cüzeyme kabilesine, içinde altın bulunan bir sandıkla gönderdi. Ali, kendilerinden adam öldürülenlere diyetlerini ve

158 Ahzâb, 33/33.

talan edilen mallarının bedelin ödedi. Sandıktan biraz altın arttı. Ali onlara, “Telef olup da Resûlullah’ın bilmediği sizin de bilmediğiniz mallarınız hakkında Resûlullah’ı tamamen berî kabul etmeniz karşılığında bu artakalan altını size vereyim mi?” dedi. Onlar, “Evet ver” dediler. Ali artakalan altını onlara verdi. Ali’nin yaptığı Resûlullah’a ulaşınca; “Vallahi bu benim için kırmızı develerden daha sevimlidir” dedi.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı, dedi ki: Bize Ravh b. Ubâde anlattı, dedi ki: Bize Bestâm b. Müslim anlattı. O da Mâlik b. Dînâr’dan rivayet etti, dedi ki: Saîd b. Cübeyr’e, “Resûlullah’ın (sav) sancağını kim taşıyordu?” dedim. Saîd b. Cübeyr, “Sen gevşek zekâlısın” dedi. Dedi ki: Ma’bed el-Cühenî bana şöyle dedi: “Ben sana haber vereyim: Seriyeye olduğu zaman Meysere el-Absî -ya da İbn Meysere- taşıyordu; savaş olduğu zaman Ali b. Ebû Tâlib taşıyordu” dedi.

Bize Abdülmelik b. Muhammed b. Abdullah er-Rekâşî Ebû Kılâbe anlattı, dedi ki: Bize Rebî’a Fehd b. Avf ez-Zühelî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Avâne anlattı. O Ebû Belç’ten, o da Amr b. Meymûn’dan rivayet etti, dedi ki: İbn Abbas’ın evinde onun yanındaydık; on kişilik bir grup yanına girdi. Onlar İbn Abbas’a, “Seninle yalnız görüşmek istiyoruz” dediler. Dedi ki: İbn Abbas onlarla yalnız olarak görüştü. Sonra kalktı ve elbisesini çekiştirerek şöyle dedi: “Of... Of... Bir adamın aleyhine girmişler ki Resûlullah (sav) onun hakkında ‘Ben kimin Mevlâsı isem Ali de onun Mevlâsıdır’ demiştir. Yine, ‘Ben kimin velisi isem Ali de onun velisidir’ demiştir. Yine onun hakkında, ‘Sen benim yanımda Hârûn’un Musa’nın yanındaki gibi bir konumdasın. Ancak benden sonra bir peygamber olmayacaktır’ demiştir. Yine onun hakkında ‘Yarın bayrağı öyle birisine vereceğim ki o Allah ve Resûlü’nü seviyor; Allah ve Resûlü de onu seviyorlar’ dedi. Ayrıca Ali’nin kapısı dışındaki bütün kapıları kapattı. Yine Gâr¹⁵⁹ [mağara] günü Resûlullah’ın (sav) yatağında yattı. Ona ok atılıyor, o ise kıvranıp duruyordu. Ayrıca Resûlullah (sav) Berâe suresini [Mekkelilere] bildirmek üzere Ebû Bekir’i gönderdi; ardından Ali’yi gönderdi. Ali Berâe suresini ondan aldı. Resûlullah (sav), ‘Benim adıma ancak ailemden birisi bu mesajları dile getirebilir’ dedi.”

159 Allah Elçisi’nin (sav) hicreti kastedilmektedir.

Bana İshâk b. Ebû İsrâîl anlattı, dedi ki: Bana Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ma'în anlattı, dedi ki: Bize Hüseyın el-Eşkar anlattı. O Ca'fer el-Ahmer'den, o Muhavıl'den, o da Münzir'den, Ümmü Seleme'nin şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (sav) öfkelendiği zaman, Ali (as) dışında hiç kimse onunla konuşmaya cesaret edemezdi.

[Gadîr-i Hum Hadisleri]

Bize İshâk anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Ca'fer anlattı, dedi ki: Bana Sa'd b. İshâk haber verdi. O İshâk b. Ebû Habîb'den, o da Ebû Hüreyre'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Gadîr-i Hum'da ayakta hitap ediyordu. Ali de onun yanındaydı. Ona baktım; Ali'nin elinden tuttu; onu kaldırdı ve "Ben kimin Mevlâsı isem bu da onun Mevlâsıdır" dedi.

Bize İshâk anlattı, dedi ki: Bize Abdürrezzâk anlattı, dedi ki: Bize Ma'mer anlattı. O Ali b. Zeyd b. Cüd'ân'dan, o Adî b. Sâbit'ten, o da Berâ b. Âzib'ten rivayet etti, dedi ki: Resûlullah'ın (sav) haccında onunla birlikte gelirken Gadîr-i Hum'da "Cemaatle namaz kılma vaktidir" diye çağrı yapıldı. İki ağacın altı Resûlullah (sav) için süpürüldü. Resûlullah (sav) Ali b. Ebû Tâlib'in elinden tuttu ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Ben müminlere, onların nefsinden daha önce gelmiyorum muyum" dedi. İnsanlar, "Evet, ey Allah'ın elçisi" dediler. Resûlullah (sav), "Benim zevcelerim müminlerin anneleri değil midir?" dedi. Onlar, "Evet, ey Allah'ın elçisi" dediler. Resûlullah (sav), "Bu, Mevlâsı olduğum insanların Mevlâsıdır. Allah'ım! Ona dost olanlara dost, ona düşman olanlara düşman ol" dedi.

Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı, dedi ki: Bize Ali b. Zeyd haber verdi. O Adî b. Sâbit'ten, o da Berâ'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) ile birlikte Vedâ haccından dönüyorduk. Gadîr-i Hum'a geldiğimizde emretti; onun için iki ağacın altı süpürüldü. Sonra ayağa kalktı ve "Allah benim Mevlâmıdır. Ben de bütün müminlerin Mevlâsıyım" dedi. Sonra Ali'nin elinden tuttu ve "Ben kimin Mevlâsı isem, bu da onun Mevlâsıdır. Allah'ım! Ona dost olanlara dost, düşman olanlara da düşman ol" dedi.

Bize Abdülmelik b. Muhammed b. Abdullah er-Rekâşî anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Hammâd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Avâne anlattı. O A'meş'ten, o Habîb b. Ebû Sâbit'ten, o Âmir b. Vâile Ebû't-Tufeyl'den, o da

Zeyd b. Erkam'dan rivayet etti, dedi ki: Veda haccında Resûlullah (sav) ile beraberdik. Gadir-i Hum'a geldiğimizde birkaç ağacın gölgelik için hazırlanmasını emretti. Gölgelelik yapıldı. Sonra ayağa kalktı ve şöyle dedi: "San-ki davet edildim de davete icabet ettim. Kuşkusuz Allah benim Mevlâm-dır; ben de bütün müminlerin Mevlâsıyım. Ben size bir şey bırakıyorum: ona yapıştığınız sürece asla dalalete düşmeyeceksiniz. O da Allah'ın kitabı ve benim neslim olan Ehl-i Beytimdir. Bu ikisi, Kevser havuzuna varıncaya kadar birbirinden ayrılmazlar" Sonra Ali'nin elinden tuttu ve "Ben kimin velisi isem bu da onun velisidir. Allah'ım! Ona dost olanlara dost, düşman olanlara düşman ol!" dedi. Dedi ki: Zeyd'e, "Sen bunu Resûlullah'tan (sav) işittin mi?" diye sordum. Zeyd, "Gölgelelikte olup da bunları gözleriyle görmeyen ve kulaklarıyla işitmeyen kimse yoktu" dedi.

Bana Hüseyin b. Ali el-İclî anlattı, o Ebû Nu'aym'dan, o Ebû Ganiyye'den, o Hakem'den, o Saîd b.Cübeyr'den, o İbn Abba'stan, o da Büreyde b. Hasîb'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), "Ben kimin Mevlâsı isem Ali de onun Mevlâsıdır. Allah'ım! Ona dost olanlara dost, düşman olanlara düşman ol!" dedi.

Bize Abdülmelik anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Hammâd anlattı. O Ebû Avâne'den, o A'meş'ten, o Atıyye'den, o da Ebû Saîd el-Hudrî'nin bunun benzerini Peygamber'den (sav) rivayet ettiğini anlattı.

Medâinî, İsa b. Yezîd'den kendi isnadında şöyle dediğini anlattı: Gecele-yin Resûlullah'ın (sav) bir saati vardı; o saatte kalkardı. Bir gece kalktı, namaz kıldı, sonra bana dönerek: "Ey Ali sana müjde! Kendim için Allah'tan ne istediysem, mutlaka senin için de onun mislini istemişimdir" dedi.

Medâinî, Yûnus b. Erkam'dan, o da Muhammed b. Abdullah b. Atıyye el-Avfî'den rivayet etti, dedi ki: Câbir b. Abdullah'a, "Ali içinizde nasıl bir adamdı?" diye sordum. Câbir, "Vallahi o Resûlullah'tan (sav) sonra insanların en hayırlısıydı" dedi.

[Ali b. Ebû Tâlib'in Hikmetli Sözleri]

Bana Ebû Tâlib soyundan olan biri babalarından Ali'nin (as) şöyle dediğini nakletti: "Aşiret olmadan bir şeref, korkusuz bir devlet ve malsız bir

servet isteyen kişi, Allah'a isyan etme zilletinden çıkıp Allah'a itaat etme şerefine yükselsin.”

Bana Abdullah b. Sâlih b. Müslim el-İclî anlattı. O İbn Mücâlid'den, o babasından, o da Şa'bî'den Ali b. Ebû Tâlib'in şöyle dediğini nakletti: “Bir adam, iki elbisesinden hangisinin eskidiğini ve açlığını ne ile bastırıldığını önemsemedikçe ailesinin reisi olamaz.”

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bana Ebû Ahmed Zübeyrî anlattı. O Hasan b. Sâlih'ten, o Ebü'l-Cehhâf'tan, o da Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekir, Ömer ve Ali şair idiler.

Bana Ali b. İbrahim et-Tâlibî anlattı. O şeyhlerinden rivayet etti, dedi ki: Ali b. Ebû Tâlib şöyle dedi: “Sizin için en fazla iki şeyden korkuyorum: Nefsin heveslerine tabi olmak ve hayatta uzun emel beslemek. Kuşkusuz uzun emel ahireti unutturur; nefsin heveslerine tabi olmak da insanı hak yoldan saptırır. Bilmiş olun ki dünya arkasını çevirip gitmiştir. Ahiret de geliyor. Her birisinin de çocukları var. Sizler ahiretin evlatlarından olun. Bu gün amel günü, yarın da hesap günüdür.”

Musa b. Ca'fer'den rivayet edildi. O babalarından rivayet etti, dedi ki: Ali şöyle dedi: “Karar karşısında susmakta hayır olmadığı gibi, cahilce konuşmakta da hayır yoktur.”

Dedi ki: Ali, “Fırsat, bulutların gidişi gibi gidiyor. Hayır işlemek için fırsat kollayın” dedi.

Yine Ali, “Her insanın kıymeti, ilmine göredir” derdi.

Medâinî dedi ki: Ali şöyle derdi: “Ey Âdemoğlu! Gücünden fazla kazandığın mala, başkası için bekçilik yapıyorsun.”

Medâinî şöyle dedi: Ali'ye, “Ayak takımı şahıslar kimlerdir?” diye soruldu. Ali, “Bir araya geldikleri zaman galebe çalan, ayrıldıklarında da tanınmayan kimselerdir” dedi.

Bana Abdullah b. Sâlih anlattı, dedi ki: İsrâîl'den işittim; şunu anlıyordu: Ali (as), “Kalpler için şehvetler, ikballer ve talihsizlikler vardır. Kalplere, şehvet ve ikbal yönünden yaşayınız. Çünkü kalpler zorlandıkları zaman bıkarlar” dedi.

Ali'ye (as) bir yılan getirildi; yanında da ayak takımından biri vardı. Ali, "Sadece kötülük zamanında görülen yüzlere merhaba olmasın" dedi.

Ali ayrıca, "Ümitsizlik zenginliktir; tamah ise hazır bir fakirliktir" dedi.

Bize Yûsuf b. Musa anlattı, dedi ki: Bize Cerîr b. Abdülhamîd anlattı. O da Ebû Hayyân et-Teymî'den rivayet etti, dedi ki: Ali kamıştan bir hapishane yaptı ve ona "Nâfi" adını koydu. Daha sonra onu kerpiçle bina etti ve şöyle dedi:

Hey! Sen beni akıllı ve zeki görmez misin?

Nâfi'den sonra bir hapishane inşa ettim

Korunaklı bir hapishane ve akıllı bir Emîr

[Ali'nin Kiyafetleri, Şahsiyeti ve Yaratılış Özellikleri]

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym anlattı. O Züheyr'den, o da Ebû İshâk'tan rivayet etti, dedi ki: Ben, tam öğle vaktinde Ali ile birlikte cuma namazını kıldım. Beyaz sakallı ve başında saç bulunmayan bir adam gördüm.

Bize Amr en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym anlattı, dedi ki: Bize Yunus b. Ebû İshâk anlattı. O Ebû İshâk'tan rivayet etti, dedi ki: Ali geldi; ben babamın yanındaydım. Babam bana, "Kalk ey Amr; müminlerin emiri'ni bekle" dedi. Sakalı gür bir adam gördüm; ancak onu boyamamıştı.

Bana Halef b. Hişâm el-Bezzâz'dan anlatıldı. O Şerîk'ten, o da Ebû İshâk'tan rivayet etti, dedi ki: Ali'yi gördüm; kel kafalı, başı ve sakalı bembeyazdı.

Bana Hişâm b. el-Kelbî'den rivayete anlatıldı. O babasından rivayet etti, dedi ki: Ali Abdullah b. Abbas'a şöyle bir mektup yazdı: "Sadede gelince, bil ki insan, elinden çıkmayacağı kesin olan şeylere kavuştuğunda seviniyor ve kavuşması imkânsız olan şeylerin elinden çıkmasına da üzülüyor. Senin sevincin, ahirette kavuşacağın şeyler sebebiyle olsun. Üzüntün de orada elinden kaçıracağın şeyler sebebiyle olsun. Dünyada elde ettiklerine çok fazla sevinme. Elinden kaçırdıklarına da çok fazla üzülme. Senin endişen, ölümden sonraki hayatla ilgili olsun."

Medâinî isnadında dedi ki: Ali'nin [yıllık] geliri 40.000 dinardı. O hepsini sadaka yaptı. Sonra kılıcını satarak, “Eğer akşam yemeğim olsaydı onu satmazdım” dedi. Bazı gecelerde hizmetçi kadın ona bir kadife verirdi; kendisi onunla ısınmak istemez ve “Bu nedir?” derdi. Hizmetçi kadın, “Bu sadakadan artakalandır” derdi. Bunun üzerine Ali onu atar ve “Gecemizin kalan kısmında bizi üşüteceksiniz” derdi.

Bize Abdullah b. Sâlih el-Ezdî anlattı. O Yahyâ b. Âdem'den, o Hasan b. Sâlih'ten, o da Ebû Hayyân'dan rivayet etti, dedi ki: Ali'nin başındaki takkesi mudarrebe [nakış işlemeli],¹⁶⁰ güzel ve beyazdı.

Bana Hüdbe b. Hâlid anlattı, dedi ki: Bize Ebû Hilâl er-Râsibî anlattı. O Sevâde b. Hanzale el-Kuşeyrî'den rivayet etti, dedi ki: Ali'yi sarı sakallı olarak gördüm.

Bize Ebû Bekir b. Ebû Şeybe anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Nümeyr anlattı. O İsmâil b. Selmân'dan, o İbn Ömer el-Bezzâr'dan, o Muhammed b. el-Hanefiyye'den rivayet etti, dedi ki: Ali [saçını-sakalını] kınayla boyadı, sonra bunu terk etti.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Cerîr b. Hâzim haber verdi, dedi ki: Ebû Recâ el-Utârîdî'den işittim, şöyle diyordu: Ali'yi, kafasında saç bulunmayan fakat [vücudundaki] kılları çok olan bir kişi olarak gördüm. Adeta bir koyun postu giymiş gibiydi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Kabîsa b. Ukbe anlattı. O Süfyân'dan, o da Ebû İshâk'tan rivayet etti, dedi ki: Ali'yi gördüm, saç-sakalı beyazdı.

Bana Velîd b. Sâlih anlattı. O Yûnus b. Erkam'dan, o Vehb b. Ebû Dübey'den, o da Ebû Suhayle'den rivayet etti, dedi ki: Ben ve Selmân Rebeze'de Ebû Zer'in yanından geçtik. Ebû Zer şöyle dedi: Bir fitne olacak. Eğer ona yetişerseniz Allah'ın kitabına ve Ali b. Ebû Tâlib'e tutunun! Çünkü ben Resûlullah'tan (sav) işittim, şöyle diyordu: “Ali, bana ilk iman eden

160 Hem RK'de hem ZZ'de bu ifade (مُذْرَبَةٌ) şeklindedir. Mudarrebe, imalatının çoğu dikişle yapılan giysiler için kullanılan bir kelimedir. Buna “nakışlı” da denilebilir. (gev.)

biridir ve kıyamet gününde ilk olarak benimle musafaha edecek olandır. O Müminlerin Ya'sûbudur.”¹⁶¹

Bize Abdullah b. Sâlih anlattı. O Şerîk'ten, o Ebû İshâk'tan, o da Habeşî b. Cünâde'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Fâtıma'yı evlendirdiği zaman Fâtıma tedirgin olup titremeye başladı. Resûlullah (sav), “Sakin ol! Ben seni dünyada seyyid olan birisiyle evlendirdim. O ahirette de sâlihlerdendir” dedi.

Bize Ebû Kılâbe er-Rekâşî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Âsım en-Nebîl anlattı, dedi ki: Bize Hişâm b. Hassân anlattı. O Muhammed b. Sîrîn'den, o da Ali'nin bir Mevlâsından rivayet etti, dedi ki: Ali şöyle dedi: “Bende iki tür insan helak olacaktır. Beni aşırı seven ve benden aşırı şekilde nefret eden.”

Bana Yûnus b. Erkam'dan anlatıldı. O babasından, o da Ali'nin Mevlâsı Şihâb'dan bunun benzerini rivayet etti. Ancak şunu ilave etti: “Sizler bana sövüp saymak ve benden uzaklaşmak için zorlanacaksınız. Bana sövüp sayın, ancak benden uzaklaşmayın.”

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Âsım anlattı. O Hişâm'dan, o da Muhammed'den bunun benzerini rivayet etti.

Bize Ahmed b. İbrahim anlattı, dedi ki: Bize Vehb b. Cerîr anlattı, dedi ki: Bize Şu'be anlattı. O Ebû't-Teyyâh'tan, o Ebû's-Sevvâr ed-Duba'î'den rivayet etti, dedi ki: Ali'yi Basra minberinin üzerinde şöyle derken işittim: “Vallahi bazı insanlar beni sevecekler, bu sevgim onları ateşe atacaktır. Bazı insanlar da benden nefret edecekler, bu nefretim onları ateşe atacaktır.”

Bize İshâk b. Musa el-Fervî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Gassân Mâlik b. İsmâîl anlattı, dedi ki: Bize Hakem b. Abdülmelik anlattı. O Hâris b. Hasîra'dan, o Ebû Sâdık'tan, o da Ali'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) bana, “Ey Ali sende İsa'ya benzer bir hal vardır. Hristiyanlar ifrata varıncaya kadar onu sevdiler. Yahudiler de annesine iftira edecek kadar ondan nefret ettiler” dedi. Dedi ki: Ali şöyle derdi: “İki tür insan benim hakkımdaki görüşleri sebebiyle helak olacaktır. Beni aşırı seven ve benden aşırı nefret eden...”

161 Ya'sûb (يَسُوبُ), bal arılarının emîridir. (çev.)

Bize Ebû Hâşim er-Rifâ'î anlattı. O amcasından, o da Abdullah b. Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Şa'bî şöyle dedi: "Ali insanların en cesuruydu. Araplar bu hususu, onun için itiraf ediyorlar. Bedir günü Velîd b. Utbe b. Rebî'a b. Abdüşems'i öldürdü. Ayrıca Şeybe b. Rebî'a'ya karşı, Ubeyde b. Hâris b. Abdülmuttalib'e yardımcı oldu. Sonra tek başına müşriklerin alayına saldırdı ve şöyle diyordu:

*Artık kurban etlerini yiyemeyecekler Mekke'de
Bundan sonra karşılıklı savaş olmadan*

Bana Muzaffer b. Müreccâ anlattı. O Hişâm b. Ammâr'dan, o Velîd b. Müslim'den, o da Ali b. Havşeb'den rivayet etti, dedi ki: Mekhûl'dan işittim, şöyle diyordu: Resûlullah (sav), "Onu sizin için hem bir ibret vesilesi kılalım hem de can kulağı ile dinleyip ders alanlar iyice bellesinler diye böyle yapmıştık"¹⁶² âyetini okudu, sonra, "Ey Ali, kulağının böyle olmasını Allah'tan istedim" dedi. Ali, "Resûlullah'tan (sav) duyduğum bir hadisi veya herhangi bir şeyi bir daha unutmadım" dedi.

Bana Ali b. İbrahim et-Tâlibî anlattı, dedi ki: Bize bir şeyhimiz anlattı, dedi ki: Ali şöyle derdi: "Ben ne zaman intikam alıp rahatlayacağım? Öfkelendiğimde mi? Yoksa intikam almaktan aciz kalıp da bana, 'Sabretseydin ya!' denildiğinde mi? Yoksa intikam almaya muktedir olduğumda bana, 'Affetseydin ya!' denildiğinde mi?"

Bize İshâk b. Ebû İsrâîl anlattı, dedi ki: Bize Ali b. Kâdim anlattı, dedi ki: Bize Hasan b. Sâlih anlattı. O Ebû Rebî'a'dan, o Hasan el-Basrî'dan, o da Enes b. Mâlik'ten Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini rivayet etti: "Cennet üç kişiyi arzuluyor: Ali'yi, Ammâr'ı ve Selmân'ı..."

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Şihâb b. Abbâd anlattı, dedi ki: Bize İbrahim b. Humeyd anlattı. O İsmâîl'den, o da Âmir eş-Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Ali'den daha geniş sakallı kimse görmedim. Sakalı adeta iki omuzunun arasını kaplamış gibiydi ve beyazdı.

Bize İshâk anlattı, dedi ki: Bize Abdürrezzâk anlattı, dedi ki: Bize Ma'mer haber verdi. O Ebû Tavûs'tan, o da Muttalib b. Abdullah b. Han-

162 Hâkka, 69/12.

tab'dan rivayet etti, dedi ki: Sakîf heyeti Resûlullah'ın (sav) yanına geldiğinde Resûlullah (sav) onlara şöyle dedi: "Vallahi ya müslüman olursunuz ya da size boynunuzu vuracak, çoluk-çocuğunuzu esir edecek ve malınızı elinizden alacak kendimden -veya 'kendim gibi', dedi- bir adam göndereceğim." Ömer, "Vallahi o gün dışında emir olmayı hiç bu kadar arzu etmemiştim. Ben, belki 'Bu adamı size göndereceğim' demesi umuduyla göğsümü ona taraf çıkardım. Fakat Ali'ye döndü ve onun elinden tuttu, sonra "O adam budur işte" dedi.

Bana İbrahim b. Muhammed es-Sâmî anlattı, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Mehdî anlattı. O Süfyân'dan, o Füleyt ez-Zührlî'den, o Cesre bt. Decâce'den rivayet etti, dedi ki: Âişe'ye, "Ali Âşûrâ gününün orucunu tutmayı emrediyor mu?" dedim. Âişe, "O, kalanların içinde sünneti en iyi bilendir" dedi.

Medâinî, Eşres'ten, o da Hasan'dan rivayet etti, dedi ki: Ali (as) şöyle dedi: "Eğer ilim peşinde koşanlar onu hakkıyla taşıyalardı, Allah ve onun melekleri onları severlerdi. Fakat onlar dünya için ilim peşinde koştular. Allah da onlara buğzetti ve Allah'ın yanında hakîrleştiler."

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Ebû Üsâme anlattı. O Muğîre'den, o da Ali b. Rebî'adan rivayet etti, dedi ki: Ali'nin üzerinde bir izar gördüm, izarın altında da kısa bir don vardı.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Ebû Avâne anlattı. O Muğîre'den, o Kudâme b. Attâb'dan rivayet etti, dedi ki: Ali büyük karınlıydı. Omuz başları iri, pazuları büyük, dirsekten ele kadar olan kısmı inceydi. Bacaklarının kasları büyük, dizden ayağa kadar olan kısmı inceydi. Onu, bir kış günü hutbe okurken gördüm. Üzerinde ince ve yumuşak keçi kılıyla ipek karışımından dokunmuş bir gömlek ve Katariyye'den¹⁶³ iki tane izar vardı. Ayrıca başında Sevâd bölgesinde dokunan ketenden bir sarık vardı.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Fadl b. Dükeyn anlattı. O Şerîk'ten, o Câbir'den, o da Âmir'den rivayet etti, dedi ki: Biz çocuk iken Ali bizi meydandan kovuyordu. Saçı-sakalı beyazdı.

163 Kıtariyye, içinde kırmızılık bulunan bir çeşit hırkadır. Üzerinde bazı işaretler vardır ve kısmen serttir. (çev.)

Bize Amr b. Muhammed anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym anlattı, dedi ki: Rizâm ed-Dabbî anlattı, dedi ki: Babam Ali'yi şöyle anlattı: Ali orta boyun üzerinde bir boya sahipti. Geniş omuzlu ve uzun sakallıydı. Ona baktığımda "O esmerdir" diyebilirdim. Fakat yakından ona baktığımda esmerden daha çok kumral olduğunu söyledim.

Bana Amr en-Nâkıd anlattı, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Musa anlattı, dedi ki: Bize İsrâil haber verdi. O Hassân b. Abdullah'tan, o Beşîr b. Erâd'dan, o da Ebû Şureyh'ten rivayet etti, dedi ki: Medâin'de Huzeyfe'nin yanındaydık. Birisi yanına geldi, Hasan ve Ammâr'ın Kûfe'ye geldiklerini ve insanları Ali'nin ordusuna katılmaya çağırıldıklarını söyledi. Bunun üzerine Huzeyfe, "Kuşkusuz Hasan ve Ammâr gelmiş ve sizi savaşmaya çağırıyorlar. Kim ki gerçek müminlerin emiri'ne katılmak istiyorsa Ali b. Ebû Tâlib'in yanına gelsin" dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıd'den, o İbn Ebû Sebre'den, o İshâk b. Abdullah b. Ebû Ferve'den rivayet etti, dedi ki: Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali'ye, "Ali'nin vasıfları nasıldı?" diye sordum. O, "Ali çok kumral bir adamdı. Gözleri tok ve büyüktü; karnı büyük, saçı yoktu. Kısa boyluya daha yakındı."

Bana Abdullah b. Sâlih anlattı, dedi ki: Anter,¹⁶⁴ Ali'nin sözlerinden şunu bize yazdırdı: "Bu fırsatlar bulutlar gibi gidiyor. Onları yakalayın." Dedi ki: Ali şöyle derdi: "Üç şey vardır ki onlar kimde bulunursa dört şeyi hak eder. Kim, konuştuğu zaman insanlara yalan söylemezse onlara söz verdiğinde sözünden caymazsa ve onlar hakkında karar verdiğği zaman onlara zulmetmezse onun kardeşliği vacip olur, mürüvveti kâmil olur, adaleti zahir ve gıybeti haram olur." Ali (as) şöyle dedi: İnsanın kıymeti ilmiyledir.

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Amr b. Âsım anlattı. O Hemmâm'dan, o Muhammed b. Cuhâde'den rivayet etti, dedi ki: Bana kalın bez satıcısı Ebû Saîd haber verdi, dedi ki: Ali bazı günler çarşıya gelir, çarşı esnafına selam verirdi. Çarşı esnafı onu gördükleri zaman Farsça, "*Büzürg İşkemb âmed* [Büyük göbekli adam geldi]" diyorlardı. Ali'ye, "Senin için 'karnı büyük' diyorlar" denildi. Ali, "Onun üstü ilim, altı yemektir" dedi.

164 BAE'de Absar.

Bana Medâinî anlattı. O İbn Cu'dübe'den rivayet etti, dedi ki: Ali şöyle dedi: "İbnü'n-Nâbiğa [Amr b. Âs] benim çok şakacı olduğumu, kadınlarla düşüp kalktığımı söylemiş. Vallahi, ölüm korkusu beni oyun oynamaktan ve mizah yapmaktan menediyor. Vallahi İbnü'n-Nâbiğa yalan söylüyor, yemin edip yeminini bozuyor. Kuşkusuz o, nefesine zulmedenlerdendir."

Bana Amr en-Nâkıd ve Muhammed b. Sa'd anlattılar; dediler ki: Bize Ebû Nu'aym anlattı, dedi ki: Bize Seleme b. Recâ et-Temîmî anlattı. O da Müdrîk b. Haccâc'tan rivayet etti, dedi ki: Ali'nin gözünde sürme izini gördüm.

Bana Vehb b. Bakıyye anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Hârûn anlattı, dedi ki: Bize Hişâm haber verdi. O da Ebü'l-Vedî el-Kaysî'den rivayet etti, dedi ki: Ali'yi gördüm; bize hutbe okuyordu. Üzerinde bir izar ve bir rida vardı. -Onları giymiş fakat onlara bürünmemişti- Ayrıca sarığı vardı. Ali, göğsünün ve karnının kıllarına bakıyordu.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Vekî anlattı. O Ebû Mekîn'den, o da Ebû Ümeyye'den rivayet etti, dedi ki: Ali'nin üzerinde dizlerine kadar uzanan bir izar [uzun gömlek] gördüm.

Bize Amr anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Nümeyr anlattı. O Eclah'tan, o Abdullah b. Ebü'l-Hüzeyl'den rivayet etti, dedi ki: Ali'yi gördüm, üzerinde Râzî [Rey halkının giydiği] bir gömlek vardı. Yenlerini uzattığı zaman tırnaklarına yetiyordu. Çektiği zaman kolunun yarısına geliyordu.

Bize Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı. O Ubeydullah b. Musâ'dan, o Ali b. Sâlih'ten, o da Atâ Ebû Muhammed'den rivayet etti, dedi ki: Ali'nin üzerinde bu bezlerden Kesker'de yapılmış bir gömlek gördüm. Topuklarına kadar iniyordu. Yenleri parmaklarına kadar geliyordu. -ya da 'parmakların köküne kadar' dedi- Gömlek yıkanmamıştı.

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Enes b. İyâd Ebû Damre anlattı, dedi ki: Bana Eslemîlerin Mevlâsı Ebu'l-Alâ anlattı, dedi ki: Ali'yi gördüm, göbeğin üzerine gelen bir izarın [uzun gömlek] içindeydi.

Bana Muhammed b. Sa'd ve Hüseyin b. Ali anlattılar, dediler ki: Bize Vekî anlattı. O Süfyân'dan, o da Amr b. Kays'tan, Ali'nin üzerinde yamalı bir izar [uzun gömlek] gördüğünü nakletti. Bu durum kendisine sorulunca Ali, "Bu, kalbe huzur veriyor ve mümin de ona uyuyor" dedi.

Bana Ebû Bekir el-A'yen anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym anlattı, dedi ki: Bize Hur b. Cürmûz anlattı. O da babasından rivayet etti, dedi ki: Ali'yi, üzerinde iki tane Katariyye, dizin yarısına kadar inmiş bir izar [uzun gömlek] ve kıvrılmış bir cübbe olduğu halde konaktan çıkarken gördüm. Elinde bir kamçı vardı; onunla sokaklarda yürüyor ve [esnafa] Allah'tan korkmalarını, alış-verişi güzel yapmalarını emrediyordu. Ayrıca, "Ölçü ve tartıya tam riayet edin ve eti şişirmeyin" derdi.

Bize Amr b. Muhammed anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym anlattı, dedi ki: Bize Humejd b. Abdullah el-Asam anlattı, dedi ki: Eşter en-Neha'î'nin çocuklarının bir Mevlâsından işittim, şöyle diyordu: Çocukken Ali'yi gördüm. Bana, "Beni tanıyor musun?" dedi. Ona, "Evet, sen müinlerin emiri'sin" dedim. Sonra başka bir esnafa geldi ve "Beni tanıyor musun?" dedi. Adam, "Hayır, tanımıyorum" dedi. Ali ondan bir gömlek aldı ve giydi. Gömleği [kollarını] uzattığında [kol ağzı] parmaklarına kadar geldi. Ali adama, "Bunu kısalt" dedi. Adam kısaltınca onu giydi ve "Ali b. Ebû Tâlib'i giydiren Allah'a hamd olsun" dedi.

Bize Ravh b. Abdülmü'min ve Muhammed b. Sa'd anlattılar; dediler ki: Bize Müslim b. İbrahim anlattı. O Ebû Süleymân el-Evdî'den, o Ebû Ümeyye'den rivayet etti, dedi ki: Ali b. Ebû Tâlib'i gördüm. Resûlullah'ın beyaz katırının üzerinde bu nehrin kenarına geldi. Üzerinde bir hırka vardı, ona bürünmüştü. Ayrıca üzerinde bir rida, başında da bir sarık ve [ayaklarında] iki mest vardı. Katırdan indi, abdestini bozdu. Abdest aldı, başını ve mestlerini meshetti. Dedi ki: Bir de ne göreyim?! Kafası tıpkı el ayası gibiydi. İki kulağı arasında da parmak çizgileri gibi kıllar vardı.

[Ali b. Ebû Tâlib'in Zühdü]

Bana Ebû Nasr et-Temmâr anlattı, dedi ki: Bize Şerîk anlattı. O Ebû İshâk eş-Şeybânî'den, o Âmir'den, o da Ebû Cuhayfe'den rivayet etti, dedi

ki: Ali, “Hey! Peygamberinizden sonra insanların en hayırlısının Ebû Bekir olduğunu size haber vereyim mi? Hey! Ebû Bekir’den sonra insanların en hayırlısının Ömer olduğunu size haber vereyim mi?” dedi.¹⁶⁵

Bize Şeybân b. Ebû Şeybe el-Übüllî anlattı, dedi ki: Bize Kaza’a b. Süveyd el-Bâhîlî anlattı, dedi ki: Bize Hinnâ’nın sahibi Müslim anlattı, dedi ki: Ali b. Ebû Tâlib Cemel ehlinin işini bitirince, Kûfe’ye geldi ve Kûfe beytûlmaline girdi. Şöylece bakıp onu küçümsedi ve “Ey dünya malı! Sen benden başkasını aldat” dedi. Sonra onu aramızda bölüştürdü. Sonra Hasan’ın ya da Hüseyin’in bir kızı geldi ve o maldan bir şey aldı. Ali hemen arkasından koştu, elini açtı ve o malı elinden çıkardı. Ona, “Ey müminlerin emiri, o kızın da bu malda bir hakkı vardır” dedik. Ali, “Babası hakkını aldığı zaman kızına istediği kadar versin” dedi. Beytûlmalin taksimini bitirince, Bahreyn’den gelen ipleri aramızda bölüştürdü. Ancak onları almak istemedik. Fakat Ali, bizi almaya zorladı. Bu kez [gelen mallar arasından] çok güzel bir keten elbise çıktı. Onu almak için birbirimizle yarışmaya başladık. Elbise yüksek bir meblağa ulaştı. Sonra Ali beytûlmale yöneldi, orayı süpürdü, su serpti ve içinde iki rekât namaz kıldı. Sonra ridasına yaslandı ve “Müslümanların beytûlmali, üzerinden bir gün -veya bir cuma- bile geçmeden, her hak sahibi hakkını almış olmalı ve bu şekilde boş kalmalıdır” dedi.

Kelbî dedi ki: Ali, beytûlmalin üzerine, Kinâne kabilesinin Cizl et-Ta’ân’ın torunlarından Hamle b. Cüveyye’yi görevlendirmişti.

Hâmmad b. Yezîd rivayet etti. O Gaylân’dan, o da Saîd b. Müseyyeb’den rivayet etti, dedi ki: Ali ve Osmân’ı (ra) gördüm. Aralarında şiddetli bir konuşma geçti. Hatta Osmân Ali’ye [vurmak için] kamçıyı kaldırmıştı. Ben Osmân’a, “Ali’nin geçmişine ve akrabalığına rağmen mi bunu yapıyorsun?” dedim. Sonra Ali’ye “Ey Ebû’l-Hasan, bu müminlerin emiri’dir” dedim. Onu sakinleştirenceye kadar onunla kaldım. Sonra araları düzeldi, aralarında hiçbir şey olmamış gibi oturup konuşmaya başladılar.

165 ZZ’de bu rivayet, “Ali, “Hey! Peygamberinizden sonra insanların en hayırlısını size haber vereyim mi? Hey! İnsanların en hayırlısını size haber vereyim mi?” dedi.” Rivayete yapılan ilave, BAE’den alınmıştır. (Bk. *Ensâbu’l-Eşraf*, el-Ma’hadu’l-Almaniye, II. kısım, s. 128) (çev.)

Bana Hammâd b. Seleme'den anlatıldı. O Dâvûd b. Ebû Harb b. Ebü'l-Esved'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Zübeyr b. Avvâm Basra'ya gelince bana ve birkaç insana daha haber yolladı. Zübeyr beytülmale girdi, bir de ne görsün?! Beytülmal altın ve gümüş doludur. Hemen *“Allah size daha birçok ganimetler vaat etmiştir ki onları alacaksınız; şimdi bunları size çabuklaştırmış (hemen vermiş) ve insanların ellerini sizden çekmiştir”*¹⁶⁶ âyetini okudu ve “Bunlar bizimdir. Bunlar Allah'ın bize vaat ettikleridir” dedi. Sonra Ali geldiğinde beytülmale girdi, baktı ki altın ve gümüşle doludur. Bu malları şöyle küçümsedi ve “Ey dünya! Başkasını aldat, başkasını...” dedi.

Bana Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Âdem anlattı. O Şerîk'ten, o da Ebü'l-Muğîre es-Sekafî'den rivayet etti, dedi ki: Bana Ebû Sâlih es-Semmân haber verdi, dedi ki: Ali'nin beytülmale girdiğini gördüm, içinde bazı mallar gördü. Ali, “İnsanlar muhtaç oldukları halde bu mallar burada duruyorlar” dedi ve insanlara dağıtılmasını emretti. Sonra beytülmalin süpürülüp su serpilmesini emretti. Kendisi de orada namaz kıldı.

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî ve Ömer b. Şebbe anlattılar, dediler ki: Bize Ebû Âsım en-Nebîl anlattı, dedi ki: Bana Muhammed b. Halîfe el-Bekrâvî anlattı. O babasından, o Abdurrahmân'dan, o da Ebû Bekire'den rivayet etti, dedi ki: Ali beni beytülmal üzerine görevlendirdi. Sonra beytülmale girdi ve “Al... Al...” dedi. Sonra malları Müslümanlar arasında bölüştürdü. Sadece ipek işlemeli bir elbise kaldı. Ali, “Bana muhtaç bir adam arayıp bulun, ona bu elbiseyi vereceğim” dedi. Ben de “Benî İcl'in Mevlâlarından filanca adam var” dedim. Beni o elbiseyle adama gönderdi. Adam, “Müminlerin emiri beni nereden tanıyor?” dedi. Ben, “Seni ona ben anlattım” dedim. Adam, “Allah müminlerin emiri'ni hayırla mükâfatlandırsın. Benim bir ihtiyacımı giderdi” dedi. Adam o elbiseyi, maddi durumunu iyileştirecek bir mal karşılığında sattı. Ali beytülmalde namaz kıldı ve emretti. Beytülmal süpürüldü. Sonra, “Girdiğim gibi beni oradan çıkaran Allah'a hamd olsun” dedi.

Bana Abdullah b. Sâlih anlattı. O İbnü'l-Mücâlid'den, o babasından, o da Şa'bî'den, rivayet etti, dedi ki: Ali bir çöplük üzerinde bulunan bir pisliğin yanından geçti ve "İşte cimrilerin cimrilik yaptığı şey budur" dedi.

Bana Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bize Ebû Âsım anlattı, dedi ki: Bana Mu'âz b. Alâ haber verdi. O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Minbere çıkarken Ali'den işittim, şöyle diyordu: "Bu küçük cam bardak dışında işimden dolayı bir şey elde edemedim. Bunu da bana bir dihkân hediye etmişti." Sonra yemek evine indi ve "Al... Al..." dedi. Sonra şöyle dedi:

*Kurtulur bir kavsaraya¹⁶⁷ sahip olan
Her gün bir defa ondan yiyen*

Bana Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bize Musa b. İsmâil anlattı, dedi ki: Bize Sükeyn b. Abdülazîz anlattı. O Hafs b. Hâlid'den, o Câbir'den, o da babası Hâlid b. Câbir'den rivayet etti, dedi ki: Ben şahidim, Ali'ye mallar gelirdi ve Ali onları küçümseyerek, "Başkasını aldat, başkasını!" derdi. Sonra şöyle derdi:

*Bu benim topladığımdır ve iyisi içindedir
Zira her toplayanın eli ağzındadır¹⁶⁸*

Bana Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bize Hârûn b. Ma'rûf anlattı, dedi ki: Bize Mervân b. Mu'âviye anlattı, dedi ki: Bize Muğire b. Müslim anlattı. O da Amr b. Nübâte'den rivayet etti, dedi ki: Ali'ye şahit oldum, köylerden kendisine gelen bir malı taksim ederken şöyle diyordu:

*Bu benim topladığımdır ve iyisi içindedir
Zira her toplayanın eli ağzındadır*

Bana Abdullah b. Sâlih anlattı, dedi ki: Ali'ye ait bildiğimiz sözlerinden birisi şudur: "Bedenler usandıği gibi kalpler de usanır ve bıkar. Öyle ise

167 Kavsara, kamıştan yapılan ve içine hurma gibi kuru yiyecekler konulan bir sepettir. (Bk. *Lisânü'l-Arab*, (قصر) maddesi) (çev.)

168 "Her toplayanın eli ağzındadır" sözü bir darb-ı meseldir. Bunu ilk söyleyen de Amr b. Uhti Cezime el-Ebreş'tir. Amr bazı arkadaşlarıyla mantar topluyordu. Ancak onun arkadaşları iyi mantar buldukları zaman yiyorlardı. Amr ise, mantar bulduğunda gömleğinin koluna koyuyor ve dayısına götürüyordu. Bu yüzden Amr, (هَذَا جَنَائِي وَجِنَائِهِ فِيهِ إِذْ كُلُّ جَانٍ يَنْدُهُ إِلَيَّ فِيهِ) dedi ve bu darb-ı mesel oldu. Ali'nin (ra) bunu söylemekten kası şudur: "Ben Müslümanların ganimetlerinden hiçbir şeye bulaşmış değilim. Ak-sine onları yerine koymuş biriyim" (Bk. İbnu'l-Esir, *en-Nibâye fi Garibi'l-Hadis*, (جني) maddesi) (çev.)

kalpler için garip hikmetler arayıp bulun.” Bir de şu sözü vardır: “Gidişiyle sana vaaz veren malın gitmiş sayılmaz.”

Bana Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bize Müemmel b. İsmâîl anlattı, dedi ki: Bize Süfyân anlattı. O Saîd'den, o Ubeyd'den, o da kavminden Hakem adında bir adamdan rivayet etti, dedi ki: Ali'ye şahit oldum, kendisine birkaç tulum bal getirildi. Hemen yetimleri çağırdı ve “[Arıları] kovun ve yalayın” dedi.¹⁶⁹ Hatta ben o anda yetim olmayı temenni ettim. Sonra onu insanlar arasında taksim etti, bir tulum kaldı. Onun da mescittekilere içirilmesini emretti. Dedi ki: Yine ona şahit oldum, kendisine nar geldi. Onu insanlar arasında taksim etti, bizim mescidimize on tane nar düştü.

Bana Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Ebû Eyyûb Ebû Âsım anlattı, dedi ki: Bize Sinân Ebû Âişe anlattı, dedi ki: Ben Ali'yi, pekmez dolu iki küçük küpü Kûfe halkı arasında dağıtırken gördüm. Pekmez, adeta bal gibi katıydı.

Bize Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bana Ahmed b. İbrahim el-Mevsilî anlattı. O Ali b. Müşir'den, o Yezîd b. Ebû Ziyâd'dan, o da Ebû Cuhayfe'den rivayet etti, dedi ki: Ali bir balı insanlar arasında dağıttı ve dağıtma işinden yoruldu.¹⁷⁰ Bize de pekmez dolu bir küp gönderdi” Ben ona, “O pekmeze ne oldu?” dedim. Adam, “Onu ekmekle yiyor ve suya karıştırıp içiyorduk” dedi.

Bana Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bize Ebû Huzeyfe anlattı. O Süfyân'dan, o Saîd et-Tâî'den, o Hakem'den rivayet etti, dedi ki: Ali aramızda nar dağıttı; hatta bizim mescidimizin payına yedi nar düşmüştü. Ali ayrıca, “Ey insanlar! Bize bazı eşyalar geldiğinde onu gördüğümüzde çok bulu-

169 Bu cümle RK'de ve BAE'de (دَبُوا وَالْعُقُورَا) şeklinde geçmektedir. ZZ ise bunu (دَبُوا وَالْعُقُورَا) şeklinde almıştır. Muhtemelen bal tulumunun üzerine arılar üşüştüğü için Ali, “Arıları kovun ve yalayın” anlamında (دَبُّ الدَّبَابِ) demiştir. *Lisânü'l-Arab*'ın sahibi sinekleri [bal arılarını] kovmak için (دَبُّ الدَّبَابِ وَدَبَّيْهِ: نَحَاة) ifadesini kullanmaktadır. [Bk. *Lisânü'l-Arab*, (دَبُّ) maddesi.] Eğer ZZ'deki (دَبُوا) kelimesini esas alırsak cümle, “Hareket edin ve yalayın” anlamında olur. Zayıf bir ihtimal da olsa cümlenin, (ذوقوا والعقورا) “Tadın ve yalayın” şeklinde olmasıdır. (çev.)

170 Bu ibare ZZ'de (فَسَمَّ عَلِيُّ عَسَلًا بَيْنَ النَّاسِ فَعَجَزَ) şeklinde geçiyor. Aslında (فَعَجَزَ) kelimesi RK'de tam açık olmadığı için bazı matbu nüshalarda (بَعَجَزَ) şeklinde, bazılarında (بَعَجَزَ) şeklinde, bizim elimizdeki ZZ'de ise (فَعَجَزَ) şeklinde geçmektedir. Bunu fiil olarak kabul ettiğimiz takdirde, “Ali, ellerini yere koyarak ayağa kalktı” anlamında olur ki siyaka uygun bir anlam olmaz. *Ensâbu'l-Eşrâf*'ın BAE neşrinde (فَعَجَزَ) şeklinde geçmektedir. Bu takdirde mana, “Ali dağıtmaktan aciz kaldı” şeklinde olur. Ancak elimizdeki RK'ye dikkatle baktığımız zaman kelimenin (بَخِرَ) “ekmekle birlikte” şeklinde olması da muhtemeldir. Biz çeviride BAE'yi esas aldık. (çev.)

yoruz, onu dağıttığımızda da az buluyoruz. Kuşkusuz bize gelen her şeyi taksim ediyoruz” dedi. Dedi ki: Ali’ye bazı gümüş parçalar gelmişti; onları kırıp aramızda dağıttı.

Bana Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bize Ebû Âsım en-Nebîl anlattı, dedi ki: Bize Hârice b. Mus‘ab anlattı. O babasından rivayet etti, dedi ki: Ali her şeyi aramızda taksim ederdi. Hatta kokuları bile kadınlarımız arasında taksim ederdi.

Bana Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bize Abdullah b. Recâ anlattı, dedi ki: Bize Umâre el-Âbidu’l-Muk‘ad haber verdi. O Ümmü’l-Alâdan rivayet etti, dedi ki: Ali aramızda çivit otu ile safran dağıttı.

Bize Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bize Ebü’l-Velîd et-Tayâlisî anlattı, dedi ki: Bize Ya‘lâ b. Hâris anlattı, dedi ki: Bize Rebî b. Ziyâd anlattı. O Hâris’ten rivayet etti, dedi ki: Ali’nin, hutbe okurken şöyle dediğini işittim: “Muhacirlerin kadınlarına çivit otu ile iğne verilmesini emrettik.” Dedi ki: Ali iğneleri, üzerlerinde bulunan cizye vergisinden dolayı yahudilerden almıştı.

[Ali b. Ebû Tâlib’in Toplum İçindeki Şahsiyeti]

Bana Ebû Bekir el-A‘yen ve başkaları anlattılar, dediler ki: Bize Ebû Nu‘aym Fadl b. Dükeyn anlattı, dedi ki: Bize Fıtr b. Halîfe anlattı. O Hakîm b. Cübeyr’dan rivayet etti, dedi ki: İbrahim’in şöyle dediğini işittim: Alkame’den işittim, şöyle diyordu: Ali’nin, “Ahdi bozanlarla, zalimlerle ve dinden çıkanlarla savaşmakla emrolundum” dediğini duydum. Bana anlatıldığına göre Ebû Nu‘aym bize şöyle dedi: Ali’nin sözünde yer alan “Ahdi bozanlar”dan maksat Cemel ehlidir. “Zalimler”den maksat Sıffîn ashâbıdır. “Dinden çıkanlar”dan maksat da Nehrevân ashâbıdır.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu‘aym anlattı, dedi ki: Bize İshâk b. Saîd b. Amr b. Saîd b. Âs anlattı. O babasından, o da Abdullah b. Ayyâş b. Ebû Rebî‘âdan rivayet etti, dedi ki: Ben ona, “Ey Ebü’l-Hâris, bana Ali b. Ebû Tâlib’den haber verir misin?” dedim. Bana şöyle dedi: “Vallahi oğlum, ben Ali hakkında uzmanım.” Ona, “Uzmanlığın nedir?” dedim. O şöyle dedi: “Ali [oyun oynamayı seven] şakacı

bir adamdı. Ama eğer kesmek isteseydi, onun etkin ve kesici dişi vardı.” Ben, “Neydi, onun kesici dişi?” dedim. Adam, “Kur’ân okuması, karar verme konusunda bilgi ve kuvvetli vücudu” dedi.

Bize Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Vekî anlattı. O Süf-yân’dan, o Dâvûd b. Ebû Avf Ebü'l-Cehhâf’tan, o da Has’am kabilesinden bir adamdan rivayet etti, dedi ki: Hasan ve Hüseyin’i (as) gördüm. Ekmek, sirke ve bakla yiyorlardı. Onlara, “Piyasada birçok şey olduğu halde siz bunu mu yiyorsunuz?” dedim. Onlar, “Sen müminlerin halinden ne kadar da habersizsin!” dediler.

Bize Muhammed b. Sa’d anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu’aym anlattı, dedi ki: Bize Eyyûb b. Dînâr el-Müktib haber verdi. O da babasından rivayet etti, dedi ki: Ali’yi, çarşıda yürürken gördüm. Üzerinde dizlerinin yarısına kadar gelen bir izar [uzun gömlek], omzunda da bir hırka vardı.

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı. O Ebû Nu’aym’dan, o da Abdülcebbâr b. Muğîre el-Ezdî’den rivayet etti, dedi ki: Bana Ümmü Kesîr anlattı, dedi ki: Ali’yi gördüm, elinde bir kırbaç vardı. Üzerinde de sünbülânî¹⁷¹ bir rida, ayrıca kalın pamuktan yapılmış bir kamis, yine kalın pamuktan yapılmış bir izar vardı. Her ikisi de dizlerinin yarısına kadar iniyordu.

Bana Ahmed b. İbrahim anlattı, dedi ki: Bize Hâlid b. Mahled anlattı. O Süleymân b. Bilâl’dan, o Ca’fer b. Muhammed’den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Ali çarşıda yürüyordu ve elinde de bir kamçı vardı. Kendisine ait olan sünbülânî bir gömlek getirildi. Ali onu giydi, [kendisine uzun geldi], gömleğin yenleri parmaklarını geçti. Emretti; yenleri kesildi ve parmaklarının hizasına geldi. Sonra kamçısını aldı ve dolaşmaya devam etti. Dedi ki: Hâlid b. Mahled şöyle dedi: Başka bir hadiste, Ali dört dirheme sünbülânî bir gömlek aldı. Gömleğin kolları parmaklarını geçiyordu, onu kesti.

Bana Ömer b. Şebbe anlattı, dedi ki: Bize Ubeyd b. Cennâd anlattı, dedi ki: Bize Atâ b. Müslim anlattı. O Vâsıl’dan, o Ebû İshâk’tan, o

171 Sünbülânî elbise uzun olan elbise anlamındadır. Bazen yer ismine nispet edildiği için de bu ismi alabilir. (Bk. *Lisânü'l-Arab*, (سنبيل) maddesi) (çev.)

da Hâris'ten rivayet etti, dedi ki: Ali'nin yanındaydım, yanına iki kadın geldi ve “Ey müminlerin emiri, biz fakir ve miskiniz” dediler. Ali onlara, “Eğer doğru söylüyorsanız, sizin hakkınız bize ve varlık sahibi olan bütün Müslümanlara vacip olmuştur” dedi. Sonra bir adama emretti ve “Onları pazarımıza götür, her birisine 60 kür [yaklaşık 750 sâ] hububat ve üçer el-bise -ya rida dedi, ya da başörtüsü ve izar [uzun gömlek], dedi- ver. Ayrıca benim tahsisatımdan her birisine yüzer dirhem ver” dedi. Onlara verince, onlardan birisi yüzünü açtı ve “Ey müminlerin emiri, Allah'ın seni fazilet sahibi yaptığundan beni de fazilet sahibi yap” dedi. Ali, “Allah beni ne ile fazilet sahibi yapmıştır?” dedi. Kadın, “Allah'ın Resûlü (sav) ile” dedi. Ali, “Doğru söyledin. Kimsin sen?” dedi. Kadın, “Ben Araplardan bir kadınıym. Bu da azatlı kölelerdendir.” dedi.¹⁷² Dedi ki: Ali yerden bir şey aldı, sonra, “İki kapak arasındakini okudum. İsmâîl (as) neslinin İshâk'ın (as) nesli üzerinde bir sivrisinek kanadı kadar bile üstünlüğünü görmedim” dedi.

Medâinî Yûnus b. Erkam'dan, o İbn Ya'kûb'dan, o babasından, o da Amr b. Hureys'ten rivayet etti, dedi ki: Ali [evden] çıktı, elinde kamçı vardı. İnsanlar da konağın kapısına yığılmışlardı. Ali, bana ulaşmak için yol açıncaya kadar onları kamçıyla vurmaya başladı. Ben de oturuyordum. Yanıma geldiğinde “Esselâmu aleyke” dedi. Ben de “Ve aleyke's-selâm ey müminlerin emiri” dedim. Ali, “Bunlarda hayır yok. Ben yöneticilerin halka zulüm yaptıklarını düşünüyordum fakat baktım ki insanlar yöneticilere zulüm yapıyorlar” dedi.

Medâinî Mektûm b. Hakîm'den rivayet etti, dedi ki: Bir şeyhimiz bana anlattı, şöyle dedi: Ali'yi gördüm, Kûfe çarşısında yürüyordu, üzerinde bir izar [uzun gömlek] ve bir rida vardı. Karnı büyük ve başında saç yoktu. Kıllı omuzları vardı; kulaklarında kıllar bulunuyordu. Etrafında insanlar vardı. Ben çocuktum. Ali'nin iki yanını tutuyordum. Bir de ne göreyim?! Bir çocuk geldi ve bana bir yumruk vurdu. Ben de kızdım ve ona bir yumruk vurdum. Bunun üzerine Ali (as), “Serbestçe intikamını al” dedi.

Medâinî Ebû Cüzey'den, o İrâîl'den, o Ebû İshâk'tan, o da Amr el-Asam'dan rivayet etti, dedi ki: Ben Hasan b. Ali'ye, “Şîa'dan bazı insanlar

172 Muhtemelen bu kadın, Ali'nin kendisiyle evlenmesini istiyordu. Bu yüzden yüzünü açmıştır. (çev.)

Ali'nin "Dâbbetü'l-Ard" olduğunu ve öldükten sonra Allah'ın onu tekrar dünyaya göndereceğini iddia ediyorlar" dedim. Hasan, "Yalan söylüyorlar. Onlar Ali'nin taraftarları değil, onun düşmanlarıdır. Eğer böyle olduğunu bilseydik onun mirasını taksim etmez, hanımlarını evlendirmezdik" dedi.

Bize Muhammed b. Hâtim b. Meymûn anlattı. O Ebû Mu'âviye'den, o Haccâc'tan, o Ebû İshâk'tan, o da Amr b. Asam'dan bunun benzerini rivayet etti.

Medâinî Müsennâ b. Ebân'dan, o da Enes'ten rivayet etti, dedi ki: Bir bahçede Resûlullah (sav) ile beraberdim. Resûlullah'ın (sav) önünde [pişirilmiş] bir kuş vardı. Resûlullah (sav), "Ya Rabbi, en çok sevdiğim bir insanı bana gönder de bu kuştan yesin" dedi. Duanın ardından Ali geldi ve onunla birlikte yedi.

Medâinî Sühaym b. Hafs'tan rivayet etti, dedi ki: Bana gelen habere göre Ammâr b. Yâsir, "Kuşkusuz Allah bizi diniyle güçlendirdi. Peygamberiyle şereflendirdi. Siz ne diye emri [hilafeti] peygamberinizin ehl-i beytinden uzaklaştırıyorsunuz?" dedi. Benî Mahzûm'dan bir adam, "Ey Sümeyye'nin oğlu! Sen kim, Kureyş'in liderliği kim? Seni ne ilgilendiriyor?" dedi. Bunun üzerine Sa'd, "Ey Abdurrahmân b. Avf! İnsanlar dağılmadan bu işi bitir" dedi.¹⁷³

Medâinî Yûnus b. Erkam'dan, o Ebû Harb'den, o Ebû'l-Esved'den, o babasından, o da Zeyd b. Erkam'dan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) ashâbını eşleştirerek kardeş ilan etti [muâhât]. Ali, "Ey Allah'ın elçisi, ashâbını eşleştirerek kardeş yaptın ve beni bıraktın" dedi. Resûlullah (sav), "Sen benim kardeşimsin. Çağrıldığımda senin de çağrılmadan, giydirildiğimde senin de giydirilmenden ve cennete girdiğimde senin de girmenden razı değil misin?" dedi. Ali, "Evet, razıyım ey Allah'ın elçisi" dedi.

Medâinî Hammâd b. Seleme'den, o Eyyûb'den, o İkrime'den rivayet etti, dedi ki: Ali Fâtıma (as) ile evlendiğinde Resûlullah (sav) onlara geldi ve "Kardeşim nerede?" dedi. Ümmü Eymen, "Kızını kardeşinle mi evlendiriyorsun?" dedi. Resûlullah (sav) onlara dua etti.

¹⁷³ Bu diyaloglar, Ömer b. Hattâb'ın ölümünden sonra, Şûra heyetinin kendi aralarında yaptıkları tartışmalarda yaşanmıştır. (gev.)

Medâinî Yûnus b. Erkam'dan, o İbn Ebû Ya'fûr'den, o babasından, o da Amr b. Hüreys'ten rivayet etti, dedi ki: Ali başını semaya doğru kaldırdı; sonra tekrar indirdi ve "Allah ve Resûlü doğru söyledi" dedi. Bazıları, "Bu ne demek?" dediler. Ali, "Ben savaşçı bir adamım. Savaş da bir hiledir. Resûlullah'a (sav) bir yalan isnad etmektense, gökten düşüp bir kuş tarafından alıp götürülmeyi daha çok isterim. Bir şey rivayet ettiğimi işittiğinizde onu alın" dedi.

Medâinî Mektûm'dan rivayet etti, dedi ki: Ali şöyle dedi: "İbnü'n-Nâbiğa [Amr b. Âs] benim çok şakacı olduğumu, kadınlarla düşüp kalktığımı söylemiş. Vallahi, ölüm ve hesap korkusu beni oyun oynamaktan ve mizah yapmaktan menediyor. Vallahi İbnü'n-Nâbiğa söz verip sözünde durmuyor; yemin edip yeminini bozuyor; kendisine emanet bırakıldığında emanete ihanet ediyor ve konuşurken yalan söylüyor."

Bana Muhammed b. Ebân et-Tahhân anlattı. O Ebû Hilâl er-Râsîbî'den, o Ebû Fâtımâ'dan, o da Mu'âze el-Adeviyye'den rivayet etti, dedi ki: Ali'yi, Basra minberinin üzerinde gördüm. Şöyle diyordu: "Ben siddîk-i ekberim.¹⁷⁴ Ebû Bekir iman etmeden önce ben iman ettim. O müslüman olmadan önce ben müslüman oldum."

Medâinî Yûnus b. Erkam'dan, o Yezîd b. Ebû Ziyâd'dan, o Sâlim b. Ebû'l-Ca'd'dan, o da İbnü'l-Hanefiyye'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), "Ali'ye eziyet eden bana eziyet etmiş gibidir" dedi.

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Amr el-Minkarî anlattı, dedi ki: Bize Abdülvâris anlattı. O Muhammed b. Zekvân'dan, o Mücâlid b. Saîd'den, o da Âmir eş-Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Basra'ya, Haccâc'ın yanına gittik. Medine kurrâsı da yanına gelmişti. Çok sıcak bir yaz günü huzuruna çıktık. Haccâc Hasan'a [el-Basrî], "Hoş geldin Ebû Saîd, yanıma gel" dedi ve bazı konuşmalar yaptı. Sonra Haccâc Ali'den söz etti ve ona sövmeye başladı. Biz de onun şerrinden korktuğumuz için Ali için ona yakın sözler söyledik. Hasan ise parmağını ısırarak suskun bir şekilde duruyordu. Haccâc, "Ey Ebû Saîd, seni suskun görüyorum, neden?" dedi. Hasan, "Bir şey söyleyecek deği-

174 En büyük doğrulayanım. (E)

lim” dedi. Haccâc, “Ebû Turâb hakkındaki görüşünü bana bildir” dedi. Hasan, “Ali hakkında mı? Allah’tan işittim: *“Senin arzulayıp da şu anda yöneldiğin Kâbeyi kıble yapmamızın sebebi, sırf Peygamber’in izinden gidenlerle ondan ayrılıp gerisin geriye dönecek olanları meydana çıkarmaktır. Gerçi bu oldukça ağır bir iştir. Ancak Allah’ın doğru yola erdirdiği kimseler için mesele teşkil etmez”*¹⁷⁵ buyuruyor. Ali, Allah’ın doğru yola erdirdiği bir insandır ve iman ehliendir. Ben diyorum ki: Kuşkusuz o Allah Resûlü’nün amcasının oğludur, kızının kocasıdır ve Resûlullah’ın (sav) en çok sevdiği bir insandır. Üstelik o mübarek bir geçmişe sahiptir. Onun geçmişinde Allah’tan öyle lütuflar var ki ne sen ne de insanlardan herhangi biri onları ondan uzaklaştırılmaz veya onunla o lütuflar arasına giremez. Yine diyorum ki: Eğer Ali’nin bazı günahları varsa, Allah onun hesabını görecektir. Vallahi onun hakkında bu sözden daha doğru bir söz bulamıyorum.” Şa‘bî dedi ki: Haccâc yüzünü ekşitti ve öfkelenerek koltuğundan kalktı. Biz de çıktık.

Medâinî Nadr b. İshâk el-Hüzelî’den rivayet etti, dedi ki: Haccâc, Ali hakkında Hasan’a sordu. Hasan onun faziletlerinden söz etti. Bunun üzerine Haccâc, “Mescidimizde konuşma!” dedi. Hasan çıktı ve ortadan kayboldu.

Bana Heysem b. Cemîl’den anlatıldı. O Hammâd b. Seleme’den, o Kelbî’den, o Ebû Sâlih’ten, o da İbn Abbas’tan rivayet etti, dedi ki: Velîd b. Ukbe Ali b. Ebû Tâlib’e, “Benim dilim seninkinden daha sert ve kılıcım seninkinden daha keskindir. Senden daha soğukkanlı ve orduyu raya getirmekte daha çok mahirim” dedi. Ali ise, “Sus ey fâsık!” dedi. Bunun üzerine, “Öyle ya, mümin olan, hiç fâsık gibi olur mu? Bunlar asla bir olamazlar”¹⁷⁶ âyeti nazil oldu. Buradaki müminden maksat Ali’dir (as).

Bana Hammâd b. Seleme’den anlatıldı. O Kelbî’den, o Ebû Sâlih’ten, o da İbn Abbas’tan rivayet etti, dedi ki: “Sizin dostunuz ancak Allah’tır, O’nun Resûlü’dür ve Allah’a tam boyun eğerek namazlarını hakkıyla ifa eden, zekât-larını veren müminlerdir”¹⁷⁷ âyeti Ali hakkında nazil oldu.

175 Bakara, 2/143.

176 Secde, 32/18.

177 Mâide, 5/55.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den, o, kendisine anlatanlardan, onlar da İsa b. Talha'dan rivayet ettiler, dediler ki: İbn Abbas'a, "Bana Ebû Bekir'den haber ver" dedim. İbn Abbas, "Onun her hali hayır idi. Hatta öfke ve gazap hali bile..." dedi. Ben, "Ya Ömer?" dedim. İbn Abbas, "Ömer, adeta kendisine tuzak kurulan dikkatli bir kuş gibiydi. Her gün can çekişir gibi hayatını sürdürürdü" dedi. Ben, "Peki Osmân nasıldı?" dedim. İbn Abbas, "Vallahi Osmân gündüz oruç tutar, gece namaz kılardı. Onun uykusu, uyanıklığına hile yapmaya çalışırdı" dedi. Ben, "Ya arkadaşınız [Ali]?" dedim. İbn Abbas, "Ali ilim, hilim ve şerefle dopdoluydu. İşinde ona güç veren iki şey vardı: Benzersizliği ve cesareti"¹⁷⁸ dedi. Ben, "Ali'nin ufku dar mıydı?" dedim. İbn Abbas, "Siz böyle diyorsunuz" dedi.

Dediler ki: Amr b. Âs, "Ali'de mizahçılık ve şakacılık vardır" diyordu. Bunun üzerine Ali şöyle dedi: "İbnü'n-Nâbiğa [Amr b. Âs] benim çok şakacı ve mizah yapan biri olduğumu, kadınlarla düşüp kalktığımı söylemiş. Heyhât! Vallahi, ölüm korkusu, diriliş ve hesap endişesi beni bundan menediyor. Kalp sahibi olan birisi için ölümde, diriliş ve hesapta bir vaiz ve uyarıcı vardır. Sözün en kötüsü yalandır. İbnü'n-Nâbiğa ise, konuşurken yalan söylüyor; söz verip sözünde durmuyor; yemin edip yeminini bozuyor. Savaş günü olduğu zaman, kılıçlar adamların başından alacaklarını almadıkça, hangi emredici ve hangi engelleyici ortaya çıkar. Böyle bir gün geldiğinde Amr b. Âs'ın en büyük hilesi, arkasını kavme dönüp kaçmaktır."

Bize Hüdbe b. Hâlid anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme anlattı. O Ebû'l-Mühezzim'den, o da Ebû Hüreyre'den rivayet etti, dedi ki: Acıkmıştım; akşam namazını kıldığımda Ebû Bekir'e görüldüm. Ona misafir olmak istiyordum. Tek amacım, beni evine götürüp bana akşam yemeğini yedirmesiydi. Fakat kapısına vardığında elimi bırakıp evine girdi. Bu kez Ömer'e görüldüm. Ebû Bekir'e yaptığımı ona yaptım; fakat Ömer de Ebû Bekir'in yaptığını bana yaptı. Sonra Ali'ye geldim ve ona misafir olmak istedim. Evinin kapısına geldiğinde, "Akşam yemeğine buyurmaz mısın ey Ebû Hüreyre?" dedi. Ben de girdim. Ali, "Ey Fâtıma! Ebû Hüreyre'ye

178 "Eşsizliği ve cesareti" olarak çevirdiğimiz bu ifade RK'de (سَابِقُهُ وَزَالَهُ) şeklinde geçerken ZZ'de ve BA-E'de (سَابِقُهُ وَدَالَهُ) şeklinde yazılmıştır. Ne var ki (زَالَهُ) tarzında yazılan kelimenin uygun bir anlamı bulunmamaktadır. Bu yüzden çeviride, "cesaret ve cüret" anlamlarına gelen (دَالَهُ) kelimesini esas aldık. (çev.)

akşam yemeği getir” dedi. Fâtıma bir kuru ekmek parçası getirdi. Onu yedim. Sonra kavrulmuş un şerbeti getirdi, onu da içtim. Bu haber Ömer’e ulaştı. Ömer, “Vallahi şayet Ali’nin ona yaptığını ben yapmış olsaydım, bu benim için kırmızı develerden daha sevimli olurdu -ya da ‘güneşin üzerine doğduğu şeylerden daha sevimli olurdu’-” dedi.

Bize Muhammed b. Sabbâh el-Bezzâz anlattı, dedi ki: Bize Hüseyim anlattı, dedi ki: Bana Ömer b. Ebû Zâide haber verdi. O da Şa‘bî’den rivayet etti, dedi ki: Ebû Bekir de Ömer de Ali de şiir söylerdi. Fakat her üçünden en güzel şiir söyleyen Ali’ydi.

Bize Hüdbe anlattı, dedi ki: Bize Hammâd anlattı. O Ammâr b. Ebû Ammâr’dan rivayet etti, dedi ki: Ali bir yahudinin yanında, taşıyacağı her kova karşılığında bir hurma almak üzere ücretle çalışmaya başladı. Çalışması sonunda bir ölçek kadar hurma topladı. O hurmaları aldı ve Fâtıma’nın odasına koyup, “Al, bunları ye ve çocuklarına da ver” dedi.

Medâinî Gassân b. Abdülhamîd’den rivayet etti, dedi ki: Zeyd b. Ali b. Hüseyin’e, “Ali b. Ebû Tâlib mi daha efdal, yoksa Ca’fer b. Ebû Tâlib mi?” diye sordum. Zeyd, “Ca’fer Zül’-Cenâheyn idi ve hem yaratılış hem ahlak olarak herkesten daha fazla Resûlullah’a (sav) benziyordu. Ancak o Âl-i Kisâ’dan¹⁷⁹ değildir.

Bize Hüdbe b. Hâlid anlattı. O Mübârek b. Fedâle’den, o da Hasan’dan Ali’nin şöyle dediğini nakletti: “Daneyi ikiye bölen ve insanı yaratana yemin ederim ki Resûlullah (sav), bir münafığın beni sevmeyeceğini ve bir müminin de benden nefret etmeyeceğini bana haber verdi.”

Hasan şöyle derdi: “Allah Ali’ye rahmet etsin, karar verdiği bir meselede veya dağıttığı bir mal konusunda ne dostu ne de düşmanı onu yadırgayabildi.”

179 Peygamber (sav) Medine’ye gelen Necrân heyetiyle, İsa konusunda yaşadığı tartışmadan sonra Âl-i İmrân Suresinin ilk seksen âyeti nazil olmuştu. Allah 61. âyette, “*Sana gelen bu bilgiden sonra seninle tartışmaya girenleri mübâheleyle (lanetleşmeye) davet et*” buyurmuştur. Bunun üzerine Resûlullah (sav) yanına Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin’i de alarak mübâhele için Necrân heyetinin yanına gitmiş; ridasını açarak kendisi, Ali ve ailesi ridanın altına girmiş ve onları beklemeye başlamışlar. Ama hristiyan Necranlılar mübâheleden korkmuş ve gelmeye cesaret edememişlerdir. Bu olayı anlatan hadislere İslam tarihinde “*Kisâ*” veya “*Abâ*” hadisi, ridanın altına girenlere “*Âl-i Kisâ*” veya “*Hamse-i Âl-i Abâ*” denilmiştir. (Geniş bilgi için bk. *DİA*, c. 31, 425, İstanbul, 2006.) (çev.)

Bize Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize el-Humeydî anlattı, dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne anlattı, dedi ki: Bize İsmâil b. Ebû Hâlid anlattı, dedi ki: Kays'tan Mu'âviye b. Ebû Süfyân'ın şöyle dediğini işittim: "Eğer Ali yaptıklarını yapmasaydı ve sonra Yemen'de bir mağarada olsaydı, insanlar onu oradan çıkarmak için yanına giderlerdi."

Bize Ali b. Abdullah el-Medîni anlattı, dedi ki: Bize Yahyâ b. Saîd anlattı, dedi ki: Bize Süfyân anlattı. O Kâsım b. Kesîr'den, o Kays el-Hârîfi'den rivayet etti, dedi ki: Ali'den işittim, şöyle diyordu: "Resûlullah (sav) geçti, arkasından Ebû Bekir geçip gitti, üçüncüsü Ömer oldu."

Süfyân'dan rivayet edildi. O Atâ b. Sâib'den rivayet etti, dedi ki: Bir gün Ali, "Ah! Keşke bir gün biri, bilmediğim bir şeyi bana sorsaydı da ben 'Bilmiyorum' deseydim, [bu benim için] ne kadar yürek soğutucu olurdu!" dedi.

Bize Kâsım b. Sellâm Ebû Ubeyd anlattı, dedi ki: Bize İbn Ebû Adî anlattı. O Şu'be'den, o Muğîre'den, o Şa'b'den, o Muharrer b. Ebû Hüreyre'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) Ali'yi, Berâe suresini okumak üzere Mekke'ye gönderince ben onun müezziniydim. [O gün] sesim kısılincaya kadar bağırdım. Ben [babama], "Ne diye bağırdın?" dedim. Dedi ki: "Ancak mümin bir nefsin cennete gireceğini, bu yıldan sonra hiçbir müşrikin hac ibadetini yerine getiremeyeceğini, çıplak birisinin tavaf yapamayacağını, Resûlullah (sav) ile anlaşması olanlara 4 ay mühlet verildiğini, 4 ay geçtikten sonra Allah ve Resûlü'nün müşriklerden beri [uzak] olduğunu ilan ettim."

Bana Kâsım b. Sellâm anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nûh anlattı. O Yûnus b. Ebû İshâk'tan, o babasından, o Yezîd b. Yûsay'dan rivayet etti, dedi ki: Allah Resûlü (sav) Berâe suresini okumak üzere Ebû Bekir'i gönderdi. Sonra arkasından Ali'yi gönderdi. Ebû Bekir Resûlullah'ın (sav) yanına gelince, "Ey Allah'ın elçisi, hakkımda bir şey mi nazil oldu?" dedi. Resûlullah (sav), "Hayır, fakat bu tebliği, benim ya da ehl-i beytimden bir adamın yapması gerektiği bana emredildi" dedi.

Medâini Nu'aym b. Hakîm'den, o Ebû Meryem'den, o da Ali'den rivayet etti, dedi ki: Fâtıma has buğday ununu iki taş arasında [el değirme-

ninde] öğütüyordu. Sonunda eli su topladı. Ben ona, “Resûlullah’ın (sav) yanına git ve ondan bir hizmetçi iste” dedim. Fâtıma iki kez Resûlullah’ın (sav) yanına geldi; ancak onu bulamadı. Sonra Resûlullah (sav) yanımıza geldi ve “Bana anlatılanlara göre kızım iki defa gelip beni aramış, kızım senin ne ihtiyacın var?” dedi. Fâtıma onu söylemeye utandı. Ben ona, “Ey Allah’ın elçisi, Fâtıma buğdayı iki taş arasında öğütüyor, sonunda eli su toplamaya başladı. Ben de kendisine, “Resûlullah’ın yanına git ve ondan bir hizmetçi iste” dedim. Resûlullah (sav), “Bu durumun devam etmesi mi sizin için daha iyi, yoksa istediğiniz mi?” dedi. Ben, “Bu durumun devam etmesi ey Allah’ın elçisi” dedim. Resûlullah (sav), “Yatağınıza girdiğinizde 33 defa ‘Sübhanellah’ deyin; 33 defa ‘el-hamdu lillah’ deyin, 34 defa da ‘Al-lahu ekber’ deyin. Bu yüz eder. İşte bu sizin istediğinizden sizin için daha hayırlıdır” dedi. Ali dedi ki: “Resûlullah (sav) bunu bize tavsiye ettikten sonra onu hiç terk etmedik. İbnü’l-Kevvâ, “Sıffîn gecesi de mi?” dedi. Ali, “Sıffîn gecesi de” dedi.

Medâinî Amr b. Sâbit’ten, o Ebû İshâk el-Hemdânî’den rivayet etti, dedi ki: Ben Zeyd b. Erkam’a, “Âl-i Muhammed kimlerdir?” dedim. Zeyd, “Sadakayı yemeyenlerdir. Ali, Abbas, Ca’fer ve Akil’in ailesi...” dedi.

Medâinî Yunus b. Erkam’dan, o Cüveybî’den, o da Dahhâk’tan rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav), “Âl-i Muhammed, ilmin madeni ve rahmetin köküdürler” dedi.

Medâinî Amr b. [Ebî] Mikdâm’dan, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Muğîre b. Abdullah b. Ebû Akil’in yanında eli kesik bir adam gördüm. Ona yanaştım ve “Kim senin elini kesti?” dedim. Adam, “Allah’ın rahmet edip affettiği adam Ali b. Ebû Tâlib” dedi. Ben ona, “Sana haksızlık mı etti?” dedim. Adam, “Hayır, vallahi bana zulüm yapmadı” dedi.

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından, o Gıyâs b. İbrahim’den, o Mu’allâ b. İrfân el-Esedî’den, o Ebû Vâil Şakîk b. Seleme’den rivayet etti, dedi ki: Ali minberde “Allah aşkına, Gadîr-i Hum günü Resûlullah’ın (sav) ‘Allah’ım Ali’ye dost olanlara dost, düşman olanlara düşman ol’ dediğini işiten varsa kalksın şahitlik yapsın” dedi. Minberin altında da Enes b. Mâlik, Berâ b. Âzib ve Cerîr b. Abdullah vardı. Ali tekrar etti; fa-

kat cevap veren olmadı. Bunun üzerine Ali, “Allah’ım! Bu şehadeti bildiği halde gizleyenin başına, onunla tanınacağı bir âyet [bela] getirmeden onu bu dünyadan çıkarma” dedi. Dedi ki: Enes kel oldu; Berâ da kör oldu. Cerîr de hicretinden sonra bedevi olarak döndü ve Serât’a geldi. Orada, annesinin evinde vefat etti.

[Ali b. Ebû Tâlib’in (ra) Valilerine Yazdığı Mektuplar]

Dediler ki: Ali (as), Medine’deki valisi Sehl b. Huneyf’e şöyle bir mektup yazdı: “Sadede gelince, bana gelen habere göre Medine ehlinde bazı adamlar Mu’âviye’nin yanına gidiyorlarmış. Bunlar için üzülme. Bu durum, dalalet olarak onlara yeter. Onların hidayetden ve haktan kaçışları, körlüğe ve cehalete sürüklenmeleri senin gönlüne hoş gelsin. Onlar ancak dünya ehlidirler ve dünyaya yöneliyorlar. Onlar yanımızda hak konusunda insanlar için bir örnek olduğunu biliyorlar fakat servete doğru kaçtılar. Yazıklar olsun, onlara... Vallahi kabirdekiler çıkarıldığı, kalplerdekiler ortaya konulduğu, hasımlar bir araya geldikleri ve Allah kulları arasında hak ile hükmettiği zaman, insanlar ne yaptıklarını bilecekler. Mektubun bana geldi; yanıma gelmek için izin istiyorsun. İstedığın zaman gel. Allah seni ve bizi affetsin. Vesselâm.”

Ali (as) Abdullah b. Abbas’a şöyle bir mektup yazdı: “Mektubun bana geldi. Basra’dan çıkışımdan sonra Basra halkında gördüklerini anlatıyorsun. Kuşkusuz onlar, ya umdukları bir arzudan ötürü ya da korktukları bir cezadan ötürü orada bulunuyorlar. Onların arzu ettiklerine destek ol, adalet ve insaf ile onları korkutan kişiden, korku düğümünü çözmeye çalış, inşallah.”

Ali (as), Medâin ve Cuhâ’daki valisi Sa’d b. Mes’ûd es-Sekaffi’ye şöyle bir mektup yazdı: “Sadede gelince, bil ki: Sen Müslümanlara ganimetleri bol bol verdin. Rabbine itaat ettin, kötülüklerden uzak ve iffetli bir insanın yaptığı gibi imamına karşı samimi davrandın. Kuşkusuz yaptığın iş için teşekkür ettim; hediyene razı oldum ve olgunluğunu övdüm. Allah seni af ve mağfiret etsin. Vesselâm.”

Ali (as), Ömer b. Ebû Seleme’yi Bahreyn’den azledip yerine Numân b. Aclân ez-Zürakî’yi tayin ettiğinde Amr’a şöyle bir mektup yazmıştı: “Kuş-

kusuz seni kötülemeden ve elinin altındakilerle seni suçlamadan Numân b. Aclân ez-Zürakî'yi Bahreyn'e tayin ettim. Ömrüme yemin olsun ki sen yöneticiliği güzel yaptın ve emaneti yerine getirdin. Kınanmadan ve suçluluk hissine kapılmadan yanıma gel. Zira ben Şam'daki zalimlerin üzerine gitmek istiyorum. Benimle birlikte onların işine şahit olmanı istedim. Çünkü sen, dinin ayakta tutulması ve düşmana karşı cihad için desteğini alacağım birisin. Allah bizi ve seni, hakka sarılarak *doğru yolu gösteren ve hak ile adaleti gerçekleştirenlerden eylesin.*"¹⁸⁰

Ali (as) Numân b. Aclân'a da şöyle bir mektup yazdı: "Sadede gelince, bil ki emaneti yerine getiren, gizlide ve açıkta Allah'ın hakkını muhafaza eden, nefsinin ve dinini ihanetten uzak tutan bir kimse, Allah'ın, onun derecesini salihler içinde yükseltmeye ve iyilik yapanlara verilen en büyük sevabı ona vermeye layık bir kimsedir. Nefsinin ve dinini ihanetten uzak tutmayan bir kimse, bu dünyada nefsinin zarar verir ve ahirette de onu azap içinde bırakır. Gizli hallerinde de açık hallerinde Allah'tan kork. Ahiretin konusunda gafillerden olma. Zira sen takva, iffet ve emanet sahibi bir aşırettensin. Bu yüzden, senin hakkında beslediğim hüsn-ü zanna layık ol. Vesselâm."

Osmân Eş'as b. Kays el-Kindî'yi Azerbeycan'a tayin etmiş, Ali de kısa bir müddet onu orada tutmuş, daha sonra onu azletmişti. Ali ona şunları yazdı: "Nefsinde seni aldatan husus, Allah'ın sana mühlet vermesidir. Sen hep onun verdiği rızık yiyor ve onun verdiği nimetlerden istifade ediyor ve güzel günlerini, bu dünya hayatında tüketiyorsun. Hemen yanında bulunan ganimet mallarını yükle ve gel. Sakın nefsin için bir yol bulmaya çalışma."

Deniliyor ki: Eş'as b. Kays, Azerbeycan'dan geldikten sonra Ali onu Hulvân ve civarına tayin etti. O Hulvân'dayken Ali bu mektubu ona yazmıştı.

Ali (as) Kesker'deki valisi Kudâme b. Aclân'a şöyle bir mektup yazdı: "Sadede gelince, yanında bulunan Allah'ın malını yükle ve gönder. Çünkü onlar Müslümanların ganimetleridir. Sen, o mal konusunda Müslüman-

180 Araf, 7/181.

lardan herhangi birisinden daha fazla hak sahibi değilsin. Ey Ümmü Kudâme'nin oğlu! Kesker malının, babandan ve annenden miras almış gibi, senin için mubah olduğunu sanma ve yanımıza gelmek konusunda acele et inşallah.”

Yine Ali (ra) Yezid b. Kays el-Erhabî'ye şöyle bir mektup yazdı: “Allah'tan korkmayı sana tavsiye ediyor; sevabını yakmaman ve cihadını iptal etmemen konusunda seni uyarıyorum. Zira Müslümanların malına ihanet etmek, insanın sevabını yakan ve cihadını iptal eden günahlardandır. Bu yüzden Rabbin olan Allah'tan kork. *“Allah'ın sana ihsan ettiği bu servetle ebedî âhiret yurdunu mâmur etmeye gayret göster, ama dünyadan da nasibini unutma! (ihtiyacına yetecek kadarını sakla). Allah sana ihsan ettiği gibi sen de insanlara iyilik yap; sakın ülkede nizamı bozma peşinde olma! Çünkü Allah bozguncuları sevmez.”*¹⁸¹

Ali b. Ebû Tâlib (as), İbn Abbas tarafından Erdeşîrhurre'ye görevlendirilen Maskale b. Hübeyle eş-Şeybânî'ye şöyle bir mektup yazdı: “Seninle ilgili olarak bana bir haber ulaştı. Eğer onu yapmışsan çok çirkin bir şey yapmışsın. Bana gelen habere göre Müslümanların ganimetini, seni ziyarete gelen ve seni önemseyen¹⁸² Bekir b. Vâil'in bedevileri arasında taksim ediyorsun. Taneyi ikiye bölen, insanı yaratan ve ilmiyle her şeyi kuşatan Allah'a yemin ederim ki eğer bu doğru ise kendin için bende bir değersizlik bulacaksın. Sakın, Rabbinin hakkını küçümseme ve dinini ifsat etmek suretiyle dünyayı ıslah etme! O takdirde sen *“işleri yönünden âhirette en büyük kayba uğrayanlardan olursun. Onlar o kimselerdir ki dünya hayatında yaptıkları işlerin karşılıkları hep boşa gidecektir. Hâlbuki kendilerinin güzel işler yaptıklarını sanırlar.”*¹⁸³

Ali (as), Azerbeycan valisi olan Kays b. Sa'd b. Ubâde el-Ensârî'ye şöyle bir mektup yazdı: “Sadede gelince, bil ki Allah'ı bilen ve onun emrine göre amel edenler insanların en iyileridirler. Ayrıca riya ve gösterişten uzak

181 Kasas, 28/77.

182 Bu ifade RK'de (اعْتَصَاكَ وَتَعْتَصَاكَ) “Seni ziyarete gelen ve seni önemseyen” şeklinde geçmektedir. ZZ bunu (اعْتَصَاكَ وَتَعْتَصَاكَ) “Seni ziyarete gelen ve senden iyilik talep eden” şeklinde kaydetmiştir. BAE'de ise, (اعْتَصَاكَ وَتَعْتَصَاكَ) “Seni ziyarete gelen ve seni önemseyen” şeklinde geçmektedir. Çeviriyi buna göre yaptık ve doğrusunun bu olduğuna inanıyoruz. (çev.)

183 Kehf, 18/103-104.

olan Müslümanlar büyük bir sevap ve apaçık bir fazl-ı ilahî içindedirler. Kuşkusuz Abdullah b. Şübeyl el-Ahmesî, işiyle ilgili olarak sana mektup yazmamı istedi. Ona karşı iyi davranmanı tavsiye ediyorum. Ben onu yumuşak huylu, mütevazı ve yol-yordamı güzel bilen birisi olarak gördüm. Bariyerlerini yumuşak tut ve hakka yönel. *Nefsin arzusuna uyma; yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır.*"¹⁸⁴

Yine Ali (as) Amr b. Seleme el-Erhabî'ye şöyle bir mektup yazdı: "Sadede gelince, bil ki senin memleketinin dihkânları,¹⁸⁵ senin sertliğinden, kabalığından ve işlerin tıkanmışlığından şikâyet ettiler. Ancak dikkat ettim; ortak oldukları için onları yaklaşılmaya ehil görmedim. Yine ahitlerinden dolayı, kendilerine sert ve kaba davranılmasını uygun görmedim. O halde zulme uğramamaları kaydıyla onlar için, bir tarafı şiddete de bulaşacak olan yumuşaklıktan dokunmuş bir cilbab giy. Ahitlerini bozma, fakat haraçlarını toplamak için zaman ayır. Arkalarından kendileriyle savaşılmamalı ve güçlerini aşacak miktarda kendilerinden bir şey alınmaması gerekir. Bunu sana emrettim. Kendisinden yardım dilenen sadece Allah'tır. Vesselâm."

Yine Ali (as) Karaza b. Ka'b'a şöyle bir mektup yazdı: "Sadede gelince, bil ki senin yönetimin altındaki insanlardan bazıları yanıma geldiler. Kaybolup giden ve yok olan nehirlerinin olduğunu ve eğer onu kazıp ortaya çıkarırlarsa ülkelerinin imar edileceğini, böylece haraçlarını verebileceklerini ve yanlarındaki Müslümanların ganimetlerinin fazlalaşacağını anlattılar. Benden nehrin kazılması işinde masrafları karşılayıp onları bir araya getirmen için sana mektup yazmamı istediler. Kuşkusuz, istemediği bir işte çalışması için kimseyi zorlayacak değilim. Onları yanına çağır. Eğer nehirdeki iş onların anlattıkları gibiyse, orada çalışmak isteyenlere çalışma emrini ver. [O zaman] nehir, içinde çalışanların olacak, çalışmak istemeyenlerin değil. Doğrusu onların [nehri] imar edip güçlenmeleri, benim açımdan fakirleşmelerinden daha iyidir."

Ali (as), yanında birikmiş bulunan malların taşınması için Ziyâd'a bir elçi gönderdi. Ziyâd yanındaki malları yükledi ve elçiye, "Kürtler haracı

184 Sad, 38/26.

185 Dihkân veya Dühkân kelimesi Farsça'dan Arapçaya geçmiş bir kelimedir. Yerleşim yerinin lideri veya tüccar anlamında kullanılmaktadır. (Bk. *Kâmûsu'l-Muhît*, (دَهْن) maddesi.) (çev.)

vermemeye başladılar. Onları idare ediyorum. Ancak bunları müminlerin emiri'ne bildirme. Çünkü benim bu işte bir dahlimin olduğunu düşünür" dedi.

Elçi geldi ve Ziyâd'ın anlattığını Ali'ye bildirdi. Bunun üzerine Ali ona şunları yazdı: "Elçim, Kürtlerle ilgili olarak ona söylediklerini ve bunu gizli tutmak yönündeki arzunu bana ulaştırdı. Kuşkusuz biliyorum ki bana tebliğ etmesi için bunu kendisine söylemişsin. Şanı yüce olan Allah'a yemin ederim ki eğer Müslümanların malından ufak bir şeyde hainlik yaparsan, sana öyle bir şiddet uygulayacağım ki seni az hareketli ve ağır sırtlı olarak bırakır. Vesselâm."

Ali'ye İstahr valisi Münzir b. Cârûd'un Müslümanların malına el uzattığı ve yanına gelenlere iyilik olarak verdiği haberi ulaştı. Ali (as) ona şöyle bir mektup yazdı: "Kuşkusuz babanın sâlih bir insan oluşu, senin hakkında beni yanılttı. Zannettim ki onun gibi doğru yoldasın ve doğru davranışlara sahipsin. Bir de ne göreyim?! Senin hakkında bana gelen haberlere göre, dinine zarar verse bile, nefisine boyun eğmeyi terk etmeyen birisin. Yine sana içten ve samimi bir şekilde nasihat etse bile, nasihat edene kulak asmıyorsun. Bana gelen habere göre işini çokça bırakıp eğlenmek, gezip tozmak ve avlanmak için çıkıyorsun. Ayrıca senin yanına gelen kavminin bedevilerine vermek üzere, sanki annenden ve babandan kalma mirasmış gibi, Müslümanların malına el uzatıyorsun. Allah'a yemin ederim ki eğer senin hakkında söylenenler doğru ise ailenin devesi ve ayakkabının ipi senden daha değerlidir. Kuşkusuz Allah, oyun ve eğlenceden razı değildir. Müslümanların malına karşı ihanet etmek ve mallarını zayi etmek Allah'ı kızdıran şeylerdendir. Böyle olan birisi, düşmana yakın bölgeler kendisiyle kapatılmaya ehil olmadığı gibi, haraç da onunla toplanmaz ve Müslümanların malı ona emanet edilmez. Bu mektubum sana ulaştığı an hemen bana gel."

Münzir geldi. Bazı insanlar onu şikâyet edip zimmetine 30 bin dirhem geçirdiğini iddia ettiler. Durumu ona sordu; ancak Münzir inkâr etti. Ali ona yemin ettirmek istedi; ancak yemin etmedi. Bunun üzerine Ali onu hapsetti. Bu arada Sa'sa'a b. Sûhân el-Abdî hastalandı. Ali onu ziyaret etti. Sa'sa'a Münzir konusunda Ali ile konuştu ve "Ben onun yerine parayı öde-

rim” dedi. Ali ise, “O hiçbir şey almadığını söylediği halde sen nasıl onun yerine ödeme yapacaksın? Yemin etsin” dedi. Sa’sa’a, “O yemin eder” dedi. Ali, “Doğrusu ben de onun yemin edeceğini sanıyorum. Çünkü o, kendini beğenmiş bir şekilde sağına soluna bakan, iki kürküyle böbürlenene ve ayakkabı bağlarına tüküren biridir” dedi.¹⁸⁶ Ali onu hapisten çıkarıp [ona yemin içirdikten sonra] onu serbest bıraktı. Sonra Ali Sa’sa’a’ya, “Ben seni bilmiyordum; sen yükü hafif ve yardımını güzel bir adamsın” dedi. Sa’sa’a da “Ey müminlerin emiri, ben de bilmiyordum; vallahi sen Allah’ı bilen ve O’ndan korkan birisin” dedi. Ancak Münzir, Sa’sa’a’nın kendisi için yaptıklarına teşekkür etmedi. Bunun üzerine A’ver eş-Şennî şöyle dedi:

*Sordun mu ey Cârûd oğullarının genci!
Şefaât ve intikam zamanında İbn Suhân’a?
O, ancak çocuğunu emziren bir anne gibiydi
Ama ona karşı geldin ve iyiliğe karşı iyilikte bulunmadın
Güvenme sevgi sahibine karşı sevgi yerine nankörlük gösteren
Bir delikanlının yiğitliğine*

Ali (as), Abdullah b. Abbas’ın Basra’daki vekili olan Ziyâd’a bir mektup yazdı. Mektubunda Mevlâsı Sa’d ile birlikte mal göndermesini ısrarla istiyordu. Sa’d da bu konuda ısrarcı olup onu teşvik etti. Fakat Ziyâd ona karşı sert davrandı ve ona küfür etmeye başladı. Sa’d Ali’nin yanına geldiğinde Ziyâd’dan şikâyetçi oldu. Ali’nin yanında onun ayıpladı ve onun haddi aşır zorbaliğe girdiğini anlattı. Bunun üzerine Ali ona şöyle bir mektup yazdı: “Sa’d’ın bana anlattığına göre sen ona haksız bir şekilde sövüp saymış, kibir ve zorbalıkla onu aşağılamışsın. Oysa Resûlullah (sav), ‘Büyüklük ve azamet Allah’a mahsustur. Kim büyüklük taslarsa Allah ona öfkelenir’ buyurmuştur. Ayrıca senin çok çeşitli yemekler yediğini ve her gün yağ süründüğünü bana haber verdi. Birkaç gün Allah için oruç tutsaydın, Allah için yanındaki malın bir kısmını Allah yolunda verseydin ve bir defada yediğin yemeği defalarca yeseydin ne olurdu? Nimetler içinde istediğin gibi hareket edip bu durumu miskin komşulara, zayıf fakirlere, yetimlere ve dullara karşı tekeline tutarken, sadaka veren sâlih kulların

¹⁸⁶ Ali’nin bu sözünün orijinali, (انه لظَلَّأَ في عَطْفِيهِ مُخْتَالٌ في بُرْدِيهِ تَفَالٌ في شِرَاكِيهِ) şeklindedir. Yani kendini beğenmiş olarak sağına soluna bakıyor; hırkalarıyla böbürleniyor ve gururlanmak için tükürüğüyle ayakkabılarını temizliyor. (çev.)

sevaplarının sana verilmesini umuyor musun? Yine bana haber verildiğine göre sen iyilerin sözlerini söylüyor fakat yanlış yapanların amelini işliyor-muşsun. Eğer böyle yapıyorsan [öncelikle] nefesine zulmetmiş ve amelini yakmış sayılırsın. Rabbine dön, amelini ıslah et, işinde adil davran ve eğer müminlerden isen [malının] fazlasını, ihtiyaç duyacağın günler için kaldır. Hergün değil arada bir yağlan. Çünkü Resûlullah (sav), ‘Arada bir yağ sürünün ancak her gün yağ sürünmeyin’ buyurdu. Vesselâm.”

Bunun üzerine Ziyâd ona şöyle bir mektup yazdı: “Kuşkusuz Sa’d yanıma geldi; onu azarlayıp uyardım. Ancak kendisi bundan daha fazlasını hak ediyordu. Mallarda israf yaptığım, nimetler içinde yüzdüğüm ve çeşitli yemekler yediğim konusuna gelince, eğer doğru söylüyorsa Allah ona doğru söyleyenlerin sevabını verecektir. Eğer yalan söylüyorsa Allah onu yalancıların cezasından emin bırakmasın. Benim iyilerin sözleriyle konuşup fiillerimle buna muhalif davrandığım konusuna gelince, eğer böyle yapıyorsam, kuşkusuz o takdirde ben amel bakımından [ahirette] en büyük kayba uğrayanlardan olurum. Tut ki ben bir yerde doğru söz söylemiş sonra da ona muhalif hareket etmişim. Eğer [Sa’d] bu hususta sana adil bir şahit getirirse ne ala; eğer getirmezse onun yalan söylediği ve zalimlik yaptığı senin için ortaya çıkmış olur.”

Yine Ali (s.a) Mâlik b. Ka’b el-Erhabî’ye şöyle bir mektup yazdı: “Sadede gelince, bil ki seni Behkubâzlara [Fırat kenarındaki köylere]¹⁸⁷ yardım etmek için görevlendirdim. Allah’a itaat etmeyi [her şeye] tercih et. Bil ki dünya fanidir ve ahiret gelecektir. Sâlih amel işle ki hayırla mükâfat göresin. Çünkü Âdemoğlunun ameli muhafaza edilmekte ve o amele göre cezalandırılmaktadır. Allah bize ve sana hayırlı işler yaptır-sın. Vesselâm.”

Yine Cebel’de bulunan Süleymân b. Surad’a şöyle bir mektup yazdı. “Senin eline geçmiş olan Müslümanların haklarından, ayrıca senin yanın-dakilerle bizim yanımızdakilerin hakta eşit olduklarından söz etmişsin. Se-nin yanında birikmiş olan hakları bana bildir ve her hak sahibine hakkını

187 Behkubâz kelimesi, İran hükümdarı Enuşirevân-i Âdil’in babası olan Kubâz b. Firûz’a nispet edilen ve Fırat kenarında bulunan üç bölgenin ismidir. Bunlar yukarı Behkubâz (Fellûce, Aynu’t-Temr ve Babil), orta Behkubâz (Sora, Barûsmâ ve Cebbe) ve aşağı Behkubâz (Kûfe ve Hîre) diye adlandırılırlar (Bk. *Mu’cemül-Bü’dan*, (ب) kısmı) (çev.)

ver. Yanımızdaki insanlara taksim edebilmemiz için arta kalanları da bana gönder; inşallah.”

Bana arkadaşlarımızdan bazıları anlattı. Onlar Medâinî'den, o Yûnus b. Erkam'dan, o da İbn Sîrîn'den rivayet etti, dedi ki: Kûfe'de bazı insanlar dinden çıktılar. Ali (as) onları öldürdü, sonra da yaktı ve şöyle dedi:

*İşin kötü olduğunu gördüğümde
Kılıcımı sıyrdım ve çağırdım Kanber'i
Sonra çukur kazıdım çukur
Kanber de kırıp parçalıyordu, kötü biçimde
Ve yaktım ateşle kâfir olanları*

Medâinî dedi ki: Ebû Zeyd et-Tâî, Ali'yi (as) methederken şöyle dedi:

*Kuşkusuz Ali şerefle yücelmiştir
Bir de güzel ahlakla o hilmin zirvesindedir
Rabbim onu en doğru yola iletti
Helâlleri alıp haramlardan sakınarak*

Medâinî Müslim b. Yezîd b. Mezkûr'dan rivayet etti, dedi ki: İnsanlar mescitte izdiham yaşadılar. İzdiham esnasında bir adam öldürüldü. Ali onun diyetini beytûlmalden verdi.

Medâinî, Avâne b. Hakem'den rivayet etti, dedi ki: Şebîb b. Amr b. Küreyb et-Tâî yol kesiyordu. Ali onun üzerine Ahmer b. Şümeyt ve kardeşini gönderdi. Şebîb onlardan sakındı ve “Asâ” adındaki atına binerek kaçtı. Kaçarken şöyle diyordu:

*İbn Şümeyt'i gördüğüm zaman, Tay'ın yolunda
Kapı da arkamdaydı
Bindim Asa'ya ve anladım ki
Eğer beni bulurlarsa zindanlık bir rebine olurum
Eğer az daha onları bekleseydim
Beni büyük karınlı ihtiyarın [Ali'nin] yanına götürürlerdi
Kürek kemikleri güçlü ve şiddetli
Olaylara karşı sert ve işleri süratli bir adam*

Bana Hüseyin b. Ali el-İclî anlattı. O Yahyâ'dan rivayet etti, dedi ki: Bana İbn Mücâlid anlattı. O babasından, o da Şa'bî'den rivayet etti, dedi ki: Ali şöyle dedi: "Ey Kûfe halkı! Sizi dövmek için Ömer'in kamçısını size getirdim yaptıklarınızdan vazgeçesiniz diye... Fakat yola gelmeyi reddettiniz. Sonunda sizi hayzuran¹⁸⁸ sopasıyla yola getirmek istedim, yine [yaptıklarınızdan] vazgeçmediniz. Kuşkusuz ben ne istediğinizi öğrendim. Ne var ki ben yoldan çıkararak sizi ıslah etmeyeceğim. Ancak benden sonra bir kavim başınıza geçecek ve sizi cezalandıracaktır. Allah da onları cezalandıracak."

Medâinî dedi ki: Ali'ye, "Sıffin'de hangi kabilenin daha şiddetli bir şekilde savaştığını gördün?" denildi. Ali, "Hemdânlı esmer melezler [anası Arap, babası acem] ile Şeybânlı mavi gözlüler" dedi.

Medâinî Osmân b. Osmân'dan, o Âl-i Râfi'den olan bir adamdan rivayet etti, dedi ki: Ali şöyle derdi: "Bizler, içinde zeki insanlar olan bir ailedeniz. Bu yüzden benim bu oğlum [Hasan] yönetimden ayrılacaktır. Ailemden bana en çok benzeyen de oğlum Hüseyin'dir."

Ebü'l-Hasan el-Medâinî Cüveyriye b. Esmâ'dan rivayet etti, dedi ki: Ali hitap ederken, Muğîre ve oğlu Urvé'yi kastederek, "Bu A'ver¹⁸⁹ ve oğlu" dedi. Bunun üzerine Muğîre, "Bizden ne istiyorsun?" dedi.

Hişâm el-Kelbî babasından rivayet etti, dedi ki: Ali meydanda yemek yediriyordu. Kinde kabilesi kendi aralarında kavga etmeye başladılar. Ali, elinde kamçıyla [onlara doğru] yürümeye başladı. Yolda üzerinde semer olan bir merkep gördü ve ona bindi. Kinde kabilesinin yanına geldi ve merkeple onların ortasında durdu. Sonra Eş'as ve amcası Afif'e vurmaya başladı. Bu sırada "Kavminizin işlerini yola koyun" diyordu.

Dedi ki: Ali hutbe okurken bir adam mescide girdi ve "Ey müminlerin emiri, Hemdân kabilesi Temîm kabilesini çöplükte öldürdü" dedi. Ali hutbesine devam etti. Başka bir adam girdi ve "Ey müminlerin emiri, Temîm kabilesi Hemdân kabilesini öldürdü, yetiş onlara!" dedi. Bunun üzerine Ali, "Tamam, şimdi giderim" dedi, hızlı bir şekilde minberden indi ve onların yanına gelip kavga etmelerine engel oldu.

188 Kamış veya bambudan yapılan bir sopadır. (ed.)

189 Şaşı. (ed.)

Medâinî Yezîd b. Hârûn'dan, o Eş'as b. Sevvâr'dan, o İbn Eşva'dan rivayet etti, dedi ki: Ali, emniyetin başındaki adamını gönderdi. Gönderirken de ona, "Seni, Resûlullah'ın (sav) beni gönderdiği şeye gönderiyorum. Yerle bir etmeyeceğin bir kabir bırakma" dedi.

Bana A'yen anlattı. O Ravh b. Ubâde'den, o da Şu'be b. Simâk'tan rivayet etti, dedi ki: Ali şöyle dedi: "Allah üç kişiye buğz ediyor: Zina eden yaşlıya, zulmeden zengine ve kibirli fakire..." Yine, "Her insanın kıymeti, ilmi nispetindedir" dedi.

Dediler ki: Ali'nin valilerinden birisi Hasan ve Hüseyin'e (as) bir hediye verdi ve İbnü'l-Hanefiyye'ye vermedi. Bunun üzerine Ali elini İbnü'l-Hanefiyye'nin omzuna vurdu ve şu darb-ı meseli söyledi:

*Ey Ümmü Amr, üç kişinin ne kötülüğü oldu
Bize sahip çıkmayan senin sahibine?*¹⁹⁰

Ali evine döndü ve hemen İbnü'l-Hanefiyye'ye bir hediye gönderdi. O Vali de Yezîd b. Kays el-Erhabî idi.

[Ali'nin Abdullah b. Abbas'a gönderdiği Mektuplar ve Cevapları]

Dediler ki: Ali, Abdullah b. Abbas'ı Basra'ya vali tayin etti. Ebü'l-Esved'i de Basra'nın beytûmaline tayin etti. Abdullah b. Abbas Ebü'l-Esved'in yanından geçti ve ona, "Ey Ebü'l-Esved, eğer hayvan olsaydın bir deve olurdu. Eğer devenin çobanı olsaydın, onu meraya yetiştiremezdin ve kışlaktaki hizmetini güzel yapamazdın" dedi. Bunun üzerine Ebü'l-Esved Ali'ye (as) şöyle bir mektup yazdı: "Sadede gelince, bil ki Allah seni

190 Rivayete göre Şam'a yakın Belkîn kasabasında yaşayan Fâric b. Mâlik'in iki oğlu Mâlik ve Akil, Cüzeyme'ye bazı hediyeler götürmek için yola çıktılar. Yanlarında "Ümmü Amr" adında bir câriyeleri de vardı. Yol esnasındaki bir handa, câriyeleri onlara yemek pişirdi. Yemek yerlerken, Amr b. Adiy adında, üstü-başı yırtık ve çıplak denilebilecek bir genç çıkageldi ve onların yanı başındaki odada oturup elini onların yemeğine uzattı. câriye ona bir paça verdi. Genç adam onu yedi ve bir daha elini uzattı. Kadın, "Adama bir paça veriyorsun o kolu almak istiyor" dedi ve bu bir darb-ı mesel oldu. Sonra Mâlik ve Akil câriyenin verdikleri şaraptan içtiler. Onlar içtikten sonra câriye tulumun ağzını kapattı. Bunun üzerine o genç şöyle dedi:

*Kapattın bize tulumu ey Ümmü Amr
Oysa tulumun yeri sağdaydı
Üç kişinin ne kötülüğü oldu ey Ümmü Amr
Bize sahip çıkmayan senin sahibine?* (Bk. Taberî, *Tarihü'l-Ümeme ve'l-Mülûk*, I, 364. Beyrut, ts., M. 1968) (çev.)

güvenilir bir yönetici ve sorumlu bir çoban yapmıştır. Biz seni sınadık; seni, güvenilirliği büyük ve raiyyetine nasihat eden bir kişi olarak bulduk. Onlara veriyorsun ve nefsini onların dünyasından uzak tutuyorsun. Onların mallarını yemiyor ve aralarında hüküm verirken rüşvet almıyorsun. Ancak senin valin ve amcaoğlun, senin haberin olmadan elinin altındakilerini yemiştir. Bunu senden saklayacak değilim. Allah sana merhamet etsin; lütfen bizim tarafımızdaki işlere bir bakıver ve [bu konudaki] düşünceni bana yaz, inşallah. Vesselâm.”

Ali ona şu cevabı verdi: “Sadede gelince, senin mektubunu anladım. Senin gibiler imama ve ümmete nasihat etmiş, hakkı korumuş ve zulümden uzak durmuştur. Bana yazmış olduğun konuyla ilgili olarak senin adamına [Abdullah b. Abbas] mektup yazdım ve senin bana mektup yazdığını ona bildirmedim. Senin yanında bu tür bir bilgi olduğu sürece beni mutlaka ondan haberdar et. Çünkü sen bu iş için daha ehilsin ve bu senin görevidir. Vesselâm.”

Ali, ayrıca İbn Abbas’a şöyle bir mektup yazdı: “Sadede gelince, bil ki seninle ilgili olarak bana bir haber ulaştı. Eğer [denileni] yapmışsan muhakkak Rabbini kızdırmış, emanetini tahrip etmiş, imamına isyan etmiş ve Müslümanlara ihanet etmişsin. Bana gelen habere göre sen toprağı sıyırmış ve elin altındakini yemişsin. Hesabını bana gönder. Bil ki Allah’ın hesabı insanların hesabından daha şiddetlidir. Vesselâm.”

Bunun üzerine Abdullah b. Abbas Ali’ye şöyle bir mektup yazdı: “Sadede gelince, bil ki sana gelen haberin aslı yoktur ve ben, elimin altındakileri en iyi zapt eden ve en iyi şekilde koruyan birisiyim. Allah sana merhamet etsin; lütfen kendisine güvenilmeyenlerin sözleriyle aleyhimde karar verme. Vesselâm.”

Ali ona şunları yazdı: “Sadede gelince, bil ki kuşkusuz, aldığın cizyenin hesabını, nereden aldığını ve harcadığın kısımları nerelere harcadığını bana bildirmedikçe seni bırakacak değilim. Sana emanet ettiklerim ve seni onları korumakla görevlendirdiklerim hakkında Allah’tan kork. Kuşkusuz senin eksiltmiş olabileceğin mal azdır; bunun sonucu ise şiddetlidir. Vesselâm.”

İbn Abbas, Ali'nin kendisinden vazgeçmeyeceğini anlayınca ona şöyle yazdı: “Sadede gelince, bil ki bu belde halkının malını zimmetime geçirdiğim yönünde sana ulaşan haberi önemsemiş olduğumu anladım. Allah'a yemin ederim, bu yerin altındaki altın ve gümüşle, ayrıca yer üstündekilerin en güzelleriyle Allah'a kavuşmak, mülk ve valilik elde etmek için ümmetin kanlarını akıtmaktan benim için daha iyidir. İşine [valilik yapacak] istediğin adamı gönder.”

Daha sonra İbn Abbas Basra'dan çıkmak için toparlanmaya başladı.

Dediler ki: Ali, İbn Abbas'ın mektubunu okuyunca, “Yani İbn Abbas bu [dökülen] kanlara bizimle ortak olmuyor mu?” dedi.

Abdullah b. Abbas yola çıkmak istediği zaman, kendisini korumaları için Benî Hilâl'den olan dayılarını çağırdı. Hemen, Basra'nın emniyetinden sorumlu olan Dahhâk b. Abdullah el-Hilâlî ile beraber Abdullah b. Rezın el-Hilâlî, Kabîsa b. Abduavn el-Hilâlî ve Hilâl kabilesine mensup diğer bazı adamlar geldiler. Hilâlîler, “Bizler Benî Hevâzin'den ve Benî Süleym'den olan kardeşlerimizden vazgeçemeyiz” dediler. Bunun üzerine bütün Benî Kays kabilesi toplanmaya başladı. Ayrıca Sinân b. Seleme b. Muhabbık el-Hüzelî, Husayn b. Ebü'l-Hur el-Anberî ve Rebî b. Ziyâd el-Hârisî İbn Abbas ile birlikte yola çıkmaya karar verdiler. Abdullah b. Abbas bunları yanında görünce, toplam altı milyon dirhemden ibaret olan malı çuvalara koyup yüklemeye başladı. Sonra yola çıktı. Fakat Basra'nın beş bölgesinde¹⁹¹ oturan gruplardan her biri, malları almak için İbn Abbas'ın peşine düştüler. Basra'ya dört fersah uzaklıkta olan Taf'ta [Kerbelâ] ona yetiştirler.

Kays kabilesi, “Vallahi bizden bir göz açıp kapandıkça ona [İbn Abbas'a] yetişemezler” dedi. Ezd kabilesinin başı Sabre b. Şeymân b. Ukeyf, “Ey kavmim! Kays kabilesi bizim kardeşlerimiz, komşularımız ve düşmana karşı yardımcılarımızdır. Eğer bu mal size geri getirilirse sizin ondan nasibiniz az olur. Geri dönün” dedi. Bekir b. Vâil ise, “Sabre b. Şeymân'ın görüşü doğrudur vallahi” dedi ve onlar da çekildiler. Benû Temîm, “Vallahi o mal için onlarla savaşaacağız” dedi. Bunun üzerine Ahnef onlara, “Vallahi,

191 Basra o sırada beş kısma ayrılmıştı.

akrabalık yönünden uzak olanlar onlarla savaşmayı terk ettikleri halde sizler onlarla savaşmamakta daha önceliklisiniz” dedi. Onlar ise, “Vallahi biz mal için onlarla savaşacağız” dediler. Ahnef, “Vallahi size yardım etmeyeceğim” dedi ve ayrıldı. Bunun üzerine adamlar başlarına, Benî Temîm’den olan İbnü’l-Hud’â’yı reis yaptılar. Bazılarına göre adamın adı “İbnü’l-Muhaddi’â” idi.

Dahhâk b. Abdullah el-Hilâlî onların üzerine bir hamle yapıp saldırdı, İbnü’l-Hud’â’yı yaralayıp onu yere düşürdü. Bu kez Seleme b. Züeyb, Dahhâk’ın üzerine hamle yaptı ve onu yaraladı. Bunun üzerine Abdullah b. Rezîn el-Hilâlî onunla boğuşmaya başladı. İki kişi yere düştüler ve boğuşmaya başladılar. İbn Rezîn kahraman bir adamdı. İki taraftan da yaralılar çoğaldı; fakat hiç kimse öldürülmedi. Bu kez, o beş bölgenin gruplarından ayrılanlar, “Vallahi onlardan ayrılıp onları birbirlerini boğazlamak üzere terk etmekle iyi bir şey yapmadınız” dediler ve gelip onları birbirinden ayırdılar ve aralarına girdiler. Sonra Benî Temîm’e, “Vallahi bizler nefis yönünden sizlerden daha cömerdiz. Sizin amca çocuklarınıza bir şeyler bıraktık. Ama siz onun için onlarla savaşıyorsunuz. Lütfen kavmin ve kızkardeşlerimin oğlunun [İbn Abbas’ın] yolundan çekilin” dediler. Onlar da çekildiler.

İbnü’l-Kelbî dedi ki: Hud’â, Mu’âviye b. Mâlik b. Zeydümenât’ın kızıdır. Bu kadın Ka’b b. Sa’d’ın iki oğlu olan Cüşem ve Abşems’in annesidir. Onlara “Benî Hud’â” denilirdi.

Abdullah b. Abbas yanında azatlı kölelerin dışında 20 kadar ileri gelenle birlikte yola devam etti. Dahhâk b. Abdullah ve Abdullah b. Rezîn, İbn Abbas’ı Mekke’ye götürünceye kadar ondan ayrılmadılar. Basralılardan birisi şöyle dedi:

*Çıktı sabahleyin Kâzime’den,¹⁹² ipek ve keten kumaşlar
Yedi tane tavuk ve uyuz bir kedi
İbn Abbas b. Abdülmuttalib ile birlikte*

Bazıları da son beyti yanlış olarak, “Abbas b. Abdülmuttalib’in peşinde gidiyorlar” şeklinde söylüyorlardı.

192 Basra’ya yakın bir bölgenin adıdır.

İbn Abbas, Basra'dan Mekke'ye giderken isteyen ve istemeyen bütün zayıf ve fakirlere o maldan verdi.

Deniliyor ki kendisi Husayn b. Hurr'e bir mal emanet etmişti. Husayn malı kendisine geri verdi.

Dediler ki: İbn Abbas Mekke'ye geldiği zaman Huzâ'a'dan olan Benî Ka'b kabilesinin Mevlâsı olan Habter'den, üç bin dinar karşılığında Havrâ, Fütûn ve Şâdin adlarında üç tane genç câriye satın aldı. Bunun üzerine Ali b. Ebû Tâlib ona şöyle bir mektup yazdı: "Sadede gelince, bil ki ben seni emanetime ortak yaptım. Ailem içinde emaneti yerine getirmek, bana yardımcı olmak ve bana destek olmak konusunda senden daha güvenilir bir kimse yoktu. Ama zamanın amcaoğlunun aleyhine geçtiğini, düşmanın ona karşı savaş açtığını, insanların ona güvenmediklerini ve ümmetin fitneye bulaştığını görünce, sen de ona kalkanın sırtını çevirdin; ayrılığa düşenlerle birlikte sen de ondan ayrıldın; ihanet edenlerle beraber sen de ona ihanet ettin. Maalesef ne amcaoğluna destek oldun ne de emaneti yerine getirdin. Sanki cihadınla Allah'ı kastetmemiş gibisin ve sanki Rabbinden bir delile dayanmıyor gibisin. Sanki sen, Muhammed ümmetinin dünyalıklarını elde etmek ve ganimetlerinin iyisini ele geçirmek için bir plan içinde sin. Ele geçirme imkânı bulunca da koşuyu hızlandırdın, aceleyle sıçradın ve fırsatı kaçırmadın. Tıpkı Hüzeyle kabilesinin yaralı ve ayağı kırık keçilerine saldıran kurt misali; ele geçirdiğin mallarını kapıp aldın ve göğsün geniş olarak onları Hicâz'a götürdün. Senden başkası babasız kalasica, hiç günah endişesine kapılmadan malları götürdün. Sanki babandan ve annenden kalan mirası çocuklarına alıp götürür gibi götürdün. Fesübhanellah! Sen ahirete inanmıyor ve hesaptan korkmuyor musun? Haram yiyip haram içtiğini bilmiyor musun? Yetimlerin, dulların ve Allah yolunda cihad edip ülkelerin gelinine sahip olanların mallarıyla câriyeler almak ve kadınlarla evlenmek, senin yanında büyük [bir günah] değil mi? Ey İbn Abbas! Allah'tan kork ve insanların mallarını geri ver. Vallahi eğer bunu yapmazsan ve Allah seninle ilgili olarak bana imkân verirse, hakkı alıp [sahiplerine] iade edinceye ve zalimi kahredip adaletin yüzünü mazluma gösterinceye kadar seni suçlu kabul edeceğim. Vesselâm."

Bunun üzerine Abdullah b. Abbas Ali'ye şöyle bir mektup yazdı: “Sadede gelince, bil ki Mektubun bana ulaştı. Mektubunda Basra'dan aldığım mallar konusunda işi büyütüyorsun. Ömrüme yemin olsun ki Benim beytülmalde kalan hakkım, aldığımdan çok daha fazladır. Vesselâm.”

Bu kez Ali (as) ona şöyle bir mektup yazdı: “Sadede gelince, bil ki en acayip şeylerden biri senin, Müslümanlardan herhangi birisinden daha fazla beytülmalde hakkın bulunduğu yolunda nefsini süslü sözlerle kandırmandır. Eğer olmayacak şeyleri iddia etmen ve batılı temenni etmen seni günahattan kurtaracaksa kurtuluşa ermişsin demektir. O takdirde Allah sana uzun ömürler versin; en mutlu insan sensin. Bana gelen habere göre Mekke'yi vatan edinmiş ve orayı kendine ağıl yapmışsın. Medine ve Tâif'in genç câriyelerini satın almış, onları gözünün üstünde tutuyor ve başkasının malıyla onlara sahip oluyorsun. Vallahi Basralıların mallarından helal bir şekilde alıp bana verdiklerini miras olarak bırakmak istemiyorum; gıpta ile haram malları yemene nasıl acayip kalmayayım? Biraz sabırlı ol;¹⁹³ sen sınıra ulaşmışsın. Aldanan kişinin hasretle bağıracağı, günahta ifrat edenin tövbe etmeyi ve zalimin dünyaya dönmeyi temenni edeceği yere gelmiş gibisin. Fakat zaman kaçış zamanı değildir. Vesselâm.”

Bazı insanların dediğine göre Abdullah b. Abbas, Mu'âviye'nin Hasan b. Ali ile antlaşma yaptığı zamana kadar Basra'dan ayrılmamıştır. Ancak bu doğru değildir. Doğru olan, Ali (as) öldürüldüğü zaman, Abdullah b. Abbas, Hasan'a gönderdiği -ve Hasan ve Mu'âviye'nin antlaşmaları bölümünde aktaracağımız- mektubunu Hicâz'dan yazmıştır.

Dediler ki: Ali'nin (as) valilerinden birisi de Rib'î b. Kâs el-Anberî idi. Ali, onu Sicistan'a vali yapmıştı. Ondan önce de Avn b. Ca'de'yi tayin etmişti. Fakat Hırsızlık yapan Behdel onunla karşılaştı ve onu öldürdü. Ukayl b. Ca'de ona kısas yapılmasını istedi. Bunun üzerine Behdel hapse konuldu ve Medine'de öldürüldü.

193 Bu cümle RK'de (صحّ رويدا) şeklinde, ZZ'de ise (صحّ رويدا) şeklinde kaydedilmiştir. Ancak bu kalıbın aslının (صحّ رويدا) şeklinde olduğu ve bunun, Arapların darb-ı mesellerinden biri olduğu bilinmektedir. Nitekim BAE'de de bu şekilde kaydedilmiştir. (Bk. *Ensabü'l-Esrâf*, c. III, 164) Lugat âlimlerine göre, Araplar develeri kurban ederken kesimi yavaş yapmayı ve acele etmemeyi adet edinmişlerdi. Bundan yola çıkarak (صحّ رويدا) ifadesi, “Sabırlı ol, acele etme” manasında bir darb-ı mesel olmaya başlamıştır. (Bk. *Lisânü'l-Arab* (ضحا) maddesi.) (çev.)

Ali b. Ebû Tâlib Murâd kabilesinden olan Ubeyde es-Selmânî'yi Fırat'a, Eşter'i Nusaybin'e, Abdullah Ehtem'i de Kırmân'a tayin etti.

Bana Ravh b. Abdülmü'min anlattı. O Ebû Avâne'den, o Hâlid el-Haz-zâ'dan, o da Abdurrahmân b. Ebû Bekire'den rivayet etti, dedi ki: Ali bizim yanımıza hasta ziyaretine gelmişti, dedi ki: "Benim başıma gelenler, bu ümmetten hiç kimsenin başına gelmemiştir. Resûlullah (sav) vefat ettiğın-de ben hilafet konusunda herkesten daha çok öncelikliydim. Ancak insanlar Ebû Bekir'e biat ettiler. O da Ömer'i hilafete geçirdi. Biat ettim, razı oldum ve kabul ettim. Sonra insanlar Osmân'a biat ettiler, ben de biat edip kabul ettim ve razı oldum. Şu anda insanlar benimle Mu'âviye arasında gidip geliyorlar."

Bana Hüseyin b. Esved anlattı, dedi ki: Bize Ubeydullah b. Musa anlattı. O İsrâîl'den, o A'meş'ten, o da İbrahim'den rivayet etti, dedi ki: Eğer Ali'yi gizliden sevmek bir fayda vermezse açıktan sevmek hiç fayda vermez.¹⁹⁴

Medâinî Ebû Muhammed en-Nâcî'den, o da Katâde'den rivayet etti, dedi ki: Sa'd b. Mâlik, Ali'ye küfreden bir adamın yanından geçti ve "Yazıklar olsun sana! Ne diyorsun böyle?" dedi. Adam, "Duyduğunu söylüyorum işte" dedi. Bunun üzerine Sa'd b. Mâlik, "Allah'ım! Eğer bu adam yalan söylüyorsa onu helak et" dedi. Bir deve, onu öldürünceye kadar adama toslamaya başladı.

[Ali'nin Verdiği Bazı Fetvalar]

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn anlattı. O Seyf b. Hârûn'dan, o Kays b. Sa'd'dan, o Dâvûd b. Ebû Âsım es-Sekafî'den, o da Saîd b. Müseyyeb'den rivayet etti, dedi ki: Ömer oruçluymuş; kendisine bir câriye getirildi. câriye çok hoşuna gitti, oruçlu olduğu halde [dayanamadı] ve onunla birlikte oldu. Orada bulunan insanlar onun yaptığını büyüttüler. Bunun üzerine Ali, "Ey müminlerin emiri! Sen helal bir iş yaptın ve bir güne karşılık bir gün oruç tutacaksın" dedi. Ömer, "Sen fetva yönünden insanların en hayırlısısın" dedi.

194 Anlaşıyor ki sözün sahibi İbrahim, Ali'nin sevgisi konusunda çevresinden çekiniyor ve takiyye yapıyor. (çev.)

Medâinî isnadında anlattığına göre Ömer'in bazı valileri domuzlar satıp parasını beytülmale koydular. Bu durum Ömer'e bildirildi. Bunun üzerine Ali, "Ya o valiyi azletmelisin, ya da bir daha yapmaması için ona mektup yazmalısın" dedi.

Bize İshâk anlattı, dedi ki: Bize Ca'fer b. Süleymân anlattı. O Hişâm b. Hassân'dan, o da Hasan'dan rivayet etti, dedi ki: Kureyşli bir kadınla ilgili olarak Ömer'e bir haber ulaştı. Bunun üzerine Ömer ona haber yollayıp yanına çağırdı. [Hamile olan] kadın Ömer'in yanına geldi ve titremeye başladı. Sonra çocuğunu düşürdü, çocuk bir kez bağırpı öldü. Haber her tarafa yayıldı. [Endişelenen] Ömer Resûlullah'ın (sav) ashâbını topladı ve onlara, "Bu işe ne dersiniz?" dedi. Ashâb, "Senin aleyhinde bir şey görmüyoruz" dediler. Ali ise, "Bana göre sen o çocuğun diyetinden sorumlusun" dedi. Ömer Ali'ye, "Bana doğruyu söyledin. O zaman yeminle söyleyeyim ki bu diyeti babanın çocuklarına -yani Kureyş'e-¹⁹⁵ taksim etmeden buradan ayrılmayacaksın" dedi.

[Ali'nin Serzenişleri ve Ona Yapılan Küfürler]

Bana İbrahim b. Müslim el-Hârizmî anlattı. O Vekî'den, o Mis'ar'dan, o Benî Sa'leb'e'nin Mevlâsı Ebû Eyyûb'dan, o Kutbe b. Mâlik'ten rivayet etti, dedi ki: Valilerden birisi Ali b. Ebû Tâlib'e sövdü. Hemen Zeyd b. Erkam ayağa kalktı ve "Resûlullah'ın (sav) ölümlere sövmekten nehyettiğini iştmedin mi? Ali ölmüş olduğu halde ona mı sövüyorsun?" dedi.

Bana Ravh b. Abdülmü'min anlattı. O Ebû Avâne'den, o Nu'aym b. Hakîm'den, o da Ebû Meryem'den, Ammâr'ın şöyle dediğini rivayet etti: Eğer Ali b. Ebû Tâlib hiçbir amel işlemeseydi ve hiçbir şey yapmamış olsaydı, sadece secde esnasındaki iki tekbiri ihya ettiği için bu sayede büyük bir fazilet elde etmiş olurdu.

Bize Amr b. Muhammed ve Hüseyin b. Esved anlattılar, dediler ki: Bize Ubeydullah b. Musa anlattı, dedi ki: Bize Kâmil Ebü'l-Alâ haber verdi. O Habîb b. Ebû Sâbir'ten, İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etti: Ali ile

195 Hz. Ömer, diyeti kişisel malından ödeyemediği için Kureyş kabilesinin ödemedeki yardım etmesini ve bunu Hz. Ali'nin gerçekleştirmesini istiyor. (ed.)

beraber “Fietü'l-Bâğiye”ye [isyancı gruba] karşı savaşmadığım dışında bu dünyada hiçbir şey üzüldüğümü bilmiyorum.¹⁹⁶

Bize Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî anlattı, dedi ki: Bize Süleymân b. Harb ve Ârim b. Fadl anlattılar. Onlar Hammâd b. Zeyd'den naklettiler, dediler ki: Bize Gaylân anlattı. O Mutarrif b. Abdullah'tan rivayet etti, dedi ki: Ben ve İmrân b. Husayn Ali'nin arkasında namaz kıldık. Ali secde ettiği zaman tekbir getirirdi. Başını secdeden kaldırdığı zaman yine tekbir getirirdi. İlk iki rekâttan kalktığı zaman da tekbir getirirdi. Namazı kılıp ayrıldığımızda İmrân elimden tutup, “Vallahi bu Muhammed'in (sav) namazını kıldırıldı ve Muhammed'in (sav) namazını bana hatırlattı” dedi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ahmed b. Abdullah b. Yûnus anlattı, dedi ki: Bize Ahvas anlattı. O Atâ b. Sâib'den, o da Sa'd b. Ubeyde'den rivayet etti, dedi ki: Bir adam Abdullah b. Ömer'in yanına geldi ve “Bana Ali'yi anlat” dedi. İbn Ömer, “Eğer Ali'nin Resûlullah'ın (sav) yanındaki konumunu öğrenmek istiyorsan onun evinin Resûlullah'ın (sav) evine olan yakınlığına bak” dedi. Adam, “Ben ona buğz ediyorum” dedi. Abdullah b. Ömer, “Allah sana buğzetsin!” dedi.

Bize Abdullah b. Sâlih anlattı, dedi ki: Bana Ali b. Hâşim'den anlatıldı. O Ebû Sa'd el-A'ver'den, o Cevvâb et-Teymî'den, o da Süveyd b. Gafele'den rivayet etti, dedi ki: Ali b. Ebû Tâlib zındıkları öldürdü, sonra onları ateşle yaktı.

Bize Yûsuf b. Musa anlattı, dedi ki: Bize Cerîr b. Abdülhamîd anlattı. O Ebû İshâk eş-Şeybânî'den, o da İbrahim'den rivayet etti, dedi ki: Ben Ali'yi Osmân'dan daha çok seviyorum. Osmân'a bir kötülük yapmaktansa gökten yere düşmeyi yeğlerim.

Bana Hüseyin b. Esved anlattı, dedi ki: Bana Yahyâ b. Âdem anlattı, dedi ki: Bize Mu'âviye ed-Darîr anlattı, dedi ki: Bize A'meş anlattı, dedi ki: Haccâc, Abdurrahmân b. Ebû Leylâ'yı [karşısında] durdurdu ve ona, “Ali b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Zübeyr ve Muhtâr b. Ebû Ubeyd gibi kezzâblara

¹⁹⁶ Bu rivayete göre Ali ile Mu'âviye arasındaki savaşta tarafsız kalan Abdullah b. Ömer, bu tutumundan pişmanlık duymuştur. Ali'nin karşısında yer alanları “Fietü'l-Bâğiye” şeklinde tavsif etmesi bunu gösteriyor. (çev.)

lanet oku” dedi. Abdurrahmân b. Ebû Leylâ da “Allah kezzâblara lanet etsin...” dedi ve ara verdikten sonra, “Ali b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Zübeyr ve Muhtâr b. Ebû Ubeyd...” dedi. A‘meş, “İbn Ebû Leylâ, ara verdikten sonra onların ismine başladığı zaman onlara lanet okumadığını anladım” dedi.

Bana Amr b. Muhammed en-Nâkîd anlattı. O Ebû Mu‘âviye’den, o da A‘meş’ten bunun benzerini rivayet etti.

Bana Halef el-Bezzâr ve Hebbâr b. Bakıyye anlattılar, dediler ki: Bize Hâlid b. Abdullah el-Vâsîtî anlattı, dedi ki: Bize Yezîd b. Ebû Ziyâd anlattı. O da kendisine haber veren bir adamdan rivayet etti, dedi ki: Ümmü Seleme’nin yanında Ali’nin ve Osmân’ın şîasından [tarafdarlarından] söz edildi. Ümmü Seleme, “Onlar kıyamet gününde kazananlardan oldukları halde ne diye Ali’nin taraftarları hakkında konuşuyorsunuz?” dedi.

Bize Ebû Hişâm er-Rifâ‘î anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Fudayl anlattı, dedi ki: Bize Fıtr b. Halîfe anlattı. O Ebû İshâk’tan, o da Ebû Abdullah el-Cedelî’den rivayet etti, dedi ki: Ümmü Seleme’nin yanına girdim, bana, “Ey Ebû Abdullah! Siz sağ olduğunuz halde içinizde Resûlullah’a (sav) sövülüyor, öyle mi?” dedi. Ben, “Allah korusun” dedim. Ümmü Seleme, “Peki, onlar Ali’ye ve onun sevdiklerine sövmüyorlar mı?” dedi. Ben de “Evet, sövüyorlar” dedim.

Bize Hüseyin b. Ali b. Esved ve Muhammed b. Sa‘d anlattılar, dediler ki: Bize Ubeydullah b. Musa anlattı, dedi ki: Bize İsrâîl anlattı. O Ebû İshâk’tan rivayet etti, dedi ki: Bir adam Selmân’ın yanından geçti. Selmân ona, “Görüyorum ki Ali aranızdan geçip gidiyor ve siz kalkıp onun beline yapışmıyorsunuz. Nefsim elinde olana yemin olsun ki Ali’den sonra hiç kimse peygamberinizin sırrını size haber veremeyecek” dedi.

Bize Süreyc b. Yûnus anlattı. O Müemmel b. İsmâîl’den rivayet etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd anlattı, dedi ki: Bize Gaylân b. Cerîr anlattı, dedi ki: Saîd b. Müseyyeb’den işittim; şöyle diyordu: Ali ile Osmân’ın şiddetli bir şekilde tartıştıklarını gördüm. Hatta Osmân [vurmak için] kamçıyı Ali’nin üzerine kaldırdı; ben Osmân’a, “Ey müminlerin emiri, Ali şöyledir, şöyledir” dedim. Sonra Ali’ye döndüm ve “Ey Ebû’l-Hasan,

müminlerin emiri...” dedim; nihayet sakinleşip araları düzelineye kadar onunla kaldım. Sonra aralarında hiçbir şey olmamış gibi oturup konuşmaya başladılar.

Bana Muhammed b. Sa‘d anlattı, dedi ki: Bize Affân anlattı, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd anlattı. O Mücâlid’den, o Umeyr b. Rûdî’den rivayet etti, dedi ki: Bir gün Ali kalktı, minbere çıktı ve hutbe okudu. Hâriciler kalkıp onun konuşmasını kestiler. Ali hemen minberden indi ve [eve] girdi, biz de onunla birlikteydik. Ali, “Ben ancak beyaz [öküz] yenildiği gün yenilmiş bir adamım” dedi. Sonra şöyle devam etti: “Benim durumum, üç öküzle bir aslanın hikâyesine benzer. Vaktiyle biri kırmızı, biri siyah, biri de beyaz olmak üzere üç öküzle bir aslan ağaçlık bir ormanda bir araya geldiler. Aslan beyaz öküzü yemek istiyordu, fakat diğer öküzler onu savunuyorlardı. Bunun üzerine aslan kırmızı ve siyah öküze, ‘Bu ormanda bizi rezil-rüsva eden, bizi teşhir eden ve başkalarının bizi görmelerine yol açan şu beyaz öküzdür’ dedi. Siyah ve kırmızı öküzler, beyaz öküzle aslanı baş başa bıraktılar, aslan beyaz öküzü yedi. Sonra oturmaya başladılar, aslan öküzlere bir şey yapamıyordu. Derken aslan kırmızı öküze, ‘Benim rengim de senin rengin gibidir. Ancak bizi bu ormanda rezil-rüsva edip teşhir eden bu siyah öküzdür’ dedi. Bunun üzerine kırmızı öküz siyah öküzle, onu yiyecek olan aslanı baş başa bıraktı. Aslan onu da yedi. Daha sonra kırmızı öküze, ‘Ben seni yiyeceğim’ dedi. Kırmızı öküz, ‘Tamam, ancak müsaade et de üç kez yüksek sesle bağırayım’ dedi. Aslan, ‘Peki, bağır’ dedi. Kırmızı öküz, ‘Hey! Herkes bilsin ki beyaz öküz yenildiği gün ben de yenilmiştim’ diye bağırды. Hey! Herkes bilsin ki Osmân öldürüldüğü gün ben değersiz hale getirildim.”

Medâinî Şerîk’ten, o Muhammed b. İshâk’tan, o da Ömer b. Ali’den rivayet etti, dedi ki: Mervân Ali b. Hüseyin’e “Bizim adamımızı [Mu‘âviye’yi] sizin adamınızdan [Ali’den] vazgeçirecek kimse olmadı” dedi. Ali ona, “Peki, neden minberlerin üzerinde ona küfrediyorsunuz?” dedi. Mervân, “Bizim bu işimiz ancak bu şekilde ayakta kalır” dedi.

Bize Abdullah b. Sâlih anlattı, dedi ki: Bize Şerîk b. Abdullah haber verdi. O Câbir’den, o da Ca‘fer’in Mevlâsı Hürmüz’den rivayet etti, dedi ki: Ali’yi gördüm, üzerinde siyah bir sarık vardı. Sarığı önden ve arkadan sarkıtmıştı.

Bize Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe Ebû Bekir anlattı, dedi ki: Bize Abdüsselâm b. Harb anlattı. O İshâk b. Abdullah b. Ebû Ferve'den, o İbrahim b. Abdullah b. Cübeyr'den, o İbn Abbas'tan, o da Ali'den rivayet etti, dedi ki: Resûlullah (sav) bana şöyle dedi: "İzarın geniş olduğu zaman onu koltuk altından omzuna al. İzarın dar olduğu zaman da onu izar [uzun gömlek] olarak kullan."

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Muhammed b. Reb'â anlattı. O Keysân'dan, o da Yezîd b. Hâris el-Fezârî'den rivayet etti, dedi ki: Ali'nin üzerinde beyaz ve işlenmiş bir kalensüve [başlık] gördüm.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı, dedi ki: Bize Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys anlattı. O Süleymân b. Bilâl'dan, o Ca'fer b. Muhammed'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Ali, yüzüğü sol elinin parmağına takıyordu.

Bize Abbas b. Velîd en-Nersî ve Ravh b. Abdülmü'min anlattılar, dediler ki: Bize Mu'temir b. Süleymân anlattı. O babasından, o da Ebû İshâk'tan rivayet etti, dedi ki: Sıffin savaşından sonra Şam ehliyle yapılan barış antlaşmasında Ali'nin mühründeki yazıyı "Muhammed Resûlullah" şeklinde okudum.

Bana Ebû Bekir el-A'yen ve Muzaffer b. Müreccâ anlattılar, dediler ki: Bize Hasan b. Musa el-Eşyeb anlattı. O Züheyr'den, o Câbir'den, o da Muhammed b. Ali'den rivayet etti, dedi ki: Ali'nin mühründeki yazı "Allâhü'l-Melik" şeklindeydi.

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Mâlik b. İsmâil en-Nehdî'den rivayet etti, dedi ki: Bize Ca'fer b. Ziyâd anlattı. O A'meş'ten, o da Ebû Zebyân'dan rivayet etti, dedi ki: Ali, üzerinde sarı bir izar [uzun gömlek] ve siyah nakışlı bir elbise olduğu halde yanımıza geldi. Siyah nakışlı elbisesi tıpkı Bernekânî elbise gibiydi.¹⁹⁷

197 Bernekân veya Berkân, İran ve Irak arasında bulunan eski bir yerleşim ve ticaret merkezidir. Oraya mahsus elbiseler olduğu için, "Bernekânî" elbiseler şöhet bulmuştur. Hicrî 309/921 tarihinde vefat etmiş olan Muhammed b. Ahmed b. Sehl el-Kâdî el-Bernekânî de oralıdır (Bk. Ömer Ridâ Kakhâle, *Mu'cemül-Müellifin*, c. VIII, 267, Beyrut, ts.) (çev.)

Bana Bekir b. Heysem anlattı, dedi ki: Bize Ebû Nu'aym anlattı. O Ey-yüb el-Muktib'den, o da babasından rivayet etti, dedi ki: Ali'nin üzerinde Necrân'da yapılmış olan iki hırka gördüm.

Ebü'l-Hasan el-Medâinî Bekir b. Esved'den, o da babası Esved b. Kay'stan rivayet etti, dedi ki: Ali Kûfe meydanında insanlara yemek yedirirdi. İşi bitirdiği zaman evine gelir ve yerd. Onun arkadaşlarından bir adam şöyle dedi: Ben içimde müminlerin emiri evinde insanların yemeğinden daha güzel bir yemek yiyor, derdim. Bu yüzden halkla birlikte yemek yemeği bıraktım ve [daha güzel bir yemek yerim umuduyla] onunla birlikte gittim. Bana, "Yemek yedin mi?" dedi. Ben, "Hayır, yemedim" dedim. Ali, "O zaman benimle gel" dedi. Onunla birlikte evine gittim. Ali eve girince, "Ey Fidda" diye seslendi. Siyahî bir hizmetçi çıkageldi. Ali ona, "Bize yemek getir" dedi. Hizmetçi kuru ekmek parçaları ve içinde süt bulunan bir çömlek getirdi. Sütü bir tabağa boşalttı ve ekmekleri içine doğradı. Baktım ekmekte kepek vardı. Ali'ye, "Ey müminlerin emiri, emir versen de un elekten geçirilse..." dedim. Bunun üzerine Ali ağladı ve "Valahi, Resûlullah'ın (sav) evinde eleğin bulunduğunu hiç bilmiyorum" dedi.

Bana Ebû Hâşim el-Ca'ferî anlattı. O şeyhlerinden, Ali'nin şöyle dediğini nakletti: Bir adam, Allah'ın takvasından sonra fesahatten daha güzel bir elbise giymemiştir. Bir kadın da yağdan [biraz kilolu olmaktan] daha güzel bir şeyle süslenmiş değildir.

Bana Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm anlattı, dedi ki: Bize gelen habere göre bir adam Ali'nin yüzüne karşı onu methetmişti. Ali onun söylediklerini kabul etmeyip ona, "Ben senin anlattıklarının altında ve içinde sakladığının üstündeyim" dedi. Adam kalktı ve aşırı şekilde övmeye başladı. Ali, "Allah'ım! Ben nefsimi daha iyi biliyorum. Sen de beni benden daha iyi biliyorsun. İnsanların benim hakkımda bilmedikleri kusurlarımı affet" şeklinde dua etti.

Bize Yûsuf b. Musa anlattı. O Hukkâm er-Râzî'den, o Amr'dan, o Ma'rûf'tan, o Leys'ten, o da Mücâhid'den rivayet etti, dedi ki: Ali (as) Kûfe'de şöyle dedi: "Peygamberinizin Ehl-i Beyti yanınıza geldiğinde ne yaparsınız?" Onlar, "Şöyle şöyle yaparız" dediler. Ali başını salladı sonra

onlara, “Hayır, siz onları [iyi] karşılar sonra kaçarsınız ve onlara yardım etmezsiniz. Sonra da affınızı talep edersiniz; oysa sizin için af yoktur” dedi.

Şair [Esîd b. Ebû Ünâs b. Züneym] Ali (as) hakkında şöyle dedi:

*Perişan etti sizi¹⁹⁸ bayrağın taşındığı bütün meydanlarda
Alnı beyaz ve genç atların üzerinde galip gelen bir genç
İşte bu Fâtıma'nın oğlu [Ali]'dir bitirdi sizi
Enine kesen keskin kılıcıyla
Yaşlıların ve sıkıntılarda büyük olan insanların oğlu
Ve Ebtah vadisinin süsünün oğlu*

Ali b. Ebû Tâlib'in Çocukları

Ali'nin çocukları Hasan, Hüseyin, Muhassin ve Zeyneb el-Kübrâdır. Muhassin küçükken vefat etti. Zeyneb Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib ile evlendi. Bir de Ümmü Külsûm el-Kübrâ vardı. Onunla Ömer b. Hattâb evlendi. Onların annesi Fâtıma bt. Resûlullah (sav) idi. Resûlullah (sav) Hasan ve Hüseyin'e, doğumlarının yedinci günde isim verdi. Fâtıma da onların [kesilen] saçlarını tarttı ve ağırlığınca gümüşü sadaka verdi.

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet etti, dedi ki: Ömer b. Hattâb Ümmü Külsûm bt. Ali'yi (ra) istedi. Ali cevaben, “O daha küçüktür” dedi. Ömer şöyle dedi: “Ey Ali! Kızı isteme konusunda gösterdiğim hırsın sebebi, [size akraba olmaktır]. Çünkü ben Resûlullah'tan (sav) işittim; şöyle diyordu: ‘Kıyamet gününde benim bağım ve benim akrabalığım dışında kalan bütün bağlar ve akrabalıklar kesilmiş olacaktır.’ Bunun üzerine Ali, “Görmen için kızı sana göndereceğim” dedi. Ümmü Külsûm Ömer'in yanına gelince Ömer, “Babana söyle; ben hulleye¹⁹⁹ razı oldum” dedi. Kız da mesajı babasına götürdü. Ali, Ümmü Külsûm'u Ömer'le evlendirdi. Ömer mehir olarak ona 40 bin

198 Bu şiir, Bedir veya Uhud savaşından sonra, çok sayıda Mekkeli müşriki öldüren Ali'nin ortadan kaldırılması için Mekkelileri teşvik eden Esîd b. Ebû Ünâs b. Züneym tarafından söylenmiştir. Hem RK hem de ZZ'de şiirin ilk beytinde (أَجْرَاكُم) şeklinde bir ifade geçiyor. Oysa BAE'de ve diğer birçok kaynakta bu ifade (أَجْرَاكُم) “sizi perişan etmiş” şeklindedir. Bazı zorlamalarla (أَجْرَاكُم) ile başlayan mısraa bir mana verilebilir de (أَجْرَاكُم) ile başlamanın daha doğru olduğu kantatına vardık. (çev.)

199 Ömer'in sözünde yer alan Hulle, süslü yemen elbisesi anlamındadır. Ömer, “Onlar sizler için, sizler de onlar için elbisesiniz” (Bakara, 2/187) âyetine dayanarak bu ifadeyle, müstakbel eşi Ümmü Gülsüm'ü kastetmiştir. (çev.)

dirhem verdi. Hişâm b. el-Kelbî dedi ki: Bazılarına göre Ömer ona 100 bin dirhem mehir verdi.

Bize Hüseyin b. Ali b. Esved anlattı dedi ki: Bize Ubeydullah b. Musa anlattı. O İsrâîl'den, o da Osmân b. Muhammed b. Ali'den rivayet etti dedi ki: Ömer insanların yanına çıktı ve "Lütfen beni Resûlullah'ın (sav) kızıyla evlendirin. Çünkü Resûlullah'tan (sav) işittim; şöyle diyordu: "Kıyamet gününde benim bağım ve benim nesebim dışında kalan bütün bağlar ve nesepler kesilmiş olacaktır."

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı dedi ki: Bize Mâlik b. İsmâîl en-Nehdî anlattı, dedi ki: Bize Seyf b. Hârûn anlattı. O Fadl b. Kesîr'den, O İkrime'den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti, dedi ki: Ömer Ümmü Külsûm ile evlendiği zaman Muhacirlerin yaşlılarının yanına girdi. Onun onlara hediyesi, sakallarına koku sürmesiydi.

İbnü'l-Kelbî dedi ki: Ali'nin kızı Ümmü Külsûm Ömer'den Zeyd b. Ömer ve Rukayye bt. Ömer'i dünyaya getirdi. Zeyd ve annesi aynı günde vefat ettiler. Zeyd'in ölümü, kendisine isabet eden bir yaradan dolayı idi. Ömer'den sonra, Avn b. Ca'fer b. Ebû Tâlib Ümmü Külsûm ile evlendi. Ondan sonra Muhammed b. Ca'fer; daha sonra da Abdullah b. Ca'fer onunla evlendi.

Ali'nin çocuklarından birisi de Ubeydullah b. Ali idi. Muhtâr, Mezâr denilen vakada onu öldürdü.

Bir de Ebû Bekire b. Ali vardı. Bunların anneleri, Benî Temîm'den Leylâ bt. Mes'ûd en-Neşheliyye idi. Bunların nesilleri devam etmemiştir.

Bir de Abbas el-Ekber vardı. Ona "Sakkâ" [Sucu] denilirdi. Kendisi Kerbelâ'da Hüseyin için bir kırba su taşıymıştı. Künyesi "Ebû Kırba" idi.

Bir de Osmân, Ca'fer el-Ekber ve Abdullah vardı. Bunlar Hüseyin (ra) ile birlikte Kerbelâ'da öldürüldüler. Abbas dışında diğerlerinin nesli devam etmemiştir. Abbas'ın nesli vardır. Onların anneleri, Muhtâr ile birlikte Kûfe'de öldürülen Mâlik b. Hizâm b. Rebî'a'nın kız kardeşi Ümmü'l-Benîn bt. Hizâm b. Rebî'a idi. Hizâm b. Rebîa, şair Lebîd b. Rebî'a'nın kardeşidir.

Bir de Muhammed el-Asğar b. Ali vardı. O da Hüseyin ile birlikte öldürüldü. Onun annesi “Verkâ” adında bir ümmü veled idi.

Bir de Yahyâ ve Avn b. Ali vardı. Onların annesi, Esmâ bt. Umeys el-Has‘amiyye idi. Ali (ra), Ebû Bekir’den sonra Esmâ bt. Umeys ile evlenmişti.

Bir de Ömer el-Ekber vardı. Onun [ileri düzeyde] akli ve zekâsı vardı. Denildiğine göre babasına benziyordu. Onun Muhammed adında bir oğlu dünyaya geldi. Bir de Esmâ bt. Akîl’den Ümmü Musa adında kızı vardı. Muhammed b. Ömer b. Ali, Zeyd b. Ali’yi hurûc etmekten alıkoymak istedi. Zeyd onu dinlemeyince, Muhammed b. Ömer onu bıraktı ve Medine’ye geldi. Ömer b. Hattâb, kendi ismini Ömer b. Ali’ye vermişti. Ayrıca ona “Muverrik” adında bir köle de vermişti.

Bir de Rukayye bt. Ali vardı. Onun annesi Sahbâ idi. Sahbâ Ümmü Habîb bt. Habîb b. Büceyr et-Tağlibî idi. Aynü’t-Temr taraflarında esir alınmıştı. Onunla Müslim b. Akîl b. Ebû Tâlib evlendi.

Bir de Muhammed el-Evsat b. Ali vardı. Onun annesi Ümâme bt. Ebü’l-Âs b. Rebî idi. Ümâme’nin annesi Zeyneb bt. Resûlullah (sav) idi.

Bana Hüşeym b. Beşîrden anlatıldı. O Dâvûd b. Ebû Hind’den, o da Şa‘bî’den rivayet etti, dedi ki: Mu‘âviye Mervân’a, “Beni Ümâme bt. Ebü’l-Âs ile evlendir” diye bir mektup yazdı. Mervân Ümâme’ye haber gönderdi. Ümâme kendisini evlendirme yetkisini Muğîre b. Nevfel b. Hâris b. Abdülmuttalib’e verdi. Muğîre ona, “Ey Ümâme! Sen evlendirme yetkisini bana verip, seni istediğim birisiyle evlendirmeme razı olmadın mı?” dedi. Ümâme, “Evet, öyle” dedi. Muğîre, “Herkes şahit olsun ki ben onunla evlendim” dedi. Mervân bu durumu Mu‘âviye’ye yazdı. Mu‘âviye cevaben, ondan vazgeçmesini yazdı.

Bir de Ümmü’l-Hüseyin bt. Ali vardı. Ca‘de b. Hübeyre el-Mahzûmî’nin eşiydi. Sonra onunla Ca‘fer b. Akîl evlendi. Ca‘fer, Hüseyin ile birlikte öldürüldü. Bunun üzerine onunla Abdullah b. Zübeyr evlendi.

Bir de Remle el-Kübrâ vardı. Annesi Ümmü Saîd bt. Urve b. Mes‘ûd es-Sekafî idi. Ayrıca Ömer el-Asğar b. Ali vardı. Bunun annesi de Ümmü

Saîd idi. Bazılarına göre onun annesi ümmü veled idi. Ömer el-Asğar nebîz içerdi. Bir de Meymûne vardı. Onunla Abdullah b. Akîl evlendi.

Ayrıca Ümmü Hâni ve Zeyneb es-Suğrâ vardı. Muhammed b. Akîl Zeyneb ile evlendi. Sonra onunla Kesîr b. Abbas evlendi. Bir de Remle es-Suğrâ ve Ümmü Külsûm es-Suğrâ vardı. Kesîr b. Abbas, kız kardeşinden [Zeyneb es-Suğrâ] önce veya sonra onunla evlendi. Bir de Fâtıma vardı; onunla Hâris b. Esed b. Abdüluzza'nın torunlarından Saîd b. Esved b. Ebû'l-Bahterî evlendi.

Bir de Remle, Ümâme ve Hadîce vardı. Abdurrahmân b. Akîl Hadîce ile evlendi. Ayrıca Ümmü'l-Kerâm, Ümmü Seleme, Ümmü Ca'fer, Cümâne, Takiyye ve Nefise vardı. Temmâm b. Abbas b. Abdülmuttalib Nefise ile evlendi. Bunlar farklı ümmü veledlerdendi.

Bir de Ümmü Ya'lâ vardı. Henüz yetişkin çağa gelmeden vefat etti. Annesi Kelb kabilesindendi. Bu yüzden kendisine, "Dayıların kimlerdir?" denildiğinde "Hav... Hav..." derdi. Yani [köpek anlamına gelen] Kelb kabilesinden olduklarını söylemek istiyordu.

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından, o dedesinden, o Abdullah b. Hasan b. Hasan'dan, o Abdülcebbâr b. Manzûr b. Zebbân el-Fezârî'den, o da Avf b. Hârise el-Mürri'den rivayet etti, dedi ki: Bir ara Ömer'in yanında otururken bir de ne görelim?! İmruü'l-Kays b. Adî b. Evs b. Câbir b. Ka'b b. Uleym b. Cenâb el-Kelbî çıkageldi. Baktık, kırmızı renkli ve kılları sık olmayan biriydi. Ömer'in tam karşısında durdu ve "Ey müminlerin emiri, ben İslâm'ı sevdim; onu bana anlat" dedi. Ömer, "Kimsin sen?" dedi. Adam, "Kelb kabilesinden İmruü'l-Kays b. Adî b. Evs el-Uleymî'yim" dedi. Ömer [çevresindekilere], "Bunu tanıyor musunuz?" dedi. Onlar, "Bu, Bekir b. Vâil'e saldıran adamdır. O Mefrûk b. Amr'ın kardeşi olan Duâ b. Amr'ı esir almıştı" dediler. Ömer ona İslâm'ı anlattı. Adam müslüman oldu ve Kudâ'a'nın askerlerine kumandan olmak üzere ona sancak bağlandı. Ondan önce, hiç namaz kılmadığı halde Müslümanların askerleri üzerine kendisine sancak bağlanan kimse olmadı. Adam çıktı fakat sancağı önünde sallanmaya başladı. Ali b. Ebû Tâlib ona arkadan yetişti ve omuzlarından tutarak, "Ey Amca, ben Peygamber'in (sav) amcasının oğlu

Ali b. Ebû Tâlib'im. Bunlar da oğullarım Hasan ve Hüseyin'dirler. Anneleri, Resûlullah'ın (sav) kızı Fâtıma'dır. Doğrusu, hem kendim hem çocuklarım için seninle akrabalık kurmak istedim, bizi evlendir” dedi. Adam, “Hay hay, baş-göz üstüne. Ey Ebü'l-Hasan, ben seni Muhayyâ bt. İmruü'l-Kays ile evlendirdim. Hasan'ı Zeyneb'le, Hüseyin'i de Rebâb bt. İmruü'l-Kays ile evlendirdim” dedi.

Dedi ki: Muhayyâ Ali'den Ümmü Ya'lâ'yı dünyaya getirdi. Kendisi [çocuk iken] bir izar [uzun gömlek] içinde mescide giderdi. Kendisine, “Dayıların kimdir?” diye sorulduğunda “Hav... Hav...” derdi.

Zeyneb'in Hasan'dan çocuğu olmadı. Rebâb el-Hüseyin'den Sükeyne bt. Hüseyin adlı kızını dünyaya getirdi. Onunla Abdullah b. Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib evlendi. Sükeyne ile ilk defa gerdeğe giren Abdullah idi. Sonra Abdullah vefat etti ve onunla Mus'ab b. Zübeyr evlendi. Sükeyne Mus'ab'dan Fâtıma adlı kızını dünyaya getirdi. Fâtıma küçük yaşta vefat etti. Mus'ab öldürüldü ve Sükeyne dul kaldı. Sükeyne, “Allah lanet etsin size ey Kûfeliler! Küçükken beni yetim bıraktınız, büyüdüğümde de dul bıraktınız” derdi. Abdülmelik b. Mervân onu istedi ancak Sükeyne onunla evlenmeyi reddetti. Bunun üzerine onunla Abdullah b. Osmân b. Abdullah b. Hakîm b. Hizâm b. Huveylid evlendi. Ondan sonra da onunla Asbağ b. Abdülazîz b. Mervân evlendi. Ancak Asbağ zifafa girmeden ondan ayrıldı. Çünkü Abdülmelik b. Mervân onu, Sükeyne ile evlenmekten men etti. Deniliyor ki: Sükeyne Asbağ için Mısır'a götürüldü. Sükeyne onun yanına vardığında vefat ettiğini gördü. Bunun üzerine onunla Zeyd b. Amr b. Osmân evlendi. Ondan sonra da onunla İbrahim b. Abdurrahmân b. Avf evlendi. Ancak İbrahim Sükeyne'yle zifafa girmedi. Sükeyne de ondan hoşlanmadı ve kendisi ondan ayrıldı.

Abdullah b. Ömer, Mus'ab b. Zübeyr ve Urve b. Zübeyr bir araya gelip, Allah'tan bir şey temenni ettiler. Abdullah b. Ömer cennete girmeyi istedi. Mus'ab Irak valisi olmayı, Sükeyne ve Âişe bt. Talha ile evlenmeyi temenni etti. Urve ise Allah'tan fıkhi ve ilim elde etmeyi istedi. Ayrıca yanlarında bulunan Abdülmelik b. Mervân da hilafeti temenni etti. Her birisi de temenni ettiği şeyi elde etti.

Hüseyn b. Ali (as) şöyle dedi:

*Ömrüne yemin olsun, öyle bir yer seviyorum ki
Sükeyne ve Rebâb orada bulunsunlar
Seviyorum onları ve malımın tümünü veririm bu uğurda
Bu hususta kınayamaz beni, hiçbir kınayıcı*

Yine şöyle dedi:

*Seviyorum onun sevgisinden ötürü, Zübd'ü ve hepsini
Netle'yi ve Benî Rebâb'ın tümünü
Bir de Lâm'ın akrabalarından bazı dayılarını
Seviyorum onları ve çoşturdu beni Cenâb oğulları*

Buradaki Rebâb, Üneyf b. Hârise b. Lâm et-Tâi'nin kızıdır. Bu Rebâb, Amr b. Sa'lebe b. Hâris b. Husayn b. Damdam b. Adî b. Cenâb b. Hübel'in iki oğlu olan Ahvas ve Urve'nin annesidir. Bunlar Rebâb ile bilinirler. Zübd ise, Kelb kabilesinden Zübd bt. Mâlik b. İmmiyet b. Adî b. Abdullah b. Kinâne b. Bekir'dir. Zübd, Ka'b b. Uleym'in çocukları olan Câbir, Kays ve Adî'nin annesidir ve onunla bilinirler.

[Sükeyne bt. Hüseyn]

Bana Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattı. O babasından, o da Halef ez-Zührî'den rivayet etti, dedi ki: Hişâm b. Abdülmelik'in döneminde Medine'de idim. Medine valisi Hâlid b. Abdülmelik b. Hâris b. Hakem b. Ebü'l-Âs idi. -Deniliyor ki: Hâlid terzi idi. Yaşlandıktan sonra Abdülmelik onu [valilik için] davet etmişti- Dedi ki: Sükeyne sıcak bir yaz günü vefat etti. Bu yüzden Hâlid, "Güneş akşam vaktine dönüncüye kadar onun cenazesini çıkarmayın" dedi ve ormana gitti. Sükeyne'nin cenazesi öğlen ortasına kaldı ve bozulmaya başladı. Bunun üzerine onun için 30 dinara koku satın aldı. Sonra akşamüzeri döndü ve Sükeyne'nin cenaze namazını kılması için Ümmü Seleme'nin Mevlâsı Şeybe b. Nisâh'a emretti. Şeybe Resûlullah'ın (sav) mescidinde Kur'ân okurdu. Şeybe Sükeyne'nin cenaze namazını kıldırdı ve defnedildi.

Bana Ali b. Muhammed b. Süleymân en-Nevfelî anlattı, dedi ki: Bana babam anlattı. O da amcasından rivayet etti, dedi ki: Sükeyne vefat ettiği

zaman Hâlid b. Abdülmelik, ata binmekten dönmeyene kadar cenazesıyla ilgili hiçbir işlem yapılmamasını emretti. Böylece cenazesi geceye kaldı. Onun kardeşi Ali b. Hüseyin, “Biraz buhur getirecek olanlardan Allah razı olsun” dedi. Bunun üzerine kız kardeşinin oğlu Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osmân b. Affân -annesi Fâtıma bt. Hüseyin idi- buhur satın aldı ve naaşının etrafına mangallar getirdi. Sükeyne defnedilinceye kadar buhur o mangallarda yanmaya başladı. İnsanlar son yatsıdan sonra, imamsız bir şekilde cenaze namazı kıldılar.

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Vâkıdî’den, o da şeyhlerinden nakletti, dediler ki: Sükeyne, hicretin 117. yılında Medine’de vefat etti. O sırada Medine valisi, Hişâm b. Abdülmelik tarafından tayin edilen Hâlid b. Abdülmelik b. Hâris b. Hakem b. Ebü'l-Âs idi. Abdülmelik’in annesi, Zibrikân b. Bedr’in kızıydı. Vali, hazır oluncaya kadar cenaze namazını kılmamaları için haber gönderdi ve atına binip ormana gitti. Öğleden önce Sükeyne’nin cenazesi Bakî mezarlığına konuldu. İnsanlar toplandılar ve öğle namazı kılındı. Vali ise, ikinci vakti gelmedi; akşam oldu yine gelmedi. O sırada kız kardeşinin oğlu Muhammed b. Abdullah Mutarrif b. Amr b. Osmân -onun annesi, Sükeyne’nin kız kardeşi Fâtıma bt. Hüseyin idi- 30 dinara buhur aldı ve emretti. Mangallar Sükeyne’nin naaşı etrafına konuldu. Bu olay çok sıcak olan bir günde olmuştu. Cenazesinin kötü kokması ihtimaline karşı bu mangallarda buhur yakıldı. İnsanlar son yatsıyı kılınca vali Hâlid geldi ve namaz kıldırması için mukri olan [güzel Kur’ân okuyan] Şeybe b. Nisâh’a emir verdi. O da namaz kıldırdı ve Sükeyne defnedildi.

[Fâtıma bt. Hüseyin b. Ali]

Bana Muhammed b. Sa’d anlattı. O Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer’den rivayet etti, dedi ki: Yezîd b. Abdülmelik Abdurrahmân b. Dahhâk b. Kays el-Fihri’yi Medine’ye vali tayin etti. O da Fâtıma bt. Hüseyin b. Ali’yi istedi. Ancak Fâtıma kabul etmedi ve “Çocuğuma bakmak durumunda olduğum için evlenmeye ihtiyacım yok” dedi. Ancak vali Abdurrahmân onu istemekte ısrarcı davrandı. Fâtıma ise ona olumlu cevap vermek istemedi. Bunun üzerine vali, “Vallahi eğer benimle evlenmeyi kabul etmezsen, şarap içtiği için senin en büyük oğlunu tutuklar ve herkesin gözü önünde onu darp ederim ve seni rezil edinceye kadar bu işi yaparım”

dedi. -Vali, şarap içen kişi ile Abdullah b. Hasan b. Hasan b. Ali'yi kastediyordu- Fâtıma bt. Hüseyin, daha önce Hasan b. Hasan'ın eşiydi. Ondan Abdullah b. Hasan b. Hasan, Hasan b. Hasan b. Hasan ve İbrahim b. Hasan b. Hasan'ı dünyaya getirmişti. Daha sonra onunla Abdullah b. Amr b. Osmân b. Affân evlendi. Abdullah'a, "Mutarrif" [yakışıklı] denilirdi. Fâtıma ondan Muhammed adlı çocuğunu dünyaya getirdi.

Fâtıma, valinin peşini bırakmayacağını anlayınca Yezîd b. Abdülmelik'e bir elçi gönderdi ve Yezîd'e verilmek üzere ona bir mektup verdi. Fâtıma mektubunda Yezîd'e olan akrabalığını ve yakınlığını hatırlatıyor, Abdurrahmân b. Dahhâk'ı şikâyet ediyor ve onun tehdit ve hakaretlerini dile getiriyordu. Özetle şöyle diyordu: "Kuşkusuz ben senin ailenden ve kadınlarından birisiyim. Vallahi eğer evlenmek benim için uygun olsaydı o benim dengim değildir. Zira Ömer b. Hattâb Resûlullah'ın (sav) minberi üzerinde 'Vallahi eşraftan olan kadınların kendi denklemleri dışındaki insanlarla evlenmelerine engel olacağım' dedi."

O sırada Abdurrahmân b. Hürmüz divanın başında bulunuyordu. Yezîd'in yanına gitmek istedi. Fâtıma bt. Hüseyin ise, Abdurrahmân b. Hürmüz'e haber göndererek İbnu'd-Dahhâk ile olan kıssasını ona bildirdi ve Yezîd'in buna engel olmasını ondan istedi. Abdurrahmân b. Hürmüz Yezîd'in yanına girdiğinde Yezîd ona Medine'yi ve Medine ahalisini sormaya başladı. Abdurrahmân b. Hürmüz onların hikâyesini Yezîd'e haber vereceği sırada kapıcı Fâtıma bt. Hüseyin'in elçisi için izin istemeye geldi. İbn Hürmüz, Fâtıma'nın kendisine verdiği ve anlatılmasını arzu ettiği mesajı anlattı. Elçisi de içeri girdi ve Fâtıma'nın mektubunu okudu. Yezîd kızdı, öfkeleni ve tahtından yere indi. Elindeki sopayla yere vurup toz kaldırdı. Sonra, "İbnu'd-Dahhâk Abdümenâf'dan bir kadınla evlenecek; öyle mi?" dedi. Sonra, "Ben döşeğimde otururken onun işkenceden gelen sesini bana duyuracak kim var?" dedi. İbn Hürmüz, "Abdülvâhid b. Abdullah el-Basrî vardır. O şu anda Tâif'tedir. Onu Medine'ye tayin et ve emrini ona bildir" dedi.

Yezîd hemen Abdülvâhid'e bir mektup yazarak onu Medine'ye vali tayin ettiğini ve daha önce zimmetine geçirdiği 40 bin dinarı İbnu'd-Dahhâk'tan almasını bildirdi. Yezîd'in elçisi Medine'ye uğrayınca İbnu'd-Dahhâk kötü bir durumun olduğunu hissetti; elçiye 1.000 dinar vererek yolda

duraksamasını istedi ve hayvanlarına binerek Mesleme b. Abdülmelik'in yanına gidip sığınma istedi. Mesleme'ye, "Ey Ebû Saîd, sana sığınmaya geldim" dedi. Bunun üzerine Mesleme geceleyin Yezîd'in yanına giderek onunla konuştu. Yezîd, "Medine'ye gidip borcunu ödeyinceye kadar onun yüzünü bana gösterme" dedi. Bunun üzerine İbnü'd-Dahhâk Medine'ye geri döndü. Vali Abdülvâhid paraları ondan tahsil etmek için onu yakaladı. Vali onu koruma altına almıştı. Onu getirtti, yün bir cübbe giydirerek onu şehirde dolaştırdı ve insanlara gösterdi. Sonunda bir kısmını insanlardan dilenerek topladığı 40.000 dinarı ödedi.

[Zeyd b. Ali'nin Abdullah b. Hasan ile Olan Tartışması]

Dedi ki: Zeyd b. Ali b. Hüseyin ve Abdullah b. Hasan, Ali b. Ebû Tâlib'in sadakaları ve vasiyeti konusunda tartıştılar. Abdullah b. Hasan Zeyd'e, "Ey Sihirbaz Sindiyye'nin oğlu!" dedi. Zeyd de ona, "Evet, o Sindiyye idi ama Allah'a şükür sihirbaz değildi. Fakat o takva kaynağının kalıntısıydı²⁰⁰ ve beyinin vefatından sonra sabretti. O başkaları gibi, sabırsız davranmakla ayıplanmadı. Ne var ki senin annen İbnü'd-Dahhâk'la ilgili durumu anlatılırdı. Annen seninle birlikte ona kırmızı, yeşil ve sarı sakızlar gönderiyordu. Sen ona, "ağzını aç" diyor ve sakızları onun ağzına atıyordun.

Zeyd'in bu sözü üzerine hemen oğulları [Hasan b. Hasan b. Ali'nin çocukları] gidip bunu annelerine [Fâtima bt. Hüseyin'e] haber verdiler. Anneleri şöyle dedi: "Siz gençtiniz. Ben sizin için o adamı idare ediyordum. Onunla evlenecek gibi onu oyalıyordum. Sonunda Yezîd b. Abdülmelik'e yazdım; onu görevden aldı."

Bana Muhammed b. Sa'd anlattı. O Vâkıdî'den rivayet etti, dedi ki: Zeyd ve Abdullah b. Hasan Hişâm'ın yanında bir araya geldiler [ve tartıştılar]. Ömer b. Ali el-Aşğar Zeyd b. Ali'ye yardım etti. Bunun üzerine Hişâm ona, "Sana ne oluyor? Sen ne diye başkasının yerine tartışıyor ve kendi nefsin için [sadakadan] bir şey istemiyorsun?" dedi. Abdullah b. Ha-

200 Bu cümle RK ve ZZ'de (ولكنها بقية عين التقيّة) "Fakat o takva kaynağının kalıntısıydı" şeklindedir. BAE'de ise (ولكنها تقيّة عين التقيّة) şeklindedir ve cümle bu şekliyle daha anlaşılabilir bir durumdadır. Biz RK ve ZZ'deki ifadenin daha doğru olduğunu düşünerek, kelimeyi "takiyye" anlamında değil, "takva" anlamında düşündük ve çeviriyi buna göre yaptık. Nitekim *Lisânü'l-Arab*'da "Takiyye" anlatılırken (والتقيّة والتّقوى والائتداء كله واحداً) denilmemiştir. (Bk. *Lisânü'l-Arab*, (وقى) maddesi) (çev.)

san, “Onu bundan Havle ve Rebâb alıkoyuyor. İçinde şarap bulunan iki testisi... Ebân b. Osmân Abdülmelik b. Mervân zamanında Medine valisi iken o testilerin içindekilerini başına dökmüştü” dedi.

Medâinî anlattı, dedi ki: Ebân b. Osmân, Ömer b. Ali'ye şaraptan dolayı had uyguladı ve ona 80 celde vurdu. Ömer b. Ali Ebân ile birlikte Velîd b. Abdülmelik'in yanına geldi ve kendisine Ali'nin sadakasını vermesini istedi. Bunun üzerine Velîd, “Ben Resûlullah'ın (sav) kızı Fâtıma'nın çocuklarını başkalarına ortak yapmam” dedi ve ona hediyeler verdi. Ancak Ömer Velîd'in hediyelerini kabul etmedi.

Vâkıdî dedi ki: Abdurrahmân b. Dahhâk Medine valiliğinden azledilince ağladı sonra, “Vallahi azledildiğim için veya valiliğin [elden gitmesine] üzüldüğüm için ağlamıyorum. Fakat şu [Medine'nin] ileri gelenlerinden, onu [Fâtıma'yı] tanıdığım kadar tanımayanların ve benim gibi ona hakkını vermeyecek olanların onu küçük düşürmelerinden korkuyorum” dedi, sonra şu şiiri söyledi:

*Ne hapis yıprattı ne de kelepçe zayıf düşürdü beni
Fakat ben ateşin korkusundan tasalanmaktayım
Evet, ayrıldığımda kendilerine vermediğim
Bazı kavimlere [atıyye] verilmesinden korkuyorum*

[Ali b. Ebû Tâlib'in Oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye]

Ali b. Ebû Tâlib'in Muhammed adında bir oğlu da dünyaya geldi. Onun annesi, Devl b. el-Hanefiyye b. Lüceym ailesinden Havle bt. Ca'fer b. Kays b. Mesleme b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Yerbû b. Sa'lebe adında bir kadındı.

Ali b. Muhammed el-Medâinî dedi ki: Resûlullah (sav) Ali'yi Yemen'e gönderdi. Benî Zübeyd kabilesinden Havle'yi aldı. Havle'nin kabilesi Amr b. Ma'dikerib ile birlikte dinden dönmüşler ve Havle onun hissesinde kalmıştı. Bu olay, Resûlullah'ın (sav) döneminde olmuştu. Resûlullah (sav) ona, “Eğer Havle sana bir oğlan çocuğu verirse ona benim ismimi koy ve künyemi ver” dedi. Fâtıma'nın vefatından sonra Havle ondan bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Ali de ona “Muhammed” ismini koydu ve “Ebü'l-Kâsım” künyesini verdi.

Bana Muhammed b. İsmâîl el-Vâsıtî ed-Darîr anlattı, dedi ki: Bize Ebû Üsâme anlattı, dedi ki: Bize Fıtr b. Halîfe haber verdi. O Münzir es-Sevrî'den, o Muhammed b. el-Hanefiyye'den, o da Ali'den onun Resûlullah'a (sav) şöyle dediğini rivayet etti: "Eğer benim bir oğlan çocuğum olursa ona senin ismini koyacak ve senin künyeni vereceğim" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Olur" dedi.

[Belâzürî] dedi ki: Bana Ali b. Muğîre el-Esrem ve Abbas b. Hişâm el-Kelbî anlattılar. Onlar Hişâm'dan, o da Hırâş b. İsmâîl el-İclî'den rivayet etti, dedi ki: Benî Esed b. Huzeyme Benî Hanîfe'ye saldırdılar. Bu saldırıda Havle bt. Ca'fer'i esir alıp Ebû Bekir'in hilafetinin ilk zamanlarında Medine'ye getirdiler ve Ali'ye sattılar. Haber onun kavmine ulaştı. Hemen Medine'ye Ali'nin yanına geldiler. Onu tanıttılar ve yanlarındaki konumunu Ali'ye haber verdiler. Bunun üzerine Ali onu azat etti; ona mehir verdi ve onunla evlendi. Havle ondan Muhammed b. el-Hanefiyye adlı çocuğunu dünyaya getirdi.

Ali Resûlullah'a (sav), "Ey Allah'ın elçisi! Bir oğlum olursa ona senin ismini ve künyeni verebilir miyim?" dedi. Resûlullah (sav), "Olur" dedi. Bunun üzerine Ali İbn Hanefiyye'ye "Muhammed" ismini koydu ve ona "Ebû'l-Kâsım" künyesini verdi.

Bu rivayet Medâinî'nin rivayetinden daha doğrudur.

Vâkıdî dedi ki: Muhammed b. el-Hanefiyye hicretin 82. yılında 65 yaşında vefat etti. Medine valisi Ebân b. Osmân onun cenaze namazını kıldırdı. Ebû Hâşim b. Muhammed b. el-Hanefiyye Ebân'a, "İmam namaz kıldırma konusunda daha çok hak sahibidir. Eğer böyle olmasaydı seni öne geçirmezdik" dedi. Bazıları dediler ki: Ebû Hâşim, Ebân b. Osmân'ın onun cenaze namazını kılmasını kabul etmedi. Bunun üzerine Ebân, "Siz kendi mevtalarınızın cenaze namazını kılmak konusunda daha çok hak sahibisiniz" dedi. Bunun üzerine Ebû Hâşim cenaze namazını kıldırdı.

Şîa Muhammed b. Ali [b. el-Hanefiyye] için "Mehdî" diyorlardı. Küseyyir Azze onun hakkında bir şiir söyledi. Küseyyir şiirinde ruhların tenasüh edeceğini [bir bedenden başka bir bedene geçeceğini] söylüyor ve bu hususta "...dilediği bir biçimde seni oluşturan Rabbin..."²⁰¹ âyetini delil getiriyordu. Şiir şöyle:

201 İnfitâr, 82/8.

*Allah göz aydınlığı verdi bana beni çağırdığı zaman
 Allah'ın emini [Muhammed b. el-Hanefiyye] kibarca soruyordu
 Ve övdü nefsimi hayırla yâd etti
 Halimin nice olduğunu sordu ve çocuklarımı
 O Mehdîdir bunu Ka'bü'l-Ahbâr haber verdi bize
 Yılların sahibi olduğunu bildirdi*

Bunun duyan Ali b. Abdullah b. Ca'fer Küseyyir'e, "Ey Ebû Sahr! Ancak senin görüşünde olan bir kimse senin nefsinı över" dedi. Küseyyir de "Doğru söyledin; babam sana feda olsun" dedi.

Muhammed b. el-Hanefiyye'nin taraftarı onun ölmediğini iddia ediyorlardı. Bu yüzden Seyyid [el-Himyerî] şöyle dedi:

*Hey! Söyle Vasî'ye, canım feda olsun sana
 Bu canla uzun müddet yattım dağda*

"Radvâ" dağına kastediyor

Küseyyir de şöyle dedi:

*Hey! Herkes bilsin ki İmamlar Kureyş'tendir
 Hakk'ın imamları dörttür hepsi eşittirler
 Ali'dir ve çocuklarından üçü de imamdır
 Onlar "Esbat"lılar bunda gizlilik yoktur
 Bir sıbt, iman ve iyilik sıbtıdır [Hasan b. Ali]
 Biri de var ki Kerbela onu kaybetmiştir [Hüseyn b. Ali]
 Bir sıbt da var ki atların üzerinde sancak taşımadıkça
 Gözler onu görmeyecektir [Muhammed b. el-Hanefiyye el-Mehdî]
 O kaybolacak ve bir müddet ortada görünmeyecektir
 Radvâ dağında yanında bal ve su bulunacaktır²⁰²*

202 Küseyyir'in bu şiirinden anlaşıldığına göre kemdisi, Muhammed b. Hanefiyye'nin mehdî olduğuna inanan Keysâniye grubundandır. Keysân, Hüseyn'in kanını arayan ve onun intikamını almak peşinde koşan Muhtâr b. Ebû Ubeyde es-Sakafi'nin lakabıdır. Bunların inanışına göre Muhammed b. Hanefiyye, Radvâ dağında bilinmeyen bir yerde saklanacak; sağında bir aslan, solunda bir kaplan olacak; yanında bal ve su bulunacak ve ahir zamanda elinde bir sancakla gelip ümmeti kurtaracaktır. Küseyyir b. Azze'nin şiiri bu efsaneyi anlatıyor. (çev.)

Seyyid [el-Himyerî] şöyle dedi:

Ey Radvâ dağının vadileri! Neden sendeki [zat] görünmüyor?

Kalbim heyecanlanıyor ve [onu görme] arzum doruktadır

Ne zamana kadar, ne vakte kadar ve ne kadar süre [orada kalacak]?

Ey Vâsî'nin oğlu! Üstelik sen dirisin ve rızıklanıyorsun

Bazılarına göre Muhammed b. Ali'nin anneden kız kardeşi, Benî Af-fân'dan Avâne bt. Ebû Mükemmil'dir.

DİZİN

A

Abbâd b. Abbâd 486, 589

Abbâd b. Abdullah 263, 605, 630, 651

Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr 263, 605, 651

Abbâd b. Avvâm 455, 467, 609, 651

Abbâd b. Bişr el-Ensârî 612

Abbâd b. Hâlid 319

Abbâd b. Huneyf 324

Abbâd b. Kays 287

Abbâd b. Sehl 388

Abbâd b. Ziyâd 585

Abbâd el-Mühellebî 24, 484

Abbas 24, 26, 27, 29, 30, 37, 38, 39, 40, 41, 46, 47, 54, 60, 62, 64, 66, 70, 83, 86, 88, 92, 94, 95, 96, 100, 101, 105, 109, 111, 112, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 126, 128, 132, 138, 141, 142, 145, 146, 150, 151, 152, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 165, 172, 191, 197, 199, 213, 214, 231, 250, 254, 262, 270, 271, 274, 276, 280, 281, 293, 296, 297, 299, 300, 330, 337, 339, 356, 361, 371, 391, 413, 416, 419, 420, 427, 431, 432, 436, 437, 455, 463, 468, 471, 475, 476, 477, 485, 488, 497, 499, 501, 503, 515, 521, 522, 523, 524, 527, 528, 529, 530, 540, 541, 549, 552, 554, 556, 569, 587, 590, 591, 592, 593, 596, 597, 598, 599, 601, 602, 603, 606, 612, 614, 618, 619, 621, 622, 626, 627, 628, 629, 633, 634, 639, 641, 642, 643, 646, 647, 649, 650, 651, 652, 654, 655, 657, 658, 659, 660, 662, 664, 665, 666, 667, 669, 676, 680, 683, 687, 688, 698, 701, 702, 703, 705, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 717, 719, 721, 722, 723, 724, 726, 727, 728, 729, 740, 742, 743, 744, 746, 748, 750, 753, 767, 768, 771, 772, 774, 777, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 792, 794, 795, 797, 799, 804

Abbas b. Abdülmuttalib 92, 126, 138, 161, 254, 276, 281, 296, 371, 419, 431, 475, 476, 503, 524, 528, 556, 601, 618, 621, 652, 655, 659, 688, 714, 784, 797

Abbas b. Hâtîm el-Bezzâz 24, 622, 654

Abbas b. Hişâm 24, 37, 39, 40, 41, 46, 54, 62, 64, 70, 83, 86, 94, 95, 96, 100, 105, 109,

111, 116, 119, 126, 132, 151, 156, 197, 214, 330, 413, 463, 468, 471, 485, 522, 529, 530, 549, 552, 569, 587, 590, 658, 665, 680, 698, 701, 703, 709, 710, 711, 712, 713, 721, 726, 727, 728, 771, 794, 797, 799, 804

Abbas b. Hişâm b. el-Kelbî 529

Abbas b. Hişâm b. Muhammed b. Sâib el-Kelbî 24, 37

Abbas b. Hişâm el-Kelbî 39, 214, 413, 471, 549, 680, 698, 701, 703, 709, 721, 726, 727, 771, 794, 797, 799, 804

Abbas b. Mirdâs es-Sülemlî 47, 612

Abbas b. Velîd en-Nersî 24, 792

Abbas b. Zerîh 554

Abde b. Süleymân 483, 630

Abdulah b. Ebû Şeybe 478

Abdullah 23, 24, 26, 27, 29, 38, 43, 44, 45, 47, 50, 57, 64, 69, 74, 75, 76, 77, 78, 88, 91, 92, 93, 94, 104, 110, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 128, 129, 130, 131, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 148, 151, 152, 153, 154, 160, 162, 164, 165, 167, 168, 171, 172, 173, 174, 175, 181, 182, 184, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 228, 230, 233, 234, 235, 236, 237, 240, 243, 244, 245, 246, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 272, 273, 274, 282, 283, 285, 286, 288, 289, 290, 291, 293, 294, 295, 299, 301, 304, 305, 306, 308, 309, 310, 311, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 337, 339, 341, 346, 353, 354, 356, 357, 358, 360, 361, 364, 369, 370, 372, 373, 374, 377, 378, 380, 383, 384, 385, 387, 388, 389, 390, 391, 393, 394, 395, 396, 397, 401, 403, 406, 407, 409, 411, 413, 416, 417, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 431, 432, 434, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 445, 448, 449, 450, 451, 453, 456, 457, 459, 463, 465, 466, 467, 468, 472, 474, 475, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 485, 486, 487, 490, 491, 492, 493,

- 494, 495, 498, 499, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 510, 511, 512, 513, 516, 517, 518, 519, 521, 522, 523, 524, 525, 527, 529, 532, 533, 534, 538, 540, 541, 544, 547, 548, 549, 551, 552, 553, 555, 556, 558, 560, 567, 569, 577, 579, 580, 582, 584, 586, 589, 591, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 602, 603, 605, 606, 607, 608, 611, 613, 614, 615, 616, 618, 622, 623, 624, 626, 627, 629, 630, 632, 633, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 644, 646, 647, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 656, 658, 660, 662, 665, 669, 671, 672, 677, 678, 681, 684, 686, 687, 688, 691, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 728, 729, 736, 741, 742, 743, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 755, 756, 757, 760, 762, 770, 771, 772, 775, 777, 781, 782, 783, 784, 786, 787, 789, 790, 791, 792, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 805
- Abdullah b. Abbas 26, 27, 92, 121, 172, 274, 436, 463, 499, 522, 523, 524, 527, 540, 597, 599, 627, 703, 714, 723, 726, 729, 750, 753, 772, 777, 781, 782, 783, 784, 786
- Abdullah b. Akil 725, 797
- Abdullah b. Amr 104, 205, 244, 289, 290, 294, 295, 370, 372, 393, 503, 626, 800, 801
- Abdullah b. Amr b. Âs 205, 370, 626
- Abdullah b. Ayyaş b. Ebû Rebî'a 548, 762
- Abdullah b. Bicâd b. Hâris b. Hârise 480
- Abdullah b. Ca'fer 114, 196, 206, 217, 233, 475, 478, 480, 525, 533, 541, 646, 669, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 721, 722, 723, 724, 747, 794, 795, 805
- Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib 525, 704, 716, 721, 794
- Abdullah b. Caş 45, 380, 387, 389, 396, 439, 511, 513
- Abdullah b. Cübeyr 282, 309, 374, 377, 390, 792
- Abdullah b. Cüd'an 76, 77, 110, 139, 216, 507, 538, 678, 681
- Abdullah b. Cüd'an er-Teymi 507, 538
- Abdullah b. Ebû Ahmed b. Caş 511
- Abdullah b. Ebû Atik el-Hazrecî 445
- Abdullah b. Ebû Bekir 305, 445, 493, 519, 597, 650, 653
- Abdullah b. Ebû Bekir b. Amr b. Hazm 650
- Abdullah b. Ebû Müleyke 624
- Abdullah b. Ebû Serh 728
- Abdullah b. Ebû Şeybe 151, 478, 483
- Abdullah b. Ebû Ümeyye 24, 125, 182, 267, 357, 396, 427, 431, 439, 440, 441, 506, 512, 623, 626, 629, 630, 641, 644, 646, 647, 654, 691
- Abdullah b. Ebû Ümeyye el-Basrî 623, 641
- Abdullah b. Ebü'l-Hüzeyl 202, 756
- Abdullah b. el-Eclah 483, 529
- Abdullah b. el-Havlânî 523
- Abdullah b. Ferve 391
- Abdullah b. Hâris 130, 205, 206, 228, 240, 253, 437, 493, 516, 615, 633, 658, 687, 688
- Abdullah b. Hâris b. Nevfel 658, 687, 688
- Abdullah b. Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib 798
- Abdullah b. Hasan b. Hasan 797, 801
- Abdullah b. Hasan Hişâm 802
- Abdullah b. Hâzim 639
- Abdullah b. Humeyd 377, 378, 383, 395
- Abdullah b. Huzâfe 252, 613
- Abdullah b. Huzâfe es-Schmî 613
- Abdullah b. Hübejb 388
- Abdullah b. İmrân 467
- Abdullah b. İshâk el-İshâkî 607
- Abdullah b. İsmâil 723
- Abdullah b. Kays 236, 394, 432, 611
- Abdullah b. Lehi'a b. Ukbe 44
- Abdullah b. Mahreme 260, 721
- Abdullah b. Mevhib 468
- Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebû Bekir 494
- Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe 151, 194, 212, 220, 510, 792
- Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali 743
- Abdullah b. Nadle 254, 391, 425
- Abdullah b. Nâfi 197, 606
- Abdullah b. Nebtel 322
- Abdullah b. Numeyr 492
- Abdullah b. Nümeyr 173, 301, 309, 751, 756
- Abdullah b. Osmân 474, 516, 798
- Abdullah b. Osmân b. Abdullah b. Hakîm 798
- Abdullah b. Osmân b. Abdullah b. Rebîa Hâris es-Sekafi 516

- Abdullah b. Ömer 78, 104, 125, 138, 160, 168, 193, 217, 243, 246, 267, 290, 291, 301, 339, 358, 373, 385, 406, 407, 475, 480, 491, 494, 501, 502, 503, 548, 624, 626, 641, 717, 718, 720, 725, 789, 798
- Abdullah b. Ömer b. Abdülazîz 717, 718, 720
- Abdullah b. Ömer b. Ali 626
- Abdullah b. Ömer b. Hafs 491
- Abdullah b. Ömer b. Sürâka 502
- Abdullah b. Recâ 24, 477, 762
- Abdullah b. Resûlullah 479
- Abdullah b. Revâha 286, 295, 403, 448, 451, 551
- Abdullah b. Rezâm b. Rebî'a 614, 615
- Abdullah b. Rezin el-Hilâlî 783
- Abdullah b. Rezin 784
- Abdullah b. Rukaym 741
- Abdullah b. Sa'd b. Câbir b. Umeyr 507
- Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh 196, 265, 422, 423, 613
- Abdullah b. Safvân 92, 701, 714
- Abdullah b. Safvân b. Ümeyye 701
- Abdullah b. Sa'lebe 165, 391
- Abdullah b. Sâlih 38, 162, 201, 202, 213, 299, 409, 411, 463, 466, 472, 478, 483, 486, 490, 492, 498, 518, 540, 548, 579, 597, 598, 602, 640, 642, 654, 699, 702, 743, 749, 751, 752, 755, 760, 789, 791
- Abdullah b. Sâlih b. Müslim el-İclî 602, 749
- Abdullah b. Sâlih el-Mısrî 213, 640
- Abdullah b. Süheyl 257, 259, 428
- Abdullah b. Süleymân 532
- Abdullah b. Şeddâd 145, 498, 523
- Abdullah b. Şeddâd b. Hâd 523
- Abdullah b. Şerik 741
- Abdullah b. Şübeyl el-Ahmesi 775
- Abdullah b. Ubeydullah b. Ebû Müleyke 640
- Abdullah b. Ubeydullah b. Umeyr 653
- Abdullah b. Urve 483
- Abdullah b. Übeyy 320, 321, 358, 372, 406
- Abdullah b. Übeyy b. Selûl 320
- Abdullah b. Üneys 291, 339, 445, 448
- Abdullah b. Zem'a 505, 636
- Abdullah b. Zeyd 286, 293, 319, 384, 385
- Abdullah b. Zübeyr 29, 93, 148, 219, 263, 286, 318, 432, 492, 494, 584, 605, 644, 651, 702, 725, 736, 789, 790, 796
- Abdullah Ehtem 787
- Abdullah el-Cevvâd 697
- Abdullah el-Ekber 724
- Abdullah el-Humeydi el-Mekki 671
- Abdurrahmân b. Abdullah b. Ebû Rebî'a 495
- Abdurrahmân b. Akil 725, 797
- Abdurrahman b. Amr b. Âs 562
- Abdurrahmân b. Amr el-Evzâ'î 652
- Abdurrahmân b. Avf 482, 512, 529, 543, 549, 550, 558, 602, 612, 657, 658, 680, 765, 798
- Abdurrahmân b. Avf ez-Zühri 482, 512, 612
- Abdurrahmân b. Dahhâk b. Kays el-Fihri 800
- Abdurrahmân b. Ebû Bekir 494, 507, 623, 624, 631, 644, 723
- Abdurrahmân b. Ebû Bekire 573, 574, 576, 584, 588, 787
- Abdurrahmân b. Ebû Bekir el-Kureşi 623
- Abdurrahmân b. Ebû Leylâ 529, 789, 790
- Abdurrahmân b. Ebü'z-Zinâd 506, 557, 603
- Abdurrahmân b. Esved 484
- Abdurrahmân b. Hâlid b. Velid 523
- Abdurrahmân b. Hâris b. Abdullah b. Ayyâş 548
- Abdurrahmân b. Hâris b. Ümeyye 516
- Abdurrahmân b. Hassân 530
- Abdurrahmân b. Husayn el-Murâdi 735
- Abdurrahmân b. İshâk 680
- Abdurrahmân b. Kâsim 489, 491
- Abdurrahmân b. Mehdî 468, 754
- Abdurrahmân b. Mihrez b. Hârise 473
- Abdurrahmân b. Sa'd 605
- Abdurrahmân b. Safvân 516
- Abdurrahmân b. Sâlih 622, 623, 641, 745
- Abdurrahmân b. Sâlih el-Ezdi 622, 641, 745
- Abdurrahmân b. Tânk 585
- Abdurrahmân b. Ubeyd 585
- Abdurrahmân b. Ubeyd b. Tânk es-Sa'dî 585
- Abdurrahmân b. Yezid b. Câbir 590
- Abdurrahmân b. Yezid'den, o Alkame 742
- Abdurrahmân b. Zeyd b. Hattâb 502
- Abdüddâroğulları 89, 90, 91, 681
- Abdükülâl b. Müsevveb b. Zû Hurs b. Hâris b. Mâlik b. Aydân 41
- Abdüla'lâ 208, 469, 491
- Abdülaziz b. Abdullah b. Ebû Seleme 221, 632
- Abdülaziz b. Mervân 717, 723, 798
- Abdülaziz b. Muhammed ed-Derâverdi 650
- Abdülaziz b. Rufey 624
- Abdülebbâr b. Manzûr b. Zebbân el-Fezâri 797
- Abdülebbâr b. Muğire el-Ezdi 763
- Abdüleşhel 281, 282, 336, 338, 372, 388, 389, 664
- Abdühamid b. Habîb b. Ebü'l-İşrin 629

- Abdülhamîd b. İmrân 656
 Abdülhamîd b. Musa 609
 Abdülhamîd b. Süheyl b. Abdurrahmân b. Avf 602
 Abdülhamîd b. Vâsi el-Hâsib 491
 Abdülmecîd b. Süheyl 381, 637
 Abdülmelik 24, 26, 29, 50, 55, 74, 200, 290, 400, 455, 457, 464, 504, 536, 581, 582, 584, 585, 587, 596, 598, 620, 622, 635, 636, 638, 657, 688, 710, 713, 714, 715, 716, 717, 723, 746, 747, 748, 752, 798, 799, 800, 801, 802, 803
 Abdülmelik b. Ebû Bekir b. Abdurrahmân 636
 Abdülmelik b. Ebû Süleymân 598
 Abdülmelik b. Mervan 504
 Abdülmelik b. Mervân 26, 74, 400, 581, 710, 713, 714, 716, 723, 798, 803
 Abdülmelik b. Muhammed b. Abdullah er-Rekâşi 746, 747
 Abdülmelik b. Süleymân b. Ebül-Mugîre 596
 Abdülmelik b. Umeyr 200, 584, 622, 638, 688
 Abdülmelik b. Vehb 290, 464
 Abdülmuttalib 75, 89, 92, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 138, 140, 150, 152, 155, 157, 159, 161, 166, 169, 174, 177, 181, 184, 190, 234, 237, 238, 243, 254, 256, 269, 270, 276, 281, 296, 316, 337, 351, 356, 371, 380, 383, 387, 395, 418, 419, 427, 431, 438, 473, 474, 475, 476, 503, 504, 506, 507, 508, 512, 515, 524, 528, 540, 549, 555, 556, 600, 601, 614, 618, 621, 647, 652, 655, 659, 676, 677, 678, 681, 684, 685, 686, 688, 692, 695, 714, 723, 724, 753, 784, 796, 797
 Abdülvâhid b. Ebû Avn 533, 646
 Abdülvâhid b. Gayyâs 590
 Abdülvâhid b. Gıyâs 24, 185, 226, 245, 309, 321, 341, 379, 386, 387, 410, 411, 417, 418, 560
 Abdülvehhâb b. Atâ el-Haffâf 740
 Abdülvehhâb es-Sekaft 609, 652, 668
 Abdümenâf b. Zühre 108, 116, 124, 128, 129, 160, 167, 215, 616
 Abdürrezzâk 136, 220, 300, 485, 486, 488, 496, 532, 533, 536, 541, 634, 648, 744, 747, 753
 Abdürrezzâk b. Hemmâm 300, 485, 744
 Abdüsselâm b. Harb 792
 Abîre 617
 Abs b. Bağîd 612
 A'cem b. Süfyân 612
 A'cem b. Süfyân el-Belevî 612
 Acve 596
 Âd 37, 38, 40, 94, 346
 Adbâ 594
 Âdem 37, 120, 197, 200, 309, 406, 410, 430, 486, 491, 549, 598, 600, 601, 610, 622, 650, 652, 692, 742, 751, 759, 789
 Aden 413, 611, 677
 Adî b. Hâtim et-Tâi 610, 612
 Adî b. Hıyâr 357
 Adî b. Nevfel 115, 190, 352, 482
 Adî b. Rebî'a 470
 Adî b. Rebîa 320, 370
 Adî b. Sâbit 742, 747
 Adnân 24, 45, 46, 47, 48, 49, 56, 62, 65
 Adnân b. Üded 45, 47
 Advân b. Amr b. Kays b. Aylân 615
 Afâ b. Husayn 43
 Affân b. Müslim 24, 149, 204, 331, 379, 455, 466, 548, 568, 638, 655, 742
 Affân Ebû Osmân 624
 Afrikis b. Kays b. Sayfî el-Himyerî 40
 Ahlâf 91, 92, 353, 613
 Ahmed b. Abdullah b. Yûnus 638, 640, 789
 Ahmed b. Hanbel 681, 693
 Ahmed b. Hazzâr 465
 Ahmed b. Hişâm b. Behrâm 24, 197, 198, 204, 205, 208, 212, 221, 496, 590, 622, 624, 644
 Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî 459, 498, 550, 592, 629, 635, 639, 681, 688, 739, 741, 742, 744, 745, 752, 754, 759, 763, 766, 789
 Ahmed b. İbrahim ed-Devrâki 632, 637, 688
 Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb 457, 658, 664
 Ahmed b. Ubeydullah b. Yûnus 622
 Ahmed b. Yahyâ b. Câbir 2, 37, 39
 Ahnes b. Şerik 152, 248, 267, 270, 387, 394, 396, 517, 689
 Ahvas 144, 789, 799
 Âişe 49, 136, 141, 142, 151, 152, 166, 204, 228, 229, 241, 242, 250, 264, 285, 286, 299, 315, 375, 400, 405, 406, 411, 436, 463, 465, 469, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494,

- 495, 497, 498, 499, 500, 501, 504, 506, 507, 509, 510, 513, 515, 518, 520, 521, 525, 527, 530, 531, 532, 536, 537, 539, 540, 544, 545, 551, 552, 554, 560, 563, 590, 591, 595, 596, 601, 602, 606, 620, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 641, 642, 643, 644, 647, 651, 652, 653, 654, 668, 681, 703, 754, 761, 798
- Âiße bt. Ebû Bekir es-Siddik 482
- Âiße bt. Talha 286, 495, 798
- Âiz b. Amr el-Müzeni 568
- Akabe 280, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 300, 438
- Akadî ed-Dellâl el-Basrî 484
- Akil b. Ebû Talib 724
- Akil b. Ebû Tâlib 356, 432, 693, 724, 725, 726, 727, 729, 730, 733, 796
- Akil b. Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib 724
- Akk b. Udsân b. Abdullah b. Ezd 47
- Akra' b. Hâbis 457
- Akra b. Hâbis et-Temimî 57, 612
- Alâ b. el-Hadramî 614
- Ali b. Abdullah 24, 92, 167, 261, 262, 485, 522, 523, 533, 544, 548, 622, 714, 715, 721, 723, 724, 770, 805
- Ali b. Abdullah b. Abbas 522, 714, 723
- Ali b. Abdullah el-Medîni 262, 523, 533, 622, 770
- Ali b. Âsım 118, 621, 688, 696
- Ali b. Ebû Tâlib 81, 89, 177, 181, 188, 316, 351, 352, 353, 354, 355, 376, 395, 396, 398, 414, 419, 420, 425, 426, 431, 442, 448, 453, 455, 456, 464, 466, 467, 473, 475, 502, 524, 527, 548, 553, 562, 564, 572, 576, 604, 605, 613, 639, 640, 646, 650, 651, 652, 658, 662, 665, 669, 675, 680, 693, 703, 707, 715, 722, 724, 725, 738, 740, 742, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 751, 755, 757, 758, 762, 767, 769, 771, 772, 774, 785, 787, 788, 789, 790, 794, 797, 798, 802, 803
- Ali b. Ebû'l-Eclah 489
- Ali b. el-Medîni 225, 476, 522, 532, 536, 671
- Ali b. Hâşım 487, 789
- Ali b. Havşeb 753
- Ali b. Hişâm 501, 669
- Âliye 340, 494, 526, 533, 598
- Âliye bt. Zabyân 533
- Âliye bt. Zebyân 533
- Alkame b. Mücezziz 454
- Amâlik 40
- A'meş 157, 199, 201, 203, 205, 206, 212, 215, 309, 337, 483, 490, 491, 492, 568, 632, 638, 691, 742, 744, 745, 747, 748, 787, 789, 790, 792
- Âmine 116, 117, 129, 130, 132, 525, 556, 614, 676
- Âmine bt. Vehb 116, 129, 130, 132, 614
- Âmir 26, 30, 38, 41, 45, 51, 53, 55, 58, 60, 66, 67, 71, 73, 74, 75, 82, 85, 88, 92, 97, 98, 99, 104, 109, 111, 119, 124, 125, 126, 127, 128, 137, 139, 140, 152, 156, 170, 171, 178, 183, 185, 190, 192, 193, 195, 200, 202, 203, 206, 207, 208, 215, 219, 220, 228, 229, 232, 236, 237, 240, 243, 244, 248, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 262, 265, 266, 275, 278, 279, 280, 284, 286, 287, 289, 303, 304, 306, 314, 322, 323, 325, 329, 330, 331, 332, 344, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 355, 356, 357, 362, 369, 370, 377, 378, 382, 385, 389, 390, 394, 396, 398, 413, 432, 438, 441, 443, 444, 450, 451, 453, 457, 466, 469, 470, 480, 482, 489, 495, 501, 503, 507, 510, 514, 515, 517, 521, 533, 534, 538, 545, 548, 570, 581, 594, 597, 606, 608, 609, 612, 615, 620, 660, 679, 681, 686, 694, 695, 710, 718, 720, 725, 747, 753, 754, 757, 766
- Âmir b. Abdurrahmân b. Ebzâ 510
- Âmir b. Dubâre el-Mürri 720
- Âmir b. el-Hadramî 125, 349, 351
- Âmir b. Füheyre 192, 195, 220, 228, 229, 232, 304, 306, 444
- Âmir b. Humeym 53
- Âmir b. Mahled 394
- Âmir b. Mâlik b. Ca'fer 612
- Âmir b. Rebia 255, 256, 303, 398
- Âmir b. Rebî'a el-Vâilî 548
- Âmir b. Sa'd 152, 261, 660
- Âmir b. Sa'sa'a 55, 128, 278, 503, 521, 534, 538, 570, 725
- Âmir b. Ümeyye 97, 265, 394
- Âmir b. Vâile Ebû't-Tufeyl 747
- Âmir b. Zarib el-Advâni 60
- Âmir eş-Şa'ibî 185, 203, 510, 609, 753, 766

- Ammâr 24, 88, 149, 151, 152, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 215, 219, 222, 223, 227, 232, 240, 249, 303, 318, 351, 353, 355, 357, 359, 399, 400, 404, 415, 416, 426, 432, 434, 436, 438, 486, 499, 530, 549, 560, 561, 562, 567, 590, 601, 603, 604, 606, 619, 622, 628, 629, 632, 641, 652, 656, 657, 713, 729, 738, 753, 755, 765, 769, 788
 Ammâr b. Yâsir 152, 192, 193, 194, 195, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 207, 208, 209, 210, 213, 219, 227, 240, 249, 351, 353, 355, 357, 399, 426, 434, 486, 738, 765
 Amr b. Âiz 103, 125, 614, 615, 685, 694
 Amr b. Aneme 289
 Amr b. Âs 205, 207, 209, 210, 220, 252, 272, 273, 339, 369, 370, 374, 396, 427, 452, 453, 549, 550, 562, 611, 626, 756, 766, 768
 Amr b. Cehhâş 334
 Amr b. Cemûh 166, 291, 316, 353, 393
 Amr b. Dînâr 147, 201, 299, 476, 477, 478, 544, 671
 Amr b. [Ebî] Mikdâm 771
 Amr b. Ebû Kays 693
 Amr b. Ezrak 194, 357
 Amr b. Hakem 535
 Amr b. Hammâd b. Ebû Hanîfe 631
 Amr b. Hâris 42, 72, 265, 275, 546, 602
 Amr b. Hâris b. Abüluzza b. İmrüül-Kays 546
 Amr b. Herim 198, 623
 Amr b. Hureys 267, 426, 590, 764
 Amr b. Hüreys 766
 Amr b. Kays 69, 82, 285, 293, 369, 394, 503, 608, 615, 757
 Amr b. Kays b. Şureyh 608
 Amr b. Mâlik 108, 336, 338, 394, 538, 632
 Amr b. Meymûn 204, 224, 740, 744, 746
 Amr b. Muâz 388
 Amr b. Muhammed 24, 45, 64, 142, 144, 150, 157, 196, 200, 202, 205, 213, 216, 217, 250, 261, 299, 301, 309, 310, 459, 468, 476, 477, 478, 483, 484, 506, 510, 539, 551, 590, 600, 602, 609, 618, 623, 630, 634, 638, 652, 658, 662, 691, 740, 741, 749, 755, 757, 762, 788, 790
 Amr b. Muhammed en-Nâkid 45, 64, 142, 144, 150, 157, 196, 202, 213, 216, 217, 261, 299, 309, 310, 459, 468, 483, 484, 506, 539, 551, 590, 600, 602, 618, 623, 630, 634, 652, 662, 741, 749, 762, 790
 Amr b. Mutarrif 394
 Amr b. Müre 48, 49, 149, 157, 198, 199, 205, 207, 486, 568, 693, 740, 744
 Amr b. Nübâte 760
 Amr b. Osman 241, 267
 Amr b. Sâbit 384, 388, 771
 Amr b. Saïd b. Âs [el-Eşdak] 561
 Amr b. Saïd el-Havlânî 530
 Amr b. Seleme el-Erhâbî 775
 Amr b. Süfyân 355
 Amr b. Süleym ez-Zerakî 612
 Amr b. Şu'ayb 472, 532
 Amr b. Ümeyye 160, 184, 235, 238, 268, 356, 401, 444, 450, 514, 515, 613, 693
 Amr b. Ümeyye ed-Damrî 235, 268, 401, 444, 450, 514, 613
 Amre 90, 370, 483, 500, 509, 534, 537, 539, 650
 Amre bt. Abdurrahmân b. Es'ad b. Zürrâre 650
 Amre bt. Hâris Ümmü Akil b. Ullefe 539
 Amre bt. Yezîd b. Ubeyd b. Ruâs b. Kilâb 534
 Amre bt. Yezîd b. Ubeyd el-Kilâbî 534
 Amr en-Nâkid 148, 150, 151, 199, 208, 221, 467, 484, 510, 745, 750, 755, 756
 Anbese b. Mirdâs 703
 Ans 47, 193
 Antakya 24, 61
 Antere 393
 Arab-ı Âribe 37, 39, 40, 59
 Arab-ı Musta'ribe 37, 38
 Arafat 437, 438, 445, 548, 594
 Aris 595
 Âs b. Münebbih 181, 347, 355, 603
 Âs b. Münebbih b. Haccâc es-Schmî 347, 603
 Âs b. Saïd 160, 182, 351, 702
 Âs b. Vâil 140, 160, 169, 175, 212, 252, 267, 272, 370, 479, 677, 678, 689
 Ashâb-ı Kehf 178
 Âsım b. Behdele 40, 201, 536, 662
 Âsım b. Ebû Avf b. Subeyre 355
 Âsım b. Ömer 268, 283, 325, 410, 501, 502, 528
 Âsım b. Sâbit b. Ebül-Aklah 89, 184, 351, 376, 382, 395, 444, 502

- Âsım b. Ubeydullah 637
 Asire 617
 Âsiye 65, 486
 Asmâ' bt. Hâris b. Hazn b. Büceyr 524
 Aşûrâ 478, 506
 Atâ 142, 185, 194, 201, 203, 347, 434, 465, 476, 492, 498, 521, 523, 529, 537, 541, 544, 555, 568, 593, 598, 603, 606, 609, 634, 713, 740, 756, 763, 770, 789
 Atâ [b. Ebû Rebâh] 713
 Atâ b. Ebû Rebâh 555, 598
 Atâ b. Müslim 763
 Atâ b. Sâib 185, 476, 634, 770, 789
 Atâ b. Yesâr 606
 Atâ Ebû Muhammed 756
 Atâ el-Cündü'î 537
 Atâ el-Horasânî 541
 Âtik b. Âbid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm 480
 Âtik b. Teyyihân 389
 Âtike bt. Abdullah b. Ankese 608
 Âtike bt. Abdülmuttalib 122, 125, 181, 276, 506, 677
 Âtike bt. Âmir b. Reb'â 503
 Âtike bt. Amr b. Zarib b. Amr b. İyâz 615
 Âtike bt. Câbir b. Kunfuz b. Mâlik 615
 Âtike bt. Dûdân b. Esed b. Huzeyme 616
 Âtike bt. Ebû Vehb b. Amr b. Âiz el-Mahzûmî 685
 Âtike bt. Evkas b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân 616
 Âtike bt. Ezd b. Gavs 615, 616
 Âtike bt. Gâlib b. Fihri 615
 Âtike bt. Hâlid b. Huleyf 306, 464
 Âtike bt. Hilâl b. Üheyb b. Dabbe b. Hâris b. Fihri 615
 Âtike bt. Mürre b. Adî b. Eslem 615
 Âtike bt. Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân 93, 97, 615
 Âtike bt. Reşdân b. Kays b. Cüheyne 615
 Âtike bt. Yahlud b. Nadr 74, 616
 Âtike bt. Yahlud b. Nadr b. Kinâne 615
 Âtike b. Usayye b. Hafâf b. İmrü'ül-Kays 615
 Attâb b. Esîd 359, 430, 431, 611
 Attâb b. Esîd b. Ebül-İs b. Ümeyye 430, 611
 Avâne 69, 200, 204, 569, 574, 584, 587, 593, 646, 670, 681, 699, 700, 725, 726, 727, 728, 738, 740, 746, 747, 748, 754, 779, 787, 788, 806
 Avâne b. Hakem 569, 587, 699, 725, 779
 Avâne b. Hakem el-Kelbî 569
 Avâne bt. Ebû Mükemmil 806
 A'ver b. Beşâme 537
 Avf b. Afrâ bt. Ubeyd 350
 Avf b. Hârise el-Mürrî 797
 Avf b. Ka'b 612
 Avf b. Mâlik 282, 307, 612
 Avf el-A'râbi 621
 Avn b. Ali 796
 Avn b. Ca'fer 697, 698, 795
 Avn b. Ebû Cuhayfe 606
 Avnü'l-Ekber 722
 Avs b. İrem b. Sâm b. Nüh 37, 38
 Avvâm b. Havşeb 204, 660
 A'yen 24, 200, 205, 227, 463, 468, 484, 511, 593, 601, 633, 693, 757, 762, 781, 792
 Ayyaş b. Ebû Rebia 232, 244, 246
 Âzer 38, 39
 Azerbeycan 773, 774
 Azzâl b. İşmavîl 335
 Azze bt. Hâris 525
- B**
- Bâbü's-Sağîr 607
 Bağdat 5
 Bahîr b. Sa'd 628
 Bahreyn 44, 62, 207, 258, 504, 611, 758, 772, 773
 Bahri b. Amr 334
 Bakıyye 24, 54, 203, 205, 415, 468, 489, 560, 600, 622, 623, 627, 660, 664, 756, 790
 Bakıyye b. Velid 489, 664
 Bakî 219, 240, 245, 249, 281, 284, 303, 347, 474, 478, 493, 494, 501, 503, 506, 511, 526, 528, 530, 563, 564, 594, 625, 626, 655, 675, 800
 Bakî el-Garkad 530, 625
 Basra 27, 44, 59, 146, 197, 237, 284, 290, 291, 318, 396, 429, 491, 507, 553, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 586, 608, 718, 719, 729, 730, 731, 737, 752, 759, 766, 772, 777, 781, 783, 784, 785, 786
 Bathâ 78, 85, 86, 100, 130, 161, 198, 469
 Bebbe 516
 Becile 56, 57, 456
 Bedir 78, 89, 127, 165, 166, 167, 170, 174, 177, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 188, 190, 191, 194, 199, 205, 213, 218, 222,

- 226, 229, 230, 234, 235, 236, 237, 239, 241, 243, 246, 250, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 260, 261, 263, 264, 265, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 310, 316, 317, 333, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 348, 349, 350, 351, 352, 356, 357, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 369, 370, 372, 373, 380, 383, 385, 386, 387, 388, 390, 392, 395, 397, 402, 403, 419, 440, 441, 442, 444, 469, 470, 473, 474, 496, 503, 507, 519, 553, 556, 557, 558, 564, 597, 603, 605, 650, 658, 661, 695, 701, 724, 726, 729, 739, 740, 753, 794
- Beğûm 370, 595
- Behî 551, 554, 640
- Bekir b. Abdullah el-Müzenî 589
- Bekir b. Esved 793
- Bekir b. Heysem 38, 136, 144, 146, 147, 162, 165, 199, 200, 206, 213, 300, 301, 463, 466, 472, 485, 486, 488, 496, 541, 548, 594, 598, 634, 640, 654, 658, 662, 669, 681, 687, 745, 755, 793
- Bekir b. Vâil 72, 616, 774, 783, 797
- Bekkâi 525, 650
- Belâzüri 1, 2, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 35, 37, 56, 463, 465, 681, 804
- Benî Abd 238
- Benî Abdüddâr 137, 140, 156, 230, 231, 238, 302, 329, 352, 370
- Benî Abdüleşhel 281, 336, 338, 372, 388, 389
- Benî Abil 40
- Benî Adî 91, 137, 140, 156, 231, 254, 255, 344, 349, 430, 516, 661, 681
- Benî Adî b. Kâ'b 681
- Benî Âmir 137, 140, 156, 248, 256, 257, 261, 265, 275, 278, 279, 314, 355, 369, 377, 396, 413, 443, 444, 450, 469, 480, 482, 495, 533, 606, 608, 612, 681, 695, 725
- Benî Âmir b. Lüey 469, 480, 482, 495, 606, 608, 681
- Benî Cumah 140, 219, 249, 250, 251, 254, 355, 679, 681
- Benî Esed 70, 71, 116, 137, 140, 156, 161, 236, 237, 303, 364, 374, 443, 508, 678, 681, 722, 804
- Benî Gatafân Gazvesi 367
- Benî Hâris 73, 79, 80, 112, 262, 265, 285, 286, 349, 350, 373, 390, 456, 600, 681
- Benî Hâris b. Fihri Abdümenâf 681
- Benî Hârîse 282, 336, 385
- Benî Hâşim 49, 68, 99, 117, 151, 190, 233, 268, 269, 274, 276, 277, 477, 539, 599, 651, 671, 678, 687, 702, 718, 729, 740
- Benî Hevâzin 783
- Benî Hilâl b. Âmir b. Sa'sa'a 570
- Benî Kaynukâ 335, 364, 365, 384, 411, 442, 519, 600, 603, 604
- Benî Kurayza 213, 286, 335, 365, 407, 410, 411, 412, 445, 519, 531, 532, 562, 566, 597, 625
- Benî Kuşeyr b. Ka'b b. Reb'îa b. Âmir 594
- Benî Leys b. Bekir b. Abdümenâr b. Kinâne 709
- Benî Lihyân 412, 445, 446
- Benî Mahzûm 90, 137, 140, 156, 161, 171, 193, 231, 243, 249, 342, 350, 353, 358, 369, 439, 608, 681, 694, 711, 765
- Benî Mâzin 97, 108, 183, 451, 527
- Benî Muhârib b. Fihri 73, 388, 681
- Benî Mustalîk 112, 404, 406, 445
- Benî Nadîr 310, 332, 333, 335, 366, 384, 401, 402, 406, 444, 531, 600, 601
- Benî Nadîr Gazvesi 401, 444
- Benî Neccâr 107, 115, 129, 132, 280, 283, 284, 285, 308, 311, 394, 481, 526
- Benî Nevfel 108, 136, 190, 237, 352, 570
- Benî Sa'd 79, 130, 131, 211, 257, 388, 403, 430, 448, 449, 729
- Benî Sâ'ide 292, 293, 535, 619, 661, 662, 664, 665
- Benî Sehm 140, 252, 254, 355, 424, 681
- Benî Selime 287, 288, 289, 291, 292, 320, 666
- Benî Süleym 367, 368, 406, 442, 444, 446, 450, 567, 615, 783
- Benî Süleym b. Mansûr Gazvesi 368
- Benî Teym 73, 137, 140, 156, 241, 242, 353, 357, 377, 678, 681
- Benî Teym b. Mürrî 137, 156, 241, 242, 353, 678, 681
- Benî Ümeyye 194, 233, 314, 356, 387, 507, 611, 617, 718, 745
- Benî Zühre 116, 119, 137, 140, 156, 211, 224, 231, 239, 240, 241, 251, 343, 349, 383, 390, 396, 678, 681, 689
- Berâ 282, 287, 288, 290, 294, 295, 296, 297, 301, 317, 320, 339, 373, 382, 407, 443, 444, 459, 465, 467, 527, 548, 571, 631, 741, 747, 771, 772
- Berâ b. Âzîb 282, 301, 339, 373, 407, 465, 548, 747, 771

Berâ b. Evs b. Hâlid 527
 Berâ b. Ma'rûr 287, 288, 290, 294, 295, 296,
 297, 317, 320, 382, 631
 Berâe 455, 746, 770
 Berberiler 40
 Bereke 134, 236, 550, 551, 555
 Berke 596
 Berre bt. Abdülmuttalib 122, 125, 243, 256, 503
 Berre bt. Abdüluzzâ b. Osmân b. Abdüddâr b.
 Kusay 614
 Berre bt. Avf b. Ubeyd b. Avic b. Adî b. Ka'b 614
 Berre bt. Hâris b. Ebû Dîrâr el-Huzâ'i 517
 Berre bt. Mûr b. Üd 615
 Berre bt. Samuel 520
 Bestâm b. Müslim 746
 Beşîr b. Erâd 755
 Beşîr b. Sa'd 449, 450, 661, 664, 666
 Beşîr b. Saïd 286
 Beşîr b. Ubeydullah 579, 580
 Beşîr b. Übeyrik 325, 328
 Beşîr b. Yesâr 602
 Beşîr b. Ziyâd. 324
 Bettâr 603
 Bevlân 47
 Beydâ 58, 73, 104, 119, 122, 125, 263, 264,
 265, 267, 349, 436, 549, 604
 Beyrut 29, 30, 31, 33, 35, 106, 426, 568, 591,
 720, 781, 792
 Bilâl 60, 151, 174, 192, 194, 195, 197, 203, 213,
 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226,
 227, 228, 229, 232, 256, 303, 315, 319,
 320, 352, 355, 357, 421, 504, 519, 543,
 550, 559, 561, 568, 587, 605, 606, 607,
 608, 609, 610, 612, 639, 657, 763, 792
 Bilâl b. Rebâh 192, 219, 225, 605, 607
 Bilâl b. Rebâh el-Habeşi 607
 Bilâl er-Rimâh 60
 Bi'rû'l-Gars 618, 619
 Bişr b. Berâ 288, 294, 320, 382, 631
 Bişr b. Berâ b. Ma'rûr 288, 320, 382, 631
 Bişr b. Ömer ez-Zehrâni 602
 Bişr b. Velid 147, 211, 599
 Bitâh 73, 74, 362
 Budâ 619
 Buhâri 647
 Buvât Gazvesi 338, 439
 Büceyle 611
 Büdeyh el-Melih 710
 Bükeyr b. Esved 726

Bükeyr b. Humrân el-Ahmerî 734, 735
 Bünâne b. Hanzale 718, 719
 Büreyde b. Hasib 612, 748
 Büreyde b. Hasib el-Eslemî 612
 Büsr b. Ebû Ertât 573
 Büst 586
 Büyütü's-Sukyâ 616
 Büyük 5

C-Ç

Câbir b. Abdullah 144, 145, 146, 221, 290, 291,
 294, 295, 393, 401, 529, 665, 745, 748
 Câbir b. Sâib b. Uveymir b. Âiz 355
 Câbir b. Semüre 200, 223, 463, 466, 467
 Ca'de b. Hübevre 694, 796
 Ca'fer b. Akil 796
 Ca'fer b. Amr b. Hureys 590
 Ca'fer b. Ebû Tâlib 233, 236, 239, 240, 251,
 253, 254, 265, 268, 340, 451, 473, 475,
 523, 524, 525, 540, 620, 621, 695, 704,
 716, 721, 723, 769, 794, 795
 Ca'fer b. Muhammed 630, 653, 694, 763, 792
 Ca'fer b. Ömer 550
 Ca'fer b. Süleymân 673, 742, 743, 788
 Ca'fer b. Süleymân ed-Dab'i 673
 Ca'fer b. Ziyâd 792
 Ca'fer b. Zübeyr 457, 469
 Ca'fer el-Ahmer 747
 Ca'fer el-Ekber 724, 795
 Ca'fer-i Tayyâr 514
 Ca'ferü'l-Aşğar 722
 Cahş b. Riâb 125, 234, 380, 507, 508
 Cârîye b. Âmir 323
 Câsim 38, 41, 616
 Cebbâr b. Sahr 241, 288, 356
 Cebbâr b. Süfyân 355
 Cebel 289, 309, 316, 431, 546, 592, 611, 612,
 778
 Cebele b. Hârîse 546
 Ced'â 594
 Cedd b. Kays 288, 320, 323
 Cedîs b. [Âbir] İrem [b. Sâm] b. Nûh 38
 Cemâziyelahir 503
 Cemel 172, 204, 206, 429, 437, 494, 504, 511,
 512, 553, 703, 732, 758, 762
 Cemile bt. Âsım b. Sâbit b. Ebû'l-Aklah el-Ensârî
 502

- Cemmâ 338, 400, 595, 596
 Cemre bt. Hâris b. Avf 539
 Cerhed b. Rezâh 319
 Cerir b. Abdullah 57, 456, 660, 771
 Cerir b. Abdullah el-Beceli 57, 456
 Cerir b. Abdülhamid 194, 212, 222, 225, 509, 740, 750, 789
 Cerir b. Hâzım 150, 151, 203, 218, 325, 455, 498, 653, 659, 703, 737, 751
 Cerir b. Zeyd 597
 Cerir ed-Dabbî 220, 632
 Cesre bt. Decâce 754
 Cevn b. Kilâb el-Hâricî 720
 Cevvâb et-Teymî 789
 Cevvül-Yemâme 41
 Cibril 114, 120, 141, 142, 144, 145, 147, 148, 154, 167, 168, 170, 185, 191, 297, 299, 304, 313, 321, 345, 368, 392, 393, 411, 475, 484, 486, 497, 500, 509, 528, 630, 632, 634, 644, 646, 647
 Cîruft 720
 Cuhfe 40, 343, 439
 Cübeyr b. Mut'im 56, 137, 190, 357, 369, 465, 482, 497, 599, 622, 680
 Cübeyr b. Mut'im b. Adî b. Nevfel 482
 Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî 44
 Cüdeyy b. Ahtab 332
 Cüheym b. Salt b. Mahreme b. Muttalib b. Abdümenâf 344, 613
 Cüheyne 52, 291, 339, 340, 452, 612, 616
 Cülâs b. Süveyd 321, 392
 Cüme' b. Ömer el-İclî 459
 Cürcân 719
 Cüreyrî 667, 668
 Cürf 241, 553
 Cürhüm 37, 41, 42, 46, 48, 56, 58, 82, 114, 678
 Cürhüm b. Âmir b. Sebe 41
 Cüveybir 771
 Cüveyriye 405, 421, 516, 517, 518, 520, 521, 525, 602, 717, 780
 Cüveyriye b. Esmâ 717, 780
 Cüveyriye bt. Ebû Süfyan 516
 Cüveyriye bt. Hâris el-Huzâ'i 517
- D**
- Dâbbetü'l-Ard 765
 Dahhâk b. Abdullah 783, 784
 Dahhâk b. Abdullah el-Hilâlî 783, 784
 Dahhâk b. Halife 329
 Dahhâk b. Hârise 288
 Dahhâk b. Huneyf 324
 Dahhâk b. Kays 728, 800
 Dahhâk b. Mahled Ebû Âsım en-Nebil 535
 Dahhâk b. Süfyan el-Kilâbî 454, 533, 595, 612
 Da'is 335
 Damre el-Cühenî 391
 Dârim b. Mâlik b. Hanzale 612, 619
 Daris 591
 Dârünnedve 87, 88, 108, 168, 369, 680
 Dâvûd 2, 23, 46, 93, 118, 141, 156, 159, 183, 203, 204, 206, 207, 231, 296, 341, 352, 459, 466, 472, 513, 517, 551, 629, 632, 652, 657, 660, 661, 681, 718, 719, 739, 744, 759, 763, 787, 796
 Dâvûd b. Ebû Âsım es-Sekafî 787
 Dâvûd b. Ebû Harb b. Ebül-Esved 759
 Dâvûd b. Ebû Hind 46, 118, 203, 206, 660, 796
 Dâvûd b. Hâtim b. Kabîsa 718
 Dâvûd b. Urve 513, 517
 Dâvûd b. Urve b. Mes'ûd 513
 Debâ 611
 Debbâb b. Abdullah b. Âmir b. Hâris 694
 Devs 47, 59, 172, 236, 557
 Deyrû Kurra 60
 Deyrül-Cemâcim 60
 Deyrû's-Sivâ 60
 Dıhye b. Halife el-Kelbî 519, 538, 613
 Dırâr b. Hattâb 74, 172, 298, 351, 377, 388, 389, 390, 395, 685
 Dırâr Mescidi 322, 324, 331
 Dis b. Adnân 47
 Dubâ 244, 685
 Dubâ'a bt. Âmir b. Kurt b. Seleme 538
 Dûmetülcendel 404, 445, 447, 455
 Düceyl 718
 Dûldül 526, 593, 606
 Dürre 133, 504, 539, 550
 Dürre bt. Ebû Leheb 550
 Dürre bt. Ümmü Seleme 539
- E**
- Ebân b. Osmân 715, 723, 803, 804
 Ebân b. Saïd b. Âs 611, 613
 Ebcer el-İclî 585
 Ebnâ 612
 Ebû Abdullah 193, 204, 215, 218, 219, 233, 237, 255, 282, 283, 286, 288, 289, 290, 295, 322, 459, 466, 477, 544, 549, 560, 567, 569, 591, 608, 623, 695, 790, 800
 Ebû Abdullah b. Kevvâ el-Yeşkürî 569

- Ebû Abdullah el-Cedeli 466, 790
 Ebû Abdullah el-Vâkidi 295, 544, 591
 Ebû Abdullah [Yezîd] b. Hürmüz 599
 Ebû Abdurrahmân el-Kureşî İbn Âişe 601
 Ebû Abdüsselâm 560
 Ebû Abs b. Âmir 289
 Ebû Ahmed b. Cahş 313, 511
 Ebû Ahmed es-Sükkerî 464
 Ebû Ahmed Zübeyrî 749
 Ebû Âmir Abdüamr b. Sayfi 330, 370
 Ebû Âmir er-Râhib 378, 389
 Ebû Ammâr b. Nusayr 530
 Ebû Amr b. Alâ 274, 494
 Ebû Amr el-Cevni 673
 Ebû Amr el-Gaddânî 477
 Ebû Âsım el-Abâdânî 492
 Ebû Âsım en-Nebil 535, 551, 643, 752, 759, 762
 Ebû Asım 655, 659
 Ebû Avn 206, 240, 406, 533, 646, 669, 692
 Ebû Aziz b. Umeyr 266, 346, 357, 370
 Ebû Azize 90, 396
 Ebû Azze 358, 369, 397
 Ebû Azze el-Cumahî 358
 Ebû Basir 248, 259, 260
 Ebû Bekir 23, 30, 40, 44, 45, 92, 99, 127, 142, 144, 148, 150, 159, 163, 165, 167, 178, 194, 200, 205, 212, 218, 220, 221, 223, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 237, 241, 242, 250, 258, 260, 265, 267, 283, 285, 286, 292, 303, 304, 305, 306, 307, 315, 316, 341, 345, 350, 376, 380, 385, 386, 390, 398, 401, 412, 421, 429, 431, 435, 436, 437, 444, 445, 446, 449, 452, 455, 456, 457, 463, 472, 476, 478, 479, 482, 484, 487, 489, 490, 491, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 501, 507, 510, 511, 515, 517, 518, 519, 524, 528, 530, 533, 534, 536, 541, 551, 552, 553, 554, 555, 557, 558, 568, 569, 593, 594, 597, 598, 599, 601, 602, 605, 606, 607, 610, 611, 612, 617, 618, 620, 621, 622, 623, 624, 627, 628, 629, 631, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 647, 648, 650, 652, 653, 654, 655, 656, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 691, 693, 722, 723, 743, 744, 746, 749, 751, 757, 758, 762, 766, 768, 769, 770, 787, 792, 796, 804
 Ebû Bekir A'yen 601
 Ebû Bekir b. Abdullah b. Cehm el-Adevî 558
 Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Sebre 558, 618
 Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Üveys 792
 Ebû Bekir b. Abdullah b. Muhammed b. Ebû Sebre el-Âmirî 605
 Ebû Bekir b. Abdurrahmân b. Hâris b. Hişâm 472, 627
 Ebû Bekir b. Amr b. Hazm 551, 650
 Ebû Bekir b. Ayyâş 40, 536, 743
 Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe 524
 Ebû Bekir b. Ebû Meryem 555
 Ebû Bekir b. Ebû Şeybe 144, 150, 212, 237, 479, 528, 654, 751
 Ebû Bekir b. Hafs 478
 Ebû Bekir b. Hazm 541
 Ebû Bekir b. İsmâil b. Muhammed 643
 Ebû Bekir b. Kilâb 445, 533, 534
 Ebû Bekir b. Said 515, 517
 Ebû Bekir b. Said b. Ahnes 515
 Ebû Bekire 194, 434, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 759, 787, 795
 Ebû Bekire b. Ali 795
 Ebû Bekir el-A'yen 200, 205, 227, 463, 484, 511, 693, 757, 762, 792
 Ebû Bekir el-Hüzelî 639
 Ebû Bekir el-İsfahânî 675
 Ebû Belc 204, 740, 746
 Ebû Bürde 282, 355, 373, 381, 590, 638
 Ebû Bürde b. Niyâr 282, 355, 373, 381
 Ebû Ca'fer 45, 141, 559, 589, 598, 599, 618, 651, 697, 698, 700, 701, 710, 711, 718, 722, 755
 Ebû Ca'fer el-Medâini 698
 Ebû Ca'fer er-Râzi 598
 Ebû Ca'fer Mansûr 45, 559, 718
 Ebû Ca'fer Mansûr 722
 Ebû Cehil 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 169, 174, 179, 189, 195, 197, 222, 230, 231, 233, 244, 245, 246, 270, 275, 276, 284, 291, 305, 343, 344, 346, 348, 350, 353, 354, 358, 362, 369, 370, 374, 376, 377, 389, 390, 394, 418, 421, 422, 429, 477, 535, 689, 691
 Ebû Cemre 657
 Ebû Cezî 668
 Ebû Cuhayfe 468, 606, 757, 761
 Ebû Cüreyc 657

- Ebû Cüzey'den, o Yunus 642
 Ebû Damre 563, 564, 756
 Ebû Dâvûd 183, 207, 341, 352, 459, 466, 629, 657, 681, 739, 744
 Ebû Dâvûd et-Tayâlisî 207, 629, 681, 739, 744
 Ebû Esmâ er-Rahbî 561
 Ebû Eyyûb b. Seleme el-Mahzûmî 723
 Ebû Eyyûb el-Ensârî Hâlid b. Zeyd 520
 Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd 283
 Ebû Eyyûb Süleymân el-Mûriyânî 718
 Ebû Fûkeyhe 192, 195, 229, 232
 Ebû Ganiyye 748
 Ebû Gassân Mâlik b. İsmâil 752
 Ebû Habîbe b. Ez'ar 322
 Ebû Hâle el-Esîdî 463
 Ebû Hâle Hind b. Nebbâş b. Zürâre el-Üseyyidi 480
 Ebû Hamza 149, 468, 740
 Ebû Harb 759, 765
 Ebû Hârûn el-Abdî 742, 743
 Ebû Hassân ez-Ziyâdî 492, 559
 Ebû Hâşim el-Ca'ferî 793
 Ebû Hayseme Züheyr b. Harb 703
 Ebû Hâzim 53, 69, 139, 214, 645, 670
 Ebû Hilâl er-Râsibî 200, 575, 751, 766
 Ebû Hind b. Hârise 564
 Ebû Hind el-Beyâdî 526
 Ebû Hinnâ b. Ebû Üzeyhir ed-Devî 703
 Ebû Hişâm er-Rifâ'î 790
 Ebû Husayn 492
 Ebû Huzeyfe 24, 138, 188, 193, 201, 234, 244, 263, 266, 281, 301, 308, 309, 315, 316, 351, 357, 385, 396, 516, 548, 620, 761
 Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebî'a 516, 548, 620
 Ebû Hüreyre 144, 171, 194, 224, 299, 318, 379, 416, 455, 485, 494, 502, 506, 542, 564, 621, 647, 670, 696, 740, 747, 768, 770
 Ebû Hüzeyl 68, 202
 Ebû İmrân el-Cevnî 500, 644, 655, 659
 Ebû İmrân el-Mukri 24, 467
 Ebû İshâk 44, 142, 195, 198, 199, 200, 205, 206, 210, 211, 213, 214, 301, 459, 465, 466, 467, 468, 477, 478, 484, 486, 521, 548, 551, 593, 601, 641, 642, 660, 692, 742, 744, 745, 750, 751, 752, 757, 763, 764, 765, 770, 771, 789, 790, 792
 Ebû İshâk el-Hemdânî 771
 Ebû İshâk eş-Şeybânî 211, 757, 789
 Ebû Katâde 410, 413, 452, 457
 Ebû Kays b. Fâkih 174, 354
 Ebû Kays b. Hâris b. Kays 253
 Ebû Kebşe 129, 341, 386, 557, 558
 Ebû Kılâbe 24, 223, 262, 652, 654, 746, 752
 Ebû Kirsâfe 318
 Ebû Kuhâfe 178, 306, 386, 414, 435, 488, 494, 524, 629, 636, 637, 670, 671, 672
 Ebû Kuteybe b. Müslim 730
 Ebu'l-Alâ 592, 756
 Ebû Leheb 102, 108, 115, 128, 131, 133, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 166, 167, 270, 278, 345, 474, 550, 556, 557, 621, 691, 726
 Ebû Lehî'a 472, 612
 Ebû Lübâbe Zeyd b. Münzir 562
 Ebû Mahzûre 608, 609
 Ebû Ma'şer 24, 147, 241, 249, 252, 261, 262, 265, 500, 537, 640, 650
 Ebû Mekîn 756
 Ebû Merhab 658
 Ebû Meryem 201, 555, 589, 770, 788
 Ebû Mes'ûd 200, 282, 286, 487, 489, 497, 515, 559, 616, 699, 700, 702, 707, 720, 727
 Ebû Mes'ûd b. Kattâr 515, 559, 699
 Ebû Mes'ûd el-Kûfî 200, 487, 489, 616, 707, 727
 Ebû Meysere 142, 551
 Ebû Mihnef 650, 666, 667, 671, 728, 735
 Ebû Miskîn 702
 Ebû Mu'âviye 483, 491, 492, 623, 638, 691, 693, 721, 742, 765, 790
 Ebû Mu'âyt 160, 161, 166, 174, 184, 185, 343, 344, 351, 356, 549
 Ebû Muhammed en-Nâcî 787
 Ebû Musa el-Eş'arî 558, 571, 611, 638
 Ebû Musa el-Fervî 638, 692
 Ebû Müserrih 557
 Ebû Müslim 24, 198, 719, 720, 721
 Ebû Müveyhibe 563, 626, 627
 Ebû Nadre 203, 204, 667, 668
 Ebû Nâile Silkân b. Selâme 382
 Ebû Nasr et-Temmâr 223, 467, 660, 744, 757
 Ebû Necîh 147, 381, 410, 476
 Ebû Nu'aym 43, 144, 147, 202, 203, 206, 211, 468, 484, 485, 634, 740, 741, 743, 745, 748, 750, 755, 756, 757, 761, 762, 763, 787, 793
 Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn 144, 202, 484, 634, 740, 762, 787

- Ebû Osmân en-Nehdî 688
 Ebû Râfî 282, 314, 315, 333, 334, 521, 522, 526, 548, 556, 557, 562, 595, 616, 627
 Ebû Râfî' Sa'd b. Huneyf 334
 Ebû Rebî'a 92, 495, 507, 548, 552, 677, 753, 762
 Ebû Rebî Süleymân b. Dâvûd ez-Zehrâni 652
 Ebû Recâ el-Utârdî 751
 Ebû Rezîn 544
 Ebû Riğâl 58, 59, 434
 Ebû Ruveyha Abdullah b. Abdurrahman el-Has'ami 222, 607
 Ebû Rühm el-Gifârî 382, 430
 Ebû Sâbit 202, 208, 210, 282, 292, 663, 687, 745, 747, 788
 Ebû Sa'd 24, 89, 260, 265, 390, 395, 471, 484, 789
 Ebû Sa'd el-A'ver 789
 Ebû Sâdîk 752
 Ebû Saïd 148, 204, 234, 265, 283, 373, 379, 390, 407, 466, 468, 502, 506, 555, 603, 604, 629, 636, 724, 725, 740, 742, 743, 748, 755, 766, 802
 Ebû Saïd b. Akîl 725
 Ebû Saïd el-Hudrî 204, 283, 373, 379, 407, 466, 502, 506, 555, 629, 742, 743, 748
 Ebû Sâlih 39, 41, 46, 60, 83, 94, 132, 146, 156, 191, 195, 197, 199, 214, 216, 221, 270, 282, 466, 468, 485, 496, 497, 515, 552, 568, 590, 598, 599, 601, 635, 658, 665, 669, 671, 680, 692, 740, 745, 759, 767
 Ebû Sâlih el-Ferrâ 216, 745
 Ebû Sâlih Ferrâ el-Entâkî 598
 Ebû Sebre b. Ebû Rühm 125, 256, 267, 521
 Ebû Sebre b. Hâris 394
 Ebû Seleme 125, 132, 133, 144, 145, 146, 195, 203, 212, 221, 226, 243, 289, 301, 302, 303, 308, 309, 316, 338, 379, 387, 443, 447, 466, 480, 486, 491, 503, 504, 505, 576, 632, 642, 653, 659, 681, 772
 Ebû Seleme Abdullah b. Abdülesed 503
 Ebû Seleme b. Abdurrahmân 491, 653
 Ebû Sevr 349, 357, 501
 Ebû Suhayle 751
 Ebû Süfyân 29, 51, 88, 133, 152, 160, 170, 171, 235, 239, 282, 314, 333, 339, 342, 343, 344, 347, 351, 356, 366, 367, 369, 370, 380, 381, 386, 388, 389, 402, 403, 406, 407, 408, 409, 420, 427, 431, 432, 434, 439, 450, 470, 494, 506, 507, 513, 515, 516, 517, 539, 556, 568, 575, 611, 621, 670, 671, 680, 695, 698, 700, 707, 726, 729, 730, 738, 770
 Ebû Süfyân b. Harb 152, 160, 170, 235, 333, 339, 356, 366, 367, 369, 370, 388, 402, 406, 409, 439, 470, 513, 515, 568, 611
 Ebû Süfyân b. Hâris 389, 427, 431, 432, 556, 621, 695
 Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib 427, 431, 556, 621, 695
 Ebû Süfyân b. Huveytîb 516
 Ebû Süneyne 336
 Ebû Şemir 604, 613
 Ebû Şureyh 755
 Ebû Talha 88
 Ebû Talha Zeyd b. Sehl 284, 655
 Ebû Tâlib 30, 81, 89, 92, 109, 115, 121, 122, 124, 125, 134, 135, 136, 138, 149, 150, 153, 155, 157, 166, 177, 181, 188, 233, 236, 239, 240, 251, 253, 254, 265, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 276, 277, 299, 316, 340, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 361, 376, 395, 396, 398, 414, 419, 420, 425, 426, 428, 431, 432, 442, 448, 451, 453, 455, 456, 464, 466, 467, 473, 475, 479, 502, 523, 524, 525, 527, 537, 540, 548, 553, 562, 564, 572, 576, 600, 604, 605, 613, 620, 621, 635, 639, 640, 646, 650, 651, 652, 658, 662, 665, 669, 675, 680, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 703, 704, 707, 715, 716, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 729, 730, 733, 738, 739, 740, 741, 742, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 751, 755, 757, 758, 762, 767, 769, 771, 772, 774, 785, 787, 788, 789, 790, 794, 795, 796, 797, 798, 802, 803
 Ebû Tavûs 753
 Ebû Taybe 588
 Ebû Turâb 739, 767
 Ebû Tûrâb 738, 739
 Ebû Ubeyd 24, 114, 201, 385, 402, 409, 411, 415, 551, 589, 598, 654, 730, 742, 770, 789, 790, 793
 Ebû Ubeyde 65, 73, 78, 85, 91, 99, 114, 140, 159, 172, 194, 195, 196, 207, 246, 257, 262, 265, 267, 315, 317, 353, 376, 379, 414, 415, 419, 428, 446, 452, 484, 534

- 537, 539, 540, 593, 612, 616, 654, 655,
660, 661, 663, 805
- Ebü Ubeyde b. Abdullah 593
- Ebü Ubeyde b. Cerrah 663
- Ebü Ubeyde b. Cerrâh 73, 91, 262, 315, 317,
376, 379, 414, 419, 446, 452, 612, 655,
660, 661, 663
- Ebü Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ 172, 534
- Ebü Uhayha 168, 170, 177, 178, 266, 421, 435,
561
- Ebü Ümâme 225, 284, 294, 297, 311, 544
- Ebü Ümâme b. Sehl b. Huneyf 544
- Ebü Ümeyye 24, 125, 137, 160, 181, 182, 243,
267, 276, 277, 301, 302, 354, 357, 361,
396, 427, 431, 439, 440, 441, 503, 506,
507, 512, 534, 611, 623, 626, 629, 630,
641, 644, 646, 647, 654, 690, 691, 756,
757
- Ebü Ümeyye b. Muğire 125, 137, 243, 267, 276,
354, 357, 396, 439, 440, 441, 503, 507, 512
- Ebü Üsâme 349, 408, 479, 499, 503, 510, 549,
621, 754, 804
- Ebü Üsâme el-Cüşemî 408, 503
- Ebü Üseyd el-Ensârî 181, 534
- Ebü Vâil 632, 771
- Ebü Yâsir b. Ahtab 332
- Ebü Yezid 127, 204, 359, 360, 363, 422, 425,
589, 724, 725, 726, 727, 728, 729
- Ebü Yezid el-Gassânî ed-Dimaşki 589
- Ebü Yüsuf 211, 467, 599
- Ebü Zebyân 792
- Ebü Zekerriyyâ el-Aclânî 669, 670
- Ebü Zer 318, 418, 428, 751
- Ebü Zeyd el-Ensârî 274, 494, 611
- Ebü Zeyd et-Tâi 779
- Ebü Züeyb el-Hüzeli 53
- Ebü'd-Derdâ 317, 567, 568
- Ebü'l-Abbas 719, 721
- Ebü'l-Aker 495
- Ebü'l-Âliye 598
- Ebü'l-Âs 160, 187, 233, 315, 355, 357, 363,
399, 433, 447, 469, 470, 471, 472, 473,
475, 515, 516, 611, 704, 796, 799, 800
- Ebü'l-Âs b. Kays b. Adî 355
- Ebü'l-Âs b. Nevfel b. Abdüşems 357
- Ebü'l-Âs b. Rebî 315, 357, 447, 469, 471, 472,
796
- Ebü'l-Bahterî 160, 161, 183, 199, 208, 230, 259,
276, 277, 303, 344, 352, 568, 693, 744, 797
- Ebü'l-Cehhâf 669, 749, 763
- Ebü'l-Cehm b. Huzeyfe el-Adevî 727
- Ebü'l-Cevzâ 632
- Ebü'l-Esved 45, 148, 415, 576, 577, 736, 759,
765, 781
- Ebü'l-Esved ed-Düeli 576, 736
- Ebü'l-Fasil 670
- Ebü'l-Hakem 154, 160, 165, 344, 367, 387,
394, 396, 421, 531, 603
- Ebü'l-Hakem b. Ahnes 387, 394, 396
- Ebü'l-Hakem es-Saykal 603
- Ebü'l-Hamrâ 397
- Ebü'l-Hâris b. Abdullah 637
- Ebü'l-Hasan 23, 49, 129, 274, 487, 539, 576,
578, 579, 585, 630, 639, 642, 659, 693,
704, 714, 715, 722, 726, 727, 743, 758,
780, 790, 793, 798
- Ebü'l-Hasan el-Ensârî 714
- Ebü'l-Hasan el-Medâinî 49, 129, 274, 539, 576,
578, 579, 585, 630, 639, 642, 693, 704,
715, 726, 727, 780, 793
- Ebü'l-Haseneyn 738
- Ebü'l-Heysem 280, 282, 294, 297, 317, 389,
596, 616, 617
- Ebü'l-Heysem b. et-Teyyihân 616
- Ebü'l-Heysem et-Teyyihân 596
- Ebü'l-Huveyrîs 497, 632
- Ebü'l-Muğire es-Sekafi 759
- Ebü'l-Mühezzim 768
- Ebü'l-Münzir 282, 289, 354, 536
- Ebü'l-Velid et-Tayalisi 301, 762
- Ebü'l-Yakzân 46, 49, 68, 70, 119, 193, 203, 204,
209, 211, 260, 264, 576, 577, 697
- Ebü'l-Yeser 181, 289, 352, 355, 357, 379, 424
- Ebü's-Sevvâr ed-Dubaî 752
- Ebü's-Şa'sâ 397
- Ebü't-Tâhir 677
- Ebü't-Teyyâh 752
- Ebü't-Tufeyl 437, 466, 743, 747
- Ebü't-Tufeyl Âmir b. Vâsile 466
- Ebü'z-Za'râ 622
- Ebü'z-Zinâd 166, 194, 239, 299, 379, 414, 498,
506, 536, 557, 603, 625, 683, 699, 726, 727
- Ebü'z-Zübâb 714
- Ebü'z-Zübeyr 296, 590, 644
- Ecnâdeyn 238, 244, 429, 684
- Eflah b. Humeyd 628
- Ehvâz 565, 582, 718
- el-Beyân ve't-Tebyîn 720

- el-Câhız 720
 el-Evzâ'î 629, 652
 el-Hirmazî 710
 el-Hirmâzî 24, 93, 494, 583, 722
 Emetullah 524, 580
 Emetüllah bt. Kays b. Mahreme b. Muttalib 698
 Enceşe Ebû Mâriye 561
 Enes b. İyâd Ebû Damre 756
 Enes b. Mâlik 54, 290, 321, 379, 394, 437, 466, 468, 519, 530, 564, 571, 575, 581, 589, 594, 604, 634, 638, 643, 745, 753, 771
 Enese 341, 350, 557
 Enmâr 26, 56, 57, 58, 63, 64, 211, 214, 403, 446, 612
 Enmâr b. Bağîd 403, 446, 612
 Ensâbu'l-Eşraf 106, 715, 758, 761
 Ensar 226, 296, 315, 398, 640
 Erdeşîrhurre 774
 Erkam b. Şürahbîl 641, 642
 Ertâ b. Abdüşürahbîl 396
 Ervâ bt. Abdülmuttalib 123, 125, 184, 238, 677
 Ervâ bt. Küreyz b. Rebî'a 549
 Es'ad b. Zürâre 281, 284, 285, 294, 295, 297, 311, 312, 606, 650
 Esid b. Ebû Ünâs b. Züneym 794
 Esmâ b. Hârice b. Hısn el-Fezârî 732
 Esmâ bt. Abdurrahmân b. Ebû Bekir 723
 Esmâ bt. Akil 796
 Esmâ bt. Ebû Bekir 304, 494, 495, 605
 Esmâ bt. Numân el-Kindiyîye 534
 Esmâ bt. Salt es-Sülemiyîye 540
 Esmâ bt. Umeyys 451, 473, 479, 524, 525, 627, 628, 696, 697, 705, 742, 796
 Esrem 24, 65, 78, 85, 246, 804
 Esved b. Abdüyâğûs b. Vehb ez-Zühri 685
 Esved b. Abdülesed 160, 355
 Esved b. Abdüyâğûs 160, 167, 169, 179
 Esved b. Âmir 357
 Esved b. Kays 793
 Esved b. Muttalib 160, 185, 186, 187, 238, 276, 342, 352, 369, 470, 505, 506
 Eş'as 200, 210, 468, 501, 535, 536, 730, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 773, 780, 781
 Eş'as b. Ebüş-Şasâ 468
 Eş'as b. Kays 200, 536, 773
 Eş'as b. Kays el-Kindî 773
 Eş'as b. Sevvâr 210, 781
 Eşcâ'î b. Reys 612
 Eşres 754
 Eşva 45, 781
 Etrâf 596
 Evs 43, 178, 215, 229, 279, 280, 281, 282, 283, 285, 289, 293, 294, 297, 307, 308, 316, 321, 324, 329, 330, 336, 338, 342, 346, 349, 355, 356, 370, 371, 372, 373, 374, 380, 385, 388, 389, 390, 391, 394, 409, 441, 444, 522, 527, 538, 600, 601, 602, 608, 620, 650, 658, 797
 Evs b. Dam'ac 43
 Evs b. Hârise 281, 283, 538
 Evs b. Havlî 522, 650, 658
 Evs b. Havlî el-Ensârî 522
 Evs b. Mî'yer b. Levzân b. Rebî'a 608
 Evs b. Sâbit 285, 316
 Evtâs 431, 432
 Eymen b. Ubeyd 431, 550, 551
 Eyyüb b. Beşîr 629
 Eyyüb b. Dînâr el-Müktib 763
 Eyyüb el-Muktib 793
 Ezd 42, 47, 56, 62, 68, 82, 170, 172, 614, 615, 616, 736, 783
 Ezde bt. Hâris 570
 Ezherü's-Semân 531
- F**
- Fadl 24, 144, 197, 198, 199, 202, 207, 249, 254, 288, 437, 479, 484, 488, 524, 528, 540, 556, 557, 592, 626, 627, 632, 633, 634, 650, 651, 652, 657, 658, 678, 683, 696, 697, 740, 754, 762, 787, 789, 795
 Fadl b. Abbas 24, 254, 488, 528, 626, 650, 652, 657, 658
 Fadl b. Dükeyn 144, 202, 207, 484, 634, 740, 754, 762, 787
 Fadl b. Fadl b. Ayyaş 683
 Fadl b. Kesîr 795
 Fadl b. Merzûk 740
 Fâhite 694
 Fâliğ b. Âbir 38, 40
 Farsça 701, 755, 775
 Fâtıma 25, 52, 54, 55, 82, 83, 116, 125, 149, 150, 161, 234, 236, 251, 257, 258, 314, 315, 370, 383, 448, 451, 463, 469, 473, 475, 476, 477, 478, 479, 487, 488, 502, 533, 601, 614, 615, 621, 634, 635, 640, 650, 664, 667, 668, 677, 686, 692, 693,

- 694, 696, 705, 722, 723, 724, 729, 738, 739, 742, 745, 752, 765, 766, 768, 769, 770, 771, 794, 797, 798, 800, 801, 802, 803
- Fâtıma bt. Abdullah b. Rezâm b. Rebî'a 614
 Fâtıma bt. Amr b. Âiz 125, 614, 615
 Fâtıma bt. Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm 125, 614
 Fâtıma bt. Esed 149, 692, 693, 694, 738
 Fâtıma bt. Esed b. Hâşim b. Abdümenâf 692, 694, 738
 Fâtıma bt. Esed b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay 694
 Fâtıma bt. Hâris b. Bühse b. Süleym 614
 Fâtıma bt. Hasan b. Hasan b. Ali 723
 Fâtıma bt. Hüseyin 800, 801, 802
 Fâtıma bt. Hüseyin b. Ali 800
 Fâtıma bt. Muhammed b. Umâre 650
 Fâtıma bt. Nasr b. Avf b. Amr b. Rebî'a 614
 Fâtıma bt. Ömer 502
 Fâtıma bt. Resûlullah 475, 502, 601, 722, 794
 Fâtıma bt. Resûlullah (sav) 475, 601, 794
 Fâtıma bt. Sa'd b. Seyel 82, 83, 614
 Fâtıma bt. Urbe b. Rebî'a b. Abdüşems 729
 Fâtıma bt. Zâide b. Asam b. Herim 469
 Fâtımatü'l-Kilâbiyye 532
 Fedâle 508, 559, 642, 643, 681, 769
 Fedâle b. Abde b. Merâre 508
 Feddâle 678
 Fedek 139, 246, 416, 448, 449, 450, 601, 602
 Ferazdak 59
 Ferezdak b. Gâlib 736
 Ferve b. Amr 287, 358, 526, 563, 564, 592, 593
 Ferve b. Amr el-Cüzâmî 526, 563, 592, 593
 Ferve b. Hübeyre el-Kuşeyri 612
 Feyyâd 512
 Fidda 593, 604, 793
 Fırat 216, 778, 787
 Fıtr b. Halife 621, 762, 790, 804
 Fıtr b. Hâlife 741
 Ficâr 77, 124, 136, 138, 140, 141
 Fietü'l-Bâğiye 789
 Filistin 40, 45, 98, 100, 285, 293, 424, 675
 Fil Vak'ası 75, 141
 Finhâs 334
 Firâs 238, 347, 634
 Fudayl 195, 206, 212, 550, 634, 638, 678, 790
 Fudayl b. Amr 638
 Fudayl b. Merzûk 550
- Füleyt ez-Zühli 754
 Fûls 454, 604
- G**
- Gâbe 412, 445
 Gâdir-i Hum 747, 748, 771
 Gâfık 47, 48, 56
 Gâlib b. Abdullah 449, 450
 Gâlib b. Fıhr 73, 74, 75, 615, 616
 Gars 616, 618, 619, 651
 Gassân b. Abdülhamid 715, 727, 769
 Gatafân 75, 76, 231, 293, 367, 406, 408, 508
 Gaylân 172, 758, 789, 790
 Gaziyye b. Amr b. Atıyye 285
 Gazze 94, 98, 99, 100, 130
 Gufre 464
 Gunder 465, 660
 Gurâbi 487
 Guzeyye bt. Dûdân b. Âvf b. Amr 495
 Guzeyye bt. Dûdân Ümmü Şerik 495
- H**
- Habbâb b. Eret 152, 192, 211, 212, 213, 215, 219, 237
 Habbe el-Urenî 740
 Habeşistan 90, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 272, 300, 340, 473, 474, 503, 505, 513, 514, 515, 523, 559, 587, 605, 620, 628, 689, 696, 697, 725
 Habîb b. Ebû Sâbit 202, 210, 687, 745, 747, 788
 Habîbe b. Hârice [b. Zeyd] b. Ebû Züheyr 495
 Habîbe bt. Hârice b. Züheyr b. Mâlik b. İmrü'ül-Kays 640
 Habîb (veya Hubeyb) b. Teym 389
 Haccâc 58, 59, 89, 145, 160, 173, 181, 214, 216, 224, 253, 290, 291, 334, 347, 355, 370, 407, 412, 455, 472, 492, 498, 507, 570, 581, 585, 586, 588, 598, 603, 609, 644, 679, 689, 715, 716, 723, 745, 756, 765, 766, 767, 789
 Haccâc b. Ertât 472
 Haccâc b. Muhammed 145, 214, 407, 412, 498, 598, 745
 Haccâc b. Nusayr 644
 Haccâc b. Yûsuf 715
 Haccâc el-Cüşemî 586

- Hacl 127, 128, 684
 Hadice 100, 133, 135, 136, 142, 144, 145, 146,
 147, 148, 149, 276, 277, 463, 469, 470,
 474, 475, 479, 480, 482, 485, 545, 546,
 549, 555, 725, 797
 Hadice bt. Ali b. Ebû Tâlib 725
 Hadice bt. Huveylid 133, 135, 142, 148, 276,
 463, 469, 479, 480, 545
 Hadramevt 38, 43, 44, 212, 286, 611, 612
 Hadre 565
 Hafsa 249, 252, 496, 497, 498, 499, 500, 501,
 502, 506, 512, 525, 536, 544, 545, 635,
 638, 639
 Hafsa bt. Ömer b. Hattâb 249, 252, 496
 Hafs b. Ömer 118, 270, 483, 536, 558, 590, 738
 Hafs b. Ömer el-Ömeri 590
 Hakem b. Abdülmelik 752
 Hakem b. Amr el-Gıfârî 585
 Hakem b. Ebü'l-Âs 626
 Hakem b. Ebü'l-Huveyrîs 632
 Hakîm b. Cübeyr 762
 Hakîm b. Hizâm b. Huveylid 276, 545, 798
 Hâle bt. Huveylid 469, 480
 Hâle bt. Huveylid b. Esed 469
 Halef b. Halîfe 718
 Halef b. Hişâm 24, 201, 204, 206, 213, 405,
 472, 551, 568, 651, 652, 656, 740, 750
 Halef b. Hişâm el-Bezzâz 204, 206, 405, 472,
 551, 568, 651, 652, 740, 750
 Hâlef b. Hişâm el-Bezzâz 653
 Halef b. Sâlim el-Mahzûmî 737
 Halef el-Bezzâr 790
 Hâlid b. Abdullah b. Hâlid 582
 Hâlid b. Abdullah el-Vâsıtî 224, 637, 790
 Hâlid b. Hizâm 238
 Hâlid b. İlyâs 596
 Hâlid b. Kays 287
 Hâlid b. Mahled 151, 256, 763
 Hâlid b. Saïd 234, 235, 433, 514, 611, 613, 669,
 670
 Hâlid b. Saïd b. Âs 234, 235, 433, 514, 611, 613,
 669
 Hâlid b. Saïd b. Âs b. Ümeyye 234, 514, 611,
 613
 Hâlid b. Süfyân 397
 Hâlid b. Velid 246, 253, 286, 358, 374, 376,
 377, 381, 388, 394, 396, 419, 427, 451,
 452, 453, 455, 456, 523, 524, 745
 Hâlid b. Yezid el-Kureşî 624
 Hâlide bt. Huveylid 480
 Hâlid el-Hazzâ 223, 262, 652, 696, 702, 787
 Hâlid el-Hezzâ 621
 Halîme 130, 131, 132, 133, 427, 434
 Hallâd b. Süveyd 286, 412
 Hallâd b. Ubeyde 580, 581, 582, 584
 Hamâme 219, 726
 Hammâd b. Seleme 185, 201, 209, 217, 222,
 224, 226, 227, 245, 250, 309, 321, 331,
 341, 379, 386, 387, 410, 411, 417, 418,
 463, 465, 490, 500, 560, 568, 575, 576,
 588, 590, 594, 601, 638, 654, 655, 659,
 667, 688, 741, 745, 747, 759, 765, 767,
 768
 Hammâd b. Vâkid 634
 Hammâd b. Zeyd 216, 221, 331, 332, 404, 551,
 592, 632, 649, 652, 661, 789, 790, 791
 Hammâd er-Râviye 41, 59
 Hammâlete'l-Hatab 727
 Hammâletü'l-Hatab 474
 Hamne bt. Caş 125, 406, 510, 511, 512
 Hamrâülesed Gazvesi 392, 400
 Hamza 89, 115, 116, 120, 127, 128, 132, 135,
 136, 149, 159, 166, 174, 182, 185, 188,
 190, 211, 214, 217, 235, 244, 315, 316,
 337, 341, 351, 352, 354, 355, 380, 383,
 384, 387, 389, 395, 396, 397, 398, 399,
 400, 429, 438, 439, 468, 501, 504, 513,
 524, 539, 540, 550, 567, 624, 641, 724,
 740
 Hamza b. Abdullah b. Ömer 501, 624, 641
 Hamza b. Abdülmuttalib 89, 116, 127, 132,
 135, 159, 166, 174, 190, 316, 337, 351,
 380, 387, 395, 438, 504, 524, 540
 Hâni b. Urve b. Nimrân el-Murâdî 731, 732
 Hâni b. Urve el-Murâdî 732, 737
 Hannâ 595
 Hanzale 53, 204, 238, 343, 344, 351, 378, 380,
 389, 612, 619, 718, 719, 751
 Harb b. Ümeyye 79, 97, 109, 127, 139, 140,
 158, 170, 333, 474, 508
 Hârice b. Zeyd 285, 295, 316, 322, 386, 390
 Hâris b. Âmir b. Nevfel 190, 344, 352
 Hâris b. Avf 336, 539, 612
 Hâris b. Ebû Şemir 604, 613
 Hâris b. Ebû Şemir el-Gassânî 604
 Hâris b. Ebû Vahre 356
 Hâris b. el-Hadramî 351
 Hâris b. Enes 377, 388

- Hâris b. Esed b. Abdüluzâ 160, 183, 238, 276, 377, 395, 797
 Hâris b. Hâlid 241, 242
 Hâris b. Hasîra 752
 Hâris b. Hubeyyib 261, 275
 Hâris b. Kays es-Schmî 168
 Hâris b. Kelede 194, 266, 434, 569, 570, 572, 587
 Hâris b. Kelede es-Sekafi 194, 434, 569
 Hâris b. Nemr 46
 Hâris b. Nevfel b. Hâris b. Abdülmuttalib 515
 Hâris b. Osman 357
 Hâris b. Süveyd b. Sâmit 279, 322
 Hâris b. Ukbe b. Kâbûs 385, 388
 Hâris b. Yezid 242, 245, 612
 Hârise b. Sürâka 349
 Hârise b. Şerâhîl 545, 546, 555
 Harmele b. Amr 354
 Harre 293, 319, 385, 624, 709, 722
 Hârûn b. İmrân 519
 Hârûn b. Ma' rûf 760
 Hasan b. Ali 24, 93, 459, 473, 478, 621, 659, 705, 723, 725, 730, 764, 786, 798, 801, 802, 805
 Hasan b. Ali el-Hirmâzi 24, 93
 Hasan b. Arefe 24, 637, 669
 Hasan b. Muhammed 598
 Hasan b. Musa el-Eşyeb 463, 468, 593, 601, 792
 Hasan b. Sâlih 197, 692, 749, 751, 753
 Hasan b. Sâlih b. Hay 692
 Hasan b. Sevbân 502
 Hasan b. Umâre 591, 637
 Hasan el-Basrî 289, 458, 753
 Hassân 78, 79, 90, 127, 171, 187, 220, 230, 243, 244, 260, 275, 277, 285, 298, 328, 334, 341, 353, 362, 383, 393, 403, 406, 410, 421, 427, 442, 492, 493, 530, 559, 580, 589, 675, 676, 710, 752, 755, 788
 Hassân b. Abdullah 755
 Hassân b. Sâbit 78, 79, 90, 127, 187, 220, 230, 243, 275, 285, 298, 328, 353, 383, 393, 403, 406, 421, 442, 530, 710
 Hâşim b. Abdümenâf 88, 89, 90, 92, 94, 98, 99, 100, 124, 125, 128, 233, 238, 275, 352, 396, 512, 524, 615, 681, 692, 694, 738
 Hâşim b. Hâris el-Mervezi 24, 743
 Hâşim b. Muğire 77, 477
 Hâşim b. Muttalib b. Abdümenâf 124, 342, 621
 Haşrec b. Nübâte 559
 Hatf 603
 Hâub b. Amr 153, 256, 267, 322, 390
 Hâub [b. Amr] b. Abdüşems 481
 Hâub b. Belte'a 505, 526
 Hâub b. Ebû Belte'a 237, 357, 382, 387, 418, 426, 558, 613
 Hâub b. Ümeyye 324
 Hâtım b. Abdullah b. Sa'd b. El-Hasrac et-Tâi 586
 Hâtım b. İsmâil 601, 619
 Hattâb b. Nüfeyl b. Abdüluzâ 496, 548
 Havlân 439, 611
 Havle bt. Amr b. Ka'b 521
 Havle bt. Ca'fer 803, 804
 Havle bt. Hakîm 249, 482
 Havli b. Ebû Havli 256
 Havsâ 722
 Hayber 127, 133, 233, 236, 239, 260, 282, 287, 288, 298, 335, 406, 416, 417, 448, 449, 514, 519, 523, 590, 597, 601, 602, 605, 631, 657, 696, 740
 Hayde b. Me'add 54
 Haydere 738
 Hazîme b. Nehd 52
 Hazrec 105, 124, 126, 189, 279, 280, 283, 285, 286, 287, 292, 293, 294, 297, 320, 321, 336, 338, 339, 342, 346, 349, 350, 358, 361, 371, 374, 390, 391, 393, 409, 441, 517, 538, 550, 650, 671
 Hebbâr b. Bakıyye 790
 Hebbâr b. Esved b. Muttalib b. Esed b. Abdüluzâ 470
 Hebbâr b. Süfyân 244
 Hemdân 44, 45, 780
 Hendek 192, 199, 218, 244, 252, 261, 283, 288, 289, 317, 323, 324, 374, 389, 406, 407, 409, 410, 411, 445, 567, 693
 Herât 720, 721
 Hevze b. Ali el-Hanefî 538, 613
 Hevze b. Halife 24, 218, 633
 Heysem b. Adî 211, 230, 236, 239, 251, 256, 257, 262, 265, 283, 285, 286, 290, 293, 330, 425, 522, 567, 588, 593, 694, 699, 705, 720, 734, 738
 Hilâs 621
 Hims 61, 75, 78, 286, 458, 560
 Hırâş b. İsmâil el-İclî 804
 Hibbân b. Musa 630
 Hicâz 40, 41, 105, 211, 404, 586, 608, 710, 737, 785, 786
 Hicr 40, 69, 137, 161, 167, 175, 186, 299, 361, 547

- Hikl b. Ziyâd 641
 Hilâl b. Ebû Humejd el-Vezzân 633
 Hilâl b. Ümeyye 54, 508
 Hilfî'l-Fudûl 677, 678, 679, 680, 681
 Himmânî 559, 692
 Himyer 38, 40, 45, 46, 48, 49, 51, 58, 105, 126, 312, 521, 555, 603, 612
 Hind b. Ebû Hâle 463, 480
 Hind bt. Abdullah b. Hâris b. Vâile 615
 Hind bt. Avf b. Züheyr 503, 521, 697
 Hind bt. Avf el-Himyeyriye 696
 Hind bt. Avf el-Himyeyriye 524
 Hind bt. Avvâm 550
 Hind bt. Ebû Kayle Cez' b. Gâlib el-Huzâ'i 616
 Hind bt. Ebû Süfyan 515
 Hind bt. Ebû Ümeyye 503
 Hind bt. Hâris 155, 506
 Hind bt. Yezîd 534
 Hind b. Utbe 516
 Hindistan 23, 603, 628
 Hîre 59, 60, 61, 62, 76, 77, 121, 129, 138, 140, 141, 176, 693, 728, 736, 778
 Hişâm 24, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 62, 64, 67, 69, 70, 72, 76, 77, 81, 82, 83, 84, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 104, 105, 107, 109, 111, 116, 118, 119, 121, 126, 130, 132, 139, 140, 146, 149, 150, 151, 156, 160, 166, 170, 171, 191, 193, 194, 197, 198, 201, 204, 205, 206, 208, 212, 213, 214, 221, 224, 225, 226, 232, 244, 245, 246, 252, 254, 258, 270, 275, 276, 277, 295, 299, 318, 330, 331, 334, 341, 343, 344, 345, 353, 354, 358, 359, 363, 364, 369, 370, 387, 396, 398, 404, 405, 410, 411, 413, 415, 416, 419, 421, 425, 429, 432, 436, 438, 448, 463, 466, 467, 468, 471, 472, 476, 479, 480, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 490, 496, 498, 499, 501, 504, 506, 508, 512, 520, 522, 529, 530, 536, 538, 539, 541, 544, 549, 551, 552, 553, 558, 560, 561, 562, 564, 567, 568, 569, 580, 587, 589, 590, 601, 603, 604, 606, 619, 622, 624, 625, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 635, 638, 641, 644, 651, 652, 653, 656, 657, 658, 662, 665, 669, 672, 680, 681, 687, 694, 698, 701, 703, 705, 709, 710, 711, 712, 713, 721, 725, 726, 727, 728, 729, 735, 740, 745, 750, 752, 753, 756, 771, 780, 788, 790, 794, 795, 797, 799, 800, 802, 804
 Hişâm b. Abdülmelik 635, 799, 800
 Hişâm b. Ammâr 24, 149, 318, 404, 415, 416, 432, 436, 438, 530, 549, 560, 561, 562, 567, 590, 601, 603, 604, 619, 628, 629, 632, 641, 652, 656, 657, 729, 753
 Hişâm b. Ammâr ed-Dimaşki 415, 438, 560, 590, 603, 619, 641, 729
 Hişâm b. el-Kelbî 39, 53, 54, 55, 59, 69, 107, 121, 130, 140, 146, 191, 193, 448, 483, 520, 529, 590, 635, 680, 694, 705, 725, 735, 750, 795
 Hişâm b. Hassân 341, 580, 589, 752, 788
 Hişâm b. Sa'd 225, 541, 544, 553, 606, 625
 Hişâm b. Urve 49, 166, 194, 226, 299, 331, 341, 387, 410, 411, 479, 480, 483, 484, 486, 487, 490, 498, 499, 504, 506, 536, 539, 625, 630, 631, 638, 652, 672, 681, 727
 Hişâm b. Yüsuf 662, 687, 745
 Hişâm el-Kelbî 39, 43, 214, 254, 413, 471, 508, 549, 680, 698, 701, 703, 709, 721, 726, 727, 771, 780, 794, 797, 799, 804
 Hizâm b. Hâlid 324
 Hizâm b. Rebia 795
 Horasan 5
 Horasân 516, 578, 584, 585, 719, 721
 Hubâb b. Kayzî 389
 Hubâb b. Münzir 226, 227, 345, 346, 354, 358, 374, 376, 661, 663, 664, 666
 Hubbâ bt. Huleyl b. Hubşiyye 88, 614
 Hubşânî 487
 Hudeybiye 248, 258, 261, 395, 413, 414, 415, 418, 449
 Hudeyc b. Üveys 292
 Hukkâm er-Râzi 793
 Huleyye 724, 738
 Hulvân 51, 66, 75, 80, 504, 545, 615, 717, 773
 Humâm b. Cemûh 316, 350, 394
 Humejd 377, 378, 383, 395, 467, 468, 487, 542, 588, 589, 590, 601, 619, 628, 632, 633, 638, 753, 757
 Humejd b. Abdullah el-Asam 757
 Humejd b. Abdullah el-Mülâi 487
 Humejd b. Hilâl 590
 Humejd et-Tavil 467, 468, 542
 Huneyn 130, 238, 239, 423, 428, 430, 431, 432, 434, 454, 457, 550, 597, 609, 725
 Huneyn b. Huzâfe 252, 317, 496

Huneys b. Huzâfe b. Kays b. Adî b. Sa'd b. Sehm 252, 496
 Hur b. Cürmüz 757
 Hurr el-Has'ami 464
 Husayn b. Bedr 612
 Husayn b. Ebü'l-Hur el-Anberî 783
 Huveytub b. Abdüluzzâ 259, 267, 345, 369, 413, 414, 416, 428, 429, 482, 516, 522, 595
 Huveytub b. Abdüluzzâ b. Ebü Kays 482, 516
 Huyeyy b. Ahtab 332, 366, 406
 Huzeyfe b. Yemân 198, 381, 388, 622
 Huzeyme b. Sâbit 206, 591
 Huzyâ 614
 Hübeyre 192, 369, 390, 428, 534, 537, 538, 548, 612, 692, 693, 694, 718, 719, 720, 774, 796
 Hübeyre b. Ebü Vehb 192, 369, 390, 428, 537, 694
 Hübeyre b. Yerim 692, 693
 Hüdbe 24, 51, 146, 200, 386, 609, 642, 653, 654, 667, 751, 768, 769
 Hüdbe b. Hâlid 24, 146, 200, 386, 609, 667, 751, 768, 769
 Hüseyin b. Abdullah b. Ubeydullah b. Abbas 556
 Hüseyin b. Abdullah 618, 650, 654, 717, 723
 Hüseyin b. Abdullah b. Ubeydullah b. Abbas 618, 723
 Hüseyin b. Ali 24, 460, 521, 544, 548, 562, 596, 598, 600, 601, 609, 610, 622, 639, 641, 650, 652, 672, 680, 692, 722, 730, 733, 737, 742, 748, 756, 757, 759, 763, 780, 790, 795, 799, 800, 805
 Hüseyin b. Ali b. Ebü Tâlib 680
 Hüseyin b. Ali b. Esved 521, 544, 548, 596, 598, 600, 601, 609, 610, 622, 639, 641, 650, 652, 672, 692, 742, 756, 759, 763, 790, 795
 Hüseyin b. Âli b. Esved 672
 Hüseyin b. Ali b. Esved el-İclî 639
 Hüseyin b. Ali el-İclî 748, 780
 Hüseyin b. Esved 199, 200, 203, 210, 787, 788, 789
 Hüseyin b. Muhammed 478
 Hüseyin b. Ubeydullah b. Dumeýre 563
 Hüseyin el-Cu'fî 150, 151, 638, 662
 Hüseyin el-Eşkar 747
 Hüseyin el-Mâzini 549
 Hüşeym 94, 195, 204, 234, 310, 405, 511, 597, 640, 651, 652, 653, 656, 657, 658, 659,

660, 769, 796

Hüşeym b. Beşir 310, 651

Hüzeyme b. Sabit 591

Hz. Ömer 30, 236, 265, 283, 607, 788

L-İ

İsâ b. Yünus 438, 464

Iyy 47

İbn Abbas 27, 46, 60, 62, 83, 92, 94, 141, 142, 145, 146, 150, 151, 152, 156, 157, 158, 159, 162, 165, 191, 199, 213, 231, 250, 270, 271, 299, 300, 337, 361, 436, 437, 455, 468, 497, 501, 515, 521, 522, 523, 540, 541, 552, 556, 590, 591, 593, 596, 598, 599, 603, 614, 618, 627, 629, 633, 634, 639, 641, 642, 643, 646, 649, 654, 657, 658, 660, 662, 665, 669, 680, 687, 688, 702, 703, 705, 740, 742, 743, 744, 746, 748, 767, 768, 774, 782, 783, 784, 785, 792, 795

İbn Abbas b. Sehl b. Sa'd b. Mâlik 593

İbn Âişe el-Kureşî 465

İbn Avn 196, 210, 221, 531, 660, 667

İbn Ayyaş 561, 699, 734

İbn Câbir 560

İbn Cu'dübe 120, 475, 487, 659, 665, 670, 671, 704, 710, 712, 727, 756

İbn Cüreyc 145, 216, 407, 412, 498, 521, 522, 523, 609, 618, 651, 654

İbn Ebü Adî 770

İbn Ebü Atik 494

İbn Ebü Hâle et-Temîmî 459

İbn Ebü Kuhâfe 488, 629, 636, 637, 670

İbn Ebü Meryem 589

İbn Ebü Müleyke 477, 610, 623, 631, 742

İbn Ebü Sebre 141, 154, 381, 436, 593, 596, 602, 603, 604, 606, 636, 637, 638, 755

İbn Ebü Ya'fûr 766

İbn Ebü Zi'b 148, 149, 175, 291, 398, 518, 531, 542, 549, 594, 645

İbn Ebü'l-Avcâ es-Sülemi 450

İbn Ebü'l-Eclâh 489

İbn Ebü'l-Furât 551

İbn Ebü'r-Ricâl 483, 500

İbn Ebü'z-Zinâd 494

İbn Ebü'z-Zinâd 166, 194, 379, 414, 498, 536, 603, 625, 683, 699, 726

İbn Erfahşez b. Sâm b. Nüh 38

İbn Eşva 781

- İbn Fesve 172, 703
İbn Havlî 658
İbn Herme 65, 721
İbn Hurrebüz 698
İbn Lehî'a 45, 415, 489
İbn Mehdi 493, 498
İbn Mes'ûd 166, 198, 199, 204, 264, 296, 309, 353, 354, 574, 622
İbn Mücâlid 749, 780
İbn Müfferiğ 582, 587
İbn Necih 518
İbn Ömer 197, 224, 301, 309, 332, 374, 385, 404, 468, 501, 506, 592, 606, 645, 646, 751, 788, 789
İbn Ömer el-Bezzâr 751
İbn Rezin 490, 784
İbn Rûmân 664
İbn Salhab 737
İbn Sayyâd 671
İbn Sîrîn 341, 531, 589, 621, 668, 779
İbn Şihâb 198, 229, 377, 383, 411, 481, 489, 490, 493, 501, 601, 602, 604, 623, 660, 662, 745
İbn Uleyye 216, 221, 651, 654
İbnü'l-Abbas 41, 666
İbnü'l-Esir 498, 661
İbnü'l-Eş'as 734, 735
İbnü'l-Gasîl 528
İbnü'l-Hanefiyye 621, 766, 781
İbnü'l-Hud'â 784
İbnü'l-Kelbi 48, 56, 57, 58, 62, 63, 72, 80, 86, 94, 106, 109, 113, 150, 172, 284, 285, 351, 377, 413, 432, 441, 495, 497, 562, 564, 570, 608, 702, 711, 784, 795
İbnü'l-Mübârek 410, 493, 652
İbn Ümmü Abd 198, 199, 204, 622
İbn Ümmü Mektûm 188, 301, 367, 369, 400, 401, 402, 409, 411, 412, 414, 430, 431, 433, 435, 436, 608, 609
İbnü'z-Zübeyr 492, 642
İbn Ya'kûb 764
İbn Yemân 483, 490, 501
İbn Ziyâd 575, 582, 697, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738
İbrahim b. Abdullah b. Cübeyr 792
İbrahim b. Abdullah b. Ma'bed 633
İbrahim b. Ca'fer 611
İbrahim b. Fadl 592
İbrahim b. Gıyâs 24, 619
İbrahim b. Humejd 601, 753
İbrahim b. Muhammed 24, 464, 486, 532, 597, 606, 754
İbrahim b. Muhammed b. Ar'ara 24, 532, 597
İbrahim b. Muhammed es-Sâmî 486, 754
İbrahim b. Müslim el-Hârizmî 625, 788
İbrahim b. Nu'aym en-Nahhâm 502
İbrahim b. Sa'd 493, 540, 543, 556, 622, 623, 625, 626, 627, 629, 630, 641, 644, 646, 647, 650, 653, 654, 658, 664
İbrahim el-Fervî 693
İbrahim en-Neha'î 638
İbrahim et-Teymî 489, 593, 627, 660
İdrîs 37, 410
İdrîs (as)'dır- b. Yârid b. Mihlâl b. Kaynân b. Enûş b. Şis b. Âdem 37
İfk 492, 513, 530
İfk 405, 406
İfrikayye 40, 236, 502
İkrime 58, 88, 104, 132, 140, 141, 150, 156, 159, 167, 215, 275, 290, 299, 350, 358, 369, 370, 374, 376, 377, 386, 389, 390, 394, 418, 421, 422, 423, 429, 463, 468, 476, 493, 499, 521, 522, 523, 535, 540, 556, 596, 618, 629, 637, 649, 654, 658, 696, 702, 742, 743, 744, 765, 795
İkrime b. Ammâr el-İclî 499
İkrime b. Ebû Cehil 350, 358, 369, 370, 374, 376, 377, 389, 390, 394, 418, 421, 422, 429, 535
İkrişetül-Hisân b. Advân b. Amr b. Kays 615
İlâc b. Ebû Seleme b. Abdülzâb b. Gîre es-Sekafî 480
İmrân b. Fadîl el-Bercemî 581
İmrân b. Husayn Ali 789
İmrân b. Ma'rûf es-Sedûsî 729
İmru'ül-Kays 615, 620, 640
İmru'ül-Kays b. Adî 797
İmruülkays b. Amr 62
İmru'ül-Kays b. Hucre 620
İrâk 472
İsa b. Abdullah b. Mâlik 606
İsa b. Abdurrahmân el-Ensârî 519, 597
İsa b. Ma'mer 605
İsa b. Talha 768
İsa b. Yûnus 654
İsfahân 718, 719
İshâk b. Abdullah 141, 650, 723, 755, 792
İshâk b. Abdullah b. Ebû Ferve 755, 792

- İshâk b. Ebû İsrâîl 603, 618, 651, 742, 744, 747, 753
 İshâk b. Musa el-Fervî 752
 İshâk b. Saîd b. Amr b. Saîd b. Âs 762
 İshâk b. Yahyâ 541, 729
 İshâk b. Yesâr 37, 658
 İshâk Ebû Musa el-Fervî 638
 İshâk el-Fervî 199, 459, 491, 742
 İsmâil (as) 38, 39
 İsmâil b. Abdullah b. Ebû Üveys 605
 İsmâil b. Abdullah b. Hâlid 549
 İsmâil b. Ayyaş 560, 628
 İsmâil b. Ca'fer 466, 633
 İsmâil b. Ebû Hâlid 214, 221, 657
 İsmâil b. Ebû Hâlid 501, 551, 597, 640, 652, 658, 770
 İsmâil b. İbrahim 467, 566, 618, 651, 673
 İsmâil b. İbrahim b. Ukbe 673
 İsmâil b. Müslim 642
 İsmâil b. Uleyye 631, 654, 680
 İsmâil b. Ümeyye 483, 605, 643
 İsrâîl 144, 200, 281, 282, 297, 308, 346, 477, 478, 484, 486, 548, 596, 603, 609, 618, 641, 642, 651, 742, 743, 744, 747, 749, 753, 755, 787, 790, 795
 İstahr 720, 776
 İtlâl 596
 İyâd 26, 50, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 68, 73, 86, 99, 118, 153, 265, 516, 670, 672, 698, 700, 756
 İyâd b. Abduganm el-Fihri 516
 İzhir 635
- K**
- Ka'b b. Esed 335
 Ka'b b. Eşref 323, 333, 442
 Ka'b b. Lüey 496, 615
 Ka'b b. Mâlik 153, 289, 312, 316, 339, 612, 630, 646
 Ka'b b. Şerâhîl 546
 Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî 451
 Kâbe 41, 48, 59, 69, 71, 82, 83, 84, 86, 88, 91, 96, 98, 103, 106, 108, 114, 115, 117, 118, 127, 132, 136, 137, 141, 149, 153, 168, 183, 226, 229, 244, 269, 274, 275, 287, 288, 317, 348, 421, 425, 426, 427, 430, 437, 438, 455, 456, 477, 538, 547, 554, 598, 608, 651, 678, 680, 681
 Kabisa b. Abduavn el-Hilâlî 783
 Kabisa b. Ukbe 199, 751
 Kabisa b. Züeyb 492
 Kâfûr 604
 Kahm b. Me'add 54
 Kahtân 38, 39, 43, 47, 236
 Kâin b. Âdem 37
 Kala'î 603
 Kâmil Ebü'l-Alâ 788
 Ka'nebi 631
 Karaza b. Ka'b 775
 Kardem b. Ka'b 336
 Karede 443
 Karkaratülküdr Gazvesi 367
 Karkisiyâ 718
 Karsâfe bt. Hâris b. Avf b. Ebû Hârise 539
 Kâsim b. Kesir 770
 Kâsim b. Muhammed 494, 628, 633, 644, 661, 698, 715, 723
 Kâsim b. Muhammed b. Ca'fer 698, 715, 723
 Kâsim b. Muhammed b. Ca'fer b. Ebû Tâlib 723
 Kâsim b. Muhammed b. Ebû Bekir 494, 723
 Kâsim b. Restûlullah 469
 Kâsim b. Sellâm 201, 214, 402, 407, 589, 597, 653, 742, 770, 793
 Kâsim Ebû Abdurrahmân 567
 Kâsıt b. Şüreyh 90, 329, 395
 Kasvâ 303, 311, 436, 438, 594
 Katâde 113, 114, 147, 159, 173, 201, 220, 224, 268, 283, 300, 325, 326, 327, 328, 382, 390, 410, 413, 437, 452, 457, 466, 528, 568, 594, 604, 624, 740, 787
 Katâde b. Nu'mân 283, 325, 326, 382
 Katâde b. Nu'mân ez-Zaferî 283, 382
 Katan b. Vehb b. Amr el-Huzâ'î 480
 Katûl 679
 Kayle bt. Huzâfe b. Cemh 615
 Kays b. Amr 320, 332
 Kays b. Aylân 58, 65, 69, 82, 615
 Kays b. Ebû Sa'sa'a 285
 Kays b. Müslim 197, 198, 498, 598
 Kays b. Müslim'den 197, 198, 598
 Kays b. Sa'd 705, 706, 774, 787
 Kays b. Sa'd 500
 Kays b. Sa'd b. Ubâde el-Ensâri 705, 774
 Kays b. Sa'lebe 391
 Kays b. Zeyd 70, 322, 389
 Kays el-Hârifi 770
 Kayser 167, 185, 298, 323, 447, 526, 613
 Kayzer 38, 46, 87

- Kaza'a b. Süveyd el-Bähili 758
 Kebeş b. Münzir b. Zeyd b. Lebid b. Hıdâş 526
 Kelb b. Veber 53, 291, 445, 545
 Kelbî 24, 37, 39, 43, 44, 46, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 67, 69, 71, 72, 80, 82, 86, 94, 102, 106, 107, 109, 113, 118, 121, 130, 131, 135, 139, 140, 143, 146, 147, 150, 151, 158, 172, 191, 193, 207, 214, 215, 216, 220, 221, 231, 232, 234, 237, 239, 240, 251, 253, 254, 256, 258, 260, 265, 275, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 288, 289, 291, 293, 294, 295, 303, 322, 338, 350, 351, 355, 356, 374, 377, 388, 389, 390, 393, 394, 395, 400, 405, 413, 420, 422, 432, 441, 444, 445, 447, 448, 470, 471, 476, 479, 483, 495, 497, 503, 508, 515, 519, 520, 524, 529, 533, 534, 535, 537, 538, 540, 546, 548, 549, 554, 556, 559, 562, 564, 569, 570, 590, 593, 594, 599, 603, 608, 611, 613, 635, 669, 671, 680, 694, 698, 701, 702, 703, 705, 707, 709, 711, 720, 721, 725, 726, 727, 735, 750, 758, 767, 771, 780, 784, 794, 795, 797, 799, 804
 Kerdem b. Zeyd 336
 Kerkere 564
 Kesîr b. Abbas 797
 Kesîr b. Abdullah en-Nâci 541
 Kesîr b. Mervân el-Filistîni 637
 Kesîr b. Mürre el-Hadramî 44
 Kesîr b. Şihâb el-Hârisî 733
 Kesker 211, 569, 756, 773, 774
 Ketûm 604
 Keysân 147, 194, 229, 394, 439, 440, 623, 660, 669, 671, 713, 792, 805
 Kilâb b. Mürre 82, 83, 129, 616
 Kinâne 48, 54, 69, 71, 72, 79, 82, 83, 84, 108, 112, 113, 122, 138, 139, 140, 168, 170, 199, 225, 260, 268, 304, 330, 331, 333, 335, 338, 348, 369, 370, 375, 388, 390, 406, 414, 415, 418, 449, 450, 468, 470, 482, 503, 508, 519, 537, 612, 615, 616, 620, 699, 709, 711, 758, 799
 Kinâne b. Adi 370, 470
 Kinâne b. Ebül-Hukayk 519
 Kinâne b. Savirâ 335
 Kinde 43, 54, 536, 611, 612, 733, 780
 Kinnesrin 61
 Kirmân 720, 787
 Kistrâ 61, 129, 140, 167, 185, 216, 252, 298, 613
 Kudâ'a 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 66, 68, 71, 75, 80, 83, 84, 124, 241, 289, 293, 350, 404, 417, 452, 545, 615, 616, 797
 Kudâme b. Attâb 754
 Kudâme b. Maz'un 250
 Kudâme b. Musa el-Cumahî 725
 Kûfe 43, 59, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 211, 214, 215, 251, 286, 290, 291, 473, 573, 576, 577, 586, 587, 659, 717, 718, 730, 731, 732, 733, 734, 737, 738, 755, 758, 761, 764, 778, 779, 780, 793, 795
 Kuratâ 445, 534
 Kureybe el-Kübrâ bt. Ebû Ümeyye 506
 Kureybe es-Suğrâ 507
 Kureyş 30, 69, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 84, 85, 86, 87, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 107, 109, 111, 112, 115, 116, 119, 120, 124, 129, 132, 136, 137, 139, 140, 142, 145, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 168, 171, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 195, 217, 218, 219, 231, 242, 248, 251, 259, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 276, 277, 279, 299, 300, 303, 305, 307, 313, 330, 333, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 347, 348, 356, 359, 361, 362, 363, 365, 369, 370, 375, 389, 396, 397, 399, 400, 406, 407, 413, 414, 415, 418, 420, 421, 438, 439, 440, 443, 444, 447, 469, 470, 475, 477, 508, 517, 537, 548, 568, 578, 606, 613, 628, 663, 666, 670, 677, 680, 681, 686, 687, 689, 691, 698, 701, 708, 709, 718, 724, 725, 726, 727, 728, 765, 788, 805
 Kurre b. Hâlid 146, 644
 Kusay 469, 495, 503, 545, 614, 615, 678, 680, 682, 694
 Kusayy 58, 77, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 93, 97, 99, 102, 109, 112, 118, 125, 127, 129, 135, 143, 156, 183, 184, 237, 238, 275, 352, 377, 680
 Kusem 128, 524, 621, 650, 651, 658, 659
 Kusem b. Abbas 621, 650, 658
 Kutbe b. Âmir 280, 289, 357, 382
 Kutbe b. Amr 289, 451
 Kutbe b. Mâlik 788
 Kuteyle bt. Abdüluzza b. Ebû Kays 495

Kuteyle bt. Kays 535
 Kuzmân 89, 90, 329, 396
 Küleyb b. Rebîa b. Hâris b. Züheyr 53
 Külsûm b. Hidm 213, 218, 241, 263, 306, 307, 309, 316, 550, 557, 739
 Kürz b. Câbir el-Fihri 338, 420, 448
 Küseyyir 72, 73, 476, 804, 805
 Küseyyir Azze 804

L

Lahm 56, 69, 70, 71, 98, 143, 435, 447, 452
 Lebid 99, 100, 104, 266, 286, 296, 326, 327, 329, 336, 481, 489, 490, 527, 528, 611, 795
 Lebid b. A'sam 336
 Lebid b. Rebî'a 795
 Leviz b. Sebe b. Yeşcüb 38
 Levizoğulları 38
 Leylâ bt. Hâris el-Hüzeilye 616
 Leylâ bt. Hatim b. Adî b. Amr 538
 Leys 52, 65, 83, 222, 388, 409, 411, 430, 458, 463, 466, 548, 591, 597, 616, 620, 627, 640, 654, 709, 711, 793
 Lizâz 592, 593
 Luhay b. Hârise 42
 Luhayf 592
 Lübâbe bt. Hâris 503, 524, 540, 696
 Lübâbe bt. Hâris b. Hazn 503, 524, 696
 Lübâbe es-Sugrâ 524
 Lüeyy 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 86, 92, 110, 123, 125, 137, 140, 156, 178, 241, 254, 256, 257, 260, 261, 265, 275, 314, 347, 355, 362, 369, 377, 396, 408, 413

M

Ma'bed 100, 241, 253, 306, 307, 356, 464, 524, 543, 571, 572, 633, 685, 701, 702, 711, 746
 Ma'bed b. Vehb 356
 Ma'bed b. Vehb 701
 Ma'bed el-Cühenî 746
 Mağrib 40, 470
 Mâh 197, 504
 Mâhan Ebû Sâlih 692
 Mahmûd b. Dehye 334
 Mahmûd b. Lebid 296, 489, 528
 Mahreme b. Nevfel ez-Zühri 119, 339, 727
 Maşiyiye 82, 722
 Mais b. Âmir b. Lüey 495
 Makburî 502, 662

Ma'kul 288, 581, 731, 732
 Ma'kul b. Münzir 288
 Mâlik b. Ahtab 332
 Mâlik b. Avf 256, 431, 433, 612
 Mâlik b. Avf en-Nasri 612
 Mâlik b. Dinâr 746
 Mâlik b. Ebû Kavkal 335
 Mâlik b. Enes 295, 436, 481, 487, 521, 602, 604, 631
 Mâlik b. Evs 282, 307, 308, 336, 338, 441, 538, 600, 601, 602
 Mâlik b. Evs b. Hadsân 600, 601, 602
 Mâlik b. Hizâm b. Rebî'a 795
 Mâlik b. İsmâil en-Nehdi 459, 792, 795
 Mâlik b. Kinâne 54, 72, 82, 503, 616
 Mâlik b. Miğvel 492, 643
 Mâlik b. Nadr 73, 394, 615, 616, 617
 Mâlik b. Nadr b. Kinâne 615
 Mâlik b. Nahhât 618
 Mâlik b. Nüveyre 612
 Mâlik b. Tulâtîle 191
 Mâlik b. Ubeydullah 357
 Mâlik b. Yehâmir 38
 Ma'mer 50, 85, 136, 142, 145, 147, 151, 159, 172, 195, 220, 229, 241, 250, 251, 254, 257, 263, 265, 299, 300, 337, 381, 402, 410, 465, 478, 485, 486, 488, 496, 497, 506, 521, 532, 533, 534, 536, 541, 578, 579, 580, 581, 584, 593, 594, 600, 605, 620, 627, 628, 631, 634, 636, 648, 652, 657, 662, 668, 669, 687, 691, 743, 744, 747, 753
 mân A'rec 391
 mân b. Abdü'amr 394
 Ma'n b. Adî 283, 354, 662, 666
 mân b. Sa'lebe 390
 Mansûr 25, 45, 58, 68, 93, 97, 128, 130, 141, 142, 144, 194, 202, 220, 237, 275, 290, 308, 346, 368, 406, 431, 490, 544, 559, 596, 612, 614, 615, 657, 718, 719, 720, 722, 723
 Mansûr b. Cumhûr el-Kelbi 720
 Mansûr b. Zâzân 657
 Mâriye el-Kıbtiyye 526, 532
 Ma'rûf 216, 471, 729, 760, 793
 Ma'rûf b. Hürrebûz el-Mekki 471
 Mâsebezân 504, 719
 Maskale b. Hübeyle çŞeybâni 774
 Mâviyye bt. Kayn b. Cesr b. Şey'ullah 615

- Me'ad 47, 49, 52, 56, 61, 64, 127
 Me'addoğulları 51, 52
 Medâin 141, 473, 567, 642, 698, 717, 755, 772
 Medâini 24, 27, 49, 74, 118, 120, 129, 204, 216,
 259, 264, 274, 487, 490, 539, 554, 576,
 578, 579, 580, 581, 582, 584, 585, 606,
 624, 630, 639, 642, 643, 646, 659, 665,
 667, 668, 669, 670, 671, 673, 693, 698,
 702, 704, 705, 707, 710, 712, 714, 715,
 726, 727, 730, 748, 749, 751, 754, 756,
 764, 765, 766, 767, 769, 770, 771, 779,
 780, 781, 787, 788, 791, 793, 803, 804
 Medine 5, 37, 44, 79, 88, 90, 100, 104, 129,
 130, 132, 133, 144, 150, 151, 153, 172,
 184, 187, 195, 205, 209, 217, 218, 219,
 226, 227, 228, 229, 233, 234, 235, 236,
 237, 238, 239, 240, 241, 243, 244, 245,
 246, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 255,
 256, 257, 259, 260, 263, 264, 265, 279,
 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288,
 289, 290, 291, 293, 294, 300, 301, 302,
 303, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311,
 312, 313, 315, 317, 318, 320, 325, 333,
 334, 337, 338, 339, 340, 344, 346, 347,
 348, 350, 351, 352, 357, 358, 359, 360,
 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372,
 373, 375, 385, 392, 396, 398, 399, 400,
 401, 402, 403, 404, 409, 410, 411, 412,
 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420,
 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430,
 431, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 441,
 442, 443, 445, 446, 449, 450, 451, 452,
 453, 457, 464, 470, 472, 473, 474, 475,
 480, 481, 483, 487, 494, 498, 501, 506,
 507, 511, 514, 516, 520, 521, 526, 538,
 551, 553, 556, 560, 561, 566, 571, 579,
 588, 589, 592, 595, 602, 605, 606, 607,
 608, 617, 621, 624, 636, 655, 657, 670,
 674, 675, 680, 696, 699, 700, 701, 703,
 704, 705, 709, 710, 711, 716, 721, 727,
 728, 739, 741, 745, 766, 769, 772, 786,
 796, 799, 800, 801, 802, 803, 804
 meğâfir 498
 Mehdi 44, 147, 468, 493, 498, 563, 754, 804,
 805
 Mehre 46, 53, 595, 729
 Mehre b. Haydân b. Amr b. İlhâf b. Kudâ 46
 Mekhül 38, 131, 153, 434, 592, 605, 650, 753
 Mekke 27, 39, 41, 42, 45, 58, 59, 73, 74, 76,
 77, 78, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 91, 94,
 96, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 107, 108,
 112, 114, 115, 120, 121, 123, 132, 133,
 135, 139, 143, 144, 150, 151, 153, 156,
 159, 161, 164, 167, 169, 176, 178, 179,
 181, 182, 184, 186, 191, 193, 194, 195,
 198, 211, 212, 216, 220, 228, 229, 230,
 235, 236, 237, 238, 239, 240, 243, 244,
 245, 246, 248, 249, 250, 252, 256, 257,
 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267,
 268, 278, 279, 280, 281, 284, 287, 290,
 293, 294, 296, 298, 300, 301, 302, 303,
 304, 305, 306, 308, 309, 310, 313, 314,
 315, 325, 328, 330, 331, 332, 333, 334,
 342, 344, 345, 346, 347, 348, 351, 356,
 359, 360, 361, 362, 369, 370, 380, 383,
 386, 397, 398, 401, 406, 413, 414, 415,
 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424,
 425, 426, 427, 429, 430, 431, 437, 441,
 442, 449, 450, 452, 453, 454, 455, 456,
 457, 459, 464, 466, 469, 470, 471, 473,
 479, 482, 487, 493, 494, 495, 508, 517,
 521, 522, 523, 537, 542, 543, 546, 550,
 551, 555, 556, 557, 590, 604, 606, 608,
 609, 611, 613, 614, 654, 660, 671, 672,
 677, 678, 679, 680, 681, 682, 684, 688,
 690, 692, 695, 724, 728, 739, 753, 770,
 784, 785, 786
 Mektûm b. Hakîm 764
 Menbic 24, 61
 Merhab 45, 658
 Merhûm b. Abdülazîz 644
 Mersed b. Ebû Mersed el-Ganevî 444
 Mervân 26, 30, 43, 55, 57, 70, 74, 187, 201,
 251, 400, 415, 428, 441, 473, 478, 494,
 501, 502, 510, 515, 518, 581, 603, 604,
 637, 710, 713, 714, 716, 717, 718, 720,
 721, 723, 726, 742, 760, 791, 796, 798,
 803
 Mervân b. Ebû Said b. Mu'allâ 603, 604
 Mervân b. Hakem 30, 55, 187, 415, 428, 494,
 501, 518
 Mervân b. Mu'aviye 742, 760
 Mervân b. Muhammed el-Ca'dî 718
 Meryem bt. İmrân 480, 486
 Meryem oğlu İsa 649
 Merzûk es-Saykal 603
 Mescidü'l-Harâm 608, 609

- Mesleme b. Muhârib 554, 579, 667
 Mesrûh 132, 133, 434, 569, 584, 587
 Mesrûk 45, 212, 309, 491, 492, 501, 632, 634, 637
 Mesrûk b. Vâil 45
 Mes'ûd b. Ebû Ümeyye b. Muğîre 354
 Mes'ûd b. Mu'attib 513, 517
 Mes'ûd b. Yezid 288
 Meşrebetu Ümmi İbrahim 526
 Mevz 38
 Meymûne 488, 503, 517, 521, 522, 523, 524, 525, 531, 545, 556, 565, 623, 625, 626, 627, 628, 644, 697, 725, 797
 Meymûne bt. Ali b. Ebû Tâlib 725
 Meymûne bt. Ebû Süfyan 517
 Meymûne bt. Hâris 503, 521, 522, 525, 556
 Meymûne bt. Hâris b. Hazn 503, 521, 525
 Meymûne bt. Hâris b. Hazn el-Hilâliyye 521
 Meymûne bt. Sa'd 565
 Meymûn el-Hadramî 45
 Mıksem 591, 658
 Mıksem Ebü'l-Kâsım 658
 Mıkyes b. Dubâbe 422, 424
 Mısır 23, 40, 44, 113, 252, 265, 424, 512, 524, 798
 Mid'am Ebû Selâm 563
 Midlâc 364
 Mihzem 454, 604
 Mikdâd b. Amr Behrânî 382
 Mikdâd b. Esved 241, 685
 Mıkyes 424, 425
 Mindel b. Ali 745
 Minhâl b. Amr 637
 Mi'rac 298
 Mirba' b. Kayzî 323, 373
 Mis'ar 788
 Misnevnî 604
 Misver b. Mahreme 386, 415, 477, 478
 Misver b. Muhammed b. Ca'fer 698
 Mu'âfi b. İmrân el-Hımsî 489
 Mu'âviye 205, 467, 473, 476, 478, 483, 491, 492, 503, 507, 515, 516, 517, 520, 534, 539, 553, 554, 568, 573, 574, 575, 576, 578, 587, 588, 593, 595, 597, 598, 607, 614, 616, 623, 638, 641, 660, 680, 691, 693, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 705, 707, 708, 709, 710, 711, 714, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 733, 736, 742, 760, 765, 770, 772, 784, 786, 787, 789, 790, 791, 796
 Mu'âviye 29, 38, 43, 45, 48, 51, 52, 54, 62, 78, 88, 92, 97, 128, 157, 162, 165, 189, 199, 201, 204, 205, 206, 213, 217, 220, 238, 256, 282, 283, 284, 286, 287, 291, 293, 309, 319, 349, 350, 355, 370, 391, 393, 394, 399, 400, 413, 431, 437, 449, 716
 Mu'âviye b. Abdullah 595, 616, 699, 700, 702, 716, 722, 723
 Mu'âviye b. Abdullah b. Ca'fer 699
 Mu'âviye b. Abdullah b. Ubeydullah 595, 616
 Mu'âviye b. Amr 476
 Mu'âviye b. Ebû Süfyan 698, 700, 707, 729, 730, 770
 Mu'âviye b. Kurre 568
 Mu'âviye b. Mâlik b. Zeydümenât 784
 Mu'âviye b. Sâlih 597
 Mu'âviye b. Yahyâ ez-Zühri 641
 Mu'âviye ed-Darîr 491, 623, 638, 693, 789
 Mu'avviz b. Afrâ bt. Ubeyd 350
 Mu'âz b. Alâ 760
 Mu'âz b. Amr 291
 Mu'âz b. Cebel 309, 316, 611, 612
 Muâz b. Cebel 289, 431
 Mu'âz b. Hâris 284
 Mu'âze el-Adeviyye 766
 Mu'âz el-Anberî 466, 568
 Mu'cemül-Büldân 473, 586, 603
 Mudar 26, 56, 58, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 77, 84, 86, 111, 112, 120, 447
 Muğîre 24, 77, 82, 85, 87, 98, 104, 125, 127, 137, 138, 139, 140, 160, 168, 169, 170, 174, 188, 193, 200, 204, 212, 224, 225, 232, 243, 244, 245, 246, 247, 252, 266, 267, 271, 272, 276, 301, 302, 345, 354, 357, 358, 370, 385, 388, 396, 398, 399, 400, 426, 439, 440, 441, 451, 455, 473, 477, 495, 502, 503, 507, 509, 511, 512, 517, 524, 538, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 577, 590, 596, 610, 621, 645, 651, 653, 656, 657, 658, 659, 671, 754, 759, 760, 763, 770, 771, 780, 796, 804
 Muğîre b. Abdullah b. Ebû Akil 771
 Muğîre b. Müslim 760
 Muğîre b. Nevfel b. Hâris b. Abdülmuttalib 473, 796
 Muğîre b. Şu'be 204, 517, 570, 571, 574, 610, 645, 657, 658, 659

- Muğis b. Sumeý 562
 Muhâcir b. Ümeýye 611
 Muhammed b. Abdullah 118, 137, 142, 152, 164, 205, 221, 267, 285, 299, 413, 436, 437, 465, 490, 511, 532, 552, 596, 603, 630, 633, 636, 646, 649, 652, 656, 672, 746, 747, 748, 800
 Muhammed b. Abdullah b. Abdurrahmán 636
 Muhammed b. Abdullah b. Atyyye el-Avfi 748
 Muhammed b. Abdullah b. Ca'fer 646
 Muhammed b. Abdullah b. Husayn 596
 Muhammed b. Abdullah el-Esedî 633
 Muhammed b. Abdurrahmán 488, 494, 529, 560
 Muhammed b. Abdurrahmán b. Ebû Leylâ 529
 Muhammed b. Akil 724, 725, 797
 Muhammed b. Ali 93, 589, 654, 755, 792, 795, 804, 806
 Muhammed b. Ali [b. el-Hanefiyye 654, 804
 Muhammed b. Âmir 710
 Muhammed b. Ammâr 195, 196, 223, 353, 606
 Muhammed b. Amr b. Alkame el-Leysi 483
 Muhammed b. Amr b. Hazm b. Zeyd b. Levzân 620
 Muhammed b. Ar'ara 24, 202, 405, 532, 597, 648
 Muhammed b. Ber b. Tarif b. Utvâre b. Âmir 620
 Muhammed b. Bükeyr 24, 522
 Muhammed b. Ca'fer 457, 475, 620, 697, 698, 715, 723, 795
 Muhammed b. Ca'fer b. Ebû Tâlib 475, 620, 723
 Muhammed b. Ebân 24, 624, 635, 659, 766
 Muhammed b. Ebû Bekir 436, 494, 524, 620, 624, 723
 Muhammed b. Ebû Bekir es-Siddik 620, 723
 Muhammed b. Ebû Eyyûb Ebû Âsim 761
 Muhammed b. Ebû Harmele 606
 Muhammed b. Ebû Huzeyfe 234, 516, 620
 Muhammed b. Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebi'a 516, 620
 Muhammed b. Ebû Yahyâ el-Eslemî 619
 Muhammed b. el-A'râbi 49, 62, 68, 508, 531
 Muhammed b. el-Hanefiyye 621, 751, 803, 804, 805
 Muhammed b. Eş'as 730, 732, 733, 734, 736, 737
 Muhammed b. Fudayl 212, 634, 790
 Muhammed b. Hâlid b. Abdullah el-Vâstî 637
 Muhammed b. Hâlid b. Abdullah et-Tahhân 24, 633
 Muhammed b. Halife el-Bekravî 759
 Muhammed b. Hanefiyye 805
 Muhammed b. Hâris el-Ekber 516
 Muhammed b. Hasan b. Üsâme b. Zeyd 549
 Muhammed b. Hasan b. Zebâle 681
 Muhammed b. Hâtem 492
 Muhammed b. Hâtim 24, 145, 147, 157, 165, 173, 195, 210, 212, 224, 309, 337, 374, 492, 493, 498, 499, 501, 542, 568, 634, 765
 Muhammed b. Hâtim b. Meymûn 24, 157, 374, 492, 765
 Muhammed b. Hâtim el-Mervezî 145, 173, 195, 337, 498, 542, 568, 634
 Muhammed b. Hayyân el-Harrânî 24, 467, 597
 Muhammed b. Hâzim 638, 745
 Muhammed b. Himyer 555, 603
 Muhammed b. Hirmâz b. Mâlik b. Amr b. Temim 619
 Muhammed b. Humrân 620
 Muhammed b. İbrahim et-Teymî 489, 593, 627
 Muhammed b. İsa b. Sümeý 549
 Muhammed b. İshâk 37, 130, 165, 222, 238, 245, 249, 251, 255, 256, 262, 265, 282, 286, 288, 289, 309, 325, 410, 415, 457, 458, 469, 540, 549, 556, 560, 599, 600, 623, 625, 626, 627, 629, 630, 641, 646, 647, 650, 654, 658, 659, 664, 666, 791
 Muhammed b. İshâk b. Yesâr 37
 Muhammed b. İsmâil 486, 500, 621, 696, 743, 804
 Muhammed b. İsmâil b. Ebû Füdeyk 743
 Muhammed b. İsmâil Darîr el-Vâstî 118
 Muhammed b. İsmâil ed-Darîr 486, 500, 621
 Muhammed b. İsmâil el-Vâstî ed-Darîr 486, 696, 804
 Muhammed b. Kâb el-Kurazî 532
 Muhammed b. Kesir 24, 145, 402, 598
 Muhammed b. Mervân 515, 718
 Muhammed b. Mesleme 283, 317, 366, 373, 414, 435, 442, 445, 446, 620
 Muhammed b. Mesleme el-Ensârî 435, 620
 Muhammed b. Musaffâ 24, 437, 489, 555, 560, 664
 Muhammed b. Musaffâ el-Himsî 437, 489, 555, 560, 664
 Muhammed b. Mükendir 670
 Muhammed b. Müslim b. Hammâd 492
 Muhammed b. Ömer 114, 141, 147, 151, 154, 158, 184, 298, 483, 521, 541, 544, 593, 625, 650, 662, 743, 796, 800

- Muhammed b. Ömer b. Ali 743, 796
 Muhammed b. Ömer Ebû Abdullah el-Vâkıdı 544
 Muhammed b. Ömer el-Vâkıdı 147, 151, 154, 158, 184, 298, 483, 593, 625, 650, 662
 Muhammed b. Râşid 650
 Muhammed b. Rebi'a 792
 Muhammed b. Sabbâh 24, 405, 465, 554, 597, 640, 651, 657, 659, 660, 769
 Muhammed b. Sabbâh el-Bezzâz 405, 597, 660, 769
 Muhammed b. Sa'd 24, 39, 44, 100, 114, 141, 142, 147, 148, 151, 152, 153, 154, 156, 158, 159, 162, 175, 184, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 206, 207, 209, 211, 212, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 229, 231, 233, 241, 249, 254, 256, 263, 264, 265, 268, 271, 285, 291, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 308, 385, 426, 436, 465, 476, 478, 483, 485, 489, 490, 491, 492, 494, 500, 502, 504, 506, 511, 519, 521, 525, 531, 536, 537, 549, 551, 552, 557, 558, 559, 568, 589, 591, 592, 593, 595, 596, 597, 602, 603, 605, 610, 618, 619, 621, 622, 623, 624, 627, 628, 630, 631, 632, 635, 636, 637, 638, 640, 643, 646, 647, 648, 649, 650, 652, 653, 655, 656, 657, 659, 660, 662, 667, 670, 671, 672, 673, 687, 688, 691, 698, 700, 701, 704, 729, 740, 741, 743, 745, 746, 750, 751, 753, 754, 755, 756, 757, 763, 768, 770, 787, 789, 790, 791, 792, 795, 800, 802
 Muhammed b. Säib 24, 37, 109, 151, 270, 546, 590, 601
 Muhammed b. Säib b. Bişr el-Kelbî 546
 Muhammed b. Seleme 44, 263, 549
 Muhammed b. Sellâm el-Cumahi 501
 Muhammed b. Sîrîn 54, 196, 216, 221, 660, 752
 Muhammed b. Süfyân b. Mücâşi b. Dârim 619
 Muhammed b. Talha 511, 512, 620
 Muhammed b. Talha b. Ubeydullah 511, 620
 Muhammed b. Ubeyd et-Tanâfisî 222, 510
 Muhammed b. Ukbe b. Uhayha b. Cüllâh el-Evsi 620
 Muhammed b. Üsâme 549
 Muhammed b. Üsâme b. Zeyd 549
 Muhammed b. Vekî 504
 Muhammed b. Yahyâ b. Sehl 591
 Muhammed b. Yahyâ b. Sehl b. Ebû Hasme 591
 Muhammed b. Yezîd el-Vâsîti 590, 653
 Muhammed b. Yûsuf el-Fâryâbî 594
 Muhammed b. Ziyâd 24, 44, 705, 722
 Muhammed b. Ziyâd el-A'râbî 44, 705, 722
 Muhammed Cevvâd en-Nurî 675
 Muhammed el-Aşğar b. Ali 796
 Muhammed el-Evsat 473, 796
 Muhammed el-Evsat b. Ali 796
 Muhammed en-Nâkıd Ebû Osmân 459
 Muhammed eş-Şüvey'ir b. Humrân b. Ebû Humrân el-Cu'fî 620
 Muhassin 475, 477, 478, 794
 Muhavvil 747
 Muhayrik 311, 335, 384, 600
 Muhayyâ bt. İmrüü'l-Kays 798
 Muhtâr b. Ebû Ubeyd 730, 789, 790
 Muhtâr b. Ebû Ubeyd es-Sekaftî 730
 Mukâ'is b. Amr b. Ka'b b. Sa'd 612
 Mukâtil 47, 55
 Mukâtil b. Hakîm 47
 Mukavkis 526, 527, 592, 593, 613
 Mus'ab b. Abdullah 121, 153, 181, 254, 264, 360, 434, 482, 701
 Mus'ab b. Abdullah Zübeyrî 701
 Mus'ab b. Muhammed b. Şürahbil 659
 Mus'ab b. Ubeydullah Zübeyrî 564
 Mus'ab b. Umeyr 90, 179, 266, 281, 285, 301, 311, 315, 316, 346, 370, 374, 382, 387, 398, 512
 Mus'ab b. Zübeyr 29, 798
 Musa b. Dâvûd 632
 Musa b. Ebû Âişe 596, 639
 Musa b. İmrân 647, 649
 Musa b. Muhammed 489, 491, 593, 653, 656
 Musa b. Muhammed b. İbrahim et-Teymî 489, 593
 Musa b. Muhammed et-Teymî 491
 Musa b. Sercis 633
 Musa b. Talha 729
 Musa b. Ubeyde 465, 535, 595, 659
 Musa b. Ubeyde er-Rebezî 465
 Musa b. Ukbe 548, 650, 745
 Musa b. Ya'kûb 497
 Musâfi' b. Safvân b. Züş-Şüfir el-Huzâ'i 517
 Musa Şhevât 711
 Mutarrif b. Abdullah 481, 789
 Mutarrif b. Tarîf 405, 597

- Mu'te 233, 552, 696
 Mu'temir b. Abdullah b. Abdullah b. Übey b. Mâlik b. Hâris el-Hazrecî 502
 Mu'temir b. Süleymân 468, 792
 Mut'im 56, 115, 137, 190, 276, 277, 278, 297, 344, 357, 369, 465, 482, 497, 599, 622, 680, 689
 Muttalib b. Abdullah b. Hantab 753
 Muttalib b. Hantab 358
 Muverrik 796
 Muzaffer b. Müreccâ 24, 589, 601, 693, 753, 792
 Mübârek b. Fedâle 642, 643, 769
 Mücâhid 144, 145, 147, 158, 194, 204, 216, 220, 222, 232, 271, 274, 381, 407, 412, 491, 492, 518, 539, 541, 586, 591, 693, 713, 726, 793
 Mücâhid [b. Cebr 713
 Mücâlid 213, 406, 522, 550, 558, 567, 656, 659, 734, 749, 760, 766, 780, 791
 Mücâlid b. Said 522, 567, 766
 Mücâşi b. Mes'ûd es-Sülemi 172, 703
 Mücemma b. Yahyâ 467
 Mücemmi' b. Cârîye 323
 Mücezzer b. Ziyâd 183, 279, 321, 391, 392
 Müdrike 51, 66, 68, 69, 70, 73, 112, 412
 Müemmel b. İsmâil 743, 761, 790
 Müfaddal 678
 Müleyke bt. Ka'b el-Leysi 537
 Müleyke bt. Ka'b el-Leysiye el-Kinâniyye 537
 Müleyke el-Kinâniyye 537
 Münebbih 58, 60, 160, 181, 347, 355, 364, 370, 449, 507, 603, 612, 677, 689
 Münebbih b. Haccâc 347, 355, 370, 507, 603
 Münebbih b. Haccâc b. Âmir b. Huzeyfe 507
 Münebbih b. Rebî'a b. Seleme b. Mâzin 677
 Münkedir b. Muhammed 511
 Münzir 56, 121, 129, 136, 138, 140, 141, 174, 204, 216, 221, 226, 227, 282, 285, 288, 289, 292, 294, 298, 345, 346, 354, 358, 365, 374, 376, 443, 495, 526, 536, 562, 581, 621, 661, 663, 664, 666, 731, 747, 776, 777, 804
 Münzir b. Amr 292, 294, 298, 443
 Münzir b. Cârûd 581, 731, 776
 Münzir b. Cârûd el-Abdî 581, 731
 Münzir es-Sevrî 621, 804
 Müreysi 254, 404, 424, 507, 517, 518, 519, 558, 563
 Mürre b. Hilâl b. Fâlic 93, 97, 615
 Müsâfir b. Ebû Amr b. Ümeyye 693
 Müsâvir el-Varrâk 590
 Müsennâ b. Ebân 765
 Müsennâ b. İmrân 718
 Müseyyeb b. Hazn 727
 Müslim 24, 144, 146, 149, 197, 198, 204, 213, 331, 337, 377, 379, 432, 434, 455, 466, 491, 492, 495, 498, 540, 548, 560, 568, 583, 590, 596, 598, 602, 621, 625, 632, 638, 642, 652, 655, 656, 657, 702, 719, 720, 721, 724, 725, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 742, 746, 749, 753, 757, 758, 760, 763, 779, 788, 796
 Müslim b. Akil 725, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 796
 Müslim b. Akil b. Ebû Tâlib 730, 733, 796
 Müslim b. Amr el-Bâhili 730, 731
 Müslim b. Avsece el-Esedî 732
 Müslim b. Mu'attib b. Ebû Leheb 621
 Müslim b. Sümeyy b. Hâris el-Ezdî 495
 Müslim b. Yesâr 434, 596
 Müslim b. Yezid b. Mezkûr 779
 Mütevekkil Ala'llah 605
- N**
- Nablus 675
 Nadîr b. Nahhâm b. Yenhûm 519
 Nadr 69, 71, 72, 73, 74, 108, 112, 160, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 185, 238, 266, 339, 344, 346, 352, 394, 615, 616, 617, 639, 767
 Nadr b. İshâk 639, 767
 Nadr b. İshâk el-Hüzeli 767
 Nadr b. Kinâne 71, 72, 108, 615
 Nâfi 197, 224, 291, 301, 309, 332, 374, 404, 406, 434, 470, 498, 569, 570, 571, 572, 592, 606, 610, 750
 Nâfi b. Abdükays b. Lakit b. Âmir el-Fihri 470
 Nâfi b. Hâris ile Ziyâd b. Ubeyd 571
 Nahle 138, 139, 140, 357, 396, 439, 453
 Nahlûs-Sadaka" 531
 Nasr b. Seyyâr 719
 neb 604
 Nebbâş b. Kaş 334
 Nebtel b. Hâris 322
 Necâşi 103, 109, 110, 223, 235, 237, 268, 272, 273, 274, 452, 514, 605, 613, 696, 697
 Necde 599

- Necid 304, 367, 407, 416, 449, 452, 535
 Necrân 63, 428, 611, 612, 620, 694, 769, 793
 Nehdoğulları 52
 Nehik b. Mirdâs el-Cühenî 553
 Nehrevân 762
 Netât 602
 Nevfel b. Abdullah 391, 439, 440
 Nîkul'ukâb 427
 Nizâr b. Me'add 48, 56
 Nu'aym b. Ebû Hind 637
 Nu'aym b. Hakîm 770, 788
 Nu'aym b. Mes'ûd 402, 408, 612
 Nu'aym b. Mes'ûd el-Eşca'i 402, 408, 612
 Nubeyh b. Haccâc b. Âmir b. Huzeyfe 679
 Nufey 569
 Nûh (as) b. Lâmik b. Mettûşelah b. Ahnûh 37
 Numân b. Aclân 772, 773
 Numân b. Aclân ez-Zürakî 772, 773
 Nu'mân b. Amr 285, 395
 Numân b. Beşîr 661, 730
 Numân b. Beşîr el-Ensârî 730
 Nu'mân b. [Ebû] Evfâ 334
 Nu'mân b. Münzir 56, 129, 138, 140, 141, 216
 Numân el-Kindî 535
 Nusayb Ebû Mihcen 698
 Nusaybin 566, 787
 Nusayr b. Süleymân 743
 Nuşayt 701, 702
 Nübeyh 160, 181, 251, 355, 364, 445, 603, 679, 689
 Nübeyh b. Haccâc 355, 603, 679
 Nübeyt b. Şerîr 318
- O-Ö**
- Osmân b. Abdullah 502, 516, 798
 Osman b. Abdüşems 357
 Osman b. Affân 125, 198, 207, 233, 266, 293, 306, 315, 316, 368, 385, 399, 403, 414, 424, 435, 578
 Osmân b. Affân 474, 496, 515, 516, 543, 549, 613, 618, 715, 800, 801
 Osmân b. Ebü'l-Âs es-Sekafi 611
 Osmân b. Maz'ûn 482, 496, 528
 Osmân b. Muhammed 543, 624, 795
 Osmân b. Muhammed b. Ali 795
 Osmân b. Yesâr 511
 Ömer 24, 30, 49, 56, 76, 78, 79, 92, 93, 104, 110, 114, 118, 125, 138, 141, 147, 151, 154, 158, 159, 160, 165, 168, 172, 184, 191, 193, 194, 197, 199, 200, 203, 204, 206, 213, 217, 218, 219, 221, 223, 224, 227, 228, 230, 236, 237, 240, 243, 245, 246, 249, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 265, 267, 268, 270, 281, 282, 283, 284, 286, 290, 291, 292, 298, 301, 303, 308, 309, 315, 317, 319, 322, 325, 332, 339, 341, 344, 345, 349, 353, 354, 358, 359, 360, 361, 364, 373, 374, 376, 381, 385, 386, 398, 400, 401, 404, 406, 407, 410, 414, 419, 424, 427, 431, 449, 452, 457, 459, 464, 468, 475, 476, 479, 480, 481, 483, 489, 491, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 510, 511, 512, 518, 520, 521, 528, 530, 534, 535, 536, 541, 542, 543, 544, 548, 550, 553, 558, 567, 568, 570, 571, 572, 578, 579, 580, 581, 584, 589, 590, 592, 593, 599, 601, 602, 605, 606, 607, 609, 610, 611, 617, 622, 624, 625, 626, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 641, 642, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 656, 657, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 671, 673, 674, 681, 697, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 723, 724, 725, 727, 729, 730, 734, 738, 742, 743, 744, 749, 751, 754, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 765, 768, 769, 770, 772, 780, 787, 788, 789, 791, 792, 794, 795, 796, 797, 798, 800, 801, 802, 803
 Ömer b. Abdullah b. Ebû Rebî'a 495, 507
 Ömer b. Abdurrahmân b. Hâris b. Hişâm 512
 Ömer b. Abdurrahmân el-Ömerî 481
 Ömer b. Abdülaziz 723
 Ömer b. Abdülaziz 49, 611, 642, 657, 717, 718, 720, 723
 Ömer b. Abdülaziz İbn Zübeyr el-Hanzalî 642
 Ömer b. Ali 626, 715, 716, 724, 743, 791, 796, 802, 803
 Ömer b. Ali b. Ebû Tâlib 715, 724
 Ömer b. Ali el-Asğar 802
 Ömer b. Bezî 617
 Ömer b. Bükeyr 567, 725
 Ömer b. Ebû Seleme 504, 681, 772
 Ömer b. Ebû Zâide 769
 Ömer b. Hakem 535
 Ömer b. Hattâb 56, 76, 110, 172, 213, 236, 237, 240, 245, 246, 249, 252, 281, 284, 290, 308, 309, 317, 319, 322, 339, 344,

- 345, 349, 353, 354, 360, 361, 385, 398,
404, 414, 419, 449, 475, 481, 496, 497,
499, 505, 507, 511, 518, 520, 521, 534,
541, 542, 553, 558, 570, 592, 599, 605,
660, 662, 664, 665, 669, 673, 674, 727,
765, 794, 796, 801
- Ömer b. Hättâb 660, 663, 697
- Ömer b. Mahzûm 78, 93, 104, 125, 138, 160,
168, 193, 243, 246, 267, 301, 358, 480,
503
- Ömer b. Muhammed 589
- Ömer b. Nebhân 624
- Ömer b. Şebbe 24, 568, 609, 634, 649, 759,
760, 761, 762, 763
- Ömer b. Ubeydullah b. Ma'mer 579, 580, 581,
584
- Ömer b. Yûnus 499
- Ömer el-Aşgar 796, 797
- Ömer el-Aşgar b. Ali 796
- Ömer el-Ekber 796
- Ömerî 24, 481, 590, 699, 705, 707
- Ömer Ridâ Kahlâle 792
- R**
- Radvâ 127, 565, 805, 806
- Râfi 174, 224, 227, 279, 280, 282, 283, 287,
294, 314, 315, 317, 323, 324, 333, 334,
335, 336, 339, 350, 355, 373, 374, 376,
377, 388, 391, 445, 521, 522, 526, 548,
556, 557, 561, 562, 595, 612, 616, 627,
780
- Râfi' b. Hârice 335
- Râfi' b. Hureymele 336
- Râfi b. Mâlik 280, 287, 294, 317
- Râfi b. Mekis 612
- Râfi' b. Rumeyle 336
- Râfi' b. Zeyd 323
- Râfi' b. Ziyâd 324
- Rakka 525
- Râşid b. Sa'd 438, 560
- Râşid es-San'ânî 561
- Ravh b. Abdülmü'min 24, 465, 468, 486, 535,
541, 551, 602, 631, 632, 638, 639, 657,
660, 668, 671, 739, 740, 757, 787, 788,
792
- Ravh b. Abdülmü'min el-Mukri 465, 739, 740
- Ravh b. Ubâde 227, 741, 746, 781
- Ravh b. Zinbâ 70
- Rayta bt. Ebû Ümeyye 507
- Rebâb 65, 798, 799, 803
- Rebâb bt. İmru'ül-Kays 798
- Rebâh 192, 219, 225, 500, 519, 555, 564, 598,
605, 607, 616, 713
- Rebâh Ebû Eymen 564
- Rebeze 443, 751
- Rebî'a 68, 84, 92, 401, 466, 470, 473, 480, 495,
503, 507, 511, 516, 521, 534, 538, 543,
548, 549, 552, 592, 593, 594, 608, 614,
615, 616, 620, 677, 683, 686, 689, 718,
722, 723, 729, 746, 753, 754, 762, 792,
795
- Rebî'a b. Abdurrahmân 521
- Rebî'a b. Abdüluzzâ 470, 480
- Rebî'a b. Ebû Abdurrahmân 543
- Rebî'a b. Ebü'l-Bera el-Kilâbî 592
- Rebia b. Ka'b 319
- Rebî'a b. Muğire 495, 507
- Rebî'a Fehd b. Avf ez-Zühelî 746
- Rebi b. Abdüluzzâ b. Abdüşems 480
- Rebi' b. Ebü'l-Hakik 333
- Rebi b. Enes 598
- Rebi b. Müslim 702
- Rebi b. Sabih 670
- Rebi b. Yezid 590
- Rebi b. Ziyâd 762, 783
- Rebi b. Ziyâd el-Hârisî 783
- Rebiülevvel 129, 218, 305, 307, 338, 367, 401,
404, 412, 416, 442, 446, 450, 451, 454,
478, 483, 518, 528, 536, 625, 650
- Redmân 45, 98
- Remle 235, 240, 293, 370, 375, 513, 516, 724,
796, 797
- Remle bt. Ebû Süfyân 235, 516
- Remle el-Kübrâ 796
- Remle es-Suğrâ 797
- Restüb 604
- Restülullah 45, 46, 49, 54, 55, 59, 64, 65, 68,
74, 88, 89, 90, 99, 104, 109, 115, 116, 118,
119, 120, 121, 122, 125, 129, 130, 131,
132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 140,
141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148,
149, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157,
158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165,
166, 167, 168, 169, 173, 174, 175, 176,
177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184,
185, 187, 188, 190, 191, 192, 194, 195,
196, 197, 198, 199, 202, 203, 204, 205,
206, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214,

- 215, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 241, 243, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 345, 346, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 356, 358, 359, 360, 361, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 389, 390, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 574, 575, 584, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 674, 675, 676, 677, 678, 680, 681, 685, 686, 687, 688, 689, 691, 692, 693, 695, 696, 697, 702, 703, 704, 716, 722, 725, 728, 729, 731, 732, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 751, 752, 753, 754, 757, 765, 766, 767, 769, 770, 771, 777, 778, 781, 787, 788, 789, 790, 792, 793, 794, 795, 796, 798, 799, 801, 803, 804
- Revhâ 604, 718
Rey 719, 756
Reyhâne bt. Şem'ün 519, 531, 532, 597
Reyhâne bt. Şem'ün b. Zeyd 519, 531, 597
Reyta bt. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürr b. Ka'b 614
Riâb b. Ya'mer 234, 507, 508
Rib'i b. Hirâş 198, 496, 622
Rib'i b. Kâs el-Anberi 786
Rifâ'a b. Abdülmünzir 282
Rifâ'a b. Amr 293, 393
Rifâ'a b. Kays 334
Rifâ'a b. Vakş 388
Rifâ'a b. Zeyd b. Tâbût 336
Rifa'â b. Zeyd el-Cüzâmi 563
Rima 611
Rişdeyn 502, 633
Rişdeyn b. Sa'd 633
Riyâh 110, 502, 597
Rizâm ed-Dabbî 755
Rubey b. Sabih 467
Rubeyha 531, 565, 625
Rukayka bt. Huveylid 480
Rukayye bt. Ali 725, 796
Rukayye bt. Ali b. Ebû Tâlib 725
Rukayye bt. Ömer 502, 795
Rukayye bt. Resûlullah 340, 474, 553
Rûme 617, 618
Ruşeyd 735
Rükâne 191, 192, 724
- S-Ş**
- Sâbit 78, 79, 89, 90, 127, 148, 173, 184, 185, 187, 202, 206, 208, 210, 220, 222, 230, 243, 263, 275, 282, 285, 289, 292, 298, 311, 316, 322, 328, 339, 351, 352, 353, 373, 376, 379, 382, 383, 384, 386, 387, 388, 393, 394, 395, 397, 400, 403, 406, 407, 421, 442, 444, 465, 502, 517, 530,

- 543, 568, 591, 594, 595, 613, 634, 661, 663, 667, 687, 688, 710, 742, 745, 747, 771, 788
- Sâbit b. Ciz 185, 289, 352
- Sâbit b. Hansâ 394
- Sâbit b. Kays b. Şemmâs 517
- Sâbit el-Bünânî 379, 386, 594, 634, 688
- Sabre b. Şeymân b. Ukeyf 783
- Sadaka 318, 531, 560, 562, 625
- Sadaka b. Hâlid 562
- Sa'd b. Ammâr 606
- Sa'd b. Ebû Valkâs 89, 141, 152, 165, 215, 261, 263, 264, 267, 315, 316, 340, 356, 376, 377, 378, 382, 395, 414, 437, 439, 478, 730, 734
- Sa'd b. Hayseme 282, 294, 296, 308, 316, 331, 349, 390, 550, 557, 618, 651
- Sa'd b. Hayseme b. Hâris b. Mâlik b. Nahhât 618
- Sa'd b. İbrahim 629
- Sa'd b. Mâlik 391, 593, 741, 787
- Sa'd b. Meş'ûd es-Sekafî 772
- Sa'd b. Mu'âz 338, 558
- Sa'd b. Muâz 316, 346, 352, 366, 371, 376, 388, 409, 410, 411, 455
- Sa'd b. Rebî 285, 295, 316, 354, 371, 386, 390, 400
- Sa'd b. Ubâde 213, 292, 294, 297, 312, 338, 339, 341, 371, 374, 409, 410, 541, 548, 552, 566, 595, 603, 604, 661, 662, 664, 671, 705, 774
- Sa'd b. Ubâde, 339
- Sa'd b. Ubeyde 789
- Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî 412, 453
- Sa'd b. Zürâre 320
- Sadef 43, 611
- Sa'deveyh 499, 688
- Sa'diyye 595, 604
- Safiye bt. Abdülmuttalib 677, 686
- Safiyye 114, 124, 127, 128, 155, 237, 383, 385, 516, 518, 519, 520, 521, 523, 525, 537, 545, 569, 597, 628, 640, 676, 685, 740
- Safiyye bt. Abdülmuttalib 114, 155, 237, 383, 676
- Safiyye bt. Beşâme el-Anberî 537
- Safiyye bt. Huyey 519, 520, 523, 597, 628, 740
- Safiyye bt. Huyey b. Ahtab 519, 740
- Safiyye bt. Hüey b. Ahtab 519
- Safiyye bt. Ubeyd b. Esid b. İlac es-Sekafî 569
- Safrà 184, 349, 351, 352, 386, 402, 403, 473, 503, 604
- Safvân b. Amr 560
- Safvân b. Mu'attal es-Sülemî 405, 530
- Safvân b. Ümeyye 229, 260, 360, 369, 370, 374, 388, 390, 391, 397, 418, 428, 443, 516, 517, 701
- Safvân b. Ümeyye b. Halef el-Cumahî 370, 516
- Sahbâ Ümmü Habib bt. Habib b. Büceyr et-Tağlibî 796
- Sâhil 611
- Sahra bt. Abd b. İmrân b. Mahzûm 615
- Sahra bt. Ebû Süfyân 515, 517
- Sâib b. Ebû Hubeys b. Muttalib 357, 516
- Sâib b. Ebû Rifâ'a 355
- Sâib b. Ebû Sâib 355
- Sâib b. Osman 250, 382
- Sâib b. Ubeyd 124, 356
- Sâib Hâsir 701, 709, 710
- Sâid b. Abdükays 265
- Sâid b. Abdülaziz 656, 657
- Sâid b. Ahnes b. Şerik 517
- Sâid b. Âs 55, 160, 168, 170, 177, 182, 234, 235, 236, 266, 351, 416, 421, 433, 435, 478, 514, 520, 561, 562, 611, 613, 614, 669, 702, 762
- Sâid b. Âs b. Ümeyye 168, 170, 177, 182, 234, 266, 421, 435, 478, 514, 611, 613, 702
- Sâid b. Âs Ebû Uhayha 561
- Sâid b. Cübeyr 157, 180, 185, 190, 300, 310, 331, 337, 455, 501, 634, 643, 746
- Sâid b. Cübeyr 748
- Sâid b. Cümhân 559
- Sâid b. Ebû Arûbe 201, 568, 740
- Sâid b. Ebû Saïd 468
- Sâid b. Ebû Zeyd 637
- Sâid b. Esved b. Ebü'l-Bahteri 797
- Sâid b. Müseyyeb 150, 151, 217, 219, 227, 299, 342, 409, 490, 521, 594, 599, 647, 652, 653, 654, 671, 683, 687, 691, 727, 741, 743, 758, 787, 790
- Sâid b. Osmân b. Affân 516
- Sâid b. Süleymân 467, 591, 627, 651
- Sâid b. Yesâr 637
- Sâid b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl 152, 153, 159, 315, 317, 522
- Sâid et-Tâi 761
- Sakîf 26, 38, 58, 59, 60, 62, 111, 112, 277, 370, 406, 434, 449, 517, 570, 571, 579, 612, 754
- Sakîf b. Münebbih b. Bekir 58, 449
- Sa'lebe b. Ebû Mâlik 533
- Sa'lebe b. Hâtib 249, 322, 385, 390

- Sâlif b. Osmân b. Mu'atteb es-Sekafi 612
 Sâlih b. Keysân 229, 623, 660, 669, 671
 Sâlih b. Nebhân 596
 Sâlih el-Aşğar 525
 Sâlih Şukrân 558
 Sâlim b. Abdullah 200, 548
 Sâlim b. Ebü'l-Âlâ el-Murâdî 623
 Sâlim b. Ebü'l-Ca'd 198, 205, 766
 Sâlim b. Umeyr el-Ensârî 441
 Sâm b. Nûh 37, 38
 San'a 29, 40, 103, 212, 611
 Sâre 342, 419, 422, 426
 Sa'sa'a b. Sûhân el-Abdî 776
 Sa'ye b. Amr 334, 336
 Sayfî b. Ebû Rifâ'a 358
 Sayfî b. Kayzî 388
 Sayfî b. Sevâd 288
 Sayfî b. Ümeyye b. Âbid b. Abdullah 480
 Seccâd 512
 Sefevân Gazvesi 338
 Sefine 559
 Sehl b. Atik 285
 Sehl b. Ebû Sâlih 740
 Sehl b. Huneyf 284, 309, 316, 376, 544, 600, 739, 772
 Sehl b. Huneyf el-Ensârî 739
 Sehl b. Sa'd es-Sâidî 619
 Sehl b. Zeyd 335
 Sekb 591, 592
 Sekrân b. Amr 257, 480
 Sel 351, 407, 592
 Selâm b. Ebû Mutî 468
 Seleme b. Ekva 415, 551
 Seleme b. Hişâm 232, 244, 246, 538
 Seleme b. Kûheyl 43, 44, 207, 622, 740
 Seleme b. Nubayt 594
 Seleme b. Sâbit 388
 Seleme b. Sakr 668
 Seleme b. Selâme 282
 Seleme b. Züeyb 784
 Selîb b. Amr el-Âmirî 613
 Selîb b. Kays 295, 358
 Sellâm b. Mişkem 288, 333, 366, 367
 Selmâ 68, 74, 99, 100, 101, 114, 120, 124, 215, 229, 423, 471, 524, 526, 556, 615, 616, 697
 Selmâ bt. Âmir b. Umeyre b. Vedî'a 615
 Selmâ bt. Amr b. Rebî'a b. Hârîse 616
 Selmâ bt. Amr b. Rebîa b. Hârîse 74
 Selmâ bt. Umeys 524
 Selmân 98, 255, 317, 407, 433, 434, 565, 567, 568, 612, 673, 751, 753, 790
 Selmân el-Fârisî 565, 567, 673
 Selm b. Ziyâd 584
 Selûl el-Huzâ'iyye 502
 Semmâk 70, 200, 463, 466, 467
 Semrâ 595
 Semûd 37, 38, 40, 58, 59
 Semüre b. Mî'yer 608
 Senâ bt. Salt 540
 Senâm b. Me'add 53
 Seniyyetü'l-Vedâ 592, 593
 Serî b. Yahyâ 622
 Serif 522, 523
 Serrâ 557
 Sevbân 502, 560, 561, 627
 Sevbân Ebû Abdullah 560
 Sevde bt. Zem'a 257, 359, 473, 480, 487
 Sevîk Gazvesi 333, 366
 Seyf b. Hârûn 787, 795
 Siffin 205, 206, 207, 208, 209, 210, 214, 282, 286, 697, 726, 732, 762, 771, 780, 792
 Sibâ b. Abdüluzzâ 211, 396
 Sicistan 786
 Sicistân 575, 579, 582, 583, 584, 585, 720
 Silsile b. Abrâhâm 336
 Simâk b. Ebû Zemil 499
 Simâk b. Harb 223, 300, 742, 744
 Sin 720
 Sinân b. el-Havtekiyye 729
 Sinân b. Sayfî 288
 Sinân b. Seleme b. Muhabbîk el-Hüzeli 783
 Sinân Ebû Âişe 761
 Sindâd 59, 62
 Sinhâceoğulları 40
 Sîrîn 54, 196, 216, 221, 341, 526, 530, 531, 589, 621, 660, 668, 752, 779
 Suffe 318, 319
 Suğd 516
 Suheyb 192, 194, 196, 215, 216, 217, 218, 219, 222, 232, 316, 353, 359, 507, 568
 Suheyb b. Sinân 192, 194, 215, 507
 Sukyâ 596, 616
 Sübey' b. Hânb 390
 Sübey' ve Karn 47
 Süfyân 29, 51, 88, 108, 133, 144, 145, 147, 151, 152, 160, 167, 170, 171, 173, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 208, 213, 221, 225, 235, 239, 244, 251, 261, 262, 265,

- 282, 299, 300, 309, 314, 333, 337, 339,
342, 343, 344, 347, 351, 355, 356, 366,
367, 369, 370, 380, 381, 386, 388, 389,
391, 393, 394, 397, 402, 403, 405, 406,
407, 408, 409, 420, 427, 431, 432, 434,
439, 445, 450, 454, 455, 470, 476, 477,
478, 483, 484, 485, 490, 491, 494, 506,
507, 513, 515, 516, 517, 518, 521, 523,
525, 533, 539, 544, 556, 568, 575, 590,
594, 595, 597, 598, 600, 611, 612, 618,
619, 621, 622, 653, 670, 671, 680, 687,
688, 695, 698, 700, 707, 718, 726, 729,
730, 738, 743, 751, 754, 757, 761, 763,
770
- Süfyân b. Hüseyñ 653
Süfyân b. Mutarrif 597
Süfyân b. Uyeyne 167, 221, 261, 262, 265, 405,
476, 477, 478, 484, 523, 590, 600, 622,
671, 743, 770
Süfyân es-Sevrî 173, 300, 490, 594, 598, 618,
622, 687
Sühaym b. Hafs 765
Süheyl b. Amr 74, 140, 234, 256, 257, 258, 259,
260, 267, 278, 344, 358, 413, 414, 418,
422, 428, 429, 480
Sülâme bt. Umeys 525
Sülef 38
Sülef b. Himyer 38
Süleymán b. Abdullah b. Asam 525
Süleyman b. Amr 289
Süleymán b. Bilâl 504, 543, 763, 792
Süleymán b. Dâvud ez-Zehrâni 652, 661
Süleymán b. Ebû Râşid 728
Süleymán b. Erkam 729
Süleymán b. Habib 718, 719
Süleymán b. Harb 551, 592, 789
Süleymán b. Muğire 590
Süleymán b. Musa 656, 657
Süleymán b. Suhaym 633
Süleymán b. Surad 778
Süleymán b. Yesâr 521
Süleymán er-Rakkî el-Müeddib 464
Süleymán et-Teymî 468, 667
Süleym b. Hâris 394, 395
Sülmâ 444, 565
Sümeyye 193, 194, 195, 197, 204, 205, 434,
569, 575, 584, 738, 765
Süreyç b. Yünus 216, 337, 654, 790
Sürre Men Reâ 605
- Süveybe 131, 133, 539
Süveyd 203, 243, 279, 286, 320, 321, 322, 324,
335, 390, 391, 392, 393, 412, 581, 584,
596, 625, 633, 637, 758, 789
Süveyd b. Gafale 637
Süveyd b. Gafele 789
Süveyd b. Saïd 633
Süveyd el-Enbârî 625
Şabân 477, 496, 508
Şa'bi 45, 46, 185, 203, 212, 213, 224, 225, 405,
406, 413, 455, 472, 486, 489, 509, 510,
522, 525, 550, 558, 567, 597, 609, 634,
646, 652, 656, 657, 658, 659, 660, 734,
749, 753, 760, 766, 767, 769, 770, 780,
796
Şâhid b. Akk 47
Şakik b. Seleme 771
Şakik b. Ukbe 550
Şakra 46
Şam 5, 24, 40, 41, 44, 52, 53, 61, 69, 70, 79,
94, 95, 96, 98, 99, 100, 111, 122, 125, 134,
135, 137, 138, 143, 162, 172, 185, 207,
227, 228, 234, 238, 240, 244, 245, 251,
252, 253, 260, 263, 290, 292, 300, 315,
325, 330, 331, 332, 339, 342, 359, 366,
415, 429, 447, 451, 452, 471, 546, 559,
565, 576, 586, 603, 607, 671, 684, 695,
696, 699, 704, 708, 713, 720, 733, 773,
781, 792
Şarki 38, 39, 67, 73, 82, 508, 534
Şarki b. el-Katâmi 534
Şarki b. Kutâmi 38, 39, 67, 82
Şebâbe b. Sevvâr 637, 644
Şebîb b. Amr b. Küreyb et-Tâi 779
Şeddâd b. Hâd 523, 524
Şemmâs b. Osman 243, 387, 398
Şemûs bt. Kays b. Ziyâd b. Amr b. Lebîd b. Hı-
dâş 481
Şemza Savaşı 140
Şerik 54, 55, 152, 201, 203, 205, 207, 211, 223,
248, 267, 270, 347, 387, 394, 396, 426,
465, 467, 495, 517, 554, 660, 689, 692,
731, 732, 741, 742, 744, 745, 750, 752,
754, 757, 759, 791
Şerik b. Abdullah 211, 791
Şerik b. A'ver 731, 732
Şerik b. A'ver el-Hârisî 731, 732
Şerik b. Ebül-Aker 495
Şevvâl 479, 482, 483, 484, 503, 506

- Şeybân 24, 78, 79, 82, 150, 151, 203, 375, 398, 455, 468, 490, 544, 575, 633, 720, 758
- Şeybân b. Abdurrahmân 633
- Şeybân b. Ebû Şeybe el-Übülli 758
- Şeybân Ekber el-Hâricî 720
- Şeybân el-Asğar b. Abdülazîz 720
- Şeybe 24, 88, 89, 100, 101, 102, 110, 122, 123, 137, 144, 150, 151, 160, 161, 177, 188, 194, 212, 220, 237, 343, 344, 349, 351, 396, 398, 432, 478, 479, 483, 510, 528, 633, 654, 689, 729, 743, 744, 751, 753, 758, 792, 799, 800
- Şeybe b. Rebî'a 753
- Şeybetül-Hamd 99, 100, 111, 120, 122, 123, 684
- Şeymâ 130, 131
- Şihâb b. Abbâd 753
- Şihr 40
- Şis 37
- Şu'ayb b. Harb Ebû Sâlih 221, 496
- Şu'be 147, 149, 180, 185, 190, 197, 198, 200, 204, 205, 207, 224, 262, 301, 437, 455, 465, 466, 478, 486, 489, 498, 517, 568, 570, 571, 574, 610, 629, 637, 645, 657, 658, 659, 660, 667, 692, 740, 742, 744, 752, 770, 781
- Şu'be b. Simâk 781
- Şukrân 347, 558, 627, 650, 651, 652, 657, 658
- Şücâ' b. Vehb el-Esedî 450, 613
- Şümeyle 172, 173, 703
- Şürahbil b. Amr el-Gassânî 552
- Şürahbil b. Hasene 251, 613
- Şürahbil b. Müslim 560
- Şüreyh 90, 329, 395, 622, 711
- T**
- Tabakât 26, 27, 29, 264, 511, 535, 591, 636, 698
- Tâbihâ bt. İlyâs 616
- Tâhir 37, 479, 677, 684
- Tahmur bt. Abd b. Kusay 615
- Tahmur bt. Kusay 615
- Tâif 58, 59, 60, 61, 92, 102, 138, 172, 175, 178, 182, 190, 194, 238, 253, 277, 278, 289, 305, 307, 324, 331, 415, 427, 428, 429, 432, 433, 434, 435, 451, 454, 456, 501, 517, 557, 569, 570, 611, 613, 727, 786, 801
- Talha 45, 88, 89, 125, 142, 162, 165, 213, 219, 284, 285, 286, 302, 315, 316, 317, 318, 328, 340, 346, 357, 370, 374, 376, 377, 382, 387, 395, 396, 398, 427, 452, 487, 495, 504, 511, 512, 513, 586, 597, 598, 620, 643, 655, 664, 729, 768, 798
- Talha b. Amr 142, 318
- Talha b. Musarrif 643
- Talha b. Ubeydullah 45, 125, 285, 315, 316, 318, 340, 376, 395, 396, 398, 495, 511, 512, 620
- Talîk 694
- rambur 710
- Târah 38, 39
- Tasm 38, 40, 41, 47
- Tav'â 733
- Tävûs [b. Keysân 713
- Tayyâr 514, 696, 705
- Tayyib 479
- Tebbet 156, 157, 158, 159, 474
- Tebük 239, 739, 741
- Tebük 244, 263, 320, 322, 342, 435, 454, 455
- Temîm ed-Darî 592
- Temmâm b. Abbas b. Abdülmuttalib 659, 797
- Temmâm b. Abbas b. Abdülmuttalib Nefise 797
- Tenühî 46
- Tevrat 38, 39, 310
- Tevvezi 24, 271, 578, 582, 583, 599, 605, 606
- Tu'ayme 185, 190, 264, 275, 344, 349, 352, 689
- Tufeyl b. Abdullah b. Hâris b. Sahbere 493
- Tufeyl b. Amr ed-Devsi 454
- Tufeyl b. Hâris b. Muttalib 503, 524
- Tufeyl b. Hâris b. Muttalib b. Abdümenâf 503, 524
- Tufeyl b. Mâlik 288, 443
- Tufeyl b. Nu'mân 288
- Tureybe 516
- Tureyf el-Cühenî 391
- Türk 4, 735
- Tüster 697
- U-Ü**
- Ubâde b. Sâmî 280, 293, 295, 316
- Ubeyd 24, 48, 78, 97, 99, 114, 124, 147, 201, 214, 222, 254, 255, 282, 284, 288, 298, 322, 350, 356, 358, 385, 390, 391, 394, 396, 402, 409, 411, 415, 431, 444, 496, 498, 502, 510, 519, 534, 550, 551, 569, 571, 575, 585, 589, 598, 614, 654, 711, 730, 735, 742, 744, 761, 763, 770, 789,

- 790, 793, 803
 Ubeyd b. Amr b. Alkame 356
 Ubeyd b. Amr b. Bilâl b. Ebül-Harbâ' 550
 Ubeyd b. Amr el-Hazrecî 550
 Ubeyd b. Buhayt 496
 Ubeyd b. Cennâd 763
 Ubeyd b. Hâciz 396
 Ubeyd b. Umeyr 147, 498
 Ubeyde b. Cerrâh 73, 91, 262, 315, 317, 376, 379, 414, 419, 446, 452, 612, 655, 660, 661, 663
 Ubeyde b. Hâris 188, 315, 316, 341, 349, 351, 439, 503, 524, 753
 Ubeyde b. Hâris b. Abdülmuttalib 753
 Ubeyde b. Saïd b. Âs 351
 Ubeyde es-Selmânî 787
 Ubeydullah b. Abdullah 603
 Ubeydullah 24, 45, 64, 125, 141, 153, 180, 185, 190, 196, 200, 203, 210, 217, 234, 235, 236, 244, 251, 262, 285, 309, 315, 316, 318, 340, 346, 352, 357, 374, 376, 377, 385, 395, 396, 398, 406, 466, 468, 490, 495, 501, 511, 512, 513, 514, 524, 540, 544, 548, 550, 556, 562, 563, 564, 573, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 595, 596, 603, 616, 618, 620, 622, 626, 627, 630, 632, 637, 639, 640, 649, 653, 660, 662, 665, 672, 717, 722, 723, 724, 730, 731, 732, 733, 735, 737, 743, 755, 756, 766, 787, 788, 790, 795
 Ubeydullah b. Abdullah 24, 377, 501, 540, 603, 626, 627, 630, 632, 639, 649, 660, 662, 665
 Ubeydullah b. Abdullah b. Abbas 540
 Ubeydullah b. Abdullah b. Ebû Sevr 501
 Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer 501
 Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe 603, 626, 630, 632, 639, 649, 660, 665
 Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd 665
 Ubeydullah b. Ali 795
 Ubeydullah b. Amr 196, 743, 766
 Ubeydullah b. Amr el-Minkarî 766
 Ubeydullah b. Caḥş 236, 513
 Ubeydullah b. Cübeyr 626
 Ubeydullah b. Ebû Bekire 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586
 Ubeydullah b. Ebû Râfi 556, 562, 595, 616
 Ubeydullah b. Musa 490, 544, 548, 550, 596, 672, 755, 756, 787, 788, 790, 795
 Ubeydullah b. Musa el-Absî 544
 Ubeydullah b. Süfyân 244
 Ubeydullah b. Ziyâd 577, 581, 582, 583, 730, 731, 732, 733, 735, 737
 Ubeydullah b. Ziyâd b. Ebû Süfyân 730
 Ubeydullah b. Ziyâd b. Zabyân 581
 ud 176, 701, 710
 Ufeyr 54, 526, 593, 594
 Uhud 89, 92, 132, 174, 181, 186, 199, 211, 218, 229, 235, 237, 238, 239, 243, 245, 261, 279, 282, 283, 285, 287, 290, 291, 292, 293, 294, 317, 321, 322, 323, 329, 335, 350, 358, 361, 366, 369, 370, 373, 374, 375, 376, 377, 379, 381, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 392, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 408, 409, 441, 443, 496, 502, 503, 512, 513, 550, 557, 591, 596, 604, 605, 629, 630, 739, 794
 Ukayl 215, 409, 411, 489, 548, 595, 627, 654, 786
 Ukayl b. Ca'de 786
 Ukâz 77, 138, 139, 140, 545, 555
 Ukbe b. Amr 286
 Ukbe b. Kudeym 320
 Ukbe b. Nâfi 470
 Ukbe b. Vehb 236, 293, 379
 Ukkâşe b. Mihsan 355, 364, 440, 446
 Umân 611, 719
 Umâre 206, 271, 272, 273, 283, 292, 332, 384, 385, 388, 390, 493, 591, 637, 650, 689, 736, 762
 Umâre b. Hazm 283, 332
 Umâre b. Salhab el-Ezdi 736
 Umâre b. Velîd 271, 272, 689
 Umâre b. Velîd el-Mahzûmi 689
 Umâre el-Âbidul-Mukâd 762
 Umeyr b. Adî b. Harşe 441
 Umeyr b. Hâris 207, 291
 Umeyr b. Hâşim 89, 90, 238, 352, 512
 Umeyr b. Humâm b. Cemûh 350
 Umeyr b. Vehb 125, 184, 238, 345, 360, 361, 428
 Umrettül-Kazâ 521, 522
 Urve 49, 136, 138, 139, 142, 152, 166, 170, 192, 194, 199, 217, 220, 226, 229, 241, 254, 299, 308, 326, 331, 337, 341, 387, 410, 411, 415, 436, 457, 465, 469, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486,

- 487, 489, 490, 493, 494, 495, 498, 499, 504, 506, 513, 517, 532, 536, 539, 548, 552, 567, 602, 623, 625, 629, 630, 631, 633, 634, 638, 648, 652, 656, 668, 672, 681, 727, 731, 732, 733, 736, 737, 780, 796, 798, 799
- Urve b. Mes'üd b. Âmir b. Mu'attib es-Sekafi 517
- Urve b. Mesud es-Sakafi 517
- Urve b. Uveymir el-Lahmi 567
- Urve b. Zübeyr 192, 457, 494, 602, 798
- Utbe 128, 138, 148, 157, 158, 159, 160, 161, 167, 170, 177, 188, 189, 207, 210, 215, 234, 236, 237, 240, 248, 262, 266, 270, 277, 303, 316, 343, 344, 346, 351, 357, 370, 375, 377, 380, 381, 382, 388, 391, 422, 474, 475, 481, 482, 494, 506, 515, 516, 548, 570, 603, 620, 626, 630, 632, 639, 649, 660, 665, 680, 689, 729, 753
- Utbe b. Ebû Leheb b. Abdülmuttalib 474
- Utbe b. Ebû Süfyan 494, 506, 515, 680
- Utbe b. Ebû Vakkâs 215, 377, 481
- Utbe b. Gazvân 237, 357, 382, 570
- Utbe b. Gazvân el-Mâzini 570
- Utbe b. Rebî 391, 516, 548, 620, 729, 753
- Utbe b. Rebîa 148, 158, 170, 177, 188, 215, 234, 236, 266, 277, 303, 343, 344, 346, 351
- Uveym b. Sâ'ide 280, 282, 296, 317, 392, 662, 666
- Uveymir b. Säib b. Uveymir 355
- Uveyne b. Hisn 406, 407, 409, 410, 412, 450, 454, 457, 487, 567, 612
- Uveyne b. Hisn el-Fezârî 406, 487
- Uzeyz b. Ebû Uzeyz 334
- Übey b. Abbas b. Sehl b. Sa'd 592, 619
- Übey b. Halef 524, 679, 689
- Übeyy b. Halef 173, 174, 179, 230, 358, 377, 387, 396, 397
- Übülle 216, 569
- Üded 43, 45, 46, 47, 236
- Ümâme 225, 284, 294, 297, 311, 473, 504, 544, 796, 797
- Ümâme bt. Ebü'l-Âs b. Rebî 796
- Ümeyme bt. Abdülmuttalib 123, 125, 234, 380, 507, 508, 512
- Ümeyme bt. Abdülzazzâ b. Hursân 516
- Ümeyme bt. Âmir 615
- Ümeyme bt. Ebû Süfyan 516, 517
- Ümeyye b. Abdüşems 96, 109, 233, 507
- Ümeyye b. Ebû Huzeyfe 357, 385, 396
- Ümeyye b. Ebü's-Salt 61, 72, 360, 361, 362, 363
- Ümeyye b. Halef 140, 161, 163, 166, 169, 170, 173, 174, 179, 188, 219, 221, 226, 229, 305, 338, 342, 343, 344, 355, 370, 516
- Ümeyye b. Ubeydullah b. Hâlid b. Esîd 585
- Ümlük 44
- Ümmü Abdullah 202, 485, 724
- Ümmü Amr 724, 781
- Ümmü Avn bt. Avn b. Abbas b. Rebî'a b. Hâris b. Abdülmuttalib 723
- Ümmü Bürde 526, 527, 528
- Ümmü Cemil 158, 571
- Ümmü Cemil bt. Harb b. Ümeyye 158, 474
- Ümmü Ebihâ 714, 715, 722, 723
- Ümmü Eymen 120, 132, 134, 315, 378, 385, 473, 474, 479, 487, 550, 551, 554, 555, 556, 596, 635, 649, 765
- Ümmü Habîb 243, 482, 524, 540, 796
- Ümmü Habîb bt. Abbas 540
- Ümmü Habîb bt. Zem'a 482
- Ümmü Habîbe 133, 235, 268, 513, 514, 515, 516, 517, 525, 539, 542, 545, 575, 614
- Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyan 133, 513, 515, 539
- Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyan b. Harb 513, 515
- Ümmü Habîbe bt. Esed b. Abdülzazzâ b. Kusay 614
- Ümmü Hakîm Beydâ bt. Abdülmuttalib 122, 549
- Ümmü Hakîm bt. Abdülmuttalib 686
- Ümmü Hakîm bt. Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir 723
- Ümmü Hâni 428, 466, 537, 601, 694, 724, 797
- Ümmü Hâni bt. Ebû Tâlib 428, 537
- Ümmü Külsüm 159, 254, 256, 285, 314, 315, 399, 474, 475, 482, 487, 495, 497, 502, 549, 550, 715, 722, 723, 725, 794, 795, 797
- Ümmü Külsüm bt. Abdullah b. Ca'fer 715
- Ümmü Külsüm bt. Ali b. Ebû Tâlib 502
- Ümmü Külsüm bt. Ali'yi 794
- Ümmü Külsüm bt. Ebû Bekir 495
- Ümmü Külsüm bt. Resûlullah 399, 474, 497
- Ümmü Külsüm bt. Ukbe b. Ebû Mu'ayt 549
- Ümmü Külsüm es-Suğrâ 797
- Ümmül-Alâ 762
- Ümmül-Benin bt. Hizâm b. Rebî'a 795
- Ümmül-Benin el-Kilâbiyye 724

- Ümmü'l-Fadl 479, 524, 540, 556, 557, 627, 632, 633, 696, 697
 Ümmü'l-Fadl bt. Hâris 540, 627, 632, 633
 Ümmü'l-Fadl bt. Hâris b. Hazn 627, 633
 Ümmü'l-Hakem 207, 516, 517, 685
 Ümmü'l-Hakem bt. Ebû Süfyan 516
 Ümmü'l-Hasan 495
 Ümmü'l-Hüseyn bt. Ali 796
 Ümmü'l-Mesâkin 503, 505, 524
 Ümmü Ma'bed 306, 307, 464, 543
 Ümmü Mektûm 188, 301, 367, 369, 400, 401, 402, 409, 411, 412, 414, 430, 431, 433, 435, 436, 608, 609
 Ümmü Musa 796
 Ümmü Rûmân 228, 285, 306, 315, 482, 483, 484, 487, 493
 Ümmü Rûmân bt. Umeyr 482
 Ümmü Seleme 125, 181, 243, 244, 247, 301, 302, 398, 427, 468, 472, 473, 487, 489, 494, 498, 499, 501, 503, 504, 505, 506, 507, 515, 525, 539, 545, 559, 595, 596, 627, 628, 747, 790, 797, 799
 Ümmü Seleme Hind bt. Ebû Ümeyye b. Muğire 503
 Ümmü Süleym 519, 589
 Ümmü Şebîb b. Bersâ 539
 Ümmü Şerîk 495
 Ümmü Şübâs 292
 Ümmü Ubeyş 231
 Ümmü Umâre 292, 384, 385
 Ümmü Üneys 724
 Ümmü Ya'la 797, 798
 Ümmüz-Zübeyr 516
 Üneyf b. Hârise b. Lâm et-Tâi 799
 Üneyf b. Hişâm 712
 Üsâme 153, 315, 339, 347, 349, 359, 360, 373, 408, 432, 457, 479, 487, 499, 503, 509, 510, 511, 528, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 601, 602, 621, 629, 650, 651, 652, 657, 658, 754, 804
 Üsâme b. Zeyd 153, 339, 347, 359, 360, 373, 457, 511, 528, 548, 549, 550, 552, 554, 555, 601, 602, 629, 650, 657
 Üsâme b. Zeyd b. Hârise 552
 Üseyd b. Hudayr 281, 294, 297, 316, 339, 371, 373, 374, 376, 381, 401, 550, 664
 Üseyd b. Hudayr el-Evsî 339, 550
 Üseyr b. Zârim 335
- V**
 Vaddâh 46
 Vadi'l-Kurâ 61, 553, 566
 Vâdilkurâ 417, 447, 450
 Vâdi'l-Kurâ 563, 566
 Vahşiye bt. Harâm b. Dınne el-Adevî 615
 Vâil b. Dâvûd 551
 Vâil b. Huçr 43
 Vâkıdî 24, 28, 39, 93, 100, 115, 118, 120, 121, 130, 135, 136, 137, 138, 141, 142, 143, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 162, 163, 167, 170, 172, 175, 184, 186, 191, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 206, 207, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 233, 236, 238, 239, 240, 241, 243, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 270, 271, 275, 279, 281, 283, 284, 285, 286, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 308, 309, 310, 317, 322, 331, 341, 342, 344, 347, 350, 353, 360, 361, 364, 374, 379, 381, 382, 383, 385, 386, 389, 392, 397, 398, 414, 426, 429, 434, 436, 437, 438, 465, 466, 472, 473, 476, 478, 480, 483, 484, 485, 488, 489, 490, 491, 492, 494, 497, 498, 500, 502, 506, 511, 512, 513, 518, 521, 525, 527, 531, 532, 533, 535, 536, 537, 539, 541, 542, 543, 544, 549, 551, 552, 553, 554, 555, 557, 558, 559, 564, 570, 584, 589, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 600, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 609, 610, 611, 616, 617, 618, 619, 624, 625, 627, 628, 630, 631, 632, 635, 636, 637, 638, 643, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 652, 653, 655, 656, 657, 658, 659, 662, 670, 671, 672, 673, 680, 683, 687, 688, 689, 691, 698, 700, 701, 704, 729, 755, 768, 800, 802, 803, 804
 Varaka b. Nevfel 118, 132, 142, 143, 221, 480
 Vâsil 763
 Vâsıt 42, 208, 718
 Vâsile es-Sedûsî 587
 Vecihe 596
 Veddan Gazvesi 337
 Vehb b. Abd b. Câbir es-Sekâfi 480

- Vehb b. Bakıyye 24, 54, 203, 205, 415, 468, 600, 622, 623, 627, 660, 756
- Vehb b. Bakıyye el-Vasıtı 205, 468
- Vehb b. Cerir 204, 224, 325, 498, 703, 737, 742, 752
- Vehb b. Cerir b. Hâzım 325, 498, 703, 737
- Vehb b. Cerir b. Hâzım anlattı 498, 703, 737
- Vehb b. Ebû Dübey 743, 751
- Vehb b. Kâbüs 385, 388
- Vehb b. Zeyd 336
- Vekî b. Cerrâh 198, 622, 623, 745
- Vekî b. el-Cerrâh 639
- Velid b. Abdülmelik 50, 74, 536, 657, 717, 803
- Velid b. Abdülmelik b. Mervân 721
- Velid b. Kesir 671
- Velid b. Muğire 137, 139, 160, 168, 169, 170, 188, 232, 246, 247, 266, 267, 271, 354, 358, 370, 388, 451, 517, 524
- Velid b. Muğire el-Mahzûmî 139, 266, 524
- Velid b. Müslim 144, 432, 590, 632, 652, 656, 657, 753
- Velid b. Sâlih 99, 114, 136, 137, 151, 152, 154, 159, 196, 219, 241, 295, 298, 484, 497, 518, 521, 532, 541, 544, 591, 605, 625, 644, 645, 646, 654, 751
- Velid b. Utbe 188, 351, 494, 506, 680, 729, 753
- Velid b. Utbe b. Ebû Süfyan 494, 506, 680
- Velid b. Utbe b. Rebi'a 753
- Verd 592
- Verse 596
- Vüheyb b. Hâlid 548
- Y**
- Ya'fûr 526, 593, 766
- Yahyâ b. Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr 651
- Yahyâ b. Abdullah b. Zübeyr 644
- Yahyâ b. Abdülaziz 432, 610
- Yahyâ b. Abdülhamid el-Himmânî 692
- Yahya b. Âdem 549
- Yahyâ b. Âdem 197, 200, 309, 406, 410, 486, 491, 598, 600, 601, 610, 622, 650, 652, 692, 742, 751, 759, 789
- Yahyâ b. Ca'de 687
- Yahyâ b. Cezzâr 596
- Yahyâ b. Ebû Bükeyr 478
- Yahyâ b. [Ebû] İshâk 44
- Yahyâ b. Eyyûb 151, 196, 216, 466, 589, 633
- Yahyâ b. Eyyûb ez-Zâhid 151, 196, 216, 466
- Yahyâ b. Hakem b. Ebû'l-Âs 704
- Yahyâ b. Hammâd 747, 748
- Yahyâ b. Hamza 567
- Yahyâ b. Ma'în 147, 693, 747
- Yahyâ b. Sa'd el-Kattân 478
- Yahyâ b. Sa'id 150, 151, 256, 295, 320, 542, 591, 602, 627, 654, 743, 770
- Yahyâ b. Sa'id 661
- Yahyâ b. Sa'id b. Müseyyeb 654
- Yahyâ b. Sa'id el-Kattân 542
- Yahyâ b. Seleme b. Küheyl, 43
- Yahyâ b. Ya'lâ 594
- Yahyâ b. Zekerıyyâ b. Ebû Zâide 610, 642
- Ya'kûb b. İbrahim 468, 493, 501, 540, 660
- Ya'kûb b. İbrahim b. Sa'd 493, 540
- Ya'kûb b. İbrahim ed-Devrakî 468
- Ya'kûb el-Hadramî 639
- Yakzân 38, 46, 49, 68, 70, 119, 193, 203, 204, 209, 211, 260, 264, 576, 577, 697
- Ya'lâ b. Hâris 762
- Ye'îş b. Tahfe 319
- Yelma b. Âmir 38
- Yemâme 40, 41, 55, 171, 197, 234, 236, 250, 253, 257, 260, 283, 287, 292, 384, 385, 457, 666
- Yemen 37, 39, 40, 41, 43, 49, 50, 52, 56, 58, 60, 65, 68, 71, 95, 98, 101, 103, 114, 126, 137, 138, 181, 192, 193, 237, 286, 353, 380, 405, 415, 433, 439, 441, 451, 456, 535, 589, 590, 591, 593, 611, 613, 652, 653, 669, 694, 695, 744, 770, 803
- Yesâr 37, 50, 148, 163, 229, 236, 434, 448, 511, 521, 559, 562, 564, 596, 602, 606, 637, 658, 701
- Yesâr en-Nûbi 559
- Yesire 595, 617
- Yesrib 40, 41, 42, 100, 130, 183, 300, 302, 313, 334, 343, 367, 368, 370, 551, 676, 677
- Yeşcüb b. Nebr 46
- Yezid b. Abdullah 309, 457, 549
- Yezid b. Abdülmelik 800, 801, 802
- Yezid b. Âmir 289, 347
- Yezid b. Amr b. Hübeyre el-Fezâri 718
- Yezid b. Asam 521, 523, 525
- Yezid b. Asamm 523
- Yezid b. Bâbenûs 644
- Yezid b. Ebû Habîb 463, 502
- Yezid b. Ebû Süfyan 170, 611
- Yezid b. Ebû Ubeyd 551
- Yezid b. Ebû Ziyâd 633, 687, 688, 761, 766, 790

- Yezîd b. Hâd 533, 633
 Yezîd b. Hamza b. Avf b. Ebû Hârise 539
 Yezîd b. Harâm 288
 Yezîd b. Hâris 350, 792
 Yezîd b. Hâris el-Fezârî 792
 Yezîd b. Hârûn 54, 198, 203, 205, 220, 221, 250, 415, 468, 472, 486, 500, 551, 600, 602, 622, 623, 627, 660, 756, 781
 Yezîd b. Hâtîm b. Kabîsa b. Mühelleb 718
 Yezîd b. İyâd 99, 118, 670, 672, 698, 700
 Yezîd b. Kays el-Erhâbî 774, 781
 Yezîd b. Mansûr el-Hîmyerî 723
 Yezîd b. Mu'aviye 697, 698, 700, 708, 711, 723, 730, 733, 736
 Yezîd b. Münzir 288
 Yezîd b. Ömer b. Hübeyle 719
 Yezîd b. Rûmân 192, 212, 217, 308, 485, 662
 Yezîd b. Sa'lebe 280, 293, 339
 Yezîd b. Temîm 354
 Yezîd b. Velîd b. Abdülmelik 717
 Yezîd b. Yûsay 770
 Yezîd er-Rekâşî 467
 Yezkür b. Aneze 52, 53
 Yûnus 94, 145, 198, 214, 216, 221, 337, 438, 464, 466, 499, 622, 632, 637, 638, 640, 642, 653, 654, 656, 658, 703, 748, 750, 751, 752, 764, 765, 766, 770, 771, 779, 789, 790
 Yûnus b. Ebû İshâk 214, 750, 770
 Yûnus b. Ekam 771
 Yûnus b. Erkam 748, 751, 752, 764, 765, 766, 779
 Yûnus b. Ya'kûb 637
 Yûnus b. Yezîd el-Eyli 337, 703
 Yûnus el-Eyli 632
 Yûsuf b. Musa 632, 740, 750, 789, 793
- Z**
- Zâhir b. Amr 593
 Zâide 57, 151, 469, 476, 492, 598, 600, 610, 622, 634, 638, 639, 642, 662, 769
 Zâide b. Kudâme 598
 Zarîb 60, 97, 263, 265, 592, 593, 615
 Zâtu Nekkîf 112
 Zatu'r-Rikâ 519, 597
 Zatü'l-Mureysi 597
 Zâtü Nekkîf 112, 114
 Zâtürrikâ' Gazvesi 403
 Zebe'ra 94
 Zebîd 611
 Zebîr b. Bâtâ b. Vehb 335
 Zebrikân 612
 Zefrâ 71
 Zekeriyyâ b. Ebû Zâide 610, 634, 642
 Zekeriyyâ b. Talha 495
 Zekvân b. Abdükays 280, 287, 394
 Zelûk 604
 Zem'a b. Esved b. Muttalib b. Esed 352, 505, 506
 Zemzem 114, 115, 120, 162, 554, 596, 682
 Zendeverd 569
 Zer b. Hubeys 662, 742
 Zeyd b. Ali 43, 548, 717, 769, 796, 802
 Zeyd b. Ali b. Hüseyin 548, 769, 802
 Zeyd b. Amr b. Osmân 798
 Zeyd b. Cârîye 323
 Zeyd b. Erkam 149, 339, 373, 390, 740, 741, 748, 765, 771, 788
 Zeyd b. Eslem 99, 225, 543, 553, 625
 Zeyd b. Hâris 335
 Zeyd b. Hârise 148, 149, 277, 278, 314, 315, 316, 338, 341, 346, 382, 399, 400, 405, 443, 446, 447, 448, 451, 470, 471, 474, 487, 508, 545, 548, 549, 551, 552, 555, 556, 697
 Zeyd b. Hârise el-Kelbî 338, 405, 470, 508
 Zeyd b. Hartâb 92, 364, 502
 Zeyd b. Lusayt 335
 Zeyd b. Münzir 562
 Zeyd b. Ömer 475, 795
 Zeyd b. Sâbit 311, 322, 339, 373, 400, 407, 543, 613, 661, 667
 Zeyd b. Vâkid 318, 562
 Zeyd b. Vedî'a 293, 393
 Zeyd b. Yahyâ 649
 Zeyd el-Hib 545, 548
 Zeyd el-Hib b. Hârise 545
 Zeyneb 125, 234, 242, 243, 249, 288, 315, 333, 423, 447, 469, 470, 471, 472, 473, 475, 488, 489, 491, 496, 498, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 520, 522, 524, 525, 539, 542, 543, 544, 545, 547, 552, 615, 628, 684, 722, 724, 725, 794, 796, 797, 798
 Zeyneb bt. Ali b. Ebû Tâlib 722
 Zeyneb bt. Cahş 234, 488, 498, 507, 510, 511, 547, 628
 Zeyneb bt. Cahş b. Riâb 507

- Zeyneb bt. Hâris 288, 333
 Zeyneb bt. Huzeyme 503, 522, 524
 Zeyneb bt. Huzeyme b. Hâris 503
 Zeyneb bt. Huzeyme b. Hâris b. Abdullah 503
 Zeyneb bt. Mus'ab 512
 Zeyneb bt. Nasr b. Âmir 615
 Zeyneb bt. Resûlullah 423, 469, 796
 Zeyneb bt. Ümmü Seleme 505, 539
 Zeyneb el-Kübrâ 794
 Zeyneb es-Suğrâ 725, 797
 Zeyneb es-Suğrâ bt. Ali b. Ebû Tâlib 725
 Zezân Ferrûh b. Bîri 585
 Zilhicce 249, 296, 321, 366, 411, 437, 445, 450, 493, 527
 Zilkâde 479, 494, 507, 542
 Zinnire 230, 231
 Ziyâd 24, 44, 183, 205, 215, 224, 279, 286, 321, 324, 352, 388, 391, 392, 434, 457, 458, 481, 525, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 579, 581, 582, 583, 584, 585, 587, 588, 611, 633, 641, 687, 688, 697, 705, 722, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 761, 762, 766, 775, 776, 777, 778, 783, 790, 792
 Ziyâd b. Abdullah b. Mâlik b. Büceyr el-Hilâlî 525
 Ziyâd b. Amr el-Atekî 582
 Ziyâd b. Lebîd 286, 611
 Ziyâd b. Seken 388
 Ziyâd b. Ubeyd 571
 Ziyâde b. Asam 469
 Ziyâde b. Zeyd 51
 Ziyâdi 464, 492, 559
 Zû Merrân 44
 Zübd bt. Mâlik b. İmmiyet 799
 Zübeyr 24, 29, 92, 93, 109, 115, 121, 122, 124, 125, 127, 128, 130, 140, 148, 150, 182, 192, 219, 223, 237, 263, 266, 286, 290, 296, 315, 316, 318, 341, 351, 355, 376, 378, 387, 395, 398, 418, 419, 423, 432, 457, 469, 473, 492, 494, 495, 504, 516, 549, 550, 584, 590, 602, 605, 642, 644, 651, 662, 664, 667, 677, 678, 681, 682, 683, 684, 685, 702, 710, 725, 736, 759, 789, 790, 796, 798
 Zübeyr b. Abdülmuttalib 92, 121, 130, 140, 678, 681, 684, 685
 Zübeyr b. Avvâm b. Huveylid b. Esed 495
 Zübeyri 24, 153, 181, 202, 254, 264, 434, 564, 664, 701, 749
 Zühre 24, 52, 53, 125, 139, 144, 160, 171, 201, 216, 256, 265, 276, 277, 283, 285, 316, 349, 354, 376, 377, 382, 386, 390, 395, 467, 468, 495, 503, 517, 521, 597, 601, 632, 640, 678, 697, 703, 737, 750, 792
 Zühre b. Ebû Ümeyye 125, 160, 276, 277
 Zühre b. Harb Ebû Hayseme 201, 632, 737
 Zühre b. Mu'aviye 467
 Zühre b. Râfi 283
 Zühre 30, 82, 83, 91, 108, 116, 119, 124, 128, 129, 137, 140, 156, 160, 167, 211, 215, 224, 231, 239, 240, 241, 251, 293, 343, 349, 383, 390, 396, 616, 678, 681, 683, 685, 689, 690
 Zühri 37, 39, 118, 119, 120, 129, 136, 137, 140, 142, 145, 147, 148, 149, 151, 152, 165, 179, 229, 241, 261, 262, 267, 285, 299, 337, 339, 342, 361, 367, 377, 386, 402, 409, 410, 415, 416, 436, 437, 438, 439, 465, 466, 475, 478, 482, 485, 486, 487, 488, 490, 492, 496, 497, 501, 506, 512, 518, 521, 531, 532, 533, 536, 537, 541, 548, 549, 552, 593, 599, 600, 602, 604, 610, 612, 623, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 634, 636, 641, 643, 646, 647, 648, 649, 650, 652, 653, 656, 657, 659, 662, 664, 665, 666, 668, 672, 680, 685, 687, 691, 703, 727, 730, 799
 Zül-Cedr 595, 596
 Zülekrâf 61, 129
 Zülfikâr 519, 597, 603
 Zülkarneyn 178
 Zülkelâ 46, 58
 Zül-Mecâz 468
 Zül'uşeyre Gazvesi 338, 439
 Zünâb 504
 Zür'a b. Amr 624
 Züs-Sebûb 604
 Züveyy b. Hâris 322, 332